

APULEII

OPERA OMNIA.

VOL. III.

APULEII

OPERA OMNIA

EX EDITIONE OUDENDORPIANA

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICIBUS LOCUPLETISSIMIS

ACCURATE RECENSITA.

VOLUMEN TERTIUM.

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1825.

APULEII MADAURENSIS

DE

DOGMATE PLATONIS

LIBRI TRES.

INDEX CODD. MSS.

Usui fuere Mss. Florentinus, Putean. Leid. Vulcanii, Fulv. Harlem. Bened. Thuan. et Vossian. de quibus vide ad initium libri de Deo Socr.
J. Bosschii.

APULEII[1] MADAURENSIS

DE

DOGMATE PLATONIS

LIBER PRIMUS,

SIVE

DE PHILOSOPHIA NATURALI.[2]

---

[566] PLATONI habitudo corporis [a] cognomentum dedit.

Habitus corporis tribuit cognomen Platoni. Appellatus enim fuit ante Aris-

1 Quod in Edd. additur *Platonici*, abest a Mss. nonnullis. Adi ad Metam. titulum. Harl. *Platonis discipuli*. Oud.—2 Variis hic liber insignitur titulis. Aldus dedit *Vita, instituta, dogmata Platonis per Apuleium*. Mss. Harl. et Vulc. *de Platone et ejus dogmate liber incipit*. Florent. LUCII APULEII *de habitudine, doctrina et nativitate Platonis Philosophi*, non ut putat ediditque Elmenh. *doctrinarum* cum Florido. Is autem mihi non verus videtur et modo fictus ex primo libri argumento. Magis placeret mihi *de Platonis doctrina*, vel, ut Scriv. et alii, *de Philosophia*. Agit enim in hoc et duobus seqq. libris de Platonis doctrina, distincta in Philosophiam Naturalem, Moralem et Rationalem sive *περὶ ἑρμηνείας*, ut docet liquido Is. Casaubon. ad Apolog. init. Quare talem ego concepi titulum *de dogmate Platonis lib. I. sive de Philosophia Naturali:* tum *de dogmate Platonis lib. II. sive de Phil. Morali, &c.* Vicentius Beluac. Spec. Hist. l. IV. c. 7. vocat *de vita et moribus Socratis*. Porro vario ordine quoque hi libri editi et scripti sunt. Prætuli ego hunc ordinem, quia mihi a vero non dissimile videtur, Auctorem hunc ordinem servasse pro ætate illorum philosophorum Socratis, de cujus *Deo* jam egit, Platonis, cujus dogmata jam recenset, Aristotelis, cujus librum de mundo vertit. Alioquin maxime inclinarem in dispositionem Vulcanii et Scaligeri, qui librum *de*

NOTÆ

De Dogmate Platonis [*De habitudine doctrinarum Platonis Philosophi*] Titulum hunc his Apuleii Opusculis asseruit Elmenhorstius ex membranis Florentinis et Leidensibus. Vulgo inscribuntur *De Dogmate Platonis*.

[a] *Platoni habitudo corporis, &c.*] Laërt. in ejus vita: Ἐγυμνάσατο δὲ παρὰ

Namque Aristocles[3] prius est[4] nominatus. Ariston ei fuisse[5] pater dictus est.[b] Ceterum Perictione,[c] Glauci filia, mater fuit: et de utroque nobilitas satis clara. Nam Ariston[6] pater, per Codrum, ab ipso Neptuno originem duxit: ab Solone[7] sapientissimo, qui legum Atticarum fundator fuit, maternus derivatus est sanguis. Sunt, qui Platonem augustiore conceptu[d] prosatum dicant,[8] cum quædam[9]

tocles. Proditum est patrem fuisse ipsi Aristonem. Porro Perictione filia Glauci fuit mater ejus: et nobilitas ejus fuit valde inclyta ex parte amborum. Pater enim Ariston traxit genus ab ipso Neptuno per Codrum: origo materna deducta est a Solone prudentissimo, qui fuit institutor legum Atticarum. Aliqui memorant Platonem fuisse genitum conceptione venerabiliori, cum quoddam

mundo præponunt, et hunc vocant *Lib. secundum Philosophicorum*, tum *de Philosophia Morali, &c.* Et sane sic clare Ms. Florentinus, qui non habet librum περὶ ἑρμηνείας, uti nec Edd. vett. et Junt. post. in qua hic *Liber primus* ponitur et vocatur: et tum *liber de mundo;* tunc: *de dogmate Platonis Liber tertius; secundus enim desideratus:* ridicule, et mirum Philomathem Pisanum non vidisse hunc et *de mundo* modo transpositos esse. Adhæc libros hos se invicem secutos fuisse et *de mundo* præponendum, videtur patere ex allocutione Auctoris ad *Faustinum*, qui est in libro *de mundo* et *de Phil. Morali:* nam si hic primus esset, allocutio videtur huic debuisse adesse. Alii *unum* vel *unicum* hunc librum vocant. Ex Mss. nihil certi elici potest, quorum pars hos, pars illos et incerto ordine tantum exhibent. Retineri titulum *de dogm. Platonis* non recusat Elmenh. in Add. *Oud.*—3 Alii *Aristoteles.*—4 Abest verbum Mss. Voss. Bened. et Edd. ante Elmenh. *Oud.*—5 Sic Ms. Florent. et Edd. ante Vulcan. qui cum Scaligero et Wower. male edidit *Et Ariston pater:* nam *ei* et *fuisse* agnoscunt Mss. mei, sed *ei* præponunt cum Edd. vett. Ceterum Ald. Junt. Col. Scriv. habent *Aristo*, et mox Edd. fere omnes, ut 'Plato' et sexcenta similia τοῦ o ex Græco ων. de quibus adi ad Met. l. VI. p. 413. b. Sed *Ariston* habent Mss. O. nisi quod in Bened. vitiose *Aristion.* Glossa est apud J. Sarisber. *Aristonis vel Aristidis.* Id.—6 Sic Mss. O. et Edd. vett. Ald. ac seqq. præter Elmenh. et Flor. *Aristo.* Id.—7 Harl. Voss. *a Solone.* Id.—8 Sic Voss. Harl. Leid. Bened. Edd. Vulc. Scal. Wow. Al. *dicunt.* Id.—9 Sic Edd. Vulc. Scal. Elm. &c. quo facit cod. Florent. *quidam.* An ergo multæ Apollinis sunt figurationes? Ego malim *quidem*, quod extat in Mss. reliquis et Edd. vett. item Wow. *Id. Quidem* placuit etiam Casau-

NOTÆ

Ἀρίστωνι τῷ Ἀργείῳ παλαιστῇ· ἀφ' οὗ καὶ Πλάτων, διὰ τὴν εὐεξίαν μετωνομάσθη, πρότερον Ἀριστοκλῆς ἀπὸ τοῦ πάππου καλούμενος ὄνομα. 'Exercitatusque est apud Aristonem Argium palæstritam, a quo et Plato propter egregium corporis habitum cognominatus est, cum prius Aristocles ex Avi nomine vocatus esset.' Πλάτων ergo a πλάτος latitudo.

[b] *Ariston ei fuisse pater dictus est, &c.*] Vide Laërtium in ejus vita, quem secutus hic est Apuleius in omnibus fere quæ de Platone refert.

[c] *Perictione*] Quæ et Potone etiam Laërtio dicitur.

[d] *Sunt, qui Platonem augustiore conceptu, &c.*] Speusippus nempe, Clearchus, et Anaxilides, qui, ut refert Laërtius, affirmant Athenis famam

Apollinis figuratio Perictiona se miscuisset.[1] Mense etiam, qui apud Atticos[e] Thargelion[2f] dicitur, natus est: die, qua apud Delon[3g] Latona fertur Apollinem Dianamque peperisse. Pridie Socraten genitum accepimus.[h]

simulacrum Apollinis rem habuisset cum Perictione. Natus etiam est mense qui appellatur Thargelion apud Athenienses: eodem die quo Latona dicitur enixa esse Apollinem et Dianam in Delo insula. Didicimus Socratem natum fuisse die præ-

bono ad Diog. Laërt. III. 2. sed omnino legendum *quædam.* J. Bosscha.—1 *Perictione se miscuisset.* Mss. Flor. Voss. Harl. Bened. et Edd. Elm. Scriv. *Perictioni.* perperam. In nominativo enim est Περικτιόνη *Perictione.* Sed malim *Perictiona* cum Casaubon. ad Diog. Laërt. § 2. cum ablativo sæpissime τὸ 'miscere' jungitur. Vide ad lib. III. Met. p. 219. 'inmixtum rore.' Minus bene Colv. Vulc. Flor. tacite dederunt *Perictionæ.* Oud.—2 Prave *Targius* Bened. *Thargion* Voss. *Thargilion* Edd. vett. vel Θαργιλιὼν per Iotacismum τοῦ η. Pejus in aliis *Targelion.* Gr. Θαργηλιών. *Id.* Vid. Not. Var.

NOTÆ

esse, Aristonem Perictionæ, cum esset speciosissima, vim inferre conatum esse: verum fuisse illius conatus irritos, vidisseque in somnis Apollinem, atque ex illo mundam a jugali copula, quoad pareret, uxorem servasse, quæ Platonem peperit.

[e] *Mense etiam, qui apud Atticos, &c.*] Idem habet Laërt. quem vide.

[f] *Thargelion*] Mensis hic Aprili nostro ferme respondet, Apollini sacer, cujus bonam partem conviviis et compotationibus insumere solebant: quin et Platonis sectatores ejus natalem quotannis eo mense celebrabant, ut patet ex Porphyrio, in vita Plotini, ubi dicit se carmen recitasse ἐν Πλατωνίοις, hoc est, 'festis Platonis.'

[g] *Apud Delon*] Insula est una ex Cycladibus.

[h] *Pridie Socraten genitum accepimus*] Barthius reponit *pari die,* male. Glossema hoc esse videtur Scaligero, perperam. Wowerius, quem sequitur Elmenhorst. ad hunc locum, sic habet: 'At Diogenes Laërtius Socratem eodem die natum tradit, quo Latona Apollinem peperit. Manifesta dissensio: quam non video quomodo componas, nisi scribas *pridie genitum accepimus.* Plato natus pridie ejus diei, quo Latona Apollinem Dianamque peperit. Delenda enim vox *Socratem,* quæ ex sequentibus irrepsit.' Sed fallitur Wowerius. Revera enim Socratem pridie natum illius diei, quo natus est Plato, Laërtius refert: hunc nempe septima, illum sexta die Thargelionis. Wowerium decepit, quod idem Laërtius habet, Dianam natam esse, quo die Socrates natus est, et Apollinem, quo die Plato. Videtur enim Laërtius contra vulgarem opinionem innuere, Dianam et Apollinem non eodem die natos, sed Dianam sexto, Apollinem vero septimo Thargelionis: quod et rectæ rationi non adversatur: sæpe enim fit ut gemellorum alter uno die, alter sequenti, aut etiam tardius nascatur. Porro, si cuipiam dubium sit quod affero, adeat Laërtii loca, alterum de Socrate in vita ejus, et alterum de Platone in ejus vita. Noster a Laërtio in eo tantum differt, quod Apollinem et Dianam, communem opinionem secutus, eodem die natos putet, septimo nempe Thargelionis, quo die Plato natus est: cum Laërtius Dianam pridie natam, eodem

[567] Somnium etiam Socratis[1] scitum ferunt.[4] Nam vidisse sibi[5] visus est,[6] cygni pullum ex altari, quod in[7] Academia Cupidini consecratum est, volásse, et in ejus gremio residisse:[8] et postea olorem illum pennis cœlum petisse,[9] canore musico auditus hominum Deorumque mulcentem.[1] Cum hoc[2] Socrates in conventu[3] hominum referret, Ariston[4] Platonem puerum oblaturus Socrati magistro, commodum[5] prosequebatur. Quem ubi aspexit ille, ingeniumque[6] intimum de exteriore conspicatus est facie: Hic ille erat, amici, inquit, de Academia Cupidinis cygnus. Talis igitur, ac de talibus[7] Plato, non solum heroum virtutibus præstitit, verum etiam æquiparavit Divum potestatibus.[8] Nam Speusippus,[9] domesticis instructus do-

cedenti. Memoratur etiam egregium somnium Socratis. Visus enim sibi est conspexisse pullum oloris evolasse ex ara, quæ in Academia est sacra Cupidini, et consedisse in suo sinu: ac deinde illum Cygnum tetendisse alis in cœlum, delectantem aures hominum et Deorum cantu suavi. Socrate hoc narrante in cœtu hominum, ecce Aristo deducebat Platonem puerum ad offerendum eum magistro Socrati. Quem simul ac ipse vidit, ac cognovit ex specie exteriori ingenium intus reconditum; O amici, ait, hic ipse erat olor profectus ex Academia Cupidinis. Ergo Plato cum esset ejusmodi, et creatus ex ejusmodi parentibus, non modo superavit virtutes heroum, sed etiam æquavit potentias Deorum. Speusippus enim, qui didicerat hoc in

—3 Harl. Voss. *Delum.* Id.—4 Rom. edit. et Basil. 1. *s. circumferunt.* Membran. Leidens. et Basil. 2. *s. fertur.* Elmenhorstius. Sic Mss. O. et Edd. pleræque, nisi quod in Voss. sit *citum.* Abest hæc periodus ab Ed. Vicent. In Edd. usque ad Vulcan. *circumferunt.* Edd. Vulc. Scal. Wow. *scitum fertur.* Oud.—5 Non est in Excerptis Puteani. *Elmenh.*—6 Edd. ante Vulcan. *visum esse.* Voss. *visum est.* Oud.—7 Harl. *qui.* Pro *cupidini* Bened. *cupiditati*; male. Vide seqq. *Id.*—8 Al. *resedisse.*—9 Bened. *cœl. penitus pet.* Voss. *penitus c. p.* Ed. Scriv. *petiisse.* τῷ *auditus* caret Bened. sed habet *Deos hominesque.* Oud.—1 Liber scriptus: *demulcentem.* Tertullianus de anima: 'cygnus de sinu Socratis demulcens homines discipulus Plato.' *Wower.*—2 Addunt *ergo* Edd. ante Vulcan. *Oud.*—3 Edd. ante Vulcan. *in conventum*: nec male. *Id.*—4 *Ariston* Mss. et Edd. Aldina priores. *Aristo* reliquæ. *Id.*—5 Harl. Vulc. *commodo.* male. V. Ind. Not. *Id.*—6 Voss. *ingenuumque.* Pro *exteriori* Mss. O. *exteriore*, et *est* abest Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. *Id.*—7 Bened. *et de t.* Id.—8 Joan. Salisber. Nugar. curial. lib. VII. c. 5. qui multa de Platone scripta e Nostro hoc verbatim pæne transcripsit, legit, *æquiparavit Divum potestates.* Colvius. Sarisb. lib. VII. c. 5. 'æquiparasse dictus est Deorum potestates.' Florent. Basil. 1. et Rom. *æ. d. potestatibus.* Fulvii liber *æ. d. almum potestatibus.* Elmenhorstius. Singularis constructio

NOTÆ

scilicet die, quo Socrates natus est, existimet.

[1] *Somnium etiam Socratis*] Vide Laërtium, in vita Platonis, pag. 189. edit. Henrici Stephani.

cumentis,[1] [k] et pueri[2] ejus acre in percipiendo ingenium,[3] et admirandæ verecundiæ indolem laudat: et pubescentis primitias[4] labore atque amore studendi imbutas refert: et in viro harum incrementa virtutum et ceterarum convenisse testatur. Ex iisdem genitoribus[l] Glaucus[5] et Adimantus[6] ei fratres[7] [m] fuerunt. Doctores[8] habuit in prima

sua familia, celebrat ingenium ejus pueri promtum in discendo, et mores admirabilis pudoris: et narrat prima tempora ejus adolescentiæ fuisse imbuta labore et cupiditate discendi: et affirmat augmenta harum virtutum et reliquarum in ipsum competisse cum vir esset. Fratres habuit Glauconem et Adimantum ex iisdem parentibus. Fuerunt ei magistri in primis elementis literarum Dionysius: in palæstra

est, ut 'æquiparare' neutraliter ponatur cum dativo. Hinc Vulc. et seqq. exhibuerunt *potestates* e J. Sarisber. sed contra Mss. certe 2. Lindenbr. Fulv. Harl. Vulc. Forsan ergo sumitur ut 'adæquare' neutraliter cum dativo: de quo adi ad Hirt. lib. VIII. c. 41. vide etiam Barth. lib. XXVII. Advers. c. 7. Septim. de B. Tr. II. 4. 'divinis patris virtutibus propriam gloriam æquiparaverat.' *Oud.*—9 Male Edd. Vulc. Scal. *pseusippus.* Id.—1 Voss. Harl. *dom. doc. instr.* Id.—2 Sic recte Elmenh. &c. cum Mss. O. Ante deerat *et.* Harl. *pueritiam.* An *pueri jam?* Id.—3 Sic hic locus correctus nobis e fide exscriptoris Salisberiensis. Vulgo passim *in aëre partiendo ingenium:* quod rectum fatebor et non tollendum, si quis me ejus rei ex aliquo veterum documento instruxerit. Sed etiam non aliter quam ut correximus legendum arbitratus est Th. Canterus vir humanissimus Var. Lect. lib. I. c. 18. *Colv.* Sic recte Florentinus. Sarisber. et Bas. 2. Canterus Var. Lect. lib. I. c. 18. *acre in partiendo.* Ald. Basil. et Rom. *a. in aëre partiendo.* Membranæ Leidenses *aëre impertiendo:* male. *Elmenh.* Sic optime Colv. emendavit e J. Sarisb. ut etiam ex ingenio Schefferus tom. v. Corp. Epist. p. 6. et Misc. Obs. vol. VIII. tom. III. p. 417. atque ita diserte extat in Mss. Florent. Harl. aliisque. Voss. *aëre in partiendo.* Absunt *in percipiendo* a Bened. *acre* legendum jam vidit quoque Th. Canter. Vulgo olim *in aëre partiendo:* quasi ageretur de Arithmetica, ut aëra celeriter bene *dispungere* didicerit, ut habuimus in fine de Deo Socratis. *Oud.*—4 Harl. Vulc. Sarisb. *pubescentes:* recte, ni fallor, quanquam Scheff. Obs. Misc. l. c. in Sarisb. corrigit *pubescentia.* Vide ad Met. lib. IV. p. 257. 'fortunas inquirebamus populares:' ubi vulgo *popularium.* Veget. lib. I. c. 4. 'incipientem pubertatem ad militiam cogendam:' ubi male variant Mss. sic de Mundo p. 731. Ed. Flor. *adolescens ætas.* Auson. passim 'puber ævum.' *Id.*—5 Vulg. *Glauco.*—6 Græcis Ἀδείμαντος. sed Mss. et Sarisb. *Adamantus.* Edd. vett. *Adimanthus.* Oud.—7 Male τὸ *ei* abest Edd. Vulc. Scal. Wow. contra Mss. O. *fratres ei* Edd. Elm. &c. *Id.*—8 Vulgo *doctorem.* Laërtius καὶ ἐπαιδεύθη μὲν γράμματα παρὰ Διονυσίῳ. *Elmenh.* Sic Mss. Florent. Putean. Voss. Harl. Bened. Sarisb. Edd. Elm. &c. vulgo *doctorem.* quod per se non malum. Cic. Tusc. Disp. v. 8. 'Auctore Aristone et Antiocho.' ubi Bentl. *auctoribus:* sed v. Wopkens.

NOTÆ

[k] *Nam Speusippus, domesticis instructus documentis*] Utpote qui Platonis esset ex sorore filius: genitus enim fuit Eurymedonte, et Potone Platonis sorore, ut Laërtius refert.

[l] *Ex iisdem genitoribus*] Aristone et Perictione.

[m] *Glaucus* [*Glauco*] *et Adimantus fratres*] Et soror Potone mater Speusippi.

literatura Dionysium: at[9] in palæstra Aristonem[1] Argis oriundum, tantosque progressus exercitatio [568] ei contulit,[2] ut Pythia[n] et Isthmia[o] de lucta certaverit.[3] [p] Picturæ non aspernatus artem. Tragœdiis[4] et dithyrambis se utilem finxit.[5] Jamque carminum confidentia elatus, certatorem[6] se profiteri cupiebat, nisi Socrates[q] humilitatem cupidinis[7] ex ejus mentibus[8] expulisset, et veræ laudis gloriam in ejus animum inserere[9] curasset. Et antea quidem Heracliti secta fuerat imbutus.[r] Verum cum se Socrati de-

vero Aristo Argivus, et adeo in ea profecit exercitio, ut contenderit lucta in ludis Pythicis et Isthmicis. Non neglexit artem pingendi. Formavit se idoneum scribendis Tragœdiis et Dithyrambis. Et jam inflatus fiducia suorum versuum, volebat profiteri nomen inter contendentes de illis, ni Socrates ejecisset ex ejus animo vilem illam cupiditatem: et induxisset in ejus mentem decus veræ gloriæ. Ac fuerat quidem prius instructus placitis Heracliti. Sed postquam se applicuit Socrati, non

Misc. Obs. vol. VIII. p. 50. Noster de Phil. Mor. p. 597. 'participes puerum et virum:' sic Mss. at Edd. vett. *participem:* de Mundo p. 716. e Mss. 'Scythicum et Hiberum freta.' *Oud.*—9 Non habet Sarisb. *aut* Voss. *Id.*—1 Ms. Vulc. male *Aristotenem.* Id.—2 Edd. ante Vulcan. *cont. ei.* Bened. *intulit.* Id.—3 Salisb. *ut Pythia luctando certamina vicerit.* Sed eleganter, Pythia et Isthmia certaverit. Græcismus est. Antipater: πυγμὴν ἐνίκα Νικοφῶν Ὀλύμπια. *Colv.* Vid. Not. Var.—4 Al. *tragœdis.*—5 Alii *fixit.* Elmenhorstius. Harl. Voss. Vulc. Bat. male *fixit.* Oud.—6 Al. *actorem.*—7 Flor. *aviditatem cupiditatis.* Saresb. *h. hujus cupidinis.* Elmenhorstius.—8 Eodem, *ab ejus animo.* Scribendum potius forte, *mente penitus,* pro, *mentibus:* quod compendiose *mē peītus:* unde nata, quæ vulgata, scriptura. *Colv.* Colvius non male *ex ejus mente penitus.* Elmenhorstius. Vide ad Met. lib. I. p. 48. b. Rarius certe 'mentes' de uno homine dicitur pro 'præcordiis.' Sanum tamen videtur: de Phil. Mor. p. 613. 'malitia seditionem mentibus parit, impediens incepta ejus.' Voss. *montibus.* Bened. *motibus.* Oud.—9 Saresb.

NOTÆ

[n] *Pythia*] Hi ludi in Apollinis honorem post devictum serpentem Pythona instituti, ut habet Ovid. lib. I. Metamorphos. peragebantur quinto quoque anno juxta Delphos, ut habet Strabo lib. IX.

[o] *Et Isthmia*] Ludi a Theseo instituti in Neptuni honorem, aut, ut quidam volunt, Palæmonis: celebrabantur in Isthmi Corinthiaci faucibus, unde Isthmici dicti.

[p] *De lucta* [*deluctata*] *certaverit*] Schickeradus habet *deluctaverit.* Saresberiensi *luctando certamina vicerit.*

[q] *Certatorem se profiteri* [*fieri*] *cupiebat, nisi Socrates, &c.*] Colvius ex Saresber. *actorem* magis probat, quam *certatorem,* quasi voluerit Plato actoris personam in theatro sustinere: at retinenda vulgata lectio. Laërtius: ἔπειτα μέντοι μέλλων ἀγωνιεῖσθαι τραγῳδίᾳ πρὸ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου, Σωκράτους ἀκούσας κατέφλεξε τὰ ποιήματα, &c. 'Demum, cum tragicum certamen esset initurus ante Dionysiacum Theatrum, audito Socrate, igni poëmata exussit.'

[r] *Et antea quidem Heracliti secta fuerat imbutus*] Laërtius non ante quam Socratem audiret, sed post

disset,[1] non solum ingenio atque doctrina ceteros Socraticos[2] vicit, verum etiam labore et elegantia illustravit sapientiam[s] ab eo sibi traditam: labore, quo eam asserere nisus est: elegantia, per quam venustate[3] et majestate verborum plurimum ei[4] adhibuit dignitatis. [569] Sed posteaquam[5] Socrates homines reliquit, quæsivit unde proficeret, et ad Pythagoræ disciplinam se contulit. Quam etsi ratione[6] diligenti et magnifica[7] instructam videbat,[8] rerum tamen continentiam[t] et castitatem magis cupiebat imitari.

tantum superavit reliquos Socraticos acumine, et scientia, verum etiam ornavit labore et elegantia Philosophiam quam ab ipso acceperat. Labore quidem quo visus est eam confirmare; elegantia vero per quam adjecit ei maximum decus lepore et dignitate verborum suorum. At postquam Socrates sublatus est e vivis, investigavit unde progressus faceret, et transivit ad sectam Pythagoricam. Quam licet animadverteret præditam esse accurata et splendida doctrina, nihilominus magis optabat æmulari eorum abstinentiam a rebus, et castitatem. Et, quia animadvertebat ingei curasset ingerere. Elmenhorstius. Male. *Oud.*—1 Edd. ante Bas. *dedidisset:* solenni variatione. Vide ad Cæsar. B. G. II. 15. *Id.*—2 In manuscriptis et editis corrupte hic locus legitur, quem ex Saresb. ita restituas, censeo: *Verum cum se Socrati dedisset, non solum ingenio atque doctrina ceteros Socraticos vicit; sed etiam labore atque elegantia sapientiam illustravit, eique recta assertione sensuum, et majestate verborum plurimum adhibuit dignitatis.* Elmenhorstius. Voss. Bened. Harl. Vulc. *Socrat. ceteros.* Minus accurate Elmenh. &c. cum Sarisber. *sed etiam.* Mss. et Edd. O. vett. *verum etiam.* Oud.—3 Vid. Not. Var.—4 *Ei* carent Edd. ante Vulcan. *Oud.*—5 Excerpta Batavica, quæ municeps et amicus noster, ut et vir clarissimus Frid. Lindenbrogius nobiscum communicavit, legunt: *primo eam quam:* haud bene. *Elmenh.* Edd. Ald. Junt. *postquam.* Oud.—6 Acidal. ad Vellei. II. 28. *oratione.* Id.—7 Al. *magnidica.*—8 Abest Bened. *Oud.*—9 Bened. *quia P. i.* Lips. *quod Pytha-*

NOTÆ

ejus excessum, secta Heracliti fuisse imbutum Platonem refert, idque magistro Cratylo Heracliti discipulo. Fragmentum manuscriptum biblioth. Thuanæ a Domino Quesnel ejus tum bibliothecario mihi communicatum, in quo libri hujus pars continetur, et totus liber de Deo Socratis cum ultimo Floridorum fragmento, quod incipit: 'Qui me voluistis dicere ex tempore,' &c. hic habet *Heraclidis*, pro *Heracliti:* male: Platone enim recentior est Heraclides.

[s] *Verum* [*sed*] *etiam labore, et elegantia illustravit sapientiam, &c.*] Sic legitur apud Joann. Saresberiensem hic locus: *sed etiam labore atque elegantia sapientiam illustravit, eique recta assertione sensuum, et majestate verborum plurimum adhibuit dignitatis:* sensu nitidiore. At restituo ex fide Thuanarum membranarum: *sed etiam labore atque elegantia illustravit sapientiam ab eo sibi traditam: labore, quo asserere eam visus est:* (posset retineri *nisus est:*) *elegantia, per quam venustate, et majestate verborum plurimum ei adhibuit dignitatis:* quam lectionem expressi in Interpretatione.

[t] *Rerum tamen continentiam*] Notum Pythagoreos ab animalium esu abstinuisse.

Et, quod Pythagoreorum ingenium [9] adjutum aliis disciplinis [1] [u] sentiebat, ad Theodorum Cyrenas,[†] [w] ut Geometriam disceret,[2] est profectus: et astrologiam adusque Ægyptum ivit petitum,[3] ut inde prophetarum etiam ritus [4] addisceret. Et ad Italiam iterum venit, et Pythagoreos, Eurytum [5] Tarentinum, et seniorem Archytam [x] sectatus.[6] Atque ad Indos et Magos [7] intendisset animum, nisi eum bella tunc [8] vetuissent Asiatica.[9] [y] Quapropter inventa Parmenidæ [1]

nium Pythagoreorum subsidium habere ex aliis scientiis, ivit ad Theodorum Cyrenas, ut doceretur ab eo Geometriam: et ivit usque in Ægyptum comparatum Astrologiam, atque etiam ut ibi doceretur cærimonias vaticinatorum. Ac rursus Italiam petiit, et audivit Eurytum Tarentinum et Archytam seniorem Pythagoreos. Et adjecisset mentem ad petendos Indos et Magos, ni bella Asiæ tunc prohibuissent.

goreum genium. Id.—1 Harl. *disc. al.* Id.—† Alii *Cyrenis.*—2 Bened. *discere.* Oud.—3 Harl. Vulc. Bened. Voss. *fuit.* Id.—4 Harl. *rit. etiam.* Abest *etiam* a Bened. *Id.*—5 Vid. Not. Var.—6 Edd. ante Colv. *sectatum.* Oudendorp. —7 Sarisber. *Medos Magos* e Var. Lect. *Idem.*—8 Harl. *tunc eum b.* Bened. Voss. *tunc et eum b.* Idem.—9 Polycratici scriptor: *Nisi eum procedere vetuissent bella Caletica.* Laërt. Διέγνω δὴ ὁ Πλάτων καὶ τοῖς μάγοις συμμῖξαι· διὰ δὲ τοὺς τῆς Ἀσίας πολέμους ἀπέστη. *Colvius.* Florent. Leid. Excerpta Puteani et Batav. Rom. Fulv. Saresb. *Caletica* habuit. *Elmenh.* Bella scil. Cyri minoris cum fratre Artaxerxe: nam ut ait Laërt. διὰ τοὺς τῆς Ἀσίας πολέμους. Nihilominus aliud quid hic latere probant Mss. O. J. Sarisber. et Ed. Rom. habentes *Caletica:* quod quid sit non perspicio: non enim inde quis fingat *B. Asiæ calefacta.* Verosimilius latet nomen proprium, accuratius designans locum, ubi id bellum fuerit gestum: quare malim legere *Chaldæa* vel *Chaldaica.* Res enim gesta est circa Babylonem. V. Xenoph. Exp. Cyri p. 254. 262. Hic etiam *Magi* præ ceteris nobiles. In lib. de Mundo p. 740. 'Asiaticum regnum' in Mss. etiam corruptum est in *Atticum* vel *Acticum.* Oud.—1 Al. *Parmenidis.*—2 Non est in Florentinis. *Elmenh.*

NOTÆ

[u] *Quod Pythagoreorum ingenium adjutum aliis disciplinis*] Non ut Cynicorum, qui posthabitis naturali et rationali philosophia, uni morali, eique durissimæ atque impudentissimæ studebant: neque ut Epicureorum, qui naturalem quidem Philosophiam et moralem colebant, at respuebant Mathematicas disciplinas, et Logicam.

[w] *Ad Theodorum Cyrenas, &c.*] Idem habet Laërt. qui tamen Platonem ad Pythagoricos in Italiam prius ivisse tradit, ac postea profectum in Ægyptum ad Prophetas sacerdotesque.

[x] *Eurytum Tarentinum, et seniorem Archytam*] *Philolaum* atque *Eurythum* habet Laërtius.

[y] *Atque ad Indos et Magos, &c. nisi eum bella tunc vetuissent Asiatica*] Diogenes Laërt. διέγνω δὴ ὁ Πλάτων καὶ τοῖς μάγοις συμμῖξαι· διὰ δὲ τοὺς τῆς Ἀσίας πολέμους ἀπέστη. 'decreverat Plato etiam congredi Magis, verum propter Asiæ bella proposito destitit.' Bella hæc videntur fuisse Cyri Junioris adversus Artaxerxem Mnemonem fratrem suum, a quo victus atque in acie cæsus est: aut Pharna-

ac Zenonis[z] studiosius executus, ita omnibus, quæ admirationi sunt singula,[2] suos libros explevit, ut primus tripartitam philosophiam copularit,[3] [570] sibique invicem necessarias partes, neque[4] pugnare inter se tantummodo, sed etiam mutuis adjuvare auxiliis ostenderit.[5] Nam quamvis de diversis officinis[6] hæc ei essent philosophiæ membra suscepta, naturalis ab Heracliteis,[7] intellectualis[a] a Pythagoreis, moralis ex ipso[8] Socratis fonte; unum tamen ex omnibus, et quasi proprii partus corpus effecit. Et[9] cum principes harum familiarum impolitas sententias et inchoatas[1 b] auditoribus tradidissent, eas hic, cum ratione[2] limando, tum[3] ad orationis augustæ honestissimam spe-

Quare cum evolvisset diligentius reperta Parmenidis et Zenonis, sic refersit libros suos omnibus, quorum unumquodque est admirabile, ut ipse Princeps conjunxerit Philosophiam, quæ divisa erat in tres partes, et ostenderit partes illas sibi mutuo necessarias esse, neque solum eas non adversari sibi invicem, verum etiam præstare sibi subsidia reciproca. Licet enim hæ partes Philosophiæ essent ab eo desumtæ ex variis scholis, nimirum Naturalis ab Heracliteis, Intellectualis a Pythagoreis, Rationalis, et Moralis ex ipsa scaturigine Socratis; nihilominus conflavit unicum corpus ex omnibus, quod fuit veluti proprius ejus fœtus. Cumque auctores harum sectarum exhibuissent suis discipulis dogmata imperfecta, et tantum inchoata, hic reddidit ea perfecta et admiranda quoque, ea poliendo ratione, præcipue ornando ad de-

Male tamen uncis inclusere Elm. et Scriv. *Oud.*—3 Bened. Voss. Vulc. Edd. ante Colv. *copularet.* Id.—4 Bened. *non.* Ed. Ald. *nec.* Dissolvendum est *et ostenderit non pugnare.* Non opus enim est cum Casaub. at Laërt. III. § 18. statuere hic Græcismum, et *non* semel subintelligere, vel addere cum Scheffero Misc. Obs. vol. VIII. tom. III. p. 419. quod fieri deberet, si *neque* ejicias auctoritate Cod. Vossiani. *Id.*—5 Florent. Voss. Vulc. *ostenderet.* Id.—6 Forte melius τὸ *officinis* ejiciendum. *Toll.*—7 Vid. Not. Var.—8 Harl. Edd. Ald. Junt. post. Colv. *ab.* Abest Edd. Vic. Junt. pr. Bas. pr. *Oud.*—9 Exulat a Bened. et pro *principes* Edd. Junt. pr. Ald. *princeps.* Id.—1 Sic Mss. cum Vulcan. et seqq. Priores Edd. *incomtas.* Suet. in Claud. c. 3. 'nec absolutum a natura, sed tantum inchoatum.' *Id.*—2 Sic rursus bene Mss. et Edd. Vulc. ac seqq. Antea *oratione*, quo fit, ut bis idem diceretur. *Id.*—3 *Tum etiam.* Male hic τὸ *etiam* intrusit e suo cod. Vulc. quæ vocula mox sequitur. Abest a Mss. reliquis et Edd. prioribus rectius, quare deleatur. *Id.*

NOTÆ

bazi et Tissaphernis inter se, quos Asiæ Artaxerxes Mnemon præposuerat, quibus bellis finem imposuit Tissaphernes a Rege occisus. Floruit enim Plato circa illa tempora.

[z] *Ac Zenonis*] Eleatis, non autem Cittiei: hic enim post Platonis tempora floruit.

[a] *Naturalis ab Heracliteis, intellectualis, &c.*] Idem habet Laërt. in ejus vita. Ms. Thuan. *Naturalis a Pythagoreis Dialectica Rationalis atque Moralis ex ipso Socratis fonte.*

[b] *Inchoatas*] Colvius, *incomptas.*

ciem induendo,[4] [c] perfectas atque etiam admirabiles fecit. Multi auditorum [5] ejus [d] utriusque sexus [e] in philosophia floruerunt. Patrimonium in hortulo,[6] qui Academiæ junctus fuit, et in duobus ministris,[7] et in patera, qua [8] Diis supplicabat, reliquit. Auri [f] tantum, quantum puer nobilitatis insigne in auricula gestavit.[g] Ceterum tres ejus [9] ad Siciliam adventus mali quidam [1] carpunt, diversis opinionibus disserentes.[2] [571] Sed ille primo historiæ gratia, ut naturam Ætnæ, et incendia concavi montis intelligeret: secundo, petitu Dionysii,[h] ut Syracusanis assisteret, pro-

centissimam faciem sermonis majestate pleni. Plurimi ex ejus discipulis utriusque sexus clari fuerunt in Philosophia. Patrimonium, quod reliquit, fuit exiguus hortus, qui conterminus erat Academiæ, et duo famuli, ac crater quo libabat Diis. Nec plus auri reliquit, quam quantum gestavit in aure dum esset puer, quod erat nota ejus nobilitatis. Porro quidam maligni accusant tres ejus itiones in Siciliam, loquentes ex variis conjecturis. Verum ille primo ivit propter historiam naturalem, ut cognosceret naturam Ætnæ, et inflammationes montis illius cavi; secundo ivit accersitus a Dionysio, ut opitularetur Syracusanis, atque ut disceret leges urbium

—4 Alii, *inducendo.* Basil. Ald. et Rom. *deducendo.* Elmenhorstius. Sic Ms. unus Lindenbr. Fulv. Voss. Harl. et Vulc. cum Edd. Elm. &c. in Edd. prioribus est *deducendo.* Mss. Thuan. Bened. *inducendo:* de quo vide ad Met. l. v. p. 375. b. quod tamen hic non placet. *Oud.*—5 Bened. *auditores.* Id.—6 Harl. *ortulo.* Id.—7 Alii *ministeriis.*—8 Pro *qua* Bened. *que.* Oud.—9 Abest *ejus* a Bened. Voss. et Harl. *Id.*—1 Harl. Voss. *quidem.* Id.—2 *Differentes*

NOTÆ

[c] *Induendo*] Ms. Thuan. *inducendo.*

[d] *Multi auditorum ejus*] Quorum nomina vide apud Laërtium.

[e] *Utriusque sexus*] Inter Platonis auditores Laërtius mulieres duas recenset Lastheniam Mantineam, et Axiotheam Phliasiam.

[f] *Patrimonium in hortulo, &c. et in duobus ministris, et in patera reliquit. Auri, &c.*] Paulo plura tamen reliquisse probat ejus testamentum a Laërtio relatum, quo legat Adimanto filio suo fundum ἐν Ἡφαιστιάδων, et fundum ἐν Ἐροιάδων, (sic enim legendum monuit Casaubonus :) argenti minas tres, argenteam phialam drachmarum CLXV. cymbium drachmarum XLV. annulum aureum, et inaurem auream, ambo drachmas quatuor et tres obolos pendentia, præterea minas tres sibi ab Euclide Lapicida debitas, servos quatuor, supellectilem et vasa scripta, quorum haberet exemplar Demetrius.

[g] *Auri tantum, quantum puer nobilitatis insigne in auricula gestavit*] Ejusmodi inaures ea de causa ἐλευθέρια Græcis dicebantur, quasi dicas 'ingenuitatis signa.' Cur autem *in auricula* dicat non *in auribus*, disce ex Isidoro, Orig. lib. XIX. cap. 31. 'Inaures ab aurium foraminibus nuncupatæ, quibus pretiosa genera lapidum dependuntur. Harum usus in Græcia, puellæ utraque aure, pueri tantum dextra ferebant.'

[h] *Secundo, petitu Dionysii, &c.*] Non petitu Dionysii secundam profectio-

fectus est,[3] et ut municipales leges ejus † provinciæ addisceret:[4] tertius ejus adventus fugientem Dionem, impetrata a Dionysio venia, patriæ suæ reddidit.[i] Quæ autem consulta, quæ δόγματα[k] Græce licet dici, ad utilitatem hominum, vivendique[5] et intelligendi et loquendi rationem[l] extulerit, hinc ordiemur. Nam quoniam tres partes philosophiæ congruere inter se primus obtinuit,[6 m] nos quoque separatim dicemus de singulis, a naturali philosophia facientes exordium. Initia rerum esse tria arbitratur[7] Plato:[n]

illius provinciæ: tertio suo adventu restituit in patriam Dionem aufugientem, exorato Dionysio ut ei ignosceret. Hic vero incipiemus referre quænam placita (ea possunt Græce vocari δόγματα) ediderit ad commodum hominum, et ad rationem vivendi et intelligendi atque enuntiandi. Quia enim ipse primus affirmavit tres partes Philosophiæ convenire inter se, nos etiam disseremus de unaquaque seorsim, incipientes a Philosophia Naturali. Plato censebat esse tria principia rerum,

lego. *Brant.* Leid. et Rom. *dissentientes.* Elmenhorstius.—3 Exulat *est* ab Harl. et Voss. *Oud.*—† Voss. *ejus leges eus.* Id.—4 Vulgo, *disceret.* Elmenhorstius. Sic Elm. et seqq. e Florent. Reliqui Mss. cum Sarisber. *disceret.* L. Holsten. legit *leges ei provinciæ scisceret* ex Laërtio et Platone Ep. 3. 7. 8. Mox Bened. *ipsum Dionem fugientem.* Oud.—5 Excerpta Puteani et Batav. *videndique.* Elmenhorstius. Mss. præter Voss. *videndique:* male. Pro *et loq.* Harl. Bened. Voss. *ac loq.* Oud.—6 Quidsi legas, *sobstinuit,* id est, *sustinuit?* Colvius. Prave: *obtinuit* enim notat, pro certo affirmavit et statuit. L. VII. Met. 'sed obtinuit alius:' init. Apol. 'certus equidem eram, proque vero obtinebam.' *Oud.*—7 Ms. Florent. et inde Elmenh. &c. dant *arbitrabatur,* ut Laërtius ἀπέφηνε § 69. Sed Mss. reliqui *arbitratur* retinent: et sic seqq. in præsenti *vocat* (ubi tamen Bened. habet *vocavit*) *pronunciat, commemorat, &c.*

NOTÆ

nem suscepisse Platonem scribit Laërt. sed contra ultro Dionysium Juniorem convenisse, postulasseque ab eo terram et homines, qui juxta constitutam a se rempublicam viverent; nec abfuisse suspicionem cum magno sui periculo Dioni et Theotæ persuadere tentasse, ut liberarent insulam.

[i] *Tertius ejus adventus fugientem Dionem, impetrata, a Dionysio venia, patriæ suæ reddidit*] Id tamen eum obtinere nequisse refert Laërtius, et infecto negotio ad patriam rediisse.

[k] *Consulta, quæ δόγματα*] 'Consulta' dicta sunt decreta Senatus, plebis vero 'scita,' at Philosophorum 'placita,' Græcis δόγματα, ἀπὸ τοῦ δοκεῖν, 'quod sic videantur.'

[l] *Vivendique et intelligendi et loquendi rationem*] Hoc est, placita tum Moralia, tum Physica, tum Logica, seu Dialectica.

[m] *Quoniam tres partes philosophiæ congruere inter se primus obtinuit*] Vide Laërt. in vita Platon. His tribus partibus accessit quarta ἡ μετὰ τὰ φυσικὰ, de qua multa Aristoteles.

[n] *Initia rerum esse tria arbitratur Plato, &c.*] Male ergo Laërt. ait eum posuisse duo omnino rerum principia, Deum et Materiam. Hunc Apuleii nostri locum muniunt Chalcid. in Plat. Timæum pag. 408. 'sunt initia

Deum, et Materiam, rerumque Formas, quas ἰδέας idem vocat, inabsolutas, [572] informes, nulla specie [8] nec qualitatis significatione distinctas. Sed hæc de Deo sentit,[o] quod [9] sit incorporeus. Is unus, ait, ἀπερίμετρος,[1] rerumque genitor, rerumque omnium exornator,[p] beatus et beatificus, optimus, nihil indigens, ipse conferens cuncta. Quem quidem cœlestem pronuntiat,[2] indictum, innominabilem, et ut ait [3] ipse, ἄῤῥητον, ἀκατωνόμαστον:[4] [q] cujus naturam invenire difficile est; si inventa sit, in multos eam enuntiari non

Deum, Materiam, et Formas rerum, quas ipse appellat Ideas, imperfectas, nondum formatas, nulla specie a se invicem distinctas, neque ullo charactere qualitatis. Verum hæc sunt quæ opinatur de Deo, eum corpore carere. Ille solus (inquit) immensus est, productor rerum, trahens ad se cuncta, felix et felices faciens, optimus, nullius rei egens, largiens ipse omnia. Quem affirmat quidem esse cœlestem, nulla dictione aut nomine designari posse: et esse, ut ipse dicit, indictum innominabilem: cujus difficile est cognoscere naturam: eamque, si sit cognita, non posse efferri in

quare *arbitratur* revocavi. *Id.*—8 Pro *speciei*. Vide Agel. lib. IX. cap. 14. *Brant*. *Nulla sp. nec.* Mss. Florent. Fulv. Voss. Bened. Harl. Edd. Elm. &c. quare id retinui. Alii *n. sp. vel* quo sensu *specie* foret Genitivus. Vide Brantium et nos supra. *Oud.*—9 Bened. *quia*. Ed. Junt. post. *incorporeus is unus, et, ut ait*. Id.—1 Flor. *ἐπίμετρος rerumque g.* Leid. *ἀπίμετρος*. Aldus, *ἀπηρίμετρος*. *Elmenh.* Harl. Leid. *apimetros*. Colv. Wow. *aperimetros*. Vide Haseum Hist. Crit. t. XIV. p. 185. *Oud.*—2 Sic bene Florent. Voss. Bened. Edd. Wow. Elm. &c. Al. *pronuntiant*. Id.—3 Abest *et* ab Ed. Ald. *Id.*—4 Flor. Fulvii liber, Excerpt. Puteani et Bas. 2. *ἀόρατον, ἀδάμαστον*. Aldus, *οὐράνιον, ἀμύθητον καὶ ἄῤῥητον*. *Elmenh.* Hæc finxerunt, ut videtur, primi editores, e præcedentibus vocibus 'indictum, innominabilem:' nam et hinc Aldus fecit addens *cælestem οὐράνιον, ἀμύθητον καὶ ἄῤῥητον*. sine dubio, quia in illorum Codd. Græca non aderant. Si respicit Auctor præcedentia Latina, et ea ipsis Platonis verbis exprimere voluit, placeret magis *ἄῤῥητον, ἀσώματον*, i. e. indictum, incorporeum: sic enim sæpe Plato. Vide Laërt. et Cic. de Nat. De. l. I. c. 12. ubi Bouhier. legit *ἀκατονόμαστον*. Sed Mss. Florent. Fulv. Voss. Leid. Putean. Bened. Harl. Vulc. Edd. Junt. post. Bas. sec. *ἀόρατον, ἀδάμαστον*, invisum, invictum: unde suspicor etiam Latinum *indictum* corruptum pro *invictum*, et Græcum *ἄῤῥητον* abiisse in *ἀόρατον*. Legendum ergo

NOTÆ

Deus et Sylva. (ὕλη materia) et Exemplum:' et Plutarchus de Placitis Philosophorum, lib. I. cap. 3. ubi ait has esse Socratis et Platonis de universo sententias, 'tria esse principia, Deum et Materiam et Ideam seu Exemplar,' quod Noster hic Formam vocat. De Ideis vide Platonis Parmenidem. Ms. Thuan. hic habet *arbitratur*, non *arbitrabatur*.

[o] *Sed hæc de Deo sentit*] Pleraque hæc e Platonis Timæo desumta sunt.

[p] *Omnium exornator* [*extortor*] Non violentus quidem, sed suavis, qui 'non necessitate, sed cupiditate ad se rapiat,' ut ex Platonis convivio colligitur: ad quod vide Marsilii Ficini commentarium.

[q] *Ἄῤῥητον, ἀκατωνόμαστον*] Id significant hæc vocabula, quod supra dixit

posse. Platonis[5] hæc verba sunt: θεὸν εὑρεῖν τε ἔργον,[r] εὑρόντα δὲ εἰς πολλοὺς ἐκφέρειν ἀδύνατον.[6] Materiam vero improcreabilem[s] incorruptamque[7] commemorat, non ignem, neque aquam, nec aliud de principiis et absolutis[8] elementis esse: sed ex omnibus primam figurarum capacem,[9] factionique subjectam:[t] adhuc rudem, et figurationis qualitate viduatam, Deus artifex conformat universam.[1] Infinitam vero idcirco, quod ei sit[2] interminata magnitudo. Nam quod infinitum est, indistinctam[3] magnitudinis habet finem: atque ideo, cum viduata sit fine, infinibilis recte videri potest.[u] [573] Sed neque corpoream, neque sane[4] [w] incorpo-

plures. Hæc sunt verba Platonis, 'Deum et invenire difficile, et ab eo qui invenerit in multos efferri impossibile.' Ait vero Materiam esse ingenerabilem, et incorruptibilem, et eam non esse Ignem, neque Aquam, neque aliud ex Elementis, seu principiis perfectis: sed eam esse primam omnium aptam figurari, et elaborari: Deus fabricator configurat totam adhuc informem, et carentem charactere configurationis. Ideo autem ait eam esse infinitam, quia habet extensionem illimitatam. Quod enim est infinitum, habet limites extensionis indeterminatos, idcircoque cum careat termino, jure potest apparere indefinita. At neque fatetur eam esse corpo-

foret *invictum, innominabilem,* i. e. ἄῤῥητον, ἀδάμαστον. *Oud.*—5 Abest a Bened. *Id.*—6 Vid. Not. Var.—7 Bened. *inprobab. non corr.* et mox *aqua ne* pro *aquam nec.* Oud.—8 Abest copula Edd. ante Colv. *Id.*—9 Bened. *figuram cap. esse.* Id.—1 Quidam libri et pauciores, *universa.* Colvius. Voss. Vulc. Edd. ante Colv. *universa.* Oud. Ed. Bip. nescio unde, habet *diversam.* J. Bosscha.—2 Alii, *quod Dei sit.* Elmenhorstius. Bened. *quia ei sit.* Harl. *quod sit ei.* Fulv. *quod Dei sit:* male. Voss. *interminator.* Oud.—3 Al. *indistinctum.*—4 Voss. Bened. cum Florent. *sed sane.* Harl. *sed ne sane.* Bene. 'ne' pro 'ne quidem,' ut passim. V. Ind. Not. Alioquin scribe *sed nec sane.*

NOTÆ

'indictum, innominabilem.'

[r] *Platonis hæc verba sunt: θεὸν εὑρεῖν τε ἔργον, &c.*] Immo hæc ex Timæo: τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ πάντος εὑρεῖν τε ἔργον, καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν. 'Factorem igitur et patrem hujus universi, et invenire difficile, et eum, qui invenerit impossibile est efferre in omnes.'

[s] *Materiam vero improcreabilem, &c.*] Plato in eodem Timæo ait materiam 'matrem et receptaculum omnium creaturarum aspectabilium et sensibilium, neque terram, neque aërem, neque ignem, neque aquam, neque quæcumque ex his fiunt, neque ex quibus hæc; sed speciem quandam invisibilem, et informem, omnium receptricem.'

[t] *Factionique subjectam*] Stewechius malebat *fictioni.*

[u] *Infinibilis recte videri potest*] 'Indefinitam' nostro ævo dixit Cartesius materiam alio sensu, eo scilicet quod nullos ejus fines animo deprehenderet: Plato hic, quod formas capere posset infinitas.

[w] *Sed neque corpoream, neque sane, &c.*] Chalcidius in Platonis Timæum: 'Quibus ita decursis sequitur, ut au

ream esse concedit.[5] Ideo autem non putat corpus, quod[6] omne corpus specie qualicumque non careat. Sine corpore vero esse, non potest dicere, quia nihil incorporale corpus exhibeat: sed vi[7] et ratione sibi eam videri corpoream, atque ideo nec actu solo,[x] neque tamen sola opinione cogitationis[8] intelligi. Namque corpora,[9] propter insignem evidentiam sui,[1] simili judicio[y] cognosci. Sed quæ substantiam non habent corpoream, cogitationibus ea videri:[2] unde adulterata opinione,[3][z] ambiguam materiæ hujus intelligi qualitatem: ἰδέας vero,[a] id est, formas omnium simplices et æternas esse, nec corporales[b] tamen: esse autem[4] ex iis, quæ Deus sumserit, exempla rerum, quæ

ream, neque certe incorpoream. Propterea vero non arbitratur eam esse corpus, quod corpus quodlibet habeat formam aliquam: nequit autem affirmare eam esse incorpoream, quoniam nihil incorporeum potest constituere corpus: verum ait eam sibi videri corpoream virtute et ratione: eamque idcirco neque percipi sola natura sua, neque etiam sola existimatione mentis. Corpora enim ob suam manifestissimam evidentiam percipi cognitione ejusdem modi: at illa quæ non sunt natura corporea, percipi intellectione sola: atque inde fieri ut natura hujus Materiæ dubia credatur, corrupta existimatione. Ideas autem, hoc est, formas universarum rerum, esse simplices et æternas, neque tamen corporeas: quæ autem ex his Deus

Id.—5 Harl. Bened. Voss. *conc. esse.* Forsan τὸ *esse* inducendum. *Id.*—6 Bened. *quia:* contra paulo post pro *quia* Voss. *quod.* Id.—7 Ed. Junt. pr. *ut:* et pro *sibi eam* Ms. Vulc. *secunda.* Id.—8 *Opinione cognitionis.* Ms. *op. cogitationis.* Sic paulo post: 'sed quæ substantiam non habent corpoream, ea cogitationibus videri.' *Sciopp. in Symb. Wower.* Rom. edit. *cognitionis*, male. Sic paulo post, 'cogitationibus videri.' *Elmenh.* Bened. *cogit. opinioni.* Edd. ante Scalig. *cognitionis:* male et contra Mss. ut viderunt Sciopp. et Wow. *Oud.*—9 Recte Manus. *namque corpora.* Sciopp. in Symb. Wowerius. Vulgo, *namque corporea.* Elmenhorstius. Fulviano Codici accedunt Florent. Voss. Bened. Harl. Vulc. In Edd. ante Wower. *corporea:* quod eodem redit. Malim tamen Mss. sequi. *Oud.*—1 Abest Bened. *Id.*—2 Harl. Voss. Bened. Vulc. *corporum ea cog. vid.* Bene. *Id.*—3 *Adultera op.* Flor. *adulterata op.* νόθῳ λογισμῷ. *Elmenh.* Immo sola Ed. Scal. habet *adultera.* Mox Edd. vett. inverso ordine *hujus materiæ.* Oud.—4 Lege cum Florentino, *c. esse tamen ex*

NOTÆ

corpus sylva sit, consideremus. Neque corpus, neque incorporeum, quiddam posse dici simpliciter puto; sed tam corpus, quam incorporeum possibilitate.'

[x] *Nec actu solo*] Hoc est, neque propria evidentia, (atque, ut ita dicam, sensibilitate,) adeo ut ex eo quod actu existat illico percipiatur sensibus.

[y] *Simili judicio*] Hoc est, evidenti.

[z] *Adulterata opinione*] Similiter Alcinous de Doctr. Platonis, cap. 8. materiam dixit νόθῳ λογισμῷ ληπτόν.

[a] *'Ιδέας vero*] Vide Platon. in Parmenide, et Laërt. pag. 194. et seqq.

[b] *Nec corporales, &c.*] Lege juxta Ms. Thuanum: *nec corporales tamen.*

sunt, eruntve: nec posse amplius, quam singularum specierum singulas imagines in exemplaribus inveniri: gignentiumque omnium,[c] ad instar ceræ, formas et figurationes [5] ex illa exemplorum [6] impressione signari. Οὐσίας,[7] quas essentias [574] dicimus, duas esse, ait: per quas cuncta gignantur, mundusque ipse: quarum una cogitatione [d] sola concipitur: altera sensibus subjici [8] potest. Sed illa, quæ mentis oculis comprehenditur, semper et eodem modo,[e] et sui par ac similis [9] inveniatur, et quæ vere sit.[1] At enim [2] altera opinione sensibili et irrationabili æstimanda est, quam nasci et interire ait. Et, sicut [3] superior vere esse

ceperit, esse exemplaria rerum quæ sunt, aut erunt, et in illis exemplaribus non posse reperiri plus quam unum simulacrum uniuscujusque speciei: et formas ac figuras omnium quæ generantur, per modum ceræ, notari charactere illo Idearum. Dicit duas esse substantias, quas nos vocamus essentias: quarum ope omnia generentur, atque adeo ipse Mundus: quarum altera percipitur tantum mente: altera potest exponi sensibus. Verum illa quæ cognoscitur lumine animi, semper reperitur et eadem, et sibi æqualis ac similis, ac vere existens. Sed enim altera, quam dicit oriri et emori, expendenda est existimatione sensibili et irrationali. Ac quemad-

iis. Elmenhorstius. *Corp. tamen: esse autem ex.* Sic Mss. plurimi et Edd. Elmenhorstio priores, qui cum seqq. edidit *nec corp. esse, tamen ex iis.* Male: saltem distinguere debuisset, *nec corporales: esse tamen*: et forsan sic legendum: nam abest *autem* a Florent. et in Bened. exaratur *tamen esset aut ex.* Oud.—5 Male Edd. ante Vulcan. contra Mss. et sensum *significationes.* Id.—6 Τὸ *exemplorum* non est in Florentino. *Elmenh.* Perperam. Eædem Edd. contra hic *figuratione.* p. 574. 'signari impressione formarum.' *Oud.*—7 Τὰς οὐσίας. Harl. Bened. Voss. non agnoscunt τάς. bene. Sic supra ἰδέας, non τὰς ἰδέας. *Id.*—8 Voss. *sensus subici.* Id.—9 Sic Mss. plerique cum Vulcan. et seqq. sed in Bened. Voss. et Edd. prioribus *sui par ac sui similis.* Perinde est. Colv. Ed. *et sui sim.* Id.—1 Ita Florent. Voss. Harl. Bened. Edd. Elm. &c. In ceteris *ut quæ vere sit.* Junt. post. *veræ.* Id.—2 Sic Mss. et Edd. Junt. Bas. sec. Vulc. &c. Reliquæ *Etenim.* Male: opponit hanc οὐσίαν alteri. *Id.*—3

NOTÆ

Esse autem ex his, quæ Deus sumserit, &c. planiore multo sensu.

[c] *Gignentiumque omnium*] Observa 'gignentium' passive seu potius neutraliter sumtum pro 'nascentium.'

[d] [Τὰς] *Οὐσίας quas essentias dicimus, duas esse, ait, &c. quarum una cogitatione, &c.*] Laërt. in vita Platonis pag. 194. διὸ καὶ τῶν ὄντων τὰ μὲν, αἰσθητὰ εἶναι, τὰ δὲ νοητά. 'Quocirca, eorum quæ sunt, alia sensibus percipi, alia mente.' Vide totum locum. Hanc essentiarum divisionem Plato ab Epicharmo transtulit, referente Alcimo Philosopho apud eundem Laërtium.

[e] *Sed illa, quæ mentis oculis comprehenditur, semper et eodem modo, &c.*] Vide Laërt. pag. 192. edit. Henr. Stephani, in 8.

memoratur, hanc non esse vere, possumus[4] dicere.[f] Et primæ quidem substantiæ vel essentiæ primum Deum esse,[5] et materiem,[g] formasque rerum, et animam: secundæ substantiæ, omnia quæ informantur,[6] [h] quæque[7] gignuntur, et quæ ab substantiæ superioris exemplo originem ducunt: quæ mutari et converti possunt, labentia, et ad instar fluminum profuga: ad hoc illa,[8] quam dixi, intelligendi substantia, quoniam constanti nititur robore, etiam[9] quæ de illa[1] disputantur, ratione stabili et fide plena sunt. At

modum illa prior dicitur vere existere, ita possumus affirmare hanc posteriorem non vere existere. Ac primo quidem Deum esse primæ substantiæ seu essentiæ, et Materiam, ac Ideas rerum, et Animam: universa vero quæ ex iis formantur et quæ generantur, et quæ ab archetypo superioris substantiæ ortum trahunt, esse secundæ substantiæ: quæ quidem possunt immutari et converti, fluentia, et fugientia more fluviorum: iterum illa essentia intelligens de qua locutus sum, quia fulcitur virtute firma, illa quoque quæ dicuntur de ipsa, nituntur firma ratione, et digna sunt quibus

Abest *et* a Bened. *sic* Edd. Vic. Bas. *Id.*—4 Non recte satis sine distinctione jungunt *vere poss.* Edd. usque ad Vulc. *vere non esse:* quod non nihil clarius, sed est contra Mss. *Id.*—5 Harl. *Deum pr.* sine *esse.* Id.—6 Lege: *quæ inde formantur.* Wowerius. Lege cum Wowerio *inde formantur.* Elmenhorstius. Revocavi constantem Mss. et Edd. lectionem, quam e conjectura Wowerii ejecit Elmenh. et seqq. reponentes *inde form.* Frustra. 'Informari' optime huic loco convenit, nam notat formam aliunde accipere et 'originem ducere, cum mutari et converti possit,' ut hæc descripsit Auctor. Sic Virg. l. VIII. Æn. vs. 426. 'informatum fulmen:' et paulo post: 'informant clypeum:' ubi vide comm. *Oud.*—7 Bened. *quæ.* Id.—8 Pessime ante Floridum (quem miror ne verbulo quidem de sua distinctione monuisse; nisi sit, quod alii ejus honorem invideret, et suum inventum jactare non ausus fuerit) hæc jungebantur priori voci *profuga*, et post *substantia* ponebatur major distinctio, cum illa sit nominativus verbi *nititur.* Vidit id et monuit Mer. Casaub. ad Laërt. d. l. et Vulcanius calamo ad marginem Ed. Colv. sic distinxit. Ceterum *adhæc* ibidem legit Casaub. atque Elm. in add. et edidit Scriv. sic p. 577. 'adhæc attributa est ei perpetua juventa.' Malim tamen *adhoc* cum Lipsio. Vide omnino ad Met. l. v. p. 354. a. nam ibi in Mss. et Edd. eadem confusio. Pro *quam* Bened. *qua.* Id.—9 Sic recte e Florent. Cod. edidit Elm. et seqq. Accedunt Mss. Fulv. Voss. et Harl. Vulgo *et* cum Ms. Bened. quæ vocula fecit hunc locum obscuriorem, qui nunc est clarissimus. *Id.*—1 Sic Florent.

NOTÆ

[f] *Hanc non esse vere, possumus dicere*] Nimirum non esse existentia certa et stabili, qualis est rerum, quas superior illa essentia complectitur, sed existentia adeo incerta, adeo fluxa, adeo instabili, ut quæ huic secundæ essentiæ attribuuntur, scilicet sensibilia vix unquam existere dici possint, sed perpetuo vel nascantur, vel intereant.

[g] *Et materiem* [*mentem*] Repone ex membranis Thuan. *et materiem:* sic enim habent illæ: *matiem.* Ratio patet ex textu ipso: frustra enim mox repeteret *et animam*, et enumerando principia rerum male omitteret Materiam.

[h] *Inf.* [*inde formantur*] Ms. Thuan. *informantur.*

hujus,[2] quæ veluti umbra et imago est superioris, rationes quoque et verba, quæ de ea disputantur, inconstanti sunt disciplina.[3] Initium omnium corporum materiam[4] esse memoravit: hanc [575] et signari impressione formarum.[i] Hinc prima elementa esse progenita, Ignem et Aquam, Terram[5] et Aëra. Quæ si elementa sunt, simplicia esse debent, neque ad instar syllabarum nexu mutuo copulari.[k] Quod[6] istis evenit, quarum[7] substantia multimoda potestatum coitione[8] conficitur. Quæ cum inordinata,[9] permixtaque essent, ab illo ædificatore mundi Deo ad ordinem nu-

omnino credatur. Quantum ad hanc vero, quæ est quasi umbra et effigies altioris, rationes quoque et voces, quæ dicuntur de ea, non habent stabilitatem doctrinæ. Affirmavit Materiam esse principium universorum corporum: eam quoque configurari applicatione Formarum. Inde orta esse prima elementa, Ignem et Aquam, Terram et Aërem. Quæ si sunt elementa, debent esse simplicia, neque conjungi copulatione reciproca per modum syllabarum. Quod accidit illis rebus, quarum essentia conflatur multiplici concursu qualitatum. Quæ cum essent sine ordine et confusa, disposita sunt in ordinem secundum numerum et mensuram in circuitum

et Edd. Elm. &c. Mss. et Edd. reliqui *de ea*. Id.—2 Sic Florent. Voss. Bened. aliique, et pleræque Edd. at *ejus* Harl. Vulc. Edd. Vulc. Scal. Wow. *Id.*—3 Modius noster *inconstantis sunt disciplinæ*. Colvius. Bene. *Elmenh.* Nescio cur; nam utrumque æque probum est. Nihilominus *inconstantis disciplinæ* edidere Scriv. et Flor. Male et contra mentem Auctoris *in constanti* olim ediderunt quidam divisim: nam aliud voluisse ex sensu satis patet. *Oud.*—4 Fulv. *materiem*, ut supra 'materiem formasque rerum.' *Id.*—5 Voss. *et terram*. Mox pro *quæ* Bened. *qua*, et cum Harl. inverso ordine *debent esse*: tum *syllarum* pro *syllabarum*. Id.—6 Sic correxere Lips. et Elm. in Add. atque edidere Scriv. et Flor. consentiente Ms. Bened. Recte. Edd. et Mss. reliqui *quæ*. Id.—7 Elm. in Add. *quorum*, ut edidit Scriv. *Id.*—8 *Potestatum commixtione*. Bas. 1. *Comitione*. Unde legit Modius, *coitione*. Colvius. Emendabis auctore Ms. *potestatum coitione*. Wowerius. Flor. et Leid. *potestatum coitione*. Elmenhorstius. Alii *potestate*. Vulc. *potestatem*. Voss. *m. multi potestatem*. Pro *coitione* vero, quod cum Modio primus admisit Vulc. habent vett. Edd. *comitione*. Ald. Junt. post. Colv. *commixtione*: sed Voss. *comotione*, et *coitione* rectius Mss. ceteri: ut de Mundo p. 719. 'nubium coitiones:' monendum tamen, quia non temere repudiandum videtur, in Bened. exarari *potestate in commune*. Oud.—9 *Ordinata*. Et sensus et libri scripti auctoritas legendum suadet: *inordinata*. Sequitur enim quod postea demum sint ad ordinem deducta. *Sciopp. in Symb.* Vere liber scriptus, *inordinata*. Wowerius. Vulgo, *inordinata*: inepte. *Elmenhorstius*. *Ordinata* inepte Ms. Bened. et Editiones ante Wower. Bened. *ædificatione*.

NOTÆ

[i] *Hanc et signari impressione formarum*] Supra 'gignentiumque omnium, ad instar ceræ, formas et figurationes ex illa exemplorum impressione signari.'

[k] *Neque ad instar syllabarum nexu mutuo copulari*] Ex Platonis Timæo similitudo hæc desumta.

meris et[1] mensuris in ambitum deducta[2] sunt. Hæc é plurimis[3] elementis[l] ad unum redacta esse: et ignem quidem, et aëra, et aquam habere originem atque[4] principium ex trigono,[5] qui fit[6] trianguli recti non paribus angulis.[m] [n] Terram vero directis quidem angulis,[7] trigonis, et vestigiis[8]

ab illo Deo conditore orbis. Ea ex multis elementis rediisse ad unum, ac Ignem quidem et Aërem, et Aquam ducere ortum et initium ex triquetro, quod efficitur quando anguli trigoni recti non sunt æquales. Terram autem fieri ex triangulis

Oud.—1 Abest τὸ *et* a Bened. *Id.*—2 Bened. *diducta.* Voss. *didicta.* Id. —3 Ego tales Edd. in quibus *et pl.* præter Scriv. nondum vidi. Harl. quoque *a pl.* Bened. *pluribus.* Id.—4 *Originem atque.* Hæc desunt in Edd. ante Vulcan. contra Mss. *Id.*—5 Florent. Harl. Voss. Bened. a m. pr. *trigone.* sic Mart. de pila l. XII. c. 42. 'tepidum trigonem.' Nil tamen muto. Videtur librarios offendisse masculinum genus *qui*, pro quo pessime Edd. Ald. Bas. pr. Colv. Vulc. pr. habent *quæ*, cum in animo haberent τὸ τρίγωνον; ut hic Græce. Sed Noster subintellexit *angulum*, ne nimis repetita vox tædiosa esset. Statim 'angulis trigonis.' p. 576. 'æquipedum trigonum.' Manil. II. 276. 'signa trigona.' *Id.*—6 Mss. aliquot et Ed. Scal. *sit.* Id.—7 *Qui fit anguli recti, non paribus angulis. Et prioris quidem, &c.* Melior hic et auctior vetus Fulvii codex: *qui fit trianguli recti non paribus angulis: terream vero directis quidem angulis trigonis et vestigiis paribus esse. Et prioris quidem, &c.* In Vulcanii editione versu 28. 29. et 30. delenda sunt ista jubente volente ratione et Mss. auctoritate: *Et prioris quidem formæ tres species, &c.* usque ad illa: *non paribus.* Inepte enim bis sunt posita. *Sciopp. in Symb. Vigesies angulam.* Venet. Bas. 2. *viginti angulam.* Colvius. *Et prioris quidem, &c.* Ad quid hæc repetita? ante eadem semel dicta, sufficiebat. Itaque totum illud induxerim: *Et prioris quidem formæ tres species existere, Pyramidem octangulam et vigintiangulam.* Idem. Liber Fulvii: *qui fit trianguli recti non paribus angulis. Terram vero directis quidem angulis et vestigiis paribus esse.* Hæc secuti sumus. Nam illa quæ vulgo inseruntur, inepte repetita sunt. *Wower. Ex trigono, qui sit trianguli recti non paribus angulis.* Sic Wower. et Scioppius ex Fulvii lib. rescribunt. Flor. *ex trigone, qui sit anguli r. n. p. a.* Excerp. Bat. *q. s. anguli r. n. paribus: terram vero directis quidem angulis trigonis, et vestigiis paribus esse, et prioris quidem formæ tres species existere, pyramidem, octangulam, et vigintiangulam sphæram, et pyramidem figuram ignis in se habere.* Basil. Aldus, et Rom. hic inserunt tres versus, *et prioris quidem formæ 3 species existere: pyramidem et octangulum, et vigesies angularem sphæram non paribus,* quos auctoritate manuscriptorum codicum, ut superfluos expunximus. Vide Agell. lib. I. c. 20. Alcinoum cap. 13. Chalcid. p. 80. et seqq.

NOTÆ

[l] *E plurimis elementis*] In vulgg. *et plurimis.* Unde Elmenhorst. *e plurimis.* Ms. Thuan. *a plurimis*, recte.

[m] *Et ignem quidem, et aëra, et aquam habere principium ex trigono, qui fit trianguli recti non paribus angulis. Terram vero, &c.*] Videndus Laërt. in vita Platonis.

[n] *Ex trigono, qui fit trianguli recti non paribus angulis*] Hunc trigonum ἰσόπλευρον esse necesse est: ex solis enim ἰσοπλεύροις, hoc est, æquilateris trigonis, compingi possunt quæ postea memorat ὀκτάεδρον et εἰκοσάεδρον. Quod ergo ait, 'qui fit trianguli recti non paribus angulis,' sic juxta Plato-

paribus esse. Et prioris 9 quidem formæ tres species existere, pyramidem,[o] octangulam,[1 p] et [2] vigintiangulam.[q] Sphæram [3] et pyramidem [4] figuram ignis [5] in se habere, [576] octangulam [6] vero aëris, angulatam vicies [7] sphæram aquæ dicatam esse: æquipedum vero trigonum [8 r] efficere ex sese quadratum, quadratum vero [9] cubum,[1] quæ terræ sit [2] propria.[s]

quidem rectangulis et laterum æqualium, et nasci quidem tres species ex figura priore, nempe Pyramidem, octangulam figuram, et vigintiangulam. Globum et Pyramidem habere in se figuram Ignis, octangulam autem, Aëris, figuram vigintiangulorum destinatam esse Aquæ: triangulum autem rectangulum Isosceles ex se gignere quadratum, quadratum autem gignere tesseram, quæ figura Terræ

Elmenh. Scal. dedit *angulis rectis non paribus* cum Cod. Bened. A Vulc. Ms. etiam abest *angulis*. Edd. priores *anguli recti non paribus angulis* cum Florent. Voss. et Harl. quare omnino placet Wowerii et Scioppii cum seqq. emendatio. Intelligit Triangularem formam, cujus lineæ tamen et anguli non æquali sunt magnitudine. Vide ipsum Platon. p. 1063. Quæ post hæc inepte inserebant Edd. ante Scalig. et recte mox sequuntur, delenda esse jam alii monuerunt. *Oud.*—8 Abest ab Edd. Juntina sec. prioribus. *Id.*—9 Exulat *et* a Bened. *Id.*—1 Bened. a m. sec. *octogonam.* Id.—2 Bened. caret *et.* Id.—3 *Sphæram, &c.* usque ad *vicies* desunt Bened. *Id.*—4 Voss. *pyramidem.* Id.—5 Edd. ante Junt. post. *ignem*, inepte. Vide Laërt. et Plat. in Timæo. *Id.*—6 Harl. *octangulum.* Id.—7 Edd. ante Junt. post. *vigies.* Id.—8 Fulv. *trigonorum.* Glossa. Bened. *ter enim terni XXVII. ter sunt i. e. cubus.* Id.—9 *Quadratum vero.* Exulant a Mss. Flor. Voss. Fulv. Bened. Harl. Eodem fere res redit. *Id.*—1 Voss. Harl. Bened. Græco more *cubon.* Bene. *Id.*—

NOTÆ

nem ipsum explicandum est, ut trigonus ille ἰσόπλευρος intelligatur compositus ex sex triangulis rectangulis inter se æqualibus, ductis nimirum a singulis angulis in opposita latera lineis perpendicularibus: atque hi sane trianguli angulos habebunt ad basim non pares, cum horum alter alterius sit duplus, minimum vero latus dimidium baseos.

[o] *Pyramidem*] Illam nempe, quæ ex quatuor æquilateris triangulis constat, quamque τετράεδρον vulgo Geometræ vocant: estque primum ac simplicissimum ex quinque solidis regularibus.

[p] *Octangulam*] Errat Apuleius, et Platonis ὀκτάεδρον male interpretatur 'formam octangulam.' Octaëdrum enim sex tantum habet angulos solidos ex quatuor quemque angulis planis constantes, cum octo habeat superficies triangulares æquilateras.

[q] *Vigintiangulam*] Non felicius εἰκοσάεδρον interpretatur 'vigintiangulam.' Icosaëdrum enim viginti habet superficies triangulares æquilateras, sed duodecim tantum angulos solidos, ex quinque planis angulis quemque constantes.

[r] *Æquipedum vero trigonum*] Triangulum rectangulum, cujus duo latera rectum angulum comprehendentia æqualia sint. Quadratum porro in quatuor ejusmodi triangulos dividitur, ductis ambabus diagonalibus, quæ sese mutuo ad rectos angulos in quadrati centro secent.

[s] *Cubum, quæ terræ sit propria*] Supple *figura* vel *forma*. Plato in Timæo;

Quapropter mobilem pyramidis formam igni dedit,[1] quod ejus celeritas agitationi hujus videatur[3] esse consimilis. Secundæ velocitatis octangula sphæra est: hanc aëri detulit, qui levitate et pernicitate post ignem secundus esset. Vicenalis[4] sphæra est loco tertio:[5] hujus forma fluida[6] et volubilis aquæ similior[7] [u] est visa. Restat tesserarum

maxime congruat. Quamobrem attribuit Igni figuram mobilem Pyramidis, quia ejus velocitas videtur referre ipsius agitationem. Globus octangulus secundam celeritatem obtinet: assignavit hanc figuram Aëri, quia est ab Igne secundus levitate et velocitate. Globus vigintiangulus habet tertium locum: figura ejus fluxa et volubilis visa est magis referre Aquam. Superest forma cuborum, quæ quoniam est

2 Edd. ante Basil. *fit*. Id.—3 *Agitationi vid.* Scribe ex veteri cod. *agitationi hujus*. Wowerius. Τὸ *hujus* adjectum ex Florentinis. *Elmenh.* Accedunt Harl. Voss. et Bened. *Oud.*—4 Flor. *vicinalis*. Rom. et Ald. *vigesialis*. Bas. 1. *vigesimalis*. Elmenhorstius. Harl. *vicinalis*. Bened. *viginalis:* sed suprascr. *vicenalis*. Voss. *vicinialis*. Edd. vett. *vigesialis*. Colvius. *vigesimalis*. Oudendorp.—5 Harl. Voss. *loco tertio est*. Idem.—6 Alii, *fluvida*. —7 *Volubilis et aq. sim.* Florent. *mobilis, aquæ sim.* Elmenhorstius. Male Elmenh. e solo Florentino edidit cum sequentibus *mobilis:* e glossa hoc ortum: nam reliquæ servant *volubilis:* quod, ut bene vidit Florid. et sphæræ et aquæ optime convenit. Vide ad Met. l. II. p. 91. a. 'pilæ volubilis.'

NOTÆ

Γῇ μὲν τὸ κυβικὸν εἶδος δῶμεν. Porro præter quatuor supra memorata solida regularia, est adhuc dodecaëdrum duodecim constans pentagonis et viginti solidis angulis, qua figura usum fuisse Deum ad universi constructionem ait Plato: cujus symbolicam hanc rationem affert Marsilius Ficinus ejus interpres, quod ut in hoc solido duodecim sunt pentagonæ superficies, ita et duodecim sunt in cœlo signa Zodiaci, quorum unumquodque in triginta gradus resolvitur, ut et superficies pentagona in triginta triangulos, iis similes, de quibus supra. Ductis enim a figuræ centro ad singulos angulos lineis, quinque efficiuntur trianguli, quorum unusquisque, ut jam dixi, in sex alios triangulos oblongos subdividitur. Errat tamen Mars. Ficinus, cum ait quinque triangulos, in quos dividitur pentagonum, esse æquilateros. Hoc enim tantummodo verum est in hexagonis, quorum latus æquale est semidiametro circuli, cui inscribuntur. Atque hæ quinque supra memoratæ figuræ solidæ regulares ea de causa dictæ sunt Πλατωνικὰ σχήματα, quorum constructionis tradendæ causa Euclidem (qui Platonicus erat) universam Geometricorum elementorum tractationem suscepisse Proclus affirmat lib. II. ὅθεν δὴ καὶ τῆς συμπάσης στοιχειώσεως τέλος προεστήσατο (Εὐκλείδης) τὴν τῶν καλουμένων Πλατωνικῶν σχημάτων σύστασιν.

[1] *Mobilem pyramidis formam igni dedit*] Plato ibidem, τὸ μὲν τῆς πυραμίδος στερεὸν γεγονὸς εἶδος πυρὸς στοιχεῖον καὶ σπέρμα. Certe experientia constat nitri particulas, cujus tanta in corripiendo igne celeritas, et correpto, vis est, pyramidalis esse figuræ.

[u] *Et volubilis* [*mobilis*] *aquæ similior*] Ms. Thuan. *et volubilis*, melius de Aqua, et figura illa, quam ei tri-

figura:[w] quæ cum sit immobilis, [577] terræ constantiam[8 x] non absurde sortita est. Et alia initia inveniri forsitan posse, quæ aut[9] Deo nota sunt,[1] vel ei, qui sit Diis amicus. Sed de primis[2] elementis igni[3] et aqua, ceterisque, et illa[4 y] constare particulatim animalium et inanimantium corpora. Mundumque omnem ex omni aqua, totoque igni,[5] et aëris universitate, cunctaque terra esse factum: et non solum nullam horum partem extra orbem relinqui, sed vim quidem ejus[z] extrinsecus[6] inveniri. Hæc autem invicem

immobilis, non incongrue attributa est firmitati Telluris. Dicit posse etiam fortasse reperiri alia principia, quæ cognita sunt vel Deo, vel etiam illi, qui sit carus Diis. Verum et hæc quæ cernimus corpora animalium, et rerum inanimatarum, composita esse ex primis elementis, Igne et Aqua, et reliquis minutatim inter se vinctis: et totum orbem conflatum esse ex tota Aqua, toto Igne, toto Aëre, ac tota Terra: ac non modo nihil eorum superesse extra mundum, sed ne virtutem quidem ipsius reperiri extra ipsum. Ea vero extra se et intra se coaptata esse invicem et

Passim aquas, saxa volvere dicitur fluvius. Vide Melæ et Ovidii Indic. et Liv. l. XXI. c. 31. *Oud.* *Aquæ.* Sic Mss. In Edd. ante Elmenh. *et aquæ.* Pro *sit* Harl. *fit.* Id.—8 *Terræ substantiam.* Edd. Vulcanio priorum scripturam cum Florido revocavi, auctoritate Codd. Florent. Voss. Harl. Thuan. sive, firmitatem et immobilitatem. Vide Burm. ad Vellei. Paterc. l. II. c. 29. 'constantia formæ.' Vulc. e suo codice, cui accedit Bened. *substantiam:* sic 'hominum substantia' pro natura, de Phil. Mor. p. 616. *Id.*—9 *Posse, aut quæ.* Ms. *posse ait, quæ.* *Ait,* scilicet Plato. *Sciopp. in Symb. Wower.* A vulgatis τὸ *ait* male abest. *Elmenh.* *Ait, quæ aut.* Sic Elmenh. et seqq. Wower. ediderat, *ait, aut quæ.* Priores carent *ait* cum Mss. male, judice Elmenh. at si me audis, bene et ex Apuleii stylo: qui hic passim adhibet infinitivum, ubique subintelligens 'sentit Plato:' sic supra p. 575. 'hæc redacta esse:' ut et in seqq. Vide p. 580. in f. &c. p. 581. item p. 586. 587. et in f. item de Phil. Mor. p. 608. ubi Mss. contra constructionem dant *sunt* pro *esse:* ut et p. 628. ubi alii *ait* addidere. Videtur ergo potius supplementum alicujus lectoris, vel natum esse e τῷ *aut.* Oud.—1 Voss. Harl. Bened. *sint.* Id.—2 *Sic de primis.* Lege ex eodem libr. *sed de pr.* Wowerius. Flor. *sed de pr.* Elmenhorstius. Item Voss. et Harl. In reliquis et Edd. ante Wower. *sic.* Oud.—3 Bened. Voss. male *igne.* Id.—4 Forte, *et illis:* vel potius, *ex illis.* Colvius. Flor. *ex illa.* Elmenhorstius. Colv. cum Scal. Elm. Scriv. *ex illis:* quod bene damnavit Floridus, consentientibus Mss. O. in τοῖς *et illa.* Oud.—5 Voss. *totaque.* Bened. *totaque ignis:* in quo mox *facta* pro *factum.* Id.—6 *Nihil quidem ejus extr.* Mss. *vim quidem ejus et extr.* quod

NOTÆ

buit: et supra 'mobilem pyramidis formam Igni dedit.'

[w] *Tesserarum figura*] Tesseram hic vocat cubum, figuram nempe solidam, sex quadratis superficiebus comprehensam, octo habentem angulos solidos, ex tribus quemque planis, iisque rectis, constantes.

[x] *Terræ const.* [*substantiam*] Lege ex Colvio et Ms. Thuano *Terræ constantiam.*

[y] *Et illa* [*ex illis*] Ms. Th. *et illa:* melius.

[z] *Et non solum nullam horum* [*ejus*]

ex se intra se[a] apta[7] et connexa[8] esse. Idcircoque in igne, terra, aqua,[9] et aëre esse situs.[1] Et, sicut[2] ignis aëri cognatione conjungitur, ita humor affinitati terrenæ jungatur. Hinc unum esse mundum, in eoque[3] omnia: nec relictum[4] locum, in quo alius, neque elementa superesse,[5]

copulata: atque ideo esse certam posituram in Igne, Terra, Aqua, et Aëre. Ita ut quemadmodum Ignis connectitur affinitate cum Aëre, ita Aqua connectatur cognatione cum terra. Inde unicum esse orbem, et universa esse in ipso, neque superesse locum in

impendio placet. *Sciopp. in Symb.* Elmenh. ediderat *sed vim quidem ejus.* Scriv. *sed quidem ejus vim:* et sane *sed vim* habent Flor. Harl. Bened. Voss. Fulv. probante etiam Scioppio. Bene si quidem tunc ἀπὸ κοινοῦ subintelligas τὸ *non:* de quo egi ad Met. l. VI. p. 121. Pric. Edd. autem ante Elmenh. *sed nihil quidem ejus.* Oud. *Et extrinsecus.* Sic recte Florent. Voss. Fulv. Harl. Bened. et Edd. ante Vulcan. qui male cum seqq. delevit τὸ *et.* Intendit significationem pro *etiam, vel.* Id.—7 *Ex se et intra se apta.* Ita Ms. vulgo *ex se apta.* Elmenhorstius. Adde ex vet. cod. *ex se intra se apta.* Deinde: *situm* non *situs.* Wowerius. *Ex se intra se.* Ita omnino hic locus legendus, auctoritate Msstorum omnium, nisi quod in Thuaneo sit *inter.* Prave vero ait Elmenh. in Mss. esse, unde ita cum seqq. edidit, *ex se et intra se:* quod exponit Florid. 'extra se et intra se.' Hoc non vult Auctor, sed *per se* nexu mutuo intra se esse copulata: atque ita Plato in Timæo p. 1049. φιλίαν τε ἔσχεν ἐκ τούτων, &c. et clarius Auctor in seqq. quæ conferenda. Immo si nulla vis aut pars ullius elementi extra mundum est, quomodo *extra eum* connexa esse possunt? Quis non videt hanc absurditatem? Ante Wower. qui bene edidit *ex se intra se* non extant τὰ *intra se* in Edd. *Oud.*—8 Alii *convexa,* male. *Elmenh.* Bened. *onera.* Florent. *conrexa,* prave. *Oud.*—9 *Igne, terra et aqua.* Flor. *igne, terra, aqua.* Elmenhorstius. Harl. Voss. Vulc. *igne atque terra, aqua.* Edd. Elmenh. &c. *igne, terra et aqua.* Priores cum Bened. aliisque *igne atque in terra et aqua.* Oud.—1 Conjicit Colv. *situm.*—2 *At sicut.* R. *ut sicut.* Lipsius. *Jungatur.* Forte melius, *jugatur.* Gellius lib. XVII. 'cum vero præterito jugantur, vim temporis sui amittunt.' *Colv. At sicut* tacite edidit Floridus pro *et* quod est in Mss. et Edd. forsan pro *ut,* sicut subjunctivus sequens postulare videtur, nisi cum Colvio velis antique *jugatur* pro *jungatur:* sed et de modorum variatione egi ad Met. l. X. p. 710. a. Voss. *junganitur.* Oud.—3 Sic Mss. et Edd. Elm. Scriv. Flor. Ante *et in eo.* Id.—4 *Nec rel. esse.* Ed. Scal. *ne.* Dele *esse* cum Mss. Florent. Harl. Bened. *Id.*—5 *Nec rel. esse loc. neq. elem. sup. &c.* Mutila hæc esse non est dubium. Dupliciter enim probare vult Apuleius unum esse mundum, primum, quia nullus alius est locus, in quo possit alius mundus generari, deinde, quia nulla sunt elementa, ex quibus alius mundus generetur, quare volente veteri codice legendum: *nec relictum esse locum in quo alius: neque elementa superesse, &c.* Sciopp. in Symb. Mutila oratio. Quare scribendum ex veteri lib. *nec relictum esse locum, in quo aliûs, neque elementa superesse.* Wowerius. Ante Wower. et Sciopp. *in quo alius* (scil. *esse possit*) invitis Mss. aberant. Eos vide et Plat.

NOTÆ

partem, &c. sed vim quidem ejus, &c.] Scribe: *sed ne vim quidem.* Sic enim Plato: μέρος οὐδὲν οὐδενὸς, οὐδὲ δύναμιν ἔξωθεν ὑπολείπων.

[a] *Ex se [et] intra se]* Ms. Thuan. *ex se inter se:* melius.

ex quibus alterius mundi corpus possit esse. Ad hæc attributa est ei[6] perpetua juventas,[7] et inviolata valetudo.[b] Eoque nihil præterea extrinsecus est relictum,[8] quod corrumpere posset ejus ingenium: et si superesset,[9] non eum læderet, cum ita apud se ex omni parte compositus atque ordinatus foret, ut adversantia et contraria naturæ[1] disciplinæque ejus officere non possent. Idcirco autem perfectissimo[2] et pulcherrimo mundo[3] instar pulchræ et perfectæ sphæræ [578] a fabricatore Deo quæsitum est, ut sit nihil indigens: sed operiens omnia coërcensque contineat,[4] pulcher et admirabilis, sui similis,[5] sibique respondens. Cumque illi septem motus locorum habeantur:[6][c] processus et

quo alius orbis possit esse, neque restare elementa ex quibus corpus alterius orbis possit constare. Præterea concessa est ei æterna juventa, et valetudo incorruptibilis. Atque ideo nihil relictum est præterea extra ipsum, quod posset labefactare ejus naturam: et tametsi relictum esset, non noceret ei; siquidem sic undique constitutus ac dispositus esset intra se, ut inimica et adversa non possent nocere ejus indoli ac legibus. Ideo vero a Deo creatore attributum est mundo absolutissimo et decorissimo, tanquam globo pulchro et omnibus suis numeris absoluto, ut nulla re egeat, sed complectatur universa, tegens ea, et cohibens; decorus et mirandus, semper sibi similis, ac secum conveniens. Hinc etiam existant hi septem motus locorum: progressio-

in Timæo ibid. Pro *neque* Flor. Voss. Vulc. Harl. *nec*. Oud.—6 Voss. *ei attr. est*. Id.—7 Alii *juventa*. Vulgo *juventus*.—8 Bened. *esse rel*. Mox *ejus ingen*. inverso ordine Harl. et Voss. *Oud*.—9 Bened. *sis rē etiam*. Id.—1 Sic Rom. Ald. Alii, *contrariæ naturæ*. Colvius. Bas. sec. *natura*: vitiose. *Oud*.—2 Harl. *et perf*. Id.—3 Alii *modo*. Elmenhorstius. Fulv. *modo*. Oud.—4 Plerique alii, *continua*. Basileensem postremam ed. secuti fuimus. *Colv*. Voss. *coarcens*. Edd. ante Vulcan. *continua*: sine sensu. *Oud*.—5 Sic Mss. *suique s*. Edd. ante Elm. *Id*.—6 *Hinc illi et septem mot. loc. hab.* Recte Flor. deesse suspicatus est voculam. Sed in Ms. Vulc. est *illud et*, in Harl. Voss. et Florent. *illud etiam*. Scribe ergo: *Hinc illud*. *Etiamsi* vel *hinc illi quod, etiamsi, &c*. V. Platon. in Timæo p. 1049. *Loc. mot*. Harl. Voss. sensu perspicuo. Est relicta hæc una mundo, etiamsi 7. motus habeantur. *Id*. Ut edendum curavi *cumque*, deleta majori distinctione post *torquentur*, legendum

NOTÆ

[b] *Attributa est ei perpetua juventas, et inviolata valetudo*] Plato in Timæo: ἔτι δὲ ἵνα ἀγήρων καὶ ἄνοσος ᾖ.

[c] *Cumque illi* [*Hinc illi et*] *septem motus locorum habeantur*] Existimo omissam esse subjunctivam particulam *cum*. Itaque sic libentius legam: *hinc et illi septem motus locorum cum habeantur, &c*. Conjecturam meam firmat, quod, post enumeratas omnes illas motus species, subjungit: 'sex superioribus remotis,' &c. hoc vult scilicet: Deum, quamvis sint septem motus locorum, nullum ex sex prioribus, qui per lineas rectas peraguntur, mundo tribuisse, quoniam illi contrarios habent, a quibus possunt destrui. At circularem ei assignasse, qui a contrario destrui non potest, cum ipse in seipsum revolvatur.

retrocessus,[7] dexterioris ac sinistri, sursum etiam deorsumque[8] nitentium, et quæ in gyrum circuitumque torquentur, sex superioribus remotis,[9] hæc una mundo relicta est sapientiæ et prudentiæ[1] propria, ut rationabiliter volveretur.[d] Et hunc quidem mundum nunc sine initio esse dicit: alias originem habere, natumque esse: nullum autem ejus exordium[2] atque initium esse, ideo quod[3] semper fuerit:[e] nativum vero videri, quod[f] ex his rebus totius substantia

nis et regressionis ad dextram, et ad sinistram, eorum quæ tendunt sursum et deorsum, et eorum quæ vertuntur in orbem atque ambitum. Omissis sex prioribus, hæc sola progressio concessa est orbi, utpote congruens sapientiæ et prudentiæ, ut scilicet rotaretur certa ratione. Et quidem modo ait hunc orbem carere principio, modo eum habere principium, et ortum fuisse: nullum autem ideo esse ejus principium et ortum, quoniam nunquam non extiterit: videri vero natum fuisse, quia natura et

esse me monuit V. Cl. Lennep. *J. Bosscha.*—7 Sic Leid. et Basil. 2. Flor. *prorsus et retroc.* Rom. et Aldus *progressus et r.* Elmenhorstius. Sic e Leid. Cod. Vulcanius cum seqq. In Harl. et Edd. prioribus *progressus et retr.* Voss. cum Florent. *prorsus et r.* Bened. *prorsus processus quod ante et retro* e Glossa. De aliis Codd. tacent Viri Docti. An *prorsus processus?* ut supra ' prorsus custos ' de Deo Socr. p. 691. ubi vide. *Oud.*—8 Sic e Florent. Elm. &c. Antea vulgo *et deorsum.* Harl. Voss. Ed. Junt. post. *etiam deorsumque.* Recte. Bened. *deorsumque etiam.* Id.—9 *Sex super. rem.* Carent his Edd. ante Vulcan. prave. Vide Platon. in Timæo p. 1094. *Id.*—1 Vitiose Edd. Colv. et Bas. tert. *sapientia et prudentia:* ut vidit etiam Goesius in marg. *Id.* —2 Abest *ejus* a Bened. *Id.*—3 Sic Bas. 2. Aliæ omnes, *ideoque.* Colvius. Bened. *ideo quia.* Edd. ante Bas. sec. *ideoque:* male. Statim pro *quod* Be-

NOTÆ

[d] *Volveretur*] Ms. Thuan. *moveretur.*

[e] *Nullum autem ejus exordium, &c. atque initium esse, ideo quod semper fuerit*] Non hoc ipsum habet Plato in Timæo: sed tantum Deum in creando mundo secutum esse exemplar sempiternum, non autem genitum. Quidam tamen Platonis interpretes, teste Marsilio Ficino, mundum sempiternum dixerunt, quibus nostrum Apuleium adjungere possumus. Sic porro habet Ficinus cap. 13. compendii in Timæum : ' Si quis interroget numquid apud Platonem mundus fuerit sempiternus : Respondeo equidem, interpretibus Severo, et Attico, et Plutarcho, aliisque, ut Proculus narrat, multis, non fuisse semper : sed interpretantibus Crantore, Plotino, Porphyrio, Iamblicho, Proculo, et plerisque aliis, semper quidem fuisse, et fuisse semper a Deo, immo fluxisse. Deum enim semper esse aiunt : mundum vero fieri semper et fluere : ac, si initio temporis carentem consideraveris, ingenitum dici mundum: sin autem perpetuum a Deo ejus effluxum, assidue genitum : neque minus ex Deo pendere, si dependerit pendeatque semper, quam si aliquando cœperit dependere, vel desinat.'

[f] *Nativum vero videri, quod, &c.*] Plato : γέγονεν· ὁρατὸς γὰρ, ἁπτός τέ ἐστι, καὶ σῶμα ἔχων. ' Genitus est : vi-

[579] ejus et natura constet,[4] quæ nascendi sortitæ sunt qualitatem. Hinc et[5] tangitur, et videtur, sensibusque corporeis[6] est obvius. Sed quod ei nascendi causam Deus præstitit, ideo immortali[7 g] perseverantia[8] est semper futurus. Animam vero animantium omnium non corpoream esse,[9] nec sane perituram, cum corpore fuerit absoluta,[h] omniumque[1] gignentium esse seniorem,[i] atque ideo et imperitare[2] et regere ea, quorum curam fuerit diligentiamque

substantia illius universi conflata est ex rebus, quarum natura est ortum habere. Inde est quod palpatur, et aspicitur, ac patet sensibus corporeis. At quoniam Deus ipsi præbuit causam nascendi, idcirco permansurus est perpetua duratione. Animam autem cunctorum animalium non esse corpoream, neque eam certe interituram esse quando fuerit disjuncta a corpore, eamque esse antiquiorem cunctis, quæ generantur: et idcirco dominari et gubernare ea, quæ commissa fuerint suæ curæ et

ned. rursus *quia*. Oud.—4 *Ex his totius nat. et subst. constet.* Flor. et Excerp. Bat. et Leid. *ex his rebus subst. ejus et nat. constet.* Elmenh. *Ex his rebus subst. ejus et nat. constet.* Ita edidi fide Mss. Thuan. Voss. Vulc. seu Leid. et Harl. In Bened. est *ex his rebus subst. et nat.* Fulv. *ex his rebus totius nat. ejus et subst.* et sic Elm. cum seqq. nisi quod *ejus* postponant. Edd. priores *ex his totius natura et subst.* si quis *totius* retinere velit, per me licet. *Oud.* —5 Abest *et* a Bened. *Id.*—6 *Corporis.* Ms. *corporeis*: recte. *Elmenhhorstius.* Mss. O. *corporeis:* minus recte ante Elmenh. *corporis.* Oudendorp.—7 Edd. ante Vulcan. *immortalis:* contra Codd. Paulo ante Voss. *causa.* Id. —8 Male hanc vocem omittit Rom. codex. *Elmenh.*—9 Harl. Voss. *non esse corp.* Fulv. *nec.* Oud.—1 Male *omnique* Edd. ante Vulcan. *Id.*—2 Sic sane et quidam Fulvii codex: alius autem: *intemperare:* ut Fulvio probetur *temperare.* Sciopp. in Symb. *Imperare.* Ita postremo Basileæ cusum. Ante erat ubique *intemperare:* nec male quidem: ut notavi supra ad lib. IV. Floridor. *Colv.* *Imperitare* Mss. Lindenbr. et mei omnes cum uno Fulv. et Edd. Vulc. &c. præter Wowerii, qui cum Ursino tacite prætulit *temperare*, quia in altero ejus Cod. et Edd. vett. est *intemperare.* Sed jam in Ed. Junt. post.

NOTÆ

deri enim, et tangi potest, et corpus habet.' Ms. Thuanus habet hic: *nativum vero videri, quod ex his rebus substantia ejus, et natura constet, &c.*

g *Sed quod ei nascendi causam Deus præstitit, ideo immortali, &c.*] Aliam causam refert Laërt. in vita Platonis, ἀλλὰ μὴν καὶ ἄφθαρτον διαμένειν τὸν κόσμον, διὰ τὸ μὴ διαλύεσθαι εἰς τὸν θεόν. ' eo quod non possit dissolvi in Deum.'

h *Animam vero animantium omnium non corpoream esse, nec sane perituram, cum corpore fuerit absoluta*] Laërtius: ἀθάνατον ἔλεγε τὴν ψυχὴν, καὶ πολλὰ μεταμφιεννυμένην σώματα. 'Immortalem dixit esse animam, et multa corpora induere:' hæc est Pythagorica μετεμψύχωσις, quam aperte profitetur Plato in Phædone: nec mirum: audiverat enim in Italia Philolaum et Eurytum Pythagoricos.

i *Omniumque gignentium esse seniorem*] Observa patrium casum cum adjectivo comparativi gradus. Et 'gignentium' pro 'nascentium,' quod jam observavimus. In hanc porro sententiam loquitur Plato, in Dialogo, cui nomen Epinomis: λάβωμεν δὴ τοῦτό γε, ὡς ψυχὴ πρεσβύτερόν ἐστι σώ-

sortita,[3] ipsamque semper et per se moveri, agitatricem aliorum, quæ natura sui immota sunt atque pigra. Sed illam cœlestem animam,[k] fontem animarum omnium,[4] optimam et sapientissimam, virtutem [5] esse genetricem,[6] subservire etiam [7] fabricatori Deo, et præsto esse ad omnia inventa ejus, pronuntiat.[8] Verum substantiam mentis hujus numeris et modis confici [l] [580] congeminatis ac multiplicatis augmentis,[9] incrementisque per se et extrinsecus partis: et hinc fieri, ut musice [1] mundus et canore moveatur.[m] Naturasque rerum binas esse:[n] et earum alteram [o] esse, quæ

diligentiæ, atque eam semper moveri, et ex seipsa, commoventem alia, quæ ex suopte ingenio sunt immota et tarda. Illam vero animam cœlestem, originem animarum universarum, optimam, et sapientissimam, esse productricem virtutum, dicit quoque eam famulari Deo creatori, et paratam esse ad omnia ejus excogitata. Ast substantiam hujus mentis confluri secundum numeros et modos duplicatis et multiplicatis auctibus, atque incrementis comparatis per se et ab extrinseco: atque inde effici, ut orbis rotetur musice et canore. Duasque esse natu-

Bas. sec. et Colv. extat *imperare.* Eadem confusio lib. II. de Phil. Mor. p. 598. et sæpius: sed ibi Mss. quoque *imperitare:* ut et p. 623. 'imperitet multitudini:' et p. 624. 'qui imperitet:' de hoc verbo plura vide apud Heins. ad Sil. I. 295. Plato: δεσπότιν καὶ ἄρξουσαν. *Oud.*—3 *Diligentiamque secuta.* Num potius, *sortita?* Colvius. Basil. 1. Ald. et Rom. *secuta:* male. *Elmenh.* *Sortita* Mss. ut ex ingenio Colv. Edd. ante Vulcan. O. *secuta.* Typographi errore Ed. Scal. *sortitus.* Statim pro *per se* Bened. *ipse.* Oud.—4 Harl. Voss. Bened. Ed. Junt. post. *fontem animarum omnium cœlestem animam.* Bened. *opt. sapient.* sine τῷ *et.* Id.—5 Bened. Edd. Elm. Scriv. Flor. *virtutum:* male. Ipsa anima est virtus genetrix. *Id.*—6 Al. *genitricem.*—7 Exulat ab Edd. ante Vulcan. *Oud.*—8 Eædem *annuntiat:* et mox *ejus* pro *hujus.* Id.—9 *Argumentis. Augumentis* lego, vel *augmentis.* Brantius. Aldus, *argumentis,* corrupte. *Elmenh.* *Augmentis* Mss. Edd. Rom. Vic. Vulc. &c. *augumentis* Junt. post. cum Brantio. *Argumentis* inepte aliæ. *Oud.*—1 *Mu-*

NOTÆ

ματος: 'id igitur admittamus, animam corpore antiquiorem esse.'

[k] *Sed illam cœlestem animam, &c.*] De hac Anima intelligendus Virgilius, Æneid. VI. 'Principio cœlum ac terras, camposque liquentes, Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque astra Spiritus intus alit, totamque infusa per artus Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.'

[l] *Verum substantiam mentis hujus numeris et modis confici*] Laërt. ἀρχήν τε ἔχειν ἀριθμητικήν. 'Animæ initium constare numeris.' Vide Mars. Fic. compendio in Timæum a cap. 26. ad cap. 36. Ms. Thuan. pro *verum* hic habet *unde.*

[m] *Ut musice mundus et canore moveatur*] Videndus Plato, in Epinomide.

[n] *Naturasque rerum binas esse, &c.*] Supra, 'τὰς οὐσίας, quas essentias dicimus, duas esse ait: per quas cuncta gignantur, Mundusque ipse: quarum una cogitatione sola concipitur: altera sensibus subjici potest,' &c.

[o] *Et earum alteram, &c.*] Mallem sic scriptum: *Et earum alteram esse, quæ*

videri oculis et attingi manu possit, quam quidem δοξαστὴν, opinabilem appellat ille: et alteram, quæ veniat in mentem [2] διανοητικὴν, cogitabilem [3] et intelligibilem: detur enim venia novitati verborum, rerum [4] obscuritatibus servienti. Et superiorem quidem partem mutabilem esse, ac facilem contuenti: [5] hanc autem, quæ mentis acie videtur, et penetrabili [6] cogitatione percipitur atque concipitur,[7] incorruptam, immutabilem,[p] constantem, eandemque, et semper

ras rerum, ac unam earum esse, quæ percipiatur animo, et quæ possit conspici oculis, et palpari manu, quam quidem ille vocat δοξαστὴν, sub opinionem cadentem: alteram διανοητικὴν, cogitabilem et intelligibilem: nam ignoscendum est novitati vocum, quæ utilis est illustrandis rerum tenebris. Ac priorem quidem partem esse mutabilem, et manifestam aspicienti: hanc vero, quæ cernitur lumine animi, et cognoscitur ac comprehenditur cogitatione acuta, esse incorruptibilem, immutabilem,

sice Mss. omnes. Vulg. *Musica.* Vide Censorin. de die Nat. 13. *Elmenh.* Edd. Colv. Vulc. Scal. Wow. *Musica.* Edd. vett. *Musicæ:* sed recte Stew. Elm. &c. cum Mss. et Edd. primis *musice.* Post τὸ *mundus* abest *et* in Bened. *Oud.*—2 Vulgo: *quæ veniat in mentem, quam quidem δοξαστὴν opinabilem appellat ille et quæ videri, &c.* sed bene vidit Florid. τὰ *quæ veniat in mentem* τῇ δοξαστῇ non convenire sed τῇ διανοητικῇ: quare bene postponit. Clare id patet ex præcedentibus et seqq. et quæ scripsit de οὐσίαις p. 574. *Id. Id est opinabilem.* Carent hisce Mss. Florent. Voss. Fulv. Harl. Ed. Junt. post. sed solet vertere Græcam vocem Auctor: ut liquido patet e seqq. 'detur venia novitati verborum.' Abest τὸ *id est* ab Edd. Elm. Scriv. Flor. et mox *possit* exulat a Bened. *Id.*—3 *Alteram cogitabilem.* Proba mihi Fulvii conjectura, legentis: *alteram διανοητικὴν et intell.* Scioppius in Symb. Fortasse et hic Græca vox excidit, ut scripserit Apuleius: *alteram διανοητικὴν, id est, cogitabilem.* Wowerius. *Alteram διανοητικὴν.* Ita recte eruditissimus Fulvius hunc locum emendat. Vide Plutarchum de procreatione animæ fol. 1024. Laërtium in Platone, Alcinoum c. 4. et 9. *Elmenh. Cogitabilem* ejiciebat Ursinus. Non male, nam *intelligibilem* satis id exprimit: nisi *novitati verborum* velis referre ad hæc duo, et non ad superius. Mss. nec Edd. ante Wower. habent Græcum. *Oud.*—4 Delet Florentinus. *Elmenh.* Bened. *servient,* et *quod* pro *quidem.* Oud.—5 Forte emendandum, *converti.* Colv. *Converti* divinat Colv. non male. *Brant.* Harl. *continenti.* Oud.—6 *Ex penetrab.* Harl. *Id.*—7 Al. *conspicitur.*—8 *Forsitan et multa persev. susp.* Ms. *et ita per-*

NOTÆ

videri oculis, et attingi manu possit, quam quidem δοξαστὴν opinabilem appellat ille: et alteram, quæ veniat in mentem, διανοητικὴν cogitabilem et intelligibilem, &c. Suffragatur quod paulo infra ait: 'hanc autem, quæ mentis acie videtur, et penetrabili cogitatione percipitur, atque concipitur, incorruptam, immutabilem,' &c.

p *Incorruptam, immutabilem, &c.*] Hæc natura rerum διανοητικὴ incorrupta, æterna, &c. nihil aliud est præter rerum Ideas, quas æternas esse et divinæ menti ab omni ævo insitas Plato affirmavit: sed vide ipsum in Parmenide.

esse. Hinc et duplicem rationem interpretationemque dicit. Namque illa visibilis, fortuita et non ita perseveranti suspicione[8] colligitur:[9] at hæc intelligibilis, vera, perenni, et constanti ratione probatur esse. Tempus vero ævi esse imaginem:[q] siquidem tempus movetur, perennitatis[1] fixa et immota est natura:[2] et ire in eam tempus, et in ejus magnitudinem [581] finiri ac dissolvi posse:[3] si quando hoc decreverit fabricator mundi Deus.[r] Ejusdem temporis spatiis mensuras mundanæ conversionis[4] intel-

stabilem, et eandem, atque æternam. Ideo ait etiam esse geminum earum modum et explicationem: illa enim, quæ conspicua est, cognoscitur suspicione fortuita, ac non diu durante. Verum hæc cogitabilis probatur existere ratione vera, perpetua, ac stabili. Tempus autem ait esse tantum effigiem quandam æternitatis: quandoquidem Tempus movetur, natura vero æternitatis est constans et immobilis. Tempus etiam tendere in eam, et posse terminari et resolvi in ejus immensitatem: si Deus conditor orbis statuerit hoc aliquando. Mensuras rotationis mundi percipi ope in-

severanti. Videndum num legi queat: *et non ita perseveranti:* id est, non nimis firma et tenaci. *Sciopp. in Symb.* In Flor. est, *fortuita et inita perseveranti suspicione.* Elmenhorstius. Lectionem quam excogitavit Sciopp. vel similem flagitat sensus, patetque ex oppositione *perenni et constanti ratione:* quare ita edidere Wow. (qui omisit *et*) Elm. et seqq. In Ms. Vulc. est *et irata.* Voss. *et inita.* In reliquis et Edd. prioribus est *et muta:* supra dixit, 'opinione sensibili et irrationabili.' Latet quid: an *irrita persev.* vel *inrita nec pers. suspicione* quæ semper irrita, vana manet et 'suspicio incerta,' non 'opinio firma.' Lipsius *mutua,* pro mutabili. *Oud.*—9 Basil. 2. *concipitur.* Rom. *conspicitur,* male. *Elmenh.*—1 Ita Mss. sed Edd. ante Vulcan. *et perennitas.* Oud.—2 Voss. Harl. *nat. est.* Id.—3 *Fluere ac dissolvi posse.* Reponenda lectio editionis primogeniæ, *finiri ac dissolvi posse.* Vide Indicem. *Elmenh.* Mss. Vulc. Voss. Harl. Bened. et alii cum Edd. Vulc. Scal. Wow. *fluere.* Sed aliud videtur esse *Fluit tempus:* cum præterit et sequitur aliud. Aliud videtur esse *Finitur,* in perennitatem, nec amplius est. quare nil temere muto. Vide ad Met. lib. VI. p. 433. b. 'finire juvenem.' Pro *ac* Floridi Ed. male *aut.* Bened. *decrevit.* Oud.—4 Aldus et Basil. 1. *conversationis,* male. *Elmenh.* Voss. Harl. Bened. Edd. Junt. Ald. Bas. Colv. *conversationis,* sive frequentis et perpetuæ conversionis. Glossæ: Conversatio, ἀναστροφή. sed et conversatio ἀναστροφὴ apud Christianos Scriptores, Tertullianum, Hyginum, Vet. Interpr. V. Wasse ad Met. p. 180. Ed. Pric. pro 'conversio:' quare fere re-

NOTÆ

[q] *Tempus vero ævi esse imaginem*] Vide Chalcidium in Platonis Timæum, pag. 95. Alcinoum cap. 15.

[r] *Si quando hoc decreverit Deus*] Hinc videre est Platonem, cum immortali perseverantia futurum mundum dixit, non intellexisse quasi res sic se necessario habitura sit: sed tantum, si finem mundus sit habiturus, hoc non ex ejus principiorum constitutione, sed ex mera Dei voluntate eventurum, cum mundi primordia ipsius Dei prudentia ita disposita sint, ut annuente eodem supremo conditore, æternitatem spondeant.

ligi. Solis quippe[5] [s] et Lunæ globum hoc agere,[6] ceterasque stellas, quas nos non[7] recte Erroneas et[8] Vagas dicimus:[t] nostræ enim[9] super earum cursibus[1] opiniones disputationesque possunt errorem intellectus incidere.[2] [u] Ceterum ille rerum ordinator ita reversiones earum, ortus, obitus, recessus, moras, progressusque constituit, ut ne modico quidem errori locus esset. Dies quippe cum noctibus mensium spatia complere, menses vicissim annorum orbes involvere:[3] nec prius,[4] quam signa hæc in luce siderea[5] ardere cœperunt, iniri potuisse temporum numeros.[6]

tervallorum ejusdem temporis: id enim præstare orbem Solis et Lunæ, ac reliqua astra, quæ nos perperam vocamus Errantia et Vaga: nam nostræ sententiæ et disceptationes de motibus eorum possunt impellere animum in errorem. Porro ille dispositor rerum sic disposuit recursus eorum, ortus, occasus, retrogressiones, stationes, et progressiones, ut ne parvi quidem erroris ansa relicta esset: nam dies simul et noctes perficere intervalla mensium, menses vice versa complere circulos annorum: et tempora non potuisse computari, antequam hæc astra incepissent fulgere lumine

vocassem hanc vocem. cf. etiam infra. *Oud.*—5 Bened. *autem.* Id.—6 Edd. ante Vulcan. *facere* contra Mss. *Id.*—7 *Nos non.* Male hæ voces, invitis Codd. exulabant ab Editis ante Vulcan. de Deo Socr. ait: 'quæ vulgo vagæ nuncupantur ab imperitis,' adeoque non *recte.* Plato tantum ἐπίκλην πλάνητες ἔχοντα. *Id.*—8 R. *errones et.* Lipsius. Abest *et* a Voss. in quo *dixcimus:* pro *dicimus.* Id.—9 *Nostræ enim, &c.* Fortasse tota hæc periodus a mala manu est. Scilicet aliquis in causam inquisivit Apuleiani effati *non recte,* quam invenire sibi visus in margine annotavit. cf. Cic. de Nat. De. II. 20. *J. Bosscha.*—1 Flor. *cursus.* Elmenhorstius.—2 Harl. Voss. *in errorem intellectum incidere.* At Bened. *errorem intellectus incidere.* Optime: ut jam dixi ad Met. lib. x. p. 714. b. 'Intellectus' est ergo secundus casus. *Oud.*—3 Harl. Vulc. et Edd. vett. item Wower. *involvunt.* Id.—4 Bened. *post.* Id.—5 Sic optime e Ms. suo edidit Vulc. et seqq. nisi quod *in* omittat Wower. cum Cod. Harl. Voss. *s. hæc enim luce siderea.* At Fulvian. quoque addit *in,* Nostri more. Vide ad Met. lib. XI. p. 754. b. Bened. habet *signa XII. luce siderea.* Verum non agit de signis Zodiacis, sed planetis. Adi Platon. p. 1052. Vulgo *in lucem.* Id.—6 Mss. *poterunt.* Elmenhorstius. Harl. Vulc. Bened. Edd. vett. Colv. Wow. *potuerunt t. numeri.* Voss. *potuerunt t. numeris.* Deesse aliquid scilicet credebant librarii, sed rursus subintelligitur 'sentit

NOTÆ

[s] *Solis quippe*] Ms. Thuan. *Solem quippe.*

[t] *Quas non recte Erroneas et Vagas dicimus*] Noster in De Deo Socratis: 'Verum etiam quinque Stellas, quæ vulgo Vagæ ab imperitis nuncupantur: quæ tamen indeflexo, et certo, et stato cursu meatus longe ordinatissimos divinis vicibus æternos efficiunt.'

[u] *P. errorem intellectus incidere* [*possunt in errorem intellectum inducere*] Ms. Thuan. *possunt in errorem incidere:* optime: sic legendum omnino.

Perituram quoque[7] esse observationem computationis hujus, si hic olim chorus antiquus[8] steterit.[9] Namque ut mensuræ et reversiones temporum noscerentur, circuitusque[1] mundi videretur, Solis incensa[2] sunt lumina: et vicissim, ut quies[3] desiderata proveniret animantibus,[w] opacitas est inventa noctis: mensesque [582] effici, cum Luna, circuli sui completo curriculo, ad eundem locum, a quo discesserit,[4] revertatur.[5][x] Anni vero spatia concludi, cum Sol quadrinas[6] temporum contigerit vices,[y] et ad idem signum fuerit invectus. Horum enumerationem in se revertentium, et a se proficiscentium, intellectu[7] cogitationis in-

cœlesti. Interituram etiam esse observationem supputationis, si hic vetus siderum cœtus aliquando cessaverit moveri. Etenim, ut cognoscerentur mensuræ et recursus temporum, et ut cerneretur revolutio orbis, fax Solis accensa est: et vice versa obscuritas noctis reperta est, ut requies optata concederetur animalibus: et mensem aiebat conflari, quando Luna peracto cursu sui orbis, redit eodem unde profecta est. Absolvi autem intervalla anni, quando Sol percurrerit quatuor mutationes temporum, et relatus fuerit ad idem signum. Reperit cogitatione animi numerationem horum in se redeuntium, et discedentium a se. Ait tamen esse quosdam circuitus

Plato.' Vide supra ad p. 577. *Oud.*—7 Abest Bened. et Edd. ante Vulcan. In Harl. Voss. *que*. Id.—8 Lips. *attiguus* vel *astricus*. Id.—9 Fixus scil. cessaverit. Goesius in marg. *restiterit* vel *destiterit*. Id.—1 Bened. *noscentur circuitasque*. Id.—2 Edd. ante Vulcan. male *intensa*. Id.—3 Ms. *ut vicissim q.* et placet. *Sciopp. in Symb.* Bened. Edd. ante Vulcan. carent *et*. Oud.—4 *A quo discesserit*. Absunt hæc Edd. ante Junt. poster. *Id.*—5 Voss. *revertantur*. Id.—6 Voss. a m. pr. *quadrigas*. Id.—7 Harl. Voss. Bened. Vulc. *enumeratio intellectum*. Prave, nec melius Edd. ante Vulcan. *enumeratio intel-*

NOTÆ

[w] *Animantibus*] Plerisque, non tamen omnibus, sunt enim quædam quæ solent in tenebris victum quærere, et capere somnum interdiu, ut noctuæ.

[x] *Mensesque [mensemque] effici, cum Luna, &c. ad eundem locum, a quo discesserit, revertatur*] Talis mensis a Mathematicis dicitur mensis lunaris sidereus, dierum circiter viginti septem, sed nullius usus est: cumque mensis lunaris pronuntiatur, intelligendus est mensis lunaris synodicus 29. dierum et 12. horarum cum 44. minutis: qui mensis fit, dum Luna a conjunctione cum Sole sive Novilunio procedens, ad proximam conjunctionem, sive ad proximum Novilunium redit. Parum accurate ergo videtur hic locutus Apuleius: et revera non bene transtulit verba Platonis: sic enim is habet in Timæo: Μεὶς δὲ ἐπειδὰν σελήνη περιελθοῦσα τὸν ἑαυτῆς κύκλον, ἥλιον ἐπικαταλάβοι. Ms. Thuan. *menses* hic habet, non *mensem*.

[y] *Quadrinas temporum vices*] Prima puncta Arietis, Cancri, Libræ, et Capricorni, in quibus fiunt Æquinoctium Vernum, Solstitium Æstivum, Æquinoctium Autumnale, et Solstitium Hybernum.

venit. Esse autem stellarum nihilominus certos ambitus, legitimis curriculis perpetuo servatos,[8] quos vix hominum solertia comprehendit. Unde fit,[9] ut et Magnus ille vocitatus annus[z] facile noscatur: cujus tempus implebitur, cum vagantium stellarum comitatus ad eundem pervenerit finem, novumque sibi exordium et itinera per vias mundi reparaverit.[1] Globorum vero cœlestium inter se nexorum per vices mutuas, omnium supremum esse eum, qui inerrabili[2] meatu censetur:[a] ejus amplexu ceteros coërceri. Et esse ἀπλανέσι primum ordinem, secundum Saturno datum,[3] Jovi tertium, Martem[4] quartum tenere, quintum Mercurio dari, sextum Veneris esse, septimum Solis itineribus incendi,[5] octavum metiri Lunam. Exinde[6] elementis om-

astrorum semper observatos cursibus justis, quos intellectus mortalium ægre complectitur. Unde evenit ut ille annus appellatus magnus cognoscatur facile: cujus tempus adimplebitur, quando cœtus Siderum errantium pervenerit ad eundem terminum, et restauraverit sibi novum initium, et novas vias per meatus mundi. Inter orbes vero cælestes, qui sibi invicem cohærent alternis nexibus, illum esse summum omnium, cujus cursus dicitur esse erroris expers: reliquos contineri ejus ambitu. Ac primum quidem ordinem esse erroris expertem, secundum attributum esse Saturno, tertium Jovi, Martem occupare quartum, quintum tribui Mercurio, sextum esse Veneris, septimum inflammari meatibus Solis, Lunam percurrere octavum.

lectu. Id.—8 *Certos...servatos.* Edd. ante Junt. poster. *ceteros.* Edd. ante Vulcan. *servatis.* Id.—9 Edd. aliquot *sit.* Id.—1 Bened. *reparavit:* et mox Voss. Harl. *nexorum inter se.* Id.—2 Basil. 2. *inenarrabili.* Elmenhorstius. Mss. Harl. Voss. Vulc. Bened. Edd. Junt. post. Vulc. Wow. *inenarrabili.* Perperam. Hoc enim circulo stant fixæ stellæ, non errantes sive ἀπλανεῖς, quod hinc sequitur. *Oud.*—3 'Απλανῆ *primum ord. sec. Saturno datum.* Ald. ἀπλανεῖς. Sed Plato ipse: 'Εξ ἧς δὲ τῆς αἰτίας γέγονεν ὅσα ἀπλανῆ τῶν ἄστρων ζῶα, θεῖα ὄντα, καὶ διὰ ταῦτα ἐν ταὐτῷ στρεφόμενα ἀεὶ μένει. *Colv.* Flor. *aplanisi.* male. *Elmenh.* Bened. *aplan.* Harl. Vulc. cum Edd. Vicent. Junt. pr. Bas. *aplanes.* Sed Cod. Florent. *aplanesi,* ut bene enotavit Lindenbrog. non *aplanisi,* ut Elm. qui plane damnat: immo vero *aplanesi* seu ἀπλανέσι egregie, et confirmatur a Voss. qui habet *aplanisi.* Ordo primus est *datus Aplanesi:* secundus *Saturno, &c.* Perinde est sive Græcis sive Latinis velis scribere literis: nam Latini in his Græcis vocibus dativum quoque formant in *esi* vel *isi:* ut multis docet Heinsius ad Ovid. aliique. Vide ad Met. lib. II. p. 104. a. *Oud.*—4 Harl. Voss. Bened. *Jovis.* Bened. Voss. *Martis.* Id.—5 Malim: *inscendi.* Wowerius. Male. Ardescit hic circulus Solis meatibus. *Incendi* recte Vulc. e suo codice, cui accedunt Lindenbr. Voss. et Bened. In Harl. et Edd. prioribus est *incedi.* Oud.—6 Voss. Bened. *octavo.* Bened. *et*

NOTÆ

[z] *Magnus ille vocitatus annus*] Quem Plato τέλεον ἐνιαυτὸν appellat: hoc est, perfectum et absolutum annum.

[a] *Eum, qui inerrabili meatu censetur*] Cœlum est Stellarum Fixarum.

nia ac principiis occupari. Ignem ante alia[7] superiorem [583] esse, mox aëris locum: hinc aquæ proximum: et tunc globum terræ in medio situm æqualem loco, ac figura immobilem stare. Hos astrorum ignes[8] sphæris affixos,[b] perpetuis atque indefessis cursibus labi: et hos animales Deos dicit esse.[c] Sphærarum vero ingenium ex igni[9] coalitum et fabricatum. Jam ipsa animantium genera in quatuor species[1][d] dividuntur: quarum una est ex natura ignis ejusmodi, qualem Solem et Lunam[2] videmus, ceterasque siderum stellas: alterum ex aëria[3] qualitate; hanc etiam Dæmonum[4] dicit:[e] tertium ex aqua terraque coalescere,[5]

Postea elementa ac primordia tenere omnia reliqua spatia. Ignem primum omnium altissimum esse, post eum locum esse Aëris: inde conterminum esse locum Aquæ; ac denique orbem Telluris esse æqualiter in medio positum, immotum loco ac figura. Hæc lumina siderum annexa globis volvi curriculis assiduis et nunquam lassatis: et ait hos esse Deos animales: naturam vero Globorum illorum conflatam esse et effectam ex igne. Ipsa autem genera animalium distribuuntur in tres species: quarum una est ex qualitate ignis, cujusmodi cernimus esse Solem et Lunam, ac reliquas Stellas astrorum: alteram ait esse ex natura Aëris; hanc ait esse speciem Dæmonum: tertiam speciem conflatam esse ex Aqua et Terra, et genus mortale

inde. Id.—7 *Ignem autem aliis.* Ms. *ignem ante alia.* Virgil. Æn. I. 347. 'ante alios immanior omnes.' *Sciopp. in Symb.* *Ante alia* scil. elementa: nam ut *præ* (vid. ad Flor. N. 24. extr.) sic etiam *ante* cum comparativo jungitur. Bene ergo hoc reposuere Elm. et seqq. cum Mss. Fulv. Florent. Voss. In Harl. Bened. *autem alia.* Edd. reliquæ *autem aliis.* Oud.—8 Bened. *aquilem.* Voss. *hoc*, Bened. *hoc ast. etiones.* Id.—9 *Igne.* Harl. *igni.* Bene. Vide supra ad p. 678. de Deo Socr. *Id.*—1 Al. *in tres species.* Vid. Not. Var.—2 Lips. *quales.* Voss. *ac Lun.* Oud.—3 Floridi Ed. contra Mss. et Edd. ceteras *aëris.* Id.—4 Bene *τὸ etiam* cum Mss. Florent. Voss. et Bened. reposuit Elmenh. pro *esse,* quod non revocare debuerat Floridus: at idem bene e Thuan. vult restitui *dæmonum*, et sic reliqui; pro quo Elmenh. ex Florent. turpiter reposuit *dæmonem*, licet accedant Bened. et Voss. Speciem hanc non dicit esse *dæmonem* Plato, sed esse etiam *dæmonum*, qui huic scil. speciei accenseri debent, seu iis animantibus, quos ex aëria esse qualitate statuit cum Socrate. Vide latius de Deo Socr. et Platon. in Timæo p. 1053. *Id.*—5

NOTÆ

[b] *Sphæris affixos*] Desunt hæc duo vocabula in Ms. Thuano.

[c] *Et hos animales Deos dicit esse*] Quos etiam idcirco in animalium divisione collocat.

[d] *In quatuor* [*tres*] *species*] Plato Tim pag. 40. quatuor constituit: *εἰσὶ δὲ τεττάρες· μία μὲν οὐράνιον θεῶν γένος· ἄλλη δὲ πτηνὸν καὶ ἀεροπόρον· τρίτη δὲ ἔνυδρον εἶδος· πεζὸν δὲ καὶ χερσαῖον, τέταρτον·* Et Chalcidius: 'Deus animalium genera constituit quatuor: primum cœleste, plenum divinitatis: alterum deinde præpes aërivagum: tertium aquæ liquoribus accommodatum; quartum, quod terrena soliditas sustineret.'

[e] *Hanc etiam Dæmonum dicit*] Re-

et mortale genus corporum ex eo dividi terrenum atque terrestre:[f] sic enim χοϊκὰ censuit nuncupanda.[6] Terrenumque esse arborum, ceterarumque frugum, quæ humi[7] fixæ vitam trahunt: terrestria vero, quæ alit, ac sustinet tellus. Deorum trinas nuncupat species: quarum[8] est prima unus et solus summus ille,[9] ultramundanus,[g] [584] incorporeus: quem patrem et architectum hujus divini orbis[1] superius ostendimus. Aliud genus est, quale astra habent, ceteraque numina, quos Cœlicolas vocamus.[2] Tertium habent, quos Medioxumos Romani veteres appellant,[h] quod et sui ratione, et loco,[3] et potestate Diis summis sunt minores,

corporum ex hac esse, et distribui in Terrenum et Terrestre: nam existimavit pulverea esse ita vocanda: et genus quidem Terrenum esse arborum, ac reliquarum frugum, quæ vivunt implantatæ terræ. Illa vero dici terrestria, quæ Terra nutrit ac sustentat. Dicit esse tria genera Deorum, quorum primum est ille unicus ac solus Deus supremus, ultra orbem habitans, corporis expers, quem supra probavimus esse creatorem et fabricatorem hujus divini Mundi. Altera species Deorum est, qualem sidera obtinent, et reliqui Dii, quos appellamus Cœlestes. Tertium genus est eorum, quos antiqui Romani vocant Medioxumos: quia sunt inferiores supremis Diis et

Holstenius legit *ex terra quartum coal.* non attendens rursus tria genera esse et quatuor species. Ex Platonis πεζὸν pro *terrestre* et *terrestria* idem legit *pedestre* et *pedestria*. Id.—6 Vid. Not. Var.—7 Abest *quæ* a Voss. *Oud.*—8 Edd. ante Vulcan. *quorum*. Id.—9 Sic legendum est e Mss. In Edd. ante Vulcan. *unus summus primus et solus ille*. Ab Ed. Vulc. pr. et Wow. abest *ille*. Ceteræ habent, ut edidi, nisi quod *ille* præponant. *Id.*—1 Rom. et Basil. *divi orbis*: male. *Elmenh.* *Divini* Mss. et Edd. Junt. post. Vulc. &c. In reliquis *divi*. Oud.—2 Flor. Harl. Voss. Bened. *nominamus*. Id.—3 Sic bene Vulc. Wow. &c. Edd. priores dant *ex sui ratione et l.* Scal. omisit male τὸ *sui*. Bened. *q. et vi et ratione sed l.* Harl. Voss. *quod est sui r. sed l.* Florent. *quod et sui r. sed l.* Forsan *quod et sui r. sed et loco.* per ellipsin τῶν *non solum*.

NOTÆ

stitue ex Thuanis membranis, *Hanc esse Dæmonum dicit:* sic etiam Colvius.

[f] *Terrenum atque terrestre*] 'Terrenum' vocat Plato χερσαῖον, 'terrestre' vero πεζὸν, hoc est, pedestre, quod super terram pedibus graditur. Male ergo Colvius, quod sequitur, *sic enim* χοϊκὰ emendare voluit, et reponere χερσαῖα: quæ enim hic χοϊκὰ Apuleius nominat, ea sunt Platoni πεζὰ, non autem χερσαῖα: adde quod et hoc utitur vocabulo Tertullianus de resurrectione carnis cap. 36. 'Primus homo de terra Choicus, id est, Limaceus, secundus de cœlo, id est, sermo Dei.' Ms. Thuanus pro χοϊκὰ habet corrupte *et poneneptoton*, quod fortasse ex his corruptum est, quæ Plato habet χερσαῖον, καὶ πεζόν.

[g] *Ultramundanus*] Mart. Capella, lib. II. 'Ultramundanum fas est cui cernere patrem, Et magnum spectare Deum.'

[h] *Tertium habent, quos Medioxumos Romani veteres appellant*] Plaut. Cistellar. Act. II. Scen. 1. 'At ita me Dii Deæque, Superi, atque Inferi, et

hominum natura profecto majores. Sed omnia[4] quæ naturaliter, et propterea recte feruntur, providentiæ custodia gubernantur: nec ullius mali causa Deo poterit ascribi.[i] Quare[5] nec omnia[6] ad fati sortem arbitratur[7] esse referenda.[8] Ita enim definit: Providentiam esse divinam[9] sententiam, conservatricem[k] prosperitatis ejus, cujus causa tale suscepit[1] officium: divinam legem esse Fatum, per quod[1] inevitabiles cogitationes[2] Dei atque incepta complentur. Unde si quid providentia geritur,[3] id agitur etiam[4]

natura, et habitatione, et virtute, superiores certe hominibus ex sua natura. Ast cuncta quæ moventur naturaliter ac perinde bene, reguntur tutela Providentiæ, neque causa ullius mali poterit attribui Deo. Quapropter non putat quoque universa esse referenda ad decreta Fatorum. Nam ita definit: Providentiam esse decretum Dei, quod tuetur incolumitatem illius rei, propter quam recepit ad se illud munus: Decretum Dei esse Fatum, quo ineluctabiles sententiæ et suscepta Dei perficiuntur. Ideoque, si aliquid fit a Providentia, illud fit etiam a Fato: et quod perficitur a

Vide ad Met. l. x. init. 'scutum, sed et lanceam.' *Id.*—4 Voss. Bened. *Dii.* Harl. *si omn.* Id.—5 Pro *quare* Bened. *quarum.* Id.—6 Pessime et contra mentem Platonis et Auctoris Edd. ante Vulcan. præter Ed. Junt. poster. et marginem Bas. sec. habent *hæc omnia.* Id.—7 Bened. *fortem.* Edd. ante Vulcan. *arbitrantur.* Id.—8 *Esse ferenda.* Scribe ex Ms. *referenda.* Wowerius. Recte: nam sensus hoc postulat, et Fulviano accedit auctoritas Msstorum Florent. Voss. Harl. Pag. 206. 'nec sane omnia referenda ad vim fati:' vulgo *ferenda.* Oud.—9 Hoc ordine voces has edidi cum Mss. et Edd. ante Vulcan. ne quis 'divinam' referat ad 'providentiam.' Auctor vult providentiam esse sententiam divinam sive Dei. *Id.*—1 Edd. ante Vulcan. præter Basil. sec. *suscipit.* Id.—2 Bened. *per quam inev. agitationes.* Voss. *cognitiones.* Id.—3 Al. *agitur.*—4 Voss. Bened. *et.* Ed. Junt. post. *etiam et.* Oud.

NOTÆ

Medioxumi,' &c. Græci δαίμονας appellant. Vide Platonem in Symposio.

[i] *Nec ullius mali causa Deo poterit ascribi*] Plato, de Repub. lib. II. καὶ τῶν μὲν ἀγαθῶν οὐδένα ἄλλον αἰτιατέον· τῶν δὲ κακῶν ἄλλ' ἄττα δεῖ ζητεῖν τὰ αἴτια, ἀλλ' οὐ τὸν θεόν. 'et bonorum quidem nullus alius auctor dicendus est: malorum vero aliæ quævis a Deo causæ quærendæ sunt.'

[k] *Providentiam esse divinam sententiam, conservatricem, &c.*] Plato, lib. x. de Leg. ὡς τῷ τοῦ παντὸς ἐπιμελουμένῳ πρὸς τὴν σωτηρίαν καὶ ἀρετὴν τοῦ ὅλου πάντ' ἐστὶ συντεταγμένα. 'Eum, qui toti providet, ad virtutem salutemque totius omnia ordinare.' Ms. Thuan. habet *Providentiam esse divinam sententiam.*

[l] *Divinam legem esse Fatum, per quod, &c.*] Fatum sic definiebat Chrysippus, et alii Stoici, referente Laërtio, in Zenonis Cittiei Vita: ἔστι δὲ εἱμαρμένη αἰτία τῶν ὄντων εἰρομένη, ἢ λόγος καθ' ὃν ὁ κόσμος διεξάγεται. 'Fatum est connexa rerum causa, sive ratio, per quam mundus administratur.' Vide Plut. De Fato.

fato: et quod fato terminatur, providentia debet susceptum videri. [585] Et primam quidem[5] providentiam esse summi exsuperantissimique[6] Deorum omnium, qui non solum Deos cœlicolas[m] ordinavit, quos ad tutelam et decus per omnia mundi membra dispersit;[7] sed natura etiam mortales Deos,[8][n] qui præstarent sapientia[9] ceteris terrenis animantibus, ad ævitatem temporis edidit:[1][o] fundatisque legibus reliquarum dispositionem ac tutelam[2] rerum, quas quotidie fieri necesse est, Diis ceteris tradidit. Unde susceptam providentiam Dii secundæ providentiæ ita gnaviter retinent,[3] ut omnia etiam, quæ cœlitus mortalibus exhiben-

Fato, existimandum quoque est Providentiam illud esse aggressam. Ac primam quidem Providentiam pertinere ad supremum et præstantissimum omnium Deorum; qui non modo disposuit Deos Cœlestes, quos dispersit per cunctas partes orbis, ad ejus conservationem et ornamentum; verum produxit quoque Deos mortales natura sua, qui superarent prudentia reliqua animalia terrestria, quique duraturi essent quamdiu tempus duraret; et stabilitis decretis suis, permisit reliquis Diis ordinationem et conservationem ceterorum, quæ oportet evenire singulis diebus. Ideoque Dii illi, quibus tradita est secunda Providentia, tam firmiter tenent Providentiam, quæ ipsis tradita est; ut cuncta etiam, quæ ex cœlo ostenduntur hominibus, retineant

—5 Edd. Elm. Scriv. *primum.* A Bened. et Ed. Flor. abest *quidem.* Id.—6 Quædam edd. *exuperatissimique.*—7 Florent. Edd. Elm. Scriv. Flor. *sparsit.* Præfero Mss. reliquorum lectionem. *Oud.*—8 Haud male idem ille lib. *mortaleis eos.* Wowerius. Voss. Harl. Bened. quoque *eos:* sed male, et id potius monachis ascribendum, qui non capiebant *Deos mortales:* sed Auctor cum Platone eos discernit a Cœlicolis. Vide in Timæo p. 1053. *Oud.*—9 Harl. *sapientiam.* Id.—1 Flor. *sedit.* male. *Elmenh.* Bened. *edit.* Harl. *dedit.* Voss. *sedit.* A *fundatisque* abest *que* in Bened. *Oud.*—2 *Dispositionum ad tutelam.* Lege ex vet. cod. *dispositionem ac tutelam.* Wowerius. Recte, atque ita Florent. Voss. cum Fulv. et Edd. Wow. Elm. &c. Harl. Bened. *dispositionum tutel.* ut construas tutelam dispositionum ac rerum. Olim vulgo sine sensu *dispositionum ad tut.* Oud.—3 *Graviter retinent.* Forte legendum, *gnaviter retinent;* et sic etiam conjecerat eruditus adolescens J. Dousa F. *Colv.* Bene: nec aliter Mss. O. nisi quod Voss. *naviter*, ut alii malunt scribere. Ante

NOTÆ

[m] *Deos cœlicolas*] Solem, Lunam, ceteraque Astra, quæ in cœlo cernuntur.

[n] *Sed natura etiam mortales Deos*] Alios ab illis Cœlicolis, nempe Oceanum, Tethyn, Phorcyn, Saturnum, Rheam, et alios, quos omnes Plato ait eatenus nobis conspicuos, quatenus ipsi volunt.

[o] *Ad ævitatem temporis edidit*] Plato in Timæo Deum inducit illos Deos sic alloquentem: 'Quia generati estis, immortales quidem et indissolubiles omnino non estis: nec tamen unquam dissolvemini, nec mortis Fatum subibitis: nam voluntas mea majus præstantiusque vobis est vinculum ad vitæ custodiam, quam nexus illi, quibus fuistis colligati tunc, cum gignebamini.'

tur,[4] immutabilem ordinationis paternæ[5] statum teneant. Dæmonas[6] vero, quos Genios et Lares possumus nuncupare,[7] ministros Deorum arbitratur,[8] custodesque hominum et interpretes, si quid a Diis velint.[p] Nec sane omnia referenda[9] ad vim fati putat: sed esse aliquid in nobis, et in fortuna[1][q] esse nonnihil: et fortunæ quidem [586] improvidos casus ignorari a nobis fatetur. Instabile enim quiddam et incurrens intercedere solere,[2] quæ consilio fuerint[3]

statum immobilem dispositionis illius Dei parentis aliorum. Existimat autem Dæmones, quos nobis licet appellare Genios et Lares, esse famulos Deorum, et tutores hominum, et eorum internuntios, si cupiant aliquid a Diis. Neque arbitratur certe universa attribuenda esse potentiæ Fati, verum aliquid pendere a nobis, et aliquid pendere a Casu: et confitetur quidem nos non cognoscere casus improvisos Fortunæ. Nam aliquid inconstans et interveniens solere obstare iis, quæ fuerint incepta consilio

inepte *graviter.* Voss. *retinet.* Oud.—4 Ita reposuit e suo Cod. Vulc. et seqq. cum vulgo ederetur *quæ a cælestibus.* In Voss. et Harl. Codd. *quæ cælestis mort. exhibeantur*, nisi quod Voss. *exhibentur.* Florent. *quæ cælestibus a mort.* At Bened. tantum *quæ cælestis exhibet.* scil. pater exsuperantissimus, unde subdit *ordinationis paternæ:* nam ibi male Wow. conjecit *æternæ.* pag. 205. habuimus 'pater de summo Deo.' Vide et Platon. d. l. Posses et *cælestes mort. exhibent.* Nam *cælitus* nusquam Auctor adhibet, nec etiam illo priores. Sed Lactantius, Prudentius, Ammianus usi fuerunt cum posterioribus. *Id.*—5 Quid si: *æternæ?* Wowerius.—6 *Dæmones.* Bened. *Dæmonias.* scribendum scil. *Dæmonas* cum Florent. Voss. Harl. Vulc. ut passim cum aliis Auctor acc. plur. in nominibus Græcæ originis exprimit. de Deo Socr. in f. 'Sirenas.' *Oud.*—7 Bened. *nuncupamus*, in quo mox abest *Deorum.* Id. —8 Florent. Voss. Harl. Edd. ante Vulc. Ed. sec. *arbitrantur.* Id.—9 *Referenda esse.* Sic Harl. Florent. Voss. Edd. Elm. Scriv. Flor. A reliquis bene *τὸ esse* exulat. Florent. Voss. Harl. *putant.* Id.—1 Harl. Bened. Voss. et Edd. eædem rursus addunt *τὸ esse.* Et mox pro *et fort.* Florent. Voss. Bened. *ejus fortunæ.* Abest *quidem* Edd. ante Vulcan. pro eo Bened. *quod.* Id. —2 *Intercedere ea solere.* Totam hanc periodum corruptam recte restitui. Wowerius. Ed. Bas. sec. *incedere.* Edd. ante Vulcan. item Wowerii *interc. ea solere:* sed carent *τῷ ea* Mss. et satis subintelligitur in *τῷ quæ.* Eleganter

NOTÆ

p *Et interpretes, si quid a Diis velint*] Noster, de Deo Socratis: 'Ceterum sunt quædam divinæ mediæ Potestates, inter summum æthera et infimas terras; in isto intersito aëris spatio, per quas et desideria nostra et merita ad Deos commeant. Hos Græco nomine δαίμονας nuncupant, inter Terricolas Cœlicolasque vectores hinc precum, inde donorum: qui ultro citroque portant hinc petitiones, inde suppetias,' &c.

q *Et in fortuna, &c.*] Fatum et Fortunam sic distinguit Marsil. Ficinus, in Argumento lib. IV. Platonis, de Legibus: 'Ceterum illa ipsa concursionum cœlestium dispositio, quando talis provenit, ut artem necessario superatura sit, Fatum dicitur potius, quam Fortuna: quando vero talis, ut exsuperare inertem possit, et superari ab arte, Fortuna potius nominatur.'

et meditatione suscepta, quod[4] non patiatur meditata ad finem venire. Et tunc quidem, cum impedimentum[5] istud utiliter provenerit,[6] res illa Felicitas nominatur: at ubi repugnationes[7] istæ nocivæ erunt,[8] Infelicitas dicitur. Omnium vero terrenorum nihil homine præstabilius[9] providentia dedit. Quare idem bene pronuntiat, hominis animam esse corporis dominam.[1] [r] At enim cum tres partes animæ dicat[2] esse:[s] rationabilitatem,[3] id est, mentis optimam portionem, hanc ait[4] capitis arcem tenere:[t] irascen-

et longa recogitatione, quod non sinat excogitata perduci ad exitum. Et quidem, quando illud obstaculum successerit commode, id vocatur Felicitas: verum, quando illa obstacula erunt nocua, appellatur Infelicitas. Ex cunctis autem terrestribus rebus Providentia nihil produxit excellentius homine. Quapropter idem Plato recte ait mentem hominis esse dominam corporis. Sed enim cum pronuntiet tres esse partes animæ: dicit Rationem, hoc est, excellentissimam partem animi, occupare

enim pronomen demonstrativum passim omitti quis nescit? Sic infra p. 589. in Mss. optimis 'exhaustis et labentibus, quæ inferuntur:' vulgo additur *iis*. Vide Burm. ad Virg. Æn. IV. 598. Frustra ergo tentat Wopkens. Misc. Obs. vol. VIII. p. 76. locum Velleii l. II. c. 116. *quem virum ne qui intellexit quidem abunde miratus est*. pro, *ne ille quidem qui intellexit:* non opus ergo pro *ne* substituere *nemo*. In Bened. h. l. vitiose est *Solem quod*. Oud.—3 Sic Florent. Voss. Harl. Edd. Elm. &c. Antea *fuerunt*. Abest a Bened. *Id.*—4 Sic bene e conjectura edidit Wower. nisi malis *quia:* nam Mss. et Edd. priores *quæ:* sine sensu. Exulat a Bened. *Id.*—5 Vulgatum ante, *tum imp.* Colvius. Monuit jam Stewech. supra ad p. 580. caret vocula Bened. Pro *istud* Edd. ante Vulcan. *illud*. Oud.—6 Sic Florent. cum Edd. Elm. &c. Bene. In aliis *provenit*. Id.—7 Florent. *repugnatione:* male. *Elmenh.* Cum Florent. faciunt Voss. et Bened. *Oud.*—8 F. *nocuerunt*. Brantius. Inepte. Statim *vero* abest a Bened. *Oud.*—9 *Præstantius*. In Margarita Poët. legitur, *præstabilius*. Colvius. Accedunt Fulv. Voss. Harl. Bened. Vere. de Deo Socr. p. 694. 'præstabilis ariolari.' Flor. N. 6. 'genus præstabile.' N. 23. 'colores præstabiles:' et hoc ipsum in Apol. p. 545. 'quod multo præstabilius est:' ut et apud Cicer. II. de Off. 19. 'Quid eloquentia præstabilius?' *Oud.*—1 Sic optime Scal. et Elm. ac seqq. ediderunt cum Mss. Lindenbr. Bened. &c. in Harlem. Voss. *Iidem bene pronuntiant, homines esse an. c. d.* Abest τὸ *esse* a Bened. In Edd. ceteris *Iidem homines bene pronuntiarunt esse an. c. d.* Inepte: unde Lips. jam legit *idem hominis bene pronuntiavit, &c.* Pro *dominam* Voss. *divinam*. Mox pro *animæ* Edd. ante Vulcan. *animi*. Id. —2 Ms. *ducat:* id est, putet. *Sciopp. in Symb.* Vulgo *dicat:* male. Vide Indicem. *Elmenh.* Florent. et Voss. cum Fulv. *ducat:* nec male. *Oud.*—3 Al. *rationabilem*.—4 Sic Mss. et Edd. præter Florent. et Edd. Elm. ac seqq. unde exulat *hanc:* me non temere assentiente, licet eodem res redeat. *Id.*—

NOTÆ

[r] *Hominis animam esse corporis dominam*] Ex Platonis Phædone.

[s] *At enim cum tres partes animæ dicat esse, &c.*] Vide Platon. de Republ. lib. IX. pag. 734.

[t] *Rationabilitatem, &c. ait capitis arcem tenere*] Vide Plat. Timæum, pag. 1073. et seqq.

tiam vero procul a ratione, ad domicilium cordis deductam esse, obsequique[5] eam, et in loco respondere sapientiæ:[6] cupidinem atque appetitus, postremam mentis[7] portionem, infernas abdominis[8] sedes tenere, ut popinas quasdam et latrinarum latebras,[9] diversoria nequitiæ atque luxuriæ. Relegatam vero idcirco longius a sapientia hanc partem videri, ne importuna vicinitate ratio consultans desuper cunctorum saluti, in ipsa cogitationum utilitate turbaretur.[1] Totum vero hominem in capite vultuque[2] esse.[u] Nam[3] prudentiam, sensusque omnes, non alias[4] quam illa parte corporis contineri. Cetera enim membra ancillari et subservire[5] capiti, cibos et alia subministrare. [587] Ver-

arcem capitis: Irascentiam autem dimotam esse ad sedem cordis longe a Ratione, atque eam obedire et parere Prudentiæ, cum est opus. Cupiditatem et Appetitum, quæ sunt ultima pars animi, occupare loca inferiora ventris, veluti quasdam ganeas, et latibula cloacarum, stabula malitiæ et impudicitiæ. Hanc autem mentis portionem videri ideo procul remotam a Ratione, ne molesta propinquitas illius in ipso fructu meditationum prudentiam interturbaret intentam ex alto incolumitati cunctarum partium. Totum autem hominem consistere in capite et facie. Rationem enim et omnes sensus non alibi residere, quam in illa parte corporis. Nam reliquos artus famulari et ministrare capiti, suppeditare escam atque alia. Constituit etiam

5 Edd. ante Vulcan. carent τῷ *que*. Id.—6 Stewechius, *et respuere interdum logos sapientiæ*. Logi. *Elmenh. Et in loco resp.* Ubi res et locus postulat. Non habent τὸ *et* Harl. Voss. et Bened. *resp. in loco* Edd. ante Elmenh. contra Mss. quod obscurius. Ridicule et frustra Stewech. *Oud.*—7 Bened. *enim mentis*. Exulat male τὸ *mentis* ab Edd. ante Vulcan. *Id.*—8 Bened. *ab iis*. Harl. *ad imas*. Pro *tenere* Edd. ante Vulcan. *obtinere* contra Mss. *Id.*—9 Voss. a m. pr. *tenebras:* et mox *relegatum*. Id.—1 *Vicin. et rationem consumptam desuper cunct. sal. &c. turbaret*. Exponit Florid. τὸ *consumptam* pro *intentam*, ut sensus loci flagitare videbatur. Verum hujus locutionis idoneum exemplum quæro. Aliud quid latet: nam τὸ *et* otiosa hic est vocula, quare etiam omisit Wow. cum Salmasio qui ad Epictet. p. 146. legit *consulturam*. In Edd. vero ante Scalig. ut et Wowerii legas *constitutam:* sed Mss. *consumptam* vel *consumpta*, ut exhibent Florent. et Bened. ac Plato ait p. 1074. κατοικοῦν πορρωτάτω τοῦ βουλευομένου sive *consultore*. Adhæc in Mss. Florent. Voss. et Bened. est *turbaretur*. Hinc minima mutatione lego sic, *ne importuna vicinitate ratio consultans desuper cunctorum saluti, &c. turbaretur*. In Edd. ante Vulcan. præter Junt. poster. est *perturbaret* contra Mss. *Id. Cogitationum vicinitate*. Ita emendo secutus vulgatam lectionem *cognationum vicinitate*. Wowerius. Sed recte Vulc. et ceteri cum Mss. dederunt *cogitationum utilitate*. Oud.—2 Voss. *vultu inque*. Id.—3 Ita Florent. Voss. Harl. Bened. Edd. Elm. &c. Reliquæ *namque*. Id.—4 Lego, *non alia*. Colvius. Sc. parte: quod et ego malim: nam *alias* pro *alio loco* an Latinum sit dubito. *Oud.*—5 *Subservire, &c.* Hæc satis sunt mendosa, neque ejus purgandi par fuit erudi-

NOTÆ

[u] *Totum vero hominem in capite vultuque esse*] Vide Timæum pag. 1056.

ticem etiam sublime positum,[w] ut dominum atque rectorem, providentiaque ejus a periculis vindicari. Sed et[6] machinamenta, quibus ad sentiendas[x] dijudicandasque quantitates et qualitates[7] sensus instructi sunt, ibidem erga regiam capitis constituta esse,[8] in conspectu rationis, ut intelligendi ac persentiscendi[9] veritas adjuvetur. Sensus vero ipsi ad ea, quæ sunt sensibilia, apte compositi a natura,[1] intelligentiam cognatam tenent. Et primo oculorum[2] acies gemellas perlucidas esse, et quadam[3] luce visionis illustres, noscendi luminis[4] officium tenere: auditio-

caput in summa parte corporis tanquam dominum et gubernatorem ejus, et quidem illud ait defendi a periculis, ipsius prudentia. Verum et organa, quibus sensus præditi sunt, ad percipiendas et æstimandas magnitudines et qualitates, posita esse ibidem circa arcem capitis prope rationem, ut veritas intellectionum et sensationum juvetur. Ipsi autem sensus a natura facti convenienter ad res sensibiles habent rationem sibi affinem. Primo enim binos oculorum orbes esse perlucidos, et splendentes quodam lumine visus, gerere munus cognoscendæ

tus doctissimi Vulcanii conatus. Emendabuntur autem, si Fulvianum secuti codicem legamus: *subservire capiti, cibos et alia subministrare: verticem etiam in sublime posuit, ut dominum atque rectorem, providentiaque ejus a periculis vindidicari.* Scioppius in Symb. Mendosa hæc sunt et corrupta; quæ tamen recte ex Cod. scripto emendabo: *Cetera membra ancillari et subservire capiti, cibos et alia subministrare. Verticem etiam in sublimi posuit, ut dominum atque rectorem providentia ejus a periculis vindicaret.* Wowerius. Τὸ *capiti* adjeci ex Florent. *Elmenh.* Bene emendarunt Sciopp. et Wow. e Cod. Fulv. et Elm. &c. e Florent. quibus accedunt Putean. Thuan. Voss. Leid. Vulc. Harl. Bened. et Ed. Junt. post. quæ tamen prave habet cum Edd. reliquis ante Vulcan. carentibus τῷ *capiti*, quoque *observire*. Oud. Vid. Not. Var.—6 Ita Florent. Bened. Edd. Elm. Scriv. Flor. Ab aliis abest τὸ *et*. Oud.—7 Voss. Bened. *et dijudicandas qualitates.* Absunt quoque *quantitates et* a Thuan. Harl. et Edd. ante Vulcan. *Id.*—8 Carent Edd. ante Junt. poster. *Id.*—9 *Ac* cum Elmenh. et reliquis dedi e Florent. Voss. Harl. Vulc. In reliquis *atque.* Bened. a m. pr. et Edd. ante Vulcan. *persentiendi.* Id.—1 Sic e suo Cod. Vulc. et seqq. In prioribus erat vitiose *composita, naturæ.* Florent. Voss. et Harl. *composita natura.* Bened. *compositi natura.* Non male quoque. *Id.*—2 Veteres editi, *Ac ocul.* vel, *At ocul.* Saniorem et integriorem lectionem e Basil. 2. expressimus. *Colv.* Edd. ante Junt. poster. *ac* vel *at* sine *primo.* Harl. Voss. *ac primo.* Iisdem Edd. abest τὸ *gemellas.* Oud.—3 Carent τῷ *et* Florent. Harl. Voss. Bened. *eas q.* edd. priores Vulcanio exhibent. *Id.*—4 Ridicule Edd. ante Vulcan. *literas* contra Mss. unde in marg. R. *res*

NOTÆ

[w] *Verticem etiam* [*in*] *sublime positum* [*posuit*] Sic restituit Wower. ex Ms. Fulvii: legebatur prius *vectare etiam sublime possit;* ab aliis *vectare ut in sublime possit,* sensu aut nullo, aut certe intricatissimo.

[x] *Machinamenta, quibus ad sentiendas, &c.*] Organa sensuum, puta nares, oculos, &c. Vox *quantitates* deest in Ms. Thuano.

nem vero aëreæ naturæ participem, aëriis nuntiis[5] percipere sonores. Jam gustatus[6] solutiores esse sensus, ideoque humidioribus potius et aquosis commodatos.[7] Tactum etiam terrenum[8] atque corporeum, solidiora, quæque[9] contingi offendique possunt, sentire.[1] Eorum etiam, quæ corrupta mutantur,[2] separata intelligentia est.[3] In media namque regione oris nares natura constituit, quarum bifori via[4] odor cum spiritu commeat.[5] Conversiones autem mutationesque[6] odoratus causas dare,[y] easque de corruptis[7] vel adustis, vel mucescentibus,[z] vel madefactis sentiri,[8] cum quidem ea quæ vertuntur, vapore vel fumo exhalato,

lucis: Auditum autem, qui de aëris natura participat, sentire sonos ope nuntiorum aëriorum. Quod ad Gustum attinet, sensationes ejus esse laxiores, atque idcirco congruere magis rebus humidis et aquosis: Tactum quoque, qui terrestris et corporeus est, percipere omnia solidiora, quæ possunt palpari et tangi. Est etiam alia perceptio eorum, quæ ex corruptione immutantur. Nam natura locavit in medio vultu nasum, per cujus binos meatus odor fertur una cum halitu. Conversiones autem et immutationes præbere causas olfactus, atque eas percipi ex corruptis, aut ustulatis, aut rancescentibus, aut humefactis, cum quidem ea promuntur, et tepore

alias Lips. *ætheris* conjecere. *Id.*—5 Al. *aëreis.* Florent. Voss. Bened. Vulc. *aëris:* solita confusione. *Id.*—6 Edd. ante Junt. post. *gustus.* Iisdem Edd. absunt *τὰ solutiores, &c.* usque ad *aquosis.* Id.—7 *Humilioribus . . . commendatos.* Mutila hæc de gustu olim animadverteram, quare ea jam ascripsi ex Beroaldina editione, et reponenda puto: *ideoque humidioribus potius, aut aquosis commodatos.* Quinimmo et quæ de olfactu subsequuntur, mea opinione in hunc modum restituenda: *Eorum etiam, quæ corrupta videntur, separandi vis intelligenda est.* Vulgatæ editiones ad unam omnes legunt, *quæ corrup. imitantur, separanda vis inest.* Stewechius. *Humidioribus* bene Stew. Vulc. &c. In Edd. Junt. post. Bas. sec. Colv. *humilioribus.* Harl. *humistoribus:* in eodem et Voss. ac Bened. *et aquosis pot.* *Commodatos* quoque bene correxit Stew. cum ederetur *commendatos,* ut est in Harl. *Oud.*—8 Bened. *tactus terr.* Pro *atque* Harl. *ac.* Id.—9 *Solidiora quæcunque.* Florent. Voss. Fulv. Harl. Bened. *quæque.* Bene sane. Solidiora, et quæ possunt contingi. *Id.*—1 Florent. Fulv. Ed. Scriv. *et sentire possunt.* Prave. *Id.*—2 Edd. ante Junt. post. *imitantur.* Perperam Stewech. *videntur.* Id.—3 Sic Mss. et Edd. Vulc. ac seqq. Priores *separanda vis intelligenda est.* Hinc Stew. *separandi vis,* quod non intelligo. R. *separando.* *Intelligenda* habet Harl. *Id.*—4 Al. *symphonia.* Vid. Not. Var.—5 Bened. *meat.* Idem cum Voss. *conversationes.* Vide supra ad p. 581. *Oud.*—6 Edd. ante Junt. post. *aut mutationes.* Bened. Voss. *adoratas.* Id.—7 Abest *de* a Voss. *Id.*—8 Vid. Not. Var.—9 *Restent integræ.*

NOTÆ

[y] *Conversiones autem mutationesque odoratus causas dare*] Vide Timæum.

[z] *Vel mucescentibus*] Ms. Thuanus: *vel mitescentibus,* quod, si recipias, intellige de fructibus maturescentibus.

odoris in his judicium sensusque succedunt. [588] Nam si res sint integræ[9] et aër purus,[1] nunquam[a] ejusmodi auras inficiunt. Et sensus quidem ipsi nobis communes sunt cum ceteris animantibus. At enim hominum[2] solertia ejusmodi[3] beneficio divino[4] instructior auctiorque,[5] quod auditus illis est visusque[6] præstantior. Oculis namque metitus est cœlum, siderumque[7] circuitus, et astrorum obitus atque ortus, eorumque[8] cum significatibus[9] spatia[b] comprehendit: ex quo pulcherrimus et uberrimus fons ille philosophiæ profluxit. Auditu vero quid homini magnificentius potuit evenire? per quem prudentiam sapientiamque condisceret,[1] numerosque orationis metiretur, ac modos fa-

vel fumo spirant: sequitur perceptio et æstimatio odoratus in eis. Si enim res sint incorruptæ, et aër sit serenus, nunquam infectant tales exhalationes. Ac ipsi quidem sensus sunt nobis communes cum reliquis animalibus. Verum sagacitas hominum melius ornata et dotata est hoc divino munere, quia habet auditum et visum excellentiorem. Etenim homo mensus est oculis cœlum, et complexus est mente revolutiones astrorum, et ortus, occasusque stellarum, et eorum intervalla cum suis significationibus. Unde præstantissimus ille et abundantissimus Philosophiæ fons manavit. Quid autem potuit accidere homini præstantius Auditu? cujus ope disceret prudentiam et sapientiam, et expenderet numeros sermonis, et daret ipsi modu-

Forte *reflent*. Brantius. Non male. Vide ibid. Platon. et me ad l. IX. Met. p. 641. b. *Res sint int.* edidere Scal. Elm. &c. *si res int.* Vulc. et Wow. At Edd. priores *restent integre.* Ms. Vulc. *si res stent integræ.* Harl. *si res non stent integre.* Florent. Bened. Voss. *si res istent ægre* vel *ægræ:* unde lego: *si res istæ integræ.* Oud.—1 Edd. ante Junt. post. *purius.* Pro *auras,* quod abest a Voss. in Florent. est *aures:* et mox pro *et* Bened. et Voss. *eos.* Harl. et Voss. inverso ordine *comm. nobis.* Id.—2 Al. *hominis.*—3 Harl. et Edd. ante Vulcan. *ejusdemmodi.* Oud.—4 Inverso ordine Harl. Voss. *Id.*—5 *Auctiorque est.* Edd. ante Vulcan. male *aptiorque* sine *τῷ est,* quo carent etiam Bened. Voss. et Harl. bene. *Id.*—6 *Auditus ille visusque.* Malim, *illis.* Vulcanius. Sic Harl. et Edd. ante Vulcan. Stew. emendabat *illi,* atque ita Bened. et Ed. Scal. Sed Florent. modo exhibet *auditu visuque.* Forte *auditu ille visuque.* Wow. *illis visusque est.* Oud.—7 Carent *τῷ que* Edd. ante Vulcan. Mox Bened. *astrorumque.* Id.—8 Eædem Edd. non habent hoc contra Mss. Goesius bene vidit *et* saltem addi debuisse. sed Lips. conjecit *ortus cum significantibus spatiis,* i. e. *διαστήμασι. Id.*—9 Al. *significantibus.*—1 Edd. ante Vul-

NOTÆ

[a] *Nam si res sint integræ, et aër purus, nunquam, &c.*] Plato, eodem Timæi loco: *τὸ γὰρ τῶν ὀσμῶν πᾶν, ἡμιγενές. εἴδει δὲ οὐδενὶ ξυμβέβηκε συμμετρία πρὸς τὸ τινὰ σχεῖν ὀσμήν.* 'Semigenia enim est odorum natura: speciei vero nulli competit odorem habere,' hoc est, ex se, et quamdiu ad corruptionem non vergit.

[b] *Spatia*] Vulgo *aspectus* astrorum vocant.

nem vero ... ac musicus. Huc pere sono ... osculi[4] venustas acque hum ... ibus ad explendam victiam te ... ventri copias comparatum tingi o ... potius rectæ rationis et suarupta ... est;[6] ut quæ prudentia corde que ... promat oratio. Sed et[8] totius corodo ... membrorum alia conditione sunt tio ... pejora. Inferiora reguntur[1] optimave ... et ipsa ministerium suggerunt victuale. c ... humerorum tenus[3] capiti obediunt. At su-

... totus numerosus ac musicus. Præter linguam additum est ... decor ipsius oris, quod quidem datum est ceteris animalibus ad ... necessitati victus, et suppeditanda alimenta alvo: at illud concessum ... esset penus rectæ rationis et sermonis jucundissimi, ut sermo efferat ... quas Prudentia formaverit in pectore. Verum habitudo etiam ... singularis est. Membrorum quædam habent optimam con... et forma habent multo deteriorem. Quæ deteriora sunt, gubernantur ex... quædam meliorum. Atque ipsa funguntur officio nutriendi. Denique a pedibus ... ad humeros omnia membra parent capiti. Porro septa superciliorum defen-

can. *disceret.* Voss. *numerusque.* Oud.—2 *Totus ipse.* Harl. *ipse totus.* Bened. Voss. *et ipse totus.* Bene. *Id.*—3 Margar. Poët. *linguæ.* Colvius. Scil. in dativo. Contra Mss. id recepere Elm. Scriv. Flor. Optime Bened. *huc linguæ.* Oud.—4 Harl. Bened. *oculi.* Id.—5 *Hominis.* Malim, *homini.* Vulcanius. Vulcanii conjecturam testor confirmari Fulvii manuscr. *homini.* Sciopp. in Symb. Mstis Vulc. et Fulv. accedit Florent. atque ita jam conjecerat Stew. Ante Wower. edebatur *hominis.* Bened. *homini ob prompt.* Pro *comparatum* Voss. *comparandum.* Oud.—6 Vet. edit. *rationis et suavissimæ datum est.* Colvius. Τὰ *orationis hoc* non agnoscunt Edd. ante Junt. post. Pro *datum* Bened. *elatum.* Oud. Casaub. ad Apol. p. 411. Ed. Flor. locum citans: *homini promtuarium rectæ rat. et suav. orat. os datum est*, fortasse magis Auctoris sensum quam verba ob oculos habuit. Alias, si *os* Mstis probari posset, apprime placeret. *J. Bosscha.*—7 Harl. *conceperat.* Voss. *concepit.* Bened. *conceperit eas usu.* Oud.—8 Harl. Voss. et Edd. ante Vulcan. cum Wower. non habent *et.* Id.—9 Rom. et Bas. 2. Reliquæ *atque longe.* Colvius. Sic recte Mss. et Edd. ante Elmenh. exceptis Basil. in quibus *atque l.* unde Stew. conjecit *aliaque*, quod male tacens arripuit Elm. et seqq. *Oud.*—1 Voss. *geruntur, reguntur*, ducta lineola sub *geruntur.* Id.—2 Harl. et Edd. ante Vulcan. *optimatum.* Id.—3 *Humo tenus.* Omnes fere libri veteres: *humero tenus.* Satius tamen visum sequi vulgariam lectionem, utpote simpliciorem et pleniorem. *Wower.* Bened. Edd. ante Vulcan. item Wow. *humo tenus:* sed male. Auctor ait, omnia membra et universa, (de singulis separatim aget,) ab imis usque ad summa, capiti obedire, ut p. 586. 'cetera membra ancillari et subservire capiti.' Sed cur *uno humero?* Recte ergo Mss. Florent. Fulv.

NOTÆ

c *Dentium vallum*] Homero ἕρκος ὀδόντων.

perciliorum [4] sepes [d] præmuniunt [5] oculos; ne desuper [589] proruat, quod teneras visiones mollesque perturbet. Pulmones loco, ac sui genere, cordi plurimum consulunt. Cum exardescit ira,[e] trepidansque [6] celerioribus motibus vertex cordis ipsius madens sanguine,[7] pulmonum [8] excipitur mollitia, siti, frigore. Lienem [9] vero jecinori,[1 f] nec frustra,[2] esse finitimum, ut ejus redundantiam [3] participatis haustibus relevet, abstergeatque [4] ea, quæ sordium fuerint, purumque ac sincerum præstet: quod maxime fibris est commodum.[g] Ventrem hiris intestinorum [5] circumplexum,

dunt oculos, ne aliquid cadat ex superiori parte, quod turbet visus teneros ac delicatos. Pulmones permultum prosunt cordi, situ suo, et sua natura. Quando Ira inflammatur, et cacumen ipsius cordis palpitans pulsibus citatioribus, plenum sanguine excipitur mollitie, siccitate, et frigiditate pulmonum. Lienem autem idem Plato ait non incassum esse vicinum hepati, nempe ut exoneret ejus exuberantiam, combibendo partem ejus humorum, et, si quæ impura sint, ea detergat, ac reddat eum mundum ac sanum: quod est valde utile visceribus. Alvum esse circumvolutam

et Ed. Bas. sec. *humerorum tenus*. Voss. *humorum t.* Nam *tenus* a Nostro etiam cum Genitivo jungi jam diximus ad Flor. N. 2. 'Nubium tenus.' de Phil. Mor. p. 612. 'Tyrannidis tenus:' sic enim Mss. Vide Drakenb. ad Liv. l. XLIV. c. 40. Apud Solin. p. 13. prave Ed. Ald. *crure tenus* pro *crurum t.* Etiam cum accusativo construitur. Vide ad Val. Flacc. I. 538. *Oud.*—4 *Ad sup.* Edd. ante Vulcan. *ac.* Male Edd. Elm. Scriv. *ad.* Id.—5 Harl. Voss. *denique præmuniunt.* Idem.—6 Harl. *trepidans.* Lips. *trepidatque.* Idem.—7 Fortassean in autographis fuerit, *vertex cordis bilis madens sanguine.* Stewechius. Bened. *ipsius madens sanguinem.* Oudendorp.—8 Al. *pulmonis.* —9 *Lienem* Mss. O. et Edd. Junt. post. Vulc. &c. In Colv. et aliis *splenem.* Oud.—1 Edd. ante Vulcan. *jecori*, ut p. 590. Harl. Voss. *jocineri.* Bened. Florent. aliique cum Edd. Vulc. Scal. *jocinori:* ut hæc passim variantur. *Id.* —2 *Non frustra.* Florent. Voss. *vel frustra.* Absunt a Bened. Recte Harl. *nec frustra.* Id.—3 Sic optime Florent. cum Edd. Elm. &c. In reliquis Mss. et Edd. *redundantia:* nisi hoc sit substantive positum in plur. ut 'eminentia cujusque operis' apud Vellei. I. 17. ubi alii *eminentiam.* Id.—4 Sic bene Voss. ut apud Plautum aliosque. *Deterget* in præs. Lib. IV. Met. in f. et in Apol. p. 406. Ed. Flor. In reliquis libris est *abstergatque.* Bened. *et abst.* in quo pro *quæ* est *quæque.* Voss. *sordidum fuerit purumque et sinc.* Id.—

NOTÆ

[d] *At* [*Ad*] *superciliorum sepes*] Lege ex Ms. Thuano, *At superciliorum sepes, &c.*

[e] *Cum exardescit ira, &c.*] Vide Platonem in Timæo pag. 1073. Hæc quæ sequuntur omnia, in Fragmento Ms. Thuano desunt.

[f] *Lienem vero jecinori, &c.*] Tim. pag. 1075.

[g] *Quod maxime fibris commodum*] Divinationis ergo, ut instar speculi nitentes sint et perspicuæ, atque ad imagines exprimendas accommodatæ, ut habet Plato ibidem. Jecur enim somniorum, ac visorum, vaticiniorumque causam esse vult: ut videre est tota pag. 1074. Timæi.

ceret, fieretque et ipse totus [2] modulatus ac musicus. Huc lingua,[3] et dentium vallum,[c] et ipsius osculi [4] venustas accessit: quod quidem aliis animantibus ad explendam victus necessitatem, inferendasque ventri copias comparatum est: sed homini [5] promtuarium potius rectæ rationis et suavissimæ orationis hoc datum est; [6] ut quæ prudentia corde conceperit, ea sensa [7] promat oratio. Sed et [8] totius corporis habitus et figura membrorum alia conditione sunt optima, alia longe [9] pejora. Inferiora reguntur [1] optimatium [2] præstantia, et ipsa ministerium suggerunt victuale. Pedes denique humerorum tenus [3] capiti obediunt. At su-

los, ipseque evaderet totus numerosus ac musicus. Præter linguam additum est septum dentium, et decor ipsius oris, quod quidem datum est ceteris animalibus ad subveniendum necessitati victus, et suppeditanda alimenta alvo: at illud concessum est homini ut esset penus rectæ rationis et sermonis jucundissimi, ut sermo efferat illas cogitationes, quas Prudentia formaverit in pectore. Verum habitudo etiam totius corporis et forma singularis est. Membrorum quædam habent optimam conditionem, quædam habent multo deteriorem. Quæ deteriora sunt, gubernantur excellentia meliorum. Atque ipsa funguntur officio nutriendi. Denique a pedibus usque ad humeros omnia membra parent capiti. Porro septa superciliorum defen-

can. *disceret.* Voss. *numerusque.* Oud.—2 *Totus ipse.* Harl. *ipse totus.* Bened. Voss. *et ipse totus.* Bene. *Id.*—3 Margar. Poët. *linguæ.* Colvius. Scil. in dativo. Contra Mss. id recepere Elm. Scriv. Flor. Optime Bened. *huc lingua.* Oud.—4 Harl. Bened. *oculi.* Id.—5 *Hominis.* Malim, *homini.* Vulcanius. Vulcanii conjecturam testor confirmari Fulvii manuscr. *homini.* Sciopp. in Symb. Mstis Vulc. et Fulv. accedit Florent. atque ita jam conjecerat Stew. Ante Wower. edebatur *hominis.* Bened. *homini ob prompt.* Pro *comparatum* Voss. *comparandum.* Oud.—6 Vet. edit. *rationis et suavissimæ datum est.* Colvius. Τὰ *orationis hoc* non agnoscunt Edd. ante Junt. post. Pro *datum* Bened. *elatum.* Oud. Casaub. ad Apol. p. 411. Ed. Flor. locum citans: *homini promtuarium rectæ rat. et suav. orat. os datum est,* fortasse magis Auctoris sensum quam verba ob oculos habuit. Alias, si *os* Mstis probari posset, apprime placeret. *J. Bosscha.*—7 Harl. *conceperat.* Voss. *concepit.* Bened. *conceperit eas usa.* Oud.—8 Harl. Voss. et Edd. ante Vulcan. cum Wower. non habent *et.* Id.—9 Rom. et Bas. 2. Reliquæ *atque longe.* Colvius. Sic recte Mss. et Edd. ante Elmenh. exceptis Basil. in quibus *atque l.* unde Stew. conjecit *aliaque,* quod male tacens arripuit Elm. et seqq. *Oud.*—1 Voss. *geruntur, reguntur,* ducta lineola sub *geruntur.* Id.—2 Harl. et Edd. ante Vulcan. *optimatum.* Id.—3 *Humo tenus.* Omnes fere libri veteres: *humero tenus.* Satius tamen visum sequi vulgariam lectionem, utpote simpliciorem et pleniorem. *Wower.* Bened. Edd. ante Vulcan. item Wow. *humo tenus:* sed male. Auctor ait, omnia membra et universa, (de singulis separatim aget,) ab imis usque ad summa, capiti obedire, ut p. 586. 'cetera membra ancillari et subservire capiti.' Sed cur *uno humero?* Recte ergo Mss. Florent. Fulv.

NOTÆ

[c] *Dentium vallum*] Homero ἕρκος ὀδόντων.

perciliorum [4] sepes [d] præmuniunt [5] oculos; ne desuper [589] proruat, quod teneras visiones mollesque perturbet. Pulmones loco, ac sui genere, cordi plurimum consulunt. Cum exardescit ira,[e] trepidansque [6] celerioribus motibus vertex cordis ipsius madens sanguine,[7] pulmonum [8] excipitur mollitia, siti, frigore. Lienem [9] vero jecinori,[1] [f] nec frustra,[2] esse finitimum, ut ejus redundantiam [3] participatis haustibus relevet, abstergeatque [4] ea, quæ sordium fuerint, purumque ac sincerum præstet: quod maxime fibris est commodum.[g] Ventrem hiris intestinorum [5] circumplexum,

dunt oculos, ne aliquid cadat ex superiori parte, quod turbet visus teneros ac delicatos. Pulmones permultum prosunt cordi, situ suo, et sua natura. Quando Ira inflammatur, et cacumen ipsius cordis palpitans pulsibus citatioribus, plenum sanguine excipitur mollitie, siccitate, et frigiditate pulmonum. Lienem autem idem Plato ait non incassum esse vicinum hepati, nempe ut exoneret ejus exuberantiam, combibendo partem ejus humorum, et, si quæ impura sint, ea detergat, ac reddat eum mundum ac sanum: quod est valde utile visceribus. Alvum esse circumvolutam

et Ed. Bas. sec. *humerorum tenus*. Voss. *humorum t.* Nam *tenus* a Nostro etiam cum Genitivo jungi jam diximus ad Flor. N. 2. 'Nubium tenus.' de Phil. Mor. p. 612. 'Tyrannidis tenus:' sic enim Mss. Vide Drakenb. ad Liv. l. XLIV. c. 40. Apud Solin. p. 13. prave Ed. Ald. *crure tenus* pro *crurum t.* Etiam cum accusativo construitur. Vide ad Val. Flacc. I. 538. *Oud.*—4 *Ad sup.* Edd. ante Vulcan. *ac.* Male Edd. Elm. Scriv. *ad.* Id.—5 Harl. Voss. *denique præmuniunt.* Idem.—6 Harl. *trepidans.* Lips. *trepidatque.* Idem.—7 Fortassean in autographis fuerit, *vertex cordis bilis madens sanguine.* Stewechius. Bened. *ipsius madens sanguinem.* Oudendorp.—8 Al. *pulmonis.* —9 *Lienem* Mss. O. et Edd. Junt. post. Vulc. &c. In Colv. et aliis *splenem.* Oud.—1 Edd. ante Vulcan. *jecori,* ut p. 590. Harl. Voss. *jocineri.* Bened. Florent. aliique cum Edd. Vulc. Scal. *jocinori:* ut hæc passim variantur. *Id.* —2 *Non frustra.* Florent. Voss. *vel frustra.* Absunt a Bened. Recte Harl. *nec frustra.* Id.—3 Sic optime Florent. cum Edd. Elm. &c. In reliquis Mss. et Edd. *redundantia:* nisi hoc sit substantive positum in plur. ut 'eminentia cujusque operis' apud Vellei. I. 17. ubi alii *eminentiam.* Id.—4 Sic bene Voss. ut apud Plautum aliosque. *Deterget* in præs. Lib. IV. Met. in f. et in Apol. p. 406. Ed. Flor. In reliquis libris est *abstergatque.* Bened. *et abst.* in quo pro *quæ* est *quæque.* Voss. *sordidum fuerit purumque et sinc.* Id.—

NOTÆ

[d] *At* [*Ad*] *superciliorum sepes*] Lege ex Ms. Thuano, *At superciliorum sepes, &c.*

[e] *Cum exardescit ira, &c.*] Vide Platonem in Timæo pag. 1073. Hæc quæ sequuntur omnia, in Fragmento Ms. Thuano desunt.

[f] *Lienem vero jecinori, &c.*] Tim. pag. 1075.

[g] *Quod maxime fibris commodum*] Divinationis ergo, ut instar speculi nitentes sint et perspicuæ, atque ad imagines exprimendas accommodatæ, ut habet Plato ibidem. Jecur enim somniorum, ac visorum, vaticiniorumque causam esse vult: ut videre est tota pag. 1074. Timæi.

ceret, fieretque et ipse totus [2] modulatus ac musicus. Huc lingua,[3] et dentium vallum,[c] et ipsius osculi [4] venustas accessit: quod quidem aliis animantibus ad explendam victus necessitatem, inferendasque ventri copias comparatum est: sed homini [5] promtuarium potius rectæ rationis et suavissimæ orationis hoc datum est; [6] ut quæ prudentia corde conceperit, ea sensa [7] promat oratio. Sed et [8] totius corporis habitus et figura membrorum alia conditione sunt optima, alia longe [9] pejora. Inferiora reguntur [1] optimatium [2] præstantia, et ipsa ministerium suggerunt victuale. Pedes denique humerorum tenus [3] capiti obediunt. At su-

los, ipseque evaderet totus numerosus ac musicus. Præter linguam additum est septum dentium, et decor ipsius oris, quod quidem datum est ceteris animalibus ad subveniendum necessitati victus, et suppeditanda alimenta alvo: at illud concessum est homini ut esset penus rectæ rationis et sermonis jucundissimi, ut sermo efferat illas cogitationes, quas Prudentia formaverit in pectore. Verum habitudo etiam totius corporis et forma singularis est. Membrorum quædam habent optimam conditionem, quædam habent multo deteriorem. Quæ deteriora sunt, gubernantur excellentia meliorum. Atque ipsa funguntur officio nutriendi. Denique a pedibus usque ad humeros omnia membra parent capiti. Porro septa superciliorum defen-

can. *disceret.* Voss. *numerusque.* Oud.—2 *Totus ipse.* Harl. *ipse totus.* Bened. Voss. *et ipse totus.* Bene. *Id.*—3 Margar. Poët. *linguæ.* Colvius. Scil. in dativo. Contra Mss. id recepere Elm. Scriv. Flor. Optime Bened. *huc lingua.* Oud.—4 Harl. Bened. *oculi.* Id.—5 *'Hominis.* Malim, *homini.* Vulcanius. Vulcanii conjecturam testor confirmari Fulvii manuscr. *homini.* Sciopp. in Symb. Mstis Vulc. et Fulv. accedit Florent. atque ita jam conjecerat Stew. Ante Wower. edebatur *hominis.* Bened. *homini ob prompt.* Pro *comparatum* Voss. *comparandum.* Oud.—6 Vet. edit. *rationis et suavissimæ datum est.* Colvius. Τὰ *orationis hoc* non agnoscunt Edd. ante Junt. post. Pro *datum* Bened. *elatum.* Oud. Casaub. ad Apol. p. 411. Ed. Flor. locum citans: *homini promtuarium rectæ rat. et suav. orat. os datum est,* fortasse magis Auctoris sensum quam verba ob oculos habuit. Alias, si *os* Mstis probari posset, apprime placeret. *J. Bosscha.*—7 Harl. *conceperat.* Voss. *concepit.* Bened. *conceperit eas usa.* Oud.—8 Harl. Voss. et Edd. ante Vulcan. cum Wower. non habent *et.* Id.—9 Rom. et Bas. 2. Reliquæ *atque longe.* Colvius. Sic recte Mss. et Edd. ante Elmenh. exceptis Basil. in quibus *atque l.* unde Stew. conjecit *aliaque,* quod male tacens arripuit Elm. et seqq. *Oud.*—1 Voss. *geruntur, reguntur,* ducta lineola sub *geruntur.* Id.—2 Harl. et Edd. ante Vulcan. *optimatum.* Id.—3 *Humo tenus.* Omnes fere libri veteres: *humero tenus.* Satius tamen visum sequi vulgariam lectionem, utpote simpliciorem et pleniorem. *Wower.* Bened. Edd. ante Vulcan. item Wow. *humo tenus:* sed male. Auctor ait, omnia membra et universa, (de singulis separatim aget,) ab imis usque ad summa, capiti obedire, ut p. 586. 'cetera membra ancillari et subservire capiti.' Sed cur *uno humero?* Recte ergo Mss. Florent. Fulv.

NOTÆ

[c] *Dentium vallum*] Homero ἕρκος ὀδόντων.

perciliorum [4] sepes [d] præmuniunt [5] oculos; ne desuper [589] proruat, quod teneras visiones mollesque perturbet. Pulmones loco, ac sui genere, cordi plurimum consulunt. Cum exardescit ira,[e] trepidansque [6] celerioribus motibus vertex cordis ipsius madens sanguine,[7] pulmonum [8] excipitur mollitia, siti, frigore. Lienem [9] vero jecinori,[1 f] nec frustra,[2] esse finitimum, ut ejus redundantiam [3] participatis haustibus relevet, abstergeatque [4] ea, quæ sordium fuerint, purumque ac sincerum præstet: quod maxime fibris est commodum.[g] Ventrem hiris intestinorum [5] circumplexum,

dunt oculos, ne aliquid cadat ex superiori parte, quod turbet visus teneros ac delicatos. Pulmones permultum prosunt cordi, situ suo, et sua natura. Quando Ira inflammatur, et cacumen ipsius cordis palpitans pulsibus citatioribus, plenum sanguine excipitur mollitie, siccitate, et frigiditate pulmonum. Lienem autem idem Plato ait non incassum esse vicinum hepati, nempe ut exoneret ejus exuberantiam, combibendo partem ejus humorum, et, si quæ impura sint, ea detergat, ac reddat eum mundum ac sanum: quod est valde utile visceribus. Alvum esse circumvolutam

et Ed. Bas. sec. *humerorum tenus*. Voss. *humorum t.* Nam *tenus* a Nostro etiam cum Genitivo jungi jam diximus ad Flor. N. 2. 'Nubium tenus.' de Phil. Mor. p. 612. 'Tyrannidis tenus:' sic enim Mss. Vide Drakenb. ad Liv. l. XLIV. c. 40. Apud Solin. p. 13. prave Ed. Ald. *crure tenus* pro *crurum t.* Etiam cum accusativo construitur. Vide ad Val. Flacc. I. 538. *Oud.*—4 *Ad sup.* Edd. ante Vulcan. *ac.* Male Edd. Elm. Scriv. *ad.* Id.—5 Harl. Voss. *denique præmuniunt.* Idem.—6 Harl. *trepidans.* Lips. *trepidatque.* Idem.—7 Fortassean in autographis fuerit, *vertex cordis bilis madens sanguine.* Stewechius. Bened. *ipsius madens sanguinem.* Oudendorp.—8 Al. *pulmonis.* —9 *Lienem* Mss. O. et Edd. Junt. post. Vulc. &c. In Colv. et aliis *splenem.* Oud.—1 Edd. ante Vulcan. *jecori*, ut p. 590. Harl. Voss. *jocineri.* Bened. Florent. aliique cum Edd. Vulc. Scal. *jocinori:* ut hæc passim variantur. *Id.* —2 *Non frustra.* Florent. Voss. *vel frustra.* Absunt a Bened. Recte Harl. *nec frustra.* Id.—3 Sic optime Florent. cum Edd. Elm. &c. In reliquis Mss. et Edd. *redundantia:* nisi hoc sit substantive positum in plur. ut 'eminentia cujusque operis' apud Vellei. I. 17. ubi alii *eminentiam.* Id.—4 Sic bene Voss. ut apud Plautum aliosque. *Deterget* in præs. Lib. IV. Met. in f. et in Apol. p. 406. Ed. Flor. In reliquis libris est *abstergatque.* Bened. *et abst.* in quo pro *quæ* est *quæque.* Voss. *sordidum fuerit purumque et sinc.* Id.—

NOTÆ

[d] *At* [*Ad*] *superciliorum sepes*] Lege ex Ms. Thuano, *At superciliorum sepes, &c.*

[e] *Cum exardescit ira, &c.*] Vide Platonem in Timæo pag. 1073. Hæc quæ sequuntur omnia, in Fragmento Ms. Thuano desunt.

[f] *Lienem vero jecinori, &c.*] Tim. pag. 1075.

[g] *Quod maxime fibris commodum*] Divinationis ergo, ut instar speculi nitentes sint et perspicuæ, atque ad imagines exprimendas accommodatæ, ut habet Plato ibidem. Jecur enim somniorum, ac visorum, vaticiniorumque causam esse vult: ut videre est tota pag. 1074. Timæi.

ceret, fieretque et ipse totus[2] modulatus ac musicus. Huc lingua,[3] et dentium vallum,[c] et ipsius osculi[4] venustas accessit: quod quidem aliis animantibus ad explendam victus necessitatem, inferendasque ventri copias comparatum est: sed homini[5] promtuarium potius rectæ rationis et suavissimæ orationis hoc datum est;[6] ut quæ prudentia corde conceperit, ea sensa[7] promat oratio. Sed et[8] totius corporis habitus et figura membrorum alia conditione sunt optima, alia longe[9] pejora. Inferiora reguntur[1] optimatium[2] præstantia, et ipsa ministerium suggerunt victuale. Pedes denique humerorum tenus[3] capiti obediunt. At su-

los, ipseque evaderet totus numerosus ac musicus. Præter linguam additum est septum dentium, et decor ipsius oris, quod quidem datum est ceteris animalibus ad subveniendum necessitati victus, et suppeditanda alimenta alvo: at illud concessum est homini ut esset penus rectæ rationis et sermonis jucundissimi, ut sermo efferat illas cogitationes, quas Prudentia formaverit in pectore. Verum habitudo etiam totius corporis et forma singularis est. Membrorum quædam habent optimam conditionem, quædam habent multo deteriorem. Quæ deteriora sunt, gubernantur excellentia meliorum. Atque ipsa funguntur officio nutriendi. Denique a pedibus usque ad humeros omnia membra parent capiti. Porro septa superciliorum defen-

can. *disceret.* Voss. *numerusque.* Oud.—2 *Totus ipse.* Harl. *ipse totus.* Bened. Voss. *et ipse totus.* Bene. *Id.*—3 Margar. Poët. *linguæ.* Colvius. Scil. in dativo. Contra Mss. id recepere Elm. Scriv. Flor. Optime Bened. *huc lingua.* Oud.—4 Harl. Bened. *oculi.* Id.—5 *Hominis.* Malim, *homini.* Vulcanius. Vulcanii conjecturam testor confirmari Fulvii manuscr. *homini.* Sciopp. in Symb. Mstis Vulc. et Fulv. accedit Florent. atque ita jam conjecerat Stew. Ante Wower. edebatur *hominis.* Bened. *homini ob prompt.* Pro *comparatum* Voss. *comparandum.* Oud.—6 Vet. edit. *rationis et suavissimæ datum est.* Colvius. Τὰ *orationis hoc* non agnoscunt Edd. ante Junt. post. Pro *datum* Bened. *elatum.* Oud. Casaub. ad Apol. p. 411. Ed. Flor. locum citans: *homini promtuarium rectæ rat. et suav. orat. os datum est,* fortasse magis Auctoris sensum quam verba ob oculos habuit. Alias, si *os* Mstis probari posset, apprime placeret. *J. Bosscha.*—7 Harl. *conceperat.* Voss. *concepit.* Bened. *conceperit eas usa.* Oud.—8 Harl. Voss. et Edd. ante Vulcan. cum Wower. non habent *et.* Id.—9 Rom. et Bas. 2. Reliquæ *atque longe.* Colvius. Sic recte Mss. et Edd. ante Elmenh. exceptis Basil. in quibus *atque l.* unde Stew. conjecit *aliaque,* quod male tacens arripuit Elm. et seqq. *Oud.*—1 Voss. *geruntur, reguntur,* ducta lineola sub *geruntur.* Id.—2 Harl. et Edd. ante Vulcan. *optimatum.* Id.—3 *Humo tenus.* Omnes fere libri veteres: *humero tenus.* Satius tamen visum sequi vulgariam lectionem, utpote simpliciorem et pleniorem. *Wower.* Bened. Edd. ante Vulcan. item Wow. *humo tenus:* sed male. Auctor ait, omnia membra et universa, (de singulis separatim aget,) ab imis usque ad summa, capiti obedire, ut p. 586. ‘cetera membra ancillari et subservire capiti.’ Sed cur *uno humero?* Recte ergo Mss. Florent. Fulv.

NOTÆ

[c] *Dentium vallum*] Homero ἕρκος ὀδόντων.

perciliorum [4] sepes [d] præmuniunt [5] oculos; ne desuper [589] proruat, quod teneras visiones mollesque perturbet. Pulmones loco, ac sui genere, cordi plurimum consulunt. Cum exardescit ira,[e] trepidansque [6] celerioribus motibus vertex cordis ipsius madens sanguine,[7] pulmonum [8] excipitur mollitia, siti, frigore. Lienem [9] vero jecinori,[1] [f] nec frustra,[2] esse finitimum, ut ejus redundantiam [3] participatis haustibus relevet, abstergeatque [4] ea, quæ sordium fuerint, purumque ac sincerum præstet: quod maxime fibris est commodum.[g] Ventrem hiris intestinorum [5] circumplexum,

dunt oculos, ne aliquid cadat ex superiori parte, quod turbet visus teneros ac delicatos. Pulmones permultum prosunt cordi, situ suo, et sua natura. Quando Ira inflammatur, et cacumen ipsius cordis palpitans pulsibus citatioribus, plenum sanguine excipitur mollitie, siccitate, et frigiditate pulmonum. Lienem autem idem Plato ait non incassum esse vicinum hepati, nempe ut exoneret ejus exuberantiam, combibendo partem ejus humorum, et, si quæ impura sint, ea detergat, ac reddat eum mundum ac sanum: quod est valde utile visceribus. Alvum esse circumvolutam

et Ed. Bas. sec. *humerorum tenus.* Voss. *humorum t.* Nam *tenus* a Nostro etiam cum Genitivo jungi jam diximus ad Flor. N. 2. 'Nubium tenus.' de Phil. Mor. p. 612. 'Tyrannidis tenus:' sic enim Mss. Vide Drakenb. ad Liv. l. XLIV. c. 40. Apud Solin. p. 13. prave Ed. Ald. *crure tenus* pro *crurum t.* Etiam cum accusativo construitur. Vide ad Val. Flacc. I. 538. *Oud.*—4 *Ad sup.* Edd. ante Vulcan. *ac.* Male Edd. Elm. Scriv. *ad.* Id.—5 Harl. Voss. *denique præmuniunt.* Idem.—6 Harl. *trepidans.* Lips. *trepidatque.* Idem.—7 Fortassean in autographis fuerit, *vertex cordis bilis madens sanguine.* Stewechius. Bened. *ipsius madens sanguinem.* Oudendorp.—8 Al. *pulmonis.* —9 *Lienem* Mss. O. et Edd. Junt. post. Vulc. &c. In Colv. et aliis *splenem.* Oud.—1 Edd. ante Vulcan. *jecori,* ut p. 590. Harl. Voss. *jocineri.* Bened. Florent. aliique cum Edd. Vulc. Scal. *jocinori:* ut hæc passim variantur. *Id.* —2 *Non frustra.* Florent. Voss. *vel frustra.* Absunt a Bened. Recte Harl. *nec frustra.* Id.—3 Sic optime Florent. cum Edd. Elm. &c. In reliquis Mss. et Edd. *redundantia:* nisi hoc sit substantive positum in plur. ut 'eminentia cujusque operis' apud Vellei. I. 17. ubi alii *eminentiam.* Id.—4 Sic bene Voss. ut apud Plautum aliosque. *Deterget* in præs. Lib. IV. Met. in f. et in Apol. p. 406. Ed. Flor. In reliquis libris est *abstergatque.* Bened. *et abst.* in quo pro *quæ* est *quæque.* Voss. *sordidum fuerit purumque et sinc.* Id.—

NOTÆ

[d] *At* [*Ad*] *superciliorum sepes*] Lege ex Ms. Thuano, *At superciliorum sepes, &c.*

[e] *Cum exardescit ira, &c.*] Vide Platonem in Timæo pag. 1073. Hæc quæ sequuntur omnia, in Fragmento Ms. Thuano desunt.

[f] *Lienem vero jecinori, &c.*] Tim. pag. 1075.

[g] *Quod maxime fibris commodum*] Divinationis ergo, ut instar speculi nitentes sint et perspicuæ, atque ad imagines exprimendas accommodatæ, ut habet Plato ibidem. Jecur enim somniorum, ac visorum, vaticiniorumque causam esse vult: ut videre est tota pag. 1074. Timæi.

ceret, fieretque et ipse totus[2] modulatus ac musicus. Huc lingua,[3] et dentium vallum,[c] et ipsius osculi[4] venustas accessit: quod quidem aliis animantibus ad explendam victus necessitatem, inferendasque ventri copias comparatum est: sed homini[5] promtuarium potius rectæ rationis et suavissimæ orationis hoc datum est;[6] ut quæ prudentia corde conceperit, ea sensa[7] promat oratio. Sed et[8] totius corporis habitus et figura membrorum alia conditione sunt optima, alia longe[9] pejora. Inferiora reguntur[1] optimatium[2] præstantia, et ipsa ministerium suggerunt victuale. Pedes denique humerorum tenus[3] capiti obediunt. At su-

los, ipseque evaderet totus numerosus ac musicus. Præter linguam additum est septum dentium, et decor ipsius oris, quod quidem datum est ceteris animalibus ad subveniendum necessitati victus, et suppeditanda alimenta alvo: at illud concessum est homini ut esset penus rectæ rationis et sermonis jucundissimi, ut sermo efferat illas cogitationes, quas Prudentia formaverit in pectore. Verum habitudo etiam totius corporis et forma singularis est. Membrorum quædam habent optimam conditionem, quædam habent multo deteriorem. Quæ deteriora sunt, gubernantur excellentia meliorum. Atque ipsa funguntur officio nutriendi. Denique a pedibus usque ad humeros omnia membra parent capiti. Porro septa superciliorum defen-

can. *disceret.* Voss. *numerusque.* Oud.—2 *Totus ipse.* Harl. *ipse totus.* Bened. Voss. *et ipse totus.* Bene. *Id.*—3 Margar. Poët. *linguæ.* Colvius. Scil. in dativo. Contra Mss. id recepere Elm. Scriv. Flor. Optime Bened. *huc lingua.* Oud.—4 Harl. Bened. *oculi.* Id.—5 *Hominis.* Malim, *homini.* Vulcanius. Vulcanii conjecturam testor confirmari Fulvii manuscr. *homini.* Sciopp. in Symb. Mstis Vulc. et Fulv. accedit Florent. atque ita jam conjecerat Stew. Ante Wower. edebatur *hominis.* Bened. *homini ob prompt.* Pro *comparatum* Voss. *comparandum.* Oud.—6 Vet. edit. *rationis et suavissimæ datum est.* Colvius. Τὰ *orationis hoc* non agnoscunt Edd. ante Junt. post. Pro *datum* Bened. *elatum.* Oud. Casaub. ad Apol. p. 411. Ed. Flor. locum citans: *homini promtuarium rectæ rat. et suav. orat. os datum est,* fortasse magis Auctoris sensum quam verba ob oculos habuit. Alias, si *os* Mstis probari posset, apprime placeret. *J. Bosscha.*—7 Harl. *conceperat.* Voss. *concepit.* Bened. *conceperit eas usa.* Oud.—8 Harl. Voss. et Edd. ante Vulcan. cum Wower. non habent *et.* Id.—9 Rom. et Bas. 2. Reliquæ *atque longe.* Colvius. Sic recte Mss. et Edd. ante Elmenh. exceptis Basil. in quibus *atque l.* unde Stew. conjecit *aliaque,* quod male tacens arripuit Elm. et seqq. *Oud.*—1 Voss. *geruntur, reguntur,* ducta lineola sub *geruntur.* Id.—2 Harl. et Edd. ante Vulcan. *optimatum.* Id.—3 *Humo tenus.* Omnes fere libri veteres: *humero tenus.* Satius tamen visum sequi vulgariam lectionem, utpote simpliciorem et pleniorem. *Wower.* Bened. Edd. ante Vulcan. item Wow. *humo tenus:* sed male. Auctor ait, omnia membra et universa, (de singulis separatim aget,) ab imis usque ad summa, capiti obedire, ut p. 586. 'cetera membra ancillari et subservire capiti.' Sed cur *uno humero?* Recte ergo Mss. Florent. Fulv.

NOTÆ

c *Dentium vallum*] Homero ἕρκος ὀδόντων.

perciliorum [4] sepes [d] præmuniunt [5] oculos; ne desuper [589] proruat, quod teneras visiones mollesque perturbet. Pulmones loco, ac sui genere, cordi plurimum consulunt. Cum exardescit ira,[e] trepidansque [6] celerioribus motibus vertex cordis ipsius madens sanguine,[7] pulmonum [8] excipitur mollitia, siti, frigore. Lienem [9] vero jecinori,[1] [f] nec frustra,[2] esse finitimum, ut ejus redundantiam [3] participatis haustibus relevet, abstergeatque [4] ea, quæ sordium fuerint, purumque ac sincerum præstet: quod maxime fibris est commodum.[g] Ventrem hiris intestinorum [5] circumplexum,

dunt oculos, ne aliquid cadat ex superiori parte, quod turbet visus teneros ac delicatos. Pulmones permultum prosunt cordi, situ suo, et sua natura. Quando Ira inflammatur, et cacumen ipsius cordis palpitans pulsibus citatioribus, plenum sanguine excipitur mollitie, siccitate, et frigiditate pulmonum. Lienem autem idem Plato ait non incassum esse vicinum hepati, nempe ut exoneret ejus exuberantiam, combibendo partem ejus humorum, et, si quæ impura sint, ea detergat, ac reddat eum mundum ac sanum: quod est valde utile visceribus. Alvum esse circumvolutam

et Ed. Bas. sec. *humerorum tenus.* Voss. *humorum t.* Nam *tenus* a Nostro etiam cum Genitivo jungi jam diximus ad Flor. N. 2. 'Nubium tenus.' de Phil. Mor. p. 612. 'Tyrannidis tenus:' sic enim Mss. Vide Drakenb. ad Liv. l. XLIV. c. 40. Apud Solin. p. 13. prave Ed. Ald. *crure tenus* pro *crurum t.* Etiam cum accusativo construitur. Vide ad Val. Flacc. I. 538. *Oud.*—4 *Ad sup.* Edd. ante Vulcan. *ac.* Male Edd. Elm. Scriv. *ad.* Id.—5 Harl. Voss. *denique præmuniunt.* Idem.—6 Harl. *trepidans.* Lips. *trepidatque.* Idem.—7 Fortassean in autographis fuerit, *vertex cordis bilis madens sanguine.* Stewechius. Bened. *ipsius madens sanguinem.* Oudendorp.—8 Al. *pulmonis.* —9 *Lienem* Mss. O. et Edd. Junt. post. Vulc. &c. In Colv. et aliis *splenem.* Oud.—1 Edd. ante Vulcan. *jecori,* ut p. 590. Harl. Voss. *jocineri.* Bened. Florent. aliique cum Edd. Vulc. Scal. *jocinori:* ut hæc passim variantur. *Id.* —2 *Non frustra.* Florent. Voss. *vel frustra.* Absunt a Bened. Recte Harl. *nec frustra.* Id.—3 Sic optime Florent. cum Edd. Elm. &c. In reliquis Mss. et Edd. *redundantia:* nisi hoc sit substantive positum in plur. ut 'eminentia cujusque operis' apud Vellei. I. 17. ubi alii *eminentiam.* Id.—4 Sic bene Voss. ut apud Plautum aliosque. *Deterget* in præs. Lib. IV. Met. in f. et in Apol. p. 406. Ed. Flor. In reliquis libris est *abstergatque.* Bened. *et abst.* in quo pro *quæ* est *quæque.* Voss. *sordidum fuerit purumque et sinc.* Id.—

NOTÆ

[d] *At* [*Ad*] *superciliorum sepes*] Lege ex Ms. Thuano, *At superciliorum sepes, &c.*

[e] *Cum exardescit ira, &c.*] Vide Platonem in Timæo pag. 1073. Hæc quæ sequuntur omnia, in Fragmento Ms. Thuano desunt.

[f] *Lienem vero jecinori, &c.*] Tim. pag. 1075.

[g] *Quod maxime fibris commodum*] Divinationis ergo, ut instar speculi nitentes sint et perspicuæ, atque ad imagines exprimendas accommodatæ, ut habet Plato ibidem. Jecur enim somniorum, ac visorum, vaticiniorumque causam esse vult: ut videre est tota pag. 1074. Timæi.

et nexibus impeditum esse, ne esculenta[6] et poculenta sese penetrarent, sed ut retenta paulisper utilitatem sui accessu[7] animantibus exhiberent,[8] ne exhaustis[9] [h] et labentibus iis quæ inferuntur,[1] momentis omnibus appetendi cibi[2] necessitas immineret, et ad hoc unum[3] occupari[4] nobis dies noctesque esset necesse. Visceribus ossa sunt tecta:[5] eadem revincta sunt nervis. Et tamen ea, quæ[6] sunt internuntia sentiendi, sic sunt operta visceribus, ne crassitudine sensus hebetentur. Illa etiam, quæ juncturis[7] et copulis nexa sunt, ad celeritatem[8] facilius se movendi haud[9] mul-

anfractibus intestinorum et intricatam eorum connexionibus, ne cibi et potus statim effluerent; sed ut tantisper cohibiti præberent ex se emolumentum et vectigal quoddam animalibus, et ne absorptis et effluentibus iis, quæ eduntur, necessitas appetendæ escæ instaret singulis momentis, et cogeremur intenti esse huic uni rei per dies ac noctes. Ossa sunt cooperta carnibus: eadem sunt alligata inter se ligamentis. Nihilominus ea, quæ sunt instrumenta sensuum, ita sunt tecta carnibus, ut sensus non retundantur earum spissitudine. Ea etiam, quæ colligata sunt commissuris et ligamentis, non sunt onerata multis carnibus, ut moveantur velocius et facilius.

5 Vid. Not. Var.—6 Bened. *sed et n.* Voss. *impedimentum:* solito errore. Vid. ad Frontin. et Cæsar. Abest *ne* a Voss. *Oud.*—7 *Retenta paullisper utilitatem sui et censum.* Flor. et Bas. 1. Rom. Ald. *ac sensum,* male. *Elmenh.* Sic cum Vulcanio ediderunt ceteri Edd. Floridusque exponit 'emolumentum et vectigal quoddam;' at vellem mihi indicaretur locus, ubi *census* ita sumatur, licet extare videatur in Codd. nonnullis. Certe Voss. *ac censum.* At Mss. Florent. Harl. *ac sensum:* quod non temere damno. In Edd. vett. *et sensum.* Cibi *sensum* sui si ventri afferunt et intestinis, addunt etiam utilitatem. Verum in Bened. est *sui accessu,* quod verum esse jam obiter monui ad Met. lib. IV. p. 279. b. Paulatim suo accessu cibi præbent utilitatem, non subita ruina sese penetrantes: ut ait Auctor. *Oud.*—8 Bened. *exhiberet.* Id.—9 *Nam ne exhaustis.* Intrusum erat istud *nam* a Vulcanio, qui pro *neque* quod edebatur ante ipsum, sic exhibuit cum seqq. Sed recte Harl. Voss. et Bened. non agnoscunt istud *nam.* Id.—1 Non male τὸ *iis* exulat a Florent. Voss. et Bened. Vide supra. *qui* in Harl. *Id.*—2 Batav. et Puteani excerpta *appetitu.* Elmenhorstius. Ut et Harl. Fors rursus *appetundi.* Oud.—3 Edd. ante Junt. post. *ad hæc un.* Id.—4 *Occupari.* Exc. Batav. *occupandum.* Elmenhorstius. Item Harl. in quo inverso ordine est *dies nob.* ut et mox Edd. quædam *nec. esset.* Oud.—5 Abest *sunt* a Bened. *Id.*—6 Bened. *omnia quæ.* Id.—7 *In juncturis.* Delenda auctoritate Ms. particula *in.* Scioppius in Symbola. Mss. O. cum Ed. sec. Vulc. et seqq. *juncturis.* In Edd. prioribus est *in junct.* per pleonasmum τοῦ *in,* ut sæpissime Nostro. Sed contra Mss. non id intrudendum ubique. *Oud.*—8 Quid si legamus, *ad celerius faciliusque se movendum?* Vulcanius. *Ad celeritatem fac. sese movenda.* Sic ediderunt Elm.

NOTÆ

[h] [*Nam*] *ne exhaustis, &c.*] Tollendum esse illud *nam,* et punctum ante hæc verba *visceribus ossa sunt tecta, &c.* ponendum esse, facile videbit quisquis Timæi paginam 1075. legere voluerit.

tis impedita sunt visceribus. Denique ipsius capitis verticem specta: contectum tenui cute, capillisque hirsutum videbis, adversus vim [1] frigoris et caloris. [590] At enim [2] illæ opimæ [3] sunt partes, quas labor subigit: [4] ut femina ipsa, qua sessitandi [5] regio est. Quid de cibatu ipso [i] loquar? quem [6] itinera ex utero manantia [7] [k] fibris jecoris adjuncta dispertiunt, in cruoris habitudinem [8] versum, ut eum ex eo loco [9] per omnes artus natura solers derivari faciat. [1]

Postremo, aspice summum ipsius capitis, videbis illud esse opertum exigua pelle, et hirtum crinibus contra impressionem frigoris et caloris. Verum illa membra, quæ macerantur labore, sunt pinguia: qualia sunt femora, qua parte sedetur. Quid dicam de ipso cibo? quem viæ meantes ex ventre, et annexæ fibris hepatis, distribuunt mutatum in speciem sanguinis, ut Natura prudens curet eum inde deduci in

Scriv. Flor. quæ me non intelligere fateor. *Sese* autem in nullo est scripto nec edito, verum Mss. Florent. Voss. Vulc. Bened. aliique exhibent *semovenda* cum Edd. Vulc. pr. Wow. *Semovendam* Harl. et Edd. priores, quod æque obscurum. Lips. et Scal. seu Ed. sec. Vulc. *se movendi.* Recte quod ad sensum. Verum forsan emendandum fuerat *ad celeriter atque f. se movenda,* vel potius, ut insistamus propius Mstorum vestigiis *ad celeritate f. se movenda.* ut constructio sit *ad movenda se celeritate.* Oud.—9 Harl. Voss. *aut* et inverse *sunt imp.* ubi Voss. rursus *impedimenta.* Id.—1 Sic Florent. et Ed. Elm. &c. Alii *adversum.* Id.—2 *At enim, &c. regio est.* Desunt hæc Edd. ante Junt. post. *Id.*—3 *Optimæ.* Forte, *opimæ.* Vulcanius. Rectius in aliis *opumæ,* pro *opimæ:* quod defendit Casaubonus. *Brant. Opimæ* Casaubonus. Flor. Leid. *optimæ:* male. *Elmenh.* Recte Vulc. et Casaub. ad Apol. p. 165. cum Scal. et seqq. *opimæ. σαρξὶ ξυμπεπληρωμένας* vocat Plato. In Mss. et Edd. prioribus de more *optimæ.* Voss. *opumæ,* ut vult Brant. sed vide ad Met. lib. II. p. 115. b. *Oud.*—4 Bened. *subit.* Voss. Ed. Junt. post. *subiit.* Id.—5 Ita Edd. priores et Wow. cum seqq. ut dicat *femina* quoque inter eas partes, quæ pingues sunt et labore subiguntur, esse pinguia, quia in ipsis regio est sedendi, ne illa membra crebra sessione impedimentum acciperent. Nisi ita capias, nescio cur *femina* inter partes ponat, quas labor subigat. Sine distinctione *f. ipsa qua* Vulc. In Mss. Bened. Harl. Edd. Junt. post. Bas. sec. Colv. Scal. *ipsaque* sc. *clunes.* In Florent. *semina.* Bened. *semen.* Voss. *semen ita ipsa quæ.* Id.—6 Bened. *que.* Voss. *quam.* Id.—7 *Ex utero manentia.* Lege meo consilio, *manantia. Manare* dicitur cum humor ex integro non nimis solido per minimas suas partes erumpit, teste Festo. *Stewech.* Verum, *manantia.* Colvius. Rom. *manentia,* male. *Elmenh.* Edd. Rom. Vic. Junt. pr. Bas. Colv. *manentia,* male. *Oud.*—8 Pro *habitudinem* Edd. ante Vulcan. *similitudinem* contra Mss. *Id.*—9 Harl. *eam.* Male *eo* omisit Floridus. Pro *artus* Voss. *artis.* Id.—1 Florent. Voss. *facit.* Bened. *faciatur.*

NOTÆ

[i] *De cibatu ipso*] Chylum intellige.

[k] *Itinera ex utero manantia*] Venæ portæ rami, quibus sanguis ex intestinis ad jecur defertur, et quibus chylum deferri putabant: neque enim notæ ipsis erant venæ lacteæ his posterioribus temporibus repertæ. Uterus porro, qui ut plurimum vulvam significat, hic venter est.

Sed e regione[2] cordis venarum meatus[3 l] oriuntur, per pulmonum spiracula vivacitatem[4 m] transferentes, quam de corde susceperint:[5] et rursus ex illo loco divisæ per membra totum hominem juvant spiritu.[6 n] Hinc[7] illæ anhelandi vices haustæ, redditæque alterno modo, ne mutuis impediantur occursibus. Venarum diversæ sunt[8] qualitates, quas ad procreandum e regione cervicum[9 o] per medullas renum commeare, et suscipi[1] inguinum loco[2] certum est:

omnia membra. At canales venarum nascuntur ex parte cordis, transvehentes per spiracula pulmonum spiritum vitalem, quem acceperunt a corde; atque inde iterum distributæ venæ per artus suppeditant spiritum universo corpori. Hinc illæ alternationes spirandi, acceptæ et remissæ per vices, ne sibi invicem obstent occursibus reciprocis. Aliæ sunt qualitates venarum illarum, quas constat ex colli partibus transire per intima renum, generationis causa, atque excipi regione inguinum: ac

Id.—2 *E regione.* Edd. Ald. Junt. utraque Bas. pr. *regione.* Vide ad Met. lib. III. p. 189. b. *Id.*—3 Bened. *venatus:* et mox rursus Edd. ante Vulcan. *pulmonis.* Id.—4 Bened. *vivicitatem:* pro *quam de c.* Id. *que de c.* Id.—5 *Susceperunt.* Bened. Voss. *susceperint.* Recte. *Id.*—6 *In totum hom. juvant spiritum.* Melius liber scriptus: *totum hominem juvant spiritu. Hinc illæ anh.* Wowerius. F. *in totum hominem juvant spiritu.* Brantius. Wower. ex Fulvii lib. I. *Spiritu.* bene. *Elmenh.* Edd. ante Wower. *in totum h. j. spiritum:* unde Brant. conjecit *in totum h. j. spiritu:* ut forsan *in totum* separate sumserit. Sed recte receptam nunc lectionem e Ms. Fulvii emendavit Wow. nam accedunt Bened. Voss. et Harl. non habentes *in.* Oud.—7 Ed. Vulc. *hic.* Voss. *hanc illa.* Id.—8 Bened. *sunt dispersæ.* Voss. quoque *dispersæ.* Id.—9 Ita egregie emendavit Vulc. confirmatum a Mss. O. et Platone, ipsoque sensu. Antea ridicule edebatur *ad procurandum e reg. servitium:* nisi quod in Ed. Junt. post. jam extet *cervicium:* quod retinuit Wow. forsan recte, sed tamen contra Mss. quos scio. In Vulc. Ed. typographi errore est *procreandam.* Id.—1 Bened. *reum et meare et suscipit.* Id.—2 Fortasse, *lacu.* Vide notata ad Apol. *Brant.* Inepte. Mss. O. *inguinum loco* ut bene Wow. et seqq. Ante Vulcan. edebatur *ignium l.* Ille cum Scalig. edidit *in inguinum l.* Sed *in* nullus codex agnoscit. *Inguium* Bened. Harl. Hæ partes sexcenties *loca* vocantur, et *loci genitales;* ut locum Columellæ lib. VII. c. 13. correxere Heins. ad Vellei. Lib. II. c. 126. et jam ante Beroald. ad Apul. Met. lib. VII. 'ob admissuram pasti:' et sic Obseq. c. 97. 'Vestimento diducto in inguinibus, exerta lingua, per inferiores locos quod ignis ad os emicuerit:' ut lego: alii aliter. V. Burm. ad Ovid. Fast. IV. 157. Verburg. in Rep. Erudit. A. 1719. M. Dec. p. 529. sed male. Nec

NOTÆ

l *Venarum meatus, &c.*] Arteriarum, quas hic venarum nomine complectitur.

m *Vivacitatem*] Sanguinem in corde calefactum et rarefactum.

n *Spiritu*] Sanguine illo subtiliori, qui sæpe etiam ab Anatomicis 'spiritus vitalis' dicitur.

o *Venarum diversæ sunt qualitates, quas ad procreandum e regione cervicum, &c.*] Arterias intelligit spermaticas, quæ procedunt a trunco aortæ, sub claviculis deorsum reflexæ.

et rursum venarum genitale seminium[3] humanitatis exire.[p] [591] At cum totius corporis diversas dicat esse substantias:[4] primam[5] vult videri ex igni et aqua, et ceteris elementis; aliam[6] ex consimilibus partibus viscerum,[q] ossiculorum, cruoris, et ceterorum; tertiam de discrepantibus diversisque membris, id est, capite, utero,[7] et articulis disparibus. Unde et substantia,[8] quæ de simplicibus constat elementis, si id quod necessitate[9] victus extrinsecus arro-

iterum egredi inde tanquam seminarium generationis humanæ naturæ. Sed cum affirmet esse varias substantias universi corporis, censet primam videri conflatam ex Igne et Aqua, atque reliquis primordiis: aliam ex partibus similibus Carnis, Ossium, Sanguinis, et aliorum: tertiam de membris dissimilibus ac diversis, hoc est, Capite, Ventre, et dissimilibus compagibus. Unde etiam substantia, quæ composita est ex elementis simplicibus, si illud, quod est necessarium ad vivendum, tribuitur

melius deleri jubet Wopkens. in Misc. Obs. Vol. VIII. τὰ *per inferiores locos.* Vide Comment. *Oud.*—3 Alii *semen.* Al. *seminum.* Vide Not. Var.—4 *Cum totius corp. duas dicat s.* Scribe: *diversas dicat subst.* Wowerius. Legerim: *dicat tres esse substantias.* Brantius. *Diversas* Wower. et seqq. correxere ex corrupta voce *duas,* quod extat in Vulc. Cod. ejusque Ed. ac Scal. ut et coll. Lindenbr. Sed Harl. Bened. Voss. et Edd. priores carent hac vocula. *Oud.* —5 Harl. Voss. Bened. *primum.* Mox Harl. recte *igni.* V. supra. *Id.*—6 Bened. *aliud.* Pro *tertiam* Edd. ante Junt. post. *tum eam.* Id.—7 Bened. *et utero.* Id.—8 Abest *et* Edd. ante Vulcan. Pro *quæ* Bened. *qua.* Id.—9 *Ex necessitate.* Dele τὸ *ex* auctoribus Mss. Florent. Voss. Harl. Bened. Vulc. Pro

NOTÆ

[p] *Et rursum venarum genitale seminium humanitatis exire*] Aliquid hic corruptum esse videtur, nec facile est emendare. Colvius pro *exire* reponebat *excire,* sed neque hoc sensum satis planum efficit. Videtur tollenda vox *venarum,* ac legendum *et rursum Genitale seminium humanitatis exire,* ut sit sensus: venas illas seu arterias, quæ susceptæ sunt inguinum loco in testiculis, et sic vulgo ab Anatomicis 'vasorum deferentium' nomine insignitæ veniunt, ab iisdem testiculis ad parastatas redire, seminium humanitatis continentes; quo loco 'vasa ejaculatoria' dicuntur: videturque inde esse, quod illarum venarum diversas esse qualitates dixerit, ad illa duo distincta earum munia respiciens.

[q] *Primam vult videri ex igni et aqua, et ceteris elementis; aliam ex consimilibus partibus viscerum, &c.*] Cave hunc locum sic intelligas, quasi viscera, ossa, cruor, et ceteræ ejusmodi partes ex elementis non constent, aut caput, uterus, &c. non constent ex carnibus, ossibus, cruore: sed hoc sibi velle Apuleium existima, Corpus tribus modis vulgo dividi, nempe ultima et simplicissima divisione in partes elementares, Ignem nempe, Aërem, &c. ex quibus constat: divisione vero non ultima, in partes similares carnium, ossium, sanguinis, venarum, nervorum, &c. ex quibus est conflatum: ac denique alia divisione, nec ipsa ultima, in partes dissimilares, puta, caput, brachia, pectus, ventrem, &c.

gatur, quomodo congruit et generi[1] singulorum, qualitatem corporis temperiemque custodit: at[2] illis, quæ de[3] consimilibus, robur auget,[4] his, quæ inter se[5] [r] disparia supra diximus, pulchritudinem nutrit: et simul æqualitas[6] ista sicci, humidi, ferventis, ac frigidi, sanitatem, vires,[7] speciemque largitur: sicut[8] illa intemperans atque immoderata permixtio, singulis universisque vitiatis, animal celeri exitio corrumpit.[9] Tripartitam animam idem[1] dicit: primam ejus rationabilem esse partem: aliam excandescentiam,[2] vel irritabilitatem:[3] tertiam appetitum;[4] eandem[5] cupiditatem possumus nuncupare.[6] Sed tunc animanti sanitatem adesse, vires, et pulchritudinem,[7] cum ratio to-

extrinsecus quemadmodum expedit naturæ uniuscujusque, conservat habitum et temperamentum corporis: addit autem vires illis partibus, quæ constant ex similibus substantiis: alit vero pulchritudinem in illis, quæ supra diximus esse dissimilia inter se: atque illa æqualitas sicci, humidi, calidi, et frigidi simul confert bonam valetudinem, robur, et pulchritudinem: quemadmodum ea commixtio male temperata et immoderata, corruptis singulis et universis, resolvit animal veloci morte. Affirmat Animam distingui in tres partes: primam partem ejus esse Rationem: alteram esse Iracundiam, sive Irritabilitatem: tertiam Appetitum, quam possumus quoque nominare Concupiscentiam. Verum animal tunc præditum est prospera valetudine, robore, et forma, quando Ratio gubernat totam Animam, ac duæ partes

arrogatur Bened. Voss. *arrogantur.* Id.—1 Pro *etiam g.* Abest tamen *et* a Ms. Bened. et Edd. ante Vulcan. Nec sane opus est. Voss. *generis.* Id.—2 Exulat a Florent. *Et* Harl. Bened. Voss. Edd. ante Junt. post. *Id.*—3 Abest *quæ* Mss. Voss. Harl. *Id.*—4 Edd. ante Vulcan. carent hac voce, reclamante sensu, perspicuitate, et Msstorum auctoritate. *Id.*—5 *Iis, quæ inter se.* Vana est gloriatio Floridi, se primum corrigere, quia scilicet in Edd. Elm. ac Scriv. editur *usque*, ut extat vitiose in Florent. sed *his quæ* recte Edd. ceteræ. Post *auget*, debet poni distinctio. *Illis*, quæ de consimilibus sunt, robur auget, *his*, quæ disparia, pulchritudinem nutrit. In Mss. Harl. Bened. Vulc. non male *et his:* quod tamen non opus est. *Id.*—6 Florent. Harl. *obæqualitas*, ut et infra ubique. *Id.*—7 Bened. *viresque.* Id.—8 Bened. *sic.* Harl. *ut cum.* Voss. *sicum.* Id.—9 Ita optime emendavit Vulc. cum seqq. nisi quod Scal. dederit *corripit.* In Edd. ante Junt. post. *aliis corripitur.* Junt. post. Bas. sec. Colv. *anima corripitur.* Sed *animal corrumpit* Mss. Lindenbr. Vulc. Bened. qui habet a m. pr. *animam.* Voss. *anima corrumpit.* Id.—1 Edd. ante Vulcan. *esse.* Id. —2 Bened. *excandentiam.* Id.—3 Sic Mss. O. cum Vulc. Scal. Elm. &c. In Edd. reliquis *irritabilem.* V. Salmas. ad Epictet. p. 157. *Id.*—4 Harl. Florent. Voss. *appetitus.* Id.—5 Sic edidi pleniore post *appetitum* distinctione posita, ex auctoritate Codd. Florent. Voss. Bened. Harl. Vulgo *eamdemque.* Id.—6 Edd. ante Vulcan. *dicere* contra Mss. *Id.*—7 Deest *et* in Harl. Be-

NOTÆ

[r] *His* [*Iis*], *quæ inter se, &c.*] Vulgo legitur, *usque inter se, &c.* nullo sensu. Emendavi, mutata voce, *usque*, in has duas, *iis quæ:* ex quibus per errorem fuerat conflata. Patet emendationis ratio ex Interpretatione.

tam regit,[8] parentesque ei[9] [592] inferiores duæ partes, concordantesque[1] inter se, iracundia et voluptas, nihil appetunt, nihil commovent,[2] quod inutile esse duxerit ratio.[3] Ejusmodi ad æquabilitatem[4] partibus animæ temperatis,[5] corpus nulla perturbatione[6] frangitur. Alioquin[7] invehit ægritudinem atque invalentiam[8] et fœditatem: cum incompositæ et inæquales inter se erunt: cum irascentiam et consilium[9] subegerit, sibique subjecerit[1] cupiditas: aut cum dominam illam reginamque rationem, obsequente licet[2] et pacata[3] cupidine, ira flagrantior[4] vicerit. Sed ægritudinem mentis stultitiam dicit esse,[5] eamque in partes duas[a]

inferiores ei obediunt, atque Iracundia et Cupiditas, sibi invicem consentientes, nihil cupiunt, nihil excitant, quod ratio pronuntiaverit esse noxium. Illis partibus Animæ sic compositis ad æqualitatem, corpus nulla perturbatione labefactatur. Alias trahit morbum, debilitatem, et deformitatem: quando erunt inordinatæ, et inæquales invicem: quando nempe Concupiscentia devicerit ac sibi subdiderit partem irascentem, et Rationem: vel quando Iracundia ardentior superaverit illam magistram ac Reginam Rationem, quamvis Concupiscentia ipsi obediat, et sit sedata. Ait autem morbum Animi esse Stultitiam, et distribuit eam in duas partes,

ned. Voss. Paulo ante pro *animanti* Harl. *animantis.* Id.—8 Scil. animam. Ms. Bened. Ed. Colv. *totum.* Harl. *tota regis.* Id.—9 Hoc participium vindicavi Apuleio, auctoribus Mss. Florent. Fulv. Voss. Putean. Batav. Harl. Bened. Regitur æque ac 'concordantesque' a verbo 'nihil appetunt.' Vulgo *parentque* simpliciter, vel *parentque ei,* ut in Edd. Elm. Scriv. Flor. Sic de Mundo p. 749. 'ejus arbitrio parentum mentes agitantur,' i. e. subjectorum; ut apud Sallust. *Id.*—1 Edd. Wow. et O. ante Vulcan. *concordesque.* Id.—2 Edd. ante Junt. post. *movent.* Edd. Vulc. Scal. Bas. tert. *commonent:* male. *Id.*—3 *Dixerit R.* Malim, *duxerit R.* Colvius. Bene, et sic Mss. O. *duxerunt* Harl. *duxerint* Voss. *Oud.*—4 Harl. et Edd. ante Vulcan. *æqualitatem:* ut supra. Sed et de Deo Socr. p. 683. 'æterna æquabilitate.' *Id.*—5 Bened. *temporatis.* Id.—6 Florent. *turbatione.* Harl. et Ed. Colv. *conturbatione.* Id.—7 Voss. et Ald. Junt. *alioqui.* Id.—8 Sic Florent. Voss. Harl. Bened. Edd. Junt. post. Elm. &c. In reliquis *invalentiamque.* Pro *incompositæ* Bened. *inpacte.* Id.—9 Ms. Florent. *irascentia consilium.* Fulv. Voss. Bened. Edd. Elm. Scriv. *irascentia et consilium:* sed omnino male. Auctoris mens est: Tum invehi ægritudinem, &c. cum una ex tribus partibus duas reliquas vicerit: ex. gr. cum Cupiditas subegit Irascentiam et Consilium, sive Iram et Rationem, quæ eadem sunt; aut cum Ira vicit Rationem, obsequente Cupidine. Alioquin bis de Ira victrice loqueretur. Si vel sic tamen *Irascentia* quis præferat, mallem *cupiditatem;* ut dicat: cum Ira vicit Consilium et Cupiditatem, vel cum Rationem vicit, eique obsequatur Cupido. Sed multo præplacet vulgata lectio. *Id.*—1 Ed. Wow. *subjecit.* Pro *aut cum* Florent. Voss. Bened. *autem c.* Id.—2 Sic Harl. Voss. Bened. Vulgo *licet obs.* Id.—3 Ita Mss. O. In Edd. ante Vulcan. *placata:* solita variatione. Voss. *cupidini.* Id.—4 Bened. *flagrantiora.* Id.—5 Harl. *st. esse dicit.* Id.—

NOTÆ

[a] *Sed ægritudinem mentis stultitiam dicit esse, eamque in partes duas, &c.*] In Timæo pag. 1084.

dividit. Harum [6] unam imperitiam nominat, aliam [7] insaniam vocat: et imperitiæ morbum ex gloriosa jactatione contingere,[8] cum eorum, quorum ignarus est, doctrinam aliquis scientiamque [9] mentitur: [1] furorem vero pessima consuetudine et libidinosa [2] vita solere evenire. Hancque insaniam nominari, quam vitiosa qualitas corporis prodit,[3] cum ea, quæ sunt rationi [4] parata in ipso vertice, importunis angustiis [5] coarctantur. At enim tunc hominem [6] esse perfectum, cum anima et corpus [7] æqualiter [593] copulantur et inter se conveniunt, sibique respondent: [t] ut firmitas mentis prævalentibus corporis viribus non sit inferior. Corpus

quarum alteram vocat Ignorantiam, alteram nominat Dementiam. Aitque ægritudinem Ignorantiæ accidere ex superba ostentatione, quando aliquis falso præ se fert cognitionem eorum, quæ nescit. Dementiam autem solere contingere ex malis moribus, et vita luxuriosa. Atque eam appellari Insaniam, quam corrupta qualitas corporis demonstrat, quando nimirum ea, quæ sunt præparata Rationi, in ipso capite coërcentur angustiis molestis. Verum tunc demum hominem esse perfectum, quando Anima et Corpus junguntur ex æquo, et consentiunt inter se, ac sibi sunt proportionata, ita ut Animi robur non cedat robori corporis exsuperanti ipsum.

6 Sic Mss. In Edd. ante Elmenh. *quarum*. Id.—7 Al. *alteram*.—8 Voss. *contigere*. Oud.—9 Sic elegantius edidi cum Harl. Voss. Bened. vulgo *aliquis doctr.* Ante Vulcan. simpliciter excusum erat *scientiam*. Id.—1 Batav. Exc. *metitur*, male. *Elmenh.* Item Bened. *Oud.*—2 Voss. *libinosa*. Pro *hancque* Junt. post. *eamque*. Id.—3 Inepte Floridus interpretatur per 'demonstrat:' cum notet parit, creat, producit. Vide ad Met. lib. I. p. 11. b. et alibi. In Bened. vero est *qua:* dein in eodem et Harl. ac Vulc. *prodiit*. Edd. ante Vulcan. *prodidit*. An *quæ v. c. qualitate prodit* vel *prodiit* a *prodire?* Eodem res redit. *Vitriosa* Ed. Rom. *Id.*—4 Harl. *æque rat. sunt*. Voss. *ea quæ rat. sunt*. Id.—5 Putean. Harl. Edd. ante Vulcan. *auxiliis*. Id.—6 Harl. Voss. *hom. tunc*. Id.—7 Florent. *corporis*, male. *Elmenh.*—8 Bened. *natis*, suprascr.

NOTÆ

[t] *At enim tunc hominem esse perfectum, cum anima et corpus æqualiter copulantur et inter se conveniunt, sibique respondent*] Nam, ut ait Plato, quando anima corpore admodum potentior est, exultat in eo atque effertur, et totum ipsum intrinsecus quatiens languoribus implet. Si discere aut docere ambitiosa quadam concertatione contendit, liquefacit protinus, aut inflammat corpus, atque labefactat. Contra vero, si corpus grande ac pigriori mole superexcedens pusillæ exilique animæ copulatur, suam molem adaugebit, animum vero reddet hebetem, indocilem, et obliviosum. Igitur μία ἐστὶ (inquit Plato) σωτηρία πρὸς ἄμφω, μήτε τὴν ψυχὴν ἄνευ σώματος κινεῖν, μήτε σῶμα ἄνευ ψυχῆς· ἵνα ἀμυνομένω γίγνωνται ἰσοῤῥόπω καὶ ὑγιᾶ. 'una est utriusque conservatio, neque animam sine corpore movere, neque corpus sine anima: ut ea inter se contendentia fiant æquipollentia, et sana.'

vero tunc nativis [8] incrementis augetur, cum valetudinis portio procurata [9] salubriter modum necessarii victus [1] nescit excedere: nec valetudo obteritur magnitudine externorum laborum, nec pabuli sarcina immoderatius invecti,[2] vel [3] non ut oportet digesti distributique per corpus. Tunc enim artus ac membra vigoris debiti modum et vires retinent, cum id, quod infertur ad totius corporis conservationem, veluti singillatim [4] exæquatum, cunctis partibus dividitur. Verum enimvero [5] cum id minime fit, tunc sequi [6] exitium corporis.

Corpus autem tunc gaudet suis naturalibus augmentis, quando pars sanitatis jam comparata salubriter nunquam transgreditur quantitatem alimenti necessarii: neque sanitas opprimitur mole laborum exterorum, neque onere cibi avidius congesti, aut non concocti, neque derivati per corpus, ut opus est. Etenim artus et membra tunc conservant modum et robur firmitatis debitæ, cum illud, quod editur ad sustentationem totius corporis, distribuitur in omnia membra tanquam singulis præparatum ex æquo. At quando id non fit, tunc ait sequi mortem corporis.

naturalibus. Oud.—9 Ms. Fulv. *passio*. Leid. *pastio*. Florent. Voss. Harl. Putean. *potio*. In Bened. tantum *portionis procurat*. Male omnes. Plin. lib. XXI. c. 3. ' In hoc est aliqua valetudinis portio.' *Id*.—1 Bened. *nodum et vict. n. excidere*. In eodem mox abest *magnitudine* et est *exteriorum* pro *externorum*. Id.—2 *Nec pabuli sarcinæ immoderatius invecti*. Nemo non legendum videt: *nec pabuli sarcina immoderatius invecti*. Repetito ἀπὸ τοῦ κοινοῦ *obteritur:* non obteritur sarcina pabuli. *Sciopp. in Symb. Sarcina* Florent. vulgo, *sarcinæ*, male. *Elmenh*. Recte *sarcina* legunt Sciopp. Wow. et Elm. cum seqq. atque ita diserte Florent. et Bened. In Mss. reliquis et Edd. prioribus *sarcinæ* vel *sarcine:* ut ad ' magnitudine ' referatur. Sed ipsa *sarcina* est magnitudo seu pondus nimium pabuli, qua obteritur sanitas. Frustra autem Ill. N. Heinsius margini allevit *sagina*. Adi omnino ad Met. lib. IV. p. 271. b. ' sarcina corporis prævalebat.' Dein Bened. modo *immoderanti*. Oud.—3 Bened. *et*. Id.—4 Harl. Ed. Vic. *sigillatim:* male. v. supra. *Id*.—5 *Verum enimv*. Hæc usque ad finem desunt Mss. Vulc. Harl. Bened. et τὰ *cum id minime fit* absunt a Voss. *Id*.—6 Edd. Vulc. pr. Wow. *sequitur*. male. Rursus enim subintelligitur *sentit Plato*. scil. in Timæo p. 1084. Vide supra. Abest hoc verbum a Voss. qui pro *corporis* tantum dat *copō*, et sequentem librum sine distinctione his annectit, ut et faciunt Mss. alii, ut Fulv. Bened. &c. *Id*.

APULEII MADAURENSIS

DE

DOGMATE PLATONIS

LIBER SECUNDUS,[1]

SIVE

DE PHILOSOPHIA MORALI.[2]

---

[594] MORALIS philosophiæ[3] caput est, Faustine fili,[a]

Fili Faustine, præcipuum Philosophiæ Moralis est, ut cognoscas quibus modis

Usui fuere in libro de Philosophia Morali: *Vossianus, Florentinus, Benedictinus, Vulcanii* sive *Leidensis, Puteani* Excerpta Lindenbrogii, et *Fulviani* Codd. de quibus omnibus vide ad initium Libri de Deo Socratis. *J. Bosscha.*

1 In Manuscripto Fulvii Ursini codice liber hic ab eo, qui est de dogmate Platonis, nequaquam distinguitur: quod, nisi fallor, jam alii quoque notaverunt. *Sciopp. in Symb.*—2 Hic liber in Fulvii Ursini manuscripto codice non distinguitur ab illo, qui est de Philosophia Naturali. Sed in membranis Florent. et Leidensibus novum titulum præ se fert, quem nos expressimus. *Elmenh.* Ita hunc titulum concepere Wowerius et Elmenh. auctoribus membranis Florent. et Leidens. Antea proscribebatur *de Philosophia liber* vel *de Philosophia liber unus* sive *unicus.* Male. vide notata ad initium lib. I. de Dogm. Plat. Nec melius in ceteris Mss. sine ulla distinctione annectitur præcedenti libro. Sed ibi de Naturali Philosophia, hic de Morali agit, ut e primis liquet verbis. Præterea hunc librum *Faustino* cuidam discipulo, unde *filium* vocat, inscribit, sicut librum de Mundo. In ceteris nulla ejus viri est mentio. *Oud.*—3 Sic solummodo Romana editio: in aliis omnibus *M. Philosophia.* Colvins. Sic recte Colv. et seqq. ex Ed. Rom. cui assentiunt Mss. O. ut debent. In reliquis *Philosophia;* quod inde forsan or-

NOTÆ

[a] *Faustine fili*] Quis fuerit Faustinus ille, dicere in promtu non est. Existimo fuisse nobilem quempiam adolescentem, cui librum suum inscribit, quemque filium vocat blandiens, neque enim ejus revera filium

ut scias, quibus ad beatam vitam perveniri rationibus possit. Verum ad beatitudinem, bonorum finem, ante alia contingere [4] [b] ostendam, quæ de hoc Plato senserit. Bonorum igitur alia [c] eximia ac prima per se ducebat [5] esse: [595] per perceptionem [d] cetera [6] fieri bona [7] existimabat. Prima bona esse Deum summum, mentemque illam, quam νοῦν [8] idem vocat: secundum ea, [9] quæ ex priorum fonte profluerent, esse animi virtutes, Prudentiam, Justitiam, Pudicitiam, Fortitudinem. [1] Sed his omnibus præstare Pruden-

possit perveniri ad vitam felicem. Sed demonstrabo definitionem Bonorum secundum sententiam Platonis præcipue conducere ad Felicitatem. Aiebat ergo ex Bonis quædam egregia et prima esse bona ex seipsis: putabat reliqua evadere Bona per participationem. Primaria Bona esse supremum Deum, et illam mentem, quam ipse appellat νοῦν: post illa, Bona quæ emanarent e scaturigine primorum, esse virtutes mentis, nimirum Prudentiam, Justitiam, Continentiam, Fortitudinem. Verum Prudentiam præcellere his omnibus. Constituit Continentiam secundam

tum, quia libri titulus erat *Moralis Philosophia:* nam in Cod. Bened. exaratur *Inc. moralis Philosophiæ c.* Oud.—4 Vid. Not. inf. et Not. Var.—5 Al. *dicebat.*—6 Mss. tantum non omnes, et Edd. primæ, item Junt. post. Scal. sive Vulc. sec. Wow. *præceptionem:* sed bene viderunt Elm. et Flor. intelligi μέθεξιν seu participationem. At Ms. Bened. *cetera per receptionem.* Forsan bene: si a sapientibus illa recipiantur, sive cum iis communicentur. *Oud.*—7 Voss. *bona fieri.* Id.—8 Sic Mss. In Edd. Ald. Junt. post. Colv. τὸν νοῦν. Priores prave τὴν νοῦν. *Id.*—9 Addebatur ante Vulcan. *illas,* male et contra Mss. *Sed ea* Bened. *Id.*—1 Ex seqq. patet ordinem vocum debere esse *pudic. justit.* Ait enim 'Sed his omnibus præstare prudentiam, secundam numero et potestate continentiam posuit, has justitiam sequi.' At forsan illa virtutum nomina e margine in textum irrepserint, ut scripserit Ap. *esse animi virtutes, sed his omnibus, &c.* Certe in Bened. non comparent *justit.*

NOTÆ

fuisse puto, cum ipse vetulam duxerit Pudentillam, ut patet ex Apologia, ac proinde partui vix habilem.

[b] *Verum ad beatitudinem, bonorum finem, ante alia contingere, &c.*] Locus hic non omnino sanus mihi videtur: ut sensus eliciatur commodus, lege: *Et cum sit verum ad, &c.* hoc vult scilicet, cum ad naturam Beatitudinis, quæ in Bonorum omnium aggregatione consistit, recte cognoscendam, opus sit ipsa bona et eorum naturam ac finem, hoc est, τὸν ὅρον, definitionem, cognoscere; se demonstraturum quæ fuerit Platonis super illa bonorum definitione sententia. Sic nomen 'finis' Cicero usurpat lib. I. De Finibus Bonorum et Malorum.

[c] *Bonorum igitur alia, &c.*] Vide hanc divisionem Bonorum apud Plotinum Ennead. 1. lib. VII. Porro quæ hoc libro habet Apuleius, ea pleraque ex libris Platonis de Leg. et de Rep. desumsit.

[d] *Per perceptionem*] Quædam Exemplaria habent *per præceptionem,* male. *per perceptionem* est quod κατὰ μέθεξιν Alcinoo cap. 27. *per participationem* vulgo in scholis.

tiam. Secundam numero ac potestate Continentiam posuit. Has Justitiam sequi. Fortitudinem quartam esse. Differentiam hanc bonorum esse constituit: partim divina per se[e] et prima, simplicia duci bona: alia hominum: nec eadem omnium existimari.[2] Divina quapropter[3] esse atque simplicia, virtutes animi:[f] humana autem bona ea, quæ quorundam essent,[4] quæ cum corporis commodis congruunt,[g] et illa,[5] quæ nominamus externa:[h] quæ[6] sapienti-

numero et vi. Post has esse Justitiam. Fortitudinem esse quartam. Affirmat hoc esse discrimen Bonorum: quædam Bona vocari divina ex seipsis et primaria ac simplicia; alia humana, et illa quidem non censeri Bona omnium. Etenim divina Bona et simplicia esse virtutes mentis: Bona vero humana esse ea, quæ spectarent tantum ad aliquos, ea, quæ conveniunt cum bonis corporis, et ea, quæ vocamus

pudic. &c. usque ad vocem *secundam.* Id.—2 Recte Rom. et Basil. 2. Reliquæ, *omnia.* Colvius. Sic recte Mss. et Edd. Rom. Junt. post. Lugd. 1587. &c. scilicet modo *sapientium,* non vero *aliorum,* adeoque *quorumdam* tantum, ut e seqq. liquet. Edd. priores *omnia.* Oud.—3 Roman. Bas. Aldus *quippe,* bene. *Elmenh. Divina quapropter esse* emendavi, auctoribus Mss. omnibus et Edd. Vulc. utraque ac Wowerii; pro quo malo judicio Elm. et seqq. revocarunt priorem lectionem *quippe.* Quia tantum dupliciter bona dividuntur in divina et humana, ait Auctor propterea virtutes animi referendas esse inter divina, sensu clarissimo. Offensi forsan fuerunt viri docti secunda sede vocis *quapropter,* sed ea aliquoties a Nostro positam esse videbimus infra ad p. 611. *Oud.*—4 *Minora a. b. eaque quorundam esse.* V. C. *Innumera a. bona, &c.* Vide an legendum sit, *Minora autem bona ea esse, &c.* Vulc. Scribe ex V. C. *ea quæ quorundam essent.* Wowerius. *Humana autem bona ea quæ quorundam essent, quæ.* Ita Florent. Bened. Fulv. et alii, cum Ed. Vulc. sec. Elmenh. &c. In ceteris *minora;* nec male: *humera* Voss. *innumera* Vulc. Abest *autem* a Bened. Dein *eaque quorundam esse; quæ* Edd. ante Wower. qui jam vulgatum correxit e Ms. Fulvii, consentientibus in *τῷ essent* Bened. Voss. ut et Florent. si Elmenhorstio fides: *eaque* etiam in Mss. iisdem: at in Var. Lectt. Lindenbr. scribitur, *bona, eaque quorumdam, quæ* eodem sensu, et brevius: certe suavius: ubi *quæ* non toties concurrit. Nam facile carere nos posse *τῷ esse* vel *essent,* quivis videt. Vulc. Ed. sec. *Bona quorumdam esse ut quæ:* interpolate. *Oud.*—5 Edd. ante Scalig. sive Vulc. Ed. sec. *ut illa.* Id.—6 Abest *quæ* Edd. ante Vulcan. *et quæ* Ms. Bened. *Id.*—7 Cum Scioppio et

NOTÆ

[e] *Differentiam hanc bonorum esse constituit: partim divina per se, &c.*] Plato lib. I. de Legibus, pag. 773. διπλᾶ δὲ ἀγαθά ἐστι, τὰ μὲν ἀνθρώπινα, τὰ δὲ θεῖα, &c. ubi hanc bonorum divisionem explicat. Vide totum locum.

[f] *Virtutes animi*] Prudentiam, temperantiam, justitiam, et fortitudinem, quam jam supra commemoravit.

[g] *Quæ cum corporis commodis congruunt*] Ea sunt apud Platonem ὑγίεια, κάλλος, et ἰσχύς: sanitas, pulchritudo et vires.

[h] *Et illa, quæ nominamus externa*] Platoni πλοῦτος, οὐ τυφλὸς, ἀλλ' ὀξὺ βλέπων, ἄν περ ἅμ' ἕπηται φρονήσει. 'divitiæ, non cæcæ, sed acutum cernentes, si prudentiam sequantur.'

bus[i] et cum ratione ac modo viventibus sunt sane bona:[7] stolidis et eorum usum ignorantibus oportet esse[8] mala. Bonum primum[9] est verum, et divinum illud optimum, et amabile, et concupiscendum, cujus pulchritudinem rationabiles appetunt mentes, natura duce, instinctæ eadem [596] ad ejus ardorem.[1] Et quod non omnes id adipisci queunt,[2] neque primi boni adipiscendi facultatem[k] possunt

extrinseca: quæ post Bona sunt iis, qui sapiunt, et vivunt secundum rectam rationem: necesse autem est esse mala stultis, et nescientibus iis recte uti. Primum Bonorum est illud verum et divinum, præstantissimum, et amabile, et appetendum, cujus omnes animæ ratione præditæ exoptant pulchritudinem, Natura monstrante viam, ipsa allectæ ad ejus amorem. Quia tamen non possunt omnes illud consequi, neque possunt habere copiam consequendi primi Boni, tendunt ad illud, quod spectat

Elmenh. e Ms. Ursini seqq. quoque legunt *secundum* sive quasi bona. Ne audias. Vix enim Latinum est. Plato δικαίοις καὶ ὁσίοις ἀνδράσι ait hæc esse ἄριστα κτήματα, ἀδίκοις δὲ κάκιστα, citante Colvio. *Id.*—8 Voss. *esse op.* Id.—9 Ed. Colv. *bonorum pr.* Id.—1 Editiones vet. *instructæ eadem ejus ardore.* Unde legendum putavi, *instrictæ eadem ad ejus ard.* ut scripsi supra ad lib. VIII. Metam. *Colv.* Frustra. Vide ad Met. lib. VIII. p. 168. Ed. Pric. Edd. ante Junt. post. dant *eandem ejus ardore.* Ms. Bened. *eodem ejus ardore.* Abest quoque præpositio a Florent. et Voss. Adeo ut latere aliquid videatur. *Oud.*—2 *Et quod omnes adipisci queunt, &c.* Auctore Ms. nova hic facienda est periodus, et legendum: *Et quod non omnes id adipisci queunt, neque primi boni adipiscendi facultatem possunt habere, ad id feruntur, quod hominum est.* Sciopp. in Symb. Indicio Ms. hæc restituenda novæ periodo et legendum: *Et quod non omnes id adipisci queunt, neque primi boni adipiscendi facultatem possunt habere.* Wowerius. Auctoribus membranis novam hic feci periodum. *Elmenh.* Scioppium et Wower. bene secuti sunt Elm. et seqq. consentientibus Mss. Florent. Vulc. Voss. Bened. In Edd. primis, Ald. Junt. Bas. pr. Vulc. pr. *et quod non omnes adip. q. qui neque primi.* At Junt. post. Bas. sec. Lugd. Colv. *sed quæ non omnes adip. q. qui n. p.* nisi quod in Junt. post. absit *qui.* Scal. sive Vulc. sec. ed. *et non omnes id adip. q. qui n. p.* Oud.—

NOTÆ

[i] *Quæ sapientibus, &c.*] Sic Hieronymus in Esaiam: 'perspicuum est divitias et egestatem, sanitatem et languorem, voluptatem et cruciatus nec bona esse, nec mala, sed pro sustinentium diversitate bona et mala fieri.' Vide Platonem, lib. II. de Legibus, pag. 792.

[k] *Neque primi boni adipiscendi facultatem, &c.*] Quia ipsum nequeunt cognoscere, ac proinde neque appetere, cum ignoti nulla sit cupido. Deum autem, qui summum Bonum est, difficile esse invenire secundum Platonem jam observavimus lib. superiori, ad hæc Apuleii verba θεὸν εὑρεῖν τε ἔργον, &c. ubi Platonis ipsius verba protulimus ex Timæo. Porro, quod hic ait, verum utique esse potest de Paganis, qui veri Boni cognitionem habere non poterant nisi ope Philosophiæ, cui sane non omnes erant idonei. At de Christianis falsum est, cum stupidissimi quique ad summi illius Boni cognitionem ope fidei evehantur.

habere, ad id feruntur, quod hominum est.[l] Secundum,[m] nec commune multis [3] est, nec quidem [4] omnibus similiter bonum. Namque appetitus, et agendi aliquid [5] cupido, aut vero bono incitatur,[6] aut eo, quod videatur [7] bonum:[n] unde natura duce cognatio quædam est cum bonis ei animæ portioni, quæ rationi consentit.[8] Accidens autem bonum esse putat,[9] quod corpori, rebusque venientibus extrinsecus copulatur:[o] et illum quidem,[1] qui natura[2] imbutus est ad sequendum bonum, non modo sibimet ipsi natum putat, sed omnibus[p] etiam hominibus:[3] nec pari aut simili modo, ve-

ad homines. Secundum Bonum neque extenditur ad plurimos, neque certe est æqualiter Bonum omnibus. Appetitus enim et Cupiditas aliquid faciendi, vel instigatur vero Bono, vel illo quod apparet Bonum. Quare illa pars Animæ, quæ conjuncta est cum Ratione, habet affinitatem quandam cum Bonis instinctu Naturæ. Existimat autem Bonum contingens esse illud, quod conjungitur corpori, et rebus accidentibus ab extrinseco: et credit quidem eum, qui natura edoctus est ad sectandum bonum, non tantum natum esse sibi ipsi, verum etiam cunctis hominibus: neque hoc eadem vel simili

3 Ms. *com. multis est.* Sciopp. in Symb. Exulat *τὸ est* ab Ed. Wow. cunctisque ante Vulc. sec. Sed in Fulviano extare monuit jam Sciopp. et ita quoque Mss. nostri. Sed *nec* abest a Bened. qui cum Voss. et Ed. Vulc. sec. habet *commune cum multis.* Verum in hac constructione alius solet addi dativus; uti *mihi cum multis id commune est.* Oud.—4 Voss. Bened. *quod* male. *Id.*—5 Edd. ante Junt. post. *ad aliquid.* Id.—6 Flor. Leid. *verbo bono.* Elmenhorstius. Fulv. *initiatur:* male. *Oud.*—7 Bened. simpliciter *quod videtur.* Id.—8 *Rationi conv.* Prave Bened. *cum hominis A. partitionis, et quæ curationi conv.* et Voss. *partionis, quæ curationi conv.* quod ultimum extat quoque in Florent. et Vulc. *Rationi* legendum esse patet satis ex libro præc. et infra p. 598. Nisi viderem voces has sæpe confundi, ut infra p. 615. male in nonnullis *ratio* pro *curatio*, conjicerem *cum ratione conv.* Id.—9 Scil. Plato. Edd. ante Vulc. sec. *putatur.* Bened. Voss. *est et putatur.* Id.—1 Edd. ante Junt. post. *et aliquando q.* Bened. *et ille quidem.* Male. *Id.*—2 Vid. Not. Var.—3 Sic Mss. O. et Edd. vett. *τὰ etiam hominibus* sine causa desunt in Ed. Vulc. pr. Wow. &c. quam Vulcanii Editionem passim sequuntur Basileenses,

NOTÆ

[l] *Quod hominum est*] Sanitatem nempe, formam, vires, et divitias, quæ Platoni ἀνθρώπινα ἀγαθὰ sunt.

[m] *Secundum*] Bonum illud, de quo modo.

[n] *Aut eo, quod videatur bonum*] Hinc est quod Plato ait in Protagora, pag. 248. ἐπὶ τὰ κακὰ οὐδεὶς ἑκὼν ἔρχεται, οὐδὲ ἐπὶ ἃ οἴεται κακὰ εἶναι. 'nemo lubens ad mala descendit, neque ad illa, quæ mala existimat.'

[o] *Quod corpori, rebusque venientibus extrinsecus copulatur*] Ejusmodi bona sunt sanitas, forma, vires, divitiæ, nobilitas generis, &c.

[p] *Et illum quidem, &c. non modo sibimet ipsi natum putat, sed omnibus*] Plato, Epist. IX. quæ est ad Archytam Tarentinum, ait 'nullum nostrum sibi soli natum esse: sed ortus nostri partem sibi patriam vindicare: partem parentes: partem amicos,' &c. quod

rum patriæ unumquemque conceptum esse,[4] [q] dehinc proximis, et mox ceteris, [597] qui familiari usu vel notitia junguntur. Hominem ab stirpe ipsa [5] neque absolute bonum,[r] nec malum [6] nasci: sed ad utrumque proclive ingenium ejus esse.[7] Habere quidem semina [8] quædam utrarumque rerum cum nascendi origine copulata, quæ educationis disciplina in partem alteram [9] debeant emicare: [1] doctoresque puerorum nihil antiquius curare oportere,[2] quam ut amatores virtutum velint esse; [3] vel moribus et institutis eos ad

ratione, sed unumquemque amicum esse patriæ, postea parentibus, ac denique reliquis, qui connectuntur cum ipso necessitudine familiari aut notitia. Hominem ab ipsa sua origine, non procreari omnino bonum, neque malum: verum ejus naturam propensam esse ad utrumque, illum quidem habere primordia aliqua utriusque conjuncta cum initio sui ortus, quæ necesse sit prosilire in alteram partem pro ratione institutionis eorum: atque opus est, ut Magistri puerorum nulli rei magis studeant, quam ut illi evadant studiosi virtutum, aut ipsos adeo continuo imbuant moribus et præceptis,

quas Bas. 2. vulgo vocat Elmenh. Potius Bas. 3. debuit dicere: nam illa quam 2. vocat Colvius, longe prior est Vulcanio. *Oud.*—4 Vid. N. Var.—5 Florent. *ab stirpe ipse.* Vide Lipsium Introduct. ad Stoicam Philosophiam lib. II. Dissert. II. *Elmenhorstius.* Voss. et Vulc. cum Florent. *ipse.* Bened. *homine.* Oudendorp.—6 Voss. Bened. *malum nec b.* Idem.—7 Sic Mss. Carent Edd. ante Vulcan. *τῷ ejus.* Idem.—8 Voss. *semina q.* Idem.—9 Vulgo *altam em.* Fulv. *a. evitare.* Elmenhorstius. Immo typothetarum errore Ed. Vulc. sec. habet *altam.* Oud.—1 Fulvius de conjectura legit, *evitare.* Scioppius in Symb. Male Fulvius. *emicare* idem ac prosilire et se exserere sive apparere tam in bonam, quam malam partem. quod faciunt semina boni et mali pro educationis disciplina. Hinc *emicare* et *eminere* confundi videas. Adi ad Lucan. ut et *emanare.* Vide ad Met. l. IX. p. 657. b. Sic 'emicationes sylvarum' l. de Mundo p. 743. Aristoteli ἐκφύσεις. Edd. Vulc. pr. Wow. *debent.* Oud.—2 *Curare oportet.* Bened. *oportere:* nec male. In reliquis et Edd. *oportet.* Id.—3 Q. *ut amatores virtutum vel inter se, &c.* Vide, sitne concinnior conjecturæ nostræ scriptura: *quam ut amatores virtutum velint esse: moribus et instit. e. a. i. p. imbuere, ut regere et r. d. magistra justitia: quare præter cetera induci ad hoc eos oportere ut sciant.* Stewechius. Τὸ *sint* post *ut* primus Vulc. addidit, invitis Mss. O. ut puto, certe meis, et mox tacite Elmenh. ac seqq. post *vel* ejecit *inter se*, quæ etiam locum non habent,

NOTÆ

Cicero ex Platone transtulit in lib. I. de Officiis.

[q] *Patriæ unumquemque [acceptum] conceptum esse]* Observa *acceptum* hic nescio an satis proprie, sed certe necessario (utex superioribus patet) positum non passive pro eo, qui placet et amatur a patria, &c. sed active pro eo, qui amat patriam. Quæ quidem acceptio singularis mihi videtur, ne quid pejus dicam. Quod si quicquam contra editionum omnium consensum liceret mutare, pro *acceptum* libenter legerem *addictum.*

[r] *Hominem ab stirpe ipsa neque absolute bonum, &c.]* Vide Platonem, in Menone, pag. 420. et seqq.

id prorsus imbuere,[4] ut regere et regi discant magistra justitia. Quare præter cetera induci ad hos eos oportere,[5] ut sciant, quæ sequenda fugiendaque sint, honesta esse, ac turpia: illa voluptatis ac laudis; hæc vero[a] dedecoris ac turpitudinis.[6] Honesta eadem quæ sunt bona,[7] confidenter optare nos oportere. Tria genera ingeniorum ab eo sunt comprehensa, quorum præstans et egregium[8] appellat unum: alterum, teterrimum[9] pessimumque: tertium ex utroque modice temperatum,[1] medium nuncupavit. Me-

ut discant gubernare et gubernari Æquitate rectrice. Ideoque eos præsertim ad id impellendos esse, ut noscant quæ oporteat sectari, et quæ evitare, quædam esse Honesta, quædam Inhonesta; illa esse jucunda et decora, hæc autem indecora ac inhonesta: nobis appetenda esse audacter Bona ea, quæ sunt Honesta. Complexus est tres species ingeniorum, quarum unam excellentem vocat eximiam: alteram deterrimam et pessimam: tertiam appellavit mediam, quæ mediocriter mixta est ex

sed a Mss. O. et Edd. vett. exhibentur. Scilicet optime divinavit Stewech. *Ut amatores virtutum velint esse; moribus et instit.* Abest τὸ *et* a Voss. et Bened. *Oud.*—4 Cum in Edd. ante Vulcan. exhiberetur *inbibere*, Lipsius conjiciebat *eosdem id, &c.* sed recte Stewech. cum Colvio conjecere *inbuere*, ut exhibent Mss. O. Sic *inbuere in disciplinas* Gell. l. XVI. c. 8. *Id.* Vid. Not. Var.—5 Sic Stewech. e conjectura, sed et Mss. O. Vulc. Ed. et seqq. Antea minus bene *ceteros.* Ed. Wow. *oportet.* Male. Nam *putat Plato* vel simile ubique subintelligendum est: ut statim. *Oud.*—6 *Illa voluptatis, dedecoris ac turpitudinis; hæc laudis honesta.* Mire hæc in vulgatis depravata et turbata, quæ integritati suæ restituimus. *Wower. Illa volupt. ac laudis; hæc vero ded. ac turp.* Sic optime hunc locum exhibuit Ed. Vulc. sec. quam miror non secutum esse Elmenh. Conjecit ita quoque vir doctus in marg. et quasi de suo Floridus. Scriver. edidit *illa vol. hæc laudis; hæc vero d.* Sed ita triplicem facit divisionem, cum tantum agatur de *honesto* et *turpi.* Interpolate nimis Wower. *illa vol. ded. ac turp. hæc laudis.* Potius honesta tam voluptatem videntur comprehendere sive verum gaudium ex virtute ortum, quam laudem. Mss. tamen omnes et Edd. reliquæ habent, *hæc laudis. Hactenus, &c.* An fuit *ac laudis; altera vero d.?* Oud.—7 Sic Mss. O. et tacite Elm. cum seqq. In Edd. prioribus *eademque, quæ:* quod etiam non displicet. *Id.*—8 Sic Florent. et Edd. Junt. post. Elm. ac seqq. in reliquis non comparet τὸ *et.* Id.—9 Edd. ante Vulc. sec. *deterrimum*, solenni confusione. Vide Ind. Pro *tertium* Edd. ante Vulcan. *tertiumque.* Id.—1 *Ex utroque medio temperatum.* Corrigendum ex Ms. *ex utroque modice temp.* Scioppius in Symb. Malim cum V. C. *ex utroque modice temp.* Wowerius. Rom. et Ald. *ex utroque medio*, male. *Elmenh.* Bene Sciopp. et Wow. cum Vulc. Ed. sec. et seqq. consentientibus Mss. Fulv. Florent. Put. Voss. In Bened. est *modifice temporum.*

NOTÆ

[a] *Illa voluptatis, ac [hæc] laudis: hæc vero, &c.*] Censeo legendum *illa voluptatis ac laudis: hæc vero, &c.* duo enim tantum posuit genera, sequendorum nempe, et fugiendorum; sive Honestorum, et Turpium. Deinde Honesta voluptatem afferre dicit, et laudem, Turpia vero, dedecus et turpitudinem.

diocritatis hujus vult esse participes[2] puerum docilem,[3] et virum progredientem ad modestiam, eundemque commodum ac venustum.[4] [t] Ejusmodi quippe[5] medietates[6] inter virtutes et vitia intercedere[7] dicebat, tertium quiddam: ex quo alia laudanda, alia culpanda essent. Inter scientiam [598] validam, alteram falsam,[u] pervicaciæ vanitate jactatam: inter pudicitiam[8] libidinosamque vitam, abstinentiam et intemperantiam posuit:[9] fortitudini ac timori medios pudorem et ignaviam fecit. Horum quippe quos[1] mediocres vult videri, neque sinceras esse virtutes, nec vitia tamen mera et intemperata, sed hinc[2] atque inde per-

duabus aliis. Censet puerum docilem, et virum tendentem ad moderationem, quique sit commodus et lepidus, participare hanc mediocritatem. Nam aiebat talia media esse inter virtutes et vitia, quæ quidem essent aliquid tertium: et ex iis quædam esse laudabilia, quædam vero vituperabilia. Inter scientiam firmam et ignorantiam constituit alteram scientiam adulterinam, quæ ostentatur superbia pertinaci: et inter Pudicitiam ac vitam luxuriosam, Continentiam et Incontinentiam. Interposuit Audaciæ ac Metui Verecundiam et Pusillanimitatem. Nam illorum hominum, quos ait esse in mediocri statu, existimat nec virtutes esse puras, neque tamen vitia pura et impermixta, sed ex hac atque illa parte esse temperata. Mali-

Oud.—2 Edd. ante Vulcan. *participem.* Vide ad l. I. de Dogm. Plat. p. 567. Ed. Flor. *Id.*—3 Ms. *docibilem:* quod puto esse Apuleii: sic et infra in eodem Ms. est, *indocibilitas.* Scioppius in Symb.—4 Vid. Not. Var.—5 Edd. ante Vulcan. *enim.* Oud.—6 Florent. Ed. Vulc. pr. *medietatis.* Id.—7 Edd. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *intercidere.* Id.—8 Florent. Voss. Bened. *prudentiam.* An scripsit Auctor *pudentiam?* eodem sensu. Glossæ: Pudentia, αἰσχύνη. Id. —9 *Vitam et abstin. et temperantiam posuit.* Ms. *vitam abstin. et t. p.* deleta priore copula. *Sciopp. in Symb.* Dele particulam *et*, ut jubet Ms. *Wower.* Recte Edd. Vulc. sec. Wow. et seqq. ediderunt *abstinentiam*, cum vulgo male *et abst.* exhiberent: ubi merito τὸ *et* exulat a Mss. et Ed. Junt. post. Dein *et temperantiam* habent quoque Mss. Vulc. (qui ita expressit in Ed. pr.) et Bened. Voss. Fulv. aliique. Sed Edd. vett. *intemperantiamque.* Florent. membranæ *et intemperantiam*, verissime, uti etiam in Interpretatione vertit Floridus, licet inepte *temp.* in textu habeat. Sensus loci *Intemp.* necessario exigit: ut patet ex supra dictis. *Oud.*—1 Bened. *quas.* Id.—2 Potius scribam, *sed intemperata, et hinc.* Colvius. *Nec vitia temeraria et int.* Hæc est doctissimi Vulcanii lectio, sane non nimis bona. Reponatur itaque ex impressis et scriptis libris germana: *nec vitia tamen mera et intemperata.* Me-

NOTÆ

[t] *Eundemque commodum ac venustum*] Colvius conjiciebat reponendum *eundemque comem modo ac venustum.*

[u] *Inter scientiam validam, alteram falsam, &c.*] Videtur hiare hic locus: sic restituendum crediderim: *inter ignorantiam, et scientiam validam, alteram falsam, &c.* Ratio emendationis patet ex eo, quod paulo ante scriptum est: 'ejusmodi quippe medietates inter virtutes et vitia intercedere dicebat,' &c. juxta hanc emendationem verti in Interpretatione.

mixta esse. Malitiam vero deterrimam [y] et omnibus vitiis imbuti hominis dicebat[4] esse: quod accidere censebat, cum optima et rationabilis portio,[5] [w] et quæ etiam imperitare[6] ceteris debeat,[7] servit aliis; illæ vero vitiorum ducatrices,[8] iracundia et libido,[x] ratione sub jugum[9] missa, dominantur.[1] Eandem[2] malitiam de diversis constare, abundantia, inopiaque.[3] [y] Nec solum eam[4] inæqualitatis[5] vitio claudicare arbitratur, sed etiam incumbere dissimilitudinem.[6]

tiam autem aiebat pertinere ad hominem pessimum et pollutum cunctis vitiis: quod aiebat contingere quando pars Animæ potissima et rationalis, quæque debet dominari reliquis, subdita est aliis, illæ autem antesignanæ vitiorum Ira et Libido subdita sibi Ratione imperitant. Ait præterea illam ipsam Malitiam constitui in diversis, excessu nempe et defectu. Neque existimat tantum eam vacillare vitio inæqualitatis, verum etiam laborare eam disparitate. Nam non posset convenire cum

rum et sincerum idem valet, cui opponitur temperatum sive mixtum. Illud, *Temeraria*, est temerarium. *Sciopp. in Symb.* Repone ex impressis et scriptis libris: *Nec vitia tamen mera et intemperata.* Wowerius. *Nec vitia tamen mera* est lectio Aldi, Rom. et Bas. 1. codicis. In Flor. Leid. et Bas. legitur, *nec v. temeraria*, temere. *Elmenh.* Non cepit Auctoris mentem Vulcanius, cum ex suo Cod. substituit *temeraria:* prave: licet accedat Florent. Recte vulgatum vindicarunt Sciopp. et Wower. Plato aiebat, iis hominibus, quos *mediocres* vocabat, non meras inesse virtutes, sed nec mera vitia et *intemperata*; quæ non habent temperiem virtutis; sed illis inesse quædam hinc inde permixta, claro sensu. Nec percipio, quid voluerit Colvius, potius scribens *sed intemperata et.* Tunc *temperata* debuerat dicere. *Oud.*—3 Sic Mss. Flor. Put. Fulv. Bened. Voss. et Edd. Elm. &c. Ante *deterrimi.* Id.—4 Voss. *ducebat.* Vide ad hujus libri init. Sed sequitur 'censebat,' ut bene reposuit, Mss. consentientibus, Vulcanius pro ante vulgato ibi quoque *dicebat.* Id.—5 Bas. 1. Rom. et Aldus, *proportio*, male. *Elmenh.* Et O. ante Vulcan. Vide ad. l. I. de Dogm. Plat. p. 586. Flor. Infra p. 612. 'animæ portio.' Lipsius quoque ascripsit *R. portio.* Oud.—6 Edd. ante Vulc. sec. *imperare* contra Mss. vide ad Phil. Nat. p. 199. a. *Id.*—7 *Debet.* Bened. *debent.* Lege *debeat.* Id. —8 Vulg. *doctrices:* alii *ductrices.*—9 Bas. 1. Ald. Rom. *jugo:* male. *Elmenh.* Omnes Edd. ante Vulcan. *Sub jugo.* Male, judice Elmenh. Nec ego sequor. Defendi tamen posset ob præteritum, et ex iis, quæ notavi ad Cæsar. l. I. B. G. c. 7. ubi eadem varietas. Mss. O. hic *jugum.* Oud.—1 Prave Ms. Vulc. cum ejus Ed. pr. *domantur.* Id.—2 Ed. Flor. male *eam.* Id.—3 Mss. Bened. Voss. *Ab. inop. constare.* Id.—4 *Nec sol. ea.* Ed. Junt. post. *eam:* ut Florid. in Interpret. quod præfero. scil. 'Malitiam:' immo sequitur 'posset,' &c. *Id.*—5 Bas. 1. *in qualitatis*, male. *Elmenh.* Male Edd. ante Vulcan. *inqualitatis.* Oud.—6 Bened. *et incumb. sed etiam.* Vulc. Voss. *incumb. sed eti-*

NOTÆ

[w] *Cum optima et rationabilis portio*] Supple *animæ*, quam quidem portionem in capite ponit Plato.

[x] *Illæ vero vitiorum ducatrices iracundia et libido, &c.*] De his Plato in Timæo.

[y] *Eandem malitiam de diversis constare, abundantia, inopiaque*] Abundantia enim nimia (ut ait Plato Dial. 4. de Republ.) delicias, desidiam, et rerum novarum studium parit: Inopia vero cum rerum innovatione illi-

Neque enim posset cum bonitate congruere, quæ a semetipsa tot modis discrepet; et non solum disparilitatem, sed et inconcinnitatem[7] præ se gerat. Tres quapropter[8] partes animæ tribus dicit vitiis urgeri. Prudentiam indocibilitas[9] impugnat:[1] quæ non abolitionem infert scientiæ, sed contraria est disciplinæ discendi.[2] Hujus duas ab eo species accepimus, imperitiam et fatuitatem: quarum imperitia sapientiæ, fatuitas[3] prudentiæ inveniuntur [599] inimicæ. Iracundiam, audacia:[4] [z] ejus comitatum sequuntur indignatio et incommobilitas, dicta Græce ἀοργησία:[5] [a]

Bonitate, quandoquidem tam multiplici ratione differat a seipsa; et non tantum præ se ferat dissimilitudinem, verum etiam incongruitatem. Quamobrem affirmat tres portiones Animæ premi tribus vitiis. Ratio oppugnatur ab Indocilitate, quæ non importat sublationem doctrinæ, sed adversatur docilitati requisitæ ad discendum. Didicimus ab ipso duas esse species illius, Ignorantiam et Stoliditatem: quarum Ignorantia Scientiæ, Stoliditas Prudentiæ contrariæ reperiuntur. Pars Irascibilis oppugnatur ab Audacia. Ejus asseclæ sunt Indignatio et Stupor, dictus Græce

am. Dein Fulv. Bened. Ed. Junt. post. *dissimilitudine:* ut *claudicare* subintelligatur. Latet quid. *Id.*—7 *Sed etiam concinnitatem.* F. *inconcinnitatem.* Brantius. Bene. Perverse enim in Edd. ante Vulcan. præter Junt. post. est *concinn.* Bened. *sed et inconcinn.* Ex tali cod. Editores primi contra mentem Auctoris *etiam conc.* effinxerunt. *Oud.* Contra pro *inconcinnitate* Ernestus et Oudend. in Suet. Aug. c. 86. legunt *concinnitate.* e suis Codd. quibus accedit Santenii Cod. apud Ruhnken. in Præf. Lex. Scheller. *J. Bosscha.*—8 *Quapropter tres.* Bened. Voss. *tres quapropter:* quo ordine Auctor sæpissime in hoc libro. Vide infra p. 611. Dein *urgueri* Ed. Scriv. *Oud.*—9 Sic Mss. Fulv. Bened. cum Scioppio, Vulc. Ed. utraque, Elm. et seqq. ut alibi. Sed Mss. et Edd. reliquæ *indocilitas.* Id.—1 Bened. *ampugnat.* Id. 2 Ita Mss. O. cum Vulc. et seqq. in Ed. Vulc. sec. abest *discendi.* Priores *discendæ.* Id.—3 Edd. ante Vulcan. *et fat.* Id.—4 Voss. Florent. Ed. Junt. post. *Audaciam.* Quomodo excandescentiam sive secundam animæ portionem (vide lib. præc.) impugnet, eique contraria sit in uno homine, de quo agitur, non percipio. Forsan hic etiam quædam desunt. *Id.*—5 *Dicta Græce ἀναλγησία.* In marg. Bas. 2. ἀναισθησία. Ἀναλγησία quam 'Indolentiam' Cicero dixit, teste Sid. Apollinare. *Colv.* Legerim potius cum Ms. ἀοργησία: qua voce etiam Aristoteles hac ipsa de re utitur. *Sciopp. in Symb.* Flor. DORTESIA NYIS. Leid. DORGISITNIIS. alii ἀναλγησία. Basil. 2. et Ald. ἀναισθησία, Rom. ἀναλγησία. *Elmenh.* Græca recte e Cod. Fulv. emendavit

NOTÆ

beralitatem, et maleficia gignit.

[z] *Audacia*] Quam a Fortitudine plurimum discrepare ait Plato in Protagora, et Audaciam quidem hominibus provenire ab arte, ab ira, ab insania, Fortitudinem vero a natura debitaque educatione animorum.

[a] *Incommobilitas, dicta Græce ἀοργησία*] Alii ἀναλγησία, quæ est indolentia Ciceroni, quidam ἀναισθησία, quam insensibilitatem vertere possumus. At ἀοργησία magis quadrat huic loco: melius enim exprimit quam habet Apuleius 'incommobilitatem.' Et

ita enim dixerim, quæ non extinguit [6] incitamenta irarum, sed ea stupore defigit immobili.[7] Cupiditatibus applicat luxuriam, id est, appetitus voluptatum et desideriorum, ad fruendum potiendumque haustus inexplebiles.[8] Ex hac manat avaritia atque lascivia : quarum altera liberalitatem coërcet,[9] altera immoderatius fundendo [1] patrimonia prodigit facultates.[a] Sed virtutem [3] Plato [b] habitum esse dicit

ἀοργησία: sic enim vocaverim affectum, qui non aufert stimulos Irarum ; verum sistit illos torpore immobili. Apponit parti concupiscenti Libidinem, hoc est, desideria Voluptatum, et insatiabiles haustus cupiditatum ad fruendum et potiendum. Ex hac libidine derivantur Avaritia et Lascivia, quarum una cohibet largitatem, altera dissipat bona patrimonii, profundendo ea intemperantius. Plato autem ait Virtu-

Sciopp. seu *inirascentia*, lentitudo et incommobilitas, ac bene adducit Aristot. l. II. Eth. c. 7. Huc facit Plutarchus *περὶ ἀοργησίας* ; et sic clare Mss. Voss. Recte ergo secuti sunt Scal. Elm. &c. At *ἀναλγησία*, ut est in Vulc. Ed. pr. Wow. et Edd. vett. *ἀναισθησία*, quod habet Junt. post. sunt glossæ. Ceterum Florent. et Bened. habent sine illis *dicta Græce* sic ΔOPTHCIANOTC et Vulc. Ms. ΔOPTHCIANOTIC: unde Floridus facit Genit. *νόου*; sed cur non potius, ut sæpe etiam formatur, *νοὸς*, seu contracte *νοῦς*? atque sic placet etiam Haseo in Hist. Crit. At potius aliud lateat: nam pro *ita enim* legunt Mss. Florent. Voss. Bened. *interim* qui etiam dat *diximus*. Fuitne? *Incommobilitas, ἀοργησίαν nos interim dixerimus*. Oud.—6 Florent. *extinguunt*, male. *Id.*—7 Vid. Not. Var.—8 Ms. *luxuria, id est, appetitus voluptatis et desideriorum*. Scripserim : *cupiditatibus applicat luxuriam, id est, appetitus voluptatum et desiderium a. f. p. ausus inexplebiles:* id est, enormes cupiditates. *Wower*. *Cup. applicat luxuriam i. e. appetitus voluptatum et desideriorum, ad fruendum potiendumque haustus inexplebiles.* Ita e Cod. Florent. exhibuit primus Elm. In Edd. vett. *luxuriam applicat i. e. appetitus voluptatem et desiderium*. Vulc. Ed. sec. *Luxuriam i. e. appetitus applicat voluptatem et desiderium*, et eo ordine Bened. Voss. quorum primus tamen habet *voluptatum et desideriorum*. Wow. edidit *app. voluptatum et desiderium*. Mox quoque *appetitus* in plur. dixit Auctor: quare sequor Elmenhorstium, nisi quod jungam *desideriorum haustus ad fruendum, &c.* sc. omnibus rebus, quas cupit. *Inplebiles* male Bened. *Oud.*—9 Edd. vett. ante Vulcan. præter Junt. post. *coërciat* vel *coërceat*. Id.—1 Potiusne, *imm. virendo?* Colvius.—2 *Patrimonii prodigat facultates*. Fulvii liber *patrimonia pr. facultatum*. Inepte. *Elmenh.* Sæpe junguntur *facultas* et *facultas patrimonii*: et huic lectioni patrocinatur Vulc. Cod. *patrimonii prodig. facultate*. At Bened. *patrimonio pr. facultatem*. Voss. *patrimonia pr. facultate*. Florent. *patrimonia pr. facultatem*. Quare primo malim cum Ed. Vulc. sec. scribere *fundendo patrimonia:* nam ita sæpe in plur. Cic. de Off. lib. II. c. 15. 'patrimonia effuderunt largiendo.' Or. II. Cat. 5. 'patrimonia sua profuderunt.' Adi VV. DD. ad Justin. XIV. c. 3. 'post damna patrimoniorum.' Gron. ad Sen. lib. II. Contr. c. 9. 'quid porro ista patrimonia.' Dein facultas, sed

NOTÆ

magis convenit cum corrupta lectione codicis Florentini ab Elmenhorstio relata, DORTESIA NYIS, quam puto corruptam fuisse ex hac germana: ΑΟΡΓΗΣΙΑ ΝΟΟΥ incommobilitas animi.

[b] *Sed virtutem Plato, &c.*] Vide Platonis Menonem, et lib. IV. de Repub.

mentis optime et nobiliter figuratum,[4] quæ concordem sibi et quietum,[5] constantem etiam facit eum, cui fuerit fideliter intimata, non verbis modo, sed etiam factis[6] secum[7] et cum ceteris congruentem.[8] Hoc vero proclivius, si Ratio in regni sui solio constituta,[9] appetitus et iracundias semper domitas et in frænis habet:[1] ipsique[2] ita obediunt, ut tranquillo ministerio fungantur. Unimodam vero esse virtutem,[c] quod bonum suapte natura[3] adminiculo non indi-

tem esse habitum animi optime et præclarissime formatum, quæ Virtus illum, cui fuerit sincere infixa, reddit sibi unanimem, et pacatum, stabilem quoque, et convenientem secum, et cum reliquis, non verbis tantum, sed et factis quoque. Id autem facilius est, si Ratio collocata in throno sui Regni, teneat perpetuo Cupiditates et Iras sibi subditas, et illæ sic ei pareant, ut exerceant sua munia quiete. Virtutem autem ait esse uniformem, quia Bonum ex suopte ingenio non opus habet sustenta-

sæpius *facultates* simpliciter pro bonis οὐσίᾳ occurrunt, ut infra p. 603. et sæpe. Apud Cicer. ibid. et lib. I. de Off. c. 13. ubi ut et ad lib. v. Fam. Ep. 20. consule Manutium. Potuit lineola supra *e* omissa pro *m*, vel *s* ob seq. literam *s* excidisse: unde incertus hæreo an *facultates*, an *facultatem*, quo plures ducunt Mss. præferam. *Oud.*—3 *Virtutes.* Sic constanter Mss. et Edd. præter Floridum, qui tacite edidit *virtutem.* Rectius: si quidem Mss. O. sequimur, ut ipsi fecerunt, qui tamen *virtutes* retinuerunt, in seqq. *quæ facit cui fuerit intimata*, ubi ante Vulcan. erat in Edd. *faciunt* et *fuerint intimatæ.* Sub his tum debuerunt intelligere *mens:* quod non tam concinnum videtur. *Virtutes* rursus pag. seq. Vide etiam subnexa ab Apuleio, et seqq. notas. *Id.*—4 *Hab. esse d. mentis optime et nobiliter figuratæ.* Omnino legendum: *hab. esse d. mentis optime et nobiliter figuratum.* Sic enim disertim Ms. *Sciopp. in Symb.* Non videtur omnino rejicienda Ms. cod. lectio *mentis optimæ, et nobiliter figuratæ: qui cum corde sibi quietum, constantem.* Wowerius. Bene Sciopp. atque sic cum Ms. Fulv. exhibent quoque Voss. et Bened. ac Edd. Elm. Scriv. Flor. In vett. est *figuratæ.* Edd. Vulc. ac Wow. *mentis optimæ ac nobiliter figuratæ:* et sic plane Florent. nisi quod careat τῷ *et.* Oud.—5 Ita primus edidit Elm. e Mss. Florent. et Leid. addens *et:* cum Vulcanius primo reposuisset *quietum.* Edd. vett. *concordem sibi quietem*, ut est in Voss. Immo *quietem* habent Mss. plurimi, et Bened. *cum corde sibi quietem.* In Fulv. *cum corde sibi quietum.* Voss. *constanter.* Vide num legi debeat *Virtutes, &c. mentis, &c. quæ*, sc. mens *cum corde sibi quietem, constantem etiam facit eum, cui fuerint intimatæ* sc. virtutes. Edd. vett. *etiam eum faciunt.* Id.—6 Sic Mss. In Edd. ante Vulcan. *non tantummodo verbis, sed factis, et etiam.* Id.—7 Bened. *sic ut.* Id.—8 *Cum cet. congruentem.* Ultima vox male abest ab Edd. ante Vulcan. cujus Ed. pr. *cum aliis.* Id.—9 Addunt *sit* Edd. ante Vulcan. *Id.*—1 Contra sensum Mss. Fulv. Voss. Bened. *indomitas et infrænis.* Vulgata lectio sana est et bene Latina. Ob hanc tamen varietatem, quæ non videtur de nihilo orta, conjicio *in domitu.* Glossæ Domitus δάμασις. Cic. lib. II. de Nat. De. c. 60. 'Efficimus domitu nostro quadrupedum vectiones.' *Id.*—2 Sc. Rationi. Voss. Bened. et Edd. ante Vulcan. *ipsæque* sive iracundiæ, vel ἀρχαϊκῶς *ipsæ* pro *ipsi.* Id.—3 Voss. Bened. *natu-*

NOTÆ

[c] *Unimodam vero esse virtutem*] Vide Plat. in Protagora, pag. 229. et seqq.

get: perfectum autem quod sit,[4] solitudine debet esse contentum. Nec solum qualitas, verum etiam similitudo cum virtutis ingenio conjungitur: ita enim secum ex omni parte[5] congruit, [600] ut ex se apta sit, sibique respondeat. Hinc et[6] medietates,[d] easdemque virtutes ac summitates vocat: non solum[7][e] quod careant[f] redundantia et egestate, sed quod in meditullio quodam vitiorum sint sitæ.[8] Fortitudo quippe circumsistitur, hinc audacia, inde timiditate.[9] Audacia quidem confidentiæ[1] fit abundantia; metus vero vitio[2] deficientis audaciæ. Virtutum perfectæ quædam sunt,[g] imperfectæ aliæ.[3] Et imperfectæ sunt illæ,[4] quæ in

culo, sed quod est perfectum, debet esse contentum se uno. Neque tantum qualitas connectitur cum natura virtutis, sed etiam et similitudo. Nam sic sibi ipsi undique convenit, ut ex se ipsa sibi sit concinna, et sibi consentiat. Hac etiam de causa appellat Medietates easdem virtutes, quæ etiam Summitates dicuntur, non modo quia expertes sunt excessus et defectus, verum etiam quia locatæ sunt quodammodo in medio vitiorum. Etenim Fortitudinem circumstant hinc Audacia, illinc Metus. Audacia quidem fit ex copia Fiduciæ; Timor vero est vitium Confidentiæ destituentis. Ex virtutibus aliquæ sunt perfectæ, aliæ imperfectæ. Ac illæ quidem

ræ. Vide ad Met. lib. VII. p. 502. a. *Id.*—4 Ita Mss. In Edd. ante Vulc. sec. et Wow. *cum sit.* Male Edd. Scriv. Flor. *fit.* Id.—5 Voss. *parte omni.* Id.—6 *Hinc etiam.* Voss. Bened. *hinc et.* Bene. *Id.*—7 Edd. ante Vulc. sec. et Wow. *nec solum.* Id.—8 Sic Mss. *sitæ sunt* Edd. ante Vulcan. Præcedit 'careant.' Variatio illa modorum non infrequens est, et inferius occurret. Sed Mss. sunt sequendi. *Id.*—9 Bened. *tumid.* prave. *Id.*—1 Pleræque edit. *confidentia.* Colvius.—2 *Metus v. vitium.* Scribo, *vitio.* Colvius. Excerpta Puteani *malitia.* Elmenhorstius. Rectius Colvius legit *vitio.* Oud.—3 Bened. *quadam.* Voss. Bened. *q. imperf. sunt aliæ.* Id.—4 Abest *sunt* a Bened.

NOTÆ

[d] *Medietates*] Cave has medietates easdem esse putes, ac ea, quæ Philosophi τὰ μέσα, media, vocant, de quibus infra nonnihil. Hæc enim sic dicta sunt, quod ex se neque bona, neque mala sint, sed media inter utraque: illæ vero, quod mediæ sint inter duo contraria vitia, quales esse virtutes jam supra dictum, et fusius infra declaratur ab Apuleio.

[e] *Easdemque virtutes ac summitates vocat: non solum, &c.*] Totum hunc locum mire illustrant quæ habet Aristoteles lib. II. de Moribus cap. 6. quem vide.

[f] *Non solum quod careant, &c.*] Refer hoc ad 'medietates,' non autem ad 'summitates.'

[g] *Virtutum perfectæ quædam sunt*] Diogenes Laërt. in Vita Platonis: τῆς τελείας ἀρετῆς εἴδη τέτταρα, ἓν μὲν φρόνησις, ἓν δὲ δικαιοσύνη, τρίτον δὲ ἀνδρεία, τέταρτον σωφροσύνη. 'Perfectæ consummatæque virtutis esse species quatuor, primam Prudentiam, secundam Justitiam, Fortitudinem tertiam, quartam Temperantiam.'

omnibus beneficio solo naturæ proveniunt,[h] vel quæ solis disciplinis traduntur,[i] et magistra ratione[5] discuntur. Eas igitur, quæ ex omnibus constant, dicimus[6] esse perfectas. Imperfectas virtutes semet[7] comitari negat. Eas vero, quæ perfectæ sunt, individuas sibi,[k] et inter se[8] connexas esse, ideo maxime arbitratur, quod ei, cui sit egregium ingenium, si accedat industria, usus etiam et disciplina,[9] quam dux rerum Ratio fundaverit, nihil [601] relinquetur,[1] quod non virtus administret. Virtutes omnes[2] cum animæ partibus[3] dividit:[4][l] et illam virtutem, quæ ratione sit nixa,[5] et est spectatrix dijudicatrixque[6] omnium rerum, pruden-

sunt imperfectæ, quæ nascuntur in singulis solo munere naturæ, aut quæ produntur solis præceptis, et addiscuntur Ratione docente. Dicimus ergo illas esse perfectas, quæ conflatæ sunt ex omnibus. Negat Plato virtutes imperfectas inter se connexas esse. Idcirco autem præcipue existimat illas, quæ sunt perfectæ, esse inter se conjunctas et inseparabiles, quod is, qui habet præstantem indolem, si insuper habeat Solertiam, Experientiam quoque, et Disciplinam, quam Ratio gubernatrix rerum firmaverit, nihil amplius habebit quod virtus non exequatur. Distribuit virtutes juxta distributionem portionum animæ: atque illam virtutem, quæ innititur Rationi et considerat atque æstimat omnia, appellat Prudentiam et Sapientiam; ex

Voss. at *illæ* non male deest Edd. ante Vulcan. *Id.*—5 Ita bene e suo Cod. edidit Vulc. et seqq. consentientibus Mss. Florent. Bened. nisi excerpta fallunt: ut passim 'vita magistra,' 'natura magistra,' 'experientia magistra.' In Putean. Voss. et Edd. prioribus *magis ratione:* unde Lipsius non male margini allevit *magistratione:* immo sic emendavit Salmas. ad Solin. p. 336. negans in Mss. *magistra* esse. 'Magistrationes publicæ' in Cod. Theodos. de Scholis. Sed statim, 'disciplina, quam dux rerum Ratio fundaverit.' *Id.*—6 Edd. ante Vulcan. *o. his* contra Mss. sed *constent* bene Fulv. Voss. ut et *dicemus*, in quo accedit Bened. *Id.*—7 *Sibimet* lego. *Brantius.* Ed. Junt. post. cum Brantio *sibimet.* Oud.—8 Bened. *intra se.* Id.—9 *Usus et disc.* V. C. *ausus.* Vulcanius. *Usus etiam.* Sic Mss. Florent. Voss. Bened. Edd. Elm. Scriv. Flor. Abest *etiam* a prioribus. *Usus* et *ausus* ut male est in Cod. Vulc. et alibi confunduntur, ut apud Veget. Prol. 'ausibus literarum:' ubi contra perperam alii *usibus.* Sæpe *ausus* 4tæ decl. pro ausum. V. Burm. ad Ovid. Met. lib. XI. vs. 242. et me ad Hirt. B. Al. c. 43. *Oud.*—1 Bened. *erit.* Id.—2 Edd. ante Vulcan. *omn. virt.* Id.—3 Bened. *paribus.* Id.—4 Sic Mss. Florent. Voss. Bened. Edd. Elm. Scriv. Flor. Antea *divisit.* Statim iidem *dicit;* antea *dixit.* Id.—5 Edd. ante Vulcan. *nexa.* Id.—6 Ita

NOTÆ

[h] *Quæ in omnibus beneficio solo naturæ proveniunt*] Quales sunt naturales omnes animi dotes.

[i] *Vel quæ solis disciplinis traduntur, &c.*] Quales sunt artes omnes.

[k] *Eas vero, quæ perfectæ sunt, individuas sibi, &c.*] Hoc est, quod in scholis vulgo dicunt Virtutes connecti in statu heroico.

[l] *Virtutes omnes cum animæ partibus dividit*] Lib. IV. de Repub. pag. 641. et 642. quas vide.

tiam dicit, atque sapientiam: [m] quarum sapientiam disciplinam vult videri divinarum humanarumque rerum; prudentiam vero, scientiam esse intelligendorum bonorum et malorum,[7] eorum etiam, quæ media [8] dicuntur.[n] In ea vero parte, quæ iracundior habeatur, fortitudinis sedes esse et [9] vires animæ, nervosque ad ea implenda, quæ nobis severius agenda legum imponuntur imperio.[1] Tertia pars mentis est cupidinum et desideriorum, cui necessario [2] abstinentia comes est: quam vult esse servatricem convenientiæ [3] eorum, quæ natura recta pravaque sunt in homine.[4] Ad placentiam ac mediocritatem [5] libido flectitur,[6] actusque voluptarios [7] ratione hujus dicit ac modestia coërceri. Per has tres animæ partes quartam virtutem justitiam æqualiter dividentem se, scientiamque [8] [o] ejus causam esse dicit, ut

quibus censet sapientiam esse scientiam rerum divinarum et humanarum: Prudentiam autem esse disciplinam cognoscendorum Bonorum et Malorum, atque eorum, quæ appellantur Media. In illa autem Animæ portione, quæ est commotior, dicit esse domicilium Fortitudinis, et robur Animæ ac vires ad exequenda illa, quæ nobis severius præscribuntur facienda jussu Legum. Tertia portio Animæ est ea, quæ pertinet ad Cupiditates et Appetitus, cui necesse est adesse Temperantiam, quam ait Plato esse conservatricem congruentiæ illarum rerum, quæ ex se sunt bonæ et malæ. In homine Cupido inclinatur ad complacentiam, et moderationem, et ait actiones voluptuosas cohiberi hujus virtutis dictamine et moderatione. Distribuit ex æquo per has tres portiones mentis Justitiam quartam virtutem, et ait eam esse causam cur

Elm. &c. e Mss. Hanc vocem non agnoscunt Edd. ante Vulcan. qui e suo Cod. cum Wower. dedit *et dijud.* ut est quoque in Putean. Abest *que* a Voss. *Id.*—7 Exulat *et* a Bened. *Id.*—8 Non habet Bened. *τὸ quæ.* Edd. ante Vulcan. *media quæ.* Id.—9 *Fortit. sedem esse et.* Mss. Voss. Bened. Vulc. et Edd. ante Bas. sec. *sedes* in plurali, quod non fuerat mutandum. Carent *et* Edd. ante Vulcan. *Id.*—1 Bened. *imperitia:* inepte. *Id.*—2 Exulat a Bened. *necessaria* Ed. Junt. pr. *Id.*—3 Bened. *veniente.* Id.—4 *Recta pr. sunt. In homine, &c.* Malim cum Voss. *sunt in hom. &c.* Id.—5 Voss. Bened. *ad med.* Id.—6 Edd. ante Vulcan. sec. Ed. *reflectitur.* Id.—7 Excerpta Puteani *adusque v.* male. *Elmenh.*—8 Vid. Not. inf. et Not. Var.—

NOTÆ

[m] *Prudentiam dicit, atque sapientiam*] Harum duarum Prudentia tantum virtus est moralis, quippe quæ sola circa Bona et Mala ac Media versetur. Sapientia vero ex numero est illarum virtutum, quas dicit Plato beneficio naturæ aut disciplina comparari.

[n] *Eorum etiam, quæ media dicuntur*] Τῶν μέσων, de quibus supra, quæ nimirum ex sese neque Bona, neque Mala, sed perinde sunt atque illius animus, qui ea possidet: qualia sunt Bona fortunæ et corporis.

[o] *Æqualiter dividentem se* [*dividentes,*] *scientiamque*] Corruptus proculdubio

unaquæque potiori rationi[9] ac modo [602] ad fungendum[1] munus obediat.[2] Hanc ille heros justitiam modo[3] nominat, nunc universæ virtutis nuncupatione complectitur,[4] et item fidelitatis[5] vocabulo nuncupat:[6] sed cum ei, a quo[7] possidetur, est utilis, benivolentia est; at cum foras spectat, et est fida speculatrix utilitatis alienæ, justitia nominatur. Est et illa justitia,[8] [p] quæ quartum vulgata divisione virtutum locum possidet, quæ cum religiositate, id est, ὁσιότητι[9] copulatur:[q] quarum religiositas Deum honori ac suppliciis[r] divinæ rei mancipata[1] est; illa vero hominum

singulæ pareant optima ratione et modo ad exequendum suum munus. Eam Divinus ille vir nunc appellat Justitiam, nunc eam comprehendit generali vocabulo Virtutis, atque appellat etiam eam nomine Fidelitatis; at quando utilis est illi, qui eam habet, dicitur Benevolentia: sed cum respicit extra se, atque est fidelis exploratrix commodi alieni, appellatur Justitia. Illa etiam Justitia est, quæ tenet quartum locum in communi distributione Virtutum, quæ conjungitur cum Religione, hoc est, Sanctimonia: ex quibus Religio addicta est cultui Deorum, et supplicationibus Re-

9 *Potiorem ratione.* Forte *potior in ratione:* vel, *potiore ratione*, vel, *potiori rationi ac modo.* Colvius. Recte: sed *potiore ratione* edidere Vulc. et seqq. quod confirmatur Mss. Florent. Putean. Bened. Voss. In Mss. Vulc. est *potiora.* Antea *potiorem* nullo sensu. Pro *ac modo* Bened. *ne modo.* Oud.—1 Aldus *ad fugiendum.* male. *Elmenhorstius.* Wower. etiam *ad fugiendum:* inepte. *Oudendorp.*—2 F. *obaudiat.* Brantius. V. alibi. Voss. *obædiat.* Oudendorp.—3 Voss. *modo just.* Idem.—4 Excerpta Puteani, *compleatur:* male. *Elmenh.*—5 Malim cum Ms. *vere fid.* Scioppius in Symb. Wower. Fulvii liber *vera f.* recte. *Elmenh.* *Vere* ediderunt etiam Wow. et Scriv. *Oud.*—6 Florent. et Edd. ante Vulc. sec. *nuncupatur.* Bened. *nominat.* Id. —7 Voss. *quod.* Bened. *qui*, in quo mox pro *benivol.* est *bonivol.* et in Voss. *aut* pro *at.* Id.—8 Bened. *alia Just.*—9 *Id est* ὁσιότητι. Desunt Edd. primis, Junt. pr. Ald. Bas. pr. in quibus etiam male *copulantur.* Id.—1 Bened. *divi-*

NOTÆ

dubio locus, quem restituere absque Mss[um] ope non ausim. Interim, ut sensum elicerem commodum sic interpretatus sum quasi fuisset scriptum: *Per has tres animæ partes quartam virtutem Justitiam æqualiter dividit, eamque causam esse dicit, &c.* Favet meæ interpretationi quod ait Plato lib. IV. de Rep. pag. 640. Justitiam esse, quæ Temperantiæ, Fortitudini, et Prudentiæ vim præbuit, qua et innascerentur, et innatæ perseverarent quamdiu ipsa adesset.

[p] *Est et illa justitia, &c.*] Strictius sumta pro virtute illa, quæ suum unicuique tribuit.

[q] *Quæ cum religiositate, id est, ὁσιότητι copulatur*] Ὁσιότης hæc, seu sanctitas, secundum Platonem, ea Justitiæ pars est, quæ suum Deo tribuit. Vide illum in Dialogo, cui Euthyphro nomen est. 'Religiositas' vox Apuleio peculiaris.

[r] *Ac suppliciis*] Sacrificiis, et propitiationibus. Hoc sensu apud Livium, lib. XXVII. legas 'suppliciis votisque fatigavere Deos.'

societatis et concordiæ[2] remedium atque medicina[3] est. Duabus autem æqualibus de causis utilitatem hominum justitia regit: quarum est prima, numerorum[4] observantia,[s] et divisionum æqualitas, et eorum quæ pacta sunt symbolum;[5 t] ad hæc ponderum mensurarumque custos, et communicatio opum publicarum:[6] secunda finalis est,[u] et veniens ex æquitate partitio, ut singulis in agros dominatus congruens deferatur, ac servetur bonis potior, minor non bonis.[7] [603] Ad hoc,[8] bonus quisque natura et industria in honoribus et officiis præferatur: pessimi cives luce careant dignitatis. Sed ille justus in deferendo honore, ac servando,

ligionis. Justitia autem est medela ac remedium societatis et pacis humanæ. Justitia vero dirigit commoda hominum ob duas rationes æqualis momenti, quarum prima est observatio computationum, et æqualitas divisionum, et instrumenta pactorum: insuper custodia ponderum ac mensurarum, et dispensatio divitiarum publicarum: secunda pertinet ad limites agrorum, et est divisio procedens ex Justitia, ut conveniens dominium in agros tribuatur unicuique, et major servetur bonis, minor vero malis. Præterea, ut singuli boni tum suapte indole, tum arte sua anteponantur in dignitatibus et muneribus adipiscendis, cives autem mali priventur splendore Magistratus. Verum hæc est ratio æqua observanda illi, qui favet bonis et pro-

nis nuncupata. Id.—2 Bened. *ac concord.* Id.—3 Bened. *ac medic.* Idem.—4 Edd. ante Vulcan. *minorum.* Id.—5 Edd. vett. *symbolæ:* aliæ *symbola.*—6 Voss. *puplicarum:* ut alibi. statim pro *in agros* Fulv. *magistros.* Oud.—7 Ms. *servetur bonus optimis, optior minor non bonis. Adhoc bonus quisque, &c.* qua lectione quid fieri debeat, aliorum facio judicii. Illud. *Adhoc*, probo, quia probum et antiquum: de Asino pag. 81. *Sciopp. in Symb.* Edd. ante Junt. post. *scrutetur bonus optimis potior:* pro τοῖς *bonis potior* habet etiam Vulc. liber *bonis vel optimis potior:* unus Fulv. *optimis potior.* Alter Fulv. Florent. Voss. *bonis optimis optior.* Bened. *bonis optimis aptior.* Videant acutiores. An *ac servetur bonis optio potior?* Oud.—8 Sic cum Scioppio e Ms. Fulv. bene reposuit Elm. e Ms. Florent. eisque accedit Voss. Antea edebatur *ad hæc:*

NOTÆ

[s] *Quarum est prima, numerorum observantia, &c.*] Hæc vulgo Justitia commutativa dicitur: cujus est consulere, ut ne quis in solitis hominum commerciis et contractibus injuria afficiatur.

[t] *Et eorum quæ pacta sunt symbolum* [*symbolæ*] Hoc est, tabulæ, instrumenta, tesseræ, arræ, ea denique omnia, quæ pactorum firmandæ fidei inserviunt. Sæpius in hoc significatu legas *symbola* quam *symbolæ*. Reperitur quidem cum apud alios, tum apud Plautum multis in locis, sed non eodem plane significatu: Curcul. Act. IV. Scen. 1. 'Symbolarum collatores apud forum piscarium.'

[u] *Secunda finalis est, &c.*] Hæc posterior dicitur Justitia Distributiva: ipsiusque est, præmia et pœnas pro meritorum ratione statuere. Finalis ideo hic dicta, quod ea statuat, quæ ad agrorum fines spectant.

modus est ei, qui est suffragator bonorum, et malorum subjugator: ut semper in civitate emineant,[9] quæ sunt omnibus profutura, jaceant et subjecta sint cum suis auctoribus vitia. Quod facilius obtinebitur,[1] si duobus exemplis instruamur: unius, divini, et tranquilli, et beati;[2] alterius, irreligiosi[3] et inhumani, ac merito intestabilis;[4][w] ut pessimo quidem alienus et aversus a recta vivendi ratione[x] facultates suas, divino illi ac cœlesti bonus similiores esse velit.[5] Hinc Rhetoricæ duæ sunt apud eum partes:[y] quarum una est disciplina contemplatrix bonorum,[z] justi tenax, apta et conveniens cum secta ejus, qui politicus[6] vult videri: alia vero adulandi scientia est, captatrix

culcat malos, in tribuenda et conservanda dignitate: ut illa semper excellant in civitate, quæ futura sunt utilia universis, vitia vero cum suasoribus eorum negligantur, et proculcentur. Quod efficietur facilius, si erudiamur exemplis duorum hominum, unius religiosi et quieti ac felicis, alterius impii et crudelis, ut qui edocetur aversus quidem a deterrimo et eo, qui aberrat a justa institutione vitæ, malit suas opes convenire illi religioso cælesti et probo. Exinde ipse ponit duas partes Rhetoricæ: quarum una est scientia observatrix Bonorum, studiosa Æquitatis, quæ idonea est, et congruit cum professione illius, qui vult haberi aptus regendæ civitati: altera autem est disciplina adulandi, quæ aucupatur verisimilitudinem, experientia

ut passim ita variatur. V. Ind. Not. *Id.*—9 Bened. *remaneant.* Mox pro *auctoribus* Edd. ante Vulcan. *actoribus.* Id.—1 Hic in Romano et Aldo desunt vi. versus integri. *Elmenh. Quod fac. &c. esse velit* desunt omnia Edd. primis, Junt. pr. Ald. Bas. pr. *Oud.*—2 Voss. *ac tr. ac b.* Ed. Junt. post. *ac tr.* Addit *hominis* Bened. *Id.*—3 *Alterius vero religiosi.* Religio mihi est Vulcanianam hanc probare lectionem: malo cum scriptis et impressis: *Alterius irreligiosi et inhumani.* Scioppius in Symbola. Prave Ed. Vulc. pr. *vero rel.* ut monuit Sciopp. *Oud.*—4 Bened. *intestibilis.* Id.—5 Vid. Not. Var. —6 Recte ita scriptum in Romano libro. Ven. *pollicitus:* alii omnes, *publi-*

NOTÆ

[w] *Ac merito intestabilis*] 'Antiqui' (inquit Porphyrio ad Horat. Sermon. Sat. III.) 'Eos, quos ad testimonium admitti nolebant, intestabiles vocabant. Detestabiles, quorum testimonium malum et execrandum esset.' 'Improbus intestabilisque' in Legg. 12. Tab.

[x] *Ut pessimo quidem alienus et aversus a recta ratione, &c.*] Locus hic proculdubio corruptus est. Conjiciebam sic legendum: *ut pessimo quidem alienus, et averso a recta vivendi ratione, facultates, &c.* ut sensus esset: ut (Civis quispiam, cui hæc duo exempla proponerentur) 'abhorrens ab improbo illo, qui a recta vita deflectit, malit suas opes probo illi viro permittere, quem iis credat melius usurum.'

[y] *Hinc Rhetoricæ duæ sunt partes*] Vide Platonis Gorgiam.

[z] *Quarum una est disciplina contemplatrix bonorum, &c.*] Hanc tamen Plato non Rhetoricam, sed Justitiam Judiciariam appellat, eamque opponit Rhetoricæ.

verisimilium, usus nulla ratione collectus. Sic enim ἄλογον τριβὴν[7] elocuti sumus,[a] quæ persuasum velit, quod docere non valeat. Hanc δύναμιν τοῦ πείθειν [604] ἄνευ τοῦ διδάσκειν[b] definivit Plato:[8] quam civilis particulæ[9] umbram, id est, imaginem nominavit.[c] Civilitatem vero,[1] quam πολιτικὴν[2] vocat, ita vult a nobis intelligi, ut eam[3] esse ex virtutum

comparata sine ratione. Nam sic exposuimus ἄλογον τριβὴν, quæ vult persuadere, quod non potest docere: Plato definivit eam facultatem persuadendi absque docendo: *quam appellavit umbram, hoc est, simulacrum cujusdam partis scientiæ Politicæ. Vult autem Scientiam Civilem, quam appellat Politicam, sic a nobis*

citus. Verba Platonis ad hanc scripturam firmandam, Gorgia: πῶς λέγεις πολιτικῆς μορίου εἴδωλον εἶναι τὴν ῥητορικήν. Vide etiam sub finem Dialogi. *Colv.* Ald. et Rom. *publicitus:* insulse. *Elmenh.* Sic recte e Platonis Gorgia et Ed. Rom. consentientibus Mss. emendavit Colv. cum seqq. Edd. Vic. Ven. *pollicitus*, aliæ *publicitus.* Oud.—7 Ἄλογον τριβήν. Hæc male omittit Romanus et Aldus. *Elmenh.* *Sic enim, &c. docere non valeat.* Carent his Edd. primæ, Junt. pr. Ald. Bas. pr. Reliquæ *dicere* ante Vulcan. contra Mss. et mentem Apuleii. Valet quidem *dicere*, sed ἀλόγως et sine ratione, adeoque non valet *docere*. Oud.—8 Vid. Not. inf. et Not. Var.—9 Al. *articuli.*—1 Sic Elm. et seqq. e Florent. Reliqui Mss. et Edd. carent τῷ *vero*. Oud.—2 Mss. et Edd. vett. Latine *Politicen*. Id.—3 Bened. *eandem*, a quo mox τὸ *numero*

NOTÆ

[a] *Sic enim ἄλογον τριβὴν elocuti sumus*] Quod magis ad verbum vertas: usum ratiocinio carentem.

[b] *Hanc δύναμιν τοῦ πείθειν ἄνευ τοῦ διδάσκειν* [τοῦ τὰ ψευδῆ πιθανὰ δοκεῖν] Hæc Vulcanii editio est: habent Florent. et Leidens. membranæ: ΔΥΝΑ MEIN TOTE TOIN DEFITOTT DASKEIN. monstrose et nullo sensu. Exemplar meum Elmenhorstianum habet ad marginem manu emendatum δύναμιν τοῦ πείθειν ἄνευ τοῦ διδάσκειν virtutem persuadendi nec docendi, quod magis accedit, meliusque quadrat cum eo, quod habet Plato in Gorg. pag. 313. οὐκοῦν (ῥητορικὸν φῂς ποιεῖν οἷός τε εἶναι) περὶ πάντων ὥστ' ἐν ὄχλῳ πιθανὸν εἶναι, οὐ διδάσκοντα, ἀλλὰ πείθοντα; hoc est, 'nonne (dicis te quempiam efficere posse Rhetorem) ut de omnibus in turba probabiliter dicere possit, non docendo, sed suadendo?'

[c] *Quam civilis particulæ umbram, id est, imaginem nominavit*] Pleræque editiones habent, *civilis articuli*, male. Debetur hæc emendatio Lindenbrogio, ad Ammianum lib. XXX. pag. 196. quam rectam esse probant hæc Platonis in Gorg. pag. 316. ἔστι γὰρ ἡ ῥητορικὴ, κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον, πολιτικῆς μορίου εἴδωλον. Quænam vero sit illa pars Civilis Scientiæ, cujus Rhetorica umbra tantum est et simulacrum, inferius declarat idem Plato: nempe eam esse Justitiam Judiciariam, quam in adulationis genere mentitur Rhetorica, quemadmodum Sophistica Legalem, Fucatoria Gymnasticam, et Coquinaria Medicinam. Verum hæc, et quæ sequuntur, fusius vide apud Platonem, pag. 316. 317. et seqq. in Gorgia.

numero sentiamus: nec solum agentem, atque in ipsis administrationibus rerum [4] spectari ab ea universa atque discerni.[5] Nec solum providentiam prodesse civilibus rebus, sed omnem sensum ejus atque propositum, fortunatum et beatum statum facere civitatis.[6] Hæc eadem utilitati animæ procurat [7] duobus modis. Altera namque legalis [8] est, juridicialis altera. Sed prior consimilis est exercitationi, per quam pulchritudo [d] animæ et robur acquiritur: sicut exercitatione valetudo [9] corporis gratiaque retinetur.[1] Juridicialis illa medicinæ par est: [2e] nam morbis animæ medetur, [605] sicut illa corporis. Has disciplinas vocat, plurimumque earum curationem commoditatis afferre profitetur. Harum imitatrices esse coquinam et unguen-

concipi, ut existimemus eam esse unam ex Virtutibus: neque eam tantum esse activam, et occupatam in ipso regimine, sed omnia prorsus considerari ab ea, et distingui. Et Providentiam non tantum promovere res Politicas; verum omne ejus intentum et propositum esse, ut reddat statum Civitatis omnino prosperum et felicem. Hæc ipsa studet commodis mentis duplici ratione. Nam una est Legalis, altera Juridicialis. At prima harum persimilis est exercitio, quo decor et firmitas comparatur menti: quemadmodum sanitas et pulchritudo corporis conservatur exercitio. Hæc Judicialis similis est Medicinæ: affert enim remedium ægritudinibus mentis, quemadmodum Medicina ægritudinibus corporis. Has nominat Scientias, et affirmat studium ipsarum parere permultum utilitatis. Dicit Culinariam et Cosmeti-

abest. *Id.*—4 Edd. ante Vulcan. *verum.* Id.—5 Τὸ *atque* exulat a Mss. Voss. Bened. *universe* quoque Voss. *Id.*—6 Flor. et Leid. *satisfacere civitati:* male. *Elmenh.* Bened. quoque *satisf.* Voss. *suisf.* Non male Leid. Florent. *civitati.* Oud.—7 *Utilitatem animæ procurat.* Bened. *utilitates.* Sed Florent. Voss. *utilitati.* Vere, et Apuleiano more *procurare* et *curare* dativo junctum. Sæpissime e Mss. id Auctori nostro restituimus. V. Ind. Not. Vulc. Cod. *procreat.* Id.—8 Bened. *regalis.* Id.—9 Bened. *exercitatio.* Florent. caret τῷ *valet.* Id.—1 *Continetur.* Ms. *retinetur.* Scioppius in Symbola, Fulvii liber, *continetur.* Elmenhorstius. Edd. ante Vulcan. sec. *continetur* contra Mss. O. nam male Elm. ait in Fulv. esse. Contrarium monuit Sciopp. *Oud.* —2 Verissime emendavit vir doctus (Mercerus, ut opinor). Vulgo et Mss. *pars.* ineptissime; quod miror, a nemine alio observatum. Juridicialis prudentia non est pars Medicinæ, sed ei par sive similis; ut legalis consimilis

NOTÆ

[d] *Exercitationi, per quam pulchritudo, &c.*] Gymnasticæ.

[e] *Juridicialis illa medicinæ par est*] Male in ceteris editionibus, *medicinæ pars est.* Emendationem hanc, ut et alias non paucas, ignotæ manui debeo, cujus nonnulla habeo annotata ad marginem mei Elmenhorstiani exemplaris. Ceterum hæc ad verbum pæne expressa sunt ex Platone: sic enim habet: τῆς δὲ πολιτικῆς, ἀντὶ μὲν τῆς γυμναστικῆς τὴν νομοθετικὴν (λέγω) ἀντίστροφον δὲ τῇ ἰατρικῇ τὴν δικαιοσύνην.

tariam.[3] Sed et[4] artem sophisticam, professionemque juris blandam, et assentationum illecebras[5] turpes profitentibus,[f] inutiles cunctis:[6] quarum sophisticen coquinæ conjungit.[7][g] Nam ut illa medicinæ professione interdum opinionem imprudentium captat,[8] quasi ea, quæ agit, cum morborum medela conveniant; sic sophistice imitata juridicialem

cen esse earum simias. Verum artem Sophisticam, et professionem Juris assentatricem, ac præ se ferentem inhonestas blanditias adulationum, esse omnibus noxiam. Ex quibus Sophisticam copulat cum Culinaria. Sicut enim illa nonnunquam aucupatur nomen Medicinæ existimatione ignarorum, quasi illa, quæ facit, congruant remedio morborum; ita Sophistica mentita professionem Juris dicundi, hanc de se

est exercitationi, &c. Bened. *illam.* Id.—3 Alii *coquinariam.* Infra: 'Sophisticam coquinæ conjungit.' Vide quæ Daniel Heinsius ad Maximi Tyrii dissertationem 5. p. 42. notat. *Elmenh.* Voss. *quoquinam.* Florent. etiam et Bened. cum Edd. Elm. Scriv. Flor. *coquinam:* quia subjicit Auctor 'Sophisticen coquinæ conjungit:' ubi tamen quis ipsam *culinam* posset intelligere, sub qua unguentaria etiam potest comprehendi. Mss. tamen sequi malo quoque. *Oud.*—4 Ita tacite Florid. Mss. et Edd. carent τῷ *et.* Id.—5 *Assentationum illecebris.* Recte Ms. *ass. illecebras.* Scioppius in Symbola. Corrige ex scripto: *Illecebras turpes profitentem, inutilem cunctis.* Wowerius. Wower. ex Fulvii lib. *a. illecebras t. profitentem, inutilem c.* recte. *Elmenh.* Recte Scioppius et Wowerius cum seqq. *ass. illecebras* e Ms. Fulv. cui accedit Bened. in quo *assumptionum illecebras.* Oud.—6 *Turpes profitentem, inutilem cunctis.* Idem Wow. hoc pacto se corrigere ait ex eodem libro, et secuti sunt ceteri. Dubito de ejus fide. Edd. priores cum Mss. omnibus *turpes profitentibus, inutiles cunctis, &c.* scil. esse. quod non video, cur mutandum fuerit. *Id.*—7 *Quarum sophisticam coquinæ conj.* Edd. Vic. Junt. pr. *quorum.* Malim autem *quare,* quæ vox ita sæpe, præsertim in Ms. Bened. corrupta est. Dein Ed. Scriv. *Sophisticen.* Bene. mox enim *Sophistice:* ubi Mss. Florent. Voss. Bened. male *Sophisticen.* Id.—8 Sic habent, cum Mss. aliquot, Edd. ante Elmenh. qui edidit *opinione imprudentiam.* Sed forsan mutari id non oportuerat. Coquina sæpe captat, sive sibi conciliat, vel fallit imprudentium sensus professione medicinæ et ciborum utilitate. Sic 'captare puellas' Ovidio, &c. At Ms. Bened. *professio,* et *opinione* Bened. Florent. Edd. Elm. Scriv. *inprudentiam* Florent. Voss. Sed Floridus edidit *professionem opinione inprudentium captat,* explicatque 'aucupatur nomen medicinæ.' ut 'captare famam, plausus, auram popularem:' at his melius quadrat

NOTÆ

[f] *Professionemque juris blandam, et assentationum illecebras turpes profitentibus* [*profitentem*] Hanc Plato unico vocabulo ῥητορικὴν vocat, semperque opponit Justitiæ Judiciariæ, quam Noster supra Rhetoricæ partem dixit contemplatricem Bonorum, justi tenacem, &c.

[g] *Quarum sophisticen* [*sophisticam*] *coquinæ conjungit*] Paulo aliter Plato. Ait enim more Geometrico: 'quod Fucatrix ad Gymnasticam, id ad Medicinam esse Coquinariam: immo sic, quod Fucatrix ad Gymnasticam, hoc Sophisticam ad Legalem: rursusque quod Coquinaria ad Medicinam, id Rhetoricam esse ad Justitiam.'

statum, dat opinionem stultis,[9] quasi justitiæ studeat, quam iniquitati favere[1] constat. Unguentariam vero professores[2] juris imitantur: nam sicut illa[3] remedio vult esse, per quod species corporibus ac valetudo serventur, et non modo[4] utilitatem corporum minuit, sed robur etiam viresque frangit, et verum[5] colorem ad desidiam sanguinis mutat; sic hæc scientiam imitata juris,[6] simulat quidem virtutem se animis augere, enervat autem[7] quod in illis nativæ fuerit industriæ. Virtutes eas doceri et studeri posse[h] arbitratur, quæ ad rationabilem animam pertinent,[8] id est, sapien-

ignaris facit existimationem, veluti faveat æquitati, cum certum sit studere eam injustitiæ. Professores autem Juris referunt Cosmeticen. Quemadmodum enim hæc contendit unguenta sua mederi morbis, per quæ etiam pulchritudo et sanitas conserventur corporibus, et tamen non tantum imminuit commoda corporum, sed labefactat quoque firmitatem et vires, et immutat colorem genuinum, faciendo ut sanguis subsidat ad interiora: ita hæc mentita Jurisprudentiam, fingit quidem se procurare mentibus incrementa Virtutis, at revera debilitat naturalem solertiam, quæ est in illis. Existimabat virtutes illas, quæ spectant ad portionem rationalem mentis, nimirum Sapientiam et Prudentiam, posse tradi præceptis, et comparari studio: at-

‘captare opinionem.’ *Id.*—9 Fulvii liber *status:* male. *Elmenh.*—1 Voss. *favore.* Oud.—2 Mss. Florent. Bened. Voss. *professiones.* An *prof. noxia juris imitatur?* vel *nociva?* Id. Propius ad Mstos accedit *professio inanis.* J. Bosscha.—3 Ed. Vulc. pr. *s. illis.* vitiose. Mox pro *per quod* Bened. *quam.* Oud.—4 Sic Elm. et seqq. Sed Mss. et Edd. vett. carent *τῷ et.* Deest tamen vel supra *dum,* vel hic *sed,* aut tale quid. *Id.*—5 Al. *et iterum:* conjicit Brantius *integrum.* Vid. Not. Var.—6 *In scientiam mutata juris.* V. C. unica dictione *inscientia.* Ego legendum censuerim, *scientiam imitata juris.* Vulcan. Alii *mutuata.* Scribe *mentita* vel *imitata.* Wower. *Scientiam imitata juris* recte Mss. Florent. Putean. Bened. Edd. Vulc. sec. Wow. &c. Edd. vett. *inscientiam mutata.* Vulc. pr. *scientiam mutata.* Mss. Voss. Vulc. *in scientiam imitata.* Alii *scientiam mutuata.* Oud.—7 Basil. 1. Ald. et Rom. *enervato.* male. *Elmenh.* Sic bene Vulc. e suo cod. cui astipulantur Florent. Putean. *enervata ut* Bened. Voss. Ante simpliciter *enervato.* Oud.—8 *Virtutes eas doc. arbitrabatur, quæ ad rat. animam p.* Imperfectum hoc e Florent. primus edidit Elm. et astipulatur Voss. In ceteris et Edd. prioribus obvia variatione *arbitratur.* Eodem redit, immo statim ‘censet,’ ‘appellat.’ Dein *animum* Florent. Bened. Voss. Vide ad lib. I. de Dogm. Plat. p. 586. Sed nil muta. Ceterum Colv. Elm. Flor. contrarium aiunt a Platone doceri in Menone. Verum non recte distinguere videntur viri docti. Plato non omnem virtutem doceri non posse existimat, sed eam tantum, quæ solo naturæ beneficio in homine est, licet etiam rationi conveniat; alioquin enim virtus esse non posset: ast alias *rationabiles* omnino doceri posse, ut ‘sapientiam,’ ‘prudentiam’ et ‘Justitiam,’ quæ et ‘naturæ beneficio’ et ‘magistra ratione’ disci possunt. Has ‘perfectas virtutes’ appellavit. Vide omnino p. 600. et hic seqq. *Id.*—

NOTÆ

h *Virtutes eas doceri et studeri posse, &c.*] Contrarium docet Plato, in Menone, ubi fuse disserit Virtutem doceri non posse.

tiam et prudentiam: et illas, quæ vitiosis partibus pro remedio[9] resistunt, id est, [606] fortitudinem et continentiam, rationabiles quidem esse. Superiores autem[1] virtutes pro disciplinis haberi. Ceteras, si perfectæ sunt, virtutes appellat: si semiperfectæ sunt,[i] non illas quidem[2] disciplinas vocandas esse censet;[3] sed nec[4] in totum existimat disciplinis alienas.[5] Justitiam[6] vero, quod trinis animæ regionibus sparsa[7] sit,[k] artem vivendi, ac disciplinam putat: et nunc docilem[l] esse, nunc usu et experiendo[8] provenire. Bonorum autem quædam sui gratia[9] asserit appetenda,[1] ut beatitudinem, ut bonum gaudium:[m] alia

que eas quidem, quæ obsistunt portionibus Animæ corruptis, veluti earum remedium, nempe Fortitudinem et Temperantiam, esse quidem rationis participes. Priores vero Virtutes existimari Scientias. Si reliquæ sint perfectæ, vocat eas Virtutes: si vero tantum semiperfectæ sunt, non existimat quidem eas appellandas esse Scientias: at non putat eas omnino remotas esse a Scientiis. Existimat autem Justitiam esse artem et Scientiam vivendi, quæ extenditur per tres partes mentis: et eam comparari præceptis, modo usu et experientia. Affirmat autem aliqua Bona cupienda esse propter se, v. g. Beatitudinem, et justam Lætitiam: alia non propter se,

9 Bened. *pro medio.* Id.—1 Sic tacite e Cod. Florent. edidit Elm. et seqq. E suo Vulc. *sed superiores.* In reliquis Mss. et Edd. non comparet adversativa particula. *Id.*—2 Male *eas* Ed. Floridi. Abest *quidem* ab Edd. ante Vulcan. *Id.*—3 Bened. *censent.* Id.—4 Sic rursus tacite Elm. &c. e Florent. Reliqui Mss. et Edd. *sed non.* Id.—5 Vitiose Bened. *existimas disciplinas al.* Idem.—6 Prave Edd. ante Vulcan. excepta Junt. post. *justitia.* Idem.—7 *Quod tribus an. regionibus sparsa.* Ms. Bened. *que terris.* Delevi autem τὸ *ex*, quod, nescio unde, irrepsit primum in Ed. Vulc. sec. Nec male uncis incluserunt Elmenhorst. ac Scriv. Sed ejiciendum auctoribus Mss. O. et sensu. pag. 601. 'per has tres animæ partes, quartam virtutem justitiam æqualiter dividentem se.' Pro *vivendi* Bened. *videndi.* Id.—8 Edd. ante Vulcan. contra Mss. *experientia.* Id.—9 Bened. *quadam sui generis.* Id. —1 Sic etiam bis in seqq. Temere Ed. Flor. *expetenda.* Id.—2 *Non sui gra-*

NOTÆ

[i] *Si semiperfectæ sunt, &c.*] Has supra imperfectas appellavit, dixitque illas esse, quæ in omnibus beneficio solo Naturæ proveniunt, vel, quæ solis Disciplinis traduntur: et magistra ratione discuntur.

[k] *Justitiam vero, quod trinis animæ regionibus sparsa sit*] Unde et Virtutes omnes Morales Plato uno Justitiæ nomine complectitur.

[l] *Docilem*] Observa hic *docilem*, non vulgato sensu accipi pro eo qui facile se doceri patitur, sed pro eo quod facile præceptis traditur et comparatur.

[m] *Ut bonum gaudium*] Illud quod ex animi voluptatibus ac virtutum possessione percipitur: nam gaudium, quod ex sensibus provenit, bonum esse negat Plato in Gorgia, pag. 338. et 339.

non sui,[2] ut medicinam:[n] alia et sui et alterius,[3] ut providentiam,[4] ceterasque virtutes, quas et sui causa expetimus, ut præstantes per se et honestas; et alterius, id est,[5] beatitudinis, qui[6] est virtutum exoptatissimus fructus. Hoc pacto etiam mala quædam sui causa fugitanda[7] sunt, alia ceterorum,[8] pleraque[9] et sui et aliorum: ut stultitia, et ejusmodi[1] vitia, quæ et[2] sui causa vitanda sunt, et eorum, quæ accidere ex his possunt, id est, miseriæ atque infelicitatis.[3] Eorum, quæ appetenda sunt, quædam absolute bona dicimus, quæ semper atque omnibus cum adsunt, invehunt commoda; ut virtutes, quarum beatitas[4] fructus est: [607] alia quibusdam, nec cunctis, vel perpetuo[5] bona; ut vires, valetudo,[o] divitiæ, et quæcumque corporis

veluti Medicinam; alia et propter se et propter aliud, veluti Prudentiam ac reliquas Virtutes, quas exoptamus et propter se, tanquam ex sua natura excellentes atque honestas, et propter aliud, nempe propter Beatitudinem, quæ est desideratissimus fructus Virtutum. Eadem ratione aliqua etiam Mala fugienda sunt propter se, quædam propter alia: quamplurima tum propter se, tum propter alia: quemadmodum Insania, ac similia Mala, quæ fugienda sunt tum propter se, tum propter ea quæ possunt evenire ex ipsis: nempe propter Miserias et Infortunia. Ex iis quæ sunt optanda, vocamus nonnulla simpliciter Bona, quæ, cum possidentur, inferunt utilitatem perpetuo, et cunctis qui ea possident: quales sunt Virtutes, quarum fructus est Beatitudo: alia sunt Bona aliquibus, non autem omnibus, nec semper, veluti Robur, Sanitas, Opes, ac omnia quæ pertinent ad Corpus et ad Fortunam. Si-

tia. Tò *gratia* delet Florent. *Elmenh.* Delent quoque Bened. et Voss. quorum auctoritate ejiciendum et intelligendum e superioribus, ut statim 'alia et sui et alterius.' *Oud.*—3 Sic recte Elm. et seqq. cum Mss. Florent. Bened. Voss. In reliquis deest primum *et* contra genium Apuleii et hunc ipsum locum. V. seqq. *Id.*—4 Prave Ed. Flor. *et prov.* Bened. *providentia.* Id.—5 Bened. *et.* Id.—6 Al. *quæ.*—7 Edd. ante Vulcan. *fugienda.* Oud.—8 *Alia ceterorum, &c. vitanda sunt.* Desunt Mss. Bened. Voss. *Id.*—9 Florent. *plerumque.* Id.—1 Edd. ante Vulcan. *hujusmodi.* Id.—2 Male *et* exulat ab Edd. Wow. et Vulc. pr. *Id.*—3 *Infelicitates.* Florent. caret conjunctione, sed et idem cum Bened. Voss. *infelicitatis:* in genitivo, ut jungas cum 'eorum;' sic 'vitia vitanda sunt causa sui et causa mis. atque infelicitatis, eorum' sc. sive quæ sunt ex his accidentia. Male Elm. et seqq. *et infel.* Id.—4 Romana editio cum aliquot aliis, *Beatitudinitas:* Basileensis utraque, ita ut cusum. *Colv.* Rom. et Ald. *Beatitudinitas,* recte. *Elmenh.* Mss. O. et Edd. Junt. post. ac seqq. *Beatitas.* Scriv. *Beatitudo.* Prave Edd. vett. *beatitudinitas,* quod insulse probat Elm. Sequitur Auctor Ciceronem, qui hunc virtutum fructum 'beatitatem' et 'beatitudinem' quoque vocat. Vide Davis. ad Cic. I. de N. D. cap. 34. *Oud.*—5 Abest *vel* a Florent. et Ed. Scriv.

NOTÆ

[n] *Ut Medicinam*] Quæ expetitur propter Sanitatem.

[o] *Ut vires, valetudo, &c.*] Hæc sunt τὰ μέσα, media, de quibus jam supra.

ac fortunæ[6] sunt. Pari pacto, et eorum, quæ declinanda sunt, quædam omnibus ac semper videri mala, quando[7] nocent atque obsunt; ut sunt vitia et infortunia: quædam aliis, nec ea semper nocere; ut ægritudinem, egestatem, et cetera.[8] [p] Sed virtutem liberam, et in nobis[9] sitam, nobisque voluntate appetendam:[1] peccata vero esse non minus libera, et in nobis sita, non tamen ea suscipi voluntate.[q] Namque ille virtutis spectator, cum eam penitus intellexit[2] bonam esse, et benignitate præstare, eam affectandam profecto, et sectandam existimabit sui causa:[3] at item ille,[4] qui senserit, vitia non solum turpitudinem existimationi invehere, sed nocere alio pacto, fraudique esse, qui potest[5] sponte se ad eorum consortium jungere?[6] Sed, si ad ejus-

mili quoque ratione, ex iis quæ vitanda sunt, aliqua apparere Mala universis, et perpetuo, quia lædunt et officiunt; qualia sunt vitia et infelicitates: aliqua quibusdam tantum, ac ne perpetuo quidem ea officere; veluti Morbum, Pauperiem, ac reliqua. At virtutem esse liberam, et positum penes nos, et ultro exoptandam nobis: vitia autem non esse minus libera, et nostri arbitrii, nec tamen illa eligi ultro. Ille enim qui contemplatur Virtutem, quando cognovit omnino esse bonam, et excellere beneficentia, judicavit eam proculdubio appetendam esse, et sequendam propter se. Sicut ille quoque, qui animadverterit vitia non modo inferre sinistram notam famæ, verum etiam lædere alia ratione, et decipere; quomodo potest se ultro affinem facere eorum? At si tendit ad ejusmodi mala, et arbitra-

male. *Id.*—6 Voss. *et f.* Id.—7 Al. *quoniam.*—8 Sic Mss. Florent. Fulv. Voss. Bened. Ed. Junt. post. Elm. &c. Aliæ *similia.*—9 *Nobisque.* Ita Florent. et Edd. Elm. &c. Bened. *et in nobis.* Reliqui Mss. et Edd. *et nobis.* Oud.—1 *Appetenda.* Malim *appetendam.* Colvius. Bene *appetendam* reposuit Colv. et seqq. cum Mss. *Oud.*—2 Voss. *intellexerint.* Bened. *intellexerit* et *benignitatem.* Id.—3 *Eam affectandam prof. et sectandam existimavit sui c.* Hæc est lectio Cod. Florent. quam expressit Elm. et seqq. cum Vulc. et Wow. dedissent *ad eam affectabit p. e. sect. existimabit s. c.* atque ita Mss. Vulc. Bened. Voss. nisi quod per *v* quoque Voss. ut et Ed. Junt. post. In Edd. vett. *eam affectabit et eam sect. existimabit.* Futurum mihi magis placet. Forsan excidit *viam*, ut fuerit: *ad eam affectabit viam.* Terent. Heaut. II. 3. 60. 'ad dominas qui affectant viam.' *Id.*—4 *Ut item ille.* Edd. ante Vulcan. *ac.* Voss. *aut.* Florent. Bened. *at.* vere. *Id.*—5 Veteres impressi, *Quis potest.* Colvius. Bened. etiam *quis:* male. *Oud.*—6 *Ad earum cons. se jung.* Ms. *eorum*, scil. vitiorum. *Sciopp. in Symb.* Bene ; et sic Florent. Voss. Bened. Prave Edd.

NOTÆ

[p] *Ut ægritudinem, egestatem, &c.*] Hæc quoque e numero sunt τῶν μέσων.

[q] *Non tamen ea suscipi voluntate*] Hoc est, non appeti sub ratione vitiorum, sed sub aliqua falsa bonorum et commodorum specie: ut infra explicatur: adeo ut cum ea perpetramus, voluntas nostra non in peccata ipsa feratur: sed in illa, quæ nobis finximus, commoda.

modi[7] mala pergit,[8] ac sibi usuram[9] eorum utilem credit; deceptus errore, et imagine boni solicitatus[1] quidem, sciens vero ad mala præcipitatur.[r] Discrepes quippe a communi[2] sententia, si non quidem ignores, quid inter pauperiem ac divitias intersit: et cum hæc in proclivi sita sint, nec pauperies honestatem, vel turpitudinem divitiæ allaturæ sint, si egestatem [608] rerum victui necessariarum[3] copiis præferas, ineptire videaris: et adhuc illud absurdius, si qui[4] sanitatem corporis spernat, eligens morbos. Sed illud postremæ dementiæ est, cum, qui virtutis pulchritudinem[5] oculis animæ viderit, utilitatemque ejus usu[6] et ratione perspexerit, non ignarus quantum dedecoris atque incommodi adipiscatur ex participatione[7] vitiorum, tamen addictum se velit vitiis. Corporum sanitatem, vires, indolentiam, ceteraque ejusmodi[8] bona extraria, item

tur sibi fore utile iis uti, falsus errore, et invitatus quidem specie boni: sciens tamen detruditur ad Mala. Etenim differas a communi opinione, si scias quidem quantum sit discriminis inter Egestatem et Opes; atque, cum ista sint tibi facilia paratu, et Egestas non sit paritura honorem, aut Opes dedecus, si anteponas penuriam rerum quæ necessariæ sunt ad vitam earundem abundantiæ, existimaberis insanire. Atque hoc erit adhuc ineptius, si quis contemnat prosperam valetudinem corporis præponens ei ægritudines. Verum hoc est extremæ insaniæ, cum is, qui conspexerit acie mentis formositatem virtutis, et cognoverit experientia et ratione ejus utilitatem, sciens quantum probri et damni ferat ex consortio vitiorum, velit nihilominus esse mancipatus vitiis. Dicit hæc non appellanda esse absolute bona, prosperam Valetudinem, corporum Robur, doloris carentiam, aliaque

ante Elmenh. *earum.* In Edd. ante Vulcan. legas *ad e. cons. se ingerere:* sed contra Mss. Forsan tamen phrasis non damnanda. Vide ad l. de Deo Socr. p. 702. 'Tute ad studium sapientiæ ingeris.' *Oud.*—7 Sic Mss. In Edd. ante Elmenh. *hujusmodi.* Id.—8 Bened. *pertingit.* Id.—9 Voss. *ad.* Bened. *et.* Edd. ante Vulcan. contra Mss. *usum.* Infra sæpius *usura.* Id.—1 Bened. *imaginem B. solicitus.* Id.—2 Edd. ante Vulcan. *quidem.* Bened. *ab omni.* Id.—3 Bened. *necessarium.* Id.—4 *Si quis.* Florent. *sequi ut.* Voss. Bened. *sequi:* scribendum nempe *si qui.* V. ad Met. l. I. p. 17. a. 'si qui velit.' *Id.*—5 Sic Mss. Male Edd. ante Vulcan. *cum quis pulchr. virtutis.* Abest *virtutis* a Bened. *Id.*—6 Ita Florent. Bened. Edd. Elm. &c. A ceteris exulat τὸ *ejus.* Id.—7 Voss. *et.* Florent. caret τῷ *ex:* quod uncis inclusere Elm. Scriv. et Flor. *Id.*—8 Minus bene Florent. Voss. et Edd. Elm. Scriv. Flor. *ejus.*

NOTÆ

[r] *Sciens vero ad mala præcipitatur*] Locus hic non mihi videtur sanus; neque enim si quis errore deceptus et invitatus boni imagine (ut dixit) tendit ad mala, dici potest in ea se scientem præcipitasse.

divitias, et cetera quæ fortunæ commoda ducimus,[9] ea non simpliciter bona nuncupanda esse.[1] Nam, si quis ea possidens, usu se abdicet, ea illi[2] inutilia erunt: si quis autem eorum usum[3] converterit ad malas artes, ea illi etiam noxia videbuntur. Si quis autem iis abutitur, obnoxius erit vitiis: qui ea possidet, habere hæc etiam, cum obit, non potest.[4 a] Unde colligitur, bona hæc simpliciter[5] dici non oportere: nec etiam ea quæ sunt morbosa, ut pauperiem, ceteraque, existimari mala oportet.[6] Nam qui tenuis est, si modificetur in sumtibus,[7] nullam noxam ex eo sentiet:

hujusmodi bona externa, præterea Opes, et alia quæ vocamus Bona Fortunæ. Si enim aliquis illa possidens privet se eorum usu, ipsa erunt ei supervacanea. Si vero quispiam detorserit eorum usum ad pravas artes, ipsa videbuntur etiam illi perniciosa. (Si vero aliquis male utitur eis, propensus erit in vitia, et, qui habet ea, non valet ea retinere, quando moritur.) Ex quo infertur ea non esse nuncupanda absolute Bona: nec illa quoque quæ sunt ægritudinis plena, ut Egestas ac reliqua, judicanda sunt mala. Qui enim est angusta re, si moderetur impensis, nihil inde

Id.—9 Edd. ante Vulcan. *dicimus*. Vide ad hujus libri init. *Id.*—1 Mirum est, in Mss. Florent. Voss. Vulc. Bened. legi *sunt:* cum tamen præcedant accusativi: quod foret solœcismus sive anacoluthon durissimum, quo hic non usum puto Auctorem, sed ellipsi *ducebat Plato:* ut sæpissime. Vide ad l. I. de Dogm. Plat. p. 196. b. *Id.*—2 Edd. ante Vulcan. *sibi*. Id.—3 Mss. Florent. Voss. Bened. *ejus:* ut ad 'Fortunam' hoc referas. *Id.*—4 Lib. Fulvii *si q. a. i. a. vitiisque subjectus erit, qui ea possidet, haberi hæc etiam obit.* Æque corrupte. Et fallor aut tota periodus inducenda, quæ plane glossema videtur illorum, quæ præcesserunt. Haud inconcinne tamen emendabis hoc modo: *Si quis autem iis abutitur, obnoxius erit vitiis, et qui ea possidet, habere hæc etiam cum utilitate non potest.* Wowerius. Expressi lectionem codicis Leidens. (*s. q. a. i. a. obn. erit vit. qui ea possidet, habere hoc etiam cum obit non potest*) Basil. 2. *s. q. a. i. a. o. et v. et qui ea possidet habere hæc etiam cum utilitate non potest.* Ms. Fulvii et Flor. memb. hoc modo legunt: *s. q. a. i. a. vitiisque subjectus erit, qui ea possidet, haberi hæc etiam obit.* Rom. Ald. et Bas. 1. omnino hæc ignorant, et videntur glossemata eorum quæ præcesserunt. *Elmenh.* Hæc Vulc. e suo cod. ita expressit *Si q. a. i. a. obnoxius erit vitiis qui ea possidet, habere hoc etiam cum obit non potest:* quæ absunt prioribus Edd. *Hæc* saltem legendum fuerat, non *hoc*. Sed Ms. Voss. modo habet *vitiis erit qui ea possidet haberi hæc etiam obit.* Bened. *vitiis erit, qui ea possidet haberi hoc etiam obit vel obeïn.* Ego adhucdum ἐπέχω. *Oud.*—5 Bened. *simpl. hæc omnia.* Voss. *simpl. bona hæc.* Id.—6 Mss. Florent. Voss. Bened. *ut ea etiam q. s. m. quæ paup. c. existimari op.* Latet menda. Male *etiam* exulat ab Ed. Flor. *Id.*—7 *In sumtibus.* Absunt perperam Edd. ante Vulcan. *Id.*—

NOTÆ

[a] *Si quis autem iis abutitur, &c. cum obit, non potest*] Quidam codices omnino hæc ignorant, et certe videntur esse Glossemata eorum quæ præcesserunt. Si tamen retineas, interpunge inter vocem *vitiis*, et, *qui ea possidet*, ut sit sensus, quem expressi in Interpretatione.

et qui[8] recte pauperie sua utitur, non solum nihil capiet incommodi, verum ad toleranda cetera melior atque præstantior fiet.[9] Si igitur nec habere pauperiem, neque eam ratione regere[1] contrarium est; paupertas per se[2] malum non est. Voluptatem vero neque bonum esse absolute,[t] neque simpliciter malum: [609] sed eam, quæ sit honesta, nec pudendis[3] rebus, sed gloriosis actibus veniat, non esse fugiendam: illam vero, quam aspernatur natura ipsa,[4] turpi delectatione quæsitam, vitari oportere censebat. Solicitudinem[5] et laborem, si naturabiles[6] essent,[u] et ab ipsa virtute descenderent, et essent pro aliqua præclara administratione susceptæ, appetibiles ducebat[7] esse: sed, si adversum naturam turpissimarum rerum[8] causa gignerentur, malas intestabilesque[9][w] esse. Non sola vitia[1]

percipiet incommodi, et qui bene utitur sua tenuitate, non tantum nullam molestiam patietur, sed etiam evadet paratior atque aptior ad reliqua sustinenda. Si ergo non repugnat pati inopiam, et eam moderari ratione, Inopia ex sua natura non est Malum. Existimabat Voluptatem nec esse simpliciter Bonum, nec absolute Malum: verum illam non esse evitandam, quæ sit honesta, nec oriatur ex rebus turpibus, sed ex præclaris facinoribus: illam autem partam oblectamento inhonesto, quam ipsa Natura respuit, esse fugiendam. Existimabat anxietatem et laborem esse optanda, si essent Naturæ consentanea, et procederent ab ipsa Virtute, atque subirentur ob aliquid egregii gerendum: verum esse mala et execranda, si crearentur contra Naturam ob res inhonestas. Non tantum vitia evenire voluntarie Mentibus, et con-

8 Edd. eædem *etiam qui.* Mox pro *incommodi* Bened. *incommodum.* Id.—9 Florent. Bened. Voss. *ad tollenda c. melioratum præstant. fiet*: vel *meliora cum* ut in Voss. Non me expedio. An *meliore actu?* statim 'paupertas, quæ gloriosis actibus veniat:' sed p. 611. 'meliores præstantioresque.' Edd. ante Vulcan. *erit.* Id.—1 Bened. *rationem.* Id.—2 *Per se.* Carent male Edd. ante Vulcan. *Id.*—3 Voss. *ne pud.* Id.—4 Τὸ *natura* reposui ex Flor. Rom. et Aldo. *Elmenh.* Abest quippe ab Ed. Vulc. sec. Male. Pro *delectatione* Bened. *dilectione.* Oud.—5 Edd. ante Vulcan. *solitudinem*: male. *Id.*—6 Sic recte Vulc. in Ed. pr. cum Mss. Leid. Voss. Florent. aliisque. Sic Flor. N. 15. 'Naturabilia commentatus.' Edd. vett. cum Ms. Bened. et Edd. Vulc. sec. ac Wow. *naturales.* Pro *descenderent* Bened. *descenderet.* Id. —7 Ita rursus Florent. Voss. Edd. Elm. Scriv. Flor. In ceteris *dicebat.* V. supra. *Id.*—8 Τὸ *rerum* abest a Florent. *Elmenh.* Item Voss. *Oud.*—9 Consentiunt in hac voce Mss. Florent. Putean. Vulc. Voss. Bened. ut Elm. cum seqq. edidit pro *detestabiles*; ut vulgo. Supra p. 603. 'Irreligiosi et

NOTÆ

[t] *Voluptatem vero neque bonum esse absolute, &c.*] Vide Platonis Gorgiam pag. 338. et seqq. et ejusdem Philebum.

[u] *Si naturabiles essent*] Naturabilis, naturalis: juxta naturam, ut patet ex iis quæ sequuntur.

[w] *Intestabilesque*] Intestabilis hic

voluntate accidere animis, et venire[2] corporibus, sed esse medium quendam statum: qualis est, cum abest[3] tristitia, nec tamen lætitiam adesse sentimus. Ex his quæ in nobis sunt, primum bonum atque laudabile est virtus, bonum studenti. Adeo[4] honestum appellari oportet: solum quippe, quod honestum est, bonum dicimus: ut et malum,[5] turpe: ac merito,[6] quod turpe est, bonum non potest esse.[7] Amicitiam ait sociam,[x] eamque consensu consistere: reciprocamque esse, ac delectationis vicem[8] reddere, quando æqualiter redamat.[9] Hoc amicitiæ commodo provenit, cum amicus eum, quem diligit, pariter ac se cupit prosperis rebus potiri. Æqualitas ista non aliter provenit, nisi similitudo in utroque[1] parili caritate[2] conveniat. Nam ut pares

tingere corporibus, verum esse etiam quendam statum medium, veluti quando caremus mærore, neque tamen experimur nos affici gaudio eorum quæ reperiuntur in nobis. Primum Bonum et laudabile illi, qui appetit Bonum, est Virtus: idcirco vocandum est Honestum. Etenim id tantum existimamus esse Bonum, quod est Honestum: quemadmodum et existimamus Malum id quod est Inhonestum. Et jure id, quod est Inhonestum, nequit esse Bonum. Dicit Amicitiam esse conciliatricem societatis, atque eam positam esse in Concordia, et esse mutuam, et parere gaudium reciprocum, cum redamat ex æquo. Hoc evenit utiliter Amicitiæ, quando amicus optat, ut ille, quem amat, fruatur secunda fortuna eodem modo quo ipse optat ea frui. Hæc æqualitas non gignitur nisi similitudo consentiat in ambobus

inhumani ac merito intestabiles.' Vide Glossas et Torrent. ad Horat. l. II. S. 3. vs. 181. 'Is intestabilis et sacer esto.' *Id.*—1 *Non sola vitia, &c. sentimus.* Absunt hæc omnia Edd. primis, Junt. pr. Ald. Bas. pr. In Edd. Junt. post. Bas. sec. Lugd. Colv. *non sola initia:* unde Vulc. et Wow. e Mss. suis *non sola vitia* fecere, et sic Voss. Abest vox *sola* a Bened. *non solum* in Florent. ut edidere Elm. et seqq. Sed præfero *sola*, quod rectius esse docent sequentia. Post *vitia* Mss. Vulc. et Voss. addunt *sed:* an *ait* vel *scilicet?* ut sæpe. *Id.*—2 Edd. ante Vulcan. *convenire.* Id.—3 Bened. *abem.* Id. —4 *Ideo.* Voss. Bened. *adeo.* Recte, et eodem sensu. Vide ad Met. l. VIII. p. 571. a. *Id.*—5 *Ducimus ut et malum.* Sic recte Vulc. et seqq. Edd. priores *dicimus et malum t.* Ms. Voss. *dicimus ut est malum t.* Bened. *ducimus ut est malum tempore.* Corrupte. *Id.*—6 Sic Voss. Bened. Vulgo *et mer.* Pro *quod turpe* Bened. iterum *quod tempore.* Id.—7 Ita Florent. Voss. Bened. Edd. Elm. &c. Vulc. cod. et Edd. vett. *dici:* nec male. *Id.*—8 Prave Edd. ante Elmenh. contra Mss. O. *dilectionis.* Id.—9 *Æqualiter reclamat.* Scripserim cum Modio nostro, *redamat.* Colvius. Edd. ante Vulcan. *reclamat æq.* Male, licet *reclamat* sit in Voss. Sed bene jam Modius monuit legendum esse *redamat:* pag. seq. 'nec reciprocari queant, ut ament quæ redamantur.' *Oud.*—1 Particulam *in* non agnoscit Florent. *Elmenh.* Uti nec Voss. Bened. *Oud.*—2 Rom. Bas. 1. Ald. *parilitate charitateque.* Elmenhorstius. Contra Mss.

NOTÆ

idem est ac detestabilis.

[x] *Amicitiam ait sociam, &c.*] Consule Platonis libros de Legibus.

paribus [3] irresolubili nexu junguntur: ita discrepantes, et inter se disjuncti sunt,[4] nec aliorum amici. Inimicitiarum autem vitia gignuntur ex malevolentia [610] per morum dissimilitudinem,[5] et distantiam vitæ, et sectas, atque ingenia contraria.[6] Alia etiam amicitiæ genera dicit esse: quarum pars voluptatis gignitur causa,[y] pars necessitatis. Necessitudinem et liberorum amor [7] naturæ congruus est: ille alius [8], abhorrens ab humanitatis clementia, qui vulgo amor dicitur, est appetitus ardens,[9] cujus instinctu per libidinem capti amatores corporum,[1] in eo, quod viderint, totum hominem putant. Ejusmodi calamitates animarum, amicitias idem appellari vetat, quod nec mutuæ sunt,[2] nec reciprocari queant, ut ament, quæ redamantur;[3] nec con-

æquali dilectione. Sicut enim æquales connectuntur æqualibus vinculo indissolubili, sic inæquales discordant invicem, neque amici sunt aliorum. Labes autem odiorum creantur ex Malevolentia per disparitatem indolis, et discrepantiam vitæ, et professiones ac ingenia sibi adversantia. Ait etiam esse alias species Amicitiæ: quarum quædam conciliantur propter voluptatem, quædam propter Necessitatem. Amor familiarum et filiorum est consentaneus Naturæ: ille alter, qui fere vocatur Amor, adversatur Mansuetudini humanitatis: estque vehemens Cupido, cujus stimulatione libidinosa correpti Amatores corporum, existimant universum hominem consistere in eo quod aspexerint. Idem Plato prohibet, ne tales pestes Animorum vocentur Amicitiæ, quia nec sunt reciprocæ, nec possunt fieri mutuæ, ita ut quæ amantur, reda-

Oud.—3 Eædem Edd. ante Vulcan. *pares enim parib.* Bened. *Nam ut partes partibus.* Id.—4 Dele τὸ *et.* Elmenhorstius. Auctore Cod. Florent. de quo tacet: ceteri Elmenh. sunt secuti. In reliquis Mss. et Edd. *et inter se*, quod non innovandum fuerat, per frequentissimum Auctori nostro polysyndeton. Supra, 'et sui et alterius.' Vid. Ind. Not. *se* abest a Bened. *Oud.*—5 Bened. *coguntur.* Voss. *dissim. morum.* Id.—6 Bened. *ing. et contraria.* Id.—7 Sic tacite reposuit Elm. cum seqq. nihilominus bene et e Cod. Florent. Antea edebatur *necessitudinis.* Voss. *necessitudinem.* Bened. *necessitudo.* Ipsi proximi, ut conjuges, parentes, filii vocantur *necessitudines:* ut notum. p. 620. 'tali necessitudine orbatum.' *Id.*—8 Carent τῷ *ille* Edd. ante Vulcan. contra Apuleii genium. *Id.*—9 *Et est appet. ardens.* Recte Voss. Bened. delent τὸ *et.* Ille alius, qui Amor dicitur, est appetitus ardens. Vulc. Ed. pr. e Cod. suo *arens*, male. *Id.*—1 Bened. caret. *Id.*—2 Edd. ante Vulcan. *quæ.* Bened. *neque.* Ed. Wow. *sint:* quia nescivit, modos hos frequenter variari. Adi Burm. ad Virg. Georg. I. 155. Æn. IV. 591. me ad Frontin. lib. III. Prol. supra sæpius; et ad Veget. lib. III. c. 5. 'cum non possit atque facienda sunt:' de Mundo p. 724. 'quod ortus et occasus mutentur...Meridies et Arctos iisdem semper regionibus sunt notatæ.' Mss. Bened. Vulc. et ejus Ed. *sed nec.* Id.—3 Flor. *redimantur:* male. *Elmenh.* Bened. *redemantur.*

NOTÆ

[y] *Alia etiam Amicitiæ genera, &c.* Platonis Lysidem.
quarum pars voluptatis causa, &c.] Vide

stantia illis adsit,[4] et diuturnitas desit, amoresque ejusmodi satietate ac pœnitentia[5] terminentur. Plato tres Amores[z] hoc genere dinumerat: quod sit[6] unus divinus, cum incorrupta mente et virtutis ratione conveniens, non pœnitendus: alter degeneris animi, et corruptissimæ[7] voluptatis: tertius ex utroque permixtus,[a] mediocris ingenii, et cupidinis[8] modicæ. Animas vero[9] fusciores impelli cupidine corporum, unumque illis[1] propositum esse, ut eorum usura potiantur, atque ejusmodi voluptate et delectatione ardorem suum mulceant. Illæ vero[b] facetæ et urbanæ sunt.[2] Animas bonorum deamare, et studere illis, factumque velle[3] [c] [611] uti quam plurimum potiantur[4] bonis

ment, et quoniam neque habent stabilitatem, neque diu durant: atque tales Amores finiuntur fastidio et pænitentia. Plato recenset tres ejusmodi Amores, quia unus est Cælestis congruens cum animo sano, et cum Virtutis natura, nullam inferens sui pœnitentiam. Alter proprius mentis ignavæ et libidinis teterrimæ: tertius temperatus ex ambobus, proprius Animi mediocris, et moderatæ Cupiditatis. Tetriores autem Mentes instigari Cupiditate corporum, atque hoc tantum habere in votis ut fruantur usu eorum, et leniant suum æstum tali voluptate atque oblectamento. Illæ autem puriores mentes sunt lepidæ et comes. Ait illas diligere Animas Bonorum, et bene velle illis, optareque ut quam maxime possideant bonas artes,

Voss. quoque *redimantur*. Oud.—4 Bened. caret *nec*. Voss. *absit*. Id.—5 *Societate ac pœnit.* Scribo ex Ro. edit. *satietate ac pœn.* Colv. *Sanitate*, vel, *satietate*, quod propius accedit ad veterem lectionem, *societate*. Vulc. Retinui lectionem, quam ostentant Edd. Rom. Vic. et probavit Colv. Vulc. Ed. sec. aliique vulgo. Passim *satietas* de amoris tædio occurrit. V. Gebh. ad Tib. II. 1. 51. 'assiduo satiatus aratro.' Vitiose Edd. Junt. Ald. &c. *societate*. Sed Mss. Florent. Putean. Vulc. Voss. Bened. Edd. Vulc. pr. ac Scriv. dant *sanitate:* quod omnino præferendum. Cum anima ex hoc errore et calamitate ad sanitatem rediit. In eadem re apposite Ovid. lib. I. Am. El. 10. 'Cum bene pertæsum est, animique resanuit error:' ubi v. *Oud.*—6 Ven. Ald. *quod fit.* Colvius.—7 Fulvii liber *corrupti*. Elmenhorstius.—8 Bened. *cupiditatis*. Oud.—9 *Animas vero, &c....capi posse.* Hæc cuncta absunt Edd. ante Ed. Junt. post. *Id.*—1 Ed. Vulc. pr. *utrumque:* vitiose. Bened. *illud*. Edd. ante Vulcan. *unum quod:* et pro *esse* contra Mss. *est*. Id.—2 Voss. *sint*. De his nondum egit. Forte *illas quæ f.* Id.—3 Sic optime correxit e suo Cod.

NOTÆ

[z] *Plato tres Amores, &c.*] Vide ejus Dialogum, cui titulus Convivium.

[a] *Tertius ex utroque permixtus*] Quem in tres adhuc dividit, quorum unus medium tenet inter Divinum et Vulgarem, duo reliqui magis accedunt, hic ad Divinum, ille ad Vulgarem: sed hos tres medios affectus, potius quam Amores dicendos existimat, ideoque nec illis Dæmonum nomen tribuit, quo Amores Divinum et Vulgarem insignit.

[b] *Illæ vero*] Puriores mentes, quæ Amore divino flagrant, de quibus tamen nondum locutus est.

[c] *Factumque velle*] De hac formula

artibus, et meliores præstantioresque reddantur. Medias ex utroque[5] constare: nec delectationibus corporum[6] prorsus carere, et lepidis animarum ingeniis capi posse. Ut igitur ille amor teterrimus,[7] ac inhumanissimus, atque turpis, non ex rerum natura, sed ægritudine corporali morboque colligitur;[d] sic ille divinus, Deorum munere beneficioque concessus, aspirante cœlesti cupidine in animos hominum credatur[8] venire. Est Amoris tertia species, quam diximus mediam.[9] Divini atque terreni proximitate collectus, nexuque et consortio parili copulatus, et rationi propinquus est,[1] [e] ut divinus ille; ut terrenus ille cupidini junctus est voluptatis. Culpabilium autem virorum quatuor formæ sunt:[f] quarum prima honoripetarum[g] est,

atque efficiantur probiores et excellentiores. Ait vero medias Mentes conflari ex ambabus extremis, atque ipsas non omnino abhorrere a delectationibus corporeis, et posse etiam trahi eleganti indole Animarum. Quemadmodum ergo ille Amor teterrimus, et ferissimus ac inhonestus non concipitur ex natura rerum, verum ex morbo atque infirmitate corporali: ita ille cœlestis tributus dono ac liberalitate Deorum putatur penetrare in mentes humanas inspiratione Cupidinis divini. Est tertium genus Amoris, quod appellavimus medium, quod concipitur affinitate Amoris cœlestis et terrestris, et connectitur vinculo et societate æquali utriusque, et affinis est Rationi, quemadmodum ille cœlestis; et annexus est cupiditati Voluptatis, sicut ille terrestris. Sunt autem quatuor species hominum vituperabilium: quarum

Vulc. cui accedunt mei omnes; nisi quod Bened. habeat *illis rebus*. Antea editum modo *et factum velle*. Id.—4 Sic recte idem Vulc. cum Mss. Ante *qui pot. plurimum*. Id.—5 Bened. *ex utraque*. Id.—6 Sic Florent. Voss. Bened. Edd. Elm. &c. ut supra 'amatores corporum.' Ante *corporis*. Id.—7 Edd. ante Vulcan. contra Mss. *deterr*. Pro *ac inh.* Voss. *et inh.* Vide ad Met. lib. II. p. 108. b. *Id.*—8 *Creditur*. Florent. Bened. Voss. et Edd. ante Vulcan. recte *credatur*. Id.—9 Hic major distinctio ponenda est: nam alioquin *collecta, &c.* non *collectus* debuisset scribi. Bened. *quem d. medium*. Id. —1 *Et rationi propinquus est*. Non male Floridus, si Mss. addicant. In Edd. Vulc. et seqq. editur *Et ut rat. prop. est divinus ille, ita terrenus ille cup. i. e. v.* Sed non agitur hic de amore terreno, verum tertio, mixto inter cœlestem et terrenum. Pro *ita* in Edd. vett. *ita et*: pro *cupidini* in

NOTÆ

jam ad Apologiam diximus.

[d] *Sed ægritudine corporali morboque colligitur* [*provenit*] Est enim juxta Platonem Insaniæ species a bile adusta provenientis.

[e] *Et ut Rationi propinquus est*] Lege meo periculo: *Et Rationi propinquus est, ut divinus ille; ut terrenus ille cupidini, &c.*

[f] *Culpabilium autem virorum quatuor formæ sunt*] Videndus Plato lib. VIII. de Republ. de his quoque infra iterum aget.

[g] *Honoripetarum*] Φιλοτίμους vocat Plato.

sequens abstemiorum,[2] [h] tertia popularis, tyrannicæ dominationis ultima.[3] Evenit quapropter primum illud mentibus vitium,[4] [i] cum vigor rationis elanguerit, superiorque et [612] robustior [5] fuerit animæ portio, in qua ira dominatur. At quæ Ὀλιγαρχία dicitur, ea sic[k] nascitur,[6] cum propter

prima est Ambitiosorum, altera Avarorum, tertia Plebeia, postrema est Imperii Tyrannici. Quare illa prima labes accidit Animis quando robur Rationis fuerit debilitatum, et ea pars Animæ, cui Ira imperat, evaserit superior, et fortior. Secunda vocatur ὀλιγαρχία. Ea sic oritur, quando ob deterrimum alimentum illius

iisdem et Ms. Fulv. *turpitudini.* Dein *voluptati* habent Mss. Florent. Putean. Voss. *et voluptati* Bened. Unde forsan legendum *Et ut rationi prop. est divinus ille, et terrenus ille turpitudini, ita junctus est voluptati.* Id.—2 Vid. Not. inf.—3 *Tyr. dominationis est.* Quidam editi *Tyr. damnationis.* Vide sub libri finem. *Colv.* Inepte Edd. ante Colv. *damnationis.* Exulat *est* a Voss. Vulc. et Edd. ante Elmenh. &c. Recte. jam præcesserat τὸ *est.* Oud.—4 *Quapropter illud prim. m. ev. vit.* Hic ordo ab Elmenh. est. at in Florent. exaratur *quapropter vit. illud prim. ment. evenit.* Sed in Mss. Bened. Voss. Vulc. *evenit quapropter prim. illud ment. vit.* Notandum sæpius a Nostro secundo in loco poni τὸ *quapropter.* Certe in Mss. sic init. h. libri ' divina quapropter esse.' p. 598. ' Tres quapropter.' p. 613. ' pessimo quapropter ;' de Mundo p. 713. ' Superna quapropter :' ubi id monet quoque Vulc. sed non affert exemplum. Edd. vett. *quapropter evenit pr. ill. ment. vit.* Id.—5 Abest copula *et* Edd. ante Vulcan. *Id.*—6 Recte observat Flor. non hanc ita a Platone vocari, sed τιμαρχίαν et τιμοκρατίαν. Quare addit *altera:* audacter sane: nec tamen de suo : nam Wow. jam ante tacitus ediderat ὀλιγ. *dicitur alterum.* In Bened. est *et quæ* ὀλιγ. *d.* Unde fors legendum *At quæ* ὀλιγ. *dicitur, ea sic*

NOTÆ

[h] *Abstemiorum*] Φιλοχρήματοι Platoni sunt, non abstemii. Excerpta Puteani habent *abstrenuorum,* hoc est, ignavorum, quod nihilo magis invenitur apud Platonem : non abhorret tamen ab ejus sensu : cum enim φιλοχρήματοι illi congerendis pecuniis unice incumbant, res bellicas negligunt, atque etiam vitant bella quantum possunt, utpote quæ congestam pecuniam exhauriant, ipsosque thesauros ac eorum possessores militum et invidorum civium rapacitati exponant. Minus quadrat τὸ *Abstemiorum :* Abstemius enim nihil aliud sonat quam a temeto, hoc est, vino, abhorrens. Corruptus procuIdubio hic locus : unde certo emendem non habeo : quid, si legas *Abstentorum,* hoc est, Abstinentium, et nummis suis tanquam sacris parcentium ?

[i] *Primum illud &c. vitium*] Ambitionis.

[k] Ὀλιγαρχία, *dicitur* [*altera :*] *ea sic, &c.*] Sic omnino restituendum est, et punctum præponendum voci ὀλιγαρχία, ut sensus superiorum verborum finitus intelligatur : neque enim Honoripetarum vitium ὀλιγαρχίαν Plato vocat, sed τιμαρχίαν et τιμοκρατίαν, eaque primam apud eum constituit corruptæ Reipubl. formam, ὀλιγαρχία secundam, δημοκρατία tertiam, τυραννὶς denique quartam : cum bene constitutæ Reipublicæ sit una tantum forma apud eum, nempe ἀριστοκρατία regiæ potestati mixta.

pessimum pastum 7 ejus partis animæ, quæ ex cupiditatibus constat, non solum rationabilis et irascentiæ loca 8 possidentur, sed ejus etiam,9 quæ non necessarias cupidines acuunt.1 Hunc talem2 Plato lucricupidinem,l atque accipitrem pecuniæm nominavit. Qualitas popularis3 n existit, cum indulgentia cupidines laboratæ, 4 o non solum justis desideriis exardescunt, sed his etiam quasi obviæ atque occursantes,5 p et illam consiliariam,6 et illam alteram iratiorem 7 animam q

portionis Animæ, quæ conflatur ex Cupidinibus, non tantum occupantur sedes partis Rationalis et Irascibilis, verum etiam illa loca ipsius Concupiscibilis, quæ excitant Cupiditates non necessarias. Ejusmodi virum Plato appellavit Avidum quæstus, et Accipitrem pecuniæ. Indoles est, quando Cupiditates, fatigatæ nimia licentia, non tantum incenduntur æquis desideriis, verum resistentes quoque et obluctantes eis oppresserunt suis qualitatibus illam Animæ partem consiliatricem, et illam alte-

nascitur. Id.—7 A Bened. abest *pessimum.* Idem et Vulc. cum Edd. Vulc. pr. Wow. *pactum:* male. Vide Ind. *Id.*—8 Bened. *loco.* Id.—9 Sic Voss. Al. *etiam ejus* sc. concupiscentiæ loca. *Id.*—1 Omnes libri, quibus usus: *non necessaria cupidine sunt.* Minus in his liquet. Sane et præcedentia implicita, turbata, et corrupta, quæ tamen sententiæ suæ restitui. *Wower.* Mss. Florent. Vulc. Voss. Fulv. *necessaria cupidine sunt.* Bened. *vetera cupidine sunt.* An *alunt?* Oud. —2 Al. *palam.*—3 Edd. Junt. Ald. Bas. Lugd. Colv. prave *qualis.* Oud.—4 Aliud quid substituendum hic videtur: ut *saburratæ*, vel simile: quod magis placiturum adhuc quæro. *Colv.* Colv. non male *saburratæ.* Elmenh. Colvius tentat *saburratæ.* Rectius *irritatæ.* Mox pro *justis desid. exardescunt* Voss. *ustis.* Oud.—5 *Sed his etiam, quæ obviæ atque occurs.* Sic Mss. nisi quod in Vulc. sit *etiam quam:* at Edd. ante Vulcan. *his æque obviæ.* Abundat certe illud *quæ;* quare expulit Floridus. Fuitne *sed his etiam quasi obviæ?* sæpe illud in *quam* et *quæ* corruptum est. *Id.*—6 Voss. *consiariam.* Bened. *consuetudinariam.* Intelligit rationalem. *Id.*—7 Edd. ante Vulcan. *rationabilem.*

NOTÆ

l *Hunc talem Plato lucricupidinem*] Repone *Lucricupidum*, nempe virum τῆς ὀλιγαρχίας studiosum. Lucricupidus, φιλοκέρδης Platoni in Hipparcho Dialogo.

m *Atque Accipitrem pecuniæ*] Qui pecuniam rapit, ut Accipiter aviculas. Porro 'Accipitrem' hunc nequaquam potui in Platone deprehendere, tametsi diu multumque fuerim aucupatus. Non Plato ergo, quantum arbitror, sed, ex sensu Platonis, Apuleius hoc avaro ὀλιγαρχίας studioso nomen indiderit, et quidem maxime congruum.

n *Qualitas popularis*] Studium τῆς δημοκρατίας.

o *Cum indulgentia cupidines laboratæ*] Colvius *saburratæ*, aut quid simile reponendum censebat. Ego nihil muto, 'cupidinesque laboratæ indulgentia,' quæ est Apuleii in abutendis vocabulis licentia, hic nihil aliud sunt quam cupidines laborantes nimia indulgentia.

p *Sed his etiam, quasi* [*quæ*] *obviæ atque occursantes, &c.*] Corruptus locus et sensu carens. Tollebam *quæ*, ut esset sensus, illas cupiditates non semper sequi justa desideria, sed eis etiam sæpe reluctari, ut in Interpretatione expressi.

q *Et illam consiliariam, et illam alteram iratiorem animam*] Hoc est, Ra-

conditionibus suis presserunt.[8] Τύραννις est luxuriosa [q] et plena libidinis vita; quæ ex infinitis et diversis [1] et illicitis voluptatibus conflata, mente tota dominatur. Qui sit autem [613] pessimus,[2 r] eum non solum turpem, et damnosum, et contemtorem [3] Deorum, et immoderatam et inhumanam atque insociabilem vitam ait vivere,[4] sed nec cum proximis secumve congruere, atque ideo non modo a ceteris,[5] verum etiam a se discrepare: nec aliis tantum, sed etiam sibi [6] inimicum esse, et idcirco hunc talem [7] neque bonis, nec

ram ardentiorem. Tyrannis est vita lasciva et libidinosa, quæ composita ex innumeris, et variis, et interdictis Voluptatibus, regnat per universam Animam. Dicit autem illum, qui est deterrimus omnium, non tantum esse turpem, et perniciosum, et spretorem Deorum, et degere vitam intemperantem, et feram, et societatis inimicam, quin et eum non consentire cum cognatis, neque cum seipso, propterea que dissentire non solum ab aliis, verum a seipso quoque: nec solum esse infensum ceteris, sed etiam sibimetipsi, ideoque ejusmodi hominem neque esse amicum bonis, nec ulli

Male omnino. Bened. *inrationabilem:* sed sequor Mss. plerosque et Edd. ceteras in *iratiorem.* Wow. *iratricem:* quod forsan effinxit e vitiosa scriptura Ed. Vulc. pr. *iratierum.* Id.—8 Florent. *presserint.* Fulv. *præcesserint.* Id.—9 Veteres, *ex luxuriosa.* Colvius. V. C. *tyrannidis tenus ex.* forte *tyr. genus ex.* Vulcanius. Florent. *tyrannidis tenus et luxuriosa.* Vulc. *tyr. genus est.* Colvius ita distinguit hunc locum *præcesserint tyrannis tenus, l.* Elmenhorstius. *Τύραννις est luxuriosa vita.* Sic Vulc. Ed. sec. cum seqq. At Ed. pr. cum Junt. post. Bas. sec. Lugd. Colv. *Tyrannidis est l.* Edd. vett. item Wow. *tyrannidis ex l.* At Mss. O. *tyrannidis tenus ex l.* nisi quod in Fulv. sit *et.* Quod hic memorat Elm. de Colvio falsissimum est. Scribendum videtur *presserunt Tyrannidis tenus. Et est l.* vel tale quid: quod est quartum culpabilium virorum genus. Vide ad lib. I. de Dogm. Plat. p. 588. Flor. 'humerorum tenus.' *Oud.*—1 *Quæ ex finitis et div.* Corrige, *infinitis.* Wowerius. Recte, e Fulv. Cod. qui recte caret quoque τῷ *et.* Mss. ceteri et Edd. Vulc. *ex finitis et diversis et illic.* Absunt ab Edd. prioribus τὰ *infinitis et.* Oud.—2 *Qui sit autem non pessimus, &c.* Lege: *qui sit autem omnium pessimus, eum non solum.* Wowerius. *Qui sit autem pessimus.* Ita Mss. O. et Ed. Vulc. sec. vere. In Ed. Vulc. pr. vitiose *qui situ autem non pessimus, cum.* Hinc Wow. cum seqq. effinxit *qui sit autem omnium pessimus:* sed in Mss. nullo τὸ *omnium.* Edd. vett. *quis itaque ut pessimum.* Junt. post. Bas. Lugd. Colv. *quis itaque non pessimum.* Oud.—3 Bened. *temptorem.* Id.—4 Mss. Florent. Bened. Voss. Vulc. *immoderatum.* Dein etiam Florent. *et inhumanum atque insociabili vita ait vivere:* sed *vivere vitam* elegans et obvium est, ut mox 'servire servitium.' A Bened. abest τὸ *ait.* Id.—5 Voss. *a ceteris modo.* Id. —6 Abest *etiam* ab Edd. ante Vulcan. Bene, nisi Mss. O. agnoscerent. De ea ellipsi egi sæpius. Exulat *sibi* a Bened. *Id.*—7 Bened. *hunc tantum talem,*

NOTÆ

tionem et Appetitum Irascibilem.

[r] *Qui sit autem [omnium] pessimus, &c.*] Pessimus vir Platoni Tyrannus est. De quo vide libb. VIII. et IX. de Republica.

omnino cuiquam, nec sibi quidem amicum esse: sed eum pessimum[8] videri, quem nulla malignitatis superlatio possit excedere.[9] Hunc talem nunquam in agendis rebus expedire se posse, non solum propter inscientiam,[1] sed quod ipse[2] etiam sibimet sit ignotus, et quod perfecta malitia seditionem mentibus pariat,[3] impediens incepta ejus atque meditata consilia,[4] nec permittens quicquam eorum, quæ volet. Pessimo quapropter[5] deterrimoque[6] non ea tantum vitia, quæ secundum naturam sunt, pariunt execrabilitatem, ut est invidentia, ut est de alienis[7] incommodis gaudium; sed etiam quæ natura non respuit, voluptatem dico, atque ægritudinem, desiderium, amorem,[8] misericordiam, metum,[9] pudorem, iracundiam. Idcirco autem hoc evenit, quod immoderatum ingenium, in quæcumque proruerit,[1] modum non habet, atque ideo semper ei aut deest aliquid, aut redundat. Hinc ejusmodi hominis amor omni tenore est corruptus,[2] quod non solum effrænatis cupidita-

prorsus, nec sibi quidem ipsi: at illum videri deterrimum, quem nullus excessus improbitatis possit superare. Ejusmodi hominem nunquam posse se extricare in negotiis gerendis, non tantum ob imperitiam, verum etiam quia est incognitus sibi ipsi, et quia summa improbitas excitat tumultum in animis: officiens propositis ejus inchoatis et præcogitatis, nec sinens eum facere quidpiam ex iis, quæ cupiet. Qua de causa non solum illa Vitia, quæ sunt præter Naturam, qualia sunt Invidia, et Delectatio de alieno malo, reddunt detestabilem hominem, nequissimum et improbissimum, verum et illa quoque a quibus Natura non abhorret, nempe Voluptas, Solicitudo, Cupido, Amor, Commiseratio, Timor, Verecundia, Ira. Hoc autem contingit propterea quod Animus intemperans, in quamcumque partem se conjecerit, nullam servat mediocritatem, et propterea semper aliquid defit, vel abundat. Ideo Amor talis hominis est corruptus secundum se totum, non modo quia ipse optat Cu-

et statim *hominis* pro *bonis*. Id.—8 Edd. ante Vulc. sec. *illum p.* Id.—9 *Quem...excedere.* Sic Florent. Fulv. Voss. et Edd. Elm. Scriv. Flor. Recte *qua* in Bened. Edd. priores *quod.* In Ed. Ven. prave *expedire.* Id.—1 Al. *inscitiam.*—2 Ita Mss. vel *ipsi*, ut Voss. et Bened. et Edd. ante Elmenhorst. ex cujus et seqq. Edd. male excidit τὸ *ipse.* Oudendorp.—3 Voss. *seditione:* idem cum Bened. *parcit.* Id.—4 Ms. Vulc. et Var. Lect. Putean. cum Ed. Vulc. pr. male *mediata.* Id.—5 Ita Mss. O. cum Vulc. sec. in Edd. primis *quapr. pess.* V. supra. *Id.*—6 Bened. *detrimentorumque.* Id.—7 Male Edd. Rom. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *nec est de al.* Eædem quoque ut et Ven. ignorant τὸ *non* ante *respuit*, sensu invito. *Id.*—8 Carent Edd. Vulc. pr. Wow. *Id.*—9 Inverse Bened. Voss. *Id.*—1 Bened. *pro libidinem.* Ed. Bas. pr. *proripuerit.* Pro *modum* Voss. *modo:* et mox Bened. *ejusdemmodi* pro *ejusmodi.* Id.—2 Ante Vulc. Ed. sec. abest τὸ *est*, ut etiam a Msstis. *hominisi amor* Florent. Bened. Num fuit *hominis it amor?* quod convenit cum 'proruere,' 'tenore,' et 'errore distrahitur.' Mox pro

tibus et inexplebili siti[3] [s] haurire avet[4] omnia genera voluptatis, sed quod etiam[5] formæ judicio, irrationabili[6] errore distrahitur, [614] ignorans veram pulchritudinem, et corporis effœtam, et enervem, et fluxam cutem deamans: nec saltem coloratos Sole,[t] aut exercitatione solidatos, sed opacos umbra,[7] vel molles desidia,[8] sed cura nimia medullatos[u] artus magni facit.[9] Non sponte grassari[1] malitiam, multis modis[2] constat. Namque injuriam,[w] inordinatam

pidinibus effrænibus et siti inextinguibili se ingurgitare omnimodis Voluptatibus, sed etiam quia fallitur cæco errore inter judicandum de pulchritudine: non cognoscens veram formam, atque amans mollem, et languidam, et fragilem cutem corporis: neque saltem in pretio habet membra infuscata sole, aut indurata exercitio, et obesa ob umbram, aut delicata ex otio, sed fucata ingenti cura. Certum est multiplici ratione improbitatem sævire invito homine. Dicit enim Plato contumeliam

quod Bened. *que.* Id.—3 *Inexplicabili siti.* Forte legas rectius, *inexplebili siti*, vel, *inexpletabili.* Colvius. Colv. et Bas. 2. *inexplebili siti*, male. Vide Indicem et notas ad librum de Mundo. *Elmenh. Inexplebili siti.* Sic Cod. Vulc. et Colv. e conjectura. Sed Mss. Florent. Voss. Bened. et Edd. O. præter Vulc. Wow. ac Florid. habent *inexplicabili.* Liv. XL. 33. 'Inexplicabiles continuis imbribus viæ et inflati amnes.' Sed malim tamen ego quoque *inexplebili*, quam lectionem firmavi ad Met. I. II. p. 21. *Oud.*—4 Voss. Vulc. *habet* de more. Vide ad Flor. N. 19. *Id.*—5 *Quod ipso etiam.* Abest *ipso* bene a Mss. Florent. Voss. Bened. et Edd. ante Vulcan. in quibus sic *etiam quod.* Id.—6 Bened. *et ration.* Id.—7 *Et opacos umbra.* Copula deest Bened. Mira autem locutio *opacos* pro pingues, obesos. quod notandum. *Id.* Omnino legendum *sed op.* J. Bosscha.—8 Inverse Voss. Pro *cura* Bened. *curam.* Oud. —9 Al. *modulatos.* Vid. Not. Var.—1 Voss. *crassari.* Oud.—2 Al. *multo-*

NOTÆ

[s] *Et inexplebili siti*] Sic malui cum Colvio, quam, ut in vulgatis *inexplicabili*, reluctante licet Elmenhorstio, qui, ut alteram hanc lectionem tueatur, exempla duo alia affert, sed certe minime similia.

[t] *Coloratos sole*] Ex more Veterum, qui, ut vires, firmitatem, coloremque, ac siccitatem corporibus conciliarent, cutem Sole curabant: ἡλίασιν, insolationem, vocabant: Persius Sat. IV. 'Quæ tibi summa boni est? uncta vixisse patella Semper, et assiduo curata cuticula Sole.' Ad quem locum vetus Scholiastes: 'Curata, scilicet a Chromatiariis: nam Chromatiarii dicuntur Colorarii, vel, qui tota die in arena sunt, vel in Sole. Antiqui enim ungebant se, et in Sole erant, ut oleum corpus imbiberet:' et Juvenalis: 'Nostra bibat vernum contracta cuticula Solem, Effugiatque togam.'

[u] *Sed cura nimia medullatos* [*medicatos*] Sic legit Wowerius, non ut in vulgatis *medullatos*: sic in Apologia dixit 'medicatus es.'

[w] *Namque injuriam, &c.*] Observa 'injuriam' hic active poni pro ipsa injuriæ illatione. 'Injurias' (inquit Gell. lib. IX. cap. 12.) 'itidem dicimus tam illorum qui patiuntur, quam qui faciunt.'

passionem et ægritudinem mentis esse ait: unde liquido ad eam arbitratur homines non sponte ferri.[3] [x] Quis enim tantum mali voluntate susciperet, ut in optima mentis suæ parte scelus et flagitium sciens veheret? Cum ergo possessio mali ab imprudentibus capitur, usum ejus et actiones oportet ab ignorantibus sustineri. Idcircoque pejus est nocere, quam noceri:[4] [y] quod enim his rebus nocetur,[5] quæ sunt viliores,[6] corporis scilicet [615] et externis,[7] quæ vel imminui possunt, vel fraudibus interire,[8] illæsis potioribus,

esse perturbatum affectum, et morbum animi. Ex quo manifeste infert homines agi invitos. Nam quis ultro reciperet in se tantum mali, ut inferret prudens crimen et turpitudinem in præstantissimam portionem sui Animi? Cum igitur malum incipiat committi ab ignorantibus; necesse est ut usus ejus et facta exerceantur etiam ab ignaris. Atque ideo deterius est lædere quam lædi. Nam lædi his rebus quis potest, quæ abjectiores sunt, videlicet corporalibus, et extrinsecis, quæ possunt aut diminui, aut perire fallaciis, melioribus, quæ spectant ad ipsam Mentem, sal-.

modis et *multimodis*.—3 *Liquido arbitratur, homines non sp. ferri.* Alii, *liquendum arbitratur.* male. *Elmenh.* Sic Florent. at Bened. *liquendum arbitrium.* Voss. *linquendum arbitratur.* Vulc. Ms. ejusque Ed. sec. *liquendum arbitr.* corrupte, sed unde vera lectio exhauriri potest. Wower. scilicet supplevit sensum inserendo *ad eam*, scil. injuriam ferri. Sed potius ex vestigiis Mss. lege *liquido ad eam arb. homines non sp. ferri*, vel *liquide:* utrumque enim dicitur. *Oud.*—4 Sic Vulg. Ed. sec. cum in prima et Wow. legatur *prius.* Sed Edd. priores habent *idcircoque id prius est quam noceri:* atque ita, sed sine τῷ *id*, Florent. Bened. Voss. qui caret τῷ *est.* Ms. Vulc. etiam non habet *prius.* Non me expedio. Ex seqq. videtur sensus esse debere: Rem non magni momenti vel doloris esse, *noceri;* quia nocetur tantum in rebus corporeis et externis. 'Nocere pejus esse, quam noceri' mox demum dicit his verbis 'sed nocere longe pejus esse.' *Id.*—5 *Etenim his rebus nocetur.* Florent. et Ed. pr. Vulc. *Quid enim* per interrogationem. Sed optime Voss. Bened. Vulc. Mss. *quod enim*, i. e. quia, ut sæpe Noster. Vide ad Met. l. IX. p. 615. a. 'quod enim rebar.' Dein *in his r.* Edd. ante Vulcan. *Id.*—6 Fulv. *vilioris.* Id.—7 Τὸ *scilicet* dele ex Florentino. *Elmenh.* Non audio; quanquam abest quoque Voss. Vulc. ejusque Ed. pr. nisi velis *corporeis.* Amat *scilicet* addere Apuleius. Vid. Not. Ind. In Bened. *corporis sc. et externis rebus.* Absunt *et externis* Edd. ante Vulcan. *Oud.*—8 Quid si: *funditus interire?* et mox:

NOTÆ

[x] *Non sponte ferri*] Supple, *ad injuriam inferendam.* Cave existimes Platonem, cum homines ad injuriam inferendam non sponte ferri ait, id eo sensu dicere, quasi superiore aliqua vi impulsi cogantur eam inferre, nec possint ab inferenda sibi temperare: sed sic accipe, *non sponte*, quasi dicat, non cum plena ipsius injuriæ cognitione; si enim certo cognoscerent injuriam, quam aliis inferunt, plus sibi quam illis nocere, nunquam profecto tantum in se malum admitterent. Hanc esse mentem Platonis et Apuleii nostri satis declarant quæ sequuntur.

[y] *Quam noceri*] Verbum hoc in passiva voce usurpatum, pro lædi, arbitror jam observasse me.

quæ ad ipsam attinent animam. Sed nocere longe pejus esse.[9] Ex quo intelligi potest, quod animis bonis eo vitio pernicies infertur: plusque sibi obest,[1] qui alium cupit perditum, quam illi nocet, adversum quem talia machinatur. Et cum nocere alteri malorum omnium maximum[2] sit; multo gravius est,[3] si, qui nocet, abeat impune:[4] graviusque et acerbius est[5] omni supplicio, si noxio impunitas deferatur,[6] nec hominum interim animadversione plectatur: sicut gravius est,[7] acerbissimorum[8] morborum carere medicina, medentes fallere, nec uri aut secari[9] eas partes, quarum dolore incolumitati residuarum partium consulatur. Quare, ut optimi medici[1] conclamatis[2] desperatisque corporibus non adhibent[3] medentes manus, ne nihil profutura curatio[4] doloribus spatia promulget;[5] ita eos,[6]

vis remanentibus. Verum dicit multo deterius esse lædere. Unde potest cognosci exitium importari probis Mentibus hoc vitio: et illum qui optat perdere alium, magis lædere seipsum, quam lædat eum, contra quem molitur talia. Et cum alium lædere sit summum omnium malorum; longe pejus est, si ille qui lædit, discedat impunitus: et durius atque asperius est quavis pœna, si concedatur impunitas sonti, neque ipse interea puniatur castigatione hominum: quemadmodum pejus est destitui remedio gravissimorum morborum, fugere medicorum cognitionem, neque illa membra aduri, aut abscindi, quorum dolore prospiciatur saluti ceterorum membrorum. Quapropter, sicut præstantissimi medici non admovent manus opitulatrices corporibus jam defletis et desperatis, ne eorum opera, quæ nulli usui futura est, proroget tempus doloribus perferendis; sic satius est ut illi moriantur quorum

nocere alteri malorum omnium maximum sit. Sciopp. in Symb.—9 Bened. *sed non esse l. p. est.* Edd. ante Vulcan. *eis nocere.* Ed. Vulc. pr. *nocere his.* Oud. —1 Sic Mss. O. *illi nocet* Edd. ante Vulcan. *Id.*—2 *Malorum omnium noxium.* Scribe: *E. c. nocere a. m. et omnium maximum sit.* Wowerius. *Maximum* Wow. et Sciopp. emendarunt e Fulv. cod. quos secuti sunt Elm. &c. In reliquis Mss. et Edd. *noxium.* Oud.—3 Abest verbum substantivum a Voss. Bened. *Id.*—4 Leid. et Rom. *habeat i.* Elmenhorstius. Voss. Leid. teste Elm. item Ed. Rom. Vic. Ven. Colv. *habeat.* Utrumque bene. Ter. Eun. v. 2. 13. 'credin' te impune habiturum.' ubi eadem varietas. ibid. v. 6. 18. 'si quidem istud impune habueris.' Alibi 'impune ferre.' *Oud.*—5 Voss. Bened. *est et ac.* Id. —6 Male Edd. ante Vulc. *differatur.* Id.—7 Vid. Not. Var.—8 Bened. *exliss.* Oud.—9 Male Edd. ante Vulc. sec. *nec secari.* V. ad Met. l. III. p. 192. b. *Id.*—1 Bened. *quarum dicit malis moriendum opt.* Voss. *optumi.* Ed. Scriv. *optime.* Id.—2 Bened. *et clum.* Id.—3 Abest *non* a Bened. male.—4 *Ne nihil prof. ratio.* Emenda *profutura curatio.* Wowerius. Florent. *ratio.* male. *Elmenh.* Florent. *nec:* dein *curatio* debetur Ed. Vulc. sec. et Wow. quomodo et Lipsius margini alleverat: et ita sæpe in re medica Noster et alii. Mss. et Edd. primæ *ratio:* quas voces aliquoties confundi, supra etiam hoc libro vidimus. Rittershus. Lect. Sacr. l. IV. c. 22. legit *curatio doloris.* Oud.—5 Florent. Voss. *promulcet.* Bened. *promulceat.* Cl. Wasse ad Sall. B. Jug. c. 29. conjecit *promicet;* quia id, teste Nonio, valet extendere, porro jacere. Nihil muto. Sensus

quorum animæ vitiis imbutæ sunt nec curari queunt medicina sapientiæ, emori præstat.[7] Namque[8] eum, cui non ex natura,[9] nec ex industria, recte vivendi studium conciliari potest, vita existimat Plato esse pellendum:[1] vel si cupido vitæ eum teneat, oportere sapientibus tradi, quorum arte quadam ad rectiora flectatur.[2] Et est sane melius talem regi, nec ipsum regendi alios[3] habere potestatem: nec dominari, sed servire servitium,[a] impotem ipsum aliorum addici potestati,[4] parendi potius quam jubendi officia sortitum. Virum pessimum non solum deteriorem etiam dicebat esse,[5] [616] quod distrahatur semper editione vitiorum,[6] et desideriorum[7] æstibus differatur: qui quanto

Mentes infectæ sunt vitiis, nec possunt sanari remediis Sapientiæ. Etenim Plato arbitratur eum, qui nequit sibi comparare desiderium bene vivendi, neque Natura, neque arte, esse tollendum e vivis: vel, si possideatur desiderio vivendi, eum esse committendum sapientibus, quorum industria quadam inclinetur ad meliora. Et certe præstat ejusmodi hominem gubernari, neque eum habere auctoritatem gubernandi alios: atque eum non esse dominum, sed servilem operam dare, ipsum impotentem subdi potentiæ aliorum, nactum munus obediendi potius, quam imperandi. Aiebat quoque nequissimum hominem non tantum pejorem esse, quia semper differtur adjectione vitiorum, quanquam distrahitur fluctuationibus cupiditatum: qui, quo plura

breviloquæ orationis est, ne frustranea curatione annuntiet ægro, longius illi dolendum esse. Aliquoties Noster duas ideas concludit una in voce. *Id.* —6 Ms. Fulv. *ita eorum.* Pro *quorum* Bened. *quarum.* Id.—7 *Queunt, medicina sapientiæ eos mori pr.* Ms. *queunt medicina sapientiæ, commori præstat:* interpunctio hæc bona est: de lectione dubito. *Sciopp. in Symb.* Prætulerim distinctionem Codicis scripti: *N. c. q. m. sapientiæ, commori præstat.* Wower. Bene. Male priores post *queunt* distinguebant. *Oud.* Vid. Not. Var.—8 Edd. ante Vulcan. contra Mss. *nam.* Oud.—9 *Nec ex natura.* Florent. Edd. Elm. Scriv. Flor. *non.* minus bene. *Id.*—1 Veteres cusi, *vita æstimate populo esse pellendum.* Unde conjectura mea fuit, *ita existimate, populo esse pellendum.* Populo pellendum, id est, ablegandum, relegandum. *Colv.* Sic Mss. et Edd. Junt. post. ac seqq. In prioribus *vita existimate populo, &c.* Acute Colv. sed aliud suadent Mss. In Fulv. *Plato noster.* Oud.—2 Edd. ante Junt. post. *flectantur.* Id.—3 Edd. ante Vulc. contra Mss. *in alios.* Voss. *reg. habet alios pot.* Id.—4 Vid. Not. Var.—5 Sic Voss. et Edd. Elm. Scriv. Flor. *etiam esse dic.* in Florent. Bened. *esse dic.* tantum in Edd. reliquis. *Oud.*—6 *Additione vitiorum.* Forte melius, *addictione vitiorum.* Colvius. *Addictione* Colv. *additione* malim. *Brant.* Ex vulgari hac scriptura, quam inepte tacitus revocavit Floridus, conjiciebat Colv. *addictione;* quia scilicet addictus est vitiis: idque probarem (ut 'addici culpæ' Met. l. III. p. 198. b. ubi vide) nisi Mss. Florent. Bened. Voss. Fulv. darent *editione* cum Edd. Vulc. Elm. Scriv. sive perpetratione vitiorum. *Oud.*—7 *Etsi desideriorum.* Florent. et Leid. *deside-*

NOTÆ

[a] *Servitium*] Hic est servitus. Alias est ipsa familia, seu servorum turba, quæ et famulitium.

plurium cupidior[8] sit, tanto egentior sibimet,[9] et propterea aliis videri potest. Sperata quippe atque exoptata vix pauca, et cum maxima ærumna proveniunt: iisque flagrantiores cupidinum furores[1 b] succedunt: nec futuris[2] modo[3] angitur[4] malis, verum etiam præteritis transactisque[5] torquetur. Quos omnes[c] morte sola ab ejusmodi malis[6] deduci posse manifestum est. Sed apprime bonos, et sine[7] mediocritate deterrimos, paucos admodum rarioresque, et, ut ipse ait, numerabiles[8] esse: eos autem,[9] qui nec plane[1] optimi, nec oppido deterrimi sint, sed quasi

appetit, eo magis inops videtur sibi ipsi, ideoque et aliis. Etenim vix aliqua ex iis quæ speravit, et cupivit, ei contingunt, idque cum summa difficultate: et ardentiores furores cupiditatum ea sequuntur, nec tantum cruciatur malis futuris, sed etiam jam elapsis et anteactis. Quos omnes homines evidens est non posse subtrahi talibus malis nisi sola morte. Verum eos qui sunt summe boni, et eos qui sunt immodice pessimi, perpaucos esse et rarissimos, et, ut ipse dicit, numerari posse: illos vero qui neque sunt prorsus optimi, neque omnino pessimi, sed morum veluti mediorum,

rium: male. *Elmenh.* Voss. Bened. *et.* Iidem cum Vulc. Florent. et Edd. ante Vulc. sec. *desiderium.* Malim legere cum Lipsio vel R. *et desideriorum æstibus differatur.* Oud.—8 Leid. *cupitior.* Elmenhorstius. Mss. O. *plurimum.* et Bened. *cupidus:* non male: uti videbimus ad l. de Mundo p. 719. Ed. Flor. *Oud.*—9 Edd. ante Vulcan. *sibimet egent.* Id.—1 *Cupidinum floresque.* Num, *fluoresque,* vel, *livoresque?* Sed nihil tale mihidum satisfacit. *Colv.* Scribe: *cupidines pluresque succ.* Wowerius. Num *fluoresque,* vel, *livoresque?* Colv. sed nec illi, nec mihi satisfacit. *Brant.* Colv. *c. fluores,* vel, *livores.* Wower. *c. pluresque.* Neutrum placet. *Elmenh.* Rursus id de suo non habere videtur Florid. Nam Lipsius jam margini Codicis sui allevit *R. furores.* Ipse scilicet legebat *cupidines furoresque:* nam in Edd. omnibus usque ad Elmenh. exhibetur *cupidines floresque.* Rutgers. probante Elmenh. in Add. *cupidinum flocies,* i. e. φλόγες, flammæ, faces. 'Επέχω. Voss. Vulc. Fulv. Bened. Putean. *cupidines floresque.* Oud.—2 Voss. *ne f.* Id.—3 Edd. ante Vulc. Ed. sec. *tantummodo.* Id.—4 Bened. *agitur.* Id.—5 Ed. Flor. caret *que.* male. *Id.*—6 Sic Mss. O. et Edd. usque ad Bas. sec. quæ cum sequentibus sine causa dedit *ejuscemodi,* ut alibi: *mali* Voss. *malo* Florent. Leid. *Id.*—7 Edd. ante Vulcan. *etiam.* Id.—8 Bened. Edd. ante Vulcan. *etiam ut.* Inepte vero Edd. usque ad Junt. post. *innumerabiles;* nisi quod prave etiam Ven. Ed. *immutabiles.* Id. —9 *Eos autem.* Ab iisdem Edd. hæc exulant.—1 *Nec plane quidem.* Ultima vox abest Mss. Florent. Voss. Bened. et Edd. ante Vulcan. qui e suo Cod. addidit. Deleatur tamen. Rectius subintelligitur. Adi omnino Cort. ad Sall. B. Catil. c. 52. 'Res aspera est, sed vos non timetis eam.' *Id.*

NOTÆ

[b] *Cupidinum furores*] Sic restituendum putavi, et commodus sensus efficitur. In vulgatis est, *Cupidinum flores,* pro quo reponebat Colvius *fluores,* vel *livores.*

[c] *Quos omnes*] Cum de uno tantum pessimo viro hactenus locutus sit, mirum quam subito transit ad numerum pluralem! sed animus ejus potius spectandus est, quam verba.

medie morati,[2] plures esse. Sed neque superiores[d] obtinere[3] recta omnia, neque culpabiles[4][e] in omnibus labi. Horum vitia[5] nec gravata, nec intempestiva sunt, aut nimium[6] criminosa: quorum substantia est ex redundantia, vel defectu: quibus et approbationis[7] integritas et modus est: et qui inter laudem vituperationemque mediam viam vadant, usque rerum capessendarum ejusmodi studio excitantur,[8] ut nunc boni atque honesti eos ratione invitent, nunc inhonesta lucra et turpes[9] illiciant voluptates. Talibus viris nec amicitiarum fides perseverat,[1] et amores non

permultos esse. Sed neque præstantiores horum se bene gerere in omnibus, neque eos, qui sunt vituperabiles, semper peccare. Vitia horum hominum nec sunt gravia, nec importuna, vel nimis damnabilia, quorum natura consistit in excessu vel defectu, quæ habent et probitatem et mediocritatem requisitam ad laudationem, et qui insistunt iter medium inter approbationem et vituperium: et instigantur ad res suscipiendas tali affectu, ut modo probi ac honesti viri perliciant eos ratione, modo turpes quæstus, atque obscœnæ voluptates eos attrahant. Ejusmodi homines neque perseverant in fidelitate amicitiarum, et amores non semper mali, neque tamen sem-

—2 Malim cum Aldino et Rom. *medie morigerati.* Elmenhorstius. Caret ultima voce Bened. In Edd. ante Junt. post. *morigerati* sine τοῖς *plures esse.* Elm. malo judicio contra Mss. et formularem locutionem *bene, male, &c. moratus* præfert *morigerati.* V. Lexica. *Oud.*—3 Abest Bened. *Id.*—4 Ita Mss. sed Edd. ante Vulc. sec. *inferiores,* qui opponantur *superioribus,* ut fere credas *culpabiles* e Glossa esse natum. *Id.*—5 *Horum vitia, &c. . . . incurrunt.* Hæc cuncta absunt Edd. ante Junt. post. *Id.*—6 Sic Mss. et R. teste Lipsio cum Vulcan. et seqq. Ante *minimum* obvia variatione. Id.—7 Bened. *adplois.* An *adplausus* vel *adplicationis?* Id.—8 *Vadant, et rerum cap. ej. studio excitantur.* Sic edidit Elm. et seqq. Omnino male: saltem *vadunt* debuit legi; nam contra Mss. tam planam modorum variationem invehere non decet. Edd. ante Vulcan. *vadant usque c. e. studia exc.* Vulc. Ed. pr. *vadentes, rerum c. e. studio exc.* Ed. sec. et Ms. ejus *vadentes rerum c. e. studio.* Ms. Bened. *vadant usque rerum c. e. stadia exc.* Voss. *vadat usque rerum cap. e. studia exc.* Scilicet egregie habent membranæ Florentinæ *vadant, usque rerum c. e. studio exc. qui* valet *ut* vel *quo vadere possint.* Fraudi fuit viris doctis, quod non viderunt jungenda esse, *et* (scil. *qui*) *excitantur studio rerum ejusmodi,* bonarum scilicet et malarum, qui vadant inter laudem et vituperationem: sic sæpe 'qui' per ellipsin omittitur, licet alius præcedat casus. p. 621. 'cui bona suppetunt et callet:' scil. 'qui.' Adi me ad Cæsar. l. IV. B. G. c. 3. Hirt. B. Afr. c. 64. 'quem dimiserat et postea se ad Pompeium contulerat.' Et sic passim Græci. Vide Gronov. ad Ælian. V. H. VIII. 17. Alias facile *ut* inseri posset, sed non debet. *Usque* male ejecit Vulc. et seqq. pro, semper. Lips. conjecit aliquando *usque capessendo ejus studio.* Id.—9 Bened. *qes.* Id.—1 Edd. ante Vulcan. *perseveret:* male. *Id.*—2 Bened. *inhonesti.* Id.—3 Ed.

NOTÆ

[d] *Superiores*] Qui inter illos medie moratos meliores sunt.[e]

[e] *Culpabiles*] Vitiosiores ex illis mediorum morum hominibus. Aldinus Codex et Rom. habent *inferiores.*

[617] semper improbi, nec honesti[2] tamen, eorum animos incurrunt. Perfecte sapientem esse non posse dicit Plato, nisi ceteris ingenio præstet, artibus et prudentiæ partibus absolutus, atque iis jam tum a puero imbutus,[3] factis congruentibus et dictis assuetus: purgata et effæcata animi voluptate,[4] electis[5] ex animo hinc abstinentia atque patientia,[6] atque doctrinis[7] [f] ex rerum[8] scientia eloquentiaque venientibus. Eum, qui per hæc profectus[9] fidenti et securo gradu virtutis via graderetur,[1] adeptum solidam vivendi rationem, repente fieri perfectum,[2] hoc est, repente[3] præteriti[4] futurique ævi ultimas partes attingere, et esse quodammodo intemporalem.[5] Tum post hoc vitiis exclu-

per probi invadunt eorum mentes. Plato ait neminem posse esse absolute Sapientem, nisi superet reliquos ingenio, perfectus disciplinis, et partibus Prudentiæ, et eis instructus ab ipsa usque pueritia: assuefactus consentanea facere et loqui: purificata et defæcata delectatione mentis, amplexus volenter hinc Continentiam et Tolerantiam, illinc Disciplinas, quæ procedunt ex cognitione rerum, et facundia. Illum, qui incipiens ab his, incederet per semitam Virtutis gressu audaci et tuto, acquisita firma ratione vitæ subito evadere perfectum: id est, subito assequi extremas partes temporis elapsi et venturi, atque esse aliquo modo a tempore solutum.

Vulc. pr. *atque jam tum a pueris.* sec. *atque iis j. t. a pueris.* Herod. l. IV. c. 2. ἐκ παίδων εἰρήνῃ ἐντραφεὶς. a pueris pace imbutus. Wow. *atque jam tum a puero.* Edd. priores *atque a puero jam imb.* Voss. *atque enim jam tum a pueris.* Bened. *atque enim jam tum a puero imb.* Vulc. simpliciter *atque is jam tum imb.* Id.—4 *Effæta animi voluptate.* Divinavi olim, scribendum *defæcata an. voluptate.* Colvius. Basil. 1. Ald. et Rom. *effecta.* male. *Elmenh.* *Effæcata* recte reposuit e Ms. suo Vulc. assentiente Florentino. Voss. *effecta,* Edd. priores *effæta:* inepte. *Oud.*—5 In Bened. *exsectis.* Id.—6 *Atque patientia.* Carent his Edd. Vulc. Elm. typothetarum errore. *Id.*—7 Sic habent Mss. plerique et Edd. nisi quod Floridus tacite ediderit *inde:* ut respondeat τῷ *hinc:* sed *hinc* potest notare *hanc ob rem,* vel altius hæret vulnus: quod melioribus Mss. sanandum est. Nam Florent. Cod. habet *obque doctrinas.* Voss. *obque doctrinis.* Id.—8 Ed. Ven. *eorum.* Id.—9 Bened. *perfectus.* Id.—1 Ita constanter Mss. O. et Edd. vett. quod adeoque non mutandum erat in *grassaretur* cum Ed. Vulc. sec. vel cum Stew. et Ed. Elm. in *viam,* licet utrumque alibi sæpius occurrat. *Id.*—2 Bened. Voss. carent τῷ *fieri* et Bened. *profectum.* Id.—3 Florent. *hoc repente:* male. *Elmenh.* Florent. Voss. Bened. carent τῷ *est.* Oud.—4 Voss. *præteritis.* Id.—5 Lectio Basileensis ultimæ editionis. Ante erat, *in tempora lætum.* Colvius. Flor. *intemporale.* Rescribe

NOTÆ

[f] *Electis ex animo hinc abstinentia atque patientia atque doctrinis, &c.*] In vulgatis editionibus *ejectis ex animo hinc Abstinentia, &c.* mendose proculdubio: quo enim pacto sapiens quis evadere potest? si ex animo ejiciat hinc Abstinentiam et Patientiam, inde Doctrinas, &c. Malui, mutata una literula, *electis.*

sis,[6] insertisque et immissis omnibus,[7] quæ ad beatam vitam ferunt,[8] non ex aliis pendere, nec ab aliis deferri[9] sibi posse, sed in sua manu esse, sapiens recte putat. Quare[1] nec in secundis rebus effertur,[2] nec contrahitur in adversis: cum se ornamentis suis ita instructum[3] sciat, ut ab iis nulla vi segregetur. Hunc talem non solum inferre, sed ne referre[4] quidem oportet injuriam. Non enim eam contumeliam putat, quam improbus faciat: sed eam non putat,[5] quam patientia firmiter toleret. Qua quidem naturæ lege in animo ejus sculptum[6] sit, quod nihil horum possit nocere sapienti, quæ opinantur ceteri mala esse. Equidem sapientem illum, conscientia[7] sua fretum, secu-

Tunc deinde expulsis vitiis, et implantatis ac inductis cunctis quæ ducunt ad vitam felicem, Sapiens jure arbitratur eam non esse penes alios, neque posse sibi tribui ab aliis, verum esse penes seipsum. Quapropter neque extollitur in prospera fortuna, neque angitur in sinistra, cum noverit se sic ornatum esse suis dotibus, ut non possit separari ab iis ulla violentia. Non modo non decet ejusmodi virum facere injuriam, verum ne reddere quidem illatam: neque enim existimat illam esse injuriam, quam homo malus inferat, sed nec illam existimat esse, quam Tolerantia constanter ferat. Qua quidem naturali lege infixum est ejus menti nullum ex iis, quæ reliqui existimant esse mala, posse lædere Sapientem. Illum quidem Sapientem innixum sua con

ex Romano et Aldo, *Et esse quodammodo in tempore lætum.* Elmenhorstius. *Intemporalem. Tum post hæc.* Sic locum hunc constituit Philom. Pis. in Ed. Junt. post. et seqq. ac recte, præsertim ob vocem *quodammodo:* sive a tempore solutum, quia ultimas partes præteriti et futuri ævi attingit per doctrinas scil. et providentiam. Edd. priores habent non *in tempore*, ut ait approbatque Elm. sed *in tempora lætum p.* præter Paris. *in tempore:* unde Stew. effinxit *in tempore lectum.* Frustra. Florent. tamen et Voss. *intemporale. Tum.* Dein Florent. Bened. *post hoc.* Bene. Vide ad Met. l. II. p. 168. a. Eadem variatio in Suet. Tib. c. 9. et Nemes. Ecl. 3. 59. *Oud.*—6 *Ut his exclusis.* Recte Ms. *vitiis excl.* Scioppius in Symb. Restitue ex scripto *vitiis excl.* Wowerius. Bene. atque ita Ed. Vulc. sec. cum seqq. et Florent. Bened. In Voss. Vulc. et Edd. prioribus *ut his.* Oud.—7 Voss. *oio.* Id.—8 *Quæ ad b. vitam fuerunt.* Emend. *ad beatam vitam ferunt:* nam Platonis istud Auctor expressit τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν φέροντα. Cicero reddidit: 'quæ ad beate vivendum ferunt.' *Steweck.* Emendo: *ferunt.* Wowerius. Leid. et Flor. *q. a. b. v. fuerint.* Male. *Elmenh.* Recte emendarunt Wow. Stew. et Vulc. Ed. sec. cum seqq. Optimeque Stew. monet ex Platone esse expressum. Metaphora desumta a via, quæ aliquo nos ducit, et passim *ferre* dicitur. Adi Burm. ad Vell. l. II. 27. Cæs. B. Civ. I. 27. Front. I. 5. 5. Voss. Vulc. et Edd. vett. *fuerunt.* Bened. *ferent.* Oud.—9 Vulgo, *ferri*, male. *Elmenh.* Male Ed. Vulc. sec. *ferri.* Oud.—1 Bened. *putatur. Quarum.* Id.—2 Ed. Vic. *affertur.* Id.—3 Bened. *ita ita instr.* Mox pro *vi* Voss. *vis.* Id.—4 *Sed ne referre.* Desunt Bened. In Voss. Edd. ante Junt. post. *nec:* ut sæpe. *Id.*—5 *Quam improbus faciat sed eam non putat.* Exulant Edd. ante Junt. post. A Florentino abest *non putat.* Forsan *sed eam, quam patientia non firmiter toleret.* Bened. *tolerat.* Id.—6 Ald. Junt. post. *scalptum:* perpetua variatione. V. supra.

rum et confidentem in [618] omni vita dicit futurum,[8] [g] et quod omnia accidentia reputet,[9] ad meliores rationes trahens,[1] et quod nihil morose vel difficulter excipiat, sibique persuadeat,[2] pertinere res suas ad immortales Deos.[h] Idem ille [3] diem mortis [4] suæ propitius,[5] nec invitus expectat, quod de animæ immortalitate confidat. Nam vinculis liberata corporeis sapientis anima [6] [i] remigrat ad Deos,[7] [k] et pro merito vitæ purius castiusve [8] transactæ, hoc ipso usu Deorum [9] se conditioni conciliat. Eundem sapientem

scientia, esse tutum et confidentem per totam vitam dici ac fore, quoniam quicquid sibi contigerit, sic existimet secum, ut revocet ad meliorem partem: et quoniam nihil accipiat graviter ac moleste, et habeat pro certo sua negotia spectare ad Deos immortales. Ipse quoque opperitur diem sui obitus tranquille ac libenter; quoniam securus est de immortalitate Animi. Etenim Animus Sapientis solutus nexibus corporis revertitur ad Deos: ac secundum meritum vitæ sanctius ac pudicius peractæ, propter id ipsum acquirit sibi sortem Deorum. Appellat eundem Sapientem excellentissimum, et me-

Id.—7 Alii, *cum scientia*, male. *Elmenh.*—8 *In omni vita dici et futurum.* A vulgatis τὸ *dici* male abest. *Elmenh.* Non ab omnibus vulgatis abest τὸ *dici*, sed tantum Vulc. auctoritate sui Cod. ejecerat, quod servant Mss. et Edd. ceteræ; sed melius Bened. *dicit*, ut jam edidit Wow. et quasi per se conjecit Floridus. *Dicit* sc. Plato: quare id reponendum. Male vero τὸ *et* hic intrusit Elm. et seqq. *Oud.*—9 Contra hinc ejecit *et* Vulc. et seqq. perperam et invitis Mss. Florent. Bened. Fulv. Voss. ac genio Apuleii. Est enim rursus polysyndeton 'et reputet et excipiat.' Bened. *accedentia reputat.* Id.—1 Ita Mss. cum Edd. Vulc. &c. In prioribus *et ad m. r. trahat*: sed et *rationes* exulat ab Edd. ante Junt. post. *Id.*—2 Sic Mss. Fulv. Flor. Voss. Bened. et Edd. Vulc. sec. Wow. Elm. &c. In reliquis *persuaserit.* Id.—3 Puteani excerpta *jam ille.* Elmenhorstius. Non Puteani Exc. sed Ed. Vulc. pr. habet *jam ille.* Oud.—4 Bened. *dies.* Ed. Colv. *morti.* Id.—5 Frustra Sciopp. conjecit *promptus.* Adi ad Flor. N. 17. 'propitia voluptas.' *Id.*—6 Puteani exc. *ab ipsis a.* Elmenhorstius.—7 Bened. *ad omnes.* Oud.—8 Voss. Bened. *castiusque.* Id.—9 *Hoc ipso Deorum.* Margarita poëtica, quæ hæc citat, interse-

NOTÆ

g *Dicit* [*dici et*] *futurum*] Forte melius legas *dicit futurum, &c.* supple, *Plato.*

h *Sibique persuadeat, pertinere res suas ad immortales Deos*] Socrates apud Ciceronem Tuscul. Quæst. lib. I. 'Ne vos quidem, Judices, ii qui me absolvistis, mortem timueritis: nec enim cuiquam bono mali quicquam evenire potest nec vivo, nec mortuo: nec unquam ejus res a Diis immortalibus negligentur:' quæ verba translata sunt ex verbis Platonis in fine Apolog. ejusdem Socratis.

i *Nam vinculis liberata corporeis sapientis anima*] Cicero prædicto loco: 'Nos vero, si quid tale acciderit, ut a Deo denuntiatum videatur, ut exeamus e vita læti, et agentes gratias pareamus, emittique nos e custodia, et levari vinculis arbitremur.'

k *Remigrat ad Deos*] Vide Platonis Phædonem.

optimum nominat, ac bonum, ac prudentem recte arbitratur:[1] cujus sane consilia cum factis rectissimis[2] congruunt, et cui principia profecta sunt a justi ratione. At hunc[3] sapientem et fortissimum[4] dicit esse, ut qui[5] vigore mentis ad omnia perpetienda[6] sit paratus. Inde est, quod fortitudinem nervos animi, ipsasque cervices[l] ait:[7] ut ignaviam animæ dicit imbecillitati[8] esse finitimam. Divitem[9] hunc solum quidem recte putat:[1] [m] quippe cum thesauris omnibus pretiosiores solus videatur possidere virtutum opes; etiam quia solus[2] sapiens potest in usibus

rito existimat eum esse bonum et prudentem; cujus certe consilia conveniunt cum factis justissimis, et qui hausit sua principia ab Æquitate. Hunc vero Sapientem ait quoque esse constantissimum, quippe qui præparatus sit robore Animi ad cuncta toleranda. Hinc est quod dicit Fortitudinem esse nervos atque ipsas cervices Animæ: quemadmodum et ait Pusillanimitatem esse proximam Debilitati Animi. Merito quidem arbitratur eum unum esse Locupletem; quia nempe videtur solus habere divitias Virtutum, pretiosiores universis thesauris; Sapiens debet quoque existimari locu-

rit dictionem, *hoc ipso usu Deorum.* Colvius. Τὸ *usu* non est in Puteani Excerptis. *Elmenh.* Errat Elmenh. immo vero τὸ *usu* est in Putean. sed Lindenbrog. modo notarat abesse *Al.* nempe Edd. prioribus Vulcanii secunda, quæ omnes non agnoscunt τὸ *usu:* unde forsan deceptus Floridus tacite quoque ejecit: sed agnoscunt Mss. Florent. Put. Fulv. Voss. Bened. et alii. *Usu* nempe tam bene vivendi, quam hac ipsa migratione ad Deos. Hoc actu fit Deus quasi. *Oud.*—1 Abest *ac* Ed. Vulc. pr. Wow. male. Rectius Bened. Cod. *ac prudentem et recte arbitratur.* Vide ad Met. l. I. p. 71. b. 'proditum et recte conjicerem.' *Id.*—2 Eadem legit, *rectissimi.* Colvius.—3 *Ad hoc.* Eadem, *At hunc tolerabiliter.* Colvius. Cum Marg. Poët. Mss. Flor. Bened. ut reposuit Vulc. Ed. sec. &c. cum ante ederetur *ad hoc,* ut in Ms. Vulc. quod tamen primum videas in Ed. Junt. post. Priores dant *ad hæc et.* Voss. *ac hoc.* Oud.—4 Abest copula a Bened. *Id.*—5 *Esse qui.* Edd. vett. *esse cum qui.* Vulc. Ed. pr. Wow. *esse, ut qui.* Bene. Sic enim Mss. Voss. Leid. *Id.*—6 Sic ex eadem Margarita illa reponere ausi fuimus, cum tamen editiones omnes unanimiter haberent, *percipiendi.* Colvius. Bene: atque ita Mss. *Oud.*—7 Florent. et Edd. Elm. Scriv. *quod fortitudinum nervos, ipsas animi cervices ait:* et sane *fortitudinum* quoque Voss. et Bened. in quo etiam *animo.* Lege *animæ.* In ceteris cave quid mutes. p. 601. 'In ea vero parte, quæ iracundior habeatur, fortitudinis sedes esse et vires animæ, nervosque ad ea implenda, quæ nobis agenda Legum imponuntur imperio.' *Id.*—8 Edd. ante Vulcan. *animi animæ.* Vulc. Ed. pr. Wow. *animi:* sed contra Mss. ex quibus omnibus dedi quoque cum Elmenh. &c. *dicit,* cum antea exhiberetur *ait.* Id.—9 Putean. *finit. et div.* Id.—1 Voss. *putet.* Id.—2 *Possidere virtutes; opes etiam quia solus.* Lege et distingue ex V. C. *virtutum opes: quia etiam solus s.* Wowerius. *Possidere*

NOTÆ

[l] *Fortitudinem nervos animi, ipsasque cervices, &c.*] Adi Platonis Dialogum, cui titulus Laches.

[m] *Divitem hunc solum quidem recte putat*] In fine Phædri: πλούσιον δὲ νομίζοιμι μόνον τὸν σοφόν.

necessariis regere, videri ditissimus debet. Nam ceteri, [619] quamvis sint opibus affluentes, tamen quod vel usum[3] earum[4] nesciant, vel deducant[5] eas ad pessimas partes,[6] inopes videntur. Egestatem namque non absentia pecuniæ,[7] sed præsentia immoderatarum cupidinum gignit. Philosophum oportet,[8] si nihil indigens erit, et omnium contumax,[9] [n] et superior iis, quæ homines acerba toleratu

pletissimus, quoniam ipse unus potest recte dispensare divitias in necessariis usibus. Alii enim, licet abundent divitiis, nihilominus videntur egeni, quoniam aut ignorant earum usum, aut iis abutuntur ad deterrima; etenim non penuria opum parit indigentiam, sed abundantia cupiditatum immodicarum. Si Sapiens nulla re egeat, et obstinatus sit adversus omnem fortunam, et elatus supra ea, quæ homines existi-

virtutum opes; etiam quia s. sapiens, opes potest in us. nec. regere, videri dit. debet. Sic locum hunc constituit Elm. &c. sed jam ante Wow. e Mss. Fulv. ediderat *virtutum opes; quia etiam, &c.* Ed. Vulc. pr. *virtutes, opes etiam, quia s. s. opes.* Edd. vett. et Vulc. sec. simpliciter *virtutes, quia etiam s. s. opes, &c.* Ms. Bened. *virtutes, virtutes etiam quia s. s. potest.* Florent. *virtutum opes etiam quas qd. sap. potest.* Vulc. *virtutes; opes etiam quia s. s. potest.* Voss. *virtutum opes etiam quia s. s. potest:* unde liquido patet, saltem secundo loco *opes* delendum esse. Ceterum malo simpliciter *virtutes. Opes e. jam qui s. sup. potest.* Librarii videntes junctum *virtutes opes*, nec cogitantes illas distinctione separandas esse, emendarunt *virtutum;* alii post *sapiens* rejecerunt τὸ *opes.* Vel lege *Virtutum opes. Opes etiam;* nempe divitias proprie dictas. Conjunctio ejusdem vocis passim alteram in Mss. solet excludere. *Oud.*—3 Abest *vel* Ed. Vulc. pr. *Id.*—4 Bened. *eorum.* Id.—5 Edd. ante Junt. post. *diducant.* Id.—6 Alii libri, *artes.* Wowerius. F. *artes.* Brantius. Statim 'ad artes bonas promtior:' ubi etiam Mss. quidam *partes.* Infra: 'artibus conjungendas.' Mss. *partibus.* Oud.—7 *Abstinentia pecuniæ.* Ita et V. C. Legendum tamen omnino censuerim *absentia.* Ita enim infra, 'Nec cujusquam absentia virtutis esse potest.' *Vulc.* Et sensus et veteris libri consensus Vulcanii conjecturam probat, legentis: *non absentia pecuniæ.* Pulchra antithesis. *Sciopp. in Symb. Absentia pec.* Recte: non, *abstinentia.* Hanc clariss. Vulcanii emendationem probat Fulvianus Cod. *Wower.* Optime quoque correxit Lipsius in marg. In Mss. præter Fulv. et Edd. prioribus *abstinentia:* male: ut antithesis τοῦ *præsentia* docet. *Oud.*—8 Vitiosissime Edd. Vulc. sec. Elm. Scriv. dant *philosophus:* contra Mss. reliquas Edd. et Syntaxin. Bened. *op. esse.* Id.—9 *Omnium sit contumax.* Rom. et Aldus codex, *omni fortunæ sit contumax.* Elmenhorstius. Deceptus fuit Florid. ab Elmenh. qui ita esse in Rom. et Ald. falso monet. Nam istud *sit* comparet demum in Ed. Vulc. sec. quod cur intrusum sit nescio: nam nec in Edd. nec in Mss. visitur, neque ulli usui est. Dein in eadem Ed. recte exhibetur *omnium* cum seqq. Antea legebatur *omni fortunæ cont.* Cum dativo sic junxit Seneca in Thy. vs. 644. 'contumacem regibus populum:' quare nolim eam lectionem penitus damnare. At *omnium* exaratur in Mss. omnino cunctis, ut notet contemtorem et spre-

NOTÆ

[n] *Omnium* [*omni Fortunæ sit*] *contumax*] Hæc est lectio Romani codicis et Aldi, quam secutus sum. Et 'omni Fortunæ,' intelligo adversus omnem Fortunam. Alii codices habent tantum, *omnium sit contumax.*

arbitrantur, nihil sic agere, quam ut semper studeat animam corporis consortio separare: et ideo existimandam[1] philosophiam esse mortis affectum,[o] consuetudinemque moriendi. Bonos omnes inter se oportet amicos esse, etsi sint[2] minus noti: et potestate ipsa, qua mores eorum sectæque conveniunt, amici sunt habendi:[3] paria quippe a similibus non abhorrent. Unde inter solos[4] bonos fidem amicitiæ esse constat.[p] Sapientia boni amatorem adolescentem facit, sed eum,[5] qui probitate ingenii sit ad artes bonas promtior. Nec deformitas corporis talem poterit abigere[6] appetitum. Nam cum ipsa anima complacita est, homo totus adamatur: cum[7] corpus expetitur,[q] pars ejus deterior est cordi. Jure[8] igitur putandum est, eum, qui sit gnarus bonorum, cupidum quoque ejusmodi rerum esse.[9] Is enim solus bonis[1] desideriis accenditur, qui

mani dura ad patiendum, opus est ut nihil tam curet, quam ut semper conetur segregare mentem ex societate corporis: ac propterea putandum Philosophiam esse desiderium mortis et assuetudinem moriendi. Necesse est ut cuncti viri probi sint amici invicem, tametsi non se noverint inter se, et sunt existimandi amici vel ipsa virtute, qua eorum vita ac professio congruunt. Nam similia non dissident a similibus. Ex quo certum est fidelem amicitiam inveniri tantum inter probos viros. Sapientia reddit amantem Boni juvenem, scilicet illum, qui sit paratior ad bonas artes bonitate suæ indolis. Neque turpitudo corporis poterit arcere ejusmodi amorem. Quando enim ipse Animus placet, totus homo diligitur: at quando concupiscitur corpus, pejor ejus pars amatur. Ergo merito existimandum est illum, qui noverit bona, esse etiam avidum eorundem. Nam ille unus inflammatur bonis desideriis, qui intuetur

torem omnium rerum, quas ceteri homines appetunt, qui nihilo indiget, sed et nihil cupit. Donat. ad Terent. Hec. III. 5. 54. 'Contumax proprie dicitur contemtor potiorum.' Glossæ Contumacia καταφρόνησις. Contumax καταφρονητής. —1 *Existimandam* rescribendum auctoribus Mss. Florent. Bened. Ed. Junt. post. Vulgo *existimandum*. Bened. *affectam*. Id.—2 Al. *sunt*.—3 Ms. Florent. et Edd. Elm. Scriv. Flor. *am. tamen sunt h.* Sed tum malim pro *et* scribere *at*. Oud.—4 Bened. *interim s.* Mox pro *boni amat.* Voss. Edd. quædam *amat. boni*. Id.—5 Malim *scilicet;* quamvis vulgatum defendi posset. Pro *ad artes* Florent. Fulv. *ad partes*. Id.—6 Bened. *obigere*. Voss. *abig. pot.* Post *complacita* abest *est* a Bened. *Id.*—7 *Sed cum*. Dele *sed* cum Voss. et Bened. Pro *ejus* Bened. *hominis*. Id.—8 Edd. ante Bas. sec. inepte *dure*. Id.—9 Mss. Voss. Bened. et Edd. ante Vulcan. dant *ignarus:* quomodo si legas, *ejusmodi* ad 'corporeas voluptates' referri debet. Sed Mss. Florent.

NOTÆ

[o] *Philosophiam esse mortis affectum, &c.*] Idem habet Cicero lib. I. Tuscul. Quæst.

[p] *Unde inter solos bonos fidem amicitiæ esse constat*] Vide quæ de Amicitia Plato habet in Lyside.

[q] *[Sed] cum corpus expetitur, &c.*] Consule Platonis Convivium.

bonum illud oculis animi videt: hoc est esse sapientem.[2] Istud vero quoniam qui est ignarus,[3] osor quoque, nec [620] amicus virtutum sit necesse est. Nec frustra hic talis amator est turpium voluptatum. Sapiens non modo meræ voluptatis[4] [r] quidem alicujus gratia veniet ad agendum,[5] nisi præsto[6] fuerint honesta emolumenta virtutis. Hunc eundem cum hujusmodi[7] voluptate oportet vitam vivere honestam, et admirabilem, plenamque laudis et gloriæ: neque harum[8] modo rerum causa ceteris omnibus præferri, verum etiam jucunditate et securitate solum et semper frui. Nec angetur carissimis[9] orbatus affectibus:[s] vel quod ex se omnia sunt apta, quæ ad beatitudinem pergunt; vel quod

illud Bonum acie mentis: talem esse Sapientem. Hoc autem sic est, quia oportet ut ille qui est ignorans, sit inimicus et adversarius Virtutum. Et vir ejusmodi non de nihilo est sectator voluptatum inhonestarum. Sapiens non accinget se ad faciendum quidpiam propter solam duntaxat voluptatem, nisi honesti fructus Virtutis affuerint. Necesse est eum ipsum cum tali voluptate ducere vitam honestam, mirandam, et cumulatam honore et gloria: nec tantum anteponi cunctis aliis propter hæc, verum etiam ipsum solum compotem esse voluptatis et fiduciæ. Neque dolebit, cum privatus erit dilectissimis suis liberis: aut quia cuncta quæ tendunt ad felici-

Fulv. Vulc. consentiunt in *gnarus.* Dein *cupiturum* extat in Mss. Voss. Bened. *cupitorem* Vulc. Edd. Junt. post. Bas. sec. Lugd. Colv. Vulc. pr. Non male: sic enim lib. III. Met. p. 90. Lib. VII. p. 216. et Flor. N. 13. sed *cupidum* extat in Florent. Fulv. et Edd. reliquis. Dein prave *rebus* Edd. usque ad Vulc. Ed. sec. contra Mss. O. *Id.*—1 Ita Mss. In Edd. ante Vulcan. *His enim solus bonus.* Statim pro *animi* Bened. *eum.* Id.—2 *Hoc est esse sapientem.* Dele superflua: quæ et libri manu exarati ignorant. *Wower.* Sed Florent. Voss. Bened. habent *hoc esse sapientem.* Nihil e Vulc. Cod. annotatum est: sed ille cum seqq. in Ed. sec. exhibuit *hunc esse sapientem:* sed *hoc* et *istud vero* opponi debent. ut p. 621. 'illud omnibus beatum videri, cui,' &c. Nam male Lips. et Wow. *τὸ quoniam* delent, ut *ignarus istud* sit dictum pro *ignorans istud* vel *ignarus istius,* sive *quod ad istud.* Oud.—3 Edd. ante Vulcan. male *quoque.* Recte Floridus in Interpret. supplevit *istud vero sic est.* At tamen aliud quid latere videtur. Nam *qui* exulat a Mss. Florent. Voss. Bened. Forsan *istius vero boni ignarus,* sensu facillimo et claro. Pro *amicus* Bened. *anxiens.* Id.—4 *Voluptatum...voluptatis.* Florent. Voss. Vulc. *volunt.* Ultimo loco etiam Bened. *Id.*—5 Bened. *g^eri vetuet ad agendam.* Id.—6 Voss. Bened. Ed. Junt. post. *profecto.* Bas. sec. *profectæ.* Id.—7 Voss. Florent. Bened. *ejusm.* Id.—8 Abest Bened. in quo mox *et judicunditate.* Id.—9 Aldus *clarissimis aff.* male. *Elmenh.* Immo omnes Edd. ante Junt. post. male *clarissi-*

NOTÆ

[r] *Non modo meræ voluptatis* [*causa*] 'Modo' hic est duntaxat, solummodo, ut sit sensus, quem expressi.

[s] *Nec angetur carissimis orbatus affectibus*] Carissimi affectus sunt Liberi, qui et 'pignora cara' dicuntur. Jul. Capitolinus, in M. Antonino: 'Et Antoninus quidem non est satis motus defectione Cassii, nec in ejus affectus sæviit.'

decreto et lege rectæ rationis interdicitur[1] ejusmodi afflictatio; et quod si de tali se causa[2] discruciet, vel illam ægritudinem[3] propter eum, qui est emortuus, suscipiat, quasi in pejore sit parte;[t] aut sua gratia, quod tali necessitudine doleat se privatum esse. Sed neque obiti[4] causa lamentationes suscipi oportet, si sciamus, illum neque aliquid mali passum: ac si fuerit bonæ voluntatis, etiam melioribus aggregatum:[5] neque sui gratia,[6] ut qui in se reponit omnia, nec cujusquam absentia, virtutis esse indigens potest, cujus perpetuam possessionem sibi vindicat.[7] Igitur sapiens non erit tristis. Sapientiæ finis est, ut ad Dei meritum[8] sapiens provehatur: hanc namque[9] futuram [621]

tatem, sunt ipsi convenientia; aut quia talis dolor prohibetur sententia ac præscripto rectæ rationis; et quoniam ille qui sic se maceret ob rem ejusmodi, vel patitur illum angorem illius causa qui diem obiit, veluti sit deteriore loco; vel propter se ipsum, quoniam graviter ferat se esse orbatum ejusmodi consuetudine. At neque mærendum est propter mortem, si noverimus eum, qui obiit, nec expertum esse quicquam mali; et eum, si fuerit probe moratus, esse etiam accensitum beatis. Neque etiam dolebit Sapiens propter se ipsum, quippe qui collocat cuncta in se uno, neque potest laborare penuria Virtutis ob amissum ullum hominem, cum sibi asserat æternam ejus possessionem. Ergo Sapiens non mærebit. Sapientiæ finis est ut Sapiens perducatur ad meritum Dei; atque hoc ipsi faciendum incumbere, ut ap-

mis. Oud.—1 Bened. *intenditur.* male. *Id.*—2 *Et quod si de tali se causa, &c. priv. esse.* Carent his Edd. ante Junt. post. In illa et seqq. usque ad Vulc. sec. *Et quid si.* atque ita Mss. Voss. Vulc. Sed idem in Ed. sec. bene *quod* reposuit: ut est in Florent. Bened. Prave Ed. Flor. *Et quod qui se tali de c.* Agitur de sapiente. Lipsius allevit olim margini *quidem:* non male. *Id.*—3 Sic Florent. cum Elmenh. Scriv. Flor. Reliqui *illam ægrit. vel.* Id.—4 *Obitus.* Ita quidem Florent. cum Edd. vett. et Elm. Scriv. Flor. Sed Mss. ceteri Fulv. Voss. Bened. Vulc. Edd. Junt. post. Bas. Lugd. Colv. Vulc. Wow. habent *obiti* ἀρχαϊκῶς ut 'senati,' 'tumulti,' &c. apud Plaut. Terent. Sallust. Auson. &c. Ita in Catal. Scal. p. 148. 'nec adest dux ipse tumultus.' Ms. venerandæ antiquitatis Leid. *rex ipse tumulti.* Id.—5 *Aggregatur.* Ms. *aggregatum:* elegantius. *Scioppius in Symbola.* Emenda ex scripto *aggregatum.* Wowerjus. Astipulantur Florent. Voss. Bened. *Oud.*—6 Mss. O. habent *neque ævi gratia.* Edd. ante Vulc. sec. *neque etiam alicui gr.* Id.—7 *Nec cujusquam, &c. vindicat.* Carent Edd. ante Junt. post. *Id.*—8 Hoc profectum a Vulc. Ed. sec. extat in Ms. Bened. In prioribus Edd. *Dei meritis:* sed Voss. *Dei meritum.* Florent. Fulv. *Dei merito.* Aliud quid latet, quo significat sapientem ad Deorum accedere conditionem, sicut conatur operibus ad eorum actus accedere. *Id.*—9 Ita Voss. Bened. Ed. Vulc.

NOTÆ

[t] *Vel illam ægritudinem propter eum, qui sit emortuus, suscipiat, quasi in pejore sit parte*] Cicero Tusc. Quæst. lib. I. 'Quis est igitur, qui suorum mortem primum non eo lugeat, quod eos orbatos vitæ commodis arbitretur?'

ejus operam, ut æmulatione vitæ ad Deorum actus accedat. Verum hoc ei poterit provenire, si virum perfecte justum, pium, prudentem se[1] præbeat. Unde non solum in prospectandi cognitione,[2] verum etiam agendi opera sequi eum convenit, quæ Diis atque hominibus[3] sint probata.[4] Quippe cum summus Deorum cuncta hæc non solum cogitationum ratione consideret, sed prima, media, et ultima[5] obeat, compertaque intime, providæ ordinationis[6] universitate et constantia regat. Verum enimvero illud omnibus beatum videri, cui[7] et bona suppetunt, et quemadmodum carere vitiis debeat, callet. Una quidem beatitudo est, cum ingenii nostri præsentia tutamur, quæ perficimus:[8] alia, cum ad perfectionem vitæ nihil deest, atque ipsa sumus contemplatione contenti. Utrarumque autem felicitatum origo ex virtute[9] manat; et ad ornamentum quidem genialis loci,[1][u] vel virtutis, nullis extrinsecus eorum, quæ bona

propinquet ad actiones Deorum imitatione suæ vitæ. Sed ipse poterit hoc assequi, si præstet se virum omni ex parte æquum, religiosum, ac prudentem. Quapropter oportet eum imitari ea, quæ laudata sunt a Diis et hominibus, non tantum in cogitatione providendi, sed etiam in usu actionum. Siquidem supremus Deorum non tantum intuetur hæc universa cogitationibus suis, sed percurrit prima, media, et extrema, et cognita penitus, gubernat immensitate et immutabilitate prudentis suæ dispositionis. Atenim hoc ait existimari a cunctis beatum, quod et habet bona, et scit qua ratione debeat esse immune a vitiis. Felicitas quidem altera est quando dirigimus applicatione nostræ mentis ea, quæ agimus: altera, quando nihil defit perfectioni vitæ, et contenti sumus ipsa speculatione. Fons autem utriusque hujus beatitudinis fluit ex virtute. Et nullis quidem opus habemus auxiliis externis

sec. Vulgo cum Florent. *hancque.* Pro *ejus* Bened. *esse*, et paulo post *verum* pro *virum*. Id.—1 Florent. Edd. Elm. Scriv. Flor. *prudentemque se.* Bened. *providentem se.* de hac permutatione alibi. *Id.*—2 Voss. *perspectandi.* Bened. *prospectum Deum.* Dein Edd. ante Elmenh. *cogitatione* contra Mss. Florent. Voss. Bened. *Id.*—3 Exulat copula a Bened. *Id.*—4 Bened. Vulc. Edd. Junt. post. Bas. Lugd. Colv. Vulc. *sunt.* Pro *cum summus* Florent. *perpetuum summus.* Id.—5 Absunt *med. et* a Bened. *et* deest Voss. Id.—6 *Intime* malim, quam *intimæ.* Vulcanius. Inepte Edd. ante Vulcan. contra Mss. O. *intimæ providentiæ:* sine sensu. *Provida* Ed. Vulc. pr. *Oud.*—7 Florent. Fulv. Voss. Ed. Scriv. *cujus.* Pro *carere vit.* Voss. inverse *vit. car.* Id.—8 Ed. Vulc. sec. *quo p.* Pro *vitæ* Florent. Fulv. *viæ.* Ed. Ven. *deesse* pro *deest.* Id.—9 Sic Florent. Voss. Bened. In Edd. ante Elmenh. *et ex virt.* Id.—1 *Ad orn. quidem genialis loci hoc est.* Dele τὸ *hoc est*, ex Manuscriptis Florent. *Elmenh.* Bened. *quod est* pro *quidem*, at dein *loci virtutes si n.* In Voss. Vulc. Edd. Junt. post. Bas. sec. Lugd. Colv. Vulc. pr. *loci est virtutis. Nullis,*

NOTÆ

[u] *Genialis loci*] Genialem locum intelligo, in quo quis genitus sit.

ducimus,[2] adminiculis indigemus.[3] Ad usum autem vitæ communis, corporis cura, et eorum, quæ extrinsecus veniunt, præsidiis opus est: ita tamen,[4] ut hæc eadem fiant virtute meliora, ejusque suffragio beatitudinis commodis copulentur, sine qua hæc in bonis minime sunt habenda. Nec frustra est, quod sola virtus fortunatissimos potest facere; cum absque hac ex aliis prosperis non possit felicitas inveniri. Sapientem quippe pedissequum[5] [622] et imitatorem Dei[w] dicimus, et sequi arbitramur Deum. Id est enim ἕπου θεῷ.[6] [x] Non solum autem oportet, dum vitam

earum quæ existimamus bona ad decus patriæ vel virtutis. Cura autem corporis, et auxilia earum rerum quæ accedunt extrinsecus, necessaria sunt ad usum vitæ communis: sic tamen ut illa ipsa reddantur meliora ope virtutis, et adjungantur bonis beatitudinis ipsius opera, sine qua ea nequaquam sunt accensenda Bonis. Et jure quidem sola virtus potest reddere beatissimos: siquidem sine ipsa beatitudo nequit acquiri ex ceteris prosperis rebus. Etenim appellamus Sapientem secutorem et æmulatorem Dei, et putamus eum imitari Deum. Hoc enim sibi vult hæc sententia, ἕπου θεῷ, sequere Deum. Non tantum autem opus est ut loquatur digna

&c. in Ed. Vulc. sec. *loci hoc est virtutis, &c.* Codicum Fulv. et Florent. lectionem Elm. expressit. Per 'genialem locum' intelligit Florid. 'patriam,' quæ quomodo hic locum habere possit, non capio. Lipsius margini allevit *ingenialis.* Non expedio. Locum puto adhuc corruptum: sed vix dubium est mihi, quin *genialis* pertineat ad ipsam virtutem, ex qua ut ex fonte vel scaturigine manat omnis felicitas: seu leg. *genitalis:* nam non modo 'genitalia semina, membra, connubia' et sim. dicuntur, ut et 'genitale tempus,' 'genitalis dies;' sed et loca unde ortus quis ducitur 'genitalia' vocantur: sic 'genitale solum' Velleio II. 15. 'genitales undæ' Auson. Ep. 106. V. Burm. ad Ovid. Art. Am. I. 125. *Oud.* *Genialis loci*, i. e. in quo genius s. ingenium s. animus, residet. Supra, 'cum ingenii nostri præsentia.' Vidit hoc etiam Lips. legens *ingenialis.* J. Bosscha.—2 Bened. Vulc. Edd. ante Elmenh. *dicimus.* Vide supra. *Oud.*—3 Edd. ante Junt. post. *indigere.* Id.—4 Bened. *tam.* Statim pro *commodis* Voss. *quommodis:* et pro *in bonis* Bened. *hominis.* Id.—5 Bened. *quippe quem p.* Id.—6 *Id est τὸν θεόν.* Legendum plane, *Id est enim ἕπεσθαι τῷ θεῷ. Vulc.* Delendum, nam et libri ignorant. *Wowerius.* Lips. in marg. delenda quoque non inepte suspicatur. Sed longe rectius tamen locum emendatione sanum fecit Vulc. Ed. sec. substituendo *id enim est ἕπου θεῷ.* Bened. Florent. et Voss. *Id est enim ει του θεου.* Hoc ordine ergo scribe *Id est enim ἕπου θεῷ.* quod et inter Sosiadæ ex-

NOTÆ

[w] *Sapientem quippe pedissequum et imitatorem Dei, &c.*] Hoc est, quod supra dixit, 'Sapientiæ finem esse, ut ad Dei meritum sapiens provehatur: hancque futuram ejus operam, ut æmulatione vitæ ad Deos accedat.'

[x] *Id est enim ἕπου θεῷ*] Ambrosius de Abraham lib. I. c. 2. 'Inter septem Sapientum dicta celebratur ἕπου θεῷ.' Wowerius existimat hæc verba e textu tollenda tanquam Glossema aliquod.

colit, digna Diis dicere,[7] [y] nec ea agere, quæ eorum majestati[8] displiceant, verum et tunc, cum corpus relinquit: quod non faciet invito Deo.[z] Nam etsi in ejus manu est mortis facultas,[9] quamvis sciat, se terrenis relictis consecuturum esse meliora; nisi necessario perpetiendum[1] esse istud lex divina decreverit, arcessire sibi tamen eum mortem non debere:[2] et si anteactæ vitæ ornamenta cohonestant, honestiorem tamen et rumoris secundi oportet esse,[3] cum securus de posteritatis suæ vita, ad immortalitatem animam ire permittit,[4] et eam,[5] quod pie vixerit, præcipit[6]

Diis, quamdiu vivit, neque illa faciat quæ odiosa sint eorum Majestati, sed etiam eo ipso tempore, quo deserit suum corpus: quod quidem non debet facere adversus Dei voluntatem. Etenim licet habeat penes se potestatem moriendi, eum tamen ait idem Plato non debere sibi consciscere mortem, ni decretum divinum statuerit hoc esse necessario subeundum; tametsi certus sit se adepturum meliora, cum deseruerit terrestria: et, si egregia facta vitæ præteritæ eum ornant, decet tamen eum esse honestiorem et bonæ famæ, quando confidens de duratione suæ posteritatis sinit suam Animam pergere ad immortalitatem, ac præsumit eam occupa-

tat præcepta. Mox *autem* abest Bened. Voss. *Oud.*—7 *Digna discere.* Certa mihi correctio visa, *digna Dis dicere*, in qua si doctis placebo, non laborabo de ceteris. Vult autem Apuleius, seu potius Plato, sapientem Deorum imitatorem esse assiduum, cum dictis, tum factis. *Stewech.* Stewech. *digna Dis dicere* probe. *Elmenh.* Palmaria est emendatio Stewechii, quam sibi vindicare non debuerat Pricæus ad Apol. p. 176. digna *cubiculo suo* dicere; et merito recepit Floridus. Mss. et Edd. *digna discere.* Oud.—8 Lege: *quæ Deorum m.* Woweriu*s*. Non opus esse patet ex emendatione priore Stewechii. Voss. *agere ea q. horum.* Oud.—9 *In manu est m. fac.* Bened. *in manus:* ut *esse in potestatem* et *potestate.* Vide ad Cæsar. lib. I. B. Civ. 25. *τὸ se* post *sciat* deest Bened. *Id.*—1 *Nisi perpetiendum necessario.* Ita rescripsi ex Mss. *Wower.* Mss. *nisi necessario perpetiendum esse.* Ultima vox exulat Ed. Wow. et Edd. ante Vulcan. in quibus et *necessario* abest. *Oud.*—2 Vid. Not. Var. —3 Edd. ante Vulcan. *hon. t. esse et secundi r. oportet.* A Junt. post. Bas. sec. Lugd. Colv. exulat quoque *et.* Bened. non agnoscit *honestiorem.* Florent. *honestior.* Oud.—4 Voss. *permittit ite.* Id.—5 *Eamque.* Edd. ante Vulcan. *eoque.* Vulc. Ed. pr. *quam.* Wow. cum Mss. Fulv. *et eam:* quod malo. Ms. Voss. *eam.* Ceteri cum Vulc. Ed. sec. &c. consentiunt in *eamque.* Id.—6 *Præcipit.* Sic recte Lips. et Edd. Vulc. sec. Wow. &c. cum Mss. sive, jam

NOTÆ

[y] *Digna Diis dicere*] Sic recte emendandum putavit Stewechius, quod erat in vulgatis *digna discere:* ratio patet ex sequentibus.

[z] *Quod non faciet invito Deo*] Vide Plat. in Phædone. Cicero lib. I. Tuscul. Quæst. 'Vetat enim dominans ille in nobis Deus, injussu hinc nos suo demigrare: cum vero causam justam Deus ipse dederit, ut tunc Socrati, nunc Catoni, sæpe multis; næ ille medius fidius vir Sapiens lætus ex his tenebris in lucem illam excesserit: nec tamen illa vincula carceris ruperit; leges enim vetant.' Hinc, si quis, causa Magistratibus

fortunatorum habituram loca,[7] [a] Deorum [8] choreis semideumque permixtam. De civitatum vero constitutione, et de observatione [9] regendarum rerumpublicarum, ita jubet Plato.[1] Jam principio [2] civitatis definit formam [3] ad hunc modum: civitatem esse conjunctionem inter [623] se hominum plurimorum,[4] in quibus sunt [5] regentes, alii citeriores,[6] conjuncti inter se concordia, et invicem sibi opem atque auxilium deferentes, iisdem legibus, rectis tamen, officia sua temperantes: unamque civitatem, iisdem mœnibus [7] illam futuram, et, si eadem velle atque eadem nolle

turam sedes beatorum, commixtam cœtibus Deorum ac Semi-Deorum, quoniam religiose vixerit. De ordinatione autem urbium, et de iis quæ observanda sunt in Rebuspublicis administrandis sic Plato præcipit. Ac primum quidem describit formam Civitatis hoc pacto: Civitatem esse collectionem multorum hominum, inter quos alii aliis imperant, alii parent, sociati invicem consensu, et mutuo sibi præbentes præsidium atque adjumentum, moderantes sua munia iisdem legibus, quæ tamen justæ sint: atque illam civitatem fore unam, si cincta sit iisdem muris, et animi civium assuefacti fuerint eadem velle, et eadem nolle.

ante *percipit*, quod est in Edd. prioribus: ut corruptum passim est *præcipere*. Vide ad Cæsar. lib. III. de B. Civ. c. 1. *Id.*—7 Alii *habiturum loca.* Plaut. Trinummo, Scena: 'Mimus quindecim dies,' &c. 'Sicut fortunatorum memorant insulas, Quo cuncti, qui ætatem egerunt caste suam, Conveniant.' Plato Epinomide fol. 992. Nicetas in Thesauro Orthodoxæ fidei I. 36. *Elmenh.* Edd. vett. et Wow. *habituram locum.* Ed. Vulc. sec. *habitaturam loca*, et sane 'habitare' cum accusativo non raro occurrit. Sed Voss. *habitaturam loco.* Bened. *habitatam loco:* at Fulv. *habituram locum*, et Florent. *habiturum loca*, ut edidit Elm. cum seqq. 'Habere locum' pro inhabitare, ut Græce ἔχειν, sæpe. V. Manut. ad Cic. Ep. ad Fam. VII. 6. Heins. ad Ovid. Met. IV. 773. Brant. ad Cæsar. lib. IV. de B. C. c. 4. 'ædificia vicosque habebant.' *Oud.*—8 Sic Mss. et Edd. Wow. Vulc. sec. ac reliquæ. Priores *in Deorum.* Id.—9 Abest copula ab Edd. ante Vulcan. *Id.*—1 Flor. *Itacus et Cato*, inepte. *Elmenh.* Habent tamen id etiam Voss. Bened. Vulc. Forsan *ita censet Plato* vel *catus.* Oud.—2 Edd. Junt. post. Bas. sec. Lugd. Colv. *nam pr.* contra Mss. et Edd. vett. *Id.*—3 Voss. *formam def.* Edd. ante Junt. post. male *diffinivit.* Id.—4 Mss. Florent. Voss. Bened. *c. e. conjunctam inter se, &c.* Sequitur mox 'conjuncti inter se.' Latere quid videtur. Salm. ad Solin. p. 790. censet *conjunctam* substantive dici pro *conjunctionem: τὰ inter se* absunt hic ab Edd. ante Vulcan. *Id.*—5 Voss. Bened. *sint.* Id.—6 Vid. Not.

NOTÆ

non probata, vita se privasset, inhumatus abjiciebatur. Seneca lib. VIII. Controvers. 4. Lex: 'HOMICIDA' (sui) 'INSEPULTUS ABJICIATUR; facinus indignum, si inveniantur manus, quæ sepeliant eum, quem occidere suæ,' &c.

[a] *Fortunatorum habituram loca*] Fortunatorum insulas Plauto in Trinummo, Act. II. Scen. 4. 'Sicut Fortunatorum memorant insulas, Quo cuncti, qui ætatem egerunt caste suam, Conveniant.'

incolarum mentes assueverint.[8] Quare suadendum est[9] fundatoribus rerumpublicarum, ut usque ad id locorum plebes suas taliter augeant,[b] ut eidem rectori noti omnes esse possint,[1] nec sibimet incogniti:[c] sic enim fiet, ut omnes una mente sint, æquumque sibi factum velint.[2] Magnam sane civitatem non habitantium multitudine,[3] eorumque magnis viribus niti oportet.[4] Vires enim non corporis,[5] nec pecuniæ, collectas dominationi multorum,[6] æstimandas[7] putat, cum vecordia impotentiaque, sed cum decreto

Quapropter dandum est hoc consilium institutoribus Rerumpublicarum, ut eo usque regionum sic dilatent suos populos, ut universi possint cognosci ab eodem gubernatore, neque sint sibi invicem ignoti: nam hac ratione efficietur ut cuncti sint unanimes, et velint æquo jure uti. Profecto non expedit ut ampla civitas freta sit ingenti numero civium, et magnis eorum opibus. Nam non existimat robora corporis ac divitiarum, coacervata imperio in multos, esse magni facienda, si conjuncta

---

Var.—7 Bened. *mentibus*. Oud.—8 Sic edidit tacite Floridus: sano sensu, unam fore civitatem iisdem mœnibus et, si eadem mente sint cives. At *si* abest Mss. et Edd. O. *assueverunt*. Wow. vero tacite edidit *assuevisse*. Edd. vett. ante Vulcan. habent *mentem*, ut et *velle et nolle*. Id.—9 Ita Florent. Bened. Voss. Edd. Elm. Scriv. Flor. A reliquis exulat *τὸ est*. Bas. pr. *suadentibus eum*. Id.—1 Ita locum hunc emendatum dedit Vulc. in Ed. sec. ac seqq. et consentiunt omnino Florent. cum Bened. In Ed. pr. *plebes suas ad eundem rectorem noti omn. e. p.* Edd. vett. *plebes suas ab eodem eidem rectori noti esse p.* ubi clare patet, deesse verbum, ad quod *plebes* referatur. Hinc audacissime Wow. tacite ejecit *τὰ plebes suas* et edidit *ad eundem rect. n. o. e. p.* Ms. Vulc. *plebes suas ad eundem rectorem noti o. e. p.* Voss. *plebes suas ad eundem rectori noti ome e. possunt*. Pro *ut eidem* in Bened. *ū*. Donec meliores nanciscar Codd. vulgari lectioni acquiesco. *Id.*—2 Voss. *iniquumque*. Bened. *iniquumque s. f. nolint*. Pro *sane* Bened. *s*. *Id.*—3 Abest *τὸ non* a Mss. Florent. Bened. *Id.*—4 *Uti oportet*. Ita et V. C. Non dubitarim tamen quin legendum sit *niti*. Vulcanius. Mss. Florent. Bened. Vulc. Voss. et Edd. ante Junt. post. *eorumque magis viribus*. Iidem et Edd. usque ad Vulc. sec. *uti*: sed *niti* emendavit in marg. Lipsius vel R. Hæ voces semper confunduntur. Vide ad Cæsar. et supra ad Met. lib. III. p. 200. b. *Oud.*—5 Bened. *Vir enim hic corp.* Id.—6 *Collectas dominatione multorum*. Florent. *collectam*. Voss. Bened. *dominationi*. Recte; sive, ut multi dominentur. *Id.*—7 Vulc. Voss. Bened.

NOTÆ

[b] *Ut usque ad id locorum plebes suas taliter augeant, &c.*] Plato lib. v. de Legib. tot vult cives esse in civitate, ut injuriantes vicinos possint depellere, et iisdem injuriam patientibus opitulari: horumque numerum sic definit, ut quinquies mille et quadraginta omnino habitationes seu domus in civitate sint, totidemque familiæ, quæ illas incolant, quem numerum non esse temere augendum, vel minuendum affirmat.

[c] *Nec sibimet incogniti*] Plato ibidem. *μεῖζον οὐδὲν πόλει ἀγαθὸν, ἢ γνωρίμους πολίτας αὐτοῖς εἶναι*, 'Civitati nihil melius, quam ut cives invicem sese cognoscant.'

communi virtutibus omnibus ornati viri et omnes incolæ fundati legibus[8] obsequuntur. Ceteras vero, quæ non ad hunc modum forent constitutæ, non arbitrabatur sanas civitates,[9] sed tetras et morbis tumentes respublicas. Eas demum fundatas ratione dicebat esse, quæ ordinatæ ad instar animarum forent: ut pars optima, quæ sapientia prudentiaque[1] præcellit, imperitet multitudini; et, ut illa totius habet curam corporis, [624] ita prudentiæ dilectus[2] tueatur universæ commoda civitatis. Fortitudo etiam,[d] pars virtutis secunda, ut via sua appetentiam castigat et reprimit; ita in civitate vigilet. Excubitorum loco quidem militet juventus pro utilitate cunctorum: sed inquietos et indomitos,[3] ac propterea pessimos cives refrænet, contineat, ac, si necesse est, frangat potioris consilii disciplina.[4] Illam[5] vero desideriorum tertiam partem plebi et agricolis

sint cum ignavia et superbia, sed quando cives, viri præditi cunctis Virtutibus, et omnes innixi Legibus, parent communi statuto. Reliquas autem civitates, quæ non essent ordinatæ hac ratione, non putabat esse sapientes civitates, sed Respublicas tetras et tumidas ex morbis. Postremo, aiebat illas inniti ratione, quæ essent dispositæ veluti Animæ: ita ut excellentissima pars, quæ præstat Sapientia et Prudentia, imperet populo: et quemadmodum Anima prospicit toti corpori, sic cœtus Prudentium conservet bona totius Reipublicæ. Fortitudo quoque pars secunda virtutis, quemadmodum corripit ac retundit suo vigore Concupiscentiam, sic etiam debet excubias agere in urbe: vice quidem vigilum juvenes bellum gerant in commodum omnium: at oportet ut regimen prudentiorum comprimat, cohibeat, et, si opus est, perdat cives cupidos novarum rerum, contumacesque, et ideo deterrimos. Existimat autem illam tertiam portionem Animæ, in qua sunt Cupiditates, similem esse

existimandas. Florent. *æstimandum.* Id.—8 *Viri incolæ et omnes f. legibus.* Bened. *omnibus.* Florent. melius *viri et omnes incolæ f.* Id.—9 Ex Ms. inserenda hæc sunt: *civitates, sed tetras et morbis tumentes respublicas. Eas demum, &c.* Sciopp. in Symb. Addit Ms. *sed tetras et morbotumentes resp.* Wower. Carebant istis Edd. ante Vulc. sec. quæ habet *morbose:* at recte Sciopp. e Fulv. monet legendum *morbis:* ut extat quoque in Florent. Put. Voss. et edidit Elm. ac seqq. *timentes* Bened. Huc pertinet locus Ovid. Ep. XVI. 136. 'Præcordiaque intima sensi Attonitus curis intumuisse novis.' *Oud.*—1 Voss. Bened. *prud. sapientiaque.* Pro *imperitet* Edd. ante Junt. post. *imperaret.* Male. Vide Ind. Not. *Id.*—2 *Prudentiæ delectus.* Bened. *deditus.* Florent. Voss. *dilectus.* Recte. Adi ad Met. lib. VIII. p. 554. a. Pro *commoda* Bened. *commodem.* Et pro *vi sua appetentiam* Id. *in s. appetentia,* itemque *deprimit* pro *reprimit,* ac mox abest *quidem.* Idem.—3 Vulgo, *domitos,* male. *Elmenhorstius.* Nempe Vulc. Ed. sec. vitiose id habet. *Oudendorp.*—4 Edd. ante Vulc. sec. *p. cum consilii.* Sed *cum* ignorant Mss. at Voss. et Bened.

NOTÆ

[d] *Ita prudentiæ delectus tueatur universæ commoda civitatis. Fortitudo etiam, &c.*] Adi librum IV. de Repub.

parem ducit, quam existimat moderatis utilitatibus sustinendam. At enim rempublicam negat posse consistere,[6] nisi is qui imperitet,[7] habeat sapientiæ studium;[e] aut is ad imperandum[8] deligatur, quem esse inter omnes sapientissimum constet. Moribus etiam hujuscemodi[9] cunctos cives imbuendos esse dicit, ut iis, in quorum tutelam atque fidem respublica illa credatur,[1] auri atque argenti habendi cupido nulla sit: nec[2] specie communi privatas opes appetant: nec hujusmodi[3] hospitia succedant, ut ceteris janua non reclusa:[4] cibos victumque ita sibi curent, ut acceptam[5] mercedem ab his quos protegunt communibus epulis insumant. Matrimonia quoque[6] non privatim [f] maritanda esse, sed fieri communia, despondentibus ipsis[7] ejusmodi

popello et rusticis, quam putat esse sustentandam modicis commodis. Verum ait civitatem non posse permanere, nisi ille, qui ipsi præest, teneatur amore sapientiæ; vel ille eligatur ad imperandum, quem certum sit esse sapientissimum omnium. Ait etiam omnes cives informandos esse talibus institutis, ut illi, quorum custodiæ ac potestati illa civitas permittatur, nullam habeant cupiditatem possidendi auri et argenti: neque concupiscant divitias privatorum sub obtentu generali utilitatis publicæ, neque habitent in talibus ædibus, ut non aperto ostio reliquis, sic sibi parent escas et victum, et absumant in convivia mutua, munera quæ acceperint ab illis quos tuentur. Connubia etiam non esse jungenda privatim, verum efficienda commu-

est c. Forte *ex.* Id.—5 Bened. *illa.* Voss. *part. tert.* Pro *ducit* Edd. ante Vulcan. *dicit.* V. supra. *Id.*—6 Vulc. Ed. pr. e Cod. suo et Wow. *subsistere.* Id.—7 Abest a Bened. *qui.* et Edd. ante Junt. post. *imperat.* Id.—8 Paucioribus hujus loci sententia in Margarita Poëtica perscripta est; ita: *Aut is ad imperandum deligitur, qui inter omnes sapientissimus habeatur.* Colvius. Leid. *ad imperium. Deligatur* recte Vulc. &c. cum Mss. O. ante *eligatur.* Bened. *diligatur: deligatur* e var. Lect. Pro *constet* Voss. Bened. *constat.* Oud.—9 Hoc iterum Mss. et Vulcanio debetur. Ante *et hujuscemodi m.* Sed Bened. non male *moribus et disciplinis hujuscemodi.* Pro *cunctos* Bened. *junctos.* Id.—1 *Resp. ulla credatur.* Ex scripto: *R. illa creditur.* Wowerius. Vulgo *R. ulla,* male. *Elmenh.* Voss. *et fide R.* Bened. *fide atque tutela.* Wow. *illa* bene reposuit cum seqq. e Fulv. ut est quoque in Florent. Voss. Bened. Sed et *creditur* exhibent Voss. Bened. *Credatur* tamen præfero. *Oud.*—2 Voss. *ne.* Mox *opes* abest Bened. *Id.*—3 Voss. *ejusmodi.* Edd. Elm. Scriv. Flor. *hujuscemodi* contra Mss. *Id.*—4 Al. *reclusis.*—5 Lips. *aut acc.* Oud.—6 Abest *quoque* ab Edd. ante Vulc. sec. *Id.*—7 Edd. vett. aliquot *disp.* Abest *ipsis* Edd. Junt. post. Bas. sec. Lugd. Colv. Vulc. Wow. contra Mss. et

NOTÆ

[e] *Nisi is qui imperitet, habeat sapientiæ studium*] Hoc est quod Plato lib. VI. de Rep. affirmat et fuse probat, civitati præesse debere Philosophos.

[f] *Matrimonia quoque non privatim, &c.*] Vide lib. V. de Rep.

nuptias publice[8] civitatis sapientibus et magistratibus, et sorte quadam ei negotio præditis;[9] idque præcipue curantibus, ne dispares sui, vel inter se dissimiles copulentur. His annectitur[1] utilis necessariaque [625] confusio, ut permixta nutrimenta puerorum ignotorum adhuc,[2] agnitionis parentibus afferant[3] difficultatem: ut, dum suos liberos nesciunt, omnes quos viderint ejus ætatis, suos credant, et veluti communium liberorum omnes omnium sint parentes. Hæc ipsorum connubiorum[4] quæritur tempestiva conjunctio, cujus futuram stabilem fidem credit, si cum[5] harmonia musicæ dierum consonent numeri:[g] et qui de talibus nuptiis erunt orti, studiis congruentibus imbuentur, et optimis disciplinis communi præceptorum magisterio docebuntur, non virile secus modo,[h] verum etiam fœminarum;[6] quas

nia, ipsis Sapientibus et Magistratibus civitatis, et iis, qui habent quandam aptitudinem ad eam rem, sancientibus publice tales nuptias; et id præsertim caventibus, ne inæquales aut dissimiles conjungantur inter se. His adjicitur permixtio utilis et necessaria, ut permixtæ educationes infantium nondum agnitorum reddant eorum agnitionem difficilem genitoribus, ut quamdiu ignorant suos filios, quotquot aspexerint illius ætatis, existiment esse suos, atque omnes sint patres omnium tanquam filiorum communium. Insuper inquiritur opportuna copulatio Matrimoniorum, cujus putat fidelitatem fore constantem, si numeri dierum congruant cum harmonia Musicæ. Et qui nati erunt ex ejusmodi conjugiis, erudientur studiis sibi convenientibus, et instituentur optimis artibus communi opera Magistrorum, non tantum sexus viro-

Edd. vett. In Voss. *despondente ipse.* Id.—8 Sic malo cum Florido jungere τῷ *despondentibus*, quam *publicæ civ.* Mox ante *magistratibus* exulat copula a Voss. Bened. in quibus ut et Ed. Vulc. sec. desunt etiam τὰ *et sorte.* Id.—9 Voss. Bened. *et. Prædictis* vitiose Vulc. *Id.*—1 *His advertitur.* Mss. *adnectitur.* Sive, adjungitur. Edd. ante Vulcan. *advertitur.* Pro *necessariaque* Bened. *vel necessaria.* Id.—2 Male Edd. ante Junt. post. *adhæc.* Pro *agnitionis* Bened. *argumentationis.* Id.—3 Sic tacite Floridus, astipulante Bened. scil. *permixta nutrimenta:* sed reliqui Mss. *afferat:* quod miror retinuisse Edd. et *permixta* una voce. Si enim *afferat* legas, omnino *per mixta nutr.* scribendum, ut *confusio* sit nominativus. *Id.*—4 Nil muto. Non male tamen Ed. Floridi tacentis dat *adhæc* sive, insuper. *Hoc* est in Florent. *hoc ipso* Bened, *Id.*—5 Bened. *sic ut.* Pro *talibus nuptiis* Voss. *nupt. tal.* Bened. *nuptiis talibium.* Id.—6 *Non virile tantummodo, verum etiam fœminarum.* Putem interserendam dictionem, hoc pacto, *non virile tantummodo secus*, vel, *genus, verum etiam fœmin.* Colvius. Ms. *non virilis sexus tantummodo:* ut

NOTÆ

g *Si cum harmonia musicæ dierum consonent numeri*] Harmonicam hanc nuptiarum rationem exponit initio lib. VIII. de Rep. sed obscure admodum et ænigmatice.

h *Non virile secus modo*] Similiter apud Plautum legas 'virile secus,' pro virili sexu. Rudente, Act. I.

vult Plato omnibus artibus,[7] quæ proprie virorum putantur, conjungendas esse, bellicis etiam:[8] [i] quippe utrisque cum natura[9] una sit, eandem esse virtutem. Ejusmodi[1] civitatem nullis extrinsecus latis legibus[2] indigere: regia quippe prudentia[3] et ejusmodi institutis ac moribus, quibus dictum est, fundata, ceteras leges non requirat. Et hanc quidem, ut figmentum aliquod veritatis, exempli causa per se[4] compositam vult esse rempublicam. Est et alia[5] optima

rum, sed etiam mulierum: quas Plato vult esse adhibendas cunctis Disciplinis, quæ existimantur speciatim pertinere ad viros; et etiam Militaribus. Etenim utrosque habere eandem vim, cum habeant eandem naturam. Talem Rempublicam non habere opus ullis legibus externis: nam, cum fuerit constituta prudentia regali, et talibus legibus ac consuetudinibus quas dixi, non desiderabit alias leges. Et ait quidem hanc Rempublicam esse a se effectam velut simulacrum aliquod veritatis ad exemplum ob oculos ponendum. Est etiam apud Platonem alia

vehementer suspicer cum Colvio legendum: *virile secus*. Sciopp. in Symb. Suspensa oratio: V. C. *Non virilis tantummodo sexus verum, &c.* Wower. *Virile secus* rescripsi ex Flor. et Leid. A Rom. τὸ *secus* male abest. Vide Indicem. *Elmenh.* Egregia est emendatio Colvii, quam merito recepit Vulc. Ed. sec. scil. e suo codice. Sed melius *tantum* exclusere Elm. et seqq. Accedunt Bened. Fulv. *non virilis sexus modo:* sed plane Florent. Voss. *non virile secus modo.* Vid. Drakenb. ad Liv. lib. XXVI. 47. Dempst. ad Rosin. pag. 112. Merc. et Obr. ad Septim. de B. Tr. lib. VI. c. 4. ubi variant Mss. Arnob. lib. I. p. 36. *sexum virile.* Carr. *secus.* Front. I. 11. 6. 'Omnes virilis sexus:' ubi vide. Sic rursus de Mundo, 'Mare et fœmininum secus.' *Oud.* —7 Mss. Florent. Vulc. Voss. et Edd. ante Vulc. sec. *partibus:* quæ confusio in hoc libro crebra. Et malim hic *partibus* propter verbum *conjungendas*, quod non tam convenit *artibus.* Id.—8 Florent. Voss. Bened. *b. eis.* Latet quid. *Id.*—9 Ita recte Elm. et Scriv. cum Mss. Florent. Bened. In Voss. et Ed. Flor. *utriusque cum.* De plurali *utrique* alibi plura. Edd. ceteræ *cum utrisque.* Id.—1 Edd. ante Vulcan. *ejusdem.* Id.—2 Vulc. Cod. *ratis l.* quod probat Heins. e Ms. Leid. qui sine dubio idem Vulc. Cod. est, in Advers. p. 589. Voss. *latis regibus.* Bened. *lati regionibus*, sed suprascr. *legibus.* Perpetua hæc varietas. *Id.*—3 Voss. Vulc. Bened. *regiam q. prudentiam.* Lipsius conjecit *egregie.* Statim *dictum est* absunt a Mss. Vulc. Voss. et Bened. unde posses locum sic legere, *Regi eam q. per prudentiam, et ejusmodi institutis ac moribus, quibus fundata ceteras leges non requirat:* ut casus variatio, de qua alibi dixi, fuerit corrumpendi loci causa. Non opus tamen. 'Regia prudentia' ponitur pro eximia, excellenti, egregia, ut Gr. βασιλικόν. Sic 'via regia:' immo in Flor. N. 7. 'disciplina regalis:' ubi vide. *Id.*—4 Bened. non male *ipse.* Id.—5 Edd. ante Vulc. sec. *sed et al.* Pro *optima quidem* Bened.

NOTÆ

Scen. 2. 'Filiolam ego unam habui, eam unam perdidi, Virile secus nunquam ullum habui.'

[i] *Quas vult Plato omnibus artibus, quæ proprie virorum putantur, conjungendas esse, bellicis etiam*] Initio lib. v. de Republ. et lib. VI. de Legibus.

quidem,[k] et satis justa, et ipsa quidem[6] specie et dicis causa[7] [l] civitas[8] fabricata, non ut superior sine evidentia,[9] [626] sed jam cum aliqua substantia. In hac[1] non suo nomine, de statu[2] et de commodis[3] civitatis, requirens originis ejus principia et fundamenta, disponit; sed eo tendit, quemadmodum civilis gubernator ejusmodi locum conventusque multitudinem[4] nactus, juxta naturam[5] præsentium rerum et convenarum debeat facere civitatem plenam bonarum legum et morum[6] bonorum. In hac equidem easdem puerorum nutricationes,[7] easdem vult esse artium

Respublica, optima certe, satque æqua, quæ quidem etiam conficta est exempli et ratiocinii gratia, non quidem absque verisimilitudine quemadmodum illa prior, sed quæ jam aliquid habet veritatis. In ea non ordinat statum, et utilitates Reipublicæ ad suum arbitrium, investigans primordia ac fundamenta ejus ortus: verum hoc sibi proponit, quomodo administrator Reipublicæ, qualemcumque regionem sortitus sit, ac cœtum populorum, debeat efficere Rempublicam repletam bonarum constitutionum ac bonarum consuetudinum secundum statum rerum præsentium, et indolem hominum qui in unum confluxerint. Vult quidem in ea esse easdem educationes liberorum, et easdem traditiones scientiarum, quas in superiori. At

quod optima. Idem.—6 Voss. Bened. Ed. Vulc. sec. *j. quidem et ipsa.* Idem. —7 Vid. Not. Var.—8 Edd. ante Junt. post. *civitatis.* Oud.—9 *Sine evidenti.* Scribe ex Ms. *sine evidentia; sed jam cum aliqua substantia.* Wowerius. Flor. *evidenti.* male. *Elmenh.* Mss. mei O. et Edd. priores *sine evidenti*, quod nescio an ita damnandum sit. Neutrum est adjectivum pro substantivo, ut 'decorum,' 'honestum,' 'utile.' Sic τὸ ἐμφανὲς evidens. Cic. l. III. de Nat. Deor. c. 4. 'Si quid est evidens, de quo inter omnes conveniat.' Præfero tamen *evidentia*, vel potius, *evidentiis, sed.* Oud.—1 Vitiose Ed. Vulc. sec. *in dis hæc.* Id.—2 Sic Mss. O. et Edd. Elm. Scriv. Flor. Antea *et de statu* per polysyndeton. Bene, nisi hic obstarent Mss. quanquam facile excidere potuit. *Id.*—3 Ita quoque Mss. O. non *commodo*, ut ante Elmenh. edebatur. *Id.* —4 Al. *multitudinem.*—5 Bened. *j. natura.* Pro *et conv.* Bened. *ac conv.* Et pro *civitatem* Voss. Bened. *volunt.* Oud.—6 *Legum et murorum.* Repono: *legum et virorum*, nisi malis *morum.* Stewech. Inepte Bas. pr. *murorum.* Sed *morum* habent Mss. *Oud.*—7 Bened. *eadse p. easdem nutritiones.* Voss. *eadem.* Pro *par-*

NOTÆ

[k] *Est et alia optima quidem, &c.*] Cujus descriptio extat libro v. de Leg. hanc secundam vocat.

[l] *Dicis causa*] Formula est vetus. Arnob. adversus Gentes lib. III. 'Honoris et dicis causa, vos species Diis accommodavisse mortalium:' item lib. IV. 'an ita ut assolet, dicis causa.' Glossæ veteres: Dicis causa, Νόμου χάριν. Vocem 'Dicis' ab antiqua 'Dex' inclinatam vult Varro, quemadmodum a 'Judex' fit 'Judicis,' &c. nam, ut ait, si juncto verbo 'Judex' dicitur qui 'jus dicit,' verisimile est voce simplici similiter eum, qui 'dicit,' appellatum fuisse 'dicem.' Itaque 'dicis causa' aliquid fit, cum nulla alia de causa fit, quam ut dici possit esse factum.

disciplinas. Sed in connubiis, et partubus, et patrimoniis,[8] ac domibus desciscit[9] a prioris observatione reipublicæ:[1] matrimonia privata et singularia faciens, procorumque ipsorum.[2] Et si in contrahendo matrimonio consulere ex voluntate sua[3] debeant, universæ tamen civitatis principibus, ut communis commodi causam[4] decernit spectandam esse. Quare et dites[5] inferiores nuptias non recusent,[m] et locupletum[6] consortium inopes consequantur: et, si vires opum congruunt,[7] ingenia tamen diversa miscenda esse; ut iracundo[8] tranquilla jungatur, et sedato homini incitatior mulier applicetur: ut talibus observationum remediis et proventibus[9] soboles natura [627] discrepante confecta,

quoad matrimonia liberorum et partus, et bona, atque ædes, discedit ab iis, quæ præceperat in superiore Republica, reddens connubia propria et peculiaria, ac eorum quidem, qui virgines ambierint. Et quamvis debeant sibi prospicere ex suo arbitrio in jungendo connubio, præcipit tamen rem esse considerandam a proceribus totius Reipublicæ, utpote quæ spectat ad utilitatem publicam. Quapropter neque locupletes debent respuere connubia cum pauperioribus, et oportet ut pauperes adipiscantur societatem divitum: quamvis fortunæ eorum non sint pares. Attamen contrarias indoles ait esse inter se copulandas: ita ut mulier mansueta copuletur viro commotiori, et fœmina iracunda nubat viro tranquillo: ut proles procreata ex diversis ingeniis, ope ac fructu ejusmodi observationum concrescat in laudabiliorem mo-

tubus Voss. *partibus.* Id.—8 *Et patrimoniis.* Desunt hæc Edd. ante Vulcan. et agnoscunt Mss. O. nisi quod Putean. habeat *matrimoniis;* quomodo sæpe hæc confusa, ut in Suet. Aug. c. 2. Vide quæ citavi supra h. l. *Id.*—9 Excerpta Puteani *desistit.* Elmenh.—1 Prave contra Mss. et sensum Edd. ante Vulcan. *prioribus, obs. reip.* Bened. *priore.* Id.—2 *Pro quoque ipsorum.* Ms. *procorum quoque ips.* Lego: *pro unoquoque ips.* Wowerius. Edd. ante Vulcan. item Wow. *pro quoque.* Ed. Vulc. *procorum quoque.* In Voss. *proquorumque.* In Florent. tantum *procorum.* Oud.—3 Sic Mss. O. sed Edd. cum Wower. ante Vulcan. *consulere voluntatem suam.* Id.—4 Bened. *causa.* Id.—5 Bened. *quarum.* Pro *ditis* Edd. ante Junt. post. *duces.* Id.—6 Voss. et Edd. ante Vulcan. *locupletium:* ut sæpe: sed alterum hic canorius. *Id.*—7 *Vires opum non congruunt.* Pessime ita e suo Cod. dedit Vulc. inserendo *non;* quem temere omnes præter Wower. secuti sunt. Ejiciendum rursus est *non*, quod non agnoscunt mei Codd. præter Bened. Concedit Plato vel præcipit, opes in matrimonio non congruere; sed si congruant, ingenia tamen diversa miscenda esse. Vide de Legg. l. VI. p. 869. *Id.*—8 Bened. *et ut irac. tr. jungantur.* Id.—9 *Et proventibus.* Desunt contra Mss. ab Edd. ante Vulcan. item Wow.

NOTÆ

[m] *Quare et dites inferiores nuptias non recusent, &c.*] Desumta hæc sunt ex lib. VI. de Legib. pag. 869. Francofurt. editionis, quem locum adi. In hanc sententiam loquitur Megadorus apud Plautum in Aulular. Act. III. Scen. 5. 'Nam meo quidem animo, si idem faciant ceteri, Opulentiores pauperiorum filias Ut indotatas ducant uxores domum: Et multo fiat civitas concordior, Et invidia nos minore utamur quam utimur,' &c.

morum proventu meliore [1] coalescat, et ita compositarum domorum opibus civitas augeatur. Puerperia quoque [2] ipsa morum dissimili seminio concepta, cum utriusque [3] instar similitudinis traxerint, neque illis vigorem in rebus gerendis, neque tamen [4] in spectandis consilium defuturum. Instituendos [5] vero eos esse, utcumque parentes censuerint.[6] Domos vero [7] et possessiones habeant privatas, ut queunt singuli, quæ quidem nec immensum augeri [8] per avaritiam, nec prodigi per luxuriam, aut deseri per negligentiam sinit.[9] Legesque civitati huic promulgari jubet, et legum moderatorem, cum aliquid tale concipiet, ad contemplandas virtutes hortatur. Imperitandi [1] autem modum eum esse utilem censet, qui ex tribus fuerit temperatus.[2] Nec enim vel optimatium,[3] vel etiam popularis imperii solos et meros status

rum institutionem: et Respublica ditetur fortunis familiarum sic constitutarum. Ipsi etiam fœtus generati semine parentum dissimilium indole, quando duxerint formam similem ambobus, ait eos non carituros robore in negotiis agendis, neque etiam prudentia in ipsis prospiciendis. Illos autem educandos esse quoquo modo parentibus visum fuerit. Singuli autem possideant ædes ac patrimonia peculiaria pro suis viribus, quæ quidem Plato nec permittit protendi vastius ex avaritia, neque dissipari luxu, vel dimitti ex incuria. Præcipit etiam ut leges ferantur pro tali Republica, atque exhortatur Legislatorem ad intuendas virtutes, quando meditabitur quidpiam hujusmodi. Existimabat vero bonam esse illam rationem imperii, quæ mixta sit ex tribus. Nam non existimat sola ac pura regimina procerum, vel

Intelligit procreationes. Vide ad Met. l. IV. p. 275. b. *Id.*—1 *Mox proventu meliore.* Legimus in Margarita Poët. *morum prov. mel.* Colvius. Atque ita etiam in Mss. *Mox* Edd. ante Vulcan. Pro *compositarum* Bened. *consitarum*, Oud.—2 *Puerp. quoque, &c. . . . censuerunt.* Carent his Edd. ante Junt. post. quæ dat cum Bas. sec. Lugd. Colv. et Ms. Voss. *puerperiaque.* Id.—3 Bened. *ab utrisque.* Id.—4 V. C. *neque tu*, fort. *in.* Vulcanius. Abest *tamen* ab Ed. Vulc. sec. et *in* a Mss. et Edd. Utrumque admisit Elm. et seqq. Voss. *spectantis.* Oud.—5 In Flor. est: *i. v. e. e. utcumque parentes, nec ita sexus esse stratus censuerint civitatis.* Folia Sibyllæ. *Elmenh.* Bened. *instruendos:* de more. Pro *esse eos* Voss. Florent. *eos esse.* Oud.—6 Vid. N. Var.—7 Voss. *domus.* Adi ad Met. l. IX. p. 624. a. Exulat *vero* a Bened. *Oud.*—8 *In immensum augeri.* Sic reposuit tacite Elm. e Ms. Florent. At Mss. reliqui et Edd. priores non agnoscunt præpositionem. Nec etiam necessaria est. Vide ad Met. l. IV. p. 301. b. Bened. *nec mensiva aug.* Id.—9 Scil. Plato. Ita Mss. O. nisi quod in Bened. *sit*, in Ed. Vic. *sint:* unde male *sinant* fecerunt Edd. seqq. usque ad Elmenh. Nota autem *quæ* pro *quas*, et adi Notas ad Flor. N. 7. p. 26. b. *Id.*—1 *Imperitandi, &c.* usque ad *cond. habeatur.* Exulant ab Edd. primis Junt. pr. Ald. Bas. pr. Pleraque vero hæc, uti multa in hoc libro primus expressit e Codd. Philomathes, Pisanus in Ed. Junt. post. et a *putantur* usque ad *ingratis* primus Vulc. Male autem ejus Edd. habent *imperii* contra Mss. et Edd. ac morem Apuleii. Vide supra. *Id.*—2 Bened. *tribubus f. temperatus.* Id.—3 Abest *vel* Voss. Bened. *Id.*—4 Voss. *relinquunt.*

utiles arbitratur; nec impunitas rectorum culpas relinquit:[4] [n] sed magis censet his debere constare rationem,[5] [o] qui sint potiores potestate. Et alii publicarum rerum status definiri ab eo putantur,[6] nitentes ad bonos mores; et super republica, quam vult[7] emendatione constare, [628] rectori mandat, ut prius residuas leges compleat, aut vitiosas leges correctas velit, deinde mores perniciosos, et disciplinas corrumpentes commoda civitatis ad meliora converterit:[8] a quibus si consilio et suadela depravata multitudo[9] deflecti non poterit, abducenda est tamen[1] ab incepto vi et

dominationis plebeiæ bona esse; neque sinit errata moderatorum impunita; sed tamen satius esse ducit illos gubernare, qui sint superiores potentia. Atque alii status Rerumpublicarum creduntur ab eo definiri posse, tendentes ad probos mores: et quantum ad illam Rempublicam, quam ait constitui correctione, præcipit moderatori, ut primo suppleat leges quæ supersunt, vel emendet vitiosas: postea mutat in melius pravos mores, et artes, quæ labefactant utilitatem civitatis: a quibus, si populus corruptus nequeat averti consilio et exhortatione, avertendus est nihilominus

Mallem *relinqui*, scil. *censet debere*: τὸ *censet* abest a Bened. *Id.*—5 Vulgo *constare nationem.*—6 Ita lego cum Ms. Vulc. non *definiti*, ut ceteri Mss. et vulgo, vel *definitivi*, ut Scriv. et Floridus. Definitio consistit in verbis 'nitentes ad bonos mores.' Verbum *putantur*, usque ad *ingratis*, ut dixi, primus e suo Cod. supplevit Vulc. cui astipulantur Mss. O. *Oud.*—7 *Super ea Rep. quam vult.* Vulgo, *super publica quæ vult*, male. *Elmenh.* Mss. Voss. Florent. *quam.* Lege *super republ. quam v.* non *super ea rep.* ut Elm. et seqq. *Oud.*—8 Mss. Florent. Voss. *non prius r. compl. &c. enim* Bened. *non at prius r. l. compleat, ut, &c.* Vulcanius, qui in prima Ed. exhibuit *enim converterit*, ascripserat hic scripturam Codicis sui in schedula, quæ periit. Wow. edidit *et converterit.* Certe *deinde* et *convertit*, quod vulgo edunt et est in Cod. Bened. vitiosum est. Forsan legendum *Non prius residuas compleat, aut vitiosas leges correctas velit, quin* vel *quam, &c.... converterit.* Consule Platonem. Pro *commoda* Bened. *communia.* Id.—9 Sic recte Mss. O. et Edd. Elm. Scriv. Flor. *defraudata* Edd. Vulc. pr. Wow. *pravata* Ed. Vulc. sec. *Id.*—1 Ita Mss.

NOTÆ

[n] *Nec impunitas rectorum culpas relinquit*] In quo recedit a regia gubernatione, in qua Reges suorum recte aut male factorum rationem nemini reddunt. Regimen itaque suæ Reipublicæ temperat Plato ex Democratico, Aristocratico, et Regio, sive Monarchico: vult enim comitia populi fieri ad eligendos Magistratus legumque custodes, quod Democraticum est: vult summam potestatem penes Magistratus esse, qui quidem ex optimis civibus constent, atque hoc Aristocraticum: vult denique his Magistratibus præesse supremum quendam Magistratum, quod Monarchicum est: magis tamen accedit ad Monarchiam, sed temperatam Aristocratia. Certe in Dialogo illo, cui Politicus nomen est, affirmat rectam civitatis administrationem apud unum, vel apud paucissimos saltem, esse quærendam.

[o] *Constare rationem*] Wowerius legit *constare gubernationem.* At in idem recidunt ambæ lectiones.

ingratis.[2] In actuosa vero civitate[p] describit,[3] quemadmodum simul omnis hominum multitudo bonitate et justitia conducta habeatur.[4] Hi tales complectentur proximos, honores custodient, intemperantiam arcebunt, injuriam refrenabunt, pudicitiæ ornamentisque ceteris vitæ[5] honores maximos deferentes. Nec temere multitudo convolet ad ejusmodi[6] rerumpublicarum status, nisi qui optimis legibus et egregiis institutis fuerint educati,[q] moderati erga ceteros, inter se congruentes. Quatuor culpabilium civium[7] genera esse:[8][r] unum eorum, qui sunt honore præcipui: alterum paucorum, penes quos rerum est potestas: tertium

vi et invitus a suo proposito. In Republica autem jam omnino constituta, exponit quomodo tota simul multitudo hominum contineatur gubernata probitate et æquitate. Ejusmodi viri amabunt suos affines, observabunt Magistratus, abigent immoderationem, repriment injuriam, tribuentes summos dignitatis gradus prudentiæ ac reliquis egregiis dotibus vitæ. Neque plebs temerarie confluet ad regimen talium civitatum, præter eos qui instituti fuerint optimis legibus, et eximiis moribus, modesti adversus alios, consentientes inter se. Postremo, dicit esse quatuor species civium vituperabilium; primam illorum qui præstant dignitate: secundam paucorum, in quorum potestate est summa rerum: tertiam universorum: postremam Im-

Abest verbum ab Edd. Vulc. Wow. *Id.*—2 Constanter hoc pacto habent Mss. et Edd. præter Floridum, qui dedit *ingratiis*. Vid. ad Met. l. I. p. 80. a. *Id.*—3 Ed. Vulc. sec. *describi.* Id.—4 Ms. Voss. et Edd. ante Vulcan. *habeantur:* ut sæpe. Vide Ind. v. 'Collectiva.' *Id.*—5 *Prudentiæ ornamentisque ceteris vitæ.* Edd. ante Vulcan. *prud. ornamentis ceterisque* sine τῷ *vitæ.* Abest prima vox a Ms. Vulc. at in Florent. Fulv. Bened. Putean. Voss. *pudicitiæ:* quod sequor. Dein *ceterisque vitæ orn.* Fulv. Vitiose *vita* Ed. Vulc. sec. *Id.*—6 Florent. Voss. *convellet.* Bened. *cum vellet, adeat ejusm.* prave. Voss. r. *puplicarum:* ut alibi. Ante *egregiis* abest *et* a Bened. in quo contra paulo post *et inter se.* Id.—7 *Q. c. virorum.* Florent. Edd. Elm. Scriv. Flor. *quatuor denique culp. civ.* Librarii additamentum sapit. *Id.*—8 *Esse ait.* Hoc rursus e Florent. rescripsit Elm. at Mss. reliqui carent τῷ *ait.* Et Edd. ante Vulcan. sec. habent *sunt:* sed subintelligendum pro Nostri in his Philosophicis libris more est τὸ *ait, censet, &c.* ut sæpe jam vidimus. Adi omnino ad l. I. de

NOTÆ

[p] *In actuosa vero civitate*] Hoc est, in civitate, quæ jam optime constituta est, et secundum leges prius traditas reipsa regitur.

[q] *Nec temere multitudo convolet ad e. r. s. n. q. o. l. et e. i. fuerint educati*] Eam ob causam Plato lib. v. de Leg. ait, si morborum lues, bellorumve calamitas sic vastaverit civitatem, ut multo pauciores sint quinque millibus et quadraginta, quem numerum civitatis incolis constituit, cives alicubi adulterina educatos disciplina sponte quidem suscipiendos non esse, ut numerus ille compleatur: ne videlicet ceteros malis suis moribus corrumpant.

[r] *Quatuor* [*denique*] *culpabilium civium genera esse ait*] De his jam supra. Vide Platonem in Politico.

omnium: ultimum dominationis tyrannicæ. Et primum quidem confieri,[9] cum prudentiores viri per magistratus seditiosos civitate pelluntur, deferturque potestas ad illos,[1] qui sunt manu[2] tantummodo strenui: nec ii, qui blandiore consilio agere res possint, adipiscuntur[3] imperii facultatem, sed qui [629] turbidi violentique[4] sunt. Paucorum vero status obtinetur, cum inopes criminosi multi simul paucorum divitum impotentiæ[5] subjacentes, dederint se atque permiserint; omnemque regendi potestatem non mores[6] boni, sed opulentia fuerit consecuta. Popularis factio roboratur, cum inops multitudo viribus obtinuerit[7] adversus divitum facultates, lexque ejus jussu populi fuerit promulgata,[8] ut ex æquo liceat omnibus honores capessere. Ad

perii Tyrannici. Et prima quidem species regiminis perturbatur quando viri sapientiores ejiciuntur e Republica a Magistratibus seditiosis, et summa auctoritas traditur illis qui sunt solum manu validi: neque illi, qui noverunt negotia gerere prudentia mitiore, fiunt compotes administrationis; sed ii qui sunt turbulenti et violenti. Respublica vero venit in manum paucorum, quando pauperes, et facinorosi, plures simul subditi ambitioni paucorum locupletum, tradiderint se et commiserint eis: ac non probi mores, verum divitiæ adeptæ fuerint auctoritatem administrandæ Reipublicæ. Partes autem plebeiæ confirmantur quando plebs egena superavit opes locupletiorum, et lex fuerit lata jubente plebe, ut possint omnes pari-

Dogm. Plat. p. 577. Ed. Flor. *Id.*—9 *Confunditur.* Sic e Cod. Florent. emendavit Elm. cum a Vulcanio in Ed. pr. esset editum *confit*, et in Edd. prioribus extet *fit.* Codd. vehementer variant. Vulc. *confit.* Putean. et Bened. *configit.* Voss. *confugit.* Auctoris sensus et mens est: primum genus eorum, qui honore præcipui sunt, sed culpabilium, oriri, cum prudentiores pelluntur, &c. An ergo *conficitur?* Similia huic statim 'obtinetur,' 'roboratur,' 'oritur.' Vel potius, ut respondeat τῷ *esse*, legendum *confingi:* sive, quod multo malim, *confieri:* sæpe enim hoc verbum corruptum. Vide me ad Cæsar. l. VII. B. G. c. 11. ad Suet. Cæs. c. 20. Sept. de B. Tr. l. IV. c. 15. 'quæ divinitus confierent.' Colum. l. XI. c. 3. § 1. 'tamdiu faciat, dum æquinoctium verum confiat:' sic Sangerm. Cod. vulgo *conficiatur.* V. Heins. ad Virg. IV. Æn. 116. *Id.* In τῷ *confunditur* quod est in Ms. Florent. forte latere *confieri dicit tum* putat alius V. D. quare *confieri* sane recipere non dubitavi. *J. Bosscha.*—1 Voss. et Edd. ante Junt. post. *ad illos pot.* Oud.—2 Voss. *sint.* Bened. *q. s. violenti, manu, &c.* Pro *blandiore* Exc. Lindenbr. *blandiciore.* Id.—3 Addunt Edd. ante Vulcan. contra Mss. *adip. jamjam.* Id.—4 Edd. ante Bas. sec. *violentæque.* Id.—5 *Paucorum divitum potentiæ.* Ms. *divitum impotentiæ.* Sic Petronius: 'Cliensque cenas impotentium captet.' *Sciopp. in Symb.* Vulgo *D. potentiæ:* male. Vide Ind. *Elmenh.* Bene restituit Elm. quod jam monuerat Sciopp. consentiunt in eo Mss. Florent. Fulv. Bened. Voss. Vide ad Met. l. x. init. *Oud.*—6 Edd. ante Vulcan. Ed. pr. *nec mores:* invitis Mss. O. Post τὸ *popularis* deest *autem* Bened. Voss. Bene. *Id.*—7 Exulat τὸ *viribus* Edd. ante Vulcan. contra Mss. *Id.*—8 Florent. Voss. Bened. *L. ejus sub pop.* Lege: *L. e. jussu populi:* nam ex

hæc tyrannidis illius singulare caput[9][s] tunc oritur, cum is,[1] qui leges contumacia sua ruperit, simili illegum conjuratione[t] adoptatus[2] imperium invaserit: constituens deinceps, ut omnis civium multitudo desideriis ejus et cupiditatibus parens, obsequium suum tali fine moderetur.[3]

ter adipisci dignitates. Præter hæc, unicum caput illius tyrannicæ dominationis tunc nascitur, quando ille, qui violaverit leges sua pervicacia, occupaverit dominationem ad quam fuerat assumtus pari conspiratione adversus leges: decernens postea ut tota multitudo civium obsequens cupiditatibus et libidinibus ipsius, dirigat suam obedientiam in hunc quoque finem.

captu librarii in Florentino dein additum *prom. judicio*, quod male Elm. et Scriv. recepere, scil. *l. ejus sub p.f. promulgata judicio.* Pro *adhæc* Bened. *adhoc*, ut supra. *Id.*—9 Sic hunc locum ex membranis Florent. emendavi. In vulgatis legitur *tyrannis illa singulare dominationis caput.* Elmenhorstius. Cum Scriverio tamen Florid. recepit lectionem, quam e Cod. Florent. substituit Elm. quam et ego magis probo: nam durissima foret locutio *tyrannis est caput dominationis* pro, in eo consistit tyrannis, ut unus sive unum caput dominetur. In Bened. exhibetur *singularis:* quare malim *tyrannis illa et singularis dominationis caput:* sic utrumque recte se habebit. Tyrannis oritur, et simul ejus caput, sive tyrannus. *Oud.*—1 Sic Mss. O. cum Vulcan. et seqq. Ante *cum civis.* Id.—2 Vid. Not. Var.—3 *Etiam moderetur.* Mss. et Edd. ante Elmenh. carent τῷ *etiam.* Nec opus est. Quare denuo ejiciatur. *Oud.*

NOTÆ

[s] *Ad hæc tyrannidis illius singulare caput*] Sic ex membranis Florentinis reposuit Elmenhorstius. Vulgati codices habent, *ad hæc tyrannis illa singulare dominationis caput,* quam lectionem æque, aut etiam magis probandam existimo: sicque expono, 'præterea illa tyrannis, quæ est unicum caput dominationis,' hoc est, quæ in eo consistit, ut unus dominetur ceteris omnibus, oritur, &c.

[t] *Simili illegum* [*legum*] *conjuratione*] Expone: 'conjuratione adversus leges:' alias non video quis possit elici sensus.

APULEII MADAURENSIS

DE

DOGMATE PLATONIS

LIBER TERTIUS,

DE PHILOSOPHIA RATIONALI

SIVE

ΠΕΡΙ ʽΕΡΜΗΝΕΙΑΣ.[1][a]

STUDIUM sapientiæ, quam philosophiam[2] vocamus, ple-

Amor Sapientiæ, quem appellamus Philosophiam, existimatur a quamplurimis

Usui fuere in hoc libro Ms. *Nansii* citatus a Colvio: quem vide init. *Leidensis* vetustissimus in Folio quadr. N. 25. post Boëthii Comment. in Aristot. Περὶ ἑρμηνείας. *Duo Carnotenses* citati a Florido, quem vide. *Petavianus* ex Bibl. Bosheidii, postea ipsius Oudendorpii, in 4to. post Boëthii quædam: codex optimus est et sæpe cum Carnotensibus consentit. *J. Bosscha.*

1 Vid. Not. inf. et Not. Var.—2 *Studium sap. quod philosophiam.* Sic rectius a Sichardo editum, quam in Ms. *quam philos.* Colvius. Non puto. Leid. quoque *quam.* Refertur pronomen ad posterius; ut et alibi apud Nostrum. Vide me ad Veget. lib. IV. c. 11. 'castellum, quem burgum vocant.' *Oud.*—

NOTÆ

a Meminerunt libri hujus sub Apuleii nomine Isidorus Hispalensis libro II. Originum, cap. 28. et Carolus Magnus, de non adorandis Imaginibus, lib. IV. At illum neque codex Rom. nec Aldus, nec Florentinæ, nec Leidenses membranæ continent: hinc factum est ut mendosus valde hactenus prodierit. Emendatiorem tibi en damus, SERENISSIME DELPHINE, ex fide duorum tantum hujus libelli Mss. Codicum, qui in Bibliotheca Insignis Ecclesiæ Carnotensis asservantur: quorum alter, quem primum nominabo, quantum ex scripturæ forma conjicere licet, ad

risque videtur [631] tres species seu partes[3] habere:[b] naturalem, moralem, et, de qua nunc dicere proposui, rationalem, qua continetur ars disserendi. Sed cum disseramus de oratione,[4] cujus variæ species sunt, ut imperandi, vel mandandi, narrandi,[5] succensendi, optandi, vovendi,[6][c] irascendi, odiendi,[7] invidendi, favendi, miserandi, admirandi, contemnendi,[8] objurgandi, pœnitendi, deplorandi, tum voluptatem afferendi,[9][d] tum metum incutiendi; in quibus oratoris excellentis est, lata anguste, angusta late, vulgata decenter, nova usitate,[1] usitata nove proferre, extenuare

habere tres partes: Physicam, Ethicam et Logicam, de qua statui nunc loqui, quæ complectitur artem ratiocinandi. At quoniam loquimur de Oratione, quæ habet diversa genera, puta, Jubendi, aut Referendi, Præcipiendi, Expostulandi, Expetendi, Blandiendi, Irascendi, Odiendi, Invidendi, Favendi, Miserendi, Mirandi, Aspernandi, Increpandi, Pœnitendi, Lamentandi, præterea, Oblectandi, et Terrendi; in quibus est officium præstantis Oratoris enuntiare prolixa breviter, brevia prolixe, communia grate, nova ut si usu venire soleant, ea vero quæ usu veniunt, ut si nova essent, elevare grandia, posse facere maxima

3 *Tres species seu partes.* Duas postremas voces omittunt Elm. et Flor. contra Mss. et Edd. vett. *Id.*—4 Mss. Nans. Leid. Edd. Colv. Vulc. carent male *de.* Ed. Scriv. *disseremus.* Id.—5 *Ut imperandi vel narrandi, mandandi, &c.* Hæc omnia ampliora hic et ordine alio, quam in Sichardiana editione: quod e comparatione patebit. *Colv.* Sic Colv. et seqq. e Mss. Sichardus et Edd. Bas. Lugd. *ut imperandi, fovendi, miserandi, admir. contendendi, obi. pœnit. mandandi, succ. opt. favendi, ir. obediendi, invidendi, deplor.* Oud. Præfero sane *imperandi vel mandandi, narrandi, &c.* J. Bosscha.—6 *Fovendi.* Lipsius malit *Vovendi.* Colvius. Bene Lips. At Mss. O. cum Colv. &c. *fovendi.* Wower. tacite edidit *monendi.* Oud.—7 Ita Mss. O. ut recte Colv. et seqq. Ante *Obediendi.* v. Voss. lib. III. de Anal. c. 39. Sic 'odientes se' Mss. Leidenses quatuor apud Festum v. 'simultas.' Adi Voss. in Etymol. *Id.*—8 Et hoc firmant Mss. reliqui, non *contendendi:* utrumque in Petaviano. *Id.*—9 Petav. et Sichard. cum Bas. Lugd. *volunt.* Bas. Lugd. *asserendi.* Id.—

NOTÆ

nonum sæculum; alter, qui dicetur secundus, ad decimum accedit. Horum variantes a Scriveriana editione Guillelmi Cæsii Amsterod. anno 1624. lectiones summa cura ac studio collegit, et ad me misit clarissimus Vir, mihique cum laude nominandus, Blasius le Feron Theologus Parisiensis, ejusdem Insignis Ecclesiæ Carnotensis Canonicus, Vir Græcarum Hebraicarumque Literarum peritissimus, et multiplici Doctrinæ genere clarus.

b *Videtur tres species habere*] Quartam, adde, τὴν μετὰ τὰ φυσικά. Ceteræ enim, ut Geometria, Medicina, Œconomica, Politica, &c. ad alias reducuntur, puta ad Physicam, et Moralem, &c.

c *Vovendi*] Sic Lipsius. Quidam *fovendi.*

d *Tum voluptatem afferendi*] Membranæ Carnotenses, *tum voluntatem afferendi:* at nihil muto.

magna, maxima e minimis posse efficere, aliaque id genus plurima: est una inter has ad propositum potissima, quæ pronuntiabilis appellatur,[e] absolutam sententiam comprehendens, sola ex omnibus veritati aut falsitati obnoxia:[f] quam vocat Sergius[g] effatum, Varro proloquium, Cicero enuntiatum, Græci protasin,[2] tum axioma: ego[3] verbum e verbo, tum protensionem,[4] tum rogamentum:[h] familiarius tamen dicetur propositio. Propositionum igitur, perinde ut [632] ipsarum conclusionum, duæ species sunt:[5] altera prædicativa,[i] quæ etiam simplex est; ut si dicamus, 'Qui regnat, beatus est:' altera substitutiva,[6] vel conditionalis,

ex tenuissimis, ac permulta alia ejusmodi: est una oratio ex illis, quæ maxime facit ad institutum meum, quæ dicitur Enuntiabilis, complectens sensum finitum, quæ una inter cunctas est capax veritatis vel falsitatis: quam Sergius nominat Effatum, Varro Proloquium, Cicero Enuntiatum, Græci πρότασιν atque ἀξίωμα. Ego verto ad verbum Protentionem, et Rogamentum: vocabitur tamen notiori voce Propositio. Sunt ergo duo genera Propositionum sicut et ipsarum Conclusionum: unum Enuntiativum, quod dicitur quoque simplex, veluti si dicamus, Ille qui regnat, est felix: alterum Suppositivum, aut Conditio-

1 Vid. Not. Var.—2 Sichard. *ὑπόστασιν*, et paulo post: *Propensionem*. Vide Aristotelem Topicis. *Colv.* Bas. Lugd. *ὑπόστασιν*. Prave. Græcis literis Petav. ΠΡωΤΑCΙΝ. *Oud.*—3 Leid. et Petav. *ergo*. Id.—4 Edd. Bas. Lugd. *propensionem*. Ms. Leid. Edd. Colv. Vulc. Elm. Scriv. *protentionem*. Id.—5 Abest verbum a Leid. *Id.*—6 Petav. a m. pr. *substantiva:* et statim cum Leid. *jam*

NOTÆ

[e] *Quæ pronuntiabilis appellatur*] Aristoteli ἀποφαντικὸς λόγος, 'Enuntiativa oratio.'

[f] *Sola ex omnibus veritati aut falsitati obnoxia*] Aristot. περὶ ἑρμηνείας cap. 4. ἀποφαντικὸς δὲ (λόγος) οὐ πᾶς, ἀλλ' ἐν ᾧ τὸ ἀληθεύειν, ἢ ψεύδεσθαι ὑπάρχει· οὐκ ἐν ἅπασι δὲ ὑπάρχει, &c. 'Enuntiativa autem (oratio) est non omnis, sed ea cui verum vel falsum dicere convenit: non omnibus autem convenit,' &c.

[g] *Sergius*] Quis ille sit non video, nisi dicamus illum esse Sergium Galbam, de quo Cicero in Bruto: 'sed inde hos ætate paulum his antecedens sine controversia Serg. Galba eloquentia præstitit, et nimirum is Princeps ex Latinis: illa Oratorum propria, et quasi legitima opera tractavit, ut egrederetur a proposito ornandi causa, ut delectaret animos, aut permoveret, ut augeret rem, ut miserationibus, ut communibus locis uteretur,' &c.

[h] *Tum rogamentum*] Non tamen hoc sonat vox ἀξίωμα, sicut protensionem vox πρότασις.

[i] *Altera prædicativa*] Per Prædicativam hic intellige Enuntiationem simplicem sive affirmativam, sive negativam, quam quidem Enuntiationem sic definit Aristoteles περὶ ἑρμηνείας cap. 5. Ἔστι δὲ ἁπλῆ ἀπόφανσις, φωνὴ σημαντικὴ περὶ τοῦ ὑπάρχειν, ὡς οἱ χρόνοι διῄρηνται. 'Simplex Enuntiatio vox est significans inesse aliquid, aut non inesse, pro temporum divisione.'

quæ etiam composita est; ut si aias: 'qui regnat,[7] [k] si sapit, beatus est.' Substituis enim conditionem, qua, nisi sapiens est, non sit beatus.[8] Nos nunc de prædicativa dicemus, quæ natura[9] prior est, ac velut elementum substitutivæ. Sunt et aliæ differentiæ, quantitatis et qualitatis. Quantitatis[1] quidem, quod aliæ universales sunt,[l] ut, 'Omne spirans[2] vivit;' aliæ particulares,[m] ut, 'Quædam animalia non spirant;'[3] aliæ indefinitæ, ut, 'Animal spirat:'[n] non

nale, quod dicitur quoque compositum: veluti si dicas, Ille qui regnat, felix est, si sapit: *nam ponis conditionem, qua, non est felix, nisi sit sapiens. Nos nunc loquemur de Enuntiativo, quod præcedit ex sua natura, atque est quasi principium Conditionalis. Sunt etiam alia discrimina Propositionum, Quantitatis nempe et Qualitatis. Differentiæ quidem Quantitatis; quia aliæ sunt Generales; ut hæc,* Quicquid spirat, vivit: *aliæ Particulares; veluti,* Quædam animalia non respirant: *aliæ Indeterminatæ; quemadmodum hæc,* Animal respirat: *neque enim deter-*

composita est. Id.—7 *Ut, Ajax qui regnat.* Sichard. *ut si dicas: Qui regnat.* Scriptura vetus est quam dedimus, e qua etiam scribebat Nansius, *Ut si aias, Qui regnat.* Colvius. Recte conjecit Nansius; nam in Petav. clare exhibetur *ut si aias.* Edd. Bas. Lugd. Wow. *ut si dicas.* Oud.—8 Ante Colv. *beatus non est.* Id.—9 Leid. *qua n.* Petav. *quia n.* Id.—1 Sic recte juvenis magnæ spei Martinus Ruarus. In retro editis, *qualitatis* legitur: inepte. *Elmenh.* Mss. O. *quantitatis*, ut est etiam in Edd. ante Colv. certe in Lugd. *Oud.*—2 Sichard. et Ed. Lugd. *omnis sp.* Id.—3 Sichard. et Ed. Lugd. *quoddam ani-*

NOTÆ

[k] *Ut si aias* [*ut Ajax*]: *qui regnat, &c.*] Sichardus, *ut si dicas: Qui regnat:* non male Nansius: *ut si aias: Qui regnat.* Certe videtur hic *Ajax* absque ratione positus.

[l] *Aliæ universales sunt*] Quarum subjectum in tota sua extensione sumitur.

[m] *Aliæ particulares*] Quarum subjectum non sumitur in tota sua extensione et secundum omnia inferiora sua.

[n] *Aliæ indefinitæ, ut, Animal spirat*] Ejusmodi Propositiones licet non habeant universalitatis notam, nempe vocem *omnis* aut *omnes*, revera tamen universales censendæ sunt: affirmant enim aut negant prædicatum suum de eo omni quod comprehenditur in idea sui subjecti. Porro omnia inferiora subjecti illius comprehenduntur in ejus idea, proindeque intelligi debet Propositio de illis omnibus inferioribus, ideoque est universalis: in exemplo proposito *Animal spirat*, spiratio affirmatur de eo omni quod comprehenditur in idea animalis, puta, de homine, belluis, avibus, piscibus, &c. universalis ergo est; sed universalis falsa, quales plerumque sunt ejusmodi Indefinitæ Propositiones, cum sumuntur universaliter, et ut jacent: ideoque magis pro particularibus valent, ut recte observat Noster. Neque his, quæ dicimus, obstat quod subjungit, hanc Propositionem non definire utrum omne, an aliquod animal spiret, cum enim Propositio intelligatur de eo quod comprehenditur idea animalis, intelligenda est de omnibus omnino animalibus.

enim definit, utrum omne, an aliquod; sed tamen pro particulari semper valet, quia tutius est, id ex incerto accipere, quod minus est. [633] Qualitatis autem, quod aliæ dedicativæ sunt, quod dedicant[o] aliquid de quopiam;[4] ut, 'Virtus bonum est:' dedicat enim, virtuti inesse bonitatem: aliæ abdicativæ, quæ abdicant aliquid de quopiam; ut, 'Voluptas non est bonum:' abdicat enim, voluptati inesse bonitatem. At Stoici hanc quoque dedicativam putant, cum inquiunt, 'Evenit cuidam voluptati bonum non esse: ergo dedicat,[5] [p] quid evenerit ei, id est, quid sit. Idcirco dedicativa, inquiunt, est, quia ei, in quo[6] negavit esse, dedicat id, quod non videtur[7] esse.[q] Solum

minat an omne animal respiret, an aliquod tantum, attamen semper vim habet Particularis: quoniam securius est illud ex re incerta sumere, quod est minus. Differentiæ vero Qualitatis sunt, quod aliæ sunt Affirmativæ, quia affirmant aliquid de aliquo: ut, Virtus est aliquid bonum: *affirmat enim bonitatem esse in virtute: aliæ Negativæ, quæ negant aliquid de aliquo: veluti,* Voluptas non est aliquid bonum: *negat enim bonitatem esse in voluptate. Verum Stoici arbitrantur hanc etiam propositionem esse Affirmativam, quando dicunt:* Accidit cuidam voluptati ut non sit quid bonum. *Affirmat igitur quid ipsi acciderit, hoc est, quid illud sit. Proinde (aiunt) affirmativa est, quia affirmat id quod non apparet esse, de eo, in quo nega-*

mal n. spirat. Id.—4 Petav. *quæ ded.* et pro *virtuti esse* melius cum Colv. Elm. aliis *inesse.* Id.—5 *Ergo dicit.* Melius Sich. *ergo dedicat.* Colvius. *Dedicat,* i. e. affirmat, et recte Florid. id reposuit e Sich. Bas. Lugd. Colvius, licet probaverit quoque, cum seqq. Edd. secutus est tamen lectionem Ms. Nansiani *dicit,* quæ est quoque in Leid. *Oud.*—6 *Quia et in.* Forte, *quia ei in.* Sic Nansius. *Colv.* Scribe: *quia ei, in quo.* Wowerius. Mss. et Edd. vett. *et.* A Lugd. abest. Sed bene *ei* emendarunt Nans. Colv. Wow. et restituit Florid. *Oud.*—7 Sic Petav. et cum Florido Edd. ante Colv. Male reliqui

NOTÆ

[o] *Aliæ dedicativæ sunt, quod dedicant, &c.*] Observa toto hoc opere per 'Dedicativam' Propositionem intelligi 'Affirmativam,' per 'Abdicativam' vero, 'Negativam.' Et 'Dedicare' idem esse quod 'affirmare,' sicut 'abdicare,' negare est. Attius in Alphesibœa, referente Nonio Marcello: 'At verior cum te esse Alcmæonis fratrem factis dedicat.' Festus, 'Dedicare autem proprie est dicendo deferre.' Lucretius lib. I. 'At contra gravius plus in se corporum esse Dedicat, et multo vacui minus intus habere.' Vide Lexicon Lucretianum Parei. Eodem sensu Dedicativas et Abdicativas Enuntiationes appellat Martian. Capella initio Dialecticæ.

[p] *Ergo dedicat*] Ita Sichardus et Basileensis editio, quam lectionem confirmant Mss. Carnot. Elmenhorst. habet *ergo dicit.*

[q] *Id, quod non videtur esse*] Hæc est Carnot. Membranarum et Sichardi lectio, quam retineo. Elmenhorst.

autem abdicativum[8] vocant, cui negativa particula[9] præponitur. Verum hi quidem cum in aliis, tum in hac re vincuntur; si qui ita rogaverit, 'Quod nullam substantiam habet, non est;' cogentur enim secundum quod dicunt, [634] confiteri esse quod non est, quod nullam substantiam[1] habet.[r] Ceterum est propositio,[2] ut ait in Theæteto[3] Plato, duabus paucissimis orationis partibus constans, nomine et verbo: ut, 'Apuleius disserit:'[4] quod aut verum, aut falsum est: et ideo propositio est. Unde quidam rati sunt, has duas solas orationis partes esse, quod ex iis[5] solis fieri possit perfecta oratio, id est, quod abunde sententiam compre-

vit illud esse. Id autem duntaxat appellant Negativum, cui præfigitur particula negativa. At hi quidem superantur tum in aliis rebus tum maxime in hac, si aliquis sic proposuerit: Quod caret substantia non existit: *nam juxta id, quod aiunt, compellentur fateri illud, quod nullam habet substantiam, esse id quod non est. Porro, Propositio, quemadmodum Plato dicit in Theæteto, componitur ex duabus tantummodo partibus Orationis: Nomine scilicet et Verbo, veluti,* Apuleius disserit: *quod vel est verum vel est falsum: ac proinde est Propositio: qua de causa nonnulli existimaverunt esse tantum has duas partes Orationis, quia potest construi Oratio absoluta ex his solis: hoc est, quia satis complectantur sensum. Adverbia*

Mss. et Edd. *videt*. Id.—8 Ed. Bip. male *s. a. abjudicativum*. J. Bosscha.—9 Petav. a m. pr. *cum n. pars*. Oud.—1 Petav. *non nullam subst.* Id.—2 Emendabis: *C. et propositio ... Orationis partibus constat*. Wowerius. Ed. Lugd. vitiose *est constat:* unde Wow. cum seqq. *et ... constat* reposuit. Sed recte Leid. cum Edd. reliquis *est constans*, i. e. constat. Græco more, de quo vide ad Met. lib. III. p. 220. b. *Oud.*—3 Sich. Bas. Lugd. *Timæo*, et pro var. lect. Leidensis, in quo *Theetito*. Petav. *Thimeo*. Id.—4 Nans. Leid. *dixerit*. Id.—5 Vetus Ms. *quod ex his quæ*. Unde cum Lipsio legas, *quod ex hisce*. Col-

NOTÆ

minus bene *id quod non videt esse:* neque enim propositio dici potest videre, aut non videre. Hujus autem loci sensus est, propositionem ab Apuleio relatam, 'Evenit cuidam voluptati bonum non esse,' ideo videri Stoicis Affirmativam, quoniam ea affirmat voluptati inesse negationem bonitatis, quod certe nugatorium est, et sophisticum: quid enim aliud est affirmatio negationis nisi mera negatio?

[r] *Cogentur enim, &c. confiteri esse quod non est, quod nullam substantiam habet*] Propositio enim, quod nullam substantiam habet, non est, poterit eodem modo converti ac supra relata, et sic enuntiari: evenit ei quod nullam substantiam habet ut non sit: quæ propositio ad hanc reducetur: quod nullam substantiam habet, est aliquid quod non est: quemadmodum illa superior ad hanc reduci poterat: quædam voluptas est aliquid non bonum. Hunc puto intricatissimi hujus loci sensum esse. Si quis quid melius habeat, pergratum faciet, si protulerit in medium.

hendant. Adverbia autem, et pronomina, et participia, et conjunctiones,[6] [s] et id genus cetera, quæ grammatici numerant, non magis partes orationis esse, quam navium aplustria,[t] et hominum pilos, aut certe in [7] universa compage orationis vice clavorum, et picis, et glutinis deputanda. Porro ex duabus prædictis partibus altera subjectiva nominatur,[u] velut subdita; ut 'Apuleius:' altera declarativa; ut, 'disserit,' vel 'non disserit:'[w] declarat enim, quid faciat Apuleius. Licet autem, eadem vi manente,[8] utramvis partem in plura verba protendere:[9] ut [635] si pro 'Apuleio,' dicas 'Philosophum Platonicum Madaurensem:'[x] item, pro 'disserendo,' dicas eum 'uti oratione.' Plerumque autem subjectiva minor est, declarativa ma-

vero, et Pronomina, et Participia, et Conjunctionem, atque alia ejusmodi, quæ Grammatici recensent, ait non esse potiori jure partes Orationis, quam aplustria sunt partes navium, et capilli hominum, vel certe illa esse existimanda in tota coagmentatione Orationis loco clavorum, et picis, et glutinis. Ceterum duarum prædictarum partium una appellatur Subjectiva, quasi supposita: veluti, Apuleius: *altera Enuntiativa: veluti,* disserit, *aut* non disserit; *enuntiat enim quid Apuleius agat. Porro fas est extendere utramlibet earum partium in plura vocabula, modo idem sensus remaneat: veluti, si loco* Apuleii *pronunties* Philosophum Platonicum Madaurensem: *præterea, si loco* Disserendi *dicas eum* habere orationem. *Subjectiva vero ut plurimum angustius patet, Prædicativa latius: et complectitur*

vius. Bene. Leid. quoque *his quæ*. Oud.—6 *Et conjunctio. Conjunctiones* recte Petav. cum Sich. et Edd. Bas. Lugd. *Id*.—7 Ms. Naus. *cetera*. Id.—8 Edd. ante Colv. *imminente*. Id.—9 Al. *prodere*. Id.—1 Sic Mss. Leid.

NOTÆ

[s] *Et conjunctiones* [*conjunctio*] Solœcismus merus: repone ergo vel *conjunctionem*, vel *conjunctiones*, in quarto casu: id enim vult quod sequitur, 'non magis partes orationis esse,' &c.

[t] *Quam navium aplustria*] Quæ et *aplustra*. Festus: 'Aplustria, navium ornamenta, quæ quia erant amplius quam essent necessaria usui, etiam amplustria dicebantur.' At futilis videtur hæc Etymologia. Magis formatum putaverim hoc nomen ab *a* privativo, et verbo πλεῖν 'navigare,' eo quod ad navnigatioem essent inutilia; vel etiam a Græco ἄφλαστα.

[u] *Altera subjectiva nominatur*] Vulgo in Scholis *subjectum*.

[w] *Altera declarativa: ut, disserit, vel non disserit*] Hæc scinditur vulgo in duas, in copulam nempe, hoc est, affirmationem vel negationem *est*, aut *non est*, et attributum seu prædicatum, puta *disserens*, resolviturque hæc propositio, *Apuleius disserit*, in hanc, Apuleius est disserens.

[x] *Ut si pro Apuleio dicas Philosophum Platonicum Madaurensem*] Ejusmodi terminus dicitur *complexus*.

jor:[y] et non hanc modo, sed alias quoque subjectivas comprehendens. Non enim solum Apuleius disserit, sed et alii plurimi,[1] qui sub eadem declaratione possunt contineri: nisi forte proprium cujuspiam de eo declaretur:[2] [z] ut si dicas, 'Qui equus est,[3] hinnibile est:' at proprium est equi, hinnire. Et idcirco in his propriis par est declarativa, par subdita; ac non, ut in ceteris, major: quippe cum eadem possit,[4] mutata vice, subdita fieri, et quam prius habuerit subditam, nunc habere sui declarativam: ut si, verso ordine, ita dicas, 'Quod hinnibile est, equus est.' At non itidem, ubi impares partes sunt, convertere vices possis.[5] Non enim quia verum est, 'Omnem hominem animal esse;' idcirco, si convertas,[6] verum erit, 'Omne animal

non illam tantum Subjectivam, verum et alias etiam Subjectivas: nam non Apuleius tantum disserit, sed et permulti alii quoque, qui possunt comprehendi sub eadem enuntiatione. Nisi forsan Proprietas alicujus rei prædicetur de ea, veluti si dicas, Qui est equus, est aliquid hinnibile. *Sed hinnire est Proprium equi. Ideo in his Propriis Prædicatum et Subjectum æqualiter patent, neque Prædicatum latius extenditur, quemadmodum in aliis Propositionibus; siquidem idem potest evadere Subjectum vice versa, et habere pro suo Prædicato illud, quod ante habebat pro Subjecto: veluti, si, mutata serie, sic dicas,* Quod est hinnibile, est equus. *Verum, quando partes sunt inæquales, non possis mutare ordinem eodem modo: neque enim, quoniam verum est* Omnem hominem esse animal, *ideo si mutes vicem, verum erit*

Nans. Petav. Vulgo *sed etiam.* Ed. Lugd. *plur. alii.* Id.—2 Ita rursus Leid. ac Petav. Vulgo *declararetur.* Id. Sed *declaretur* Ed. Bip. *J. Bosscha.*—3 Sic Leid. Petav. et Ed. Flor. Reliqui carent τῷ *est.* Oud.—4 Petav. *possint.* Dein pro *verso ordine* Edd. ante Colv. *converso ord.* Post *itidem* Petav. addit *est:* et post *partes* τῷ *sunt* carent Leid. ac Petav. *Id.*—5 Petav. *vicissim possis:* superscr. *non.* Id.—6 Male Edd. ante Colv. *si quæras.* Id.—7 Sic

NOTÆ

[y] *Plerumque autem subjectiva minor est, declarativa major*] Quod videre est in hac propositione: 'Omnis homo est animal,' in qua licet animal de omni homine affirmetur secundum omnia sua attributa essentialia, non tamen affirmatur secundum omnem suam extensionem, sive secundum omnia inferiora, ad quæ extenditur: neque enim sic invertere licet propositionem, 'Omne animal est homo:' latius enim patet animal, quod est Genus, quam homo, quod est tantum una ex Speciebus huic Generi subjectis. Hinc est quod Subjectum dicitur 'minor terminus:' Prædicatum vero, 'major.'

[z] *Nisi forte proprium cujuspiam de eo declaretur*] Aut Differentia de Specie, quam constituit, puta sentiens de animali. Recte enim dicas 'Omne animal est sentiens,' et vice versa 'Omne sentiens est animal.' Item si Definitio affirmetur de Definito, 'Omnis homo est animal rationale,' et 'Omne animal rationale est homo:' in iis enim omnibus Attributum non latius patet Subjecto.

hominem esse.' Neque enim ut proprium est equi, hinnibile,[7] ita proprium est homini, animal esse; cum sint animalia alia innumera. Agnoscitur hinc de pluribus declarativa, [635] licet converso ordine rogamentum proponatur: primo, quod [8] plura comprehendere potest declarativa, quam subdita; dehinc, quod nunquam vocabulo, sed semper verbo terminatur:[a] quo præcipue etiam in illis [9] proprietatibus a pari subjectiva discernitur.[b] Id etiam pro similitudine tenendum est, quia ut sunt propositiones definitæ, et indefinitæ,[c] ita etiam constat,[1] particulas tam subjectivas, quam declarativas partim definitas esse, ut, 'homo,' 'animal;' partim indefinitas, ut 'non homo,' 'non animal.' Non enim definiunt, quid sit, cum hoc non sit, sed tantum ostendunt, aliud præter hoc esse. Nunc dicendum est, quemadmodum quatuor illæ [2] propositiones [d] inter se

Omne animal esse hominem: *nam non est Proprium hominis esse animal, sicut Proprium est equi hinnire: quandoquidem sunt infinita alia animalia. Hinc Prædicatum dignoscitur ex multis indiciis, quamvis Propositio exhibeatur vice inversa: primo, quia Prædicatum potest complecti plura, quam Subjectum: deinde, quia nunquam exprimitur nomine, sed semper verbo: ob quam causam præsertim distinguitur quoque a Subjecto æqualiter patente in illis Proprietatibus. Illud quoque pro exemplo sciendum est, quod quemadmodum sunt Propositiones Determinatæ et Indeterminatæ, sic quoque certum est vocabula, tam subjecta, quam prædicata, alia esse determinata, veluti* homo, animal, *alia Indeterminata, puta,* Non homo, Non animal: *neque enim determinant, quid sit quando non est hoc, verum demonstrant esse aliquid aliud quam hoc. Jam exponendum est quomodo illæ quatuor Proposi-*

Mss. et Edd. vett. *Hinnire* Edd. Scriv. Flor. Dein pro *hinc* Petav. *hic.* Id.—8 Edd. ante Colv. prave *quidem.* Id.—9 Edd. vett. perperam *etiam nullis.* Pro *ut sunt* eædem *sicut.* Id.—1 Abest a Leid. et Petav. *Id.*—2 Edd.

NOTÆ

[a] *Quod nunquam vocabulo, sed semper verbo terminatur*] Hoc ut intelligas, observa quod jam monuimus, per 'Declarativam' Apuleium intelligere non Attributum solum, sed Attributum cum affirmatione vel negatione conjunctum, quæ absque verbi saltem substantivi ope exprimi non potest: v. g. 'disserit,' 'non disserit,' 'est animal,' 'non est animal.' Falsum autem esset, si per Declarativam solum Attributum intelligeretur: illud enim fere semper nomine exprimitur, non verbo.

[b] *Quo præcipue, &c. a pari subjectiva discernitur*] Quoniam affirmatio vel negatio non cadit in Subjectivam tanquam in affirmatum aut negatum, sed tanquam in id de quo quid affirmatur negaturve.

[c] *Et indefinitæ*] Qualis est Propositio quam supra attulit, 'Animal spirat.'

[d] *Quatuor illæ propositiones*] Nem-

affectæ sint: quas non ab re est in quadrata formula spectare. Sint igitur[3] in superiore linea, ut infra scriptum est, universalis dedicativa et abdicativa: ut, 'Omnis voluptas bonum est; nulla voluptas est bonum:'[4] dicanturque hæ inter se[5] incongruæ.[e] Item in inferiori linea sub utraque particulares subnotentur: 'Quædam voluptas bonum est, quædam non [637] est bonum:' dicanturque hæ inter se subpares.[6][f] Deinde ducantur obliquæ lineæ angulares: altera pertinens[7] ab universali dedicativa ad particularem abdicativam; altera a particulari dedicativa ad universalem abdicativam:[8] quæ, inter se et quantitate et qualitate contrariæ, alterutræ nominentur,[g] quod jam necesse est alter-

tiones se habeant ad invicem, quas est operæ pretium aspicere in schemate quadrato. Sunt ergo in linea superiore, quemadmodum exaratum es inferius, Generalis Affirmativa, et Generalis Negativa: veluti Omnis voluptas est bonum, Nulla voluptas est bonum. *Atque hæ appellentur Contrariæ invicem. Præterea sub illis ambabus subscribuntur in linea inferiore hæ Particulares:* Quædam voluptas est bonum, Quædam non est bonum. *Atque hæ vocentur Suppares inter se: postea perducantur ab angulo ad angulum lineæ duæ obliquæ; quarum una extendatur a Generali Affirmativa ad Particularem Negativam, altera a Particulari Affirmativa ad Generalem Negativam: quæ Propositiones oppositæ invicem tum Quantitate, tum Qualitate vocentur Alterutræ; quia jam oportet ut altera harum sit vera: quæ Con-*

ante Colv. *et illæ:* et pro *quadrata* eædem *quadra.* Id.—3 *Sunt igitur.* Lege e veteri *sint igitur.* Colvius. Atque ita etiam Mss. Nans. et Leid. *Oud.*—4 Mss. Nans. Leid. Petav. *omnis vol. bonum non est.* Id.—5 Leid. *inter se hæ.* Petav. *hæc* et *inferiore.* Id.—6 Sic semper Mss. Leid. Petav. cum Vulcan. et Wower. Vide Heins. ad Vell. p. 116. non *supp.* vide etiam ad Met. lib. VI. p. 428. a. Petav. variat. *Id.*—7 Corrige, *pertingens.* Wowerius. Edd. ante Colv. *pertingens.* Prave omnino: nam *pertingens* hoc sensu vix, vel potius non Latinum est. Et recte Mss. præter Petav. a m. sec. dant *pertinens.* Vide me ad Cæsar. lib. III. B. Civ. c. 68. 'Munitionem pertinere a castris ad flumen.' Sall. B. Jug. c. 48. 'collis in immensum pertingens:' ubi vid. Wasse et Cort. Mart. Cap. lib. VI. p. 219. 'Arabia est ad rubrum pertingens mare:' sed et ibi Mss. aliquot vetustissimi *pertinens:* ut recte Ald. Salm. ediderunt in Solino cap. 33. 'Arabia ad rubrum pertinens mare.' Sic enim Mss. mei, 8. *pergens* Huls. In Edd. Can. Delr. *pertingens.* Oud.—8 Edd. ante Colv. inverso ordine *universali abdicativa ad particularem dedicativam.*

NOTÆ

pe Universalis affirmativa, Universalis negativa, Particularis affirmativa, Particularis negativa.

[e] *Dicanturque hæ inter se incongruæ*] Aristoteli ἐναντίαι, 'contrariæ.'

[f] *Dicanturque hæ inter se subpares*] In scholis *Subcontrariæ:* præterea Universalis et Particularis ejusdem qualitatis dicuntur *Subalternæ.*

[g] *Alterutræ nominentur*] Aristoteli, ἀντιφατικῶς ἀντικείμεναι 'contradictorie oppositæ,' et simpliciter ἀντιφάσεις 'contradictiones.'

utram veram esse, quæ dicitur perfecta pugna et integra. At inter subpares et incongruas[9] pugna dividua est; quod incongruæ nunquam quidem fiant simul veræ, interdum tamen simul mentiuntur: subpares autem, mutata vice, nunquam quidem simul mentiuntur, interdum tamen fiunt simul veræ: et ideo utriusvis harum revictio confirmat alteram, non tamen et utriusvis confirmatio revincit alteram. De incongruis qui utramvis posuit, utique alteram tollit: non tamen, mutata vice, qui utramvis tollit, utique alteram ponit.[1] Enimvero de alterutris qui utramvis comprobat, nunquam alteram refutat:[2] et qui alteram refutat,[3] utique alteram comprobat. Ceterum universalis utravis particularem suam comprobata utique confirmat:[h] revicta non utique infirmat.[4] Particularis autem, versa vice,[5] universalem suam revicta utique infirmat; probata non utique firmat.[6] Hæc omnia ita esse, ut dicimus, ex ipsis propositionibus facile ostendunt infra scripta.[7] [638]

trarietas vocatur absoluta et omnimoda. Verum dimidia tantum Contrarietas intercedit inter Subcontrarias, et inter Contrarias; quia Contrariæ nunquam quidem evadant simul veræ, aliquando tamen sint simul falsæ: Subcontrariæ vero vice versa nunquam quidem simul falsæ sunt, nonnunquam tamen evadunt simul veræ: atque idcirco refutatio utriuslibet earum comprobat alteram, neque tamen probatio utriuslibet refutat alteram. Qui probavit alterutram ex Contrariis, profecto negat alteram: non tamen vice versa, qui negat alterutram, affirmat propterea alteram. Atenim ex Contradictoriis qui confirmat unam, eadem opera refellit alteram: et qui refellit alteram, confirmat quoque alteram. Porro quælibet Generalis Propositio probata probat quoque suam Particularem: si refutata sit, non ideo refellit eam. At Particularis contra si refellatur, refellit quoque suam Generalem; si vero confirmetur, non propterea eam probat. Quæ inferius exarata sunt, facile demonstrant ope ipsarum Propositionum, universa hæc sic se habere ut dicimus. Nam con-

Id.—9 Ms. Nans. *integras.* Statim Leid. et Petav. *fiunt:* et pro *utriusvis confirmatio* Leid. *utrius conf.* Id.—1 Edd. ante Colv. *unquam alt. p.* Male. *Id.*—2 Prave et contra rationem Mss. Nans. Leid. Petav. et Ed. Flor. *utique.* Forsan *neutiquam.* Id.—3 Edd. ante Colv. pessime *qui utramvis tollit:* quod illapsum est ex superioribus. *Id.*—4 Male vet. *conf.* Colvius. Item Leid. *Id.*—5 *Vice versa.* Mss. et Edd. vett; item Carol. Magn. lib. IV. c. 23. *versa vice:* ut et p. 643. Ed. Flor. *Id.*—6 Leid. Petav. et Carol. M. *prob. utique confirmat.* corrupte. *Id.*—7 Petav. *ostenditur.* Edd. ante Colv. *ostenditur infra scriptis.* Ceterum exempla et figuræ sequentes desunt Ms. Leid. *Id.*—

NOTÆ

[h] *Ceterum universalis utravis particularem suam comprobata utique confirmat, &c.*] Hic locus est, quem, facta Apuleii mentione, laudat Carolus Magnus, lib. IV. De non adorandis Imaginibus.

Omnis voluptas bonum est	Incongruæ	*Nulla voluptas bonum est*

Quædam voluptas bonum est	Subpares	*Quædam voluptas non est bonum*

Certum est enim, quid concedat,[8] [i] qui aliquid proposuerit. Destruitur autem utravis universalis trifariam: dum aut particularis ejus falsa ostenditur, aut utravis ex duabus ceteris vera, sive incongrua, sive subneutra.[9] Instruitur autem uno modo, si alterutra ejus falsa ostenditur. Contra, particularis uno quidem modo destruetur, si alterutra [k] vera ostenditur.[1] Instruitur autem trifariam: si aut universalis ejus vera est,[2] aut utravis ex duabus ceteris falsa,

stat quid fateatur ille qui proposuerit quidpiam. Utralibet vero Generalis refellitur triplici modo: quando vel ejus Particularis demonstratur esse falsa, vel quælibet ex aliis duabus probatur esse vera, sive Contraria ejus, sive Contradictoria. Confirmatur autem unica ratione, nempe si ejus Contradictoria demonstretur esse falsa. Contra, Particularis confutabitur quidem una ratione, si ejus Contradictoria demonstratur esse vera. Probatur vero tribus modis: si nempe vel ejus Generalis est vera; vel altera ex ambabus reliquis est falsa, sive ejus Subæqualis, sive ejus Contradicto-

8 *Quid.* Recte, pro *aliquid:* consentit Petav. Reliqui Mss. et Edd. *quod.* Pro *aliquid* Mss. Nans. Leid. *aliud.* Id.—9 *Sive alterutra. Sive incongrua sive subneutra* rescribendum fide Mss. Petav. Nans. et Leid. ut etiam statim *sive subpar ejus sive subneutra;* ut ibi quoque Mss. Petav. et Carnot. cum Glossa superscripta *id:est, alterutra:* quam glossam utroque loco in textum immisit Florid. pro lectione vulgari *subjectiva. Subneutra* videtur esse *nec incongrua, nec subpar,* adeoque *alterutra.* Ex librariorum cerebro vox ea esse nequit, et Sichardus etiam falsum suum *subjectiva* inde finxisse videtur. *Id.*—1 *Contra part. &c. ostenditur.* Carent his Ed. Sichard. et Ms. Leid. sed jam comparent in Bas. Lugd. *destruitur* Petav. *Id.*—2 Leid. *ejus ejus vera est.* Id.—3 Ed.

NOTÆ

[i] *Certum est enim, quid [quod] concedat]* Mss. Carnot. *certum est enim quid concedat, &c.* quod magis placet.

[k] *Si [sive] alterutra]* Sic reponendum omnino censui, non *sine Subjectiva.* Ratio patet attendenti.

sive subpar ejus, sive subneutra.[3][l] Eadem servabimus[4] etiam in æquipollentibus propositionibus. [639] Æquipollentes autem dicuntur, quæ alia enuntiatione tantundem possunt, et simul veræ fiunt, aut simul falsæ: altera ob alteram[5] scilicet, sicut indefinita et particularis.[m] Item omnis propositio, si assumat in principio negativam particulam, fit alterutra ejus æquipollens: ut cum sit[6] universalis dedicativa, 'Omnis voluptas bonum:' si ei negatio præponatur, fiet, 'Non omnis voluptas bonum;' tantundem valens,[7] quantum valebat alterutra ejus, 'Quædam voluptas non est bonum.' Hoc in ceteris tribus propositionibus intelligendum est.[n] Deinde de conversione.[o] Con-

ria. Observabimus quoque eadem in Propositionibus Æquivalentibus. Appellantur vero Æquivalentes illæ Propositiones, quæ idem valent licet sub alia expressione: atque evadunt simul veræ, vel simul falsæ: altera nempe propter alteram, veluti Indeterminata et Particularis. Præterea, quævis Propositio, si habeat initio particulam negativam, ejus Contradictoria evadit ipsi Æquivalens: veluti, cum hæc Propositio, Omnis voluptas est bonum, *sit Propositio Generalis affirmativa; si addatur ipsi negatio, efficietur hæc Propositio:* Non omnis voluptas est bonum, *idem significans, quod significabat ejus Contradictoria,* Quædam voluptas non est bonum. *Idem putandum est in tribus reliquis Propositionibus. Jam de Inversione*

Lugd. caret *sive* et habet cum ceteris *subjectiva.* Id.—4 Edd. ante Colv. *servamus.* Id.—5 Petav. *ab altera.* Mox *item* abest Edd. ante Colv. *Id.*—6 Edd. Vulc. Wow. *fit.* Pro *præponatur* Edd. ante Colv. *propon.* Id.—7 *Bonum tantundem valet.* Eædem *bona.* Petav. *valens:* bene. Pro *non est bonum* eædem

NOTÆ

[l] *Sive subpar ejus, sive subneutra* [*alterutra*] Mss. Carnot. sive *Subneutra:* ubi supra vocabulum *Subneutra* instar Glossæ legitur *id est Alterutra:* quam Glossam ego textui libens prætuli.

[m] *Sicut indefinita et particularis*] V. G. 'Homo est doctus:' 'Quidam homo est doctus.'

[n] *Hoc in ceteris tribus propositionibus intelligendum est*] Non eodem tamen modo. Si enim Contrarias duas, seu, ut Noster ait, 'Incongruas' Propositiones ad æquipollentiam velis reducere, ponenda erit negatio post subjectum, non autem ante, ut fit in Contradictoriis sive Alterutris. Quod si Subalternas Æquipollentes velis efficere, adhibenda erit duplex negatio, una ante subjectum, altera post ipsum, atque illud omne artificium hoc versu vulgo complectuntur memoriæ juvandæ causa: 'Præ Contradic. post Contra.: præ postque Subalter.' Cujus arcana facile patebunt ad hæc quæ mox diximus attendenti.

[o] *Deinde de conversione*] Hæc verba videntur a manu studiosi cujuspiam memoriæ fortasse causa in margine scripta in textum irrepsisse. Observa autem Conversionem Propositionis tunc fieri, cum Subjectum ejus fit Attributum, et vice versa, Attri-

vertibiles[8] propositiones dicuntur universalis abdicativa, et alterutra ejus, id est, particularis dedicativa: eo quod [640] particulæ earum, subjectiva et declarativa, possunt semper servare inter se vices,[p] permanente conditione veritatis aut falsitatis.[9] Nam ut vera est hæc propositio, 'Nullus prudens est impius;' ita, si convertas[1] partium vices, verum erit, 'Nullus impius prudens.' Item, ut falsum est, 'Nullus homo est animal;' ita, si convertas, falsa erit,[2] 'Nullum animal homo.' Pari ratione et particularis dedicativa convertitur, 'Quidam grammaticus, homo est:' et, 'Quidam homo, grammaticus est.' Quod duæ ceteræ pro-

est agendum. Invertibiles Propositiones appellantur Generalis Negativa, et Contradictoria ipsius, hoc est, Particularis affirmativa: quia earum voces, Subjectum nempe et Prædicatum, possunt perpetuo mutare inter se loca, remanente eodem statu veritatis et falsitatis. Quemadmodum enim hæc Propositio vera est, Nullus prudens est impius: *sic etiam si permutes loca terminorum:* Nullus impius est prudens, *erit vera. Similiter quemadmodum hæc falsa est,* Nullus homo est animal: *sic falsa erit, si invertas:* Nullum animal est homo. *Simili modo et Particularis affirmativa invertitur,* Quidam Grammaticus est homo, *et,* Quidam homo est Grammaticus: *quod ambæ aliæ Propositiones nequeunt perpetuo facere, licet*

Edd. iterum *n. e. bona.* Id.—8 Sic hic et in seqq. tacite edidit Elm. cum Scriv. et Flor. ut apud Prudentium. Sed Mss. Nans. Leid. Petav. a m. pr. et Edd. vett. *inversibiles.* Id.—9 Edd. ante Colv. *et f.* Ante *impius* carent verbo Leid. et Petav. *Id.*—1 Leid. Nans. Petav. *ita et si conv.* Ante *animal* verbo caret Petav. *Id.*—2 Edd. Lugd. Bas. *falsum est.* Petav. *falsum erit.*

NOTÆ

butum fit Subjectum, permanente semper eadem conditione veritatis, aut falsitatis, affirmationis, aut negationis. Quæ Conversio vel fit simpliciter, cum nempe Propositio Universalis convertitur in Universalem, et Paticularis in Particularem, quomodo converti possunt Universalis negativa, et Particularis affirmativa: vel fit per accidens, quando nimirum Propositio Universalis convertitur in Particularem, quomodo converti possunt ambæ Universales, affirmans et negans: vel denique fit Conversio per Contrapositionem, ut vocant: cum scilicet Propositio servata quantitate sua convertitur, sed ita ut termini finiti reddantur infiniti per additionem particulæ *non:* atque hoc solum modo convertitur Particularis negativa. Converti etiam potest universalis affirmans, v. g. 'Aliquis homo non est Philosophus:' converte, 'Aliquis non Philosophus non est non homo:' 'Omnis homo est mortalis:' converte, 'Omne non mortale est non homo.'

p *Eo quod particulæ earum, subjectiva et declarativa, possunt semper servare inter se vices, &c.*] Hoc ideo fit, quia in Universali negante et Particulari affirmante Attributum sumitur in eadem extensione ac subjectum, in illa scilicet universaliter, in hac particulariter.

positiones semper facere non possunt, quanquam interdum convertantur:[q] nec tamen idcirco convertibiles dicuntur: nam quod alicubi fallit, incertum repudiatur.[3] Ergo unaquæque propositio per omnes significationes reperienda[4] est, an etiam conversa congruat. Nec universaliter veræ sunt istæ,[5] [r] sed quinque solæ: aut enim proprietas declaratur alicujus, aut genus,[s] aut differentia, aut [641] finis,[t] aut accidens: nec præter hæc unquam quicquam inveniri potest in ulla propositione:[6] [u] ut si 'hominem' substituas, quic-

invertantur aliquando: neque tamen propterea vocantur Invertibiles, quod enim decipit aliquando, non accipitur pro certo. Igitur explorandum est per cunctos significatus utrum singulæ Propositiones sibi ipsis respondeant, etiam quando sunt inversæ. Atque illæ non sunt infinitæ, sed quinque tantum, nam vel prædicatur de aliquo ejus Proprietas, vel Genus, vel Differentia, vel Definitio, vel Accidens: neque potest reperiri ulla Propositio ultra hæc prædicata: veluti si pro Subjecto ponas ho-

Id.—3 *Fallit, pro certo.* Ms. *fallitur, certum repud.* Unde legendum forte, *fallitur, ut certum:* quod placebat Lipsio. *Colv.* Cuivis apparet scribendum: *incerta.* Wowerius. Cur non *fallit, incertum rep.?* Floridus explicat 'non accipitur pro certo:' sed quidem is debet esse sensus; at non sonant verba. Ms. Nans. *fallitur certum.* Leid. *fallitur certo.* Petav. *fallitur certe.* Oud.—4 Lege: *repetenda.* Wowerius. Non sequor. Statim *inveniri.* Oud.—5 *Nec innumeræ sunt istæ.* Leid. *nec unum veræ s. i.* Carnot. secundi lectionem bene probat Florid. sed melius etiam Petav. *nec universaliter veræ sunt istæ.* Id.—6 *Nec p. h. unquam inv. p. u. p.* Verisimilius est τὸ *quicquam* excidisse, ut fuerit *unquam quicquam.* Lege e Mss. Nans. Leid. Petav. Carnot. sec. *in ulla*

NOTÆ

[q] *Quanquam interdum convertantur*] Etiam Conversione simplici, cum nempe Attributum non latius patet Subjecto, ut in hac Universali Affirmativa, in qua proprium affirmatur de Specie: 'Omnis equus est hinnitivus:' simpliciter enim convertere licet: 'Omne hinnitivum est equus.' Verum, quoniam per accidens est quod termini illi sint reciproci et convertibiles, ideo de Propositionibus ejusmodi non est certa regula.

[r] *Nec universaliter veræ [innumeræ] sunt istæ*] Ms. Carnot. 1. *Nec Universæ vere sunt.* Ms. Carnot. 2. melius: *Nec innumeræ revera sunt istæ.*

[s] *Aut enim proprietas, &c. aut genus, &c.*] Hæc sunt quinque in scholis celebrata Universalia.

[t] *Aut finis*] Id est, Definitio. Sic apud Quintilianum, lib. II. cap. 16. 'Hic igitur frequentissimus finis, Rhetoricen esse vim persuadendi:' item 'finire' pro 'definire' apud eundem eodem libro. 'Ante omnia, quid fit Rhetorice, quæ finitur quidem varie.' Supra initio libri de Philosophia Morali: 'Ad beatitudinem bonorum finem ante alia contingere.' Cicer. 'de Finibus bonorum et malorum,' hoc est, 'definitionibus.'

[u] *Nec præter hæc unquam, inveniri potest in ulla propositione* [*ulla propositio*] Ms. Carn. 1. *Nec præter hæc unquam inveniri potest in nulla propositione.* Ms. Carn. 2. *Nec præter hæc unquam inveniri potest in ulla propositione:* melius: quid, si legas, *Nec præ-*

quid de eo dixeris, aut proprium ejus significaveris, ut 'cachinnabile;' aut genus, ut 'animal;' aut differentiam, ut 'rationale;'[7] aut definitionem,[8] ut 'animal rationale mortale;'[w] aut accidens, ut 'orator.' Quippe omne declarativum alicujus, aut potest ejus vicissim fieri subjectivum, aut non potest. Sed si potest;[9] aut significat quid sit, et est definitio; aut non significat, et est proprium. Sin autem non potest; aut id est,[1] quod in definitione poni debeat, atque est genus,[x] vel differentia;[y] aut quod non debeat, et est accidens. Igitur per hæc agnoscetur[2] particularis abdicativa non esse convertibilis. Universalis autem dedicativa et ipsa quidem non est convertibilis,

minem; quodcumque prædicaveris de ipso, vel exprimes ejus Proprietatem, veluti risivum; vel Genus, veluti animal; vel Differentiam, veluti rationale: vel Accidens, veluti Orator. Etenim omne Prædicatum alicujus vel potest vice versa evadere Subjectum ejus, vel non potest. At si potest; vel exprimit quidnam illud sit, estque Definitio: vel non exprimit, atque est Proprietas. Si vero nequit fieri ejus Subjectum, vel est illud quod collocandum est in Definitione, et est Genus, aut Differentia; vel quod non est collocandum in Definitione, atque est Accidens. Ex his ergo animadvertetur Particularem Negativam non posse inverti. Ipsa vero Generalis Affirmativa non est quoque permutabilis, at nihilominus potest inverti parti-

propositione. Id.—7 Male Bas. Lugd. *aut rationalis.* Id.—8 Eædem prave *definitione.* Id.—9 Hnc usque priora illa hujusce libelli olim a Jo. Sichardo edita fuerunt. quod indicavit nobis etiam eruditissimus Nansius. Quæ sequuntur usque ad libri finem, ea nunc primum damus. *Colv.* Cum Nansii Cod. e quo hæc dedit Colv. faciunt Leid. Petav. et Carnotenses. *Oud.*—1 Petav. *aut idem est.* Id.—2 Bene [Florid.] accedit Petav. ubi a m. pr. est *esse*

NOTÆ

ter hæc quicquam inveniri potest in ulla propositione, hoc est, præter Genus, Differentiam, Proprium, &c.?

[w] *Aut definitionem, ut animal rationale mortale*] Observa definitioni hominis hic adjungi ab Apuleio mortale, ut distinguatur homo a Dæmonibus, qui, secundum Platonicos, animalia etiam sunt rationalia, sed immortalia: in quo ab hominibus differunt.

[x] *Atque est genus, vel differentia; aut quod non debeat, et est accidens. Igitur per hæc agnoscetur*] Ita Mss. Carnot. recte. Vulgatæ editiones, *ut est Genus, &c. aut quod non debeat, ut est Accidens, &c.* minus bene. Supra enim sic incepit enumerationem hanc Apuleius: 'Sed si potest, aut significat quid sit: et est Definitio; aut non significat, et est Proprium:' ubi observare licet ubique *et* positum, non autem *ut.*

[y] *Vel Differentia*] Differentiam tamen cum specie, quam constituit, converti nihil vetat: quid enim obstat quominus hæc propositio, 'Omnis homo est rationalis mortalis,' sic convertatur, 'Omne rationale mortale est homo?'

sed particulariter tamen potest converti: ut, cum sit 'Omnis homo animal,' non potest ita converti, ut sit 'omne animal homo;' sed particulariter potest, 'Quoddam animal[3] homo.' Verum hoc in [642] simplici conversione, quæ in conclusionum illationibus reflexio nominatur. Est enim et altera propositionum conversio,[1] quæ non tantum ordinem, sed etiam ipsas particulas in contrarium perducit: ut quæ definita est, indefinita fiat; et contra, quæ indefinita est, definita. Hanc conversionem vicissim reliquæ duæ admittunt, universalis dedicativa, et particularis abdicativa: ut, 'Omnis homo, animal; omne non animal, non homo:' item, 'Quoddam animal non est rationale; quoddam non rationale, animal.'[a] Id ita esse perpetuo, ut dicimus, per illas quinque prædictas species explorabis. Conjugatio autem propositionum dicitur ipsa connexio earum per aliam communem particulam,[b] qua inter se copulantur: ita enim possunt ad unam

culariter: veluti quando est, Omnis homo est animal, *nequit sic inverti, ut fiat* Omne animal est homo: *verum potest inverti particulariter:* Quoddam animal est homo. *At fit in simplici Inversione, quæ in illationibus Conclusionum vocatur Reflexio. Nam est etiam alia Inversio Propositionum, quæ non modo trahit dispositionem terminorum in contrarium, verum et ipsos quoque terminos; ita ut ille, qui est Determinatus, evadat Indeterminatus, et vice versa, qui est Indeterminatus, fiat Determinatus. Aliæ duæ Propositiones vice versa recipiunt hanc Inversionem, Generalis nempe Affirmativa, et Particularis Negativa: veluti,* Omnis homo est animal: Omne non animal est non homo. *Similiter:* Quoddam animal non est rationale; Quoddam non rationale est animal. *Experieris ope illorum supradictorum quinque generum significationis, hoc semper se habere quemadmodum affirmamus. Connexio vero Propositionum vocatur ipsa Copulatio earum ope alterius termini communis, quo junguntur invicem: sic enim pos-*

accidens: et cum Carnot. et Ed. Flor. *agnoscetur.* Id.—3 Prave et contra

NOTÆ

[1] *Est enim et altera propositionum conversio, &c.*] Hæc est, quam supra diximus in scholis vocari Conversionem per Contrapositionem.

[a] *Item, Quoddam animal non est rationale; quoddam non rationale est animal*] In hac Conversione servatur quidem quantitas Propositionis: permanet enim Particularis, at non servatur qualitas: si enim attendas, prior negativa est; posterior affirmativa: qualitatem servare si velis, præpone utrique termino et copulæ *est* negationem, hoc modo, *Quoddam animal non est rationale: Quoddam non rationale non est non animal.*

[b] *Per aliam communem particulam*] Hæc in scholis dicitur 'medius terminus.'

conclusionem consentire: quæ particula communis necesse est aut in utraque propositione subjecta sit, aut in utraque declarans; aut in altera subjecta, in altera declarans. Tres igitur formulæ fiunt.[c] quarum prima dicatur, cum illa communis particula in altera subjecta, [643] in altera declarans est: qui ordo non tantum enumeratione,[4] sed conclusionum dignitate contentus est. Quippe ultima est formula tertia, quia nihil in ea nisi particulare concluditur. Hac superior est secunda, quæ habet conclusiones universales, sed tamen abdicativas tantum. Et ideo sic prima pollet, quia in omne genus illationum concluditur. Dico autem illationem vel illativum rogamentum, quod ex acceptionibus colligitur[5] [d] et infertur. Porro acceptio est propositio, quæ conceditur a respondente: ut, si quis ita proponat, 'Estne omne honestum bonum?' propositio est: et, si assentire se dicet, fit acceptio,[6] remota interrogatione: quæ

sunt concurrere ad unam illationem, qui terminus communis necessario est vel Subjectum in ambabus Propositionibus, vel Prædicatum in ambabus, vel denique Subjectum in una, et Prædicatum in altera. Efficiuntur ergo tres figuræ: quarum prima appelletur, quando ille terminus communis est subjectum in una, et Prædicatum in altera: quæ dispositio non nititur recensione solum fortuita, sed præstantia Illationum. Etenim tertia figura est postrema, quoniam nihil in ea infertur nisi particulare. Secunda figura illa est præstantior, quæ quidem complectitur Illationes Generales, verum negativas solum. Ac propterea prima figura ita præstat ceteris, quod in ea inferuntur Conclusiones omnis generis. Appello autem Conclusionem aut Propositionem Conclusivam eam, quæ colligitur et concluditur ex Acceptionibus. Ceterum Acceptio est Propositio quæ conceditur a respondente: veluti, si aliquis hoc modo roget: Omne honestum estne bonum? *Rogamentum est. Si vero dicat se fateri, Interrogatione sublata efficitur Acceptio:* Omne ho-

Mss. in Edd. Elm. Scriv. Flor. *quidam*. Id.—4 Petav. *non numeri ratione*. Id. —5 Mss. Carnott. accedit Petav. in quo statim pro *et si assentire* est *assentari*. Id.—6 Petav. *fit quoque acc.* Dein pro *huic junge* Ms. Nans. *hinc junge*.

NOTÆ

[c] *Tres igitur formulæ fiunt*] Quartam excogitavit Galenus, in qua nempe medius terminus esset prædicatum majoris propositionis, Subjectum vero minoris, atque ad hanc figuram pertinere existimavit quinque modos indirectos primæ figuræ, cum in prima figura, cui quatuor tantum primos modos tribuit, medius terminus sit majoris propositionis Subjectum, et Prædicatum minoris. Galenicam hanc figuram vulgo respuunt in scholis, nescio an merito: verum hoc fusius expendere non est hujus loci.

[d] *Quod acceptionibus colligitur, &c.*] Melius Mss. Carnott. *quod ex Acceptionibus colligitur*.

et ipsa tamen communiter appellatur propositio, 'Omne honestum bonum est.' Huic junge alteram acceptionem similiter propositam et concessam, 'Omne bonum utile est.' Ex hac conjugatione, ut mox ostendemus, primi modi fit illativum: si directim, universale, 'Omne igitur honestum, utile est;' si reflexim, particulare, 'Quoddam igitur utile, est honestum:' quia particulariter tantum in reflexionibus converti potest universalis dedicativa. Directim autem dico inferri, cum eadem particula subjecta est tam in conjugatione, quam [e] in ipsa illatione: itemque declarans se eadem,[7] cum est utrobique: reflexim vero, cum hoc fit versa vice.[8] [f] Ceterum [644] tota ratiocinatio ista, quæ acceptionibus et illatione constat, collectio [g] vel conclusio nominetur.[9] Secundum Aristotelem commodissime potest ita definiri: [h] 'Oratio, in qua, concessis aliquibus, aliud quid-

nestum est bonum: *quæ quidem Acceptio dicitur nihilominus vulgo Propositio. Adde huic alteram Acceptionem eodem modo petitam et datam:* Omne bonum est utile. *Ex combinatione harum Propositionum efficitur, ut modo probabimus, primæ figuræ Conclusio Generalis:* Ergo omne honestum est utile, *si inferatur directe. Si vero indirecte, fit Conclusio Particularis:* Ergo aliquod utile est honestum: *quia Propositio Generalis Affirmativa non potest inverti in Conversionibus, nisi particulariter. Aio autem concludi directe, quando idem terminus subjicitur, tum in altera combinatarum Propositionum, tum in ipsa Conclusione, et similiter quando idem terminus prædicatur in ambabus. Concluditur autem reflexim, quando id fit inverso ordine. Porro omnis hæc argumentatio, quæ conflata est ex concessis Propositionibus et Illatione, ac vocatur Collectio sive Conclusio, potest sic optime describi ex Aristotele:* Sermo, in quo, datis quibusdam, aliquid aliud ab iis, quæ

Infra pro *reflexim* Leid. *refelixim*. Id.—7 Abest *se* male a Petav. et Ed. Floridi. *Id.*—8 Sic Mss. et Edd. præter Florid. *vice versa:* male ille. V. supra. *Id.*—9 *Et collectio v. c. nominatur.* Recte Petav. sine τῷ *et* habet *nominetur.*

NOTÆ

[e] *Cum eadem particula subjecta est tam in conjugatione, quam, &c.*] Hoc est, quando Subjectum Conclusionis est etiam Subjectum unius ex Præmissis, Prædicatum vero ejusdem Conclusionis, est Prædicatum alterius: quod evenit tantum in quatuor modis directis primæ figuræ.

[f] *Reflexim vero, cum hoc fit versa vice*] Id est, cum Prædicatum Conclusionis subjicitur in Præmissarum una, Subjectum vero in altera prædicatur: atque hoc in solis quinque modis indirectis primæ figuræ contingit: licet enim ceteræ duæ figuræ indirectæ sint, nihilominus non eadem est earum ratio; in secunda enim Subjectum et Prædicatum Conclusionis subjiciuntur in Præmissis, in tertia vero prædicantur.

[g] [*Et*] *collectio*] Græcis hoc sonat συλλογισμός.

[h] *Secundum Aristotelem commodissime potest ita definiri*] Aristot. Analy-

dam præter illa, quæ concessa sunt, necessario evenit, sed per illa ipsa concessa.' In qua definitione et orationis [1] species non alia, quam pronuntiabilis intelligenda est, quæ, ut supra diximus, sola aut vera est aut falsa. Et, 'concessis aliquibus,' pluraliter ideo dictum [2] est, quia ex una acceptione non fit collectio: licet Antipatro Stoico [i] contra omnium sententiam videatur plena conclusio esse, 'Vides, vivis igitur:' cum sit illo modo [3] plena, 'Si vides, vivis: atqui [k] vides, vivis igitur.' Item, quia concludere volumus, non quod concessum est nobis, sed quod negatum; idcirco in definitione 'aliud quiddam, præter illa, quæ concessa sunt, necessario evenire.' Quapropter supervacanei sunt moduli Stoicorum,[l] non idem differenter peragentes: ut, 'Dies est, aut nox: atqui dies est.' [645] Item idem geminantes, 'Si dies est, dies est: dies igitur [4] est.' Frustra

data fuerunt, necessario accidit, sed vi illorum ipsorum, quæ data fuerunt. *In qua Definitione non intelligendum est aliud genus sermonis, nisi Enuntiatio, quæ una, ut diximus superius, vel vera est vel falsa. Et idcirco dictum est,* datis quibusdam, *numero plurali, quoniam non fit Illatio ex unica Propositione concessa: quamvis Antipater Stoicus adversus opinionem omnium existimet hanc Illationem esse perfectam:* Vides, ergo vivis: *quæ quidem hoc modo aliquatenus completa est:* Si vides, vivis: atqui vides: ergo vivis. *Præterea, quoniam volumus inferre, non id quod datum est nobis, sed id quod est negatum; ideo positum est in Definitione,* aliquid aliud necessario contingere præter ea quæ data fuerunt. *Quare superfluæ sunt formulæ Stoicorum dissimiliter concludentes diversum: veluti,* dies est, vel nox: atqui dies est. *Insuper duplicantes idem: veluti,* Si dies est, dies est: ergo dies est: *nam incassum inferunt quod conceditur sponte*

S. Id.—1 Malim, *etiam orationis.* Colvius.—2 Abest *ideo* a Petav. *Oud.*—3 *Ullo modo.* Legerim, *illo modo.* Colvius. Recte. Scriv. Ed. *nullo m.* Pro *vivis igitur* Ed. Flor. *igitur vivis.* Oud.—4 Petav. *dies autem est et.* a m. sec. additur vulgatum. In eod. ante *lucet* deest *et:* et pro *male colligere* id. *aliud*

NOTÆ

ticorum priorum cap. 1. Συλλογισμὸς δέ ἐστι λόγος, ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν, ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει, τῷ ταῦτα εἶναι. 'Syllogismus autem est oratio, in qua quibusdam positis, aliud quiddam ab his quæ posita sunt necessario accidit, eo, quod hæc sunt.'

[i] *Antipatro Stoico*] Hujus Antipatri sæpius meminit Diogenes Laërt. in Vita Zenonis Cittiei Stoicorum Principis: meminit et illius librorum de mundo. Tyrius fuit, Catonis Uticensis præceptor, ut testatur Plutarchus in Catone.

[k] *Si vides, vivis: atqui, &c.*] Aut sic potius, *quisquis videt vivit: atqui tu vides: ergo vivis.*

[l] *Supervacanei sunt moduli Stoicorum*] Stoicorum Dialecticam fuse explicatam vide apud Laërt. in Vita Zenonis Cittiei.

enim colligunt, quod sine controversia ultro conceditur. Illud potius verisimile est, cum dico, 'Si dies est, lucet:[m] atqui dies est, igitur et lucet:' non male colligere præter quod accepi. Nam quod est[n] in conclusione 'lucet,' fuerat et in propositione: hoc tamen ita refutabimus, aliter dici in conclusione, 'igitur lucet,' ut ostendatur nunc lucere: aliter in propositione acceptum, in qua non est dictum, nunc lucere; sed tantum consequens esse, ut, si dies sit, utique et luceat. Multum autem refert, itane nunc affirmes[5] aliquid esse,[o] an tantum solere esse, cum aliud quiddam præcesserit: item illud, quod in eadem definitione necessitas[6] comprehensa est, factum est, ut conclusionis vis a similitudine[7] inductionis distingueretur. Nam et in in-

ac citra disputationem. Quando dico, Si dies est, lucet: atqui dies est: ergo lucet quoque: *magis probabile est me non male inferre aliud, quam quod mihi concessum est. Atenim τὸ* lucet, *quod est in Conclusione, erat etiam in Propositione: id vero sic refellemus, dicendo τὸ* ergo lucet *alio modo enuntiari in Illatione, nempe, ut demonstretur nunc lucere: alio modo sumtum fuisse in Propositione, in qua non dictum est nunc lucere, at solummodo, si dies sit, sequi ut luceat quoque: plurimum vero interest an affirmes quidpiam esse, an solum, illud solere esse quando aliquid aliud antecesserit: præterea quod in eadem Definitione mentio facta est necessitatis, id factum est, ut robur Conclusionis discerneretur a similitudine Induc-*

collegi. Id.—5 *Num affirmes.* Sic scripsi. Veter. cod. *nunc affirmes.* Colvius. Nans. Leid. *nunc:* optime Carnot. uterque *itane nunc aff.* vel Petav. *ita nunc affirmes.* Prave vero Ed. Flor. *aliquid esse, aut.* Sensus est: An affirmes ita nunc esse, an tantum solere esse. Petav. *sola re.* Oud.—6 *Definitione * * necessitates.* Forsitan legendum et supplendum *Definitione, quadam necessitate, &c.* Colv. Corrupta tota periodus, quam ita restituo: *In eadem definitione necessitate comprehensum est, factum est, ut conclusionis visa similitudine inductione distingueretur.* Wowerius. *Item illud . . . necessitas comprehensa est* egregie Floridus: nam ad definitionem dixerat pertinere *necessario evenit.* Vulgo *necessitates comprehensum.* Simpliciter Petav. *necessitas factum est,* intermediis omissis. *Oud.*—7 *Inclusionis visa similitudine.* Num potius *conclusionis vera simil.* vel *ipsa simil.* legendum erit? num adhuc aliter? *Colv.* Vere Florid. *conclusionis vis a similitudine inductionis.* Petav. *in conclusionis vi a s. i.* Vulgo

NOTÆ

[m] *Si dies est, lucet, &c.*] Refertur etiam hæc formula inter Stoicorum formulas a Laërt. supra laudato.

[n] *Nam quod est, &c.*] Vocem 'nam' verti 'atenim,' ut accipiatur hic quo modo cum multis in locis, tum in hoc Plauti versu Capt. Act. III. Scen. 1. 'Nam hercle, ego huic diei, si liceat, oculos effodiam libens,' &c. Ubi sonat *atqui,* aut quidpiam simile. Virgil. Georg. IV. 'Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras Jussit adire domos?'

[o] *Multum autem refert itane nunc* [*num*] *affirmes aliquid esse, &c.*] Mss. Carnott. *Multum autem* (1[us] habet *enim*) *refert ita-ne nunc affirmes aliquid esse, &c.*

ductione[8] quædam conceduntur:[p] ut puta, 'Homo inferiorem malam[9] movet, equus inferiorem malam movet: item bos et canis.' Ex istis acceptionibus[1] in conclusione aliud quid infertur: 'Ergo et omne animal [646] inferiorem malam movet:' quod cum sit in Crocodilo[2] falsum, potes, superioribus concessis, illationem ipsam non recipere, quam tibi in conclusione non licuisset recusare:[3] quippe cujus illatio in ipsis acceptionibus continetur, et ideo in ea additum est, 'necessario evenire.' Ne ultima quidem pars definitionis[4] vacat, sed ostendit per ipsa, quæ concesserit, evenire debere illationem, ceterum ratam non fore.[q] Ac de

tionis. In Inductione enim aliqua etiam conceduntur, verbi gratia: Homo movet maxillam inferiorem, equus movet inferiorem, bos quoque, et canis. *Ex his concessis aliquid aliud colligitur in Illatione:* Igitur et omne animal movet maxillam inferiorem: *quod cum sit falsum in Crocodilo; licet tibi, datis præcedentibus, repudiare consequentiam, quam non potuisses repudiare in Syllogismo: cujus nimirum sequela comprehenditur in ipsis præconcessis, et propterea in ea Definitione adjectum est* necessario contingere. *Ne postrema quidem particula Definitionis superflua est, verum indicat Conclusionem inferendam esse ex iisdem ipsis quæ quis concesserit, alias eam non fore certam. Et sat multis quidem actum de his: jam*

inclusionis visa sim. Oud.—8 Hæc quoque correctio Florido debetur ex Mss. Carnott. quibus accedit Petav. Edd. Colv. Vulc. sec. Elm. Scriv. *in distinctione.* Vulc. Ed. pr. *instinctione.* Id.—9 *Molam.* Explicat Florid. *maxillam.* Bene: sed lege tum cum Ms. Petav. ubique *malam.* et post alterum *inferiorem* adde rursus *malam* ex eod. Petav. *Id.*—1 Sic Florid. at reliqui *in istis.* Id.—2 Ms. Leid. et Petav. *corcodrillo*, ut sæpe. Vide Gudium ad Phædr. I. 25. *Id.*—3 Petav. a m. pr. *excusare.* Id.—4 *Quidem * definitionis.* Forte verum *quidem pars*, vel, *particula Def.* Colvius. Vulgo deerat *pars*, quam bene supplendam conjecerat Colv. immo sic ediderant jam ante Floridum Wower. et Scriv. Pro *ex iisdem ipsis, quæ concesserit, ev. deb. Illationem, cet.* ut emendavit Flor. vulgo erat sine sensu *quod ipsa conc. ev. debere, Illationem ceterum.*

NOTÆ

p *Ita illud quod in eadem Definitione necessitates comprehensum est, factum est ut Inclusionis visa similitudine Inductionis distingueretur: nam et in distinctione quædam conceduntur*] Locum hunc omni ex parte et in omnibus editionibus contaminatum sic restituo ex Membranis Carnotensibus: *Item illud quod in eadem Definitione necessitas comprehensa est, factum est, ut Conclusionis vis a similitudine Inductionis distingueretur: nam et in Inductione quædam conceduntur, &c.* qua lectione quid purius? quid clarius?

q *Ne ultima quidem * definitionis vacat, sed ostendit quod ipsa concesserit, evenire debere, Illationem ceterum ratam non fore*] Et hunc locum ex fide earundem membranarum sic restitutum imus: *Ne ultima quidem pars definitionis vacat, sed ostendit ex eisdem ipsis, quæ concesserit, evenire debere Illationem, ceterum ratam non fore.* Sensus est planissimus.

his quidem satis dictum. Nunc tradendum est, quibus modis et conjugationibus fiant intra certum numerum prædicativi generis veræ conclusiones: quippe in prima formula novem soli moduli,[r] sex autem conjugationes[s] reperiuntur: in secunda quatuor moduli,[t] [647] tres conjugationes:[u] in tertia sex moduli, quinque conjugationes.[5] [w] De quibus

dicendum est quibus rationibus et combinationibus veræ Illationes fiant quodam numero tantum, in genere Enuntiativo. Etenim in prima figura inveniuntur tantum novem modi, sex vero combinationes: in secunda reperiuntur quatuor modi, et tres combinationes: in tertia sex modi, quinque combinationes. De quibus hic mox agam

Hinc rectius e Petav. scribe *per ipsa, quæ c.* Oud.—5 Bene supplevit Flor.

NOTÆ

[r] *Quippe in prima formula* [*figura*] *novem* [*sunt*] *soli moduli*] Quos memoriæ juvandæ causa novem his fictitiis vocibus vulgo exprimunt in scholis: 'Barbara, Celarent, Darii, Ferio, Baralip*ton*, Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frises*omorum*.' Quarum artificium omne ut intelligas, observa quantitatem et qualitatem Propositionum, quæ singulos Syllogismos constituunt, per vocales singularum vocum designari, ita ut vocalis *A* significet Propositionem universalem affirmantem: vocalis *E*, universalem negantem: vocalis *I*, particularem affirmantem: ac denique vocalis *O*, particularem negantem: sicque vox 'Barbara' Syllogismum designet ex tribus universalibus affirmativis propositionibus conflatum. 'Darii' Syllogismum ex universali et duabus particularibus affirmativis: et sic de ceteris.

[s] *Sex autem Conjugationes*] Per Conjugationem intelligit Apuleius combinationem duntaxat ambarum præmissarum, nulla habita ratione Conclusionis. Unde, si singularum vocum supra relatarum duas tantum priores syllabas intuearis, invenies has sex tantum combinationes A, A: E, A: A, I: E, I: A, E: I, E: tres enim priores bis singulæ occurrunt, nempe A, A: in vocibus 'Barbara' et 'Baralip*ton*.' E, A: in vocibus 'Celarent' et 'Celantes.' A, I: in vocibus 'Darii' et 'Dabitis.' Quod si per Conjugationes intelligeret varias trium Propositionum, quæ Syllogismum constituunt, inter se combinationes, totidem essent proculdubio Conjugationes in singulis figuris quot sunt moduli.

[t] *In secunda quatuor moduli*] His vocibus fictitiis expressi: 'Cesare, Camestres, Festino, Baroco.'

[u] *Tres Conjugationes*] Videntur tamen esse quatuor: at Noster negat Conjugationem secundi modi, nempe 'Camestres,' differre a Conjugatione primi, qui est 'Cesare.'

[w] *In tertia sex moduli * Conjugationes*] Lacunam Asterisco notatam expleo ex Ms. Carnot. 2. qui sic habet: *in tertia VI. moduli, V. Conjugationes.* Sex illi moduli sunt 'Darapti, Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison:' quos, ordine tamen paulum immutato, infra recenset Apuleius: sex item videntur esse Conjugationes: sed Conjugationes *Disamis* et *Datisi* simul confundit.

hic jam suo ordine demonstrabo: præfatus, neque ex particularibus solis, neque abdicativis solis ratam fieri conclusionem, quia sæpe possunt et falsa conducere.[6] Item quamlibet multis dedicativis[7] si utravis abdicativa jungatur, non dedicativam, sed abdicativam fieri illationem:[x] tantum vel una mixta ceteris prævalet. Similis etiam particularium[8][y] vis est.[z] Utravis enim mixta universalibus particularem facit illationem. Igitur in prima formula modus primus est, qui conducit ex universalibus dedicativis dedicativum universale directim:[9] ut, 'Omne justum honestum, omne honestum bonum: omne igitur justum, bonum est:'[a] [648] at si reflexim inferas, 'quoddam igitur

suo loco: si præmonuero, non fieri probam Illationem ex solis Particularibus Propositionibus, neque ex solis Negativis, quoniam ex iis possunt sæpe concludi falsa. Præterea, si altera Negativa addatur pluribus Affirmativis, non fieri Conclusionem Affirmativam, sed Negativam: adeo vel una Negativa addita aliis præpollet. Eadem quoque virtus est Particularium Propositionum. Nam utralibet Particularis juncta Generalibus efficit Conclusionem Particularem. In prima ergo Figura primus Modus est qui infert directe Conclusionem Generalem Affirmativam ex præmissis Generalibus Affirmativis: veluti, Omne justum est honestum: omne honestum est bonum: ergo, Omne justum est bonum. *Si vero concludas indirecte,*

In Petav. quoque *V. Conj.* Id.—6 Tacite Florid. addidit *ad:* sed vulgo deest: rectius. Sæpe *conducere* hic notat *colligere.* Vide seqq. *Id.*—7 Floridó consentit Petav. nisi quod habeat a m. pr. *jungatur dedicativa, non abdic. &c.* Vide Cassiod. et Mart. Capell. Vulgo: *item ex Dedicativis si utravis jungatur, Dedicativam non esse, non Abdicativam fieri Illat.* Id.—8 Petav. habet *particularis et.* Id.—9 Typothetarum vitio Edd. Scriv. et Flor. *directum.* Id.—1 *Fit*

NOTÆ

[x] *Item ex Dedicativis, si utravis jungatur, Dedicativam non esse, non Abdicativam fieri Illationem*] Et hunc corruptissimum locum restituunt Mss. Carnot. hoc modo: *Item quamlibet multis Dedicativis, si utravis Abdicativa jungatur, non Dedicativam, sed Abdicativam fieri Illationem.* Utravis Abdicativa: hoc est, vel negativa universalis, vel negativa particularis.

[y] *Tantum vel una mixta ceteris prævalet. Similis etiam particularium* [*particularibus,*] *&c.*] Hoc est quod in scholis dicunt, 'Conclusionem sequi deteriorem partem.'

[z] *Similis etiam particularibus particularium vis est*] Vocem *particularibus* ignorant membranæ Carnot. et habent melius mea quidem sententia *similis etiam particularium vis est.*

[a] *Ut, Omne justum honestum, Omne honestum bonum, Omne igitur justum bonum est*] Observa Apuleium ordinem præmissarum ubique invertere, et secundo loco ponere Majorem propositionem, quam Aristoteles melius in primo locat. Restitue ergo, inter legendum, Syllogismum hunc hoc modo: *Omne honestum bonum: Omne justum honestum: Omne igitur justum*

bonum, justum,' fit ex eadem conjugatione[1] [b] quintus modus:[c] nam sic tantum reflecti posse universalem dedicativam, supra docui. Secundus modus est, qui conducit ex universalibus dedicativa et abdicativa abdicativum universale directim: ut, 'Omne justum, honestum; nullum honestum, turpe:[d] nullum igitur justum, turpe.' At, si reflexim inferas, 'nullum igitur turpe, justum,' sextum modum effeceris:[e] nam, ut dictum est, reflectitur in se universalis abdicativa. Tantum meminisse debemus, subjectum[2] ex dedicativa trahendum ad illationem in secundo modo,[3] atque ideo eam priorem æstimandam,[f] licet ante abdicativa

Ergo quoddam bonum est justum, *efficitur ex eadem combinatione quintus Modus. Monui enim superius Propositionem Generalem Affirmativam hac solum ratione posse converti. Secundus Modus est, qui infert directe Negativum Generale ex Propositionibus Affirmativa et Negativa Generalibus: v. g.* Omne justum est honestum: nullum honestum est turpe: ergo nullum justum est turpe. *Si vero concludas inverse:* Ergo nullum turpe est justum, *efficies sextum Modum. Ut enim jam dixi, Propositio Generalis Negativa convertitur in se ipsam. Observandum tantum nobis est Subjectum sumendum esse ex Propositione Affirmativa ad concludendum in secundo Modo, proptereaque eam reputandam esse primam, quam-*

autem ex eadem C. Abundat illud *autem:* neque reperitur in Petav. quare recte deleatur. Pejus Edd. quædam post *justum* ponunt plenam distinctionem. *Id.*—2 Sic Flor. Reliqui *subjectivum.* Id.—3 Ita idem et Ms. Petav.

NOTÆ

bonum. Et sic de ceteris qui deinceps occurrent. Hic primus modus significatur voce 'Barbara.'

[b] *Fit autem ex eadem Conjugatione*] Abundat illud *autem:* neque reperitur in Mss. Carnot.

[c] *Quintus modus*] 'Baralip*ton*,' qui primus est ex modis indirectis primæ Figuræ.

[d] *Ut, Omne justum honestum: Nullum honestum turpe, &c.*] Restitue ad hunc modum: *Nullum honestum turpe: Omne justum honestum: Nullum igitur justum turpe:* et habebis secundum modum primæ Figuræ 'Celarent:' Apuleio, qui ordinem invertit præmissarum, *Calerent.*

[e] *Sextum modum effeceris*] Modum *Celantes*, Apul. *Calentes.*

[f] *Subjectum ex Dedicativa trahendum, &c. atque ideo eam priorem æstimandam, &c.*] Immo ea de causa posterior æstimanda est juxta Aristotelem. Prior enim continere debet Attributum Conclusionis, quod, quia latius vulgo patet Subjecto, dicitur majus Extremum, ut jam observavimus: et ab eo prior Præmissarum 'Major' nuncupatur. Subjectum vero reperiri debet in secunda Præmissarum, quam ideo 'Minorem' denominat, quia ipsum vocatur 'minus Extremum.' Atque hic ordo legitimus est, et naturalis, et in eo melius elucet observatio horum Principiorum 'Dictum de omni,' et 'Dictum de nullo,' ut Logici loquuntur.

enuntietur. Similiter et in ceteris [649] quæ prior[4] est potestate,[g] prior intelligatur. In sexto autem modo trahitur subjectiva ex abdicativa:[5] hæc sola differentia eorum. Item tertius modus,[h] qui conducit ex dedicativis particulari et universali dedicativum particulare directim: ut, 'Quoddam justum, honestum: omne honestum, utile: quoddam igitur justum, utile.' Sed si reflexim inferas, 'quoddam igitur utile, justum,' septimum modum[i] effeceris:[6] nam, ut dictum est, reflectitur in se particularis dedicativa. Quartus modus[k] est, qui conducit ex particulari dedicativa et universali abdicativa abdicativum particulare directim: ut, 'Quoddam justum, honestum est: nullum honestum, turpe: quoddam igitur justum, non est turpe.' Ex hoc modo contrariæ vices inveniuntur prioribus.[l] Octavus et nonus[m] quippe servant ejus illatio-

vis Propositio Negativa proferatur prior. Eodem Modo et in reliquis Propositio, quæ præstat virtute, existimanda est prima. At in sexto Modo Subjectum sumitur ex Propositione Negativa. Hoc unum discrimen est inter eos. Præterea tertius Modus est, qui concludit directe Particulare Affirmativum ex Particulari et Universali Affirmativis; puta, Aliquod justum est honestum: omne honestum est utile: ergo aliquod justum est utile. *At si concludas inverse,* Ergo quoddam utile est justum, *fiet septimus Modus. Etenim, ut jam monui, Propositio Particularis Affirmativa convertitur in se ipsam. Quartus Modus est qui infert directe Particulare Negativum ex Particulari Affirmativa et Generali Negativa: veluti,* Aliquod justum est honestum: nullum honestum est turpe: ergo aliquod justum non est turpe. *Ex hoc modo reperiuntur conversiones contrariæ superioribus Modis: nam octavus et nonus retinent ejus Conclusionem, non autem inversam quem-*

Reliquæ Edd. et Ms. Leid. *ex sec. m.* Id.—4 *Ceteris * prior.* Elm. et seqq. e conjectura Colvii dederunt *quæ prior, &c.* In nullis vero Mss. est *quæ* præter Petav. qui a m. pr. *quæ priori est.* Leid. *priorē pot.* Lege *prior potestate.* Id.—5 Sic Florid. et Ms. Petav. a m. pr. *subjectivus* a m. sec. At ceteri *subjunctivus.* Id.—6 Petav. *feceris.* Id.—7 Pro *prioribus,* quod vulgo deest, Pe-

NOTÆ

g *Quæ prior est potestate*] Hoc est, secundum Apuleium, 'quæ continet Subjectum,' cui deberi primum locum supra dixit. Ms. Carnot. 1. ignorat has voces. 2. eas habet, excepta *quæ*.

h *Item tertius Modus*] 'Darii:' Apuleio: *Dirai.*

i *Septimum Modum*] 'Dabitis:' Apuleio, *Dibatis.*

k *Quartus Modus*] 'Ferio.' Apuleio: *Fireo.*

l *Ex hoc Modo contrariæ vices inveniuntur octavus et nonus: quippe servata ejus Illatione, non ut illi priores reflexam. Conjugationem ipsam, &c.*] Meræ tenebræ. Restituo ex Mss. Carnot. *Ex hoc Modo contrariæ vices inveniuntur prioribus. Octavus et Nonus quippe servant ejus Illationem, non ut illi reflexam. Conjugationem ipsam, &c.* Porro, quod hic Apuleius de Modis octavo et nono

nem: non ut illi reflexam.[7] Conjugationem ipsam tantum reflectunt propositionibus æquipollentibus, [650] mutatoque ordine, ut prior fiat abdicativa: atque ideo conducere dicitur [8] ambo [n] per conjugationis conversionem. Nam et si abdicativam universalem quarti[9] convertas, et subjicias ei[o] universalem dedicativam, quam converterit[1] particularis dedicativa,[p] fiet octavus modus, qui conducit ex universalibus abdicativa et dedicativa particulare abdicativum reflexim:[2] velut, 'Nullum turpe, honestum: omne hones-

admodum illi: invertunt solum ipsam Combinationem per Propositiones æquivalentes, et converso ordine, ita ut Negativa Propositio prior evadat: et idcirco uterque dicitur concludere per inversionem Combinationis. Si enim invertas Universalem Negativam quarti Modi, et ponas post eam Universalem Affirmativam, ex qua inversa fuerit Particularis Affirmativa, efficietur octavus Modus, qui infert indirecte Particulare Negativum ex Universalibus Propositionibus Negativa et Affirmativa: ut, Nullum turpe est honestum: omne honestum est jus-

tav. *prior est.* Vere Flor. *servant ejus illationem.* Vulgo *servatur ejus illationem.* Lips. et inde Elm. Scriv. *inv. octavus et nonus: quippe servata ejus illatione:* atque ita Petav. nisi quod habeat *et nonus secundus.* Dein *priores*, quod insertum erat ante *reflexam*, bene Florid. e Carnott. retraxit ad superiora. Caret quoque Petav. in quo *reflexa.* Id. Vid. Not. inf.—8 Carnotensibus accedit Petav. Errat tamen Floridus. *Dicitur* sc. modus quartus *conducere* sive colligere *ambo.* sc. abdicativum particulare et universale. Vide et perpende locum totum. *Id.*—9 *Quarti modi.* Sic Elm. Scriv. Flor. In Mss. et Edd. prioribus abest *modi:* et commode potest subintelligi. Colvius enim male post *quarti* asteriscum posuit. Pro *et subjicias* Petav. *subjiciasque.* Id. —1 Recte Floridus: vel potius cum Petav. *quam converterat p. ejus ded., fiet oct. modus, qui.* Vulgo erat: *quæ converterat, particularis ejus Dedicativa fiet, Oct. m. est, qui.* Id.—2 Pro *reflexim* Leid. *reflexum:* et infra pro *illa ratio est:*

NOTÆ

ait, nescio unde hauserit: certe non apud Aristotelem, qui quinque indirectos primæ Figuræ respuit tanquam inutiles.

[m] *Octavus et nonus*] Aristotelicis, 'Fapesmo' et 'Frisesom*orum*.' Apuleio vero *Fespamo*, et *Fresisom*orum.

[n] *Atque ideo conducere dicitur ambo, &c.*] Solœcismus: quem emendant Membranæ Carnot. *atque ideo conducere dicuntur ambo, &c.* 'Conducere' hic 'concludere' est.

[o] *Et subjicias ei Universalem Dedicativam: quæ converterat Particularis ejus Dedicativa fiet. Octavus Modus est, qui, &c.*] Nullus hinc elici sensus potest. Mss. Carnot. rectius multo: *et subjicias ei Universalem Dedicativam; quam converterit Particularis Dedicativa, fiet octavus Modus, qui, &c.*

[p] *Universalem Dedicativam, quam converterit Particularis Dedicativa*] Puta hanc Propositionem, quam mox affert: 'Omne honestum est justum,' quam converterat hæc Propositio paulo ante relata 'Quoddam justum est honestum.'

tum, justum: quoddam igitur justum, non est turpe.' Nonus quoque modus per similem conversionem ex universali abdicativa et particulari dedicativa abdicativum particulare conducit reflexim: 'Nullum turpe, honestum: quoddam honestum, justum: quoddam igitur justum, non est turpe.' Cur autem solus quartus modus duos genuerit, ceteri singulos, illa ratio est, quia primi modi si utramque propositionem convertamus, fiet conjugatio irrita duarum particularium: sin alteram tantum, fiet [651] aut secunda formula, aut tertia. Ita secundi modi si utramque convertas, fiet conjugatio noni, quam jam ostendimus ex quarto gigni, quia universalis dedicativa secundi modi non nisi particulariter converti potest: sin alteram tantum, fiet secunda formula aut quarta.[3] Ex hisce igitur in prima formula modis novem, primi quatuor indemonstrabiles nominantur: non quod demonstrari nequeant, ut universitas maris, quæ demonstrabilis non est, et ut circuli quadratura;[4] [q] sed quod tam simplices tamque manifesti[5] sunt, ut

tum: ergo aliquod justum non est turpe. *Nonus etiam Modus pari inversione concludit indirecte Negativum Particulare ex Generali Negativa et Particulari Affirmativa: ut,* Nullum turpe est honestum: aliquod honestum est justum: ergo aliquod justum non est turpe. *Hæc autem ratio est quare quartus tantum Modus produxerit duos alios, reliqui vero producunt solum singulos; quoniam si invertamus ambas Propositiones primi Modi, efficietur vana combinatio duarum Particularium: si vero invertamus solum alterutram, efficietur vel secunda Figura, vel tertia. Similiter si invertas ambas Propositiones secundi Modi, efficietur Combinatio noni, quam supra docuimus produci ex quarto, quia Generalis Affirmativa secundi Modi nequit inverti nisi particulariter: si vero convertas solum alterutram, efficietur Figura secunda vel tertia. Inter hos ergo novem Modos primæ Figuræ quatuor primi dicuntur Indemonstrabiles; non quia nequeant demonstrari, quemadmodum immensitas maris, quæ non est demonstrabilis, et quemadmodum quadratura circuli: sed quia sunt adeo simplices et adeo eviden-*

id. *illa rectio est.* Id.—3 Ms. Leid. Petav. et Ed. Flor. *aut tertia*, ut supra: sed male. Quare recte etiam Ed. Bip. habet *quarta.* J. Bosscha. Pro *ex hisce.* Leid. *exisse.* Negligenter mox Ed. Flor. *in prima figura* pro *in prima formula.* Pro *nominantur* Petav. *nominentur.* Id.—4 Hæc vulgo valde corrupta aptiori sententiæ restituimus. *Wower.* Wowerium secutus est Scriv. cum in Mss. Nans. et Leid. atque Edd. prioribus sit *ut universis maris est, quod non demonstrabile non sit, et ut circ. q.* in Petav. *ut universi maris estum:*

NOTÆ

[q] *Ut universitas maris, quæ demonstrabilis non est, et ut circuli quadratura*] Locus non omni ex parte sanus, ut arbitror: sensum tamen eli-

demonstratione non egeant; adeo ut ipsi ceteros gignant, fidemque illis ex se impertiant. Nunc formulæ modos trademus secundæ.[r] Primus modus in secunda formula[s] est, qui conducit ex universalibus dedicativa et abdicativa abdicativum universale directim: velut, 'Omne justum, honestum: nullum turpe, honestum: non igitur justum, turpe.' Hæc redigitur in secundum indemonstrabilem,[t] conversa ejus secunda propositione.[u] [652] Secundus modus[w] est, qui conducit ex universalibus abdicativa et dedicativa abdicativum universale directim: velut, 'Nul-

tes, ut non habeant opus demonstratione: ita ut ipsi producant reliquos, et largiantur eis probabilitatem ex seipsis. Jam recensebimus Modos secundæ Figuræ. Primus Modus est qui concludit directe Generale Negativum ex Generalibus Affirmativa et Negativa: ut, Omne justum est honestum: nullum turpe est honestum: ergo nullum justum est turpe. *Hic Modus reducitur ad secundum Modum Indemonstrabilem inversa secunda ejus Propositione. Secundus Modus est, qui infert directe Universale Negativum ex Generalibus Propositionibus Negativa*

aut quod nondum demonstratum ei sit, ut circ. q. Recte Florid. censuit latere sub his nomen proprium. Verum non videntur librarii tam notum Aristotelis nomen corrupturi fuisse, qui consulendus in περὶ ἑρμηνείας, an ibi quid habeat, de quo ait Ap. Alioquin mallem propius ad ductum literarum *ut universim Aristo æstimat, aut quod nondum demonstratum ei sit, ut circ. q.* Aristo philosophus est Peripateticus Alexandrinus, cujus rursus meminit Auctor p. 659. Ed. Flor. et Laërt. in V. Zenonis Cittiei, ubi vide. Cicero de Off. et alibi. *Oud.*—5 Male abest ab Ed. Flor. *tam.* Dein *tanquam* Leid. in quo

NOTÆ

cui quam potui commodissimum. Mss. Carnot. obscurius habent: *universi maris æstimat quod non demonstrentur, sicut circuli quadratura.* Ms. 2[us]. habet supra vocabulum *maris* has literas *pp. nom.* quasi innuat *maris* esse nomen proprium. Quid si non *universi maris*, sed *universim Arist.* hoc est, *Aristoteles æstimat, &c.?*

[r] *Formulæ modos trademus secundæ*] In hac Formula, seu, ut loquuntur scholæ, Figura, medius terminus prædicatum est tum majoris tum minoris: unde negative tantum in hac figura concluditur: cum medium, utpote semper prædicatum, non possit universaliter sumi (quod ad legitimam Conclusionem necesse est) nisi altera Præmissarum sit negans, proindeque et Conclusio, quæ, ut dictum est, deteriorem semper partem sequitur.

[s] *Primus modus in secunda formula*] In scholis 'Cesare.'

[t] *In secundum indemonstrabilem*] Primæ Figuræ, nempe 'Celarent.'

[u] *Conversa ejus secunda propositione*] Quæ prima rectius ponitur, ut jam monui, ita ut Syllogismus redactus sic se habeat: 'Nullum honestum turpe: omne justum honestum: nullum igitur justum turpe.'

[w] *Secundus modus*] 'Camestres.'

lum turpe, honestum: omne justum, honestum: nullum igitur turpe, justum.' Hic conjugatione non differt a priore,[x] nisi quod subjectivam particulam ex abdicativo trahit ad illationem:[6] quoniam ita variatus est enuntiationis ordo, quod in prima formula fieri non potest. Tertius modus[y] est, qui conducit ex particulari dedicativa et universali abdicativa[7] abdicativum particulare directim: velut, 'Quoddam justum, honestum: nullum turpe, honestum: quoddam igitur justum, non est turpe.' Hujus si convertamus universalem abdicativam,[z] fit indemonstrabilis quartus, ex quo hic nascitur. Quartus modus est,[a] qui conducit ex particulari abdicativa et universali dedicativa abdicativum particulare directim: ut, 'Quoddam justum, non est turpe: omne malum, turpe: quoddam igitur justum, non est malum.'[8] [653] Hic solus modus[b] tantum per impossibile approbatur: de qua propositione dicemus, expositis modis formulæ[9][c] tertiæ. In tertia for-

et Affirmativa: ut Nullum turpe est honestum: omne justum est honestum: ergo nullum turpe est justum. *Hic Modus non discrepat combinatione a primo, nisi quia sumit Subjectum Conclusionis ex Negativa Propositione, quia sic mutata est series Propositionum, quod nequit fieri in prima Figura. Tertius Modus est, qui infert directe Particulare Negativum ex Particulari Affirmativa, et Generali Negativa: v. g.* Aliquod justum est honestum: nullum turpe est honestum: ergo aliquod justum non est turpe. *Si invertamus ejus Universalem Negativam, efficitur quartus Modus Indemonstrabilis, ex quo hic oritur. Quartus Modus est, qui infert directe Particulare Negativum ex Particulari Negativa et Generali Affirmativa: veluti* Aliquod justum non est turpe: omne malum est turpe: ergo aliquod justum non est malum. *Hic unicus Modus demonstratur solum per Impossibile, de qua Propositione agemus cum explicuerimus Modos tertiæ Figuræ. In*

infra *directum:* et pro *hæc redigitur* Petav. *hic redig.* Id.—6 Ed. Bip. nescio unde, habet, *abdicativa tr. ad ill.* J. Bosscha.—7 Ed. Vulc. pr. *universalis*, typothetæ vitio. *Oud.*—8 Sic solus tacite Florid. forsan ex Carnot. nam et sic Petav. A Ms. Leid. et Edd. O. abest *igitur*. Id.—9 Recte monet Florid.

NOTÆ

[x] *Hic conjugatione non differt a priore*] Hinc est, quod cum quatuor Modos secundæ Figuræ tribuat, tres tantum tribuit conjugationes.

[y] *Tertius modus*] 'Festino.'

[z] *Hujus si convertamus universalem abdicativam, &c.*] Fiet Syllogismus in 'Ferio,' hoc modo: 'Nullum honestum turpe: Quoddam justum honestum: Quoddam igitur justum non est turpe.'

[a] *Quartus modus est*] 'Baroco.'

[b] *Hic solus modus*] Intellige, 'in hac secunda Figura.' Sextus enim tertiæ, qui in scholis quintus est, nempe 'Bocardo,' per impossibile etiam tantum probatur, ut infra videbimus.

mula primus modus[d] est, qui conducit ex dedicativis universalibus dedicativum particulare tam directim, quam reflexim: ut, 'omne justum, honestum: omne justum, bonum: quoddam igitur honestum, bonum:' vel sic, 'quoddam igitur bonum, honestum.' Quippe non interest, quam ex utraque[1] propositione facias particulam subjectivam: quoniam non interest, utram prius enunties. Ideo non recte arbitratus est Theophrastus, propter hoc non unum modum hunc, sed duos esse. Secundus modus[e] est, qui conducit ex dedicativis particulari et universali dedicativum particulare directim: ut, 'Quoddam justum, honestum: omne justum, bonum: quoddam igitur honestum, bonum.' Tertius modus[f] est, qui conducit ex dedicativis universali et particulari dedicativum particulare directim: ut, 'Omne justum, honestum: quoddam justum, bonum: quoddam igitur bonum, honestum.' [654] Quartus modus[g] est,[2] qui conducit ex universalibus dedicativa et abdicativa abdicativum particulare directim: ut, 'Omne justum, honestum: nullum justum, malum: quoddam igi-

tertia Figura primus Modus est, qui ex duabus Generalibus Affirmativis infert tam directe quam inverse Particulare Affirmativum: veluti, Omne justum est honestum: omne justum est bonum: ergo aliquod honestum est bonum: *aut hoc modo:* Ergo aliquod bonum est honestum. *Etenim minime refert quem sumas terminum Subjectivum Conclusionis ex duabus illis Propositionibus: quia non refert quam proferas primam. Idcirco Theophrastus male censuit eam ob causam hunc Modum non esse unum duntaxat, sed duos. Secundus Modus est, qui infert directe Particulare Affirmativum ex Affirmativis Particulari et Generali: veluti,* Aliquod justum est honestum: omne justum est bonum: ergo aliquod honestum est bonum. *Tertius Modus est, qui infert directe Particulare Affirmaticum ex Affirmativis Generali et Particulari: veluti,* Omne justum est honestum: aliquod justum est bonum: ergo aliquod bonum est honestum. *Quartus Modus est, qui infert directe Negativum Particulare ex Universalibus Affirmativa et Negativa: velut,* Omne justum est honestum: nullum justum est malum: ergo aliquod

Id.—1 Petav. *si ex utraque,* et *si utramvis prius* pro *utram prius.* Id.—2 Petav.

NOTÆ

[c] *Expositis modis formulæ*] Omnino hic addendum *tertiæ.*

[d] *Primus modus*] 'Darapti,' porro in tota hac tertia Figura non concluditur nisi particulariter.

[e] *Secundus modus*] Hic in scholis quartus recensetur, non secundus, estque 'Datisi.'

[f] *Tertius modus*] 'Disamis.'

[g] *Quartus modus*] In scholis secundus 'Felapton.'

tur honestum, non est malum.'[3] Quintus modus[h] est, qui conducit ex dedicativa particulari et abdicativa universali abdicativum particulare directim: ut, 'Quoddam justum, honestum: nullum justum, malum: quoddam igitur honestum, non est malum.' Sextus modus[i] est, qui conducit ex dedicativa universali et abdicativa particulari abdicativum particulare directim: ut, 'Omne justum, honestum: quoddam justum, non est malum: quoddam honestum, non est malum.' Ex his sex modis primi tres rediguntur ad tertium indemonstrabilem, conversa priore propositione primi et secundi: tertius enim secundo eandem conjugationem[4] habet: hoc uno differens, quod ex universali trahit particulam subjectivam: propter quod non tantum propositionis, verum etiam illationis conversione redigitur ad tertium.[5] Item quartus et quintus nascuntur ex indemonstrabili quarto,[k] conversis [655] prioribus propositionibus

honestum non est malum. *Quintus Modus est, qui infert directe Negativum Particulare ex Affirmativa Particulari et Negativa Generali: v. g.* Aliquod justum est honestum: nullum justum est malum: ergo aliquod honestum non est malum. *Sextus Modus est, qui infert directe Particulare Negativum ex Affirmativa Generali, et Negativa Particulari: veluti,* Omne justum est honestum: aliquod justum non est malum: ergo aliquod honestum non est malum. *Horum sex Modorum tres primi reducuntur ad tertium ex Indemonstrabilibus, inversa prima Propositione primi et secundi: tertius habet eandem combinationem, quam secundus; in hoc tantum discrepans, quod sumit subjectum suæ Conclusionis ex Propositione Universali: quamobrem reducitur ad tertium Indemonstrabilem, non solum inversione Propositionis, sed Conclusionis quoque: præterea quartus et quintus oriuntur ex quarto Indemonstrabili, inversis prioribus eorum Propositioni-*

hon. bon. Quart. m. sine *τῷ est.* Id.—3 *Quoddam honestum n. e. malum.* Exulat a Leid. *Igitur* addit Petav. in quo mox *priori.* Id. *Igitur* addit etiam Ed. Bip. *J. Bosscha.*—4 Male Edd. Wow. Scriv. Flor. *t. cum secundo. Idem* Græco more Dativo junxit: licet *idem cum illo* non plane damnarem, si esset in Mss. Vide Ind. Not. Sed Mss. Leid. et Petav. consentiunt Edd. vett. *Oud.*—5 *Redigitur in tertium.* Ed. Flor. cum Ms. Petav. *red. ad tert.* Id.—

NOTÆ

[h] *Quintus modus*] In scholis sextus 'Ferison.'

[i] *Sextus modus*] Quintus in scholis 'Bocardo,' et hic probatur tantum per reductionem ad impossibile.

[k] *Item quartus et quintus nascuntur ex indemonstrabili quarto*] Uno verbo, Modi omnes tam hujus tertiæ Formulæ, quam secundæ, atque etiam indirecti primæ reducuntur unusquisque ad illum ex quatuor Indemonstrabilibus, cujus artificiale vocabulum ab eadem litera incipit, a qua incipiunt eorum vocabula: puta om-

eorum. Sextus autem modus nec utraque nec altera redigi conversa ad indemonstrabilem aliquem potest, sed per impossibile tantum approbatur: sicuti quartus in secunda formula, et ideo utrique novissimi[6] numerantur. Ceterorum autem in omnibus formulis ordinatio facta est pro differentia conjugationum et illationum. Nam quia prius sit dicere, quam negare,[7] potentiusque est universale, quam particulare; priores sunt universales particularibus, et utrisque dedicatio et illatio similes sunt: et is præponitur modus,[l] qui celerius ad indemonstrabilem redigitur, id est, una conversione, quæ una probatio est[8] certos eos ad cludendum modos esse.[m] Est et altera[9] probatio communis

bus. Sextus vero Modus non potest reduci ad quempiam ex Indemonstrabilibus, neque inversis ambabus ejus Propositionibus, neque una earum: sed demonstratur tantum per impossibile: quemadmodum quartus in secunda Figura: atque ea de causa ambo recensentur postremi. Ordo vero reliquorum in omnibus Figuris dispositus est secundum diversitatem combinationum ac Conclusionum. Etenim quoniam prius est affirmare, quam negare, et Generale præpollet Particulari; Generales Modi præcedunt Particulares, atque in utrisque affirmatio et Conclusio sunt pares: et ille Modus præcedit, qui citius reducitur ad Indemonstrabilem, hoc est, unica inversione, quæ est una Demonstratio illos Modos esse certos ad inferendum. Est

6 *Uterque novissimi.* Ms. Petav. *utrique nov.* Bene. *Id.*—7 Petav. *cum pr.* Flor. tacite edidit *dedicare;* quod passim in hoc libro notat affirmare. Vide supra. Sed tunc debuerat sequi *abdicare:* ut solet. Quare *dicere* hic omnino cum Mss. Leid. Petav. Nans. et Edd. præfero. *Id.*—8 *Id est una conversione, quæ una probatio est* optime restituit Flor. atque ita Ms. Petav. nisi quod pro *quæ* habeat *quod:* in Leid. *isdem.* Vulgata sensu carent. Dein *concludendum* exhibuit jam Wow. *Cludendum* tamen habent etiam Mss. Nans. Leid. Petav. et a m. sec. *concl.* Inepte Edd. Elm. et Scriv. dant *eludendum:* male etiam Flor. in textu omisit *esse,* licet moneat in suis quoque Mss. extare. *Id.*—9 Carent copula Ms. Leid. et Edd. ante Florid. Ante *impossibile* abest præ-

NOTÆ

nes Modi incipientes a B, reducuntur ad Modum 'Barbara,' exceptis 'Baroco' et 'Bocardo,' quæ probantur tantum per impossibile: omnes incipientes a C, reducuntur ad 'Celarent,' omnes incipientes a D, ad 'Darii,' postremo, omnes incipientes ab F, ad 'Ferio:' quæ reductio fit observatis certis regulis, quas hic tradere atque explicare operæ pretium non duxi, cum eæ passim occurrant in Compendiis Philosophicis.

[l] *Et is præponitur modus, &c.*] Sic restitui ex Carnot. Ms. 2. male in vulgatis legitur: *his præponitur, &c.*

[m] *Id est, una conversione, quæ una probatio est certos eos ad cludendum modos esse*] Ità Mss. Carnott. Vulgati nullo aut absurdo sensu habent: *iisdem est una Conversio: neque una probatio est certos eos ad cludendum modos esse:* quid sibi vult *Modus certus ad cludendum?* Porro vocem *cludendum* facile corruptam putem ex abbreviata

omnium, etiam indemonstrabilium, quæ dicitur per impossibile, appellaturque ab Stoicis prima constitutio, vel primum expositum: quod sic definiunt: 'Si ex duobus[n] tertium quid colligitur, alterum [656] eorum cum contrario illationes colligit,[1] contrarium relinquit.' Veteres autem sic definierunt: 'Omnis conclusionis[2] [o] si sublata sit illatio, assumta alterutra propositione tolli reliquam.' Quæ res inventa est adversus eos, qui, concessis acceptionibus, id, quod ex illis colligitur, impudenter recusant: per hoc enim[3] [p] compelluntur ad impossibilia; dum ex eo, quod negant, contrarium aliquid invenitur[4] ei, quod ante concesserant.[5] [q] Porro contraria simul esse vera, impossibile est. Ergo per impossibile compelluntur ad conclusionem.

et alia Demonstratio communis universis Modis, ipsis quoque Indemonstrabilibus, quæ appellatur Demonstratio per impossibile, et vocatur a Stoicis prima Constitutio, aut prima expositio: quam sic describunt: Si aliquid tertium infertur ex duobus, alterum ex iis cum contrario Conclusionis, infert contrarium ejus quod superest. *Antiqui vero definierunt hoc modo.* Si negetur consequentia cujusvis argumenti, adhibita altera e Propositionibus, refelli alteram. *Quod excogitatum est contra eos, qui, concessis Præmissis, negant impudenter id quod infertur ex eis: namque hac ratione rediguntur ad impossibilia; siquidem ex illo quod negant, colligitur aliquid contrarium ei quod præcesserat. Ceterum impossibile est ut contraria simul sint vera. Coguntur igitur ad Illationem concedendam*

positio a Ms. Petav. *Id.*—1 Cum Mss. Carnott. facit Petav. Hæreo ego. Vide seqq. 'cujus adversum illationis cum altera,' &c. unde videtur pro *colligit* scribendum *tollit*. Id.—2 Bene Floridus. *Omnes conclusiones* Petav. jungit *τῷ definierunt*. Id.—3 Vulgo *et per hoc*. Simpliciter *per hoc* Petav. *Id.*—4 Leid. et Petav. *invenietur*. Ed. Scriv. *inveniunt*. Id.—5 Sic optime Petav.

NOTÆ

voce *ccludendum*, *concludendum*, quanquam et derivari potuit ab antiquo *cludo*, hoc est, *claudo*, et simplex poni pro composito.

[n] *Si ex duobus, &c.*] Mss. Carnot. *si ex duobus tertium quid colligitur, alterum eorum cum contrarium Illationis colligit, contrarium relinquit.* Ego legendum potius crediderim: *si ex duobus tertium quid colligitur, alter eorum cum contrario Illationis colligit contrarium relicti.* Ratio patet ex ipsis legibus reductionis ad impossibile: quis enim nescit assumta contradictoria Conclusionis, et altera ex Præmissis, inferri contrarium alterius, quæ non fuerat assumta, sicque cogi adversarium aut fateri quod perperam negat, aut negare quod prius concessit?

[o] *Omnes conclusionis*] Repono *omnis Conclusionis*, juxta membranas Carnotenses toties laudatas.

[p] *Per hoc enim*] Ita iidem codices.

[q] *Ei, quod concesserant* [*antecesserat*] Et quod jam concesserant.

Nec frustra constituerunt dialectici, eum verum modum esse, cujus adversum illationis cum altera [6] acceptione tollit reliquam. At Stoici quidem tantum negativa particula præposita putant illationem recusari, vel ex propositionibus alteram tolli: utpote, 'Omnis, non omnis: quidam, non quidam.' Fiunt igitur adversus unamquamque conclusionem contrariæ, quæ opponantur, octo, quoniam utraque acceptio bifariam tollitur: fiuntque conclusiones bis quaternæ, modo negativa particula præposita illationi, modo alterutra illationis accepta. Exemplo sit primus indemonstrabilis: 'Omne justum, honestum: omne honestum, bonum: omne igitur justum, bonum.' [657] Qui hanc illationem concessis propositionibus negat, necesse est dicat, 'Quoddam justum non est bonum.' Huic si proponas priorem ex duabus concessis,[7] 'Omne justum, honestum;' fit illatio secundum sextum modum in tertia formula, 'Quoddam igitur honestum, non est bonum:' quod repugnat secundæ propositioni, quæ concesserat, 'Omne honestum, bonum.' Hæc item omnino opposita conclusio [8] est, si iisdem manentibus, æquipollentem ejus inferas: [r] ut, 'Non

per impossibile. Et merito Dialectici sanxerunt eum verum esse Modum, in quo contrarium Conclusionis cum una ex Præmissis refellit alteram. Verum Stoici existimant quidem Conclusionem negari, aut alteram ex Præmissis refelli solummodo præfixa particula negativa: v. g. omnis, non omnis; quidam, non quidam. *Efficiuntur ergo octo contraria argumenta, quæ opponantur contra singula argumenta; quia singulæ Præmissæ negantur duobus modis, et efficiuntur bis quatuor argumenta, nunc præfixa Conclusioni particula negativa, nunc assumta contradictoria ipsius Conclusionis. Ponamus pro exemplo primum Modum Indemonstrabilem:* Omne justum est honestum: omne honestum est bonum: ergo omne justum est bonum. *Qui negat hanc Conclusionem, concessis Præmissis, oportet ut dicat,* aliquod justum non est bonum. *Si præponas huic primam duarum Propositionum concessarum:* Omne justum est honestum, *fit Conclusio juxta sextum Modum tertiæ Figuræ:* Ergo aliquod honestum non est bonum: *quod adversatur secundæ Propositioni, qua concessum erat* Omne honestum esse bonum. *Hæc insuper Conclusio est omnino contraria, si positis iisdem, quæ prius, concludamus*

Vulgo *antecesserat.* Leid. *antecesserant.* Id.—6 Petav. *cum alterutra: opponatur* pro *opponantur* et *ut puta* pro *ut pote* dein post *quidam non quid.* idem Ms. plura habet sic: *Veteres vero et per alterutram. Igitur bifariam, ut puta, omnis non omnis quidam.* Tandem *fiant* pro *fiunt.* Id.—7 *Ex duobus concessis.* Florid. *duabus,* scil. *propositionibus.* Res eodem redit. Pro *fit* Petav. *fiet:* et *præponas* pro *prop.* Id.—8 Vulgo *hæc omnia* sine sensu. In Petav. tantum *quoniam.* Recte quoque Flor. *inferas; ut,* vel potius cum Petav. *inferamus.* Vulgo viti-

igitur omne honestum, bonum.' Similiter et alteræ fiant duæ conclusiones, si ut[8] nunc[9] proposuimus priorem propositionem, sic assumamus posteriorem, 'Quoddam justum non est bonum: omne honestum bonum;' fit illatio quarti modi secundæ formulæ[1] duplex, 'non igitur omne justum, honestum:' vel, 'quoddam igitur justum, honestum non est:' quarum utravis æque priori propositioni repugnat, quæ concesserat, 'Omne justum honestum.' His quatuor conclusionibus[2] manentibus, tantum propositione mutata,[3] et pro eo, quod erat,[t] 'Quoddam justum non est bonum,' si facias,[4] 'non omne justum, bonum,' ut bifariam sit sublata illatio; erunt alteræ quatuor[5 u] conclusiones iisdem mutationibus.[6] Item si pro eodem facias, 'nullum justum,

ejus æquivalentem: Ergo non omne honestum est bonum. *Eadem ratione efficiantur quoque duo alia argumenta; si quemadmodum exhibuimus primam Propositionem, ita sumamus secundam,* aliquod justum, non est bonum: omne honestum est bonum; *efficiuntur duæ Conclusiones quarti Modi secundæ Figuræ,* Ergo non omne justum est honestum: *aut* Ergo aliquod justum non est honestum: *quarum quælibet æqualiter adversatur priori Præmissæ, qua concessum erat* omne justum esse honestum. *His quatuor argumentis remanentibus, mutata solum Propositione, si loco hujus quod erat* aliquod justum non est bonum, *efficias* non omne justum est bonum, *ita ut Conclusio negata sit dupliciter; fient quatuor altera argumenta iisdem mutationibus. Præterea, si loco ejusdem propositionis efficias,*

ose *inferas bis.* Id.—9 *Sicut nunc.* Malit Nansius, *si sicut n.* Colvius. Lege, *si sicut.* Wowerius. Petav. *et sicut nunc præpos.* Sed verissime Florid. Oud. Quare miror in Ed. Bip. rursus legi *sicut.* J. Bosscha.—1 Petav. *in secunda formula.* Oud.—2 Codd. Carnott. accedit Petav. nisi quod habeat *et pro eo, quod erat.* Ante deerat τὸ *quatuor.* Id.—3 Sic Florid. vulgo: *propositio mutata est.* Id.—4 Petav. *si facias.* Bene: tunc et præcedentia ex Petav. stare possunt hoc modo: *propositione mutata et pro eo quod erat, &c. si facias.* Id.—5 Inepte vulgo *tertiæ quatuor.* Præter Carnott. habent etiam Petav. et Leid. *erunt alteræ quatuor concl.* Id.—6 Nansius sic hoc legendum conjecit ex scriptura veteri, *invitationibus.* Ego putabam, *Enuntiationibus.* Sed malim illud. *Colv.* Lips. et Florid. *immutationibus.* Mss. Nans. Leid. *invitationibus:* quare malim cum Petav. Nansio, et vulgatis *mutationibus.* Mox Petav.

NOTÆ

[r] *Hæc omnia opposita, &c. inferat bis, &c.*] Corruptus locus. Carnotenses membranæ sic optime restituunt: *hæc item omnino opposita Conclusio est, si, iisdem manentibus, æquipollentem ejus inferas, ut, &c.*

[s] *Si ut* [*sicut*] Eædem membranæ, *si ut*, recte.

[t] *His conclusionibus, &c. pro eo quod est*] Iidem codices melius, *his quatuor Conclusionibus, &c. si pro eo quod erat.*

[u] *Bifaria sit sublata illatio, erunt tertiæ quatuor, &c.*] Codices Carnot. *ut bifariam sit sublata Illatio; erunt alteræ quatuor Conclusiones,* optime.

bonum,' ut trifariam [7] sit sublata illatio; [w] erunt tertiæ quatuor [658] conclusiones duntaxat in his, quæ habebunt universalem illationem. Ea enim potest sola trifariam tolli: at in ceteris solæ octo: quas si quis velit singillatim [8] sub unoquoque, per omnes formulas poterit suggerere [9] [x] ad exemplum, quod proposuimus: ut etiam hypotheticorum more, per literas [y] ordine propositionum et partium commutato: [1] [z] [a] sed vi [2] manente sit primus indemonstrabilis: 'A de omni B,[3] [b] et B de omni C, igitur A de

Nullum justum est bonum, *ita ut Conclusio negata sit tripliciter, fient tertia quatuor argumenta in iis solum quæ habebunt Conclusionem universalem. Nam ipsa tantum potest negari tribus modis: in aliis vero sunt tantum octo: quæ, si quis voluerit, poterit seorsim formare sub singulis Modis per omnes Figuras juxta exemplum, quod exhibuimus: præterea ope literarum, ut fit in hypothesibus, inversa serie Propositionum, et partium, verum servata virtute, primus Modus indemonstrabilis esto:* A affirmatur de omni B, Et B de omni C: Ergo et A est

s. pro eadem. Oud.—7 In Ed. Scriv. *ut bifariam.* Id.—8 Male Edd. Vulc. Wow. *sigillatim.* Id.—9 *Potuit suggerere.* In Ms. erat, *potuit suggere.* Unde Lipsius, *poterit fingere.* Ut cudi jussum, sic etiam Nansius legendum censuit. *Colv.* Petav. *poterit suggerere.* Bene. Sic statim 'quinque alios modos suggerunt.' Mamert. Genethl. cap. 15. 'sed ecce suggerunt:' ubi v. *Oud. Poterit suggerere* habet etiam Ed. Bip. *J. Bosscha.*—1 Wow. jam edidit *commutato.* Oud. Vid. Not. inf.—2 Idem, *sed III.* id est, *tertio.* Colv. Male. *Oud.*—3 In Petav. *A de omni B, et B de omni F. igitur de omni F, inferunt A declarata, atque ideo et a secunda propositione hic adeo est modus secundus: hos si prætexas retro talis est.* Leid. a vulgato nihil discrepat. Wow. edidit *a sec. prop. ad modum secundum si has retexas retro,* quod partim a Lipsio habet, qui pro *prætexas* conjecit *retexas.* Id. Edd. Vulc. pr. et Bip. *fit pr.* J.

NOTÆ

[w] *Ut bifaria sit sublata illatio, &c.*] Repone ex Ms. Carnot. 2. *ut trifariam sit sublata Illatio, &c.*

[x] *Potuit suggerere*] Lipsius malebat *poterit fingere*, quem secutus sum.

[y] *Hypotheticorum more, per literas*] Hunc morem sequitur Aristoteles in demonstrandis Syllogismorum proprietatibus, et Modis. Per 'hypothetica' autem videtur intelligere Apuléius maxime res Mathematicas, in quibus explicandis literas adhibent.

[z] *Ordine propositionum et partium commutato*] Quæ enim Apuleio secunda propositio est, hic fit prima, et rectius quidem: et pars Declarans propositionis, quæ in altera Enuntiationis forma, secunda est, hic prima enuntiatur.

[a] *Commutato*] Male in editis omnibus *commutatio.*

[b] *Sit primus indemonstrabilis 'A de omni B,' &c.*] Sic restituunt hunc locum codices Carnotenses ambo, nisi quod secundus in hoc a primo discrepat, quod pro litera C, ubique ponat literam F, quod nihil mutat in sensu. Vulgati omnes monstrose habent: *sit primus Demonstrabilis: secundus talis A de omni B, et abde, omnis igitur de, omnis incipiunt A, Declaratæ, atque*

omni C.' Incipiunt a declarante,[c] atque ideo et a secunda propositione. Hic adeo modus secundum hos perfectus, retro [d] talis est: 'Omne C B: omne B A: omne igitur C A.' [659] Stoici [4] porro pro literis numeros usurpant: ut, 'Si primum, secundum: atqui primum, secundum igitur.' Verum Aristoteles in prima formula quatuor solos indemonstrabiles prodit: Theophrastus et ceteri quinque enumerant. Nam propositionem jungentes indefinitam,[5] colligunt quoque illationem indefinitam. Hoc supervacaneum [6] est tradere, cum indefinita pro particulari accipiatur,[7] et iidem futuri sint modi,[8] qui sunt ex particulari. Item jam ostendimus [9] in prima formula quatuor: quos si quis velit geminare,[1] [e] indefinitam pro particu-

affirmandum de omni C. *Incipiunt ab attributo, proptereaque et a secunda propositione. Porro hic Modus compositus juxta illos, inverse est hujusmodi:* Omne C est B, Omne B est A: Ergo omne C est A. *Ceterum Stoici utuntur numeris loco literarum: v. g.* Si primum, secundum: Atqui primum: Ergo secundum. *Sed Aristoteles tradit tantum quatuor modos indemonstrabiles in prima Figura. Theophrastus et alii recensent quinque: namque addunt propositionem Indeterminatam, et inferunt conclusionem Indeterminatam: inutile est de hoc agere: cum Indeterminata sumatur pro Particulari, et iidem modi exorituri sint, ac ii qui fiunt ex particularibus propositionibus. Præterea jam declaravimus in prima Figura quatuor modos, quos si aliquis velit duplicare assumens Indeterminatam pro Par-*

Bosscha.—4 *C A Stoici.* Petav. *FA Stoici:* et paulo infra *prodidit* pro *prodit.* Oud.—5 Vulgo *jungentes et indefinitam colligentes quam I.* Corrupte. Petav. *prop. jungens indefinitam colligensque Ill.* Forsan *jungens indef. colliges quoque.* Id. Ed. Bip. *jungent...colliguntque.* Ego malim *jungentes ind. colligunt quoque,* ut edidi. *J. Bosscha.*—6 Abest *hoc* ab Edd. ante Florid. male et contra Mss. *Oud.*—7 Recte restituit Flor. hoc verbum e Carnot. vulgo deest. Petav. *accipitur.* Id.—8 Hoc quoque Mss. Carnott. debemus, quibus accedit Petav. Vulgo *et ejusdem futura sit M. cujus particularis jam o. i. pr. form.* Addit τὸ *IIII* etiam Leid. *Id.*—9 Placeret magis *ut jam ost.* Colvius. Carnott. *jamjam o.* Oud. In Ed. Bip. deest *jam.* J. Bosscha.—1 Sic Petav. et Flor. quoque e Carnott. vulgo *geminari.* Mox ab *indefinitamque* exulat copu-

NOTÆ

ideo et a secunda propositione hic ad ea Modum secundum has prætexas retro talis est, omne F B: omne B A: omne igitur F B.

[c] *A declarante*] Hoc est, ab ea propositione, in qua reperitur Declarans (id est, attributum) Conclusionis, quam Propositionem Apuleius ubique secundam facit, cum primam statuat eam, in qua subjectum ejusdem Conclusionis invenitur, in quo dissentit ab Aristotele, ut jam observavimus.

[d] *Retro*] Hoc est, inverso ordine, ut secunda propositio sit prima, et in unaquaque propositione subjectum prius enuntietur, attributum vero posterius.

[e] *Nam primam propositionem jungentes, et in infinitam colligentes, quam Illationem Indefinitam supervacaneum est tradere, cum indefinita pro particulari,*

lari accipiens, indefinitamque subjiciens illationem; erunt omnes novem et viginti.[f] Aristo autem Alexandrinus,[g] et nonnulli Peripatetici juniores quinque alios modos præterea suggerunt universalis illationis:[2h] in prima formula tres,[i] in secunda[3] duos,[k] [660] pro quibus illi particulares inferunt:[l] quod perquam ineptum est, cui plus[4] concessum sit,[m] minus concludere. Omnes autem modos in tribus eorum formulis certos non nisi undeviginti[5n] esse, quos supra

ticulari, et subdens Conclusionem Indeterminatam; omnes modi erunt viginti novem. Aristo vero Alexandrinus, et quidam recentiores Peripatetici obtrudunt insuper quinque alios modos conclusionis generalis: tres in prima figura et duos in secunda, quorum loco illi colligunt Particulares: quod est ineptissimum, illum, cui datum sit plus, inferre minus. Demonstratur vero esse tantum novemdecim modos

la in Petav. et in eodem *Aristoteles* est pro *Aristo.* Oud.—2 Carnotensibus rursus accedit Petav. *Id.*—3 Addit *Formula* Petav. *Id.*—4 Lipsius *cum plus.* Colvius. Atque ita edidit Wow. *Oud.*—5 *Unum et viginti.* Petav. *undevi-*

NOTÆ

et hujusdem futura sit modi, cujus particularis, ut jam ostendimus in prima formula: quod si quis velit geminari] Mss. Carnot. *Nam propositionem jungens indefinitam, colligensque Illationem indefinitam: hoc superfluum est tradere, cum indefinita pro particulari accipiatur, et iidem futuri sint Modi, qui sunt ex particularibus. Item jamjam ostendimus in prima Formula quatuor: quos si quis velit geminare.* Hanc lectionem sum amplexus, nisi quod loco *jungens* et *colligensque* legendum potius censui *jungunt* et *colliguntque.*

[f] *Erunt omnes novem et viginti*] Mss. Carnot. *octo et viginti:* ut verum fatear, non satis mihi constat hæc Apuleii supputatio, ut utra lectio sequenda sit determinem.

[g] *Aristo autem Alexandrinus*] Hujus meminit Laërtius in fine vitæ Zenonis Cittiei, aitque Peripateticum fuisse.

[h] *Universalis illationis*] Sic Mss. Carnot. male vulgati *Universales Illationes.*

[i] *In prima formula tres*] Duos nempe directos, 'Barbara,' et 'Celarent,' et unum indirectum, 'Celarent.'

[k] *In secunda duos*] 'Cesare' et 'Camestres.'

[l] *Pro quibus illi particulares inferunt*] Ut si in his duobus argumentis:

Omne animal est vivens:	Nullum animal est lapis:
Omnis homo est animal:	Omnis homo est animal:
Ergo omnis homo est vivens.	Ergo nullus homo est lapis:

Loco istarum Conclusionum inferrem has

Ergo aliquis homo est vivens.	Ergo aliquis homo non est lapis.

[m] *Cui plus concessum*] Lipsius, *cum plus concessum.*

[n] *Nonnisi unum et viginti*] Codices Carnot. *nonnisi undeviginti:* quæ germana est lectio: sunt enim omnino novemdecim Modi, quos superius exposuimus.

ostendimus, comprobatur. Quatuor sunt propositiones:[6] [o] duæ particulares, duæ universales.[p] Harum unaquæque, ut ait Aristoteles, ut sit subjecta sibi, et aliis tribus præponatur, quaterne[7] scilicet conjungitur:[q] [r] atque ita senæ denæ conjugationes in singulis formulis erunt. Harum sex æqualiter in omnibus non valent:[s] duæ quidem, cum ex abdicativis[t] utravis alteram præcedit;[u] quatuor autem, [661] cum ex particularibus[8] utravis aut semet præcedit,[9] [w] aut alteri subditur. Nihil enim concludi potest,

certos in tribus eorum figuris, quos jam declaravimus. Quatuor sunt Propositiones: duæ particulares, et duæ generales. Unaquæque earum, sicut Aristoteles dicit, quatuor modis conjugatur, ita ut supponatur sibi ipsi, et ponatur ante tres alias: et sic erunt in unaquaque Figura sexdecim combinationes. Sex earum ex æquo inutiles sunt in omnibus: duæ quidem, quando quælibet ex negativis propositionibus antecedit alteram: quatuor vero, quando quælibet ex Particularibus vel antecedit seipsam, vel subjungitur alteri. Nam nihil potest inferri quotiescumque vel duæ

ginti. Id.—6 Mss. Carnott. consentit rursus Petav. in quo *fiunt* est pro *sunt:* et mox *et duæ univ.* Id.—7 Florido consentit Petav. in quo ut et Leid. diserte est *quaterne.* Id.—8 Petav. *cum universalis abdicativa aut ex p.* Id.—9 Optime Floridus: vel Petav. *utravis semet præc. aut particulari*

NOTÆ

[o] *Sed quatuor sunt propositiones*] Dele *sed*, ex fide Mss. Carnotensium: sic etiam sensus postulat. Hic enim initium est demonstrationis, proindeque male incipias a *sed.*

[p] *Duæ particulares, duæ universales*] Quas nos compendii ergo, ut in scholis, literis designabimus, Universalem nempe Affirmativam A, Universalem Negativam E. Particularem Affirmantem I, Particularem Negantem O.

[q] *Ut sit subjecta aliis tribus, quaternæ scilicet conjungitur*] Membranæ Carnot. *Ut sit subjecta sibi, et aliis tribus præponatur, quaternæ scilicet conjungitur:* quam lectionem sic sequor, ut tamen *quaterne* legam adverbialiter, non *quaternæ.*

[r] *Quaterne scilicet conjungitur*] Exempli causa Propositio Universalis A sic conjugetur, A, A: A, E: A, I: A, O. Idem si fiat in tribus aliis, erunt omnino senæ denæ combinationes, nempe:

A, A:	E, A:	I, A:	O, A:
A, E:	E, E:	I, E:	O, E:
A, I:	E, I:	I, I:	O, I:
A, O:	E, O:	I, O:	O, O.

[s] *Harum sex æqualiter in omnibus non valent*] Immo septem: nempe, E, E: E, O: O, E: I, I: I, O: O, I: et O, O: quæ quidem ultima Conjugatio duplici de causa inutilis est, nempe et quia est ex duabus Negativis, et quia est ex duabus Particularibus.

[t] *Ex abdicativo*] Lege juxta codd. Carnot. *ex Abdicativis.*

[u] *Utravis alteram præcedit*] Addere debuit *et seipsam*, atque hac ratione præter Conjugationes O, E: et E, O: rejecisset O, O: quam mox rejicit, juxta legem particularium, et E, E: quæ omnino rejicienda est, licet hujus non meminerit. Regula est in scholis vulgata, 'Ex duabus Negativis nihil infertur.'

[w] *Cum ex particularibus utravis a semet præcedit*] Restituo ex Mss. Car-

ubicumque aut duæ particulares sunt, aut duæ abdicativæ. Igitur remanent singulis formulis denæ conjugationes.[x] Porro ex his tam in prima quam in secunda formula duæ non valent,[y] cum universalis dedicativa particulari præponitur.[z a] Similiter[1] et in prima et tertia formula duæ recidantur,[2 b] quibus particularis abdicativa utramvis dedicativam antecedit.[c] Quo fit, ut remaneant primæ formulæ sex conjugationes[d] jam in novem modis: reliquis duabus formulis adhuc octonæ:[3 e] ex quibus una in neutra

Particulares sunt, vel duæ Negativæ. Supersunt ergo unicuique Figuræ decem Combinationes. Ceterum duæ ex illis sunt inutiles tam in prima Figura quam in secunda, quando nempe Universalis Affirmativa præcedit Particularem. Eodem modo in prima et tertia Figura rejiciuntur duæ, in quibus Particularis Negativa præponitur cuivis Affirmativæ. Unde efficitur ut supersint sex Combinationes primæ Figuræ sed in novem modis: in aliis autem ambabus Figuris adhuc octo:

dedicativæ abdicativa subditur. N. Id. Ed. Bip. iterum perperam revocavit veterem lectionem *a semet.* J. Bosscha.—1 Petav. hic præmittit: *Nec in tertia valet cum Abdicativam particularem antecedit.* Oud.—2 *Repudiantur.* Sic bene Clarissimus Nansius. In scripto libro fuit, *ruridantur.* Ita supra: 'Nam quod alicubi fallit, pro certo repudiatur:' et infra: 'Ceteræ triginta quatuor, quas enumeravi, merito repudiantur.' Alia sunt in hoc libello nec satis integra, nec satis sana: quibus mederi absque scriptorum aliorum exemplarium collatione haud facile est. Sed et quædam ex Aristotele restitui possent. E quo solo omnia suppleri, emendari, absque veteris integriorisque libri auxilio, haud facile possint. *Colv.* Leid. quoque *ruridantur.* Sed optime Petav. *recidantur.* Oud.—3 Ante: *conjugationes: jam in novem Form. adh. oct.* Petav. *jam in novem Form. duabus.* Id. Ed. Bip.

NOTÆ

not. *cum ex Particularibus utravis aut semet præcedit, aut alteri subditur.* Regula in scholis: 'Ex meris Particularibus nihil concluditur vi formæ.'

[x] *Denæ conjugationes*] Immo novem tantum, sublatis nempe septem, ut monui, non sex, ut vult Apuleius.

[y] *Duæ non valent*] Aristotelicis I, A: et O, A: Apuleio A, I: et A, O. Ratio est in prima Figura, quia majore Particulari existente, non distribuitur medius terminus: in secunda vero, quia procederetur a non distributo ad distributum.

[z] *Cum universalis dedicativa particulari præponitur*] Juxta Apuleium, at postponitur juxta Aristotelem, ut jam monui.

[a] *Particulari*] Sive Affirmativæ, sive Negativæ.

[b] *Duæ recidantur* [*repudiantur*] A, O: et I, O.

[c] *Antecedit*] Secundum Aristotelem vero, sequitur.

[d] *Sex conjugationes*] Quas jam superius recensuimus A, A: E, A: A, I: E, I: in Modis directis, et præter has A, E: et I, E: in indirectis; quas Conjugationes ubique invertit Apuleius, ut sæpius monui.

[e] *Jam in novem formulis adhuc octonæ*] Corruptus locus, et codicum Carnotensium auxilio sic restituen-

probatur,[f] cum universalis abdicativa præcedit particularem dedicativam: ex his septenis quæ supersunt, jam propriæ sunt in secunda formula quatuor falsæ:[4] [662] cum universalis[g] dedicativa[5] vel sibimet ipsa, vel particulari suæ utrovis loco jungitur: vel cum præcedit altera. Item propriæ in tertia formula duæ non valent, cum utravis abdicativa[h] universali dedicativæ præponitur: reliquas

quarum una in neutra valet, quando generalis Negativa præponitur particulari Affirmativæ: jam vero harum septem Combinationum quæ restant, sunt quatuor peculiariter falsæ in secunda Figura: quando nempe universalis Affirmativa conjugatur aut secum, aut cum sua Particulari, atque hoc quolibet ordine: aut quando altera præponitur. Præterea duæ particulariter inutiles sunt in tertia Figura, quando utralibet Negativa præcedit universalem Affirmativam: demonstravimus

distinguit post *novem*. J. Bosscha.—4 Petav. *III et IIII falsæ*. dein *sibimet ipsi vel part. seu*. Oud.—5 *Universali Ded.* Sic tacite Flor. et Petav. a m.

NOTÆ

dus, sublataque interpunctione, cum præcedentibus jungendus: *Quo fit ut remaneant primæ Formulæ sex Conjugationes jam in novem Modis: reliquis duabus Formulis adhuc octonæ.*

[f] *Ex quibus una in neutra probatur*] I, E: Apul. E, I: ratio est in secunda Figura, quod in ea ex Majore particulari nihil concluditur, ne scilicet procedatur a non distributo ad distributum. In tertia vero, quoniam in ea ex Minore Negativa nihil sequitur, alias majus extremum, quod in Majore Affirmativa non distribuebatur, distributum inveniretur in Conclusione, utpote negativa, sicque a non distributo procederetur ad distributum.

[g] *Jam propriæ sunt in secunda formula quatuor falsæ, cum universalis, &c.*] Tres tantum video, A, A: A, I: et I, A: nisi ipsam A, A: in duas secet, invertendo ordinem Propositionum, ut, quæ Major erat, sit Minor, et vice versa, fiantque Conjugationes A, a: et a, A: quod videntur innuere hæc verba inferius scripta, *vel cum præcedit altera*, quæ, ut verum fatear, non omnino intelligo. Ratio autem, cur excludantur eæ combinationes a secunda Figura, hæc est: 'Ex puris Affirmativis nihil sequitur in secunda Figura:' cum enim medius terminus in ea sit prædicatum utriusque Præmissæ, si eæ ambæ Affirmativæ forent, in neutra distribueretur, ut patet ex iis, quæ supra diximus, ubi de Conversione Propositionum egimus.

[h] *Item propriæ in tertia formula duæ non valent, cum utravis abdicativa, &c.*] Hæ duæ sunt A, E: et A, O: Apuleio E, A: et O, A: supra autem et ipsam I, E: tum a tertia hac Figura, tum a secunda removit. Ratio autem, cur A, E: et A, O: non valeant in tertia Figura, est, quia 'in ea ex Minore Negante nihil sequitur:' si enim Minor sit Negans, in Conclusione, quæ negans etiam erit, majus extremum distribuetur, quod tamen in Majori, cujus erat prædicatum, distributum non fuit: siquidem ea debuit esse Affirmativa Propositio, sicque procederetur a non distributo ad Distributum.

certas esse tres in secunda, quinque in tertia formula,[6] supra ostendimus, cum eas ad sex conjugationes primæ formulæ redigeremus. Igitur ex quadraginta octo conjugationibus,[i] quatuordecim solæ probantur. Ceteræ triginta quatuor, quas enumeravi, merito repudiantur, quia possunt ex veris falsa concludere: quod cuivis facile est [7] experiri per illas quinque supradictas significationes generis, proprietatis,[8] [k] &c. At ex illis quatuordecim, quas probavimus, [663] non plures, quam prædictum est, modos fieri, docent ipsæ illationes;[9] [l] ut tum directim sumantur, tum reflexim,[m] quousque ipsa veritas passa est: propterea eorum [1] non potest numerus augeri.

superius superesse tres Combinationes certas in secunda Figura, quinque vero in tertia, quando reducebamus eas ad sex Combinationes primæ Figuræ. Ergo ex quadraginta octo Combinationibus, quatuordecim tantum valent. Reliquæ triginta quatuor, quas recensui, jure rejiciuntur, quoniam possunt inferre falsa ex veris: quod facile potest probari in illis quinque prædictis significationibus Generis, Proprietatis, &c. Verum ipsæ conclusiones ostendunt non plures modos, quam superius dictum est, effici ex his quatuordecim Combinationibus quas demonstravimus; sive illæ conclusiones capiantur directe, sive inverse, quatenus ipsa veritas sinit: ideo numerus eorum nequit augeri.

sec. vulgo *universalis.* Id.—6 Ita rursus tacite Flor. et Petav. Vulgo male *in secunda quinque. Tertiæ formulæ:* sed cur non *quinque tertiæ Formulæ?* Id. —7 *Facile est.* Bene Petav. *cuivis f.* Id.—8 *Generis, proprietatis.* Utraque vox deleatur cum Carnot. 1. ut glossa ex initio Libri desumta. *Id.*—9 Mss. Carnot. consentit Petav. Vid. Not. inf.—1 Ita tacite Floridus. Vulgo *rerum.* Petav. *pterearum.* pro *propterea rerum.* Oud.

NOTÆ

[i] *Ex quadraginta octo conjugationibus*] Cum sexdecim fieri possint in unaquaque Figura, tresque Figuræ sint, ter sexdecim possunt fieri, hoc est, quadraginta octo.

[k] *Generis, proprietatis*] Videntur hæ voces a manu Glossatoris esse in fine. Certe Ms. Carnot. 1. eas ignorat, licet in secundo reperiantur. Si tamen retinere eas vis, adde *&c.* ut legatur *Generis, proprietatis, &c.* hoc est, generis, proprietatis, differentiæ, definitionis, et accidentis.

[l] *Docent ipsæ [causæ] illationes*] Mss. Carnot. *docent ipsæ illationes:* bene.

[m] *Ut cum directim sumitur, tum reflexim*] Ms. 1. *ut tum directim sumatur, tum reflexim,* ubi malim *sumantur.*

APULEII MADAURENSIS

LIBER

DE MUNDO.

INDEX CODD. MSS.

Membranæ *Florentinæ*, de quibus vid. ad init. Florid. Duo Codd. *Vossiani*, unus ab Is. Vossio collatus, alter ab ipso Oudend. nisi sit idem liber. Præterea Mss. *Benedictinus*, *Vulcanii*, et *Fulviani duo*: de quibus dictum supra. *J. Bosscha*.

APULEII MADAURENSIS

LIBER

DE MUNDO.[1]

Consideranti mihi[a] *et diligentius intuenti, et sæpe alias, Faustine,*[2][b] *mihi virtutis indagatrix, expultrixque*[3] *vitiorum,*[c]

Cum contemplarer, et inspicerem studiosius, o Faustine, Philosophia investigatrix virtutis, et fugatrix vitiorum, mihi videbatur participare res divinas, cum alio

1 Vid. Not. Var.—2 *Sæpe alias, o Faustine, &c. et nunc m.* Sic tacite edidit Elm. e Ms. Florent. At primo mei Codd. Vulc. Voss. duo, Bened. cum Edd. prioribus addunt *et sæpe alias:* quo polysyndeto creberrime usus est Ap. sed sæpissime hujus vel illius editoris culpa excidit. Vide Ind. Not. Dein *O* non agnoscunt iidem Mss. et Edd. quare solius Florentini codicis auctoritate inculcare non ausim; præsertim in tam simplici allocutione, ubi illa particula παθητικὴ locum non videtur habere. In Cod. Bened. nomen hoc jam ponitur post *consideranti mihi.* Oud.—3 Al. *excultrixque.*—4 Voss.

NOTÆ

[a] *Consideranti mihi*] Liber hic in Mss. codd. et apud D. August. De Civitate Dei, lib. IV. cap. 2. inscribitur *De Mundo.* Rom. Aldus, et Basileens. habent: *Apuleii Philosophi Platonici Cosmographia, sive de Mundo, ad Faustinum.* Interpretatio est libri Aristotelis περὶ Κόσμου, paulo tamen liberior: in hac enim non singula verba Aristotelis minutatim consectatus est Apuleius, sed periphrastice interdum sententiam expressit: quædam adjecit ex Theophrasto: quædam etiam de suo. Bonaventura Vulcanius affirmat in hoc libello Apuleium ita proprie et eleganter omnes Græcanici sermonis delicias ac Veneres expressisse, adeoque integre optimi interpretis partes explevisse, ut hic liber studiosis utriusque Linguæ veluti Canon quidam atque exemplar ad imitandum proponi debeat. Porro, etsi docti quidam viri librum περὶ Κόσμου Aristotelis esse negent, plerique tamen affirmant auctoritate ducti Philoponi, qui lib. VII. de Mundi æternitate contra Proclum, argument. 6. laudat eum sub Aristotelis nomine, locumque ejus citat, qui etiamnum in libro περὶ Κόσμου consimilis legitur.

[b] *Faustine*] Huic et librum de Philosophia Morali inscribit. Aristoteles suum περὶ Κόσμου Alexandro

divinarum [705] *particeps rerum philosophia videbatur, et nunc maxime, cum naturæ interpretationem, et remotarum ab oculis rerum investigationem sibi vindicet. Nam cum ceteri, magnitudine rei territi, ejusmodi laborem arduum et profundum existimarent, sola philosophia suum non despexit ingenium, nec indignam*[4] *se existimavit, cui divinarum et humanarum rerum disceptatio*[5] *deferatur: sed conducere*[6] *ac decere tam bonas artes et ejusmodi operam ingenuitati professionis suæ credidit, et istiusmodi curam congruere talibus studiis et moribus.*[d] *Nam cum homines mundum ejusque penetralia corpore adire non possent,*[7] [e] *et e terreno domicilio illas regiones inspicerent;*[8] *philosophiam*

tempore sæpe, tum præsertim nunc, siquidem sibi assumit explicationem naturæ, et indagationem rerum dissitarum a conspectu nostro. Cum enim reliqui, terrefacti amplitudine rei, crederent talem laborem difficilem et abstrusum; una Philosophia non diffidit suo ingenio, et non putavit se esse indignam, cui disquisitio rerum divinarum et humanarum attribuatur: sed existimavit artes adeo bonas esse utiles ac decoras, atque talem curam ejusmodi studiorum et morum convenire cum honestate sui instituti. Cum enim homines nequirent corpore lustrare mundum et recessus ejus, neque intueri illa loca ex habitatione terrestri; sortiti ductricem Philosophi-

sec. *indigna.* Oud.—5 Florent. Voss. duo, Bened. *discrepatio*, male. *Id.*—6 Al. *condiscere ac d.* Vid. Not. Var.—7 Aliæ Edd. *cum hom. mundum ejusque pen. ad. n. p.* Abest quoque *corpore* ab Edd. Colv. Vulc. Wow. ut et Mss. Bened. ac Vulc. sed Ald. et Junt. post. jam exhibuerunt, ut est in vulgatis, et agnoscunt Mss. Florent. Voss. uterque et Aristoteles. Vide notam seq. *Ejusque penetralia* caret quoque Bened. *Oud.*—8 *Ut e terreno dom. ill. reg. inspicerent.* 'Ms. cod. legit, *ut terreno, &c.* citra præpositionem *e:* quam lectionem si agnoscamus ut probam, sensus est, Hominem corpore indutum (quod quidem terrenum hominis domicilium vocat) cœlum adire non posse. Lucret. 'Ergo vivida vis animi pervicit et extra Processit longe flammantia mœnia mundi, Atque omne immensum peragravit mente.' *Vulc.* Lege *et e*

NOTÆ

Magno mittit cum eadem prorsus Præfatione de Laudibus Philosophiæ, atque ejus præsertim, quæ in Naturæ cognitione versatur. Porro, loca Aristotelis similia huc afferre supersedebo, ne necesse habeam totum ejus librum exscribere. Si quid autem occurrerit ab eo diversum, illud annotabo obiter: item, quæ clariora apud Aristotelem videbuntur huicque elucidando apta.

[c] *Virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum*] Expressum ex Cicerone, l. v. Tuscul. Quæst. 'O vitæ Philosophia dux,' &c.

[d] *Sed conducere, &c.* [*et congruere istiusmodi curam talibus studiis et moribus cum ingenuitate professionis suæ credidit*] Phrasis hæc non videtur omnino sana. Sensum tamen elicui quam potui optimum; neque enim habeo unde emendem.

[e] *Cum homines mundum ejusque penetralia corpore adire non possent.*] Ovid. lib. xv. Metamorphos. de Pythagora loquens: 'isque, licet cœli regione

ducem nacti,[9] *ejusque inventis imbuti,*[1] *animo peregrinari ausi sunt per cœli plagas, his itineribus,*[2] *quæ exploratione acuminis sui, pervia sapientiæ, solis cogitationibus viderant:*[3] *ut, cum ipsius intervalli conditione a mundi vicinia*[4] *natura nos secretos esse voluisset, immensitati tamen ejus volucri*[5] *curriculo cogitationum nostrarum nos pernicitas intimaret; facillimeque ea, de quibus origo ejus est,*[6] *anima divinis oculis*[f] *suis* [706] *aspexit et agnovit,*[7] *aliis etiam ejus scientiam tradidit,*[8] *veluti prophetæ*

am, et instructi ejus inventis, non dubitaverunt mente ambulare per Cœli tractus, viis illis quas, investigatione sui ingenii, perspexerant solis cogitationibus, apertas esse Sapientiæ: ut, tametsi Natura voluerit nos a finibus mundi remotos esse, ipsa natura intercapedinis, nihilominus celeritas nostrarum cogitationum nos penitus inferret in ejus immensitatem, et velocem cursum; et mens facillime vidit, et recognovit suis divinis oculis illa, ex quibus orta est, et dedit etiam aliis cognitionem ipsius

t. d. i. r. inspicere. Elmenhorstius. *E* deest Mss. Vulc. Florent. Voss. utrique et Bened. qui pro *ut* habet *in*, item *inspiceret*. Carent *ut* Edd. Vulc. sec. ac Wow. Cum Elmenh. vero Scriverius et Flor. legunt *et e terreno dom. i. r. inspicere*, quod etiam Ampl. Goesius exemplaris sui margini allevit, ex Aristotele καὶ τὴν γῆν ἐκλιπόντα τὸν οὐράνιον χῶρον κατοπτεῦσαι. Non male, sed non opus est. Malim cum Vulcanio delere τὸ *e*. Immo *corpore* videtur modo e Glossa verborum *terreno domicilio* in textum irrepsisse, legendumque esse *cum homines Mundum ejusque penetralia adire non possent, ut terreno domicilio illas regiones inspicerent.* Nam magis ad sensum quam verba Aristotelis attendit Auctor. Minus recte vero Vulc. adhærens Aristoteli, suæ Ed. primæ intrusit *adspicerent, ut stolidi illi Aloidæ quondam facere instituerant:* quæ in nullis Mss. nec Edd. occurrunt. *Oud.*—9 Addunt *sunt* Edd. Vic. Junt. pr. *Id.*—1 Edd. ante Vulcan. sec. *imbuti inventis.* Bened. *munimentis imb.* Id.—2 Pro *itineribus* Voss. sec. *item.* Id.—3 Bas. pr. male *cognitionibus videant.* Vic. etiam et Junt. pr. *videant.* Id.—4 Male Mss. Vulc. Voss. sec. Bened. carent *a mundi.* Id.—5 *Volucrique.* Scalig. *volucri undique:* probante in Add. Elmenh. Voss. pr. certe, ut est in collatione mea, *volucri.* Optime sine *que.* Pertinet ad *mentem.* Id.—6 *De quo o. e. e.* Florent. *ejus estque.* Mox pro *oculis suis* Voss. *suis oculis.* Id.—7 Abest *et* a Vulc. et Bened. *Id.*—8 Edd. Elm. Scriv. Flor. *aliisque,* contra Mss. et Edd. Abest vero *tradidit* a Vossianis.

NOTÆ

remotus, Mente Deos adiit: et quæ Natura negabat Visibus humanis, oculis ea pectoris hausit.'

[f] *Ea, de quibus origo ejus est, anima divinis oculis, &c.*] Cœlestia corpora et Cœlum ipsum, unde traxisse originem animam non humanam modo, verum et ceterorum animalium, Plato vult, et Platonem secutus Virgilius Æneid. VI. 'Principio cœlum, et terras, camposque liquentes, Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque astra Spiritus intus alit, totamque infusa per artus Mens agitat molem, et magno se corpore miscet. Inde hominum pecudumque genus, vitæque volantum, Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus. Igneus est ollis vigor et cœlestis origo Seminibus,' &c.

quidam Deorum majestate completi [9] [g] *effantur ceteris, quæ divino beneficio soli vident.* [1] *Quare et eos, qui nobis unius loci ingenia* [2] *qualitatesque describunt, aut mœnia urbis,* [3] *aut alicujus* [4] *amnis fluenta, aut amœnitates* [5] *et magnitudines montium, alia multa* [6] *descripta ab aliis plerique* [7] *studiose legunt. Nysæ ju-*

cœli: quemadmodum quidam prophetæ repleti numine divino, eloquuntur aliis, quæ ipsi soli aspiciunt munere Deorum. Quapropter multi attente etiam evolvunt illos, qui nobis describunt naturam et virtutes unius regionis, vel muros civitatis alicujus, vel cursum cujuspiam fluvii, vel amœnitates et altitudines montium, plurimaque alia jam descripta ab aliis: efferunt laudibus cacumina Nysæ, et Coryci an-

Id.—9 A Vulcanii editione *τὸ completi* male abest. Minutius Felix: 'Pleni et mixti Deo vates.' Ubi vide annotata. *Elmenh.* Sic habent Mss. Florent. Vulc. Voss. In Bened. *quiddam complexi.* Edd. Vic. Junt. pr. Bas. pr. *quidum* (Bas. *quidam*) *D. m. complexi sunt.* Hinc Ald. et seqq. usque ad Vulcan. Ed. tert. *quidam, qui dum D. m. completi sunt,* ut et Wow. At Vulc. Ed. tert. tantum dat *quidam D. majestate,* ubi sine dubio typothetarum vitio excidit *completi:* unde deceptus Pricæus ad Met. p. 468. inserendum voluit *pleni;* sed *completi* bene Mss. et Edd. ceteræ; nisi quod etiam in Rom. Ed. *complecti.* Oud.—1 Flor. *videntur,* male. *Elmenh.* Item Bened. *Oud.*—2 Abest *loci* ab Edd. Vic. Junt. pr. Bas. pr. *Unius loci ing. nobis* Voss. sec. *Id.*—3 Leid. et Bas. 2. *amœnia urbis,* male. Aristot. ἢ μιᾶς σχῆμα πόλεως. *Elmenh.* *antemœnia* recte Gr. *Burm.* Lipsius notat in vet. cod. esse *amœna,* ut maluit Scal. et Vulc. edidit e suo Cod. *amœnia;* probante etiam et confirmante e suo Msto G. J. Vossio in Etymol. Contra, ubi in Glossis *Amœnia* ἀκταὶ sunt, legit Casaubonus *amœna* ad Sueton. Aug. c. 72. Præfero ego omnino *mœnia,* i. e. habitum, muros, et domos. Sequitur enim 'amœnitates montium.' *Oud.*—4 Abest copula a Bened. *Id.*—5 Lege *aut immanitates.* Elmenhorstius. Subripuit id membranis Florent. in quibus ita est: sed male. Aristot. ποταμοῦ μέγεθος, ἢ ὄρους κάλλος. *Oud.*—6 Inscite copulam *atque* tacite addidit Floridus, quæ bene exulat a Mss. et Edd. ceteris. Passim, *alia, cetera* solet addi sine copula post præmissam rerum aliquot enumerationem. Ex. gr. 'cibus, potus, vestis, alia.' pro *et alia.* Vide Giphan. ad Lucret. V. 'cetera:' sic et 'omnia,' v. Burm. ad Phædr. l. IV. f. 23. Potius paulo post *et alia hujuscemodi* ejicerem quoque *τὸ et* auctoritate Bened. et Voss. sec. *Id.*—7 Voss. sec. *plerisque.* Pro *legunt* Bened. *legitur.* Id.—8 Vett.

NOTÆ

[g] *Prophetæ quidam Deorum majestate completi*] Minutius Felix in Octav. 'pleni et mixti Deo vates.'

[h] *Nysæ juga*] Nysa hæc, seu Nyssa, Indiæ urbs est Straboni lib. XV. et Plinio lib. VI. cap. 21. a Baccho et ab ejus nutrice Nysa cognominata: quæ montem habet sibi imminentem nomine Μηρὸν, id est, 'femur:' unde orta est fabula, qua fertur Bacchus, matre Semele fulgure extincta, Jovis femori insutus, quod in Μηρῷ illo monte fuerit educatus primis infantiæ temporibus: quin et a Nysa Nysæus Bacchus dictus est, et Dionysus. Est et alia Nysa oppidum Eubœæ Stephano, in cujus agro fabulantur, die eodem et vites florere et uvas maturescere. Item et vicus in Helicone Baccho sacer, teste eodem. Duas præterea Nyssas urbes memorat Ptolemæus, unam in Lycia, alteram in Ionia.

ga,[h] *et penetralia Coryci,*[8] [i] *et Olympi sacra,*[9] [k] *et Ossæ ardua,*[l] *et alia hujuscemodi* [707] *sola duntaxat et singula extollunt. Quorum miseret me,*[1] *cum tanto opere nec magnis et oppido paucis inexplebili admiratione capiuntur.*[2] [m] *Hoc*[3] *illis evenire*

tra, et juga Olympi, et prærupta Ossæ, atque alia hujusmodi tantum, ac singula quidem eorum. Quorum misereor, quod corripiantur admiratione inenarrabili rerum non adeo magnarum, et admodum paucarum. Porro non mirum est quod hoc

pleræque edd. *Cirrhi.* Ald. *Cyrrhæ.* Aristoteles κορύκειον ἄντρον dixit: de quo apud Pausaniam. *Colv.* Sic reposuit Vulcanius ex Bas. 2. et Aristotele, in quo est Κωρύκειον ἄντρον. Florent. et Leid. legunt *corni.* Roman. *cyrni.* Aldus *Cyrrhæ.* Fuit cum vellem *Cocyti*: sed jam vulgatam non repudio. *Elmenh.* Ita habent jam Edd. Junt. post. Bas. sec. Lugd. Colv. In Voss. sec. est *cirroe.* Bened. *cosmi.* De 'antro Corycio' vide Voss. ad Melam I. I. c. 13. Gronov. ad Cebetis Tab. p. 51. ἔστιν αὐτῷ ἀσφάλεια, ὥσπερ τὸ Κωρύκιον ἄνωρον ἔχοντι. Excidit vox *Corycio*, ut opinor, in Solino p. 94. 'fœtus terræ Centuripinæ Corycio croco:' sic enim legendum censeo. Vulgo sine sensu *centuripino croco.* V. Salmas. *Oud.* *Coryci penetralia* recte restitutum esse monet Burm. ad Anthol. Lat. lib. II. Carm. 119. vs. 135. ubi vide plura de antro Corycio. *J. Bosscha in Addend.*—9 Al. *acra.*—1 Voss. sec. *me miseret. Tanto opere* rectissime Bened. Voss. sec. Vulgo *tantopere.* Adi ad Met. I. II. p. 133. a. *Oud.*—2 Vetus cod. Ms. habet *inexplicabili*: utrumque vocabulum Apuleio familiare, et loco huic conveniens. Prius illud τὸ ἄπληστον significat, posterius τὸ ἄῤῥητον, ἢ ἀνεκδιήγητον. Sed pro *admiratione* vet. cod.

NOTÆ

[i] *Et penetralia Coryci*] Aristot. hic Κωρύκειον ἄντρον. Corycus Straboni I. XIV. Promontorium est Ciliciæ, supra quod, ad viginti stadia, antrum est Corycium: circa illud optimus crocus nascitur: at Corycium antrum, de quo nunc agitur, non illud est: verum antrum Parnassi montis in Phocide, cujus etiam meminit Strabo lib. IX. 'Ιεροπρεπὴς δ' ἐστὶ πᾶς ὁ Παρνασσὸς ἔχων ἄντρα τε καὶ ἄλλα χωρία τιμώμενά τε καὶ ἁγιστευόμενα· ὧν ἐστι γνωριμώτατον καὶ κάλλιστον τὸ Κωρύκιον, Νυμφῶν ἄντρον ὁμώνυμον τῷ Κιλικίῳ. 'Parnassus totus sacer est, habetque specus, et alia loca, quæ religiose honorantur atque coluntur: e quibus notissimum est ac pulcherrimum Corycium antrum Nympharum, ejusdem nominis ac Cilicium.' Ab illo antro Musas Ovidius appellat 'Corycidas Nymphas,' lib. I. Metamorphos. in fabula Deucalionis et Pyrrhæ. Corycus item mons est Pamphyliæ præcelsus ac portuosus, ideoque piratarum insidiis opportunus: ab hoc tractum adagium Κωρυκαῖος ἠκροάζετο, 'Corycæus auscultavit:' de quo vide Erasmum Chiliad. I. Cent. 2.

[k] *Et Olympi sacra* [*acra*] Olympus mons in Thessalia altissimus, de quo jam alias: 'acra Olympi' sunt ejus juga, ἄκρον Græcis 'summum,' 'extremum.'

[l] *Ossæ ardua*] Ossa alius Thessaliæ mons Olympo proximus et Peliæ, qui quidem montes Gigantum conatibus et cæde celeberrimi sunt.

[m] *Inexplebili* [*inexplicabili*] *admiratione capiuntur*] Sic lib. XI. de Asino: 'inexplicabili voluptate divini simulacri perfruebar.'

adeo non est mirabile,[4] *cum nihil majus suspexerint, neque ad aliquid intenderint, quod majore*[5] *diligentia contemplandum esset. Ceterum, si terrarum orbem, omnemque mundum contemplari pariter aliquando potuissent, minus exiguas ejus et singulas partes dignas laudibus credidissent,*[6] *quibus esset universitas comprehensa. Quare nos Aristotelem, prudentissimum et doctissimum philosophorum,*[7] *et Theophrastum*[n] *auctorem secuti, quantum possumus cogitatione contingere, dicemus de omni hac cœlesti ratione, naturasque et officia*[8] *complexi, et cur, et quemadmodum moveantur, explicabimus.*

MUNDUS omnis societate cœli et terræ constat,[o] et eorum

illis contingat, cum nihil viderint majus, neque quicquam observaverint quod esset considerandum diligentius. At si potuissent unquam considerare orbem terrarum, simulque universum Mundum, putavissent parvas et singulas ejus partes minus dignas laudibus, siquidem cognovissent eas universas. Quapropter nos sequentes Aristotelem, sapientissimum et eruditissimum Philosophorum, et Theophrastum ducem, disseremus de his omnibus quæ ad Cœlos pertinent, quantum possumus assequi animo, amplexi naturas et munera eorum, atque exponemus quare, et quomodo circumagantur.

Totus mundus conflatus est ex connexione Cœli et Terræ, et natura illarum re-

legit *administratione:* quam lectionem si recipiamus, tum *inexplicabile* accipietur, pro, a quo se quis explicare sive extricare nequit. *Vulc.* Florent. *Inexplebili administratione:* non probo. De Philos. Mor. 'Inexplicabili siti haurire avet omnia genera voluptatis,' ubi male emendat Colvius *inexplebili s. h. a. o. g. v.* L. II. Metam. 'Inexplicabili voluptate divini simulacri perfruebar.' *Elmenh.* *Inexplicabili admiratione* solus Vulcanii Ms. quod malo judicio huc invexit ejus olim possessor, ac retinuere Elm. Scriv. et seqq. *Inexplicabile* ἄῤῥητον, ἀνεκδιήγητον a Nostro in laudem ponitur. Hic vero ridet illos, qui talia nimis admirantur. Quare omnino recepi ceterorum Mss. et Edd. scripturam *inexplebili.* Nam altera lectio *administratione* ne attentionem quidem meretur. Sic de voluptate Long. Past. p. 40. γευσάμενοι τῆς ἐν φιλήματι τέρψεως, ἀπλήστως ἐνεφοροῦντο τῆς ἡδονῆς. de visu ibid. I. p. 19. πᾶσαν αὐτὴν ἔβλεπεν ἀπλήστως. Lucan. l. I. vs. 509. 'Plenus abit visu:' ubi vide Burm. Plura de his vocibus 'inexplebilis' et 'inexplicabilis' supra plus uno loco. Vide Ind. Not. *Oud.*—3 Edd. ante Vulc. sec. *hæc:* contra Mss. *Id.*—4 Voss. sec. et Edd. eædem *admirabile.* Id.—5 Vulc. Ms. et Ed. pr. *majori.* Voss. sec. *majora.* Id.—6 Bened. Voss. *dignis:* quasi fuisset *dignis laudibus condidissent.* i. e. descripsissent illi, qui universitatem comprehenderunt. De hoc verbo 'condere' vide ad l. I. p. 72. a. Nil tamen temere muto. *Id.*—7 *Quare, &c. Philosophorum.* Desunt hæc in Voss. utroque et Bened. nisi quod Voss. sec. habeat *qua,* et Bened. *quare.* Id.—8 *Naturas et officia.* Bened. Voss. sec. *nat. quo off.* Quidni *naturasque et off.* Vide ad Met. l. II.

NOTÆ

[n] *Et Theophrastum*] Ejusdem Arist. discipulum.

[o] *Mundus omnis societate cœli et terræ constat, &c.*] Hinc exordium habet caput 2. lib. περὶ Κόσμου.

naturis quæ utriusque sunt.[9] Vel sic: mundus est ornata ordinatio, Dei munere, Deorum recta custodia, cujus cardinem (sic enim dixerim κέντρον)[1] [p] robustum et immobilem,[2] genetrix atque altrix animantium[3] omnium habet tellus: supernis omnibus, ut videri potest, aëris liquiditate, ad modum tegminis, septis et opertis. Ultra[q] Deorum domus est, quod vocamus cœlum: quod quidem divinis corporibus onustum[4] videmus, ignibus pulcherrimis et perlucidis Solis et Lunæ, et reliquorum[5] [708] siderum, cum quibus fertur per orbem dierum noctiumque curriculis, agens stellarum choros[r] intermino lapsu,[6] [s] finem nulla ævi defectione factura. Sed cum omne cœlum ita revolvatur ut sphæra, eam tamen[7] radicibus[t] oportet teneri, quas divina machi-

rum, quæ pertinent ad utrumque. Vel hoc modo: Mundus est ordo rerum decoratus beneficio Dei, recta tutela Deorum, cujus Terra procreatrix et nutrix cunctorum animalium tenet cardinem firmum et immobilem, (nam sic voco Centrum,) cunctis superioribus ejus partibus cinctis, et tectis fluiditate Aëris, tanquam operculo, ut videre est. Ulterius, est domicilium Deorum, quod appellamus Cœlum, quod cernimus quidem oneratum corporibus divinis, facibus pulcherrimis et clarissimis Solis et Lunæ, ac ceterorum Astrorum, cum quibus facibus movetur in circulum gyrationibus diurnis et nocturnis, ducens cœtus stellarum cursu indeficiente, nullo defectu temporis ipsum finituro. At cum totum cœlum convertatur quemadmodum globus, necesse tamen est ut retineatur radicibus, quas ars divina appegit cardinibus: quem-

p. 128. a. et sæpissime. *Idem.*—9 Voss. uterque Florent. Bened. *natura*, elegantius et clarius. Jungenda enim *eorum, quæ sunt utriusque*, sc. Cœli et Terræ. Aristoteles tamen etiam φύσεων. *Idem.*—1 *Centrum.* Bened. Voss. sec. *centron.* Bene; atque ita Mss. Voss. in Hygini Astron. l. I. c. 2. et 6. Nisi malis cum Aldo et Junt. post. κέντρον. *Idem.*—2 Vett. edd. *incontingibilem.* Aristot. ἀκίνητόν. *Colvius.* Rom. *incontingibilem.* Bas. 1. *mobilem*, male. In sphæra enim solum centrum non movetur. *Elmenhorstius.* Male Edd. vett. præter Ald. Junt. post. Bas. sec. *incontingibilem.* Ald. *immobilé.* Frustra. *Oud.*—3 Abest Ed. Vulc. pr. *Id.*—4 Al. *honustum.*—5 Voss. sec. *pulch. ignibus:* et statim pro *et reliq. reliquorumque.* Oud.—6 Vett. edd. *intimo lapsu.* Colvius. Ald. et Rom. *intimo lapsu:* male. *Elmenh.* Arist. κινούμενος κίνησιν ἀΐδιον. Statim pro *factura* Bened. *facturam.* Oud.—7 *Ipsum tamen.* Ald. *eam tamen:* cui videtur astipulari Aristot. στερεὰ μένοντα καὶ συνέχοντα τὴν σφαῖραν. *Colv.* Recte Ald. Junt. post. Vulc. &c. cum Mss. O.

NOTÆ

[p] *Cujus cardinem, (sic enim dixerim κέντρον]* Impropriè tamen: neque enim centrum solum sphæræ cardo esse potest, sed totus axis.

[q] *Ultra]* Hoc est, supra Aërem.

[r] *Agens stellarum choros]* Lib. de Deo Socratis: 'aliosque itidem radiantes Deos, quibus Cœli chorum comtum et coronatum suda tempestate visimus.'

[s] *Intermino lapsu]* Aristot. ἀπαύστως.

[t] *Radicibus]* Polis, qui, cum cetera moveantur, soli immoti manent:

natio[8] verticibus affixit, ut in tornando artifex solet forcipe materiam comprehensam reciproco volumine rotundare: eos polos dicimus: a quibus, velut a cardinibus, directio[9] quædam[u] profecta, axis est dictus,[1] divisor et disterminator[2] mundi, orbem terræ in medietate[3] constituens. Verum hi vertices, quos immobiles diximus, ita sunt, ut supra caput alter appareat[w] ex parte Boreæ, qui septemtrionalis vocatur: alter Antarcticus[x] humo tegitur,[4] humidus et austrinis vaporibus mollis.[5] Sed cœlum ipsum, stellæ-

admodum faber solet alterna versatione rotundum efficere lignum arreptum forcipe inter versandum: eos vocamus Polos: a quibus separatio quædam prodiens tanquam a verticibus, axis vocatus est, discretor et separator Mundi, collocans globum terræ in medio. At hi cardines, quos diximus esse immobiles, sic sunt positi, ut unus emineat supra caput nostrum Septemtriones versus, qui dicitur Arcticus: alter vero Antarcticus operitur tellure, estque madidus, et mollis vaporibus Noti. At ipsum

eam t. Vulc. Ed. pr. *ipsam*, quia reliquæ Edd. priores habent *ipsum*. Oud.—8 *Diurna machinatio.* Legendum procul dubio *Divina*, ut et Ms. cod. meus habet. Divina autem machinatio, hoc est θεῖα μηχανὴ nihil aliud est, quam Deus ipse. *Vulc.* Mss. O. et Edd. *divina*, ut debent; præter Bas. sec. Lugd. Colv. in quibus inepte *diurna*. Oud.—9 Al. *discretio.*—1 Vett. Edd. *axis est ductus.* ἣν τινες ἄξονα καλοῦσι. *Colv.* Male Edd. ante Ald. cum Bas. pr. *ductus.* Oud.—2 Ita Mss. O. cum Edd. Junt. post. Vulc. ac seqq. In reliquis edebatur *discriminator;* quod non displiceret, si Mss. addicerent. *Id.*—3 Bened. et Edd. Vulc. tert. *in medio:* minus bene et contra genium Apuleii. V. Ind. *Id.*—4 *Alter autem antarcticus humo tegitur.* Pro *autem* in Voss. sec. est *auth.* In Florent. Bened. et Edd. ante Junt. post. deest. quod malim, nisi cum Lipsio in marg. legas *tegatur*, ut ei contrarium sit *appareat:* sed præstat hoc mutare. Variatio modorum frequens est, et distinctio post *vocatur* (Ed. Vic. *vocantur*) facit, ut conjunctio hic vim non habeat. *Id.*—5 *Humidis et Austrinis vap.* Flor. *humidus et A. v.* Vide Statium l. III. Thebaidos. *Elmenh.* Cum Florent. etiam Voss. sec. et Edd. Elm. Scriv. Flor. habent *humidus*, quod præfero. Ipse polus Antarcticus, est 'humidus et mollis austrinis vaporibus.' Reliqui Mss. et Edd. *humidis*, licet perinde sit: et forsan melius Bened. habet *humo teg. humidis et austrinis vaporibus molli.* Ovid. Met. I. 65. de hac plaga:

NOTÆ

quemadmodum et arborum radices immotæ stant dum ramos ventus agitat.

[u] *Directio* [*discretio*] *quædam*] Linea discernens, et pervadens sphæram.

[w] *Ut supra caput alter appareat, &c.*] Nobis, quibus sphæra obliqua est, et latitudo Septemtrionalis. Iis vero, quibus sphæra recta, neuter polus attollitur: iis, quibus Australis latitudo, attollitur Antarcticus, ut patet ex ipsis sphæræ elementis.

[x] *Antarcticus*] Sic dictus, quod sit contra Borealem, cui Arctico nomen est, ab Ursæ sidere, quod prope ipsum visitur.

que cœligenæ,[6] [y] omnisque siderea compago, Æther [7] vocatur: non, ut quidam putant, quod ignitus sit et incensus,[8] sed quod cursibus rapidis semper rotetur:[z] Elementum, non unum [9] ex quatuor quæ nota sunt cunctis, sed longe aliud, numero quintum,[a] ordine primum,[1] genere divinum et inviolabile. [709] Jam astrorum innumerabilis multitudo partim labitur cum orbis inerrantis[b] regione, quam

Cælum, et sidera cælestia, et tota compages astrorum appellatur Æther: non quia sit inflammatus et accensus, ut quidam existimant, sed quia assidue vertitur velocissimis motibus: est autem Elementum, non unum ex quatuor quæ sunt cognita omnibus, sed multum diversum, quintum numero, primum ordine, natura divinum, et incorruptibile. Infinitus autem numerus Stellarum partim convertitur cum tractu

'contraria tellus Nubibus assiduis, pluvioque madescit ab austro.'—6 *Stellæque cœligeræ.* *Cœligeræ* in vett. edd. non erat, nec Aristot. aliter, quam: Οὐρανοῦ δὲ καὶ ἄστρων. Cœlum potius stelligerum dicas, quam stellas cœligeras. Sed fortassis aliud quid reponendum. *Colv.* Colv. notat τὸ *cœligeræ* in vett. edd. non extare. Lipsius legebat, *cœligenas,* quæ lectio non male quadrat cum eo quod vocat Aristot. ἄστρων οὐσίαν, quo videtur innuere ex Ætheris substantia formata astra, ideoque sua perpetua circumactione optime Ætheris naturam referre, quem ipse dictum vult, διὰ τὸ ἀεὶ θεῖν κυκλοφορούμενον. *Vulc.* At stellæ potius cœlo infixæ, earumque sedes: non ergo cœligeræ. Fortasse rectius: *stellæque cœligenæ:* tanquam cœlo genitæ. Ita Venus cœligena apud Varr. IV. de Ling. Lat. *Wower.* *Stellæque cœligenæ.* Sic recte Scaliger et Lips. In Flor. et Leid. est *s. cœligeræ.* Aristot. ἄστρων οὐσίαν. Infra etiam vocat 'ventos terrigenas.' Rom. et Aldus hanc vocem male omittunt. *Elmenh.* Egregie emendavit Lipsius, monente jam Vulcanio, ut in ultima ejus Ed. quoque expressum est. Wow. quasi e suo sic correxit; *Stellæ cœligenæ,* i. e. cœlo genitæ; quod merito receperunt seqq. Edd. licet in Mss. æque ac Edd. Junt. post. Bas. sec. Lugd. Colv. Vulc. pr. sit *cœligeræ.* A reliquis Edd. abest ea vox. E Ms. Bened. notatum invenio *stellique cœligenæ.* Oud.—7 Florent. Voss. sec. *æthera* vitiose. *Id.*—8 Vett. Edd. male, *intensus.* Colvius. Rom. *igneus sit et intensus:* male. Basil. 2. *i. sit et succensus.* Elmenhorstius. Edd. ante Vulcan. *igneus* contra Mss. *Signitus* Bened. Dein Edd. ante Junt. post. *intensus:* male. *Succensus* Mss. Bened. Vulc. ejusque ac Wow. Edd. *Oud.*—9 *Elementum vero non unum.* Dele τὸ *vero,* auctoribus Mss. Florent. Voss. utroque, Bened. et Edd. Ald. Junt. post. ac distingue *Elementum, non unum,* scil. æther ille est. Prave vero τὸ *non* exulat ab Edd. Vic. Junt. pr. Bas. pr. In Voss. sec. *ælementum,* et ita in seqq. *Id.* —1 Bened. *quintumque.* Voss. pr. *quinque.* Voss. sec. Bened. *primum ordine.*

NOTÆ

[y] *Stellæque cœligenæ*] In Cœlo ortæ, et ex Cœli substantia conflatæ.

Æther vocatur: non, ut quidam putant, quod ignitus sit et incensus: sed quod cursibus rapidis semper rotetur] Hoc est, ut habet hic Aristoteles, non ἀπὸ τοῦ αἴθεσθαι, 'a flagrando,' sed ἀπὸ τοῦ ἀεὶ θεῖν, 'quod semper currat,' æther dictus est.

[a] *Numero quintum*] Hinc et 'quinta essentia' dicitur.

[b] *Orbis inerrantis*] Cœli ἀπλανοῦς, Firmamenti nempe, cui affixa Sidera ἀπλανῆ dicta, quod eundem semper inter se situm servent, et uno omnia tenore quotidie ab Oriente Occiden-

circulo suo ambit Signifer,[2] [c] [d] obliqua complexione circumdatus, et signis duodecim [e] illuminatus: partim errantibus stellis, quæ neque priorum motus habent, nec sane[3] inter se similes et æquales;[4] sed affixæ diversis globis, inordinatum, ut sic dixerim, ordinem [5] servant:[6] [f] aliæque ultra sunt, aliæ citra stellæ,[g] quæ propter[7] naturam ejusmodi nullis creduntur erroribus vagæ, et infinitos numero greges ducunt, et simplex ætheris dorsum alma et sacrata amœnitate lucis coronant.[h] Septem vero [i] Deorum nomi-

Cœli inerrabilis, quem instar baltei Zodiacus circumdat, circumpositus obliquo ambitu, et illustratus duodecim constellationibus: partim sunt stellæ errantes, quæ neque habent cursus priorum, neque certe sunt similes et æquales inter se; sed adhærentes circulis variis, observant ordinem inordinatum, ut ita dicam: et aliæ ulteriores sunt, aliæ citeriores. Stellæ, quæ ex natura sua non existimantur vagari ullis erroribus, trahunt secum innumeras turbas aliarum stellarum, et cingunt simplex tergum Cœli alma et divina jucunditate luminis. At septem insignitæ vocabulis

Pro *divinum* Voss. sec. *divinŏm*. Id.—2 *Orbis inerranti regione, &c.* Doctissimus vir Bon. Vulcanius legendum censet: *quam circulorum medius ambit signifer*. Sine controversia germana scriptura, *cum orbis inerrantis regione, quam circulo ambit signifer*. Wowerius. Lege *o. inerrantis regione*. Elmenhorstius. *Inerrantis* Florent. Voss. pr. Ita statim 'Orbis: qui inerrabilis dicitur:' et ita jam quasi e conject. Wower. (forsan e Fulviano) Elm. Scriv. Flor. *Oud.* Vid. Not. Var.—3 Voss. sec. Bened. *neque s.* Oud.—4 Scilicet *motus*; ut bene Mss. O. In Edd. ante Vulc. Ed. sec. *similem et æqualem*, scil. *ordinem*, qui sequitur. Pro *sed* Bened. *et*. Id.—5 Aldus et Rom. *inordinate ordinem*. Aristot. *ἄτακτον τάξιν*. *Elmenh.* Edd. Vic. Junt. pr. Bas. pr. *inordinate*. Ald. *inordinatæ*. Vide ad Met. l. II. p. 111. b. Paulo ante 'ornata ordinatio.' *Oud.*—6 Edd. Vulc. sec. Wow. *servent*. Id.—7 Vitiosa dispunctio in excusis exemplaribus sententiam turbat. Proxime enim præcedens dictio *stellæ* huc revocanda, et citra ullam distinctionis notam ita legendum, *Stellæ*

NOTÆ

tem versus ferantur.

[c] *Quam circulo suo [circulorum] ambit Signifer*] Wower. legit, *quam circulo ambit signifer*. Elmenhorst. *quam cingulo ambit signifer:* huic inhæreo, et 'cingulo ambire' intelligo circumdare instar cinguli, seu baltei.

[d] *Signifer*] Ζωοφόρος καλούμενος κύκλος Aristoteli: vulgo Zodiacus dicitur.

[e] *Signis duodecim*] Hæc sunt, Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpius, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Pisces.

[f] *Inordinatum, ut sic dixerim, ordinem servant*] Aristot. *ἄτακτον τάξιν*.

[g] *Aliæ citra stellæ*] Sic interpungo: *aliæ citra. Stellæ*, ut vox *stellæ* pertineat ad sequentes 'quæ propter naturam,' &c.

[h] *Simplex ætheris dorsum coronant*] Hoc vult Apuleius, omnes Stellas fixas in eadem esse superficie totius Cœli. Sic enim Aristoteles, *τὸ μὲν οὖν τῶν ἀπλανῶν πλῆθός ἐστιν ἀνεξεύρητον ἀνθρώποις, καίπερ ἐπὶ μιᾶς κινουμένων ἐπιφανείας τῆς τοῦ σύμπαντος οὐρανοῦ.*

[i] *Septem vero*] Planetæ.

nibus illustres,[8] totidem orbibus affixæ sunt, et gradatim[9] sibimet superlatæ, ut superior[1] inferiore sit major,[k] ac vicissim mutuis adhæsionibus nexæ, complexu illius orbis, qui inerrabilis dicitur,[2] continentur.[3] [710] Hic Phænonis[4] globus, quem appellamus Saturnum: post quem[5] Phaëthontis[6] [l] secundus est, quem Jovem[7] dicimus: et loco tertio Pyroëis,[8] quam multi Herculis,[m] plures Martis stellam vocant. Hanc sequitur Stilbon,[n] cui quidam[9] Apollinis,

Deorum, annexæ sunt totidem circulis, et invicem superimpositæ per gradus, ita ut superius Cælum sit majus inferiore, et alligatæ invicem adhæsionibus reciprocis, comprehenduntur ambitu illius Cæli, quod appellatur Firmamentum. Ibi est sphæra Phænonis, quem vocamus Saturnum, post quem secunda est Phaëthontis, quem appellamus Jovem; ac tertio loco est Pyrois, quem multi appellant stellam Herculis, plures vero Martis. Post eam est Stilbon, cui nonnulli imposuerunt vocabulum

quæ propter, &c. clausa periodo post *citra.* Vulcanius. Pro *aliæ* Bened. *aliæque.* et *qua* pro *quæ.* Oud.—8 *Deorum illustres.* Adde vocem ex Romana Venetaque edit. et scribe, *Deorum nominibus illustres.* Colvius. Cod. Ms. legit *Deorum nominibus illustres:* quam lectionem Aldina etiam et Veneta editio agnoscit: et recte. Pendet enim alioqui sententia. *Vulc. Nominibus.* Hæc vox ab Aldina Ed. male abest. *Elmenh.* Extat, ut debet, in Mss. et Edd. ceteris. *Oud.*—9 Bened. Voss. sec. *ut grad.* male. *Id.*—1 Scil. *orbis,* non *stella.* Vitiose *superiori* Bened. *Id.*—2 Male *orbis* abest Edd. Rom. Vic. Junt. pr. Bas. pr. quæ habent *quæ.* Pessime vero Floridi Ed. *inenarrabilis.* Fulv. Cod. *Innarrabilis:* supra *orbis inerrantis regio.* p. 743. 'inerranti cursu feratur.' Bened. *est* pro *dicitur.* Id.—3 Voss. sec. Bened. *continetur.* Id.—4 Voss. sec. *fenonis.* Bened. *fetonis.* φαίνοντος Græce. Vide ad Met. l. I. p. 41. a. *Id.*—5 Voss. sec. *postquam.* Id.—6 Edd. ante Ald. *Phetonis.* Reliquæ *Phaëton* usque ad Elmenh. qui recte cum Scriv. et Flor. *Phaëthontis,* scil. *globus,* reponi voluit. Nam Mss. Florent. *Phetontis,* Voss. uterque Bened. *fetontis,* ut solet hoc nomen passim scribi in Mss. *Id.*—7 Ed. Vulc. pr. *Jovis* contra Mss. *Id.*—8 Ut apud Aristot. πυρόεις. Vet. edit. *Pyroëntis.* Bas. post. *Pyro.* Colvius. Voss. sec. *Pyrois quam.* recte, ut alibi. Referendum enim ad sequens *stellam.* Vide me ad Veget. l. IV. c. 10. in Obs. Misc. vol. IX. t. II. p. 224. et ad l. II. de Dogm. Plat. p. 606. Flor. *Pyroëntis* Edd. Rom. Vic. Ven. Junt. pr. Bas. pr. *Pyro* Bas. sec. Lugd. prave. *Pyrois* Mss. infra p. 742. *Oud.*—9 Ed. Vulc. tert. *quidem.* Id.—1 Voss. sec. *fosforus,* et passim

NOTÆ

[k] *Ut superior inferiore sit major*] De orbibus intellige, non de stellis, ut patet ex Aristotele.

[l] *Hic Phænonis globus, quem appellamus Saturnum: post quem Phaëthontis* [*hunc Phaëthon, &c.*] Achilles Statius, ad Aratum περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν πλανήτων, eadem Planetarum habet nomina, quæ etiam videre est apud Firmicum, Astronomic. lib. II.

[m] *Quam* [*quem*] *multi Herculis*] Ægyptii, si Achilli Statio credimus, loco supra citato.

[n] *Stilbon*] Hujus etiam meminit Plato, in Epinomide.

ceteri Mercurii nomen dederunt. Quintus Phosphorus,[1] [o] Junonia, immo[2] Veneris stella censetur. Deinde Solis est orbis: et ultima omnium, Luna, altitudinis æthereæ principia disterminans,[3] quæ divinas et immortales vivacitates ignium pascens, ordinatis ac semper æqualibus invectionibus solvitur atque reparatur.[4] [p] [q] Post eam vero partem,[5] quæ sancti ætheris finibus coërcetur, cujus mensa [711] appensaque distinximus, est et natura immutabilis regio, et mortalis, ac jam pæne terrena: [r] cujus primæ sunt partes tenuiores et vaporatæ: quippe cum finitimis ætheris attin-

Apollinis, reliqui Mercurii: quinto loco numeratur Lucifer, stella Junonis, seu potius Veneris. Postea est globus Solis: et Luna postrema omnium, discernens initium altitudinis cœlestis, quæ Luna alens divinos et sempiternos ardores flammarum, dissolvitur, et restituitur, importationibus materiæ statis, et semper æqualibus. Post illam autem est pars quæ continetur terminis divini Cœli, cujus dimensione et suspensione discreta est Naturæ pars mutabilis et corruptibilis, et fere jam terrestris: cujus primæ partes sunt tenuiores et æstuantes: quia tanguntur a vicinis

f. pro *ph.* Id.—2 Bened. *vel:* sed vide ad Met. l. VI. p. 429. b. *Id.*—3 Ita, ut dixi supra, Mss. O. et Edd. Junt. post. Vulc. sec. et seqq. In reliquis *discriminans.* Id.—4 Male Edd. quædam *reperatur.* Id.—5 Vid. Not. Var.—

NOTÆ

[o] *Quintus Phosphorus*] Aristoteli, Φωσφόρος: Platoni et Achilli Statio, Ἑωσφόρος.

[p] *Quæ divinas et immortales vivacitates ignium pascens, &c. atque [et] reparatur*] Hæc non habet Aristoteles. Videtur hic Noster ex Lucretii mente loqui, qui l. v. inter varias astrorum cursus explicationes, hanc etiam affert, 'Sive ipsi' (astrorum ignes) 'serpere possunt Quo cujusque cibus vocat, atque invitat euntes, Flammea per cœlum pascentes corpora passim,' &c.

[q] *Ordinatis ac semper æqualibus invectionibus solvitur atque reparatur*] Duas hypotheses ab hac omnino diversas affert initio libri de Deo Socratis, quibus varias Lunæ phases explicat: locum vide. Eas quoque Lucretius ambas affert, quibus explicatis, et hanc tertiam proponit his verbis: 'Denique, cur nequeat semper nova Luna creari, Ordine formarum certo, certisque figuris, Inque dies privos adolescere quæque creata, Atque alia illius reparari in parte locoque, Difficile est ratione docere, et vincere verbis.'

[r] *Cujus mensu appensuque distincta est naturæ mutabilis regio, et mortalis, ac jam pæne terrena*] Hoc est, 'cujus spatio, quod suspensum est in medio Æthere, continetur pars illa Naturæ, quæ mutabilis est et mortalis, ac jam pæne terrena:' nempe regio elementaris, quæ sola secundum Aristotelem corruptibilis est, et mutabilis. Mitto varias hujus loci lectiones: huic, ut meliori, inhæreo: et certe magis cum Aristotelico textu congruit.

gantur ardoribus,[6] quantum maximis parva, et quantum rapidis possunt pigriora contingi. Sed ex ea parte, quæ curriculis finitimi inuritur[7] Solis, se jaculari[8] atque emicare[9] et scintillare flammæ quædam ostensæ oculis[1] nostris videntur, quas[2] Græci Cometas, et Docidas,[3] et Bothynos appellant,[s] quasque labi et fluere frequenter videmus, lucere facile, faciliusque[4] restingui. Exin[5] inferioris aëris qualitas turbidior infunditur, cui permixtus est glacialis rigor:[t] sed superioris[6] vicinia claritatis et propinqui caloris afflatu

caloribus cœli, quantum exigua possunt tangi a maximis, et tardiora a velocissimis. Verum ab ea parte, quæ flagrat cursibus propinqui Solis, quidam ignes apparentes nostro conspectui videntur erumpere, et exsilire, ac fulgurare, quos Græci vocant Cometas, et Docidas, ac Bothynos, et quos sæpe cernimus cadere et fluere, fulgere, et facilius extingui. Postea natura turbulentior Aëris inferioris extenditur, cui rigiditas glacialis admixta est: at splendescit ea regio propinquitate fulgoris supe-

6 Edd. Ald. Junt. post. *æthereis.* Pro *quantum* Bened. *qua tamen:* et pro *attingantur* Florent. Voss. pr. *attingatur.* Oud.—7 V. C. legit, *nutritur:* minus meo judicio recte. *Vulc.* Leid. et Bas. 2. *nutritur.* male. *Elmenh.* *Quæ curriculis finitimi inuritur Solis.* Sic Mss. Florent. Voss. sec. In reliquis et Edd. ante Elmenh. *qua.* Dein *finit. curr.* Bened. *finitum* Ed. Vulc. tert. Licet Vulc. in prima Ed. dixisset se non probare τὸ *nutritur,* tamen extat in ejus Ed. sec. sed sequentia docent *inuritur* legendum esse. *Oud.*—8 Al. *ejaculari.*—9 *Emicare.* V. C. addit *et scintillare.* Vulcanius. Addunt Mss. O. ut edidit Vulc. Ed. sec. et seqq. Absunt a prioribus. *Oud.*—1 *Ostendere se oculis.* Lege cum vetere meo Cod. *Ostensæ oculis, &c.* Vulc. Schickeradus *ostentosæ oculis.* Ald. et Rom. *ostendere se o.* Infra, 'statim occidunt item ut se ostenderit.' *Elmenh.* *Ostensæ oculis* Mss. O. cum Vulc. et seqq. Antea edebatur *ostendere se:* sed tum hiat oratio: quare Wow. addit *et ostendere se.* Virisimilius est, *se* inventum in Mss. male a verbo *ejaculari* avulsum et huc inculcatum esse. *Oudendorp.*—2 Scriv. *quos.* Vide supra p. præc. Non tamen ubivis hoc nostro Auctori obtrudendum, etiam invitis libris. *J. Bosscha.*—3 Voss. uterque Bened. Vulc. *cidas.* Florent. *cydas.* prave: δοκίδες Aristot. *Oud.*—4 *Lucere faciliusque.* Lego *L. facile faciliusque.* Elmenhorstius. Scilicet margini librorum alleverant id Lips. et Vulc. Recte. *Oud.*—5 Ita Mss. Florent. Voss. sec. Bened. Edd. Junt. post. Elm. Scriv. Flor. Reliqui *exinde.* Id.—6 Bened. *superior.* Voss. sec. a m. sec. *superiori.* Id.—

NOTÆ

[s] *Quas Græci Cometas, et Docidas, et Bothynos appellant*] Latine dicere possis stellas crinitas, trabeculas igneas, et foveas. δοκίδες illæ dicuntur etiam et δοκοί. Plin. lib. II. cap. 26. 'Emicant et trabes simili modo, quas docos vocant, quales cum Lacedæmonii classe victi imperium Græciæ amiserunt.' De Bothynis seu foveis, et Cometis, et torribus, et Capris, et ceteris ejusmodi, plura vide apud Aristotelem lib. III. Meteorologicῶn cap. 4. 5. 6. et 7. et apud Plinium lib. II. capp. 25. et 26. Achilles Statius δοκίδας vocari ait Cometas, qui lucem habent in longum protensam ἐπίμηκες τὸ φῶς.

[t] *Cui permixtus est glacialis rigor*]

nitescit, ac sinceriore interdum luce vestitur.[7] [u] Hujus sæpe mutabilis convertitur species: cum sit natura vitiabili,[8] et in nubes[9] cogitur, et reciprocis flabris aperitur, et nimbis[1] vehementibus rumpitur, nivibus etiam et glacie inhorrescit, et præcipiti grandine desuper verberatur: turbine, flatibus, Typhonumque conflictu[2] [w] fit procellosa: sed telis fulminum, [712] et missilium cœlestium[3] jaculis ignescit. Aëri terra conjungitur,[x] eaque in se[4] suscipit

rioris, et aspiratione caloris vicini, et induitur aliquando puriore lumine. Variabilis ejus natura frequenter immutatur: ex se enim est mutabilis, et densatur in nimbos, et patefit alternis flatibus, et diffringitur pluviis violentis, rigescit quoque nivibus, et glacie, et percutitur superne grandine corruente: fit tempestuosa vortice, ventis, et pugna turbinis: verum inflammatur vibratione fulminum, et jaculatione telorum cœlestium. Tellus finitima est Aëri, atque ipsa recipit in se maria. Hæc

7 Al. *luce vescitur.*—8 *Natura variabilis.* Ms. cod. habet *natura vitiabili.* Ita supra Ætherem 'inviolabilem' vocavit, quem Aristot. ἀκήρατον dixit. Vulc. *Nat. viciabili.* Malim ex scripto: *variabili.* Wowerius. Florent. et Leid. et Bas. 2. *vitiabili*, vitiose. *Elmenh.* Primo Bened. inverso ordine *convertitur species mutabilis.* Dein cum Florent. et Vulc. etiam Voss. uterque et Bened. cum Edd. Junt. post. Vulc. tert. *vitiabili*, quod, si me quidem audis, unice verum est; ne bis idem dicat. *Vitiabilis* est, quod ait Aristoteles, παθητῆς δυνάμεως, et *sæpe mutabilis* est, quod idem dicit παντοδαπῶς ἀλλοιούμενος. Prudent. Apoth. vs. 1050. de terra, 'Ne jam vitiabilis esset.' Is. Vossius quoque margini allevit *vitiabili et.* Oud.—9 Ita Mss. cum Edd. Elm. Scriv. Flor. Ante aberat τὸ *et* perperam. *Id.*—1 *Imbribus.* Bas. 2. marg. *nimbis.* Aristot. Καὶ ὄμβροι καταῤῥάσσουσι. *Colv.* V. C. *nimbis*, et quidem rectius. *Vulc.* Minus bene Edd. Rom. Vic. Junt. pr. Bas. Colv. Scriv. Flor. *imbribus* contra Mss. et Edd. Ald. Junt. post. &c. quia in Aristot. ὄμβροι. sed et hi *nimbi* dici queunt. *Oud.*—2 *Typhonisque conflictu.* Florent. et Leid. *Typhoniique c.* Fulvii liber *triformique c.* Tzetzes Chiliad. 8. hist. 171. Τυφῶν ἐστι καὶ δαίμων τις τῶν ἑκατογκεφάλων, Ὅνπερ φασὶ καὶ τῷ Διῒ πώποτε πολεμῆσαι. Νῦν δὲ σφοδρός τι ἄνεμος πυρώδης τὴν οὐσίαν Ἐξανασπῶν αὐτόπρεμνα δένδρα καὶ καταράττων. *Elmenh. Triformi* Gr. *Burm.* Florent. Voss. sec. Bened. Vulc. Edd. Rom. Vic. Junt. pr. *typhoniique* vel *tyfoniique.* Lege *Typhonumque.* Aristot. πνοαί τε ἀνέμων καὶ τυφώνων. Sic in plur. alii quoque. Vide Lindenbrog. ad Ammian. Marc. lib. XVII. c. 7. 'Typhones atque presteres.' *Oud.*—3 Malim *sed et.* Abest perperam *cœlestium* ab Ed. Vulc. pr. *Id.*—4 *In se.* Exulant a Florent. Edd. Ald. Junt.

NOTÆ

In media nempe ejusdem Aëris regione, quam frigidam esse affirmat Aristoteles.

[u] *Luce vestitur*] Collustratur, ornatur. Sic Virgil. lib. VI. Æneid. 'Largior hic campos æther et lumine vestit Purpureo.'

[w] *Typhonumque* [*Typhonisque*] *conflictu*] Plin. lib. II. cap. 48. 'Majore vero illati' (venti) 'pondere, incursuque, si late siccam ruperint nubem, procellam gignunt, quæ vocatur a Græcis Ecnephias: sin vero depresso sinu arctius rotati effregerint, sine igne, hoc est, sine fulmine, verticem faciunt, qui Typhon vocatur, id est, vibratus Ecnephias,' &c.

[x] *Aëri terra conj.* [*jungitur*] Hic incipit cap. 3. lib. περὶ κόσμου.

maria. Hæc[5] frequentatur animantibus, hæc sylvarum viriditate vestitur,[6] hæc fontium[7] perennitate recreatur,[8] hæc fluminum frigidos lapsus, nunc erroribus terrenis[9] vehit, modo profundo in mari[1] confundit: eadem infinitis coloribus florum,[2] altitudine montium, camporum æquore,[3] nemorum opacitate variatur: sinuosis inflexa littoribus, distincta insulis, villulis urbibusque collucens, quas sapiens genus homo communibus usibus fabricatur.[4] Nec sum nescius, plerosque hujus operis auctores terrarum orbem ita divisisse: partem ejus insulas esse, partem vero

habitatur ab animalibus, hæc amicitur virore nemorum, hæc reficitur jugi fluxu fontium, hæc modo defert gelida fluenta amnium flexibus terrestribus, modo ea commiscet in alto mari: ipsa profert flores innumerorum colorum: variatur celsitudine montium, planitie camporum, densitate sylvarum: sinuata ripis anfractuosis, inspersa insulis, nitens villis et oppidis, quæ homines, prudens animalium genus, ædificant ad utilitatem publicum. Neque ignoro quamplurimos scriptores hujus argumenti sic distribuisse globum: Telluris ut dicerent, partem ejus esse insulas, partem au-

post. Uncis inclusere Elm. et Scriv. *Id.*—5 Edd. Rom. Vic. Junt. pr. Bas. pr. *sed.* Reliquæ ante Vulcan. *et* contra Mss. *Id.*—6 *Hæc sylv. virid. vest.* Non sunt in Rom. *Elmenh.* Nec in Vic. Junt. pr. Bas. pr. perperam. *Oud.* —7 Ut supra, eædem Edd. *sed* vel *et.* Id.—8 Bened. *redundatur* et *lapsos* pro *lapsus.* Id.—9 Ita malui, quam quod in vet. edit. est, *exterioribus terris.* Aristoteles: *τοῖς μὲν ἀνὰ γῆν ἑλιττομένοις, τοῖς δὲ ἀνερευγομένοις εἰς θάλασσαν,* quæ nimiumquantum eleganter hic expressa. *Colv.* Ita Mss. O. Edd. Ald. Junt. post. Colv. et seqq. Prave ceteræ Edd. *exterioribus terris.* Fluviorum *errores terreni* sunt *ἑλιττόμενοι ἀνὰ γῆν,* qualis præsertim Mæander, qui apud Ovid. Epist. Dejan. vs. 55. 'toties terris errat in isdem Et lapsas in se sæpe retorquet aquas:' ubi vid. N. Heinsius. Passim poëtæ *errores* et *errare* fluvio ascribunt. *Oud.*—1 Vetus codex, pro eo quod excusa exemplaria habent, *profundo in mari,* legit, *in maria.* Vulcanius. Edd. Rom. Vic. Junt. pr. Bas. pr. *prof. in maria.* Oud.—2 *Infinitis coloribus floret, &c. variatur.* Edd. eædem *infiniti coloris flores, &c.* Ms. Bened. *infinitis coloribus florum, &c. variatur,* quod, ut elegantius, vulgato præferendum esse, monui ad Sueton. Ner. c. 31. Aristot. *πεποίκιλται χλόαις μυρίαις.* Sic Mart. Cap. 17. 'multicoloribus notulis variata pictura:' nisi legendum ibi sit *variegata:* nam Mss. *varicata:* ut monui ad Met. lib. XI. p. 785. b. V. Burm. ad Nemes. Ecl. 4. in f. *Id.*—3 *Camporum æqualitate.* Vet. cod. *æquore,* id est *ὁμαλότητι. Vulc.* Rom. Ald. et Bas. 1. *c. æqualitate:* male. Vide Indicem. *Elmenh. Camporum æquore* Mss. O. cum Edd. Elm. Scriv. Flor. In Vulc. Edd. sec. et tert. *camporumque æquore:* priores *camporumque æqualitate,* e Glossa. 'Æquor' dici de omni planitie, nemo nescit, et præsertim de campo. Vide Comment. ad Ovid. Met. XV. 266. *Oud.*—4 *Communibus usibus fabricavit.* Basil. 2. *fabricatur:* alii *fabricatus est.* Elmenhorstius. Ms. Bened. *cōis vel hominis f. usibus.* Voss. uterque etiam *communis.* Dein *fabricavit* Edd. O. ante Vulc. contra Mss. Alii *fabricatus est* teste Elmenh. *Fabricata* vitiose Ed. Vulc. sec. Met. lib. VII. 'prandium fabricatur opipare.' Florid. N. 10. 'fabricatum semet sibi ampullam.' Arnob. lib. V. p. 177. 'ramum...humani speciem fabricatur in penis.' Sed *fabricare* usus est Noster lib. III. Met. p. 83. IX. p. 283. et sic variatur hoc verbum apud alios. Rectius tamen hic *fabricatur.*

continentem vocari:[5] nescii, omnem hanc[6] terrenam immensitatem Atlantici maris ambitu coërceri, insulamque[7] hanc unam esse cum insulis suis omnibus. Nam similes huic alias et alias[8] minores circumfundit[9] Oceanus, quæ tamen merito videntur ignotæ: cum ne hanc quidem, cujus cultores sumus, omnem peragrare[1] possimus. Nam sicut hæ insulæ interfluuntur,[2] quæ sunt in nostro mari; ita illæ in universo salo[3] fretis latioribus ambiuntur.[4] Elementorum inter se mutui nexus arctis affinitatibus[5] implicantur, et quinque conjuges[6] copulæ[y] his ordinatæ vicibus attinen-

tem appellari continentem: ignorantes universam hanc magnitudinem terræ contineri circuitu maris Atlantici, et eam esse unam insulam simul cum universis insulis. Oceanus enim spargit circa ipsam alias atque alias minores similes ei, quæ nihilominus videntur jure esse incognitæ: quandoquidem non possumus perlustrare vel hanc totam, cujus sumus incolæ. Quemadmodum enim hæ insulæ, quæ sunt in nostro mari, interluuntur: sic illæ, quæ sunt in toto Oceano, circumdantur fretis majoribus. Reciprocæ connexiones elementorum inter se complectuntur strictis

Non enim hoc fecit homo, sed quotidie facit. *Oud.*—5 Bened. Voss. uterque *vocare*, scil. auctores. *Id.*—6 *Nescii omnes hanc.* Locus ab interpunctione et mutatione unius literæ vitiatus. Lege itaque cum interpunctione post *nescii*, hoc pacto, *nescii, omnem hanc terrenam, &c.* Vulc. *Omnem.* Sic recte Basil. 2. et Fulvius. alii, *omnes*. Elmenhorstius. Edd. Ald. Junt. post. Bas. sec. Lugd. Colv. Vulc. pr. sec. *nescii omnes, hanc.* Sed *omnem* est in Edd. Vulc. tert. Wow. &c. et consentiunt Mss. mei cuncti, uti mox, ubi eadem confusio. *Oud.*—7 Bened. *ansulamque.* Mox τὸ *suis* excidit Edd. Elm. Scriv. Flor. contra Mss. et Edd. ceteras. *Id.*—8 Ed. Vulc. sec. *etsi al.* vitiose. *Id.*—9 Edd. Vulc. pr. Wow. *circumfudit:* male. *Id.*—1 *Omnes peragrare.* Haud paulo rectius idem Fulvius legit, *omnem peragrare.* Omnem, id est, universam, totam. *Scioppius in Symbola.* Bene Fulv. et Wow. ex ipsius Cod. cum Elmenh. et seqq. *omnem*, quomodo etiam margini allevit Is. Vossius. Vide infra ad p. 735. Ed. Flor. Reliqui Mss. et Edd. *omnes.* Oud.—2 Ed. Vulc. pr. *interluuntur:* non male, sed contra Mss. O. Vide ad Met. lib. VI. p. 401. b. *Id.*—3 *Ita illæ universo salo.* V. C. *ita illæ in universo salo:* per 'universum salum' intelligit Mare Atlanticum. Dubitarim vero an legendum sit, in *obverso salo*, hoc est, posito sub nostro horizonte: ut significet *obversum* τὸ ἀντίπορθμον, quod dixit Aristoteles: neque tamen assevero. Nam Apuleius in sua versione τὸ ἀντὶ ad similitudinem potius referre videtur. *Vulc.* *In* e suo Cod. addidit Vulc. cum seqq. et astipulatur Florent. A reliquis et Edd. prioribus abest. Vulc. male conjecit *obverso:* sed et ipse non asseverat. *Oud.*—4 Ἡ δὲ σύμπασα, *&c.* Hæc [Aristotelis] in Apuleio non leguntur, tam excuso quam manuscripto, non quod illa ab ipso præterita esse credam, aut neglecta, (magnopere enim ad rem faciunt,) sed quod scribæ vitio sint omissa. *Vulc.* Bene judicat Vulc. *Oud.*—5 Bened. *mutuis nexibus et artis aff.* Id. —6 Vulgo *quinque juges.* Elmenhorstius. Perperam Floridus. Copulæ hæ

NOTÆ

[y] *Et quinque conjuges copulæ*] 'Conjuges' hic *conjungentes* sonat, estque nomen adjectivum, quod refertur ad 'copulæ,' nisi malimus Elmenhorstia-

tur,[7] ut adhæreant etiam[8] gravioribus leviora. Aquam in se habet tellus:[z] et aqua, ut alii putant, [713] vehit terram: aër ex aqua gignitur: ignis aëria densitate[9] [a] conflatur. Æther vicissim, ignesque illi immortalis Dei vivacitate[b] flammantur. Hujus divini ignis origine incensi, per totius mundi convexa[1] illustribus facibus ignescunt. Superna[2] quapropter Dii superi sedes habent, inferna ceterorum animantium terrena possident[3] genera, per quæ serpunt, et

cognationibus, et quinque vincula conjungentia copulantur sibi invicem, disposita hoc ordine, ut leviora annectantur etiam gravioribus. Terra in se continet Aquam: et Aqua, quemadmodum existimant alii, fert Terram. Aër procreatur ex Aqua: Ignis fit ex Aëre se spissiore. Æther vice versa, et illi ignes accenduntur ardore Dei immortalis. Inflammati influxu illius Ignis divini, exardescunt in insignes lampadas per supremum dorsum universi mundi. Quam ob causam Dii cœlestes habent pro habitationibus superiora loca, species terrestres reliquorum animalium habent

tam arcte connexæ sunt, ut merito *conjuges* dicantur; neque etiam vulgo, sed in sola Ed. Vulc. tert. editur *juges*. Ceteræ omnes cum Mss. *conjuges*. Bened. *conjugales*. Oud.—7 Leid. et Bas. 2. *aptantur*. Elmenhorstius. Ms. Vulc. sive Leid. et ejus Edd. sec. tert. Wow. *aptantur*. Bened. *continentur*. e Glossa. Vide ad Met. lib. III. p. 211. b. *Oud.*—8 Voss. sec. *et*. Id.—9 *Ignis ex aëria densitate*. Dele τὸ *ex* auctoribus Mss. Florent. Voss. sec. Bened. Ed. Junt. post. ante quam habent libri editi *aëris condensitate*. Bened. *aëri*. Mox pro *divini ignis* Bened. *d. generis*. Id.—1 Aldus *M. connexa*, male. Vide notas ad Arnobium. *Elmenh.* Junt. post. quoque *connexa*. Sed 'convexa cœli' passim apud poëtas. Infra p. 733. 'sphæræ convexa.' *Oud.*—2 Vid. Not. Var.—3 *Infima ceterorum animantium terr. possid.* Cod. meus Ms. adjicit *genera*: quod quidem sensum pleniorem reddit, præcipue si post *infima* subjungas notam interpunctionis. *Vulc.* Idem Ms. *Inferna ceterorum*, quod præ illo placet. *Scioppius in Symbola.* *Inferna*, &c. Totam hanc periodum depravatam recte emendavi. *Wower.* Et ego malim *inferna*, ut respondeat sono τοῦ *superna*. Dein *genera* exulat ab Edd. ante Vulcan. sed

NOTÆ

nam lectionem respuere, et legere, *quinque-juges* (hoc est *quintuplices*) *copulæ*, ut erat in vulgatis.

[z] *Aquam in se habet tellus, &c.*] Hanc Elementorum connexionem aliter, et certe clarius, explicat hic Arist. πέντε δὴ στοιχεῖα ταῦτα ἐν πέντε χώραις σφαιρικῶς ἐγκείμενα, περιεχομένης ἀεὶ τῆς ἐλάττονος τῇ μείζονι, λέγω δὲ, γῆς μὲν ἐν ὕδατι, ὕδατος ἐν ἀέρι, ἀέρος ἐν πυρὶ, πυρὸς δὲ ἐν αἰθέρι, τὸν κόσμον ὅλον συνεστήσατο. 'Quinque igitur hæc Elementa, in regionibus totidem globose incubantia, mundum ipsum ita totum coagmentarunt, ut minor regio semper a majori cohibeatur. Terra (verbi gratia) ut ab Aquæ globo, Aqua ab Aëris, hic ab Ignis, Ætheris denique globo Ignis coërceatur.' Apuleius non connexionem continentis et contenti, sed mutuam eorundem Elementorum transmutationem explicat.

[a] *Ignis* [*ex*] *aëria densitate*] Sed prius rarefacta et extenuata.

[b] *Immortalis Dei vivacitate*] Ardore et spiritu quem ipsis indidit supremus ille conditor orbis.

erumpunt,[4] et scatent flumina, fontes, et maria, quæ meatus[5] et lacunas et origines habent[6] in gremio terrarum.[7] Ipsarum vero[8] insularum, quæ sunt in nostro mari,[c] digna memoratu[9] Trinacria est,[d] Eubœa,[e] Cypros[1 f] atque Sardinia,[g] Creta, Peloponnesos,[2 h] Lesbos:[i] minores autem aliæ,

ima, per quæ fluvii, fontes, et maria errant, et prodeunt, et scaturiunt, quæ habent transitus, et lamas, et scaturigines in sinu Telluris. Ex ipsis autem insulis, quæ sunt in nostro mari, dignæ memoria sunt Sicilia, Eubœa, Cyprus, et Sardinia, Creta, Peloponnēsus, Lesbos; aliæ vero minores disseminatæ sunt per patentes pla-

agnoscunt Mss. O. at vero Wower. audacter ejiciens *terrena*, transposuit *genera possident.* Aristot. dixit ζῶα ἐφήμερα. *Terrena* videtur addidisse Noster, quia omnia animantia terræ attribuit, uti etiam *aves*, ut pluribus disserit de Deo Socratis. *Oud.*—4 Locus manifeste mutilus. Sensus enim ipse notat desiderari aliquid. Quo pacto enim hæc inter se cohæreant, *Infima possident, et erumpunt? &c.* Lege itaque veteris mei exemplaris beneficio, *per quæ serpunt et erumpunt, et scatent flumina, fontes, et maria:* ut τὸ *serpunt* ad ' flumina;' τὸ *erumpunt* ad ' fontes;' τὸ *scatent* ad ' maria' referri possit: tametsi non ignoro Scaturigines proprie Fontium esse, Græcis πομφόλυγες. *Vulc.* F. legendum: *Et erumpunt flumina, scatent fontes et maria.* Vetus poëta apud M. Tul. Tusc. I. *fontes scatere herbis prata convestirier.* Brantius. Lege cum Brantio *Erumpunt f. scatent fontes et maria.* Elmenhorstius. Bened. *serpent.* Male et contra Mss. O. ab Edd. ante Vulcan. absunt *per quæ serpunt.* Præterea prave Vulc. Ed. sec. non habet *et* ante *erump.* nec ante *scatent* Edd. Ald. Junt. post. Bas. sec. Lugd. Colv. unde Wower. corrigebat *serpunt erumpunt et scatent:* sed bis *et* agnoscunt recte Mss. O. et Edd. ceteræ. *Oud.*—5 Ms. Vulc. *lacus*, male. *Id.*—6 Voss. sec. *origenes.* Bened. *habet.* Id.—7 Edd. ante Junt. post. *terræ:* contra Mss. O. Infra p. 729. ' concutiant solida terrarum.' pag. 741. ' tremoribus terrarum.' *Id.*—8 Hic in Rom. cod. desiderantur versus 67. *Elmenh.* Tota hæc descriptio Geographica usque ad verba *nebula constat, &c.* deest Edd. Rom. Vic. Ven. Junt. pr. Bas. pr. Aldus egregium hoc supplementum primus adjecit, et tum Junt. post. &c. *Oud.*—9 *Dignæ memoratu.* Florent. Vulc. Voss. sec. *digna.* Bene, si ita distinguas *in n. mari, digna memoratu Trinacria est, Eubœa, &c.* Bened. *memoratque.* Pro *est* Lipsius legit *et.* Id.—1 *Cyprus.* Bened. Voss. *Cypros.* Recte. *Id.* —2 Bened. *Peloponnenses.* Voss. *Pelopennesos.* Edd. quædam *Peloponnessos:*

NOTÆ

[c] *In nostro mari*] Mediterraneo. Solum enim illud alluit Græciam, ubi hæc scripsit Aristoteles.

[d] *Trinacria est*] Sicilia maxima totius Mediterranei maris insula. Sic dictam putant ἀπὸ τρίων ἄκρων, a tribus Promontoriis, Pachyno, scilicet, Lilybæo, et Peloro.

[e] *Eubœa*] Sita est in Ægæo mari, contra Bœotiam, a qua Euripo separatur.

[f] *Cypros*] In extremo fere Mediterraneo mari, contra Syriam.

[g] *Atque Sardinia*] Cui adde Corsicam, quæ Græcis Κύρνος. Eam non omittit Aristoteles. Hæ duæ insulæ positæ sunt contra Ligures et Hetruriam.

[h] *Peloponnesos*] Hodie *Morea.* Hæc tamen insula non est, sed peninsula, Corinthiaco Isthmo Græciæ continenti adhærens. Aristoteles certe, in hac insularum enumeratione, ejus non meminit.

[i] *Lesbos*] Sita est contra Troada. hodie *Metelin* dicitur, ab urbe prima-

ut nævuli quidam,[3] per [714] apertas ponti sunt sparsæ regiones:[4] [k] aliæ Cyclades dictæ, quæ frequentioribus molibus alluuntur.[l] Maria majora sunt, Oceanus et Atlanticum,[5] [m] quibus orbis nostri terminantur anfractus. Sed occiduarum partium mare per angustias oris arctatum, in arctissimos sinus[6] funditur: et rursus a columnis Herculis[n]

gas maris, tanquam quædam maculæ: simul et aliæ vocatæ Cyclades, quæ habent scopulos crebriores. Maria majora sunt, Oceanus, et mare Atlanticum, quibus ambages nostri Orbis finiuntur. At mare partium Occidentalium constrictum angustiis sui ostii, effunditur in sinus angustissimos: et iterum refusus a Columnis Her-

male. *Id.*—3 Vulgo *nebulæ*, male. *Elmenh.* Edd. Ald. Junt. Colv. *nebulæ quidem.* Ms. Bened. *nubulæ quædam*, et a m. sec. *nebulæ.* Voss. uterque *nebuli quidem.* Vulc. *nebuli quidam*, atque ita quatuor Codd. Lislæi: unde optime Lips. Vulc. cum seqq. correxere *nævuli quidam*, quomodo in Cod. Florent. esse videtur. Vide Syll. Epist. Burm. tom. I. p. 362. 672. Adde omnino Pontan. ad Macrob. lib. II. Somn. Scip. c. 5. ' In ipsis quasi maculis ubi habitatur.' Eodem modo loci editiores *verrucæ* vocantur. Vide ad Gell. lib. III. c. 7. Sic infra *tuberes* legit Pontanus, ubi vulgo *nubis admodum sparsæ* e conjectura Wowerii, qui ideoque et hic *nebulæ* male retinet: at vide eo loco. *Oud.* Vid. Not. Var.—4 Sive patens maris æquor. Vitiose *opertas* Edd. Vulc. sec. Wow. solenni variatione. *Oud.*—5 Voss. sec. *Athalanticum.* Bened. *Atlanticus:* male. *Id.*—6 Voss. sec. *in sinos:* et cum Bened. statim *rursum.*

NOTÆ

ria Mytilene.

[k] *Aliæ ut nævuli quidam per apertas Ponti sunt sparsæ regiones*] Sic παραφραστικῶς exprimit, quas Aristoteles hic Σποράδας vocat, id est, 'sparsas.' Earum nomina, sicut et Cycladum, vide apud Plinium, lib. IV. cap. 12.

[l] *Quæ frequentioribus molibus alluuntur*] Unde eas Cycladas dictas nonnulli putant, quod propter frequentes, quibus scatent, scopulos, nautæ necesse habeant longo illas circuitu ambire, nec possint transire per medias. Sic autem intellige 'frequentioribus molibus alluuntur,' non, quasi velit eas frequentioribus aquarum molibus seu fluctibus allui, sed quod, habentes ipsæ frequentiores moles seu scopulos excurrentes, alluantur a mari.

[m] *Oceanus et Atlanticum*] Male distinguit Atlanticum ab Oceano, quasi distincta maria sint, et illud non sit hujus pars. Melius Aristoteles Πέλαγος δὲ τὸ μὲν ἔξω τῆς οἰκουμένης Ἀτλαντικὸν καλεῖται, καὶ ὁ Ὠκεανὸς περιῤῥέων ἡμᾶς. 'Pelagus autem, quod est extra orbem a nobis habitatum, Atlanticum dicitur, et Oceanus, quo circumluimur.'

[n] *A columnis Herculis*] De his Columnis variæ omnino sunt opiniones, quas vide apud Strabonem sub finem libri tertii. Certum est per illas intelligi fauces freti illius, quod mare Mediterraneum cum Oceano conjungit, ad quod Hercules Columnas suæ peregrinationis metas erexisse traditur: quonam hoc in loco, id vero maxime ambigitur et controvertitur. Has tamen Columnas ponunt vulgo Geographi in montibus seu promontoriis Calpe in Hispania et Abyla in Africa.

refusum, in immensam latitudinem panditur, sæpiusque coëuntibus terris, veluti[7] quibusdam fretorum cervicibus, premitur,[8] et idem rursus cedentibus terris est immensum. Primum igitur Columnis[9] navigantibus[o] dextrum latus [715] duobus sinibus maximis cingitur, quorum primus duas Syrtes habet, alter imparibus quidem sinuatur figuris, sed in maxima divisus est maria: quorum unum Gallicum dicitur, alterum Africum,[1] quod quidem Aristoteles Sardiniense[p] maluit dicere; tertium, Adriaticum pelagus.[q] His jungitur Siculum,[r] et post Creticum,[s] et, indiscretis finibus,

culis, extenditur in spatium vastissimum, et sæpe terris invicem accedentibus, coarctatur tanquam quibusdam faucibus fretorum, idemque, terris recedentibus, iterum est vastissimum. Primum ergo qui navigant a Columnis Herculis, habent a dextra parte duas oras maximas, in quarum prima sunt duæ Syrtes; altera flectitur quidem figuris inæqualibus, verum distribuitur in maxima maria: quorum unum vocatur Gallicum, alterum Africum, quod Aristoteles quidem maluit vocare Sardoum: tertium est mare Adriaticum. Siculum conterminum est his, ac deinde

Id.—7 Ed. Vulc. tert. *velut.* Id.—8 Al. *cer. procedentibus.*—9 Alii *columnas.* Vid. Not. Var.—1 Bened. *Africanum.* Oud.—2 Ald. *Pamphylicum.* Arist.

NOTÆ

[o] *Columnis navigantibus*] Et Hispanicam oram legentibus: sic enim ad dextrum latus habent non Syrtes modo omnemque Africæ oram, sed et totum ipsum Mediterraneum mare: alias, si recto cursu a Columnis navigetur, a dextra quidem erunt Syrtes; at cetera, quæ post memorat, erunt ad sinistram. Non accurate hic expressit Aristotelis mentem: verba ejus sunt: *πρῶτον μὲν οὖν λέγεται ἐγκεκολπῶσθαι ἐν δεξιᾷ εἰσπλέοντι τὰς Ἡρακλείους στήλας διχῶς, εἰς τὰς καλουμένας Σύρτεις, ὧν τὴν μὲν μεγάλην, τὴν δὲ μικρὰν καλοῦσιν. ἐπὶ θάτερα δὲ οὐχ ὁμοίως ἀποκολπούμενος, τρία ποιεῖ πελάγη, τό τε Σαρδώνιον, καὶ τὸ Γαλατικὸν καλούμενον, καὶ Ἀδρίαν.* 'Ac primum quidem insinuari dicitur dextrorsus ab Herculis Columnis intro navigantibus, in utramque Syrtim, (alteram earum magnam, alteram parvam vocant:) at vero in alteram partem non jam itidem sinuosus, efficit tria maria, Sardonium, Gallicum, et Adriam.' Male Colvius reponit, *Columnas navigantibus.* Verba Aristotelis, quibus nititur, *εἰσπλέοντι τὰς Ἡρακλείους στήλας*, id non sonant, sed tantum 'Columnas ingredientibus,' ab Oceano nempe in mare Mediterráneum: quod coincidit cum expressa lectione.

[p] *Sardiniense*] *Σαρδώνιον*, quod videtur apud Aristot. et ipsum Tyrrhenum seu Tuscum mare complecti.

[q] *Adriaticum pelagus*] *Golphe de Venise*: complectitur Illyricum, Dalmaticum, et Liburnicum. Nomen huic quondam fecit urbs Adria: dictum est etiam Italis Mare Superum, respectu scilicet Tyrrheni, quod Inferum vocabatur.

[r] *Siculum*] Quod a Sicilia Cretam usque extenditur.

[s] *Creticum*] A Creta ad Cyprum.

Pamphylium,[2] Syrium, Ægyptium.[t] Sed ante Ægæa et Myrtoa sunt maria.[u] His[3] sane vicinus est Pontus,[w] sinus amplissimus maris nostri, cujus extremus recessus in Mæotin[x] senescit, et ex Hellesponti fonte[4 y] concipitur,

Creticum: et limitibus non separatis, Pamphylium, Syrium, Ægyptium. Verum prius sunt maria Ægæa, et Myrtoa. Pontus quidem, vastissimus sinus nostri maris, est his propinquus: cujus ultimus angulus deficit in paludem Mæotidem, et nasci-

Παμφύλιον. *Colv.* *Ægæa.* Eadem *Regia*, quod falsum esse, arguit Aristoteles. *Idem.* *Et indiscretis finibus Pamphylium, Syrium, Ægyptium. Sed ante Ægæa et Myrtoa sunt maria.* Non distincte satis hic locutus est Auctor, nec dubito, quin sit corruptus. *A dextro latere*, et ait Aristot. τῇ μὲν, sunt *Pamph. Syr. et Ægypt. maria.* *A sinistro* vero *Ægæa et Myrtoa*, τῇ δέ. Nihil hic facit τὸ *ante*. Pro *et* quoque in Mss. Fulv. Bened. Voss. sec. *eo*, sc. latere, ut edidere Elm. et Scriv. Pro *Ægæa* in Vulc. Voss. sec. est *regea* in Florent. Ed. Ald. *regia*. Forsan *sed altero Ægæa, &c.* Latet certe tale quid. Ceterum *Pamphylium* Mss. Vulc. Voss. sec. Bened. Florent. Dein *Assyrium* Mss. iidem, ut et Fulv. et Voss. pr. Recte. Passim autem confunduntur, ut Mss. Apollodori lib. III. p. 223. *Syri* sæpissime *Assyrii* audiunt. Vide ad Justin. lib. I. et ad Sueton. Cæs. c. 22. Dein τὸ *et* cum Florido edidi ante *Myrtoa*, auctoritate Cod. Bened. A reliquis Mss. et Edd. abest. *Oud.* Nil muto. Antequam ad *Pamphylium, &c.* venimus, occurrunt *Ægæum* et *Myrtoum*. J. Bosscha.—3 Voss. sec. *is.* Oud.—4 *Hellesponti fontibus.* Malim legere *faucibus*, respectu ad verbum quo Aristoteles utitur συνεστόμωται, quod et Budæus vertit, ‘In fauces contracta est.’ Pomp. Mela: ‘Qua diffunditur, alia aliis locis cognomina acceptat: ubi primum se coarctat, Hellespontus vocatur; Propontis, ubi expandit:’ quo eleganti Metaphora Apuleius ‘Vestibulum’ vocat. Non celabo tamen etiam hoc, in Ms. meo Cod. legi *Ex Hellesponti fonte:* rectius quam, *Ex fontibus.* Vulcanius. In Græco: συνεστόμωται. Rectius igitur erit: *Ex Hellesponti faucibus:* quod etiam aliis notatum. *Wower.* *H. fonte.* Ald. *H. fontibus:* alii *H. faucibus:* recte. *Elmenh.* Primo ante *ex H.* τὸ *et* abest a Mss. Bened. Voss. sec. Tum *Ilesponti* Bened. Tandem prave Elm. et seqq. receperunt conjecturam Vulcanii *faucibus* ex Aristotele; sed ille verbo συνεστόμωται non ita utitur; verum ait de ponto πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον συνεστόμωται τῇ καλουμένῃ Προποντίδι.

NOTÆ

[t] *Et, indiscretis finibus, Pamphylium, Syrium, Ægyptium*] Quæ quidem maria a regionibus, quas alluunt, nomina sortita sunt: multa alia omittit, puta Carium, Rhodium, Cyprium, Phœnicium, Judaicum, Cyrenaicum, &c. quæ fusius vide apud Geographos.

[u] *Sed ante Ægæa et Myrtoa sunt maria*] Myrtoum mare, a Myrto insula dictum, pars est Ægæi, sicut et Icarium, cui nomen fecit Icaria insula, seu, ut fabulæ volunt, Icarus Dædali filius, et Carpathium ad Carpathum insulam. Ægæum porro mare situm est inter Græciam, Asiam minorem, et Cretam insulam.

[w] *Pontus*] Euxinus, quondam a feris accolarum moribus ἄξενος, seu ἄξεινος, hoc est, ‘inhospitalis’ dictus.

[x] *In Mæotin*] Paludem, cui jungitur freto illo, quod Bosphorus Cimmerius appellatur: ibi ‘Taurica Chersonesus.’

[y] *Ex Hellesponti fonte* [*faucibus*] Huic freto nomen fecit Helle Phryxi

vestibulumque ejus Propontis[5] vocatur.[z] Ab ortu Solis Oceanus est, Indicum et Persicum mare conferens.[a] [716] Hinc patescunt finitima Rubri maris, quæ per angustas longinquasque fauces in Hyrcanium et Caspium flectuntur simul:[b] ultra quæ[6] profundæ vastitatis esse maria credun-

tur ex angustiis Hellesponti, atque ejus introitus appellatur Propontis. A Solis ortu est Oceanus profundens mare Indicum et Persicum: illinc fines maris Rubri aperiuntur: qui simul derivantur per angustias longas et arctas in Hyrcanium et Caspium mare: post quæ putantur esse maria profunda et immensa. Postea Scy-

quis autem ita loquitur 'concipi e faucibus?' Male quoque Is. Vossius conjecit *Hellesponti freto.* Verum Edd. priores habent *fontibus:* at Mss. quod sciam omnes dant *fonte,* ut bene edidit Vulc. ac revocavi, ut passim loquuntur auctores. Initium ponti facit ab Hellesponto. Mela lib. III. cap. 7. 'Ganges multis fontibus conceptus.' Lucan. lib. II. vs. 403. 'Fontibus hic vastis inmensos concipit amnes.' Curt. lib. VI. c. 4. § 5. 'Velut ex alio fonte conceptus editur.' Statim recte sequitur 'per angustas fauces.' αὐχένα. ubi Bened. *angustia.* Oud.—5 Bened. *Proponticus.* Voss. sec. *Propontius.* Id.—6 *Flectuntur: simul utraque.* Locus depravatus cum a vitiosa distinctione, tum vero ab insigni corruptione duarum vocum, quæ in unam coaluerant. Claude itaque periodum post *simul:* ut legas, *flectuntur simul:* deinde ita lege: *ultra quæ* (maria scil. Hircanum et Caspium) *profunda, &c.* ut *ultra quæ* explicet illud Aristotelis τὸ δὲ ὑπὲρ ταύτην. aperto sensu.

NOTÆ

soror. Vide Ovid. Fastor. lib. III.

[z] *Vestibulumque ejus Propontis vocatur*] Quod sit πρὸ τοῦ Πόντου, ante Pontum. Hodie dicitur *Mer de Marmara.*

[a] *Indicum et Persicum mare conferens*] Interpretatus sum 'profundens,' juxta Aristotelis mentem, cujus textum non expressit fideliter hic Apuleius. Verba Aristotelis sunt: πρός γε μὴν ταῖς ἀνασχέσεσι τοῦ ἡλίου πάλιν εἰσρέων ὁ Ὠκεανὸς, τὸν Ἰνδικόν τε καὶ Περσικὸν διανοίξας κόλπον, ἀναφαίνει συνεχῆ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν διειληφώς· 'Rursus ab ortu Solis influens Oceanus, aperto sinu Indico ut Persico, videtur etiam mare Rubrum contiguum complecti.'

[b] *Quæ per angustas longinquasque fauces in Hyrcanium et Caspium flectuntur* [*feruntur*] *simul*] Et hoc male respondet Aristotelico textui: videtur hic Apuleius mare Caspium a finibus maris Rubri derivare; quod absurdissimum. Aristoteles vero tolerabilius ab Oceano Septemtrionali; sed et ipse fallitur: cum nullo enim altero mari communicat mare Caspium, nisi forte subterraneis meatibus cum Ponto Euxino; quod nonnullos existimasse video, atque in his Aristotelem, teste Postello, lib. I. de Universitate. At error ille de origine Caspii maris communis fuit Aristoteli cum veteribus omnibus Geographis, quibus Septemtrionales mundi plagæ minus erant cognitæ. Strabo lib. II. ait terram nostram, mari circumdatam, in se ab Oceano multos admittere sinus: maximos autem quatuor; de quibus is, qui ad Septemtrionem spectat, Caspium vocatur mare, sive Hyrcanum. Persicus autem sinus et sinus Arabicus a me-

tur. Deinde paulatim Scythicum et Hiberum freta,[7] [c] et rursum mare, per quod Gallicum sinum [8] atque Gaditanas columnas circumvectus Oceanus, orbis nostri metas includit. Sed in altera parte orbis jacent insularum aggeres maximarum: Britanniæ[9] duæ, Albion et Hibernia,[1] [d] iis, quas supra diximus, majores. Verum hæ in Celtarum[2] finibus sitæ. Non minores vero[3] ultra Indos, Taprobana,[e]

thicum mare et Hiberum sensim succedunt, et iterum mare illud, per quod Oceanus circumfluens sinum Gallicum et Columnas Herculis, claudit terminos nostri orbis. At in altera parte orbis moles insularum maximarum sitæ sunt: nempe duæ insulæ Britannicæ Albion et Hibernia, majores illis quas ante memoravimus. Sed hæ jacent in vicinia Gallorum. Trans Indos autem non minores sunt insulæ, Tapro-

Vulc. Optime, et confirmat Bened. si non fallunt excerpta. *Oud.*—7 *Scythicum et Hybernum fretum.* Ald. *Scy. et Hiberum fretum.* Aristoteles quidem: ὑπὲρ τοὺς Σκύθας καὶ Κελτικήν. *Colv.* Mss. O. *Hiberum* et Edd. præter Bas. sec. Lugd. Colv. qui dedere *Hybernum.* Intelligit Aristoteles mare, quod fluit juxta Germaniæ et Celticæ oras, et videtur noster Auctor per errorem Germanicum mare vocasse *Hiberum*, quod est proprie Hispanicum, ab Hibero flumine, inductus in eum per nomen *Celtiberiæ;* nam de *Hibernia* non potest derivari, quia eam ipse statuit in alio orbe. Scalig. *Iberium.* Dein Mss. Bened. Voss. uterque *freta.* Recte. Vide ad lib. I. de Dogm. Plat. p. 184. a. *Oud.*—8 *Gallicum sinum.* Male *sinum* abest Mss. Bened. Vulc. Voss. et Edd. Junt. post. Bas. sec. Lugd. Colv. Vulc. pr. Wow. Servavit hanc vocem recte Florent. cum Aldo, Vulc. sec. et seqq. Γαλατικὸν κόλπον Aristot. Statim Bened. Voss. sec. *circumventus.* Id.—9 *Britannicæ.* Ita ex Aristotele refinxit Vulc. Ed. sec. et ex eo seqq. Verum priores cum Mss. omnibus *Britanniæ*, quod mutari non debuit. Utraque enim insula dicta est Britannia. Hinc *Britanniæ*, ut 'Galliæ,' 'Hispaniæ' Plinio lib. IV. c. 16. Catullo bis Ep. 26. et 42. *Id.*—1 Vid. Not. Var.—2 Bened. Voss. uterque *Celtorum.* Oud. —3 Putarim legendum, *Haud minores.* Aristot. οὐκ ἐλάττους. *Vulc.* Puto legendum *Non minores vero ultra Indos, Taprobana et Phebol.* Brantius. Vulcanius, *Haud minores vero.* Bene. *Elmenh.* Wower. quoque pro *sunt* fecit *non*, quia in Mss. et Edd. vett. non comparet *haud;* quæ sane emendatio

NOTÆ

ridionali mari infunduntur: quartus magnitudine alios superans, a Columnis Herculis oritur, estque mare Mediterraneum. Idem sentit de Caspio mari Plinius, lib. VI. cap. 13.

[c] *Deinde paulatim Scythicum et Hiberum freta* [*fretum, &c.*] Et hæc apud Aristotelem aliter leguntur: εἶτα κατ' ὀλίγον ὑπὲρ τοὺς Σκύθας καὶ Κελτικὴν σφίγγει τὴν οἰκουμένην πρός τε τὸν Γαλατικὸν κόλπον, καὶ τὰς προειρημένας Ἡρακλείους στήλας; 'tum autem supra Scythas Celtasque sensim astringit orbem terrarum adusque sinum Gallicum, et supradictas Columnas Herculeas.'

[d] *Albion et Hibernia* [*Ierna*] Arist. Ἀλβίον καὶ Ἰέρνη, Stephanus Ἀλβίων καὶ Ἰέρνη. Ptolemæus Ἀλουΐων καὶ Ἰουερνία, quam quidem Plin. 'Hiberniam' appellat: quæ hic 'Albion,' Straboni simpliciter Βρεττανικὴ dicitur.

[e] *Taprobana*] Cluverio *Ceylan.* at melius aliis *Sumatra.* Taprobanem enim hic Aristoteles ait esse πεϱὰν

et Phebol:[f] multæque aliæ orbis ad modum sparsæ[4] [717] hanc nostram insulam, (id est, hunc terrarum orbem,) quam maximam diximus,[5] ornamentis suis pingunt, et continuatione, ut quibusdam sertis coronant. At enim hujus terræ, quam nos colimus,[6] latitudo quadraginta,[7] prolixitas sep-

bana, et Phebol: et multæ aliæ, dispersæ quasi nubes, decorant suis ornamentis nostram hanc insulam, quam diximus maximam esse, (hoc est, hunc Orbem terrarum,) et eam coronant sua serie veluti quibusdam sertis. Ceterum latitudo hujus Terræ, quam nos habitamus, continet quadraginta millia stadiorum, longitudo vero septua-

mihi præplacet, quam cum Elmenh. et seqq. interponere *haud*. Oud.—4 *Multæque al. urbes admodum sp.* Ingeniose Schickeradus *m. a. u. nubis ad modum sparsæ*. Elmenhorstius. Schickeradi conjecturam tacite sibi vindicavit Wow. et in textum recepit Floridus. Hinc et Wow. retinet supra *minores aliæ, ut nebulæ quædam per ponti regiones sparsæ:* sed sine dubio ibi rectum est *nævuli quidam*, et hic saltem tum etiam *nubium* debuerat dici. Mss. et Edd. vett. constanter habent *urbes*, vitiose. Edd. Wow. Elm. *urbis*. Scriv. vero edidit *uberis*. Credo eum intellexisse mamillæ rotunditatem. Aristoteles enim ait *κύκλῳ περιστεφάνωνται τὴν οἰκουμένην*: quod Noster reddidit *continuatione, ut quibusdam sertis coronant*. Salm. ad Sol. p. 1111. Ed. vet. 782. Ed. ult. *Breves adm.* At Pontanus ad Macrob. lib. II. Somn. Scip. c. 5. emendat *tuberes admodum:* ut maneat in metaphora, quia de majoribus insulis *aggeres* dixerat. Obstat tamen *admodum*, quod malim cum viris doctis in duas voces secare *ad modum*. Quare accedo adhuc Is. Vossio, qui margini allevit *orbis*, i. e. *κύκλῳ*. Præsertim si cum Wowerio deleas *hunc terrarum orbem*. *ἐπέχω* tamen. Est enim et in hoc quod displicet. *Oud.*—5 Cod. Ms. hoc pacto legit, *Hunc terrarum orbem quam maximum, ut diximus, &c.* quam lectionem magis probarim: aut si priorem retinere libet, *τὸ quam maximam diximus*, videtur transponendum esse atque ita legendum: *hanc nostram insulam, quam maximam diximus*, id est, *hunc terrarum orbem, &c.* dixit enim supra, 'Omnem hanc terrenam immensitatem Atlantici maris ambitu coërceri, insulamque hanc unam esse cum insulis suis omnibus.' Hic itaque universum orbem terrarum sive omnem hanc terrenam immensitatem *Insulam maximam* vocat. *Vulc.* *Hunc terrarum orbem*. Dele glossema. *Elmenh.* Cum Vulcanio Elm. edidit *orbem quam maximum, ut dix.* et sane ita videtur quoque esse in Florent. Certe Bened. habet *ut diximus.* Sed nihil opus est mutatione aut deletione, si cum Scriverio et aliis uncis illa includimus. Aristot. *τὴν οἰκουμένην ταύτην, ἣν δὴ νῆσον εἰρήκαμεν*, ut et Auctor noster supra. *Idem* Voss. sec. pro *id est*. Oud.—6 Bened. *qua nos colimus:* non ineleganter. *Id.*—7 Bened.

NOTÆ

Ἰνδῶν, et *λοξὴν πρὸς τὴν οἰκουμένην*, et Strabo lib. II. eam oblongam esse: quod Sumatræ optime convenit.

[f] *Et Phebol*] Male Elmenhorstius reponendum censet *Telos*. Aristoteles hic: *καὶ ἡ Φεβὸλ καλουμένη κατὰ τὸν Ἀῤῥαβικὸν κειμένη κόλπον*. Ex hoc Aristotelis loco Phebol videtur esse insula *Zocotora*, quæ ante Arabici sinus fauces sita est. Verum hæc minor est, quam ut possit cum Britannicis conferri. Libentius crediderim esse *Madagascar:* sed non parum affert scrupuli ejus ab Arabico sinu distantia major, quam ut possit dici ad eum sita.

tuaginta millia[8] stadiorum tenet.[g] Sed in divisione terrarum orbis, Asiam et Europam, et cum his, vel sicut plures præterea, Africam[9] accepimus. Europa ab Herculis columna usque Ponticum et Hyrcanium mare,[1] ac flumen Tanain[2][h] fines habet: Asia ab iisdem angustiis Pontici

ginta. At in distributione Orbis terrarum admisimus Asiam et Europam, et cum his Africam, ut plerique admittunt. Europa habet terminos extensos a Columnis Herculis usque ad mare Ponticum et Hyrcanium, et fluvium Tanaim: Asia exten-

X. prave. *Id.*—8 Bened. *XX.* Abest τὸ *millia* etiam a Mss. Florent. Voss. utroque, Vulc. et Ed. Ald. ut sæpe solet in Mss. quia notabant modo litera *m.* Id.—9 Dele τὸ *præterea* ex Florent. *Elmenh.* *Et cum his, sicut plures, Africam accepimus.* Sic quidem cum Florent. Edd. vett. Verum Mss. Voss. uterque, Vulc. Bened. cum Edd. Vulc. sec. Wow. *et cum his, vel sicut plures præterea Afr. acc.* quod unice placet. Auctor ait se admisisse in divisione orbis Asiam et Europam, et in his comprehensam Africam, quasi tantum partem Europæ, vel potius, sicut plures, præter eas duas tertiam partem, Africam. Male vero Edd. Vulc. tert. Elm. Scriv. *et cum his præterea sicut plures.* Abest *et* a Bened. *Accipimus* contra Mss. O. est in Edd. Ald. et Junt. post. et Edd. ceteris ante Vulcan. *Oud.*—1 *Ab Herculis Columnis usque Ponticum et Hyrcanium mare.* Mss. Vulc. Voss. sec. et Edd. Vulc. Wow. Elm. Scriv. *ad H. columnas:* sed tum debebat interponi *et usque.* Habent *ab H. columnis* Edd. reliquæ vulgares cum Mss. Bened. Voss. pr. At Ms. Florent. et Ed. Ald. *ab H. columna.* Egregie. Nam alteram columnam statuerunt in Africa, alteram in Europa, de qua hic agit. Vide Melam lib. I. c. 5. et omnino Curt. lib. X. c. 1. 'Cursum Gadis dirigere, ibi namque columnam Herculis esse fama vulgaverat.' Dein male *Pontum* Ed. Floridi. *Hyrcanum* Voss. sec. et Edd. Ald. Junt. post. Sed supra quoque *Hyrcanium.* Id.—2 Sic Mss. et

NOTÆ

[g] *Latitudo quadraginta, prolixitas septuaginta millia stadiorum tenet*] Eandem mensuram habet Aristoteles. Eratosthenes eandem tribuit Terræ longitudinem, at in latitudine nonnihil discrepat: nam pro quadraginta millibus stadiorum, triginta et octo tantum ponit, ut refert Strabo lib. XI. qui quidem Strabo lib. II. eadem servata longitudine, latitudini triginta tantum stadia tribuit. At hæc omnia intellige de Orbe a nobis habitato: totus enim globus terraqueus, secundum eundem Eratosthenem, habet in circuitu ducenta et quinquaginta duo stadiorum millia.

[h] *Et Hyrcanium mare, ac flumen Tanain, &c.*] Si finitur Europa flumine Tanai, non potest certe ad Hyrcanium usque mare pertingere, ut patet tabulas inspicienti. At non bene vertit Aristotelis textum: is enim sic habet: Εὐρώπη μὲν οὖν ἐστιν, ἧς ὅροι κύκλῳ, στῆλαί τε Ἡρακλέους καὶ μυχοὶ Πόντου, θάλαττά τε Ὑρκανία, καθ' ἣν στενώτατος ἰσθμὸς εἰς τὸν Πόντον διήκει· τινὲς δὲ ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ Τάναϊν ποταμὸν εἰρήκεισαν. 'Europa his finibus circumscribitur: Herculis Columnis, Ponti recessibus, Hyrcanoque mari: a quo angustissimus Isthmus ad Pontum pertinet. Nonnulli tamen ab illo Isthmo Tanaim fluvium Europæ terminum esse dixerunt.'

maris[i] usque ad angustias,[3] quæ inter Arabicum sinum[4] et interioris ambitum pelagi, jacet;[5] constringiturque Oceani cingulo[k] et societate[6] nostri maris. [718] Sed alii alio modo, ut quidam ab exordio Tanais usque[7] ad ora Nili Asiæ terminos[l] metiuntur.[8] Africam vero ab isthmo[9] Rubri maris, vel ab ipsis fontibus Nili oriri putant,[1] ejusque in Gaditanis locis fines esse. Sed ipsam Ægyptum plerique Asiæ,[m] plures Africæ adjungunt: ut insularum situm,[2] sunt qui eum finitimis locis comprehendunt, et sunt, qui in

ditur ab iisdem faucibus Ponti Euxini usque ad alias fauces, quæ sunt inter sinum Arabicum, et flexum maris Mediterranei, et coërcetur ambitu Oceani, et connexione nostri maris. Verum alii dimetiuntur fines Asiæ aliter, veluti quidam ab initio Tanais usque ad ostia Nili. Existimant autem Africam incipere ab Isthmo Rubri maris, aut ab ipsis scaturiginibus Nili, atque ejus terminos esse in regione Gadium. At plurimi ascribunt ipsam Ægyptum Asiæ, multi tamen Africæ: quemadmodum et alii aliter constituunt posituras insularum: aliqui enim eas complectuntur cum regi-

Edd. vett. non per *m*. Bened. *Tanaum*. Id.—3 *Pontici maris usque ad alias angustias*. Hæc videntur abundare. *Elmenh.* *Pontici maris* uncis inclusit Wow. et mihi quoque hæ voces pro Glossa suspectæ sunt. Nam si retineas, æque addi debuisset *et Hyrcanii;* ut apud Aristotelem. *Oud.*—4 Sic recte Aldus et Basil. 1. In Flor. et Leid. est *Arabicum finem*, male. *Elmenh.* *Finem* quoque est in Bened. Voss. utroque et Edd. Vulc. Sed aliter Arist. *Oud.*—5 Al. *jacent.*—6 Male exulat τὸ *et* ab Edd. ante Vulc. sec. præter Aldinam. *Oud.*—7 *Usque* abest Mss. Bened. Vulc. Voss. sec. *Id.*—8 Sic recte edidere Ald. Junt. post. et Florid. inter duo commata ponentes, *ut quidam, &c. Nili*, atque ita Mss. Florent. Bened. Voss. sec. *ut* valet *sicut*. Vide Aristot. Aliæ *metiantur*, post *modo* plenius distinguentes; uti τὸ *ut* notet *adeo ut*. Id.—9 Voss. sec. *a ismo*. Bened. *aismo*, suprascr. *p sinu*. Id.—1 *Putandum*. Ita Mss. Vulc. Voss. uterque cum Edd. Vulc. Wow. In Bened. *putandum est*. Dicit Auctor, perinde esse, sive Africæ initium capias ab Isthmo Rubri maris, ut statuit Aristoteles; sive a Nili fontibus, ut alii, monente etiam Arist. *Putant* vero membranæ Florent. et Edd. reliquæ. Forsan fuit *Africa* (sic enim Voss. sec.) *oriri putatur*. Id.—2 Vid. Not. Var.—

NOTÆ

[i] *Angustiis Pontici maris*] Supple *et Hyrcani* ex Aristotele.

[k] *Constringiturque Oceani cingulo, &c.*] Si enim mare Caspium, ut arbitrabantur Veteres, Oceani Septemtrionalis sinus fuisset; tota Asia peninsula fuisset ingens, hinc Isthmo maris Rubri cum Africa, inde angustiis Ponti et Hyrcani maris cum Europa conjuncta.

[l] *Ut quidam ab exordio Tanais usque ad ora Nili, Asiæ terminos, &c.*] Plin. lib. III. in Procemio: 'hinc' (ex Oceano Atlantico per Columnas Herculis) 'intranti, dextra Africa est, læva Europa: inter has Asia est. Termini, amnes Tanais et Nilus.'

[m] *Ægyptum plerique Asiæ*] Vide Plin. lib. v. cap. 9.

alia divisione eas habendas [3] putent.[4] De mari satis dictum.[n] Terreni vero [5] casus [o] ita se habent. Exhalationes duas physici [6] esse dicunt,[p] tenues et frequentes, vixque visibiles ad superiora minari;[7] [q] ex gremio telluris [8] nebularum agmina halitu amnium fontiumque constare, matutinis temporibus crassiora. Harum altera arida est,[r] atque fu-

onibus vicinis, alii autem censent illas esse collocandas in alia distributione. Jam satis dictum est de Mari. Quæ autem eveniunt in Terra, hujusmodi sunt. Physici aiunt esse duas Exhalationes, exiguas et crebras, et trahi sursum vix conspicuas; catervas nubecularum, quæ prodeunt e sinu Terræ, conflatas esse exhalatione fluviorum et scaturiginum, atque esse densiores horis matutinis. Earum exhala-

3 Aut scribendum est, *eum habendum*, aut emendandum, *insulas habendas:* enim Aristoteles: Καὶ τὰς νήσους, οἱ μὲν ἐξαιρέτους ποιοῦσιν, οἱ δὲ προσνέμουσι ταῖς γείτοσιν ἀεὶ μοίραις. *Colv.* Nequaquam mutandum est; satis enim patet, insulas intelligi. *Oud.*—4 *Putant.* Ut *comprehendunt.* Sed Mss. Vulc. Bened. Voss. sec. *putent.* Eleganti modorum variatione, de qua alias sæpe. Vide Ind. Not. *Id.*—5 *Terrenæ vero.* Locus in omnibus Apuleii editionibus mutilus. Huic ex Ms. codice meo ita subveni: *Terreni vero casus ita se habent. Exhalationes duas esse Physici dicunt, &c.* Vulc. *Terreni vero casus.* Τὸ *casus* male delet Flor. et Aldus. *Elmenh.* Male Edd. ante Vulcan. *terrenæ* sine τῷ *casus.* Oud.—6 Mss. Voss. uterque, Bened. *et elationes,* male. Edd. ante Vulcan. *Exh. quas duas.* Dein Voss. sec. *fassice.* Bened. *fasisce.* Abest *Physici* ab Ed. Aldina. Statim *et frequentes* desunt Ed. Vulc. pr. *Id.*—7 *Ad superna minari.* Ἄγεσθαι. Fulvii liber *in mari.* Lipsius *animari,* male. *Elmenh.*—8 *Et gremio telluris.* Lege *e gremio telluris.* Elmenhorstius. Hæc est altera exhalatio. Vide Arist. Contra Mss. O. edunt Elm. Scriv. Flor. *e gremio:* cur non potius *minari; ex gremio t.?* Pro *halitu* Voss. sec. *alitu.* Oud.—9 *Con-*

NOTÆ

n *De mari satis dictum*] Male hoc: neque enim de Mari solum, sed et de Terra habitus est sermo.

o *Terreni vero casus, &c.*] At quæ mox affert, non Terræ soli, sed toti globo terraqueo melius attribuit Aristoteles, qui hic initium facit cap. 4. libri De Mundo.

p *Exhalationes duas physici esse dicunt, &c. ex gremio telluris nebularum agmina halitu amnium, &c. Harum altera, &c.*] Hæc videntur inter se haud ita bene congruere: nec mirum: neque enim Aristotelis textum fideliter expressit: sic habet: δύο γὰρ δή τινες ἀφ' αὐτῆς ἀναθυμιάσεις ἀναφέρονται συνεχῶς εἰς τὸν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀέρα, λεπτομερεῖς καὶ ἀόρατοι παντάπασιν, εἴτι μὴ κατὰ τὰς ἑῴας ἐστὶν, αἵτε διὰ ποταμῶν τε καὶ ναμάτων ἀναφερομέναι θεωροῦνται. 'Duas igitur exhalationes ab eo' (orbe) 'sursum ferri novimus in aëra nobis impendentem, tenues quidem illas omnino, nec nobis conspicuas: nisi si quid est hujuscemodi ad tractus Orientales, et præterea quæ ex amnibus et locis irriguis sublimia ferri videntur.'

q *Ad superiora minari*] Ἄγεσθαι, pelli. Festus: 'Agere modo significat ante se pellere, id est, minare,' &c. De hac voce jam ad libros de Asino.

r *Altera arida est*] Hæc vulgo simpliciter *Exhalatio* dicitur.

mo consimilis,[9] quæ terrenis eructationibus[1] surgit: altera humida,[s] et egelida:[2][t] hanc ex fluentis[3] superioris [719] vaporis natura ad se trahit. Et ex hac quidem nebulæ, rores, pruinæ, nubila, imbres,[4] nix, atque grando generantur:[5] de illa superiore, quam diximus siccam,[6] venti, animæ, flammæ,[7] et fulmina, atque aliæ ignitorum[8] telorum gignuntur plurimæ species. Nebula constat aut ex ortu nubeculæ, aut ex ejus reliquiis. Est autem exha-

tionum una sicca est, et persimilis fumo, quæ exoritur ex ructibus terræ: altera uda est et tepida: virtus caloris superni attrahit eam ad se ex aquis. Atque ex ea quidem Caligines, Rores, Pruinæ, Nubes, Pluviæ, Nix, et Grando creantur. Venti, et Flatus, Fulmina, et multa alia genera missilium inflammatorum generantur ex illa priore exhalatione, quam appellavimus aridam. Caligo conflata est vel ex principio parvæ nubis, vel ex residuo ipsius: est vero exhalatio excalefacta et destituta

similis. Ita et Ms. legit, manifesto procul dubio errore: addendum enim est *fumo:* ut exprimatur *τὸ καπνώδης,* id est, fumo consimilis: qui nimirum sua sponte sursum fertur. quo respexit Apuleius cum dixit, *surgit*, hoc est, sursum vergit. *Vulc.* Nisi fallunt excerpta, *τὸ fumo* extat in Florent. sed ceteri Mss. et Edd. priores non habent: unde Lipsius margini allevit *animæ consimilis.* Oud.—1 *Reluctationibus.* Malim, *eructationibus.* Arist. *Τούτων δὲ ἡ μὲν ξηρὰ καὶ καπνώδης ἀπὸ τῆς γῆς ἀποῤῥέουσα. Colv.* Putarim legendum esse vel *Eructationibus* (nam et hoc verbo *ἀνερεύγεσθαι* utitur Aristoteles) vel *exhalationibus:* tametsi Ms. codex expresse habeat *reluctationibus.* Vulcanius. *Retractationibus.* Non capio has retractationes. Emendandum censeo: *Quæ terrenis eructationibus surgit.* Wowerius. Vulc. Colv. et Wow. *t. eructationibus.* Bene. *Elmenh.* Et in textum recepere Wower. Elm. et seqq. In Mss. O. et Edd. vett. est *reluctationibus.* An *effluctationibus* a flucto *ἐπιῤῥέω?* Arist. *ἀποῤῥέουσα ἀπὸ τῆς γῆς.* Sed in *eructat.* acquiesco. *Oud.*—2 Al. *gelida.* Vid. N. Var.—3 *Ex fluentis* Mss. O. Male Edd. ante Vulcan. *effluentis.* Oud.—4 Bened. *et imbres.* Id.—5 Edd. Ald. Junt. post. Bas. sec. Lugd. *generatur.* Id.—6 Bened. *siccam venusque.* Id.—7 *Venti aquæ flammæ.* Aldus, *verti:* male. Leidens. *a flamine.* Lego, *auram, flamina.* Elmenhorstius. *Venti atque flamina, fulmina, &c.* Hæc lectio est Scriverii, quam tacite recepit quoque Floridus, et desumta ex Aristotele, qui habet: *ἄνεμοί τε καὶ πνευμάτων διαφοραὶ, βρονταί τε καὶ ἀστραπαὶ καὶ πρηστῆρες καὶ κεραυνοὶ,* &c. Ald. Junt. Colv. Vulc. cum Wower. et Elmenh. *Venti, aquæ, flammæ, fulmina;* atque ita Mss. Florent. Bened. et Voss. uterque; nisi quod 3. posteriores dent *et fulmina.* Male pro *flammæ* Elm. conjecit *flamina. Flammæ* enim sunt *πρηστῆρες.* At quid huc faciunt *aquæ?* Lege omnino cum Lipsio et Goesio *animæ,* i. e. *πνεύματα,* spiritus. Inepte autem *verti* est in Mss. Vulc. Voss. sec. Edd. Ald. Vulc. pr. Reposui itaque *Venti, Animæ, Flammæ, et Fulmina.* Vide infra p. 723. 'animis Septemtrionis ac Zephyri temperati Etesiæ.' Auson. in Precat. Cons. 7. 'Apricas ventorum animas.' *Oud.*—8 Bened. *ignipicorum,* et mox *atque ex*

NOTÆ

[s] *Altera humida*] Hæc appellatur *vapor.*

[t] *Egelida*] Ἀτμώδης Aristoteli. Verti, 'tepida.' Catullus: 'Jam ver egelidos refert tepores.' 'Egelidus' est non gelidus: sic 'edurus:' non durus. Virgil. lib. II. Georgic. 'Plantis eduræ Coryli nascuntur.'

latio[9] vaporata et humore[1] viduata, aëre crassior, nube subtilior, cui serenitas abolitionem[2] infert. Nec aliud est serenitas, quam aër purgatus caligine, et perspicue sincerus. Ros vero nocturnus humor est, quem serenitas tenuiter spargit.[3] [u] Glaciem dicimus humorem, sereno rigore concretum.[4] Huic est pruina consimilis, si mollitia[5] roris matutinis frigoribus incanuit.[6] Ergo aër actus in nubem nubilum denset, et ea crassitudo aquarum fœtu se gravidat.[w] Imber exprimitur,[7] cum inter se urguentur[8] nubium densitates, totque diversitatibus pluviæ cadunt, quot modis aër nubilis conditionibus[9] cogitur: raritas enim nubium stil-

humiditate, densior aëre, tenuior nube, quam Serenitas dissipat. Serenitas porro nihil aliud est quam aër purgatus nebula, et clarus, atque purus. Ros autem est humiditas nocturna, quam Serenitas diffundit minutatim: vocamus Glaciem aquam rigentem frigore sereno. Pruina est ei similis, quando nempe Ros mollis albicavit gelu matutino. Si igitur aër impulsus in nubem, condenset eam, atque illa densitas graviores reddat aquas in illa conceptas, Pluvia eliquatur: quando spissitudines nubium premuntur invicem, et Imbres ruunt totidem variis modis, quot aër comprimitur concursibus nubium: nam raritas nubium dispergit guttulas: quæ nubes, quan-

ortu pro *aut ex ortu.* Id.—9 Voss. sec. *exaltatio.* Bened. *ex altero.* Id.—1 Edd. ante Vulcan. contra Mss. carent τῷ *et.* Idem.—2 Bened. Voss. sec. *obolitionem.* Mox pro *caligine* Bened. *caliginem.* Idem.—3 Vide Not. Var.—4 Malim: *frigore.* Wowerius. *Frigore* vulgatum fuerat ante Vulcan. quæ vox statim sequitur. Mss. O. *rigore,* ut bene reposuit Vulc. *Oud.*—5 Al. *mollities.*—6 Bened. *incaruit.* Oud.—7 *Ergo si aër a. i. n. n. denset, et ea crassitudo a. fœtus gravidat, imber exprimitur. Q.* Primo *si* non comparet in ullo Cod. nec Ed. ante Bas. sec. Dein *fœtus gravidat* solus habet Florent. unde sic edidere Elm. Scriv. Flor. In Mss. reliquis est *fœtu gravidat* præter Vulc. Cod. qui cum Edd. ceteris habet *fœtu gravidatur.* Nam certe crassitudo non *gravidat fœtus,* sed ipsa fit *gravida fœtu.* Legendum omnino est, et distinguendum, *Ergo aër, &c. fœtu se gravidat. Imber exprimitur, quum, &c.* Et sic clare Arist. Νέφος, &c. γόνιμον ὕδατος· Ὄμβρος δὲ, &c. Nam male *imber exprimitur* jungunt præcedentibus: quod non fit, cum nubes gravidantur aquis; sed cum jam gravidatæ nubes inter se urguentur et colliduntur. Frustra autem margini *densat* allevit Lipsius. Vide (præter Colv. et Comm. ad Lucan. p. 266. 331.) Lambin. &c. ad Lucret. l. I. vs. 391. 'quia se condenseat aër:' atque ita Mss. aliquot. Veget. l. IV. c. 3. et Septim. de B. Troj. l. III. c. 5. *Oud.*—8 Ita Ed. Scriv. bene. Al. *urgentur.* Id.—9 Al. *nubium con.* Vid. Not.

NOTÆ

[u] *Quem serenitas tenuiter spargit*] Hinc nunquam Ros est nisi sereno aëre.

[w] *Nubilum denset, &c. fœtu se* [*fœtus*] *gravidat*] *Denset* hic in indicativo est, sicut et *gravidat,* flectiturque a verbo 'denseo,' quo etiam usus Lucret. lib. I. 'Quod si forte aliquis, cum corpora dissiluere, Tum putat id fieri quia se condenseat aër.' Et infra: 'Nec tali ratione potest denserier aër.'

licidia dispergit: quæ,[1] concretæ vehementius, effundunt[2] agmina largiora, et eas aquas, quas imbres vocamus: a quibus hoc differunt nimbi, quod pluvia jugis est:[3] nimbus autem, quanto repentinus[4] est, tanto vehementior: et quanto improvisior præcipitatio ejus est,[5] tanto breviore casu restringitur. [720] Nives autem colligi jactatione densarum nubium constat: nam priusquam in aquam defluant, fractæ ac discissæ[6] spumas agitationibus suis faciunt, et mox gelatus humor rigore frigoris inhorrescit.[7] Hæc, victis nubibus, crebrior ad terram venit. Eam tempestatem[8] nos ningorem[9] [x] vocamus. Grandinare vero tunc dicis,[1] cum aqua nubem lapidoso pondere et festinante perrumpit: eademque vi et ad pernicitatem incita,[2]

do sunt validius condensatæ, effundunt majorem copiam aquæ, et illas aquas, quas appellamus pluvias: a quibus Nimbi in eo discrepant, quod Pluvia diu durat: at Nimbus quo magis est subitus, eo est violentior: et quo ejus casus est magis repentinus, eo etiam breviore spatio temporis, ejus lapsus absolvitur. Certum est autem Nives cogi agitatione Nubium spissarum. Illæ enim, antequam destillent in pluviam, confractæ ac disruptæ spumas agunt suis jactationibus, et statim humor congelatus rigescit asperitate frigoris. Hæc Nix, ruptis nubibus, majori copia descendit ad humum. Nos appellamus illam tempestatem Ninguorem. Tunc autem dicimus grandinare, quando aqua congelata perfringit nubem calculis suis gravibus et properantibus, et excitatur ad velocitatem eadem vehementia, et, mollitia Aëris sibi

Var.—1 Bened. *nubes quæ.* Oud.—2 Edd. Elm. Scriv. Flor. male *affundunt.* Mox pro *hoc differunt* Fulvian. *eo diff.* Id.—3 Crediderim legendum *a quibus hoc differunt Nimbi, quod Imber, Pluvia jugis est.* Vulcanius. Non male. *Oud.* —4 Al. *repentinior.*—5 *Quod improvisior præcipitatio est.* Bene Vulcanius, nisi quod addendum ex Ms. *improvisior ejus præcipitatio.* Sciopp. in Symb. Mss. Fulv. et Florent. cum Vulc. Ed. tert. et seqq. addunt *ejus*, quod abest ab Ed. Vulc. sec. Sed Codd. Bened. Voss. uterque Vulc. *inprovisior præcipitatio ejus est;* atque ita Junt. post. Reliquæ Edd. male *improvisior et præcipitatior.* Oud.—6 Voss. sec. *discisæ* de more. Intelliguntur autem nubes ipsæ, ut patet ex Aristotele. *Id.*—7 Vid. Not. Var.—8 *Eam tempestatem.* Hic iterum desunt in Romano versus 74. *Elmenh.* Usque ad *impulsibus quatit* omnia desunt Edd. primis, Junt. pr. Bas. pr. Aldus primus partim, partim Junt. Ed. post. addidere. *Oud.*—9 Al. *nigrorem* et *nigorem.*—1 *Tunc dicimus.* Voss. sec. *tum.* A Scriv. et Florido est *dicimus.* In Mss. et Edd. ceteris *dicis.* scil. tu Faustine, et alii vulgo. Ald. *discis.* An fuit *dicas?* alibi sic in hoc libro. *Oud.*—2 *Eademque vi et ad pernicitatem incitatur.* Sic tacite edidit Floridus.

NOTÆ

[x] *Ningorem* [*Niguorem*] Sic vertit νιφετόν. Aristotelis. 'Ninguor' porro et verbum 'ninguo,' et adjectivum 'ninguidus,' quo sæpius utitur Ausonius, fluunt ab antiquo genitivo 'ninguis,' quod olim usurpatum fuisse pro *nivis* testatur Priscianus; lib. VI.

et, cedente aëris mollitie,[3] præcipitata, indignatione vehementi humum verberat.[4] Hæc satis erunt[5] de iis, quæ udis elementis aquosisque contingunt. Verum aliæ sunt passiones, cum impulsu[6] frigidioris aëris venti generantur. Nec enim aliud est, nisi multum et vehemens in unum coacti aëris flumen. Hunc spiritum dicimus: licet spiritus ille etiam nominetur,[7] qui animalia omnia extrinsecus[8] vitalia[y] tractus sui vitali et fœcunda ope vegetat. Siccos et superiores[9] mundi flatus ventos nominamus: auras vero, hu-

cedente, præcipitata, magno fremitu percutit Terram. Hæc sufficient de iis quæ eveniunt in Elementis humidis et aquosis. Ast aliæ affectiones sunt, quando Venti excitantur impulsione Aëris frigidioris. Nam Ventus nihil est aliud nisi magnum et violentum fluentum aëris simul collecti. Vocamus eum Spiritum: quamvis ille etiam vocetur Spiritus, qui vivificat vitali et fœcundo subsidio sui meatus cuncta animalia quæ interius vivunt. Aridiora et altiora Flamina mundi appellamus Ven-

At Mss. et Edd. O. corrupte *incitat.* Bened. *eadem veroque ad vi pernic. incitat.* Latet quid. Lipsius legit *incitata;* quod non displicet: nisi malis mecum *eademque se vi incitat.* Sic 'æstus et vis aquæ se incitant.' *Id.* Haud dubie legendum *incita:* quod verbum, ut antiquum et Lucretianum, placere Apuleio debuit. *J. Bosscha.*—3 Bas. 2. *aëris mollitia.* Flor. et Aldus *aëris molli cura.* Unde Vulc. *aëris mollitura,* Lipsius *aëris mollicina* legunt. Sed ista ingeniositate nihil hic opus, cum lib. I. de habitudine Platonis dicat, 'pulmonum excipitur mollitie.' *Elmenh.* *Mollitie* præter Cod. Vulc. clare habet Bened. ut cum Vulcanio edidere seqq. vel *mollitia,* ut supra. Voss. *molli curæ.* Scalig. *molli natura,* melius quam aut Lips. *mollicina* aut Vulc. *mollitura.* Quid si *mollitia, terræ præcipitatam,* i. e. in terram. Vide ad Lucan. I. IV. 647. 'sternique vetabere terræ:' ut lego jam cum Cortio, et ad l. v. 360. 'procumbite terræ:' adde Cl. Burm. ad Ovid. Am. III. 2. 25. Immo Noster l. IX. Met. 'terræ prosternitur.' Alibi 'terræ jacere, concidere,' &c. Donec tamen quid certius e Mss. affulgeat, *mollitie* retineo. *Oud.*—4 Aldus *humana verb.* inepte. *Elmenh.* *Præcipitata indignatione veh. humum verberat.* Hæc Lipsii est conjectura in marg. libri sui, quam, nescio unde, tacitus admisit Floridus. Mss. et Edd. reliquæ habent *præcipitatam,* nisi quod in Bened. sit *præcipitatum.* Pro *humum* Mss. Voss. sec. Vulc. et Edd. ante ipsum *humana.* Sed Bened. *reverberat humum.* Unde suspicor, Auctorem scripsisse *terræ præcipitatam indignatione veh. humus reverberat.* Eleganter sane. *Oud.*—5 Bened. *hoc satis erit.* Voss. sec. *hæc sati erit.* Ald. *hæc sat erunt.* Id.—6 *Qui cum impulsu.* In V. C. non legitur τὸ *qui:* et omnino παρέλκει. nam si legatur, sensum turbat, qui alioqui est planus. *Vulc.* Recte deest *qui* in Mss. O. et Edd. post Vulcan. *Oud.*—7 *Spiritus ille nom.* Lege, *licet spiritus etiam ille nominetur.* Vulcanius. Τὸ *etiam* perperam ante deerat, sed comparet in Mss. *Oud.*—8 Al. *intrinsecus.*—9 *Siccos etiam superiores.* Lege, *siccos et superiores.* Vulcanius. Ut habent Mss. In Edd. ante Vulcan. *etiam,* unde Lips. allevit *superioris.* Frustra. Pro *flatus* Ed. Vulc. tert. vitiose

NOTÆ

[y] *Extrinsecus vitalia*] Malim *intrinsecus,* quod etiam video Elmenhorstio placuisse.

midos spiritus. Sed ventorum binæ sunt species. Qui facti e telluris halitu constant,[1] Terrigenæ [2] [z] nuncupantur: at illi qui excutiuntur e sinibus, Encolpiæ [a] Græce sunt nominati.[3] Consimiles his haberi oportet eos, qui de fluminibus, lacubus, et stagnis, vel ruptis nubibus [4] per aperta [5] manare assolent, [721] rursumque in crassam nubium speciem conglobantur,[b] qui Ecnephiæ appellantur:[c] vel cum imber effusus [6] conciet flabra, quæ Exhydriæ [7] At-

tos: madidos autem Flatus, vocamus Auras. Verum Venti sunt duplicis generis. Illi qui conflati sunt exhalatione Terræ appellantur Terrestres: illi vero qui excitantur in finibus maris vocati sunt Græce Encolpiæ. Illi existimandi sunt his similes, qui consueverunt fluere per patentem aërem ex Amnibus, Stagnis, et Paludibus, aut ex Nubibus discissis, et iterum coguntur in densam formam Nubis, qui vocantur Ecnephiæ, aut quando pluvia densissima excitat Ventos, qui appellantur

status. Oud.—1 Q. *facti e telluris habitu.* Legendum omnino *halitu*, etiam non monentibus membranis veteribus: hoc est, Exhalationibus terrenis recta sursum tendentibus: quos quidem ventos eleganti allusione ad γηγενεῖς illos Gigantes, Terrigenas vocat Apuleius, quos Arist. ἀπογείους, &c. Vulc. F. Q. *fartim e telluris habitu conflant.* Brantius. Brant. *q. fartim e tell. h. conflant.* Bene. *Elmenh. Conflant* non male; sed prius non mutandum. Inepte ante Vulcan. edebatur *habitu* contra Mss. et sensum Aristot. οἱ ἐκ τῆς νενοτισμένης γῆς πνέοντες. *Oud.*—2 Sequentia *At illi, &c.* usque ad *vocitantur* desunt in Edd. Vett. Primus addidit editor Junt. post. *Id.*—3 Vid. Not. Var.—4 *Vel rupt. nub.* recte Mss. cum Vulcan. et seqq. Abest ab Ed. Wow. tamen *vel.* Male. Alii enim sunt venti, qui e fluminibus et lacubus, alii, qui ruptis nubibus flant; ut recte distinguitur ab Aristotele. Melius Edd. priores habebant *qui r. n.* Pro quo idcirco minus bene etiam Lipsius margini allevit *perruptis.* Oud.—5 Al. *operta.*—6 Leid. *cum in vere fusus.* male. *Elmenh.*—7 Vet. cod. meus Exopia: corrupte: nisi alius quispiam ex his literarum vestigiis, quæ videntur innuere ἐξόρια, aliud quippiam εὐθυβόλως divinet. Budæus vertit *Aquatores.* Sunt vero Exhydriæ, flatus qui cum aqua tumultuose profusa inhorrentes et fragosi feruntur. Nos Græcam vocem retinea-

NOTÆ

[z] *Terrigenæ*] Aristoteli ἀπόγειοι. De Ventorum natura et situ, vide lib. II. Meteorol. ejusdem Aristotelis, cap. 4. 5. et 6.

[a] *Encolpiæ*] Aristot. οἱ δὲ ἐκ κόλπων διεξάττοντες, ἐγκολπίαι.

[b] *Vel ruptis nubibus, &c. rursumque in crassam nubium speciem conglobantur*] Hæc, non accurate ex Aristotele expressa, obscuriora sunt. Aristotelis verba: οἱ δὲ κατὰ ῥῆξιν νέφους γινόμενοι, καὶ ἀνάλυσιν τοῦ πάχους πρὸς ἑαυτοὺς ποιούμενοι, ἐκνεφίαι καλοῦνται. quæ sic interpretor: 'ii vero Venti, qui fiunt rupta nube, conflanturque ex resolutione ejus densitatis, Ecnephiæ dicuntur,' ubi nulla mentio iteratæ illius Ventorum conglobationis in crassam nubium speciem, de qua hic loquitur Apuleius. De Ecnephia et Typhone vide cap. 1. lib. III. Meteorologic. Aristotelis. et Plin. lib. II. cap. 48.

[c] *Qui Ecnephiæ appellantur*] Hæc ex Arist. Vulcanius hic reposuit.

ticorum lingua [8] vocitantur. Nunc nomina exequemur, regionesque ventorum. Euros [9] Oriens, Boreas Septemtrio, Occidens Zephyros, Austros medius dies mittit. Hos quatuor ventos [1] alii plures interfluunt: [2] nam quamvis Eurus sit ventus Orientis, idem tamen a parte Cæcias [d] accipit nomen, cum eum Oriens æstivo effundit.[3] Apeliotes [4] [e] autem vocatur, cum meridianis portis [5] [f] procreatur. Eurus est,

lingua Atheniensium Exhydriæ. Jam explicabimus vocabula, et loca Flaminum. Ab Ortu veniunt Euri: a Septemtrionibus, Boreæ: ab Occasu, Zephyri: a Meridie, Austri. Inter illos quatuor Ventos multi alii spirant. Licet enim Eurus sit Ventus Orientis, ipse nihilominus incipit vocari Cæcias, quando spirat ab Ortu Æstivo: dicitur vero Subsolanus, quando oritur ex Ortu Æquinoctiali: Eurus

mus, dum Latina illa ἀνάλογος non suppetit. *Vulc.* Flor. *Exopia.* male. *Elmenh.* Bened. et Voss. sec. quoque *Exopia.* Voss. pr. *Exopta.* Edd. Lugd. Bas. tert. *Exhedriæ.* Sed ἐξυδρίαι apud Aristot. Verum ille non addit eos ita vocatos *Atticorum lingua.* Quid si legamus *Exuriæ* vel *Exoriæ* ab οὖρον urina, unde et Orion sive Hyrieus, de quo vide Munker. ad Hygin. F. 195. Tzetz. ad Hes. ἔργ. 199. Schol. Hom. Catal. vs. 3. Interpr. ad Stephan. de Urb. V. Ὑρία. *Oud.*—8 *Attica cum lingua.* Talpa sit qui non videat primo statim occursu legendum *Atticorum lingua.* Vulcanius. Male et contra Mss. ante Vulcan. edebatur *Attica cum lingua:* quod natum ex Ed. Junt. post. *Atticocum:* sed ibi inter errata correctum *Atticorum.* Oud.—9 Bened. *Eurus,* et mox *Zephyrus.* Id.—1 *Hos quatuor ventos, &c.* Hæc usque ad *inpulsibus quatit* primus e Codd. edidit Aldus. *Id.*—2 Al. *interfluant* et *interflant.* V. N. Var. —3 *Oriens æstibus emittit.* Ms. cod. legit, *æstivo.* Ego legendum censeo *ortus æstivus,* ut frequenter *u* pro *b* et *b* pro *u* consonante ponitur. Et omnino exemplar Aldinum Apuleii ita legit, *æstivus emittit.* Ms. cod. *æstivo effundat.* Cæciam vero Hesych. ita dictum vult ἀπὸ τοῦ καύκου (lege καίκου) ποταμοῦ. *Vulc.* Vid. Not. Var.—4 Voss. sec. Bened. cum Florent. *æliontes* vel *eliontes,* quia *ap* abierat in *at* præcedentis verbi: vitiose. *Oud.*—5 *Meridianis ex montibus.* V. C. *meridianis montibus.* Ego putarim legendum, *motibus,* vel potius, *ortibus.* Vulcanius. Græce: Ἀπηλιώτης δὲ ὁ ἀπὸ τοῦ περὶ τὰς ἰσημερινάς. Satis apparet emendandum: *Apeliotes vocatur, cum meridianis exortibus procreatur.* Wowerius. *Æquidianis exortibus.* Hæc lectio est a Scaligero. Vulc. *meridianis motibus.* Flor. Leid. et Aldus: *meridianis ex montibus.* Wower. *meridianis exortibus.* Elmenhorstius. *Cum meridianis ex montibus procreatur* constans fere, sed ineptissima plurimorum Mss. est lectio. Primo cum Scaligero faciunt Voss. Ed. Vulc. sec. tert. ac Floridus. Salmas. vero l. c. p. 889. legit

NOTÆ

[d] *Cæcias* [*Aparctias*] Repone *Cæcias.* Aristoteles: τῶν γε μὴν εὔρων, καικίας μὲν λέγεται ὁ ἀπὸ τοῦ περὶ τὰς θερινὰς ἀνατολὰς τόπου πνέων ἄνεμος. 'ex Euris, Cæcias dicitur Ventus ille qui flat ab ortu æstivo.'

[e] *Apeliotes*] Græcis ἀπηλιώτης, Latinis 'Subsolanus.'

[f] *Cum meridianis portis* [*ex montibus*] Mendosus locus. Aristoteles: ἀπηλιώτης δὲ ὁ ἀπὸ τοῦ περὶ τὰς ἰσημερινὰς (ἀνατολὰς τόπου). 'Apeliotes ille est qui flat ab ortu Æquinoctiali.' Apuleius ipse infra: 'Eurus igitur Æquinoctialis Orientis est Ventus, &c. Idem ἀπηλιώτης a Græcis, Subsolanus

quando hyemali ortu emittitur:[6] Zephyrus vero, quem Romana lingua Favonium novit:[7] hic cum de æstivis occiduis[8] partibus surgit, Iapygis cieri[9] nomine solet.[g] [722] At ille, qui prior est æquinoctiali plagæ,[h] Notus: et Aquilo, qui septem stellarum regione generatur, et huic vicinus est Aparctias.[1] Hic prior est[2] indidem ad diem medium;[3]

est quando laxatur ex portis Orientis Hyberni. At Zephyrus est, quem lingua Romana appellat Favonium; hic, cum exoritur a regione Occasus Æstivi, solet vocari nomine Iapygis. * * * *In vocabulis Austrorum, illa varietas est*

medianis exortibus: sive mediis inter solstitiales et hybernos ortus. Ego tamen hic nihil temere mutandum puto, et 'meridianos' capio pro 'æquinoctiales' sive 'æquidianos.' Sed quid fiet prodigiosis illis *montibus?* Lipsius margini allevit *meridianæ axis motibus.* Singularis est Cod. Bened. scriptura, quæ viam ducit ad veram lectionem *cum meridianis procreatur.* Legendum enim *cum merid. portis procreatur:* quæ vox hinc exciderat in sequentem versum 'hyemali ortu emittitur,' ut ibi legendum videbimus. *Montibus* intrusum a librariis, cum hic excidisset *portis.* Sic passim enim loquuntur Veteres de quatuor mundi cardinibus. *Oud.*—6 *Hyemalis ortus portis emittitur.* Mira est locutio *portæ ortus:* nec etiam profecta ab Apuleio, ut docent membranæ Florent. legentes *hyemali ortu,* ut edidere Elm. Scriv. Flor. retinentes tamen *portis:* prave. Nam, ut supra vidimus, e superiore versu huc delapsum est τὸ *portis.* Satis est *hyemali ortu emittitur.* Ed. Ald. *partis.* Bened. *hyema.* Mox pro *quem* Ed. Scriv. *quam.* Id.—7 Al. *nominat.*—8 Florent. et Edd. ante Vulcan. carent τῷ *hic.* Perperam vero *de* contra Mss. O. et Edd. omisit Floridus. *Oud.*—9 Ald. *efferri,* forte *censeri.* Elmenhorstius.—1 Bened. *generantur et huic vicinorum, &c.* Voss. sec. *Apartias.* *Et* delet Salmasius. *Oud.*—2 *Huic propiores.* Ald. *huic propior est.* *Hic propior est* vel *proprior* exaratur in Mss. Vulc. Voss. utroque. At in Bened. *hic prior est.* Florent. *hic propior* cum Elm. Scriv. Flor. *Huic propiores* Vulc. pr. Wow. *huic proprior* Vulc. tert. *Id.*—3 *Ad idem diem medium.* Lege, *ad diem medium.* παρέλκει

NOTÆ

a nostris solet dici.' Repone ergo cum Scaligero *cum æquidianis exortibus.*

[g] *Iapygis cieri nomine solet*] Dicitur etiam Argestes, seu Corus: et Olympias, teste Aristotele.

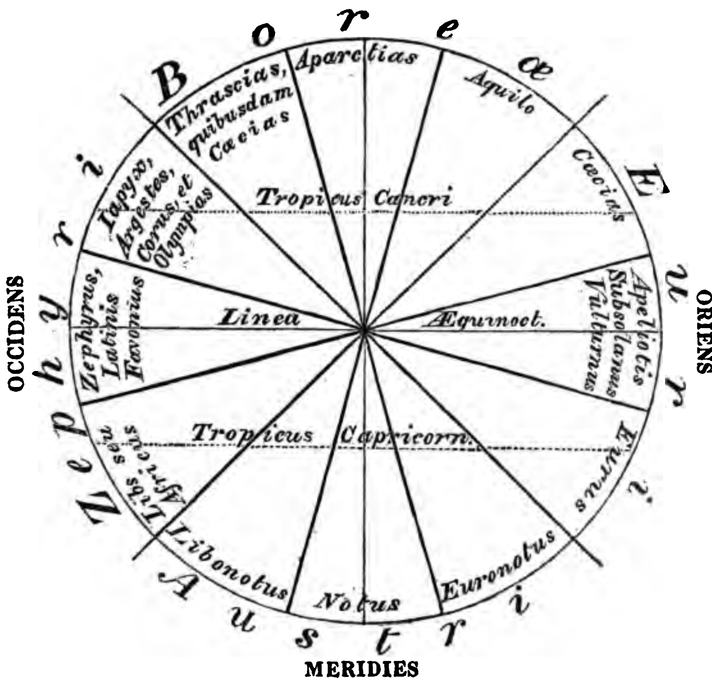
[h] *At ille, qui prior* [*propior*] *est æquinoctiali plagæ, &c.*] Hic locus corruptissimus est ad hæc usque verba *Austrorum in nominibus:* eaque de causa prætermisi eum in Interpretatione. Verum restituere absque manuscriptorum codicum ope nequeo: quod possum, en tibi Aristotelis textum affero, qui locum hunc optime supplere possit: Ζέφυρος δὲ ὁ ἀπὸ τῆς ἰσημερινῆς· λὶψ δὲ ὁ ἀπὸ τῆς χειμερινῆς· καὶ τῶν βορέων ἰδίως, ὁ μὲν ἑξῆς τῷ καικίᾳ, καλεῖται βορέας· ἀπαρκτίας δὲ, ὁ ἐφεξῆς ἀπὸ τοῦ πόλου κατὰ τὸ μεσημβρινὸν πνέων· θρασκίας δὲ, ὁ ἑξῆς πνέων τῷ ἀργέστῃ, ὃν ἔνιοι καικίαν καλοῦσι. 'Zephyrus vero, seu Favonius, is est qui ab Æquinoctiali Occasu flat. Libs seu Africus, qui ab Hyberno. Ex Aquilonibus vero is, qui Cæciæ ad latus est, peculiariter appellatur Aquilo. Aparctias vero ille est, qui post eum ab ipso polo secundum Meridianum spirat. Thrascias deinceps ab Argeste (is Corus est) spirat, quem nonnulli Cæciam appellarunt.'

Thrascias et Argestes sunt in Indiam flantes. Austrorum[4] in nominibus[5] illa est observanda[6] diversitas: namque

enim τὸ *idem*: neque in Ms. cod. legitur. Apuleius Aldinus legit, *ad idem medium*: ex *diem* transpositione literarum factum est, *idem*. Vulcanius. *Ad idem d. medium* est in Voss. sec. Sed reliqui Mss. dant cum Vulcan. sec. *ad diem medium*. Vide seqq. Tum pro *Thrascias* Ald. *Thracias*, Bened. *tertius*, ut vulgo corrupte legitur in Philarg. ad Virg. Geo. IV. 298. Florent. Voss. sec. *Thracius*. Pro *Argestes* Bened. Voss. sec. *Ergastes*: ut in Mss. Vitruvii, *Oud.* —4 Vid. N. Var.—5 Aldus, *in omnibus*: male. *Elmenh.* Sic recte Vulc. e suo codice rescripsit, cui reliqui Mss. et Edd. seqq. consentiunt. Ineptissime ante edebatur *flantes in omnibus Austr.* Lipsius margini allevit *in nomini-*

NOTÆ

[1] *Ex alio latere Libonotus ex duobus unum facit*] Libonotus nempe, cum medius sit Notum inter et Libem seu Africum, videtur ex utriusque commixtione ortus, utrumque participare, eaque de causa dicitur Libonotus. Hunc etiam Libophœnicem, Λιβοφοίνικα, a nonnullis appellari tradit Aristoteles. Sed, ut quæ de Ventis hactenus dicta sunt melius intelligas, en tibi situs eorum et nomina in Schemate disposita.

cum de abscondito polo flatus adveniunt, Notus est: Euronotus,[7] ille, qui inter Notum atque Eurum medius effringit;[8] ex alio latere Libonotus[9] ex [723] duobus unum facit.[i] Excursores venti habentur, qui directo spirant; reflabri, reciproco; ut Cæcias putatur esse.[1] Et quidam[2] hyemales[k] habentur, ut Noti:[3] Etesiæ frequentiores sunt æstate,[l] animis Septemtrionis[m] ac Zephyri temperati; sed veris Ornithiæ[n] venti appellantur Aquilonum genus ex aëre prosati,[4] minori nisu, nec jugi perseverantia spiritus

observata: quando enim flamina spirant a polo abdito, est Notus: ille qui erumpit medius inter Notum et Eurum, est Euronotus; ex altera parte Libonotus efficit unum ex duobus ventis. Illi venti dicuntur Excursores, qui recte flant; illi vero reflantes, qui alternant flumina: qualis existimatur esse Cæcias, et nonnulli existimantur hyberni, quemadmodum Noti: Etesiæ crebriores sunt per æstivum tempus anni: Boreæ, et Favonii per vernum tempus: Ornithiæ Venti vocantur quidam Aquilones ex aëre geniti, deferentes suos flatus debiliori conatu et

bus auctorum, &c. diversitas. Sed *Austrorum* est verissimum. *τῶν Νότων, &c.* etiam Arist. *Oud.*—6 Mss. Voss. sec. Vulc. *observata.* Id.—7 Bened. *Euranotus.* Id.—8 Bened. *exsurgit* e Glossa.—9 Ald. *Libs, Notus.* Vide Tzetz. Chil. 8. Hist. 215. *Elmenh.* Prave Aldus. Junt. pr. *ex alto latere L.* Edd. Bas. sec. Lugd. Colv. *ex altero.* Bened. Voss. sec. *Libinotus.* Oud.—1 Vid. Not. Var.—2 Al. *et quidem.*—3 Sic et Aristot. Minus bene Vulc. et Wow. delent *τὸ ut.* Oud.—4 Male et contra Mss. in Edd. ante Vulcan. *prolati.* Init. L. de dogm. Plat. 'conceptus prosatum:' et passim. Pro *minori* Bened. *minore.* Id.—5 Ms. *perseverantes.* Alius: *proserentes.* Wowerius.

NOTÆ

[k] *Et quidam [Equidem] hyemales]* Malim, *et quidam hyemales.*

[l] *Etesiæ frequentiores sunt æstate]* Plinius, lib. II. cap. 47. 'Hujus' (Caniculæ) 'exortum diebus octo ferme Aquilones antecedunt, quos Prodromos appellant: post biduum autem exortus, iidem Aquilones constantius perflant diebus quadraginta, quos Etesias vocant. Molliri eis creditur Solis vapor geminatus ardore sideris: nec ulli Ventorum magis stati sunt.' Aristoteles Etesias Ventos μίξιν ἔχειν τῶν τε ἀπὸ τῆς ἄρκτου φερομένων καὶ ζεφύρων. 'Mixtos esse ex Aquilonibus et Zephyris.' Ἐτησίαι Etesiæ dicti ἀπὸ τοῦ ἔτους, ab anno, quasi dicas anniversarii, quod quotannis certo tempore spirent.

[m] *Septemtrionis]* Hoc nomine non tantum ἅμαξα sidus significatur, sed et Venti ab ea parte flantes, ut hic et apud Ciceronem Epist. ad Atticum, lib. IX. 'ex ea die fuere Septemtriones Venti.'

[n] *Ornithiæ]* 'Aviarios' vertit Interpres Aristotelis. Plinius lib. II. cap. 47. Ornithiam non genus Aquilonis dicit, ut Noster et Arist. sed ipsum Favonium: 'Quidam' (inquit) 'Favonium ad VII. Kalendas Martii Chelidonian vocant, ab hirundinis viso: nonnulli vero Ornithian, uno et septuagesimo die post brumam, ab adventu avium, flantem per dies novem.'

perferentes.[5] At enim procellosus flatus Catægis[6] dicitur, quem præfractum[o] possumus dicere, ventus, qui de superiore cœli parte submissus,[7] inferiora repentinis impulsibus quatiat.[8] Turbo[p] autem dicitur,[9] qui repentinis flabris[1] prosilit, atque universa perturbat. Vortex[2][q] ille est, vel, uti[3] dicitur, Dine,[4][r] cum torquetur humus arida, et ab infimo[5] erigitur ad summum. Anaphysemata[s] Græci vocant eos spiritus, [724] qui de fundo vel hiatibus terræ explosi ad superna meare solent.[6] Hi cum majore vi torti sunt, fit

duratione non diutina. Verum enimvero Ventus tempestuosus vocatur Catægis, quem possumus vocare præruptum: is Ventus est, qui demissus ex summo aëre concutit inferiora impetu subito: ille vero appellatur Turbo, qui erumpit flatibus subitis, et subvertit omnia. Ille Ventus est Vortex, aut, sicut aliter nominatur, Dine, quando terra sicca circumagitur, et extollitur ab infimo ad supremum. Græci appellant Anaphysemata illos flatus, qui emissi ex fundo terræ aut ex ejus aperturis soliti sunt ascendere ad superiores partes aëris. Quando hi sunt circumacti majori

Voss. sec. *jungi*. Ald. *spiritu*. Bened. *proferentes*. Male. De vi τοῦ *perferre* adi me ad Met. l. VI. p. 398. *Oud.*—6 Al. *catagis*.—7 Prave Ed. Flor. *inmissus*. Pro *inferiora* Bened. *in inf.* Oud.—8 Ald. *delationibus*. Voss. sec. *quatiatur*. Bened. *quatitur*. Edd. Vulc. sec. tert. Scriv. Flor. *quatit*. Id.—9 Sic Mss. O. In Edd. ante Bas. sec. *T. enim*. In reliquis ante Vulcan. abest τὸ *autem*. Id.—1 Ed. Vulc. pr. *flatibus*, negligenter. *Id.*—2 Al. *vertex*.—3 Male Edd. Elm. Scriv. et Mss. quidam *veluti*. Oud.—4 *Dine* recte Vulc. Mss. et vulgati legunt, *velut dicitur Pynea* vel *Pyneas*. Elmenhorstius. Prave Ed. Scriv. *Dyne*. At Arist. habet Λαίλαψ καὶ στρόβιλος. et Edd. vett. item Wow. *Pinea*. Mss. Florent. Fulv. Vulc. Voss. uterque *Pineas*. Bened. *pisnis*. Quare aliud quid latere puto. *Oud.*—5 Ms. Florent. et Edd. Elm. Scriv. Flor. *ab imo*. Id.—6 *Explosi ad superna maris solent devenire*. Ms. cod. habet, *expelli ad superiora maris solent*. Nam illud *devenire* glossema merum esse verbum ipsum satis indicat. *Vulc.* Fortasse rectius *ad superna aëris*. Wowerius. *De profundo hiatibus terræ explosi ad superna aëris solent evadere*. Hæc lectio debetur Elmenhorstio, quam partim e Ms. partim e conjectura effinxit. Primo *profundo* extat in solo Florent. Reliqui cum prioribus Edd. *fundo* rectius. Arist. ἐκ βυθοῦ τινος ἢ ῥήγματος. Dein *explosi* vere Mss. O. et Edd. ante Vulcan. qui e conjectura, non vero e Codice, ut ex ipsius verbis crederes, cum Wowerio dedit *expelli*, existimans alioquin deesse verbum: quod statim videbimus. *Maris* constanter est in Mss. et Edd. vett. *Aëris* conjectura est Wow. ac Lipsii. Dein pro *evadere* quod habet solus Florent. est ante

NOTÆ

[o] *Catægis, &c. quem præfractum*] Vel potius *præfringentem*, ac *pervellentem*: αἰγίζειν (unde derivatur Catægis) Græcis nonnunquam significat διασπᾷν, 'divellere,' et 'affligere tempestate.'

[p] *Turbo*] Θύελλα, Aristoteli.

[q] *Vortex*] Λαίλαψ et στρόβιλος, Aristoteli.

[r] *Dine*] Δίνη et δῖνος, Aristophani, 'aëris turbo:' et δινέω 'circumago,' 'circumverto.'

[s] *Anaphysemata*] 'Efflatus' vertere possis, vel evaporationes, ab ἀναφυσάω, 'efflo.'

procella terrestris,[7] a Græcis Prester[t] nomen accepit.[8] Sed cum tormentum[9] illud ire pergit,'densasque et tumidas nubes præ se agit,[1] coactasque collidit, fit sonitus, et intonat cœlum: non secus ac si commotum ventis mare cum ingenti fragore undas littoribus impingat.[2]

At Favorinus,[u] non ignobilis sapiens, hæc de ventis refert: 'Quatuor mundi[3] plagas imparem numerum habere ventorum; eo quod ortus et occasus mutentur[4] terna vice cum Solis accessu, meridies et arctos[5] iisdem semper regi-

vehementia, fit tempestas terrestris, et vocata est à Græcis Prester: at quando illa procella persequitur suum iter, et pellit ante se nubes opacas et turgidas, et conglobatas illidit inter se, fragor exoritur, et æther tonat: haud aliter, quam si pelagus concitatum flaminibus allidat fluctus ad ripas cum magno sonitu.

Vulcan. *devenire:* at nec hoc, nec illud extat in Mss. aliis. Arist. tantum *ἀνωφερόμενον*. Lege igitur *ad superna meare solent*. De nubibus in l. de Deo Socr. p. 681. 'humilius meant:' de avibus l. xi. 'aves cœlo meantes:' et passim. 'Meatus aëris' infra p. 727. *Oud.*—7 Male exulat *terrestris* Edd. ante Vulcan. contra Mss. et Aristotelem. *Id.*—8 *Et a Græcis nomen accepit.* Τὸ *accepit* male omittit Flor. Theophr. de igne fol. 423. *ἐκ δὲ αὐτοῦ ἀέρος καὶ τοῖς νέφεσι συστροφαὶ καὶ θλίψεις· βίαιαι δὴ ἀεὶ φοραὶ, δι' ὧν δὴ οἱ πρηστῆρες καὶ κεραυνοὶ γίνονται, καὶ ὅσους δὴ τρόπους ἄλλους τεθεωρήκαμεν. Elmenh.* Recte *et* carent Mss. Voss. Bened. Vide supra ad p. 721. Voss. sec. *praster*. Oud. —9 Al. *tormento.*—1 *Nubes presse agit.* Aldina editio habet, *Præsagit.* Ex quo, quisquis non oscitabunde auctores legit, facile colligat, legendum esse *Præ se agit,* id est, ante se. *Vulc.* Inepte Edd. ante Junt. post. *præsagit.* Junt. post. &c. usque ad Vulcan. *presse agit:* et ita Voss. sec. ac Vulc. Conjecit Lipsius *pressu agit.* *βιαίως* Arist. Absunt a Bened. *densasque, &c. agit,* Oud.—2 Sic Vulc. e suo cod. et seqq. Bened. Voss. uterque *impingit.* Contra Mss. in Edd. vett. item Wow. *illidat.* Sed præcedit *collidit.* Id.—3 Vulcanius *tres mundi,* bene. *Elmenh.*—4 *Mutentur . . . sunt.* Nota rursus modorum varietatem, et adi ad l. iii. de Dogm. Plat. p. 610. Bened. *mutantur* et *sint.* Voss. sec. *mutentur* et *sint.* Pro *terna* Bened. *terrena.* Oud.—5 Voss. *meridie*

NOTÆ

[t] *Hi cum majore vi torti sunt, &c. et a Græcis Prester, &c,*] Aristotel. *ὅταν δὲ εἰλούμενον πολὺ φέρηται, πρηστὴρ χθόνιός ἐστιν.* Inferius tamen sensu paulo alio Præstera sumit pro Turbine accenso ipse Aristoteles: et Noster infra: 'Presteras vero nominamus' (fulmina) 'cum flammarum in illis minus fuerit.'

[u] *At Favorinus, &c.*] Hæc quæ sequuntur usque ad illa verba: *nunc de nubium præstigiis referam:* habentur verbis fere iisdem apud Gellium Noctium Atticarum lib. ii. cap. 22. ubi de Iapyge Vento, Favorinique de Ventis sermone: unde huc translata videntur, et ab aliquo studioso olim ad marginem annotata, deinde ab imperitis exscriptoribus in contextum admissa, quasi Apuleiana essent. Merum ergo est Glossema, quod ignorat prima editio et Aristoteles: ideo e contextu non omnino quidem rejeci, sed Italicis characteribus edendum curavi, nulla addita Interpretatione.

onibus[6] sunt notatæ. Ortus quippe accepimus, æquinoctialem, solstitialem,[7] brumalem: quibus occasus redduntur eadem intervallorum ratione conversa.[8] Eurus igitur[9] æquinoctialis Orientis est ventus,[1] [w] nec invenuste[2] nominis ejus fictus est, quasi *ἀπὸ τῆς ἑῴας ῥέων*.[3] [x] Idem[4] *ἀπηλιώτης*[5] a Græcis, Subsolanus a nostris solet dici. Sed qui ab æstivæ et solstitialis[6] orientis meta venit, *Βορέας* Græce, Latine Aquilo nominatur: hinc *αἰθρηγενέτην*,[7] [y] quod sit alias serenus, Homerus ait: *Βορέαν*[8] vero *ἀπὸ τῆς βοῆς*,[z]

dies. Bened. *meridiei*. Si quid mutandum, malim *Arctoë* pro ἄρκτοι sive *Arcti*. Gell. 'meridies et Septemtriones:' de hac terminatione vide ad Lucan. l. II. vs. 593. l. III. vs. 180. Munker. ad Hygin. Astron. l. II. c. 2. *Histoë*, ut etiam Cod. Voss. Sic in Nepote *hemerodromoe*: ubi consule Comm. *Id.*—6 Dele τὸ *semper* ex Florent. *Elmenh.* Apud Gell. 'statu perpetuo manent.' Voss. sec. *semper per*. Ald. *easdem per regiones*. pag. seq. 'eadem semper regione signatur.' *Oud.*—7 Voss. sec. Bened. *et solst*. Mox *redduntur* abest Bened. *Id.*—8 Ita Vulc. et seqq. ex ipsius Cod. *Conversi* Edd. priores, sc. *occasus*, præter Aldinam, in qua ut et Florent. Voss. sec. Bened. est *conversæ*: adeo ut aliud quid latere videatur. Forsan *plagæ* subaudiri possit, ut *Centauro magna*, &c. Id.—9 Ed. Junt. post. caret. *Id.*—1 *Orientis est*. Lege ex V. cod. *Orientis ventus est*, ut sit *orientis* dictum pro, ortus. *Vulc.* *Ventus* excidit male contra Mss. ab Edd. Junt. post. Bas. sec. Lugd. Colv. *Oud.*—2 Bened. *invenustate*. Pro *quasi* Voss. sec. *quis*. Id.—3 Ἀπὸ τῆς ἑῶος ῥῶν. Lege *ῥέων*. *Vulcanius*. Floridus tacite e Gellio edidit *ἀπὸ τῆς ἕω ῥέων*. Sed Edd. reliquæ habent *ἑῶος* vel *ἑῶος* cum Florent. At Bened. *εοωας*. Voss. uterque *ἑῶας*. Bene. *ἑῴα* Græcis simpliciter dicitur tractus Orientalis. Vide Stephanum. Græcis caret Aldus. *Oud.*—4 Aldus *qui*. Id.—5 Ἀφηλιώτης Mss. et Edd. præter Floridum, qui e Gellio reposuit π, cum tamen optimus Gellii Cod. Reg. etiam habeat φ, quasi *ἀφ' ἡλίου* et sic quoque Ms. Perizon. apud Veget. lib. v. c. 8. Supra tamen Mss. et Edd. *Apeliotes*: ut et Arist. *ἀπηλιώτης*: quia et *ἠέλιος* dicitur: item Theophrasto et Isidoro de Rer. Nat. c. 37. aliisque. Aldus prave *ἀπελιώτης*. Voss. Ms. *ἀφηλειώτης*. *Id.*—6 *Æstiva et solstitiali orientis meta*. Ita rursus e Gellio Floridus. At Ms. et Edd. vett. *solstitialis*. Bene, si *æstivæ* legas, *plagæ* subintelligens. *Id.*—7 Scribo, *hunc αἰθρηγενέτην*, &c. Gellius: 'Eumque propterea quidam dicunt *αἰθρηγενέτην* ab Homero appellatum.' *Hinc*, ut apud Gellium *propterea*. Sed Mss. Florent. Voss. sec. Edd. Ald. Junt. post. Elm. Flor. *hunc*. Tum Voss. sec. *acteergeneten*. Id.—8 *Borcam*.

NOTÆ

[w] *Eurus igitur Æquinoctialis Orientis est ventus*] Ex mente quidem Favorini: at Aristoteles Eurum vocat eum qui ab Oriente Hyberno spirat, ut jam vidimus.

[x] *Quasi ἀπὸ τῆς ἑῴας* [τῆς ἕω] *ῥέων*] Ab Aurora fluens.

[y] *Αἰθρηγενέτην*] Αἰθρηγενέτης et *αἰθρηγενὴς* serenitatem inducens. Boreæ est epithetum apud Homerum. *αἰθρία* et *αἴθρη*, aër serenus.

[z] Ἀπὸ τῆς βοῆς] A clamore. Veteres versus 'De Ventis' apud Isidorum, 'De Natura Rerum,' cap. 37. 'Hinc lævus Boreas glaciali Turbine mugit, Frigidus hic Aquilo nostris vocitatur in oris.'

[725] quod non sine clamore soleat intonare. Tertium ventum, qui ab Oriente hyberno venit, Græci *εὐρόνοτον* vocant. Item occidui sunt tres,[9] Caurus, qui Græce *ἀργέστης*[1] vocatur, is est adversus Aquiloni: item Favonius, Græce *ζέφυρος*,[2] Euro contrarius. Tertius Africus, *λὶψ*,[3] Vulturno reflat. Meridies vero, quoniam eadem semper regione signatur, uno Austro, id est, *νότῳ* flatur: Septemtrio item uno,[4] et is Septemtrio habet cognomentum: qui tamen[5] Græca lingua *ἀπαρκτίας*[6] dictus est. Horum nomina plerique[7] commutant de loco vel similitudine aliqua: ut Galli Circium appellant[8] a turbine ejus et vertice:[a] Apuli Iapyga[9] eum ex Iapyge sinu,[1] id est, ex ipso

Mss. Voss. sec. Bened. *borean.* Lege *βορέαν*, Græce; ut supra. *Id.*—9 Ita cum Gellio Codd. Florent. Fulv. Voss. utroque et Edd. Elm. Flor. In Bened. *sunt vis.* Ald. *sunt ut.* Male etiam numero carent Edd. reliquæ. *Id.* —1 Florent. *ἀργάστης*. *Elmenh.* Voss. sec. *ergastes.* Oud.—2 Voss. uterque *Favonium.* Iidem ut et Bened. carent *τῷ Græce.* Id.—3 Edd. usque ad Elmenh. *id est λίψ.* Sed nullus codex agnoscit *τὰ id est.* Voss. sec. *Lybs.* Bened. *Libis.* Id.—4 *Septemtrio item uno.* Dele glossema ex membranis Florentinis. *Elmenh.* Ineptissime; licet desint etiam in utroque Voss. Tunc enim diceretur auster septemtrionis habere cognomentum, quo quid absurdius? Gellius item dicit: 'Septemtriones autem habent ob eandem causam unum,' &c. Bened. tamen modo dat quoque *et bis Septemtrio habet cognomentum.* Pro *Septemtrionis* etiam Voss. sec. et Florent. *Septemtrio.* Recte. Sic supra p. 721. 'Idem tamen Cæcias accipit nomen:' ubi vide. Immo in versu apud Isidorum: 'Hinc nomen nostra e lingua Septemtrio finxit.' Ex repetito hoc nominativo lacuna in Mss. nata. *Oud.*—5 *Qui tamen, &c....percellit.* Desunt hæc quoque in Ed. Aldina. *Id.*—6 Flor. LYTARKEILE. Inepte. Versus antiqui: 'Primus Aparctias alto qui spirat ab axe, Huic nomen nostra e lingua Septemtrio finxit.' Plinius lib. II. c. 47. *Elmenh.* Florent. Lιταρκει^αε. Voss. *απαρκειαρ.* *Oud.*—7 Bened. *plurimi.* Id.—8 Male hoc verbum exulat Edd. præter Elmenh. et Florid. Agnoscunt id Mss. Florent. Voss. uterque Bened. *Id.*—9 *Iapygæum.* Vulgo, *Iapyga.* Vide Puteanum Cent. I. Ep. 16. *Elmenh.* *Apuli vero Iapygeum.* Sic Florid. Cum Elmenhorstius e Ms. Florent. ediderat *Apuli Iapygeum vero.* Abest *τὸ vero* a ceteris Mss. et Edd. At *Iapuageum* habent quoque Vossiani. Sed Bened. cum Edd. vett. et Gellio *Iapygem.* Nusquam dicitur hic ventus *Iapygeus.* Vulc. e suo cod. exhibuit *Iapyga.* Salmas. p. 887. legit *Iapygem eum.* Quidni *Iapyga eum?* Horat. lib. I. O. 3. 4. 'Obstrictis aliis præter Iapyga:' et aliis. *Oud.*—1 Vere ibid. correxit Salmas. *ex Iapygiæ sinu:* quomodo liquide extat in Vossianis; immo jam in Ed. Junt. post. Quo pacto Garganus dicatur *Iapygiæ sinus* a Nostro, vide Gronov. ad Gell. 'Iapygiæ ipsius ore proficiscentem quasi finibus,' &c. ubi Puteanus legit e Nostro *sinubus* Centur. I. 16. at vide de Gelliano loco ibi comment. et Serv. ad Virg. Æn. VIII. vs. 710.

NOTÆ

[a] *Circium appellant a turbine ejus et vertice*] Lucanus: 'Solus sua littora turbat Circius, et tuta prohibet statione Monœci.'

Gargano venientem.[2] [b] Hunc Caurum esse, manifestum:[3] nam et ex occiduo venit, et Virgilius ejus sic meminit:

Illam[4] inter cædes[c] pallentem morte futura
Fecerat ignipotens undis et Iapyge ferri.

Est etiam Cæcias[5] ventus, quem Aristoteles ad se trahere nubes ait:[6] [d] et est adagium de eo tale:

κακὰ[7]
῞Ελκων[8] [e] ἐφ' αὑτὸν ὡς ὁ Καικίας νέφος.[9]

Sunt Etesiæ et Prodromi[f] spirantes ex omni parte, eo tem-

Id.—2 Bened. *veniente.* Id.—3 *Manifestum est.* Abest verbum substantivum a Bened. Voss. utroque. Bene. *Id.*—4 Hi versus non videntur in Bened. Voss. utroque. Male *illum* Edd. præter Junt. post. et Florid. Agitur enim de Cleopatra apud Virgil. lib. VIII. vs. 709. ubi hoc vitium monuit Heinsius. *Id.*—5 Flor. *cælias:* male. *Elmenh.* Voss. quoque prave *calias.* Bened. *et Cæc.* Carent Bened. Voss. *est.* Oud.—6 Voss. præponit *ait τοῖς ad se, &c.* Id.—7 Vox hæc finem facit Iambici versus etiam apud Gellium. Male eam delevit Elm. Editores vett. sequenti versui adjungunt, sic: *κάκ' ἐφ' ἑαυτὸν* vel *κακὰ ἐφ' αὑτὸν* ut est in Junt. post. Sed Voss. uterque, Bened. *κακὸν,* unde patet versus alicujus Iambici finem esse. *Id.*—8 Abest *ἕλκων* a Voss. et Bened. Legendum ex Aristotele et Ms. Regio Gelliano *ἕλκων ἐφ' αὑτὸν,* ut fecit Salmas. ibid. *Id.* Vid. Not. Var.—9 Voss. sec. *ωσωκεκίας νεφ.* Apud Gell. et Aristot. quoque *ὡς ὁ,* at in Plutarcho *ὥστε*: unde Vulc. Ed. sec. *ὥστ' ὁ.* Perperam Elm. *ὥσπερ ὁ.* Accedo potius Salmasio legenti quadrisyllabe *ὡς Καϊκίας,* dictus enim a *Caïco.* Vide Salmas. et Vulcan. supra ad p. 721. Ed. Flor. Immo sic diserte in Ms. Regio apud Gell. ubi Cl. Vir J. Gronov. non debuerat *ὁ* rursus inserere. Dein *νέφη* Ed. Vulc. pr. cum Plutarcho et Salmas. sed aliter Mss. nostri et Gelliani. Refingen-

NOTÆ

[b] *Apuli Iapyga eum [vero Iapygeum] ex Iapyge sinu, id est, ex ipso Gargano, &c.*] Virgil. Æneid. lib. VI. 'Ille urbem Argyripam patriæ cognomine gentis Victor Gargani condebat Iapygis arvis.' Ad quem locum Servius: 'Iapygia pars est Apuliæ, in qua mons Garganus, qui usque ad mare Adriaticum extenditur.' Solinus in Polyhistore dictam ait Iapygiam, ab Iapyge Dædali filio.

[c] *Illam inter cædes, &c.*] Hos versus non habet Gellius, sed hæc verba tantum: 'Itaque Virgilius Cleopatram e navali prælio in Ægyptum fugientem vento Iapyge ferri ait.' Versus hi sunt ex lib. VIII. Æneid. desumti.

[d] *Quem Aristoteles ad se trahere nubes ait, &c.*] Lib. III. Meteorolog. cap. 6.

[e] *Et est adagium de eo tale: κακὰ ἕλκων*] Id est, 'sic mala sibi ipsi attrahens, ut Cæcias nubem:' in eos celebratum proverbium, qui sibi ipsis litium ac negotiorum materiam accersunt. Vide Erasmum Chiliad. I. Centur. 5. numero 62.

[f] *Et prodromi*] Præcursores, quod Caniculæ ortum præcedere aliquot diebus soleant.

pore æstatis, quo Canis oritur.[1] Cato autem in libris Originum,[2] non Circium,[3] sed Cercium dicit. Is ventus Cercius,[4] cum loquare,[5] buccam[6] implet: armatum[7] hominem et plaustrum oneratum percellit.'

Nunc de nubium præstigiis[8] [g] referam. [726] Quando perfracta nubecula[9] patefecerit cœlum, ignescunt penetrabiles[1] spiritus, emicatque lux clara; hoc dicitur coruscare: et ordine[2] quidem prius tonare[3] oportet, postea coruscare. Quippe ubi nubes afflictu[4] ignem, ut ignifera saxa attrita[5] inter se, dant, obtutus velocius illustriora[6] contingit: auditus dum ad aures[7] venit, seriore sensu concipitur: ita et prius[8] coruscare cœlum creditur, et mox

Jam loquar de iis quæ apparent in Nubibus. Cum nubes perrupta aperuerit Cœlum, spiritus tenues inflammantur, et lumen clarum refulget; hoc vocatur Coruscare: ac juxta ordinem quidem oportet ut primo Tonet, deinde Coruscet. Nempe cum nubes emittunt ignem sua collisione, quemadmodum silices igniferi invicem attriti, acies oculorum attingit celerius fulgidiora: quod vero auditur, percipitur tardiore sensu, dum fertur ad aures: eo pacto et æther existimatur primo Fulgurare, ac deinde Tonare.

dum ergo: Κακὰ Ἕλκων ἐφ' αὑτὸν ὡς Καικίας νέφος. *Oud.*—1 Florent. Voss. *quod de cane.* Bened. Vulc. *quo de cane.* An *quod cum cane oritur?* ἐπέχω. Gellius: ' cum canis oritur.' *Id.*—2 Sic Mss. O. cum Gellio, Vulc. et seqq. *Origenum* Voss. sec. Ante edebatur *in originibus*. Id.—3 Voss. Bened. *Cærcium*, et mox *Cærcius.* Græce Κερκίας. Vide Salmas. *Id.*—4 Dele τὸ *Cercius* ex Florentino. *Elmenh.*—5 Voss. *locare.* Bened. *collocare.* Oud.—6 Voss. *bucam.* Prave Florid. *bucculam* contra Mss. et Gellium. *Id.*—7 *Armatum hominem, plaustrum.* Male Florid. *et armatum.* Sed *et plaustrum* Mss. Florent. Bened. cum Elmenh. ac Florid. At nec in Vossianis, nec apud Gellium. *Id.*—8 Al. *præsagiis.*—9 *Illa perfracta nubecula.* Τὸ *illa* non est in Flor. Rom. et Aldus *profecta n.* male. *Elmenh.* Τὸ *illa* tacite ejecit Floridus: nec certe scio, quo hic opus sit; nisi jungenda hæc sint præcedentibus, quæ interrupta sunt per Favorini insititia verba. In Edd. ante Junt. post. legas *illa profecta:* sed Mss. reliqui *illa perfracta.* Fuitne *illisu perfracta?* unde forsan in præcedentibus *illidat* natum pro *impingat*. Oud. Inepte Ed. Bip. *perfecta nub.* J. Bosscha.—1 Al. *penetrales.*—2 *Et ordine, &c. coruscare.* Absunt Bened. Ed. Vulc. pr. *Oud.*—3 Voss. sec. *tonare prius.* Id.—4 Vid. Not. Var.—5 Vet. cod. legit, *ut ignifera saxa attrita:* hoc est, saxa quæ in se habent venas ignis, ut loquitur Virg. ' et silicis venis abstrusum excuderet ignem.' *Vulc.*—6 E Scaligeri emendatione. Vulc. Ed. tert. *illustrior.* Notat *contingit* hic percipit. Vide ad init. lib. II. de Dogm. Plat. *Oud.*—7 Edd. Vulc. sec. Wow. *in aures.* Id.—8 Ed. Vic. *ut pr.* Abest *et* a Fulv. Bened. Voss. sec. Ed. Junt. post. *Id.*—9 Voss. sec. *tunc quod.* Fulv. *tum quod.* Id.—

NOTÆ

[g] *De nubium præstigiis*] Quidam *præsagiis:* male. Noster eodem sensu infra hac voce utitur, quæ quidem recte exprimit Aristotelis φάσματα: sic enim legendum, non φαντάσματα.

tonare: tum quia[9] ignes pernicitate sui claricantes,[1 h] dicto citius nostræ visioni convibrant,[2 i] sonus, aëre verberato, alterius indicio sentitur.[3] Flamma vero illa, quam nubium afflictus[4] excussit, si robustiore fuerit incendio, impetu devehitur in terras, et fulminis habet nomen, atque formidinem.[5] Presteras[6] vero nominamus, cum flammarum in illis minus fuerit. Sed si ignitum non fuerit[7] fulmen, Typhon vocatur.[8 k] Sceptos[l] generale omnibus, quæ de nu-

Atque etiam quoniam flammæ fulgurantes sua velocitate, objiciuntur nostro visui celerius, quam dici possit: at vero sonitus percipitur ope percussi aëris, hoc est, significatione aliena. Ille autem ignis, quem collisio nubium expressit, si fuerit validius accensus, defertur violenter ad humum, et vocatur fulmen, et incutit metum: appellamus autem eos ignes Presteras, quando sunt minus inflammati. Verum, si fulmen non fuerit inflammatum, appellatur Typhon. Sceptos est vocabulum com-

1 Recepi in textum lectionem cod. Fulviani Florent. et Leid. In Rom. Ald. et Bas. 1. legitur *coruscantes*. In Basil. 2. *clariscantes*. Elmenhorstius. Mss. Florent. Bened. Vulc. Voss. pr. Ed. Floridi et Salm. ad Solin. p. 804. *claricantes*. Ms. Fulv. *clarissantes:* si Wowerio in Var. Lect. credas. Edd. Vulc. et Elmenh. *clariscantes*. Voss. sec. et Edd. reliquæ *coruscantes*. Fabri Thesaurus *clarescentes*. Oud.—2 Rom. et Ald. *v. occurrunt*. Vide Isidorum lib. IX. c. 13. *Elmenh.* Bened. *visione*. Pro *convibrant* Scriv. et Flor. contra Mss. O. revocarunt lectionem, quæ erat ante Vulcan. *occurrunt*. Oud.—3 *Sonus vero verberati aëris serius indicio s.* Locus male habitus, et corruptus, cui ita medere codicis mei ope: *Sonus vero verberato aëre, id est, alterius indicio sentitur:* ut sit sensus: Coruscationes sive fulgura statim, et per se, oculorum nostrorum obtutum ferire, sive, ut Apuleius loquitur, convibrare; Sonum vero, qui excitatur, ut auribus nostris allabatur, aëris vehiculo egere, ideoque serius sensu aurium tonitru, quam fulgur sensu oculorum percipi. *Vulc.* Leid. et Florent. *alterius i.* lege *seriore i.* Elmenhorstius. Certe præcessit de fulmine *dicto citius*, et sic supra opponit *velocius* et *seriore sensu*. Quare non displiceret *sonus aëris verberati, sed serius, indicio sentitur*. Istud *id est alterius* nimis quam friget. Edd. Vulc. Wow. *hoc est*. Lectionem quam e suo cod. concepit Vulc. reliqui post eum secuti sunt. Mss. autem Vulc. Vossiani et Bened. habent *sonus aëre verberato alterius indicio*. Oud.—4 Edd. ante Junt. post. *conflictus*. Id.—5 *Formidinem infert*. Sic recte Florent. et Ald. *Elmenh.* Pro quo Edd. primæ, item Junt. pr. Bas. pr. rursus dant *habet*. Sed Mss. et Edd. reliquæ nihil: videturque id elegantius; ut unum verbum duabus significationibus ponatur, quod fit sexcenties. 'Habere' enim etiam illud dicitur res, quod parit et præbet. Sic Vellei. lib. II. c. 76. 'Adventus Antonii habuit belli metum.' Ita 'habere suspicionem,' 'studium' pro parere. Vide Burm. ad Petron. c. 15. et quos laudat Wopkens. Misc. Obs. vol. VIII. t. I. p. 45. *Oud.*—6 Voss. sec. *præsteras*. Bened. *præstans*. Id.—7 Voss. sec. *non erit*. Id.—8 Male Edd. Elm. Scriv. *vocant*. Id.—9 Voss. sec. *e nub.*

NOTÆ

[h] *Claricantes*] Quidam *clariscantes*, alii *coruscantes*.

[i] *Nostræ visioni convibrant* [*occurrunt*] Quidam *convibrant*, hoc est collucent.

[k] *Typhon vocatur* [*vocant*] Scribe *typhona*.

[l] *Sceptos*] Σκηπτός: etenim Græcis

bibus[9] cadunt, nomen est. Atque ut[1] breviter comprehendam cuncta generis ejusdem; eorum, quæ[2] ejusmodi præstigias meras[3] inferunt oculis, alia sunt, quæ speciem tantum spectaculi pariunt;[m] alia, quæ nihil ab eo, quod ostenderunt, mentiuntur. Fallunt imagine Irides et Arcus, et talia:[n] vere videntur [727] Cometæ, fulgores, et similia pleraque. Irin vulgo arcum esse aiunt,[4] quando imago Solis vel Lunæ[5] [o] humidam et cavam[6] nubem densamque ad instar speculi colorat, et medietatem[7] orbis ejus[8] secat. Rhabdos autem generis ejusdem ad virgæ rigorem per longum[9] colorata nubecula dicitur. Halysis[1] est ca-

mune universis illis, quæ delabuntur ex nubibus. Et, ut paucis complectar omnia hujusmodi, quæ præstringunt extremam aciem oculorum, quædam sunt quæ efficiunt solum imaginem eorum quæ cernuntur; alia, quæ nihil fallunt in ea re, quam monstraverunt. Irides, atque Arcus, et similia decipiunt specie: Cometæ, Coruscationes, et quamplurima ejusmodi reipsa cernuntur. Dicunt fieri Iridem (quæ vulgo vocatur Arcus) cum simulacrum Solis aut Lunæ pingit nubem humentem, et cavam, opacamque quasi speculum, et dividit ejus rotunditatem per medium. Parva autem nubes ejusdem speciei colorata in longum instar virgæ rigidæ, appellatur Rhabdos.

Τὰ *nomen est* in Bened. Voss. sec. ponuntur ante *omnibus*. Id.—1 *Atque ut, &c.* Hæc usque ad *pleraque* desunt Edd. ante Junt. post. *Id.*—2 Bened. *cetera*. Abest τὸ *ejusdem* a Florent. et Edd. Elm. Scriv. Flor. jungentibus *cuncta generis eorum*: quod non displicet; sed tum post *oculis* plenius distinguendum est. Mox *hujusmodi* Ed. Vulc. pr. *Id.*—3 *Præstigias summis.* Vet. cod. *præstigia summis in oc.* neutro genere usurpans 'præstigia.' *Vulc.* Florent. Vulc. *præstigia.* Junt. post. *præstigias.* Vide supra. *Summis* est e Vulc. Cod. Ante edebatur, ut et a Wower. *nostris.* sed Mss. Florent. Bened. Voss. uterque *meris*: unde malim *meras*, i. e. solas. Lib. I. Met. p. 16. 'Nugæ meræ:' et passim. *Oud.*—4 Flor. *Arcus.* Isidorus c. 31. *Elmenh.* Edd. ante Junt. post. *arquum.* ut sæpe. V. Heins. ad Ovid. Met. x. 590. Voss. uterque quoque *arcus.* Oud.—5 V. cod. *imago Solis, vel imago Lunæ*: quæ repetitio vocis *imago* non est otiosa. *Vulc.* Bened. Voss. sec. repetunt etiam τὸ *imago*. Oud.—6 Junt. post. *canam.* Id.—7 Male Florent. Vulc. Voss. sec. Bened. *coloratæ* vel *colorate.* F. *colorat ac.* Id.—8 Vulc. Ed. pr. *orbis sui.* Male. *Id.*—9 Abest *per* Mss. Vulc. Voss. pr. et Edd. Vulc. Wow. *Id.*—

NOTÆ

σκήπτειν est magno impetu irruere. Omisit Noster hæc Aristotelis: *τῶν δὲ κεραυνῶν, οἱ μὲν αἰθαλώδεις, ψολόεντες λέγονται· οἱ δὲ ταχέως διάττοντες, ἀργῆτες· ἑλικίαι δὲ γραμματοειδῶς φερόμενοι.* 'Fulmen fuliginosum Psolois dicitur: si citius emicuerit, vocatur Arges: Helicias vero, si lineari specie sit conformatum.'

[m] *Alia sunt, quæ speciem tantum spectaculi pariunt*] Et hæc proprie Præstigiarum nomen merentur.

[n] *Et talia*] Quæ reflectione tantum, et refractione radiorum solarium, lunariumve, in aëre gignuntur, Parelii Halonesque.

[o] *Quando imago Solis vel Lunæ*] Vide Cartesium in Meteorol. qui totam Iridis naturam mire explicuit, et demonstravit.

tena quædam [p] luminis clarioris, per Solis ambitum in se revertens. Hanc et Irida illud interest,[2] quod Iris multicolora [3] est, et semicirculo [4] figurata proculque a Sole [q] et Luna: [5] Catena [r] clarior est, astrumque ambit orbe incolumi, corona non discolori. Selas [6] [s] autem Græci vocant incensi aëris lucem. Horum pleraque jaculari credas, alia labi,[t] stare alia.[7] Jaculatio igitur tunc fieri putatur, cum aëris meatu [u] atque impulsu [8] generatus ignis [9] celeritatem

Halo est quoddam vinculum lucis splendidioris in seipsum rediens per circuitum Solis. Hoc est discrimen inter hanc Halonem et Irin, quod Iris habet varios colores, et formata est in semirotundum longe a Sole et Luna: Halo est lucidior, et circumdat sidus integro orbe, et cingulo unius ejusdemque coloris. Græci vero appellant Selas fulgorem aëris inflammati. Arbitrareris maximam partem eorum phænomenon mitti: alia cadere: alia stare. Emissio ergo tunc creditur fieri, quando flamma, excitata transitu et impulsu aëris, demonstrat suam velocitatem et

1 Vid. Not. Var.—2 *Inter hanc interest, &c.* Hæc usque ad *discolori* exulant rursus ab Edd. ante Junt. post. Abest τὸ *inter* a Florent. et Voss. utroque. Bene. Vide ad lib. II. de Dogm. Plat. p. 607. Bened. et Voss. sec. tantum *est* pro *interest*. Oud.—3 Sic diserte Florent. Vulc. Bened. Voss. uterque et Edd. Vulc. Vulgo *multicolor*, ut lib. XI. Met. 'multicolor vestis.' V. Heins. et Burm. ad Ovid. lib. XI. Met. vs. 610. nec bene etiam Wow. *multicoloria*, quod formavit instar 'colorius,' 'discolorius' et 'versicolorius:' de quibus vide Burm. ad Nemes. Ecl. IV. in f. Sed 'decolorus,' 'discolorus,' 'unicolorus,' 'versicolorus' apud Prudentium. Vide Heins. in Hamartig. vs. 821. Hoc ipsum 'multicolorus' Prudent. Cathem. III. 104. 'prata multicolora.' et Servii Mss. ad Æn. v. 609. bene. Statim rursus *discolora* Florent. Vulc. Bened. et Voss. uterque. In Edd. vulgo *discolore*. Elm. in textu *discolor*, sed in Notis ait: *discolora*] Vulgo, *discolore*. Id.—4 Abest copula a Bened. *Id.*—5 *Procul a Sole atque Luna.* Bened. *proculque a S. et L.* Recte. Vossiani *procul qua S. et Luna.* Ed. Vulc. pr. etiam *et L.* Pro *Catena clarior* Bened. *hoc c. clariæ.* Id.—6 Græce Junt. post. σέλας. *Id.*—7 Edd. ante Junt. post. *alia stare.* Id.—8 *Cum meatu aëris atque impulsu* e suo Cod. edidit

NOTÆ

[p] *Halysis est catena quædam, &c.*] Mendose legisse videtur Apuleius apud Aristotelem hoc loco ἅλυσις, quod catenam significat, pro ἅλως, quod aream: quo nomine Meteorum hoc censetur, non autem nomine catenæ. Reposui in Interpretatione *halo.* Græcum enim nomen hoc sensu civitate donatum est a Latinis Philosophis.

[q] *Proculque* [*Procul*] *a Sole*] Ex adverso nempe, et Centrum, sive mavis Polum, habens punctum Soli e diametro oppositum, a quo ut plurimum distat 41. aut 42. Gradibus, ut observat Cartesius.

[r] *Catena*] Et hic ab Apuleio lectum ἅλυσις pro ἅλως.

[s] *Selas*] Σέλας, τὸ fulgor.

[t] *Alia labi*] Hæc non habet Aristoteles, sed tantum τῶν δὲ σελάων, ἃ μὲν ἀκοντίζεται· ἃ δὲ στηρίζεται. 'Fulgorum alii jaculi instar vibrantur, alii fixi manent.'

[u] *Cum aëris meatu* [*meatu cineris*] Lege ex Aristotelico textu, *cum meatu aëris.*

sui cursumque rapidæ festinationis ostendit. Stativa[1] lux est, quam Sterigmon illi vocant, sine cursu jugi, sed prolixa[2] lux, stellæque fluor ignitusque liquor; qui, cum latius quatitur, Cometes vocatur.[3] Sed plerumque luces istæ repentino ortæ,[4] visæ statim occidunt: et [728] item ut se ostenderint,[5] aliquantisper manent. Sunt et alia ejusmodi imaginum genera,[6] quas Græci Faces, et Docidas, et Pithos,[7] et Bothynos,[w] ad eorum similitudinem,[8]

accelerationem rapidam sui cursus. Est fulgor permanens, quem illi nominant Sterigmon, absque motu continuo, sed est longum lumen, et fluxus stellæ, et ignis liquidus, qui dicitur Cometa, quando extenditur latius. Verum isti fulgores sæpius subito exorti, repente evanescunt: at etiam quandoque aliquamdiu remanent quemadmodum apparuerunt. Sunt et alia genera talium simulacrorum, quæ Græci appellant Lampadas, et Docidas, et Pithos, et Bothynos, ad similitudinem illarum

Vulc. Ed. tert. item Wow. cum Florido. In Edd. ante Junt. post. *cum meatu aquæ impulsæ*. Junt. post. *cum meatu aëris impulsæ*. Hanc sequentes *cum meatu aëris impulsi*. Ed. Vulc. sec. *cum m. aëris atque impulsis*. Edd. Elm. Scriv. *cum m. cineris atque impulsu*, scil. in Mss. Florent. Fulv. exaratur *cum cineris meatu atque impulsu*. Bened. *cum cineris meatu atque impulsa*. Sed Voss. *cineris meatu atque impulsæ*: at istud *cineris* est ineptissimum. Aristot. *πυρὸς ἐκ παρατρίψεως ἐν ἀέρι φερομένου ταχέως*. Lege igitur *cum aëris meatu atque impulsu*: nisi *impulsa* substantivum sit pro *impulsione*, ut *repulsa*. *Meatus maris* de æstu dicitur apud Mel. III. 1. et Solin. p. 33. V. me ad Veget. lib. v. c. 12. in Obs. Misc. *Id.*—9 Bened. *generatur*. Mox Voss. uterque, Florent. *celeritate sui cursum rap. f.* pro vulgari *celeritatem sui cursumque r. f.* Id.—1 Bened. *stativuro*. Pro *sterigmon* Junt. post *στηριγμόν*. *Id.*—2 Lips. *jugis et prol.* Id.—3 Vid. Not. Var.—4 Hanc scripturam prætuli, confirmatam Mss. O. præter solum Florent. e quo Elm. cum seqq. rescripsit *repentino ortu visæ*. Metuit librarius, ne vox *repentino* careret substantivo. Sed est adverbium, quo Noster ipse alibi utitur. De adverbiis exeuntibus in *o* adi ad Met. V. Ind. Not. ‘Rarissimo.’ *Oud.*—5 *Et item ut se ostenderint.* Hæc verba videntur abundare. *Elmenhorstius*. Desunt ab Edd. quæ præcedunt Junt. poster. usque ad *diceremus*. sed male. Verum hoc modo transponenda sunt verba *statim occidunt, ut se ostenderint, et item aliquantisper manent*. Oud. —6 Deesse quid hic videtur, et ab Apuleio scriptum, *Sunt et alia genera imaginum, quas, &c.* nam Aristoteles: *Πολλαὶ δὲ καὶ ἄλλαι φαντασμάτων ἰδέαι θεωροῦνται, λαμπάδες τε καλουμέναι, &c.* Colv. Locus corruptus et mutilus. Ms. cod. habet, *aliquantesper manent sine ulla imaginum genera*. Æque corrupte. Filum verborum Aristotelis nos ad veram lectionem ducit. Cum enim Aristoteles in iis verbis *παραχρῆμα σβέννυται* sententiam claudat, deinde novam sententiam ordiens dicat *πολλαὶ δὲ καὶ ἄλλαι φαντασμάτων ἰδέαι θεωροῦνται*, corrigenda procul dubio est Codicis Ms. lectio hoc pacto: *aliquantisper manent. Sunt vero et alia imaginum genera.* quæ. nimirum recenset: quod et Colvius vidit. *Vulc.* In Edd. vett. sola vox *genera* comparebat. At in Florent. *et sine ullo ej. im. genere*. Bened. *et sine ulla ej. imagine genera*. Voss. uterque *et sine ulla ej. imaginum genera*: unde Is. Vossius legebat *ut sunt illa ej. im. genera*. Cur non *et sunt illa ej. im. g.?* Oud.—7 Wow. *Pythos*: male. Voss. sec. *Phitus*. Id.—8 Voss. Bened. *similitudine*. Id.—9 *Et quædam vesp. s. no-*

NOTÆ

[w] *Et Docidas, et Pithos, et Bothynos*] Hoc est, trabes, dolia, et scrobes.

unde dicta sunt, nominant: et quædam vespertina sunt notiora: raro de Septemtrione vel Meridie videas: [9] nihil horum quippe loci vel temporis in nascendo idem potuit obtingere. De aëre tantum habuimus, quod diceremus.[1] Sed non aquarum modo [2] tellus in se fontes habet,[3] verum spiritu et igni fœcunda est. Nam quibusdam sub terris occulti sunt spiritus,[4] et flantes [5] incendia indidem suspirant:[6] ut Lipare,[x] ut Ætna, ut Vesuvius [7] etiam noster [y] solet. Illi etiam ignes, qui terræ secretariis continentur, prætereuntes aquas vaporant, et produnt longinquitatem

rerum, ex quibus nominata sunt: et quædam sunt magis cognita, quæ oriuntur ab Occidente: raro autem cernas a Septemtrionibus, aut a Meridie exorta: nam nullum ex iis potuit sortiri eundem locum aut tempus in ortu suo. Hoc solum habuimus dicere de Aëre. At Terra non tantum habet in se scaturigines aquarum, sed est etiam ferax ventorum et ignium. Sunt enim quidam flatus absconditi sub Tellure, et spirantes efflant inde ignes; quemadmodum Lipara, quemadmodum Ætna, et noster quoque Vesuvius consuevit. Illi quoque ignes, qui coërcentur penetralibus Terræ calefaciunt aquas transeuntes, et manifestant distantiam sui ardoris, quando

tiora: raro autem de tacite e Florent. edidit Elm. cum Vulc. et Wow. exhibuerant *et quidem v. s. not.: raro de.* Sed *et quædam* habent Mss. O. In nullo vero aliorum apparet *autem.* At pro *raro* Florent. Voss. Vulc. Ed. Junt. post. *paria.* Bened. *patria.* Aristot. *σπανίως δὲ βόρεια καὶ νότια θεωρεῖται.* Quare si *paria* legas, omnino dissentit Noster ab illo. Ego legerem potius *rariora* vel *parum autem.* Ceterum illa *et q. v. s. notiora* desunt Edd. ante Vulcan. *Id.* Vid. Not. Var.—1 *De aëre tantum habuimus quod diceremus.* Hæc quoque exulant ab Edd. vett. nisi quod jam addita sint in egregia illa Ed. Junt. post. quod latuit quoque Vulcanium; qui ideo hæc, ut priora, se primum restituere credit e suo Cod. in quo, ut et Voss. ac Bened. male est *re* pro *aëre.* Mss. O. hæc agnoscunt. *Oud.*—2 Bened. *aquonarum m.* Edd. ante Junt. post. *tantummodo.* Id.—3 Voss. *fontis.* Edd. ante Junt. post. *hab. font.* Id.—4 *Quidam sub terra occulti sunt spiritus.* Ita Edd. vett. At Voss. sec. *quibusdam sub terra.* Florent. Vulc. Voss. pr. Bened. Fulv. *quibusdam subter,* ut tacite Vulc. et seqq. edidere, male. Nam *quibusdam* nihil habet, quo referatur. Lego *quibusdam sub terris. αἱ μὲν ὑπὸ γῆν.* Seneca Nat. Quæst. l. v. c. 14. 'sub terris' de eadem re. *Terræ* rursus in plurali pro tellure: ut supra. *Id.*—5 Voss. Bened. *flant.* Recte Is. Voss. *flatu.* Id.—6 Cod. Fulv. *inspirant.* Vulc. infra malit frustra *suscitant.* Id.—7 Vid. Not. Var.—8 *Præter-*

NOTÆ

[x] *Lipare* [*Liparis*] Aristot. Λιπάρα. Plinio, Geographisque ceteris, *Lipara,* a Liparo Rege, Æoli successore. Prius dicta est, teste eodem Plinio, *Melogonis,* vel *Meligunis.* Insula est maris Mediterranei haud procul a Sicilia.

[y] *Ut Vesuvius etiam noster*] Non ut Afer, sed ut Romanus civis loquitur; est enim Vesuvius seu Vesuvus Campaniæ mons, incendiis suis, et Plinii Historiæ Naturalis scriptoris morte celebris. Vide Plinium Juniorem Epistola ad Tacitum, quæ vulgo præfixa est libris Historiæ Naturalis Plin. Majoris.

flammæ,[8] cum tepidiores aquas reddunt, vicinia ferventiores.[9] Opposito[1] incendio aquæ uruntur:[2] ut Phlegethontis amnis,[a] quem poëtæ sciunt in fabulis Inferorum.[3] At enim illos[4] quis non admirandos spiritus arbitretur, cum ex his[5] animadvertat accidere, ut eorum religione[6]

efficiunt aquas tantum tepidas; propinquitatem vero, quando reddunt eas calidiores. Aquæ consumuntur, quando ignis est oppositus earum cursui: quales sunt aquæ fluvii Phlegethontis, cujus poëtæ meminerunt in fabulis Inferorum. Verum quis non existimet illos flatus esse admirabiles, cum videat illorum ope contingere, ut cor-

---

euntes aquas vaporant et producunt. Postrema editio Bas. *Prætereunt. aq. vap. et produnt longinquitatem flammæ, cum tep. a. redd. viciniam cum ferventiores.* Veriorem scripturam elige ex Aristotelicis istis: ἔνιαι δὲ ὑπὸ γῆν οὖσαι πλησίον πηγαίων ὑδάτων θερμαίνουσι ταῦτα καὶ τὰ μὲν χλιαρὰ τῶν ναμάτων ἀνιᾶσι· τὰ δὲ ὑπέρζεστα, τὰ δὲ εὖ ἔχοντα κράσεως. *Colv.* Basileensis Ed. uti notavit Colvius, rectius hæc distinguit, Ms. cod. ita legit *et produnt longinquitatem flammæ, cum tepidiores aquas reddunt; Viciniam, cum ferventiores.* Vulcanius. *Cum tepidiores aquas reddunt: viciniam, cum ferventiores, opposito incendio aqua uruntur.* Et hanc Vulcanii emendatam lectionem in Ms. Fulvius reperit, non tamen deest liber, in quo legas: *Cum tepidiores incendio aquæ currunt.* Scioppius in Symbola. *Produnt longinquitatem flammæ; cum tepidiores aquas reddunt.* Sic hic locus jam constituitur in Edd. Junt. post. Bas. sec. Lugd. et Mss. O. nisi quod pro *aquas* habeant *quas* Voss. et Bened. et *aquas reddunt* cum seqq. usque ad *Opposito* ignorent Vulc. atque unus Fulv. Male. Olim et a Colvio editum quoque *producunt. Longinquitate enim flammæ tepidiores* (Vic. *tepidiore*) *aq. reddunt*: quod tamen eodem redit: modo legas *produnt.* Hoc enim elegantius, et Mss. volunt. *Oud.*—9 Hic quoque Junt. post. Bas. sec. Lugd. cum Ms. Vulc. ejusque Edd. et Wow. Florid. dant *viciniam cum ferv.* Sed et Voss. sec. *viciniam*: quia tamen Florent. et Bened. servant *vicinia ferv.* ita retinui cum Edd. prioribus et Elm. Scriv. *aquas, ferventiores flammæ vicinia*: quæ tepidiores sunt longinquitate, quam eo ostendunt ignes; si ferventiores aquæ sunt, patet ignes esse propinquiores; si tepidiores, patet ignes esse longinquiores et procul remotos. *Id.*—1 Al. *apposito.* Vid. N. Var. —2 Vitiose Ed. Flor. *utuntur*: sed explicat *consumuntur.* Ms. Fulv. *currunt.* Oud.—3 *Quem patefiunt in fabulis inf.* Vulgo et in Ms. legitur, *quem poëtæ sciunt.* Fulvii vetus est conjectura: *quem petescunt in fabulis.* Scioppius in Symb. Alii libri: *patescunt.* Sunt, qui emendent: *patefaciant.* Scribe ex vulgata: *quem poëtæ fingunt.* Wowerius. *Poëtæ sciunt in fabulis.* Sic Flor. Leid. Rom. Ald. et Bas. 2. Fulviusque inepte legunt, *patescunt in f.* Minutius Felix: ‘Et tamen admonentur hominum doctissimorum libris et carminibus poëtarum illius ignei fluminis: (et de Stygia palude sæpius ambientis ardoris.’ *Elmenh.* Sic cum Florent. habent Mss. Fulv. Voss. et Edd. pleræque, non male. *Fabulas* Edd. ante Junt. post. *Patefiunt* prave Vulc. Ed. sec. et *patescunt* Vulc. tert. e suo Cod. *q. p. fingunt* edidit Wow. Alii *patefaciunt.* Fulv. *petescunt.* In Bened. *p. scurat.* An *scribunt?* Oud.—4 Hic iterum desunt in Romano versus 16. *Elmenh.* *At enim, &c. percellere.* Hæc omnia desiderantur in Edd. Aldina prioribus. *Oud.*—5 *Ex his.* Voss. *his.* Id. —6 Emendem, *Deorum religione.* Colvius. Ego delendum censeo comma

NOTÆ

[a] *Ut Phlegethontis amnis*] Hinc nomen duxit: φλέγος enim Græcis ‘ardor’ est, et φλεγέθειν ‘comburere.’

lymphantes,[a] alii sine cibo potuque sint, pars vero præsagiis effantes futura? quod in [729] oraculis Delphicis ceterisque est.[7] Vidi et ipse,[b] apud Hierapolin Phrygiæ,[c] non adeo ardui montis vicinum latus nativi oris hiatu reseratum,[8] et tenuis neque editæ marginis ambitu circumdatum: sive illa,[9] ut poëtæ volunt, Ditis spiracula[d] dicenda sunt, seu mortiferos anhelitus eos credi prior ratio est. Proxima quæque animalia,[1] et in alvum prona[2] atque projecta, ve-

repti eorum numine, alii maneant absque cibo et potu, aliqui autem aperiant futura prædictionibus? quod fit in oraculis Delphicis et aliis. Ego quoque vidi, Hierapoli in Phrygia, propinquum clivum montis haud ita excelsi patens apertione hiatus naturalis, et cinctum complexu marginis tenuis, et non altæ; sive illa vocanda sint spiracula Plutonis, ut poëtæ volunt, sive meliori ratione credendum sit esse exhalationes letiferas. Illæ corripiunt contagio halitus venenosi cuncta animalia acceden-

quod est post *lymphantes*, et τὸ *eorum* referendum ad *alii*, quod idem est atque id quod postea sequitur, *pars*. Notandum vero, Religionem hic accipi pro metu et formidine non Deorum, sed spirituum qui occulti, ut supra dixit, sub terra flantes incendia indidem *suscitant*: ita enim malim legere, quam *suspirant*. Vulcan. *Eorum religione lymphantes* scil. *spirituum*. Male Colv. *Deorum* et Wow. *eorum alii*. Vulc. *lymphantes alii*. Frustra. In genere dicit *lymphantium* ἐνθουσιασμένων religione spirituum, alios esse, &c. Et sic explicandus Aristoteles: immo licet *lymphantes alios, alios sine potu* intelligas, vel sic semel *alios* potest subintelligi. Vide Ind. Not. *Oud.*—7 Bened. Voss. *est cet.* Id.—8 *V. latus hiatu reseratum*. Lege ex veteri meo cod. *Vicinum latus nativi oris hiatu res*. Hæc vero cum Apuleius ipse se apud Hierapolim vidisse testetur, latius persequitur quam Aristoteles, ad hæc verba usque, *adire et percellere*, ubi ad Aristotelem redit. *Vulc. Nativi oris hiatu*. Sic Bas. 2. Leid. *nativioris hiatu*. Flor. et Ald. *navi oris hiatu*: male. *Elmenh.* Voss. sec. *lacus*. Desunt *nativi oris* in Edd. ante Vulcan. nisi quod Aldus det *navioris*, ut est in 2. Voss. et Florent. *majori* Bened. Sed *nativi oris* extat in Fulv. et Vulc. Codd. ut hinc omnes ediderunt. Additur vero *esse* in Vulc. Edd. sec. tert. Wow. *esset* Vulc. pr. sed contra Mss. In Fulviano *hiatus esse raptum*. Oud.—9 Florent. *sive ut illa u. p.* male. *Elmenh.* Bened. *sine ulla*. Ed. Ald. *sine ut illa*. Edd. Vulc. Wow. *seu illa*. Oud.—1 Vett. codd. periodum claudit post *credi*. Deinde novam sententiam ita orditur, *Prior ratio est, proxima quæque animalia, &c.* atque ita etiam habet Aldina editio, et sic omnino legendum *animalia*, non, ut alii libri habent, *animalis*. In reliquis malim lectionem vulgarem retinere: ut sit sensus: priorem rationem, hoc

NOTÆ

[a] *Lymphantes*] Id est, lymphati, νυμφόληπτοι.

[b] *Vidi et ipse*] Hæc usque ad illa verba 'atqui sæpe accidit ut,' &c. sunt ipsius Apuleii, non Aristotelis.

[c] *Apud Hierapolim Phrygiæ*] Stephanus de Urbibus: 'Ιεράπολις μεταξὺ Φρυγίας καὶ Λυδίας πόλις. 'Hierapolis urbs Phrygiam inter et Lydiam.' Strabo eam ex adverso Laodiceæ ponit lib. XIII.

[d] *Ditis spiracula*] Et Straboni quidem hiatus ille dicitur Πλουτώνιον. Hujus meminit Plin. lib. II. cap. 93. 'Item in Hirpinis,' inquit, 'Amsancti ad Mephitis ædem, locum quem qui

nenati spiritus contagione corripiunt, et vertice circumacta[3] [e] interimunt. Antistites denique ipsos semiviros esse,[4] qui audeant propius accedere, ad superna semper sua ora tollentes.[5] Adeo illis cognita est vis mali [f] ad inferiora,[6] aëris noxii crassitate densa, inferiores quoque facilius adire atque percellere.[7] Sæpe accidit, ut nativi spiritus[8] per terræ concavas partes errantes concuterent solida ter-

tia et inclinata ac dejecta in ventrem, et interficiunt ea circumtorquendo vertigine. Denique ferunt Sacerdotes ipsos spadones esse solos qui audeant accedere propius, extollentes semper suos vultus sursum, adeo compertum habent, virtutem veneni illius depressam ad inferiores partes densitate aëris pestiferi, facilius etiam assequi, et labefacere res humiliores. Verum frequenter evenit ut flatus naturales meantes per cavitates Telluris succutiant partes solidas terrarum; ita ut frequentius venti,

est, potiorem sententiam esse, mortiferos anhelitus ex eo specu emitti; non autem ibi esse spiracula Ditis. *Vulc.* Τῷ *prior* Is. Vossius, ex emendatione Scaligeri, ascripsit *propior.* Sed *prior* est potior, melior. Male ante τὸ *prior* distinguit Aldus. Edd. Bas. sec. Lugd. Colv. Vulc. pr. *animalis.* Sed Mss. et Edd. seqq. *animalia.* Vide seqq. *Oud.*—2 Bene, nec inepte tamen Bened. *in alimentum prona.* Id.—3 Flor. *v. circumactas* σκοτοδινιῶντα. *Elmenh.* Voss. sec. etiam *circumactas:* quasi *animales* præcessisset: sed tum *proximas quasque* et *pronas* ac *projectas* debuit scribi. Eo certe facit sequens *inferiores.* Alibi quoque et hoc ipso libro *animales* in fem. gen. extulit Auctor. Vide Ind. Not. Voss. pr. *circumactus.* Bened. *interiunt* pro *interimunt.* Oud.—4 Vid. Not. Var.—5 *Ad supernasem per sua ora tollentes.* Forte, *ad superna semper sua ora toll.* quod verisimile videtur, nam ne una litera mutata: et ea quæ sequuntur id comprobare videntur. *Colv.* Post *tollentes* plene est distinguendum. Sic: *tollentes. Adeo illis, &c.* Oud.—6 Vid. Not. Var.—7 Edd. ante Vulcan. præter Ald. *et perc.* Oud.—8 *Atque sæpius accidit, ut statim spiritus.* Primam hanc dictionem *Atque* non agnoscit Aldina editio: et omnino est supervacua, aut certe pro ea legendum *Atqui.* Pro *statim* vero sunt qui legendum putarint *Stativi:* quid autem magis contrarium est *Erranti* (subjungit enim statim, *per concavas terræ partes errantes*) quam *stativum?* Vetus codex meus ita legit: *Sæpe accidit ut nativi spiritus, &c.* Explicat vero τὸ *nativi* illud Aristotelis συγγενές. *Vulc.* Non opus erat τὸ *atque* mutari in *atqui;* idem enim notat. Vide ad Cæsar. IV. B. G. 25. Sed rectius deleas auctoritate Mss. O. et Ed. Aldinæ, uti neç agnoscunt Vulc. sec. et Wow. *Nativi spiritus.* Sic recte Mss. O. cum Vulc. et seqq. Lipsius *stati-*

NOTÆ

intravere, moriuntur. Simili modo Hierapoli in Asia, matris tantum magnæ Sacerdoti innoxium.' Idem etiam refert Ammianus Marcellinus, lib. XXIII.

[e] *Vertice circumacta*] 'Vertex' sæpe pro 'capite:' at hic pro 'vortice,' seu 'vertigine' sumitur.

[f] *Adeo illis cognita est vis mali, &c.*] Hæc usque ad illa verba, *atqui sæpe accidit,* parum sana sunt. Sic verti in Interpretatione quasi scriptum sit: *adeo illis cognitum est vim mali ad inferiora aëris noxii crassitate delapsam, inferiores quoque facilius adire atque percellere:* ex qua lectione commodus sensus elicitur.

rarum;[9] sæpius, ut spiritus,[1] crescente violentia, et insinuantes se[2] telluris angustiis, nec invenientes exitum, terram moverent. Horum motuum[3] tam varia sunt nomina, quam diversi esse videntur.[4] Namque obliquis lateribus proxima[5] quæque jactantes, [730] et acutis angulis mobiles, Epiclintæ[6] [g] Græce appellantur; sed qui subsiliunt,[7]

crescente vehementia inferentes se rimis terræ, neque reperientes egressum, succutiant tellurem. Nomina illorum motuum tam diversa sunt, quam ipsi succussus videntur esse varii. Illi enim qui agitant vicina omnia lateribus obliquis, et moventur ad angulos acutos, vocantur Græce Epiclintæ; et illi qui subsultant succu-

vi. Edd. ante Vulcan. *statim.* Pro *concavas* Bened. *concavavas.* Oud.—9 *Continerent s. t.* Ita omnes edd. corrupte. Legendum enim omnino ex V. cod. *concuterent:* quod et juvenis eruditissimus P. Colvius animadvertit. Est enim *συντινάσσειν* 'concutere:' unde et apud Sophoclem *τινάκτωρ γαίης* Neptunus dicitur, qui Homero *ἐνοσίχθων* et *ἐνοσίγαιος.* Ita Seneca: 'Si mundus concutitur, et partes ejus solidissimæ labant.' *Vulc.* *Concutiant.* Leid. *concuterent.* Rom. et Ald. *continerent,* male. *Elmenh.* Quod ex ingenio correxit Colvius, confirmatur a Mss. O. quare recepit Vulc. &c. Elm. et seqq. *concutiant,* quia mox *moveant* in Florentino invenit: at ibi quoque Mss. reliqui *moverent.* Oud.—1 Male Voss. et Bened. *spiritu.* Id.—2 *Insinuantes se* Mss. ut debent item Aldus cum Lipsio, Vulcan. et seqq. *Insinuante,* quod in aliis est, e typothetarum errore natum. *Id.*—3 Desunt in Aldo versus 7. *Elmenh.* Immo in Edd. omnibus ante Junt. post. *mutuum* Voss. sec. *harum mortium* Bened. *Oud.*—4 Hæc lectio est Codicis Florent. quam tacite recepit Elm. et seqq. omnino vere; sed monitum lectorem oportuit. A reliquis Mss. et Edd. absunt *sunt* et *esse videntur.* Id.—5 *Nam qui lateribus proxima, &c.* Mutilus plane est sensus si legas *qui,* ut pleræque Edd. Codex Ms. etiam in vitio est: ita enim legit: *Jamque albiquis lateribus.* Lege meo periculo, *Namque obliquis lateribus, &c.* Hoc enim est id ipsum quod Aristoteles dicit *εἰς πλάγια σείοντες.* Seneca Natur. Quæst. l. VI. c. 21. hoc genus Terræ motus vocat 'Inclinationem,' alludens ad Græcam appellationem *ἐπικλίντου* 'cum,' inquit, 'Terra mutat in latera, navigii more.' Quam vero Seneca Inclinationem vocat, alii *ἐκτιναγμὸν* dixerunt. *Vulc.* Egregie; confirmaturque hæc lectio a Florent. nam Mss. Voss. Bened. corrupte quoque *jamque albiquis l.* Ante *namque qui l.* Arist. *εἰς πλάγια σείοντες κατ' ὀξείας γωνίας.* *Oud.*—6 Sic emendavi, Aristotelem secutus. Vulgaverant passim, *Epeditæ.* Colvius. Ita ex Aristotele legendum videtur: alioqui Ms. cod. meus legit, *epidetæ;* quod corruptum videtur ex *Epicletæ,* et hoc ex *Epiclintæ.* Vulgata typis exemplaria pleraque habent *Epiditæ.* In Aldina vero Ed. tota hæc periodus, cujus initium, *Horum motuum, &c.* ad hæc usque *Rhectæ sunt nominati,* non legitur. *Vulc.* Sic ex Aristot. reposuit Vulcanius. In Leid. et Flor. est *Epidete.* Elmenhorstius. Colvio emendatio debetur, non Vulcanio, qui sibi tacite eam ascripsit. Bened. Voss. et Edd. priores *Epeditæ.* Aristot. *ἐπικλίνται.* Vide de his et seqq. Amm. Marcell. l. XVII. c. 7. ex eodem hoc Aristotelis loco, et ibi Comment. *Oud.*—7 Ita Mss. Voss. Bened. et Edd. vett. Ejecit Vulc. cum Wower. *τὸ sed* auctoritate sui codicis. Elm. vero cum seqq. e

NOTÆ

g *Epiclintæ*] Παρὰ τῷ ἐπικλίνεσθαι, 'ab incumbendo.' Ammian. loco citato *Climatias* appellat.

excutientes onera et recuperantes,[8] directis angulis mobiles, Brastæ[h] vocitantur:[9] illi autem,[1] qui abstrudere videntur,[2] Chasmatiæ dicti;[i] quorum impulsu dissilit tellus, Rhectæ[k] sunt nominati.[3] His passionibus[4] contingit, ut quædam terræ expirent halitus, aliæ vomant saxa, nonnullæ cœnum:[5] sunt, quæ fontes pariunt insolentibus locis, peregrinorum fluminum sulcantes[6] vias. Ostæ[7] sunt motus, quibus solum quatitur:[l] Palmatiæ[8][m] vero appellantur,

tientes pondera, et alternantes, ac moventur ad angulos rectos, appellantur Brastæ: illi vero qui videntur deprimere terram, vocati sunt Chasmatiæ: illi quorum impulsione terra diffringitur, sunt appellati Rhectæ. His affectionibus fit ut nonnullæ terræ exhalent flatus, aliæ eructent lapides, quædam lutum. Sunt etiam terræ quæ in locis insuetis evomunt fontes, qui cavant alveos fluviorum insolitorum. Ostæ sunt motus quibus humus concutitur. Illi autem nominantur Palmatiæ, quorum

Florent. reposuit *et qui.* Malim tum *at qui*: nam *Brastæ* opponuntur *Epiclintis.* Idem.—8 Vid. Not. Var.—9 Bened. *Biustæ appellantur.* Vulc. Ms. *Bræstæ vocitantur.* Edd. Elm. Scriv. Flor. *vocitantur.* Oudendorp.—1 Sic Elm. et seqq. e Florent. A reliquis Mss. et Edd. exulat *autem.* Idem.—2 Vet. cod. meus adjicit, *Extimati edictis.* Ego continue ita legendum censuerim: *Illi qui abstrudere videntur extima telluris.* Vulcanius.—3 *Rhectæ nominari.* Lege, *nominati.* ῥῆκται καλοῦνται. *Colvius. Sunt nominati* bene emendavit Vulc. e Mss. In Voss. sec. *recte sunt nomi.* Oudendorp.—4 Bened. *nominatis.* Id.—5 *Nonnullæ cavum.* Ex Aristotele videtur scribendum, *cænum*: scribit enim; τούτων δὲ, οἱ μὲν καὶ πνεῦμα προσαναβάλλουσι· οἱ δὲ πέτρας· οἱ δὲ πηλόν. Sed non aliter in Veneta Aldinaque editione. *Colv.* Vet. cod. *cenum*: ut et Aldina editio habet, πηλὸν scilicet, hoc est, limum terræ, unde πηλογόνοι Callimacho Gigantes Terrigenæ, quæ appellatio omnibus hominibus proprie convenit, ratione πρωτοπλάστου illius Adam. *Vulc.* Consentiunt Mss. O. et bene conjecit Colv. In Edd. Vic. Junt. pr. Bas. pr. *etiam.* Junt. post. *canum.* Bas. sec. Lugd. *cavum.* Oud.—6 Recte, ut et Vet. cod. non *saltantes* ut Aldina editio. *Vulc.* Aldus, *saltantes*, male. *Elmenh.* Immo omnes Edd. ante Junt. poster. *Oud.*—7 Al. *Isti.*—8 Bened. Voss. *palmitiæ*, male. *Oud.*—

NOTÆ

[h] *Brastæ*] Βράσται, ἀπὸ τοῦ βράσσειν, 'ab ebulliendo.' Ammiano dicuntur Brasmatiæ. 'Fiunt autem' (inquit) 'terrarum motus quatuor: aut enim Brasmatiæ sunt, qui humum intus suscitantes, sursum propellunt immanissimas moles, ut in Asia Delos emersit,' &c.

[i] *Qui abstrudere videntur, Chasmatiæ dicti*] Quid per 'abstrudere' hic intelligendum sit, disce ex Ammiano: 'aut Chasmatiæ, qui grandiori motu patefactis subito voratrinis, terrarum partes absorbent: ut in Atlantico mari, Europæo orbe potior insula,' (Atlantis, de qua jam supra,) 'et in Crisæo Helice et Bura,' &c. χάσμα Græcis 'hiatus' est.

[k] *Rhectæ*] A verbo ῥήγνυμι, 'perrumpo,' 'diffringo.' Horum non meminit Ammianus, sed quarto loco ponit 'Mycematiam, qui sonitu auditur minatorio:' hunc Noster infra *Myceliam* appellat.

[l] *Ostæ sunt motus, quibus solum quatitur*] Immo *truditur*: ὦσται enim *tru-*

quorum pavitatione[9] illa, quæ trepidant, sine inclinationis periculo nutabunt,[1] cum directi tamen rigoris statum retinent.[2] Mycetias[3] [n] vocatur tetri rudoris inquietudo terrena.[4] Audiuntur mugitus, interioribus gemitibus expressis, cum spiritus invalidus ad terram movendam per aperta telluris inventis itineribus discurrit.[5] His talibus marina sunt paria,[6] cum fluctuum currentium[7] mole nunc progressibus littora, nunc recursibus sinus [731] cæsi[8] quatiuntur. Sentitur etiam cœli marisque[9] cognatio, cum menstruis cursibus Lunæ decrementa[1] et accessus fretorum atque

trepidatione illa, quæ tremunt, vacillant absque periculo casus, cum nihilominus servent rigidam rectitudinem sui situs. Mycetias appellatur, cum terra solicitatur fremitu horrendo. Mugitus audiuntur excitatis intus gemitibus, quando ventus non satis vehemens ad commovendam tellurem, repertis viis, meat per patentes rimas terræ. Ejusmodi passionibus similia sunt quæ geruntur in mari, quando ingentibus undis inter se concurrentibus, modo ripæ concutiuntur procursibus fluctuum, modo sinus percussi regressibus eorundem. Affinitas quoque Ætheris et maris percipitur, quando decrementa et incrementa fretorum ac æstuum agnoscuntur cursibus men-

9 Bened. *pavitione* et *imperio* pro *periculo*. Id.—1 Ita Mss. Florent. Bened. Voss. uterque et Ed. Elm. Vulgo *nutant*. Id.—2 Et hoc malui ex Mss. iisdem, quam *retineant*. Id.—3 Voss. sec. *Micetyas*. Alii Mss. et Edd. vett. de more *Micetias*. Μυκητίας Arist. *Id.*—4 Conjectura Wowerii recepta est in Vulc. Ed. tert. et seqq. quare Elm. eam, ut solet, Scaligero ascribit. Mihi illud *odoris* quod est in Mss. et Edd. vett. non adeo displicet. Spiritus enim terram moventes plerumque se exserunt cum *Odore tetro*. Aristoteles tamen dicit *μετὰ βρόμου*. *Rudoris* etiam margini allevit Is. Vossius. *Id.* Vid. Not. Var.—5 Pro eo quod in Apuleio est *progreditur*, quædam exemplaria habent *fertur*, et quidem rectius. Ms. codex neutrum habet: perperam tamen. *Vulc.* Τὸ *itineribus* male delet Vulcanius. *Elmenh.* Nempe typothetarum errore non apparet ea vox in Ed. Vulc. tert. Abest *progreditur* a Mss. Vulc. Voss. sec. In Edd. Rom. Vic. Junt. pr. legas *fertur*. Rectius. Male enim capiunt de spiritibus exeuntibus. Diserte Aristoteles describit *μυκήματα γῆς*, quæ invalida se exserere nequeunt, sed terræ visceribus inclusa et in se revoluta *κόπτονται μετὰ ῥοθίου βίας*. quare perplacet Codicis Bened. *discurrit*. Forsan etiam hic scribendum *per operta telluris*, sive terræ *secretaria*, ut supra dixit. *Oud.*—6 Bened. *sunt freta marina p.* male. *Id.*—7 Ita Mss. O. cum Edd. Vulc. Reliquæ *concurrentium*. Id.—8 Vitiose *cinus* Ed. Vic. et Junt. post. Bas. sec. Lugd. Colv. *cœli:* quam vocem ideo delere voluit Lipsius: sed *cæsi* Mss. et reliquæ Edd. Bene. *Id.*—9 Bened. vitiose *anarantque*. Id.—1 Delendum est comma positum post *decrementa:* et ponendum post *Lunæ*. Neque enim τὸ *decrementa* referendum est ad Lunam, sed ad freta atque æs-

NOTÆ

sores sunt, et *ὠστίζειν trudere:* ii scilicet terræ motus sunt, secundum Aristotelem, qui uno obnixu subvertunt quod impulerunt.

[m] *Palmatiæ*] Quasi dicas 'vibratores,' ἀπὸ τοῦ πάλλειν.

[n] *Mycetias*] A verbo *μυκῶ* 'mugio,' 'rebeo.'

æstuum deprehenduntur.[2] [o] Verum enimvero, ut possum, de universitate quod sentio breviter absolvam:[3] Elementorum[4] inter se tanta concordia[5] est,[6] aëris, maris, atque terræ, ut admirari minus deceat, si illis eadem[7] incommoda soleant ac secunda[8] contingere, particulatim quidem rebus ortus[9] atque obitus afferens,[1] universitatem vero a fine atque[2] initio vindicans. Et quibusdam mirum[p] videri solet, quod, cum ex diversis atque inter se pugnantibus elementis mundi natura conflata[3] sit, aridis atque fluxis, glacialibus et ignitis; tanto rerum divortio nondum sit ejus

struis Lunæ. Etenim, ut paucis, quantum possum, exponam meam sententiam de Mundo: tantus est consensus Elementorum inter se, hoc est, Aëris, Maris, et Terræ, ut minus mirandum sit, si eadem incommoda et commoda consueverint evenire eis, et singillatim quidem rebus afferant generationem et corruptionem, defendant vero universum mundum ab ortu et interitu. Ac nonnulli solent mirari, quod cum Natura Mundi sit composita ex Elementis discrepantibus, et sibi invicem contrariis, siccis nempe et humidis, frigidis et calidis, substantia ejus, quæ corruptibilis est, non

tus. Ms. cod. pro *decrementa* legit *detrimenta.* Vulcanius. Sic Romanus, Aldus et Basil. 1. Florent. Leid. et Basil. *detrimenta* legunt. *Elmenh.* Non damno *decrementa,* sed Mss. O. et Edd. Vulc. *detrimenta.* Vide ad Met. l. XI. init. ubi etiam Mss. plerique *detrim.* pro *decrem.* Contra inverso modo Manil. lib. I. 535. 'modum quo crescat, quove recedat.' *Oud.*—2 Voss. uterque *deprehendunt.* Bened. *deprehenditur.* Id.—3 *Ut quatenus possum brev. abs.* Florent. caret τῷ *quatenus:* ut jungantur *ut possum.* Sane non ineleganter. Vide ad Met. lib. X. p. 734. 'ut potui.' *Id.*—4 Voss. sec. *ælement.* Id.—5 Male Edd. ante Vulcan. *discordia* contra Mss. et mentem Auctoris. *Id.*—6 *Est, id est.* Desunt Voss. pr. *Id est* bene carent Voss. uterque, Bened. et Edd. ante Aldum. *Idem.*—7 Carent hac voce Edd. ante Junt. post. *Idem.*—8 Sic Mss. Fulv. Voss. uterque: *ac sidera* Bened. Vulgo *atque sec.* Idem. —9 Voss. sec. a m. sec. *vitam.* Idem.—1 *Afferentes.* Bened. *offerentes.* Vulc. Ed. pr. *asserentes.* Verum, ita si scripsit Auctor, et statim *vindicantes,* impingit in Solœcismum. Debuit enim dicere *afferentia* et *vindicantia,* scil. commoda et incommoda, ad quæ sive τῶν παθῶν ὁμοιότητας refert Aristoteles, vel *afferens* et *vindicans,* scil. concordia; quod malim. Sic statim *adolescens* abiit in *adolescentes.* Miror neminem interpretum id animadvertisse. Omnia enim per Anacoluthon, Solœcismo simile, defendere velle, nimis quam facile et auctoribus indignum est; licet non negem, id apud Nostrum aliquoties usu venire. *Id.*—2 *Fine atque.* Lege *a fine atque.* Vulcanius. Consentiunt Mss. *Oud.*—3 Bened. *afflata.* Id.—4 Inepte Ed. Florid. *immort.*

NOTÆ

[o] *Cum menstruis cursibus Lunæ, decrementa et accessus fretorum atque æstuum deprehenduntur*] Causam æstuum maris ad Lunam, ejusque revolutiones, retulerunt permulti. Arist. libro hoc περὶ κόσμου. Philostrat. in Vita Apollon. Thyanei, lib. V. cap. 1. Strabo lib. III. Solin. Polyhistor. cap. 28. Gell. lib. XIV. cap. 1. &c. Vide Plin. lib. II. cap. 97.

[p] *Et quibusdam mirum*] Hic incipit cap. 5. lib. Arist. περὶ κόσμου.

mortalitas[4] dissoluta. Quibus[5] illud simile satisfaciet, cum in urbe ex diversis et contrariis[6] corporata[q] rerum inæqualium multitudo concordat. Sunt enim pariter dites[7] et egentes, adolescens ætas[8] permixta senioribus, ignavi cum fortibus, pessimi optimis congregati.[9] Aut profecto[1] quod res est[2] fateantur, hanc esse civilis rationis admirandam temperantiam, cum quidem[3] de pluribus[4] una sit facta, et similis sui tota,[5] cum dissimilia membra[6] sint, imago, receptrixque[7] naturarum ad diversa tendentium,[8] et fortunarum per varias fines[9] exitusque pergentium; et, ut res est, [732] contrariorum per se natura flectitur, et ex dis-

sit corrupta hactenus. Quibus hæc similitudo satisfaciet, quod scilicet multitudo rerum inæqualium conflata ex variis et contrariis rebus in civitate consentit inter se. Nam simul sunt locupletes et inopes, ætas juvenilis mixta cum senili, pusillanimi collecti cum strenuis, deterrimi cum optimis. Vel certe confiteantur rem ut se habet, eam mixturam rei politicæ esse admirabilem, quandoquidem una conflata est ex permultis, et tota sibi ipsi similis, cum ejus partes sint dissimiles, cum contineat in se Naturas pergentes ad varios fines, et fortunas tendentes in diversos exitus et terminos: et revera Natura contrariorum per se inflectitur, et unus atque idem con-

Id.—5 Voss. sec. *q'ui.* Id.—6 *Et contrariis.* Abest Ed. Vulc. pr. *Id.*—7 Sic constanter Mss. cum Vulcan. et seqq. Edd. vett. et Wow. *divites*, ut alibi. *Id.*—8 *Adulescentum ætas.* Vulgo legebatur, *adulescentes ætas.* Rectius Mss. *adulescens ætas.* Sciopp. in Symb. Quare illud bene reposuit Elmenh. uti extat, præterquam in Fulv. etiam in Mss. Florent. Voss. utroque, Vulc. Bened. et Edd. Vic. Ven. sive per *o*, quod degeneravit in Edd. Rom. Junt. Ald. in *adolescentes*, et hinc Bas. sec. Lugd. Colv. Vulc. Wow. *adolescentum.* Plane Apuleianum est *adolescens ætas.* Vide ad lib. I. de Dogm. Plat. p. 567. Ed. Flor. 'Pubescentes primitiæ.' *Oud.*—9 Sic habent Mss. Florent. Bened. Voss. Ed. Vic. non *fortioribus*, ut in ceteris usque ad Elmenh. *cum opt.* habent Edd. O. *Id.*—1 Male Edd. Junt. Ald. *haud prof.* Id.—2 *Quod res est.* Inducit hæc Romanus. *Elmenh.* Item Vic. Junt. pr. Ab iisdem statim desunt *ut res est.* Vide ad Met. lib. II. p. 169. b. *Oud.*—3 Voss. Bened. *quidam.* Id.—4 Sic Mss, Florent. Bened. Voss. pr. Vulc. Edd. Vulc. Wow. Reliquæ *plurimis.* Id.—5 Addit Bened. *imago*, bene. Aristot. ὁμοῖα διάθεσις ἐξ ἀνομοίων. Sed ponenda est *imago* post verbum *sint.* Vide sequentia. *Id.*—6 Edd. ante Junt. post. *m. diss.* Id.—7 *Cum receptrix sit.* Ita Elm. Scriv. Flor. e Florentino. In Voss. utroque *cum receptrixque sit.* Ed. Junt. post. modo *receptrix.* Scilicet *imago* corruptum est in τὸ *cum*, et e Bened. qui tamen agnoscit *sit*, legendum *similis sui tota, cum dissimilia sint membra, imago receptrixque naturarum.* Aristoteles pergit διάθεσιν ὑποδεχομένη καὶ πᾶσαν φύσιν καὶ τύχην. *Id.*—8 Voss. sec. *ac.* Posset deleri præpositio. Vide ad Flor. N. 24. 'vobis diversa tendentibus.' *Id.*—9 *Varios fines.* Voss. uterque, Bened. *varias f.* Recte. Vide ad lib. I. de Dogm. Plat. p. 572. Ed. Flor. 'Indistinctam fi-

NOTÆ

[q] *Corporata*] In unum corpus compacta.

sonis[1] fit unus idemque consensus.[2] Sic mare et fœmineum secus[r] junguntur,[3] ac diversus utriusque sexus ex dissimilibus simile animal facit: artes denique[4] ipsæ, naturam imitantes, ex imparibus paria faciunt.[5] Pictura namque [6] ex discordibus [7] pigmentorum coloribus, atris, albis,[8] luteis, et puniceis, confusione modica temperatis, imagines iis, quæ imitatur, similes facit.[9] Ipsa etiam musica,[1] quæ de longis et brevibus,[2] acutis et gravioribus sonis constat, tamque [3] diversis et dissonis vocibus, harmoniam consonam reddit. Grammaticorum artes[4] vide, quæso,[5] ut ex diversis collectæ sint literis:[6] ex quibus aliæ sunt insonæ,[7] se-

centus oritur ex discordantibus sonis: ita mas et fæmina copulantur inter se, et sexus amborum diversus efficit animal simile ex dissimilibus: atque ipsæ demum artes, æmulantes naturam, ex dissimilibus faciunt similia. Etenim pictura format effigies similes illis quos conatur referre, ex diversis coloribus pigmentorum, nigris, candidis, croceis, et rubris, mixtis parva confusione. Ipsa quoque Musica, quæ conflata est ex sonis longis et brevibus, acutis et gravibus, atque ex vocibus tam variis ac discordantibus, efficit concentum concordem. Considera, te rogo, artes Grammaticorum, quam conflatæ sint ex characteribus discrepantibus; ex quibus

nem.' *Id.*—1 Vitiose Ed. Vulc. tert. *dissoni*. Id.—2 Malim: *concentus*. Wowerius. Vulgo, *consensus*, male. *Elmenh.* At Mss. O. et Edd. vett. *consensus*. Six mox 'nec discordante concentu' Elm. et seqq. At Mss. et Edd. priores constanter *consensu*. Nihil ego in talibus muto sine Mstorum ope; licet *concentus* præferam, si Mss. addicant: ut p. 743. 'unus concentus,' &c. *Oud.*—3 Vid. Not. Var.—4 Sic recte Florent. et Edd. Elm. Scriv. Flor. Vulgo *artesque*. Oud.—5 Voss. *facerent*. Id.—6 Τὸ *namque* etiam e Florentino inseruit Elm. Scriv. Flor. In ceteris nusquam apparet. *Id.*—7 Voss. sec. *dicordibus*. Id.—8 Voss. *atrisque ab his*. Bened. *atrisque albis*. Forsan *atrisque et albis*, vel, *atris atque albis*. Id.—9 Voss. uterque *imaginibus iisque imitantur, simile facit*. Florent. Bened. *imagines iis, quæ imitatur, simile facit*. Elmenh. *iisque:* Scriv. Flor. *iis quos*. Perperam. Pictura facit imagines similes iis, quæ imitatur, scil. omnibus rebus, quas imitandas sibi proponit, animatas et inanimatas. τὰς εἰκόνας τοῖς προηγουμένοις συμφώνους, ut diserte Aristot. *Imitantur* Ed. Vulc. pr. *Id.*—1 Sic recte Vulc. cum Mss. plerisque et Edd. seqq. Voss. *etiam ipsa M.* Ald. Junt. post. Bas. sec. Lugd. Colv. *ipsaque*. Vic. Junt. pr. *ipsasque:* perperam. *Id.*—2 Bened. *brevioribus:* in quo statim deest *sonis*. Id.—3 Sic Elm. et seqq. bene e Florent. Al. *tam*. Id.—4 Bened. *Grammatica ars*. Id.—5 Sic Mss. O. sed ante Vulcan. edebatur *unde q*. Id.—6 *Quam ex d. collectæ sint lit.* Sic Vulc. e suo Cod. et seqq. cum vulgo exhiberetur *cum*. At longe elegantius Florent. Bened. Voss. uterque, Edd. Ald. Junt. post. *ut*. Frequens est *vide, ut*. Quis nescit illud? 'Aspicis ut veniant ad candida tecta columbæ.' Horat. I. O. 9. 'Vides ut alta stet nive candidum.' V. illic notata. In Bened. *collecta sit*, quia habet *ars*. Voss. sec. tamen etiam *collecta*. Id.—7 Sive mutæ. Voss. sec. Edd. ante Vul-

NOTÆ

[r] *Sic mare et fæmineum secus*] *Secus* pro *sexu* jam dixit lib. I. de Philoso-

misonantes aliæ,[8] pars sonantes;[9] et tamen mutuis[1] se auxiliis adjuvantes syllabas pariunt, et de syllabis voces. Hoc Heraclitus[2] sententiarum suarum nubilis[3 a] ad hunc modum est prosecutus: Συνάψειας[4] οὖλα καὶ οὐχὶ οὖλα, συμφερόμενον καὶ διαφερόμενον, συνᾷδον καὶ διᾷδον, καὶ ἐκ πάντων ἓν, καὶ ἐξ ἑνὸς πάντα. Sic totius mundi suorum instantia initiorum[5] inter se impares conventus, pari nec[6] discordante consensu[7]

quidam sono carent, alii sunt semivocales, alii vocales; et nihilominus illi, se adjuvantes ope reciproca, efficiunt syllabas, et dictiones ex syllabis. Heraclitus obscuritate sententiarum suarum sic descripsit hoc: una conjunxeris sana et minime sana, consentiens et dissentiens, consonans et dissonans, et unum ex omnibus, et omnia ex uno. *Ita natura universi orbis temperavit momenta et inæquales inter se concursus suorum primordiorum harmonia æquali et non dissonante, non*

can. *sint.* Bened. *unisonæ.* prave. *Id.*—8 Edd. ante Junt. post. *al. sem.* Id. —9 *Pars sonantes.* Hæc perperam desunt Edd. ante Junt. post. *Id.*—1 *Hæ tamen mutuis.* Agit de literis; nec dubito quin elegantius sit hoc manuscripti: *pars sonantes: et tamen mut.* Scioppius in Symb. *Et tamen* habent Florent. Bened. Voss. Fulv. cum Edd. Elm. Scriv. Flor. *Hæ tamen* legit Vulc. *at tamen* Wow. *et* carent Edd. priores. In Bened. *tam.* Oud.—2 Desunt in Rom. et Aldo versus 4. *Elmenh.* Usque ad πάντα desunt Edd. ante Junt. post. *Heraclites* Voss. Bened. *Oud.*—3 Vid. Not. Var.—4 Flor. legit: CΥΝΑΑΠψΙΔΙCΟΛΑΚΑΙΟΥ ΧΟΛΑψΙΝ ΦΙΕΜΕΝΟΝΑ ΙΑΦeΙΡΕΜeΝΟΝ eΥΝΑΛΟΝΑΙΑ ΛΟΝΑΙ ΚeΓΑΝΓΟΝeΝΚΑΓeze ΝΟCΕΙΤΑΝΤΑΙ. Leid. CΥΝΑΛπψΙΔΙCΟΛΑΚΑΙΟΥ ΧΟΛΑψΙΝΑλe ΝΟΠΑΙΑ ΦeΙΡeΑΙΡ ΝΟΝCΥΝΑ ΛΟΝΑΙΚe ΤΑΝΤΑΝeΝΚΙ Ieze ΕΝΟCΕΙ ΤΑΝΤΑΝΓΑΥ. οὐδὲν ὑγιές. *Elmenh.* Pro οὖλα male Wow. οὗλα. Ceterum expresserunt hæc omnia, ut leguntur apud Aristotelem. Sed in Mss. Florent. Bened. Voss. sec. Vulc. scribitur sine copula συμφερόμενον διαφερόμενον, συνᾶδον διᾶδον. et pro πάντα in Bened. ει παντα. Voss. sec. ει ταυταυ. Quid lateat vide. Verbum credo ἐργάσεις, vel simile quid. Pro ἓν male Edd. aliquot et Colv. ἣν. *Oud.*—5 *Totius mundi sua instantia, initiorum.* Vitiata distinctio sensum turbat: continue enim citra ullum comma hæc legenda sunt; ut et Aldina editio legit, et Ms. cod. qui tamen rectius pro *sua* habet *suorum.* Vulcanius. *Suorum instantia initiorum* Edd. Vulc. et seqq. At Mss. Florent. Bened. Voss. *sua,* cum Edd. prioribus, ut *sua instantia* pertineat ad *naturam.* Lipsius conjecit *substantia:* sed tum malim *substantiam et initiorum inter s. impares conventus* vel *per initior.* atque ita Aristot. τὴν τοῦ ὅλου σύστασιν διὰ τῆς τῶν ἐναντιωτάτων ἀρχῶν κράσεως μία διεκόσμησεν ἁρμονία. Statim 'libera elem. substantia.' *Oud.*—6 Sic Mss. In Edd. ante Vulcan. *non.* Id.—7 Lego *d. concentu.* Elmenhorstius.—8 *Namque uvidis arida est.*

NOTÆ

phia Morali: 'Et optimis disciplinis communi præceptorum magisterio docebuntur non virile secus modo, verum etiam fœminarum.' At *mare* adjectivum neutrius generis, pro *masculo,* (si modo lectio hæc sincera sit,) Apuleianam licentiam sapit, neque enim alibi temere reperias.

[a] *Sententiarum suarum nubilis* [*modulis*] Scriveriana editio habet: *sententiarum suarum nubilus.* Scribe *nubilis:* nubila sententiarum sunt earum obscuritates. Consentanea lectio est Aristoteli, qui Heraclitum appellat σκοτεινὸν 'obscurum.'

natura, veluti musicam, temperavit. Namque humidis arida,[8] glacialibus[9] flammida, velocibus pigra, directis[1] obliqua confudit,[2] unumque ex omnibus, et ex uno omnia, juxta [733] Heraclitum, constituit: terramque humore,[t] et cœlum[3] Solis orbe et Lunæ globo, ceterisque orientium et conditorum[4] [u] siderum facibus ornavit, una illa parte mixta, quam quidem[w] cunctis constat implicatam, dum inconfusa, dum libera[x] elementorum substantia,[5] ignis, aquæ, aëris,

secus ac Musicam. Permiscuit enim sicca udis, ardentia gelidis, tarda celeribus, obliqua rectis, et fecit unum ex universis, et universa ex uno, secundum Heraclitum: et decoravit Tellurem aqua, æthera globo Solis, et orbe Lunæ, et reliquis lampadibus astrorum orientium et occidentium, permixta illa una parte, quam certum est quidem immixtam esse universis cum natura elementorum Ignis, Aquæ, Aëris, et

Conjectura olim fuit Fulvii: *Namque humidis arida.* Sed desiit esse conjectura, postquam scripti codicis accessit consensus. *Sciopp. in Symb.* Abest *namque* a Mss. Florent. Bened. Voss. male Vulc. *uvidis:* quia scilicet Codex ejus habuit *umidis*, ut est in Voss. sec. Sed *humidis* Voss. pr. Bened. Florent. Fulv. ut ante Wower. et ceteros jam Ursinus legit. In Edd. prioribus *liquidis.* Aristot. ξηρὸν γὰρ ὑγρῷ. *Oud.*—9 Ita e Florent. Elm. Scriv. Flor. In reliquis Mss. et Edd. *et gl.* Id.—1 Bened. *et dir.* Id.—2 Florent. Bened. Voss. sec. Edd. Elm. Scriv. *confundit.* Id.—3 *Terramque humore, cœlum, &c.* Hæc usque ad *machinatam* omnia desunt Edd. ante Junt. post. Pro *humore* vero Edd. ante Elmenh. dant *mare atque.* Sed Mss. Bened. Voss. pr. *emere atque.* Voss. sec. *emere et.* Florent. vero *humore et:* atque ita rescribendum. *Umore* fuerat, unde alii fecere *mare*, alii *emere.* Idem.—4 Abest copula a Bened. *Idem.*—5 Bened. *subera.* Idem.—6 Al. *concordia.* Vid.

NOTÆ

[t] *Terramque humore, &c.*] Hæc, usque ad illa verba *Principiorum igitur consensus*, aliter paulo, et certe clarius, expressa apud Aristotelem. Ejus verba sunt: Γῆν τε πᾶσαν καὶ θάλασσαν, αἰθέρα τε καὶ ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ τὸν ὅλον οὐρανὸν διεκόσμησε μία διὰ πάντων διήκουσα δύναμις, ἐκ τῶν ἀμίκτων καὶ ἑτεροίων, ἀέρος τε καὶ γῆς, καὶ πυρὸς καὶ ὕδατος, τὸν σύμπαντα κόσμον δημιουργήσασα, καὶ μιᾷ διαλαβοῦσα σφαίρας ἐπιφανείᾳ, τάς τε ἐναντιωτάτας ἐν αὐτῷ φύσεις ἀλλήλαις ἀναγκάσασα ὁμολογῆσαι, καὶ ἐκ τούτων μηχανησαμένη τῷ παντὶ σωτηρίαν. 'terram etiam omnem, omne mare, Ætherem, Solem, Lunam, et postremo totum Cœlum, vis una per omnia pertinens, certo ordine descripsit, concinneque digessit e diversis ipsa naturis, atque impermixtis, Aëre, Terra, Igne, et Aqua, mundum architectata: cumque eum etiam globosa superficie comprehendisset, naturas quam maxime contrarias, quæ sunt in eo, coëgit inter se consentire, atque ex his machinata est salutem universo orbi.'

[u] *Et conditorum*] Occidentium, præteritum pro præsenti.

[w] *Una illa parte mixta, quam quidem, &c.*] Innuit Mundi animam, de qua jam alibi diximus.

[x] *Dum inconfusa [confusa,] dum libera*] Mendosus videtur locus. Melius quadrabit cum Aristotele, si legas *dum inconfusa ac libera, &c.* Hanc lec-

terræ, ex quibus hujus sphæræ convexa, et disparibus qualitatibus naturæ conflata,[y] adacta est fateri concordiam,[6 z] et ex ea salutem operi machinatam.[a] Principiorum igitur consensus sibi concordiam peperit:[7] perseverantiam vero amicitiæ inter se elementis[8] dedit specierum ipsarum[9] æqua partitio,[1] et dum in nullo[2] alia ab alia vincitur, modo vel potestate. Æqualis[3] quippe omnium diversitas, gravissimorum, levissimorum, ferventium, frigidorum,[4] docente ratione naturæ, [734] diversis licet rebus, æqualitatem deferre[5] concordiam, concordiam omniparentis[6] mundi

Terræ, ex quibus dissimilibus qualitatibus naturæ ambitus hujus orbis constitutus est, impermixta ac soluta, coacta est sibiipsi consentire, et illam partem permixtam cunctis architectatam fuisse conservationem sui operis ex illo consensu. Consensio ergo Elementorum conciliavit sibi concordiam: at æqualis distributio ipsarum specierum peperit elementis durationem concordiæ inter se, dum aliud non vincitur ab alio in re ulla, sive quantitate, sive virtute. Etenim æqualis est varietas cunctarum rerum, gravissimarum, levissimarum, calidarum, frigidarum, ratione naturali monstrante æqualitatem tribuere concordiam rebus, tametsi diversis, et eam effecisse

Not. Var.—7 Carent hoc verbo Edd. Ald. Junt. post. *Oudendorp.*—8 Exulat a Florent. male. *Idem.*—9 Junt. post. *ipsa.* Idem.—1 A Vic. Junt. pr. Bas. pr. abest *æqua.* Id.—2 Sive *et quia:* atque ita Mss. Florent. Bened. Voss. sec. Edd. primæ, item Junt. pr. Bas. pr. Elm. &c. Ab Edd. Aldi usque ad Wower. exulat *τὸ et.* Id.—3 *Modo vel potestate æqualis.* Vitiose omnino in omnibus Edd. etiam Aldina, ita legitur. Claudenda enim est periodus post vocem *potestate:* deinde nova periodus ordienda, *Æqualis quippe omnium diversitas, &c.* sensu apertissimo. Æqualem enim diversitatem vocat, quam Aristoteles τὴν ἴσην ἀντίστασιν. quod tamen apud Stobæum legitur, nec male, ἀντίτασιν. *Vulc.* Recte. ut et seqq. edidere. *Oud.*—4 Edd. ante Junt. post. *et lev. f. et fr.* Forsan fuerat *est,* quod hic intelligi debet. *Id.*—5 Al. *differre.* Vid. N. Var.—6 *Omnia parentis.* Scribendum, *omnia parientis:* vel, *omnium parentis.* τοῦ πάντων γενετῆρος. *Colv.* Ita et Ms. codex. Lege vel, *omnium parentis:* vel composita dictione, *omniparentis,* id est, παντόκου. *Vulc. Omniparentis.* Sic recte Colvius. Mss. et editi *omnia parientis.* Vide Indicem. *Elmenhorst.* Mss. et Edd. vett. usque ad Elmenh. *omnia parentis.* sed hic et seqq. bene receperunt Vulcanii et Lipsii emendationem *omniparentis;* licet dupliciter erret Elmenh. Colvio ascribens, quod est Vulcanii, et Mss. ac Edd. dans scripturam, quæ est Colvii conjectura. Eadem corruptio in Mss. supra Met. lib.

NOTÆ

tionem in Interpretatione secutus sum.

[y] *Conflata*] Supple *sunt,* et refer ad 'connexa,' atque interpunge.

[z] *Adacta est fateri concordiam*] Hæc referenda sunt ad elementorum substantiam: 'fateri concordiam' dixit, quod Aristot. ὁμολογῆσαι.

[a] *Et ex ea salutem operi machinatam*] Hæc referenda sunt ad partem illam, 'quam quidem cunctis constat implicatam,' et illud *machinatam* regi verbo *constat* intelligendum est. Sic loco huic intricatissimo et obscurissimo facilitas aliqua et lux afferetur.

amœnitatem æternitatemque reperisse. Quid enim mundo præstantius? Lauda, quam potes, speciem;[7] portio a te laudabitur mundi: admirare,[8] quam voles, temperantiam, ordinationem, figuram; hic et per hunc[9] illud quodcumque est, invenietur[1] esse laudandum. Nam quid, oro te, ornatum atque ordinatum videri potest, quod non ab ipsius exemplo imitatura[2] sit ratio? unde κόσμος Græce nomen accepit. Euntibus Sole atque Luna, ceteraque luce siderea[3] [b] per easdem vias, custoditis temporum vicibus,[4] nec ullius erroris[5] interjectione confusis, digeruntur tempora, et rursus incipiunt. Quam[6] pulchræque et fœcundæ horæ pro-

pulchritudinem et æternitatem Mundi productoris rerum omnium. Nam quid est excellentius Mundo? Lauda rem quam volueris, laudabis particulam Mundi: mirare mixturam, ordinem, et formam cujus libuerit rei, ea, quæcumque sit, reperietur in illo, et laudanda per illum. Nam, quid, quæso, potest videri decoratum et ordinatum, quod mens non æmulatura sit ab exemplari ejus? propterea dictus est Græce Κόσμος. Tempora disponuntur, et revolvuntur Sole et Luna, ac reliquis astrorum facibus incedentibus per eadem itinera, alternationibus tempestatum servatis, neque perturbatis interpositione ullius evagationis. Verum quam amœnæ et fœcundæ

xi. p. 777. a. 'Omniparentis Deæ.'—7 *Lauda, quam putes sp.* Ms. *quam putas.* Mihi videtur, *quam potes:* sicut paulo post: 'Admirare quam voles temperantiam.' *Scioppius in Symbola.* Omnes scripti: *quam potes speciem.* Wowerius. *Putas* Margar. Poët. f. *potes.* Brantius. Wowerius et Scioppius *quam potes,* recte. *Elmenhorstius.* Fulv. Voss. sec. Bened. cum Marg. Poët. *q. putas.* Florent. Vulc. Edd. usque ad Wower. *putes.* Lipsius quoque margini allevit *potes,* notans in vet. esse *pot.* An *pote* vel *potis?* ut Met. lib. I. p. 43. b. ubi vide, et alibi. Temere Wow. ait in Mss. esse *potes:* cum in nullo adhucdum inveniatur. *Oud.*—8 Flor. *admiror,* male. *Elmenhorst.* Accedunt Voss. *Oud.*—9 *Per hunc.* Immo vero *per hanc:* scil. 'temperantiam, ordinationem, figuram,' ut ascripsit margini Lipsius. Marg. Poët. *hic per hoc aliud quodcumque est inv. laudandus.* Id.—1 Edd. Vic. Junt. pr. *invenitur.* Id. —2 Minus bene Lipsius *imitata.* Bened. *mutuata.* Id.—3 *Ceteraque luce sidera.* Ms. cod. *ceteraque luce siderea:* rectissime: hoc est: reliquis astris; quæ et Lucretius, 'Flammantia lumina cœli' vocat. *Vulc.* Vitiose nempe in sola Colv. Ed. est *sidera.* Oud.—4 Voss. sec. *viciuibus.* Bened. *vicissitudinibus.* Bene. *Id.*—5 Edd. Rom. Vic. Ven. Junt. pr. Bas. pr. *temporis:* et eædem Edd. et Ald. *confusus.* Id.—6 *At quam* emendavit Colv. pro *atque,* quod erat in vulgatis. Sed *at* nullus habet Cod. quare ejecere bene Vulc. Wow. et Elm. qui e Florent. edidit *quam pulchræque et fæcundæ horæ.* Recte. Sæpe *que et* jungitur more Græco. Vide Ind. Not. Prave etiam Edd. vett. *pulchre et fæcunde.* Voss. uterque et Bened. *quæ pulchræ.* Dein *fecundiores*

NOTÆ

[b] *Ceteraque luce siderea*] Lux hic collective sumitur pro corporibus lucidis, seu, ut loquitur scriptura sacra, luminaribus minoribus, quibus cœlum distinctum est.

creantur, nunc æstivos vapores revolventes,7 [c] nunc pruinas hyemis circumferentes! dierum etiam noctiumque curriculis ordiuntur menses, menses texunt annos, anni 8 [d] seriem conficiunt sæculorum. Et hic quidem 9 mundus magnitudine immensus,[e] cursibus rapidus, splendore perlucidus, valenti habitudine, pubertate juvenali.1 [f] [735] Hic animalium 2 causa.[g] Nantium atque terrestrium, pennigerarum-

Tempestates gignuntur, modo reducentes calores æstatis, modo advehentes gelicidia hyemis! inchoantur quoque menses spatiis dierum, et noctium, menses conficiunt annos, anni efficiunt continuationem sæculorum. Atque hic Mundus est quidem immensus amplitudine, celerrimus in suis cursibus, nitore pellucens temperamento robusto, et flore juvenili. Hic Mundus distinxit genera animalium aquatilium, et

Bened. *facundæ oræ* Voss. sec. ridicule. *Id.*—7 Al. *resolventes.*—8 Recte Floridus, et conjecerat sic jam Lipsius. A Mss. et Edd. abest semel *menses:* ut supra 'concordiam.' *Id.*—9 Voss. et Edd. ante Vulcan. *et quidem hic.* Id. —1 Al. *juvenili.*—2 Bas. 2. *hic causa animalium.* Forte, *Hic cuncta animal.* vel, *hic autem animal.* Colvius. Vetus Cod. *juvenali causa:* vitiosa dispunctione. Ponendum enim est punctum post *juvenali.* Deinde ita legendum, *Causa hic animalium,* posito commate post hanc vocem, cui ut generi subjungit species, *Natantium* (vet. c. *nantium*) terrestrium, et pennigerorum. *Vulc.* Non ausim τὸ *causa* proscribere, nam extat in Mss. Florent. Edd. Ald. Junt. post. Bas. sec. Lugd. Elm. Scriv. *Hic causa, &c.* et in Mss. Voss. Vulc. et Bened, *causa hic, &c.* nec cum Colvio reponere *cuncta* vel *autem:* sed legere malim cum Vulcanio *Hic* (scil. Mundus) *causa animalium. Nantium, &c.* ut prius genus ponat; tum species, vel cum Scriverio *Hinc causa animalium. N.* quod tamen non opus est. Ceterum *natantium* extat in Edd. ante Elmenh.

NOTÆ

[c] *Nunc æstivos vapores revolventes*] Elmenhorst. magis probat lectionem Rom. cod. *resolventes.* Ego ejus sententiæ non accedo. Placet *revolventes*, et interpretor 'revolutionibus suis annuis reducentes:' firmat meam opinionem quod sequitur, 'nunc pruinas hyemis circumferentes.' Sed comprobat omnino textus Aristotelicus. τίς δὲ γένοιτ' ἂν ἀψεύδεια τοιάδε, ἥντινα φυλάττουσιν αἱ καλαὶ καὶ γόνιμοι τῶν ὅλων ὧραι, θέρη τε καὶ χειμῶνας ἐπάγουσαι τεταγμένως, &c.

[d] *Ordiuntur menses, texunt annos, anni, &c.*] Omnino legendum, *ordiuntur menses, menses texunt annos, anni, &c.* ratio facile patebit attendenti.

[e] *Magnitudine immensus*] Aristoteles hic non immensum quidem mundum, sed μεγέθει παννπέρτατον 'magnitudine cuncta longe exsuperantem' dixit. Cartesius nostro ævo *infinitum* affirmare non ausus, *indefinitum* dixit, quod idem ferme est ac *immensum.*

[f] *Pubertate juvenali*] 'Juvenalis' et 'juvenilis' idem sonant. Plin. lib. XXXIII. cap. 2. 'juvenalem famam aucupari' dixit.

[g] *Hic animal. c.* [*causa animalium, &c.*] Tolle illud *causa*, quod sensum impeditum reddit. Non habet illud Aristoteles.

que cunctarum distinxit genera, species separavit,[3] fixitque leges vivendi atque moriendi. Ex hoc animantia vitales spiritus ducunt.[4] Illinc statis cursibus[5] temporum eventus, qui admirationi esse solent, cum vel inter se ventorum prælia ciuntur,[6] vel dissectis nubibus[7] fulminat cœlum,[8] et tempestates inter se serenæ hybernæque confligunt, micant

terrenorum, atque volantium omnium, divisit ea in species, ac statuit leges ortus et interitus. Animalia trahunt spiritus vitales ex eo. Ex ipso proveniunt certis cursibus temporum eventus, quos solemus admirari, quando nempe excitantur certamina ventorum inter se, aut æther fulgurat, nubibus ruptis, ac tempestates amœnæ, et hyemales certant inter se, ignes coruscant, pluviæ effunduntur: atque, cunctis seda-

contra Mss. qui omnes habent *nantium.* Oud.—3 *Pennigerorum, cunctorumque dist. genera: in species separavit.* Conjunctio *que,* posita loco non suo, sententiam turbat. Lege, *pennigerorumque cunctorum distinxit genera, species separavit.* Præpositio enim *in,* quæ in Edd. omnibus legitur, plane est supervacanea, neque eam agnoscit Codex Ms. *Vulc.* Abest *que* a Voss. sec. Bened. At Mss. Florent. Vulc. Voss. pr. *pennigerarumque cunctarum* cum Ed. Elmenh. Voss. sec. *pennigerarum c.* Bened. *pennigerarum.* Verissime. *Animales* sumsit genere fœminino, ut Noster aliquoties: quod non ceperunt Editores. Vid. ad Met. lib. II. p. 152. 'tantillula animalis.' Dein bene Vulc. *in species separavit,* quod ante eum vulgabatur, emendavit cum seqq. et Mss. *Oud.*—4 *Vitalis spiritus dicunt.* Lege cum veteri cod. meo, et cum editione Aldina, *vitales spiritus ducunt.* Vulcanius. Bene: nam prave in Edd. Bas. sec. Lugd. Colv. est *dicunt.* Oud.—5 *Illis statutis cursibus.* Corruptus hic locus, cui illa Aristotelis respondent: τούτου καὶ αἱ παράδοξοι νεοχμώσεις τεταγμένως, ἀποτελοῦνται. *Colv.* Ms. codex legit, *illi statis, &c.* Ego vero ita omnino legendum censeo: *Ex hoc illi statis cursibus, &c.* Vulc. *Illinc statis cursibus.* Sic egregie restituit e Ms. Florentino Elm. cum seqq. cui accedit in τῷ *illinc* Bened. quomodo jam conjecit Lipsius: cum vulgo legeretur *illis.* Voss. uterque, Vulc. *illi:* unde Vulc. et Wow. edunt *ex hoc illi.* Dein *statis* bene restituit Vulc. auctoritate sui codicis, quod confirmatur a Florent. et Vossianis. In Bened. et Edd. vett. *statutis,* more solito. Vide ad de Deo Socr. p. 666. Ed. Flor. *stato cursu.* Oud.—6 *Ventorum prælia cientur.* Ita reposuit Aldus, cum in prioribus Edd. tantum esset *concutiuntur,* male. Sed Voss. sec. Bened. *vent. pr. sciuntur.* Florent. Voss. pr. Bened. *v. pr. ciuntur.* Verissime. *Cire* quarta conjugatione extulit Noster. Adi ad Met. lib. VIII. p. 524. b. Hinc videmus, unde illud *concutiuntur* in Edd. primis natum. 'Ciere prælia obvium.' Vide Drakenb. ad Silium lib. XIV. 31. Gronov. Obs. IV. 6. *Id.*—7 *Disjectis nubibus.* Vett. Edd. *directis.* Sed potius legerim, *dissectis nubibus.* Sed eleganter restituere accepimus V. C. Erricum Memmium Plauti locum Amphitruone: 'Ita mihi videntur omnia, mare, terra, cœlum conseci.' quem edunt passim, *cœlum consequi.* Colvius. Ms. cod. *vel disjectis nubibus fulminat cœlum, et tempestates, &c.* neque vero incommode legi posset, *disectis nubibus:* pro quo aliæ Edd. inepte habent, *directis.* Vulc. Sic Aldus. Roman. *directis n.* Leidens. *dijectis n.* Fulvii liber, *diductis.* Colv. *dissectis,* recte. *Elmenh. Dissectis* tacite edidit Floridus, et placet, licet Mss. plerique et Edd. ceteræ dent *disjectis.* Vulc. Voss. sec. *dijectis.* Fulv. *diductis* e Glossa. Edd. vett. usque ad Aldum *directis.* Vulc. non male *disectis.* Supra: 'victis, ruptis nubibus.' Vide ad Met. lib. VIII. p. 582. a. *Oud.*—8 Sic Mss. O. cum Vulcan. et seqq. Male priores Edd. *fulmina.* Sic sæpe 'tonat' et 'intonat cœlum.' Scalig.

ignes, imbres rumpuntur:[9] [h] et rursus, placatis omnibus, amœna lætitia mundi reseratur. Videas et viridantibus comis cæsariatam esse terram, et scatebris[1] fontium manantem,[2] et aquarum agminibus concipientem,[3] parientem, atque educantem, nec occasibus fatigari,[4] nec sæculis anilitari, excussam [i] erumpentibus semper tam pigris quam moventibus fæcibus, aquarum sæpe alluvionibus mersam,[5] flammarum per partes voracitate consumtam: quæ tamen illi[6] cum[7] regionaliter videantur esse pestifera, ad omnem[8] sa-

tis, jucunda hilaritas mundi iterum aperitur. Cernas etiam tellurem esse capillatam cæsarie viridi, et fluere scaturiginibus fontium, et largis aquis illam concipere, et edere in lucem, ac nutrire fœtus suos, neque lassari occasibus, neque senescere sæculis, licet concutiatur prodeuntibus semper ex ea spiritibus tam tardis quam agitantibus, licet crebro operta fuerit diluviis aquarum, absumta in quibusdam suis partibus edacitate ignium: qui tamen casus licet videantur esse ipsi exitiales in regi-

fulmina cadunt. Id.—9 *Inde rumpuntur.* Legendum omnino, *imbres rumpuntur*, quod respondet illis Aristotelis, *ῥηγνυμένων δὲ χειμώνων ἐξαισίων. Vulc. Imbres* vet. ed. Ego lego, *undæ.* Brantius. Ms. *erumpunt.* Wowerius. Recte Wower. *imbres erumpunt.* Elmenhorstius. Vide Not. Var.—1 Exulat *τὸ et* a Bened. *Oud.*—2 Ed. Vulc. sec. *manentem.* Male. *Id.*—3 *Et aquarum agmina concipientem.* Vet. cod. *et aquarum agminibus concientem:* minus recte. *Vulc. Agminibus* habent Mss. O. Sed *agmina* Edd. Wow. et Vett. ante Vulcan. Pro *concipientem*, quod est in Mss. Florent. Bened. habent *concientem* Mss. Vulc. Voss. pr. et alius, teste Lindenbrogio, atque ita Edd. Vulc. sec. Elm. In Voss. sec. est *concietem.* Ed. Vulc. tert. *inientem.* Is. Voss. *incientem.* Sed *concipientem* sine dubio verum est, ut ex additis patet. Sed puto excidisse vocem *fœtus*, quæ nunc subaudienda est. Forsan *agmine fœtus.* De aquarum agminibus vide ad Met. lib. IV. p. 248. a. De tellure sic fere mox, 'Imbribus madefacta ad educandos suos fœtus opimatur.' Aristot. *νάμασί τε περιβλύζουσα*, i. e. scatebris fontium manans *καὶ περιοχαυμένη*, i. e. trita, *ζώοις, κατὰ καιρὸν ἐκφύουσά τε πάντα*: ubi Voss. ascripsit *περιοδρουμένη. Oud.*—4 Vide Not. inf. et Not. Var.—5 Leid. *mensam*, male. *Elmenh.* Accedit Bened. *Oud.*—6 Carent Edd. ante Ald. *Illa* Ed. Vulc. sec. *Id.*—7 Abest Ed. Vulc. pr. *Id.*—8 Al. *ad omnia.*—9 Forte *reintegrationem.* Elmenhorstius.

NOTÆ

[h] *Imbres rumpuntur*] Mavult Wowerius *erumpunt:* cui accedit Elmenhorstius. Ego nihil muto. Expressit hæc Aristot. *ῥηγνυμένων δὲ χειμώνων ἐξαισίων.*

[i] *Nec sæculis anilitari, excussam, &c.*] Interpungo post *anilitari*, et lego *excussam erumpentibus semper tam pigris quam moventibus flatibus*, non autem *fœtibus.* 'Flatus pigri' sunt illi spiritus, quorum non satis magna vis est ut terram succutiant: 'moventes' contra. Παραφραστικῶς sic exponit hæc Aristot. *καίτοι καὶ σεισμοῖς τινασσομένη.* De fœtibus autem terræ nulla hoc loco apud eundem Aristot. mentio: 'anilitari' porro ab 'anu' dicitur, ut 'senescere' a 'sene.' Catullus dixit 'cana senilitas.'

lutaria sunt, et ad redintegrationem[9] ejus valent: et cum movetur,[1] profecto spirat illos spiritus, quibus clausis, et effugia quærentibus, movebatur.[2] Imbribus etiam madefacta, non solum ad educandos fœtus suos opimatur,[3] verum etiam pestifera a contagione proluitur. [736] Flabris autem, spirantium aurarum graviores et minus puri aëris spiritus digeruntur atque purgantur.[4] Tepores frigus glaciale mitificant, et brumalis austeritas terrestrium viscerum[5] venas remittit: et pars gignentium,[k] alia adolescentium, cetera occidentium vices sustinent: sorsque[6] nascentium, obitorum loco pullulat,[7] et occidentium numerus nascentibus locum pandit. Restat, quod caput est sermonis hujus,[l] ut super mundi rectore verba faciamus: indigens quippe orationis hujus videbatur ratio, nisi de mundo disputantes, etsi minus curiose, at quoquo modo possemus, de eo diceremus. De rectore quippe omnium, non, ut ait ille, silere[m] melius est, sed vel parum dicere. Vetus opinio

onibus quibus accidunt, salubres sunt illi in universum, et prosunt ad ejus restaurationem: et quando ipsa concutitur, certe exhalat illos flatus, a quibus concutiebatur dum inclusi essent, et investigarent exitus. Irrigata quoque pluviis non tantum pinguescit ad alendos suos fructus, sed etiam purgatur a contagio morboso, densiores autem et impuriores exhalationes aëris expelluntur et converruntur flatibus lenium ventorum. Modici calores leniunt frigus hyemale, et asperitas hyemis laxat meatus interiorum partium terræ: et aliquæ res funguntur officio nascentium, aliæ crescentium, reliquæ intereuntium: et turba nascentium prodit in locum intereuntium, et multitudo morientium dat locum nascentibus. Superest, quod est præcipuum hujus orationis, ut dicamus de Gubernatore Mundi; nam, cum disseramus de Mundo, hic sermo videbitur jejunus, nisi loquamur de eo quamvis minus exquisite, saltem qualitercumque possumus. Nam præstat non quidem, ut ille dicit, tacere de Gubernatore cunctarum rerum, sed saltem paululum loqui. Est

—1 Flor. *Moventur.* Bas. 1. *movebatur.* Lego *moverint.* Elmenhorstius. Florent. *moventur:* sc. partes terræ, et Bened. sed subscripto puncto sub *n.* Voss. *commoventur:* sed nil muta. V. seqq. *Oud.*—2 Voss. uterque *movebantur.* Id.—3 Florent. Voss. sec. Vulc. *opinatur.* Bened. *computatur.* Inepte. *Id.*—4 Bened. Florent. Voss. uterque *purgant.* Id.—5 Vide Not. Var.—6 Ita Florent. Voss. sec. Bened. Elm. Scriv. Flor. Ante *et sors.* Oud.—7 Edd. ante Junt. post. *pullulant.* Id.—8 *Atque in cogitationes omn. hom. peni-*

NOTÆ

[k] *Et pars gignentium*] Nascentium, orientium. Eodem sensu usurpavit libro de Philosophia Naturali: 'omniumque gignentium esse seniorem.'

[l] *Restat, quod caput est sermonis hujus*] Hic incipit Aristotelis περὶ Κόσμου caput sextum.

[m] *Non, ut ait ille, silere, &c.*] Platonem intelligit, qui, ut jam habetur initio libri de Philosophia Naturali,

est,[a] atque cogitationes omnium hominum penitus insedit,[8] Deum esse, originis et haberi auctorem,[9] Deumque ipsum salutem esse[1] et perseverantiam earum, quas effecerit, rerum. Neque ulla res est tam præstantibus viribus, quæ, viduata Dei auxilio,[2] sui natura contenta sit.[3] [737] Hanc

antiqua opinio, et quæ altius infixa est mentibus cunctorum hominum, Deum existere, et credi auctorem productionis rerum, Deumque ipsum esse conservationem et durationem illarum rerum, quas produxerit. Et nihil est tam insigni vigore, quod destitutum præsidio Dei subsistere possit propria natura. Poëtæ, amplexi hanc sen-

tus incidit. Lege cum Ms. cod. meo *v. o. e. atque cogitationes omnium hominum penitus insedit.* Inhærere enim, penitusque infixam esse animis omnium hominum hanc de Deo opinionem affirmat. *Vulc.* Rom. et Ald. *incidit*, male. *Elmenh.* Recte Vulc. atque exhibuerunt ita seqq. Vulcanii codici accedunt Fulv. Florent. Voss. sec. In Voss. pr. *cogitationes incidit.* Bened. *cogitationi insede.* Edd. priores *in cogitationes incidit.* Cicero 'insidere in animo, in mente,' et alii. Cum 4to casu talia solet construere Noster. Vide ad Met. lib. VIII. p. 555. a. Abest *penitus* male a Florent. Cicero pro L. Manil. c. 3. 'Macula penitus insedit.' Lipsius legit *insidit.* Oud.—9 *Deum esse, originis non habere auctorem.* Vet. cod. *Deum esse, originis haberi auctorem:* quod ita adjectione unius conjunctionis copulativæ *et* emendandum censuerim: *Deum esse originis, et haberi auctorem:* hoc est, Deum et esse, et censeri originis omnium rerum auctorem; quod et respondet verbis Aristotelis, ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα, καὶ διὰ θεοῦ ἡμῖν συνέστηκεν. *Vulc. Deum essentiæ orig.* Florent. *Deum esse originis, et h.* Vide Johannem Grammaticum contra Proclum de Mundi æternitate fol. 79. et 81. cap. 17. lib. VII. *Elmenhorstius.* Ed. Wow. *Deum essentia originis haberi auctorem.* Vulc. sec. *Deum essentiæ, &c.* Sed Elm. et seqq. edidere ut correxerat Vulc. atque ita Florent. Bened. Vulc. et Voss. uterque; nisi quod tres posteriores copula careant: nec aliter citat J. Grammaticus, quem ex indicio Lindenbrogii citat Elm. Malim tamen distinguere *Deum esse, originis et haberi auctorem.* Lipsius conjecit ex isto *non* sic: *Deum esse, eumque originis hab. auctorem.* Voss. sec. *origenis:* ut alibi. *Oudendorp.*—1 Edd. ante Vulcan. *Deumque esse salutem.* Sed Vulcanii codici ascribunt ceteri omnes. *Idem.*—2 Carent τῷ *Dei* Mss. Florent. Bened. Vossiani. *Idem.*—3 Lego *futura c. sit.* Elmenhorstius. Bened. *contexta.* Voss. sec. *contemta.* Nescio quid ve-

NOTÆ

Deum dixit ἄῤῥητον ἀκατονόμαστον, 'cujus naturam invenire difficile est: si inventa sit, in multos eam enuntiari non posse.' Cicero lib. I. de Natura Deorum: 'jam de Platonis inconstantia longum est dicere: qui in Timæo patrem hujus mundi nominari negat posse: in legum autem libris, quid sit omnino Deus, inquiri oportere non censet.'

[a] *Vetus opinio est, &c.*] L. Balbus Stoicus apud Ciceronem, lib. II. de Natura Deorum: 'Quid enim potest esse tam apertum tamque perspicuum, cum Cœlum suspeximus, cœlestiaque contemplati sumus, quam esse aliquod Numen præstantissimæ mentis, quo hæc regantur? &c. quod nisi cognitum comprehensumque animis haberemus, non tam stabilis opinio permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporis, nec una cum sæculis ætatibusque hominum inveterare potuisset. Etenim videmus ceteras opiniones fictas atque vanas, diuturnitate extabuisse,' &c.

opinionem vates secuti,[o] profiteri ausi sunt, omnia Jove plena esse;[4] cujus præsentiam non jam[5] cogitatio sola,[6] sed oculi et aures[p] et sensibilis substantia comprehendit. At hæc composita est potestati Dei, non autem essentiæ conveniens oratio.[7] [q] Sospitator quidem ille et genitor[8] est omnium, qui ad complendum mundum nati factique sunt;[9] non tamen ut corporei[1] laboris officio orbem istum manibus suis instruxerit, sed qui quadam infatigabili providen-

tentiam, non dubitaverunt prædicare universa repleta esse Jove; cujus præsentiam non sola modo mens percipit, verum etiam et oculi, et aures, et res sensibus præditæ. Verum ille sermo (poëtarum) factus est congruens potentiæ Dei, non vero ejus naturæ. Ille quidem est conservator, et creator cunctarum rerum, quæ ortæ, et productæ sunt ad perficiendum orbem; non ita tamen ut concinnaverit suis manibus hunc mundum opera laboris corporei; verum ita ut et tangat omnia licet remota, et

dit Elmenh. *Oud.*—4 Bened. *anima*, male. Abest *esse* Edd. ante Vulcan. contra Mss. *Id.*—5 Bened. *non animam*. Id.—6 Voss. sec. a m. pr. *mola*. Statim pro *substantia* Bened. *subera*. Id.—7 *Ad hæc comp. est potestati D. conv. or.* Potius ita legerim: *At hæc composita est potestati Dei, non vero essentiæ conveniens oratio.* Omissum enim erat illud Aristotelis, οὐ μὴν τῇ γε οὐσίᾳ. *Vulc.* Voss. sec. Vulc. Bened. Edd. ante Vulcan. *ad hæc*. Bened. caret τῷ *est*. Voss. sec. Bened. *potestate*. Τὰ *non autem essentiæ* quasi e Voss. pr. enotarat Vossius. Verum videtur voluisse innuere, ex Aristotele esse addenda, ut fecit Vulc. cum Wower. et seqq. nam a Mss. ceterisque Edd. absunt. *Oud.* —8 *Sospitator quidem ille genitor*. Lege ex Aristotele, *sosp. q. ille et genitor*. Vulcanius. Bened. *sosp. quod ille gen.* Carent etiam τῷ *et* Voss. sec. Vulc. et Edd. ante Vulcan. sed agnoscere videntur Florent. et Voss. pr. ac margini allevit Lipsius. *Oud.*—9 Sic Mss. O. et Edd. ante Elmenh. qui cum Scriver. et Florido edidit, ut conjecit ad marginem Lipsius, *quæ ad c. m. nata factaque s.* et videtur rectius; sed aliud quid latet. *Id.*—1 Bened. Voss. sec.

NOTÆ

[o] *Hanc opinionem vates secuti, &c.*] Quos inter Virgilius, Ecloga III. 'Ab Jove principium Musæ, Jovis omnia plena,' &c. Ad quem locum vide quæ observarunt veteres critici.

[p] *Cujus præsentiam non cogitatio sola, sed oculi et aures, &c.*] Hinc Paulus Epistola ad Rom. τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης. 'Invisibilia enim ipsius a fabricatione mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas.'

[q] *At hæc composita est potestati Dei, non autem essentiæ conveniens oratio*] Sic expressit hæc Aristot. τῇ μὲν θείᾳ δυνάμει πρέποντα καταβαλλόμενοι λόγον, οὐ μὴν τῇ γε οὐσίᾳ. Ideo autem convenire putarunt hanc orationem potentiæ Dei, quod nullus esset in toto orbe angulus, in quo ipsa non eluceret: at vero ejus naturæ non esse consentaneam, quia Deo indignum existimabant rebus se corporeis per se ipsum immiscere, ut infra declarabitur.

tia et procul posita cuncta[2] contingat,[3] et maximis intervallis[4] disjuncta circumplectatur.[5] Nec ambigitur, eum præstantem atque sublimem[6] sedem tenere, et poëtarum laudibus nomen ejus consulum ac regum nuncupationibus prædicari,[7r] et in arduis arcibus habere solium[8] consecratum. Denique propiores quosque[9] de potestate ejus amplius trahere: corpora illa cœlestia, quanto[1] finitima sunt ei, tanto [738] amplius de Deo capere:[2] multoque minus,[3] quæ ab illis[4] sunt secunda, et ad hæc usque terrena, pro intervallorum modo[5] indulgentiarum Dei ad nos usque beneficia

comprehendat separata longissimis spatiis, providentia quadam indefessa: nec dubitatur illum habitare in excellenti, et alto domicilio: et nomen ejus celebrari encomiis poëtarum sub nominibus Consulum, et Regum, et habere thronum dedicatum in arcibus excelsis. Postremo omnes ipsi viciniores plus capere de ejus virtute: illa corpora ætherea, et quo propiora sunt ei, eo plus haurire de Deo, et quæ sunt post illa usque ad hæc terrestria, longe minus de ipso haurire, munera beneficentiæ Dei deferri usque ad nos secundum rationem intercapedinis. Verum cum existimemus

corpore. Id.—2 *Procul posita, cuncta c.* Expunge comma quod est post *posita*: ut sit sensus: Deum sua providentia contingere cuncta, etiam longissime remota. *Vulc.* Bened. *pr. porta.* Oud.—3 Bened. Voss. duo *contingit* cum Edd. ante Ald. *Id.*—4 Voss. sec. *intervalidis.* Id.—5 *Complectatur.* Venet. Bas. 1. *circumplectitur.* Colvius. Immo omnes ante Ald. Bene. Vide ad Met. lib. VIII. p. 521. a. 'cadaver circumplexus.' Bened. Voss. uterque *disjunctam complectitur.* Oud.—6 *Ac s.* Voss. sec. *Id.*—7 Bened. *prædicare.* Id.—8 *Et in urd. arc. sol.* Lege cum Vet. cod. *et in ard. arc. habere sol.* Vulcanius. Abest nempe *habere* Edd. Ald. Junt. post. Bas. sec. Lugd. Colv. *habrem* Bened. *Oud.*—9 Ed. Vulc. pr. *quosdam.* Id.—1 Edd. ante Vulcan. *cœl. illa.* Istud *et* ante *quanto* per Polysyndeton inseruit primus Elm. e Ms. Florent. Reliqui Mss. et Edd. carent. Pro *sinit s. ei* Bened. *ejus.* Id.—2 Vet. cod. *carpere*: multo significantius, ut explicet vim verbi ἀπολαβεῖν, quod idem est ac καρποῦσθαι, id est, fructum utilitatemque percipere. *Vulc.* Aldus *capere*, minus bene. *Elmenh.* Mss. Florent. Voss. Vulc. cum ejus Edd. item Elm. Scriv. Flor. *carpere.* Sed Bened. cum Edd. reliquis *capere.* De hac confusione vide ad Met. lib. I. p. 58. a. et alibi. *Oud.*—3 Sic rursus e Florent. restituerunt Elm. Scriv. Flor. quod dant etiam Voss. sec. Ald. Junt. post. Bas. sec. Lugd. Colv. A reliquis Mss. et Edd. abest *que.* Id.—4 Fulv. *ab illo.* Male. *Corporibus* subintelligit. *Id.*—5 Bened. *per int. os.* Id.—6 *Indul-*

NOTÆ

[r] *Nomen ejus consulum ac regum nuncupationibus prædicari, &c.*] Aristot. hic ὕπατός τε διὰ τοῦτο ὠνόμασται. Hoc vocabulum ὕπατος, quod et hoc Aristotelis loco et passim alibi 'supremum' significat, Consulis quoque nomen fuit. Hac gemina significatione deceptus, aut ludens, Apuleius dixit: 'nomen ejus consulum ac Regum nuncupationibus prædicari.' De quo tamen Aristot. nihil habet. Sæpe quidem a poëtis Jupiter dicitur 'Divum pater, atque hominum Rex.' Sed 'Consulem' eum appellatum nusquam legi.

pervenire.[6] Sed cum credamus, Deum per omnia permeare,[7] et ad nos, et ultra potestatem[8] sui nominis tendere;[9] quantum abest vel imminet,[1] tantum existimandum est eum amplius minusve rebus utilitatis dare. Quam rem rectius est atque honestius[2] sic arbitrari, summam illam potestatem, sacratam cœli penetralibus,[3] et illis qui longis-

Deum pervadere cuncta, et extendere potentiam suæ divinitatis usque ad nos, atque etiam ulterius; credendum est illum impertiri rebus tanto plus vel minus utilitatis, quanto propior est aut remotior. Quapropter melius est et honestius sic sentire, potentiam illam supremam repositam esse in adytis cœli, ceu in templo quodam, atque

****

gentiam Dei ad n. u. beneficiaque p. Vet. cod. legit, *indulgentiarum Dei ad nos usque beneficia pervenire*, ut significet, Beneficia quidem Dei etiam ad nos pervenire, indulgentius tamen, hoc est δαψιλέστερον, ad eos qui ejus solio sunt propinquiores. *Vulc.* Consentiunt Mss. O. cum Edd. Vulc. et seqq. Abest *que* etiam a Junt. post. *Oud.*—7 Bened. Voss. sec. *permanere.* Voss. pr. *permanare.* Non male. *Id.*—8 Ms. cod. *et ad nos et ad ultra, &c.* Malim vero pro *nominis* legere *numinis.* Est enim Deus, ut ait Philo, ἀπὸ τῶν μέσων ἐπὶ τὰ πέρατα, καὶ ἀπὸ τῶν ἄκρων ἐπὶ τὰ μέσα ταθεὶς. *Vulc.* Florent. Voss. pr. cum Vulc. cod. et Edd. ejus, item Elm. Scriv. *ad nos et ad ultra:* ut solent, Noster inprimis, duas præpositiones jungere; ut 'incoram,' 'inante,' 'circumsecus,' 'propalam,' &c. Plura similia vide apud J. G. Vossium Anal. lib. IV. c. 23. Sed Salmas. ad Solin. p. 721. hinc corrigit *ad ultera*, πρὸς τὰ ἔξω. *Oud.*—9 Lege: *numinis.* Wowerius. Lipsius quoque cum Vulcan. legi voluit *numinis:* quomodo Wower. etiam edidit. Sed contra Mss. O. et Auctoris stylum. Vide ad Met. lib. IV. p. 303. a. 'Veneris absentis nomen propitiatur.' *Oud.*—1 Bened. *nominet.* Id.—2 *Quam rem rectius atque hon. &c.* Rom. Venet. *Quoniam tamen rectius et honestius sic arb.* Bas. 1. *Quoniam rectius et honest. sit arb.* Scripserim ego, *Quam ob rem rectius est atque honestius, sic arbitrari, &c.* Et post ubi scribitur, * *est proximus* * nihil putarim deesse; sed scribendum, *Et illis qui longissimis separantur et proximis.* Quæ omnia Aristoteles, si non vera, saltem verisimilia facit: ait enim: Κρεῖττον οὖν ὑπολαβεῖν ὃ καὶ πρέπον ἐστὶ καὶ θεῷ μάλιστα ἁρμόζον, ὡς ἡ ἐν οὐρανῷ δύναμις ἱδρυμένη, καὶ τοῖς πλεῖστον ἀφεστηκόσιν, ὡς ἑνί γε εἰπεῖν, καὶ σύμπασιν αἴτιος γίνεται σωτηρίας, &c. *Colv.* Ita et Ms. cod. sed legendum omnino *Quamobrem, &c.* et ponenda nota distinctionis post *arbitrari.* Vulcanius. *Quare rectius.* Rom. *quoniam r.* Leid. et Flor. *quum rem r.* male. *Elmenh.* *Quam rem r. e. atque honestius, sic arb.* constans est lectio Mss. Florent. Fulv. Vulc. Voss. Bened. Edd. Ald. Junt. post. Bas. sec. Lugd. &c. usque ad Vulcan. cujus elegantiam cum non perciperent editores, eam corruperunt. Edd. Rom. Vic. Ven. *quoniam tamen rect. &c.* Edd. Junt. pr. Bas. pr. *quoniam rect.* Ed. Vulc. tert. cum Lipsio, Elm. Scriv. Flor. *quare.* Sed *quam rem* sequente infinitivo, qui dependet a verbo personali, ponitur pro *quam ob rem*, et quasi pleonastice ponitur. Ita sæpe *quod, hoc, &c.* Vide me ad Cæsar. lib. III. B. Civ. c. 17. et c. 68. 'Quod cum esset animadversum, conjunctum esse flumini.' Pro *est*

NOTÆ

[3] *Sacratam cœli penetralibus*] Verti, *repositam, &c. ceu in templo quodam*, ut vim exprimerem vocis *sacratam*.

sime separentur, et proximis, una et eadem ratione, et per se [3] et per alios opem salutis afferre, neque penetrantem [4] atque adeuntem specialiter singula,[1] nec indecore attrectantem cominus [5] cuncta. Talis quippe humilitas dejecti et [6] minus sublimis officii,[7] ne in homine quidem convenit [8] ei, qui sit [9] paululum conscientiæ[1] celsioris. Militiæ principes, et curiæ proceres,[2] et urbium ac domorum rectores, dico nunquam commissuros esse, ut id suis manibus factum velint, quod sit curæ levioris fusciorisque. Nihilo enim

uno et eodem modo tum per se, tum aliorum opera ferre auxilium salutare, et iis qui valde dissiti sunt, et iis qui sunt proximi, neque penetrando et accedendo singillatim ad unaquæque, nec tangendo ea omnia ex propinquo indecenter. Humilitas enim ejusmodi est officii vilis, et minus quam par esset elati, nec decet quidem hominem qui sciat se esse paulo sublimiorem. Aio vero Imperatores exercituum, et optimates Senatus, et moderatores civitatum, ac domorum, nunquam admissuros esse, ut cupiant facere propriis manibus id, quod exigit curam minorem et viliorem, quod-

atque Edd. vett. item Aldi *et*. Pro *sic* Ald. Bas. pr. *sit*. Oud.—3 Vid. Not. Var.—4 Bened. Voss. sec. *nec p*. Oud.—5 Voss. sec. *comminus*. Id.—6 *Dejecti est*. Ita Mss. Florent. Edd. Ald. Junt. post. &c. Colv. Elm. Flor. sed *est* exulat a Mss. et Edd. reliquis; nisi quod Scriv. det *dejecta est*. Nihil opus *est*. Id.—7 Bened. Voss. duo *officio*. Ed. Scriv. *officiis*. Id.—8 *Nec cum homine quidem convenit*. Lego *ne homini quidem c. ei*. Elmenhorstius. Mss. O. cum Vulcan. et Wower. *ne cum homine quidem conv*. In Edd. prioribus de more *nec*. Sed Ms. Florent. addit *ei*: (Voss. sec. quoque *et* vel *ei* post *sit* interponit uti et Vulc. cod.) rectius. V. Burm. ad Lucan. lib. II. vs. 172. Sept. de B. Tr. lib. I. 10. 'sibi cum Menelai matrimonio convenire.' Sic Mss. sed vide Wopkens. Misc. Obs. Nov. V. I. tom. II. p. 7. Terent. Ad. I. 1. 34. 'Hæc fratri mecum non conveniunt:' ubi vide Donat. Audacter vero Elm. et seqq. legunt *ne homini q. c. ei, qui*. Totum locum sic lego: *T. q. humilitas dejecti, et minus sublimis officio ne in homine q. convenit ei, q. In homine* pro inter homines, in humano genere. Supra 'sapiens genus homo' p. 712. ubi vide. *Oud*.—9 Vet. cod. *qui sit ei, &c*. ex quo legendum putarim, *si sit ei, &c*. Vulc. Ed. Vic. *fit*. Oud.—1 Bened. *conscienentiæ*. Lips. *consistentiæ*. i. e. status. Sed recte interpretatur Floridus: 'qui sciat se esse sublimiorem.' *Id*.—2 Bened. *principes*. Pro *ac dom*. Ald. *sic d*. Id.—3 Vid. Not. Var.—

NOTÆ

[1] *Neque penetrantem atque [neque] adeuntem specialiter singula, &c.*] Contra, Seneca, de Consol. ad Helviam, cap. 8. 'Deus potens, divinus spiritus per omnia, maxima, minima, æquali intentione diffusus.' Et Poëta: 'Deum namque ire per omnes Terrasque, tractusque maris, cœlumque profundum.' Et certe parum sublimiter de Deo sentit, immo de eo tanquam de homine infirmo, ac intelligentiæ providentiæque et potentiæ valde finitæ judicat, qui eum tantopere studet a rerum vel minimarum penetratione ac cura tanquam ipso indigna removere. Nec proficiunt quicquam Regum et Imperatorum quæ afferuntur hic exempla, quæ ipsorum totiusque adeo humani generis infirmitatem arguunt potius, quam

sequius possunt facere[3] dominorum imperia ministeria servulorum. Exemplo, quale sit istud, intellige.[4] Cambyses, et Xerxes,[5] et [739] Darius, potentissimi reges fuerunt: horum præpotentiam, quam ex opibus collegerant,[6] lenocinium vitæ effecerat celsiorem,[7] cum eorum alter[u] apud Susam et Ecbatanas,[w] ut in fano quodam sacratus, nulli temere notitiam oris[8] sui panderet; sed circumseptus admirabili regia,[9] cujus tecta fulgerent[1] eboris nive, argenti

que nihilominus famuli sua opera possint efficere jussu herorum suorum. Cognosce hoc exemplo quid velim dicere. Cambyses, et Xerxes, et Darius, fuerunt reges potentissimi: mollitia vitæ reddiderat summam eorum potentiam, quam comparaverant suis opibus, adhuc sublimiorem; cum unus ex illis degens Susis et Ecbatanis, veluti consecratus in quodam templo, nemini, nisi gravi de causa, faceret copiam noscendi sui vultus; sed circummœnitus palatio admirando, cujus tecta micabant

4 *Exemplum quale sit istud intellige.* Vet. cod. *Exemplo quale sit istud intelligi:* cui lectioni ut constet sententia, adde, *potest.* Vulcanius. Non male. At Edd. ante Aldin. *exemplo ut intelligi possit.* Ald. &c. usque ad Vulcan. *Exemplum quale sit istud intellige.* Sed Mss. O. *exemplo.* Bened. *exemplo et.* An *Exemplo, et q. sit istud intelligi quit?* Sic 'flecti non quit' Plin. lib. VIII. c. 30. in Mss. et Solin. p. 37. bis. item p. 29. 'ut hauriri etiam a sitientibus non queat:' quod perperam interpolavit Salm. *Oud.*—5 Voss. sec. *Xerses.* Id. —6 Bened. *quod* pro *quam.* Voss. sec. *colligerant.*—7 *Horum præpotentia, q. ex op. coll. len. vit. eff. celsioris.* Ita Edd. quas vidi omnes, ut etiam cod. Ms. qui in eo tantum discrepat, quod pro *celsioris* legat *celsiorem.* Ex quo colligo legendum etiam esse *horum præpotentiam:* ut sit sensus: Lenocinium vitæ effecisse eorum præpotentiam celsiorem, hoc est augustiorem: et addidisse illorum potentiæ plus majestatis et venerationis. Lenocinium autem vitæ proprie admodum atque eleganter vocat id quod Aristoteles appellat *πρόσχημα. Vulc.* Optime emendavit Vulc. et exhibuere seqq. ac confirmat Cod. Bened. cum in Edd. prioribus ac Mss. reliquis sit *præpotentia.* Sed *celsiorem* habent Mss. O. pro *celsioris,* quod erat ante Vulcan. *effecerant* Voss. sec. *Oud.*—8 Ita emendavi. Scribebatur ante *not. moris.* Pro me Aristot. *παντὶ ἀόρατος. Colv.* Corrupte in Edd. omnibus legebatur *notitiam moris,* quod nequaquam respondebat cum *τῷ, ἀόρατος.* Notitiam oris, hoc est vultus sui, pandere, est, videndi sui copiam facere. Recte itaque Colvius ita emendavit. ut et Ms. cod. meus legit. *Vulc.* Rom. et Ald. *not. moris,* male. *Elmenh.* Consentiunt Mss. O. *Oud.*—9 Voss. *circums. adm. a regia.* Id.—1 Bened. *tectum fulgeriem.* Id.—2 Prætuli lectionem scriptam: *Flammea*

NOTÆ

Deo dignam sublimitatem.

[u] *Eorum alter*] Darius, ut ex Aristotelis textus sequela patet, et is quidem Darius junior, ut conjicere est ex loco Plutarchi infra relato.

[w] *Apud Susam et Ecbatanas*] Susianæ regionis Susa Metropolis fuit, Ptolemæo, Herodoto, et Æmiliano *Μεμνόνεια* cognominata. Ecbatanæ vero, vel, ut plures legunt, *Ecbatana* neutro genere, Metropolis fuit Mediæ. Est et alia urbs *'Εκβάτανα* in Syria Steph. et Herod.

luce, flammis ex auro, vel electri claritate:[2] limina[3] vero alia præ aliis erant: interiores fores exteriores januæ munibant,[4] portæque ferratæ, et muri adamantina firmitate. Ante fores viri fortes[5] stipatoresque regalium laterum tutelam pervigili custodia per vices sortium sustinebant.[6] Erant inter eos et diversa officia:[7] in comitatu regio armigeri[8] quidam, at extrinsecus[9] singuli custodes locorum erant, et janitores, et atrienses. Sed inter eos[1] aures regiæ, et imperatoris oculi[x] quidam homines vocabantur. Per quæ[2] officiorum genera rex ille ab hominibus Deus esse[3] credebatur: cum omnia, quæcumque ibi gererentur,[4]

candore eboris, splendore argenti, fulgore igneo auri aut electri: erant autem limina alia ante alia: ostia interiora muniebantur foribus exterioribus, et erant valvæ ferratæ, et parietes soliditatis adamantinæ: pro foribus strenui viri custodesque laterum regiorum, sortiti vices, agebant excubias perpetua custodia. Erant quoque varia munia inter illos: quidam armati comitabantur regem, extra palatium autem erant custodes in singulis locis, et ostiarii, et atrienses. At quidam viri ex illis appellabantur Aures Regis, et Oculi Imperatoris, quibus generibus muniorum ille rex putabatur ab hominibus esse Deus: siquidem cognoscebat narratione Otacustarum

auri vel electri claritate. Wowerius. Wowerio et Ms. Fulv. accedunt seqq. et Ms. Florent. At Mss. reliqui et Edd. priores *flammis ex auro;* ut nivem det ebori, lucem argento, flammam auro, et claritatem electro. *Oud.*—3 *Lumina.* Rescribendum, *Limina.* Colvius. Lege *Limina,* πυλεῶνες. tametsi πυλεὼν et πυλὼν Januam quoque significet. *Vulc.* Rom. et Ald. *Lumina,* male. *Elmenh.* Mss. Florent. Voss. *limina,* recte. *Oud.*—4 Vid. Not. Var.—5 Verba *viri fortes* male exulant in textu Ed. Elm. *Oud.*—6 *Tutela pervigili custodiam sustinebant.* Mss. Florent. Voss. *custodia.* Recte ergo Mss. Fulv. Bened. *tutelam perv. custodia sustinebant:* quod multum præfero. 'Tenere vigiliam' tamen dixit Noster lib. II. Metam. p. 164. huj. Ed. *Id.*—7 Male abest *et* Edd. Junt. Ald. &c. Colv. Wow. Recte autem *diversa* edidit Scriv. cum Florido. Sic enim Mss. Florent. Fulv. Vulc. Voss. Bened. quod passim corruptum in *divisus.* Vide ad Lucan. lib. III. vs. 275. et lib. X. vs. 483. *Id.*—8 Voss. sec. Florent. Bened. Fulv. *armiger,* male: δορυφόροι Aristot. *Id.*—9 Edd. Ald. Junt. post. *et* Bened. *intrinsecus.* Verissime. Supra jam descripsit eos, qui ante fores et ἔξω stabant. Nunc intra limina singula, qui erant, nominat et ἑκάστου περιβόλου φύλακας, ut ait Aristot. *Id.*—1 Ald. Junt. post. *Sed et inter eos.* Id.—2 Bened. caret *quæ.* Id.—3 Bened. Voss. pr. *ab omnibus.* Voss. sec. *d. e. ab omnibus,* Id.—4 Vet. cod. *egererentur,* hoc est, dicerentur, effuti-

NOTÆ

[x] *Aures regiæ, et imperatoris oculi, &c.*] Quos infra Otacustas Græco vocabulo nominat. Plutarchus Otacustarum inventionem Dario Juniori tribuit libro περὶ πολυπραγ. Ὠτακουστὰς μὲν οὖν πρῶτος ἔσχεν ὁ νέος Δαρεῖος, ἀπιστῶν ἑαυτῷ, καὶ πάντας ὑφορώμενος. 'Otacustas primus habuit Junior Darius, sibi ipsi diffidens, et omnes suspectos habens.' Xenophon tamen Otacustas Cyro assignat lib. VIII. Pædiæ Cyri.

ille Otacustarum[5] relatione discebat. Dispensatores pecuniæ, quæstores vectigalium, tribunos ærarios habebat. Alios et alios præfecerat ceteris urbibus.[6] Alii venatibus agendis provinciam nacti, pars domibus[7] et muneribus præfecti putabantur,[8] et [740] ceteri perpetuis magnisque curis, observationi singularum rerum oppositi erant.[9] Sed per omne[1] Asiaticum regnum, quod ab occidente Hellespontus terminabat, ab ortu gens inchoabat Indorum, Duces ac Satrapæ[2] ubique dispositi, et permixta locis omnibus mancipia regalia. Ex eo numero erant excursores diurni,[3]

universa, quæ ibi fiebant. Habebat distributores pecuniæ, exactores tributorum, et præfectos ærarii. Præposuerat reliquis civitatibus alios atque alios. Aliorum munus erat venari; quidam existimabantur præpositi largitionibus, et donariis, ac reliquis commissa erant negotia assidua et ingentia, et exploratio cunctarum rerum. Verum Hellespontus ab Occasu finiebat totum Imperium Asiaticum, natio autem Indorum illud inchoabat ab Oriente. Duces et Satrapæ erant positi in omnibus locis, et servi regii erant ubique dispersi. Ex numero eorum erant cursores, obser-

rentur. *Vulc.* Voss. pr. *quaque ubi ger.* Voss. sec. *quaque ubi egerentur quæ.* Bened. *quoque ubique agerenturque.* Vulc. *quæque ubi egerentur.* Florent. *ubicumque ibi egererentur quæ:* istud *quæ* addunt etiam Ald. Junt. post. *Egererentur* recepit Vulc. et Elm. edidit *ubi quaque egererentur.* An *ubicumque agerentur quæ*, sive *aliqua*, vel simile quid? An *quæ agerenturque gererenturque?* nam istud *quæ* non est de nihilo. *Oud.*—5 Vett. Edd. excepta Ald. *prædictorum.* Arist. Καὶ ὠτακουσταὶ λεγόμενοι. Adde quæ jam ex Polluce supra descripsimus. *Colv.* *Otacustarum delatione.* Vet. cod. *relatione:* et quidem rectius. Delatio enim in vitio ponitur, et Delator est *κατήγορος.* Otacustæ vero non erant Delatores vel διάβολοι, hoc est, Criminatores: sed jussu regis, ad eum referebant quæ audissent. *Vulc.* *Otac. relatione.* Sic Flor. et Aldus. Rom. Bas. 2. *prædictorum r.* Leid. *gustarum relatione*, male. *Elmenh.* *Delatione*, qua voce caret Ald. habent Edd. ante Vulcan. Sed contra Mss. O. et mentem Apuleii, ut bene vidit Vulc. *Prædictorum* habent Edd. ante Ald. *Otagustarum* Voss. sec. Vulc. *dicebat* pro *discebat* Voss. sec. *Oud.*—6 Malim *certis urb.* cum Lipsio. *Id.*—7 Al. *donis.*—8 Florent. *et put.* Oud.—9 *Observatione sing. rer. app. erant.* Lege *observationi, &c.* ut constet ratio syntaxeos. *Vulc.* Recte, consentientibus Mss. O. Male Elm. et seqq. *et observ.* Ablativus est *curis.* Dein *appositi* habent Edd. O. præter Ald. Junt. et Vulc. sec. tert. contra cunctos Mss. qui habent *oppositi*, scil. contra eos qui novas res quærebant, vel quoscumque fraudatores, aut etiam hostes. De distinctione horum compositorum in custodiæ vel præsidiorum significatione adi me ad Lucan. lib. I. vs. 464. et ad Sueton. Tib. c. 22. ubi monui, τὸ *oppositi* quod est in Mss. hic non esse mutandum. *Oud.*—1 *Sed omne, &c. Indorum.* Desunt hæc Edd. primis, item Junt. pr. Bas. pr. Aldus primus e Mss. edidit. *Id.* Vid. Not. Var.—2 Bened. *saturpes.* Voss. sec. *satrapes:* quasi a nominativo singulari *satraps.* Vide Voss. de Anal. lib. II. cap. 3. Ante *permixta* Bened. caret copula. *Oudendorpius.*—3 Ita Mss. O. Vulgo ante Vulcan. *et cursores:* non male. Aristot. ἡμεροδρόμοι: ut apud alios et Nepot. Milt. c. 4. ubi vide. Inepte Floridus τὸ *diurni* jungit sequenti *explo-*

atque nocturni exploratores, ac nuntii,[4] et specularum incensores assidui.[y] Tum horum[5] per vices incensæ faces,[z] ex omnibus regni sublimibus locis, in uno die imperatori significabant,[6] quod erat scitu opus.[7] Igitur regnum illud ita componi[8] oportet cum mundi aula, ut inter se comparantur[9] summus atque exsuperantissimus Divum et homo ignavus et pessimus. Quod si cui viro, vel cuilibet regi[1] indecorum est per semetipsum procurare omnia quæ proficiant;[2] multo magis Deo[3] inconveniens erit. Quare sic

vatores diurni et nocturni, et nuntii, qui perpetuo accendebant speculas. Atque eorum faces accensæ alternatim, ex universis locis editis regni, spatio unius diei ostendebant regi id quod oportebat eum scire. Regnum illud ergo sic comparandum est cum Regia Orbis, quomodo supremus et præstantissimus Deorum et homo pusillanimus et nequissimus conferuntur inter se. Quod si turpe est alicui homini, aut cuivis Regi, administrare et peragere cuncta per semetipsum; longe indecentius erit

ratores: sine dubio Auctor exprimere voluit vim vocis Græcæ. *Id.*—4 *Nuntii, &c. horum.* Exulant hæc ab Edd. ante Ald. *Id.* Vid. N. Var.—5 Fulv. unus *bonum.* Oud.—6 Bened. *significant.* Id.—7 Ita habent Mss. Bened. Voss. et Edd. Ald. Junt. post. Scriv. Flor. ut in Apol. p. 466. 'scitu quidem necessarius.' Florent. Vulc. et Edd. pleræque *scito* cum Brod. Misc. vi. 6. *cito* Edd. ante Ald. *Id.*—8 Deest Mss. Vulc. Voss. Bened. et Ed. Vulc. tert. τὸ *ita.* Id.—9 Sic Mss. O. et Edd. Vulc. Elm. Scriv. Flor. pro sicuti, veluti. Male Edd. reliquæ *comparentur.* Id.—1 Bened. Voss. Vulc. *rei.* Id.—2 *Procurare omnia et perficere.* Bened. Voss. pr. *quæ perficere.* Voss. sec. *quæ proficere.* Fulv. *quæ perficiat.* Florent. et Ed. Elm. *quæ proficiunt.* Lege *quæ proficiant,* seu prodesse possent. *Id.*—3 Voss. *de eo.* Pro *quare* Bened. *quare*

NOTÆ

[y] *Et nuntii specularum incensores assidui*] Aristoteli φρυκτωριῶν ἐποπτῆρες. unde *inspectores* potius legendum crediderim quam *incensores.*

[z] *Tum horum per vices incensæ faces, &c.*] Πυρσείαν et Φρυκτωρίαν Græci vocant rationem significandi per faces e specula sublatas: ea usi sunt Veteres plurimum, in bellis præsertim. Speculas igitur in altis quibusque montibus eo fine ædificarunt: quarum nonnullas adhuc videri in montibus Helveticis ait Isaacus Casaubonus, in Epistola ad Joannem Witten Consiliarium Principis Mecklenburgensis, ex qua hæc desumsimus. Πυρσείας antiquissima et simplicissima ratio fuit, ut sublatis facibus daretur ejus rei signum, de qua convenerat. Non enim aliud poterant initio significare, quam id de quo convenisset inter dantem signum, et observantem. Postea excogitatæ sunt aliæ rationes solertiores, atque adeo mirabiles. Nam, qui literas calamo scriberent, quidvis per faces significabant. Auctores hujus inventi commemorat Polybius, lib. x. ubi etiam rationes eorum explicantur, quas non probans omni ex parte Polybius, aliam a se excogitatam subjungit. Sed hanc et illas apud eum fusius vide.

putandum est, eum maxime majestatem retinere,[4] si ipse, in alto residens,[5] [a] eas potestates per omnes partes mundi orbisque dispendat,[6] quæ sint [741] penes [7] Solem ac Lunam, cunctumque cœlum. Horum enim cura[8] salutem terrenorum omnium gubernari.[9] Nec multis ei opus est,[1] nec partitis hominum conservitiis,[2] quibus, propter ignaviam,

Deo. Quapropter ita est existimandum, illum præclarissime conservare suam dignitatem, si ipse habitans in sublimi loco distribuat per omnia membra mundi atque orbis illas virtutes quæ resident in Sole et Luna, ac toto Æthere. Conservationem enim omnium rerum terrestrium existimandum est regi cura illorum. Neque indiget pluribus rebus, neque distributis ministeriis servorum quibus utuntur homines,

non. Id.—4 Vet. cod. *majestatemque retinere*, ita ut videatur aliquid desiderari. Legendum fortasse, *dignitatem majestatemque:* ut respondeat Aristoteli, *σεμνότερον δὲ καὶ πρεπωδέστερον. Vulc.* Voss. sec. quoque *majestatemque.* Pro *si ipse* Bened. *subse.* Oud.—5 *Si ipse in alto resideat loco.* Vet. cod. *si ipse in alto resideat altissimo.* Legendum forte, *si ipse in solio res. altissimo.* Vulcanius. Vulgo, *in loco resideat altissimo.* Confer Maximum Tyrium dissert. I. p. 15. *Elmenh. In alto residens eas potestates.* Ita Elm. et seqq. rescripsere e Florent. et aspirat Fulv. *in alto residens loco eas p.* cum ante Vulcan. ederetur *in alto resideat loco, eas autem p.* et Edd. Vulc. Wow. *in loco resideat altissimo ; eas autem.* Mss. Voss. Bened. *in alto residat altissimo ; eas autem p.* De *residere* tertiæ conjug. Vide Ind. Not. *Oud.*—6 *Per omnes Mundi partes orbisque dispenset.* Vet. cod. *per omnes partes Mundi orbisque disp.* ut per Mundum intelligat cœlum, per Orbem, terram. *Vulc.* Sic Ald. et seqq. cum Scriver. Sed Mss. et Edd. primæ cum aliis *part. m.* Pro *dispenset* Mss. O. *dispendat.* Recte. Sic 'dispendere curam.' Colum. l. VIII. c. 2. Sed alterum frequentius. *Oud.*—7 Rom. *pares:* inepte. *Elmenh.* Immo omnes ante Ald. Mox pro *cunctumque* Voss. *cunctique.* Oud.—8 Malim, *horum cum cura sal.* Aristotel. *αἴτιόν τε γίνεσθαι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς σωτηρίας. Colv.* Malim legere, *Harum enim cura*, id est, Harum potestatum opera ac ministerio. *Vulc.*—9 Scil. putandum est. Atque ita Mss. Florent. Vulc. Bened. Voss. uterque, Edd. Elm. Scriv. Flor. In aliis *gubernat.* Oud.—1 Non apparet in Mss. Vulc. Voss. Bened. *τὸ ei*, et uncis inclusere Elm. Scriv. Male. Aristot. *αὐτῷ δεῖ. Id.*—2 *Nec particeps hominum conservatione.* Ms. cod. meus legit *nec partitis hominum conversationem:* utrobique sensus turbatus est, immo nullus: qui tamen, meo judicio, erit integer, si continue ita legamus: *Nec multis ei opus est, nec partitis* (adderem libens, *operis*) *ad hominum conservationem:* ad differentiam scilicet hominum, qui ad aliquid perficiendum, multarum operarum sive manuum adminiculis egent, quod eleganter Aristoteles per *πολυχειρίαν* expressit. *Vulcan.* Ms. *nec partitis omnium conservationem.* Scio Apuleium scripsisse : *nec partitis hominum conservitiis.* Wowerius. Wowerii conjecturam recepere Vulc. Ed. tert. sive Scal. et seqq. Edd. vett. *nec particeps h. conversatione:* ut et Bas. sec. Lugd. Colv. &c. sed *conservatione.* Lipsius conjiciebat *nec partiri se hominum conversatione.* Quod maxime placet. Hoc est in l. de Deo Socr. p. 761. 'Nunquam se Deum cum homine communicare,' et 'a contrectatione hominum se removere' alibi.

NOTÆ

[a] *Si ipse in alto residens, &c.*] Vide Timæum Platonis, et confer Maximum Tyrium, Dissert. I.

appositum est pluribus indigere. An non[3] ejusmodi compendio machinatores fabricarum, astutia unius conversionis multa et varia pariter[4] administrant? en! etiam illi,[5] qui in ligneolis hominum figuris[b] gestus movent, quando filum membri, quod agitare volent,[6] traxerint, torquebitur cervix, nutabit caput, oculi vibrabunt, manus ad omne ministerium[7] præsto erunt, nec invenuste totus videbitur vivere. Haud secus etiam cœlestis[8] potestas, cum initium sciente et salutifera opera moverit,[9][c] ab imo ad secundum,[1] et

quis insitum est ob suam infirmitatem, ut opus habeant multis rebus. Nonne artifices machinarum tali compendio exequuntur simul plurima et diversa artificio unius conversionis? vel ii quoque qui excitant gesticulationes in parvis simulacris ligneis hominum, cum traxerint filum illius membri, quod solet moveri, collum invertetur, caput nutabit, oculi intendent suam aciem, manus paratæ erunt ad quodvis officium, et totus homuncio non illepide videbitur vivere. Similiter etiam potestas cœlestis, quando agitavit principium operatione prudenti et salutari, inserit perpetuo tactu

Quomodo 'partiarii concubitus' nunc cum hoc, nunc cum illo. V. Pric. ad Met. l. IX. Ita 'addicti partes secanto creditores' in Lege Xvirali significat, eum partiarias operas singulis præstare debere: non ejus membra secanda, ut inepte Gellius et alii. V. Taylor. ad L. Xviralem. *Oud.*—3 Bened. Voss. Edd. Vett. usque ad Bas. sec. *at non.* Id.—4 Fulv. *multa paria et varia.* Bened. etiam *paria.* Id.—5 Optime Voss. Bened. *En! etiam illi.* V. ad Lucan. *Id.*—6 *Quod agitari solet.* Mss. Florent. Vulc. Voss. *solent.* Edd. Rom. Ald. Junt. post. *quod agitare solent*, unde omnino legendum cum Lipsio *volent.* Non enim semper idem ejusdem membri filum agitari solet, sed nunc hoc, nunc illud pro variis gestuum faciendorum rationibus. Nimis a literarum ductu recedit Bentlei. legens *agitare volunt.* ad Horat. l. II. S. 7. vs. 82. 'Duceris, ut nervis alienis mobile lignum:' ubi plura, ut et hic apud Vulcan. de *νευροσπάστοις. Id.*—7 Ita rescripsit cum seqq. Elm. cum in Florent. sit *atque omne m. τὸ omne* exulat ab Edd. ceteris et Mss. Sed Voss. *atque.* An *ad quodque* vel *quodcumque?* Id.—8 Voss. sec. *cælesti.* Id.—9 *Cum initium scientia et salutifera opera moveret.* Vet. cod. pro *scientia* legit *sciente.* Ego legerim *ciente*, ut *cientem operam* vocet, impulsum, sive primam et *προκαταρκτικὴν* motus totius universi causam atque originem: quod Aristoteles paulo post vocabit *ἔνδοσιν*, dicens *καίτοι πρώτης οἷον ἐνδόσεως ἐς κίνησιν μίαν γενομένης. Vulc.* Ms. *initium scientiæ et sal. o. m.* Forte: *scienti ac salutif.* Scioppius in Symb. Edd. ante Vulcan. *scientia*, atque ita Bened. Prave vero Elm. et Scriv. e Mss. Fulv. et Florent. *scientiæ* sine sensu. Rectius longe Lips. et Sciopp. monuere legendum *scienti ac sal.* et edidit Wower. cum Florid. *scienti et.* Immo clare Mss. Vulc. Voss. *sciente*, et jam edidit Vulc. qui non inepte insuper conjecit *ciente.* Oud.—1 *Ab uno ad secundum.* Rectius vet. cod. *ab imo*, vel, ut Græci loquuntur, *τῷ κατωτάτῳ τόπῳ. Vulc.* Bened. et Edd. ante

NOTÆ

[b] *In ligneolis hominum figuris*] Horatio: 'Nervis alienis mobile lignum.' *Νευρόσπαστα* Græcis, nobis *Marionettes.*

[c] *Cum initium sciente [scientiæ] et salutifera opera moverit*] Corruptus mihi videtur hic locus: quid enim sit illud *initium scientiæ?* Et certe Aris-

deinceps ad proximum,[2] [d] et usque ad supremum,[3] attactu[4] continuo vim suæ majestatis insinuat: et aliud[5] alio commovetur, motusque unius alteri[6] movendi se originem tradit. Mundo equidem[7] consentiunt, non una, sed diversa via, et plerumque contraria.[e] Et prima remissione ad motum data,[8] simplicique inchoato[9] principio, impulsibus mutuis, ut supra dictum est, moventur quidem omnia; sed ita, ut, si quis sphæram et quadratum[1] [f] et cylindrum

virtutem suæ divinitatis a primo ad secundum, et postea ad proximum, atque usque ad summum: aliudque movetur ab alio, et motus unius dat alteri principium se movendi. Illa quidem concordant invicem non eodem itinere, sed diverso, et sæpissime contrario. Verum impressa semel prima impulsione ad motum, et facto tantummodo initio, cuncta quidem moventur reciprocis impulsionibus, quemadmodum jam dictum est; at perinde ac si quispiam una mittat globum et cubum, et cylindrum, et alias

Vulcan. *ab uno.* Oud.—2 *Ad proprium. Proximum* ediderat jam e suo Cod. Vulc. cum Wower. Ante edebatur *ad tertium.* Sed Mss. Florent. Fulv. Voss. Bened. *ad proprium:* ut dant Elm. ac Scriv. Vitiose: vel enim *proximum* retinendum est, vel *propius* reponendum. *Id.*—3 Bened. *summum.* Id.—4 Male Ed. Vulc. pr. *attractu.* Id.—5 Sic bene e Florent. Elm. et seqq. A ceteris abest *τὸ et.* Id.—6 *Motusque unus alt.* Mendose: nec enim unus motus alteri motui tradit originem se movendi, cum motus se non moveat. Legendum ergo cum Ms. *motusque unius alteri.* Scioppius in Symbola. Omnino corrigendum ex Ms. *motusque unius.* Wowerius. Recte. Accedunt Florent. et Edd. seqq. *Oud.*—7 Alii *Mutuo eq.*—8 *Sed prima remissiore admodum data.* Certum meo animo, scribere: *Et prima remissione ad motum data:* enim ex Aristotele, pæne ad verbum: Καί τοι τῆς πρώτης οἷον ἐνδόσεως εἰς κίνησιν μίαν γενομένης. *Colv.* Aldina Ed. legit, *sed prima remissione, &c.* atque ita etiam Ms. cod. meus: tametsi non incommode legi posset, *emissione,* hoc est, veluti signo dato *ad motum:* ita enim omnino legendum est; non autem ut Edd. omnes et Ms. etiam cod. habet *admodum:* quod etiam recte emendavit Colvius, et verba ipsa Aristotelis, εἰς κίνησιν, id clamant. *Vulc.* Florent. et Basil. *remissione admodum,* male. *Elmenh.* Egregie emendavi Colv. ex Aristot. Et certe *remissione* extat in Mss. O. item Edd. Ald. Junt. post. Priores *remissiore.* Frustra Vulc. et seqq. *emissione:* cum primum quasi laxatur et remittitur unum, hoc, et per consequens cetera omnia moventur. *Ad motum* confirmatur Mss. Bened. et Voss. pr. *Oud.*—9 Fulv. *incoacto,* obvia variatione. *Id.*—1 *Aut quadratum.* Sensus ipse docet legendum, *et quadratum.*

NOTÆ

tot. nihil habet huic affine. Lege igitur cum Scioppio *cum initium scienti et salutifera opera moverit:* plano sensu, quem in Interpretatione expressi.

[d] *Et deinceps ad proximum* [*proprium*] Patet vel leviter attendenti legendum esse *ad proximum:* id est, ad illud quod post secundum sequitur.

[e] *Et plerumque contraria*] Ex textu Aristotelis melius vertas *nonnunquam contraria,* quam *plerumque.*

[f] *Et quadratum*] Aristot. habet *κύβον.*

et alias figuras [g] per [742] proclive simul jaciat,[2] deferentur[3] quidem omnia, sed non eodem genere movebuntur. Nec illud dissimile exemplum videri oportet, si quis pariter[4] patefacto gremio, animales simul abire[5] patiatur, volucrum, natatilium,[6] atque terrestrium greges: enimvero ad suum locum[7] quæque, duce natura, properabunt: pars aquam repetent;[8] illæ inter cicures atque agrestes legibus[9] et institutis suis naturali lege aggregabuntur;[1 h] ibunt[2] per

figuras per declive, cuncta quidem devehentur, verum non movebuntur eodem modo. Et hoc exemplum debet etiam videri simile, si quispiam, aperto repente sinu, demittat simul magnum numerum animalium, turmas avium, aquatilium et terrenorum animantium: etenim singulæ festinabunt ad suas sedes Naturæ ductu: aliæ pergent ad aquam; aliæ congregabuntur cum animalibus domesticis, et feris, secundum suas leges, et mores, ex constitutione naturæ; et volucres, quibus Natura hoc tribuit,

Vulcanius. Consentiunt Mss. O. *Oud.*—2 Ita Mss. O. In Edd. ante Vulcan. *in.* Male. Vide ad Met. l. VIII. p. 565. b. 'Per puteum præcipitat.' Bened. *similis.* Id.—3 Bened. *differuntur.* Id.—4 *Si quis pariter.* Duæ priores voces male exulant ab Ed. Vulc. sec. et Wower. ut etiam *pariter* a Wower. *Id.*—5 *Animalium multitudinem.* Flor. *animalis simul a.* male. *Elmenh. Terrestrium greges.* Τὸ *greges* adjeci ex Florentino. *Idem.* Comparet etiam τὸ *greges* in Fulviano, et recte addidit Elm. cum seqq. Abest a reliquis Mss. et Edd. male. Verum miror, Elmenh. non vidisse, tum ex eodem Cod. Florent. vocem *multitudinem* abundare, quam adjecerunt librarii, videntes tale quid defici, cum *greges* exciderat. Sed Mss. Florent. Voss. uterque, Bened. dant *animalis,* i. e. animales, exclusa voce *multitudinem.* Rectissime. In genere prius dicit *animales:* tum per species suo more dividit in volucrum, nantium, et terrestrium greges. *Animales* autem pro *animalia* frequens est Nostro. Adi ad Met. l. II. p. 152. a. 'Tantillula animalis:' quod et supra hoc libro vidimus. *Oud.*—6 Vulc. e suo cod. solo, cum seqq. rescripsit *nantium,* ut supra p. 735. 'animalium nantium (ubi alii *natantium*) pennigerarumque' e Mss. At Fulv. Voss. pr. et Edd. vett. exhibent *natatilium.* Quin et Florent. Voss. sec. Bened. Junt. post. *nantilium:* quare *natatilium* præfero. Prudent. περὶ στεφ. in Rom. vs. 332. 'Feras, volucres, reptiles, natatiles.' Vide Glossas. Infra p. 752. 'Animalium agrestium et cicurum pinnatarum et pedestrium et aquatilium.' *Id.*—7 *Ad suum locum.* Ultima vox abest a Florent. Voss. utroque, Bened. forsan recte. Sæpissime *locum* irrepsisse passim vidimus. *Id.*—8 *Pars aquam repetens.* Aldus *repentes,* quod non rejiciendum. *Elmenh.* Sed Mss. O. *repetens.* Vulc. Ed. pr. *repetentes.* Lege *repetent,* ut statim *aggregabuntur, ibunt.* Nam quæ aquam repetunt, non aggregantur agrestibus. Uti tres nominavit species, ita earum, sc. *pisces,* pars aquam repetent; illæ, sc. *terrestres,* aggregabuntur cicuribus et agrestibus, *præpetes* ibunt per aëra. *Pars* cum plurali, ut apud optimos quosque. Vide ad Cæsar. p. 116. 944. Supra h. l. p. 732. 'Pars sonantes syllabas pariunt.' p. 736. 'pars vices sustinent.' Pro *illa* dein Bened. *illam.* Legendum scilicet *illæ* vel *aliæ* animales. *Oud.*—9 Vid. Not. Var.—1 In Ms. desunt illa *naturali lege:*

NOTÆ

g *Et alias figuras*] Aristot. addit solummodo *Conum.*

h *Illæ* [*illa*] *inter cicures, atque agrestes legibus et institutis suis natu-*

aëris vias[3] præpetes, quibus hoc natura[4] largita est. Atque ab uno sinu[5] abeundi facultas concessa omnibus fuerat.[i] Sic natura mundi[6] est constituta. Nam cum cœlum omne[7] simplici circumactu[8] volvatur, nocte dieque[9] distinctum, diversis mensurarum æqualitatibus[1] separatum, quamvis una sphæra omnia concluserit, incrementis tamen globi sui, decisioneque luminis[2] menstrua tempora Luna significat, et cœli spatium Sol annua reversione collustrat, ejusque comites amœnus lucifer, et communis Cyllenius stella.[3][k] Etenim Pyrois Mavortium sidus[4] circuli

volabunt per tractus aëris, simul ac data fuerit cunctis copia exeundi ex eodem sinu. Sic natura Orbis composita est. Cum enim totum Cœlum convertatur una eademque gyratione, distinctum per diem et noctem, divisum in varia spatia æqualia, quanquam unus globus incluserit hæc omnia, nihilominus Luna notat spatia mensium incrementis et decrementis lucis sui disci, et Sol illuminat circuitum Cœli revolutione annali, et comites ejus, pulchra nempe stella Veneris et suave astrum Mercurii. Enimvero Pyrois stella Martis percurrit suum circulum duobus annis : lucidum ac splendens si-

et glossam sapiunt. *Sciopp. in Symb.* In plerisque antiquis libris illa : *naturali lege*, desunt : et sane glossema resipiunt. *Wower.* Dele Glossema cum Florent. et Leid. Mss. *Elmenh.* Desunt quoque in Mss. Bened. Voss. utroque, Vulc. quare expungendum esse bene judicarunt Sciopp. Wow. Elm. *Oud.*—2 Elegantius hic deest copula, ut supra. *Et* addunt e Florent. Cod. Elm. Scriv. Flor. *Id.*—3 Malim *aërias vias :* cum Ed. Vulc. pr. Vide ad Met. l. I. p. 92. b. et alibi. *Id.*—4 *Quibus hæc nat.* Melius vet. cod. *quibus hoc nat.* Scioppius in Symb. Accedunt Mss. Florent. Voss. sec. Bened. cum Edd. Wow. Elm. &c. *Oud.*—5 Vid. Not. Var.—6 Prave Edd. ante Ald. *vivendi.* Oud.—7 Voss. Edd. ante Vulcan. *om. cœl.* Id.—8 Bened. Voss. *simpliciter cum actu.* Id.—9 Bened. Voss. uterque *n. diuque.* Recte. Vide ad Met. l. IX. p. 648. b. ' noctu diuque.' *Id.*—1 Legendum putat Vulc. *qualitatibus.*—2 Male Edd. primæ et Junt. pr. Bas. pr. *densioneque lumina*, omissa voce *tempora.* Bened. *declivisione luminis :* quasi fuerit *declinatione.* Abest *que* etiam a Voss. sec. Sed nil muta. ' Decisio ' pro decremento adhibuit a ' cædo.' ' Decisio ' enim proprie ἀποκοπὴ, ut in Glossis. *Oud.*—3 Vid. Not. Var.—4 *Etenim prioribus Mavortium sidus.* Aldina Ed. legit *Etenim prioris, &c.* utrobique fœdo errore.

NOTÆ

rali lege aggregabuntur] Sic παραφραστικῶς exposuit hæc Aristot. τὸ δὲ χερσαῖον εἰς τὰ σφέτερα ἤθη καὶ νομοὺς διεξερπύσει. ubi videtur deceptus duplici significatione vocis ἤθη, quæ ' mores' quidem, et ' instituta ' significat, sed præterea (et primario quidem) ' locum naturalem,' ' domicilium,' ' ac sedes consuetas ;' item similitudine vocum νόμους et νομοὺς, quarum illa ' leges,' hæc ' pascua ' significat : recte igitur vertas locum Aristotelis, ' terrestre vero ad sedes consuetas et pascua sua erepserit.'

[i] *Atque, ab uno* [*ut ab eo*] *sinu abeundi facultas concessa omnibus fuerat* [*fuerit*] Aristoteles : μιᾶς τῆς πρώτης αἰτίας πασὶν ἀποδούσης τὴν οἰκείαν εὐμάρειαν. ' una eademque prima causa propriam eorum unicuique aptitudinem reddente.'

[k] *Communis* [*comis*] *Cyllenius stella*]

sui biennio[5] conficit spatia: Jovis clarum fulgensque sexies eadem[6] multiplicat cursibus[7] suis tempora, quæ Saturnus[8] sublimior triginta spatiis annorum circumerrat.[9] [743] Verum inter hæc una mundi conversio, unusque reversionis est[1] orbis, et unus concentus, atque unus stellarum chorus ex diversis occasibus ortibusque. Hoc ornamentum et monile[1] rectissime κόσμος Græca lingua significatur. At enim ut in choris,[2] cum dux carminis hymno præcinit,[3] concinentium vulgus virorum et fœminarum[4] mixtis gravibus et acutis clamoribus unam harmoniam[5] resonant; sic divina mens mundanas varietates, ad instar

dus Jovis insumit suis cursibus sexies tantum temporis, quem cursum Saturnus altior absolvit spatio triginta annorum. At interea una tantum est gyratio Mundi, et unus circulus revolutionis, et una harmonia, ac unus chorus astrorum conflatus ex variis occasibus et ortibus. Κόσμος *Græco sermone optime significat illud ornamentum ac monile. Sed enim quemadmodum in choris, quando præcentor præcinit hymno, turba virorum et mulierum simul cantantium efficiunt unum concentum, miscentes voces graves et acutas; ita divinus animus patefacit diversitates Mundi ad exem-*

Legendum enim omnino, *Pyrois;* de quo Apul. ipse supra: 'Et loco tertio Pyrois, quem multi Herculis, plures Martis stellam vocant.' *Vulc.* Rom. et Bas. 1. *prioribus.* Aldus, *prioris,* insulse. *Elmenh.* Vere Lips. et Vulc. cum seqq. *Pyrois:* et accedunt Mss. O. *Oud.*—5 *Circuli sui in biennio.* Præpositio *in* παρέλκει. *Vulc.* Edd. ante Ald. *circulis in bienn.* Hinc male Ald. et seqq. usque ad Vulcan. *circuli sui in bien.* τὸ *in* est in nullo Ms. *Oud.*—6 Male *eodem* contra Mss. et Edd. Floridus. Jungendum *sexies eadem tempora,* i. e. 12. *Id.*—7 *Multiplicatis cursibus.* Legendum omnino, ne sensus pendeat, *multiplicat.* Peragit enim Jupiter curriculum suum annis bis sex, hoc est duodecim. *Vulc.* Edd. ante Vulcan. *multiplicatis,* sine sensu. *Oudendorp.* —8 Bened. *satis.* Id.—9 Ms. *circumjectat:* quid si, *circumvectat,* pro circumvectatur, circumvehitur? cujusmodi loquendi modum in verisimilibus annotavimus. *Scioppius in Symbola.* Ms. Florent. *circumierat.* Nil muta. Passim errare de stellis, unde πλανῆται dicti: et sæpe ita supra. *Oud.*—1 *Unusque reversionis est.* Desunt Edd. ante Aldum. *Id.*—2 *Ut in choreis.* Vet. cod. *choris:* quod melius convenit cum 'hymno,' quod sequitur. *Vulc.* Accedunt Mss. O. Sic p. 748. 'Præcentor in choris.' *Id.*—3 Dele τὸ *hymno.* Wowerius. Τὸ *hymno* abest a Florentino. *Elmenhorstius.* Non abest a Florent. nisi decipiant me excerpta. Wowerii conjecturam juvat vehementer, quod in Vossiano scribatur *carmini.* Aristot. tantum ἐν χόρῳ κορυφαίου κατάρξαντος. *Dux* ergo *chori,* non *carminis:* unde passim 'ducere chorum.' Quare malim ego quoque vel *carminis* delere, vel scribere *carmini,* deleto τῷ *hymno.* Oud.—4 Abest copula Ed. Vulc. sec. et Wow. *Id.*—5 Voss. sec. *unarmoniam.* Be-

NOTÆ

Ex doctrina Genethliacorum. Lactantius ad lib. I. Thebaidos Statii: 'Benefica stella Mercurii maleficarum temperat flammas.'

[1] *Hoc ornamentum et monile, &c.*] Aristot. κόσμον δ' ἐτυμῶς τὸ σύμπαν, ἀλλ' οὐκ ἀκοσμίαν ὀνομάσαις ἄν.

unius concentionis,[6] revelat.[7] Nam cum cœlum, confixum[8] vaporatis et radiantibus stellis,[m] inerranti cursu feratur, et reciprocis itineribus astra consurgant; Sol[9] quidem omnituens[n] ortu suo diem pandit, occasu noctem reducit, conditusque vel relatus per plagas mundi,[o] quatuor temporum vices mutat: hinc tempestivi imbres, et spiritus haud infœcundi:[p] hinc alimenta rebus iis, quas[q] accidere Deus his mundi partibus voluit.[1] His appositi sunt[2] torrentium[3]

plum unius concentus. Cum enim Cœlum, distinctum sideribus igneis et micantibus, circumagatur motu nullatenus errante, et sidera quidem oriantur viis alternantibus; Sol quidem cuncta cernens aperit diem ortu suo, refert noctem suo occasu, et discedens vel accedens per regiones Mundi efficit alternas mutationes quatuor tempestatum: inde oriuntur pluviæ opportunæ et venti non steriles: inde nobis sufficiuntur alimoniæ ex illis rebus, quas Deus voluit reperiri in his mediis regionibus orbis.

ned. *un. harmonam.* Id.—6 Edd. Ald. Junt. post. *contentionis.* Id.—7 Vet. cod. *relevat:* neutrum mihi arridet: neque tamen libet indulgere conjecturæ. *Vulc.* Jo. Isacius [Pontanus] *elevat,* legit. Festus: 'Evelatum, eventilatum. Unde velabra, quibus frumentum ventilatur.' Propert. lib. III. El. 13. 'Ut mihi prætextæ pudor exvelatus amictu.' *Brant.* Vulc. et seqq. *relevat* cum Mss. Florent. Vulc. Bened. Voss. Non placet tamen. Sed in Edd. prioribus *revelat,* i. e. aperit, atque cognoscit, et exponit. Vide Init. hujus libri. Passim 'revelare arcana.' *Oud.*—8 Male Edd. ante Ald. *Nam cœlum confixit ut.* Ceterum hæc non sunt in Aristotele. *Id.*—9 Ed. Vulc. tert. *sed.* Id.—1 Vid. Not. Var.—2 *His oppositi sunt.* Vet. cod. *adoppositi:* forte *appositi:* hoc est, convenientes et consentanei. *Vulc.* Ms. *his adpositi s.* Scioppius in Symbola. Ex Ms. *oppositi.* Wowerius. *Adpositi sunt,* sive adjuncti, adjecti quo continuo sequuntur. Aristot. ἕπονται δὲ τούτοις. Est autem hæc conjectura Vulcanii, quam confirmat Florent. et omnes secuti sunt. Ipse tamen edidit ex suo cod. *adoppositi,* ut et exaratur in utroque Voss. Verum hæc lectio nata est a varia lectione *τῶν ad* et *ob:* ut 'adoppetere' Met. lib. VII. p. 453. a. Nisi etiam talia decomposita amaverit Auctor; ut etiam præpositiones ejusdem significationis junxit: ut vidimus supra in 'adultra.' Sed *adpositi* ait esse in Fulv. quoque Sciopp. at Wow. *oppositi.* Cui credemus? Habent *oppositi* Edd. ante Vulcan. *adoppti* Bened. Vide supra p. 728. 'Adposito' vel 'opposito incendio.' *Oud.*—3 *Torrentium.* Be-

NOTÆ

[m] *Cœlum confixum vaporatis et radiantibus stellis*] Confixum stellis, quasi clavis igneis et micantibus. Vocem 'vaporatis' verti 'igneis.' 'Vapor' sæpe 'calorem' significat, et 'ardorem.' Exempla suppeditantur non pauca in Lexicis.

[n] *Sol quidem omnituens*] Ovid. Metamorphos. lib. II. 'Sol oculis juvenem, quibus aspicit omnia, vidit.' Aristot. ὁ παμφαὴς ἥλιος. 'Sol cuncta collustrans.'

[o] *Conditusque vel relatus per plagas mundi*] Borealem et Australem.

[p] *Hinc tempestivi imbres, et spiritus haud infœcundi*] Quidam *Hinc tempestivi imbres, et spiritus aut infœcundi:* male. Aristoteles: γίνονται δὲ ὑετοὶ κατὰ καιρὸν, καὶ ἄνεμοι καὶ δρόσοι, &c.

[q] *Hinc alimenta rebus iis* [*nobis suppetunt earum rerum, &c.*] Hæc ignorat textus Aristot. quorum loco sic

cursus, et tumores undarum,[4] emicationesque sylvarum,[r] frugalis maturitas, fœtus [5] animalium, [744] educationes [6] etiam atque obitus singulorum. Cum igitur rex omnium et pater, quem tantummodo animæ oculis [7] nostræ cogitationes vident, machinam omnem [8] jugiter per circuitum suis legibus terminatam, claram et sideribus relucentem,[9] speciesque innumeras modo propalam, sæpe contectas,[1] ab uno, ut supra dixi, principio agitari jubet; simile istuc esse bellicis rebus hinc liceat arbitrari. Nam cum tuba bellicum cecinit, milites clangore incensi, alius accingitur gladio;

Adjecta sunt illis rebus fluenta torrentium, et inflationes aquarum, et pullulationes nemorum, maturitas frugum, partus animantium, productiones et interitus cunctarum rerum. Cum ergo Rex et pater omnium, quem nostræ cogitationes cernunt solummodo oculis mentis, præcipit totam machinam ab uno exordio (quemadmodum jam dixi) moveri perpetuo in orbem, circumscriptam suis legibus, splendidam ac micantem stellis, et simul infinitas species rerum, aliquando manifestas, sæpius occultas; possumus inde existimare illud esse simile rebus militaribus. Quando enim tuba dedit signum prælii, milites excitati sonitu, alius lateri accommodat ensem;

---

ned. *torrentum*. Id.—4 *Humores undarum*. Ita habent Edd. quas vidi, omnes, atque adeo ipse etiam Ms. cod. sed legendum omnino *tumores*, hoc est, *ἀνοιδήσεις*, ut vocat Aristoteles. Neque enim aliud sunt *οἰδήσεις*, quam *ἐπάρματα*, Elevationes seu Extumescentiæ. Virgilius: 'Unde tremor terris, qua vi maria alta tumescant Objicibus ruptis, rursusque in se ipsa residant.' *Vulc.* *Tumores und.* Sic Bas. 2. et Vulcanius. Flor. Leid. et Rom. *humores u.* male. Vide Iudicem. *Elmenhorstius.* Recte Vulcanium secuti sunt ceteri præter Wower. qui cum Mss. O. et Edd. prioribus retinet *humores;* frigide et inepte. Intelligit Auctor *τὰς τῆς θαλάσσης ἀνοιδήσεις*. Claud. in Rufin. lib. I. vs. 72. 'Impacata quies pelagi, cum flamine fracto, Durat adhuc, sævitque tumor.' Lucan. lib. x. vs. 326. de Nilo: 'novi primum dant signa tumoris.' Noster ipse lib. XI. Met. 'turbido fluctuum tumore posito:' et passim 'tumere,' 'tumidum' de mari et fluviis dici quis nescit? *Oud.*—5 Prave Voss. *fletus*. Id.—6 *Educationes.* Voss. sec. Bened. *educ. etiam:* bene. *Id.*—7 Ita Mss. O. cum Vulcan. Elm. &c. Edd. priores *mentis*. Id.—8 Bened. *m. omne.* Scriv. uncis inclusit *omnem.* Id.—9 Sic Voss. In Edd. ante Vulcan. *sideribus et relucentem*, nisi quod in Vicent. non sit *et*. Mss. Vulc. Florent. Bened. cum Edd. Vulc. &c. *et rel. sideribus*. Id.—1 *Propalam sæpe confectas.* Lege et distingue: *modo propalam, sæpe contectas*. Wowerius. Flor. et Bas. 2. *consectas.* Ald. et Rom. *confectas*, lego *conseptas*. Elmenhorstius. Edd. ante Vulcan. *confectas*, sed ille et Wower. intulere *contectas*, quod videtur confirmari a Bened. At Florent. Vulc. Voss. uterque *consectas:* unde Elm. et jam ante Lindenbrog. immo Voss. lib. IV. de Anal. c. 23. conjiciunt *conseptas:*

NOTÆ

habet: *τά τε πάθη τὰ ἐν τῷ περιέχοντι συμβαίνοντα διὰ τὴν πρώτην καὶ ἀρχαιόγονον αἰτίαν.* 'Et affectiones quæ in aëre eveniunt a principe et primordiali rerum causa.'

[r] *Emicationesque sylvarum*] *Δένδρων ἐκφύσεις*, Aristoteli.

alius clypeum capit; ille lorica se induit; hic galea caput, vel crura[2] ocreis involvit; ille equum[3] temperat frænis, et loris[4] jugales ad concordiam copulat; et protinus unusquisque competens capessit[5] officium. Velites excursionem adornant,[6 s] ordinibus principes curant,[t] equites cornibus præsunt,[u] ceteri negotia, quæ nacti sunt, agitant:[7] cum interea unius ducis imperio tantus exercitus[8] paret, quem præfecerit,[9 w] penes quem est summa rerum.[1] Non aliter divinarum et humanarum rerum status regitur,[2] quando uno moderamine contenta omnia pensum sui

alius apprehendit scutum; ille vestit se lorica; hic operit caput casside, aut tibias ocreis; ille regit equum frænis, et jungit bigas loris, ut concordent inter se, et statim singuli suscipiunt munia quæ sibi obtigerunt. Milites levis armaturæ accingunt se ad excursum, Principes curam gerunt ordinum, Equites occupant alas, reliqui agunt ea quæ sibi sunt demandata: cum interim totus exercitus obedit jussui unius Imperatoris, quem Rex, qui est rerum omnium supremus moderator, præposuerit exercitui. Eodem modo res divinæ et humanæ gubernantur, cum universa contenta uno tantum regimine noverunt quid sibi impositum sit operis; et cunctis

quod non displicet. Sic Flor. N. 9. quidam: *conseptus vestibus*. Oud.—2 *Ille crura*. Melius Ms. *vel crura o. i.* Scioppius in Symbola. Melius manu exaratus: *vel crura*. Wowerius. Accedunt Mss. Florent. Fulv. Bened. Voss. Recte. *Oud.*—3 Florent. Bened. Voss. sec. *et eq.* Melius foret *aut*. Id.—4 Alii omittunt *loris*.—5 Florent. *capessat*. Oud.—6 Vid. Not. Var.—7 Voss. uterque *nota sunt agitant*. Bened. *nota agitant*. Oud.—8 Sic Florent. Voss. sec. Bened. Fulv. et Marg. Poët. cum Edd. Elm. Flor. Reliquæ Edd. *cunctus*. Id.—9 Scribe ex V. *ei quem pr.* Wowerius. Wowerium ceteri sequuntur. A reliquis Mss. et Edd. abest *ei*. Sicut etiam non opus est. Pronomen enim hoc millies subauditur: ut statim 'præfecerit, penes quem' scil. *is*. Oud.—1 *Quem præf. rex: penes quem est s. r.* Vet. cod. *quem præf. penes quem est s. r.* sive rex ille sit scilicet, sive imperator, sive strategus, aut prætor. *Vulc.* Recte expungunt Membr. Flor. τὸ *rex*. Elmenh. Bene omiserunt Vulc. in Ed. sec. et Wow. uncis inclusere Elm. et Scriv. sic: (*rex*) *præfec.* quo ordine Edd. vett. etiam. Abest vero etiam a Fulv. Voss. Bened. omnino bene: vide Vulcan. *Oud.*—2 Bened. *vel regitur*. Florent. *agitur*. Bene. *Id.*—3 Recte

NOTÆ

[s] *Velites excursionem adornant, &c.*] Ex militari disciplina Romanorum. Vide Lipsium, De Militia Rom. lib. IV. Dialogismo I. ubi de dispositione aciei.

[t] *Ordinibus* [*ordines*] *principes curant*] Eorum enim erat defatigatos ac fractos hastatos intra suos ordines recipere, quos etiam ea de causa laxabant cum erat opus.

[u] *Equites cornibus præsunt*] Legebat Lipsius *ordinibus præsunt*, et restitutum ibat *præeunt*. Scriptam lectionem magis probo. Equites in cornibus locatos olim, atque etiam nunc locari quis nescit?

[w] *Quem præfecerit* [*rex*] Vocem *Rex* ignorant probati codices, et certe videtur expungenda ut inutilis.

operis agnoscunt; curaque omnibus[3] occulta, vis nullis oculis obvia, nisi quibus mens suæ lucis aciem intendit. Nec tamen[4] hoc vel illi[5] ad moliendum, vel nobis ad intelligendum obest. De inferiore licet [745] imagine capiamus[6] exempla. Anima in homine non videtur:[x] et tamen fateantur omnes necesse est, hujus opera omnia, quæ per hominem præclara fiunt, provenire;[7] neque animæ ipsius[8] qualitatem ac figuram oculis occurrere, sed momentis[9] ab ea gestarum rerum intelligi, qualis et quanta sit. Omne quippe humanæ vitæ præsidium ingenio[1] ejus est paratum: cultus agrorum, usus frugum,[2] artificum solertia, proventus artium, commoditates vitæ[3] humanæ. Quid de le-

insita est solicitudo secreta, et virtus nullis oculis patens, nisi illis quibus animus dirigit aciem sui luminis. Neque tamen hoc obstat aut ipsi ad machinandum, aut nobis ad concipiendum. Possumus sumere exempla a re inferioris generis. Anima non cernitur in homine, et nihilominus oportet ut cuncti confiteantur egregia omnia, quæ geruntur ab homine, fieri ejus ministerio; neque naturam aut formam ipsius animæ obversari oculis, verum cognosci argumentis rerum factarum ab ipsa, cujusmodi sit, et quam excellens. Cuncta enim subsidia vitæ humanæ comparata sunt ejus solertia: cultura agrorum, usus frugum, industria fabrorum, utilitates artium,

Ald. Reliqui, *omnes*. Colv. Nempe Rom. Vic. Ven. Bas. sec. Lugd. vel *omnis*. Pro *suæ lucis ac*. Voss. *ac*. *s*. *l*. Oud.—4 Ante hanc periodum inseruntur quædam alia in Aldino exemplari, nempe: *Ceterum ea quæ vel cælo oculis advertimus, et aërem ficti ex aqua etiam illa ficti credenda sunt, cujus tutela Mundi hujus et cura est*. Quæ quid sibi velint, nescio: tamen etiam in Margarita Poëtica citantur ex hoc libello. *Colv*. *Aciem intendit*. Aldina editio post hæc verba subjicit: *Ceterum ea quæ vel cælo oculis advertimus et aërem ficti ex aqua etiam illa ficti credenda sunt, cujus tutela mundi hujus et cura est*: quæ quia neque in Aristotele, neque in aliis Apuleii Edd. ut neque in Ms. cod. meo leguntur, prætereunda censeo, neque in iis castigandis operam ponendam. *Vulc*. Post hoc verbum Aldus legit, *Ceterum*, *&c*. quæ in Mss. et Rom. codice non comparent, et omnino glossam olent. *Elmenh*. Non est glossema, sed post *manifestus* pag. seq. verba illa debent poni, ut fecere Junt. post. et seqq. et inter eos ipsi Colv. Vulc. et Elm. quod miror ab iis non animadversum; uti sunt eo loco in Mss. et Marg. Poët. *Oud*.—5 Bened. *illis*, et ante *intellig*. caret τῷ *ad*. Id.—6 Voss. sec. *capimus*. Id.—7 Vitiosa etiam hic distinctio tam in Aldina, quam aliis Edd. incommodum sensum facit. Ita enim omnino interpungenda hæc, *hujus opera*, (hoc est, operatione) *omnia quæ per hominem*, *&c*. Vulc. Pro *fiunt* Bened. Voss. sec. *sunt*. Oud.—8 Voss. sec. *ne ipsius animæ*. Id.—9 Al. *monumentis*.—1 Voss. sec. *ingenium*. Oud.—2 Ita Elm. et seqq. e Florent. Ante *ususque*. Id.—3 *Commoditas vitæ*. Vet. cod. *commoditates*: quo fit ut et id quod præcedit, *proventus*, etiam pluraliter existimem accipiendum: illud vero, *artificum solertia*. glossema esse τοῦ *proventus artium*: vel alioqui τὸ *solertia* ablativo casu legendum esse, et citra notam

NOTÆ

[x] *Anima in homine non videtur*] Vide Platonem, lib. x. De Legibus.

gibus dicam, quæ ad mansuefaciendos homines sunt inventæ?[4] quid de civilibus institutis ac moribus, qui nunc populorum otiosis conventibus frequentantur;[5] et, asperitate bellorum pacata, mitigantur quiete? Nisi forte tam injustus[6] rerum æstimator potest esse, qui hæc eadem de Deo neget, quem videat esse viribus exsuperantissimum,[7] augustissima specie,[8] immortalis ævi, genitorem virtutum, ipsamque virtutem.[9] Unde nihil mirum est, si mortales oculi[y] ejus non capiunt aspectum,[1] quando divinorum operum vestigiis[2] sit perspicuus atque manifestus.[3] Ceterum[4] ea, quæ vel cœlo accidere[5] oculis advertimus,[6] et in terra

et commoda vitæ humanæ. Quid memorem leges, quæ repertæ sunt ad mitigandos homines? quid constitutiones civiles et consuetudines, quæ nunc celebrantur in cœtibus quietis populorum; et quibus truculentiæ bellorum leniuntur otio tranquillo? Nisi quis forte possit esse tam iniquus arbiter rerum, qui inficietur eadem illa de Deo, quem tamen cernat esse viribus præstantissimis, summa majestate, vita immortali, patrem virtutum, atque adeo virtutem ipsam. Quare nullatenus mirandum, si oculi mortales nequeunt intueri eum, siquidem conspicuus est et manifestus signis operum suorum divinorum. Porro credendum est illa quoque, quæ conspicimus con-

distinctionis. *Vulc.* Mihi id non opus videtur. *Commoditates* malui sine copula cum Mss. O. et Edd. ante Elmenh. qui cum seqq. hic *que* addit. Videtur tamen ita in Florent. esse. Edd. ante Vulcan. *commoditas.* Oud.—4 Ita Mss. O. vel *inventæ sunt.* Edd. Vic. Ven. *inventæque sunt.* Id.—5 Vid. Not. Var.—6 *Nisi forte injustus.* Vet. cod. *jam injustus:* lege, *tam injustus, &c.* Vulc. Codd. O. mei *tam.* Oud.—7 Vulgo, *v. exuperantissimis.* Elmenhorstius. Bened. *omnibus.* Idem et Voss. Vulc. ejusque ac Wow. Scriv. Edd. *exuperantissimis,* non vero ita est vulgo, ut putabat Elm. *Oud.*—8 Edd. ante Ald. *augustissimum.* Id.—9 *Imm. ævi genitorem, virtutum ipsam v.* Vitiose hæc in omnibus Edd. distincta leguntur: dubium enim esse non potest, quin hoc pacto sint legenda: *immortalis ævi,* id est, ζωῇ δ' ἀθανάτου, *genitorem virtutum, ipsamque virtutem:* quibus verbis illud Aristotelis ἀρετῇ δὲ κρατίστου eleganter suo more amplificavit Apul. *Vulc.* Optime. Habent *ipsamque* Mss. O. Absunt autem 3. posteriores voces Edd. ante Ald. *Oud.*—1 Ita Florent. Vulc. Bened. codd. In Edd. ante Vulcan. *n. c. aspectum ejus.* Wow. *n. c. ejus asp.* et sic Voss. *Id.*—2 Carent Edd. ante Ald. *Id.*—3 Additur in Aldina prave *est:* unde patet ea, quæ hic poni debuerant, in ejus editione vitiose supra esse excusa. *Id.*—4 *Ceterum, &c.* usque ad *potestate* desunt in Edd. vett. ante Ald. in cujus editione usque ad *cura est,* ut diximus, supra inserta sunt. Reliqua a *de quo* usque ad *potestate* etiam in ejus Ed. non inveniuntur. Primus Philomathes in Ed. Junt. post. exhibuit. *Id.*—5 Exulat ab Ed. Ald. *Id.*—6 Flor. *avertimus,* male. *Elmenhorstius.* Item Voss. sec. *Oud.*—7 *Ut aërem*

NOTÆ

[y] *Nihil mirum est, si mortales oculi, &c.*] Sensus hujus loci est, non mirum esse, quod Deus seipsum oculis hominum videndum non præbeat, neque eum propterea incusandum quasi minus æquum humano generi, si quidem per sua opera satis innotescit, nec se ignorari patitur.

fieri et in aqua;[7] [z] etiam illa fieri a Deo credenda sunt,[8] [746] cujus tutela mundi hujus et cura est:[9] de quo Empedocles prudenter his verbis sensit:

Πάνθ' ὅσα τ' ἦν,[1] ὅσα τ' [a] *ἐστὶν, ἰδ' ὅσσα τε ἔσται ὀπίσσω,*
Δένδρεά τ' ἐβλάστησε,[2] *καὶ ἀνέρες, ἠδὲ γυναῖκες,*
Θῆρές τ', οἰωνοί τε, καὶ ὑδατοθρέμμονες[3] *ἰχθῦς.*

Phidian illum,[b] quem fictorem probum[4] fuisse tradit memo-

tingere etiam in æthere, et generari in aëre, et in aqua, illa, inquam, esse opera Dei, ad quem pertinet conservatio et curatio hujus orbis: de quo Empedocles sapienter locutus est his verbis: Omnia quotquot erant, quotquot sunt, et quotquot erunt in posterum, Orta sunt ex eo, arbores, viri, mulieres, Feræ, volucres, et pisces aquæ alumni. *Ego ipse vidi illum Phidiam, quem historiæ ferunt fuisse*

fieri ex aqua. Iterum desunt in Rom. et Aldo versus 13. *Elmenh.* Inepte sane Junt. post. &c. item Colv. Vulc. Wow. edidere *ut aërem fieri ex aqua.* Mss. O. cum Edd. Elm. Scriv. *et aërem fieri ex aqua.* Ald. *et aërem ficti ex aqua.* At legendum *et in terra f. et aqua:* nam *vel cœlo* jam præcessit, et hoc respondet Aristotelicis *πάθη τὰ δ' ἀέρος*, et sequuntur *τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐν ὕδατι. Oud.*—8 Sic edidere e Ms. Florentino Elm. Scriv. Flor. cum a Junt. post. et seqq. exhibitum sit *Dei etiam illa cred. sunt:* quomodo habent Mss. Bened. Vulc. Voss. *etiam illa fieri cred.* Ald. Aristot. *θεοῦ λέγοιτ' ἂν ὄντως ἔργα εἶναι. Id.* —9 Voss. pr. *quin ni de verum cui t. &c.* Voss. sec. *quinni de verum ejus cui t.* Bened. *quinni di verum ejus t. mundi est. Hui. &c.* An legendum *Dei etiam illa cred. sunt; quidni? Dei verum ejus, cui tutela m. &c.? Quidni* ita sæpe interserit Ap. Vide ad Met. l. XI. p. 810. b. *Id.*—1 Ὅσα τ' ἦν desunt Voss. sec. Edd. Junt. post. Bas. *Id.*—2 Minus bene Vulc. Ed. sec. *δένδρα τ' ἐβλάστησεν. Id.*—3 Edd. Vulc. sec. tert. Wow. per *τ.* Ms. Voss. etiam habet *ρ* pro *θ.* Ceterum vertit hos versus Vulc. Ed. pr. hoc modo: 'Quæ fuerant, quæ sunt, et quæ ventura trahuntur, Omnia produxit; stirpes, hominesque, ferasque, Et volucres, et qui pascuntur in æquore pisces.' *Id.*—4 Sic Ms. Bened. cum Edd. Wow. Scriv. Flor. Dederat e Codice suo Vulc. *probum quem fictorem:* ut videtur esse etiam in Florent. cum Ed. Elmenh. In Voss. scribitur *qm fictorum probum:* ut sit dictum ac *nigræ lanarum.* Vide Voss. de Constr. c. 10. et Burm. ad Quintil. l. I. Inst. Or. c. 4. 'necessariæ litera-

NOTÆ

[z] *Et in terra f. et in aqua* [*et a*rem fieri ex aqua*] Restitue meo periculo, *et in aëre fieri, et in aqua.* Aristoteles hic, *τὰ γὰρ πάθη, καὶ τὰ δι' ἀέρος ἅπαντα, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς, καὶ τὰ ἐν ὕδατι, θεοῦ λέγοιτ' ἂν ὄντως ἔργα εἶναι,* &c. 'atque ea quidem quæ in aëre fiunt, quæ in terra, quæ in aqua, ea certe Dei opera esse merito dixerimus,' &c. ubi de generatione aëris ex aqua ne verbum quidem.

[a] *Πάνθ' ὅσα τ' ἦν, &c.*] Hos versus paulum immutatos citat Aristoteles: Ἐξ ὧν πάνθ' ὅσα τ' ἦν, ὅσα τ' ἔσθ' ὅσα τ' ἔσται ὀπίσσω, Δένδρεά τ' ἐβλάστησε, καὶ ἀνέρες, ἠδὲ γυναῖκες, Θῆρές τ', οἰωνοί τε, καὶ ὑδατοθρέμμονες ἰχθῦς, Κἄν τε θεοὶ δολιχαίωνες.

[b] *Phidian illum, &c.*] Hanc etiam similitudinem habet Arist. sed aliam huic præmittit ab Apuleio omissam, lapidis nempe illius, qui in fornicatis operibus Umbilicus dicitur, nobis *la clef de la voute*, cujus ope firmitas to-

ria, vidi [5] ipse in clypeo Minervæ, quæ arcibus Atheniensibus præsidet,[c] oris sui similitudinem [6] colligasse; ita, ut si quis olim artificis voluisset exinde imaginem [7] separare, soluta compage, simulacri totius [8] incolumitas interiret. Ad hoc instar mundi salutem tuetur Deus, aptam et revinctam sui numinis potestate. Hujus locum quærimus; qui neque finitimus est terræ contagionibus,[9] neque tamen

egregium statuarium, coaptavisse imaginem sui vultus in scuto Palladis, quæ præest arci Athenarum; tali ratione, ut si quis voluisset aliquando avellere inde effigiem fabri, sublata connexione partium, tota statua dissolveretur in frusta. Hoc modo Deus conservat incolumitatem Mundi coagmentatam, et colligatam virtute suæ divinitatis. Investigamus ejus sedem, quæ nec vicina est contactibus terræ, neque

rum.' In Edd. prioribus *quoniam*. Id.—5 *Vide*. Sic habent Mss. O. cum Edd. Junt. post. Vulc. et Elm. Reliquæ Edd. *vidi*, et forsan rectius ut p. 729. 'Vidi et ipse apud Hierapolin.' *Id.*—6 *Oris similitudinem. Oris sui similitudinem* τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον ἐντυπώσασθαι. *Colv.* Vet. cod. legit *oris sub.* at legendum omnino *oris sui, &c.* hoc est, vultus sive faciei suæ imaginem. *Vulc.* Leid. *oris subsimilitudinem*. Vera lectio: *oris sui similitudinem*. Cicero Tusc. Quæst. I. 'Phidias sui similem speciem inclusit in clypeo Minervæ, cum inscribere non liceret.' *Elmenh.* Recte *oris sui sim.* rescripsit Elm. cum seqq. Bened. *oris multitudine*. Reliqui Mss. et Edd. carent τῷ *sui*. Oud.—7 *Si quis olim artificum vol. ex. imag.* Vet. cod. legit, *artificis*, et quidem rectissime. Phidiæ scilicet artificis, vel significis, velut Apul. eum vocat, *fictoris* imaginem. *Vulc.* Elm. et seqq. edidere *artificis*. Reliqui *artificum*. sed Aristot. modo εἴ τις βούλοιτο. *Oud.*—8 *Simulac totius. Simulac* hoc loco nova significatione usurpare videtur Apul. pro, 'pariter etiam.' *Vulc.* Vulgati inepte *simulac totius*. Elmenhorstius. Mss. O. et Edd. vett. cum Elmenh. &c. *simulacri*. In Colvii Ed. sine dubio typothetarum culpa prius *simulac* editum, quod miror retentum a Vulc. et Wow. sine sensu, quem dare frustra vult Vulc. *Oud.*—9 *Et terræ contagionibus*. Edd. veteres, *cum rerum contag.* Aristotel. πλὴν οὔτε μέσος ὢν, ἔνθα ἡ γῆ τε καὶ ὁ θολερὸς οὗτος τόπος. *Colv.* Vet. cod. ita legit *H. l. q. qui neque fimus est terræ contagionibus:* in qua lectione recte omissa est conjunctio *et*, quæ omnino in vulgatis Edd. sensum turbat, sed pro *fimus* legendum omnino censuerim *finitimus:* sensu plano. *Vulc.* Ms. *qui neque tamen medius finitimus est terræ contagionibus*. Unde (quod et Vulcanio placere video) suspicer legendum: *qui neque finitimus est terræ contagionibus, neque tamen medius i. a. t.* Sensu claro promtoque. Edita lectio non usque adeo sana est. *Sciopp. in Symb.* Flor. *neque infimus est:* alii *q. n. confinis est*. Rom. *qui neque infimus est, cum rerum contagionibus, neque in aëre turbido.* Elmenhorstius. Vulcanii conjecturam recepere seqq. et confirmat eam vehementer Ms. Fulv. In Edd. ante Ald. legas *qui neque infimus est cum rerum*

NOTÆ

tius operis conservatur. Porro hoc Phidiæ solers inventum memorant etiam Tzetz. Chiliad. 8. historia 192. Pausanias, lib. VII. Arnobius, contra Gentes, lib. VI. sed et Cicero Tuscul. Quæst. lib. I. 'Phidias sui similem speciem inclusit in clypeo Minervæ, cum inscribere non liceret.'

[c] *Quæ arcibus Atheniensibus præsidet*] Hujus templum etiamnum visitur in Acropoli Athenis, integrum pæne ab injuria temporum servatum.

medius in aëre turbido, verum in mundano fastigio, quem Græci οὐρανὸν recte vocant,[1] ut qui sit altitudinis finis:[2] [d] etiam iidem[3] illa ratione[4] ὄλυμπον nominant; [747] quem ab omni fuscitate[e] ac perturbatione vident liberum. Neque enim caliginem nubium recipit,[5] vel pruinas vel nives[6] sustinet, nec pulsatur ventis, nec imbribus cæditur. Hæc enim nec Olympo, qui est celsitudinis summæ, contingere, poëta[7] his verbis[8] cecinit:

etiam media in aëre turbulento, sed in culmine Mundi, quod Græci bene appellant οὐρανὸν; quia est terminus altitudinis, iidemque ob eam causam vocant ipsum Ὄλυμπον, quod cernunt esse vacuum ab omni caligine et turbulentia. Nam non recipit in se obscuritatem nubium, neque patitur gelicidia, vel nives, neque afflatur ventis, nec feritur pluviis. Nam poëta scripsit his verbis, ea non evenire etiam monti

contagionibus. Ald. et seqq. *qui n. infimus est et terræ cont.* Mss. Florent. Bened. Voss. uterque, Ed. Elm. carent τῷ *qui.* Dein *infimus* iidem habent Codd. *et* carent Florent. Voss. pr. *in* Bened. *est* Voss. sec. Putem locum pejus corruptum esse, legendumque *Qui neque infimus est rerum, nec finitimus terræ cont. neque tamen medius:* alii librarii has, alii illas voces omiserunt; sicut *medius* deest quoque in Edd. ante Ald. Alioquin malim *neque confinis est terrarum cont. Terræ* pro tellure ut supra. *Oud.*—1 *Quem Gr.* τόν γ' οὐρανὸν, *id est cœlum r. v.* Illud τόν γ' abundat, et quod sequitur, *id est cœlum,* merum glossema est: ut neque in Ms. codice legitur. Nam id quod statim subjungit Apul. ut qui sit altitudinis finis, explicat etymon vocis οὐρανὸς, quod nimirum sit ὅρος τῶν ἄνω ex Aristotelis veriloquio: quæ quidem etymi explicatio Voci 'cœli' nequaquam convenit. *Vulc.* Recte Vulc. et seqq. confirmantibus Mss. Florent. Bened. Voss. utroque, Fulv. In Edd. prioribus τὸν οὐρανὸν *id est cœlum.* Colv. τόν γ', *&c.* Bened. *vinum.* Voss. sec. *uranon.* Oud.—2 Fulv. *et ut q. s. a. f. pervideatur.* Florent. quoque addit *pervideatur.* Aristot. ἐτύμως ἀπὸ τοῦ ὅρον εἶναι τῶν ἄνω. Forsan *finis, nec pervideatur.* Sic enim passim de cœlo summo Auctor. Is enim corporis oculis non cernitur, sed mentis acie investigatur. Vide de Deo Socr. et init. hujus lib. *Id.*—3 *Et iidem.* Lege cum Florent. Fulv. Voss. utroque *etiam iidem.* Id.—4 Sic Fulv. Florent. Bened. Voss. non *ea.* Bened. *rationem.* Id.—5 Bened. *recepit.* Id.—6 Sic e Florent. Elm. Scriv. Flor. Reliqui Mss. et Edd. *et nives.* In Bened. *et nubes* male. *Id.*—7 *Hæc enim de Olympo q. e. c. summæ poëta.* Vet. cod. *Hæc enim nec Olympo qui est celsitudinis summæ, contingere poëta, &c.* Hæc enim quæ recensuit effecta τῶν ἀναθυμιάσεων Olympo non accidunt, teste Homero. *Vulc. Contingere.* Male hæc vox abest a Rom. et Aldino codice. *Elmenh.* Optime reposuit Vulc. cum seqq. e Ms. suo, cui accedunt omnes, nisi quod in Bened. sit *Olympum,* non male pro *eo evadere.* Edd. priores *de Olympo,* sine verbo *contingere.* Oud.—8 Ed. Vulc. sec. caret *his.* Id.—9 Vitiose ὅδος

NOTÆ

[d] *Οὐρανὸν recte vocant, ut qui sit altitudinis finis*] Aristoteles hic οὐρανὸν dictum affirmat, quod sit terminus eorum quæ sunt superne, ἀπὸ τοῦ ὅρον εἶναι τῶν ἄνω.

[e] *Ὄλυμπον nominant, quem ab omni fuscitate, &c.*] Aristot. Ὄλυμπον δὲ (καλοῦμεν) οἷον ὁλολαμπῆ, καὶ παντὸς ζόφου καὶ ἀτάκτου κινήματος κεχωρισμένον. 'Olympum vero (dicimus) tan-

Οὔλυμπόνδ', ὅθι[f] φασὶ θεῶν ἕδος[9] ἀσφαλὲς αἰεὶ
Ἔμμεναι· οὔτ' ἀνέμοισι τινάσσεται, οὔτε ποτ' ὄμβρῳ
Δεύεται, οὔτε χιὼν ἐπιπίλναται· ἀλλὰ μάλ' αἴθρη
Πέπταται[1] ἀνέφελος, λευκὴ δ' ἀναδέδρομεν[2] αἴγλη.

Hanc opinionem communis mos et hominum[3] observationes secutæ, affirmant, superiora esse Deo tradita. Namque habitus orantium sic est, ut manibus extensis in cœlum precemur.[4] Romanus etiam poëta sic sensit:[g]

Aspice hoc sublime[5] candens, quem invocant omnes
Jovem.

Unde illa, quæ videntur, suntque omnibus præstantiora,[6]

Olympo, qui est maximæ altitudinis: Ad Olympum, ubi inquiunt Deorum sedem firmam semper Esse, quæ neque ventis concutitur, neque unquam imbre Rigatur, neque nix admovetur, sed potius serenitas Volat absque nube, lucidus vero circumfulget splendor.' *Consuetudo vulgata, et observationes omnium, quæ illam secutæ sunt, confirmant hanc opinionem, altiora loca attributa esse Deo. Hic est enim noster habitus, quando precamur Deum, ut oremus manibus porrectis cœlum versus. Poëta quoque Romanus sic cecinit:* Intuere hoc altum splendens, et Jovem, quem universi implorant. *Quare ea quæ cernuntur, et sunt excellen-*

Edd. Vulc. tert. Elm. Flor. V. Odyss. Z. vs. 41. Græcos hos versus primus edidit Junt. post. et sunt in Mss. æque ac Aristotele. Latinos habet Vulc. Ed. pr. hoc modo: *Ad firmam illa Deum sedem discessit Olympum, Qui nunquam quatitur ventis, nunquam madet imbre, Urgeturve nive, at late sese explicat æthra Nube carens, nitido semper splendore coruscans.* Sed in Edd. prioribus non hi versus legebantur, sed ex Iliad. K. Ζεὺς δ' ἔλαχ' οὐρανὸν εὐρὺν ἐν αἰθέρι καὶ νεφέλῃσι, id est, *Sors Jovis aula poli enubis super æthere facta:* qui versus hic quidem in Aristot. sed non in Mss. Apuleii. *Id.*—1 Edd. Junt. post. Colv. Vulc. sec. tert. Wow. Elm. πέπταται, i. e. volat, ut exponit Floridus, cum tamen edat π, quod est a πετάννυμαι panditur, *explicat se*, ut bene vertit Vulc. *Id.*—2 Vitiose Wow. ἀνάδρομεν. *Id.*—3 Ms. Vulc. *omnium.* Id.—4 Recte Ms. *man. extensis precemur.* Melius quoque fuerit: *habitus orantium hic est.* Scioppius in Symb. Τὸ *in* delet liber Fulvii. Horat. 'Cœlo supinas si tuleris manus.' *Elmenh.* Sed et *cœlum* abest a Fulv. si Scioppio fides. Τὸ *in* exulat a Voss. utroque. Aristot. ἀνατείνομεν τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανόν. Mox pro *sensit* Bened. *sentit.* Oudendorp.—5 Al. *sublimen.* Vide Not. Var.—6 Edd. ante

NOTÆ

quam usquequaque lucidum, ab omni caligine, motuque incondito secretum.'

[f] *Poëta his verbis cecinit: οὔλυμπόνδ', ὅθι, &c.*] Homerus, 'Ὀδυσσ. Z.

[g] *Romanus etiam poëta sic sensit*] Ennius, cujus versum hunc et a Cicerone laudatum, lib. II. De Natura Deorum, Apuleius hic Latine scribens apposite satis inseruit loco hujus Homerici, quem habet Aristoteles ex Iliad. K. desumtum: Ζεὺς δ' ἔλαχ' οὐρανὸν εὐρὺν ἐν αἰθέρι καὶ νεφέλῃσι. 'Jupiter sortitus est cœlum latum in æthere et nubibus.'

easdem[7] sublimitates regionum tenent, astra cœlestia, et mundi lumina: ac merito illis licet ordine[8] perpetuo frui, nec diversis etsi spatiis temporibusve observantissimam[9] legem suorum aliquando itinerum mentiuntur.[1] Terrena omnia mutationes et conversiones,[2] postremo interitus habent. Namque immodicis[3] tremoribus[h] terrarum dissiluisse[4] humum, et interceptas [748] urbes cum populis, sæpe cognovimus. Audivimus[5] etiam, abruptis imbribus prolutas esse totas regiones. Illas etiam,[6] quæ prius fuerint continentes, hospitibus atque advenis fluctibus[7] insu-

tiora omnibus, habent easdem altitudines locorum, puta sidera cœlestia, ac faces mundi: et jure quidem illis datum est, ut servent ordinem æternum, neque adulterant unquam accuratissimam legem suarum viarum variis intervallis temporum. Universa terrestria patiuntur mutationes, et conversiones, ac denique obitus. Sæpe enim accepimus humum disjectam esse vehementioribus terræ motibus, ac civitates una cum incolis fuisse absorptas. Accepimus quoque totas provincias subversas esse pluviis effusissimis. Illas etiam, quæ ante fuerant continentes, factas esse insulas

Ald. *præstantia.* Oudendorp.—7 Florent. *eadem.* Ed. Vulc. pr. *ejusdem.* Idem.—8 Mss. Bened. Voss. *il. or. lic.* Edd. aliquot *lic. il. or.* Idem.—9 *Diversis ea in spatiis temporibusque obs.* Ms. quidam: *diversis et insperatus observ.* Alius vero codex: *diversis spatiis temporum:* quod placet. *Sciopp. in Symb. Diversis spatiis temporum* edidit quoque cum seqq. Elm. auctoritate cod. Florentini. Bened. solum *diversis temporibus.* Voss. sec. *diversis et in spatiis temporibus.* Edd. vett. *div. ea in spatiis temporibusve* usque ad Wower. qui exclusit *in.* Lege potius *nec diversis etsi spatiis temporibusve.* Oud.—1 *Metiuntur.* Legendum omnino est *mentiuntur* apertissimo sensu; Astra in summa diversitate spatiorum et temporum nunquam mentiri legem suorum itinerum, hoc est, perpetuo observare unum atque eundem sui cursus tenorem. *Vulc.* Optime, invitis licet Mss. ut quisque facile videt, et ideo a seqq. uno animo recepta est ista Vulcanii emendatio. Bened. *metit.* Sed male Edd. Vulc. Wow. *observatissimam.* Construendum est 'legem observantissimam suorum itin.' ut 'observantissimus æqui,' &c. *Oud.*—2 Caret copula Bened. *Id.*—3 *Namque immodicis, &c.* Locus hic totus usque ad, *In quo periculi vertice, &c.* citatur B. Augustino l. IV. c. 2. de Civit. Dei e quo meliores aliquot vulgatis lectiones hausimus, quas etiam exprimi jussimus. Sic hic pro *dissiluisse humum,* male Edd. aliæ *dissolvisse humum* hactenus habuerunt. *Colv.* Hæc usque ad *occupati* desunt Edd. ante Junt. poster. etiam ab Aldina; cum tamen agnoscant Mss. O. et Augustinus magnam hujus loci partem ex Apuleii libro de Mundo citaverit. *Oud.*—4 Inepte Edd. ante Colv. *dissolvisse* contra Mss. et Augustin. Passim dissilire humus dicitur vel tremore terræ, vel vi aquarum et tempestatum. *Id.*—5 Edd. Vulc. Wow. ex ejus cod. *audimus:* male. Mox pro *esse totas* Voss. *t. esse.* Id.—6 *Illas enim.* Legendum omnino, *Illas etiam, &c.* Vulc. Recte, consentientibus Mss. et August. Bened. *illa.* Oud.—7 Eleganter, ex eod. August. Vulgo ante, *adversis fluctibus.* Colvius. Vet. cod. legit *adversis fluctibus,* minus meo judicio recte. *Insulatas* vero vertens Apul. quas Aristoteles ait τεθαλαττομένας, in-

NOTÆ

[h] *Namque immodicis tremoribus, &c.*] Vide Plin. lib. II. cap. 80. et seqq.

latas;[i] alias;[8] desidia maris, pedestri accessu[9] pervias factas.[k] Quid? qui ventis et procellis[1] civitates eversas esse meminerunt? quid? cum incendia de nubibus emicarunt,[2] cum Orientis regiones Phaëthontis ruina,[l] ut quidam putant, conflagratæ perierunt? In Occidentis plagis scaturigines ignis quædam ac proluviones[m] easdem strages dederunt. Sic ex Ætnæ verticibus quondam effusis crateribus, per declivia, incendio divino,[n] torrentis vice,[3] flam-

novis atque extraneis undis; alias pigritia maris patefactas itineri pedestri. Quid? quot scriptores memorant urbes fuisse destructas flatibus et turbinibus? quid? quando ignes exilierunt ex nubibus, quando Orientales plagæ interierunt incensæ casu Phaëthontis, quemadmodum nonnulli existimant? Quædam eruptiones ac diluvia excitaverunt easdem clades in regionibus Occidentalibus. Ita divina conflagratione, fluvii flammarum instar torrentis olim delapsi sunt per loca declivia ex cucuminibus

nuit non mari obrutas, sed a continente abruptas, et mari cinctas. *Vulcanius.* Eleganter ex Augustino correxit Colv. ut habent Mss. Bened. Florent. *Adveris* Voss. *Oudendorp.*—8 Malim legere, *insulas desidia maris, &c.* sensu non incommodo, et ad mentem Aristotelis quam proxime accedente: ut nimirum intelligamus continentes insulatas, insulas continenti adjectas. *Vulcanius.* Frustra, licet *insulas* habeat Ed. Vulc. tert. Sed Mss. O. cum Augustino *alias.* Oud.—9 Ed. Junt. post. *accessa:* male. Dicitur pro *accessui.* Vide ad Met. l. I. p. 23. 'Ingressu stabulum.' *Id.*—1 Voss. sec. *quid? quæ v. ac procellis.* Bened. vero *Quid ventis et procellis, &c. enumeremus:* quod sane multo est elegantius. Suet. Aug. c. 51. 'Ne enumerem, quot et quos diversarum partium,' &c. Vide me ib. c. 70. Augustin. tantum *ventis ac procellis eversas esse civit.* Idem.—2 Bened. *emicarent* et *Phetontis* pro *Phaëtontis,* Voss. *fetontis.* Idem.—3 Sic hic locus ex eodem D. August.

NOTÆ

[i] *Illas etiam, quæ prius fuerint continentes, hospitibus atque advenis fluctibus insulatas*] Sic, teste Plinio, lib. II. cap. 28. mare avellit Siciliam Italiæ, Cyprum Syriæ, Eubœam Bœotiæ, Eubœæ Atalantem et Macrin, Besbycum Bithyniæ, Leucosiam Sirenum promontorio. Pythag. apud Ovid. lib. XV. Metamorphos. 'Leucada continuam veteres habuere coloni, Nunc freta circumeunt. Zancle quoque juncta fuisse Dicitur, Italiæ donec confinia pontus Abstulit, et media tellurem propulit unda.'

[k] *Alias, desidia maris, pedestri accessu pervias factas*] Sic Hybanda insula quondam Ioniæ, nunc ducentis stadiis abest a mari, et Epidaurus et Oricum insulæ esse desierunt, teste eodem Plinio, cap. sequenti. Ovid. prædicto loco: 'Fluctibus ambitæ fuerant Antissa Pharosque, Et Phœnissa Tyros, quarum nunc insula nulla est.' Vide totum illum Ovidii locum.

[l] *Phaëthontis ruina*] Vide Ovid. l. II. Metamorphos.

[m] *Scaturigines quædam ac proluviones, &c.*] Vulcanius addebat, *ignis e terra,* et legebat, *scaturigines quædam ac proluviones ignis e terra easdem strages dederunt,* non male. Apuleius enim hic non de aquarum diluviis intelligendus est, (de iis enim superius egit,) sed de ignitæ materiæ torrentibus: ut patet ex iis quæ sequuntur.

[n] *Incendio divino*] Elmenhorst. ma-

marum flumina[4] cucurrerunt. In quo periculi vertice[o] egregium pietatis meritum fuisse cognovimus. [749] Namque eos, qui principio fragoris territi, sensum tamen clementiæ misericordiæque retinebant, et grandævos[5] parentes ereptos volucri clade[6] suis cervicibus sustinebant; illa flammarum fluenta divino separata discidio,[7] quasi duo flumina ex uno fonte manantia, locum illum ambire maluerunt obsidione innocenti, in quo inerant boni bajuli,[8] religiosis sarcinis occupati. Postremo, quod est in triremi gubernator, in curru rector, præcentor in choris, lex in urbe, dux in exercitu,[9] hoc est, in mundo Deus: nisi quod

Ætnæ, exundantibus ejus crateribus. In quo extremo discrimine didicimus fuisse præclaram mercedem pietatis. Illa enim flumina flammarum divisa divina separatione, tanquam duo amnes fluentes ex eadem scaturigine, maluerunt circumdare innoxia obsidione eum locum, ubi erant illi, qui, terrefacti initio fragoris, servabant nihilominus sensum mansuetudinis et commiserationis, et portabant suis humeris parentes suos grandes natu, quos subtraxerant celeri illi stragi. Quippe erant in eo loco pii gestatores onusti sacris ponderibus. Denique Deus idem est in orbe, quod gubernator est in navi, auriga in curru, præcentor in choris, lex in civitate,

restitutus. Vulgabatur, *Divino modo per declivia currentis vice.* Sed etiam jamdudum Canterus noster, *torrentis vice* legendum conjecit. *Colvius.* Flor. *divino modio.* Basil. *divino modo.* Lego i. *diuturno* vel *diurno.* Elmenhorstius. Statim rursus *divino separata discidio.* Cur non utrobique emendemus *in odio divino*, sive ex Deorum odio incendio orto? Bened. Voss. *divino modio per declivia* vel *inodio.* Eo ordine etiam Vulc. Quod conjecit Elmenh. ut et Lipsius *incendio diuturno* vel *diurno:* non placet. *Oud. Torrentis vice.* Sic recte Canter. l. I. Var. Lect. c. 3. cum Colv. et seqq. ex August. et consentiunt membranæ Florent. Vulc. In Mss. reliquis et Edd. prioribus inepte *currentis v.* Id.—4 Deest ultima vox in Bened. *Id.*—5 Bened. caret copula. *Id.*—6 Num *lubrica clade?* Colvius. Frustra, et minus bene. *Oud.*—7 Vulgo *dissidio.*—8 Malim, *in quo erant bon. ba.* Adi Aristotelem. *Colv.* Non displicet emendatio Colvii, qui legit, *in hoc erant*, scilicet, ambitu flammarum. *Vulc.* Colvius, *in quo erant b. b.* Quod non displicet. *Elmenh.* Et ego malim cum Colvio *in quo* (non *in hoc*, ut ait Vulc.) *inerant.* Barth. l. supra cit. conjecit *eruerant* pro *eruperant.* Oud.—9 *Dux in urbe, dux in ex.* Scribendum, *lex in ur. d. i. e. ἐν πόλει δὲ νόμος, ἐν στρατοπέδῳ δὲ ἡγεμών.*

NOTÆ

vult *diurno* aut *diuturno.* D. August. lib. IV. De Civitate Dei habet *divino:* nihil itaque muto. 'Divinum incendium Ætnæ' recte dixit. Ut enim Poëtarum figmenta prætercam de Vulcani et Cyclopum in illo monte fornacibus, aliquid semper divini hisce Naturæ prodigiis inesse credidit antiquitas, et horrendas ejusmodi clades plerumque esse θεοπέμπτους.

o *In quo periculi vertice*] 'Vertex' hic vel 'summum' et 'extremum' sonat, sicut in Interpretatione expressi, vel etiam *verticem* seu *turbinem* periculi, hoc est, periculum quod imminebat a vorticosis illis ignitæ materiæ torrentibus: minus tamen arridet posterior explicatio.

ceteris ærumnosum,[1] et multiplex, et curarum innumerabilium videtur esse hoc ipsum, alicujus officii principem fieri; Deo vero nec tristis, nec onerosa est imperii sui cura. Namque nobis circumfert et regit cunctas formas naturasque, quas diversis regionibus commovet,[2] ut est lex[p] civitatis semel promulgata, perpetuis observationum rationibus fixa, ipsa quidem immutabilis, at ejus arbitrio[3] parentium mentes agitantur, nutuque ejus et dominatione flectuntur: et scitis ejus[4 q] magistratus tribunalia, principia[5] milites frequentabunt,[r] [750] recuperatores[6 s] ju-

imperator in exercitu: excepto quod, hoc ipsum, præponi alicui muneri, videtur reliquis esse molestum, et variarum, ac innumerarum solicitudinum: at curatio imperii Dei neque solicita est, neque gravis ipsi. Natura enim producit circa nos, et gubernat omnes species quas adducit ex diversis locis, ipsa remanens immobilis, quemadmodum est lex civitatis semel publicata, confirmata observatione continua, quæ est ipsa quidem invariabilis, verum animi obedientium illi moventur pro ejus libitu, ac inflectuntur ejus arbitrio, et imperio: atque ex ejus placitis Magistratus adibunt tribunalia, milites principia: recuperatores præerunt judiciis. Senatores etiam, qui

Aristoteles. *Colv.* Ita et Ms. cod. qui sub finem multum a priori integritate discedit. Legendum enim omnino ex Aristotele, *Lex in urbe:* et quæ sequuntur hoc ipsum satis declarant: 'ut est Lex civitatis semel promulgata.' *Vulc.* Uti Colv. Lips. Vulc. ex Aristotele, et communi sensu emendarunt, extat in Florent. et suprascriptum est in Bened. Ceteri Mss. et Edd. priores *dux.* Oud.—1 Ms. unus pro *ærumnosum*, habet, *criminosum:* alter: *curiosum.* Sciopp. in Symbola. Fulvii libri, *Criminosum*, vel, *curiosum*, male. In Aristotele est, καματηρόν. *Elmenh.*—2 Vid. Not. Var.—3 *Ac ejus arbitrio.* Lege *at ejus arb.* Vulcanius. Edd. ante Vulcan. *ac*, male et contra Mss. Dein *parens* Edd. Rom. Vic. Junt. pr. Bas. pr. *parentum* Mss. Florent. Vulc. Edd. Ald. &c. Colv. Vulc. pr. sec. Wow. sed *parentium* dant bene Bened. Voss. cum Edd. seqq. sive subjectorum. Vide ad l. I. de Dogm. Plat. sub f. *Oud.*—4 Quod in Ed. quadam invenisse videtur Floridus, *et ut in scitis ejus*, unde habeat nescio. Sed *et scitis ejus* bene habent Mss. Bened. Voss. Vulc. cum Edd. ante Elmenh. Sed Mss. Fulv. Florent. *et ut scitis*, i. e. quasi, vel sicuti legis placitis. Verum istud *ut* satis abundat. *Id.*—5 Bened. *principes*, male. Notissimum est, quæ sint *principia* in exercitu. *Id.*—6 Bened. *imperatores.*

NOTÆ

p *Quas diversis regionibus* [*commovens:*] *commovet, ut est lex, &c.*] Non bene cohære thic locus. Reponit Vulcanius, *quas diversis regionibus commovet ipsa manens immota: ut est lex, &c.* quod melius quadrat. Secutus sum Vulcanii emendationem in Interpretatione.

q *Et scitis ejus* [*et ut in scitis ejus, &c.*] Emendo, *et ut ex scitis ejus*, hoc est, ex ejus jussu et placitis.

r *Principia milites frequentabunt*] Principia locus erat in castris, ubi Imperatoris tabernaculum erat, quo conveniebant milites Imperatoris jussa excepturi, et causam (si usus venisset) dicturi. Quintilianus initio declamationis pro milite, 'sed neque hoc Mars parens, nec signa militaria aquilæque victrices, nec tua, summe

diciis præsidebunt: decuriones, et quibus est jus dicendæ sententiæ,[t] ad consessum[7] publicum commeabunt: et alius[8] ad Minutiam frumentatum venit:[u] et aliis in judiciis dies dicitur: reus purgandi se necessitate,[9] insectandi studio accusator venit: ille moriturus ad supplicii locum ducitur: hic ad convivii repotia et vespertinus[w] comessator adventat.[1] Sunt et publicarum epularum apparatus,

habent jus sententiæ ferendæ, convenient ad consessum publicum: atque etiam alius it ad portam Minutiam conquisitum frumenta: et assignatur aliis dies ad judicia: accusatus venit necessitate se defendendi, sicut accusator cupiditate ipsum persequendi: hic trahitur ad locum pœnarum moriturus: ille, qui comessatus fuerat pridie vesperi, advenit ad repetitionem epularum. Sunt etiam ornatus conviviorum publicorum; sternuntur pulvinaria Deorum, et aguntur

Id.—7 Al. *consensum.*—8 Abest copula a Bened. Bene. *Oud.*—9 Vid. Not. Var. —1 Laudat paulo aliter Jos. Scaliger ad v. Manil. sic: *Hic ad convivium, et repotia vespertinus comes satur adv.* Colvius. Ms. Bened. *ad convivium et repotia,* ut citat Scal. Sed in Apol. 'repotia cœnæ.' V. Heins. Advers. lib. IV. c. 7. Voss. sec. *convivii crepotia.* Dein *et vespertinus* habent Mss. et Edd. præter Scalig. d. l. Wower. ac Florid. quod præfero, nisi malis *etiam.* Tum Edd. vett. *comissator.* Sed aliter Mss. ut reposuit Elm. De 'Repotiis' vide Vulcan. ad h. l. in Ed. pr. et Juret. ad Symmach. lib. VII. c. 19. 'Post

NOTÆ

Imperator, divina virtus sinat, ut tua quoque sententia quisquam vir et Romanus et miles nimium pudicus sit, apud quem ante principia agendum est.'

[s] *Recuperatores*] Hi judices erant, qui de rebus privatis recipiendis reddendisque cognoscebant, a Prætore dati.

[t] *Decuriones*] Decuriones hic intellige, non militares illos denis equitibus præfectos, sed municipiorum Senatores, qui Decurionum nomine appellabantur, ut jam alibi observavimus.

[u] *Et alius ad Minutiam frumentatum venit*] Minutia porta fuit Romæ, aut regio. Duplicem memorant Victor, et Sextus Rufus, 'Veterem' nempe, et 'Frumentariam,' de qua hic. Utraque fuit regione nona urbis ad Circum Flaminium. Ad Minutiam Frumentariam tesseras frumentarias populo ab annonæ procuratoribus gratis distribui solitas existimat Lipsius, unde Frumentaria dicta: quin et Minutiæ nomen idem existimat ei impositum a Minutio primo rei frumentariæ præfecto. Vide ipsum Electorum lib. I. cap. 8. Inscriptionem antiquam refert Elmenhorst.

PROCURATOR MINUTIÆ,
PROC. ALIMENTORUM,
PER TRASPADUM, HISTRIAM, &c.

Porro, quod hic Apuleius ex Romanorum moribus dixit de frumentatione ad Minutiam, id Aristoteles, ex moribus Atheniensium loquens, de Prytaneo dicit, ubi bene de Republica meriti publicitus alebantur. Aristot. verba *καὶ ὁ μέν τις εἰς τὸ πρυτανεῖον βαδίζει σιτησόμενος.*

[w] *Hic ad convivii repotia et vespertinus, &c.*] Joseph. Scaliger ad l. v. Manilii sic laudabat hunc locum: 'hic ad convivium et repotia vespertinus comes satur adventat.' Ego nihil mutaverim. Expunxerim tantum e tex-

et lectisternia Deorum,[x] et dies festi, ludi scenici,[y] [751] ludique Circenses.[z] Diis sacrificatur, Geniis ministratur, obitis libatione profunditur,[2][a] aliusque alio fungitur munere: parentque omnes[3] jussis legum et communis imperii. Videasque illam civitatem pariter spirantem Panchæis[4] odoribus, et graveolentibus[5] cœnis; resonantem[6] hymnis

dies festi, et ludi theatrales, ac ludi Circenses. Sacrum fit Diis, apponuntur dapes Geniis, mortuis fit libatio, atque alius aliud officium exequitur: et universi obediunt præceptis legum ac imperii publici. Cerneresque urbem illam simul exhalantem odores Panchæos, et teterrimum odorem lutorum: resonantem hymnis

repotia.' *Oud.*—2 Vid. Not. Var.—3 Abest Bened. *Oud.*—4 Rom. et Ald. male hanc vocem inducunt. *Elmenhorstius.* Immo omnes ante Junt. post. male. Vide Vulc. h. l. et Heins. ad Ovid. Met. x. 307. Lactant. de Phœnice vs. 81. 'odores Quos aut Pygmææ gentes, aut India carpit.' ubi scribe *Panchææ.:* Pygmæi enim licet a quibusdam in India collocentur, nusquam traduntur herbas legere odoriferas. *Oud.*—5 Al. *grateolentibus.*—6 Edd. ante

NOTÆ

tu particulam *et*, legerimque, *hic ad convivii repotia vespertinus comessator adventat;* ut sit sensus, hunc, qui pridie vesperi laute epulatus fuerit et comessatus, mane redire ad repetitionem convivii, dictam 'repotia' a 'repotando.'

[x] *Et lectisternia Deorum*] Mos erat Romanis, ut nonnunquam placandæ Deorum iræ causa convivia in templis appararentur, lectique sternerentur Diis tanquam epulaturis, quod lectisternium dictum. Deabus vero sella tantum. Valer. Maxim. lib. II. cap. 1. 'Fœminæ cum viris cubantibus sedentes cœnitabant: quæ consuetudo ex hominum convictu ad divina penetravit: nam Jovis epulo, ipse in lectulum, Juno et Minerva in sellas ad cœnam invitantur.' Has epulas et hæc lectisternia indicebant septemviri epulones.

[y] *Ludi scenici*] Hi in theatro peragebantur ab histrionibus: instituti primum Romæ anno ab Urbe condita 389. C. Sulpitio Petico, C. Licino Stolone Coss. ut refert T. Livius. Ludorum scenicorum species, Tragœdia, Comœdia, Satira, et Mimus.

[z] *Ludique Circenses*] Horum nomine intelliguntur tum qui in Circo, tum qui in Amphitheatro exhibebantur ludi, qualia erant varia certamina ferarum, Gladiatorum, pugnis, cæstibus, &c. Lucta, Saltatio, Jaculatio discorum, sagittarum, &c. Decursio equestris, Aurigatio, Naumachia, &c. Plura vide apud antiquitatum Rom. scriptores.

[a] *Obitis libatione* [*obiis libatio*] *profunditur*] Sic Elmenhorstius legit, interpretaturque *obiis, mortuis.* Alii eodem sensu legunt *obitis.* Quicquid sit, vocabulum hoc Apuleio peculiare est, nec apud alium quenquam auctorem memini me legisse. Colvius habet, *alius libatione profunditur*, quod etiam immutandum censet, legendumque *perfunditur*, loco *profunditur.* At certe non est hæc Apuleii mens. De mortuis omnino intelligendus est locus hic. Exprimit enim hæc Aristotelis verba: καὶ χοαὶ κεκμηκότων, et sic optime consentit cum veteri more libandi mortuis.

et carminibus et canticis; eandem etiam lamentis et ploratibus ejulantem.[7] Ad hunc modum[8] res agi et in mundo æstimemus. Lex illa vergens ad æquitatis tenorem[9] sit Deus, nulla indigens correctione[1] mutabili. Quippe sicut mundi[2] universitas regitur, dum speculatur ad omnia rector ejus, atque immutabiliter incumbit, spargiturque[3] vis illa seminibus inclusa[4] per naturas omnium speciesque et genera digesta; sic faciles vitium[5] lapsus, et palmarum ardua, persicorum rubor,[6] levitas mali[7] gignitur, et dul-

et versibus, ac cantilenis: atque eandem ululantem lamentationibus et ejulatibus. Existimemus res geri in orbe hoc pacto. Illa lex, quæ tendit ad conservationem justitiæ, sit ipse Deus, qui nulla eget correctione variabili. Etenim quemadmodum totus Mundus gubernatur, dum ejus gubernator observat, et intentus est invariabiliter ad universa, atque illa virtus contenta seminibus diffunditur distributa per naturas speciesque ac genera singulorum; ita facile serpunt vites, et assurgunt palmæ, et rubescunt persica mala, et mitescunt mala, et fici dulcescunt, atque illa ligna, quæ

Vulcan. contra Mss. *et res.* Oud.—7 Ed. Vic. *ejulentem.* Fulv. *ululantem:* quæ verba commutantur quoque lib. IV. Met. 'ululabili cum plangore.' *Id.* —8 *Et ad hunc modum, &c.* Tὸ *Et* παρέλκει. Lege *Ad hunc modum, &c.* Vulc. Delent *et* Mss. Vulc. et Florent. Sed pro *res agi in M.* vere Bened. Vossiani *ad h. m. res agi et in M.* sive, etiam. Aristoteles quoque inserit καί. *Oud.* —9 *Lex eadem vergens ad æquitatis tenorem.* Ita emendavi secutus filum verborum Arist. νόμος ἰσοκλινής. Nam in omnibus Edd. corrupte, ut et in V. C. legitur *vel gens*, et τὸ *reducenda* merum est glossema. *Vulc.* Sic recte Scalig. In Aldo, Flor. et Rom. est, *lex illa vel gens*, insulse. *Elmenhorstius. Sit.* Addidi *Deus* ex Arist. ὁ θεὸς, atque ita plena est sententia. *Vulc. Lex illa vergens ad æquitates tenorem sit Deus. N.* Arist. νόμος μὲν γὰρ ἡμῖν ἰσοκλινὴς, ὁ θεός. Ex quo egregie sic restituit Vulc. et expressit in Ed. tert. non autem Scal. cum ante ineptissime legeretur *lex illa vel gens ad æquit. t. reducenda sit, n.* Cic. lib. I. de Nat. D. c. 15. 'Legis perpetuæ et æternæ vim, quæ quasi dux vitæ, &c. Jovem dicit esse.' In Edd. Vulc. pr. sec. Wow. retentum *reducenda.* Istud *vel gens* habent Mss. O. sed *reducenda* agnoscit nullus, et *sit Deus* diserte habent Florent. Voss. uterque Bened. Lipsius ascripserat *vel mens*, et in vet. Cod. addi *Deus* notarat. Pro *illa* Vulcanii Cod. eo probante, *eadem.* Tum *terrorem* pro *ten.* Bened. *Oud.*—1 Bened. *corruptione.* Voss. *correctio:* corrupte: διόρθωσιν Arist. *Id.*—2 Lego *Q. sic mundi.* Elmenhorstius.—3 Bened. *sp. quoque.* Elm. in Erratis legendum monet *spargitur.* Oud.—4 Bened. Voss. *inclausa.* Id.—5 Prave Ed. Vic. *vicium.* Elm. *virium* sed in Erratis correxit. *Id.*—6 *Pers. robur.* Legendum omnino, *rubor*, qui convenit Persicis. *Vulc.* Bened. *P. bobus.* at Voss. sec. *robus:* quod notandum. Adjective *robum* vett. nominarunt, quod rufum est. Hinc bovem rustici appellarunt *robum.* V. Festum. *Oud.*—7 Legendum ex Ms. *Levitas mali gignitur et dulcitas fici. Lenia* sunt, quæ Virgilius 'mitia poma' dixit, id est, non acerba aut immatura. *Scioppius in Symbola.* Ms. *lenitas mali.* Lenitas, maturitas. *Wowerius.* Wower. et Sciopp. *lenitas mali.* Lenia poma, *mitia* Virgilio. *Elmenhorstius.* Velim exemplum. Revocavi potius *levitas*, quod habent Mss. mei O. et Edd. vett. sive *lævitas.* Sic 'levia pruna,' 'poma' sæpe. Ab externis laudat, ut cetera præcedentia. *Oud.* At 'dulcitas fici,' quod sequitur, non ad externa pertinet, et *lenitas mali* bene dicitur, ut 'vini lenitas' apud Plin. et passim. *Levitas* tamen sine

citas fici,[8] et quæ infelicia propter infœcunditatem vocamus, tamen utilia sunt alio pacto: Platani, ut ait poëta,[b] umbras[9] potantibus ministrantes, et acuta pinus,[1] et rasiles buxi,[2] et odora laurus,[3] cupressorum odoratius lignum. Tandem[4] omnium animalium [752] agrestium, et cicurum,[5] pinnatarum,[6][c] et pedestrium, et aquatilium[7] natura gignitur, nutritur, absumitur, parens cœlestibus institutis: πᾶν γὰρ ἑρπετὸν[8] τὴν γῆν νέμεται, ut Heraclitus ait. Et cum sit unus, pluribus nominibus[9] cietur, propter specierum multitudinem,[1] quarum diversitate fit multiformis: videlicet a juvando Jupiter dicitur, *Δία* quem et *Ζῆνα* Græci, quod vitæ nostræ auctor sit,[d] rectissime appellant;[2] Saturnium etiam,

appellamus infausta ob suam sterilitatem, sunt nihilominus utilia alia ratione: Platani, ut dicit Poëta, præbent umbras bibentibus, pinus est acuminata, et buxi sunt tonsiles, et laurus odorata, ac lignum cupressorum magis olens. Denique natura animalium omnium sylvestrium, ac domesticorum, alatorum, et pedibus gradientium, atque natatilium, producitur, alitur, consumitur, obediens legibus divinis: omne enim reptile terram incolit, *quemadmodum inquit Heraclitus. Cum autem sit unicus Deus, appellatur permultis nominibus, ob multitudinem formarum, quarum varietate fit multiformis, et vocatur Jupiter a juvando, quem Græci optime vocant Ζῆνα, quod sit principium nostræ vitæ: illi quoque vocant Saturnum Κρόνον, quasi*

Mstorum auctoritate loco movendum non putavi. *J. Bosscha.*—8 Ita e Florent. et Fulv. recte Elm. &c. In Mss. reliquis et Edd. Vulc. Wow. tantum *dulcitas fici.* Prave Edd. vett. modo *sic*, quam voculam retinuit Wow. *Oud.*—9 Bened. *umbra.* Id.—1 *Et acuta pinus.* Hæc usque ad *Heraclitus ait* desunt Edd. ante Junt. post. Copulam *et* adjeci e Florent. Voss. Bened. *Id.*—2 Sic iidem Mss. ut et Elm. &c. A prioribus abest *et.* Id.—3 Ita Florent. cum Elm. &c. Alii carent *et.* Id.—4 Voss. Florent. Vulc. *tamen.* Id.—5 Ed. Colv. *sic.* male. *Id.*—6 Stultissime Floridus, et miror jam ante Floridum *pennatorum* reposuisse Scriverium. *Animales* enim fœminino genere sæpe Noster adhibuit: ut jam sæpius monuimus. V. Ind. Not. Bened. *pumatarum.* Voss. *pinnitarum.* Florent. Edd. Elm. &c. *pennatarum.* dein *pedestrum* Voss. *Id.*—7 Ita Elmenhorst. et seqq. e Florent. A reliquis abest *et.* Wow. *pinn. pedestr. et aquatilium.* Idem.—8 Vid. Not. Var.—9 Bened. *unius plurimis hoi˜ nom.* Florent. *plurimis* quoque. *Oudendorpius.*—1 Florent. Voss. Bened. *specierum multitudine.* Idem.—2 Vid. Not. Var.—

NOTÆ

[b] *Platani, ut ait poëta, &c.*] Virgil. lib. IV. Georgic. 'Jamque ministrantem platanum potantibus umbras.'

[c] *Pinnat.* [*pennatarum*] Repone vel hic *pennatorum*, vel supra *animantium* loco *animalium:* alias solœcissaret Apuleius.

[d] *Quem Ζῆνα Græci, quod vitæ nostræ auctor sit, &c.*] Ζῆν seu ζᾷν Græcis 'vivere' est. Unde Jovis nomen Ζεὺς et Ζήν. Aristoteles hic Δία καὶ Ζῆνα dictum ait quasi δι' ὃν ζῶμεν, 'per quem vivimus.' Verum frivola videtur allusio hæc vocum Δία et δι' ὃν.

filium *Κρόνου*, quasi *χρόνου*, id est, quendam incœpta ab origine, interminum ad finem.[e] Dicitur et [3] Fulgurator,[f] et Tonitrualis,[g] et Fulminator, etiam Imbricitor,[4] et item Serenator: [5] et plures eum Frugiferum vocant, multi Urbis custodem, alii Hospitalem,[h] Amicalemque;[6] et omnium officiorum nominibus appellant. [753] Est et Militaris, et Triumphator,[7] et Propagator,[8] [i] et Tropæophorus;[9] [k]

χρόνον, hoc est, quendam carentem sui ortu, et nullo fine terminandum: uno verbo, Tempus. Appellatur et Fulgurator, et Tonitrualis, et Fulminator, Pluvialis item, et Serenator: et multi eum nominant Frugiferum, plurimi Tutorem urbis, alii Hospitalem, et Amicalem, ac denique vocant eum vocabulis cunctorum officiorum. Est quoque Bellicus, et Triumphator, et Protensor finium, et tropæorum auctor; et

—3 *Dicitur et.* Ita Florent. Fulv. Edd. Elm. Scriv. Flor. A Mss. et Edd. ceteris absunt. *Oud.*—4 *Et jam imbricitor.* Lege, *etiam imbricitor.* Colvius. Legendum omnino, *etiam.* Vulcanius. Lege: *etiam.* Wowerius. Carent his Edd. ante Ald. 'Spiritus austri imbricitor' Ennio l. XVII. Ann. *Oud.*—5 Hic contra Mss. Bened. Vulc. Voss. habent Edd. Aldi, Junt. post. *&c.* Colv. Vulc. *et item dicitur Seren.* Minus bene. Edd. primæ *et idem dicitur Seren.* Id.—6 Al. *Amicabilemque.*—7 *Adpellantes. militaris et triumphator.* Ms. *Est militaris et triumphator et propagator et trophæoforos.* Scioppius in Symb. Scribo ex Ms. *appellant. Est militaris, est triumph.* Wowerius. Atque ita Bened. Voss. Sed aliter Sciopp. Vulcanius e suo cod. ediderat *appellantes. Milit. et Triumph.* Elm. cum seqq. edidit *appellant. Est et Milit. et Triumph.* Sed Florent. habet *appellant. Milit. id est Triumph.* Lego *appellant. Est et Mili-*

NOTÆ

[e] *Saturnum etiam, illi Κρόνον quasi χρόνον, id est, quendam inceptum ab origine, interminum ad finem, Tempus, appellant*] Non omni ex parte sanus videtur hic locus. Emendare dum vult Wowerius, ab Aristotelis mente recedit. Aristoteles aliter et sensu clariore habet Κρόνου δὲ, καὶ χρόνου λέγεται, διήκων ἐξ αἰῶνος ἀτέρμονος εἰς ἕτερον αἰῶνα. 'Saturni vero, seu Temporis (filius) dicitur (Jupiter), nimirum ab ævo interminato ad alterum ævum pertinens.' Ex quo loco hoc saltem infero, vocem *inceptum*, quæ est apud Apuleium, sic intelligendam esse, ut particula *in* negativa sit, significetque *non cœptum.* Hoc observato, præfixisque voci *Tempus* duobus punctis, sensum elicui in Interpretatione, qualem potui, et prout locus ipse Apuleii tulit.

[f] *Dicitur et Fulgurator, &c.*] Hæc Jovis cognomina, et alia permulta fusius explicata vide apud Lil. Gyraldum, Historiæ Deorum Syntagmate 2.

[g] *Et tonitrualis* [*etiam Imbricitor*] Aristoteli ὑέτιος, Hesychio etiam ὕης, aliis permultis ὄμβριος, Tibullo, 'Pluvius.' 'Arida nec Pluvio supplicat herba Jovi.' Jupiter Pluvius simulacrum et aram habuit in monte Hymetto, ubi Athenienses pluviam, cum opus esset, ab Jove comprecaturi sacrificabant: cujusmodi sacra Tertullianus, in Apologetico, 'Aquilicia' vocat, ab elicienda aqua, 'Aquilicia' (inquit) 'Jovi immolatis.'

[h] *Alii hospitalem*] Omisit hic illa nomina, quæ extant apud Aristote-

et multo[i] plura[1] ejusmodi apud haruspices et Romanos veteres invenies.[2] Orpheus[3] vero, hanc effari potestatem volens, his de eo[4] verbis canit:

Ζεὺς πρῶτος[5] [m] γένετο, Ζεὺς ὕστατος ἀργικέραυνος,[6] [n]
Ζεὺς κεφαλὴ, Ζεὺς μέσσα· Διὸς δ' ἐκ πάντα τέτυκται.
Ζεὺς πυθμὴν γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος.
Ζεὺς ἄρσην γένετο, Ζεὺς ἄμβροτος ἔπλετο[7] νύμφη.
Ζεὺς πνοιὴ πάντων, Ζεὺς ἀκαμάτου πυρὸς ὁρμὴ,

reperies longe plura nomina talia in libris Aruspicum et priscorum Romanorum. Orpheus autem, volens exprimere hanc potentiam ejus, de ipso loquitur his verbis: Jupiter est primus et postremus, fulminis potens. Jupiter caput est, medium, Jovis sunt omnia munus. Jupiter est fundamentum terræ et cœli stellati. Jupiter est mas, et item fœmina immortalis. Jupiter est anima omnium, Jupiter est impetus ignis indefessi. Jupiter est radix maris. Jupiter

taris, est et Triumph. Prave Edd. vett. *appellantes.* Ceterum illa *militaris, &c. tropæophorus* carent Edd. ante Vulcan. *Oud.*—8 Voss. sec. *at pr.* Voss. pr. *est pr.* Id.—9 Sic Florent. Fulv. Edd. Wow. Elm. &c. A ceteris Mss. et Edd. Vulc. deest τὸ *et.* Fulv. *tropæoforos.* Voss. sec. *tropæoforus.* Aristot. hic et alii Græci τροπαιοῦχος. sed respexit Ap. ad etymon Jovis Feretrii. *Id.* —1 Abest copula a Wow. Ed. *Id.*—2 Mss. Vulc. Bened. Voss. cum Edd. Vulc. *inveneris.* Id.—3 Inepte Ed. Flor. *Orphæus.* A Bened. exulat *effari.* Id.—4 Scil. Jove. Sed Bened. et Voss. *de Deo.* Id.—5 Apud Euseb. III. προπ. εὐαγ. iidem illi versus leguntur. Latini autem in scripto nullo extant. *Wower. in Var. Lect.* Versus hos habet et Eusebius de præp. Evang. l. III. Latina versio in Ms. nulla est. *Sciopp. in Symb.*—6 Ὕστατος ἀρχικέραυνος. Voss. ὕστηρος vitiose. Scribe vero ἀργικέραυνος, i. e. gaudens albicante fulmine, ex Eusebio, et Homero. *Oud.* Uti ex Proclo editum quoque ab Henr. Stephano in Poësi Philos. sed ἀρχικ. est in Ms. Stobæi, ex quo versus hi editi sunt in Obs. Misc. vol. VII. p. 190. *J. Bosscha.*—7 Male Edd. Rom.

NOTÆ

lem, γενέθλιος, 'natalitius:' ἑρκεῖος, 'penetralis:' ὁμόγνιος, 'gentilitius:' et πάτριος, 'patrius.'

[i] *Et Propagator*] Finium Imperii, scilicet. Nullum habet Græcum vocabulum Aristoteles hic, quod huic Latino respondeat.

[k] *Et Tropæophorus*] Non tamen τροπαιοφόρος, sed τροπαιοῦχος dicitur Aristoteli hic, Dionysio Halicarnass. Plutarcho, et Phornuto, in De Natura Deorum.

[l] *Et multo plura*] Addit hæc Arist. καθάρσιος, 'Expiator:' παλαμναῖος, 'Sanguinarius,' sive 'ultor:' ἱκέσιος, 'Supplicum Præses:' μειλίχιος 'Placabilis,' seu 'jucundus:' σωτὴρ, 'Servator:' ἐλευθέριος, 'Assertor in libertatem:' οὐράνιος καὶ χθόνιος, 'Cœlestis et Terrenus.'

[m] *Ζεὺς πρῶτος, &c.*] Hos Orphei versus refert etiam Eusebius, lib. III. De Præparatione Evangelica, sed paulum immutatos.

[n] Ἀργικέραυνος [ἀρχικέραυνος] Eusebius habet, ἀργικέραυνος, hoc est, 'coruscans fulmine.' Dictus etiam est ἐγχεικέραυνος, quod fulmine pro hasta uteretur: et τερψικέραυνος, quod fulmine gaudeat, τερπικέραυνος, quod fulmina vertat.

Ζεὺς πόντου ῥίζα, Ζεὺς ἥλιος, ἠδὲ σελήνη.
Ζεὺς βασιλεὺς, Ζεὺς ἀρχὸς ἁπάντων, ἀρχιγένεθλος.[8] [o]
Πάντας γὰρ κρύψας αὖτις φάος ἐς πολυγηθὲς
Ἐξ ἱερῆς κραδίης ἀνενέγκατο μέρμερα ῥέζων.[p]

[754] Fatum autem Græci εἱμαρμένην,[9] [q] a tractu[1] quodam[r] causarum invicem[2] se continentium, volunt dici decretum:[3]

est Sol et Luna. Jupiter Rex, Princeps omnium, et auctor eorum originis. Cum enim omnes occultos tenuisset, extulit eos postmodum ex sacro pectore in lucem jucundam, summa cura eos contrectans. *Fatum vero, quod Græci volunt vocari εἱμαρμένην, a quadam serie causarum se mutuo continentium, iidem*

Vic. Junt. pr. Bas. pr. ἔμπλετο. *Oud.*—8 Mss. et Edd. præter Florid. habent ἀρχικέραυνος. Voss. ἀτικέραυνος. Immo ἀρχιγένεθλος est quoque apud Aristot. quin in antiqua versione, quæ hic additur in Edd. vett. sed non comparet in Mss. redditur 'rei omnis Jupiter ortus:' et Vulc. vertit 'princepsque et originis auctor:' cujus versio ab eo inde ceteris Edd. adhæsit. Neutram admisi, ut non Apuleianam: quod et fecit Scriv. Porro forsan et hic ἠδὲ τελευτὴ foret rectius. *Id.*—9 Sic bene Floridus edidit, ut habent Mss. O. In Edd. usque ad Junt. post. *Fatum quod G.* Junt. post. et seqq. *fatum autem quod G.* Sed bene uncis inclusere jam τὸ *quod* Elm. et Scriv. Non habet hæc vocula verbum, quo referri possit, nec est in Mss. *Id.*—1 Εἱμαρμένην *tractu.* Legendum omnino *a tractu, &c.* hoc est, a serie et connexione quadam causarum inter se: quam quidem connexionem et cohærentiam Græci εἱρμὸν vocant: a qua voce rectius deducit Apul. εἱμαρμένην, quam alii a μερίζω, μερῶ, μέμαρκα, μέμαρμαι. abjecto vero μ, et pleonasmo literæ ἰῶτα, εἵμαρμαι. *Vulc.* Mss. O. cum Vulcan. et seqq. *a tractu.* In prioribus non est τὸ *a.* Oud. —2 Ita Vulc. Ed. tert. Elm. Scriv. Flor. Sed Mss. Vulc. Bened. Voss. et Edd. priores cum Wower. *inv. caus.* Id.—3 Suspecta hæc mihi pro glossema-

NOTÆ

[o] Ζεὺς ἀρχὸς ἁπάντων, ἀρχιγένεθλος] Sic legendum, non ἀρχικέραυνος: frustra enim repeteretur quod jam supra dictum. Euseb. legit, Ζεὺς ἀρχὴ πάντων ἠδὲ τελευτή. 'Jupiter principium et finis omnium.'

[p] Hic Latini versus in Colviana editione sic referuntur: *Jupiter omnipotens est primus et ultimus idem. Jupiter est caput et medium; Jovis omnia munus. Jupiter est fundamen humi, ac stellantis Olympi. Jupiter et mas est, et nescia fœmina mortis. Spiritus est cunctis, validi vis Jupiter ignis. Et pelagi radix. Sol Luna est Jupiter ipse. Omnipotens Rex est, rei omnis Jupiter ortus. Nam simul occuluit, rursum extulit omnia leto Corde suo e sacro, Consultor lumine, rebus,* quomodo etiam a Lil. Greg. Gyraldo laudantur Historiæ Deorum Syntag. 2. Sed non Apuleiani sunt, verum alicujus interpretis.

[q] *Fatum autem Græci εἱμαρμένην, &c.*] Non satis accurate expressit sensum Aristotelis. Fato enim (quod aliud quid esse a Deo innuere videtur) ea tribuit, quæ Aristoteles Deo ipsi, a quo etiam Fatum diversum non facit.

[r] Εἱμαρμένην *a tractu quodam, &c.*] Similiter Aristot. εἱμαρμένην δὲ διὰ τὸ εἴρειν τε καὶ χωρεῖν ἀκωλύτως, 'a nexu et progressu rerum inoffenso:' male. Neque enim εἱμαρμένη derivatur ab εἴρω, sed a μείρομαι, 'divido,' 'sor-

idem πεπρωμένην dicunt, quod omnia[s] in hoc statu rerum definita sint, nec sit in hoc mundo aliquid interminatum: idem fatum[4] μοῖραν[5] vocant, quod ex partibus constet:[t] hinc νέμεσιν,[6][u] quod unicuique attributio sua sit ascripta. Adrastea,[w] eademque[7] ineffugibilis necessitas ultionis. [755] Sed tria fata sunt:[x] numerus cum ratione[8] temporis faciens, si potestatem earum ad ejusdem similitudinem temporis referas. Nam quod in fuso[y] perfectum est, præteriti

vocant πεπρωμένην, hoc est, statutum, eo quod in hac rerum constitutione cuncta sint statuta: neque quicquam sit in hoc mundo indeterminatum: iidem Fatum appellant μοῖραν, eo quod conflatum sit ex partibus: deinde etiam Νέμεσιν, quia singulis assignata est sua sors: item Adrastea atque eadem necessitas inevitabilis vindictæ. At sunt tres Parcæ; qui numerus convenit cum natura temporis, si distribuas earum potentiam ad instar ejusdem temporis. Quod enim observatum est in

te. Lipsius, inductus superiore *quod*, legebat *dici, decretum id est πεπρωμένην dicunt.* pro *dec. idem.* Certe sæpe *τὸ id est* in Mss. abiit in *idem.* Florent. πεπρωμένη. Voss. Edd. vett. *pepromenen.* Id.—4 *Idem Fatum.* Boxhorn. ad Suet. Tib. in f. *eidem.* Malim cum Salm. *iidem;* semper enim pro *iidem.* Id. —5 Florent. *meran.* Voss. *mæran.* Statim pro *hinc* Voss. Florent. *hic.* Id.—6 Florent. et Fulvii liber, *hic ἔννομον.* Rom. *Emiomon.* Bisciola l. vi. cap. 16. Hor. Subsec. *Elmenh.* Sic optime ex Aristot. Aldus et seqq. correxere. Ms. Fulv. *ἔννεμον*, Florent. Vulc. *ἔννομον.* Voss. sec. *ennomon.* Bened. *enomon.* Edd. primæ *Emionon* et *Emiomon.* Sed inquirendum, an *νέμεσις*, a *νέμω*, etiam aliis dicta sit *ἔννομος. Oud.*—7 Vid. Not. Var.—8 Boxhorn. ad Sueton. Tib. in f. legit, *numero cum ratione temporis facientia si p. eorum.* Τὸ

NOTÆ

tior;' unde et *μοῖρα*, 'sors,' cujus infra meminit. Vide Cic. lib. i. De Divinatione.

[s] *Πεπρωμένην dicunt, quod omnia, &c.*] Arist. Πεπρωμένην δὲ, διὰ τὸ πεπερατῶσθαι πάντα, καὶ μηδὲν ἐν τοῖς οὖσιν ἄπειρον εἶναι, 'quod omnia terminata sint, ac nihil in rerum natura sit infinitum.'

[t] *Μοῖραν vocant, quod ex partibus constet*] Male vertit hæc Aristot. *καὶ μοῖραν μὲν ἀπὸ τοῦ μεμερίσθαι*, hoc est, 'a partitione rerum.'

[u] *Hinc νέμεσιν, &c.*] Arist. Νέμεσιν δὲ ἀπὸ τῆς ἑκάστῳ διανεμήσεως. 'a distributione, quam facit omnibus.'

[w] *Adrastea, &c.*] Aristot. Ἀδράστειαν δὲ ἀναπόδραστον αἰτίαν οὖσαν κατὰ φύσιν. Quasi causam quandam natura comparatam, quam fallere nemo queat, aut vitare. Vide Proclum in Platonis Theologiam, lib. iv. cap. 6.

[x] *Sed tria fata sunt*] Tres Parcæ Ovidio, triplices Deæ, triplicesque sorores Noctis et Erebi filias facit Hesiodus in θεογονίᾳ. Necessitatis, Plato, lib. x. de Repub. Nomina earum infra recensentur: quanquam alia nomina a Varrone referuntur apud Gell. lib. iii. nempe 'Parca,' 'Nona' et 'Decima.' 'Parca' (inquit) 'immutata litera una a partu nominata: item Nona, et Decima, a partus tempestivi tempore.' Alii Parcarum hæc nomina esse voluerunt, 'Vestam,' 'Minervam,' et 'Martiam' seu 'Martem.' Plura de Parcis vide apud Lil. Gyrald. Syntag. 6.

[y] *Nam quod in fuso, &c.*] Idem ha-

temporis habet speciem, et quod torquetur in digitis,[9] momenti præsentis indicat spatia, et quod nondum ex colo tractum est,[1] subactumque cura digitorum, id futuri et consequentis sæculi posteriora videtur ostendere. Hæc [2] illis conditio ex nominum eorundem [3] proprietate contingit: ut sit Atropos [4] præteriti temporis fatum, quod ne Deus quidem [z] faciet infectum: futuri temporis Lachesis [5] [a] a fine cognominata, quod etiam illis, quæ futura sunt, finem suum

fuso, illud refert tempus transactum: illud vero, quod versatur in digitis, exhibet spatium instantis præsentis: atque illud, quod nondum avulsum est ex colo neque intortum opera digitorum, videtur indicare ulteriora spatia ævi venturi et sequentis. Illa conditio eis evenit ex proprietate nominum ipsorum: ita ut Atropos sit Parca temporis anteacti, quod ne Deus quidem efficere poterit ut non sit actum. Lachesis est Parca futuri temporis, sic dicta a fine, quoniam Deus assignavit etiam suum

temporis abest a Bened. *Oud.*—9 Præpositio *in* videtur παρέλκειν: Nam quód hic dicit 'Torqueri digitis;' id paulo post dicitur, 'Subigi cura digitorum.' *Vulc.* In Ms. deest vox *torquetur.* Elegantius. *Sciopp. in Symb.* Antiquus Cod. ignorat vocem: *torquetur.* Haud ineleganter. *Wower.* Τὸ *torquetur* male Fulvii liber omittit. Id paulo post dicit, 'subigi cura digitorum.' Vetus scholiastes Juvenalis manuscriptus: Tres Parcæ, ex quibus una Lachesis, altera Clotho, tertia Atropos. Una earum dicitur tenere filum, altera trahere, tertia rumpere. Vide Bisciolam Horar. Subsic. l. xv. cap. 6. *Elmenh.* Male excidit verbum *torquetur* e Cod. Fulv. *In* abundat more Apuleii, ut et monuit Vulc. licet videatur velle præpositionem delere. Sed vide ad Met. l. x. p. 754. a. et sæpissime. 'Torquere' autem verbum in hac re proprium, ut mox 'trahere.' Ovid. Met. l. xii. vs. 475. 'Stamina pollice torque.' Tibull. i. 7. 84. 'ducit inops tremula stamina torta manu.' *Oud.*—1 *Quod nondum colo tractum est.* Legendum omnino, *ex colo tractum* vel *colo extractum est.* Vulcanius. Bene, confirmantibus Mss. Bened. Voss. In Florent. *et colo.* Voss. sec. *tractus.* Oud.—2 Bened. *nec.* Id.—3 Voss. *et.* Dein Florent. Vulc. Voss. *n. ejusdem.* Bened. *nominis ejusdem.* An *ejusdem?* scil. conditionis. *Id.*—4 Vid. Not. Var.—5 Voss. sec. *Lacessis.* Pro *clotho* Bened. *clato.*

NOTÆ

bet Plato loco citato. Parcas hoc ordine atque habitu repræsentat Catullus in Pelei et Thetidis Epithalamio: 'His corpus tremulum complectens undique vestis Candida purpurea talos incinxerat ora, Et roseo mineæ residebant vertice vittæ, Æternumque manus carpebant rite laborem. Læva colum molli lana retinebat amictam; Dextera tum leviter deducens fila, supinis Formabat digitis, tum prona in pollice torquens, Libratum tereti versabat turbine fusum,' &c.

[z] *Ut sit Atropos præteriti temporis fatum, quod ne Deus quidem, &c.*] Ἄτροπος (inquit Aristot.) ἐπεὶ τὰ παρελθόντα πάντα ἄτρεπτά ἐστι. 'Quoniam omnia præterita retrorsus agi nequeunt.'

[a] *Lachesis*] A λαγχάνειν, 'sortiri,' et 'per sortem evenire.' Lachesis Aristot. quoniam εἰς πάντα ἡ κατὰ φύσιν μένει λῆξις. 'Omnia sua secundum naturam sors manet'

Deus dederit. Clotho præsentis temporis[b] habet [756] curam, ut ipsis actionibus suadeat, ne cura solers rebus omnibus desit. *Deum* vero *ire per omnes terrasque* . . . ,[6] non frustra arbitrabitur, qui audiet Platonis hæc verba.[c] * * * Deus namque, sicut vetus inquit sermo, et vera continet ratio,[7] [d] principia, et fines,[8] et media rerum omnium penetrat[9] atque illustrat, et curru[1] volucri[2] superfertur. Eun-

*finem illis quæ sunt futura. Clotho curat præsens tempus, ut impellat ipsis actionibus, ad hoc ut cura solers non deficiat omnibus rebus. Ille autem non credet incassum Deum pervadere omnes terras et regiones maris, qui auscultabit hæc verba Platonis. * * * Etenim Deus, inquit Plato (quemadmodum et recta ratio docet), pervadit et illuminat initia, et extrema, ac media cunctarum rerum, ac super-*

Pro *suadeat* Ald. *suadeas.* Pro *rebus omnibus* Ed. Flor. *omnibus rebus.* Oud.—6 *Terrasque tractusque maris.* Bened. Vulc. et Edd. ante Scriver. tantum habent *terras:* sed Florent. Voss. *terrasque:* unde liquet, Auctorem ob oculos habuisse locum Virg. l. IV. Geor. vs. 221. 'Deum namque ire per omnes Terrasque tractusque maris, cœlumque profundum :' quare vel totus ille versus admittendus, vel tantum *per omnes terrasque* cum Mss. qua copula satis patet illum versum innui. Scriv. et Flor. tantum addidere illa *tractusque maris.* Id.—7 *Sicut vetus, inquit, continet ratio.* Si hæc sana essent, satis pateret, Græca Platonis verba hic non desiderari, sed Auctorem ita vertisse Aristotelica, quasi ille esset Platonis locus. At male sic Aristotelis mentem cepisset. Nam Platonis verba videntur ταῦτα δὲ πάντα ἐστὶν οὐκ ἄλλο τι πλὴν ὁ θεός. Hinc passim Platonici et Stoici 'Jupiter est, quodcumque vides ;' ut similia supra habuimus. Sed perperam se habent vulgata, et τὰ *hæc verba* abunde declarant, Græca Platonis verba ab Apuleio ascripta fuisse. Pro iis, quæ vulgo leguntur, in Aristotele est ὥσπερ ὁ παλαιὸς λόγος, i. e. *sicut vetus est sermo,* vel *verbum.* In Edd. etiam ante Elmenh. et seqq. editur *inquit sicut et vera continet ratio:* et Vulc. vel Sciopp. aut Wow. de nulla suorum codicum varietate monent. In Florent. legitur *vetus inquit sicut continet ratio.* Bened. *vetus inquit continet ratio.* Elmenhorstianæ lectioni *sicut vetus, inquit, continet ratio,* accedunt Vossiani. Videtur emendandum *vetus sicut inquit sermo et vera continet ratio.* vel: *vetus inquit sermo, sicut et vera continet ratio:* nam de nihilo esse nequit istud *et vera* in aliquot Codd. et Edd. antiquis. *Id.*—8 Ita Voss. Florent. Edd. Elm. Scriv. Flor. A reliquis Mss. et Edd. abest copula. *Id.*—9 Voss. *penitrata.* Bened. *penetrata.* Id.—1 Wow. edidit contra Mss. *lustrat.* Edd. ante Elmenh. *illustrando c.* Sed *illustrata c.* Bened. Voss. *illustrat et* optime Vulc. Florent. Fulv. *Id.*—2 *Cursu volucri.* Lege cum Ms. codice,

NOTÆ

[b] *Clotho præsentis temporis, &c.*] *Clotho* ἀπὸ τοῦ κλώθειν, a nendo: quoniam κλώθει ἑκάστῳ τὰ οἰκεῖα, 'unicuique net quod suum est.'

[c] *Qui audiet Platonis hæc verba*] Si quem locum Platonis innuere speciatim voluerit Apuleius, is certe desideratur. At Aristoteles nullum speciatim laudat, sed tantum habet, ταῦτα δὲ πάντα ἐστιν, οὐκ ἄλλο τι, πλὴν ὁ θεὸς, καθάπερ καὶ ὁ γενναῖος Πλάτων φησίν: 'Proinde hæc omnia non aliud quicquam quam Deum esse, planum est, ut eximius Plato censuit.'

[d] *Sicut vetus, inquit, [continet] ratio, &c.*] Τὸ *inquit,* quo locus hic Platoni videtur tribui, non extat apud Aristotelem.

dem Deum ultrix Necessitas[e] semper et ubique[3] comitatur, eorum, qui a sacra lege discesserint, vindex futura: quam faciet ille mitificam,[4] qui statim a tenero et ipsis incunabulis intellexit, extimuit,[5] eique[6] se totum dedit atque permisit.

greditur illa veloci cursu. Necessitas vindex semper sequitur eundem Deum et omnibus in locis, ultionem sumtura de iis qui recesserint a divina lege, quam ille sibi levem efficiet, qui cognovit, et reveritus est Deum, ac tradidit, commisitque se totum illi, statim a puero, atque ab ipsis cunis.

---

curru volucri, *πτερόεντι*. *Vulc.* Bene Vulcanium secuti sunt Wow. &c. nam habent *curru* Mss. O. præter Fulv. Nihil crebrius hac permutatione. V. ad Flor. N. 10. De Jovis curru alato multi multa habent. Vide Comment. ad Tibull. IV. 130. 'Jupiter ipse levi vectus per inania curru.' *Oud.*—3 In Codd. Voss. et Bened. legitur *semper ultrix N. semper et ubique c.* Id.—4 Aristot. *ἧς ὁ εὐδαιμονήσειν μέλλων.* Edd. ante Junt. post. *ille facit.* Inepte Ed. Flor. *mirificam.* De *τῷ mitificus* vide ad Sil. It. XII. 473. *Id.*—5 Edd. ante Junt. post. *et timuit.* Junt. post. &c. Colv. Vulc. Wow. *et extimuit:* sed *et* nullus agnoscit codex, quare bene delevit Elm. &c. *Id.*—6 Male Vulc. Ed. tert. *atque.* Id.

NOTÆ

[e] *Eundem Deum ultrix Necessitas*] Aristot. non habet Ἀνάγκη, 'Necessitas:' sed Δίκη, 'Justitia.'

APULEII MADAURENSIS

PRO SE

APUD CLAUDIUM MAXIMUM

A P O L O G I A,[a]

SIVE

D E M A G I A

LIBER.

[P. 400. *Ed. Flor.*]

CERTUS equidem eram, proque vero obtinebam, Maxime

O Claudi Maxime, et vos, qui sedetis in consessu, eram quidem certus, et pro

In castiganda Apuleii Apologia ad manum habui septem Mstorum excerpta:
Mss. Florentinorum, de quibus, et Lindenbrogii collatione, vide ad Florid. init. His accesserunt:
Mss. Fulvianus et *Bembinus*, de quibus vide ad Florid. init.
Ms. Lipsianus citatus a Colvio, et cujus varias lectiones in marg. Vulcanianæ Ed. hic illic notavit Is. Vossius. Ejusdem Cod. excerpta Oudendorpius margini Editionis Casaubon. annotavit, quæ exemplari Colvianæ Editionis e Bibl. Reg. Gall. allita fuerant a Viro quodam Docto a. 1597. unde ea descripsit Vir Celeb.
Ms. Pithœanus, cujus Excerpta ex eodem exemplari ibidem descripsit Oudend.
Ms. D'Orvillianus, sæc. XIII. in parvo 4to, ab ipso Oudendorpio collatus.
Reliquos Mstos, quorum variæ lectiones ad nos non venerunt, recensebimus ad calcem hujus Edit. ubi de Mstis et Edd. Apuleii breviter dicemus. In permultis autem libris scriptis, qui reliqua Auctoris opera continent, desideratur Apologia. Sed illud in primis fatale accidit luculentissimo huic libello, quod Oudendorpius morte occupatus eum aliis castigandum reliquerit. Hoc enim loco Doctissimi Viri manus desiit, et quæ sequuntur ea meæ qualicumque operæ debentur. *J. Bosscha.*

NOTÆ

[a] *Apologia*] Hanc Apologiam perperam editiones multæ in duas dispescunt: quod temere et absurde factum revincunt cum D. Augustinus,

Claudi,[b] quique in consilio[1] estis,[c] Sicinium Æmilianum,[2][d] senem notissimæ temeritatis, accusationem mei,[3] prius apud te cœptam, quam apud se cogitatam,[4][e] penuria criminum, solis conviciis impleturum.[5] Quippe insimulari quivis innocens potest: revinci,[6] nisi nocens, non potest.

vero habebam, Sicinium Æmilianum, senem audaciæ spectatissimæ, referturum tantummodo maledictis accusationem, quam adversus me incepit, antequam apud se eam meditatus esset, scilicet propter inopiam criminum. Nam quilibet insons potest accusari, sed nemo potest convinci, nisi noxius. Qua sola re ego præsertim fretus,

1 Alii, *concilio.*—2 Ed. Vic. *Scinium Æm.* Ven. *Scin. Æm.* Ms. D'Orv. *Siccin. Æm.* ut et infra. *J. Bosscha.*—3 Edd. Rom. Vic. Ven. *actionem m.* Per se non male, ut 'reus agi' dicitur, qui accusatur. Sed tum, puto, alio verbo, forensi magis, usus esset Auctor: *actionem institutam, editam, inlatam, motam,* vel sim. Infra quoque ubique *accusatio* non *actio* occurrit. p. 405. Ed. Flor. 'his ipsis verbis accusationem mei ingressus est.' p. 402. 'proprio nomine accusationem sustinere.' p. 418. 'An vos potius calumniosi, qui etiam hæc in accusatione.' Dein Ms. Bemb. *accus. nostri,* et infra 'probandi nostri.' Sed ubique hic sing. num. utitur Auctor: 'Quo ego confisus,' &c. *J. Bos.*—4 Ed. Ven. *cœpte.* Ms. Bemb. *cognitam.* Male. *cogitare* est, meditari. *Id.*—5 Edd. Ven. Junt. Bas. pr. *convitiis.* Ven. Vic. *impleturi.* Id.—6 Prorsus hoc damnat Chr. Crusius Probabil. Crit. Lips. A. 1753. et pro eo legi vult *re convinci.* Immo, Apuleianum est *revincere* pro *convincere.* cf. Oudend. ad Met. lib. VIII. p. 536. b. et multus est in hoc verbo noster Auctor. Infra p. 561. 'illud etiam ... falso objectum revincam.' p. 494. 'neque testimonio aliquo, neque argumento revincar.' cf. et p. 479. 506. 515. 528. et alibi passim. Neque tamen solus Apul. sic locutus est. Liv. quoque lib. VI. c. 26. 'Crimina revicta rebus, verbis confutare.' Gell. lib. VI. c. 2. 'in culpa et in maleficio revicti sunt:' ubi cf. Gronov. Tertull. Apolog. cap. 1. 'quam iniquitatem idem titulus et onerat et revincit:' eod. cap. extr. 'quod revinceris ignorare.' Vid. et cap. 3. extr. et passim apud illum Auctorem. Cunc-

NOTÆ

qui lib. VIII. de Civitate Dei unius tantum meminit, quam copiosissimam orationem vocat, tum ipse hujus orationis tenor, qui a principio ad finem est uniformis, et peroratio, quæ est unica: quod sane non sic se haberet, si duæ essent orationes. Idcirco eam uno titulo, atque uno tenore excudi curavimus post Isaac. Casaubonum, Scipionem Gentilem, et Joannem Pricæum, quorum opera præcipue in enucleandis, quæ in ea occurrunt, difficultatibus, usi sumus.

[b] *Maxime Claudi*] Is erat Africæ Proconsul, apud quem orationem hanc habuit Apuleius, qua crimen Magiæ, aliaque sibi objecta, longe a se removet.

[c] *Quique in consilio estis*] Hi erant consiliarii seu assessores Proconsulis. Vide in eam rem Titulum Cod. *de assessoribus et domesticis et cancellariis judicum.*

[d] *Sicinium Æmilianum*] Hic fuit patruus privignorum Apuleii, frater prioris mariti Pudentillæ, quæ Apuleio secundis nuptiis fuerat conjuncta.

[e] *Prius apud te cœptam, quam apud se cogitatam*] Maximæ temeritatis argumentum.

Quo ego uno præcipue confisus,[7] gratulor [f] medius fidius, quod mihi copia et facultas, te judice, obtigit, purgandæ [8] apud imperitos philosophiæ,[g] et probandi mei.[9] Quanquam istæ calumniæ, ut prima specie graves, ita ad difficultatem defensionis repentinæ fuere.[h] Nam, ut meministi, dies abhinc [1] quintus an [2] sextus est,[i] cum me causam pro uxore mea Pudentilla adversus Granios [3][k] agere aggressum,[4] de composito, nec opinantem, patroni ejus [5][l] inces-

gaudeo profecto, quod, cum sis meus judex, potestas et libertas defendendi Philosophiam apud ignaros, et me purgandi, mihi contigit. Quamvis istæ calumniæ, quemadmodum erant graves prima fronte, ita et subitæ fuerunt ad majorem difficultatem defensionis. Ut enim meministi, quinque aut sex dies effluxerunt, ex quo, cum cæpissem dicere causam pro Pudentilla mea uxore contra Granios, advocati ejus cæperunt de compacto me lacessere conviciis inopinantem, et accusare veneficiorum Ma-

ta hæc *revinci nisi noc. n. pot.* desunt in Ms. Lips. *Id.*—7 Ms. Pith. *confiso.* Mox Edd. Vic. Ven. *obtigis.* Id.—8 In membranis *purgandum.* Colvius. *Purgandum* membranæ. f. *purgandi.* Brantius. Pith. Lips. Coll. Voss. *purgandum.* Sed in ceteris Mss. videtur esse *purgandæ,* ut extat in Edd. O. *J. Bos.* —9 Bemb. ut supra, *pr. nostri.* Pith. *pr. unde.* Id.—1 Coll. Voss. *adhinc.* Id.—2 Al. *aut.*—3 Ita Mss. et Edd. pleræque. At Vulc. pr. *Cravios.* sec. cum Wower. Elmenh. *Gravios.* Male. Graniorum nomen non infrequens apud Romanos fuit. Notus est Q. Granius præco, ex Cicerone. Haud ignobilis quoque scriptor fuit Granius Flaccus, Cæsaris æqualis; (v. Heins. ad Brisson. de V. S.) cujus meminit etiam Arnob. lib. III. p. 118. *J. Bos.*—4 Ms. Pith. *aggressus sum.* Id.—5 Si rectum est quod modo præcessit, *adversus Granios,* nimirum hic scribendum, *p. eorum.* Casaubonus. Casaub. *eorum.* Graniorum nempe. Ego vulgatos Codd. sequendos puto: τὸ *ejus* commode non retuleris quam ad Æmilianum. *Pric.* Ad *Æmilianum* esse referendum τὸ *ejus* monuerat jam Scip. Gent. quem vide. Mss. Pith. *patronis ejus.* Lips. et Coll. Voss. *patronem ejus.* In Bemb. deest *ejus.* J. Bos.—

NOTÆ

[f] *Gratulor*] Gaudeo. Hoc sensu usurpavit etiam Miles. III. ‘Hi gaudii nimietate gratulari;’ ad quem locum vide quæ annotavimus.

[g] *Purgandæ apud imperitos philosophiæ*] Cujus observationes et experimenta apud ignaros infamabantur, quasi fuissent Magicæ superstitiones.

[h] *Ita ad difficultatem defensionis repentinæ fuere*] Id est, fuerunt subitæ: quod reddit defensionem difficiliorem, quia nempe non satis mihi reliquerunt spatii ad cogitandum.

[i] *Quintus an sextus est*] Subintellige, nescio, aut ambigo, aut aliquid simile: ut sit sensus: ‘dies est quintus, vel sextus.’

[k] *Adversus Granios*] Granii illi fuerint quipiam, quos inter et Pudentillam lis intercesserit, qua in lite advocatus ei fuit Apuleius, qui et Carthagini et Romæ quoque causidicus erat.

[l] *Patroni ejus*] Æmiliani, qui forte in illo judicio aderant. Casaubonus reponebat eorum, intelligens Graniorum patronos. At, quæ sequuntur, priorem lectionem et sensum firmant.

sere maledictis, et insimulare magicorum maleficiorum,[6] ac denique necis Pontiani privigni mei,[m] cœpere. [401] Quæ ego cum intelligerem, non tam crimina judicio,[7] quam objectamenta jurgio prolata, ultro eos ad accusandum crebris flagitationibus provocavi.[8] Ibi vero Æmilianus, cum te quoque acrius[9] motum, et ex verbis rem factam[1][n] videret, quærere occepit[2] ex diffidentia latibulum aliquod temeritati.[3] Igitur, Pontianum[4] fratris sui filium qui paulo prius occisum a me clamitarat,[5] postquam[6] ad subscribendum compellitur,[7] illico oblitus[o] est de morte cognati adoles-

gicorum, et postremo, mortis Pontiani mei privigni. Quæ cum ego viderem non tam esse criminationes productas ad judicandum, quam maledicta ad jurgandum; provocavi eos ipse frequentibus postulationibus ad me accusandum. Tunc vero Æmilianus, cum cerneret te etiam gravius commotum, et litem exortam esse ex suis verbis, cœpit quærere aliquam latebram suæ audaciæ, quia non fidebat causæ suæ. Cum ergo paulo ante clamaret Pontianum, filium sui fratris, interfectum fuisse a me, simul ac jussus est subscribere accusationi, oblitus est statim dicere de nece

6 Edd. Vic. Ven. *maleficorum.* D'Orv. Cod. statim *Pontiani* nomen per *c* scribit. *Id.*—7 Ms. Fulv. si Scioppio fides, *indicio.* JCti eum, qui crimen nuntiat vel defert, 'indicium profiteri' dicunt. Sed rectum est *judicio.* Vid. seqq. Margo Bas. pr. *judico.* Ms. D'Orv. *judicis quam oblectamenta jurgio probata video.* Pro *ultro* Pith. male *ultra.* Id.—8 Ms. D'Orv. *ad accusandam ab hiis flag. provocari.* Id.—9 Pith. *alicus.* Id.—1 Fulvius malebat: *rem fictam.* Scioppius in Symb. In suam Ed. audacter id, quasi e Ms. Fulv. recepit Wow. Groslot. in marg. conjecit *fractam.* Nil mutandum. *J. Bos.*—2 Mss. D'Orv. *accepit.* Pith. *incepit*, ex interpretatione. Frequens verbum *occipere* apud Nostrum et alios. Vid. Oudend. ad Met. lib. I. p. 22. b. *Id.*—3 D'Orv. *tenendum.* Id.—4 Edd. Vic. Ven. Junt. pr. Bas. pr. *Ig. Pontiani.* Id.—5 *Quum paulo prius occ. a me clamitaret.* Ita emendavimus vulgatam lectionem, *quem p. p. o. a me clamitarat:* quæ ferri non potest: est enim prorsus *ἀσύντακτος* et incohærens. Rom. Ed. *Igitur Pontiani:* cetera ut reliquæ. *Casaub.* Casauboni emendationem expresserunt Sc. Gent. Pric. Flor. sed sine libris auctoribus. Nam in Mss. O. est *clamitarat* et *quem:* nisi quod in Pith. sit *qui.* Verissime. Ex compendiosa scriptura, in *quem* facilius corrumpi potuit *τὸ qui*, quam *τὸ quum*, quod paulo aliter in Mss. scribitur. *J. Bos.*—6 Ms. Pith. Edd. Bas. pr. sec. *priusquam.* Id.—7 Ms. D'Orv. *compel-*

NOTÆ

[m] *Necis Pontiani privigni mei*] Qui tamen obierat Carthagini, dum Apuleius Œæ degeret, ut dicitur sub finem Apologiæ hujus.

[n] *Rem factam*] Litem. In Legibus 12. Tabul. 'Rei, sive litis treis arbitros dato.' A 're' vocatos esse reos non solum qui arguebantur criminis, sed generatim omnes, de quorum rebus disceptabatur, testis est Cicero in II. de Oratore.

[o] *Postquam ad subscribendum compellitur, illico oblitus, &c.*] Subscriptio Accusatoris accusationi pondus omne addebat, neque prius censebatur accusatio, quam fuisset subscripta. Id

centis, subito tacens tanti criminis descriptionem.[8] Tamen ne omnino desistere videretur,[p] calumniam Magiæ,[9] quæ[1] facilius infamatur, quam probatur, eam solum sibi delegit ad accusandum.[2] Ac ne id quidem[3] de professo audet; verum postera die[4] dat libellum, nomine privigni mei Sici-

juvenis sibi consanguinei, reticens subito delationem tanti sceleris. Nihilominus, ne videretur prorsus deserere accusationem, elegit sibi tantum ad me accusandum, crimen Magiæ, quod objicitur facilius, quam probatur. Et ne hoc quidem audet facere ex professo. Sed die sequenti offert libellum accusationis, nomine Sicinii

lere. Post *oblitus* non comparet *est* in Edd. Vic. Ven. *Id.*—8 An *inscriptionem* legendum, vel *subscriptionem?* horum utrumque accusantis est, 'describere' tantum dicentis vel orantis. Isidor. de different. Malim *subscriptionem.* Infra: 'et quanto tandem gravius habetur, quod in judicio subscribitur, quam quod in Epistola scribitur.' Doctissimus et amicissimus Joannes Bourdelotius (sæpius inter quisquilias has advocandus mihi) censet acquiescendum vulgata lectione. Criminis *descriptionem*, ut alibi 'scenam,' 'apparatum.' *Pric.*—9 *Illico oblitus est de morte adolescentis, subito tacens tanti criminis descriptionem. Tamen ne omnino desistere videretur, calumniam magiæ, &c.... eam solum, &c.* Hæc est vulgo edita lectio, in qua nihil est quod offendat, præter Mstos fluctuantes. Primo enim pro *tacens* in Mss. Florent. Pith. Lips. est *tacere:* pro *descriptionem* in Florent. *descriptione.* Exulat *ne* a Pith. Dein in eod. Pith. et D'Orv. pro *calumniam* est *calumniæ.* Elm. et Scriv. exhibuere Florentini Cod. lectionem, quam fateor me non assequi. Infinit. *tacere* forsan inde ortus est, quod ratio locutionis *oblitus est de morte* (scil. se locutum esse, vel sim. quid) ignorabatur: sane optimus Cod. D'Orvill. servat *tacens;* in quo acquiescendum puto. Dein *calumniam Magiæ ... eam* exquisita est loquendi ratio, plus semel apud Nostrum obvia, quam librariis (extat in Edd. O. et Mss. præter D'Orv. et Pith.) ascribere non ausim. *Desistere*, etiam absolute positum, verbum juris est, de eo, qui accusationi in totum renuntiat. *Calumnia* tamen maluisse videtur Oudend. qui margini Ed. Pric. ascripsit sibi in mentem venisse *oblitus est de morte adolescentis. Subito tacere ne tanti criminis descriptionem tamen, nec omnino desistere videretur calumnia Magiæ, &c.* Sed *tantum crimen* haud dubie est necis Pontiani: ejus autem descriptionem omnino tacere videri debebat, si Magiæ calumniam *solum* sibi deligeret ad accusandum. *J. Bos.*—1 Al. *qua.*—2 V. Ind. Not. Ms. D'Orv. *ad accusandam:* non male: sed alterum Apuleianum magis. Dein Ed. Ven. *deligit.* J. Bos. —3 Edd. Vulc. Wow. *ac ne quidem:* contra Mss. licet ita etiam locutus sit Cic. ad Att. II. 16. 'Ego illud ne quidem contemnam:' item Petron. c. 11. sed Noster nusquam; et admodum rara sunt exempla. *Id.*—4 Coll. Voss.

NOTÆ

fiebat, ut ait Ulpianus, l. VII. ff. de Accusationibus et Inscriptionibus, ne facile quis prosiliret ad accusationem, cum sciret inultam sibi accusationem non futuram. Subscriptione facta, non licebat accusatori ab accusatione desistere, quin pœnis subjaceret Senatusconsulto Turpilliano latis in eos, qui ab accusatione desistunt. Hinc est quod multi multa convicio dicerent, quibus tamen subscribere in accusatione non auderent.

[p] *Ne omnino desistere videretur*] Oratorie agit Apuleius: neque enim desistere dicebatur, nisi qui accusationem subscriptam desereret, neque pœna Senatusconsulti Turpilliani cadebat in eos, qui prolata jurgio non

nii Pudentis, admodum pueri: et ascribit [5] se ei assistere,[q] novo [402] more per alium lacessendi;[6] scilicet ut, obtentu [7] ejus ætatulæ,[8] [r] ipse insimulationis falsæ non plecteretur. Quod tu cum [9] solertissime animadvertisses, et idcirco eum [1] denuo jussisses proprio nomine accusationem delatam sustinere; pollicitus ita facturum, ne sic quidem quitus est,[2] [s] ut cominus ageret,[t] percelli, sed jam ad-

Pudentis, mei privigni, valde juvenis, et ascribit se ei adesse, novo ritu aggrediendi alieno nomine: ut nempe ipse non puniretur ob falsam accusationem, prætextu ejus teneræ ætatis. Quod cum tu sagacissime deprehendisses, ideoque iterum jussisses eum tueri suo nomine accusationem intentatam; ne sic quidem potuit ad id adduci, quamvis promisisset se ita facturum. Et, cum ipsum urges, ut agat adversus me ex proximo, jactat e longinquo etiam in te maledicta, cum ea-

---

postea die. Id.—5 Coll. Voss. *scribit.* Male. V. Scip. Gent. *Id.*—6 Ed. Ven. *lacessandi.* Id.—7 *Scilicet ut obtentu.* Placuit hæc distinctio præ vulgata *novo more per alium lacessendi scilicet: ut obt.* Casaubonus. Vulc. distinxerat post *scilicet.* Reliquæ Edd. O. *τὸ scilicet* melius jungunt sequentibus. *J. Bos.*—8 Edd. Vic. Ven. *ætatis.* Sed sæpius hoc diminutivo usus est Noster. ut Met. lib. I. p. 9. Pric. lib. VII. p. 138. lib. X. p. 232. 233. lib. XI. p. 248. *Id.*—9 Hoc ordine extant hæc in Mss. Bemb. D'Orv. Coll. Voss. cum Ed. Junt. post. Vulgo *Quod cum tu.* In Pith. non est *tu,* uti nec in Edd. Ven. et Bas. pr. In Coll. Voss. et Ed. Rom. *animadv. solertissime.* Id.—1 Coll. Voss. *idcirco cum.* Id.—2 Vid. Not. Var.—3 Ms. Cod. *contumacie.* Colvius.

NOTÆ

probarent.

[q] *Et ascribit se ei assistere*] Notandum discrimen inter 'inscribere,' 'subscribere,' et 'ascribere.' Inscribere dicitur accusator, cum libello profitetur se reum facere aliquem criminis alicujus; quæ inscriptio libelli appellatur. Qualis fuit hæc Æmiliani, nomine privigni adversus Apuleium, infra relata. 'Hunc ego,' nomen Apuleii præcessit, 'Domine Maxime, reum apud te facere institui plurimorum maleficiorum, et manifestissimorum.' Subscribere est, confirmare inscriptionem; cum is, qui libellum dedit, subscribit se professum esse. Et hæc subscriptio est quasi vinculum, quo se accusator ad pœnam talionis obligat, si temere et falso accusaverit, aut reum non peregerit. Ascribere est ejus, qui non ipse accusat, sed assistit accusatori, ut Æmilianus hic Pudenti puero, vel tanquam tutor, vel potius tanquam nudum præstans ministerium.

[r] *Obtentu ejus ætatulæ*] Non tamen adeo puer erat Pudens ille, quin jam virilem togam sumsisset; ut inferius dicitur. Ergo magis ei ut curator assistebat Æmilianus, quam ut tutor. Pueritia porro a pœna talionis, non probato crimine, pupillum exsolvebat; ipsumque adeo tutorem ob necessitatem officii, nisi cum evidens erat calumnia: quo casu nec tutores, nec curatores poterant infamiæ pœnam effugere. Hinc est, quod Æmilianus caute et timide satis hoc in negotio se gerebat.

[s] *Ne sic quidem quitus est*] Nequivit, non potuit; scilicet compelli ad accusandum. Similiter Terentius, in

versum te contumaciter [3] eminus calumniis velitatur.[u] Ita toties [4] ab accusandi periculo [w] profugus, in assistendi venia perseveravit.[x] Igitur et priusquam causa ageretur, facile intellectu cuivis fuit, qualisnam accusatio futura esset, cujus qui fuerat auctor et machinator, idem fieri professor timeret: [5] [y] [403] ac præsertim Sicinius Æmilianus; qui, si quippiam veri in me [6] explorasset, nunquam profecto tam cunctanter [7] hominem extraneum tot tantorumque criminum postulasset; qui avunculi sui testamentum, quod

dem pertinacia. Sic toties refugiens ab accusando, ubi erat periculum, perstitit in assistendo, ubi erat impunitas. Ergo, antequam etiam causa ageretur, quilibet facile potuit cognoscere, qualis ea accusatio futura esset, quam ille non auderet profiteri, qui fuerat ejus auctor et artifex: præcipueque Sicinius Æmilianus: qui certe, si comperisset aliquid veri adversus me, nunquam timide accusasset tot et tantorum criminum me, hominem sibi alienum; siquidem diffamaverat testamentum avunculi

Codex scriptus, *contumacie*, f. *contumacibus*. Brantius. Non male: sed absque Mstorum auctoritate, non video, cur vulgatum *contumaciter* mutemus. *J. Bos.*—4 Edd. Vic. Junt. Bas. *totiens*. Id.—5 *Cujus qui fuerat professor et machinator, idem fieri auctor tim.* Nemini suspectus locus, quem fidenter tamen mendosum dico. Scribo, *Cujus qui fuerat auctor et machinator, idem fieri professor timeret*. Supra: 'Ac ne id quidem de professo audet.' Certissima emendatio nostra. *Pric.* Recte transpositione locum sanavit Pric. qui tamen textum mutare non ausus est, quod primus in sua Ed. fecit Floridus, et ex eo Editor Bip. *J. Bos.*—6 Bas. 1. *vari in me*. Colvius. Quod probo: id est pravi. *Brant.* Sed alterum tam planum est, ut non videam, quare illi præferamus lectionem, quæ probabiliter ex typothetarum errore nata est. Pro *qui si* Coll. Voss. *qui*. J. Bos.—7 *Contanter*. Flor. *cunctanter:* et sic semper. *Elmenh.* Ms. D'Orv. *cunct.* cum Edd. Junt. post. Elm. Scriv. Flor. Bip.

NOTÆ

Hecyra, Act. IV. Scena 1. 'Forma in tenebris nosci non quita est.' Male igitur, qui hic *quietus* reponunt.

[t] *Ut cominus ageret*] Directe, et de proximo me accusaret, non autem per ambages, et nomine Pudentis.

[u] *Eminus calumniis velitatur*] Indirecte, oblique, et e longinquo appetit te calumniis. De hoc verbo 'velitari' jam aliqua observavimus ad Metamorph. Proprie significat, eminus jaculari. Tractum est a velitibus, qui milites erant levis armaturæ, quorum officium jaculis et fundis prælium eminus auspicari.

[w] *Ab accusandi periculo*] Pœna talionis, quæ temerariis accusatoribus impendebat.

[x] *In assistendi venia perseveravit*] Assistendo enim tantum, talionis periculo non subjacebat.

[y] *Cujus qui fuerat auctor et machinator, idem fieri professor timeret*] Sic lege cum Pricæo. Vulgo legitur *cujus qui fuerat professor et machinator, idem fieri auctor timeret*. Emendationis ratio, quod Æmilianum instigatorem quidem, auctorem, ac suasorem fuisse accusationis Apuleii legimus; at eam nunquam ausum suo nomine profiteri.

verum sciebat, pro falso infamarit,[8] tanta quidem pervicacia,[9] ut cum Lollius Urbicus V. C.[1] 'verum videri, et ratum esse debere,' de[a] consilio consularium virorum[2] pronuntiasset, contra clarissimam vocem[3] juraverit vecordissimus iste tamen, illud testamentum fictum esse: adeo ut ægre Lollius Urbicus ab ejus pernicie[a] temperarit.[4] Quam quidem vocem,[b] et tua[5] æquitate et mea innocentia fretus, spero in hoc quoque judicio[6] erupturam.[c] Quippe

sui tanquam falsum, quod tamen sciebat esse verum; idque cum tanta obstinatione, ut, cum Lollius Urbicus V. C. pronuntiasset ex sententia Consularium virorum, illud apparere verum, et ratum habendum esse, *hic tamen stultissimus contra juraverit altissima voce, testamentum illud esse fictum; ita ut Lollius Urbicus vix abstinuerit ab ejus exitio. Quæ quidem verba ego, confisus tua æquitate et mea innocentia, spero eum quoque prolaturum in hoc judicio. Quandoquidem eo certe*

V. Ind. Not. *J. Bos.*—8 Male in omnibus libris *infamaret*. Casaubonus. Florent. *infamarit:* male. *Elmenh.* Immo bene, ut ipse edidit Elm. cum Vulc. Ed. sec. Cas. Wow. Pric. Scriv. Flor. Reliquæ Edd. cum Mss. Pith. D'Orv. *infamaret*. Bas. pr. *infamarat:* ut allevit etiam Vulc. *J. Bos.*—9 Al. *pertinacia.*—1 Ms. D'Orv. *tn Lellius U. V. C.* Edd. Vic. Ven. *Lolius:* male. Vid. Inscriptio vetus apud Casaub. infra. In Ed. Ald. pro *V. C.* est *Vir Consularis*. Sed *V. C.* valet *Vir Clarissimus;* quo titulo magistratus majores in provinciis passim insigniuntur. *J. Bos.*—2 *Debere de.* Coll. Voss. *debente.* Id.—3 Al. *clarissima voce.*—4 D'Orv. *temperaret.* Ms. Pith. *eger temp.* J. Bos.—5 Ms. D'Orv. *ut tua.* Id.—6 *M. innoc. fretus subit hoc quoque jud.* Ita V. C. *Sciopp. in Symb.* Ms. Pith. *m. inn. fr. subis hoc q. i.* D'Orv. *m. inn. fr. hoc*

NOTÆ

[1] *De consilio consularium virorum*] Senatores (in quibus Consulares aliqui sæpe erant) quinque Romæ in consilio aderant Prætori, item quinque Equites. In provinciis Proconsuli aut Præsidi viginti viri, Recuperatores Peregrini appellati, ut scribit Theophilus, lib. I. Institut. Tit. 6. Paragraph. 4. Adde Ulpian. Tit. I. Paragraph. 13.

[a] *Ab ejus pernicie*] Id est, quin eum damnaret capitis. Hoc enim sonat 'pernicies.' Tacitus, lib. IV. Annal. 'Cremucius Cordus postulatur novo ac tunc primum audito crimine, quod, &c. id perniciabile reo;' hoc est, capitale.

[b] *Quam quidem vocem*] Contumeliosam illam, qua vecordissimus Æmilianus decretum Lollii Urbici insectatus erat; qua etiam, aut ejus simili, auguratur Apuleius eundem Æmilianum pro sua solita temeritate excepturum Maximi judicium, quod ipsi procuidubio futurum etiam est adversum.

[c] *Erupturam* [*erupturum*] Sic Casaubonus, pro *erupturam*, quod est in vulgatis. Refer ad Æmilianum, quem sperat erupturum, id est, emissurum verba contumeliosa in Maximum. 'Erumpere' hic active sumitur, ut apud Terentium, Eunucho: 'Erumpere gaudium.'

qui sciens innocentem criminatur:[7] eo sane facilius, quod jam, ut dixi, mentiens apud præfectum urbi[d] in amplissima causa convictus est. Namque peccatum semel, ut bonus quisque postea solicitius[9] cavet, ita qui ingenio malus[1] est, confidentius integrat;[2] ac jam de cetero, quo sæpius, eo apertius delinquit. Pudor enim, veluti vestis, quanto obsoletior[3] est, tanto incuriosius habetur. [404] Et ideo necessarium arbitror, pro integritate pudoris mei, priusquam ad rem aggrediar,[5] maledicta omnia refutare. Sustineo enim non modo meam,[6] verum etiam philosophiæ defensionem,[e] cujus magnitudo vel minimam reprehensionem pro maximo crimine[7] aspernatur.[f] Propter quod[8] paulo prius[9] patroni Æmiliani multa in me proprie conficta,[1] et alia communiter in philosophos sueta[2] ab imperitis, mer-

facilius accusat innocentem sciens et prudens, quod jam (ut dixi) convictus est mentiens apud Præfectum Urbis in causa maximi momenti: sicut enim quivis bonus, cum peccavit semel, postea studiosius cavet ne iterum peccet: ita, qui habet malam indolem, rursus peccat audacius; et postmodum, quo sæpius peccat, eo peccat manifestius. Verecundia enim est ut vestis, quæ, quanto est magis detrita, tanto magis negligitur. Atque eam ob rem puto necessarium esse ad conservandam integram meam famam refellere omnia ejus convicia, antequam ad rem ipsam veniam. Defendo enim non solum me, sed etiam Philosophiam, cujus magnitudo respuit vel minimam vituperationem, quæ ad crimen accedat: qua de causa advocati Æmiliani paulo ante deblateraverunt garrulitate venali multa privatim excogitata adversus me, et

quoque violicio. Id.—7 Coll. Voss. *criminaturi.* Id.—8 Al. *præfectum urbis.*—9 Male Ms. Lips. Edd. Vulc. pr. Wow. *solicitus.* J. Bos.—1 *Ingenio malo.* Majorem emphasin habet, quod est in D'Orv. *ingenio malus.* Sic Noster Metam. lib. XI p. 808. 'Exilis ingenio.'—2 R. *iterat.* Lipsius.—3 Pith. *absolentior.* D'Orv. *obsolentior.* Statim *tanto* deest Lips. et Coll. Voss. *J. Bos.*—4 Bas. pr. *necessariam.* Id.—5 Male in Ms. Lips. deest *ad,* ut declarant loca Auctoris infra, cit. a Drakenb. *Id.*—6 Edd. Vic. Ven. *n. m. minimam.* Id.—7 Vid. Not. Var.—8 Al. *propterea quod.*—9 Ms. D'Orv. *primus.* J. Bos.—1 V. C. *In me perperam conficta,* sed perperam: recte enim *proprie* et *communiter* inter se opponi, sciunt qui Ciceronem et Livium tritos habent. *Sciopp. in Symb.* Alii, *perperam conficta.* Perperam. *Elmenh.*—2 Scil. *confingi.* Verissimam hanc lectionem dedimus e Mss. Florent. 2. Bemb. Pith. D'Orv.

NOTÆ

[d] *Apud præfectum urbi* [*urbis*] Lollium Urbicum. Vetus inscriptio lapidis Romæ:

APOLLINI
Q. LOLLIVS VRBICVS
PRÆF. VRB.

Per Urbem intellige Romam.

[e] *Verum etiam philosophiæ defensionem*] Cujus observationes et experimenta ab Æmiliano traducebantur, quasi ad Magicas artes spectassent.

[f] *Aspernatur*] Non potest pati.

cenaria loquacitate effutierunt.[3] Quæ etsi possunt[4] ab his utiliter blatterata[5] ob mercedem, et auctoramento impudentiæ[g] depensa haberi,[6] jam concesso quodam more rabulis[7] id genus,[h] quo ferinæ solent linguæ[8] suæ virus alieno

alia generatim conficta ab ignaris adversus Philosophos. Quæ quamvis possit manifesto cognosci vane dicta fuisse ab eis propter præmium et mercedem impudentiæ suæ, cum consuetudo quædam jam concessa sit ejusmodi garrulis declamitatoribus, qua solent pretio commodare venenum suæ linguæ viperinæ dolori aliorum ; nihil-

Lips. quemadmodum legi oportere monitum a Salm. in marg. a V. D. in Obs. Misc. vol. II. p. 186. (qui etiam hic proponit *conficta*, quæ vox tum priori loco ejicienda) et ab Oudend. ad Suet. Aug. 23. Expressit hanc lectionem jam egregia illa Ed. Junt. post. Sed quia in reliquis Edd. legitur *in phil. ficta;* hinc in errorem inducti VV. DD. varie locum tentarunt ; qui unice Mstorum ope fuerat restituendus. Vlitio ad Grat. Cyneg. 379. in mentem venit *dicta;* Crusio Prob. Crit. p. 53. *jacta,* quam conjecturam occupaverat jam alius V. D. in Obs. Misc. l. c. qui eam pluribus astruit. De τῷ *suetus* passive usurpato vid. Oudend. ad Suet. l. c. et supra ad Met. lib. VI. p. 442. b. ubi illud pari modo in Mss. quibusdam fuerat corruptum. Arnob. lib. I. pag. 3. 'Animalia terris sueta, atque in aquis degentia.' *J. Bos.*—3 Sic optime in Ms. Vulg. *effuderunt..* Supra lib. I. Florid. 'Prius de se et Apolline quædam deliramenta barbare effutivit.' *Colv.* Roman. *effuderunt:* eadem mox, *utiliter blatterata :* hoc est, conducibiliter causæ quam tuebantur, et sui quæstus gratia : non serio neque ex animi sententia. *Casaub.* Edd. ante Colv. *effuderunt.* Ms. D'Orv. *effunderunt.* Sed Colv. cum reliquis recte dedit *effutierunt.* 'Effutire' est dicere vel proferre ea quæ dicenda vel proferenda non erant. cf. Ter. Phorm. v. 1. 18. *J. Bos.*—4 Male Vic. Ven. *e. possis.* Id.—5 *Futiliter blatterata.* Sic reposui, male ratus vulgo esse, *utiliter bl.* Colvius. Flor. 2. et Rom. *utiliter bl.* quod retinet Casaub. *Elmenh.* Scriv. revocavit lectionem vulgatam ante Colv. *utiliter*, quam et Mss. agnoscunt, et probare videtur Casaub. qui edidit tamen *futiliter.* Sed v. seqq. In D'Orv. a m. pr. deest *blatterata.* J. Bos.—6 Vid. Not. Var.—7 Male item vulgo : *fabulis.* Colvius. Mss. Florent. Bemb. D'Orv. Coll. Voss. cum Edd. ante Colv. male *fabulis.* J. Bos.—8 Sic vere Ald. Rom. et Flor. *quo ferme solent :* insubide. Infra : 'Viperæ ritu niveo denticulo atrum venenum inspirare.' *Elmenh.* D'Orv. *quod.* Mss. Florent. Lips. Edd. Vic. Vulc. Wow. Scriv. *ferme.* At ceteri Mss. cum Edd. reliquis *ferinæ :* quod sine hæsitatione recepi. De adject. 'ferinus' cf. Oud. ad Met. lib. IV. p. 273. a. Vulc. in marg. conjecit *viperæ ;* quia infra est : 'Viperæ ritu niveo denticulo atrum venenum inspirare.' Sed tum leg. *viperinæ.* At 'ferinam linguam' intelligit viperinam, cui proprium est virus. Sil. Ital. XI. 559. 'tumet ingenio, fraternaque corda Non tarde agnoscas et virus futile linguæ :' ubi et verbum 'tumere' ostendit, metaphoram esse desumtam a vipera. Ceterum 'ferum'

NOTÆ

[g] *Et auctoramento impudentiæ*] Lib. II. Metam. 'Hic, inquit, auctoratus ad custodiam mariti tui fidenter accessit.' Ad quem locum vide quæ annotavimus.

[h] *Rabulis id genus*] Rabula acer est ac tumultuosus declamator, sive causidicus ; sic dictus a rabie, ut Festus et Nonius volunt ; vel a ravi, hoc est, raucedine, quam vociferando contrahit, ut alii.

dolori locare,[i] tamen [9] vel mea causa [1] paucis refellenda sunt, ne is, qui sedulo laboro, ut ne quid maculæ aut inhonestamenti [2] in me admittam,[3] videar cuipiam,[4] si quid ex frivolis præteriero, id agnovisse [5] potius, quam contemsisse. Est enim pudentis [6] animi et verecundi, ut mea opinio fert, vel falsas vituperationes gravari: [7] cum etiam hi, qui sibi delicti alicujus conscii sunt, tamen, cum male audiunt, impendio commoveantur, et obirascantur; quanquam, exinde ut malefacere [8] cœperunt, consueverint [9] male audire. [405] Quod si a ceteris silentium est, tamen ipsi sibimet conscii sunt, posse se [1] merito increpari. Enimvero bonus et in-

ominus ea refutanda sunt paucis verbis saltem mea causa: ne ego, qui studiose hoc ago, ne dem in me locum ulli dedecori, aut probro, si quid prætermisero, etiam ex levioribus, alicui videar confessus esse illud potius, quam aspernatus. Nam (ut opinor) decet virum animi honesti et verecundi non posse ferre vel falsum vituperium; cum illi quoque, qui sciunt se commisisse aliquod crimen, valde tamen commoveantur et exardescant, quando audiunt de se male dici: quamvis assueverint sinistris de se rumoribus, ex quo inceperunt nequiter se gerere. Quod si reliqui taceant, ipsi tamen apud se sciunt se posse jure reprehendi. At vir probus et innocens, qui non habet

de serpente dixit id. Sil. VI. vs. 268. 'ferum diducit in iras.' *J. Bos.*—9 Sic Mss. O. cum Edd. Vic. Elm. Scriv. In reliquis *attamen;* ut Met. lib. VI. p. 424. 'Licet tu . . . Domine fili, &c. Attamen modestiæ meæ memor.' *Id.*—1 L. *ea c.* Lipsius.—2 Ms. Pith. *an inhon.* cf. supra ad p. 400. *J. Bos.*—3 *Admittant.* Rom. *admittam.* recte. *Elmenh.* Edd. Vulc. et Wow. *admittant* contra Mss. et sensum. *J. Bos.*—4 Pith. et Coll. Voss. *videam.* D'Orv. *quidpiam*, ut mox *id* abundet: sed nil muto. Pejus in eod. Cod. *si quis ex fr.* Id.—5 Sic idem vet. lib. Vulgo est, *ignovisse.* Sed num, *ignovisse*, id est, ignorasse? *Colv.* De verbo 'ignoscere' cum 4to casu v. Burm. ad Prop. lib. II. el. 2. v. 56. et sic habent h. l. Edd. ante Colv. sed *agnovisse* habent Mss. et flagitat sensus, ut satis patet ex similibus locis apud Pric. *J. Bos.*—6 Al. *prudentis.* —7 *Vel falsa vituperatione gravari.* Florent. *vel falsas vituperationes gravari.* Sic Lucanus: 'Romanos odere omnes, Dominosque gravantur.' *Elmenh.* Lego: *Falsas vituperationes g.* et sic optimi auctores loquuntur. Similiter Græci, qui βαρύνεσθαι, μεταβάτως ponunt. *Pric.* Recte, et probat id, cum Florentinis et Ms. Pith. Oud. ad Suet. Tib. c. 50. vel *falsam vituperationem*, sed in plurali est in Mss. et edidit jam Scriv. De hac constructione verbi 'gravari' adi Oud. ad Suet. l. c. et ad Met. lib. V. p. 341. a. add. Amm. Marc. XXVI. c. ult. § 17. 'marini fremitus velut gravati repulsam versa vice consurgunt.' In Ed. Ven. Bas. 1. est *falsa opinione.* In D'Orv. mox deest *qui.* J. Bos.—8 Vulgatum ubique ante, *ubi malefacere.* Colvius. Sed Mss. cum Edd. Colv. et seqq. *ut.* 'Exinde ut' frequens apud Nostrum. Adi Stewech. ad Met. lib. I. p. 75. a. *J. Bos.*—9 Ms. D'Orv. *consueverunt.* Sed v. ad Flor. N. 1. *Id.*—1 Τὸ *se* ob præcedentem syllabam excidit in Ms. Lips.

NOTÆ

[i] *Alieno dolori locare*] Id est, aliis, ut ulciscantur dolorem suum.

noxius quisque rudes et imperitas aures[2] ad male audiendum habens, et laudis assuetudine contumeliæ insolens, multo tanto[3 k] ex animo laborat, ea sibi immerito dici, quæ[4] ipse possit aliis vere objectare. Quod si forte inepta videbor et oppido frivola velle defendere, illis debet ea res vitio verti,[5] quibus turpe est etiam hæc objectasse: non mihi culpæ dari, cui honestum erit etiam hæc diluisse.[6] Audisti ergo[7] paulo prius, in principio accusationis ita dici: 'Accusamus apud te philosophum formosum,[l] et tam Græce, quam Latine' (proh nefas![8]) 'disertissimum.' Nisi fallor enim, his ipsis verbis accusationem mei ingres-

aures assuefactas maledictis, quoniam solitus est laudari, quanto minus assuevit contumeliam pati, tanto gravius fert ea sibi injuste dici, quæ ipse possit vere exprobrare aliis. Quod si forte videar velle refellere inepta, et valde futilia, culpa refundenda est in eos, quos etiam pudere debet objecisse mihi hæc: non autem in me, cui erit etiam laudabile ea refutasse. Igitur audivisti paulo ante, initio accusationis hujus sic dici: Accusamus coram te Philosophum pulchrum, et *proh scelus!* eloquentissimum tam in Græca, quam in Latina Lingua. *Nam, ni fallor, Tannonius*

Ed. Ven. *consciis.* Id.—2 Vid. Not. Var.—3 Pauciorib. vulg. *contumeliæ insolens, multo tamen.* Colvius. Vocem *quanto* delent Flor. et Rom. Flor. *multo tanta:* male. *Elmenh.* *Quanto* deest Mss. Florent. D'Orv. Edd. Vic. Junt. Ald. Bas. Bene: ut solet Ap. Adi ad Met. lib. VI. init. lib. VII. p. 474. lib. X. p. 717. e quibus locis, et ibi notatis, patet, male easdem Edd. cum Ms. D'Orv. habere *multo tamen.* Ms. Florent. *multo tanta.* Pith. *assuetum tanto contum.* De ellipsi τοῦ *magis* vel *potius* omnia nota sunt. *J. Bos.*—4 Pith. *ei s.... quam.* Id.—5 *Vorti.* Sic Scriv. Al. *verti.* Id.—6 Ms. *hoc diluisse.* Colvius. Pith. *ita h. d.* Ms. Lips. *et h. d.* Coll. Voss. *hoc dil.* J. Bos.—7 Pith. Coll. Voss. *aud. igitur.* Id.—8 Edd. Vulc. Wow. *Pro n.* sed reliquæ cum Mss.

NOTÆ

[k] *Multo tanto*] Tanto magis, aut tanto gravius. Locutio Apuleio familiaris.

[l] *Formosum*] Pulchritudinem, præsertim cum ampliori sui cura conjunctam, viris vitio sæpe datam legimus, utpote mollitiei et impudicitiæ argumentum: quæ vitia cum a ceteris hominibus, tum maxime a Philosophis remota esse debent. At mihi valde verisimile videtur Æmilianum, aut potius ejus patronum, Tannonium Pudentem, formam et facundiam Apuleii commemorasse non per criminationem, ut fingit Apuleius, sed tantum ut judicem cautiorem et circumspectiorem redderet, ne formæ illius et facundiæ illecebris caperetur; Apuleium autem oratorio artificio verba ejus hic alio detorquere, scilicet ut adversarios suos deridendos ostendat, tanquam parum sanos, qui egregias illas dotes, pulchritudinem et eloquentiam, objiciant tanquam vitia.

sus est Tannonius Pudens,[9] homo vere ille quidem non disertissimus.[l] Quod utinam[2] tam gravia formæ et facundiæ crimina[m] vere mihi opprobrasset![3] non difficile ei respondissem, quod Homericus Alexander[4] Hectori:

Οὔτοι[5] ἀπόβλητ' ἐστὶ[n] θεῶν ἐρικυδέα δῶρα,[6]
Ὅσσα κεν[7] αὐτοὶ δῶσιν, ἑκὼν δ' οὐκ ἄν τις ἕλοιτο.

[406] Hæc ego de forma respondissem: præterea, licere[8] etiam philosophis,[9] esse vultu liberali: Pythagoram, qui[o] primum sese[1] philosophum nuncuparit,[p] eum sui sæculi

Pudens, vir quidem haud facundissimus, incepit meam accusationem his ipsis verbis. Atque utinam vere mihi objecisset tam atrocia crimina pulchritudinis et eloquentiæ! facile ei retulissem quod Paris Hectori apud Homerum: Non rejicienda sunt Deorum valde illustria dona, Quæ ipsi dant; volens autem quis non consequeretur. *Ego hæc reposuissem de pulchritudine: præterea, licere etiam Philosophis esse pulchra facie. Pythagoram, qui primus se nominavit Philosophum, fuisse*

proh n. Id.—9 Coll. Voss. *Tanon.* Marg. Bas. pr. *Prudens:* sed *Pudens* Mss. et Edd. O. hic et infra. *Id.*—1 Al. *quidem disert.*—2 Perperam in Ms. D'Orv. est *qui utinam,* quamvis probante Latino Latinio. Edd. Vic. Ven. *qui si etiam.* J. Bos.—3 *Facundiæ crimina non mihi opprobrasset.* Ita V. C. *Sciopp. in Symb.* Male. *J. Bos.*—4 Ms. *Alexandro.* Id.—5 Ita leg. cum Scriv. vulgo οὔτι. Id.—6 Ed. Ven. δωαρ. *Id.*—7 Ed. Junt. post. ὅσσα καί. et mox αὔ τις. Ceterum in Edd. Ald. et Ms. D'Orv. Græca desunt. Versionem Latinam addunt Edd. ante Scriver. cum Bip. hujusmodi: *Munera Deum gloriosissima nequaquam aspernanda* (Pith. Lips. cum Ed. Ald. *aspernunda*): *quæ tamen ab ipsis tribui sueta, multis volentibus non obtingunt* (Pith. *obtingent*). Sed et in Junt. post. jam deest versio, quam nec ego Apuleianam puto. *Idem.*—8 Edd. Vic. Ven. *licet.* Idem.—9 Edd. ante Elmenhorstius, excepta Junt. post. *philosophos.* Sed *philosophis* est etiam in Mss. quare id omnino est retinendum. De utraque constructione v. Heins. ad Ovid. Her. Epist. XIV. vs. 64. qui etiam h. l. monet legendum esse *philosophis,* et Oudend. ad Cæs. de B. G. VI. 35. de B. Civ. III. init. *Idem.*—1 Mss. Pith. *esse se.* Florent. *se esse.* Lips. et D'Orv. simpliciter *esse.* Sed bene correxit Colv. seu

NOTÆ

m *Tam gravia formæ et facundiæ crimina*] Εἰρωνικῶς.

n Οὔτοι ἀπόβλητ' ἐστὶ, *&c.*] Habentur hi versus lib. Iliad. III. vs. 65. Verti in interpretatione eos versus ad verbum.

o *Pythagoram, qui, &c. eum sui sæculi excellentissima forma fuisse*] De eo Laërtius in ejus Vita: Καὶ γὰρ καὶ σεμνοπρεπέστατος λέγεται γενέσθαι. καὶ αὐτοῦ οἱ μαθηταὶ δόξαν εἶχον περὶ αὐτοῦ, ὡς εἴη Ἀπόλλων ἐξ Ὑπερβορέων ἀφιγμένος: 'Quin et venustissimæ formæ fuisse traditur: adeo ut illum discipuli opinarentur Apollinem esse, qui ex Hyperboreis venisset.' Neque solum dum esset Pythagoras, sed etiam bello Trojano, dum Panthoides Euphorbus erat: eum enim a pulchritudine laudat Apollonius apud Philostratum lib. VIII. cap. 3. et dum esset Alce meretrix, ut habet A. Gellius Noct. Attic. lib. IV. cap. 11. si tamen ejus μετεμψυχώσει credere fas est.

p *Qui primum sese philosophum nuncuparit*] Cum ante eum ceteri σοφοὺς

excellentissima forma fuisse: item Zenonem illum antiquum Velia [2] oriundum,[q r] qui primus omnium dictionem [3] solertissimo artificio ambifariam dissolverit,[s] eum quoque Zenonem longe decorissimum fuisse, ut Plato autumat.[t] [4] Itemque multos philosophos ab ore honestissimos memoriæ prodi, qui gratiam corporis [5] morum honestamentis ornaverunt. Sed hæc defensio, ut dixi, aliquammultum [6]

formosissimum suæ ætatis: præterea priscum illum Zenonem Eleatem, qui primus ingeniosissima arte divisit orationem in duas partes, illum etiam Zenonem, inquam, fuisse perquam formosissimum, ut Plato dicit. Multos item Philosophos vultu pulcherrimos celebrari, qui decoraverunt formam corporis honestate vitæ. Verum,

potius Lips. ad oram Bas. pr. *Id.*—2 Corrigit Lipsius, *Elea.* Zeno *Eleates.* Colvius. Errat vir ille doctissimus cui ait Colvius placere ut *Elea* scribatur: quasi non idem sint Ἐλέα et *Velia.* Casaubonus. Fulvius: *Elea.* Sciopp. in Symb. Sic Florent. 2. quod inscite Lipsius et Fulvius convertunt in *Ælia.* Vide Andreæ Schotti Observ. lib. v. c. 15. *Elmenh.* Pueriliter magnus vir hoc loco lapsus est, qui *Elea* reponit; quod Zeno Eleates esset: quasi non idem sit *Velia*, et *Elea.* Servius in lib. vi. Æneid. 'Velia dicta est a paludibus, quibus cingitur, quas Græci ἕλη dicunt. Fuit ergo Helia, sed accepit Digamma, et facta Velia, ut Enetus, Venetus.' Plura hujus generis legas apud Dionysium in Antiquitatibus Romanis, et Terentianum Maurum de Syllabis: et nos exposuimus in libris de Antiquis Italiæ linguis. Sic Andalusia hodie provincia Hispaniæ, quæ Vandalusia olim, utpote a Vandalis dicta, teste Sancio Hist. Hispaniæ lib. i. c. 7. *Scip. Gent.* Vulc. Edd. sec. et tert. *Elea.* Sed reliquæ Edd. cum Mss. *Velia.* De *Elea* sive *Velia* Lucaniæ urbe cf. Simson. Chron. ad ann. 3470. *J. Bos.*—3 Vid. Not. Var.—4 Al. *et Plato.* —5 D'Orv. *corporum.* J. Bos.—6 Ven. Rom. *tamen quam multum.* Ald. *aliquo multum.* Notavimus alibi supra. *Colv.* Edd. Vic. Ven. Rom. *tamen quam m.* Ald. et Junt. post. *aliquo m.* sed recte Mss. cum reliquis Edd. *aliquam mul-*

NOTÆ

se, hoc est, sapientes dictitarent.

[q] *Zenonem illum antiquum Velia oriundum*] Hic fuit Zeno Eleates, Italicæ Philosophiæ, qui successit Parmenidi, et ipsi Leucippus. Fuit et alius Zeno, Cittieus, Eleate posterior, Ionicæ Philosophiæ, qui Crateti successit, et ei Cleanthes. Sex alios Zenones enumerat Laërtius in Cittiei Vita, quem vide.

[r] *Velia oriundum*] Velia Lucaniæ oppidum est, in sinu Pæstano conditum a Phocensibus. Velia dicta fuit prius Ἐλέα, et incolæ ipsius, Eleatæ: haud procul sita a Promontorio Palinuro dicto. Portus Velini meminit Virgil. Æneid. vi. 'Portusque require Velinos.'

[s] *Qui primus omnium dictionem, &c. ambifariam dissolverit*] In Rhetoricam et Dialecticam. Quintilianus lib. ii. cap. 20. 'Cum duo sint genera orationis: altera perpetua, quæ Rhetorice dicitur; altera concisa, quæ Dialectice: quas quidem Zeno adeo conjunxit, ut hanc compressæ in pugnum manui, illam explicatæ diceret similem,' &c.

[t] *Longe decorissimum fuisse, ut Plato autumat*] In Parmenide. Quin et Laërtius, in ejus Vita, ait eum fuisse Parmenidis delicium.

a me remota est: cui, præter formæ mediocritatem, continuatio etiam literati laboris omnem gratiam corpore deterget,[7] habitudinem tenuat, succum exsorbet,[8] colorem obliterat, vigorem debilitat. [407] Capillus ipse, quem isti aperto mendacio ad lenocinium decoris promissum dixere, — vides, quam sit[9] amœnus ac delicatus,[1] — horrore implexus atque impeditus, stuppeo tomento[u] assimilis, et inæqualiter hirtus, et globosus, et congestus; prorsum[2] inenodabilis diutina incuria, non modo comendi,[3] sed saltem expediendi et discriminandi. Satis, ut puto, crinium crimen, quod illi quasi capitale[4] intenderunt,[5] refutatum

ut dixi, hæc defensio parum mihi congruit, cui, præterquam quod parum formosus sum, assiduitas etiam studiorum adimit omnem venustatem ex corpore, attenuat habitum corporis, exsugit succum, delet colorem, infirmat vires. Coma ipsa, quam illi manifesto mentientes dixerunt nutritam esse ad illecebras venustatis, cernis quam non sit pulchra et delicata, sed implicata hispiditate, et intricata, similis funi ex stuppis, et hirsuta inæqualiter, glomerataque, et condensata; plane inextricabilis ob longam negligentiam, non solum eam pectendi, sed vel extricandi, ac separandi. Crimen capillorum, quod mihi objecerunt tanquam capitale, jam satis refutatum est, ut arbitror.

tum. Adi Oudend. ad Met. lib. I. p. 74. b. *J. Bos.*—7 Pith. *detegit.* Lips. D'Orv. *detergit.* Eadem varietas Met. lib. IV. p. 313. ubi adi Oudend. *Id.* —8 Sic recte Scriv. Al. *exorbet.* Id.—9 *Quam non sit.* Particulam *non* male omittunt Florentini Mss. *Elmenh.* Omittunt eam quoque Mss. Pith. Lips. probante V. D. in Obs. Misc. vol. II. p. 187. vel, *vide quam sit am.* per ironiam: ut infra pag. 472. 'vide, quam ipsi sese revincant.' Sed pag. 536. 'vides, quam similia contendam:' quare id mutatum nolim. Sed *non* Mstorum auctoritate ejiciendum. Pro eo in D'Orv. est *nam.* Ironiam amat Noster. Vide Ind. *J. Bosscha.*—1 Ms. Lips. *et dedic.* Idem.—2 Sic Mss. Florent. D'Orv. Coll. Voss. cum Ed. Scriv. probante V. D. in Misc. Obs. l. supra cit. Vulgo *prorsus.* Sed *prorsum* dixit etiam Noster Met. l. v. p. 319. et Flor. N. 18. fluctuantibus tamen utroque loco Mss. *Id.*—3 V. C. *non modo 9enendi.* Sciopp. in Symb. *Comendi* est in Edd. O. Sed Pith. *concmdi.* et Wow. in Var. Lect. quasi e Fulv. Cod. *concernendi:* unde Crus. Prob. Crit. c. 9. conjicit *concinnandi.* Sed 'concinnare' simpliciter est, in ordinem componere: atque non satis id verbum differt ab 'expediendo' et 'discriminando,' quam ut ea sibi opponi recte possint. 'Comere' vero, quod proprium est verbum de cura capillorum (v. Drakenb. ad Sil. Ital. VII. vs. 460.) notat non tantum capillos componere, sed et ornare, unde et 'comere,' absolute, ornandi significationem accepit. V. Gronov. Diatr. Stat. c. 27. Auson. Epigr. I. 3. 'Come serenatam duplici diademate frontem:' ubi cf. Vinet. et Clar. Urb. 6. vs. 17. Quare cum Mss. reliquis in vulgata scriptura acquiesco. *J. Bos.*—4 Al. *q. ut. cap.*—5 D'Orv. *intendere.* Id.—6 Ms. *re-*

NOTÆ

[u] *Stuppeo tomento* [*tormento*] Recte. Nec quicquam immutandum est. *Tormentum* hic funis est, a torquendo sic dictus, quod ex stuppis intortis fiat, et intorqueatur.

est.[6] De eloquentia vero, si qua mihi fuisset, neque mirum, neque invidiosum deberet[7] videri, si[8] ab ineunte ævo unis studiis literarum ex summis viribus[9] deditus, omnibus aliis spretis voluptatibus, ad hoc ævi,[1] haud sciam, anne super omnes homines[2] impenso labore, diuque noctuque, cum despectu[3] et dispendio bonæ valetudinis, eam quæsissem. Sed nihil[4] ab eloquentia metuant, quam ego, si quid[5] omnino promovi, potius spero, quam præsto.[w] Sane[6] quidem, si verum est, quod Statium Cæcilium[x] in suis Poëmatibus scripsisse dicunt,[7] Innocentiam eloquentiam esse; ego vero[8] profiteor ista ratione,

Quantum autem ad eloquentiam, si habuissem aliquam, neque id deberet videri mirum, neque invidendum, si ego incumbens totis viribus ab initio meæ vitæ solis studiis literarum, posthabitis omnibus aliis voluptatibus ad hoc usque tempus, acquisivissem eam die et nocte labore fortasse majori, quam ceteri, cum contemtu et damno meæ bonæ valetudinis. Sed nihil sibi timeant ab eloquentia, quam ego potius expecto, quam exhibeo, si quid tamen omnino profeci. Certe, si verum est quod Statius Cæcilius dicitur scripsisse in suis Carminibus, Innocentiam esse eloquentiam, *ego*

futat? Colvius. Coll. Voss. *refutatum* sine *est*. Pith. et D'Orv. *refutatur*. J. Bos.—7 Pith. *nec mirum nec inv. deb.* Id.—8 Oudend. marg. Ed. Pric. allevit, *qui:* sed in Mss. et Edd. O. est *si*. Id.—9 Stewechius, *Et summis viribus:* male. Vide Indicem. *Elmenh.* V. Oudend. ad Met. l. II. p. 169. b. et Ind. Cum Stewechio facit Gulielmius, teste Groslot. in marg. *J. Bos.*—1 Male Edd. Vic. Ven. *ad hæc ævi*. Mss. Pith. Lips. *ad hoc ei*. Aldus *ad hoc veni*, et *ut*, pro, *haud*. Id.—2 In eodem, *omnes hos*. Colvius. Ut et Coll. Voss. *J. Bos.*—3 Oud. in marg. 'Forte: *cum desp. etiam*.' Id.—4 D'Orv. *sed mihi*. Id. —5 Al. *si quidem*.—6 Idem *Savum*. Colvius.—7 Mss. Pith. Florent. Lips. *dicanto*. Edd. Vic. Ven. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *dicant*. J. Bos.—8 Deest *vero*

NOTÆ

[w] *Quam, &c. potius spero, quam præsto*] Id est, quam ad summum spero me consecuturum, sed nondum sum consecutus.

[x] *Statium Cæcilium*] Hujus meminit Gellius, lib. Noct. Attic. IV. c. 20. 'Statius autem,' inquit, 'servile nomen fuit. Plerique apud Veteres servi eo nomine fuerunt. Cæcilius quoque ille Comœdiarum Poëta inclytus servus fuit: et propterea nomen habuit Statius: sed postea versum est quasi in cognomentum: appellatusque Cæcilius Statius.' De hoc intelligendus Horatius in Arte Poëtica, cum ait: 'Quid autem Cæcilio Plautoque dabit Romanus ademtum Virgilio Varioque,' &c. Fuit Ennio æqualis et amicissimus, item Terentio. Enumerantur supra triginta ejus Comœdiæ a Grammaticis veteribus, quarum nihil ad nos pervenit, nisi perexigua quædam fragmenta, ex variis Auctoribus, qui eum laudaverunt, hinc inde collecta. Quibus et hoc addi possit ex nostro Apuleio: 'Innocentia eloquentia est.'

ac præ me fero,[9] nemini omnium de eloquentia concessurum. [408] Quis enim me hoc quidem pacto eloquentior vivat? quippe qui nihil unquam cogitavi,[1] quod eloqui non auderem.[y] Eundem me aio [2] facundissimum esse;[3] nam omne peccatum semper nefas habui; eundem disertissimum; quod nullum meum factum, vel dictum extet,[4] de quo disserere publice non possim: ita ut jam de versibus dissertabo,[5] quos a me factos [6] quasi pudendos protulerunt;[7] cum quidem [8] me animadvertisti cum risu illis succensentem,[9] quod eos absone et indocte pronuntiarent. Primo igitur legerunt [1] e Ludicris meis epistolium de dentifricio,[2] versibus scriptum ad quendam Calpurnianum:[3 z] qui, cum adversum me eas literas promeret,[4] in

profiteor, ac palam declaro, me hoc modo nulli homini cessurum esse eloquentia. Nam quis potest esse me eloquentior hac ratione? quandoquidem nihil unquam cogitavit, quod non auderem aperte eloqui. Dico etiam me esse facundissimum; nam existimavi semper omne peccatum esse nefas. Item me esse disertissimum, quia nihil unquam feci aut dixi, de quo non possim palam disserere: quemadmodum jam disseram de versibus, quos protulerunt a me compositos, veluti inhonestos; cum quidem vidisti me cum risu indignantem adversus illos, quia pronuntiabant eos absone et imperite. Legerunt igitur primo ex jocosis meis brevem epistolam de dentifricio, carminibus scriptam ad quendam Calpurnianum: qui, quando protulit eam

Mss. Fulv. D'Orv. Pith. Edd. Vic. Ven. *Id.*—9 Mss. Lips. Pith. *præfero me.* D'Orv. *profero me.* In reliquis *præ me fero.* Recte. Ellipsis accusativi pronominis ante Infinitivum frequens est. V. Sanct. Min. l. III. c. 7. *Id.*—1 Pith. a m. pr. *numquam cogitavi nihil:* ut duplex negatio, Græcorum more, vim habeat. Adi Oudend. ad Met. l. v. p. 334. a. Intpp. ad Nep. Att. 11. ad Propert. II. 15. 5. Bentl. ad Terent. Andr. I. 2. extr. Duker. ad Flor. III. 17. Pro *auderem* Cod. Pith. *audes.* Id.—2 Coll. Voss. *alio.* Ed. Junt. post. *animo:* quæ vox in Mss. sic scribitur *aïo.* Id.—3 Τὸ *esse* adjeci ex Florentinis. *Elmenh.* Accedunt D'Orv. Pith. Edd. ante Colv. *J. Bos.*—4 Pith. *est.* Id.—5 Ed. Ven. *desirtabo.* Id.—6 Id. lib. *anfactos.* Colvius.—7 D'Orv. *protulere.* J. Bos.—8 Ald. *tu quidem.* Colvius. Contra Mss. Eleganter Ed. Junt. post. *cum equidem.* Adi Oudend. ad Met. l. I. p. 10. a. Post τὸ *quidem* deest *me* in Coll. Voss. et alia Codicis Lips. Coll. *J. Bos.*—9 V. C. *succenserem.* Vir Doctus. Pith. *succensentem,* deleto *illis.* J. Bos.—1 D'Orv. *legere:* ut supra, 'intendere,' 'protulere.' *Id.*—2 Pith. *derifr.* D'Orv. *dentifrigio.* Id.—3 Ita Mss. Sed Edd. Vic. Ven. Junt. Bas. Colv. Vulc. Wow. *Calphurn.* Elm. hic *Calphurn.* sed infra *Calpurn.* Id.—4 Ed. Ven. *promoret.* Id.—5 Al. *non vidit.*

NOTÆ

[y] *Eloquentior vivat? quippe qui, &c. quod eloqui non auderem, &c.*] Ludit in similitudine atque etymologia verborum, 'eloquentior,' 'eloqui:' 'facundissimus,' 'nefas:' 'disertissimus,' 'disserere.'

[z] *Ad quendam Calpurnianum*] Quasi vix eum noverit: notissimum tamen et familiarissimum fuisse versus sequentes indicant. Verum indignatus,

vidit[5] [a] profecto cupiditate lædendi, si quid mihi ex illis fieret criminosum, id mihi secum esse commune. Nam petisse[6] eum a me aliquid tersui dentium,[7] versus testantur:

Calpurniane, salve [b] properis[8] versibus.[c]
Misi, ut petisti,[9] mundicinas dentium,[d]
[409] Nitelas[1] oris [e] ex Arabicis frugibus,[2] [f]

epistolam contra me, præ nimio studio mihi nocendi, non vidit sane, si quid ex illis mihi crimini verteretur, illud mihi esse commune cum ipso. Nam versus ipsi ostendunt eum rogasse me aliquid, quo tergeret dentes: Calpurniane, saluto te carminibus deproperatis. Misi ad te, sicut petisti, dentifricium purgandis dentibus, Nitores oris, ex aromatis Arabiæ, Pulverem minutum, dealbantem,

Vid. Not. Var.—6 Florid. novavit in *petiisse*. Male. Met. l. VIII. p. 545. 'petisset.' L. X. p. 703. 'petissent.' cf. Flor. N. 15. de Dogm. Plat. p. 567. Ed. Flor. infra p. 505. bis: et mox 'petisti:' cf. etiam ad Met. IX. p. 394. b. Floridum tamen sequuntur Edd. Altenb. et Bip. ut ubique fere: quare eas Edd. non memorabimus, nisi ubi a Florido recedant. *J. Bos.*—7 Ms. D'Orv. corrupte *trisbi dentibus*. *Dentibus* habent quoque Pith. et Florent. *Id.*—8 Ms. Fulv. *perperis*. Id.—9 Vid. Not. Var.—1 D'Orv. *Vitales*. Pith. *Nicelas*. J. Bos.—2 Ejusmodi emendationes, qualem huic loco adhibet Salm. ad Solin. p. 398. sine Mstorum aucteritate admittendas non puto. *Id.* Vid.

NOTÆ

quod eos versus tradidisset suis adversariis, per contemtum vocat eum 'quendam.'

[a] *Invidit*] Negat. Hoc est, non vidit.

[b] *Calpurniane, salve, &c.*] Recte monet Pricæus hunc versum jungendum esse cum illo: 'Misi, ut petisti, mundicinas dentium,' et sequentibus. Inter hæc autem verba: 'quod Philosophus suum nolit videri?' et: 'Vidi ego dudum,' &c. interserenda esse illa, 'Nisi forte in eo reprehendendus sum,' &c. usque ad 'pumicare gingivam,' et parenthesi includenda.

[c] *Properis versibus*] Id est, in promtu et cum festinatione factis, extemporaneis.

Mundicinas dentium] Vulgo *mundicias* contra versus modulum. Observare licet, apud Apuleium aliosque illius ævi et posteriores scriptores, plurima hujus modi atque exempli nomina. Sic Noster 'furatrinam' et 'indicinam' in Milesiis dixit. Sic Tertull. 'juridicinam' et 'vestificinam,' &c.

[e] *Nitelas oris*] Hac voce utitur Solinus, pro nitore, cap. 35. 'Nam præcipua viris gloria est in armorum nitela.' Item pro micis pulveris auri, quæ inter arenas reperiuntur, cap. 36. 'Depurgant in minium nitelas pulveris.'

[f] *Ex Arabicis frugibus*] Cinnamo, aliisve aromatis, quæ ex Arabia apportantur. Salmas. ad Solinum, pag. 165. legit, *rupibus*, et intelligit de lapide Arabico seu Arabo, de quo Plinius, lib. XXXVI. cap. 21. 'Arabus lapis ebori similis dentifriciis accommodatur crematus,' &c.

(Nisi forte in eo reprehendendus sum, quod Calpurniano pulvisculum ex Arabicis frugibus miserim: quem multo æquius erat, spurcissimo ritu Hiberorum,[3] [g] ut ait Catullus,[h]

— — — sua sibi urina[i]
Dentem, atque russam[4] pumicare gingivam.)
Tenuem,[5] candificum, nobilem pulvisculum,
Complanatorem tumidulæ[6] gingivulæ,
Converritorem pridianæ reliquiæ;
Ne quæ[7] visatur tetra labes sordium,
Restrictis forte si labellis riseris.

egregium, Qui deprimit gingivam tumentem, Qui expurgat reliquias cibi hesterni, Ne aliqua parte fœda macula sordium videatur, Si forte riseris diducendo labra. *Quidnam, oro, carmina hæc habent turpe re aut verbo? Quid prorsus, cujus philosophum pudeat? Nisi forte in hoc sum redarguendus, quod miserim pulverem ex aromatis Arabiæ Calpurniano: quem multo justius erat* sibi fricare dentes et gingivam rubram suo lotio, *ut ait Catullus, secundum morem*

Not. inf.—3 Pith. corrupte *spatiissimo irritu Hiheorum*. *Hiber*. Mss. et Edd. O. præter Florid. qui usitatiorem scripturam, sine aspiratione, exhibuit. Sed in Mss. ubique fere variatur: et FLUMEN HIBERUS est etiam in vet. Inscript. apud Gruter. p. 690. *J. Bos.*—4 Marg. Bas. pr. *ruffam*. Rom. *deneusam*. Ven. *deneusum*. Bas. 1. *ruffam*. Sed *russam* etiam legitur in melioribus Libris Catulli. Fl. Sosipater l. I. 'Russeum Grammatici non magis dicendum putant, quam Albeum, aut Prasineum; sed Russum, et Album, et Prasinum.' Tertullianus de corona militis: 'Et nunc russatis sanguine suo.' Huc etiam adhibe, quæ supra scripsi ad l. II. Metam. *Colv.* Lat. Latin. malebat *rufam*. Sed Gellius N. A. II. 26. 'Russus color et ruber nihil a vocabulo rufi differunt:' licet alii distinguere videantur. cf. Burm. ad Anthol. Lat. l. v. Ep. 12. vs. 11. *J. Bos.*—5 Pius ad Plauti Bacch. I. 1. *mollem*: sine causa. *Id.*—6 Ms. Pith. *tumidlæ*: vs. seq. D'Orv. *scurritorem*. Id.—7 *Nequa*. Scribe, *Ne qua*: vel, *Ne quæ*: ut etiam visum eruditissimo Dousæ fuit. *Colv.*

NOTÆ

g *Hiberorum*] Hispanorum, qui et Celtiberi dicebantur, a flumine Ibero, ad quem Galli quidam Celtæ sedes fixerant. Est et alia Iberia juxta Pontum, inter Colchos et Armeniam, venenorum ferax, cujus incolæ Iberi quoque et Iberes dicti sunt: a quibus profecti fuisse dicuntur, qui in Hispania habitaverunt, teste Varrone, et nomen Iberiæ ipsique Ibero fluvio dedisse.

h *Ut ait Catullus*] Epigrammate in Egnatium, cujus initium est: 'Egnatius quod candidos habet dentes.' At in vulgatis nostris Catulli exemplaribus paulo aliter habetur, quam in hoc Apuleii loco. Versus Catulliani sunt: 'Nunc Celtiberus, Celtiberia in terra Quod quisque minxit, hoc solet sibi mane Dentem atque russam defricare gingivam,' &c.

i *Sua sibi urina*] Immo, et sua et aliena, eaque in cisternis inveterata: nec dentes tantum, sed et corpus lavabant, ut refert Strabo, lib. III.

Quæso quid habent isti versus re aut verbo pudendum? quid omnino,[8] quod philosophus suum nolit[9] videri? Vidi ego dudum vix risum quosdam tenentes, cum munditias oris videlicet[1] orator ille aspere accusaret,[2] et dentifricium tanta indignatione [410] pronuntiaret, quanta nemo quisquam venenum. Quidni? crimen[3] haud contemnendum philosopho, nihil in se sordidum[4] sinere, nihil uspiam corporis apertum immundum pati[5] ac fœtulentum;[6] præsertim os, cujus in propatulo et conspicuo usus homini[7] creberrimus: sive ille[8] cuipiam osculum ferat, seu cum quiquam sermocinetur,[9] sive in auditorio

fœdissimum Hispanorum. Ego vidi jam pridem quosdam ægre temperantes a risu, cum nempe ille orator graviter criminaretur purgationem oris, et pronuntiaret dentifricium cum tanta indignatione, quanta nemo prorsus pronuntiaret venenum. Cur non? sane crimen est non leve Philosopho nihil pati in se immunditiei, nullam partem patentem corporis sinere sordidam esse et fœtidam; præcipue os, quo homo sæpissime utitur aperte et conspicue: sive ille osculetur aliquem, sive colloquatur cum

Gœs. *ne qua*, vel *ne quæ*, ut expressit Scal. in Catal. et Collect. Pisaur. Perinde est *qua* et *quæ*, sed hoc exigit metrum. *J. Bos.*—8 Ms. Pith. *quidem o.* Id.—9 *Volunt* et ex emend. *vel* est in Pith. Pro *videri* in eod. *videre*. Id.—1 D'Orv. *viden'*. Id.—2 D'Orv. *asperet*. Grutero Suspic. Ined. xx. 10. in mentem venit *asper accusator:* male. *Id.*—3 In Codd. Rom. et Ven. erat *Quidin*. Rescribo: *Quid? an crimen haud c. p.* Meursius.—4 Ita Rom. alii *sordium*. Eadem Rom. statim *fæculentum*, non, *fœtulentum*. Casaubonus. *Sordium* habent Edd. Colv. Vulc. et Wow. quod e Florent, Ms. præfert V. D. in Misc. Obs. vol. II. p. 188. per se, recte; ut de Dogm. Plat. I. p. 213. 'Abstergeas ea, quæ sordium fuerint.' Sed bene alius ibid. V. D. monet sequentia adjectiva 'apertum,' 'immundum,' 'fœtulentum' postulare *sordidum:* ut est in Mss. Pith. D'Orv. Edd. Rom. Junt. post. ceterisque, probante Salm. Pro *sinere* D'Orv. *cinere*, Pith. *sentire*. J. Bos.—5 Pro *immundum pati* Pith. *mundum pari*. Id.—6 *Feculentum*. Flor. *fœtulentum:* recte. *Elmenh.* *Fæculentum* est quod multum fæcis continet, τρυγῶδες. cf. de Deo Socr. p. 681. Ed. Flor. Sed legendum est *fœtulentus*, δυσῶδες, a *fœtendo*, quemadmodum *fœtor* sæpe ori, et animæ tribuitur. Eadem vox apud Arnob. l. VII. p. 225. 'fœtulenta viscera.' Per *c* tamen scribitur in Ms. Pith. et Edd. Rom. Vic. Ven. Vulc. sec. *J. Bos.*—7 Pith. *hominis*. Perperam. *Id.*—8 Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *illud:* haud invenuste, sed contra Mss. e quibus Pith. *illis*. Id. —9 Sic Rom. vulgati alii, *cum quicquam serm.* *Cum quiquam*, id est, cum quoquam. Sic sæpius Plautus. Cistell. 'Sed tun' unquam cum quiquam viro consuevisti?' Mercat. 'Quid tua refert, quicum istac venerit?' Persa: 'Nec satis a quiquam homine accepi.' *Colv.* Vide et Voss. de Anal. IV. 6. Plaut. Sticho IV. 2. 47. 'Quicumvis depugno multo facilius, quam cum fame.' i. e. *cum quivis*, et hoc pro *quovis*. Male igitur, pro *cum quiquam*, quod est in Edd. Rom. Vulc. Wow. Sc. Gent. Elm. dederunt Pric. Scriv. Flor. *cum quoquam*, et Casaub. *cuiquam*. In Mss. Florent. D'Orv. Edd. ante Colv. excepta Rom. est *cum quicquam;* et hoc male. Singulis verbis additur, quod ei proprium est: cum quiquam, cum singulis hominibus, sermocinamur, in audito-

dissertet, sive in templo preces alleget. Omnem quippe hominis actum[1] sermo præit: qui, ut ait poëta præcipuus,[2] [k] e dentium muro[3] [l] proficiscitur. Dares nunc aliquem[4] similiter grandiloquum: diceret suo more,[5] [m] cumprimis cui ulla fandi cura sit, impensius cetero corpore[6] os colendum; quod esset animi vestibulum, et orationis janua,[n] et cogitationum comitium.[o] Ego certe pro meo captu dixerim, nihil minus,[7] quam oris illuviem, libero et liberali viro competere. Est enim ea pars hominis loco

aliquo, sive verba faciat in auditorio, sive emittat preces in fano. Verba enim præcedunt singula facta hominis, quæ verba exeunt ex septo dentium, ut ait Poëta primarius. Si esset nunc aliquis quoque magniloquus, diceret pro more suo, eum præsertim, cui cura loquendi incumbit, debere studiosius curare os, quam reliquum corpus; quia os est vestibulum mentis, et ostium sermonis, et exterius atrium cogitationum. Ego sane dicam secundum modulum mei ingenii, nihil minus convenire homini libero et honesto, quam sordes oris. Nam ea pars hominis est posita in

rio dissertamus, in templo preces allegamus. *J. Bos.*—1 Ms. Pith. *auctum.* Id.—2 Vulc. in marg. Ed. Colv. malebat comma ante *præcipuus* poni, pro *præcipue:* quasi vero et aliunde sermo proficiscatur. *Id.*—3 *E dentium muro.* Flor. *dentium muro.* Elmenhorstius. Accedunt Pith. et D'Orv. non male. *J. Bos.*—4 D'Orv. *nec aliquam:* mox pro *diceret* Ed. Vulc. tert. *disceret.* Id.—5 Placet Lipsio *suo jure.* Colvius. Distinctione prava laborabat hic locus. At Viro doctissimo cave assentiaris, qui *suo jure* voluit scribi. *Suo more,* valet, grandiloque, *μεγαληγόρως,* cui opponuntur mox illa, 'pro meo captu.' *Casaub.* Non placet Lipsii conjectura, *suo jure.* Infra heic, 'nisi forte Crassus non in cubiculum reversus perrexit, sed suo more recta ad focum.' Turpil. Philopat. 'Tuo more uti soles, videre ægre mihi id pati.' *Pric.* Lipsio nemo assensum præbuit. Ante Casaubon. comma positum erat post *cumprimis.* Pro *fandi cura* Ms. Pith. *facti cā.* J. Bos.—6 Rom. *cetero corporis.* Elmenhorstius. Rom. princeps Ed. *cetero corporis.* Pricæus. Sed nihil variant Mss. Noster Met. l. v. p. 362. 'ceterum corpus glabellum.' L. vi. p. 444. 'ut sola facie prominente, ceterum corpus puellæ,' &c. L. iv. p. 261. 'Ceterum Lamachum raptim reportamus:' ubi cf. Gruter. *J. Bos.*—7 Pith. *nihilo minus.* Id.—8 Al. *facunda.*—9 Edd. Rom. Vic.

NOTÆ

[k] *Poëta præcipuus*] Homerus.

[l] *E dentium muro*] Cum aliis multis in locis, tum hoc versu, Τέκνον ἐμὸν, ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων; quem sic Latine vertas: 'Filia mea, quale verbum tibi exiit ex septo dentium?'

[m] *Dares nunc aliquem, &c. diceret suo more, &c.*] Id est, Si dares, &c. ille diceret: vel, Da aliquem, et dicet: aut, Si esset aliquis, &c. diceret.

[n] *Animi vestibulum, et orationis janua, &c.*] Figurata et emphatica verba grandiloqui hominis de ore loquentis. Divus Ambrosius Hexaëmer. vi. 9. 'Quid est igitur os hominis, nisi quoddam sermonis adytum, fons disputationis, aula verborum, promtuarium voluntatis?'

[o] *Et cogitationum comitium*] 'Comitium' hoc loco est, exterius atrium, ut ex Livio et Asconio docet Langlæus Semestr. vii. 19.

celsa, visu promta, usu fœcunda.[8] Nam quidem feris et pecudibus os humile, et deorsum ad pedes dejectum, vestigio et pabulo proximum, nunquam ferme nisi mortuis, aut ad morsum exasperatis, conspicitur: hominis vero nihil prius tacentis, nihil sæpius loquentis, contemplere.[9] Velim igitur censor meus Æmilianus respondeat, [411] unquamne ipse soleat pedes lavare: vel, si id non negat, contendat majorem curam munditiarum pedibus, quam dentibus impertiendam. Plane quidem,[1] si quis, ita ut tu, Æmiliane, nunquam ferme os suum, nisi maledictis et calumniis, aperiat; censeo, ne ulla cura os percolat; neque ille exotico pulvere[2] [p] dentes emaculet, quos justius[3] carbone de rogo[q] obteruerit;[4] neque saltem communi aqua perluat. Quin, ei[5] nocens lingua, mendaciorum et amari-

loco edito, patet aspectui, et habet plurimos usus. Belluæ enim et pecudes habent quidem os pronum, et demissum deorsum pedes versus, proximum vestigiis suis et pabulo, quod fere nunquam videtur, nisi cum mortuæ sunt, aut irritatæ ad mordendum: at in homine nihil aspicias prius ore, dum tacet; nihil sæpius, dum loquitur. Cupiam ergo ut Æmilianus, corrector meus, mihi respondeat, an ipse soleat aliquando lavare pedes: aut, si hoc fatetur, contendat pedes purgandos esse majori cura, quam dentes. Equidem, si quis nunquam fere aperiat os suum nisi ad convicia, et calumnias proferendas, ut tu facis, o Æmiliane; auctor sum ut ille nulla cura colat os suum, neque purget dentes pulvere peregrino, quos justius perfricuerit carbone sumto ex busto: neque abluat eos saltem aqua vulgari, ne impediat, quomi-

Ven. *contempletur:* passive. ut 'contemplarent' active apud Nostrum Flor. N. 7. ubi vide. Sed tum legendum foret *contemplatur*, ut paulo ante 'conspicitur.' Ms. D'Orv. *contemplare*, in reliquis *contemplere:* recte. *J. Bos.* —1 Pith. *planum q.* D'Orv. *plane si quid.* Id.—2 J. de Rhoer in Fer. Daventr. p. 228. ait, sensum poscere *neque ullo exot. pulv.* atque ita jam antea conjecerat Lat. Latin. Præcessit sane 'neque ulla cura.' Melius igitur hoc, quam quod Gulielmio in mentem venit *n. illo exot. p.* Nihil tamen mutavi contra Mss. et Edd. quia minime otiosum est τὸ *ille.* 'Ne ille dentes emaculet, &c. Ceterum (i. e. sed, vel, contra) qui sese sciat rationem promturum, &c. ejus merito os... prælavitur.' *Id.*—3 Deest Ed. Vic. Mss. Pith. D'Orv. *Id.*—4 *Obtriverit.* Flor. 2. *obteruerit.* Elmenhorstius. Quod expressi contra Edd. O. auctoribus Oudend. ad Sueton. Aug. c. 40. et ad Nostri Met. l. VII. p. 570. ubi vide, et Heinsio in Advers. p. 556. cf. et ad Nostri Flor. N. 3. p. 12. b. Ms. D'Orv. *obiverit.* J. Bos.—5 *Perluat, quin ei, &c.* Interpretatur Floridus: 'abluat, ne impediat, quominus ei,' &c. quod significare posse τὸ *quin*, non credo. Hinc Scriv. fortasse reposuit *qui*, pro *ut:* de quo vid. Gro-

NOTÆ

[p] *Exotico pulvere*] Facto nempe ex aromatis aut lapidibus ex Arabia allatis, ad dentifricia.

[q] *Carbone de rogo*] Utpote sordido, funesto, et mali ominis.

tudinum[r] præministra, semper in fœtutinis[6] et olenticetis[7] [s] suis jaceat. Nam quæ, malum,[t] ratio est, linguam mundam et lotam,[8] vocem quam[9] spurcam et tetram possidere? viperæ ritu, niveo denticulo, atrum venenum inspirare?[1] Ceterum qui sese sciat rationem[2] promturum neque inutilem, neque injucundam, ejus merito os, ut bono potui poculum, prælavitur.[3] Et quid ego[4] de homine nato[5] [u] diutius? Bellua immanis crocodilus[6] ille, qui in Nilo gignitur, ea quoque, uti[7] comperior, purgandos sibi dentes innoxio hiatu præbet. Nam, quod est ore amplo, sed elingui, et plerumque in aqua recluso, multæ hirudines[w]

nus lingua, suppeditatrix mendaciorum et amarorum dictorum, jaceat semper in suis fœtoribus, et spurcitiis. Nam æquumne est, quæso, ut quispiam habeat linguam puram et purgatam, contra vero vocem injucundam, et diram? ut insinuet nigrum virus dente candido, more viperæ? Porro os merito abluitur ab eo, qui scit se prolaturum orationem, neque inutilem, neque insuavem, quemadmodum lavatur calix ad bonum liquorem recipiendum. Sed quare ego diutius loquor de homine, et qui se talem natum esse scit? Ingens bestia, nempe ille Crocodilus, qui nascitur in Nilo flumine, præbet quoque, ut accipio, suos dentes mundandos, aperiens os suum, nec lædens purgantem. Nam, quia habet os vastum, sed absque lingua, et fere semper

nov. ad Liv. I. 43. Senzerling. in Prom. Crit. I. 3. Sed nihil opus est mutatione: modo post *perluat* plenius distinguatur. *Quin* valet hic, ut solet, immo vero, *quin immo*. Id.—6 Al. *fæculinis*. al. *fœtudinis*.—7 Ms. Pith. *lentuciis*. J. Bos.—8 *Ratio est... lotam*. Ms. D'Orv. *ratione... lentam*. Id.—9 Al. *contra*.—1 Venet. *perinspirare*. Colvius.—2 Forte verius, *orationem*. Id. Malim *orationem:* sed alteram lectionem nonnihil confirmat similis locus de Dogm. Plat. 'Homini promtuarium rectæ rationis et suavissimæ orationis os datum est.' *Casaub.* Vid. Not. Var.—3 Al. *prælabitur*.—4 Ms. Pith. *quid ago:* quia ἐλλειπτικῶς deest verbum, unde etiam pro statim sequente *nato*, Ms. D'Orv. *narro:* male. V. ibi Casaub. *J. Bos.*—5 Alias non male Gœs. in marg. conjecit *noto*. Id.—6 Edd. Vic. Junt. pr. Bas. pr. per duplex *ll* scribunt. Ms. D'Orv. *cocodrilus;* forte pro, *corcodilus:* de qua scriptura docte disputat Gud. ad Phædr. I. 25. *Id.*—7 D'Orv. Pith. *ut*. Id.—8 Ven. Rom.

NOTÆ

[r] *Amaritudinum*] Conviciorum, et contumeliosorum verborum.

[s] *Olenticetis*] Repone *oleticetis*, locis oleto, hoc est, humano stercore plenis.

[t] *Malum*] Adverbium indignantis, et acrius loquentis.

[u] *De homine nato*] Περὶ ἀνθρώπου φύντος vel πεφυκότος. Apuleius ad verbum vertit 'de homine nato.' At Cicero pro eo dicere solet, 'qui se hominem meminerit;' hæc enim est vis Græcæ locutionis.

[w] *Multæ hirudines*] Sic omnino legendum est, non *arundines*, aut *hirundines*. Ælianus de Animal. lib. III. cap. 11. Ὁ γοῦν κροκόδειλος νήχεται ἅμα καὶ κέχηνεν. ἐμπίπτουσιν οὖν αἱ βδέλλαι εἰς αὐτὸν, καὶ λυποῦσιν. ὅπερ εἰδὼς ἰατροῦ δεῖται τοῦ τροχίλου. πλήρης γὰρ αὐτῶν γενόμενος, ἐπὶ τὴν ὄχθην προελθὼν, κατὰ τῆς ἀκτῖνος κέχηνεν·

dentibus [412] implectuntur:[8] eas illi, cum egressus in præripia fluminis[x] hiavit, una ex avibus fluvialibus,[9] [y]—amica avis![1]—injecto rostro sine noxæ periculo exscalpit.[2] Mitto hæc. Venio ad ceteros versus, ut illi vocant, amatorios: quos tamen tam dure et rustice legere, ut odium mo-

aquæ immersum, multæ sanguisugæ adhærescunt ejus dentibus. Cum autem exivit in marginem fluvii, et aperuit os, quædam ex volucribus flumineis, ipsius amica, extrahit eas, immittens rostrum suum absque periculo læsionis. Sed ista missa facio. Venio ad reliquos versus amatorios, quemadmodum illi appellant: quos tamen lege-

amplectuntur. Colvius. Non contemnenda est lectio Codd. Rom. et Ven. *dentibus amplectuntur*, quod passive accipiendum. Notum enim Veteres hæc talia promiscue extulisse, active et passive. *Meurs.* Παθητικῶς. *Brant.* V. Pric. supra. De verbis 'complecti,' 'amplecti,' &c. passive sumtis, adi Oudend. ad Met. l. x. p. 699. b. Eleganter tamen Ms. D'Orv. *multas... implectitur.* Ms. Pith. facit cum Edd. Rom. et Ven. Male. 'Hirudines implectuntur... quas trochilus exscalpit.' *J. Bos.*—9 Vid. Not. Var.—1 Sic Mss. Florent. 2. Pith. Fulv. et Edd. ante Vulcan. sec. qui in marg. conjeceerat *amica ejus*, quod primum comparet in Vulc. Ed. sec. et inde in Wow. Elm. Flor. Confirmatur sane hæc lectio a Ms. D'Orv. Multo tamen elegantior meo sensui est plerorumque Mss. et vetus lectio, ut, quasi per parenthesin, dicatur: *amica sane avis*, quæ hoc officium immanissimæ belluæ præstet. *J. Bos.*—2 *Exsculpit.* Ald. *exscalpit.* De hac re vide Plin. H. N. *Colv.* Minus recte vulgo, *exsculpit.* Aristoteles: καθαίρει. *Casaub.* Aldus: *exscalpit*: καθαίρει Arist. *Wower.* Alii, *exculpit*, sed *excalpit* Aldus, καθαίρει Arist. ἐξάγει Philas. *Sc. Gent.* *Exscalpit.* Ita Bapt. Pius in Annott. Poster. cap. 199. et Aldus, alii, *exsculpit.* Elmenhorstius. Edd. Vic. Junt. pr. Bas. Vulc. cum Mss. D'Orv. Pith. *exsculpit:* sed *exscalpit* Junt. post. cum ceteris, probante Salm. in marg. Adi omnino Oudend. ad Met. l. IX. p. 605. a. *J. Bos.*—3

NOTÆ

ὁ τοίνυν τροχίλος, ἐμβαλὼν τὸ ῥάμφος, ἐξάγει τὰς προειρημένας. καρτερεῖ δὲ ὠφελούμενος ὁ κροκόδειλος, καὶ ἀτρεμεῖ· καὶ ὁ μὲν ἔχει δεῖπνον τὰς βδέλλας, ὁ δὲ ὀνίναται· καὶ τὸ μηδὲν ἀδικῆσαι τὸν τροχίλον, λογίζεταί οἱ μισθόν. Hoc est: 'Crocodilus ergo natat, et simul hiat ore. Incidunt autem in illud hirudines, et eum molestia afficiunt. Id ille sentiens, trochilo ad medicinam dolori suo faciendam eget. Itaque, ubi hirudinibus confertus est, ad littus progressus, et Solis radios intuens hiat: tumque trochilus, in illius fauces rostrum inferens, hirudines extrahit; quod facillime patitur Crocodilus sentiens auxilium; ita fit ut is hirudines prandeat, ille adjuvetur; proque præmio computet trochilo, quod nihil eum lædat.' Consimilia extant apud Philen, Græcum poëtam, Carm. de Animalibus.

[x] *In præripia fluminis*] Pricæus reponebat *prærupta*, vel potius *prærupia:* at ego nihil hic mutandum censeo: tametsi id verbi nusquam, nisi hoc in loco, reperiatur. Audacissimus est talium formator noster Lucius. Per *præripia* intelligo eas partes ripæ, quæ sunt ab ipso alveo fluvii paulo remotiores.

[y] *Una ex avibus fluvialibus*] Ex loco Æliani supra laudato, et Aristotele, et Phile poëta, compertum est avem illam esse trochilum seu regulum.

verent. Sed quid ad magica maleficia, quod ego pueros Scribonii Læti, amici mei, carmine laudavi? An ideo Magus, quia[3] poëta? Quis unquam fando audivit tam similem suspicionem? tam aptam[4] conjecturam? tam proximum argumentum?[z] Fecit versus Apuleius: si malos, crimen est; nec tamen id[5] philosophi, sed poëtæ: si bonos,[6] quid[7] accusas? At enim ludicros et amatorios fecit. Num ergo hæc sunt crimina mea, et nomine erratis,[8] qui me Magiæ detulistis? Fecere tamen et alii talia: et (si vos ignoratis) apud Græcos Teius quidam,[9][a] et Lacedæmonius,[b] [413] et Cius,[1][c] cum aliis innumeris; etiam mu-

runt adeo dure ac barbare, ut excitarent odium. Sed quid attinet ad veneficia Magica, quod ego celebravi versibus pueros Scribonii Læti, amici mei? Idcircone ero Magus, quia sum poëta? Quis audivit unquam suspicionem adeo veri similem? conjecturam tam idoneam? probationem adeo urgentem? Apuleius composuit carmina: si composuit mala, crimen est, at illud non est crimen philosophi, sed poëtæ: sin autem fecit bona carmina, quare eum accusas? Sed (inquies) composuit jocularia et amatoria. An igitur hæc sunt mea crimina, et hallucinati estis in nomine, qui accusavistis me Magiæ? Alii tamen composuerunt ejusmodi versus: et, si vos nescitis, quidam ex Teo, et quidam Lacedæmonius, et alius ex Ceo, et alii innumeri

Deest Pith. in quo mox *quis usquam*. Id.—4 Al. *apertam*.—5 D'Orv. inverso ordine. Pith. *tantum id*. J. Bos.—6 Elegantior hæc est scriptura Cod. D'Orv. quam expressi. Vulgo *sin bonos*. Id.—7 D'Orv. *quod*. Id.—8 V. C. *errastis*. Fulvius: *Non ergo hæc sunt crimina magica*. Fortassis autem legi debet: *et nonne errastis*. Mox Fulvius: *apud Græcos Teius quidem*. Sciopp. in Symb. Scribe ex vet. *Non ergo hæc sunt c. mea, et nomine errastis*. Wowerius. Censeo rescribendum, *et numne errastis*. Meursius. Contra Mss. O. (excepto, ut videtur Fux.) et Edd. vett. *nonne* exhibent Edd. Pric. et Scriv. probantibus in marg. Salm. et Groslot. Veterem et scriptam lectionem unice veram puto; hoc sensu: Num accusandus eram, ut poëta lascivus, non ut magus, et num erratis nomine criminis, qui me Magiæ detulistis? At fecere tamen et alii versus lascivos, &c. Quare non opus est quoque cum Drakenb. in marg. pro *et* legere *an*. Pro *num* in D'Orv. est *nam*. Quemadmodum hic *num ergo*, sic infra 'Num igitur etiam Solonem.' et p. 459. 'Num ergo propterea.' *J. Bos*.—9 Vid. N. Var.—1 *Ceus*. Sic audacter emendavi, cum vulgari male putarem, *civis*. Simonidem intelligit. Ausonius 'Cei, Musa Simonidei.' Vide Suidam et Cic. de Orat. *Colv*. *Cous* lego, *Brant*. Rom. et

NOTÆ

[z] *Tam proximum argumentum*] Tam promtum, tam obvium et manifestum? Hoc enim sonat τὸ 'proximum.'

[a] *Teius quidam*] Anacreon, ex Teo, urbe Ioniæ, oriundus.

[b] *Et Lacedæmonius*] Non satis apertum quem intelligat hic Apuleius. Fortasse sit ille Dionysodotus, cujus Pæanas memorat Athenæus, lib. xv.

[c] *Et Cius* [*Ceus*] Simonides, aut ejus fratris filius Bacchylides, qui ambo scripserunt etiam Ἐρωτικὰ, nec-

lier[2] Lesbia,[d] lascive illa quidem, tantaque gratia, ut nobis insolentiam linguæ suæ[e] dulcedine carminum commendet: apud nos[3] vero,[f] Ædituus,[4] et Portius, et Catulus,[5][g] isti quoque cum aliis innumeris. At philosophi non fuere. Num igitur etiam,[6] Solonem[h] fuisse serium virum[7] atque philosophum, negabis? cujus ille lascivissimus versus est:

Μηρῶν[i] ἱμείρων[8] καὶ γλυκεροῦ στόματος.

e Græcis fecerunt similia carmina; mulier quoque Lesbia, quæ quidem scripsit molliter, et cum tanta venustate, ut reddat novitatem suæ dialecti nobis gratam suavitate versuum suorum: apud nos autem Ædituus, et Portius, et Catulus, hi etiam cum sexcentis aliis scripserunt ejusmodi carmina. Sed non fuerunt philosophi. An ergo inficiaberis etiam Solonem fuisse virum gravem, et philosophum? cujus extat hic versus mollissimus: Femorum cupidus et dulcis oris. *Et sane quid omnes mei ver-*

Flor. *L. et civis:* male. Vide Maxim. Tyr. Dissert. VIII. *Elmenh.* Perperam ante Colv. erat *et civis:* unde melius ille, ex emendatione Lipsii marginali, cum seqq. dedit *et Ceus.* Quoniam tamen in Mss. O. et Edd. vett. est *et civis*, amplius emendandum putavi *et Cius:* ut solet rariores formas affectare noster Auctor. *J. Bos.*—2 Al. *et m.*—3 Male Edd. Junt. Ald. *apud vos.* L. de Mundo p. 728. Ed. Flor. 'Vesuvius noster.' Infra tamen p. 541. 'Romanorum majoribus:' non, *nostris.* J. Bos.—4 Ed. Ven. *Edituum.* Id.—5 Al. *Catullus.*—6 Rursus incipit Ms. Lips. usque ad *Habes crimen:* atque in eo pro *igitur* est *ergo:* ut paulo ante 'Num ergo,' ubi v. In Ms. D'Orv. mox extat *etiam.* J. Bos.—7 Ms. Bemb. *severum verum:* f. *severum virum.* Er. Puteanus. Mss. Florent. et Lips. *serium verum et.* Pith. *sive verum et.* In D'Orv. a m. pr. deest *virum atque.* Videtur in his latere *severum*, ut conjecit Er. Put. et edidit Scriv. Fortasse utrumque scripsit Ap. *serium et severum atque phil.* Nam frequentius quidem *serius* de rebus, *severus* de hominibus dicitur: non tamen hoc est perpetuum. *J. Bos.*—8 Μείρων. Versus hic in nulla edit.

NOTÆ

non et Παρθενικὰ, ut referunt Athenæus et Plutarchus; nati ambo in urbe Iulide Cei insulæ, quæ una est ex Cycladibus, juxta Eubœam sita, dicta etiam Hydrussa a quibusdam, teste Plinio. Eadem urbs Iulis patria fuit Erasistrati Medici, teste Strabone.

[d] *Mulier Lesbia*] Sappho ex Lesbo, maris Ægæi insula, urbe Mitylena. Hodie ea urbs, totaque adeo insula, *Metelin.* Patria quoque fuit Alcæi Poëtæ.

[e] *Insolentiam linguæ suæ*] Scripsit enim Æolica dialecto: vel, ut Plutarchus ait, Mixolydia.

[f] *Apud nos vero*] Apud Romanos. Madaurenses enim Populi Romani colonia erant.

[g] *Ædituus, et Portius, et Catulus*] Sic lege, non *Catullus.* Horum meminit Gellius, lib. XIX. cap. 9. 'Voce admodum quam suavi versus cecinit Valerii Æditui, veteris poëtæ; item Porcii Licinii, et Quinti Catuli, quibus mundius, venustius, limatius, pressius Græcum Latinumve nihil quicquam reperiri puto.' Et refert illos versus, qui soli nobis supersunt ex versibus trium illorum poëtarum.

[h] *Solonem*] Hic Atheniensium legislator fuit, patria Salaminius.

[i] Μηρῶν, *&c.*] Extat versiculus in Plutarchi Ἐρωτικῷ. Athenæus Deip-

et quid tam[9] petulans habent omnes versus mei, si cum isto uno contendantur? ut taceam scripta Diogenis Cynici, et Zenonis Stoicæ sectæ conditoris,[j] id genus plurima.[1] Recitem denuo, ut sciant, me eorum non pigere:

Et Critias mea delicies[2] sit: salva, Charine,
  Pars[k] in amore meo, vita, tibi remanet. [414]
Ne metuas: nam me ignis[3] et ignis[4] torreat, ut vult;
  Hasce duas flammas, dum potior, patiar.[5]
Hoc modo sim[6] vobis, unus sibi quisque quod ipse est:
  Hoc mihi vos eritis, quod duo sunt oculi.

sus habent adeo lascivum, si compararentur vel cum hoc solo? ut silentio prætermittam quæ scripserunt Diogenes Cynicus et Zeno institutor sectæ Stoicorum. Libenter recitabo multos hujusmodi versus meos, ut cognoscant me non pœnitere eorum: Critias est etiam mea voluptas, et, o Charine, pulcher Sol, Similis vita tibi perdurat in meo amore. Ne timeas: nam ignis et ignis me adurat, ut voluerit: Ego feram has duas flammas, dum fruor vobis. Modo sim vobis tanquam unusquisque est sibi ipsi; Vos mihi id eritis, quod duo oculi mihi sunt.

præterquam in Basil. 2. Canterus noster Variar. Lect. l. II. c. 9. ex Plutarcho et Athenæo correctiorem integrioremque proponit. Vide ipsum. *Colv.* Μηρῶν ἱμείρων Theodorus Canterus Var. Lect. lib. II. cap. 9. *Elmenhorstius.* Græca desunt Ms. D'Orv. et Edd. Vic. Junt. pr. Bas. pr. et Ald. in qua legitur *Hic multa desiderantur.* Cunctas Edd. non inspexerat Colv. qui testatur, in sola Bas. sec. extare hunc versum: extat utique in Junt. post. sed male μείρων εἰ μείρων, *&c.* Recte Scal. cum seqq. μηρῶν ἱμείρων. Bourdelotii conjectura versum turbat, correpta prima in μύρον. *J. Bos.*—9 Deest Lips. Cod. *Id.*—1 *Conditoris. Id genus plurima.* Quid si legamus, *conditoris, et id genus plurima. Recitem denuo.* Brantius. Lego, *pluria.* Casaubonus.—2 Vid. Not. Var.—3 *Ne me ignis.* Flor. *nam me ignis.* Elmenhorstius. Recte: nam perperam et contra Mss. *ne me* est in Edd. Ven. Rom. Vulc. sec. tert. Elm. Wow. cum Scalig. in Catal. *J. Bosscha.*—4 *Et ignis.* Ven. Rom. *rignis.* Ald. *ignis.* Colv. Vs. seq. Ed. Vic. *Nasce* pro *hasce.* J. Bosscha.—5 Flor. *dum patiar, potiar.* Elmenhorstius. Acidalii conjectura, supra ad vs. 1. firmatur Msto Lips. eamque expressit jam Scal. in Catal. Id. Ms. *patiam* pro *patiar. Potior* verbum amatorium est. V. Burmann. ad Anthol. Lat. tom. I. p. 273. *J. Bosscha.*—6 Ms. Pith. *sum:* male. *Id.*—7 Ita Mss.

NOTÆ

nosoph. lib. XIV. Καὶ γὰρ ὁ νομοθέτης Σόλων ἔφη, Μηρῶν, &c. Legit cl. Bourdelot. Μείρων εἶ μύρον, accipitque de osculis nectareis seu odoratis. *Pricæus.*

[j] *Zenonis Stoicæ sectæ conditoris*] Zenonem Cittieum intellige, non illum Eleatem, de quo supra.

[k] *Pars* [*Par*] Pric. *Pax:* Scalig. ad Propert. *Par in amore meo biga tibi remanet.*

Recitem nunc et alios, quos illi, quasi intemperatissimos,[7] postremum legere:[8]

Florea serta, meum mel,[9] et hæc tibi[1] carmina dono.
Carmina dono tibi, serta tuo genio:[2 1]
Carmina, uti, Critia,[3] lux hæc optata[4] canatur,[5]
Quæ bis septeno vere tibi remeat:[6]

Jam recitabo et alios, quos illi ultimos legerunt, tanquam petulantissimos: O mea dulcedo, do tibi servias ex floribus, et hos versus. Do tibi versus, Genio autem tuo servias. Do versus, o Critia, ad celebrandum hunc diem desideratissimum, Qui tibi redit nunc decimo quarto vere tuæ ætatis. Do autem

cum Edd. Junt. Ald. Bas. Vulc. Casaub. Wow. Recte: ut 'temperata oratio' Cic. de Orat. II. In reliquis *intemperant.* ut infra p. 522. 'apud omnes intemperantissime gloriatur:' sed recte ibi de eo, qui temperari vel temperare se nequit: ut 'intemperans gloria' Cic. Tusc. Qu. II. 17. *Intemperatum* vero est, quod temperatum non est. cf. infra ad p. 445. *Id.*—8 Additur in vet. cod. *versus.* Colvius. E glossa. *J. Bosscha.*—9 Rom. edit. *munerum mel.* Unde forte corrigendum *merum mel.* Colvius. Vid. Not. Var.—1 In Ms. est *ter.* Colvius. Etiam Coll. Voss. In Pith. *tua.* J. Bosscha.—2 Ex eodem lib. scripsi: *facta tuo g.* Wowerius. *Facta tuo genio,* carmina nempe, ex Ms. Colvius [immo Wower. *J. Bosscha.*] sed alterum præfero cum Pricæo. Die enim natali lares coronare sertis, et Genio sacra facere moris erat; ut notum. Vid. Censorin. de Die Nat. cap. 2. et quæ ibi annotavit Lindenbrog. et Marcilius ad Pers. Sat. II. init. ubi hoc ipso epigrammate id illustrat, &c. *Burmann.* Male Wow. ut rursus totus contextus evincit. v. supra. In Ms. D'Orv. deest hic versus a m. pr. De re vide Voss. de Theol. Gent. I. c. 11. *J. Bosscha.*—3 *Uti Critia.* Ms. Lips. *utricia.* D'Orv. *victricia.* Edd. Rom. Ven. *uti Critias.* Scal. in Catal. et Groslot. in marg. cum Burmanno *uti Critiæ.* Bene in reliquis, *uti, Critia.* Id.—4 Rectius, nisi quid judicans fallor, *exoptata.* Brantius. Non placet: nam ipso natali Critiæ hæc scripsisse fingitur poëta. Ceterum nescio unde Burm. ediderit *aptata:* neque enim operarum vitium videtur, nam et notæ præfixum legitur. *J. Bosscha.* —5 *Aptata canatur.* In Petronii edit. Frelloniana Erhardi, et Wowerii Parisina *creatur:* in Patissoniana *conatur:* vitio forsan typothetæ. Legendum puto *colatur:* quo verbo de solennitate natalitia etiam utitur Martial. lib. VIII. Ep. 39. 'Sed natalitium diem colendum.' Et lib. X. Ep. 87. 'Natalem colimus, tacete lites:' sed recte in Apuleii codd. legitur *canatur*, et sic edidit Scaliger: quod operæ Patissonianæ corruperunt. *Burmann.* Nihil variant LL. *J. Bosscha.*—6 Ms. Lips. *redeat.* 'Remeare' verbum Nostro frequens.

NOTÆ

1 *Tuo genio*] 'Genius,' inquit Censorinus, de Die Natali, cap. 3. 'est Deus, cujus in tutela, ut quisque natus est, vivit. Hic, sive quod, ut genamur, curat; sive quod una genitur nobiscum; sive etiam quod nos genitos suscipit ac tuetur: certe a genendo Genius appellatur.' Hic natali præerat, ideoque, ut ex Varrone refert idem Censorinus, cap. 2. 'Die natali munus annale Genio solvebant, manus a cæde ac sanguine abstinentes; [priscis temporibus; Horatii enim ætate, ac posterioribus sæculis hostias eo die immolabant, ut recte observat Lindenbrogius;] ne die, qua ipsi lucem accepissent, aliis demerent.' Merito ergo, Natali Critiæ,

Serta[7] autem, ut læto tibi tempore tempora vernent,
Ætatis florem floribus ut decores.
Tu mihi da[8] contra pro verno flore[9] tuum ver,
Ut nostra exsuperes[1] munera muneribus.
Pro implexis[2] sertis, complexum corpore redde:
Proque rosis, oris savia[3] purpurei. [415]
Quod si animam inspires,[4] [m] dona et jam carmina nostra,
Cedent[5] victa tuo dulciloquo calamo.[6]

Habes crimen[7] meum, Maxime, quasi[8] improbi comissa-

servias, ut tempora tibi rideant hac amœna tempestate: Ut ornes floribus florem tuæ ætatis. Tu e contrario da mihi tuum florem pro flore veris, Ut vincas nostra dona tuis donis. Da mihi amplexum tui corporis pro floribus implicatis, Et oscula tui oris rubicundi pro rosis. Quod si infles fistulam, jam munera et versus nostri Cedent superati tua fistula suave canenti. *Ecce crimen meum, o Maxime, conflatum de floribus et carminibus, veluti lascivi comes-*

v. Ind. *Id.*—7 Pith. *grata*, deleto *ut*. Perperam. In Ms. Lips. deest totum hoc distichon. *Id.*—8 Flor. 2. *tu mihi das*. Elmenhorstius. Accedunt Lips, Pith. D'Orv. *Ver* nequitiæ vocabulum est. *J. Bosscha.*—9 In eod. *vero flore*. Colvius. *Vero flore* in Ms. esse testatur Colv. male: illustrant hunc locum notata Munckero ad Antonin. Liber. pag. 334. *Burmann.* Non *vero* sed *vere* ex Coll. Voss. quoque, et alia, est in Ms. Lips. *J. Bosscha.*—1 Malim *exæques:* gratiæ paritatem subinnui circumjecta evincunt. *Pric.* Male *exciperes* alii, *exæques* Pricæus. Nihil muta. Omnia enim, quæ a Critia petit, multis partibus potiora sunt muneribus poëtæ: neque sertum, rosæ, et similia suaviis æquari, nisi ab inficeto poëta possunt. *Burmann.*—2 *Plexis* Francius. *Burmann.*—3 *Suavia.* Edd. vett. et Vulc. Wow. Elm. cum Scalig. *savia.* Recte. v. Oudend. ad Met. p. 113. a. Ms. D'Orv. *sabia.* Bemb. *labia.* J. Bosscha.—4 Vid. Not. Var.—5 Ms. D'Orv. *cadent:* non male: si per versum liceret. *J. Bosscha.*—6 Gruter. ascripsit *alloquio.* Id.—7 Vulc. Groslot. et V. D. ad marg. Ed. Ald. legi malunt *carmen*, inducti fortasse sequenti verbo *compositum.* Sed ' compositum crimen ' dixit quoque Cic. Verr. III. 61. pro, ficto: ut apud Sallust. me legere memini, ' non sunt composita mea verba.' Adde, quod *componere* est verbum juris. Sic ' componere libellos ' accusatorios Juven. Sat. VI. 245. et ' componere actiones' dicuntur JCti, qui formulas actionum excogitant. Vid. Ernest. in Cl. Cic. v. ' componere.' *Id.*—8 Abest

NOTÆ

serta mittit Apuleius ejus Genio, quem florali cultu affectum passim legimus. Tibullus lib. II. Eleg. 2. de Natalitio sacro: ' Ipse suos adsit Genius visurus honores, Cui decorent sanctas florea serta comas.'

[m] *Quod si animam inspires*] Supple, fistulæ aut calamo. Sensus hujus distichi, obscuri satis, hic est, quantum arbitror: Si nobis versibus respondeas, et carmina rependas carminibus, nostra munera et nostri versus superabuntur proculdubio suavitate tuorum carminum. Unde ' animam inspirare ' fistulæ, aut calamo, hic μεταφορικῶς ponitur pro, carmina scribere, et ' calamus ' pro vena, ac stylo poëtico. Familiaris hæc meta-

toris,[9] de sertis et canticis compositum. Hic illud etiam reprehendi animadvertisti, quod[1] cum aliis nominibus pueri vocentur, ego eos Charinum et Critiam appellitarim. Eadem igitur opera accusent C. Catullum,[2 n] quod[3] Lesbiam[4] pro Clodia nominarit: et Ticidam[o] similiter, quod quæ[5] Metella erat, Perillam scripserit: et Propertium, qui Cynthiam dicat,[6] Hostiam[7] dissimulet:[p] et Tibullum, quod ei sit Plania[8 q] in animo, Delia in versu: equidem[9] C. Luci-

satoris. Vidisti hoc etiam hic redargui, quod ego vocitaverim pueros illos Charinum et Critiam, cum appellentur aliis nominibus. Accusent ergo simul C. Catullum, quod vocaverit Lesbiam pro Clodia: pari modo et Ticidam, quia in scriptis suis vocavit Perillam, quæ erat Metella: et Propertium, qui pronuntiat Cynthiam, celat autem Hostiam: et Tibullum, quia habet Planiam in mente, dum versibus celebrat Deliam. Et certe damnarem libens C. Lucullum, quamvis sit Iambicus

hoc a scripto libro. *Colv.*—9 Ms. D'Orv. Edd. Elm. Flor. per *e.* cf. Oud. ad Met. lib. II. p. 150. b. *J. Bosscha.*—1 Pith. *quidam.* Id.—2 Mss. Florent. Pith. D'Orv. *Catulum:* male. Sic infra D'Orv. quoque *Tibulum.* Id.—3 Pith. *quos.* D'Orv. *qui,* quod eodem redit; sed variavit Auctor: *Catullum quod... Ticidam, quod... Propertium, qui... Tibullum, quod...Lucilium, quod... Mantuanus, qui.* Id.—4 Pith. *Lesbia...nominaret.* Id.—5 Pith. *quisque.* Id.—6 Non est in Pith. *Id.*—7 Al. *Hostiliam.*—8 Romanum magis videatur, *Planca,* vel, *Flavia.* Colvius. Magis ex consuetudine linguæ Rom. nescio an et ex veritate, *Flavia* scripseris. *Casaub.* Cod. Fulvii: *Plautia.* Wowerius. Sed vulgarem scripturam secutus est Angelus Politianus in illo eruditissimo carmine, Nutricia, in quo hunc locum Apuleii ita elegantissimis numeris expressit: 'Sed quanquam in primis docto Verona Catullo Gaudet, vulnificos elegis qui miscet iambos, Et sub adoptivum redigit te, Clodia, nomen.' Et infra: 'ni blanda Propertius ora Solvat, et ambiguam faciat certamine palmam, Plania materiam teneri dat et Hostia cantus,' &c. Et multo post: 'Mitto et Cornifici lusus, Ticidæque Perillam, Et Cinnam obscurum, teque ore protervior Anser.' *Sc. Gent.* Rom. et Flor. *Plania.* Fulv. *Plautia.* Elmenhorstius. Casaubonus *Flavia* mavult, at nil mutes idcirco: *Plania* in lapidibus visitur, et in veteri epigrammate: 'Aufidius genitor, genuit me Plania mater.' *Pric.* Vulc. in marg. cum Colv. et Ayrmanno in vita Tibulli § 73. p. 103. *Planca.* Ms. Pith. *Platia.* Edd. Vulc. Elm. *Flavia.* Wow.

NOTÆ

phora in Bucolicis.

n *C. Catullum*] Notior est Catullus poëta, notior ejus Lesbia, quam ut de iis quicquam addam.

o *Et Ticidam*] Huic Auli prænomen tribuit Scipio Gentilis. At Crinitus Caium vocat. In scribendis Epigrammatis claruit, iis maxime temporibus, quibus Corn. Cinna, Valer. Catullus, et Cornificius floruerunt. Pervenerunt ad nos versus ejus tantum septem aut octo. Reliqui interierunt. Nec quicquam de Perilla ejus, seu Metella habemus, nisi quod hic ait Lucius noster.

p *Hostiam dissimulet*] Quidam Propertii Interpres legit hoc loco *Hostiliam,* fortasse melius.

q *Plania*] Casaub. *Flavia.* Pricæus *Planiam* retinet auctoritate veteris lapidis.

lium,[r] quanquam sit Iambicus,[r] tamen improbarim, quod Gentilem[2] et Macedonem[s] pueros directis [416] nominibus carmine suo prostituerit. Quanto[3] modestius tandem Mantuanus poëta,[t] qui itidem, ut ego, puerum amici sui Pollionis Bucolico ludicro[u] laudans, et abstinens nominum, sese quidem Corydonem, puerum vero Alexin vocat? Sed Æmilianus, vir ultra Virgilianos upiliones et bubsequas[4] rusticanus,

poëta, quod diffamaverit Gentium et Macedonem pueros, nominando eos aperte suis nominibus. Denique quanto moderatius agit vates Mantuanus, qui, laudans Ecloga amatoria puerum sui amici Pollionis, quemadmodum ego hic facio, et parcens nominibus veris, appellat se quidem Corydonem, puerum autem Alexin? Verum Æmilianus rusticior Virgilianis pastoribus et bubulcis, semper quidem agrestis et

Scriv. cum Vulp. in prol. ad Tibull. *Plautia.* Reliquæ cum Mss. Florent. 2. et D'Orv. *Plania,* quod verum Deliæ nomen tam hoc, quam aliis Veterum locis, vindicavit Broukhus. ad Tibull. I. 1. 57. *J. Bosscha.*—9 Mss. D'Orv. Pith. cum Edd. Scriv. Flor. *et quidem:* crebra variatione. Præstat h. l. *equidem.* Accusent illi Catullum, Ticidam, et reliquos, qui fictis nominibus utuntur: *equidem* Lucilium improbarem potius, qui contra fecit. *Id.*—1 *C. Lucullum.* Lipsius putat scribendum, *C. Lucilium,* eundemque alibi mentionem facere Macedonis, vel Acedonis pueri. *Colv.* Putem verius, *C. Lucillium, quanquam sit satiricus:* adhuc tamen animi pendeo. *Casaub.* Quid, si *C. Lucretium* rescribas? qui nominatur Plinio inter alios, qui amatoria luserunt. Locum supra ascripsi. *Sc. Gent.* Flor. *Lucullum:* inepte. *Elmenhorstius.* Gyraldus de Poët. Dial. x. (locum hunc allegans) retinet *Lucullum,* de quo Cicero ad Atticum, et Fulgent. ad Chalcidium. *Pric.* Poëtæ Iambici C. Luculli nusquam mentionem factam inveni. At vero haud dubie legendum est (cum Lips. et Edd. Vulc. Wow. Elm. Scriv.) *C. Lucilium,* cujus nomen ob proxime præcedens *Tibullum,* in nomen, satis notum, similis terminationis, corruptum fuerat. Inter *Lucilium* et *Lucullum* fluctuant quoque Mss. apud Cic. de Orat. II. 70. Fuit autem Lucilius poëta Iambicus, i. e. Satiricus. Sensus est: Quanquam C. Lucilii in perstringendis hominibus libertas (cf. Cic. ad Div. XII. 16. Gell. XVII. 21. extr.) utpote poëtæ Satirici, excusari aliquo modo posse videatur, tamen improbarim, &c. Ms. Pith. *Lucullus.* id. Ms. *improbari.* Ed. Ven. *improbaverim.* J. Bosscha.—2 Al. *Gentium.*—3 Pith. *quantum:* in quo mox *sese q̂ Coryd.* J. Bosscha.—4 *Opiliones et bubse-*

NOTÆ

[r] *C. Lucilium* [*Lucullum*], *quanquam sit Iambicus*] Casaub. legit *Lucilium, quanquam sit Satiricus,* Gentilis *Lucretium,* quem inter Ἐρωτικῶν scriptores Plinius memorat. Gyraldus (locum hunc allegans) retinet *Lucullum,* de quo Cicero ad Atticum, et Fulgent. ad Chalcidicum.

[s] *Gentilem* [*Gentium*] *et Macedonem*] Nomina servilia, ab urbibus, gentibus, aut vendentibus tracta. Inscriptio vetus a Pricæo relata:

HOSTILIAE. LL. RILL.

O. H. S. S.

GENTIUS CONLIBERT.

[t] *Mantuanus poëta*] Virgilius Maro.

[u] *Bucolico ludicro*] Ecloga II. quæ incipit, 'Formosum pastor Corydon ardebat Alexin.' Hic Alexis, ut sentiunt Virgilii Interpretes, erat puer Asinii Pollionis, cujus verum nomen Alexander.

agrestis quidem semper et barbarus, verum longe austerior, ut putat, Serranis et Curiis[5] et Fabriciis,[w] negat id genus versus[6] Platonico philosopho competere. Etiamne, Æmiliane, si Platonis ipsius exemplo doceo factos? cujus nulla carmina extant, nisi amoris elegia:[7] nam cetera omnia, credo quod[8] tam lepida non erant, igni deussit. Disce igitur versus Platonis philosophi in puerum Astera,[9] si tamen tantus natu potes literas discere:

'Αστέρας εἰσαθρεῖς,[1 x] ἀστὴρ ἐμός· εἴθε γενοίμην
Οὐρανὸς, ὡς πολλοῖς ὄμμασιν εἰς σε βλέπω. [417]

barbarus, sed (ut existimat) longe severior Serranis, et Curiis, et Fabriciis, ait ejusmodi carmina non decere philosophum Platonicum. An hoc contendes adhuc, o Æmiliane, si ostendo tibi ea esse composita ad exemplum Platonis ipsius? cujus nulli versus supersunt, nisi Elegiæ amatoriæ: cremavit enim igne reliquos, quia, ut puto, non erant tam venusti. Disce ergo carmina Platonis philosophi in puerum Stellam: si tamen potes discere literas, cum sis tam grandævus: Aspicis stellas, o mea stella; utinam fiam cœlum, Ut sic te intuear multis oculis. O Stella

quas. Flor. et Rom. *upiliones et bubsequas.* Vide de la Cerdam ad Eclog. Virg. *Elmenhorstius.* Pith. *apil. et bussequas.* D'Orv. *upil. et busequas.* Florent. *upil. et busequas.* Vide ad Met. lib. VIII. p. 505. a. *J. Bosscha.*—5 Pro *Curiis* Pith. *Crotis.* Id.—6 Non extat in D'Orv. uti nec mox *ipsius.* Id.—7 Al. *elogia.* Brantius conjicit *elegidia.*—8 Pith. *quo.* J. Bosscha.—9 D'Orv. a m. pr. *Distera.* Pith. *Astam.* Edd. Vic. Junt. pr. Bas. pr. *Astra.* Ald. Junt. post. Bas. sec. *Astrea.* Id.—1 Εἰσάθρει. Ita Edd. Junt. post. et Ald. quemadmodum editum quoque a Cel. Boschio in Anth. Gr. lib. III. Epigr. 28. In reliquis vero Edd. εἰσαθρεῖς, ut est apud Diog. Laërt. quo ducit etiam versio Latina *Astra vides, &c.* si tamen ea est ab Apuleio profecta, vide seqq.

NOTÆ

[w] *Serranis et Curiis et Fabriciis*] Hi fuerunt frugalissimi moribusque severissimi inter Romanos. Attilius quidem Serranus, seu potius Seranus, senator fuit nobilissimus; cui cognomen illud Serani a serendo fuit impositum: quod, cum Dictator adversus Samnites dictus esset, a viatore ad se misso inventus sit in agro frumentum propria manu serens. Curius vero Dentatus ille est, quem Samnitum Legati, magnum auri pondus publice missum deferentes, offenderunt rapas in foro torrentem; cujus celebratur hoc responsum ad legatos illos: 'M. Curium malle imperare locupletibus, quam locupletem fieri; et, qui acie vinci non potuit, eum pecunia corrumpi non posse.' Fabricius denique, non minus celebris ob frugalitatem aliasque virtutes, adversus Pyrrhum, Epirotarum Regem, et Samnites gravissima bella gessit: adversus quos, ut bello invictum, ita se præstitit muneribus incorruptum. Hujus filiæ, ob paupertatem ex publico dotatæ, ad maritos ierunt portantes gloriam domesticam, pecuniam publicam, ut ait Livius. Ipse Pyrrhi medicum, domini sui mortem per venenum pollicentem, vinctum ad ipsum remisit.

[x] 'Αστέρας εἰσαθρεῖς] Hos omnes itemque alios nonnullos refert Laër-

[Astra vides,[x] utinam fiam, mi sidus,[y] Olympus,
Ut multis sic te luminibus videam.]

Ἀστὴρ πρὶν μὲν ἔλαμπες[z] ἐνὶ ζωοῖσιν ἑῷος,[3]
Νῦν δὲ θανὼν λάμπεις ἕσπερος ἐν φθιμένοις.

[Lucifer ante meus rutilans mortalibus Aster,
Hesperus a fato Manibus ecce nites.]

Item ejusdem[4] Platonis in Alexin Phædrumque pueros, conjuncto carmine:[5]

Νῦν ὅτε μηδὲν[6] Ἄλεξις ὅσον μόνον εἶφ' ὅτι καλὸς,
Ὦπται, καὶ πάντη πᾶς τις ἐπιστρέφεται.
Θυμὲ, τί μηνύεις κυσὶν ὀστέον; εἶτ' ἀνιήσεις[a]
Ὕστερόν; οὐχ οὕτω Φαῖδρον ἀπωλέσαμεν;

mea, quæ prius coruscabas inter homines, ut Lucifer, Nunc luces post mortem inter mortuos, ut Vesper. *Disce insuper versus ejusdem Platonis in Alexin et Phædrum pueros in eodem carmine:* Cum hic nihil dixerit nisi hoc solum: Alexis formosus Fuit, et omnes convertunt oculos in te: Anime mi, quare ostendis os canibus, et affligis Postea? nonne sic perdidimus Phædrum olim?

atque ita legerant etiam Grotius, et alius interpres apud Scip. Gent. quorum versiones vide infra, et citat Burm. ad Anthol. Lat. ad lib. III. Epigr. 240. ubi vide plura, quæ ad illustrandum hoc Epigramma faciunt. Ed. Scriv. corrupte εἰσασθρεῖς. In Mss. Pith. D'Orv. et Græca et Latina desunt, uti et in Ed. Junt. pr. si fides excerptis: nam ea Ed. ad manum non est. *Id.*—2 V. Not. Var.—3 Ed. Flor. ἑῷς. Diog. Laërt. ἑῶος. *J. Bos.*—4 Ms. D'Orv. *equidem.* Id.—5 *In conjuncto carmine.* Deest præpositio Edd. Vic. Ven. Elm. Scriv. Flor. melius; neque comparet in Mss. Florent. 2. et D'Orv. in quo pro *conjuncto* est *comico.* Comicum sane est τί μηνύεις κυσὶν ὀστέον; *Id.*—6 V. Not.

NOTÆ

tius in Platonis Vita.

[y] *Utinam fiam, mi sidus, &c.*] Similiter Catullus ad Fabullum, sed in dissimili argumento: 'Unguentum dabo, quod meæ puellæ Donarunt Veneres Cupidinesque, Quod tu cum olfacies, Deos rogabis, Totum ut te faciant, Fabulle, nasum.'

[z] Ἀστὴρ πρὶν μὲν ἔλαμπες] Ausonius noster sic interpretatus est: 'Stella prius Superis fulgebas Lucifer, at nunc Extinctus cassis lumine Vesper eris.'

[a] Ἀνιήσεις] Henricus Stephanus in suo judicio de Laërtii Latina interpretatione per fratrem Ambrosium, ejusdemque recognitione per Benedictum Brognolum, legit ἀνιήσῃ: atque hos quatuor versus sic interpretatur melius, mea quidem sententia, et clarius, quam noster Lucius: 'Nunc, quoniam tantum hoc, Est visus pulcher Alexis, Dixi, convertit lumina quisque sua. Quid, mi anime, os canibus monstras? res ista dolorem Afferet. Ah Phædrum nonne ita perdidimus?'

[Dixerit hic tantum cum nil nisi pulcher Alexis
  Extitit, et vertunt quilibet in te oculos.
Cur, anime,[7] os canibus monstras,[b] aficisque dolore[c]
  Postmodo? non Phædrum sic prius amisimus?][8][d]

[418] Et,[9] ne plures[1] commemorem, novissimum[2] versum ejus[e] de Dione Syracusano[3] si dixero, finem faciam:

Κεῖσαι[4] *δ' εὐρυχόρῳ ἐν πατρίδι, τίμιος ἀστοῖς,*
  Ὦ ἐμὸν ἐκμήνας θυμὸν ἔρωτι Δίων.[5]

Et, ne necesse habeam recitare plures, desinam, si recitavero ultimum ejus versum de Dione Syracusano: O Dion, qui vertis in furorem meum animum præ amore, Nunc jaces in ampla patria honoratus a tuis civibus. *Verum egone*

Var.—7 Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *animæ*. In Junt. post. et Mss. Florent. Pith. D'Orv. non comparent Latina: neque e Fulviano Cod. quicquam notatum video. *J. Bos.*—8 Edd. Vulc. sec. tert. Wow. Elm. Scriv. Bip. *Phædro... excidimus*. Id.—9 Exulat in Mss. Pith. D'Orv. *Id.*—1 *Pluris*. Bas. 1. *pleris:* quod fortean non spernendum. *Colv.* In Bas. eod. erat *pleris*. Scribo *pleros*. Ne plerosque inquit, qui tales sunt, commemorem, ultimum tantum dicam de Dione. Restitui vocem genuinam ejectam injuria sciolorum librariorum. *Meurs.* Isti antiquata captandi studio contra Mss. indulgendum non est. Vide alias de *τῷ plerus* Torrent. ad Sueton. Tiber. c. 75. Edd. Vic. Junt. pr. cum Bas. pr. *pleris*. Ed. Junt. post. *plureis*. Ms. Pith. *pluris*. J. Bos.—2 *Novissimum*. Nemo est qui non videat emendandum: *notissimum*. Wowerius. Recte Wower. Alii: *novissimum versum*. Elmenhorstius. H. e. partem novissimam versus, &c. quam heic Disticho expressam habes. Plato enim composuit Hexastichon, quod apud Laërtium extat, certissime iis invisum, qui h. l. *notissimum* legebat, locumque optime se habentem ægrotare fecerunt: belle cum literis ageretur, si extra talium medicinam essent. Chirurgi sunt, qui continuum solvunt, ubi nullum ulcus subest. *Pric.* Ne Elm. quidem in textum admittere ausus est. Pro *ejus* Ms. D'Orv. *ei*. J. Bos.—3 Ms. Pith. *Syracosano*. Formæ sunt 'Syracusius,' 'Syracosius,' 'Syracusanus.' *Id.*—4 Græca desunt Mss. Pith. D'Orv. Edd. Ald. Junt. pr. In Junt. post. deest primus distichi versus, cum versione Latina, quæ in Ms. D'Orv. a m. pr. non comparet quoque. Edd. Vic. Bas. pr. *εὐρυχώρῳ*. Scriv. *εὐροχόρῳ*. *Id.*—5 Edd. Vic. Bas. pr. *Δίον*. male. *Id.*—6 Ms. Pith. *hæc etiam;*

NOTÆ

[b] *Os canibus monstras*] 'Monstrare os canibus' proverbialiter dictum videtur pro eo, quod est, ostendere aliquid excitandæ cupiditatis causa, quam tamen explere nolis.

[c] *Aficisque dolore*] Elmenhorstius reponit *angisque dolore*, sicque melius constat metri ratio et Latinitatis: nam quis unquam *aficis* dixit, pro, afficis?

[d] *Amisimus*] Metricarum legum ac syllabarum quantitatis valde negligentem fuisse Apuleium oportet, qui vocem *amisimus* in fine pentametri posuerit. Gentilis metri causa legit: *non Phædrum sic prius' perdidimus?* Elmenhorstius: *non Phædro sic prius excidimus?* Sed hæc Latina disticha non esse Apuleii facile crediderim.

[e] *Novissimum versum ejus*] Ultimum e tribus distichis, quorum prima duo, a Laërtio relata, hæc sunt: Δάκρυα

[Civibus ingenti in patria[f] laudate jaces nunc,
Qui insanum me animi reddis amore, Dion.]

Sed sumne ego ineptus, qui hæc etiam in judicio? an vos potius calumniosi, qui etiam hæc in accusatione?[6] quasi ullum[7] specimen morum sit, versibus ludere. Catullum ita respondentem[g] malevolis non legistis?

Nam castum esse[8] decet pium poëtam
Ipsum, versiculos nihil necesse est.

Divus Hadrianus,[9][h] cum Voconii[1] amici sui poëtæ tumulum[2] versibus veneraretur,[3] ita scripsit:

Lascivus versu, mente pudicus eras.

stultus sum, qui commemoro etiam ista in judicio? an vos potius estis calumniatores, qui profertis etiam hæc in accusatione, quasi sit ullum argumentum vitæ, lascivire versibus? An non legistis Catullum sic respondentem invidis? Nam conveniens est ut probus poëta sit pudicus ipse, At non est necesse ut ejus versus sint casti. *Imperator Hadrianus, cum ornaret versibus sepulcrum Voconii poëtæ, amici sui, sic scripsit:* Eras mollis in tuis versibus, at castus animo. *Quod nunquam*

ut paulo ante: et *actione.* cf. ad init. Apol. *Id.*—7 Ms. Pith. *illum:* quasi ἀρχαϊκῶς pro *illud.* Id.—8 Ms. Pith. *N. esse c. docet p. p. in p pium vers.* Pro *pium* Edd. Vic. Junt. pr. Ald. *pueri.* Ms. D'Orv. *versiculo.* Id.—9 Al. *Adrianus.*—1 Ms. D'Orv. *Voconi:* quemadmodum antiquitus, et Augustei ævi scriptores formabant genitivos nominum in *ius* et *ium:* observante Bentleio ad Terent. And. II. 1. 19. *J. Bos.*—2 Ms. Pith. *cumulum versibus morsibus vener.* Id.—3 Flor. 2. *muneraretur.* Elmenhorstius. Malim *muneraretur.* Florid. 3. 'Remuneratio dicendi.' *Pric.* Comparet *muneraretur* jam in Ed. Junt. post. et e Florent. in Ed. Elm. atque hinc in Scriv. et Florid. 'Munerari' tumulum, est munus ei dare, quod haud scio an satis bene dicatur.

NOTÆ

μὲν Ἑκάβῃ τε καὶ Ἰλιάδεσσι γυναιξὶ Μοῖραι ἐπέκλωσαν δήποτε γεινομέναις· Σοὶ δὲ, Δίων, ῥέξαντι καλῶν ἐπινίκιον ἔργων, Δαίμονες εὐρείας ἐλπίδας ἐξέχεαν: 'Et lacrymas Hecubæ et Trojanis Fata puellis Decrevere recens ex genitrice satis: At tibi, post partos præclaro Marte triumphos, Spes reliqua est nullis, clare Dion, Superis.'

[f] *Civibus ingenti in patria, &c.*] Distichon istud ultimum sic vertit interpres Laërtii: 'Te patria ampla fovet, cumulat te civis honore; Quo mihi nunc mentem perdis amore, Dion?' At nulla in Græco interrogatio. Melius ergo vertas: *Qui mihi nunc mentem perdis amore, Dion.*

[g] *Catullum ita respondentem, &c.*] Epigrammate XVI. ad Aurelium.

[h] *Divus Hadrianus*] Ælius Hadrianus, qui Trajani successor fuit. Eum non poëtis modo, sed doctis omnibus favisse auctor est Ælius Spartianus in ejus Vita. Porro Voconii, poëtæ illius, de quo hic mentionem facit Apuleius, nihil ad nos pervenit. Meminit ejus Plinius Junior, lib. II. Epist. 12.

[419] Quod nunquam ita dixisset, si forent lepidiora[4] carmina argumentum impudicitiæ habenda. Ipsius etiam Divi Hadriani multa id genus legere me memini.[i] Audesis[5] igitur, Æmiliane, dicere, male id fieri, quod Imperator et Censor, Divus Hadrianus[6] fecit,[k] et factum memoriæ reliquit. Ceterum Maximum[7] quicquam putas culpaturum, quod sciat Platonis exemplo a me factum? Cujus versus, quos nunc percensui, tanto sanctiores sunt, quanto apertiores, tanto pudicius[8] compositi, quanto simplicius professi. Namque hæc et id genus[9] omnia dissimulare et occultare, peccantis; profiteri et promulgare, ludentis[1] est. Quippe

sic dixisset, si venustiores versus existimandi essent argumentum impudicitiæ. Recordor etiam me legisse multos ejusmodi versus ipsius Divi Hadriani. Ergo, Æmiliane, aude, si vis, dicere id esse malefactum, quod Divus Hadrianus Imperator et Censor fecit, et memoriæ tradidit a se factum. Porro arbitrarisne Maximum damnaturum aliquid, quod sciat me fecisse exemplo Platonis? Cujus versus, quos modo recitavi, sunt tanto magis pudici, quanto planiores; tanto castius facti, quanto simplicior est eorum sensus. Nam delinquentis est dissimulare et celare hæc et omnia ejusmodi: ea vero profiteri palam, et divulgare, est ludentis. Natura enim dedit

J. *Bos.*—4 Ms. Pith. *lepidicina.* An: *lepida et concinna?* quæ conjungit Auctor ad Herenn. IV. 23. 'lepida et concinna cito satietate afficiunt aurium sensum.' Sed melius *lepidiora.* Id.—5 Rom. Ven. *audes is.* Unde fecimus, *Audesis.* Sic infra 'Audesis Tannoni Pudens.' Comicum hoc, et millies in Plauto obvium. *Colv.* Ms. Pith. *audeshii.* D'Orv. *audes,* exulante in utroque, et Ed. Vic. *igitur.* *Audes* præbent etiam Edd. Junt. utr. Ald. Bas. Sed *Audesis* vere Plautinum, atque adeo Apuleianum est. *J. Bos.*—6 Vid. Not. Var.—7 Ms. Fulv. *maxime.* Pith. *maximus . . . depaturum.* J. Bos.—8 Al. *pudicitius.*—9 *Namque et id gen.* Flor. *namque hæc et id gen.* Elmenhorstius. Lege: *Namque id genus omnia, &c.* aut (ut cusi recentiores quædam) *Namque hæc, et id genus omnia.* Infra: 'Hæc, et id genus ea quam merito tunc dici potuerint,' &c. *Pric.* Bene D'Orv. quoque *hæc et id gen. o.* Vid. Oudend. ad Met. p. 771. b. Edd. Vic. Junt. Ald. Bas. Colv. Vulc. Cas. Wow. Pric. non agnoscunt *hæc.* Sed tum *et* ponendum fuisset post *omnia;* non recte tamen: nam statim sequitur 'profiteri et promulgare,' non *et prof. et prom.* In Pith. *et occultare* deest. *J. Bos.*—1 *Profiteri . . . ludentis.* Pith. *profitentis.* D'Orv.

NOTÆ

[i] *Ipsius etiam Divi Hadriani multa id genus legere me memini*] Spartianus in ejus Vita: 'In voluptatibus nimius: nam et de suis deliciis multa versibus composuit: amatoria carmina scripsit,' &c.

[k] *Quod Imperator, et Divus, et Censor Hadrianus fecit*] Florentinus Codex habet: *quod Imperator et Censor Divus Hadrianus fecit.* Utrovis modo legas, observa Censoris nomen post vocem 'Imperator' positum; ut intelligas Imperatoria præstantiorem esse Censoriam dignitatem; quam Plutarchus in Catone Majore *κορυφὴν τιμῆς ἁπάσης, καὶ τρόπον τινὰ τῆς πολιτείας ἁπάσης ἐπιτελείωσιν,* apicem omnis dignitatis, et quodammodo Rei-

natura vox innocentiæ, silentium maleficio distributa.[2] Mitto enim dicere alta illa et divina Platonica, rarissimo cuique piorum gnara,[3] ceterum omnibus profanis incognita: geminam esse Venerem Deam,[1] proprio quamque amore et diversis amatoribus pollentes.[4] Earum alteram vulgariam, quæ sit prædita[5] populari amori, [420] non modo humanis animis, verum etiam pecuinis et ferinis ad libidinem imperitare, ut immodico[6] trucique perculsorum animalium serva corpora[7] complexu vincientem: alteram vero cœlitem[8]

vocem innocentiæ, et silentium pravitati. Neque enim revelo arcana illa Platonica profunda et divina, quæ nota sunt exiguo numero piorum, ignota vero omnibus profanis: duplicem scilicet esse Deam Venerem, quarum utraque habet amorem sibi proprium, et diversos amatores. Alteram earum Vulgarem, quæ stimulata sit amore plebeio, impellere suo imperio ad voluptatem non tantum animos hominum, sed etiam pecorum et ferarum, et connectere amplexu immoderato et vesano mancipata corpora animalium libidine percitorum: alteram autem Cælestem Venerem, quæ

laudantis. Id.—2 Lat. Latin. *distribuitur.* Pro *Platonica* Pith. *Platonice.* Id. —3 V. C. *rarissime c. p. ignara.* Sciopp. in Symbola. Alii, *rarissime.* Elmenhorstius. Ms. Pith. quoque *rarissime ... ignara:* male. 'Rarissimus quisque piorum' et 'omnes profani' sibi opponuntur, ut *incognita* et *gnara,* quod in sola Ed. Junt. post. mutatum in *ignara.* cf. Petron. loc. a Pric. cit. Alta illa Platonica, rarissimo cuique piorum gnara, sunt *ἀπόῤῥητα,* qualia pleræque philosophorum sectæ, in primis Plato, habuere, et de quibus vide doctam Cel. Wyttenbachii notam ad Platon. Phæd. p. 137. seq. *J. Bos.*—4 *Pollentis.* Legerim, *pollentem.* Colvius. Σχῆμα πρὸς τὸ σημαινόμενον, 'geminam Venerem pollentes quamque.' Est autem Rom. cod. scriptura *pollentis,* pro *pollenteis,* qua de re multa Priscianus. *Casaub.* Ed. Flor. *pollentes.* Pric. Scriv. *pollenteis,* reliquæ *pollentis.* Colvii emendatione, quam proposuit etiam Lat. Latin. non indigemus: nam 'geminam Venerem quamque pollentes' proba est constructio, ut *quisque* passim plurali jungitur. Adi Oudend. ad Met. p. 259. b. Pro *quamque* Edd. Vic. Ald. *quamquam.* J. Bos.—5 Al. *percita.*—6 Mss. D'Orv. Pith. *immodica.* J. Bos.—7 Divinatio nostra, *percitorum animantium fera corpora,* vel, *cernua corpora.* Colvius. Scriptum erat *ut in modico tr.* nulla sententia. 'Perculsorum' est οἰστροπλήγων. ut, 'ingenti perculsus amore:' male, qui censent mutandum: sequitur statim: 'illecebris sectatores suos percellentem.' *Casaub.* Οἰστροπλήγων. Virgil. 'Perculsus amore.' Horat. 'amore perculsum gravi.' *Pric.* Amm. Marc. XXIV. 3. 'Si qua fœmina, cujus arboris amore perculsa sit, ignoretur.' Fortasse interpretationis causa aut pro varia lect. ascriptum fuit *percit.* et hinc illud *percita* paulo supra, non suo loco, intrusum est. Ms. Pith. *perculsorum.* J. Bos. Vid. Not. Var.—8 Ms. D'Orv. *cælicam:* quam vocem usurpat Stat. Silv. II. 3. 14. 'Cœlica

NOTÆ

publicæ totius complementum appellat.

[1] *Geminam esse Venerem Deam*] Videndus Plutarchus in 'Ερωτικοῖς, et Maximus Tyrius Dissertation. VIII. IX. X. et XI. Quidam addidere tertiam. Pausanias in Bœoticis tria Veneris simulacra apud Thebas fuisse ait, ab Harmonia posita et fabricata e rostris Cadmi navium; unum Ve-

Venerem, præditam optimati amori,[9] solis hominibus, et eorum[1] paucis curare,[m] nullis ad turpitudinem stimulis[2] vel illecebris sectatores suos percellentem. Quippe ejus amorem non amœnum et lascivum, sed contra incomtum[3] et serium, pulchritudinem honestatis [virtutis] amatoribus suis conciliare:[4] et, si quando decora corpora commendet, a contumelia eorum procul absterrere. Neque enim quicquam aliud in corporum forma diligendum,[5] quam quod admoneat[6] divinos animos ejus pulchritudinis, quam prius[n]

polleat amore nobilissimo, curare solos homines, et ex illis quidem paucos, et nullis instigationibus aut illecebris impellere suos sectatores ad obscœnam libidinem. Amorem enim ejus non comtum et mollem, sed contra inornatum et gravem, inspirare suis amatoribus amorem virtutis pulchritudine honestatis: et, si aliquando inspiret amorem formosorum corporum, avertere procul ab eorum injuria Nihil enim aliud amandum esse in pulchritudine corporum, quam quod commonefaciat mentes sublimiores pulchritudinis illius, quam antea viderunt veram et puram inter Deos.

tecta.' *Cæligenam* Venerem vocat Varro de L. L. IV. 10. *J. Bos.*—9 *Prædita quæ sit opt. amore.* Flor. *præditam*. Elmenhorstius. Vidimus supra Acidalium jam emendasse *præd. opt. amori.* sed ejus notæ, quas nos primi in lucem protraximus, latuerunt Pricæum. Ceterum in Mss. Florent. Pith. et D'Orv. est *præditam*, quare, quoniam D'Orv. ignorat *τὸ sit*, lego: *præditam optimati amori.* Supra dixit Auctor 'quæ sit præd. pop. am.' quæ verba hic quoque substituta sunt. Sed stilum variare amat Ap. cum optimo quoque scriptore. *J. Bosscha.*—1 Copula deest Pith. *Erum* D'Orv. *Id.*—2 Ed. Bas. pr. *similis*: unde de vera lectione monuit Lat. Latin. *Id.* Probo quod in aliis est *Turpidinem.* Sic in Eurysace Accius, 'squalidinem.' *Pric.* Quinam sint illi *alii*, me latet. *J. Bos.*—3 Vid. Not. Var.—4 D'Orv. *consil.* J. Bos.—5 *Form. dilig.* Inverse Pith. *Id.*—6 Flor. *commoneant*. Elmenhorstius. Alii, *ammoneant*.

NOTÆ

neris *οὐρανίας*, seu cœlestis, purum significantis et corporum cupiditate vacantem amorem: alterum *πανδήμου*, popularis, ob Venerios congressus (hæc est Vulgaria ejus loci): tertium Veneris *ἀποστροφίας*, aversatricis, quæ homines averteret ab effræni cupiditate et incestis stupris.

[m] *Solis hominibus, et eorum paucis curare*] Sic verbum 'curare,' quod vulgo accusativum regit, dativo junctum reperias apud Veteres. Plaut. in Trinummo: 'Sed ego sum insipientior, qui rebus curem publicis.'

[n] *Quod admoneat divinos animos ejus pulchritudinis, quam prius, &c.*] Ex mente Platonis loquitur, qui existimabat immortales esse animos; et, antequam corpora ingrederentur, apud Deum extitisse, et cognitionem rerum habuisse, quam in ipso corporum ingressu amitterent: unde, cum quidpiam usu atque experientia discerent, illud eas non tam discere, quam recordari, et scientiam ipsam nihil aliud esse quam reminiscentiam, affirmabat.

veram et sinceram inter Deos videre. Quapropter, ut semper,[7] eleganter Afranius hoc scriptum reliquit:[8] [o]

Amabit[9] sapiens,[p] cupient ceteri.

[421] Tamen si verum velis,[1] [q] Æmiliane, vel si hæc intelligere[2] unquam potes; non tam amat sapiens, quam recordatur.[r] Da igitur veniam Platoni philosopho versuum ejus de amore, ne ego necesse habeam, contra sententiam Neoptolemi[3] Enniani,[s] pluribus philosophari: vel, si tu id non

Quamobrem Afranius reliquit hoc eleganter scriptum, ut semper solet: Sapiens diliget, reliqui concupiscent. *Sed tamen, si vis audire verum, o Æmiliane, vel si potes unquam hæc mente concipere; sapiens recordatur potius, quam amat. Condona igitur Platoni philosopho ejus versus amatorios, ne ego cogar philosophari pluribus verbis, contra quam Neoptolemus Ennianus sentit: aut, si id non facis, ego*

—7 Flor. *et semper.* Elmenhorstius. Addicit Pith. cum Edd. Junt. pr. Bas. pr. In D'Orv. deest *ut.* Ms. Fux. *etsi.* J. Bosscha.—8 Flor. *relinquat:* male. *Elmenhorstius.* D'Orv. *relinquit.* Pith. *relinquitur.* J. Bosscha.—9 Mss. Pith. D'Orv. *amabis.* Id.—1 *Attamen si audire verum velis.* Rescribe cum Florentino: *tamen si verum velis.* infra: 'plane quidem si verum velis multi mirantur Æmiliane.' *Elmenhorstius.* Ambobus Florent. Mss. astipulantur D'Orv. et Pith. *Tamen* est in Edd. quibusdam antiquis, Elm. Scriv. Flor. cf. supra p. 404. 'Etsi possunt... tamen.' Recte autem *audire* exulare jussit Elm. qui cum Scriv. uncinis circumscripsit: sed ejecerat jam Philom. Pisanus in Ed. Junt. post. Loco ab Elmenh. cit. qui est p. 556. Ed. Flor. adde p. 540. 'Immo, si verum velis, uxor ad prolem,' &c. p. 489. 'Immo enim, si audire verum velis, Æmiliane:' sed et ibi *audire* abest Mss. et Edd. Junt. post. Bas. quare et ibi, et hic deleatur. *J. Bosscha.*—2 Pith. *hoc interlegere:* et mox *amas:* tum paulo infra *versuum ejusdem.* Id.—3 Ms. D'Orv.

NOTÆ

[o] *Afranius hoc scriptum reliquit*] Lucius Afranius, poëta Comicus, cujus aliquot fragmenta extant. Citatus autem hic ab Apuleio versus in ejus 'Homine' extat, ut patebit mox ex Nonio.

[p] *Amabit sapiens*] Nonius cap. 5. 'Cupido et Amor idem significare videntur. At est diversitas. Cupido enim est inconsideratæ necessitatis; Amor judicii. Plaut. Bacchidibus: 'Cupido te conficit, anne Amor?' Idem Curculione discrevit, et vim ejusdem diversitatis expressit, dicens: quod 'Cupidoque imperat, suadetque Amor.' Afranius, Homine: 'Amabit sapiens, cupient ceteri.'' Hæc sententia recte cum Stoicorum placitis congruit. Seneca Epist. XXXI. 'Solus sapiens scit amare; solus sapiens amicus est.'

[q] *Si [audire] verum velis*] Id est, veram de hac re Platonis nostri sententiam, sive Socratis, quam in Phædone et in Philebo expressam videre licet.

[r] *Non tam amat sapiens, quam recordatur*] Ejus pulchritudinis, quam prius veram et sinceram inter Deos viderat animus ejus, ut ait supra.

[s] *Contra sententiam Neoptolemi Enniani*] Eam refert A. Gellius lib. V. cap. 15. 'Ennianum Neoptolemum,' inquit, 'probabamus, qui profecto ita ait: PHILOSOPHANDUM EST PAUCIS:

facis,[4] ego me facile patiar in hujuscemodi[5] versibus culpari cum Platone.[t] Tibi autem, Maxime, habeo gratiam propensam, cum has quoque appendices defensionis meæ,[u] idcirco necessarias, quia accusationi rependuntur,[6] tam attente audis: et ideo hoc etiam peto, quod mihi ante ipsa crimina[w] superest, audias, ut adhuc fecisti, libenter et diligenter. Sequitur enim de Speculo longa illa et censoria[7] oratio, de quo, pro rei atrocitate,[x] pæne diruptus est Pudens, clamitans: 'Habet speculum philosophus: possidet speculum philosophus.' Ut igitur habere concedam, ne aliquid objecisse[y] te credas, si negaro;[8] [422] non tamen[9] ex eo accipi me necesse est exornari quoque ad speculum solere. Quid enim si choragium Thymelicum[1] [z] possidere-

facile feram me damnari cum Platone in hujusmodi carminibus. Habeo autem tibi maximam gratiam, o Maxime, quod audias tam attente etiam hæc adjuncta mea Apologiæ, quæ ideo necessaria sunt, quia proferuntur ad respondendum accusationi contra me factæ: proptereaque oro te etiam ut audias id, quod mihi dicendum restat ante ipsam accusationem, volenti animo et attente, ut fecisti hactenus. Nam sequitur illa longa et severa oratio de Speculo, de quo cum Pudens clamaret secundum atrocitatem rei: Philosophus habet speculum, Philosophus possidet speculum, *fere ruptus est. Quamvis ergo fatear me habere, ne, si id inficiatus ero, credas te aliquid mihi objecisse; non tamen necessario inde inferendum est me etiam solere comi ante speculum. Nam quid foret si haberem penes me scenicum ornatum? an*

Neoptolomi. Pith. *Neoptolemi nam.* Id.—4 Edd. Scriv. Bip. *facies.* Id.—5 Vulgo *hujusmodi.* Elmenhorstius. Mss. Florent. Pith. D'Orv. cum Edd. Elm. Scriv. Flor. *hujuscemodi:* utrumque passim frequentatur Nostro. *J. Bos.*—6 Ed. Vic. *rependentur.* Id.—7 Al. *certatoria.* Vid. Not. Var.—8 Plene Ed. Vic. *negavero.* J. Bosscha.—9 Pith. *enim.* Id.—1 Al. *Tim.*—2 Pith. *minime.* Schot-

NOTÆ

NAM OMNINO, HAUD PLACET.' Sequenti etiam cap. sic habet: 'Ejusdemque illius Enniani Neoptolemi, de quo supra scripsimus, consilio utendum est: qui degustandum ex Philosophia censet, non in eam ingurgitandum.'

[t] *Ego me facile patiar, &c. culpari cum Platone*] Ita Cicero aiebat malle se cum Platone errare, quam cum aliis recte sentire. Tusc. Q. I. num. 89.

[u] *Has quoque appendices defensionis meæ*] Refutationem objecti sibi criminis de versibus amatoriis; quod quidem crimen, ut non erat primarium ac præcipuum cujus accusaretur, sed Magia, ita ejus dilutio non erat nisi exigua pars defensionis, atque ejus appendix.

[w] *Ante ipsa crimina*] Antequam veniam ad ipsa crimina, hoc est, ad accusationem primariam.

[x] *Pro rei atrocitate*] Εἰρωνικῶς dictum.

[y] *Ne aliquid objecisse, &c.*] Id est, crimen alicujus momenti.

[z] *Choragium Thymelicum*] Appara-

rem; num ex eo argumentarere etiam, uti me[2] consuesse Tragœdi syrmate, histrionis[3] crocota, [vel ad Trieterica Orgia][a] mimi[4] centunculo?[5] Non opinor. Nam et contra plurimis[6] rebus possessu careo, usu fruor.[7] Quod si neque habere utendi argumentum est, neque non utendi

inde inferres etiam me solitum esse uti longa veste Tragœdi, crepitaculo Comœdi veluti ad celebranda Orgia Triennalia, vel palliolo mimi? Non arbitror. Contra enim non habeo possessionem multarum rerum, quarum tamen habeo usum. Quod si ex eo, quod quis possideat aliquid, non probatur illum eo uti, neque ex eo, quod

tus Nod. Cicer. IV. 10. citat *isti me:* haud dubie typothetæ errore. *J. Bos.*—3 Vid. Not. Var.—4 D'Orv. *omnuni.* Edd. Junt. pr. Ald. *Mimmi.* J. Bosscha.—5 Ed. Junt. post. *centuculo.* Bas. pr. *centic.* Ald. *centumc.* Id.—6 D'Orv. *pluribus.* Id.—7 Ms. Pith. *et poss. s. et usu fr.* Sed idem Ms. pro *et contra* præbet *e contra*, ut marg. allevit Salm. cf. Oudend. ad Met. lib. II. p. 91. b.

NOTÆ

tum et supellectilem scenicam, cujusmodi qui possidebat ac præbebat, Choragus dicebatur. Plaut. Trinummo: 'Ipsa ornamenta a Chorago hæc sumsit suo periculo.' Thymelicum hic generatim accipe pro scenico. Specialiter tamen Thymelici dicuntur Cantores, Tibicines, Citharœdi, Saltatores; sic dicti ἀπὸ τῆς θυμέλης, ea Orchestræ parte, in qua apud Græcos cantiones saltationesque suas peragebant; cum, apud Romanos, eas in pulpito peragerent, ut refert Vitruvius, lib. v. cap. 8.

[a] *Tragœdi syrmate, histrionis crotalo ut ad Trieterica Orgia, &c.*] Sic, mutata solum interpunctione et una litera, reponit Pricæus, Bourdelotio auctore, et melius quidem, ut censeo, quam erat prius: *tragœdi syrmate histrionis crotalove, ad Trieterica Orgia, mimi centunculo.* Hoc vult Apuleius: Si nempe syrmata, cothurnos, personas tragicas, crotala, palliola mimorum, aliaque ejusmodi possiderem, quorum usus in theatris ad Tragœdias, Comœdiasve, aut mimos; an inde inferres me quoque artem exercere histrionicam, et uti syrmatis, hoc est, vestibus à posteriori parte longissimis, quales gestantur a Tragœdis; aut crotala quatere, instar histrionis, ut fit in ludis Dionysiacis; aut denique amiciri palliolo ex multis pannis consuto, ut mimi in fabulis mimicis agendis solent? 'Orgia Trieterica sacra erant Bacchi, sic dicta, quod tertio quoque anno instaurarentur. Pro *crotalo* Salmasius hic legit *crocota;* quod genus vestis est crocei coloris, ut Plauti interpretes exponunt ad Aulularium. De crotalo mirum quam parum consentiant Scriptores. Scholiastes Aristophanis in Nubibus ait crotalum esse arundinem fissam, σχιζόμενον κάλαμον, quæ manibus agitata streperet. Eustath. in XXI. lib. Iliad. crotala dicit esse vasa seu instrumenta quædam testacea, aut lignea, aut etiam ærea: Κρόταλά ἐστι σκεύη τινὰ ἐξ ὀστράκου τυχὸν, ἢ ξύλου, ἢ χαλκοῦ. Joannes Sarisburiensis (aut potius ejus Scholiastes) crotala ait esse sphærulas sonoras, quæ, quibusdam granis interpositis, pro quantitate sui et specie metalli, varios sonos edunt. Videtur his verbis describere globulos illos, quos vernacule dicimus *grelots*, nomine ad 'crotala' satis accedente.

non habere; et speculi non tam possessio culpatur; quam inspectio; illud etiam doceas [8] necesse est, quando et quibus præsentibus in speculum inspexerim; quoniam, ut res est,[9] majus [423] piaculum [1] decernis, speculum philosopho, quam Cereris mundum [2] profano videre.[b] Cedo nunc, etsi [3] inspexisse me fateor, quod tandem [4] crimen est imaginem suam nosse, eamque non uno loco conditam, sed, quoquo velis, parvo speculo promtam gestare? An tu ignoras, nihil esse aspectabilius [5] homini nato,[c] quam formam suam? Equidem scio, et filiorum cariores esse, qui similes videntur; et publicitus [6] simulacrum suum cuique, quod videat, pro meritis præmio [7] tribui. Aut quid [8] sibi statuæ et imagines variis artibus effigiatæ volunt? nisi forte [9] quod [1] artificio elaboratum

non habeat, eum non uti; et non tam damnatur possessio speculi, quam inspectio ejus; oportet ut ostendas etiam illud, quandonam inspexerim speculum, et coram quibus: quia, ut res nunc se habet, statuis gravius esse nefas philosopho videre speculum, quam profano intueri ornatum Cereris. Nunc, si concedam quoque me inspexisse, dic tandem quodnam crimen est cognoscere suam effigiem, et non habere eam abditam in uno loco, sed eam ferre, quocumque volueris, in parvo speculo, semper paratam? An nescis nihil esse dignius quod aspiciatur ab homine, qui se hominem esse scit, quam ipsius vultus? Scio equidem ex filiis illos esse cariores parentibus, qui videntur referre eos; et unicuique pro suis meritis loco mercedis erigi publice effigiem suam, quam aspiciat. Vel quid statuæ et imagines formatæ variis artibus significant? nisi forte velis id, quod existimatur laudandum, cum est arte

Id.—8 Flor. 2. *docear.* Elmenhorstius. Atque ita cum ipso Elmenh. edidit Scriv. non male per se: sed sequitur *decernis*, et post, 'An tu ignoras,' &c. quare nil muto. *J. Bosscha.*—9 Vid. Not. Var.—1 Flor. *magis p.* Elmenh. Addicunt Pith. et D'Orv. neque prorsus damnandum. Multus omnino in hoc adverbio est Noster. *J. Bosscha.*—2 Ed. Vic. *Ceteris m.* Ms. Pith. non *profano* sed *prothyno:* et pro *Cedo nunc* id. *credo non.* Id.—3 Ita Edd. ante Elmenh. qui tacite cum seqq. rescripsit *si et*, e vestigiis Ms. Florent. in quo, ut et in Pith. deest *si.* Sequor reliquos Mss. et Edd. vett. *Id.*—4 *Quod tamen.* Flor. *quod tandem.* Elmenhorstius. Cum D'Orv. et Edd. Vic. Junt. post. Elm. Scriv. Flor. Sed et *Tamen*, quod est in reliquis, corruptum ex eo, quod præcedit, *etsi,* defendi potest. *J. Bosscha.*—5 Pith. *inaspect.* Id.—6 Pith. *publicito . . . quam videat.* Id.—7 Flor. *præmia.* Elmenhorstius.—8 Pith. *qui s. st. et im. v. tyrcibus eff. volet.* Pro *effigiatæ* D'Orv. *effiage.* J. Bosscha.—9 Vid. Not. Var.—1 Pith. *quidem*, et mox *laudabilis.* J. Bosscha.—2 D'Orv. *ablatum.*

NOTÆ

[b] *Quam Cereris mundum profano videre*] Unde mundus ille seu supellex Cereris in cistis opertis gestabatur. Noster Metam. l. VI. 'Per tacita sacra cistarum:' ubi vide annotata.

[c] *Homini nato*] Plin. lib. IV. Nat. Hist. dixit 'hominem genitum.' Plautus: 'Qui suum repetunt, alienum

laudabile habetur, hoc natura oblatum[2] culpabile judicandum est; cum sit in ea[3] vel magis miranda et facilitas,[4] et similitudo? Quippe in omnibus manu faciundis[5] imaginibus opera diutino[6] sumitur, neque tamen similitudo æque ut in[7] speculis comparet: deest enim et luto vigor, et saxo color, et picturæ rigor, et motus omnibus, qui præcipua fide similitudinem repræsentat.[8] Cum in eo visitur imago mire relata, ut similis, ita mobilis, et ad omnem nutum hominis sui[9] [d] morigera; eadem[1] semper contemplan-

fabricatum, existimandum esse vituperabile, quando exhibetur a natura; cum tamen facilitas saltem et conformitas sit magis admiranda in ea. Diu enim laboratur in omnibus imaginibus manu fabricandis, nec tamen tanta similitudo apparet in eis, quanta in speculis. Lutum enim caret vigore, lapis colore, pictura firmitate: et hæc omnia carent motu, qui fidelissime refert similitudinem. Quando effigies aspicitur in eo mirabiliter repræsentata, non tantum similis, sed etiam mobilis, et obsequens omnibus nutibus hominis, quem refert: eadem est semper coætanea aspicientibus, ab

Pricæi correctio necessaria non est. Immo melius h. l. omittitur *a*, ut respondeant sibi 'quod artificio elaboratum laudabile' et 'hoc natura oblatum culpabile.' Scimus talia affectare Apul. Cum præposit. dixit de Dogm. Plat. lib. I. p. 209. 'compositi a natura:' ubi Ms. Bemb. caret quoque *a*. Id.—3 Pric. legit *ab ea*. Id.—4 *Felicitas*. Venet. Ald. *facilitas*. Colvius. Posteriores editt. *et felicitas*. Nos Romanam hic quoque probavimus: sequentia eam lectionem confirmant. *Casaub.* Certe legendum ex Ald. Cod. *Et facilitas et sim.* Nam et facilius specula parari ait, utpote quæ etiam ab ipsa natura offerantur, et verius exprimere imaginem, quam statuas aliaque simulacra manu facta, in quibus et magna arte opus sit, et multum operæ insumatur. Nam sic statim sequitur: 'Quippe in omnibus manu faciundis imaginibus opera diutino sumitur, neque tamen similitudo æque ac in speculis comparet.' *Acidal.* Male et contra Mss. Edd. Bas. Colv. Vulc. pr. *felicitas:* de qua confusione vide quos citat Arntzen. ad Lat. Pacat. Paneg. cap. 21. § 2. *J. Bos.*—5 Ed. Bas. pr. operarum vitio *facundis*. Id.—6 Al. *diurno*.—7 *Æque ac in*. Rom. Ven. *a. uti in*. Colvius. Accedunt Mss. Pith. D'Orv. *æque ut in.* Bene. Infra p. 558. 'Quis enim, vel æque ut ego spernens,' &c. de Deo Socr. p. 700. Flor. 'Quippe non intelligit æque divites spectari solere, ut equos mercamur.' p. 702. 'ut, qui te volet nobilitare, æque laudet, ut Accius,' &c. Cic. pro domo c. 11. 'Cn. Pompeium æque ut unumquemque vestrum.' *J. Bosscha.*—8 *Qui . . . repræsentat.* Ms. D'Orv. *quæ . . . repræsentant:* quia mutavit ordinem Auctor, neque ut *luto vigor, saxo color, &c.* dixit quoque *omnibus motus.* Sed bene vulgo. Tum denique summa fide rei cujusdam similitudo repræsentatur, cum res, quemadmodum in speculo, ut similis, ita mobilis visitur: atqui hoc ars consequi nequit. *Id.*—9 Fulvius: *domini sui.* Scioppius in Symb. Scribendum arbitror: *domini sui.* Wowerius. Recte Fulvius, et alii: *domini sui.* Sc. Gentilis. Fulvius *domini sui.* Elmenhorstius. Non placet mihi conjectura Fulvii, quam arripuit sibi Wow. *Hominis sui*, i. e. hominis, cujus est imago, quam refert. Sic Flor. N. 7. 'Alexander ut ubique imaginum suus esset.' i. e. se plane referens. *J. Bosscha.*—1 Ms. Pith. *eandem*, cum

NOTÆ

reddunt nemini nato.' Noster supra: 'Quid ego de homine nato diutius?' ubi vide quæ diximus.

[d] *Hominis sui*] Hoc est, hominis,

tibus æquæva est,[2] ab ineunte pueritia, ad obeuntem [3] senectam: tot ætatis vices induit, tam varias habitudines corporis participat, tot vultus [4] ejusdem lætantis vel dolentis imitatur. Enimvero quod luto fictum, [424] vel ære infusum, vel lapide incusum,[5] vel cera inustum,[6] vel pigmento illitum, vel alio quopiam humano artificio assimulatum est, non multa intercapedine [7] temporis dissimile redditur: et, ritu cadaveris,[8] unum vultum et immobilem [9] possidet. Tantum præstat artibus, ad imaginis similitudinem referundum,[e] lævitas illa speculi fabra,[1] et splendor opi-

initio pueritiæ usque ad finem senectutis: sumit tot mutationes ætatis: recipit tam diversas conformationes corporis: effingit tot facies ejusdem hominis vel gaudentis vel mœrentis. At imagines, formatæ ex terra, aut fusæ ex ære, aut sculptæ ex lapide, aut impressæ cera, aut effictæ quavis alia arte humana, redduntur dissimiles brevi intervallo temporis: et habent faciem semper eandem et immobilem, instar cadaveris: adeo illa artifex politura speculi et nitor actuosus superat artes in repræ-

Ed. Vic. *Id.*—2 Flor. *æqua est.* Elmenhorstius. Accedunt Pith. D'Orv. *J. Bosscha.*—3 Pith. *ibeuntum:* et *paret* pro *participat.* *Participat*, i. e. particeps fit, assumit, recipit. cf. Oud. ad Met. I. p. 23. a. *Id.*—4 *Vultus equidem.* Ita Flor. A vulgatis τὸ *equidem* abest. *Elmenh.* Elmenhorstium secutus est Scriv. Sed si fides Lindenbrogii Excerptis in Mss. Florent. *equidem* non post *vultus*, sed inter τὰ *tam* et *varias habitudines* inseritur: quod magis placet. Abest tamen a reliquis LL. Mox pro *luto* Ms. Pith. *luctu.* J. Bosscha.—5 *Lapide incisum.* Sic Ald. et Bas. 2. Rom. *incussum.* Bas. 1. *incusum.* Colvius. Rom. et Flor. 2. *lapide incussum.* Elmenhorstius. *Incisum lapide* vel est *incisum in lapide*, vel, *cædendo factum ex lapide*, ut 'incidere faces' Virg. Ecl. VIII. vs. 29. pro 'cædendo facere.' Si vere ita scripserit Auctor, posterius voluit, ut responderet hæc periodi pars reliquis, *luto fictum, &c.* Sed standum potius a Mss. in quibus *incussum*, legendumque *incusum*, cum Edd. Rom. Vic. Junt. pr. Bas. pr. i. e. cudendo factum, cælamine cusum: quemadmodum et 'excudere' et 'procudere,' de quovis opere, tam artis, quam ingenii dicitur. Noster Flor. N. 7. jungit 'ære duceret... coloribus delinearet..., cælamine excuderet:' ubi vide. *Incusus, incisus* et *incussus* confusa quoque in Mss. Virg. Georg. I. vs. 275. 'lapidem incusum.' Immo ex Persio II. 52. citatur quoque 'Si tibi crateras argenti, incusaque pingui Auro dona feram:' plane ut h. l. Apul. *J. Bosscha.*—6 Pith. *c. justum.* Id.—7 D'Orv. *intricapedine.* Pro *dissimile* Pith. *dissimilis.* Id.—8 Gruter. Suspic. Ined. XX. 12. *aut r. c.* Meo sensui vulgatum rectius. *Id.*—9 Exulat *unum* a Ms. Pith. Alio ordine hæc extant in Edd. Elm. Scriv. Flor. ita: *unum et immob. vultum.* sed sine libris auctori-

NOTÆ

cujus est imago.

[e] *Tantum præstat artibus, ad imaginis similitudinem referendam, &c.*] Sic repono, Priceum secutus: prius erat turbato paululum ordine, *tantum præstat imaginis artibus ad similitudinem, &c.* 'Artes' sunt, ære infundere, lapide incidere, cera inurere, luto fingere; de quis supra.

fex.[f] Aut igitur unius Agesilai [2] Lacedæmonii sententia [g] nobis sequenda est, qui se neque pingi, neque fingi unquam, diffidens formæ suæ,[h] passus est; aut si mos omnium ceterorum hominum retinendus videtur, in statuis et imaginibus non repudiandis, cur existimes [3] imaginem suam cuique visendam potius in lapide, quam in argento?[i] magis in tabula, quam in speculo? An turpe arbitraris, formam suam spectaculo assiduo explorare? An non Socrates [4] philosophus ultro etiam suasisse fertur discipulis suis, crebro ut semet in speculo contemplarentur? [425] uti qui eorum [5] foret [k] pulchritudine sibi complacitus, impendio

sentanda similitudine effigiei! Ergo aut debemus sequi sententiam solius Agesilai Lacedæmonii, qui, male sentiens de suo vultu, nunquam passus est se pingi, neque fingi; aut, si existimamus servandum esse morem omnium aliorum hominum in non rejiciendis statuis et imaginibus, quare putes unumquemque debere potius aspicere simulacrum suum in lapide, quam in argento? potius in tabella picta, quam in speculo? Putasne turpe esse explorare vultum suum assidue spectando? Nonne Socrates philosophus dicitur etiam ipse consilium dedisse suis discipulis, ut seipsos sæpe intuerentur in speculo? ut is ex eis, qui sibi ipsi placuisset ob pulchritudinem

bus. *Id.*—1 Vid. Not. Var.—2 Ms. D'Orv. *Hagesiali.* J. Bosscha.—3 *Statuis ... existimes.* Ed. Vic. *statutis.* Ms. D'Orv. *estimes.* Id.—4 Ms. D'Orv. *ac non S.* Id.—5 *Ubi qui eorum.* Flor. *ut qui eorum.* Elmenhorstius. Lege *uti qui.* Acidalius. Mstis Florent. duobus accedunt Pith. et D'Orv. quemadmodum sexcenties *ut* abiit in *ubi;* quoniam scripserat Auctor *uti* (vid. Ind.): atque ita margini allevit Lips. et leg. esse bene monuit Acid. quod editum est jam a Scip. Gent. Pric. Scriv. Flor. immo jam a Casaub. quem tamen Wow. et Elm. non secuti sunt: etsi Elm. utique etiam Mstorum auctoritatem habebat.

NOTÆ

[f] *Lævitas illa speculi fabra, et splendor opifex*] Ideo lævitatem speculi fabram, et ejus splendorem opificem, vocat, quia lævitas illa et splendor imagines effigiant, quemadmodum fabri artificesque, pictores puta vel sculptores, eas pingunt aut sculpunt.

[g] *Agesilai Lacedæmonii sententia*] De eo Cicero Epistol. ad Famil. lib. v. Epist. 12. 'Nec minus enim est Spartiates Agesilaus ille perhibendus, qui neque pictam, neque fictam imaginem suam passus est esse, quam qui in eo genere laborarunt. Unus enim Xenophontis libellus, in eo Rege laudando, facile omnes imagines omnium statuasque superavit.'

[h] *Diffidens formæ suæ*] Aliam causam affert Plutarchus in ejus Vita: nempe quod diceret res a se gestas instar omnium imaginum fore.

[i] *Quam in argento*] Hoc est, in argenteo speculo. Enimvero specula olim ex stanno et ære mistis conflabantur, qualia erant Brundusina, de quibus Plinius, lib. XXXIII. cap. 9. postea ex argento facta sunt, non, ut nunc, ex vitro stanneis bracteis ab altera parte obducto.

[k] *Crebro ut semet in speculo contemplarentur? uti [ubi] qui eorum foret, &c.*] Similiter apud Phædrum lib. III.

procuraret, ne dignitatem corporis malis moribus dedecoraret; qui vero minus [6] se commendabilem forma putaret, sedulo operam daret, ut virtutis laude turpitudinem tegeret. Adeo vir omnium sapientissimus [1] speculo etiam ad disciplinam morum utebatur. Demosthenem [7] vero, primarium dicendi artificem,[8] quis est, qui non sciat, semper ante speculum, quasi ante magistrum,[m] causas meditatum? ita ille summus orator, cum a Platone philosopho facundiam hausisset, ab Eubulide dialectico argumentationes edidicisset,[9] [n] novissimam pronuntiandi congruentiam ab speculo petivit. Utrum igitur putas majorem curam decoris in as-

suam, studiose daret operam ne corrumperet pulchritudinem corporis pravis moribus; qui vero existimaret se esse parum formosum, diligenter curaret, ut operiret suam deformitatem virtutis pulchritudine. Ita sapientissimus omnium homo adhibebat etiam speculum ad mores instituendos. Qui vero ignorat Demosthenem, præstantissimum illum magistrum dicendi, semper meditatum esse causas ante speculum, tanquam ante magistrum? Sic ille supremus orator, cum sumsisset eloquentiam a philosopho Platone, et didicisset argumentationes ab Eubulide dialectico, sumsit a speculo ultimam perfectionem declamationis. Utri ergo censes majorem curam

J. Bosscha.—6 Ms. D'Orv. *quid v. m.* Mox Pith. *et virt. laudem turp. tingeret. Et*, loco τοῦ *ut*, non displicet. *Id.*—7 Edd. Vic. Junt. pr. Bas. pr. *Demosthenen.* Id.—8 Ms. Pith. *artificium.* Paulo post D'Orv. *fecundam haus.* Pith. *facund. abusisset.* Id.—9 Ed. Ald. *didicisset.* Id.—1 Ms. Pith. *assensanda.* Id.

NOTÆ

turpi filiæ formosum fratrem, quod speculum inspexisset, accusanti pater: 'Quotidie (inquit) speculo vos uti volo; Tu, formam ne corrumpas nequitiæ malis; Tu, faciem ut istam moribus vincas bonis.'

[1] *Vir omnium sapientissimus*] Pythiæ ipsius testimonio, cujus hoc responsum extat apud Laërtium in Socratis Vita: Ἀνδρῶν ἁπάντων Σωκράτης σοφώτατος: Omnium hominum Socrates est sapientissimus.

[m] *Semper ante speculum quasi ante magistrum, &c.*] Plutarchus ait Phalereum ex ore ipsius Demosthenis tradidisse: Εἶναι αὐτῷ μέγα κάτοπτρον οἴκοι, καὶ πρὸς τοῦτο τὰς μελέτας, ἐξ ἐναντίας ἱστάμενον, περαίνειν: 'Habere eum magnum speculum domi, et, stantem ante illud, solitum esse suas exercitationes perficere.' Idem refert Quintilianus, lib. II. cap. 3. sed et vivorum magistrorum ope adjutus est, Satyri histrionis, et Andronici.

[n] *Ab Eubulide dialectico argumentationes edidicisset*] Eubulides ille Milesius fuit, de quo Laërtius in Vita Euclidis: Τῆς δὲ Εὐκλείδου διαδοχῆς ἐστι καὶ Εὐβουλίδης ὁ Μιλήσιος, ὃς καὶ πολλοὺς ἐν διαλεκτικῇ λόγους ἠρώτησε, &c. ἐῴκει γὰρ αὐτοῦ καὶ Δημοσθένης ἀκηκοέναι, καὶ ῥωβικώτερος ὢν παύσασθαι: 'Porro ex Euclidis successione est et Eubulides Milesius, qui et plurimos in dialectica modos rationesque interrogandi tradidit, &c. Videtur Demosthenes hunc audivisse, et, cum ῥῶ (r) literam pronuntiare vix posset, emendasse jugi exercitio.'

severanda [1] oratione suscipiendam rhetori [426] jurganti, an philosopho objurganti? [o] apud judices sorte ductos [2] paulisper disceptanti, an apud omnes homines semper disserenti? [3] de finibus agrorum litiganti, an [p] de finibus bonorum et malorum docenti? Quid? quod nec ob hæc [4] debet tantummodo philosophus speculum invisere. Nam sæpe oportet non modo similitudinem suam, verum etiam similitudinis ipsius rationem [5] considerare: [q] num, ut [6] ait

decentiæ habendam esse in oratione confirmanda, oratori altercanti, an vero philosopho increpanti? tantisper disputanti coram judicibus sorte lectis, an semper verba facienti coram omnibus hominibus? altercanti de limitibus agrorum, an præcepta danti de discrimine bonorum et malorum? Quid? quod philosophus debet intueri speculum non propter illa solum. Nam oportet sæpe contemplari non tantum suam imaginem, sed etiam modum ipsius imaginis in speculo imprimendæ: utrum scili-

—2 Vulgo, *a. j. forte d.* Elmenhorstius. Non vulgo, sed Ed. Vulc. sec. *J. Bosscha.*—3 Sic in Veneta Ed. correctissime lectum: in reliquis, *an apud omn. ho. s. disserentes de finibus agrorum litiganti?* Colvius. *Disserentis* est in Junt. post. In Bas. sec. *disserenteis.* Ms. Pith. *disserenti semper:* non sine emphasi. Id. Cod. *de fin. angrorum.* J. Bosscha.—4 Ms. Pith. *non ob h.* cum Salm. in marg. sed *nec* valet *ne quidem:* vide Oudend. ad Met. III. p. 187. a. Ms. D'Orv. *ob hoc,* scil. similitudinem suam videre: sed et sanum est, *ob hæc:* scil. mores emendare, ut Socrates præcepit, et pronuntiandi congruentiam petere, cum Demosthene. *Id.*—5 Ita ex margine Bas. 2. correximus: ante, *similitudinem ips. rat.* Colvius. Recte jam editum erat in Ed. Junt. post. Ms. D'Orv. *ipsius similit. r.* Malam priorum Edd. lectionem præ se fert Ms. Pith. *J. Bosscha.*—6 Hoc poscere visus ipsius orationis ordo et contextus, non quod vulgatum est, *Dum ut.* P. Pithœus legit, *Cum, ut.* Colvius. Iterum

NOTÆ

[o] *Rhetori jurganti, an philosopho objurganti*] Adverte in illa homœoptosis et homœoteleusis affectatione proprietatem sermonis. Quam bene enim 'causidicus jurgans' dicitur, cujus tota ars in altercatione versatur, et contentione cum alio, tam bene dicitur 'philosophus objurgans,' cujus est aliena vitia corripere. Gellius lib. v. cap. 1. 'Cum philosophus hortatur, monet, suadet, objurgat.'

[p] *Apud judices sorte ductos paulisper disceptanti, an, &c.*] Pergit in oppositione rhetoris cum philosopho, Demosthenis cum seipso. Porro de judicibus sorte ducendis sic Asconius in 2am Orationem Cic. in Verrem: 'Quam multi Judices in consilio cum Prætore suo judicaturi essent, qui quæsitor fuisset in causa publica, &c. necesse fuerat eos primum de Curia Senatoria conscribi, cum Senatus judicaret: deinde in urnam sortito mitti, ut de pluribus necessarius numerus confici posset: tertio permitti accusatori et reo, ut ex illo numero rejiciant quot putaverint sibi aut inimicos, aut ex aliqua re incommodos fore, &c. Rejectione celebrata, subsortiebatur Prætor alios, quibus Judicum legitimus ille numerus compleretur.'

[q] *Similitudinis ipsius rationem considerare*] Id est, quo pacto similis ima-

Epicurus, profectæ a nobis imagines, velut quædam exuviæ,[r] jugi fluore a corporibus manantes, cum læve aliquid et solidum offenderunt,[7] illisæ[8] reflectantur, et retro expressæ contra versum[9] [s] respondeant: an, uti[1] alii philosophi disputant, radii nostri, seu mediis oculis proliquati, et lumini [427] extrario[2] mixti atque inuniti,[3] uti[4] Plato arbitratur;[t] seu tantum oculis profecti, sine ullo foris admi-

cet species profectæ a nobis, quasi quædam exuviæ fluentes ex corporibus fluxu perpetuo, cum inciderunt in aliquod corpus politum et densum, impingant in illud, et reflectantur, et eductæ retrorsum videantur ex adverso, quemadmodum Epicurus ait: an vero, ut disserunt alii philosophi, radii nostri, sive permixti luci externæ, et ei conjuncti, postquam profluxerunt ex mediis nostris oculis, ut Plato existimat: sive exeuntes solum ex oculis sine ullo auxilio extraneo, ut Archytas arbitratur: sive

genuinam lectionem præbet jam Ed. Junt. post. Ms. D'Orv. *nam*, deleto *ut*. J. Bosscha.—7 Ms. Pith. *offendunt:* quod favet Pithœo in seqq. legenti *illico:* sed male. *Id.*—8 Male vulgo *illi se.* Eruditissimo P. Pithœo placet, *illico.* Vide Laërt. lib. x. Lucret. lib. IV. *Colvius.* Recte Pithœus, *illico reflectantur.* Elmenhorstius. Male Pithœus ut Elmenh. *illico:* legend. ut vulg. *illisæ* vel *elisæ.* Pricæus. Bene correxit Colv. seu potius Lips. in marg. Bas. pr. corruptam ante lectionem *illi se.* Ms. D'Orv. tamen *illicum.* J. Bosscha.—9 *Contra versis.* Vulgo *controversim.* Elmenhorstius. Lego *contraversum;* sic 'poneversum' Miles. lib. II. et 'undiqueversum' infra hac Apologia. *Pric.* E 2. Florent. Elm. cum Scriv. dedit *contra versis*, i. e. respondeant iis, quæ contra posita sunt. Melius tamen in Mss. Fux. Pith. et D'Orv. est *contra versum*, ut, jam ante Pricæum, conjecerat Salm. ad Solin. p. 208. et edidit Florid. Nihilominus flocci non facienda Editionum ante Elmenh. lectio *controversim:* nam *controversus* pro *contra versus* constans fere est lectio apud Ammian. Marcell. ex. gr. lib. XIV. cap. 2. § 3. 'littora ... quæ Isauriæ populis sunt controversa:' ubi vid. Wagner. *J. Bos.*—1 Pith. D'Orv. *ut.* Id.—2 Pro *extrario* D'Orv. *extralio.* Id.—3 Vid. Not. Var.—4 Pith. D'Orv. *ut:*

NOTÆ

go exprimatur in speculis.

[r] *Ut ait Epicurus, profectæ a nobis imagines, velut quædam exuviæ, &c.*] Hanc Epicuri sententiam his versibus expressit Lucretius, lib. IV. 'Sunt igitur tenues formarum consimilesque Effigiæ,' &c. Et infra: 'Quapropter fit ut hinc nobis simulacra redundent: Et quamvis subito, quovis in tempore, quamque Rem contra speculum ponas, apparet imago: Perpetuo fluere ut noscas e corpore summo Texturas rerum tenues, tenuesque figuras,' &c. Texturas rerum tenues dicit Lucretius, quas Epicurus ἀποῤῥοίας, et Noster hic 'exuvias.'

[s] *Contra versum*] Vulgo est *controversim*, male. *Contraversum* explico, in contrariam partem. Sic lib. II. Met. Asini 'poneversum' legitur: et hic infra, 'undiqueversum.'

[t] *Mediis oculis proliquati, et lumini extrario mixti atque inuniti* [*ei uniti*], *uti Plato arbitratur*] In Timæo, sive libro de Universitate. Gellius, lib. V. Noct. Attic. cap. 16. illam Epicuri, et hanc Platonis de ratione videndi sententiam attingit, quem vide.

niculo,[5] [u] ut Archytas [6] putat; [w] seu intentu aëris fracti,[7] ut Stoici rentur; [x] cum alicui [8] corpori incidere [9] spisso et splendido et lævi, paribus angulis, quibus inciderant, resultent [y] ad faciem suam [1] reduces,[z] atque ita quod extra tangunt ac visant,[2] id intra speculum imaginentur.[a] Viden-

fracti intensione aëris, ut putant Stoici; quando offenderunt ad aliquod corpus densum nitens et politum, resiliant et revertantur ad facies suas per angulos æquales iis, quibus offenderant illud corpus: sicque repræsentent in speculo id quod contingunt et cernunt extra ipsum. Nonne videtur vobis oportere ut philosophi scrutentur

mox pro *tantum* Pith. *in*. J. Bosscha.—5 Flor. *Terminiculo*. Elmenhorstius. —6 Sic leg. non per *i*, ut in permultis est Edd. et hic et alibi. Gr. Ἀρχύτας. *J. Bosscha.*—7 Vid. Not. Var.—8 Ms. D'Orv. *aliter*. J. Bosscha.—9 Mss. Pith. D'Orv. *inciderunt*. Id.—1 Vulgo *ad facies suas*. Elmenhorstius. E Mss. Florent. primus sic restituit Elm. et eum secutus Scriv. Addicunt Mss. Pith. D'Orv. Bene. Radii resultant, reduces ad faciem quisque suam. Seneca Nat. Qu. I. 15. 'Sunt specula, quæ faciem prospicientium obliquent.' *J. Bos.*—2 Sic Mss. et Edd. O. sed in meo exemplari Ed. Casaub. calamo emendatum *tangant*: ut marg. allevit W. Gœs. Flor. tacite edidit *tangunt ac visunt*. Non ausim mutare. Noster de Dogm. Plat. lib. II. p. 239. 'quod nec mutæ sunt, nec reciprocari queant:' ubi vide. Pro *quod* Pith. *quæ* et *aditur* pro *id intra*. Id.

NOTÆ

[u] *Sine ullo foris adminiculo*] Id est, sine concursu ullius profluentis ex corporibus luminis, atque aëris medii conversione, quam Plato constituit.

[w] *Ut Archytas putat*] Tarentinus Pythagoricus philosophus. Sed non ipsi peculiaris est opinio, quam refert Apuleius. Est enim Pythagoræ et discipulorum ejus, ut testatur Plutarchus lib. IV. de Placitis Philosophorum, cap. 14. περὶ κατοπτρικῶν ἐμφάσεων.

[x] *Seu intentu aëris fracti, ut Stoici rentur*] Gellius loco supra laudato: 'Stoici causas esse videndi dicunt, radiorum ex oculis in ea quæ videri queunt emissionem, aërisque simul intensionem.'

[y] *Paribus angulis, quibus inciderant, resultent*] Per primum theorema libri Catoptricorum Euclidis: 'A speculis planis, convexis, et cavis, radii ad æquales angulos reflectuntur.'

[z] *Ad faciem suam* [*facies suas*] *reduces*] Revertentes ad vultus, ex quorum oculis primo processerant speculum versus, juxta Platonis et Stoicorum sententiam, quæ quidem ut parum verisimilis merito a doctis hujus ævi exsibilatur; quemadmodum et effluvia seu exuviæ illæ et texturæ rerum tenues Epicureorum; cum ad omnia omnino visionis colorumque ipsorum phænomena explicanda sufficiant variæ lucis a corporibus, in quæ impingit, reflexiones refractionesque ac modificationes (liceat uti Senecæ vocabulo), quibus in oculorum fundo pinguntur tenues quidem sed vivæ corporum, quæ cernimus, imagines, ut variis iisque clarissimis experimentis demonstratur. Consule Cartesium, in Dioptrica, et Tract. de Luce.

[a] *Imaginentur*] Repræsentent, exhibeant, exprimant. 'Imaginari' vel 'imaginare' proprie est, imagines fingere. Gellius lib. XVI. cap. 18. 'Item ut speculum in loco certo positum nihil imaginet, aliorsum translatum faciat imagines.'

turne vobis debere philosophi [3] hæc omnia vestigare et inquirere, et cuncta specula vel uda vel suda [4] [b] soli videre? Quibus præter ista, quæ dixi, etiam illa ratiocinatio [428] necessaria est, cur in planis quidem speculis ferme pares [5] obtutus et imagines videantur; [c] in tumidis vero et globosis omnia defectiora; at contra in cavis auctiora: [d] ubi, et cur [6] læva cum dexteris permutentur: [7] [e] quando se [8] imago eodem speculo tum recondat penitus, tum foras exerat: [9] [f] cur cava specula, si exadversum Soli retineantur, apposi-

et inquirant hæc omnia, et ut ipsi soli aspiciant specula sive humida sive sicca? Qui præter illa, quæ dixi, debent etiam rationem quærere, quare aspectus et simulacra videantur fere paria in speculis planis; omnia autem videantur tenuiora in speculis convexis et tumentibus: contra vero majora in concavis: quo in loco, et qua ratione, quæ sinistra sunt, fiant dextera: quandonam imago recedat profundius, et quando prodeat foras in eodem speculo: quare specula concava incendunt admotum fomitem,

—3 Florentin. *videtur v. d. philosophia, Quibus præteris tu quæ dixisti.* Male. *Elmenh.*—4 Posterius *vel* non agnoscit Pith. *J. Bos.*—5 D'Orv. *forme pares pares:* in quo et Pith. non est præpositio ante *τὸ tumidis.* male: et in Pith. *actiora* non *auctiora.* Id.—6 *Ubi et cur.* Pro his in D'Orv. legitur *visuntur.* Id.—7 Negligenter in Ed. Flor. excidit *cum,* quod correctum in Ed. Bip. Ms. Pith. *permittuntur.* D'Orv. *permiscentur.* Id.—8 D'Orv. *quando si.* Pith. *tum recondat primitus, cum,* &c. uterque male. *Id.*—9 Bas. 2. Alias, *exeat.* Colvius. Rom. *f. exeat.* Elmenhorstius. Editionibus Rom. et Bas. pr. addicit Ms. Pith. Sed solent 'exerere' et 'recondere' invicem opponi: ut videre

NOTÆ

[b] *Cuncta specula vel uda vel suda*] Id est, tum illa, quæ fiunt ope aquæ, quale erat illud Narcisso exitiale, et illud Corydonis Virgiliani: 'Nec sum adeo informis; nuper me in littore vidi, Cum placidum ventis staret mare:' tum quæ fiunt ex ære argentove politis et lævigatis: quæ quidem sicca sunt asservanda, si a rubigine præservare velis.

[c] *Ferme pares obtutus et imagines videantur*] In plano speculo imago mea talis a me videtur, qualis ab alio videretur, qui bis tantum a me distaret, quantum distat speculum.

[d] *In tumidis vero et globosis omnia defectiora; at contra in cavis auctiora*] Horum effectuum ratio est lex illa Opticæ, quam supra retulit: quod nempe radii paribus angulis, quibus inciderant, resultent: ut fusius videre est apud Opticorum scriptores.

[e] *Ubi, et cur læva cum dexteris permutentur*] Cum quis a speculo cavo ultra ejus centrum recessit, læva cum dexteris, superiora cum inferioribus permutantur, ob eandem æqualitatem angulorum incidentiæ et reflexionis.

[f] *Quando se imago eodem speculo, tum recondat penitus, tum foras exerat*] Hoc etiam fit in speculis cavis, in quibus, si imaginem tuam contemplans digitum promoveas speculum versus, ipsa etiam imago digitum extra speculum promovere videtur, et tuo jungere; si retrahas, ipsa quoque videtur suum retrahere intra speculum.

tum [1] fomitem accendunt: [2] [g] qui fiat, uti arcus [3] in nubibus varie,[h] duo Soles [4] æmula similitudine visantur: [i] alia præterea ejusdem modi [5] plurima, quæ tractat volumine ingenti Archimedes Syracusanus,[k] vir in omni quidem Geometria multum ante alios admirabili [6] subtilitate; [429] sed haud sciam an propter hoc [7] vel maxime memorandus, quod inspexerat speculum sæpe ac diligenter. Quem tu librum,[8] Æmiliane, si nosses, ac non modo campo [9] et glebis,[l] verum

si teneantur opposita soli: quomodo fiat ut diversi arcus appareant in nubibus, et duo soles aliquando videantur similes et æmuli: præterea plurima alia hujusmodi, de quibus amplo libro agit Archimedes Syracusanus, vir, cujus subtilitas in omni Geometria longe mirabilior fuit quam ceterorum; sed nescio an non celebrandus sit maxime propterea, quod consideraverat speculum sæpe et diligenter. Quem librum si tu cognosceres, o Æmiliane, et non tantum incubuisses arvo et glebis, sed etiam

est e Lexicis. *J. Bosscha.*—1 Al. *oppositum.*—2 Facile foret mutare in *accendant:* nec opus tamen. cf. ad Met. lib. II. p. 145. b. *J. Bosscha.*—3 Sic Mss. Florent. duo et D'Orv. In aliis et Edd. permultis *arquus.* Mihi nihil interesse videtur; licet Heins. ad Ovid. Met. lib. XI. vs. 590. dicat Nonii distinctionem inter *arcum,* fornicem, et *arquum,* iridem, observatam esse ab Apuleio in Apol. *arquus in nubibus.* cf. ad l. de Mundo p. 308. *Id.* Vid. Not. Var.—4 Mss. Florent. Pith. *duos Soles.* Quos *duo Soles* vocat Apul. 'geminatus Sol' dicitur Ciceroni, 'geminus Sol' Ammiano Marc. cf. Pric. *J. Bosscha.*—5 Ms. D'Orv. *ejusdemmoda.* Groslot. in marg. *ejuscemodi.* Id.—6 Flor. 2. *admirabilis.* Elmenhorstius.—7 *Propter hæc.* Flor. *propter hoc.* Elmenhorstius. Consentiunt Mss. alii; quare ita edidi cum Elmenh. Pric. Scriv. Flor. *J. Bosscha.*—8 Ms. D'Orv. *illum.* Id.—9 Voculam *ac,* quæ exciderat, ex Rom. restituimus: et a prava distinctione male affectum locum sanavimus. *Casaub.* *An non modo.* Sic Ms. Pith. cum Edd. ante Colv. qui tacite cum Vulc. Ed. pr. ejecit *an.* Sed melius Scal. et Casaub. cum seqq. *ac.* Ms. D'Orv. *at,* quod

NOTÆ

g *Appositum fomitem accendunt*] Hinc ustoria dicuntur illa specula. Mira narrantur de Archimedeis speculis, quorum ope clarissimus ille Mathematicus Marcelli Syracusas obsidentis naves ex maxima quidem distantia incenderit. Sed illa vix fidem apud doctos inveniunt. Casaubonus hic legit: *oppositum,* non *appositum,* melius, mea quidem sententia.

h *Uti arcus in nubibus varie* [*varii*] Irides, quarum rationem omnem adeo clare et accurate persecutus est Cartesius, ut ejus explicationi quicquam addere sit facem admovere soli.

i *Et duo soles æmula similitudine visantur*] Aliquando tres quatuorve. Ejusmodi ab Aristotele παρήλιοι vocantur. Hæc phænomena explicant physici, et egregie inter ceteros supra laudatus Cartesius in Meteoris.

k *Quæ tractat volumine ingenti Archimedes Syracusanus*] Tzetzes inter alia Archimedis memorat Κατόπτρων Ἐξάψεις, Incensiones Speculorum: quem fortasse librum Apuleius hic innuit: sed periit ille, ut et plurimi alii.

l *Ac non modo campo et glebis, &c.*] Agriculturæ: erat enim Æmilianus ille agricola rusticus.

etiam abaco et pulvisculo [m] te dedisses; mihi istud crede, quanquam teterrimum os tuum minimum [1] a Thyesta tragico [n] demutet, tamen profecto [2] discendi cupidine, speculum inviseres, et aliquando, relicto aratro, mirarere tot in facie tua sulcos rugarum.[o] At ego non mirer, si boni consulis me de isto distortissimo vultu tuo dicere, de moribus tuis multo truculentioribus reticere. Ea res est: [3] præter quod [4] non sum jurgiosus,[5] etiam libenter te, nuper usque,[6]

tabulæ et arenulæ, crede mihi, quamvis ista turpissima facies tua perparum dissimilis sit faciei Thyestæ tragici, certe tamen inspiceres speculum desiderio discendi, et, dimittens aratrum, admirareris aliquando tot liras rugarum in tuo vultu exaratas. Sed an ego non admirabor, si non graveris quod ego loquar de tua ista facie contortissima, taceam vero de moribus tuis longe turpioribus? Hæc est ratio: prætorquam quod non amo rixas, ultro etiam nesciri, nisi a paucis diebus, an esses candi-

solet confundi cum *ac*. J. Bosscha.—1 Ms. D'Orv. *minimam*. Id.—2 Vulgo ubique *tum prof.* Colvius. Pro *demutet* Ms. D'Orv. *denutet*. Pro *mirarere* Pith. *mirare* vel *mirere*. J. Bosscha.—3 Fulvius: *Ita res est*. Scioppius in Symb. Aliter Mss. et Edd. *J. Bosscha*.—4 *Præterquam*. Flor. 2. *præter quod non sum*. Elmenhorstius. Delevi *quam* auctoritate Mss. Florent. Pith. D'Orv. quin immo Ed. Junt. post. *J. Bosscha*.—5 Scripserim, *curiosus*. Colvius. An

NOTÆ

[m] *Abaco et pulvisculo*] Geometriæ. Solebant Geometræ figuras in tabula pulvere conspersa exarare. Hinc tabula seu abacus et pulvis pro ipsa Geometria ponitur.

[n] *A Thyesta tragico*] Thyestes Atrei frater fuit; cujus cum uxorem constuprasset, ille vindictæ ergo filium ei suum epulandum apposuit. Quæ feralis cœna Thyestæ fabularum multarum argumentum fuit. At, nisi Æmilianum cum Thyeste comparet vomente post comesum filium (quod schema fœdissimum sane est), non video quorsum spectet comparatio: neque enim tetro fuisse vultu fertur Thyestes. Porro vomitus illius meminit Eustathius ad Iliad. B. et O. atque Etymologus hic a Priczeo citatus: 'Εμεῖα, inquit, τόπος ἐστὶ Μυκηνῶν, παρὰ τὸ ἐμῶ, &c. λέγεται δὲ, ἐπειδὴ ἐκεῖ ἔμεσεν ὁ Κέρβερος ἀνελθὼν ἐκ τοῦ Ἅιδου, ἢ ἐπειδὴ ἐκεῖ ἔμεσεν ὁ Θυέστης φαγὼν τὰ τέκνα αὐτοῦ: 'Emeia locus est Mycenis, sic dictus a verbo ἐμῶ (hoc est, vomo). Sic autem dicitur, ex quo Cerberus egressus ex Inferno ibi vomuit; vel ex quo Thyestes, comesis filiis, ibi vomuit.' Sed allusio illa frigidior. Præterea, nota est Thyestes fabula: non item Thyestes Tragœdus. Suspicatur Pricæus legendum *a Thespi Tragico*, quem non solum fuisse Tragicum, sed et deformitatis captatorem præcipuum probat ex Suida. Certe de eo Horatius in Arte Poëtica hæc ait: 'Ignotum Tragicæ genus invenisse Camœnæ Dicitur, et plaustris vexisse poëmata Thespis, Quæ canerent agerentque peruncti fæcibus ora.' Bourdelotio non displiceret *a Thyade Tragica*. Thyas est Bacchans. Nihilominus locum, quomodo se habet, relinquo, nec quicquam moveo.

[o] *Sulcos rugarum*] Facete, post aratri mentionem.

albus an ater esses,[7] ignoravi;[p] [430] et adhuc,[8] hercule, non satis novi. Id adeo[9] factum, quod et tu rusticando obscurus es, et ego discendo[1] occupatus. Ita et tibi umbra ignobilitatis a probatore[2] obstitit:[q] et ego nunquam studui malefacta[3] cujusquam cognoscere, sed semper potius duxi[4] mea peccata tegere, quam aliena indagare. Igitur hoc mihi adversum te usu venit, quod qui forte constitit in loco lumine collustrato, atque eum alter e tenebris prospectat.[5] Nam ad eundem modum tu quidem, quid ego in propatulo et celebri agam, facile e tenebris tuis arbitraris: cum ipse,[6] humilitate abditus et lucifuga,[7] non sis mihi mutuo conspi-

dus, an niger; ac certe parum adhuc scio. Hoc factum est propterea quod et tu ruri vivendo parum notus es, et ego occupatus sum studiis. Sic obscuritas tuæ ignobilitatis impedivit quominus observareris: et ego nunquam cupivi scire crimina cujusquam; sed semper existimavi satius esse occultare mea delicta, quam investigare aliena. Hoc ergo mihi accidit contra te, quod accidit ei, qui forte versatur in loco illustrato luce, dum alter eum prospicit ex loco obscuro. Eadem enim ratione tu quidem facile observas ex tua obscuritate quid faciam in aperto et frequenti loco: cum tu non possis vicissim a me videri, cum sis occultus propter tuam ignobilitatem,

---

curiosus? Acidalius. Nihil equidem muto, 'hominem minime litigiosum' legas apud Cic. Verr. 4. *Brant.* Sensus est: Conticebo de moribus tuis, quia non rixandi sed mei defendendi causa verba facio, et præterea etiam, quod libenter nuper usque te ignoravi. Non solicitandum itaque *jurgiosus.* J. Bosscha.—6 Ms. cod. *nuper vique.* Colvius.—7 Ms. D'Orv. *albo an autem esse.* Id.—8 Tacite sic edidit Elm. ex 2. Florent. cum Scriv. Flor. A reliquis abest *et.* Id.—9 In promtu foret, conjicere *id ideo:* sed male. Adi modo Oudend. ad Met. lib. VII. p. 571. a. *Id.*—1 Pith. *dicendo,* sed alterum modestius est: et supra se discendi cupiditate frequenter speculum inspicere prædicat Auctor. *Id.*—2 Vid. Not. Var.—3 D'Orv. *malefactum.* J. Bosscha. —4 D'Orv. *p. dixi,* citante etiam ita Lipsio Elect. lib. II. c. 21. *Id.*—5 *Prospectur* corrupte legitur in Ed. Bas. pr. unde in marg. fecit Lips. *prospectatur.* Id.—6 Pith. *tempore.* Id.—7 *Humilitate abdita et lucifuga.* Scrib. *abditus.* Casaubonus. Mss. O. et Edd. ante Vulc. sec. vel tert. *abdita et lucifuga:* sed seqq. Casauboni correctionem amplexi sunt omnes: etsi Putschius, teste Jungermanno in Epp. Gudianis p. 363. eam non probabat, accipiebatque τὸ *lucifuga* adjective, ut apud Lucilium, alios. *Lucifuga* subst. est Met. lib. v.

NOTÆ

p *Albus an ater esses, ignoravi*] Similiter Phædrus: 'Unde illa scivit, niger, an albus nascerer?'

q *A probatore obstitit*] Ita reponit Casaub. ex edit. Romana. Elmenhorstius ex duobus Florent. codd. *a probatione obstitit,* quod in idem recidit, significatque, quod in interpretatione expressimus. Sic dictum *a probatore obstare,* inquit Casaub. ut apud Græcos, κρύπτειν et κρύπτεσθαι ἀπό τινος. Simile etiam est illud Ciceronis 'a Sole obesse.' 'Probator' hic explorator, observator: et 'probatio' exploratio.

cuus. Ego adeo, servosne an habeas ad agrum colendum, an ipse[8] mutuarias operas cum vicinis tuis cambies,[r] neque scio, neque laboro: at tu me scis eadem die tris[9] Œææ[11] manumisisse; idque mihi patronus tuus[2] inter cetera a te sibi[3] edita objecit: quanquam modico prius dixerat, me uno servo comite Œeam venisse. Quod quidem[4] velim mihi respondeas, qui potuerim ex uno tris[5] manumittere, nisi si et hoc[6] magicum est? [431] Tantamne esse mentiendi, cæcitatem dicam an[7] consuetudinem? Venit Apuleius Œeam[8] cum uno servo: dein, pauculis verbis intergarritis:[9] Apu-

et fugias lucem. Ego porro neque scio, neque scire cupio, an tu habeas servos ad colendum agrum tuum, an tu ipse permutes operas tuas cum tuis vicinis. At tu scis me libertatem dedisse tribus servis Œæ eodem die; et tuus advocatus hoc mihi objectavit inter alia, quæ tu ipsum docueras, licet dixisset paulo ante, me venisse Œeam comitatum uno tantum servo. Quod quidem cupio ut mihi respondeas, quo pacto potuerim manumittere tres, ex uno, quem habebam, nisi hoc quoque factum est arte magica? Potestne fieri, ut tanta cæcitas aut potius consuetudo mentiendi cuiquam sit? Apuleius venit Œeam cum uno servo, inquit advocatus: deinde, ali-

p. 355. *J. Bosscha.*—8 Pith. *prime* et *matuarias*. Id.—9 Ita hic quoque Mss. cum Edd. Vic. Junt. Bene, Virgiliano more. V. ad Met. lib. III. p. 179. a. In reliquis *treis*. Id.—1 Ms. Lips. qui hic rursus incipit *Œe*. D'Orv. infra *Eam*. Edd. Junt. Ald. Vulc. Wow. *Œeæ*: ut et mox *Œeam*: ubi Bas. pr. *Œæam*. Vic. *Ææ*. *Eoam* urbem vocat Ptolemæus, quod tamen mendum esse suspicatur Casaub. ad Spartiani Sever. cap. 18. Melius sane *Œam* Plin. v. 4. et Pomp. Mela I. 7. 30. cf. Drakenb. ad Sil. It. III. vs. 257. *Id.*—2 Ignorat Ms. Lips. *Id.*—3 Pith. *a me*. Lips. *tibi*. Male. cf. Scip. Gent. Pro *objecit* Pith. *abjecit*. Id.—4 Pith. *quicquid*. Male. *Id.*—5 Sic, ut et infra, iterum Mss. et Edd. eædem ac supra. *Id.*—6 *Nisi et hoc*. Flor. *nisi si et hoc*, Elmenhorstius. Accedunt Lips. Pith. et alius vet. cod. ni fallor, Fux. Recte: ut sæpe. Vide Oudend. ad Cæsar. I. de B. G. 31. ibique cit. N. Heins. ad Ovid. Her. Epist. IV. vs. 111. In Catal. Burm. lib. III. ep. 242. 'Hunc ignem Veneris, nisi si Venus ipsa Nulla est, quæ possit vis alia opprimere.' *J. Bosscha.*—7 Ms. D'Orv. *aut*. Id.—8 D'Orv. *Epul. Eam*. Coll. Voss. *Oleam*. Pro *servo* Pith. *suo*, pro *dein pauculis verbis* D'Orv. *dictum pauculum*. Id.—9 Ms. liber *interrogatis*. Colvius. Non est nauci hæc lectio, præ illa Mssti *p. verbis interrogatis*. Dixit Apul. 'interrogare' pro 'interjicere,' qua forma

NOTÆ

[r] *An ipse mutuarias operas cum vicinis tuis cambies* [*cambias*] Id est: An tu, cum servos non habeas, neque possis solus agrum tuum colere, cum vicinis æque pauperibus ita paciscaris, ut illi in eo opere te juvent, et tu vicissim eos juves in suo faciendo. 'Cambire' vetus verbum est, quod hic, commutare, significat; alias etiam, pugnare, iter incohare, flectere: unde et 'campso:' utrumque a Græco κάμπτω.

[s] *Œæ*] Urbs est Africæ in ea regione, quam Augylas incolere ait Plinius, lib. v. cap. 4. inter Syrtes Majorem et Minorem.

leius Œæ una die tris manumisit. Ne illud quidem credibile fuisset,[1] cum tribus venisse, omnes liberasse: quod tamen si ita fecissem, cur potius tris servos inopiæ signum[2] putares,[t] quam tris libertos opulentiæ?[u] Nescis profecto, nescis, Æmiliane,[3] philosophum accusare, qui famulitii paucitatem opprobraris: quam ego gloriæ causa ementiri debuissem; quippe qui scirem, non modo philosophos, quorum me sectatorem fero,[4] verum etiam Imperatores[5] populi Romani, paucitate servorum gloriatos.[w] Itane tandem ne hæc quidem legere patroni tui? M. Antonium consularem solos[6] octo servos domi habuisse?[7] Carbonem vero illum,[x] qui

quot verbis effutitis: Apuleius manumisit tres servos Œæ uno die. Ne hoc quidem fuisset verisimile, me venisse cum tribus servis, et eos manumisisse omnes: quod tamen si sic fecissem, quare crederes potius tres servos esse argumentum egestatis, quam tres manumissos esse argumentum divitiarum? Nescis sane, o Æmiliane, nescis, quomodo philosophus sit accusandus, siquidem objecisti mihi paucitatem servorum, quam ego debuissem fingere gloriæ causa; cum compertum haberem non solum philosophos, quorum profiteor me esse sectatorem, sed etiam Duces populi Romani laudi duxisse se habere paucos servos. An tui patroni ne hæc quidem legerunt? M. Antonium virum consularem habuisse domi tantum octo servos? illum

usitatum 'subrogare' pro 'subjicere,' 'substituere.' Sic nimirum egerunt cum optimis quibusque auctoribus pessimi illi scioli, librarios dico, interpolantes pro libitu, quicquid non intellectum satis, vel auribus istis asininis insolens. *Meurs.* Coll. Voss. Cod. Lips. quoque *interrogatis*, sed in alia ejusdem Cod. Collatione notatum id non video. Utut est, vulgata lectio non solicitanda est. Flor. tacite edidit *intergannitis:* de qua variatione vid. ad Met. lib. III. p. 210. b. *J. Bosscha.*—1 D'Orv. *fuisse* ... *omnis.* In eod. deest mox *cur.* Id.—2 Idem *dignum*, et post, *liberos.* Colvius.—3 Mss. Lips. *nesci*, Pith. *Æmilianum*, D'Orv. mox caret *causa.* J. Bosscha.—4 D'Orv. *insectatorem* deletis *me* et *fero.* Id.—5 Coll. Voss. *in patres:* male. *Ne* post *tandem* exulat in D'Orv. *Id.*—6 Al. *solum.*—7 Inverse Ms. Lips. *J. Bosscha.*—8 Idem, *ac*

NOTÆ

[t] *Cur potius tres servos inopiæ signum putares*] Nempe objecerat Apuleio Æmiliani patronus tanquam inopiæ et sordium argumentum, quod tres servos tantum adduxisset Œam. Qui sane numerus servorum illis temporibus exiguus erat, cum nonnulli multa millia eorum haberent.

[u] *Quam tres libertos opulentiæ*] Quia trium servorum manumissio testari videtur plurimos alios superesse hero, qui alias eos non manumissurus fuisset.

[w] *Imperatores populi Romani, paucitate servorum gloriatos*] Quod Apuleius assignat modestiæ Imperatorum Romanorum, verius alii Veterum parsimoniæ, qui Legatis et Imperatoribus non alium famulitii modum statuerunt.

[x] *Carbonem vero illum*] Cn. Carbonem intellige, qui temporibus Sullæ et Marii maxima fuit auctoritate, Marianasque partes secutus est.

rebus potitus est, uno minus?[y] [432] At enim[8] Manio Curio,[9 z] tot adoreis longe inclyto,[1 a] quippe qui ter triumphum una porta[b] egerit:[2] ei igitur[3] Manio Curio duos solos in castris calones[4] fuisse? Ita ille vir de Sabinis, deque Samnitibus, deque Pyrrho triumphator, pauciores servos habuit, quam triumphos. M. autem Cato[c] nihil opertus[5] ut alii de se prædicarent, ipse in oratione sua scriptum reliquit,[6] cum in Hispaniam[7] Consul proficisceretur, tris servos solos ex

vero Carbonem, penes quem summa rerum fuit, habuisse pauciores uno? Manium vero Curium, valde clarum tot victoriis, utpote qui triumphans ingressus est ter per unam eandemque portam: eum, inquam, Manium Curium habuisse tantum duos lixas in castris? Sic ille vir, qui triumphavit de Sabinis, et de Samnitibus, ac de Pyrrho, habuit plures triumphos, quam servos. M. autem Cato, non expectans ut alii id narrarent de se, ipse reliquit scriptum in sua quadam oratione, se duxisse tantum

enim. Colvius. Male: cf. de Deo Socr. p. huj. Ed. 130. *J. Bosscha.*—9 Flor. *Marco Curio.* Elmenhorstius. D'Orv. *Mauro Curio.* Bemb. *Manilio C.* ut et infra. *Marcus Curius* alibi in Mss. vocatur, ut apud Aur. Vict. de Vir. Ill. c. 33. ubi vid. Arntzen. et Bryan. ad Plutarch. in Cat. pag. 329. ubi vocatur Μάρκιος Κούριος, sed e nominis variatione fluxit, quod ibi initio periodi in 2. Codd. legitur Ἦν Μανίου. cf. infra pag. 435. *J. Bosscha.*—1 Rom. Ven. *indito.* Bas. 1. *induto.* Colvius. Coll. Voss. quoque *induto.* J. Bosscha. —2 Excepta Junt. post. Edd. ante Colv. habebant *egit,* qui e Cod. Lips. cum reliquis rescripsit *egerit.* Id.—3 Et hoc editum jam in Junt. post. In reliquis ante Colv. *et igitur.* Ms. Lips. *ei ergo.* Id.—4 Ms. D'Orv. *colones:* male. Pro *ita* Ed. Vic. *at.* et mox *Samnibus.* Pro *Sabinis* Ms. D'Orv. *savinis.* Id.—5 Rom. Ven. Ald. *optuit.* Ms. *opatus.* Colvius. Codd. Rom. Ven. Ald. *nihil opertuit.* Facile est inde veram lectionem eruere: *nihil operivit.* Veteres 'operio' et 'operior' indifferenter protulerunt, ut plurima alia ad illam faciem. *Meurs.* Ms. D'Orv. *oportet.* Nihil mutandum. *J. Bos.* —6 Cf. Scip. Gent. comm. Male *sua* exulat ab Edd. ante Elmenh. qui primus dedit e Ms. Florent. addicentibus ceteris. Pro *oratione* Ms. D'Orv. *operatione.* Pith. *opone.* Id.—7 Mss. Pith. Lips. D'Orv. *Hispania.* D'Orv. *pro-*

NOTÆ

[y] *Uno minus*] Hoc est, septem.

[z] *Man. Curio*] Vide supra, quæ notavi ad hæc verba, 'Serranis et Curiis et Fabriciis.'

[a] *Tot adoreis longe inclyto*] Adorea, ut Glossæ habent, est δόξα ἡ ἀπὸ τοῦ πολέμου, gloria bellica. Sic dicta ab adore, quod est far. Festus: 'Adorea, laus; quia gloriosum putabant, qui farris copia abundabat.' Ego 'adoreis' verti, victoriis; ad rem magis, quam ad ipsum verbum attendens.

[b] *Una porta*] Triumphali nempe, quæ una tantum erat. Cicero in Pisonem: 'Quasi ad rem pertineat, qua tu porta introieris, modo ne triumphali.'

[c] *M. autem Cato*] Cato Censorius, qui et Cato Major dictus est. Hunc enim legimus Consulem cum Valerio Flacco creatum citeriorem Hispaniam sortitum esse; Uticensem vero frustra Consulatum petiisse, quod, virtuti suæ fidens, populo non nimium submisse supplicare voluerit.

urbe duxisse. Quoniam[d] ad villam publicam[8] venerat,[e] parum visum[9] qui[1] uteretur: jussisse[2] duos pueros in foro de mensa[3][f] emi: eos quinque in Hispaniam[4] duxisse. Hæc Pudens[g] si legisset, ut mea opinio est, aut omnino huic[5] maledicto [433] supersedisset, aut in tribus servis multitudinem comitum philosophi, quam paucitatem, re-

tres servos ex Urbe, cum iret Consul in Hispaniam: postquam vero venisset in villam publicam, illos sibi visos fuisse pauciores ad suum usum: ideoque se jussisse comparari duos servos in foro de lapide: et duxisse illos quinque in Hispaniam. Si Pudens hæc legisset, aut abstinuisset penitus ab hac obtrectatione, (ut arbitror,) aut maluisset damnare in tribus illis servis nimiam multitudinem comitum philoso-

ficisceret. Id.—8 Vid. Not. Var.—9 Ms. D'Orv. *jussum.* J. Bos.—1 Schottus l. c. *quo.* Est etiam qui legat *queis.* Sed *qui* utrumque valet et *quo* et *queis;* ut *quicum* pro *quocum* ponitur, et pro *quibuscum,* ut Plaut. Capt. v. 4. 6. *Id.* —2 Vetus liber, *videtur vidisse.* Colvius. Coll. Voss. *videretur jusisse.* J. Bos.—3 Sic Florent. 2. vulgo *de tribus emi.* Elmenhorstius. Non vulgo, ut ait Elm. sed in sola Ed. Vulc. sec. est *tribus.* Vulc. allevit *depenso.* Perperam. V. ad Met. lib. VIII. p. 578. a. Coll. Voss. *in foco demsa.* J. Bos.—4 Ms. D'Orv. *Spaniam.* cf. ad Flor. N. 15. p. 53. b. Statim pro *hæc* Ed. Vic. *hic.* Id.—5 Deest Lips. in quo *supersedisse.* Id.—6 D'Orv. *item:* male. Sexcenties

NOTÆ

[d] *Quoniam*] Casaub. putabat corruptam esse vocem, et factam ex duabus *quom jam.* At Pricæus retinendum censet *τὸ quoniam,* merito. Paulus Festo conjunctus: '' Quoniam' significat non solum id, quod ' quia,' sed etiam id, quod ' postquam;' hac de causa, quod Græcum ἐπεὶ utriusque significationem obtinet.'

[e] *Ad villam publicam venerat*] Villa publica, Δημόσιον καταγώγιον. Straboni lib. v. Δημοσία ἔπαυλις posita fuit in Campo Martio. Usus ejus ad excipiendos Magistratus in Provincias euntes, Legatosque exterarum gentium peregre adventantes. Livius lib. XLIII. ' Macedones deducti in villam publicam extra Urbem, ibique iis locus et lautia præbita:' et lib. XXX. ' Quibus, vetitis in urbem ingredi, hospitium in villa publica, Senatus ad ædem Bellonæ datus est,' &c.

[f] *De mensa*] Similiter Met. l. VIII. ' Collatitia stipe de mensa paratus:' ad quem locum vide quæ annotavi. Addam solum Pollucis locum, quo auctoritate Aristophanis evidenter probatur per ' mensam' intelligendam esse catastam, seu lapidem, in quo venales servi prostabant. Sic habet ille lib. VII. 'Εφ' ὃ δὲ βαίνοντες οἱ δοῦλοι πιπράσκονται, τοῦτο τράπεζαν Ἀριστοφάνης καλεῖ: ' Id autem, super quod ascendentes servi venduntur, Aristophanes mensam vocat.' Male ergo Gentilis ' de mensa' hic exponit, pecunia mutuo sumta, seu nominibus factis apud argentarios. Repugnat locus citatus nostri Apuleii Miles. VIII. Si enim collatitia stipe paratus erat servus ille, quomodo pecunia ab argentario sumta?

[g] *Pudens*] Tannonius Pudens, Æmiliani advocatus.

prehendere maluisset. Idem [6] mihi etiam paupertatem opprobravit, acceptum philosopho crimen, et ultro profitendum. Enim [7] paupertas olim philosophiæ vernacula est, frugi, sobria, parvo potens,[h] æmula laudis,[8] adversum divitias possessa,[i] habitu secura, cultu [9] simplex, consilio benesuada: neminem unquam superbia inflavit, neminem impotentia depravavit,[1] neminem tyrannide efferavit: [2] delicias [3]

phi, quam paucitatem. Ipse etiam mihi objecit paupertatem, crimen sane gratum philosopho, et libenter præ se ferendum. Paupertas enim jamdudum est familiaris philosophiæ, proba, temperans, contenta modico, studiosa laudis, amplexa professionem contrariam opibus, quæ tuto habetur, quæ simplex est in suo ornatu, quæ dat bonum consilium: nullum unquam tumefecit superbia, neminem corrupit libidine,

---

idem vim habet τῶν *item hic, item ille*, et sim. Proprium hoc in primis est Corn. Nepoti. In eod. Cod. male statim *approbavit*. Pro *ultro* Coll. Voss. *iatro*. Id.—7 Rursus hoc nostro Auctori restituendum fuit e Mss. Vulgo *Enimvero*. V. Ind. *Id.*—8 Placet Lipsio *æmula lautis, adversum divitias possessu, hab. sec.* Colvius. *Æmula laudis*, i. e. quæ divites laude æmulari atque ideo in laude vivere studet. Amm. Marc. XXIV. 'Fabricii familiari re pauperes . . . gloria locupletes.' Scriv. marg. Ed. suæ ascripsit *æmula Dis*, i. e. quæ Deos æmulatur, qui 'nulla re ad usum sui indigent,' ut ait Ap. infra p. 439. ubi v. sed hic in orationis serie minus convenit. Ms. Pith. *et æm. l.* J. Bos. Vid. Not. Var.—9 Ed. Vic. *cultus*. Pro *benesuada* Ms. D'Orv. *bonosuada*. J. Bos.—1 Scriv. marg. allevit: Al. *potentia damnavit:* perperam: sed est lectio Codicis, quem possedit Barthius, (vide eum Advers. XV. 7.) complectentem varias sententias ex variis auctoribus excerptas, quas inter quoque hunc Nostri de paupertate locum. Sed ejus Codicis scriptor non ad verbum Apuleium descripsisse, sed ejus modo sensum expressisse videtur. Habet enim: 'Paupertas est thesaurus acceptus philosophis, est cibus sobriis, emula adulationis. Neminem unquam superbia inflavit, neminem potentia damnavit, neminem ad tyrannidem effrænavit.' *Id.*—2 Ms. lib. *effæminavit*. Colvius. Item Coll. Voss. An *effrænavit?* quod est in Cod. Barth. et frequens in hac re verbum. Noster de Phil. Mor. p. 613. Ed. Flor. 'effrænatis cupiditatibus.' Arnob. lib. II. p. 64. 'per omnia libidinum genera effrænatum spargere immensæ cupiditatis ardorem.' Sed bene se habet *efferavit*. cf. de Deo Socr. p. 670. Ed. Flor. et v. ad Met. lib. VI. p. 403. Scriv. ascripsit *ad tyrannidem* e Cod. Barth. ut apud Liv. XXXIII. 29.

NOTÆ

[h] *Parvo potens*] Contenta parvo, quasi quæ possit omnia sibi necessaria parvo consequi. Similiter Virg. Æn. VI. 'Parvoque potentem Fabricium.'

[i] *Adversum divitias possessa* [*divitiis*] *professa*] Sic Casaubonus, quem sequor. In vulgatis est *adversum divitias possessa*, non video quo sensu. Significat autem his verbis, *adversum divitiis professa*, paupertatem ferri in studia et professionem contrariam professioni studiisque divitiarum; puta paupertatem amplecti modestiam, frugalitatem, continentiam, ceterasque virtutes, cum contra opulentia in superbiam, luxum, libidines, atque omnia alia vitia propendeat.

ventris et inguinum neque vult ullas, neque potest.[4] Quippe hæc et alia flagitia, divitiarum alumni solent.[5] Maxima quæque scelera si ex omni memoria hominum percenseas, nullum in illis pauperem reperies:[6] uti contra, haud[7] temere inter illustres viros, divites comparent;[k] sed quemcumque[8] in aliqua laude miramur, eum paupertas ab incunabulis nutricata est. Paupertas, inquam, prisca [434] apud sæcula[9] omnium civitatum conditrix,[1] omnium artium repertrix,[m]

nulli inspiravit feram tyrannidem: neque cupit ullas voluptates gulæ, aut libidines, neque potest eas consequi. Nam, qui nutriuntur in opulentia, consueverunt perpetrare hæc scelera et similia. Si percurras maxima quæque crimina, quorum memoria extat inter homines, nullum pauperem invenies in illis: cum contra vix videas ullos divites inter claros viros: sed, quemcumque suspicimus florentem aliqua virtute, paupertas eum aluit a prima infantia. Paupertas, inquam, illa, quæ antiquis temporibus exstruxit omnes urbes, quæ invenit omnes artes, quæ caret omni delicto,

'Efferavit ea cædes Thebanos Bœotosque omnes ad execrabile odium Romanorum.' Sed h. l. male: ut patet ex præcedentibus ablativis *superbia... impotentia.* Ms. D'Orv. *offeravit.* J. Bos.—3 Ed. Junt. *delicia.* Pro *et ing. neque* Ms. D'Orv. *nec ing. nec.* Id.—4 Vid. Not. Var.—5 *Alumni sunt.* Rom. Ven. Ald. Bas. 1. *alumni solent.* Colvius. Edd. recentes habent *d. alumni sunt*: legebam, *alumna sunt*, haud dubie melius. Sed veram lectionem in Rom. Cod. reperi postea. *Casaub.* Non recte faciunt, qui reprobant lectionem quatuor Codd. Rom. Ven. Ald. Bas. *alumni solent.* Est elliptica locutio, et elegans. *Meurs.* Ms. cod. et Ed. Basil. pro *sunt* habent *solent.* Et recte. Utitur ea voce Plautus aliquoties in eadem significatione. *Brant.* Non bene Edd. Colv. et Vulc. pr. *alumni sunt.* Est qui margini ascripserit *alumnos olent. Alumni solent* scil. facere, perpetrare, per ellipticam locutionem: ut præcessit 'neque vult ullas, neque potest' scil. consequi, vel sim. cf. Perizon. ad Sanct. Min. lib. IV. c. 5. n. 11. *J. Bos.*—6 Margarita poëtica aliter hæc citat: *Nullum in illis; in istis plurima repperies.* Colvius. In Ms. Pith. est quoque *in illis in istis paup.* Ne mutes tamen. Sed *scelera* intellige, sceleratos homines: quare bene sequitur *pauperem*, quod non tam ad verbum, quam ad intellectum refertur; cujus syntaxeos exempla vid. apud Inttpp. ad Liv. IX. 12. citt. a Ruhnk. ad Ter. And. III. 5. 1. 'ubi illic est scelus, qui me perdidit.' *J. Bos.*—7 Vid. Not. Var.—8 Margar. Poët. *si quemcumque.* Colvius. Ms. D'Orv. *s. quem tum.* Ed. Vic. *quæcumque.* Ms. Pith. *incinabulis.* J. Bos.—9 Ms. D'Orv. *præsta ap. sæc.* Id.—1 Barth. Cod. *omn.*

NOTÆ

[k] *Maxima quæque scelera si ex omni memoria hominum percenseas, nullum in illis pauperem reperies: uti contra, haud temere inter illustres viros, divites comparent*] Summa laus hæc paupertatis. Sed causæ magis quam veritati inservit Apuleius: maxima enim scelera perpetrata aliquando invenias a pauperrimis hominibus, et contra laudatissima facinora a divitibus. Verius Terentianus Chremes in Heautontim. 'Ea, quæ in homine dicuntur bona, parentes, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, divitias, perinde esse,' dicit, 'ut illius animus, qui ea possidet: qui uti scit, ei bona: qui non utitur recte, mala.'

[1] *Omnium civitatum conditrix*] Id quidem verum priscis illis temporibus, quibus homines propter egesta-

omnium peccatorum inops,[1] [n] omnis gloriæ munifica,[o] cunctis laudibus apud omnes nationes perfuncta. Eadem enim est[2] paupertas apud Græcos in Aristide justa,[p] in Phocione benigna,[q] in Epaminonda strenua,[r] in Socrate sapiens, in Homero diserta. Eadem paupertas etiam populo Rom. imperium a primordio fundavit;[3] proque eo[s] in hodiernum Diis[4] immortalibus simpulo[5] et catino fictili sacrificat.[t]

quæ larga est omnis gloriæ, quæ consecuta est omnes honores in nationibus cunctis. Nam eadem paupertas apud Græcos justa est in Aristide, in Phocione humana, magnanima in Epaminonda, sapiens in Socrate, facunda in Homero. Eadem paupertas fundamentum jecit Imperii populi Romani ab ipso initio: et sacrificat pro eo Diis immortalibus simpulo et catino fictili ad hunc usque diem. Quod si nunc

perituorum in. Id.—2 Mss. Lips. Pith. *ead. est en.* In Ed. Vic. deest *est.* Id. —3 Ms. D'Orv. *fondavit.* Id.—4 Ms. Pith. *pro qua ego in hodiernis.*—5 In altero Ms. est *simpuvio:* vide Lips. Antiq. Lect. lib. IV. c. 3. *Elmenh.*—6

NOTÆ

tem in unum locum congregati sunt, quo necessitatibus humanis subvenirent: at postea civitates condere, opum et magnificentiæ argumentum simul, et ostentatio fuit.

[m] *Omnium artium repertrix*] Plautus, in Sticho, Act. I. Scen. 3. 'Eo, quia paupertas fecit, ridiculus forem; Nam illa omnes artes perdocet, ubi quem attigit.' Hinc etiam mater artium dicitur, et Artes Paupertatemque iisdem aris coluisse Gaditanos memorant Ælianus Περὶ Προνοίας, et Philostratus, de Vita Apollonii, lib. V. cap. 1.

[n] *Omnium peccatorum inops*] Quia panciora possidet peccandi illectamenta.

[o] *Omnis gloriæ munifica*] Sæpe vanæ gloriæ, in illis præsertim barba tenus et pallio philosophis.

[p] *In Aristide justa*] Valer. Maximus, lib. V. cap. 3. 'Aristides etiam, quo totius Græciæ justitia censetur, continentiæ quoque eximium specimen, patria excedere jussus est,' &c. Vide Plutarch. et Corn. Nep. in ejus Vita.

[q] *In Phocione benigna*] De Phocione idem Valer. Maximus, lib. III. cap. 8. 'Placidi, et misericordes, et liberales, omnique suavitate temperati mores Phocionis, quos optime profecto consensus omnium bonitatis cognomine decorandos censuit.' Corn. Nepos similiter eum bonum appellatum fuisse ait in ejus Vita: idem Plutarchus.

[r] *In Epaminonda strenua*] Egregium ejus fortitudinis exemplum refert Maximus lib. III. cap. 2. quod vide apud illum.

[s] *Proque eo*] Imperio Romano.

[t] *Simpulo et catino fictili sacrificat*] Paulus Festo conjunctus: 'Simpulum vas parvum, non dissimile cyatho, quo vinum in sacrificiis libabatur, unde et mulieres rebus divinis deditæ simpulatrices dicuntur.' Legitur apud alios auctores et simpuvium eodem significatu. Juvenal. Satyr. VI. 'Et quis tunc hominum contemtor numinis? aut quis Simpuvium ridere Numæ, nigrumque catinum, Et Vaticano fragiles de monte patellas Ausus erat?' Quin et 'sym-

[435] Quod si modo judices de causa ista sederent C. Fabricius,[6] Cn. Scipio, Manius[7] Curius, quorum filiæ[u] ob paupertatem de publico dotibus donatæ ad maritos ierunt, portantes gloriam domesticam, pecuniam publicam; si Publicola[w] regum exactor, et Agrippa populi reconciliator,[8 x] quorum funus ob tenues opes a populo Romano collatis sextantibus[9] adornatum est; si Attilius Regulus, cujus agellus[1] ob similem penuriam publica pecunia cultus est;[y] si denique omnes illæ veteres prosapiæ Consulares et Censoriæ et triumphales, brevi usura lucis ad judicium

hujus causæ judices essent C. Fabricius, Cn. Scipio, Manius Curius, quorum filiæ dotatæ ex ærario publico, propter suam inopiam, iverunt ad suos maritos, ferentes secum laudem patriam et pecuniam publicam; si Publicola, expulsor Regum, et Agrippa, qui reconciliavit plebem patribus, quorum pompa funebris instructa est contributis sextantibus a populo Romano propter inopiam eorum; si Attilius Regulus, cujus ager excultus est publico sumtu, ob similem egestatem; postremo, si illæ omnes antiquæ familiæ consulares, et censoriæ, et triumphales, impetrato brevi usu

Prænomine caret Ms. Lips. *J. Bos.*—7 Ms. lib. *Marcus.* Colvius. Ms. D'Orv. *Maurius.* v. supra p. huj. Ed. 430. ubi adde, a Plutarcho in Pyrrho p. 467. vocari quoque Μάνιον. Pro *ierunt* Ms. Lips. *erunt.* J. Bos.—8 D'Orv. *reconsiliator.* Id.—9 Ms. D'Orv. Edd. Vic. Junt. pr. Bas. pr. *extantibus.* Id. —1 *Attilius ... agellus.* Ms. Pith. *Acilius ... angli.* Id.—2 *Illæ vet. pros...*,

NOTÆ

pinium' legas etiam, quod deduci aiunt a Græco συμπίνειν, quod compotare est. 'Catinus' et 'catinum' vas est escarium satis amplum.

[u] *C. Fabricius, Cn. Scipio, Man. Curius, quorum filiæ, &c.*] Vide Valer. Maxim. lib. IV. cap. 4.

[w] *Publicola*] Valerius Publicola, seu Poplicola, qui, ejecto Roma ob nimiam superbiam Tarquinio, Consulatus initium cum Junio Bruto auspicatus est, anno ab Urbe condita 244. Hic, ut ait Valer. Maxim. 'patrimonio ne ad exequiarum quidem impensam sufficiente decessit: ideoque publica pecunia ductæ sunt.'

[x] *Agrippa populi reconciliator*] Menenius Agrippa, qui, prima secessione plebis a Patribus facta, ob eos, qui æris alieni causa vincti a fœneratoribus tenebantur, Patrum ad plebem orator missus, ejus animos flexit, narrato Apologo partium humani corporis de ventre querentium, quod is solus cibos omnes deglutiret: ut refert Livius lib. II. cap. 32. De hoc Agrippa Val. Max. 'Hic, nisi a populo collatis in capita sextantibus funeratus esset, ita pecuniæ inops decessit, ut sepulturæ honore caruisset.' Sextans assis sexta pars est.

[y] *Attilius Regulus, cujus agellus, &c. publica pecunia cultus est*] Primo Punico bello, dum ille, prorogato sibi ob res bene gestas in sequentem annum imperio, in Africa degeret. Rem omnem fusius vide apud eundem Valer. Maxim. lib. IV. cap. 4. citato.

istud remissæ, audirent;[2] auderesne paupertatem philosopho exprobrare apud tot Consules pauperes? An tibi Claudius[3] Maximus idoneus auditor[4] videtur ad irridendam paupertatem, quod ipse uberem et prolixam rem familiarem sortitus est? Erras, Æmiliane, et longe hujus animi frustra es,[5] si eum ex fortunæ indulgentia, non ex philosophiæ censura[6] metiris: si virum tam austeræ sectæ, tamque diutinæ[7] militiæ, non putas amiciorem[8 z] esse coërcitæ mediocritati, quam delicatæ opulentiæ: [436] fortunam, velut tunicam, magis concinnam,[9 a] quam longam probare. Quippe etiam ea si non gestetur, et trahatur, nihilo minus quam[1] lacinia præpendens[2] impedit, et præcipitat. Et-

vitæ, remissæ ad hoc judicium, audirent nos orantes; auderesne objectare paupertatem philosopho coram tot Consulibus pauperibus? Num Claudius Maximus tibi videtur auditor dignus, coram quo derideas paupertatem, quia ipse habet bona copiosa et ampla? Falleris, Æmiliane: et multum aberras ab ejus mente, si de eo judicas secundum indulgentiam fortunæ, non autem secundum severitatem Philosophiæ: si non putas virum tam severæ disciplinæ, et militiæ tam longæ, magis amare mediocritatem intra justos limites arctatam, quam abundantiam delicatam: malle Fortunam, sicut et vestem, potius congruentem, quam longiorem: nam ipsa etiam fortuna, si non feratur, sed trahatur, impedit et impellit in casum, perinde ac

audirent. Ms. Lips. *illi*. Coll. Voss. *audiret*. Pro *auderesne* Ms. Lips. *audireme*. Pith. *audeme*. Id.—3 Idem *Antyclaudius*. Colvius.—4 Excidit Ed. Floridi. Pro *irridendam* Ms. Pith. *initandam*. J. Bos.—5 Ms. Lips. *es frustra*: ut et mox *si ex fort. eum*. Id.—6 Legerim (extrita syllaba) *censu*. Priceus. Male: v. supra ad pag. 421. *J. Bos.*—7 Ms. Pith. *auster s. tamquam d.* Id.—8 *Amicitiorem*. Ms. lib. *amitiorem*. Sed nihil muto. Sic 'pudicitius,' supra hac ipsa Apol. *Colvius*. Symmachus l. iv. Epist. 7. 'Te vero famæ ejus amicitiorem.' Antiqua ἐπένθεσις. supra Noster: 'Tanto pudicitius compositi.' *Pric.* *Amicitiorem* habent Mss. bene multi, et hic, et apud Sallust. Jug. c. 10. prorsus damnante Cortio. Sic supra p. 419. vidimus *pudicitius* corrupte legi in multis Mss. Revocavi itaque lectionem Mss. Lips. et Pith. expressam jam in Ed. Junt. post. *amiciorem* quomodo etiam apud Symmachum l. c. legitur in Ed. Jureti. *J. Bosscha.*—9 D'Orv. *fortuna . . . continuam.* Id.—1 Lego *E. e. s. n. g. sed trah. n. m. quasi*. Elmenhorstius. Melius Elmenh. *sed trah. Trahi* signate extulit. Varro Modio: 'Pallia trahentes.' Vide Casaub. ad Theophrast. περὶ ἀγροικ. *Pric.* Salm. et alius V. D. in marg. *et si ea.* Causam idoneam non video, licet *et*, non *etiam*, sit in Ms. Lips. Iidem VV. DD. cum Lipsio Elmenh. et Lat. Latinio *sed trah.* quomodo legendum censebat etiam Wyttenbachius V. Cel. Et hoc eodem redit: quare nil muto. In Pith. est *gestatur et trahitur*. J. Bosscha.—2 Forsitan rectius

NOTÆ

z *Amiciorem* [*Amicitiorem*] Pro, amiciorem, antiqua epenthesi. Sic Symmachus, lib. iv. Ep. 7. 'Te vero famæ ejus amicitiorem.' Supra Noster: 'Tanto pudicitius compositi,' &c.

a *Fortunam, velut tunicam, magis concinnam, &c.*] Expressit hanc sen-

enim in omnibus[3] ad vitæ munia ùtendis, quicquid aptam moderationem supergreditur,[4] oneri potius quam usui exuberat.[5] Igitur et[6] immodicæ divitiæ, velut ingentia et enormia gubernacula,[b] facilius mergunt, quam regunt:[7] quod habent[8] irritam copiam, noxiam nimietatem. Quin ex ipsis opulentioribus eos potissimum video laudari, qui nullo strepitu, modico cultu, dissimulatis facultatibus agunt, et divitias magnas administrant sine ostentatione, sine[9]

vestis nimium demissa. In omnibus enim, quæ usui sunt ad officia vitæ, quicquid excedit idoneam mediocritatem, superfluum est, et gravat potius, quam juvat. Ergo et nimiæ opes, quemadmodum magna et immania gubernacula, summergunt facilius, quam dirigunt: quia habent abundantiam inutilem et superfluitatem perniciosam. Quin etiam video inter locupletiores illos præcipue laudari, qui celant opes suas, et vivunt sine strepitu, vestiti mediocriter, et administrant ingentes divitias absque jac-

••••••••••••

n. m. quasi lac. propendens. Colvius. Ms. D'Orv. cum Ed. Junt. post. *nihil m. q.* Illud *quam* non mutandum putavi, licet Lips. alleverit quoque *quasi*. Dein Edd. ante Junt. post. *perpendens*. An *perpendĕre*, pro, penitus pendere, humi pendere? ex vi præpositionis *per*. Ms. D'Orv. simpliciter *pendens*, et Scriv. in sna Ed. calamo expunxit *præ*. Male: licinia enim quæ pone pedes humi pendet, non impedit et præcipitat, sed quæ *præ*pendit. Melius Colv. et Lat. Latin. *propendens*. Noster Flor. N. 15. 'crines remulsis antiis et promulsis capronis anteventuli et propenduli.' Sed utrumque æque bonum: quare standum a Mss. *J. Bosscha.*—3 *Etenim omnibus*. Scriptus Codex *Et cum omnibus*. Colvius. Scribendum *etenim in omnibus*. Casaubonus. Ad perspicuitatem sane requiri videtur *in*, quod facile absorberi potuit posteriore syllaba *τοῦ etenim:* quare Casaubonum secuti sunt reliqui; licet in nullo Ms. compareat. *J. Bosscha.*—4 *Supergraditur*. Flor. *supergreditur*. Elmenhorstius. Accedunt D'Orv. Lips. Edd. Elm. Scriv. Flor. Bene. cf. ad Met. lib. x. p. 679. b. *J. Bosscha.*—5 Marg. poët. *exhibetur*. Gellius: 'Cui corpus in tam immodicum luxuriasset, exuberassetque.' *Colvius*. V. c. *usui exhibetur*. Sciopp. in Symbola. Fulviano Cod. addicit Pith. Ms. D'Orv. *exuperat*, i. e. exsuperat: non male: sed pag. præc. 'uberem rem familiarem:' et infra p. 439. *J. Bosscha.*—6 Vet. *igitur etiam*. Colvius.—7 Conjicit Pric. *devergunt*. Ms. D'Orv. *quam regant*. J. Bosscha.—8 Pro *habent* D'Orv. *hunc*, in quo mox deest *ex*. Pro *eos* Pith. *ea*. Id.—9 Ms. D'Orv. *sive ost. sive*. Ed. Vic. *obstent*.

NOTÆ

tentiam Xenophontis: *Αἱ μὲν ποδήρεις ἐσθῆτες τὰ σώματα, αἱ δὲ ὑπέρμετροι περιουσίαι τὰς ψυχὰς ἐμποδίζουσι*: Talares quidem vestes corporibus, immodicæ vero opes animis sunt impedimento. Horatius rem familiarem non tunicæ, sed calceo comparat, Sat. x. 'Cui non conveniet sua res, ut calceus olim, Si pede major erit, subvertet, si minor, uret.'

[b] *Immodicæ divitiæ, velut ingentia gubernacula, &c.*] Hoc est: Nimiæ opes potius mergunt et præcipitant suos possessores, quam eos ad bonam beatamque vitam perducunt; quemadmodum et gubernacula navium, si enormia et immodica sint, facilius eas naves demergunt, quam dirigunt.

superbia, specie mediocritatis pauperum similes. Quod si etiam ditibus[1] ad argumentum modestiæ quæritur imago quæpiam et color paupertatis, cur ejus pudeat tenuiores,[2] qui eam[3] non simulatam,[4] sed vere fungimur? Possum equidem[5] tibi et ipsius nominis controversiam facere: neminem nostrum pauperem esse, qui supervacanea nolit, possit necessaria,[6] quæ natura oppido pauca sunt. Namque is plurimum habebit, qui minimum desiderabit. [437] Habebit enim quantum volet, qui volet minimum.[7] Et idcirco divitiæ non melius in fundis et in fœnore,[8] quam in ipso hominis æstimantur animo: qui si est avaritia egenus,[9] et ad omne lucrum inexplebilis; nec montibus auri satiabitur, sed semper aliquid, ante parta ut[1] augeat,

tatione, absque arrogantia, similes pauperibus specie mediocritatis. Quod si divites ipsi quærunt quandam effigiem et speciem paupertatis ad testandam suam moderationem; quare nos pauperiores pudeat eam vere tolerare, non ficte? Possum equidem disputare adversum te de ipso etiam nomine, et contendere nullum ex nobis esse pauperem, siquidem non cupit superflua, et habet necessaria, quæ valde pauca sunt secundum leges naturæ. Ille enim habebit plurimum, qui perparum cupiet. Nam, qui volet minimum, habebit quantum volet. Ideoque opes non melius expenduntur in agris et in fœnore, quam in ipsa mente hominis: qui, si est inops propter avaritiam, et insatiabilis cujusvis quæstus, ne montibus quidem auri explebitur, sed mendicabit semper aliquid, quod addit iis, quæ acquisivit prius. Quæ quidem vera con-

Id.—1 Ms. Lips. *divitibus:* utrumque est apud Nostrum, sed ubivis variant Mss. Pro *quod* Pith. *q̄*. Ed. Vic. *qua*. Id.—2 Vulg. *tenuioris*. Colvius. Item Mss. Lips. Pith. i. e. *tenuioreis* vel *tenuiores*. J. Bosscha.—3 *Qui ea*. Ita Mss. Pith. Lips. Salm. in marg. Edd. vett. item Pric. et Scriv. Bene. In reliquis est *quod*. *Tenuiores*, scil. nos, *qui . . . fungimur*. Mss. Pith. et Bemb. *eam*, ut edidit Scriv. Bene. Vid. ad Met. lib. III. p. 196. a. *Id*.—4 *Non simulata*. Marg. poët. *simulate*. Colvius. Leg. *non simulato, sed vere*. Alias et *vera*, non *vere* scripsisset. *Acidal*. Non perpetuum hoc est, nam adjectiva et adverbia sic sæpe junguntur. V. Cort. ad Sallust. Jug. 5. 'Cujus in Africa magnum atque late imperium valuit.' Restituimus etiam Plauti Capt. v. 2. 7. 'Recte et vera loquere.' Iterum et tertium 'Consulem se ipse fecit.' Quare hic quoque exquisitiorem Msti Pith. lectionem *simulatam* amplector. Mss. D'Orv. et Bemb. tamen *simulate*, ut edidit Scriv. Reliqui *simulata*. Scriptum fuerat de more *q. eā non simulatā, &c.* Ms. D'Orv. *fungitur*. J. Bosscha.—5 Ita Mss. Pith. Lips. D'Orv. cum Salm. in marg. quod expressum quoque in Ed. Junt. post. Bene. Vulgo *quidem*. Id.—6 Vid. Not. Var.—7 Edd. ante Junt. post. perperam *nolet*. Cuncta hæc *habebit enim . . . minimum* non extant in Ms. D'Orv. Effictum autem esse hunc locum ex Senecæ Epist. 108. 'Quod vult habet, qui velle, quod satis est, potest,' monet Lindenbrog. ad Censorin. de Die Nat. cap. 1. ubi vide alia, in eandem sententiam.' *J. Bosscha*.—8 Inverse Mss. Pith. Lips. D'Orv. *in fœnore et in fundis*. Quo ordine hic editum est, dixit Horat. I. Sat. 2. vs. 25. 'Dives agris, dives positis in fœnore nummis:' item Petron. c. 116. 'trecenties sestertium fundis, nominibusque depositum.' *Id*.—9 Pith. *genus*. Mox pro *aliquid* D'Orv. *aliud*. Id.—1 Sic Mss. et Edd. Elm. et seqq. Reli-

mendicabit. Quæ quidem vera confessio est paupertatis. Omnis enim cupido acquirendi ex opinione inopiæ venit.[c] Nec refert,[2] quam magnum sit, quod tibi minus est. Non habuit tantam rem familiarem Philus,[3][d] quantam Lælius: nec Lælius, quantam Scipio:[e] nec Scipio, quantam Crassus dives: at enim nec Crassus dives,[f] quantam volebat.[4] Ita cum omnis[5] superaret, a suamet avaritia superatus est: omnibusque potius dives visus est, quam sibi. At contra hi philosophi,[6] quos commemoravi,[7][g]

fessio est egestatis. Nam omne desiderium acquirendi proficiscitur ex opinione, quam quis habet suæ indigentiæ. Neque quicquam interest, quantum sit illud, quod tibi deest. Philus non habuit tantas opes, quantas habuit Lælius: neque Lælius, quantas habuit Scipio: nec Scipio, quantas habuit Crassus Dives: sed nec ipse Crassus Dives tantas habuit, quantas cupiebat. Sic, cum vinceret divitiis omnes, victus est a sua ipsius avaritia: et visus est dives omnibus potius, quam sibi ipsi. Sed

quæ *uti.* Id.—2 Pith. *referre.* Id.—3 *Tantam rem familia Philus.* Lego, *rem familiarem,* cum Bas. Ed. Et si quis pro *Philus, philosophus,* facile illi assentio. Nam et hic ipse locus eam lectionem requirere videtur. *Brant.* Operarum vitio nempe in Ed. Colv. legitur *familia.* J. Bosscha.—4 Edd. Colv. Vulc. Wow. *quantum.* Ms. Pith. *quantas.* Id.—5 Sic Mss. et Ed. Junt. post. *Id.*—6 Salm. et alius V. D. ejiciendum putant τὸ *philosophi:* credo, quia nullos, præter Socratem, commemoravit philosophos, proprie sic dictos. Sed philosophos latiori sensu dixit illa priscæ frugalitatis exempla, supra memorata; ut recte interpretatur Florid. Melius ejiceretur *hi* cum Ms. D'Orv. *Id.* —7 Pith. *incommemoravi.* Lips. ignorat mox *ultra.* Pro *fuerunt* Pith. *fuerint.*

NOTÆ

[c] *Cupido acquirendi ex opinione inopiæ venit*] Claudianus: 'Semper inops, quicumque cupit.' Quapropter interroganti cuidam, quo pacto dives fieri posset, respondit Cleanthes: Εἰ τῶν ἐπιθυμιῶν εἴης πένης: Si cupiditatum inops fueris.

[d] *Philus*] De hoc Philo nihil usquam reperio. Apud Livium quidem lib. x. lego Publium Philonem quendam fuisse primum Prætorem ex plebe factum: sed non vocatur Philus.

[e] *Nec Lælius, quantam Scipio*] Africanum intellige: hic enim erat Lælii amicissimus: 'Par veræ amicitiæ clarissimum Scipio et Lælius,' inquit Valer. Maxim. lib. VIII. cap. 8. Cicero: 'Nec me divitiæ movent, quibus omnes Africanos et Lælios multi venalitii mercatores superarunt.'

[f] *Crassus dives*] Is est M. Crassus, qui, a Parthis superatus, interfectus est apud Carras. Romanorum omnium ditissimus fuit: unde ei Locupletis nomen inditum: negabatque divitem quempiam habendum, qui annuo reditu exercitum alere non posset. 'Sed,' ut ait Valer. Maxim. 'eidem postea inopia turpem decoctoris superlationem injunxit: siquidem bona ejus a creditoribus, quia solidum præstare non poterat, venierunt. Ita quoque amara sugillatione non caruit: quia, cum egens ambularet, Dives ab occurrentibus salutabatur.'

[g] *Hi philosophi, quos commemoravi*] Nullos præter Socratem commemo-

non ultra volentes quam poterant, [438] sed congruentibus desideriis et facultatibus, jure meritoque dites et beati fuerunt. Pauper enim fis appetendi egestate,[8] dives non egendi satietate: quippini, inopia desiderio, opulentia[9] fastidio cernuntur. Igitur, Æmiliane, si pauperem me haberi[1] vis,[h] prius avarum esse doceas[i] necesse est. Quod si nihil in animo deest,[2] de rebus extrariis[3] quantum desit non laboro: quarum neque laus in copia, neque culpa in penuria consistit. Sed finge, hæc aliter esse;[4] ac me ideo pauperem, quia mihi fortuna divitias invidit; easque, ut ferme evenit, aut tutor imminuit,[5] aut inimicus eripuit, aut

contra illi philosophi, de quibus locutus sum, jure et merito fuerunt locupletes, et fortunati, non cupientes plura quam poterant, sed habentes desideria opibus suis convenientia. Nam fis pauper inopia desiderandi, locuples autem satietate non indigendi: quia nempe paupertas dispicitur ex appetitu, et abundantia ex satietate. Ergo, Æmiliane, si vis probare me esse inopem, oportet ut ante ostendas me esse avarum. Quod si nihil deficit in mente, non curo quantum deficiat ex rebus externis: quarum neque abundantia conciliat gloriam, neque carentia parit vituperium. Sed pone hæc alio modo se habere, et me idcirco inopem esse, quia Fortuna mihi negavit opes; et (quemadmodum solet accidere) vel tutor meus illas minuit, vel adversarius

Id.—8 Edd. O. et ipsius Elmenh. *fis:* sed Mss. Florent. *sis*, Pith. *sies appdenti.* Pro *non egendi* D'Orv. *vero egendi.* Id.—9 *Quippe qui inopia, desiderio, op.* Scribi debuit, *quippe quia inopia desiderio, opulentia fastidio cernuntur.* Casaubonus. L. *quippe* vel *quippini? Cernuntur* valet *censentur*, seu *æstimantur.* ut lib. de Deo Socr. 'Fac intelligas non modo loci disclusione, verum etiam naturæ dignitate, quæ et ipse neque uno, neque gemino modo, sed pluribus cernitur.' Etiam τὸ *qui* poteris retinere, quod comice abundat. *Acidal.* Sine sensu olim vulgabatur *quippe qui inopia, desiderio, opulentia, fastidio cernuntur.* Locum, quod ad sensum, præclare emendavit Casaub. quem reliqui secuti sunt. Recte quoque Vulc. in marg. *quippe quod, &c.* Sed unice vera est Acidalii conjectura *quippini*, quæ particula sæpius in nostro Auctore corrupta, plus semel ab Oudend. ei restituta est, quod et nos h. l. sine hæsitatione fecimus. Adi Ind. Not. *J. Bosscha.*—1 *Habere.* Sic vulgo. Sed melius Ms. Lips. et Salm. in marg. *haberi*, scil. ab aliis, ut patet e seq. 'doceas.' *Id.*—2 Pith. *desit:* et mox *quam* pro *quantum.* Id.—3 *Extraneis.* Flor. 2. *extrariis.* Vide Indicem. *Elmenhorstius.* Accedunt Mss. Lips. D'Orv. cum Ed. Junt. post. v. Ind. *J. Bosscha.*—4 Sic Ms. cod. et Ven. Ald. male, *aliter se.* Colv. Pith. *hoc.* D'Orv. non habet *esse.* Statim pro *invidit* Pith. *invido.* J. Bos. —5 Ita Mss. et Edd. exceptis Vic. et Casaub. ni fallor, e Rom. Ed. in quibus

NOTÆ

ravit philosophos, quod sciam, nisi intelligamus Curium, Fabricium, Scipionem, atque alia illa priscæ frugalitatis exempla.

[h] *Si pauperem me haberi [habere] vis]* Si vis probare et evincere me esse pauperem, ut fatear et concedam me esse pauperem.

[i] *Prius avarum esse doceas, &c.]* Cum is solum pauper sit, qui plura cupiat quam habet, id est, solus avarus.

pater non reliquit: hoccine homini opprobrari,[6] [k] quod nulli ex animalibus vitio datur, non aquilæ, non tauro, non leoni? Equus si virtutibus suis polleat, ut si æquabilis vector,[l] et cursor pernix; nemo ei penuriam pabuli exprobrat:[7] tu mihi vitio dabis, non facti vel dicti alicujus pravitatem, sed quod vivo [8] gracili Lare, quod pauciores habeo,[9] [m] parcius pasco, levius vestio, minus obsono?[1] Atqui[2] ego contra,[3] quantulacumque tibi hæc videntur, multa etiam, et nimia[4] arbitror, et cupio ad pauciora me[5] coërcere: tanto beatior futurus, quanto collectior. Namque[6]

aliquid mihi abstulit, vel pater meus nullas reliquit: an hoc exprobrandum est homini, quod nulli animalium probro vertitur: neque aquilæ, neque tauro, neque leoni: nempe paupertas? Si equus habeat dotes sibi convenientes, ita ut molliter vehat, et currat velociter; nemo ei vitio dat inopiam cibatus: tu vero mihi exprobrabis, non quod aliquid male fecerim, aut dixerim, sed quod vivam in tenui domuncula, quod habeam pauciores famulos, quod eos alam frugalius, quod dem eis vestes leviores, et emam minus obsoniorum? Ego vero contra existimo hæc plurima esse et nimia, licet tibi videantur pauca, et opto me restringere ad pauciora: futurus eo felicior, quo me coërcebo magis intra angustiores possessiones. Bona enim valetudo

minuit. Infra p. 442. 'crebris liberalitatibus modice imminutum.' De Philos. Mor. p. 615. 'quæ vel imminui possunt, vel fraudibus interire.' *Id.*—6 *Hoccine opprobrari pauperiem.* V. c. *exprobrari.* Scioppius in Symbola. Ejice vocem *pauperiem*, quæ ab interprete. Possis et *Hoccine? homini opprobari paup. &c.* Horat. 'Magnum pauperies opprobrium jubet Quidvis et facere et pati.' *Acidal.* Alii *exprobrari.* Elmenhorstius. Excepto Fulv. Cod. consentiunt libri in *opprobrari*, sed D'Orv. *opprobari.* Pith. *opprobrare.* Infra tamen 'nemo ei pabulum exprobrat.' *Pauperiem* uncis inclusit Scriv. sed prorsus otiosum est, et ferri nequit; quare e textu ejeci: nam si cum Acidalio *hoccine?* absolute dixisset Auctor, scribendum foret non *quod nulli . . . datur*, sed *quæ.* J. Bosscha.—7 Vet. *exprobavit.* Scribe tu, *exprobrabit.* Colvius. Elegantius mihi videtur præsens, quo melius sentiatur vis sequentis futuri *dabis:* licet ex Vet. Cod. fortasse Fux. a viro docto quoque notatum videam *exprobrabit.* J. Bosscha.—8 D'Orv. *vino.* Id.—9 Vid. Not. Var.—1 Aldus, *Obsonor.* Elmenhorstius.—2 Ms. D'Orv. Ed. Vic. *atque.* J. Bos.—3 *Ego contra.* Absunt hæc ab exemplari scripto. *Colvius.*—4 Lib. vet. *etiam minima.* J. Bosscha.—5 Sic Mss. tres. Vulgo *me ad pauc.* Id.—6 Pith. *nam.*

NOTÆ

[k] [*Pauperiem*] Videtur hæc vox a manu Glossatoris in textum irrepsisse.

[l] *Ut si* [*sit*] *æquabilis vector*] Ut passu non inæquali et succussante, sed æquali et uniformi gradiens, molliter vehat sessorem suum.

[m] *Quod pauciores habeo*] Supple, domesticos, famulos; nec quicquam interpolandum. Quæ sequuntur mire quadrant cum hoc intellectu: nec probo quæ hic Pricæus habet, nimis intelligendo nihil intelligens.

animi, ita ut corporis, sanitas expedita, [439] imbecillitas[7] laciniosa est:[n] certumque[8] signum est infirmitatis, pluribus indigere. Prorsus[9] ad vivendum, velut ad natandum, is melior, qui onere liberior. Sunt enim similiter etiam in ista vitæ humanæ tempestate[1] levi sustentatui,[2] gravia demersui. Equidem didici, ea re præcedere[3] maxime Deos ho-

mentis, quemadmodum et corporis, nullis impedimentis oneratur; infirmitas vero impedita est quasi laxiore toga: et opus habere multis rebus est certum indicium debilitatis. Is omnino aptior est ad vivendum, ut et ad natandum, qui magis expeditus est ab onere. Nam simili modo, in hac vitæ humanæ procella, levia conducunt etiam ad sustentandum, gravia vero ad summergendum. Sane didici Deos superare

Id.—7 Ed. Scriv. *imbellitas:* vox, quod sciam, nova. *Id.*—8 Ms. Lips. *certum quod:* unde G. Voss. in marg. fecit *cert. quoque.* Id.—9 V. D. in marg. *porro sicut.* Non placet: nam amat sic Noster τὸ *prorsus,* initio periodi. Flor. N. 3. 'Prorsus igitur ante Hyagnim nihil aliud plerique callebant.' N. 8. 'Prorsus enim non eo inficias:' ibid. extr. 'Prorsus omnes virtutes tuas ita effingit.' cf. et N. 15. de Deo Socr. p. 691. 'Prorsus illius testimonio ferri sententiam.' Infra p. 550. 'Prorsus ut vir bonus dicendi peritus.' p. 551. 'Prorsus in qua ... si Avitum audias.' Pro *vivendum* Pith. *vendum.* Id.—1 *In ista vita humana tempestates.* Vet. edit. *vitæ humanæ temp.* Forte etiam bene legas: *In ista vitæ humanæ tempestate levia sust. grav. dem.* Colvius. *In ista vitæ hum. tempestate.* Quia propius aberat hæc lectio a Romana, ideo eam probavi: nam alioquin sic potius legerim, *etiam in ista vita humana, ut in tempestate.* Casaubonus. *In ista vita, ut in tempestate* conjecit Fulvius. Idem mox: *Proinde gratum habui, cum ad contumeliam diceretis.* Sciopp. in Symb. *In ista vitæ hum. tempestate.* Sic bene emendatum a Lipsio in marg. et Colvio, atque editum a Casaub. Gent. Pric. Flor. *Vitæ* extat in Mss. Lips. Pith. *humanæ* in Edd. O. ante Colv. *humane* in Mss. Lips. Pith. D'Orv. *tempestate* auctoritatem habet Codicis D'Orvill. Colv. edidit cum Vulc. Elm. Scriv. *in ista vita humana tempestates: levia, &c.* atque ita cum Edd. vett. (nisi quod in his *humanæ*) videtur esse in Mss. Florent. Casauboni conjecturam expressit Wow. deleto τῷ *humana.* Salm. et alius V. D. in marg. *sunt enim in ista vita similiter ut in tempestate:* quod nimis abit a vetere et scripta lectione. *J. Bos.* —2 Ms. *sustentu.* Ald. *sustentam.* Colvius. In Ms. erat *sustenta.* In Ald. cod. *sustentam.* Indicium habeo ad veram lectionem, quæ est: *levia sustentæ, gravia d.* Apuleio *sustenta* verbulum est, sicut 'contenta' Arnobio, 'Remissa' Cypriano, 'Deducta' Ciceroni, 'Condita' Censorino. Vide Critici nostri Arnobiani lib. IV. cap. 10. *Meurs.* Errat Colv. et ex eo Meurs. aientes in Ald. Ed. esse *sustentam.* Corrupte enim in ea legitur *sustentavi.* De Lips. Cod. suspecta mihi quoque est Colvii fides: nam ejus Codicis Coll. Voss. et alia ejusdem Msti præbent *sustentui,* ut et Ms. Pith. Non male: sed in vulgata lectione nil mutandum; nedum ut, Meursium secutus, novum verbum Auctori obtrudas. Non absimile est quod Salm. in nostro Auctore de Dogm. Plat. p. 255. b. huj. Ed. legi volebat *conjunctam,* pro *conjunctionem:* sed ibi ex Mss. *J. Bosscha.*—3 V. D. in marg. *præcellere:* sine causa: licet *præcedere*

NOTÆ

[n] *Imbecillitas laciniosa est*] Habet multa impedimenta. Metaphora a palliis ducta: quæ, si præsertim ampliora sint, suis sinuosis rugis impedimento sunt.

minibus,[o] quod nulla re ad usum[4] sui indigeant. Igitur ex nobis, cui quam minimis opus sit, eum esse Deo similiorem. Proinde gratum habui cum ad contumeliam diceretis,[5] rem familiarem mihi peram et baculum[p] fuisse. Quod utinam tantus animi[6] forem, ut præter eam supellectilem nihil quicquam requirerem, sed eundem ornatum digne gestarem, quem Crates[7] ultro divitiis abjectis appetivit![q] Crates, inquam, si quid credis, Æmiliane, vir domi inter Thebanos proceres dives et nobilis, amore hujus habitus, quem mihi objectas,[8] rem familiarem largam et uberem populo donavit:[r] [440] multis servis a sese remotis, solitatem[9] delegit:

homines hoc præcipue, quod nulla re opus habeant ad suum usum. Proindeque illum ex nobis esse magis similem Deo, qui egeat paucissimis. Igitur objiceretis mihi probri loco ornatum mihi acceptum ; me nempe habuisse pro bonis omnibus saccum et baculum: quod utinam essem tam forti animo, ut nihil prorsus expeterem præter illam supellectilem, sed digne ferrem eundem habitum, quem Crates exoptavit opibus sponte amandatis! Crates, inquam, (si tamen fidem habes aliquam mihi, o Æmiliane,) qui vir erat ex optimatibus Thebanis, in sua urbe locuples, et clarus genere, largitus est plebi bona ampla et copiosa, studio hujus ornatus, quem mihi exprobras. Voluit esse solus, amandatis a se plurimis famulis: elegit unicum sci-

hoc sensu apud Nostrum alibi non occurrat; sed bis *præcellere*. Flor. N. 23. et de Dogm. Plat. II. p. 623. Ed. Flor. verum utroque loco, ut et apud alios plerumque, sine casu addito. *Id.*—4 D'Orv. *versum*. Post τὸ *indigeant* in Ms. Lips. rursus est lacuna usque ad verba *Charon nomen est* p. 443. Ed. Flor. *Id.*—5 Vid. Not. Var.—6 Ms. D'Orv. *tanti animi*. J. Bosscha.—7 Vet. *Cratetes*. Colvius. Flor. 2. *Socrates:* male. *Elmenhorstius*. Lips. Cod. ea, quæ hic sequuntur, habet post illa *strepitu viget* p. 446. In eo, ut et Pith. D'Orv. cum Florent. *Socrates*, hic et in seqq. *J. Bosscha.*—8 Pith. *objectus*. Statim pro *uberem* Edd. ante Colv. corrupte *urbem*. Id.—9 Al. *solitarem*.—

NOTÆ

[o] *Equidem didici, ea re præcedere maxime Deos hominibus, &c.*] Hoc in Stoicorum aut Cynicorum potius schola didicerat. Laërtius in Menedemo: Διογένης ἔφασκε Θεῶν μὲν ἴδιον εἶναι μηδενὸς δεῖσθαι· τῶν δὲ Θεοῖς ὁμοίων, τὸ ὀλίγων χρῄζειν· Diogenes dicebat Deorum quidem proprium esse, nulla re indigere: eorum vero, qui Diis essent similes, indigere quam paucissimis.

[p] *Peram et baculum*] Cynicorum gestamina, totamque adeo supellectilem. Auson. Epigram. LIII. de Diogene: 'Pera, polenta, tribon, baculus, scyphus, arcta supellex Ista fuit Cynici, sed putat hanc nimiam,' &c.

[q] *Quem Crates ultro divitiis abjectis appetivit*] De eo plura Noster in Floridis, quem vide infra.

[r] *Rem familiarem largam et uberem populo donavit*] Laërtius in ejus Vita refert, ex Demetrio Magnesio, illum deposuisse pecuniam apud trapezitam, ea conditione, ut, si quidem filii idiotæ essent, eam illis redderet: sin autem philosophi, plebi distribueret:

arbores plurimas et frugiferas[1] præ[2] uno baculo sprevit: villas ornatissimas una perula mutavit: quam[3] postea, comperta utilitate,[4] etiam carmine laudavit, flexis ad hoc Homericis[5] versibus, quibus ille Cretam insulam[s] nobilitat. Principium dicam,[t] ne me hæc ad defensionem putes confinxisse:

Πήρη τις πόλις ἐστὶ[6] *μέσῳ ἐνὶ οἴνοπι τύφῳ*
Καλὴ καὶ πίειρα.

Jam cetera[u] tam mirifica: quæ si tu legisses, magis mihi peram, quam nuptias Pudentillæ invidisses. Peram et baculum tu philosophis exprobrare?[7] igitur et equitibus

pionem, contemtis multis arboribus, iisque fructiferis: commutavit pulcherrimas villas pro una manticula: cujus deinde cum cognovisset utilitatem, carmine quoque celebravit ejus laudes, detortis ad hoc carminibus Homeri, quibus ille laudat insulam Cretam. Recitabo initium eorum; ne credas me excogitasse hæc ad meam defensionem: Mantica quædam urbs est sita in medio nigro fumo seu fastu, Pulchra et pinguis, &c. *Reliqua autem adeo mira sunt. ut, si legisses ea, invidisses mihi potius manticam quam conjugium Pudentillæ. Tu vitio dares philosophis manticam*

1 Al. *fructiferas.*—2 Ms. D'Orv. *pro.* J. Bosscha.—3 Prave Edd. Vic. Junt. pr. Bas. pr. *quem.* Id.—4 Ms. Pith. *comperato humilitate.* Pro *etiam* Ms. Lips. *uno.* Id.—5 D'Orv. *ab hoc Om.* Edd. ante Junt. post. *ad hæc:* contra Mss. *Id.*—6 Versus hi in Rom. Venetaque Ed. Latine leguntur: *Cæruleo in medio quædam urbs est pervia ponto, Pulchra et opima.* Colvius. Vid. Not. Var. —7 *Tu philosophis exprobras* Fulvius. *Sciopp. in Symb.* Alii, *exprobrari.* Elmenhorstius. Forte in Ed. Vulc. sec. est *exprobrari:* in reliquis certe *exprobrare*, vel, *exprobrares.* Elegantem vim infinitivi non perspexisse videtur

NOTÆ

nihilo quippe egere philosophos.

[s] *Homericis versibus, quibus Cretam insulam, &c.*] Hi sunt: Κρήτη τις γαῖ' ἔστι μέσῳ ἐνὶ οἴνοπι πόντῳ, Καλὴ καὶ πίειρα, περίῤῥυτος, &c. Quos imperitus aliquis huc in textum perperam inseruerat: cum Cratetis, non Homeri versuum initium referre voluisse Apuleium pateat.

[t] *Principium dicam*] Ecce tibi omnes illos versus Cratetis de pera, quales in ejus Vita refert Laërtius: Πήρη τις πόλις ἐστὶ μέσῳ ἐνὶ οἴνοπι τύφῳ, Καλὴ καὶ πίειρα, περίῤῥυτος, οὐδὲν ἔχουσα, Εἰς ἣν οὔτε τις εἰσπλεῖ ἀνὴρ μωρὸς παράσιτος, Οὔτε λίχνος πόρνης ἐπαγαλλόμενος πυγῇσιν, Ἀλλὰ θύμον καὶ σκόρδα φέρει, καὶ σῦκα, καὶ ἄρτους, Ἐξ ὧν οὐ πολεμοῦσι πρὸς ἀλλήλους περὶ τούτων, Οὐχ ὅπλα κέκτηνται περὶ κέρματος, οὐ περὶ δόξης. Quos versus sic Latine reddidit Laërtii Interpres: 'Est quædam medio constructa urbs Mantica fastu, Pulchra quidem et pinguis, circumflua, rebus egena, Quam nullus parasitus adit, stolidusve penetrat, Deditus aut quisquam damnosis ganeo scortis: Allia sed, panes, ficus, profertque lupinos, Nec pro gloriola capiunt aut sordibus arma.'

[u] *Jam cetera*] Reliqui versus, quos supra retuli.

phaleras, et peditibus clypeos,[w] [441] et signiferis vexilla, et denique[8] triumphantibus quadrigas albas et togam palmatam.[x] Non sunt quidem ista Platonicæ sectæ gestamina, sed Cynicæ insignia familiæ.[9] Verumtamen hoc[1] Diogeni et Antistheni[y] pera et baculus, quod regibus diadema, quod imperatoribus paludamentum,[z] quod pontificibus galerum,[a] quod lituus[2] [b] auguribus. Diogenes quidem Cyni-

et baculum? Exprobrares igitur etiam phaleras equitibus, et clypeos peditibus, et signa vexilliferis, ac postremo equos candidos et togam palmis pictam triumphum agentibus. Ista quidem non sunt ornamenta philosophorum Platonicorum, sed sunt ornatus sectæ Cynicorum. Attamen hæc mantica et hic baculus fuerunt Diogeni et Antistheni idipsum, quod diadema est Regibus, quod paludamentum Imperatoribus, quod galerus Pontificibus, quod lituus est Auguribus. Sane Diogenes Cyni-

Fulvius. Ed. Vic. *philosophus*. J. Bosscha.—8 Mss. Lips. Pith. *te denique*. Id. —9 Inverse Ms. D'Orv. *Id.*—1 Ita Mss. et Edd. Casaub. Wow. et seqq. Edd. vett. *ver. hæc*. Pro *et baculus* Ms. Pith. *cum baculis*. Id.—2 Vulgo *lituum*. Elmenhorstius. Edd. nempe Vic. Colv. Cas. Vulc. Wow. Pric. cum Mss. excepto uno Florent. nec male. v. Colv. not. præced. Plutarcho quoque λίτυον dicitur non λίτυος in Rom. p. 67. Ed. Bryan. τὸ καλούμενον λίτυον . . . τοῦτο κ. τ. λ. id in Camil. p. 321. καλεῖται λίτυον. Quia tamen in optima Ed. Junt. post. et aliis vett. multis extat *lituus*, auctoritate Msti Florent.

NOTÆ

[w] *Et equitibus phaleras, et peditibus clypeos, &c.*] Sicut enim illa sunt propria eorum gestamina et insignia, ita pera et baculus philosophorum insigne est, Cynicorum scilicet: e quorum tamen numero non erat Apuleius, sed Platonicorum. Verum, ut causæ serviat, quod erat Cynicæ familiæ peculiare, omnibus indiscriminatim philosophis tribuit.

[x] *Triumphantibus quadrigas albas et togam palmatam*] Hic erat ornatus triumphantium. Livius etiam meminit tunicæ palmatæ, lib. x. 'Eis viris, quos vos sellis curulibus, toga prætexta, tunica palmata, et toga picta, et corona triumphali, laureaque honoraritis.' Palmatam dictam fuisse a picturæ genere, quod palmas imitabatur, ostendit inter cetera numisma Augusti, cujus figuram expressit ad hunc locum Pricæus.

[y] *Et Antistheni*] Hujus fuit discipulus Diogenes, ab eoque peræ et baculi usum didicit.

[z] *Paludamentum*] Erat insigne pallium Imperatorum. Nonius ait 'paludamentum' etiam dici chlamyda.

[a] *Galerum*] 'Galerus' etiam dicitur; estque pileus rotundus, sic dictus, ut ait Varro, a galeæ similitudine. Erat prope peculiaris sacerdotibus. Solus flamen Dialis album habebat galerum, si Gellio credimus.

[b] *Lituus*] 'Lituus' baculus erat extrema parte incurvus, quo Augures utebantur, dum avium volatum contemplarentur. Est præterea 'lituus' Festo 'buccinæ genus incurvum, gracilem edens sonum, quo in bello utebantur.' Horat. Ode 1. 'Multos castra juvant, et lituo tubæ Permistus sonitus,' &c.

cus, cum Alexandro Magno [3] de veritate regni certabundus,[c] baculo vice sceptri [4] gloriabatur. Ipse denique Hercules invictus, (quoniam hæc tibi, ut quædam mendicabula, animi sordent,) [5] ipse, inquam, Hercules lustrator orbis, purgator ferarum,[6] gentium domitor; is tamen [7] Deus cum terras peragraret, paulo prius quam in cœlum ob virtutes ascitus est, neque una pelle [8] vestitior fuit,[d] neque uno baculo comitatior. Quod si hæc exempla nihili putas, ac me non ad causam agendam, verum ad censum disserundum vocasti; [9] [442] ne quid tu rerum mearum nescias, si tamen nescis, profiteor [1] mihi ac fratri meo relictum a patre HS. vicies,[e] paulo secus: [2] idque [3] a me longa peregrinatione, et diutinis studiis, et crebris liberalitatibus modice imminutum. Nam et amicorum plerisque opem tuli, et magistris plurimis gratiam retuli, quorundam etiam filias

cus, contendens cum Alexandro Magno uter verius esset rex, ostentabat baculum suum loco sceptri. Denique Hercules ipse invictus (si quidem nimis fastidis istos veluti quosdam mendicos), ipse, inquam, Hercules, qui peragravit totam terram, et purgavit eam monstris, qui subegit nationes: is, licet Deus esset, dum lustraret orbem, paulo ante quam adoptatus est in cœlum propter sua egregia facinora, non habuit aliam vestem quam pellem, neque ullum alium comitem quam clavam. Quod si spernis hæc exempla, et me citasti non ad dicendam causam, sed ad enumerandos reditus meos, nec tu ignores quicquam ex meis negotiis (si tamen hoc ignoras), declaro palam patrem meum reliquisse mihi et meo fratri vicies sestertium, aut paulo minus: hocque aliquantum attenuatum esse a me longis itineribus, et studiis diuturnis, et largitionibus frequentibus. Adjuvi enim maximam partem meorum amicorum, et remuneravi permultos magistros; dedi etiam dotem filiabus quorundam: nam

cum Elm. Scriv. Flor. ita edidi. *J. Bosscha.*—3 D'Orv. *Al. mane.* Id.—4 Sic Mss. D'Orv. Pith. Edd. Junt. post. Cas. Gent. Pric. In Bas. pr. *vitæ sceptri.* In reliquis *sceptri vice.* Id.—5 Vid. Not. Var.—6 Al. *pugnator f.*—7 V. D. in marg. Ed. Junt. post. *is tandem:* non male. 'Hercules invictus... Hercules gentium domitor... *Hercules* tandem Deus.' Sed malim vulgatum *tamen*, i. e. licet Deus esset, tamen, &c. *J. Bosscha.*—8 Ms. Pith. *pellis.* Id.—9 Vid. Not. Var.—1 Corrupte Pith. *fibrum*, et mox, *fratre.* J. Bos. —2 Ed. Junt. post. *HS. XX. quod est vicies.* Edd. Junt. pr. Ald. Bas. *viginti.* Id.—3 Ed. Vic. Ven. *id quod.* Id.—4 Al. *contemtu.*—5 *Quæ nullum*

NOTÆ

[c] *De veritate regni certabundus*] Id est, dum contenderet se verius esse regem, quam Alexandrum.

[d] *Neque una pelle vestitior fuit*] Pellis illa spolium erat Nemeæi leonis, ab ipso Hercule interfecti.

[e] *HS. vicies*] Quinquaginta millia scutorum coronatorum, quorum unumquodque triginta quinque solidos continet, juxta Budæi supputationem in De Asse.

dote auxi: neque enim dubitassem equidem vel universum patrimonium impendere, ut acquirerem mihi, quod majus est, contemtum[4] patrimonii.[f] Tu vero, Æmiliane, et id genus homines, uti tu es, inculti et agrestes, tanti revera estis, quantum habetis: ut arbor infœcunda et infelix, quæ nullum fructum[5] ex sese[6] gignit, tanti[7] est in pretio, quanti lignum ejus[8] in trunco. Attamen[9] parce postea, Æmiliane, paupertatem cuipiam objectare, qui nuper usque agellum Zarathensem,[1 g] quem tibi unicum pater tuus reliquerat, solus uno asello, ad tempestivum imbrem,[h] triduo exarabas. Neque enim diu est,[2] cum te crebræ mor-

sane non fuissem veritus insumere vel omnes meas opes, ad comparandum mihi contemtum opum, qui præstantior est ipsis opibus. Tu autem, Æmiliane, et homines tui similes, horridi et rustici, tantum reipsa valetis, quantum possidetis bonorum: quemadmodum arbor sterilis et infelix, quæ nullum fructum profert, tanti æstimatur, quantum valet lignum, quod est in ejus caudice. Sed tamen desine deinceps exprobrare cuiquam egestatem, o Æmiliane, qui usque nuper arabas solus unico asino, spatio trium dierum, sub impendentes pluvias, parvum agrum Zarathensem, quem tuus pater reliquerat tibi solum. Nam non ita pridem est, ex quo frequentia

fructum, &c. Quæ arbor infelix? quæ nullum fructum ex sese gignit. Quin manifeste vides hæc a manu glossographi. Transtulit autem ex Festo, qui scribit, Catoni arbores infelices, quæ fructum non ferunt. *Wower.* Dele hæc cum Woweric. *Elmenhorstius.* Uncis inclusere Elm. et Scriv. sed agnoscunt Mss. et Edd. O. Quod si pari modo in antiquos auctores, Nostrum in primis, (vid. Pric. ad Apol.) temeraria falce grassari, et omnia, quæ nostro sensui abundant, rescindere vellemus; næ, illa larga messis fuerit. Immo τὸ *infelix*, quid aliud est, quam *infœcunda?* Alterutrum igitur expunge, si lubet: sed Auctorem integrum non reliqueris. *J. Bosscha.*—6 Scriv. et Flor. *ex se:* contra Mss. Veram lectionem hic revocavit Ed. Bip. *Id.*—7 Ms. Pith. *tandem.* Groslot. *tanto:* sed respondet seq. *quanti.* Id.—8 Ex uno Ms. notatur *est.* Id.—9 D'Orv. *ac tamen.* Id.—1 Ed. Vic. *Zathar.* Vir doctus margini Ed. Pric. ascripsit *f. Sabratensem.* Memoratur sane a Ptolemæo *Sabrata,* inter Numidiæ urbes, ibique hanc orationem esse habitam infra monebimus: sed *Zaratham,* seu *Zarattham,* inter Mauritaniæ Cæsariensis oppida recenset idem Ptolemæus. Librorum omnium, et hic et infra, consensus conjecturæ locum dat nullum. *Id.*—2 Rom. *divem.* Bas. 1. Venet. Ald. *divitem.* Colvius. *Neque nunc diu est* Fulvius. Mox v. c. *Charon numen est.* Et

NOTÆ

[f] *Contemtum patrimonii*] Sic legendum, auctore Lipsio, sed præfigenda virgula. Mss. et editiones pleræque habent *contemtu,* perperam. Hæc corruptio fluxerit ex omissione tituli super *u,* positi hoc modo *contemtū.*

[g] *Agellum Zarathensem*] Ζάραθα Ptolemæo urbs est Mauritaniæ Cæsariensis.

[h] *Ad tempestivum imbrem*] Hoc est, dum adhuc impenderent imbres, post in sulcos casuri. Virgil. in Georg. 'Incumbere aratris Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.'

tes propinquorum immeritis hæreditatibus[i] fulserunt: unde tibi potius, quam ob istam teterrimam faciem, Charon nomen est.[3][k] [443] De patria mea[4] vero, quod eam sitam Numidiæ et Getuliæ in ipso confinio,[l] meis scriptis ostendisti,[5] quibus memet[6] professus sum, cum Lolliano Avito[m] C. V.[7] præsente publice dissererem, Seminumidam et Semigetulum;[8] non video,[9] quid mihi sit in ea re puden-

funera tuorum consanguineorum sustentaverunt te hæreditatibus, quibus eras indignus: ex qua re appellatus es Charon potius, quam ex tuo vultu fœdissimo. Quantum autem ad meam patriam, quoniam demonstrasti eam positam esse in ipso confinio Numidiæ et Gætuliæ, ex meis scriptis, quibus ego declaravi me esse Seminumidam, et Semigætulum, cum publice verba facerem coram Lolliano Avito, viro clarissimo, non dispicio quid sit in ea re, cujus debeat me pudere: sicut neque pudere debuit Cy-

non longe Fulvius: *qua ratione vitam vivere instituerit.* Et mox: *quippe illis terra alumna.* Scioppius in Symbola. Edd. Vic. Junt. pr. *divem.* J. Bosscha.—3 Flor. et Fulvii lib. *Ch. numen est:* male. *Elmenh.* Mss. D'Orv. et Pith. quoque cum Edd. Junt. pr. Bas. pr. *numen*, ut solent hæ voces confundi. v. Ind. Ceterum locum a prava distinctione vindicavit Casaub. sed corrupit rursus Scriv. revocanda interrogationis nota. *J. Bos.* Vid. Not. Var.—4 Periodum longiusculam et subobscuram, et nonnihil etiam corruptam, ita lege, ita distingue: *De patria mea vero, quod eam sitam Numidiæ et Gætuliæ in ipso confinio meis scriptis ostendisti, quibus memet professus sum, cum Lolliano Avito C. V. præsente publice dissererem, Seminumidam et Semigætulum: non video q.* omnia plana et aperta. *Casaub.* Hanc periodum excudi jussimus ad emendationem Casaubonianam, nam in prioribus libris confusior erat. *Pric.* Incipit hic tertio Ms. Lips. Bene locum rursus distinctione sanavit, et emendavit Casaub. *J. Bosscha.*—5 Flor. 2. *ostendi, scis quibus.* Elmenhorstius. Casaubono, emendanti *ostendisti*, reliqui sunt obsecuti: cum antea legeretur *ostendi scis*, ut habent Mss. nisi quod Florent. ex Coll. Lindenbr. *ostendisti scis*, Pith. *ostendis scis.* Sane nisi Æmilianus in accusatione Apuleio patriam exprobrasset, nulla causa erat, cur id h. l. tangeret Auctor. Pro *meis* Pith. *in i.* In *memet* syllabica adjectione caret Ms. Lips. *J. Bosscha.*—6 Addit Ed. Casaub. *verbis* contra Mss. et Edd. ceteras. *Id.*—7 *C. V.* desunt Ed. Junt. post. In Ed. Vic. *Cl.* In reliquis ante Colv. ut et Mss. *cum*, vel, *cū.* Id.—8 Edd. Rom. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. cum Ms. D'Orv. *semigetulam.* Id.—9 Coll. Voss.

NOTÆ

[i] *Immeritis hæreditatibus*] Quas tu non mereris, quibus indignus es. 'Immeritis' hic passivo significatu intelligendum.

[k] *Unde tibi potius, quam ob istam teterrimam faciem, Charon nomen est*] Id est, ex quibus mortibus potius, quam ex tuo teterrimo vultu, inditum tibi nomen est Charontis; quod scilicet tu, quasi alter Charon, propinquos illos tuos Acheronta prætervexeris.

[l] *Numidiæ et Getuliæ in ipso confinio*] Madaura, Apuleii nostri patria, Plinio Africæ proprie oppidum erat.

[m] *Lolliano Avito*] Hunc legimus, apud Capitolinum in Pertinace, fuisse virum Consularem. Citatur ab Ulpiano, l. III. Parag. 2. ff. de Decur. Divorum fratrum rescriptum ad Lollianum Avitum, Bithyniæ præsidem. Consul. fuit sub Antonino Pio. Constat etiam fuisse Africæ Proconsulem.

dum,[n] haud minus,[1] quam Cyro majori,[o] quod genere mixto fuit, Semimedus ac Semipersa.[p] Non enim ubi prognatus, sed uti moratus[2] quisque sit, spectandum: nec qua regione, sed qua ratione vitam vivere inierit,[3] considerandum est. Olitori et cauponi merito est concessum,[4] olus et vinum ex nobilitate soli commendare: vinum Thasium,[q] olus Phliasium.[5r] Quippe illa terræ alumna[6s] multum ad

rum Majorem, quod fuit origine mixta, Semimedus et Semipersa. Nam non est considerandum quo in loco aliquis natus sit, sed quibus sit moribus; neque inspiciendum in qua provincia cœperit vitam degere, sed quo modo cœperit. Jure permittitur hortulano et cauponi laudare olera et vinum ex claritate regionis: puta vinum Thasium, olus Phliasium. Quia nempe terra fertilis, et cœlum imbriferum,

non video enim. Pith. *non vidi ideo.* Ed. Junt. post. *num ideo.* Idem.—1 Mss. Pith. Lips. *aut minus.* Id.—2 *Ubi prognatus, sed ut moratus.* Ms. llb. *prognatur, sed ubi moratus.* Colvius. Utroque loco *ut* habent Ms. Pith. et Edd. Rom. Vic. contra Ms. D'Orv. bis *ubi.* Legendum cum Wower. Elmenhorst. Scriver. Flor. *ubi . . . uti.* De sententia v. Toll. ad Auson. Cæs. 21. *J. Bosscha.*—3 Wowerius et Fulvius: *vitam v. instituerit.* Elmenhorstius. Non Wower. sed Fulv. legit *instituerit.* v. Sciopp. supra. Wow. *inierit*, ut vulgo. *J. Bosscha.*—4 Ms. D'Orv. *lege conc.* male: non lege, sed usu et hominum consuetudine, talia conceduntur. *Id.*—5 Pith. *Thars. . . . Philias.* Id.—6 Male in prioribus edd. *terra.* 'Alumna terræ τὰ ἐκ γῆς φυόμενα.' *Casaub.* Fulv. Cod. *illis.* Wowerius. Fulvius *quippe illis terra al.*

NOTÆ

[n] *Non video, quid mihi sit in ea re pudendum*] Objiciebat igitur Æmilianus tanquam pudendum, ex soli ambiguitate avorum etiam ambiguitatem inferens. Sic Plautus in Persa: 'At hercle te hominem et sycophantam et subdolum! Qui huc advenisti nos captatum, Migdilybs, Bisulci-lingua, quasi proserpens bestia.'

[o] *Cyro majori*] Hic fuit Astyagis, Medorum Regis, ex filia nepos. Dicitur autem Major, ut distinguatur a Cyro, Artaxerxis Mnemonis fratre, qui Cyrus Minor et Cyrus Junior est appellatus.

[p] *Quod genere mixto fuit, Semimedus ac Semipersa*] Patre enim ortus est Cambyse Persa, matre vero Mandane Meda. Hinc etiam 'mulus' dictus est ab oraculo, quod refert Herodotus, in Cyropædia: 'Αλλ' ὅταν ἡμίονος βασιλεὺς Μήδοισι γένηται: 'At cum jam mulus Medis rex imperitabit.'

[q] *Vinum Thasium*] Ex Thaso, Maris Ægæi insula, Thraciæ adjacente, contra Nessi fluminis ostia, quæ generoso vino et præstanti marmore clara fuit.

[r] *Olus Phliasium*] A Phliunte urbe, inter Sicyonium Argivumque agrum sita, omnis generis herbis et fructibus abundante: unde et nomen sortita creditur ἀπὸ τοῦ φλεῖν, quod est, fructibus abundare.

[s] *Illa terræ alumna, &c.*] Hanc lectionem si sequare, voces 'illa' et 'alumna' refer ad vinum et olus, ac passive intellige τὸ 'alumna;' ut sit sensus, nempe, et regio fœcunda, et cœlum pluvium, &c. non mediocriter contulerit ad hoc, ut res illæ (vinum scilicet et olus), quæ aluntur a terra, habeant gratiorem saporem.

[444] meliorem saporem juverit,[7] et regio fœcunda, et cœlum pluvium, et ventus clemens,[8] et Sol apricus, et solum succidum. Enimvero animo hominis extrinsecus in hospitium corporis[9] immigranti, quid ex istis[1] addi vel minui ad virtutem vel malitiam potest? Quando non[2] in omnibus gentibus varia ingenia provenere? quanquam videantur quædam stultitia vel solertia insigniores. Apud socordissimos[3] Scythas, Anacharsis sapiens[t] natus est: apud Athenienses catos, Melitides[4] fatuus.[u] Neque[5] hoc eo dixi, quo me patriæ meæ pœniteret, etsi adhuc Syphacis[w]

et ventus lenis, et Sol clarus, et gleba pinguis plurimum contulerint ad saporem acceptiorem harum rerum, quas tellus nutrit. Verum quid ista possunt adjicere aut detrahere ad probitatem vel improbitatem menti hominis, dum transit forinsecus in diversorium corporis? An unquam aliter evenit, nisi ut diversa ingenia orirentur in cunctis nationibus? quamvis quædam videntur magis celebres aliis stoliditate aut industria hominum. Anacharsis sapiens natus est inter Scythas stupidissimos; Meletides vero stultus, inter Athenienses callidos. Neque tamen dixi hoc ideo, quod pœniteret me meæ patriæ, etiamsi nostra urbs esset adhuc Syphacis: quo tamen

Elmenhorstius. Vid. Not. Var.—7 Ms. lib. *viverit*. Forte, *iverit*. Ad Florida notavi. *Colv.* Coll. Voss. *inverrit*. Ed. Vulc. tert. operarum, credo, errore, *invertit*. J. Bosscha.—8 Ed. Vic. *demens*. Pro *sol* Ms. Pith. *solus*: Id. —9 Ven. Rom. *hospitali corpore*. Colvius, Casaubonus. Edd. Rom. Vic. Ven. accedit Ms. Pith. An leg. *hospitale corporis?* ducta metaphora a tricliniis et cubiculis, quibus advenientes hospites recipiebant, quæ *hospitalia* dicebantur, teste Vitruvio VI. 10. Eadem Græci ξενοδόχια et ξενοκομεῖα dicebant. V. Brisson. de V. S. v. 'Hospitium.' 'Hospitale cubiculum' vocat Liv. I. 58. in historia Lucretiæ. Quoniam tamen eadem *hospitia* dicebantur, quemadmodum inter cubicula in domo Trimalcionis *hospitium* recenset Petron. c. 77. nihil muto. Forte *hospitale* interpretamenti causa ascriptum fuerat. Ms. D'Orv. *hospitiis*. J. Bosscha.—1 Ed. Casaub. *est istis*: typothetæ errore. *Id.* —2 Ms. Pith. *quando ut*. Mox pro *quædam* Ms. D'Orv. *quadam*, Florent. *quidam*: quia sequitur *insigniores*: male. vid. inttpp. ad Liv. IX. 12. *Id.*—3 Ms. D'Orv. *secord.* ut aliquoties variatur. *Id.*—4 Ut Gr. Μελιτίδης: non *Miletides*, ut vulgo. *Casaub.* Varie hoc nomen scribunt Edd. vel *Meletides* ut Junt. post. Ald. Bas. sec. Cas. Vulc. sec. tert. Pric. Elm. Scriv. Flor. vel *Miletides* ut Vulc. pr. Colv. Gent. vel *Melitides*, ut recte Edd. Vic. Junt. pr. Bas. pr. Wow. cum Ms. Lips. In Pith. *Maletidens*. J. Bosscha.—5 Mss.

NOTÆ

[t] *Apud socordissimos Scythas, Anacharsis sapiens, &c.*] Phædrus: 'Si Phryx Æsopus potuit, Anacharsis Scytha Æternam famam condere ingenio suo; Ego, quem Pierio mater enixa est jugo,' &c. Anacharsis Gnuri filius, Caduidæ vero Scytharum Regis frater fuit. Exprobranti ipsi Attico (ut refert Laërtius, in ejus Vita) quod Scytha esset, 'At mihi,' ait, 'dedecori est patria, sed patriæ tu.'

[u] *Apud Athenienses catos, Meletides fatuus*] De eo proverbium, 'Meletide stultior.'

[w] *Syphacis*] Numidiæ Regis, qui, cum, contra promissam Romanis fi-

oppidum[6] essemus: quo tamen victo, ad Masinissam regem[7] munere populi concessimus,[8] ac deinceps, veteranorum militum novo conditu,[9] splendidissima colonia sumus.[x] In qua colonia patrem habui[y] loco principe[1] duumviralem,[z] cunctis honoribus perfunctum: [445] cujus ego locum[a] in illa republica,[2] exinde ut participare curiam[b] cœpi, nequaquam degener, pari spero[3] honore et existima-

superato, venimus in ditionem Regis Masinissæ, dono populi Romani; et postea facti sumus clarissima colonia militum veteranorum, nova divisione agrorum: in qua colonia habui patrem, ortum primario loco, qui fuit Duumvir, et gessit omnes Magistratus. Cujus vicem ego impleo in illa Republica, ex quo admissus sum in Curiam, cum simili honore et fama, ut spero, nullatenus degenerans ab eo. Quare

Florent. D'Orv. *nec.* Ed. Vic. *nec. hæc.* Id.—6 Alii *oppidani.* Elmenhorstius. Jan. Gruterus in marg. Ed. Colv. conjecit *oppidani:* sed male. Mox: 'splendidissima colonia sumus.' *J. Bosscha.*—7 Ms. D'Orv. *regere.* Id.—8 Vid. Not. Var.—9 Al. *n. conditi.*—1 Al. *loco principis.*—2 Sic Mss. O. Vulgo *in ea rep.* Mox D'Orv. *ipsum* pro *exinde.* J. Bosscha.—3 *Neq. degeneri, pari spero.* Sic V. C. *Sciopp. in Symb.* Pith. *degeneri patri.* D'Orv. *sper* pro *spero.*

NOTÆ

dem, Hannibalis partes secutus esset, a Masinissa victus captusque est, et ad Scipionem vivus perductus, ac deinde ductus in triumphum, post carcere clausus vitam finivit inedia, regno ejus a Scipione Masinissæ dato.

[x] *Veteranorum militum novo conditu, splendidissima colonia sumus*] 'Conditus' est assignatio seu divisio agrorum; inde conditores dicti, quorum id munus in Coloniarum deductionibus. Splendidissimam Coloniam proprie dixit; hoc enim vulgo honoris vocabulum Coloniis attributum legimus. Cic. Philippica v. 'Mutinam, firmissimam et splendidissimam populi Romani Coloniam,' &c.

[y] *Patrem habui*] Theseum nomine.

[z] *Duumviralem*] Qui fuit Duumvir: hic dignitatis gradus in municipiis coloniisque supremus fuit, et apex ceterorum, ut videre est apud Ulpian. l. I. ff. De albo scribendo, et Panciroll. de Magistrat. Municipal.

[a] *Cujus ego locum, &c.*] Per locum illum ne Duumviratum intelligas, qui Magistratus fuit annuus et electivus, sed famam dignitatemque propriam ejus patris. Apuleium enim ad judicis honorem nunquam evectum ex D. Augustino discimus Epist. v. 'Apuleius enim,' inquit, 'qui nobis Afris Afer est notior, non dico ad regnum, sed nec ad aliquam quidem judiciariam potestatem cum omnibus suis magicis artibus potuit pervenire, honesto patriæ suæ loco natus, et liberaliter educatus, magnaque præditus eloquentia,' &c.

[b] *Participare curiam*] Id est, in Decurionum ordinem asciscì: absque quo non potuisset evehi ad Duumviratum, ut patet ex Paulo l. VII. Paragr. 2. ff. de Decurionibus. Decurionum munus, officia varia, et onera, ac vicissim privilegia vide in Notis Gothofredi ad Titulum codicis de Decurionibus et filiis eorum, et qui Decuriones, &c.

tione,[4] tueor. Cur ergo[5] illa protuli? ut mihi tu, Æmiliane, minus posthac succenseas: potiusque ut veniam impertias, si per negligentiam forte[6] non elegi illud tuum Atticum Zarath,[7] [c] ut in eo nascerer. Nonne vos puditum est, hæc crimina, tali viro audiente, tam asseveranter[8] objectare? frivola et inter se repugnantia simul promere? et utraque tamen reprehendere? Utcumque contraria accusastis;[9] peram et baculum, ob auctoritatem:[1] [d] carmina et[2] speculum, ob hilaritatem: unum

igitur hæc dixi? ut tu, Æmiliane, minus irascaris in me deinceps, sed ignoscas potius, si forte per negligentiam meam non elegi tuum illud Zarath Atticum, ad nascendum in eo. An non puduit vos objicere tam audacter has accusationes coram tali judice? proferre res futiles et contrarias sibi invicem? et tamen redarguere eas omnes? Nonne culpatis in me res contrarias? manticam nempe et baculum propter severitatem: versus vero et speculum, propter lætitiam: unum famulum, quasi hoc

J. Bosscha.—4 Ven. Bas. 1. et 2. *extimatione*. Colvius. Cum Junt pr. *J. Bosscha.*—5 Ed. Vic. *cur ego*. Pro *succenseas* Ms. Pith. *successas*. Id.—6 Non extat in Ms. Lips. In D'Orv. statim *eligi*. Id.—7 Ms. lib. *Zarathe*. Ven. *Zaratē*. Colvius. Vid. Not. Var.—8 Al. *asseverate*.—9 *At non contraria accu.* Lego, *an non*. Colvius. *An non* Fulvius. Mox V. C. *ob austeritatem*. Infra proxime Fulvius legit, *quod ingenti tumultu*. Sciopp. in Symb. Scio veram emendationem, quam suggessit V. C. *An non c. accusatis? peram et baculum ob austeritatem.* Woweriis. Mss. plerique et Edd. ante Casaub. *At non*. Reliquæ *an non*. sed Ms. Pith. *utcumque*. Verissime, et ex stylo Apuleii. i. e. quicquid sit, certe contraria accusastis. cf. Oudend. ad Met. lib. VII. p. 499. b. et vide eundem ad lib. IV. p. 254. b. *J. Bos.* *Accusatis*. Flor. *accusastis*. Elmenhorstius. Duobus Florent. accedunt Pith. et D'Orv. et videtur esse in nonnulla Ed. nam citat ita Calepin. v. 'Parcus:' quare id amplector. Supra 'puditum est:' infra: 'quin ostenditis, quod insimulavistis.' *J. Bos.* —1 V. C. *ob austeritatem*, rectissime. *Scip. Gent.* F. *austeritatem*. Brantius. Fulvii lib. *ob austeritatem*. male. Nam auctoritatem pro severitate hoc loco ponit: ut et Spartianus p. 136. *Elmenh.* Tam late patet notio vocis *auctoritas* (v. Ern. in Cl. Cic.) ut contra reliquos libros eam damnandam non putem. *J. Bos.*—2 Mss. Pith. D'Orv. *et carm. et*, male. *Id.*—3 Ms. *de partis*. Ald. *parci*.

NOTÆ

[c] *Illud tuum Atticum Zarath*] Εἰρωνικῶς. Erat enim Africanum, non Atticum: in hoc est barbaries hujus vocis, quam ridet, quod desinat in aspirationem contra Linguæ Græcæ analogiam; alioqui non est cur hoc vocabulum cujusquam aures offendat magis, quam Ζάρηξ et Ζαρᾶς, quæ sunt nomina locorum in Græciæ penetralibus. Apud Ptolemæum scribitur hoc nomen Ζάρατθα: forsan Apuleius scripserit *Zaratth*: in quo, præter aspirationem, alius etiam est barbarismus, ob geminatam consonantem in fine.

[d] *Ob auctoritatem*] Id est, severitatem, cui mox opponit hilaritatem. Hoc sensu et apud Spartianum legitur. Fulvii liber habet *austeritatem*, quod non improbant Wower. et Gentilis, et ego libens præfero.

servum, ut deparci:[3] tris[4] libertos, ut profusi: præterea eloquentiam Græcam, patriam barbaram. Quin igitur[5] tandem expergiscimini, ac vos cogitatis[6] apud Claudium Maximum dicere, apud virum severum, et totius provinciæ[7] negotiis occupatum?[e] [446] Quin, inquam, vana hæc convicia aufertis?[8] quin ostenditis, quod insimulavistis, scelera immania,[9] et inconcessa[1] maleficia, et arteis[2] nefandas? Cur vestra oratio rebus flaccet, strepitu viget?[3] Aggredior enim jam ad ipsum crimen Magiæ, quod[4] ingen-

sit hominis avari; et tres manumissos, quasi sit prodigi? insuper facundiam Græcam et patriam barbaram? Quin ergo evigilatis tandem, et recordamini vos causam agere ante Claudium Maximum, ante virum gravem, et occupatum negotiis universæ provinciæ? Quin, inquam, removetis ista inania maledicta? quidni probatis id, cujus me accusavistis, nempe enormia crimina, et maleficia illicita, et sceleratas artes? Quare vester sermo valet tantum clamore, sed languescit destitutus rebus? Nam venio jam ad crimen Magiæ, quod, incensum a vobis cum magno stre-

Suetonius Nerone: 'Sordidos ac deparcos esse, quibus impensarum ratio constaret.' *Colv.* Flor. *ut parci.* Elmenh. Ms. Pith. *et dep.* et cum Lips. ac D'Orv. *deparcis.* Ed. Junt. post. autem *parci.* De intensiva particula *de* sæpius monuit Oudend. ad Apul. v. Ind. Locus Sueton. est in Ner. c. 30. *J. Bos.* —4 Sic rursus Mss. ut supra. *Id.*—5 Mss. Lips. *quin ergo.* Id.—6 Contra Mss. ante Colv. editum *at vos.* Pejus ad oram Ed. Junt. post. non nemo scripsit *an vos cog.* Id.—7 Ms. *totius servicicie provinciæ.* Colvius. In Ms. erat *sevicicie provinciæ.* Latet sine dubio mendum. Divinabam corrigendum: *et totius denique provinciæ.* Qui bene animum advertet, videbit quam minime a literarum ductu discessisse. *Meurs.* Florid. 2. *Provincialium negotiis.* At videtur hoc loco Apologiæ excidisse quid: ex fide Meursii enim in Mss. legitur *severiciæ provinciæ, &c.* Hunc locum Barthius etiam tentavit Advers. lib. VII. c. 9. *Pric.* Ipsius Lipsii collatio *seniciciæ*, alia ejusdem cod. *sevicie.* Mihi mera videtur oscitantia librarii, qui τὸ *provinciæ*, per errorem, bis invenerat scriptum. *J. Bosscha.*—8 Ms. Pith. *vana hæc et conv. affertis.* Id.—9 *Quin ostenditis quid ins. sc. immunia.* Exigua mutatione opus, ut sententia constet: *quin ostenditis quod ins. scel. immania:* quin, inquit, frivolis omissis, ad scelera graviora devenitis? èt quæ intendistis crimina capitalia probatis? 'Ostendere,' 'demonstrare,' 'explere,' 'implere,' Jurisprudentibus idem esse quod probare, alibi doceo; quinimo et ipse Apul. infra dixit: 'quæ si omnia palam, ac dilucide ostendero.' Iterum hac eadem oratione: 'expleas, quod es pollicitus.' Arnobius: 'Aperite, monstrate, liquor iste cur detur:' id est, superfundatur altaribus. *Steweck.* *Quin ostenditis* absunt a vet. lib. Paulo post pro *quod*, vulgo est, *quid.* Colvius. Bene correxere Stew. Colv. et seqq. assentientibus Mss. *J. Bosscha.* Vid. Not. Var.—1 Excerpta Pithœi: *Inconcessum semen, illicitas nuptias.* J. Bosscha.—2 Ms. D'Orv. *artis ...fleccet.* Id.—3 Sequuntur jam in Cod. Lips. ea, quæ supra dicta sunt de Cratete. Mox pro *enim jam* Pith. *enim nam.* Id.—4 Mirum etiam in Rom.

NOTÆ

[e] *Et totius provinciæ negotiis occupatum*] Apud quem proinde qui præferat accusationes ejusmodi frivolas et inanes, in publica commoda peccet.

ti tumultu, ad invidiam mei, accensum, frustrata expectatione omnium, per nescio quas aniles fabulas deflagravit. Ecquandone [5] vidisti, Maxime, flammam stipula exortam, claro crepitu, largo fulgore, cito incremento; sed enim materia levi, caduco incendio, nullis reliquiis? En tibi illa accusatio,[6] jurgiis inita, verbis aucta, argumentis defecta, nullis post sententiam tuam reliquiis calumniæ permansura:[7] quæ quidem omnis Æmiliano fuit in isto uno destinata, me Magum esse: et ideo mihi libet quærere ab eruditissimis ei advocatis,[8] [f] quid sit Magus. Nam si (quod ego[9] apud plurimos lego) Persarum lingua Magus est, qui nostra sacerdos:[g] quod tandem est crimen, sacerdotem

pitu ad excitandum in me odium, resedit narratione nescio quarum fabularum anilium, decepta expectatione omnium. O Maxime, vidistine aliquando flammam enatam ex stipula, cum arguta crepitatione, amplo lumine, et augmento veloci; sed fluxo incendio, et absque reliquiis, quia concepta fuerat in materia tenui? Habes in ea veram imaginem hujus accusationis; quæ inchoata est rixis, aucta verbis, destituta probationibus, nullas habitura est reliquias calumniæ, postquam tuleris sententiam: quam quidem accusationem Æmilianus eo direxit omnem, ut diceret me esse Magum. Atque idcirco animus est mihi interrogare doctissimos ejus patronos, quid sit Magus? Si enim (ut lego in multis auctoribus) Magus lingua Persica idem est, qui nostra sacerdos; quodnam, quæso, scelus est, esse sacerdotem? et recte

legi *qua:* quod est ineptum. *Casaub.* Ante Casaubon. vulgo legebatur *qua*, contra sensum et Mss. e quibus Pith. *qui.* J. Bosscha.—5 Mss. Pith. D'Orv. *et quandone.* cf. de hac voce Cel. Ruhnken. ad Vell. Pat. II. 14. Pro *stipula* Pith. *stipulam.* Id.—6 *Hem tibi illa acc.* Contra Grammaticorum præcepta, et aliorum scriptorum usum. Scribi enim deberet *Hem tibi illam accusationem.* An vera igitur lectio Cod. D'Orv. *En tibi i. a.?* sic censeo. *En*, habes tali flammæ similem accusationem illam. Ms. Pith. *etenim t. i. a.* Id.—7 *Nullis post s. t. r. c. permansuris.* Ita malim. *Sciopp. in Symb.* Wowerius edidit *permansuris*, quod malebat etiam Crus. Probab. Crit. p. 54. Male: respondere debet casus τοῖς 'inita,' 'aucta,' 'defecta.' 'Accusatio illa nullis reliquiis calumniæ permansura est,' i. e. accusatio illa tota evanescet, ita ut ne reliquiæ quidem calumniæ sint superfuturæ, postquam tu, Maxime Claudi, sententiam dixeris. Sic paulo ante: 'flammam nullis reliquiis.' *J. Bosscha.*—8 *Ejus advocatis.* Ita v. c. et infra: 'incredibili quadam vi cantaminuum polleat.' *Sciopp. in Symb.* Ex vet. *ejus.* Wowerius. Edd. ante Casaub. item Vulc. Wow. *ei.* Bene: modo Mss. addicerent: et, nisi contrarium notare neglexerit Lindenbr. extat revera in Florent. Itaque revocavi. Sic Cic. de Off. I. 10. 'te cuipiam advocatum esse venturum;' et alibi sæpius. *J. Bos.* —9 Pith. *quid ego;* sic statim pro *quod* id. Ms. rursus *quid.* Id.—1 Ms. Pith.

NOTÆ

[f] *Ab eruditissimis ei advocatis*] Per ironiam dicta hæc intellige.

[g] *Persarum lingua Magus est, qui nostra sacerdos*] Lucianus, ἐν Μακροβίοις, in Longævis: Οἱ καλούμενοι Μάγοι, γένος τοῦτο μαντικὸν, καὶ Θεοῖς ἀνα-

esse? et rite nosse,[1] atque scire, atque callere leges cærimoniarum, fas sacrorum, jus religionum? si quidem Magia id est, quod Plato interpretatur θεῶν θεραπείαν,[2] [h] cum commemorat, quibusnam disciplinis puerum regno adolescentem[3] Persæ imbuant.[i] [447] Verba ipsa divini viri[4] memini, quæ tu mecum, Maxime, recognosce:[5] Δὶς ἑπτὰ δὲ γενομένων ἐτῶν [k] τὸν παῖδα παραλαμβάνουσιν, οὓς ἐκεῖνοι βασιλείους παιδαγωγοὺς ὀνομάζουσιν. εἰσὶ δὲ ἐξειλεγμένοι Περσῶν οἱ ἄριστοι δόξαντες ἐν

cognoscere, et intelligere, ac tenere ritus cærimoniarum, jus sacrorum, fas religionum? Si quidem Magia est id, quod Plato exponit ministerium Deorum, cum narrat quibus doctrinis Persæ instruant juvenem filium Regis. Recordor ipsorum verborum viri illius divini, quæ tu, o Maxime, agnosce mecum, sic habentia: Bis septem autem annis elapsis, assumunt puerum ii, quos vocant pædagogos regios. Sunt autem illi quatuor selecti optimi ex Persis, probati per æta-

ritē noscere: male. Ceterum singula singulis respondent, 'nosse leges cæremoniarum, scire fas sacrorum, callere jus religionum:' hinc patet male Lat. Latinium tentasse *ritus nosse*. Pro *callere* Ms. D'Orv. *colere*. Id.—2 Hæc male absunt a Romano cod. vid. Plato in Alcibiade fol. 121. in Charmide fol. 193. *Elmenh.* Desunt Mss. Pith. D'Orv. Primus addidit editor Junt. post. *J. Bosscha.*—3 *Puerum regium adolescentem.* Sic vulgo editur: sed unice verum est quod extat in Mss. Florent. et Pith. quod marg. allevit Salm. forte e Cod. Fux. et edidit jam optimo judicio Scriv. *p. regno adolescentem*, i. e. in spem regni. Non quivis regius puer ita educatur, sed, teste Platone, ὁ παῖς ὁ πρεσβύτατος, οὗπερ ἡ ἀρχή. *J. Bosscha.*—4 Ms. Pith. cum Salm. *ipsius*. Non muto. Memini, ait Auctor, non tantum sensum verborum Platonis, sed *ipsa* verba: τὰ *viri memini* desunt a m. pr. in Ms. D'Orv. *Id.*—*Recognosce dicentia.* Illud *dicentia* an dicemus esse τοῦ ποιητοῦ, an potius subditivum? Suspicari licet fuisse prius proxime sequentia verba Græca Latinis characteribus scripta *dis epta* pro δὶς ἑπτά. Inde manasse hanc vocem sono affinem. *Casaub.* *Mecum recognosce.* Sic Flor. in Aldo est *m. r. dicentia:* male. *Elmenhorstius.* Crusius Probab. Crit. p. 54. reponi vult *dicentis*. Equidem aut antiquæ lectioni acquiescendum, aut penitus ejiciendum verbum arbitror, quod facio cum Wower. et seqq. auctoritate Mss. Florent. Pro Græcis in Mss. D'Orv. Pith. hæc leguntur, *de re nomen* (Pith. *um.*) *et antonite data*. Græca absunt omnia Edd. Junt. pr. Ald. et usque ad ὧν ὁ μὲν μαγείαν quoque Edd. Vic. Bas. pr. cum in Vic. desint quoque διδάσκει δὲ καὶ τὰ βασιλικά. male: sequitur enim: 'inter prima regalia docetur.' *J. Bosscha.*—

NOTÆ

κείμενον παρά τε Πέρσαις, καὶ Πάρθοις, καὶ Βακτρίοις: 'Qui dicuntur Magi, genus est hominum fatidicum et Deorum cultui intentum, apud Persas, et Parthos, et Bactrianos.'

[h] *Quod Plato interpretatur θεῶν θεραπείαν*] In Alcibiade cap. I.

[i] *Puerum regno [regium] adolescentem Persæ imbuant*] Clemens Alexandrin. v. Στρωμάτων ab Ægyptiis hunc morem Persas traxisse ait. Scriver. hic legit *regno*, pro *regium*.

[k] Δὶς ἑπτὰ δὲ γενομένων ἐτῶν, &c.] Verba sunt Platonis in Alcibiadis cap. I. supra designato.

ἡλικίᾳ τέτταρες· ὅ, τε σοφώτατος καὶ ὁ δικαιότατος, καὶ ὁ σωφρονέστατος, καὶ ὁ ἀνδρειότατος. ὧν ὁ μὲν μαγείαν τε διδάσκει τὴν Ζωροάστρου, τοῦ Ὠρομάζου. ἔστι δὲ τοῦτο θεῶν θεραπεία. διδάσκει δὲ καὶ τὰ βασιλικά. **Auditisne,[6] Magiam, qui eam temere accusatis, artem esse Diis immortalibus acceptam, colendi eos ac venerandi pergnaram,[7] piam scilicet, et diviniscientem,[8] jam inde a Zoroastre et Oromaze,[9] [1] auctoribus suis, nobilem, cœlitum antistitam? [1] quippe inter [2] prima regalia docetur: nec ulli temere inter Persas concessum est Magum esse, haud magis quam regnare. Idem [3] Plato in alia sermocinatione de Zalmoxi [4] quodam,[m] Thraci [5] generis, sed ejusdem artis**

tem, hic sapientissimus, alter justissimus, tertius prudentissimus, quartus vero fortissimus: quorum hic [primus] quidem docet Magiam Zoroastri et Oromazi: hic autem est cultus Deorum. Docet vero etiam regias artes, &c. *Vos, qui immerito accusatis Magiam, auditisne eam esse artem gratam Diis immortalibus, quæ optime scit rationem adorandi et reverendi eos, utpote religiosa, et gnara rerum divinarum, quæ inclyta est a temporibus usque Zoroastris et Oromazi suorum inventorum, quæ est sacerdos Deorum? quia scilicet traditur inter prima præcepta, quibus Reges instituuntur: neque permittitur facile ulli Persarum esse Magum, ac non magis quam esse Regem. Idem Plato sic scripsit in alio Dialogo, de quodam Zamolxi originis Threiciæ, sed qui erat peritus ejusdem artis:* Dixit

6 Venet. *audistisne*. Colvius.—7 Ms. Pith. *pergnara*. D'Orv. omittit *scilicet*, otiosam quidem vocem, sed quam sæpissime interserit Noster. V. Ind. *J. Bosscha*.—8 Sic una dictione putavimus scribi debere, ut Divinipotens, et sim. *Colv.* Ms. Pith. *divinis scientem*. J. Bosscha.—9 *Oromazo*. Flor. 2. *Oromaze*. Elmenhorstius. Ms. Pith. *Oramace*. Ed. Vic. *Oromace*. Edd. Junt. Ald. Cas. Gent. Pric. *Oromaze:* bene, et ex Mss. non *Oromazo*. Gr. Ὠρομάζης. Videtur autem Apul. in loco Platonis legisse Ζωροδάστρου καὶ Ὠρομάζου. nam ut nunc apud Platonem est, Zoroaster Oromazæ (*Oromansii* vertit Ficinus) filius perhibetur. *J. Bosscha*.—1 Al. *antistitem*.—2 Rom. Ven. *quippe quæ inter*. Colvius. Flor. *quippe qui:* unde non male Colvius *quippini* fecit. *Elmenhorstius*. Nihil tale habet Colv. sed ut reliquæ Edd. O. *quippe inter*. Scriv. *quippe quæ inter*. Non male tamen *quippeni*, quæ vox creberrime corrupta apud Nostrum; si plures Mss. addicerent: sed reliqui simpliciter *quippe inter*. J. Bosscha.—3 Ms. D'Orv. *item*. Id.—4 *Zamolxi*. Mss. Pith. *Zalenoxi*, D'Orv. *Zalmopi:* ut et infra. Scribendum enim, non, ut vulgo, et hactenus editum, *Zamolxi*, sed *Zalmoxi*, ut apud Herod. IV. 94. Ζάλμοξις. ubi vid. Wessel. et Schweigh. in Var. Lect. et in primis Richter. ad Fabricii

NOTÆ

[1] *A Zoroastre et Oromaze* [*Oromazo*, *&c.*] Zoroastres primus Bactrianorum Rex fuit, idemque Magiæ primus inventor, auctore Plinio, lib. III. cap. 1. Vixit Nini temporibus, cum quo et bellum gessit, quadringentis ante bellum Trojanum annis. De Oromazo nihil apud Auctores reperio. Fuerit forsan aliquis ex Zoroastri posteris. Florentinus codex hic habet *Oromaze*, quod nomen idem esse videtur ac Oromasdes, qui supremus apud Persas Deus est.

[m] *De Zalmoxi quodam*] Hic, Py-

viro,[6] ita scriptum reliquit: Θεραπεύεσθαι[7] δὲ τὴν ψυχήν,[n] ἔφη, ὦ μακάριε, ἐπῳδαῖς τισι. τὰς δ' ἐπῳδὰς τοὺς λόγους εἶναι τοὺς καλούς. [448] Quod si ita est, cur mihi nosse non liceat[8] vel Zalmoxi[9] bona verba, vel Zoroastri[1] sacerdotia?[o] Sin vero,[2] more vulgari, eum isti proprie Magum existimant,[3] qui communione loquendi cum Diis immortalibus ad omnia, quæ velit, incredibili[4] quadam vi cantaminum polleat;

autem, o beate, ipsam quoque animam deliniri quibusdam incantationibus: incantationes autem esse sanctas voces. *Quod si sic se habet, quare non sit mihi fas scire aut sanctas voces Zamolxis, aut cultum Deorum Zoroastri? Sin autem isti putant, secundum opinionem vulgi, eum esse proprie Magum, qui ex communicatione et colloquio Deorum immortalium comparaverit quandam virtutem incantationum, qua possit facere omnia, quæ velit, quantumvis incredibilia; valde miror*

Bibl. Gr. lib. II. c. 14. § 9. *Id.*—5 Al. *Thracii.*—6 Vulc. in marg. *perito:* male. *J. Bosscha.*—7 Lacunam implevimus appositis Platonis verbis ex Charmide. *Casaub.* Græca non comparent in Edd. ante Casaub. nec in Ms. D'Orv. E Florent. nihil notatum video. Sed Pith. *ταεεεπω7ειναι τους λογους,* &c. unde patet, bene vidisse Casaub. quem locum ob oculos habuerit Auctor. Fortasse tamen simpliciter postrema verba inserenda sunt: *τὰς δ' ἐπῳδὰς τοὺς λόγους εἶναι τοὺς καλούς.* Alia ex Platonis Charmide inseri volebat Schottus Obs. v. 15. *τοιοῦτον τοίνυν ἐστὶν καὶ τὸ ταύτης τῆς ἐπῳδῆς· ἔμαθον δ' αὐτὴν ἐγὼ ἐπὶ στρατιᾶς παρά τινος τῶν Θρᾳκῶν τῶν Ζαμόλξιδος ἰατρῶν, οἳ λέγονται καὶ ἀπαθανατίζειν.* *J. Bosscha.*—8 D'Orv. *liceas.* Id.—9 In terminatione *i* consentiunt Mss. et Edd. O. præter Elmenh. qui tacite cum Florido exhibuit *Zamolxis:* male. Terminationem *i* in ejusmodi genitivis 3ae decl. amat Noster. v. ad Met. lib. I. p. 46. Sic ib. lib. II. p. 155. ex Mss. et Edd. vett. a Cel. Ruhnkenio editum *Adoni,* pro *Adonis* vel *Adonidis.* Id.—1 Flor. *Zoraastris.* Vide Eusebium præpar. Evang. lib. I. cap. 7. *Elmenhorstius.* Iterum Elm. cum Florido, accedente hic Scriverio, edidit *Zoroastris* e Mss. Florent. ut ait: nam e Lindenbr. Excerptis contrarium colligas, et est quoque *Zoroastri* in Mss. Pith. et D'Orv. et Edd. reliquis. *J. Bosscha.*—2 Ms. D'Orv. *si vero.* Id.—3 Sic bene Mss. et Edd. pleræque. Sed Vic. *estim.* Junt. pr. Bas. pr. Ald. *æstimant:* ut semper verba illa confunduntur. Adi Oudend. ad Cæsar. de B. Civ. III. 102. coll. de B. Gall. II. 17. *Id.*—4 *Incredibilia.* Melius scripseris *ad omnia quæ velit, incredibili quadam vi*

NOTÆ

thagoræ discipulus ac servus, ad Ægyptios una cum eo penetravit, deinde eorum ritus in suam patriam deduxit, et a suis post mortem Deus habitus est, ut narrat Herodot. lib. IV.

n *Θεραπεύεσθαι δὲ τὴν ψυχήν, &c.*] Eadem fuit Pythagoræ disciplina. Malchus in Vita ejus: *Τὰς ψυχὰς νοσοῦντας παρεμυθεῖτο, τοὺς μὲν ἐπῳδαῖς, καὶ μαγείαις, τοὺς δὲ Μουσικῇ:* 'Ægros animo consolabatur, alios quidem carminibus et magicis rebus, alios vero Musica.'

o *Vel Zalmoxi bona verba, vel Zoroastri sacerdotia*] Id est, incantationes, seu carmina, quæ Zamolxis profitebatur esse bona verba: aut Magiam, quam *Θεῶν θεραπείαν*, cultum Deorum, et, ut supra, cœlitum antistitam ex traditione Zoroastris Persæ nominabant.

oppido miror, cur accusare non timuerint,[5] quem posse tantum fatentur. Neque enim tam occulta et divina potentia caveri potest, itidem ut cetera. Sicarium qui in judicium vocat, comitatus venit: qui venenarium accusat, scrupulosius cibatur: qui furem arguit, sua custodit. Enimvero qui Magum, qualem[6] isti dicunt, in discrimen capitis deducit, quibus comitibus, quibus scrupulis, quibus custodibus perniciem cæcam[7] et inevitabilem[p] prohibeat? nullis scilicet:[8] et ideo id genus crimen non est ejus accusare, qui credit. Verum hæc[9] ferme communi quodam errore imperitorum philosophis objectantur: ut partim eorum, qui corporum[1] causas meras et simplices rimantur, irreligiosos putent, eoque aiant Deos abnuere; ut Anaxagoram,[q] et Leucippum, et Democritum, et Epicurum,[r] ceterosque rerum naturæ pa-

quare non veriti sint accusare hominem, quem confitentur habere tantam potestatem. Nam potestas tam abscondita et divina non potest præcaveri eodem modo ac reliqua. Ille, qui citat homicidam in jus, venit stipatus: qui defert veneficum, sumit cibum cautius: qui accusat furem, custodit sua bona. At, qui vocat in periculum vitæ talem Magum, qualem isti dicunt, quibus stipatoribus, quibus cautionibus, quibus custodibus impedire possit exitium occultum et certum? nullis sane. Atque idcirco non est illius, qui persuasum habet ejusmodi crimen, illud deferre. Sed hæc solent objici philosophis quodam communi errore ignarorum: ita ut existiment illos ex eis, qui investigant puras et simplices causas rerum naturalium, esse impios, dicantque eos ideo negare esse Deos; quales sunt Anaxagoras, et Leucippus, et Democritus, et Epicurus, et reliqui defensores causarum naturalium; illos vero, qui scrutantur

cant. p. Casaubonus. Lege *incredibili.* Acidalius. Flor. et Rom. *incredibilia:* male. *Elmenhorstius.* Casaubonum secuti sunt reliqui. Mss. Pith. et D'Orv. retinent tamen *incredibilia,* et pro *quadam* Pith. *quidam.* J. Bos. —5 Ms. D'Orv. *timuerunt:* et infra *venarium.* Id.—6 Male Stew. *qualem me.* Supra: 'sin vero ... eum Magi existimant ... qui ... polleat.' *Id.*—7 In uno cod. videtur esse *perniciam.* In D'Orv. *pernic. citam,* sed vide Pric. *Id.*—8 *Nullis scilicet.* Glossema putat Groslot. in marg. male: ut patet e seq. 'et ideo,' &c. *Id.*—9 Pith. *v. hoc.* D'Orv. mox *oblectantur.* Id.—1 Fulvius pro, *corporum,* malebat, *rerum,* aut *Deorum.* Scioppius in Symb.

NOTÆ

p *Perniciem cæcam et inevitabilem*] Qualis esset, quæ ab ejusmodi omnipotenti Magia immineret.

q *Anaxagoram*] Qui (ut refert Laërtius in ejus Vita) impietatis accusatus est a Cleone quodam, quod Solem diceret candentem esse laminam, ac penitus ignitam; defensus autem a Pericle discipulo, quinque talentis mulctatus est, et exilio damnatus.

r *Et Leucippum, et Democritum, et Epicurum*] Qui hanc rerum universitatem ex vacuo atomisque conflatam aiebant, quæ fortuito motu inter se modo coalescentes, modo dissidentes, absque mentis ullius providentiæve disponentis necessitate, generationes omnes corruptionesque efficerent.

tronos; [449] partim autem, qui providentiam mundi curiosius vestigant, et impensius Deos celebrant, eos vero vulgo Magos nominent:[2] quasi facere etiam sciant, quæ sciant fieri:[s] ut olim fuere Epimenides,[t] et Orpheus, et Pythagoras,[u] et Ostanes.[3][w] Ac dein[4] similiter suspectata,[5][x] Empedocli Catharmœ,[y] Socrati Dæmonion,[6][z] Platonis τὸ

diligentius providentiam mundi, et vehementius prædicant Deos, vulgo appellent Magos: perinde ac si norint etiam facere ea, quæ noverunt fieri: quales fuerunt quondam Epimenides, et Orpheus, et Pythagoras, et Osthanes. Et postea similiter hæc fuerunt suspecta, Expiationes Empedoclis, Dæmonium Socratis, et Bonum

Vid. Not. Var.—2 Pith. *nō mōtur.* Pro *etiam* D'Orv. *et.* Pro *quæ* Pith. *qui.* J. Bos.—3 Al. *Astanes, Osthanes,* et *Hostanes.*—4 Sic Pith. cum Edd. tantum non omnibus; nam Vic. dat *dehinc,* Flor. *deinde,* ut ascriptum est margini Ed. Casaub. quasi e Cod. D'Orv. *J. Bos.*—5 Ita Mss. Pith. D'Orv. Edd. Rom. Vic. Cas. Wow. Gent. Pric. cum Salm. in marg. At Scriv. *suspectatus est.* In reliquis *suspecta:* sed *suspectatus* habemus quoque Met. l. IV. p. 310. Infra p. 452. 'utrum ad suspectandam Magiam valet.' p. 547. 'non minus suspectans novam domum, quam ipsa jam ob unum divortium suspectanda.' v. Oud. ad Met. l. x. p. 693. a. Cort. ad Sall. Jug. c. 70. *Suspectata* h. l. valet, suspecta vulgo haberi solent. Supra, 'hæc ferme communi quodam errore imperitorum philosophis objectantur.' Male Edd. Junt. Bas. Ald. Colv. *suspecta est.* Id. Vid. Not. Var.—6 Scriv. et Flor. Græcis literis

NOTÆ

[s] *Quæ sciant fieri*] Singulari Deorum providentia, cujus sunt investigatores.

[t] *Epimenides*] Cujus memorantur inprimis somnus quinquaginta septem annorum in spelunca, seu antro Idæo, summa divinationis peritia, et Athenarum peste laborantium expiatio.

[u] *Et Pythagoras*] Plin. lib. XXX. c. 1. 'Certe Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad hanc [Magiam] discendam navigavere, exiliis verius, quam peregrinationibus susceptis. Hanc reversi prædicavere; hanc in arcanis habuere.'

[w] *Et Ostanes*] Duos Osthanes agnoscit Plin. loco modo citato: 'Primus,' inquit, 'extat (ut equidem invenio) commentatus de ea [Magia] Osthanes, Xerxem Regem Persarum bello, quod is Græciæ intulit, comitatus: ac velut semina artis portentosæ sparsisse, obiter infecto quacumque commeaverat mundo.' Et inferius, eod. cap. 'Non levem et Alexandri Magni temporibus auctoritatem addidit professioni secundus Osthanes, comitatu ejus exornatus, planeque, quod nemo dubitet, orbem terrarum peragravit.'

[x] *Suspectata* [*suspecta*] Supple, fuerunt; id est, in suspicionem venerunt, Magiæ scilicet, apud ignaros et vulgus, ea, quæ recenset; καθαρμοὶ nimirum Empedoclis, &c.

[y] *Empedocli Catharmœ* [*Empedoclis καθαρμοὶ*] Expiationes, seu purificationes. Sic restituit Casaubonus, cum ante ineptissime scriptum esset *est Eocli Cathorino.* Casauboni emendationem firmat codex Florentinus, ab Elmenhorstio laudatus. Laërtius porro refert Empedoclem quinque millia versuum scripsisse de Natura et de Expiationibus, seu Καθαρμοῖς.

[z] *Socrati Dæmonion*] Vide infra li-

ἀγαθόν.[a] Gratulor igitur mihi, cum et ego tot ac tantis [7] viris annumeror. Ceterum, quæ [8] ab illis [b] ad ostendendum crimen [9] objecta sunt, vana et inepta et simplicia,[1] vereor, ne ideo tantum crimina putes, quod objecta [2] sunt. Cur, inquit, piscium quædam genera quæsisti? Quasi id cognitionis gratia philosopho facere non liceat, quod luxurioso [3] gulæ causa liceret? [450] Cur mulier libera tibi nupsit post annos quatuordecim [4] viduitatis? [c] Quasi non magis mirandum sit, quod tot annis non nupserit. Cur prius, quam tibi nuberet, scripsit, nescio quid, in epistola,[d] quod sibi

Platonis. Lætor ergo, cum video me accenseri tot et tantis viris. Porro metuo, ne tu existimes res inanes et stolidas atque etiam fatuas, quas illi protulerunt adversus me ad probandum illud crimen, idcirco solum esse crimina, quia prolatæ fuerunt adversum me. Quare, ait, perquisivisti quædam genera piscium? Quasi nefas sit philosopho id facere discendi causa, quod fas esset voluptuoso facere ad explendam ingluviem suam. Quare fæmina ingenua nupsit tibi post tredecim annos viduitatis? Quasi non mirandum sit potius, quod remanserit vidua per tot annos. Quare scripsit in epistola nescio quam cogitationem suam, antequam nuberet tibi? Quasi

Δαιμόνιον. Sed quoniam in Ms. D'Orv. et Edd. vetustissimis, duo illa vocabula *Catharmæ*, et *Dæmonion*, utut corrupta, extant tamen, deest vero τὸ ἀγαθὸν, ut solent Græca deesse; hinc recte colligere mihi videor, ultimam hanc vocem solam Græce scriptam fuisse. Legendus itaque totus locus sic: *Ac dein similiter suspectata Empedocli Catharmæ, Socrati Dæmonion, Platonis* τὸ ἀγαθόν. J. Bos.—7 *Tot et tantis.* Singularis est lectio Cod. Pith. *tot accusatis:* sed ex alio vet. cod. notatum *tot ac tantis*. Bene: atque ex ea lectione Pithœani corrupta videtur. *Id.*—8 Ms. D'Orv. et Florent. *Ceterum ea quæ:* ut edidere Elm. Scriv. Flor. sed *ea* abest Pith. et Edd. vett. item Cas. Vulc. Wow. nec opus est. *Id.*—9 Causam facile intelligis cur τὸ (*crimen*) glossema censeam. *Stewech.*—1 Forte: *similia.* Sicut mox: 'jam et illa similia.' *Sciopp. in Symb.* Scioppius mallet *et similia.* Sed *simplicia* hoc loco est, fatua, εὐήθη. *Scip. Gent.* Caret copula Ms. D'Orv. ut et mox τῷ *ideo.* J. Bos.—2 Pith. *objectata:* male. *Id.*—3 D'Orv. *luxurio.* Id.—4 *Post annos tredecim.* Infra duobus locis ait *quatuordecim:* et ita hic censeo legendum. *Casaub.* Recte. *Pric.* Non distincte satis videre possum, an XIIII. ex Pith. cod. notatum sit, an pro var. tantum lect. ex conj. Casauboni. Utut est, non dubitavi id rescribere propter evidentiam. Facile omitti potuit una lineola in ejusmodi scriptura per numeros: quare malui librario errorem ascribere, quam ipsi Auctori, qui bis infra *quatuordecim* dixit, pag. 513.

NOTÆ

brum de Deo Socratis.

[a] *Platonis* τὸ ἀγαθόν] Quia Plato multa de Diis disserere solitus erat non in vulgus nota, ideo visus est imperitis novos Deos comminisci, quos sub novorum verborum involucro celebraret. Notum porro quid sit in Academia τὸ ἀγαθόν.

[b] *Ab illis*] Apuleii adversariis, Æmiliano ejusque advocatis.

[c] *Post annos quatuordecim* [*tredecim*] *viduitatis*] Recte Casaubonus observat sequentia poscere hic *quatuordecim*, non *tredecim*; infra enim duobus locis ait 'quatuordecim.'

[d] *Scripsit, nescio quid, in epistola*] Il-

videbatur?[5] Quasi quisquam debeat causas alienæ sententiæ reddere. At enim[6] major natu non est juvenem aspernata. Igitur hoc ipsum argumentum est, nihil opus a Magia fuisse, ut nubere vellet mulier viro, vidua cœlibi,[7] major minori.[8] Jam et illa similia: Habet quiddam[9] Apuleius domi, quod secreto[1] colit. Quasi non[2] id potius crimen sit, quod colas non habere. Cecidit præsente Apuleio puer. Quid enim si juvenis, quid si etiam senex assistente me corruisset? vel morbo corporis impeditus,[3] vel lubrico soli prolapsus? Hiscine[4] argumentis Magiam probatis? casu pueruli,[5] et matrimonio mulieris, et obsonio piscium? Possem equidem, bono periculo, vel his dictis contentus

ullus obstringatur ad proferendas rationes consilii alieni. Sed illa non respuit juvenem, quamvis esset grandior ætate. Ergo hoc ipsum probat Magiam nullatenus fuisse necessariam, ut ipsa, quæ erat fœmina, vellet nubere viro; quæ erat vidua, vellet nubere cælibi; quæ erat grandior natu, vellet nubere minori. Hæc etiam similia sunt: Apuleius habet aliquid domi, quod adorat clanculum, quasi hoc non sit potius crimen, nihil habere quod adores. Puer lapsus est coram Apuleio. At quid foret, si adolescens, aut etiam senex cecidisset me præsente, aut correptus ægritudine corporis, aut lapsus propter solum lubricum? An ostenditis crimen Magiæ his probationibus? Lapsu pueri, et nuptiis mulieris, et emtione piscium? Certe possem secure finire meam orationem, contentus iis tantum quæ dixi. Sed, quia mul-

et 535. Ed. Flor. *J. Bos.*—5 Sic Lipsius scribendum censuit. Vulgo erat, *quod si vid.* Unde ego etiam, *quod sic vid.* vel, *quia sic vid.* Colvius. Visum esse dicitur, cujus ratio non apparet. Servius in Virg. III. Æn. *Brant.* Optime Philom. Pisanus in Ed. Junt. post. addicentibus Mss. rescripsit *quod sibi videbatur.* Opponuntur τῷ 'sibi' sequentia 'causas alienæ sententiæ reddere.' Quare male Lat. Latin. *quod non videb.* et Colv. *quod* vel *quia sic vid.* J. Bos.—6 Ms. D'Orv. *ac enim.* Postea τὸ *vellet* non est in Pith. *Id.*—7 Corrupte Ed. Junt. post. *celebri.* Id.—8 *Major juniori.* Ita Edd. O. Sed Ms. D'Orv. *major minori:* recte. E Glossa est τὸ *juniori.* Adi Oudend. ad Sueton. Calig. 1. et ad Nostri Metam. lib. IV. p. 300. a. *Id.*—9 Ms. D'Orv. *habet quidequie.* Ed. Vic. *habet quidem.* Id.—1 Ita Rom. Alii *sancte.* Casaubonus. Ita v. c. *Sciopp. in Symb.* Sic Geminianus Ethnicus domi coluit centum simulacra, ut notat Vicentius in Speculo Hist. lib. XII. c. 41. *Elmenh.* Si Scioppio fides, *secreto* extare in Fulv. Cod. id præferam (vid. infra pag. 494. Ed. Flor.), atque ita exhibent Cas. cum seqq. præter Vulc. Edd. sec. tert. in quibus *sancte,* quod extat in Mss. Florent. Pith. et Edd. vett. excepta Rom. In Ms. D'Orv. *ste.* Sane, si *secreto* legas, desideres forte, in seqq. illis, *quod colas non habere,* de secreto cultu verbulum additum fuisse. *J. Bos.*—2 Pith. *q̄i sind.* Id.—3 Lege *impetitus,* i. e. morbi cujusdam paroxysmo correptus. *Acidal.*—4 Ms. D'Orv. *hisne,* et statim *comprobatis.* J. Bos.—5 *Casu puerili.* Ita Mss. et editi. Salm. margini allevit *pueruli.*

NOTÆ

1nd quid fuerit, infra videbitur.

perorare. Quoniam tamen [6] mihi pro accusationis longitudine largiter aquæ superest,[7] [e] cedo, si videtur, singula consideremus.[8] Atque ego omnia objecta, seu vera, seu falsa sint, non negabo: sed perinde, atque si facta sint, fatebor; [451] ut omnis ista multitudo, quæ plurima undique ad audiendum convenit, aperte intelligat, nihil in philosophos non modo vere dici,[f] sed ne falso quidem posse confingi, quod non ex innocentiæ fiducia, quamvis liceat negare, tamen habeant [9] potius defendere.[g] Primum igitur argumenta eorum convincam,[1] ac refutabo, nihil ea ad Magiam pertinere: deinde, etsi maxime Magus forem, tamen ostendam,

tum temporis mihi restat pro longitudine accusationis; age sis, dispiciamus singula. Et ego quidem nihil negabo eorum quæ protulisti adversum me, sive illa sint vera, sive falsa: sed confitebor ea quasi gesta fuerint; ut tota hæc turba, quæ tanto numero confluxit ex omnibus locis audiendi causa, cognoscat manifesto, nihil posse non modo vere dici, sed ne excogitari quidem falso adversus philosophos, quod, quamvis possint negare, non existiment tamen satius esse tueri propter confidentiam, quam eis dat sua innocentia. Convincam ergo primum, et refellam probationes eorum, ostendendo eas nullatenus spectare ad Magiam: postea demonstrabo, quamvis essem

Verissime: *pueruli . . . mulieris . . . piscium.* Sic solet Apuleius. *Id.*—6 Non est in Mss. Pith. et D'Orv. qui caret quoque mox *pro.* Id.—7 Al. *largitur atque superest.* Vid. Not. Var.—8 Ms. Bemb. *singula largiter consid.* e vs. præced. Mox pro *falsa sint* D'Orv. *f. sunt.* Deinceps pro *falso* Pith. *false.* J. Bos.—9 Al. *areant.*—1 Mss. Pith. *eo,* D'Orv. *commutam.* Alii distinguunt (;) post *refutabo.* Notanda locutio: *refutabo ea pertinere:* ut περὶ ἑρμ. pag. 645. 'hoc refutabimus aliter dici.' Statim pro *deinde* Pith.

NOTÆ

[e] *Largiter aquæ superest*] In clepsydra, qua mos erat orandi spatium definire. Vide quæ de clepsydra diximus sub initium lib. Metam. III. pag. 73. Dixit autem 'pro longitudine accusationis;' quia in causis capitalibus spatium concedebatur reo, ad diluendas accusationes, sesquialterum illius, quod accusatori concessum fuerat: ut docent Plin. in Epistolis, et Asconius ad Verrinam 3am, unde ex longitudine orationis accusatorum suorum prospiciebat plurimum aquæ et temporis sibi superesse.

[f] *Nihil in philosophos non modo vere dici, &c.*] Fastu et arrogantia, Philosophis Ethnicis familiari.

[g] *Tamen habeant potius defendere*] Superba temeritas. Vera innocentia objecta sibi falso crimina cum accusatoribus suis damnat: atque in id unum nervos omnes intendit, ut ea probet a se esse aliena. Attamen non Magiam defendere hic aggreditur Apuleius, sed ostendere parat, ea omnia, quæ vulgo tanquam ad Magiam spectantia infamantur, nihil ad eam pertinere, si res æqua et docta lance perpendatur.

neque causam ullam, neque occasionem [2] fuisse, ut me in aliquo maleficio experirentur. Ibi etiam de falso invidia,[3] [h] deque epistolis [4] mulieris perperam lectis, et nequius interpretatis, deque matrimonio meo ac Pudentillæ disputabo: idque a me susceptum officii gratia, quam lucri causa,[i] docebo. Quod quidem matrimonium nostrum Æmiliano huic immane quanto angori [5] quantæque invidiæ fuit.[6] Inde omnis hujusce [7] accusationis obeundæ ira et rabies, et denique insania exorta est. Quæ si omnia palam et dilucide ostendero; tunc denique te, Claudi Maxime, et omnes, qui adsunt, contestabor, puerum illum Sicinium [8] Pudentem, privignum meum, cujus obtentu et voluntate a patruo ejus accusor, nuperrime curæ meæ ereptum,[9] [452] postquam frater ejus Pontianus et natu major [1] et moribus melior diem

in primis Magus, nullam tamen fuisse causam, aut occasionem, cur deprehenderent me in aliquo maleficio. Disseram quoque ibi de falsa eorum invidia, et de literis mulieris illius, quas male legerunt, et pejus explicaverunt, et de connubio meo et Pudentillæ, et ostendam illud initum fuisse a me potius ad præstandum ei officium, quam propter quæstum. Quod quidem nostrum connubium, incredibile est quantum cruciatum animi, et quantam invidiam attulerit huic Æmiliano. Omnis furor et rabies ac denique vesania suscipiendæ hujus delationis illinc nata est. Quæ omnia si demonstravero aperte et clare, tunc denique testem te appellabo, Claudi Maxime, et universos astantes, adolescentem illum, Sicinium Pudentem, meum privignum, cujus nomine et consensu patruus ejus me accusat, nuperrime subtractum fuisse meæ curæ, post mortem fratris ejus Pontiani, qui erat ipso major ætate et probior vita, et exasperatum adeo impie adversus me et ma-

demum. J. Bosscha.—2 Ms. D'Orv. *actionem.* Id.—3 Vid. Not. Var.—4 Ed. Vic. inepte *epulis.* Pro *perperam* Ms. Pith. *perpea.* J. Bosscha.—5 Restitue ex v. antiquam phrasin: *immane quantum.* Wowerius. Πλεῖστον ὅσον. Vulgo *immane quanto:* male. *Elmenh.* Neque hic quicquam in textu mutavit Elmenh. Bene. Amm. Marc. xxv. 8. 'Immane quo quantoque ardore... festinabat.' Ms. Pith. *humane.* D'Orv. *humano quanta augeri quantæ.* J. Bos.—6 Primum comparet hoc in Ed. Junt. post. Antea *erit.* Id. —7 Ms. Pith. *hujuscē:* et mox *rabiles: τὰ et dilucide* ignorat D'Orv. *Id.*— 8 Ms. Pith. *Siccin.* D'Orv. *Sinn.* Id.—9 Ms. Pith. *eruptum... Potentianus.* Id.—1 Ita Junt. post. cum seqq. et Mss. In Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. de-

NOTÆ

[h] *De falso invidia*] Casaubonus: 'An scripsit Auctor, *de falsa invidia?* an potius, Græcorum imitatione, *falsoinvidia* nove dixit, ut illi dicere possent ψευδόφθονος?'

[i] *Officii gratia, quam lucri causa*] Hellenismus satis usitatus bonis scriptoribus. Deest particula, potius, aut magis. Plautus, Menæchmis: 'Quin vidua vivam, quam tuos mores perferam;' id est, vidua potius vivam, quam, &c.

suum obiit: atque ita in me ac matrem suam nefarie efferatum, non mea culpa, desertis liberalibus studiis, ac repudiata omni disciplina, scelestis accusationis hujus rudimentis, patruo Æmiliano potius, quam fratri Pontiano, similem futurum. Nunc, ut instituí, proficiscar ad omnia Æmiliani hujusce deliramenta, orsus ab eo, quod ad suspicionem Magiæ quasi validissimum in principio dici[k] animadvertisti, nonnulla me piscium genera per quosdam piscatores pretio quæsisse. Utrum igitur horum ad suspectandam Magiam valet? quodne piscatores mihi piscem quæsierunt? scilicet ergo phrygionibus aut fabris[l] negotium istud dandum fuisse:[2] atque ita opera cujusque artis permutanda, si vellem calumniis vestris vitare;[3] ut faber mihi piscem everreret,[4] ut piscator[m] mutuo lignum dedolaret? An ex eo intellex-

trem suam, non culpa mea, missa fecisse studia honesta, et rejecisse omnem institutionem, et fore potius similem patruo suo Æmiliano, quam fratri Pontiano, ut conjicere est ex nefariis principiis hujus accusationis. Nunc pergam, ut cœpi, ad omnia deliria hujus Æmiliani, incipiens ab hoc, quod observasti dici initio, veluti efficacissimum ad injiciendam suspicionem Magiæ: scilicet me conquisivisse pecunia quædam genera piscium, opera piscatorum. Quodnam ergo horum potest injicere suspicionem Magiæ? An quod piscatores investigaverunt mihi piscem? Nempe igitur cura ista committenda fuisset phrygionibus aut fabris, sicque opera singularum artium fuissent commutanda, si voluissem effugere vestras calumnias; adeo ut faber mihi extraheret pisces, piscator autem vice versa mihi deasciaret lig-

est *et*. Infra pro *omni disc.* Pith. *omnis d.* Id.—2 Elegantius hoc, quam quod in marg. Groslot. *fuisset*. Id.—3 Hanc lectionem, quam in Mss. Pith. et D'Orv. extare comperi, librariis non tribuendam, sed ut genuinam Auctori restituendam putavi. Editum antea *calumnias vestras*. Imitatus est Auctor in hac locutione, ut in aliis multis, Plautum. V. Gronov. Lect. Plaut. ad Curcul. II. 3. 19. p. 86. atque hæc causa fuit, cur in Flor. N. 21. illa 'hisce moramentis omnibus qui volunt devitari,' mutanda mihi non viderentur, licet Oudend. cum aliis Latina non esse pronuntiaret. *Id.*—4 Tò *everreret* adjeci ex Memb. Florentinis. *Elmenh.* *Ut f. m. piscem, piscator.* Manca lectio, quam feliciter ita e Florent. Elmenh. supplevit, *ut f. m. piscem everreret, pisc. &c.* Pric. Bene: et secuti sunt seqq. licet Pric. in textu rursus omiserit.

NOTÆ

[k] *Quasi validissimum in principio dici*] Ex præscripto Rhetorum, qui validissima argumenta in principio et in fine orationis, leviora vero in medio collocanda esse præcipiunt: eo quod principium finisque orationis animis auditorum altius insideant.

[l] *Scilicet ergo phrygionibus aut fabris, &c.*] Nugatur otiose Apuleius, dum iis refellendis immoratur, quæ objicere nemini sano in mentem venerit.

[m] *Ut faber mihi piscem everreret, piscator, &c.*] 'Everrere' proprie hic dicitur: unde 'everriculum' rete illud piscatorium, quod a Græcis σαγήνη.

istis, maleficio quæri pisciculos,[5] quod pretio quærebantur? Credo, si convivio[6] vellem, gratis quæsissem. Quin igitur etiam[7] ex aliis plerisque me arguitis? Nam sæpenumero et vinum, et olus, et pomum, et panem pretio mutavi. Eo pacto cupedinariis[8] omnibus famem decernis. Quis enim[9] ab illis obsonare audebit?[1] siquidem statuitur, omnia edulia, quæ depenso parantur, non cœnæ, sed Magiæ, desiderari.[2] [453] Quod si nihil remanet suspicionis, neque in piscatoribus mercede invitatis ad quod solent,[3] ad piscem capiundum; quos tamen nullos ad testimonium produxere;[4] quippe qui nulli fuerunt; neque in ipso pretio rei venalis, cujus tamen quantitatem nullam taxavere,[5] ne, si mediocre pretium dixissent, contemneretur; si plurimum, non crederetur; si in his, ut dico, nulla suspicio est, respondeat

num? An vero cognovistis pisces investigari ad opus Magicum faciendum, quia emebantur mercede? Emissem absque pecunia, puto, si voluissem habere ad convivium celebrandum. Quidni ergo me accusatis quoque ex plerisque aliis rebus? Comparavi enim sæpissime pecunia vinum, et herbas, et fructus, et panem. Hoc modo indicis esuriem universis cupedinariis. Nam quis audebit emere obsonia ab eis, si decernitur omnes cibos, qui emuntur numerata pecunia, non quæri ad cœnam instruendam, sed ad Magiam exercendam? Quod si nulla suspicio superest, neque in piscatoribus permotis pretio ad id quod consueverunt facere, nempe ad capiendum piscem, (quorum tamen nullos adduxerunt in testimonium, qui nulli revera fuerunt,) neque in ipso pretio rei venditæ, cujus tamen pretii nullatenus designaverunt magnitudinem, ne, si pronuntiassent pretium modicum, illud sperneretur, si vero dixissent magnum, fides non haberetur; si nulla suspicio est in his, ut dico, Æmi-

Margini alleverat jam Salm. et consentiunt in eo vel *everteret* Mss. reliqui. De confusione τῶν *verrere* et *vertere* vid. VV. DD. ad Sil. It. XIV. vs. 262. *J. Bos.*—5 Ed. Ald. *prisc.* Scriv. *pisculos.* Id.—6 Pith. *sed convivio.* Id.—7 Ms. D'Orv. *Jam ig.* sed centies sic apud Nostrum *quin:* τὸ *etiam* negligenter omisit Floridus. *Id.*—8 Vulg. *cupediariis.*—9 *Quis enim.* Absunt Pith. In D'Orv. *quod.* Ed. Vic. caret quoque *enim.* J. Bos.—1 Pith. *abson.* D'Orv. *audebitur.* Pith. mox *edilia.* Id.—2 Fulvius: *destinari.* Sciopp. in Symb. Alii *destinari:* recte. *Elmenhorstius.* Valeat Fulviana lectio *destinari.* Infra 'Desiderata ad res venereas marina obscœna.' *Pric.* Scriv. *destinari.* J. Bos. —3 Correxerim, *id quod solet.* Colvius. V. Fulvii *atque solent.* Scribe: *mercede invitatis, quod solent, ad piscem cap.* Wowerius. *Ad piscem capiendum* a manu procul dubio glossographi. *Brant.* Τὸ *id* Wower. non male expungendum censet. *Pric.* *Ad quod solent* constans est editionum ante Elmenh. lectio; qui tacite e conj. Wowerii ejecit *ad,* cum Scriver. pro quo Pric. et Flor. dedere *id.* Veterem lectionem tenent Mss. e quibus Fulv. et Pith. habent *atque solent:* τὰ *ad piscem capiundum* uncis inclusit Scriv. atque ea a Glossatore esse profecta censebat, cum Brantio, Putschius, teste Jungermanno Ep. 31. inter Gudian. p. 363. quod et mihi maxime arridet. Non temere tamen talia ejicienda. *J. Bos.*—4 D'Orv. *produxit:* scil. Æmilianus; ut statim: 'respondeat mihi Æmilianus:' sed supra: 'intellexistis... arguitis,' &c. *Id.*—5 Ed. Ald. Mss. Pith. D'Orv. *nullum.* Pith. *trax.* Id.—6 Hoc

mihi Æmilianus, quo proximo signo ad accusationem Magiæ sit inductus. Pisces, inquit, quæris. Nolo negare. Sed oro te, qui pisces quærit, Magus est? Equidem non magis arbitror, quam si lepores quæreret,[6] vel apros, vel altilia. An soli pisces habent aliquid occultum aliis,[7] sed Magis[8] cognitum? Hoc si scis quid sit, Magus es profecto: sin nescis, confitearis necesse est, id te accusare, quod nescis. Tam rudis[9] vos esse omnium literarum, omnium denique vulgi fabularum, ut ne fingere[1] quidem possitis ista verisimiliter? Quid enim competit ad amoris ardorem accendendum piscis brutus et frigidus, aut omnino res pelago quæsita?[n] Nisi forte hoc vos ad mendacium induxit,[2] quod Venus dicitur pelago exorta.[o] Audi sis, Tannoni Pudens,[3] quam multa nescieris,

lianus dicat mihi, quo judicio manifesto impulsus sit ad accusationem Magiæ. Quæris pisces, inquit; nolo negare. Verum dic, quæso, an ille est Magus, qui quærit pisces? Non puto sane me potius esse Magum, quam si investigarem lepores, aut apros, aut volatilia. Soline pisces habent aliquid absconditum aliis, at notum Magis? Si nosti quid illud sit, certe tu es Magus; si vero ignoras, oportet ut fatearis te accusare id, quod ignoras. Vosne esse adeo ignaros omnium disciplinarum, denique omnium fabularum popularium, ut ne queatis quidem ista comminisci probabiliter? Nam quid piscis stupidus et frigidus, vel ulla prorsus res petita ex mari, confert ad excitandam flammam amoris? Nisi id forsan vos impulerit ad mentiendum, quod Venus fertur nata fuisse e mari. Ausculta, si vis, Tannoni Pudens, quam

dedi ex Ms. D'Orv. Vulgo: *quærerem*. Pro *lepores* Mss. Pith. D'Orv. Ed. Vic. *leporem*. Id.—7 Edd. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *alis*. Id.—8 *Seu magis*. Edit. omnes, præter unam Bas. 2. *sed magis*. Colvius. Immo Mss. quoque (Pith. *set*, de more, at Fulv. *et*) cum Casaub. Pric. Flor. et Salm. in marg. neque causam video cur id mutarint aut in *seu* Colv. e Bas. sec. Vulc. Elm. et Scriv. aut in *et* Wow. *J. Bos.*—9 Sic Mss. pro *rudes*, ut editum. *Id.*—1 Pith. *fingare:* et paulo infra *brutusque et frig.* ut aliquoties apud Ap. *Id.*—2 *Induxerit*. Mss. Pith. D'Orv. *induxit*. Bene: atque editum ita in Ed. Junt. post. Sic solet Ap. Vide supra ad pag. 423. Ed. Flor. cf. Cic. de Fato, c. 16. sed cum conjunct. idem de Sen. c. 10. 'nisi forte adolescentes pueritiam ... debeant requirere.' *Id.*—3 Ita cum Pithœo correximus. Vulgo: *tam non impudens*. Colvius. Flor. *annon impudens:* male. *Elmenh.* Ms. D'Orv. *audi seis*

NOTÆ

[n] *Quid enim competit ad a. a. a. piscis brutus et frigidus, aut omnino res p. q.*] Attamen Hesychius ex Æsopo quodam refert Asteriten lapidem, qui in Pane cetaceo pisce invenitur, ad philtra valere. Simile tradit Aristoteles de Echeneide pisce, in lib. II. de Animal. cap. 14. item Ælianus, de Mustela marina, Variar. Histor. lib. XV. cap. 13.

[o] *Quod Venus dicitur pelago exorta*] Metam. II. 'Mari edita, fluctibus educata.'

qui de piscibus argumentum Magiæ recepisti. [454] At si Virgilium legisses, profecto scisses, alia quæri ad hanc rem solere. Ille enim, quantum scio, enumerat vittas mollis,[4p] et verbenas pinguis, et thura mascula,[q] et licia discolora: præterea laurum fragilem, limum[5] durabilem, ceram liquabilem: nec minus, quæ jam in opere serio scripsit,[6r]

Falcibus et messæ[7] ad Lunam quæruntur aënis[8]
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni;
Quæritur et nascentis equi de fronte revolsus,[9]
Et matri præreptus amor.[s]

At tu, piscium insimulator, longe diversa instrumenta Magis attribuis:[1] non frontibus teneris detergenda,[2] sed dorsis

multa ignoraveris, siquidem sumsisti probationem Magiæ ex piscibus. Verum, si legisses Virgilium, cognovisses sane alia solere conquiri ad eam rem. Nam ille, quantum memini, recenset molles tænias, et verbenas unctuosas, et thura mascula, et fila variorum colorum: insuper laurum fragilem, lutum quod durescit, ceram quæ liquescit: similiter, et quæ scripsit in opere gravi: Quæruntur etiam herbæ adhuc teneræ resectæ ad Lunæ lumen Falcibus æneis, cum succo veneni atri. Quæritur quoque amor extractus ex fronte pulli nascentis, Et subductus matri. *Sed tu, accusator piscium, assignas Magis instrumenta valde discrepantia, non revellenda ex teneris frontibus pullorum, sed resecanda ex tergis asperis piscium:*

Tannoni Pudens. Pith. *tamudi imudens.* Edd. Colv. Cas. *Tantoni Pud.* Pro *nescieris* Ed. Vic. *nesciens.* J. Bos.—4 Al. *mobiles.*—5 D'Orv. *lignum.* Pith. *linum.* Virg. Ecl. VIII. vs. 80. 'Limus ut hic durescit, et hæc ut cera liquescit.' *J. Bos.*—6 Sic Mss. et Edd. præter Vic. Cas. Pric. *in op. scr. serio.* Id. —7 Sic Pric. Scriv. Flor. cum Virgilio lib. IV. Æn. vs. 513. Reliquæ Edd. (etiam Bip.) *et messe* cum Mss. et Cod. Franc. apud Virgil. sed damnat eam lectionem vel ipse Apul. statim 'falcibus metenda.' *Id.*—8 Ita Mss. Apul. et Virgil. plerique. Edd. *alienis.* Pro *pubentes* Ms. D'Orv. *pudentes.* Id.—9 Ms. D'Orv. *revulsum.* vs. seq. id. *præceptus* cum uno Cod. Virg. sed v. Heynium in Var. Lect. Ed. Vic. *mater.* Id.—1 Ms. D'Orv. *ut tribuis.* Id.—2 Al. *dete-*

NOTÆ

p *Enumerat vittas mollis* [*molles, &c.*] In Ecloga illa, cui nomen Pharmaceutria, versus ejus sunt: 'Effer aquam, et molli cinge hæc altaria vitta, Verbenasque adole pingues, et mascula thura,' &c.

q *Et thura mascula*] Duplicis generis thus est, mas et fœmina. Thure tantum masculo utebantur in sacris.

r *Quæ jam in opere serio scripsit*] Lib. IV. Æneidos, ex quo desumti sunt versus hi, ab Apuleio relati.

s *Nascentis equi de fronte revolsus, Et matri præreptus amor*] Hippomanes, de quo Plin. lib. VIII. cap. 42. 'Et sane equis amoris innasci veneficium, hippomanes appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro: quod statim edito partu devorat fœta, aut partum ad ubera non admittit.'

squalentibus excidenda:[3 t] nec fundo revellenda,[4 u] sed profundo extrahenda: nec falcibus metenda, sed hamis inuncanda.[5] [455] Postremo, in maleficio[6] ille venenum nominat,[w] tu pulmentum:[x] ille herbas et surculos, tu squamas et ossa: ille pratum decerpit, tu fluctum scrutaris.[y] Memorassem tibi etiam Theocriti paria,[7 z] et alia Homeri, et Orphei plurima, et ex comœdiis et tragœdiis Græcis et ex historiis multa repetissem; ni[8] te dudum animadvertissem Græcam Pudentillæ epistolam legere ne-

neque extrahenda ex humo, sed educenda ex mari: nec secanda falcibus, sed figenda hamis. Denique, ille venenum vocat in magico incantamine, tu vero minutal: ille nominat herbas et ramulos, tu squamas et ossa: ille spoliat pratum, tu perscrutaris undam. Recitassem etiam tibi similia ex Theocrito, et alia ex Homero, et permulta ex Orpheo; resumsissem quoque plurima ex comœdiis et tragœdiis Græcis, atque etiam ex historiis, nisi jam pridem observavissem te non potuisse legere epistolam

genda.—3 *Excindenda.* Malim, *excidenda.* Colvius. Rom. et Flor. *excidenda.* Elmenhorstius. Sequor lectionem Colvii *excidenda.* Florid. 2. 'Lingua excidenda est.' Miles. v. 'Ferro caput excideres meum.' *Pric.* Edd. pleræque *excind.* Aliæ *exscind.* Mss. Florent. Pith. D'Orv. *excidenda.* De hac variatione v. Oudend. ad Met. lib. v. p. 364. b. *J. Bos.*—4 Ms. D'Orv. *fundo revesanda,* et mox *fulcibus.* Edd. Vic. Ven. *revelanda.* Id.—5 Vid. Not. Var.—6 Præpositionem ignorat Pith. in quo *ptun* pro *pratum.* J. Bos.—7 Pith. *Theodoti patriam:* in eod. *ex comæd.* sine copula. *Id.*—8 Ita Edd. vett. Colv. Vulc.

NOTÆ

t *Sed dorsis squalentibus excidenda* [*exscindenda*] Proprie vocat piscium dorsa 'squalentia:' nam, ut ait Gellius, lib. II. cap. 6. 'Squalere dictum est, a squamarum crebritate asperitateque, quæ in serpentium piscium-que coriis visuntur, &c. Accius in Pelopidis ita scribit: 'Ejus serpentis squamæ squalido auro et purpura prætextæ.' Quicquid igitur nimis inculcatum obsitumque aliqua re erat, ut incuteret visentibus facie nova horrorem, id squalere dicebatur, &c. Sic in corporibus incultis squamosisque alta congeries sordium squalor appellatur, cujus significationis multo assiduoque usu totum id verbum ita contaminatum est, ut jam squalor de re alia nulla, quam de solis inquinamentis dici cœperit.'

u *Nec fundo revellenda*] Ut radices, quæ ex terra evelluntur.

w *In maleficio ille venenum nominat*] Hoc versu Pharmaceutriæ: 'Has herbas atque hæc Ponto mihi lecta venena Ipse dedit Mœris,' &c.

x *Tu pulmentum*] Id est, pisces ex quibus pulmenta fiunt. Horat. Sat. I. 'Laudas, insane, trilibrem Mullum, in singula quem minuas pulmenta necesse est.'

y *Tu fluctum scrutaris*] Melius forsan *fretum* (quod est Colvio visum): melius enim respondet voci 'pratum,' cui opponitur, et magis proprie dicas *scrutari fretum,* quam *fluctum.*

z *Theocriti paria*] Ex ejus Φαρμακευτρίᾳ, quam pæne ad verbum Maro transtulit.

quivisse. Igitur unum etiam poëtam Latinum attingam; versus ipsos,[a] quos agnoscent, qui Lævium 9 legere:[b]

Philtra omnia undique eruunt.[c]
Antipathes illud quæritur. [456]
Trochilisci, ungues,[d] tæniæ,[e]

Græcam Pudentillæ. Ergo delibabo adhuc aliquid ex uno poëta Latino. Ecce ipsa ejus carmina, quæ illi recognoscent qui legerunt Lælium: Investiga illud antipathes: Nam expromunt undique omnia amatoria. Parvi trochi, motacillæ,

Elm. Wow. Scriv. cum Mss. Florent. et D'Orv. In reliquis *nisi*. Id.—9 Al.

NOTÆ

[a] *En versus ipsos*] Particulam *En* supplevi, auctore Pricæo.

[b] *Qui Lævium* [*Lælium*] *legere*] Ignoratur quis sit ille Lælius poëta, de quo alibi nulla mentio. Scaliger putat scribendum esse *Lævium*, cujus Festus hoc refert in 'Redivia:' 'Scabra in legendo rediviosaque offendens.' Cui eo facilius assentior, quod ἐρωτοπαίγνια scripsisse lego apud Gellium, lib. II. cap. 24. ubi de Lege Licinia: 'Hujus legis,' inquit, 'Lævius poëta meminit in Erotopægniis, &c. 'Lex Licinia introducitur, Lux liquida hædo redditur.'' Qui versus etiam persimiles sunt iis, quos hic refert Apuleius, Iambici nempe dimetri. Unde et hos ex eadem ἐρωτοπαιγνίων serie desumtos libens crediderim.

[c] *Philtra omnia undique eruunt*] Mirum quam varia super his versibus senserint innumeri pæne critici. Quæ mihi verisimillima videtur sententia, atque a doctioribus stabilita, eam proferam. Versus illos sic ordino et scribo:

Antipathes illud quærito.
Philtra omnia undique eruunt.
Trochisci, iynges, tæniæ,
Alterplices, bicoloreæ,
Radiculæ, herbæ, surculi, hinnientium dulcedines.

Salmasius Notis ad Solinum emendat et reponit primum versum, ut fecimus. Et sane, si aliter legas, quo modo, aut quo sensu Antipathes philtris annumerabis? siquidem illud odium et aversionem creat, hæc amorem conciliant. Hoc antipathes Pricæus intelligit μῶλυ, alexipharmacum illud longe decantatissimum, quo Mercurius Ulyssem muniit adversus Circen. Verum ego potius intellexerim de Antipathe lapide, cujus meminit Plin. lib. XXXVII. cap. 10. his verbis: 'Antipathes nigra non translucet. Experimentum ejus, si coquatur in lacte: facit enim hoc myrrhæ simile immissa. Eamque contra effascinationes auxiliari Magi volunt.' Hæc de Antipathe Plin. nec refert quod apud Apuleium neutro genere, apud Plinium vero fœmineo efferatur. Nihil enim obstat, quominus et τὸ ἀντιπαθὲς, et hæc antipathes, gemma dicatur. Sensus igitur est: 'Quære tibi lapidem illum Antipathen, qui contra effascinationes auxiliatur; nam scrutantur et eruunt undique omnia philtra (veneficæ quæpiam mulieres), quibus te fascinent,' &c.

[d] *Trochilisci, ungues* [*Trochisci, iynges*] Τροχὸς, rota, orbis; et τροχίσκος, rotula, seu orbiculus est. Iynges vero, ἴυγγες, aves sunt, motacillæ dictæ, quibus Scholiastes Theocriti et alii scribunt vim inesse amatorii phil-

Radiculæ, herbæ, surculi,[1]
Sauri, illices[2] bicodulæ,
Hinnientium[3] dulcedines.[f]

Hæc et alia quæsisse me potius, quam pisces, longe verisimilius confinxisses, (his etenim fortasse per famam pervulgatam fides fuisset,) si tibi ulla eruditio affuisset. Enimvero piscis ad quam rem faciat [457] captus, nisi ad epulas coctus? ceterum ad Magiam nihil quicquam videtur mihi adjutare.[4] Dicam unde id conjectem.[g] Pythagoram

licia Duplicia, duplicis coloris, Parvæ stirpes, herbæ, ramuli, Amores equarum conquiruntur. *Commentus fuisses multo probabilius me investigasse hæc, et alia ejusmodi potius, quam pisces (nam creditum fuisset forsan illis rebus propter famam quæ inolevit de ipsis), si habuisses aliquam cognitionem literarum. Nam piscis captus ad quid conducit, nisi ad epulas, cum coctus est? porro nihil conducit ad Magiam. Dicam unde hoc conjiciam, licet nihil videatur conferre ad causam*

Lælium.—1 Flor. *surculis.* Elmenhorstius. D'Orv. *succuli.* Eadem confusio infra. Male: nam *succus* in Mss. per unum *c* scribitur. *J. Bos.*—2 Vid. Not. Var.—3 Al. *Hinnientum.*—4 Vid. Not. Var.—5 Flor. *Zoroastris.* Elmenh.

NOTÆ

tri, atque ideo omnia in amorem impellentia ἴυγγας dici. Trochos autem seu orbiculos signatissime iyngibus adjunxit: nam et simul positos reperias in usu magico, ut probat ex Pindari Scholiaste Casaubonus: et ex Tzetze Pricæus.

[e] *Tæniæ*] Adde post hoc vocabulum versiculum, *Alterplices bicoloreæ.* Tæniæ illæ sunt licia, de quibus in Virgiliana Pharmaceutria: 'Terna tibi hæc primum triplici diversa colore Licia circumdo.' Hic non terna, sed duplicia licia, et duplici tantum colore diversa memorat Lævius: hoc enim sunt *tæniæ Alterplices bicoloreæ.* Festus 'alterplicem' duplicem exponit: et *bicoloreæ,* minus frequens vocabulum, pro frequentiori, bicolores, ponitur. Varias hujus versiculi mutationes et interpolationes omitto brevitatis causa. Potest etiam ferri vulgata lectio, paucioribus immutatis, nempe *Aureæ illices bitortilæ;* ita ut intelligatur tænias illas esse ex auro, et bis tortas, et præterea vim habere illiciendorum ad amorem animorum.

[f] *Hinnientium dulcedines*] Hippomanes, quod in versibus Virgilianis superius ab Apuleio relatis dicitur: 'Nascentis equi de fronte revulsus, Et matri præreptus amor.' Post hos versiculos alium fuisse intellige, in quo esset verbum 'quæruntur,' aut 'colliguntur,' aut aliud simile, quod ad explendum sensum desideratur.

[g] *Quicquam videtur mihi ad.* [*quanquam videatur nihil adjutare*] *Dicam unde id conjectem*] Potest ferri hæc lectio, ita ut hæc verba, *Quanquam videatur nihil adjutare,* parenthesi aut duabus virgulis inclusa intelligantur. Sensum expressi in interpretatione. Acidalius tamen loco τοῦ *Quanquam* reponit, paucis immutatis literis, *Quam quur:* quæ mutatio sensum efficit satis planum; scilicet, 'Quam (Magiam) quare piscis videatur nul-

plerique Zoroastri[5] sectatorem,[h] similiterque Magiæ peritum arbitrati, eum memoria[6] prodiderunt, cum animadvertisset proxime[7] Metapontum,[i] in littore Italiæ suæ, quam subsicivam[k] Græciam[l] fecerat, a quibusdam piscatoribus everriculum[8] trahi, fortunam jactus ejus emisse:[m] et pretio dato, jussisse illico pisces[n] eos, qui capti tenebantur, solvi retibus, et reddi profundo. Quos scilicet eum de manibus amissurum non fuisse,[9] si quid[1] in his utile ad Magiam comperisset. Sed enim vir egregie doctus, et veterum

meam. Plerique putaverunt Pythagoram secutum fuisse doctrinam Zoroastris, et fuisse quoque gnarum Magicæ artis; et scriptum reliquerunt, eum, cum vidisset quosdam piscatores trahentes sagenam prope Metapontum in ora Italiæ, quam sibi reddiderat alteram Græciam, emisse sortem illius jactus: et, persoluto pretio, imperasse statim ut illi pisces, qui tenebantur capti, laxarentur ex retibus, et remitterentur in mare: quos nempe non verisimile est eum dimissurum fuisse ex suis manibus, si cognovisset aliquid esse in illis conducibile ad Magicam artem. Verum vir

Quod admisit Florid. cum Elmenh. contra reliquos Mss. et Edd. e quibus Vic. *Zoroastre*. v. supra. *J. Bos.*—6 Venetiis cusum, *tamen memoriæ*. Colvius. Flor. *tamen memoriæ*. Elmenh. Pith. D'Orv. quoque *tamen*. Frequentis hujus constructionis 'Pythagoram . . . eum,' &c. vide exempla apud Oudend. ad Flor. N. 7. p. 23. a. Dein *memoria* exhibent Edd. Junt. Ald. Bas. Colv. Vulc. Elm. Scriv. Bip. quod sequor, auctoritate Mss. Florent. et sic citat locum Oudend. ad Cæs. de B. G. v. 12. 'memoria proditum dicunt:' ubi vide. *J. Bos.*—7 D'Orv. *maxime*. Id.—8 Ms. D'Orv. *reticulum:* e glossa. *Id.*—9 Scribam, *Quos scire licet eum de manibus missurum non fuisse.* Casaubonus. Vulgo *quos scire licet*. Elmenhorstius.—1 Ms. D'Orv. *si quidem*, deletis τοῖς

NOTÆ

latenus adjuvare, dicam unde ego conjicio.'

[h] *Zoroastri sectatorem*] Sensu, quo exposui; neque enim ejus auditor esse potuit, utpote multis sæculis ipso junior.

[i] *Proxime Metapontum*] Oppidum est Italiæ in Sinu Tarentino, a Pyliis conditum, qui illuc, Nestore duce, a Troja navigaverunt. Μεταπόντιον Ptolemæo.

[k] *Quam subsicivam, &c.*] Quia, ut refert Laërtius in ejus Vita, ex Ægypto rediens, cum Samum patriam suam a Polycrate tyranno occupatam offendisset, Crotonem Italiæ urbem petiit, leges Italis dedit, ibique ut plurimum philosophatus est: unde et Italica dicta est ejus philosophia, cum Thaletis Ionica diceretur, ut habet idem Laërtius in Prooemio.

[l] *Græciam*] 'Græcia exotica' Plauto in Menæchmis. Italiæ illa pars dicta vulgo est 'Magna Græcia;' complectitur Calabriam, et illas pæne omnes regiones, quas regnum Neapolitanum hodie dicimus.

[m] *Fortunam jactus ejus emisse*] Hoc est: Quoscumque pisces illo retis jactu cepissent.

[n] *Jussisse illico pisces, &c.*] Pietate in illos pisces, quos ex μετεμψυχώσεως suæ doctrina humanis nostrorumque similibus animis informatos credebat. Historiam hanc fusius narrat Plutarchus, Sympos. lib. VIII. Quæst. 8.

æmulator, meminerat, Homerum poëtam multiscium, vel potius cunctarum rerum apprime peritum, [458] vim omnem medicaminum non maris, sed terræ, scripsisse,[2] cum de quadam saga ad hunc modum memoravit:[o]

Τοῖα Διὸς θυγάτηρ ἔχε φάρμακα μητιόεντα,
Ἐσθλά, τά οἱ Πολύδαμνα πόρεν Θῶνος παράκοιτις,
Αἰγυπτίη· τῇ πλεῖστα φέρει ζείδωρος ἄρουρα
Φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

Itemque[3] alibi carminum similiter:[p]

Ὣς ἄρα φωνήσας, πόρε φάρμακον Ἀργειφόντης
Ἐκ γαίης ἐρύσας.

Cum tamen nunquam apud eum marino aliquo et pisculento[4] medicavit nec Protheus faciem,[q] nec Ulixes scro-

summæ doctrinæ, et imitator priscorum, recordabatur Homerum poëtam, qui egregie callebat multas res, vel potius omnes, attribuisse totam virtutem pharmacorum non pelago, sed telluri: quando scripsit de quadam venefica hoc modo: Filia Jovis habebat talia pharmaca præsentia Bona, quæ ipsi præbuit Polydamna, uxor Thonis Ægyptia, cui alma tellus fert plurima Pharmaca, multa quidem bona mixta, multa vero perniciosa. *Item in alio loco suorum poëmatum similiter:* Ut vero eum vocavit interfector Argi [Mercurius], præbuit ei pharmacum, Quod traxerat e terra. *Cum tamen nunquam reperias in ejus scriptis, neque Protheum infecisse suum vultum aliquo medicamine marino aut pisculento, neque Ulyssem*

non fuisse. Id. *Omerus.* J. Bos.—2 *Terræ ascripsisse.* Male in vulgatis *scripsisse.* Casaubonus. *Terra ascripsisse* Fulvius. *Sciopp. in Symb.* Et heic infeliciter idem eximius vir legit *ascripsisse.* Auctori nostro nil solennius quam simplicia pro compositis ponere, et e converso: supra: 'Magiæ argumentum de piscibus recepisti.' *Pric.* Mss. et Edd. ante Casaub. itemque Gent. (nam Pricæus Casauboni emendationem retinuit cum seqq.) constanter habent *non mari sed terræ scripsisse.* Groslot. margini ascripsit *n. maris sed t. scripsisse:* levissima mutatione. Atque hoc unice verum puto, postquam Clar. Lennepius mihi indicavit Horatii locum l. I. Epl. 9. vs. ult. 'Scribe tui gregis hunc.' *J. Bos.*—3 Ms. D'Orv. *item.* Id.—4 Pith. *aliquot et piscolento.* D'Orv. *piscel.* Floridus tacite edidit *pisciculentus,* quasi a *pisciculus:* nam typothetæ id imputandum non videtur. *Pisculentus* est quoque apud Plaut. Rud. IV.

NOTÆ

[o] *Cum de quadam saga ad hunc modum memoravit*] Lacunam sequentem Casaub. explevit versibus desumtis ex Ὀδυσσ. Δ. vers. 227.

[p] *Itemque alibi carminum similiter*] Explet hanc lacunam idem Casaubonus versibus ex Ὀδυσσ. Κ. vs. 302. sumtis. Tum hos, tum illos excudendos curavi, et in interpretatione exposui. Lacunas has aliis versibus supplet Fulvius. Primam duobus sumtis ex Ἰλιάδ. Λ. quorum initium, Πρεσβυτάτην δὲ θύγατρ' εἶχε, &c. Secundam vero decem petitis ex Ὀδυσσ. Δ. Αὐτίκ' ἄρ' εἰς οἶνον βάλε φάρμακον, ἔνθεν ἔπινον, &c. Reliquos vide apud Homerum.

[q] *Nec Protheus faciem*] Per 'faci-

bem,[r] nec Æolus follem,[s] nec Helena crateram,[5 t] nec Circe poculum,[u] nec Venus cingulum.[6 w] [459] At vos soli reperti estis ex omni memoria, qui vim herbarum, et radicum, et surculorum, et lapillorum, quasi quadam colluvione naturæ, de summis montibus in mare transferatis, et penitus piscium ventribus[7] insuatis. Igitur ut solebat ad

fossam, neque Æolum utrem, neque Helenam calicem, neque Circen potionem, neque Venerem suum balteum. Sed vos soli inventi estis ex omni ævo, qui transportetis, veluti quadam colluvie naturæ, virtutem herbarum, et stirpium, et ramusculorum, et lapillorum, ex cacumine montium in mare, et insuatis eam in intimis ventribus piscium. Quemadmodum ergo Mercurius translator animarum, et Venus

2. 2. 'Qui salsis locis incolit pisculentis:' versus est Bacchiacus. Ex Catonis Originibus bis eam vocem citat Nonius cap. 2. n. 634. *Idem.* —5 Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *folles*, cum Ms. Pith. In D'Orv. *A. Solem nec Bellona creteram.* Id.—6 D'Orv. *cragulum*, et mox *succulorum*, male; item *somnis* pro *summis.* Id.—7 Lego, *penitis pisc. v.* Colvius. Rom. et Florent. *penitus p. v.* Elmenhorstius. Scio Apuleium scripsisse *penitis:* et ita legam vel solitarius. Miles. v. 'Penitis præcordiis.' II. 'Penita mente conditum.' In de Deo Socr. 'Penitissimis mentibus.' Miles. VI. 'De summi fontis penita scaturigine.' *Pric.* Pith. *ut penitus. Penitis* conjecerant jam Lips. et Groslot. cum Stewechio ad Met. lib. v. p. 334. b. et, contra Msstos etiam, assensum præbuere Editores, inde a Colvio, præter Casaubon. et Gentil. neque in textum admisit Pric. quamvis apprime probat. Revocavi ego veterem lectionem. Passim adjectivum *penitus* inculcare conantur Viri Docti, monente Oudend. ad Met. lib. II. p. 48. ubi vide et ad lib. VIII. p. 527. b. Apud Plaut. quoque Cistell. I. 1. 65. restituendum ex Charisio *In latebras abscondas pectoris penitissime:* ubi vulgo *pectore penitissimo.* J. Bos.—

NOTÆ

em' non tantum vultum hic intellige, sed totius corporis speciem et formam. Prothei varias formas vide 'Οδυσσ. Δ. vers. 455. et seqq. et apud Virgilium, Georgic. lib. IV.

r *Nec Ulixes scrobem*] Quam 'Οδυσσ. K. ex præscripto Circes fodit, cubitalem quaquaversum, in qua sacrificium faceret Plutoni, antequam ad Inferos descenderet Tiresiam consulturus.

s *Nec Æolus follem*] In quo inclusos ventos omnes, præter Zephyrum, Ulyssi tradidit; eodem libro 'Οδυσσ. K. vers. 19.

t *Nec Helena crateram*] In qua vinum pharmaco temperabat, cujus ea vis, ut omnium malorum oblivionem induceret, et, qui ex eo bibisset, lacrymas toto illo die non posset profundere, ne si ei quidem mortui fuissent pater et mater. Vide 'Οδυσσ. Δ. vers. 219. et seqq.

u *Nec Circe poculum*] Quo Ulyssis socios in sues mutavit: 'Οδυσσ. K. vers. 230.

w *Nec Venus cingulum*] Κεστὸν ἱμάντα, cujus miras virtutes Homerus refert 'Ιλιάδ. Ξ. vs. 223. et seqq. Apul. Met. II. 'balteum' vocat. 'Licet illa,' inquit, 'cœlo dejecta, mari edita, fluctibus educata, licet, inquam, Venus ipsa fuerit, licet omni Gratiarum choro stipata, et toto Cupidinum populo comitata, et balteo suo cincta, cinnama fragrans, et balsama rorans, calva processerit; placere non poterit nec Vulcano suo.' Ad quem locum vide quæ diximus.

Magorum cærimonias advocari Mercurius carminum vector,[x] et illex animi Venus, et[8] Luna noctium conscia,[9] et manium potens Trivia;[y] vobis auctoribus, posthac Neptunus cum Salacia, et Portuno, et ómni choro Nereidum,[1 z] ab æstibus fretorum ad æstus amorum transferentur.[2] Dixi, cur non arbitrer, quicquam negotii esse Magis et piscibus. Nunc, si videtur,[3] credamus Æmiliano, solere pisces etiam ad Magicas potestates adjuvare. Num ergo propterea, quicumque quærit piscem, Magus est?[4] [460] Eo qui-

conciliatrix animorum, et Luna testis eorum, quæ noctu geruntur, et Hecate domina umbrarum, solebant invocari ad cærimonias magicas; sic, si vobis credatur, Neptunus cum Salacia, et Portunus cum toto cœtu Nereidum transportabuntur ab agitationibus marium ad agitationes amorum. Exposui quare non putem esse ullam rem Magis cum piscibus. Jam, si vultis, credamus Æmiliano, pisces solere etiam conferre ad virtutes magicas. An igitur, quisquis investigat piscem, ideo ipse Ma-

8 D'Orv. *ille*. In Pith. deest *et*. Id.—9 Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *noxium:* quod, pro *noxiorum*, propugnat Scipio Gent. lib. I. Parerg. c. 33. damnante Cupero in Harpocr. p. 111. Immo vide ipsum Gentilem ad h. l. Pro *trivia* D'Orv. *crivia*. Id.—1 Vid. Not. Var.—2 Ascriptum video *transferantur*. J. Bosscha.—3 Pith. *videre*. Pro *adjurare* Ms. D'Orv. *adjutare:* ut supra p. 457. Sed hic additur *solere*. Pro *ergo* Ed. Vic. *ego*. Id.—4 *Quicumque piscem quærit et ipse mag. e.* Dele *τὸ piscem* ex Florentinis. *Elmenhorstius.* Non extat *piscem* in Mss. Florent. Pith. D'Orv. et uncis inclusit Scriv. sed non comparet jam in Ed. Junt. post. Et sane facile e præcedentibus intelligitur *pisces*. Quia tamen seqq. in sing. num. dixit Auctor 'myoparonem... vectem... gladium,' videtur et hic repetiisse vocem sing. num. quia dixerat *pisces*. Accedit quod in Ms. Pith. deest *et;* (in quo cod. propter seq. *quærit τὸ que* excidit post *quicumque;*) quo inducor, ut quod Salm. margini allevit,

NOTÆ

[x] *Mercurius carminum vector*] Reponunt alii *animarum vector:* alii *Manium vector:* alii *animarum evocator*. Certe eum Laërtius in Pythagora animarum quæstorem esse ait, τὸν δὲ Ἑρμῆν ταμίαν εἶναι τῶν ψυχῶν, atque ideo ductorem dici et terrenum. Fortasse tamen nihil hic mutandum. Mercurius, carminum vector, intelligi potest, quasi qui carmina et incantationes Necromanticorum ad mortuorum Umbras deferat, quæ illis evocantur. Ipse enim 'Superum est commeator et Inferorum,' ut ait Noster, lib. Met. II. ubi vide Notas.

[y] *Et illex animi Venus, et Luna n. c. et m. p. Trivia*] Unum idemque Numen his nominibus intellige, Lunam nempe, quæ est 'Deorum Dearumque facies uniformis,' ut ait Noster, Metam. II. ubi vide annotata.

[z] *Neptunus cum Salacia, et Portuno, et omni choro Nereidum*] Dii marini hi sunt. Metam. IV. 'Adsunt Nerei filiæ chorum canentes, et Portunus cœrulis barbis hispidus, et gravis piscoso sinu Salacia,' &c. Vide quæ observavimus ad eum locum. Gloss. 'Salacia: Ἀμφιτρίτη.' Hæc est Neptuni uxor, nec aliud est quam mare.

dem pacto, et qui myoparonem [5] [a] quæsierit, pirata [6] erit: et qui vectem, perfossor: [7] [b] et qui gladium, sicarius. Nihil in rebus omnibus tam innoxium dices, quin id possit [8] aliquid aliqua [9] obesse: nec tam lætum, quod non possit [1] ad tristitudinem intelligi.[c] Nec tamen idcirco omnia [2] ad nequiorem [3] suspicionem trahuntur: ut si thus,[4] et casiam, et myrrham, ceterosque id genus odores funeri tantum emtos arbitreris; cum et medicamento parentur, et sacrificio.[5] Ceterum eodem piscium argumento, etiam Menelai socios putabis Magos fuisse, quos ait poëta præcipuus flexis hamulis apud Pharum [6] insulam famem propul-

gus est? Hoc quidem modo et ille, qui quæsierit myoparones, erit pirata: et, qui quæsierit vectem, erit perfossor parietum: et, qui quæsierit ensem, erit homicida. Nihil nominabis ex universis rebus adeo innocuum, quod non possit aliquo pacto nocere, neque tam hilare, quod non possit accipi in tristem partem. Neque tamen propterea cuncta detorquentur in deteriorem partem, velut si existimes thus, et casiam, et myrrham, aliaque ejusmodi aromata, comparata esse duntaxat ad funus, cum tamen emantur etiam ad medicamen, et ad sacrificium faciendum. Porro credes quoque, eadem probatione piscium comites Menelai fuisse Magos, siquidem primarius vates dicit eos arcuisse famem hamulis incur-

nescio utrum ex Cod. Fux. an e conjectura, *quicumque quærit piscem, magus est*, verissimum credam. Otiosa enim sunt τὰ *et ipse*, in quæ τὸ *Piscem* corruptum fuit. *J. Bosscha.*—5 Sic Ms. D'Orv. ut seqq. 'vectem ... gladium.' Vulgo: *myoparones.* Id.—6 Pith. *et pir.* Id.—7 Mss. Pith. *professor.* D'Orv. cum Ed. Ald. *profossor.* Id.—8 Roman. edit. *quod non possit.* Pric. Ita esse in Rom. Edit. putavit quoque V. D. in Obs. Misc. vol. II. p. 190. aiens id non mutandum esse: sed perperam; nam mox demum pro *quin* in Rom. Ed. non tantum, sed et in Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. legitur *quod non:* ut ibi legendum esse videbimus: sed hic *quin id* servant Mss. et Edd. *J. Bos.*—9 Vid. Not. Var.—1 *Quin possit.* Rom. *quod non possit.* Elmenh. Habent, ut diximus, etiam Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *quod non;* quod elegantem efficit styli variationem. Ms. Pith. addicit *quod.* In D'Orv. est *qui.* J. Bos.—2 Inverse D'Orv. *Id.*—3 Conjicit Brant. *sequiorem.*—4 *Et si thus.* Forte melius *ut, si thus.* Colvius. Perperam in vulg. *etsi thus.* Casaubonus. *Ut si thus* v. c. Et mox: *flexis humilis apud Scyrum insulam.* Et proxime: *qui impendio a piscatoribus mercantur.* Et infra non longe: *ut merito statuto pretio quærerentur.* Sciopp. in Symbola. Vulgo *et si th.* male. *Elmenh.* Recte Mss. D'Orv. Pith. et Edd. Cas. et seqq. præter Vulc. sec. tert. *J. Bosscha.*—5 Ms. Pith. *ut et sacr.* Id.—6 Vic. Junt. pr. Bas. pr. *farum.* Id.—7 Vid. Not. Var.—8 *Mer-*

NOTÆ

[a] *Myoparonem* [*myoparones*] Navigia sunt piratica, sic dicta ex Scaligeri sententia, quod murium oblonga corpora referrent, μυῶνες.

[b] *Qui vectem, perfossor*] Festus: 'Vecticularia vita dicitur eorum, qui vectibus parietes alienos perfodiunt, furandi gratia.'

[c] *Ad tristitudinem intelligi*] P. Syrus: 'Ad tristem partem strenua est suspicio.' *Quos ait p. p. fl. h. apud Pharum insulam f. propulsasse*] Homerus 'Οδυσσ.

sasse:[7] etiam mergos, et delphinos, et scyllas[d] tu eodem[8] referes; etiam gulones omnes, qui impendio a piscatoribus mercantur; etiam[9] ipsos piscatores, qui omnium generum[1] pisces arte anquirunt.[2] Cur ergo et tu[3] quæris? Nolo equidem, nec necessarium habeo tibi dicere: sed per te, si potes, ad hoc[4] quæsisse me argue, ut si helleborum, vel cicutam, vel succum[5] papaveris emissem. Item alia ejusdemmodi,[6] quorum moderatus usus salutaris, sed commixtio vel quantitas noxia est; quis æquo animo pateretur, si me[7] per hoc[8] veneficii arcesseres, quod ex illis potest homo occidi? [461] Videamus tamen, quæ fuerint[9] pis-

vis in insula Pharo. Tu referes etiam ad eandem Magiam mergos et delphinos et scyllas: universos etiam helluones, qui emunt magno pretio pisces a piscatoribus: ipsos quoque piscatores, qui quærunt arte sua pisces cujusvis generis. Quare igitur, inquis, tu etiam quæris? Nolo quidem tibi dicere cur quæsiverim, neque mihi opus est: sed ostende tu ipse, si potes, me quæsivisse ejusdem rei gratia. Sicut, si comparassem helleborum, aut cicutam, aut opium, aut alia similia, quorum usus moderatus est utilis ad valetudinem, sed mixtura aut multitudo nocet; quis patienter ferret, si accusares me veneficii, propterea quod homo potest necari illis? Dispicia-

gos . . . scyllas . . . eodem. D'Orv. *margos . . . scyllam . . . eadem.* Vulc. in marg. *squillas:* et aiunt vulgo distingui *Scyllam*, plantam marinam, et *squillam* piscem. Sed Mss. et Edd. hic *scyllas.* Vide de his piscibus Lambin. ad Horat. Sat. II. 4. 58. *J. Bosscha.*—9 D'Orv. *et:* male. *Id.*—1 Pith. *omni genere.* Ed. Vic. quoque *genere.* Id.—2 Al. *acquirunt.*—3 Deest *et* Mss. Pith. D'Orv. In Pith. quoque mox excidit *nec* ob sequens *necess.* J. Bosscha.—4 Ed. Vic. *ad hæc.* Id.—5 *Sucum.* Sic semper Mss. *Id.*—6 Vulc. Edd. sec. tert. et Wow. *ita alia.* Groslot. margini allevit *ejuscemodi*, ut Met. lib. x. p. 702. et habebant Edd. inde a Bas. sec. ad nostram, in de Dogm. Plat. lib. II. p. 246. ubi nunc e Mss. legitur *ejusmodi.* Sed bonum quoque *ejusdemmodi.* Noster Flor. N. 9. 'hæc et alia ejusdemmodi.' De Dogm. Plat. lib. II. p. 211. est quoque in Ms. Harlem. et Edd. ante Vulcan. *ejusdemmodi.* Id.—7 Ms. D'Orv. *sic me.* Id.—8 Mss. Pith. D'Orv. *per hec.* An *per hæc?* scil. 'helleborum,' vel 'cicutam,' vel 'succum papaveris.' Minime. *Per hoc* dictum pro, propterea, idcirco: ut apud Plin. VIII. Ep. 10. et Nostrum sæpe. Vide plura exempla apud Pric. ad Met. lib. III. *Id.*—9 Mss. D'Orv. Pith.

NOTÆ

Δ. vs. 355. et seqq. Habebat prima editio *famem propulsatos esse:* recte etiam. 'Propulso' et 'propulsor' idem. Antiqui enim verba quamplurima ancipiti terminatione eadem significatione protulerunt. Quorum verborum longam seriem vide ap. Priscian. lib. VIII.

[d] *Scyllas*] Quæ et squillæ dicuntur, pisces sunt ex testaceorum genere. In hoc a cancris differunt, quod caudam non habent. Horat. lib. II. Sat. 8. 'Affertur squillas inter muræna natantes.'

cium genera, tam necessaria ad habendum, tamque rara ad reperiendum, ut merito statuto præmio [1] quærerentur. Tria omnino nominaverunt: [2] unum falsi, duo mentiti. Falsi, quod leporem marinum [e] fuisse dixerunt, qui alius omnino piscis fuit, quem mihi Themison [f] servus [3] noster, medicinæ non ignarus, ut ex ipso audisti, ultro attulit ad inspiciundum: nam quidem leporem nondum etiam invenit.[4] Sed profiteor, me quærere et cetera, non piscatoribus modo, verum etiam amicis meis [5] negotio dato, quicumque minus cogniti [6] generis piscis inciderit, ut ejus mihi aut formam

mus tamen, quænam fuerint genera piscium, quæ tam necessarium erat me habere, quæque adeo erant rara inventu, ut jure investigarentur proposita mercede. Nominaverunt tantum tria: et decepti sunt in uno, finxerant autem duo alia. Decepti, quia dixerunt piscem fuisse leporem marinum, qui erat prorsus alius, quem Themison, meus servus, non imperitus medicæ artis, attulit mihi sponte, quemadmodum accepisti ab eo, ut illum considerarem: necdum enim reperit leporem. Sed palam fateor me eum quærere, et alia genera, et commisisse eam curam non solum piscatoribus, sed etiam meis amicis, ut, quicumque piscis speciei minus notæ venerit in eo-

fuerunt. Id.—1 Ms. Fulv. *pretio:* ex interpretatione. v. ad Met. lib. IX. p. 630. a. *Id.*—2 Vulgo, *nominaverant:* perperam. *Casaub.* Cum Casaub. et Salmas. in marg. faciunt Wow. Scip. Gent. Pric. Flor. Reliqui et Mss. *nominaverant.* J. Bosscha.—3 Vulgati codices omnes, *Themis conservus,* quod jamdudum Electis suis [I. 18.] emendavit lectissimus Lipsius hic, et post, loco altero, ex eadem hac Apologia. Sed recte etiam infra: 'Themison servus, a quo mulier ad inspiciendum perducta est.' Apte servo medico nomen inditum principis medici: nam is Themison, ut a quo etiam sectæ in medicina nomen. Seneca Epist. 95. 'Itaque alia est Hippocratis secta, alia Asclepiadis, alia Themisonis.' Meminit et Athenæus Deipnosophist. lib. VII. *Colv.* Flor. *Themicon noster.* Ald. et Rom. *Tenus conservus noster,* male. *Elmenh.* Nobilissimi medici nomen servo, seu medico domestico, inditum fuit. Vide Dempster. ad Rosin. p. 166. Mss. et Edd. ante Colv. *Themis conservus.* Statim pro *inspiciundum* Ms. Pith. *ipisciundum.* J. Bosscha.—4 Groslot. allevit *inveni.* Ms. D'Orv. *non invenitur* sine τῷ *etiam.* Id.—5 Ejecit hanc vocem Elm. cum seqq. contra Mss. et Edd. reliquas. *Id.*—6 Ed. Scriv. *cognitu,* ope-

NOTÆ

[e] *Leporem marinum*] Plin. lib. XXXII. cap. 1. 'Non sunt minus mira, quæ de lepore marino traduntur. Venenum est aliis in potu, aut in cibo datus, aliis etiam visus. Siquidem, gravidæ si omnino aspexerint fœminæ ex eo genere duntaxat, statim nausea et redundatione stomachi vitium fatentur, ac deinde abortum faciunt. Remedio est mas, ob id induratus sale, ut in brachialibus habeant.'

[f] *Themison*] Hoc nomen familiare fuit olim medicam artem profitentibus. Themisonis medici meminit Cornel. Celsus, lib. I. alterius etiam hoc nomine Juvenalis, Sat. X. 'Quot Themison ægros autumno occiderit uno.'

commemorent, aut ipsum vivum, si id nequiverint, vel mortuum ostendant.[7] Quamobrem id faciam, mox docebo. Mentiti autem sunt callidissimi[8] accusatores mei, ut sibi videntur,[g] cum me, ad finem calumniæ,[9] confinxerunt duas res marinas impudicis vocabulis quæsisse: quas Tannonius ille, cum utriusque sexus genitalia intelligi vellet, sed eloqui propter infantiam causidicus summus nequiret, multum ac diu hæsitato,[1] tandem virile marinum nescio qua circumlocutione male ac sordide nominavit. Sed enim feminal[2][h] nullo pacto reperiens munditer dicere, ad mea scripta confugit: et, quia e quodam[3] meo libro legit: 'Interfeminium[4][i] tegat, et femoris objectu, et palmæ velamento;' hic etiam pro sua gravitate vitio mihi vortebat, quod me nec sordidiora dicere honeste pigeret. At ego illi contra justius exprobraverim, quod qui eloquentiæ pa-

rum manus, vel mihi describant ejus figuram, vel mihi monstrent eum vivum: si vero id non potuerint, mortuum. Modo aperiam quare id faciam. * * * *

rarum vitio. *Id.*—7 *Aut ipsum vivum, si id nequierint, vel mortuum ostendant.* Sic Mss. et Edd. ante Vulc. sec. in qua, ex Vulcanii conjectura, *vel* transpositum est ante *si id*, quod secutus est Wow. cum Elm. et Scriv. utroque loco *vel*, dederint. Gent. Pric. Flor. Mstorum lectionem servarunt: bene. Sed perperam omnes inde a Colvio distinguunt plenius (:) post *vivum*, quasi ad illa *si id nequiverint* intelligendum esset *vivum ostendere*, ut interpretatur Floridus. Sensus est: ut describant mihi ejus formam, aut, si id non satis accurate possint, ipsum ostendant piscem, vivum vel mortuum. *Id.*—8 Malim *callidissime.* Casaubonus. At cur mutemus vulgatam lectionem? inest his verbis 'ut sibi videntur,' *εἰρωνεία*, cujus infra simillima illa: 'præacute vobis repperisse videbamini.' *Pric.* Casauboni conjecturam expressere seqq. etiam Ed. Bip. præter Gent. Pric. Flor. Sequimur nos Mss. *J. Bosscha.*—9 *Ad fidem c.* Sic Fulvius. *Sciopp. in Symb.* Male. *Ad finem calumniæ*, i. e. ut modum calumniæ implerent. Ovid. Her. Ep. I. vs. 96. 'Ultimus accedunt in tua damna pudor.' *J. Bos.*—1 Al. *hæsitans.*—2 Pith. *feminam.* J. Bos.—3 *Quia et e quodam.* Scrib. *confugit. Itaque e quodam m.* Casaubonus. Flor. *quia et quodam m.* Elmenhorstius. *Quia* expunxere Wow. Elm. Scriv. Flor. neque agnoscunt Mss. Florent. Pith. D'Orv. in quibus pro *quia et e* simpliciter *et* legitur. Est tamen *quia* in Edd. vett. item Colv. Vulc. Cas. Gent. Pric. Lego: *et quia e quodam, &c.* J. Bosscha.—4 Pith. et Ed. Ald. *interfemineum.* Junt. post.

NOTÆ

[h] *Feminal*] Hac voce usus est in Asino, lib. II. 'Glabellum feminal rosea palmula:' ad quem locum vide Notas supra.

Interfeminium] Genitalia inter femina collocata.

trocinium vulgo profiteatur, etiam honesta dictu sordide blatteret,[5] ac sæpe in rebus nequaquam difficilibus fringultiat,[k] vel omnino obmutescat. Cedo enim, si ego de Veneris statua nihil dixissem,[l] neque interfeminium[6] nominassem; quibus tandem verbis accusasses crimen illud, tam stultitiæ, quam linguæ tuæ congruens? An quicquam stultius, quam ex nominum propinquitate vim similem rerum conjectari?[7] Et fortasse an peracute reperisse[8] vobis videbamini. At quæsisse[9] me fingeretis ad illecebras Magicas duo hæc marina, Veretillam,[1] [m] et Virginal:[n] disce enim nomina rerum Latina, quæ propterea varie nominavi, ut denuo instructus[2] accuses. Memento tamen, tam ridiculum[3] argumentum fore, desiderata ad res Venereas[4] marina obscœna,[o] quam si dicas, marinum pectinem comendo[5] capillo quæsitum, vel aucupandis volantibus[6]

interfemineium. Pro *hic* Ed. Vic. *hæc.* Id.—5 Ms. Pith. *lateret.* D'Orv. *blateret.* Id.—6 Pith. *interfeminam.* Statim pro *congruens* D'Orv. *gruens.* Id.—7 Pith. *veri similem r. conjectam.* D'Orv. *conjecturi.* Ed. Junt. post. quoque *conjectam.* Id.—8 Ed. Altenb. *repetisse,* unde et in Ed. Bip. irrepsit. Operarum vitio, nec ne, dubito. Accipi sane possit repetisse a me dictum (interfeminium scil.) *Id.*—9 Ms. D'Orv. *an q.* E Fux. Cod. notavit Salm. *ut q.* Sic jungenda hæc essent præcedentibus. Sed bene se habet *At quæsisse me fingeretis,* i. e. at quæsisse non tantum me fingere debebatis, sed me quæsisse ad illecebras magicas. *Id.*—1 Pith. *veretilla.* Id.—2 Lipsius *instructius.* Colvius. Lipsii conjecturam expressere seqq. præter Casaub. et Gent. Veterem lectionem a Mstis comprobatam restitui. *J. Bosscha.*—3 Pith. *redic.* deleto *tam.* Id.—4 Mss. Pith. D'Orv. *Venerias:* ut et 2. Mss. et Edd. vett. quædam Met. lib. II. p. 101. a. *Id.*—5 Sic Ven. Rom. Aliæ *comando.* Colvius. —6 Pith. *volatibus.* An *volatilibus?* cf. ad Met. lib. VIII. p. 552. a. Sed *volantes* substantive est apud Virgil. Æn. VI. vs. 239. et 728. ac Lucret. II. vs.

NOTÆ

[k] *Fringultiat*] Inferius in eadem Apologia, ' Vix singulas syllabas fringultientem ;' ad quem locum vide Notas.

[l] *De Veneris statua nihil dixissem*] In libro illo, ex quo supra citavit: ' Interfeminium tegat,' &c.

[m] *Veretillam*] Glossæ et Onomasticon vetus, ' Veretrum, Αἰδοῖον.' Glossæ Arabico-Lat. ' Veretrum, portum orinum.' Legerim tantisper *porcum marinum.* V. in voce Ἀλεσούριος Etymologum. Isid. Origin. lib. XI. cap. 1. *Pricæus.*

[n] *Virginal*] Idem in Glossis : ' Virginal, membra virginis in quo habitat :' fors, *Virginal ; membrana, virginitas in qua habitat.* Omnino altera lectio nihil expedit. *Id.*

[o] *Marina obscœna*] Veretillam et virginal pisces, de quibus supra.

piscem accipitrem,[7] aut venandis apris piscem apriculum, aut eliciendis mortuis marina calvaria.[p] Respondeo igitur ad hunc vestrum locum,[8] non minus insulse quam absurde[9] commentum, me hasce nugas marinas et quisquilias[1] littorales[q] neque pretio, neque gratis quæsisse. Illud etiam præterea respondeo, nescisse vos, quid a me quæsitum fingeretis. [462] Hæc enim frivola, quæ nominastis, pleraque[2] in littoribus omnibus congestim et acervatim jacent, et sine ullius opera, quamlibet leviter motis flucticulis, ultro foras[3] evolvuntur. Quin[4] ergo dicitis, me eadem opera pretio impenso per plurimos piscatores quæsisse de littore conchulam striatam,[r] testam hebetem,[s][5] calculum

Respondeo ergo ad hoc argumentum vestrum, excogitatum non minus insipide quam inepte, me neque quæsivisse pecunia neque gratis hæc nugamenta marina et hæc purgamenta riparum. Insuper respondeo etiam hoc, vos ignoravisse quid comminisceremini fuisse a me quæsitum. Nam pleraque illa vana, quæ nominavistis, jacent aggesta, et accumulata in omnibus oris, et ejiciuntur, absque labore cujusquam, ex mari quovis motu levissimo undularum. Quidni igitur dicitis simul me comparasse maximo pretio per piscatores permultos, ex ora maris, conchulam sulcatam, testam inanimem, lapillum rotundum? præterea forcipes cancrorum, caliculos echinorum,

1082. *J. Bosscha.*—7 Pith. D'Orv. *ancip.* Mox D'Orv. *priculum* pro *apric.* Id. —8 Ms. Bemb. *jocum.* Id.—9 Pith. *insulani quam absurdum:* in quo statim exulat *me.* Id.—1 Bene *quisquilias* extat in Ms. D'Orv. et Ed. Junt. post. cum seqq. quemadmodum emendarunt Lat. Latin. et Lips. in marg. pro eo, quod est in Junt. pr. Bas. pr. Ald. *quiscyllas.* Ms. Pith. cum quibusdam Edd. vett. *quiscillas.* De *quisquiliis* cf. Beroald. ad Met. lib. I. p. Append. Apul. 76. a. Groslot. allevit *et quisquilias*, vel, *atque siquillas*, quod quid sit nescio. *Id.*—2 D'Orv. *plerique*, et statim *illius* pro *ullius.* Id.—3 Est qui scribat *ultra oras.* Colvius. Alii: *ultra oras.* Elmenhorstius. Quidam *foros*, alii *oras.* Pricæus. Quinam sint illi alii, quos aiunt legere *ultra oras*, vel, *foros*, ignoro: certe male; licet Ms. Pith. habeat quoque *ultra.* Non ultra oras, sed in oras evolvuntur quisquiliæ illæ, quas *foras* evolvere eleganter fluctus dicuntur: *ultro* quoque vim habet. *J. Bosscha.*—4 D'Orv. *quid.* Mox Pith. D'Orv. *plurimis.* D'Orv. *piscatoris.* Id.—5 Vid. Not. Var.—6 Al. *terentem.*—7 Mss. Pith.

NOTÆ

[p] *Eliciendis mortuis marina calvaria*] Scilicet propter ὁμωνυμίαν terrenæ, quæ in maleficio frequens. Metamorph. III. Noster, officinam feralem deformans: ' Hic nares et digiti, illic carnosi clavi pendentium: alibi trucidatorum servatus cruor, et extorta dentibus ferarum trunca calvaria.' *Pricæus.*

[q] *Hasce nugas marinas et quisquilias littorales*] Ita conchylia varia appellat, quæ vulgo in littore inveniuntur. Sic Metam. I. de piscibus: ' At has quisquilias quanti parasti?' Et continuo: ' A quo istorum nugamenta hæc comparasti?'

[r] *Conchulam striatam*] Quales sunt muricum et aliorum conchyliorum

teretem?[6] præterea cancrorum furcas,[t] echinorum[7] caliculos,[8] [u] lolliginum[9] ligulas? [w] postremo assulas,[x] festucas, resticulas, et ostrea Pergami vermiculata? [y] denique muscum, et algam, et cetera[1] maris ejectamenta, quæ ubique littorum ventis expelluntur, salo exspuuntur,[2] tempestate reciprocantur, tranquillo deseruntur? Neque enim minus istis, quæ commemoravi,[3] accommodari possunt similiter ex vocabulo suspiciones. Posse dicitis ad res Venereas

*lingulas loliginum? novissime assulas, festucas, funiculos, et conchas ostreorum variegatas? postremo muscum, et algam, et cetera purgamenta pelagi, quæ ejiciuntur a ventis in omnes oras, quæ respuuntur a mari, jactantur tempestate, et relinquuntur in littore per tranquillitatem maris? * * * Certe tu vir es nimis patiens, et*

D'Orv. *echinum:* ut sæpe apud Nostrum contrahuntur genitivi plurales: sed hic non placet. *J. Bosscha.*—8 Ms. Pith. *calideos.* Id.—9 Ms. Pith. *lolig.* ut alibi sæpe scribitur. Ms. D'Orv. *ligullas.* ' Lolliginum ligulas' intellige cirros, quibus conspicuum est id animalium genus. *Id.*—1 Ms. Pith. *mascumque algamque cet.* D'Orv. *algara* deleto τῷ postremo *et.* Id.—2 Ms. D'Orv. *exipiuntur:* et statim *deferuntur.* Id.—3 Male Florid. in sua Ed. secutus est cor-

NOTÆ

conchæ, quarum mira varietas a Plinio describitur, lib. IX. cap. 33.

[s] *Testum hebetem*] Sic Rob. Titius reposuit. Sed, quid sibi velit, non ita perspicuum. Cod. Florent. habet *habentem*, ex quo Pricæus format *albentem:* quod sane ego malim. Ejusmodi albicantes concharum testas quis non vidit?

[t] *Cancrorum furcas*] Plinius denticulatos forcipes vocat, lib. IX. cap. 31. 'Cancris bina brachia denticulatis forcipibus.'

[u] *Echinorum caliculos*] Hoc est, testas echinorum, quæ calicem optime referunt.

[w] *Lolliginum ligulas*] 'Ligula' sæpe pro lingula, estque diminutivum a 'lingua.' Nonnunquam nomen est a 'ligando' formatum, significatque corrigiam, aut aliud ligamentum. Plin. lib. IX. cap. 51. de loliginibus hæc habet: 'Sepiæ et loligines linguis [coëunt], componentes inter se brachia, et in contrarium nantes: ore et pariunt.' Intellige ergo hic linguas loliginum, aut, quod puto verius, ossa eorum quædam linguæ oblongæ aut scalpelli forma, cum alia quoque habeant instar calamorum; unde Italis dicitur loligo *pesce calamaio*, quia, veluti theca calamaria, scalpellum habet et calamum.

[x] *Assulas*] Schidias, seu fragmenta lapidum plana, aut etiam fragmenta asserum et tabularum ex naufragiis, qualia multa in littus ejiciuntur, quemadmodum et festucæ et funium frusta.

[y] *Ostrea Pergami vermiculata*] Locum hunc corruptum Brantius restituit: *ostreorum terga vermiculata:* quod expone, distincta et variata maculis vermiculos repræsentantibus: vel, cariosa, et veluti a vermibus perforata, ut Pricæus, qui tamen mallet *lævigata.*

sumta de mari spuria et fascina,[z] propter nominum similitudinem: qui minus[4] possit ex eodem littore calculus ad vesicam, testa ad testamentum, cancer ad ulcera,[a] alga ad quercerum?[5 b] [463] Næ tu,[6] Claudi Maxime, nimis patiens vir es, et oppido proxima humanitate,[7 c] qui hasce eorum argumentationes[8] diu hercle[9] perpessus sis. Equidem[1] cum hæc ab illis quasi gravia et invincibilia[2] dicerentur, illorum stultitiam ridebam, tuam patientiam mirabar. Ceterum, quamobrem plurimos jam pisces cognoverim,[3] quorundam adhuc nescius esse nolim, discat Æmi-

humanitatis valde proclivis, o Claudi Maxime, qui toleraveris diu profecto hæc eorum ratiocinia. Certe, dum illi hæc commemorarent tanquam res magni momenti, et quibus responderi non posset, videbam stoliditatem eorum, admirabar vero tuam patientiam. Ceterum Æmilianus discat, cur jam examinaverim quosdam pisces, et

ruptam Scriverianæ lectionem *commemoravit*. Bene correxit Bip. *Id.*—4 Ms. D'Orv. *que m.* et cum Pith. *calculos.* Id.—5 V. D. in marg. Ed. Junt. post *alga ad ulcera, cancer ad querq.* Id. Vid. Not. Var.—6 Edd. Vett. Vulc. Wow. Altenb. Bip. *ne tu.* J. Bosscha.—7 Vid. Not. Var.—8 Legebam, *argutationes:* at abstineo. Infra 'ad aliam speciem argumenti.' *Pric.*—9 Sic Mss. et Edd. pleræque. Al. *hercule.* J. Bosscha.—1 Ms. Pith. *perpesset pise Quidem.* D'Orv. *perpessi estis Quidem.* Id.—2 Non est ut legat quispiam *inevincibilia.* Florid. 4. 'Ratio conclusa acriter et invincibiliter.' *Pric.* Iidem Mss. *vincibilia.* J. Bosscha.—3 *Nominaverim.* Alii, *cognoverim.* Elmenhorstius. In Florent.

NOTÆ

[z] *Spuria et fascina*] Virginalia et veretillæ, de quibus supra. 'Spuria' Græciæ Subsicivæ vox. Plutarch. Quæst. Roman. Τοὺς Σαβίνους φασὶ τὸ τῆς γυναικὸς αἰδοῖον ὀνομάζειν σπόριον. De Etymo recte Casaub. σπόριμα μόρια. *Pricæus.* 'Fascina' sunt veretra seu mentulæ.

[a] *Cancer ad ulcera*] 'Ο καρκίνος πρὸς τὰ καρκινώματα. *Casaubonus.*

[b] *Alga ad quercerum* [*querquerum*] 'Querquerum' Gentili algor est, vel stridor frigidus, qui ut plurimum febricitantibus oboritur, cum dentes collidunt; ita etiam accepisse videtur Minutius in Octavio, et nescio qui alii apud Festum. At, si 'querquerum' ex se frigidum, ad quid 'alga?' Ut intendatur frigus? nugæ. 'Algam' facete Apuleius ut remedium caloris posuit: 'querquerum' itaque censeamus oportet febrem calidam et siccam. Vide vocem eam apud Guicciard. Ling. Harmon. Etymolog. *Pricæus.* At mehercle Gentili potius assentior quam Pricæo. Non enim hic remedia morbis a contrario quærit Apuleius, adversarios suos irridens, sed a similitudine nominum. Calculus ad vesicæ calculum: cancer ad cancrum ulcus: alga, ad algorem febris querqueræ, seu querceræ.

[c] *Proxima humanitate*] Sincera lectio, nullatenus solicitanda. *Proximum* est, obvium, evidens, proclive. Ab eadem mente 'præsens auxilium,' et 'præsentem Deum' dicimus.

lianus, quoniam[4] usque adeo rebus meis curat. Quanquam est jam præcipiti ævo,[5] et occidua senectute, tamen, si videtur,[6] suscipiat doctrinam, seram plane, et postumam:[7][d] legat veterum philosophorum monumenta, tandem ut intelligat, non me primum hæc requisisse, sed jampridem majores meos, Aristotelem dico, et Theophrastum, et Eudemum,[8][e] et Lyconem,[f] ceterosque Platonis minores: qui[9] plurimos libros de genitu animalium, deque victu,[1] deque particulis, deque omni differentia reliquerunt. Bene, quod apud te, Maxime, causa agitur, qui pro tua eruditione legisti profecto Aristotelis περὶ ζώων γενέσεως, περὶ ζώων ἀνατομῆς, περὶ ζώων ἱστορίας, multijuga volumina; præterea problemata innumera ejusdem: tum ex eadem secta[2] ceterorum,

noluerim adhuc ignorare quosdam, siquidem adeo curiosus est eorum, quæ ad me spectant: quamvis est jam ætate declivi, et senecta vergente ad occasum, incipiat tamen studia omnino tarda et posthuma. Legat scripta relicta ab antiquis philosophis, ut demum sciat non me primum, sed majores meos, Aristotelem nempe, et Theophrastum, et Eudemum, et Lyconem, reliquosque Platonis temporibus inferiores jamdudum hæc fuisse scrutatos: qui reliquerunt permultos libros de generatione, alimentis, et partibus piscium, et de omnibus eorum differentiis. Gaudeo, quod agimus coram te, o Maxime, qui, utpote valde doctus, legisti proculdubio multos numero libros Aristotelis de generatione animalium, de dissectione animalium, de historia animalium: insuper infinita problemata ejusdem: præterea, libros aliorum

nempe est *nominaverim.* J. Bosscha.—4 Ms. D'Orv. *qui:* bene: si plures addicerent. *Id.*—5 Rom. non agnoscit τὸ *ævo.* Elmenhorstius. Abest ab edit. Rom. illud *ævo,* Cicero in Epist. 'O meam calamitosam et præcipitem senectutem.' Mattius ad eundem 'Ætate præcipitata.' Ubi frustra doct. Columna *pessum acta.* Pricæus. Non expungendum *ævo.* Agnoscunt vocem Mss. et Edd. ceteræ, præter Ed. Vic. Est in Ms. D'Orv. *præcipitiva.* J. Bosscha.—6 Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *et si vid.* Pro *suscipiat* Mss. Florent. et D'Orv. *accipiat.* Id.—7 Vid. Not. Var.—8 Mss. Pith. *Ceudemum.* D'Orv. *Tendemum.* J. Bosscha.—9 Mss. Pith. *Plat. minoris q.* D'Orv. *Plat. numeros que.* Id.—1 *Deque victu.* Desunt Edd. Junt. pr. Ald. Bas. pr. Pro *reliquerunt* Ms. Pith. *delinquerunt.* Pro *bene* Ms. D'Orv. *bone,* in quo *legistis.* Id.—2 *Præterea ... tum ... secta.* D'Orv. *propterea ... cum.* Pith. *recta.* Id.—

NOTÆ

[d] *Et postumam* [*posthumam*] 'Posthumus' est filius mortuo jam et humato patre natus. Hinc non minus eleganter, quam facete posthumam vocat doctrinam, quam susciperet Æmilianus ætate adeo provecta, ut ea jam ipsi post mortem advenisse videretur.

[e] *Et Eudemum*] De hoc nulla apud Laërtium mentio. Meminit quidem Plutarchus, in Vita Philopœmenis, Eudemi oratoris Megalopolitani, qui præceptor fuit Philopœmenis.

[f] *Lyconem*] Peripat. De eo Laërt. lib. v.

in quibus id genus varia tractantur. Quæ tanta[3] cura conquisita, si honestum et gloriosum fuit illis[4] scribere, cur [464] turpe sit nobis experiri? præsertim cum ordinatius et cohibilius[5] eadem Græce et Latine annitar[6] conscribere, et in omnibus aut omissa anquirere,[7] aut defecta supplere? Permittite, si opera est, quædam legi de Magicis meis;[g] ut sciat me Æmilianus plura, quam[8] putat, quærere et sedulo explorare. Prome tu librum[h] ex Græcis meis, quos forte hic amici habuere,[i] sedulique naturalium quæstionum: atque eum maxime,[9] in quo plura de piscium genere tractata sunt. Interea dum hic quærit, ego exemplum rei competens dixero. Sophocles poëta Euripidi[1] æmulus[k] et superstes,[l] vixit enim ad extremam

ejusdem sectæ, in quibus diversa ejusmodi explicantur. Quæ si laudabile fuit eis investigare tanta cura, et scribere, quare vituperabile sit nobis explorare; præcipue, cum coner scribere de iisdem Græce et Latine, majori ordine et brevitate, et in omnibus vel perquirere quæ prætermissa sunt, vel sufficere quæ desunt? Si vobis vacat, sinite legi quædam ex meis Magicis scriptis; ut Æmilianus discat me scrutari et diligenter experiri plura, quam arbitratur. Tu profer unum ex meis libris Græcis, quos amici mei habuerunt hic forte fortuna, sed certe Quæstionum Naturalium: et præsertim illum, in quo disserui multa de genere piscium. Interim, dum hic quærit locum libri, ego narrabo exemplum conveniens huic rei. Sophocles poëta, qui decurrit idem stadium ac Euripides, quique supervixit ipsi, nam vixit usque ad ulti-

3 Pith. *quum.* D'Orv. *qui t.* deleto mox *cur;* non male: *qui* pro *quomodo.* Id. —4 D'Orv. *illis fuit.* Id.—5 Male Edd. Altenb. Florid. Bip. *cohibitius* contra Mss. et Edd. V. ad Flor. N. 23. extr. *cohibiliter.* Id.—6 Mss. Pith D'Orv. *adnititur.* Id.—7 Bene restituit Colv. cum seqq. pro *acquirere.* Id.—8 D'Orv. *plura quem.* Id.—9 *At quintum maxime.* Flor. *atque eum maxime.* Elmenh. Nec spernenda Codicis Florent. lectio: *atque eum maxime.* Pric. Quia nempe in Edd. Junt. pr. Ald. Bas. pr. simpliciter *atque maxime* legerat Lipsius, hinc conjecit *at quintum max.* quod receptum a Scal. Wow. Elm. Scriv. Pric. Sed *atque eum m.* est in Mss. et Edd. reliquis. Wow. insuper mutavit *at* in *ac.* J.

NOTÆ

[g] *De magicis meis*] Aut εἰρωνικῶς loquitur, aut legendum *Physicis.*

[h] *Prome tu librum*] Scribæ aut alii cuipiam ministro hoc ait, penes quem deposita erant instrumenta litis ab utraque parte.

[i] *Quos forte hic amici habuere*] Ostendit non a se allatos, sed sumtos ab amicis, quos in ea urbe habebat, et in quorum manus illi venerant. Frustra ergo est Pricæus, qui hic reponit *si quos forte.*

[k] *Euripidi æmulus*] Non Euripidi solum, sed et Æschylo, Chærilo, Aristeæ, et aliis.

senectam:[m] cum igitur accusaretur a filio suomet dementiæ,[n] quasi jam per ætatem desiperet,[o] protulisse dicitur Coloneum[2] suam, peregregiam tragœdiarum,[p] quam forte tum in eo tempore conscribebat, eam[3] judicibus legisse, nec quicquam amplius pro defensione sua [465] addidisse, nisi ut audaciter dementiæ condemnarent, si carmina senis[q] displicerent.[5] Ibi ego comperior, omnes[6] judices tanto poëtæ assurrexisse,[r] miris[7] laudibus eum tulisse, ob argumenti[8] solertiam, et cothurnum facundiæ;[9] [s] nec ita mul-

mum senium: is ergo, cum accusaretur insaniæ a suo proprio filio, perinde ac si jam deliraret ob senectutem, fertur promsisse suam Coloneum, præstantissimam tragœdiarum suarum, quam forte fortuna componebat tunc temporis, et legisse eam suis judicibus, neque aliud prorsus ultra adjecisse pro sua defensione, nisi uti se confidenter damnarent insaniæ, si versus sui senis non placuissent. Ego accipio omnes judices tunc assurrexisse tanto vati, et prosecutos fuisse eum laudibus insolitis, ob subtilitatem argumenti, et gravitatem elocutionis: et parum abfuisse, quin damna-

Bosscha.—1 D'Orv. *Euripidis.* Id.—2 D'Orv. et Ed. Vic. *Colonam eum.* D'Orv. Pith. cum Edd. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *peregregium.* Id.—3 Edd. Colv. et seqq. *eamque,* contra Mss. et Edd. vett. *Id.*—4 *Audacter.* Ms. Pith. *audaciter:* bene. V. ad Met. lib. III. p. 207. a. *Id.*—5 Groslotio in mentem venit *desiperent.* Cic. de Sen. 7. 'num illud carmen desipientis videretur.' *Id.* —6 Ms. Fulv. *comperio:* ut Flor. N. 15. sed Edd. *comperior:* quo ducunt etiam Mss. Pith. *comperio roānis,* D'Orv. *comperio roānos.* Id.—7 D'Orv. *et miris.* Id.—8 Pith. *argumentum,* omissa statim copula. *Id.*—9 Vid. Not. Var.

NOTÆ

[l] *Et superstes*] Annos sex, si credatur Suidæ. Alii multi eodem anno mortuum narrant.

[m] *Vixit enim ad extremam senectam*] Ad annum prope centesimum. Testes Lucianus in Macrobiis, Valerius Maximus, et alii.

[n] *Accusaretur a filio suomet dementiæ*] Ex lege Atheniensium, qua licebat filiis patres ob legitimam causam παρανοίας, dementiæ, postulare: quod tamen cunctanter perque ambages faciendum erat, ad effugiendam tam odiosæ accusationis invidiam. Vid. Plat. de Legib. lib. II.

[o] *Quasi jam per ætatem desiperet*] Sic Græcus, qui Sophoclis Vitam scripsit, dicit eum accusatum fuisse ὡς ὑπὸ γήρως παραφρονοῦντα. Cicero, in Catone Majore, ubi historiam hanc totam refert, ait hoc factum, quia propter studium rem familiarem negligere videbatur. Sed et hoc vitium dementiæ nomine accusabatur.

[p] *Coloneum suam, peregregiam tragœdiarum*] Valer. Maxim. lib. VIII. cap. 7. 'Prope enim centesimum annum attigit [Sophocles], sub ipsum transitum ad mortem Œdipode Coloneo scripto; qua sola fabula omnium ejusdem studii poëtarum præripere gloriam potuit.'

[q] *Carmina senis*] Versus a se in sua senectute facti.

[r] *Assurrexisse*] Honoris causa, et in plausum. Phædrus: 'In plausus consurrectum est.'

[s] *Et cothurnum facundiæ*] Malim, ut quidam, *cothurni facundiam,* hoc est, eloquentiam tragœdiæ illius. Scrip-

tum omnes abfuisse,[1] quin accusatorem potius dementiæ condemnarent. Invenisti tu librum? beasti. Cedo enim[2] experiamur, an et mihi[3] possint in judicio literæ meæ prodesse. Lege pauca in principio,[4] dein[5] quædam de piscibus. At tu,[6] interea dum legit, aquam sustine.[t] (*Deest locus ex Apuleii Libris Physicis.*) Audisti, Maxime, quorum pleraque scilicet legeras apud antiquos philosophorum,[7] et memento, de solis piscibus hæc volumina a me conscripta: qui eorum[8] coitu progignantur, qui ex limo coalescant; quoties et quid anni cujusque eorum generis fœminæ subent, mares suriant;[u] quibus membris et causis[9]

rent potius insaniæ ipsum accusatorem. Tune jam reperisti librum? Pergratum mihi fecisti. Da ergo, videamus utrum mea eruditio possit etiam mihi esse utilis in hac causa. Lege pauca de initio, postea aliqua de piscibus. Tu vero cohibe aquam interim dum legit. Locus ex Græco Libro Apuleii Naturalium Quæstionum. *Audivisti, o Maxime, quæ scripsi, quorum nempe legeras maximam partem apud priscos philosophos: et adverte hos libros compositos esse a me de piscibus tantum: et me examinare in iis quinam ex piscibus generentur congressu; quinam conflentur ex cœno; quoties in anno, et quo tempore mares et fœmellæ uniuscujusque speciei eorum rapiantur in Venerem; quibus partibus et rationibus natura posu-*

—1 Ven. s. *ita in tumultu*. Colvius. Ms. D'Orv. *ŭfuisse*. Lat. Latin. pro *omnis* malebat *omnino*. Male. Ut dicitur 'non multum abfui, quin condemnarem,' sic bene quoque dictum: 'non multum omnes abfuere, quin condemnarent.' *J. Bosscha*.—2 Lat. Latin. *Cedo dum*, ut *adhucdum*, et sim. Sed aliter Mss. et Edd. Supra p. 461. 'Cedo enim si ego de Veneris statua nihil dixissem.' *Id*.—3 Ms. Pith. non habet *et*. Male. Sophocli profuerunt literæ in judicio; experiamur an *et mihi*. Id.—4 Sic Edd. ante Elmenh. et Pric. cum Ms. Pith. sed Mss. Florent. D'Orv. cum Edd. Elm. Scriv. Flor. *p. de pr.* Id. —5 Sic Ms. D'Orv. Edd. Elm. Scriv. seqq. In reliquis *deinde*. In Mss. Florent. deest. *Id*.—6 D'Orv. *ac tu*. Id.—7 Ms. Pith. *pluraque . . . antiquum philosophicum*. 'Antiqui philosophorum' Græca constructio est: παλαιοὶ τῶν φιλοσόφων. cf. ad l. de Mundo p. 361. a. Sic supra 'peregregiam tragœdiarum.' *Id*.—8 D'Orv. *quorum*. Mox Pith. *propignerantur*: id. paulo post: *quicquid anni ejusque*. Id.—9 Pith. *ex causis*. Mox pro *discreverit* Edd. Vic.

NOTÆ

tam tamen lectionem secutus in interpretatione exposui, gravitatem eloquentiæ: pro *cothurnum* qui seriis rebus agendis adhibetur, gravitatem, seu majestatem intelligens. Sed magis placet altera lectio.

[t] *Aquam sustine*] Obtura clepsydram, ne interim labatur aqua, dum legitur liber, neve mihi aliquid pereat temporis ad defensionem concessi.

[u] *Fœminæ subent, mares suriant*] Utrumque verbum tractum a suibus, ut καπρᾷν apud Græcos ἐκ τοῦ κάπρου. Supervacanea videtur Apuleii diligentia, qui ista distinguat: promiscue enim et de maribus et de fœminis dicta invenias apud Festum.

discreverit natura viviparos eorum et oviparos:[1] [466] ita enim appello,[2] quæ Græci ζωοτόκα καὶ ᾠοτόκα.[3] Et ne operose per omnes animalium genitus pergam,[4] [w] deinde de differentia, et victu, et membris, et ætatibus, ceterisque plurimis, scitu quidem necessariis, sed in judicio alienis, pauca etiam de Latinis scriptis meis, ad eandem peritiam pertinentibus, legi jubebo:[5] in quibus animadvertes, cum res cognitu raras,[6] tum nomina etiam Romanis inusitata, et in hodiernum, quod sciam, infecta; ea tamen nomina labore meo et studio ita de Græcis provenire,[7] ut tamen[8] Latina moneta percussa sint.[x] Vel dicant nobis, Æmiliane, patroni[9] tui, ubi legerint Latine hæc pronuntiata vocabula. De solis aquatilibus dicam, nec ceteras anima-

erit discrimen inter eos ex illis qui sunt vivipari, et eos qui sunt ovipari. Nam sic voco animalia, quæ Græci vocant ζωοτόκα et ᾠοτόκα. Et, ut non laboriose percurram omnes generationes animalium, ac postea dicam de discrimine eorum, et pabulo, et partibus, ætatibusque, et permultis aliis, quæ necesse quidem est nosse, sed quæ nihil faciunt ad hanc causam, præcipiam ut pauca etiam legantur ex meis libris Latinis spectantibus ad eandem disciplinam: in quibus videbis, et quædam a paucis cognita in piscibus, et præterea nomina etiam nova Romanis, quæque non fuerant formata hactenus, quantum scio: videbis tamen illa vocabula sic derivari a Græcis, opera et diligentia mea, ut nihilominus insignita sint Latino charactere. Aut tui advocati, o Æmiliane, dicant nobis ubi legerint hæc nomina enuntiata Latine. Loquar de aquatilibus tantum, neque tangam reliqua animalia, nisi in differentiis com-

Junt. pr. Bas. pr. *discrevit.* Mss. Pith. D'Orv. *discernit.* Id.—1 Edd. Ald. Junt. post. *viviperos... oviperos,* ut mutatur vocalis etiam in *puerpera.* Ms. Pith. *viv. eorum, ovip. eorum.* Id.—2 V. C. recte, *ita enim Latine appello.* Scip. Gentilis. Lege ex Mss. *Ita enim Latine appello, &c.* Pric. *Latine* extat in Edd. Vic. et Wow. addicentibus Mss. Fulv. et Pith. Mihi a glossatore videtur. *J. Bosscha.*—3 Bas. pr. *ῥηνθόκους.* Post hæc verba e superiori vs. in Ms. Pith. irrepsit *ita.* Id.—4 Vid. Not. Var.—5 D'Orv. *jubeo.* J. Bosscha. —6 Sic rescripsi e vestigiis Cod. Pith. *in q. animadverteres cum me cogn. raras.* Videtur ita etiam in Cod. Fux. scriptum vidisse Salm. qui id marg. allevit. Vulgo editur: *in q. animadvertes cum in eis cogn. rara.* Pro *cum* D'Orv. *tum. Res* et *nomina* sibi invicem opponi solere, nemo nescit. *Id.*—7 *Ea tamen ... provenire.* Ms. Pith. *et tamen.* Lat. Latin. corrigit *provenere:* male. Pendet Infinit. ab *animadvertes,* eleganter abundante τῷ *ea:* sed in nonnullis Edd. perperam major distinctio est post *infecta.* Id.—8 Displicet illepida geminatio τοῦ *tamen:* suavius ad aures, quidni et sententiam? legas *tanquam.* Pric. —9 Ed. Bas. pr. *paterni,* unde correxit Lat. Latin. *J. Bosscha.*—1 *Dicam ...*

NOTÆ

[w] *Ne per omnes animalium genitus pergam*] Certissimam Casauboni emendationem secutus sum. Legit æque verisimiliter Colvius *ne per omnia animalium genera.*

[x] *Latina moneta percussa sint*] Latinum characterem præ se ferant. Metaphora a re monetaria.

les, nisi in communibus differentes,[y] attingam.[1] Ausculta igitur, quæ dicam.[2] Jam me clamabis magica nomina Ægyptio vel Babylonico ritu percensere:[3] *Σελάχεια, μαλάκια, μαλακόστρακα, χονδράκανθα, ὀστρακόδερμα, καρχαρόδοντα, ἀμφίβια, λεπιδωτὰ, φολιδωτὰ, δερμόπτερα, πεζὰ, νέποδα, μονήρη, συναγελαστικά*.[z] Possum[4] etiam pergere, sed non est operæ in istis diem terere, ut sit mihi tempus aggredi ad cetera. [467] Hæc interim, quæ dixi[5] pauca, recita, Latine a me enuntiata.[6] (*Desunt Latina vocabula e superioribus Græcis versa.*) Utrum igitur putas[7] philosopho, non secundum Cynicam temeritatem[a] rudi et indocto, sed qui se Plato-

munibus. Audi ergo quæ dicam. Mox exclamabis me referre vocabula Magica more Ægyptiorum, aut Babyloniorum: Græca vocabula. *Possum etiam legere ulterius, sed non est operæ pretium consumere diem in istis, ne tempus mihi desit pergendi ad reliqua. Interim recita hæc pauca, quæ pronuntiavi, conversa a me Latine:* Versio superiorum Græcorum Vocabulorum. *Utrum ergo arbitraris pudendum esse philosopho non imperito, neque ignaro juxta impudentem sectam Cynicorum, sed qui scit se esse ex secta Platonica; utrum, inquam, arbitraris pudendum esse ipsi nosse ista, an vero ignorare? contemnere hæc, an curare? cognoscere*

attingam. Ms. D'Orv. *attingant*, deleto *dicam*. Id.—2 D'Orv. *dico*. Id.—3 Vid. Not. Var.—4 Pith. *possem*. J. Bos.—5 Edd. Elm. Scriv. Altenb. Bip. *dixit:* male. Ipse dixerat Ap. *Id.*—6 D'Orv. *nunc*. Pith. *enunsc*. Latina verba non apposita fuerunt ab Auctore, utpote non a se, sed ab alio quodam recitata. *Id.* —7 Pro *utrum* Mss. Pith. D'Orv. *verum:* non male: modo deleas cum D'Orv. *igitur putas:* sed vulgata lectio Apuleiano stylo magis convenit. In

NOTÆ

y *Nisi in communibus differentes* [*differentiis*] Hæc est mens Apuleii: Non attingam, inquit, alia animalia præter aquatilia: nisi quatenus, inter explicandum horum genera, incidet oratio in differentias ipsis communes cum reliquis.

z [*Græca vocabula*] Ea Elmenhorstius ex membranis Florentinis edidit, sed adeo monstrose corrupta, ut nihil certi clarique possit ex eis erui. Ea sic habent: *Caλυκεcκ καλακ eιu καλaκoCτPaκa* † *oκa Paκaκea oCτpaκoΔep-Na κυp* † *υPoaN τυ C ι N φιβιa eN ι dυτυφoλιa ωτa depκoπτepa πecu* No *nodu κo* Nhph cy NA *τeλa eπκa:* ex quibus aliqua Pricæus emendavit, et explicuit. Pro *Caλυκεcκ* legit *σελάχεια*, hoc est, inquit, cartilaginea. Pro *καλακειu*, *μαλάκια*, hoc est, mollia. Pro *καλακοCτPaκa*, *μαλακόστρακα*, nempe, crustis tenuibus contecta. Pro *oCτpaκoΔepNa*, *ὀστρακόδερμα*, hoc est, testis duris conclusa. Pro *ι Nφιβια*, *ἀμφίβια*: hoc est, in terra simul ac mari degentia. Pro *φoλια ωτa*, *φολιδωτά*: hoc est, squamosa. Pro *depκoπτepa*, *δερμόπτερα*, quibus cutis pro alis est. Reliqua felicioribus ingeniis eruenda relinquit.

a *Secundum Cynicam temeritatem*] Cynicis enim impudentia et mordacitas pro doctrina erat, et dicenti cuidam, Οὐδὲν εἰδὼς φιλοσοφεῖς, Philosopharis, cum nihil scias, Diogenes respondit, Εἰ καὶ προσποιοῦμαι σοφίαν,

nicæ scholæ meminerit, utrum ei putas turpe, scire ista, an nescire? negligere, an curare? nosse, quanta[8] sit etiam in istis providentiæ ratio, an de Diis immortalibus matri et patri credere?[b] Q. Ennius, Hedypathetica[c] qui versibus scripsit, innumerabilia piscium genera enumerat, quæ scilicet curiose cognoverat.[9] Paucos versus memini, eos dicam:

Omnibus ut Clypea[de] præstat mustela marina.[f] [468]
Mures sunt Ænid, aspra ostrea plurima Abydi,[g]

quantum ordo providentiæ etiam in iis eluceat, an vero credere patri et matri de Diis immortalibus? Q. Ennius in Hedyphagicis, quæ composuit carminibus, recenset innumeras species piscium, quas nimirum observaverat studiose. Recordor aliquot ejus carminum: referam ea: Sed mustela marina, quæ reperitur prope urbem Clypeam, melior est ceteris omnibus. Reperiuntur mures Æni: sed

D'Orv. exulat etiam *secundum*. Id.—8 D'Orv. *quanto*. Pith. non habet *in*, nec, cum D'Orv. *de*. Pro *Q. Enn.* D'Orv. *Quenn.* Id.—9 Mss. Pith.

NOTÆ

καὶ τοῦτο φιλοσοφεῖν ἐστι, 'Etsi philosophiam simulo, hoc ipsum philosophari est:' ut refert Laërt. in ejus Vita.

[b] *Patri et matri credere*] Proverbialis locutio: pro, non curiose investigare.

[c] *Hedypathetica* [*Ædesphagitica*] Perierunt illi Ennii versus, ut et multi alii. Itaque ne eorum quidem inscriptio, quæ hic proculdubio corruptissima exhibetur, certo restitui potest. Casaub. reponebat Ἐδεστὰ ἢ φαγικά. Pricæus melius meo judicio Ἡδυφαγικὰ, aut certe Ἰχθυφαγικὰ, de Suavibus, aut de Pisculentis Eduliis, Mss. vestigiis innitens, quæ habent *Hedyphagetica* et *Ædesphagetica*.

[d] *Omnibus ut Clypea, &c.*] Versus hos corruptos sic repone et lege ex Turnebi et Casauboni emendatione: *Omnibus at Clypeæ præstat mustela marina. Mures sunt Æni, ast aspra ostrea plurima Abydi. Mitylenæ est pecten, caprosque apud Ambracienses. Brundusii sargus bonus est: hunc, magnus erit si, Sume: apriclum piscem scito primum esse Tarenti. Surrenti phagem, glaucum Cumas apud. At quid? Scarum præterii, cerebrum Jovi' pæne supremi! Nestoris ad patriam hic capitur magnusque bonusque. Melanurum, turdum, merulamque, umbramque marinam. Polypu' Corcyræ, calvaria pinguis Atarnæ. Purpura, muriculi, murex, dulces quoque echini.*

[e] *Clypea* [*Clypeæ*] Clypea, seu Clupea urbs est veterum Carthaginiensium, quam Plinius ponit in Promontorio Mercurii, aitque in ea emori scorpiones. Eam Græci Geographi Ἀσπίδα vocant. A Siculis exstructam fuisse refert Solinus, in Polyhistore, cap. 30.

[f] *Mustela marina*] Γαλεός. Hanc Paulus Jovius, in De Piscibus Rom. putat esse, quam nos a lambendis petris 'lampetram' dicimus. Omnia hæc nomina, in his contenta versibus, piscium sunt, et locorum, in quibus singuli inveniuntur.

[g] *Mures sunt Ænid, asp.* [*Mures sunt Æni; ast aspra*] *ostrea plurima Abydi*] Expressit hunc Archestrati versum:

Mitylenæ est pecten, charadrumque apud Ambraciai.[h]
Brundusii[1] sargus bonus est:[i] hunc, magnus erit si,
Sume. Apriclum piscem scito primum esse Tarenti.[k]
Surrentid elopem face emas. Glaucum ad Cumas.[l]
Quid

et multa ostrea scabra prope Abydum. Est pecten apud Mitylenen, et caper piscis apud Ambracienses. Sargus bonus invenitur Brundusii: cape eum, si sit magnus. Scias optimum apriculum piscem reperiri Tarenti. Phagen Surrenti, glaucum vero apud Cumas. Sed quid hoc est? Omisi scarum, qui

D'Orv. Edd. Vic. Junt. pr. Bas. pr. *cognorat.* Id.—1 D'Orv. *Brundini.* Pith.

NOTÆ

Τοὺς μύας Αἶνος ἔχει μεγάλους, ὄστρεια δ' Ἄβυδος. Ænus, Αἶνος, oppidum est Thraciæ, non longe ab ostio Hebri, et portu Stentoris, Plinio. Olim dictum fuit Πολτυοβρία, teste Strab. lib. VII. Abydus vero oppidum est ad Hellespontum, Sesto oppositum. Utrumque Leandri et Herus amoribus clarum.

h *Mitylenæ est pecten, charadrumque apud Ambraciai* [*caprosque apud Ambracienses*] Sic statuit Casaubonus, ita ut 'Capros' nominativus sit Græcus καπρὸς pro, caper, metri causa. Lectio hæc optime quadrat cum his Archestrati: Τοὺς δὲ κτένας ἡ Μιτυλήνη· Πλείστους δ' Ἀμβρακία παρέχει, καπρούς τε μετ' αὐτῶν: id est: Mitylene habet pectines: plurimos item Ambracia, cumque eis etiam capros. Pectines Polyporum genus. 'Saliunt pectines,' inquit Plinius lib. IX. cap. 33. 'et extra volitant, seque et ipsi carinant.' Idem lib. XXXII. cap. ult. 'Polyporum genera, pectines maximi, et nigerrimi æstate, laudatissimi Mitylenis, Tyndaride, Salonis, Altini, Antii, in insula Alexandriæ in Ægypto.' Mitylene urbs est in Lesbo insula, hodie *Metelin*, sicut et ipsa insula, cui nomen urbs suum dedit. Ambracia Epiri urbs ad Ambracium Sinum, pectinibus et capris abundantem. Plinius tamen capros præcipue in Acheloo amne (qui haud multum ab Ambracia distat) reperiri innuit lib. XI. cap. 51. 'Et is, qui caper vocatur,' inquit, 'in Acheloo amne grunnitum habet.'

i *Brundusii sargus bonus est*] Brundusium, Βρεντήσιον, urbs est Calabriæ ad Mare Adriaticum sita. Sargi piscis meminit Plin. lib. IX. cap. 17.

k *Apriclum piscem scito primum esse Tarenti*] Apriculus καπρίσκος. Oppiano piscis acutissimis ac validissimis dentibus. Tarentum Calabriæ oppidum ad sinum cognominem, hodie *Tarente*.

l *Surrentid elopem face emas. Glaucum ad Cumas.* [*Surrenti phagem, glaucum Cumas apud*] De Glauco pisce narrat ex Ovidio Plin. lib. XXXII. cap. ult. eum æstate nunquam apparere. Surrentum oppidum est in Picentino agro juxta Minervæ promontorium. Cumæ vero in Lucanis urbs ab Euboicis Chalcidiensibus condita. Phagem ponit Gentilis auctoritate Constantini de Re Rust. lib. XX. cap. 7. ubi piscium genera enumerans scribit: 'Phages, scarus, glaucus;' quos tres pisces etiam hic simul posuisse Apuleium verisimile est. Phages porro piscis est, phager dictus Plinio.

[469] Scarum præterii,[m] cerebrum Jovi' pæne supremi?[n]
(Nestoris[2] ad patriam hic capitur[o] magnusque bonusque)
Melanurum,[3] turdum,[p] merulamque, umbramque[4] marinam?
Polypu' Corcyræ,[q] calvaria pinguia Atarnæ,[r][5]
Purpura, muriculi,[6] murex,[s] dulces quoque echini.[t]

est fere cerebrum summi Jovis! Hic capitur magnus et bonus prope patriam Nestoris. Omisi melanurum, turdum, et merulam, atque umbram marinam. Polypus invenitur apud Corcyram, pinguis calvaria apud Atarnam. Item purpura, muriculi, murex, atque etiam dulces echini. *Celebravit etiam car-*

caret *est*. Id.—2 Edd. Vulc. sec. tert. *Nectoris*. Ms. Pith. *Mestoris*. Id.—3 Elm. Scriv. *Melænurum*. Ms. D'Orv. *Menalurum:* ut citat Ciofan. l. c. Pro *turdum* Ms. Fulv. *cardum*. Id.—4 Ms. Pith. *umbraminque*. Id.—5 Vid. Not. Var.—6 *Matriculi*. Rom. Ven. *marriculi*. Ald. *mariculi*. Turneb. *muri-*

NOTÆ

[m] *Quid Scarum præterii*] Scarus piscis nobilis, ab Horatio, Martiale, Juvenale, Plinio, aliisque celebratus, cui Plinius suo tempore datum esse principatum scribit lib. IX. cap. 17.

[n] *Cerebrum Jovi' pæne supremi*] Proverbialiter dictum de optimis suavissimisque cibis Διὸς ἐγκέφαλος; quod proverbium a Persis fluxit, ejusmodi res 'cerebrum Jovis' aut etiam 'cerebrum regis' vocantibus. Sic enim Suidas: Διὸς ἐγκέφαλος. οὕτω λέγουσιν οἱ Πέρσαι ἐπὶ τῶν ἡδυπαθούντων. ἢ βασιλέως ἐγκέφαλος.

[o] *Nestoris ad patriam hic capitur*] Ad Pylum, Messeniorum urbem, patriam Nestoris illius grandævi ab Homero adeo celebrati. Petronius scaros Mari Siculo præsertim attribuit: 'Siculo scarus æquore mersus.'

[p] *Melanurum, turdum, &c.*] Hæc omnia nomina piscium in accusativo regit verbum 'præterii.' Umbra marina piscis est a colore nominatus, teste M. Varrone, quod sit coloris furvi et umbrosi. De hoc Ausonius, quem edemus propediem, in Edyllio Mosellæ: 'Effugiensque oculos celeri levis umbra natatu.'

[q] *Polypu' Corcyræ*] Præterea circa Thasum insulam et prope Cariam reperiri ait Archestratus jam laudatus: Πώλυποι ἔν τε Θάσῳ καὶ Καρίᾳ εἰσὶν ἄριστοι, Καὶ Κέρκυρα τρέφει πολλούς. Corcyra insula, hodie *Corfou*, in Ionio Mari.

[r] *Calvaria pinguia* [*pinguis*] *Atarnæ*] Calvaria piscis est, a rotunditate et duritie sua sic dictus. Plinius orbem vocat lib. XXXII. cap. 2. 'Durissimum esse piscium constat, qui orbis vocetur: rotundus est, et sine squamis, totusque capite constat.' Atarna hic urbs est, non piscis, ut quidam somniaverunt. Ejus meminit Stephanus, eamque ponit Mysiam inter et Lydiam, prope Lesbum insulam. Ἄταρνα, inquit, πόλις μεταξὺ Μυσίας καὶ Λυδίας, πλησίον Λέσβου.

[s] *Purpura, muriculi, murex*] Hæc conchylia sunt, parum inter se discrepantia.

[t] *Dulces quoque echini*] Unde etiam Gallis, qui oram Massiliensem inco-

Alios etiam[7] multis[8] versibus decoravit,[u] et, ubi gentium quisque eorum [470] inveniatur, ostendit;[9] qualiter assus aut jussulentus[1] optime sapiat; nec tamen ab eruditis reprehenditur: ne ego reprehendar, qui res paucissimis cognitas Græce, Latine[2] propriis et elegantibus vocabulis conscribo. Cum hoc satis dixi, tum aliud accipe. Quid enim tandem, si medicinæ neque instudiosus, neque imperitus, quæpiam remedia ex piscibus quæro; ut sane sunt plurima, cum in aliis omnibus rebus eodem naturæ munere interspersa atque interseminata, tum etiam[3] non-

minibus plurimos alios, et docuit quibus in regionibus unusquisque eorum reperiatur: quomodo habeat optimum saporem, assatusne, an vero jure conditus: neque tamen redarguitur a doctis. Ego igitur non sum quoque redarguendus, qui explico Latine nominibus congruis et elegantibus res, quæ Græce scriptæ notæ erant perpaucis hominibus. Sed satis innixus sum his rationibus; audi jam alias. Nam quid demum dicant, si ego neque negligens, neque ignarus medicinæ, quæro aliqua medicamina ex piscibus, ut certe permulta sunt immixta et insperss eadem largitate naturæ tum in ceteris omnibus rebus, tum etiam aliqua in piscibus? credisne pertinere

culi. Num potius: *auriculæ.* τὰ ὠτάρια apud Athenæum lib. III. *Colvius.* Mss. Florent. *murriculi.* Pith. *marriculi* cum Ed. Vic. Ms. D'Orv. *matriculi* cum Edd. Bas. Junt. pr. Colv. Vulc. pr. In Ald. et Junt. post. *mariculi.* Sed Cas. Gent. Wow. Elm. Pric. et seqq. *mariculi.* Pro *purpura* Mss. D'Orv. Pith. *purpuram.* *Muriculos* interpretatur Salm. parvos murices. Equidem *muriculos* ab Ennio vocari putem, quos *musculos* appellat Plaut. Rud. II. 1. 10. 'Echinos, lepadas, ostreas, balanos captamus, conchas, Marinam urticam, musculos, placusias striatas.' Cels. II. 29. 'ostrea, pelorides, echini, musculi.' *J. Bosscha.*—7 Ms. D'Orv. *in,* non agnoscens *decoravit.* Idem.—8 Malim *multos,* ut nimirum *pisces* intelligas. *Pric.*—9 *Inveniatur ostendit.* Non sunt in Florentino hæc verba. *Elmenh.* Uti nec in Pith. et D'Orv. *J. Bos.*—1 D'Orv. *aut insolenter.* Acidalii emendatio *an jussul.* non necessaria est. *Id.*—2 Male Ms. Pith. Edd. Junt. post. Altenb. Bip. *et Latine.* Statim *et* exulat a D'Orv. *Id.*—3 Ms. D'Orv. *cum et.*

NOTÆ

lunt, *doussins* dicuntur. Pisces illi testas habent ovalis fere figuræ, in inferiori parte planas, in superiori gibbosas, aculeisque brevioribus asperas, quæ est eorum, cum terrestribus echinis, seu herinaciis, similitudo. Ab illis dicti sunt in architectura echini illi, qui in Capitulis Ionici generis insculpti videntur, et sæpe etiam in coronicibus, quos Italico vocabulo (*oves*) dicimus. Post hunc versum: 'Purpura, muriculi,' &c. erant alii, in quibus (ut arbitror) locus designabatur, ubi reperirentur hi pisces, quemadmodum in aliis factum observavimus.

[u] *Alios etiam multis* [*multos*] *versibus decoravit*] Eorum versuum nihil ad nos pervenit, præter superiores ab Apuleio relatos, eosque, mirum quam corruptos.

nulla in piscibus? An remedia nosse, et ea conquirere,[4] Magi potius esse,[5] quam Medici, quam denique Philosophi putas? qui[6] illis non ad quæstum, sed ad suppetias usurus[7] est. Veteres quidem medici etiam carmina remedia vulnerum norant,[8] [w] ut omnis vetustatis certissimus auctor Homerus docet, qui facit Ulixi [x] de vulnere sanguinem profluentem sisti cantamine. Nihil enim, quod salutis ferendæ gratia fit, criminosum[9] est.[y] At enim, inquit, piscem cui rei, nisi malæ, proscidisti,[1] quem tibi Themison servus[2] attulit? Quasi vero non paulo prius dixerim,

ad Magum potius quam ad medicum, aut etiam ad philosophum cognoscere medicamina, et ea investigare? qui philosophus non usurus est eis ad lucrum sibi parandum, sed ad auxilium ferendum ægris? Prisci quidem medici cognoscebant etiam incantationes, quibus vulnera sanabantur, quemadmodum Homerus auctor constantissimus totius antiquitatis tradit: apud quem sanguis emanans Ulyssi ex plaga cohibetur incantatione. Nam nihil eorum, quæ fiunt ad opem salutarem ferendam, crimen habet. Sed, inquit, ad quam rem nisi malam secuisti piscem, quem famulus tuus Themison attulit ad te? Quasi vero non dixerim paulo ante, me scribere

Mox Pith. cum Ed. Vic. *conquerere.* Id.—4 Legerim: *An ea remedia nosse et conquirere?* qui pressius verba inspexerit, mecum sentiet. *Pric.* Recte: modo addicerent Mss. aut Edd. vett. *J. Bos.*—5 Mss. Florent. Pith. *pot. est.* Id.—6 D'Orv. *que*, ut sæpe in illo Cod. quod semel monuisse sufficiat. *Id.* —7 Pith. *ad suppetitia:* id. cum Florent. D'Orv. *usura.* Id.—8 Venet, et Margar. Poët. *nominant.* Colvius. Bemb. *nominant.* Sic paulo post: 'et leporem marinum nominatis.' *Er. Putean.* Accedunt Mss. Pith. D'Orv. Non placet tamen. *J. Bos.*—9 Sic Bas. 2. et Marg. Poët. In aliis *ærumnosum.* Colvius. In Vic. nempe, Junt. pr. Ald. Bas. pr. contra Mss. et sensum. *J. Bos.*—1 *Male proscidisti.* Scribendum *malæ*, reclament licet Edd. ineptæ. Formulæ antiquariis notæ: 'bonæ rei, malæ rei: bono tuo, malo tuo: bono reip. malo reip.' *Stewech.* Immo Edd. Basil. quod sciam solæ, habent *male.* J. Bos.—2 Mss. et Edd. vett. rursus *Themisconservus.* Proxime sequens *me*

NOTÆ

[w] *Carmina, remedia vulnerum norant*] Virgil. Æneid. lib. VII. 'Neque eum juvere in vulnere cantus.' Marcellus, de Medicamentis: 'Gramine seu malis ægro præstare medelam, Carmine seu potius; namque est res certa saluti Carmen ab occultis tribuens miracula verbis.'

[x] *Qui facit Ulixi, &c.*] 'Οδυσσ. T. 456. et seq. Ὠτειλὴν δ' Ὀδυσῆος ἀμύμονος ἀντιθέοιο Δῆσαν ἐπισταμένως, ἐπαοιδῇ δ' αἷμα κελαινὸν Ἔσχεθον· αἶψα δ' ἵκοντο φίλου πρὸς δώματα πατρός: Vulnus autem Ulyssis optimi divini Ligaverunt scienter: incantatione autem sanguinem nigrum Tenuerunt: statim autem iverunt dilecti ad ædes patris.

[y] *Nihil enim, quod s. f. gr. fit, criminosum est*] Immo vero multa, et hæ præsertim excantationes, gravissimis sane suppliciis coërcendæ. Leo Imperator eas prohibuit Constitutione sua 65. περὶ τῆς κολάσεως τῶν μαγγανείᾳ χρησαμένων.

[471] me de particulis omnium animalium, de situ earum, deque numero, deque causa [3] conscribere, ac libros ἀνατομῶν [4] Aristoteli [5] [a] et explorare studio, et augere. Atque adeo summe miror,[6] quod unum a me pisciculum inspectum [7] sciatis, cum jam plurimos, qui ubicumque [8] locorum oblati sunt, æque inspexerim: præsertim quod ego nihil [9] clanculo, sed omnia in propatulo ago; ac quivis, vel extrarius, arbiter assistat: [1] more hoc et instituto magistrorum meorum, qui aiunt, hominem liberum et magnificum debere, si queat, in primori fronte animum gestare. Hunc adeo pisciculum, quem vos leporem marinum nominatis, plurimis, qui aderant, ostendi, necdum etiam decerno, quid vocent,[2] nisi quæram sane accuratius: quod nec apud ve-

de partibus omnium animalium, et de positura, numero, et causa earum, meque experiri et augere meo labore libros Aristotelis Dissectionum. Sed certe miror quod noveritis tantum me considerasse unum piscem, cum jam consideraverim similiter permultos, qui mihi oblati fuerunt variis in locis: cum præcipue nihil faciam in occulto, sed omnia in aperto; ita ut, quicumque voluerit, etiam extraneus, adsit testis: secundum hunc morem et hanc consuetudinem meorum magistrorum, qui dicunt hominem ingenuum et liberalem debere ferre animum suum in prima fronte, si possit. Ceterum monstravi multis, qui præsentes erant, hunc pisciculum, quem vos appellatis leporem marinum, neque adhuc statuo quomodo eum appellem, nisi certe exquiram diligentius; quia non invenio apud antiquos philosophos proprietatem

ignorat Pith. *Id.*—3 Pith. D'Orv. *denique num. denique c.* Id.—4 Deest Græcum vocabulum Mss. Pith. D'Orv. et Edd. Vic. In Junt. pr. Bas. pr. conspicitur ἀρατὸ πᾶν. in Ald. ἐξερευνᾷν. *Id.*—5 Al. *Aristotelis.*—6 *Atque adeo miror.* Edd. Bas. sec. et aliæ quædam ante Casaub. *atqui ad. mir.* ut et Vulc. sec. tert. Wow. In Vic. Junt. pr. Bas. pr. Ald. *atque admiror.* Junt. post. *atque ad eorumme miror*, e Mss. nam sic distincte extat in Pith. et D'Orv. unde verissime margini allevit Salm. fortasse e Ms. Fux. *atque adeo summe miror.* Adverbium *summe* amasse videtur Ap. Met. l. x. p. 713. 'summe delectari.' L. xi. p. 767. 'summeque miratus:' add. l. i. p. 28. et p. 73. l. iii. p. 201. l. xi. p. 798. *J. Bos.*—7 D'Orv. *inconspectum.* Id.—8 Exquisite pro *qui ubique.* Ovid. Am. iii. 10. 5. 'Te, Dea, munificam gentes ubicumque loquuntur:' ubi cf. Burm. quare non ejiciendum *qui*, cum Ms. Pith. Edd. Vic. Junt. pr. Bas. pr. *Id.*—9 Inverso ordine D'Orv. *Id.*—1 *Ut quivis vel extr. arb. ass.* Ita lego. Mox Fulv. *quid vocem nisi quæram.* Sciopp. in Symbola. Melior quorundam lectio, *ut quivis.* Pricæus. E vet. cod. emendavit sic quoque Schickerad. et amplexus id est Florid. probante in marg. Salm. Reliquæ Edd. *at quivis.* Sed Casaub. Gent. Wow. *ac quivis;* quod fulcitur auctoritate Mss. Pith. D'Orv. et dici puto pro, ac cuivis assistere licet: non enim jungenda hæc cum superiori 'inspexerim.' *J. Bos.*—2 Placeret magis scribi, *quid vocem:* quod verum puto. *Colv.* *Vocent* non

NOTÆ

[a] *Aristoteli*] Genitivus est per crasim pro, Aristotelei, a nominativo, Aristoteleus.

teres philosophos proprietatem ejus piscis[a] reperio; quanquam sit omnium rarissima, et hercule memoranda.[3] Quippe solus ille, quantum sciam, cum sit cetera exossis, duodecim numero ossa, ad similitudinem talorum suillorum, in ventre ejus connexa et catenata sunt. Quod Aristoteles si scisset, nunquam[4] profecto omisisset scripto prodere: qui aselli piscis solius[b] omnium in media alvo[5] corculum situm pro maximo[6] memoravit. Piscem, inquit, proscidisti. Hoc quis ferat[7] philosopho [472] crimen esse, quod lanio vel coco non fuisset? Piscem proscidisti: quod crudum: id accusas?[8] si cocto ventrem rusparer,[9][c] hepatia suffoderem, ita ut apud te puerulus ille Sicinius Pudens suomet obsonio[d] discit,[1] eam rem non

illius piscis, quamvis sit rarissima omnium, et sane digna relatu. Ille enim solus piscis, quod sciam, habet duodecim ossa in alvo, instar astragalorum porcinorum inter se colligata et concatenata. Quod si Aristoteles cognovisset, nunquam certe oblitus esset mandare scriptis: siquidem ipse retulit, tanquam aliquid rarissimum et insigne, parvum cor positum in medio ventre aselli solius ex omnibus piscibus, qui hoc habeat. Secuisti piscem, ait. Quis patiatur hoc crimini dari philosopho, quod non datum fuisset lanioni, aut coquo? Dissecuisti piscem: quid? crudum? et arguis hoc? si scrutarer alvum pisci cocto, si ei eruerem viscera, quemadmodum ille adolescentulus Sicinius Pudens docetur apud te suo ipsius sumtu, non existi-

male: quin si tamen *vocem.* Casaubonus. *Vocem* edidit Florid. non male: sed invitis libris. *J. Bos.*—3 Corrupte Pith. *hedere memorisda:* statim *ille* non est in D'Orv. *Id.*—4 *Si scisset unquam.* Pro his D'Orv. *si unquam,* Pith. *sumquam.* Id.—5 Mss. Pith. D'Orv. *medio alvo:* quod vitiosum esse affirmat Oud. ad Sueton. Vespas. c. 24. quem vide etiam ad Nostri Met. lib. VI. p. 444. b. *Id.*—6 D'Orv. *pro maximum.* Id.—7 D'Orv. *quis præferat:* male: supra p. 460. 'Quis æquo animo pateretur, si me per hoc veneficii arcesseres?' Id. Ms. pro *crimen, carmine.* An *crimini?* sed non necesse est. Pro *coco* D'Orv. *coquo.* Id.—8 Sic bene Edd. Vic. Junt. utr. Ald. Bas. Cas. Gent. Pric. Scriv. cum Mss. Reliquæ: *quid? crudum? id accusas?* Id.—9 Al. *rusparet.*—1 Vid. Not. Var.—2 En tibi librorum omnium scripturam

NOTÆ

[a] *Proprietatem ejus piscis*] Non leporis marini, ut sibi male persuasit Bellonius, sed illius quem secuerat, nec sciebat quo nomine insigniret, cum proprietatem ejus valde insignem nusquam apud auctores reperiret.

[b] *Qui aselli piscis solius, &c.*] Hoc de asello majore, qui Græcis ὄνος dicitur, legisse se ait Casaub. non apud Aristotelem, sed apud Athenæum et Ælianum, sæpius. Hic piscis est quem Germani *Stockfisch* vocant.

[c] *Si cocto ventrem rusparer*] Vocabulum vetus 'ruspari.' Glossæ Isidori: 'Ruspantur, perquirunt anxie.' Porro, ventrem piscis ruspari, et hepatia eruere, liguritoris est: piscium enim delicatissima pars venter est.

[d] *Suomet obsonio*] Hoc est, in pisci-

putares accusandam? Atqui [2] majus crimen est philosopho comesse pisces,[e] quam inspicere. An hariolis licet jocinora [3] rimari,[f] philosopho contemplari non licebit, qui se sciat omnium animalium haruspicem,[4] omnium Deum sacerdotem? Hoc in me accusas, quod ego et Maximus in Aristotele miramur? cujus nisi libros bibliothecis exegeris, et studiosorum [5] manibus extorseris, accusare me non potes. Sed de hoc pæne plura, quam debui. Nunc præterea vide, quam ipsi sese revincant. Aiunt, mulierem magicis artibus, marinis illecebris, a me petitam eo in tempore, quo me non negabunt in Gætuliæ mediterraneis [6] montibus [g] fuisse, ubi [7]

mares id esse arguendum? Sed majus est crimen philosopho edere pisces, quam eos considerare. An fas est haruspicibus scrutari viscera, ea vero inspicere nefas erit philosopho, qui novit se esse haruspicem omnium animalium, et sacerdotem omnium Deorum? Tu hoc reprehendis in me, quod ego et Maximus admiramur in Aristotele? cujus nisi expuleris libros ex bibliothecis, et eripueris ex manibus studiosorum, non potes me accusare. Verum jam dixi de hac re plura fere quam opus erat. Nunc considera præterea quantum ipsi sibi contradicant. Dicunt me aggressum fuisse mulierem magicis incantaminibus ope illecebrarum ex mari petitarum illo tempore, quo non inficiabuntur me fuisse in montibus Gætuliæ, qui siti

interpunctionemque: utramque vitiosam, immo adeo putide corruptam, ut hic locus semimortuus jaceat, si non interfectus. Vis postliminio redeat? Aufer e medio interrogationis notam: post lege et interpunge mecum ad hanc faciem: *Atqui majus cr. e. Ph. inspicere pisces quam comesse?* Locum perpende jam, et, siquid merui, repone. *Pric.* Ed. Vic. cum Mss. Pith. D'Orv. *accurandam.* An 'non accurare' notare possit, pro nihilo habere? Sed cave quicquam mutes. Affirmat Apul. (*Atqui* inquit) majus crimen esse Philosopho comesse, quam inspicere pisces, ut qui non nisi in delicatioribus cœnis apponi solebant. *J. Bos.*—2 D'Orv. *acqui.* Id.—3 *Jocinera.* Lege in Glossis priscis: *Jocinera,* Ἔντερα: ubi male *Jocenera,* Ἔτερα. *Colvius.* Ed. Vic. *Jecinera.* Al. *Jocinera:* ut ubique variatur. Pro *hariolis* Pith. *hariolus.* J. Bosscha.—4 *Aruspicem.* D'Orv. *conspicerem:* et pro *sacerdotem* Pith. *sacerdotranium.* Id.—5 D'Orv. *studiorum.* Mox *nam præterea.* Id.—6 Pith. *negabant.* D'Orv. *medindanis.* Id.—7 Edd. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *tibi.*

NOTÆ

bus suo ipsius ære emtis.

[e] *Majus crimen est philosopho comesse pisces*] Erant enim pisces delicatiorum et luxuriosarum cœnarum fercula. Horat. 'Bene erat, non piscibus Urbe petitis, Sed pullo atque hædo,' &c.

[f] *Jocinora rimari*] Petron. 'Recluso pectore extraxit fortissimum jecur, atque inde mihi futura prædixit.' De hariolis omnique illa extispicina plura vide apud Antiquit. Roman. scriptores, et Plin. lib. IX. cap. 37.

[g] *In Gætuliæ mediterraneis montibus*] Qui montis Atlantis suffragines sunt. Gætulia Libyæ regio est ad Nigrum fluvium. Maritimæ ejus rupes ac scopuli muricibus et purpuris abundant.

pisces per Deucalionis diluvia[h] reperiantur.[8] [478] Quod ego gratulor,[9] nescire istos, legisse me Theophrasti quoque περὶ[i] δακετῶν ζώων καὶ βλητικῶν, et Nicandri θηριακά.[k] Ceterum me etiam veneficii reum postularent, ut qui[1] hoc negotium ex lectione et æmulatione Aristoteli nactus sim,[2] nonnihil[3] et Platone meo[4] adhortante, qui ait, eum, qui ista vestiget, φρονεῖν ἀθάνατα[l] καὶ θεῖα ἄνπερ ἀληθείας ἐφάπτηται.[5] Nunc quoniam[6] pisces horum satis patuerunt, accipe aliud, pari quidem stultitia, sed multo tanto vanius et ne-

sunt in mediis terris: ubi invenias pisces, sed tempore diluvii Deucalionis. Ego sane gaudeo quod illi ignorent, me etiam legisse libros Theophrasti de iis, quæ morsui et vulneri patent, et Nicandri Theriaca. Alias accusarent etiam me veneficii: utpote cum in hoc studium incubuerim ex lectione et imitatione Aristotelis, ex aliqua etiam exhortatione Platonis, qui dicit eum, qui quærat ista, cognoscere res immortales et divinas, si veritatem assequatur. Jam, quia pisces eorum refutati sunt satis evidenter, audi aliud commentum, simili quidem stoliditate, sed longe in-

Id.—8 V. D. in marg. *reperiebantur.* Mss. Florent. D'Orv. *reperientur.* Id. —9 D'Orv. *quod ergo gr.* Id. Vid. Not. Var.—1 Edd. ante Bas. sec. et Ms. D'Orv. *ut quidem.* Lat. Latin. in Bas. sec. legerat *postularent, eum, ut qui.* Unde fingit, *ut eum qui:* Ms. Pith. *ut per.* J. Bos.—2 Edd. Scriv. Bip. *Aristotelis:* contra Nostri morem. Ms. D'Orv. *notus sum.* Id.—3 Mss. D'Orv. Pith. *nihil.* Id.—4 Vid. Not. Var.—5 Ex Casauboni conjectura hæc in seqq. Edd. recepta sunt: cum in Mss. et Edd. vett. desint. Pro ἄνπερ corrupte Ed. Scriv. αὔπερ ἄναρ. *J. Bos.* Obliti eramus, in schedula nos olim notasse emendationem Gronovii Antiq. Gr. tom. II. p. 83. qui, pro Platonicis a Casaubono invectis, alia invenit in Membrana Medicea, a se inspecta Florentiæ: ἀμεταμέλητον παιδίαν ἐν βίῳ παίζειν. Itaque hæc jam in locum succedant eorum, quæ et nos sine Msti auctoritate retinuimus, quia nihil melius suppetebat. *Idem in Addend.*—6 Ms. D'Orv. *quē.* Ed. Vic. *potu-*

NOTÆ

[h] *Per Deucalionis diluvia*] Cum scilicet 'Obruerat tumulos immensa licentia ponti: Pulsabantque novi montana cacumina fluctus:' Ovid. Met. lib. I. Non tamen Deucalionei diluvii temporibus: illud enim peculiare fuit Græciæ, nedum ad Gætuliæ montes pervenerit: sed per diluvium Noë, quo universæ terræ facies aquis fuit operta. Verum ista diluvia non distinguit fabulosa antiquitas; et, quod universali Noë diluvio contigit, Deucalioneo, ut sibi notiori, tribuit.

[i] Περὶ *] Hunc hiatum supplet Casaub. hoc modo: περὶ δακετῶν καὶ βλητικῶν, quæ verba expressi in interpretatione. Schottus vero sic: περὶ ζώων ἐν ξηρῷ διαμενόντων, hoc est, de animalibus in sicco morantibus. Utraque inscriptio apud Laërtium est, in Theophrasti Vita, et multæ item aliæ, quarum nonnullæ non minus bene huic loco conveniant.

[k] *Nicandri* θηριακά] Addit idem Schottus: καὶ Ἀλεξιφάρμακα.

[l] φρονεῖν ἀθάνατα] His verbis lacunam suppleo, ex loco Timæi a Casaubono huc allato, desumtis; quæ in Interpret. exposui.

quius excogitatum.[7] Scierunt et ipsi, argumentum piscarium futile et nihili futurum;[8] præterea novitatem[9] ejus ridiculam. Quis enim fando audivit, ad Magica maleficia desquammari et exdorsuari[1] pisces solere? Potius aliquid de rebus pervulgatioribus et jam creditis fingendum esset.[2] Igitur ad præscriptum opinionis et famæ confinxere,[3] puerum quempiam carmine cantatum, remotis arbitris, secreto loco,[4] arula et lucerna, et paucis consciis testibus, ubi incantatus sit, corruisse; postea nescientem sui, excitatum.[5] Nec ultra isti quidem progredi mendacio ausi. Sed enim[6] fabula ut impleretur, addendum etiam illud fuit, puerum

anius et improbius. Ipsi etiam viderunt probationem ductam a piscibus futuram frivolam et nullius momenti: et insuper ridiculam propter suam insolentiam. Nam quis audivit dici squammas et ossa solere eximi piscibus ad magicas incantationes? Excogitandum esset potius aliquid de rebus magis communibus, et quæ jam creduntur valere ad ejusmodi incantationes. Ergo commenti sunt, convenienter ad opinionem et famam de his rebus pervulgatam, quendam puerum a me incantatum carminibus, semotis testibus, in loco solitario, ad parvam aram, et lampadem, et paucis consciis, et collapsum esse eum, postquam incantatus fuerat; deinde expergefactum fuisse, ignarum eorum quæ sibi contigissent. Neque ipsi ausi sunt proferre mendacium ulterius, sed, ut perficeretur fabula, oportuit etiam illud adjicere, eundem

---

erunt. Pro seq. *tanto* Ms. D'Orv. *tanta,* Ed. Ven. *tamen:* male. *Id.*—7 Repone ex Rom. et Ven. *excogitatu.* Sic lib. VI. Met. 'panem sordidum petitu esto.' *Colvius.* Colvio obsecuti sunt Elm. et Scriv. sed male, ob præcedens, *pari stultitia.* Ms. D'Orv. *cogitatum.* J. Bos.—8 Mss. Florent. D'Orv. Edd. Cas. et seqq. Male ante, et Ms. Pith. *nihil f.* Id.—9 Lat. Latin. *præterea nov.* male. Non præterit Auctor. 'Quis enim fando audivit,' &c. *Id.*—1 *Disquamari et exdorsari.* Scripserim *desquamari, et exdorsuari,* ut apud Plautum et Festum. *Casaub. Desquamari* rescriptum a seqq. invitis licet Mss. e quibus D'Orv. *discamari.* J. Bos. *Exdorsuari.* Flor. et Rom. *exdorsari.* Plaut. Aul. Scena: 'Dromo desquâma, &c. Murænam exdorsa quantum potes.' Sic locus hic exaratus est in Edit. Paris. Simonis Carpentarii. Sed quoniam Festus et Nonius vulgatam lectionem retinent, nihil mutare volui. *Elmenh.* Et hoc contra Mss. in quibus, ut et Edd. ante Casaub. *exdorsari.* Pith. *exdorsare piscem.* J. Bos.—2 *Confingendum esset.* Omittit ultimum verbum D'Orv. *Id.*—3 Vir doctus, *confluxere.* Colvius. Non ceperunt elegantiam hujus locutionis, qui *confluxere* putarunt legendum. 'Ad præscriptum opinionis et famæ' valet, prout præscribebat et docebat faciendum esse fama et opinio, quæ vulgo de magis obtinet. Plane sic accipit 'præscriptum,' ut Græci suum ὑπογράφειν et ὑπαγορεύειν, cum ipsa natura rei, aut hominum communis opinio alicujus nos per se admonet. *Casaub.* Ms. D'Orv. *confingere,* et mox *cantum.* J. Bos.—4 Mss. Fulv. Pith. Edd. Elm. Scriv. cum Salm. in marg. *secr. aliquo l.* Id.—5 Burm. ad Propert. IV. 5. 13. emendandum arbitratur *excantatum.* Vulgatum præfero. *Excitatum* opponitur τῷ *corruisse:* somno quodam magico enim oppressus fuit ille puer, e quo postea excitatus fuit. Infra p. 475. 'posse animum humanum, &c. soporari.' *Id.*—6 *Etenim.* Lege confidenter, *at enim.* Pricæus. Pith. *enim.* D'Orv. *fedenim,* i. e. *sed enim:* quod sequor. cf. de Dogm. Pl. I. p.

eundem multa præsagio prædixisse: quippe hoc emolumentum canticis[7] accipimus,[8] [Præsagium, et Divinationem.] Nec modo[9] vulgi opinione, verum etiam doctorum virorum auctoritate, hoc miraculum de pueris confirmatur. [474] Memini, me[1] apud Varronem philosophum,[m] virum accuratissime doctum atque eruditum, cum alia hujusmodi,[2] tum hoc etiam legere: Trallibus[n] de eventu Mithridatici belli[o] Magica percontatione consulentibus,[3] puerum in aqua[p] simulacrum Mercurii[q] contemplantem, quæ futura

puerum vaticinatum esse multa: discimus enim hunc esse fructum carminum, prædictionem et vaticinationem. Neque tantum existimatione plebis comprobatur miraculum illud de pueris, verum etiam testimonio eruditorum virorum. Recordor me legisse in scriptis Varronis philosophi, viri apprime docti et periti, præter alia similia, hoc etiam maxime. Cum Tralles inquirerent Magica indagatione, quis futurus esset exitus belli Mithridatici, puerum vaticinatum esse eis centum et sexaginta carminibus, quæ eventura erant, inspiciendo imaginem Mercurii in aqua.

193. b. Id. D'Orv. *ula* pro *fabula*, et mox *nihil* pro *illud*. J. Bos.—7 V. D. ascripsit *cantaminibus*. Non infrequens nostro Auctori vox *canticum*. v. Met. IV. p. 285. Flor. N. 15. et 17. de Mundo p. 751. Ed. Flor. Apol. p. 415. et 522. *Id.*—8 Pith. D'Orv. *accepimus*. Id.—9 Pith. *nō*. Post *auctoritate* membranæ Florent. addunt *me*, ex sq. vs. *Id.*—1 *Me* non est apud Colv. *Id.* —2 D'Orv. *ejusmodi:* et statim pro *legere Trallibus*, idem, *legenter rallibus*. Id. —3 Mss. Pith. D'Orv. *consultantibus*. Ed. Vic. *consulantibus*. Id.—4 *Centum*

NOTÆ

[m] *Apud Varronem philosophum*] Hic est M. Terentius Varro, Ciceronis amicus, quem ipse ait Romanorum fuisse doctissimum.

[n] *Trallibus*] Tralles hic cives sunt urbis Trallium, quæ in Asia Minori sita est Mæandrum inter et Caystrum fluvios, Cariæ annumerata a Plin. et Ptolemæo, a Strabone vero Ioniæ, a Stephano Lydiæ. Aliis nominibus Evanthia, Seleucia, et Antiochia appellata est.

[o] *Mithridatici belli*] Quod a Sylla inceptum, a Lucullo postea valde affectum, a Cn. Pompeio tandem finitum est, post quadraginta circiter annos.

[p] *In aqua, &c.*] Genus hoc divinationis ὑδρομαντεία Græcis dictum est. Multa fuere ejusmodi divinationum et Magiæ genera. Plin. lib. XXX. cap. 2. 'Ut narravit Osthanes, species ejus [Magiæ] plures sunt. Namque et ex aqua, et ex sphæris, et ex aëre, et stellis, et lucernis, ac pelvibus, securibusque, et multis aliis modis divina promittit: præterea umbrarum inferorumque colloquia: quæ omnia ætate nostra Princeps Nero vana falsaque comperit.'

[q] *Simulacrum Mercurii*] Deorum enim imagines in aqua videre dicebantur vi magica evocatas. D. Augustinus lib. VII. de Civitate Dei, cap. 35. 'Hydromantiam facere compulsus est [Rex Numa,] ut in aqua videret imagines Deorum, vel potius ludificationes Dæmonum; a quibus audiret, quid in sacris constituere atque observare deberet: quod genus

erant centum sexaginta[4] versibus cecinisse.[r] Itemque Fabium,[5][s] cum quingentos denarios perdidisset, ad Nigidium[6][t] consultum venisse: ab eo pueros carmine instinctos indicasse, ubi locorum defossa esset crumena, cum parte eorum:[7] ceteri [475] ut forent distributi: unum etiam denarium ex eo numero[8] habere M. Catonem philosophum;[u] quem se a pedissequo in stipe[9] Apollinis accepisse[w] Cato confessus est. Hæc et alia[1] apud plerosque de Magicis

Præterea Fabium, amissis quingentis denariis, convenisse Nigidium ipsius consulendi causa: et pueros, inspiratos ab eo ope incantamenti, ostendisse quo in loco marsupium esset infossum cum aliquot ex eis denariis, et quomodo reliqui dispersi essent: Catonem etiam philosophum habere unum denarium ex illo numero, quem revera Cato fassus est se sumsisse a pedissequo, ut erogaret Apollini. Lego sane hæc

sexaginta. Ms. D'Orv. *ob*, corrupte; quia notis expressus fuerat numerus. *Id.*—5 Pith. *idemque.* D'Orv. *Fauium c. q. denarium prodid.* Id.—6 Pith. *Indigidium*, D'Orv. *Nidigedium:* iidem Mss. mox *indicavisse.* Id.—7 Nescio an legendum, *cum partim eorum.* Vide Agel. lib. x. cap. 13. *Brant.*—8 Pith. *ex numero uno.* D'Orv. *ex eo nunc:* in eod. mox deest Catonis prænomen. *J. Bosscha.*—9 Al. *in stipem.*—1 Forte *et talia.* Colvius. Ms. D'Orv. *ideo et alia.*

NOTÆ

divinationis Varro a Persis dicit fuisse allatum.' Nempe Pythagoras a Persis Magiam edoctus, ad quos, ejus discendæ gratia, fuerat profectus, Regem Numam, cujus dicitur familiaris et magister fuisse, illa erudierit.

[r] *Cecinisse*] Afflatum nempe magico ἐνθουσιασμῷ.

[s] *Fabium*] Fuerit ille T. Fabius Ciceroni familiaris, ad quem etiam hic consolatoriam scripsit epistolam, quæ est 18. lib. v. Epist. ejus ad Familiares.

[t] *Ad Nigidium*] P. Nigidius Figulus, Ciceroni item, et Catoni, Fabioque æqualis, quem Cicero in Epistola 13. lib. iv. Famil. ad eum scripta, unum omnium doctissimum, et sanctissimum, sibique amicissimum vocat. Ejus frequenter meminit Gellius, in Noct. Attic. Pythagoricus habitus est: unde non mirum, si divinationis causa eum consuluerit Fabius.

[u] *M. Catonem philosophum*] Catonem Uticensem intellige, qui Stoicam sectam amplexus est.

[w] *A pedissequo in stipe* [*stipem*] *Apollinis accepisse*] Sic lege ex emendatione Casaub. non autem *in stipe.* Quia olim moris non erat, ut argentum honesti viri per urbem incedentes secum gestarent; si qui eorum ad manum habere vellent, id dabant pedissequis suis negotii, ut in peris pecuniam secum deferrent, quam ab eis sumerent, si forte opus fuisset.

In stipem Apollinis] Seneca, de Benef. lib. vii. cap. 4. 'Omnia Deorum sunt; tamen Diis posuimus domum, et stipem jecimus.' Sumserat ergo Cato a suo pedissequo denarium, quem jaceret in stipem Apollini, at non jecerat, sed habebat adhuc, ut patet ex Apuleii textu.

pueris[2] [x] lego equidem: sed dubius sententiæ sum, dicamne fieri posse, an negem. Quanquam Platoni credam, inter Deos atque homines, natura et loco medias quasdam Divorum potestates[y] intersitas, easque divinationes cunctas et Magorum miracula[3] gubernare.[z] Quin et illud mecum reputo, posse animum humanum, præsertim puerilem et simplicem,[4] [a] seu carminum avocamento, sive odorum delenimento,[5] soporari, et ad oblivionem præsentium externari:[b] et paulisper remota corporis memoria,[6] redigi ac redire ad naturam suam, quæ est immortalis scilicet et divina; atque ita, [476] veluti quodam sopore, futura rerum præsagire.[7] [c] Verum enimvero, ut ista sese habent,[8] si qua

et alia in plerisque scriptoribus, de pueris magicis: sed incertus sum utrum dicam ea posse fieri, aut inficier. Quamvis credo Platoni, qui dicit esse quasdam divinas virtutes interpositas medias, tum natura sua, tum loco, inter Deos et homines, et eas præesse omnibus divinationibus et miraculis magorum. Quin etiam hoc quoque apud me cogito, mentem hominis, ac præcipue pueri, quæ simplicior est, posse sopiri, et alienari ad obliviscenda præsentia, sive avertendo eam incantationibus, sive demulcendo odoribus: et, deposita tantisper recordatione corporis, reduci et reverti ad naturam suam, quæ nimirum est immortalis et divina; et sic prædicere res futuras, tanquam per somnum quendam. At certe, quicquid sit de istis, si

J. Bosscha.—2 Rom. Ven. *de magicis et pueris.* Colvius. Mss. Pith. D'Orv. cum Ed. Vic. *de magis et p.* quod notavit quoque in marg. Salm. Edd. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *de magiis p.* De pueris magicis cf. Casaub. ad Spartian. Did. Jul. c. 7. Haverc. ad Tertull. Apol. c. 23. *J. Bosscha.*—3 D'Orv. *miraculum.* Id.—4 Ita excudi jussi auctoritate Salm. in marg. et Mss. Pith. D'Orv. Vulgo *et puer. præs. simplicemque.* Prius *et* servat tamen etiam Ms. Pith. Ed. Junt. post. *præs. puer. simplicemque.* Id.—5 Al. *delin.*—6 Alii, *torporis in eo mora.* Elmenhorstius. Nescio, qui. Pith. *corp. remedia.* J. Bosscha.—7 Edd. Rom. Vic. Ven. cum Mss. Pith. D'Orv. *præsagare:* quemadmodum in sex Mss. *præsagaverant* legitur Met. lib. IX. p. 665. *Id.*—8 Melius *utut ista sese hab.* Colvius. Quemadmodum rescripsere seqq. præter Casaub. Gent. Pric.

NOTÆ

[x] *De Magicis pueris*] Quorum opera utebantur magi ad oracula promenda per hydromantiam.

[y] *Medias quasdam Divorum potestates*] In De Deo Socratis: 'Sunt quædam mediæ divinæ potestates inter summum æthera et infimas terras, in isto aëris spatio intersitæ,' &c. ubi vide Notas nostras.

[z] *Easque divinationes cunctas et Magorum miracula gubernare*] In eodem lib. De Deo Socratis: 'Per hos eosdem, ut Plato in Symposio autumat, cuncta denuntiata, et varia magorum miracula,' &c.

[a] *Et simplicem* [*Simplicemque*] Nullis adhuc opinionibus, curis, et affectibus præventum aut occupatum.

[b] *Externari*] Extra terminos suæ mentis poni. Gloss. 'Externatus, ἐκτὸς φρενῶν.'

[c] *Veluti quodam sopore futura rerum*

fides hisce rebus impertienda est, debet ille nescio qui puer providus,[9][d] quantum ego audio, et corpore decorus atque integer[e] deligi,[1] et animo solers, et ore facundus: ut in eo aut divina potestas, quasi bonis ædibus, deversetur,[2] si digne tamen[3] ea pueri corpore[4] includitur; aut ipse[5] animus expergitus, cito ad divinationem suam[f] redigatur: quæ ei promte insita, et nulla oblivione saucia et hebes,[g] facile resumatur. Non enim ex omni ligno, ut Pythagoras dicebat, debet Mercurius exsculpi.[h] Quod si ita est, nomi-

credendum est his rebus, ille puer præscius, quisquis sit, eligendus est, quantum intelligo, formosus corpore et integer, et sagax mente, et disertus ore: vel, ut virtus divina habitet in eo tanquam in bona domo (si tamen illa possit digne contineri in corpore pueri): vel, ut mens ipsa excitata reducatur celeriter ad suam vaticinationem, quam recipiat facile, utpote sibi ingenitam et expeditam, ac nullo oblivio læsam aut retusam. Nam, ut aiebat Pythagoras, Mercurius non est fabricandus ex quovis ligno. Quod si sic se habet, dicite quis fuerit ille puer, sanæ mentis, bonæ

Bip. Non opus esse hac mutatione sine auctoritate, vidimus supra ad p. 422. *J. Bosscha.*—9 Al. *probus.*—1 Edd. Junt. pr. Bas. pr. *diligi.* J. Bosscha.—2 Al. *diversetur.* Id.—3 In Ms. Pith. et Edd. Vic. Junt. post. non est *digne.* Mss. Florent. D'Orv. *quasi bonis æd. digne divers. si tamen.* Elm. et Scriv. *quasi b. æd. div. digne si tamen.* Mihi vulgatum magis placet. *Id.*—4 Ms. Pith. Ed. Ven. *in corpore.* Id.—5 Alii, *an ipse.*—6 Bemb. *q. i. f. pueri.* Forte,

NOTÆ

præsagire] Hoc vult Platonicus noster, animos humanos ex natura sua, quæ divina est et immortalis, etiam futura cognoscere; sed illa eos cognitione privari, quamdiu terrenis ac corporeis sordibus sunt involuti: ex quibus si quando emerserint, ut in illo magico sopore, quo fingit eas extra se rapi, illico redire ad suam indolem, dotesque omnes suas recuperare.

[d] *Puer providus*] Puer, qui ad prædicenda futura sumitur.

[e] *Integer*] Id est, omnibus suis membris absolutus, non mancus, non mutilus. Non me latet posse etiam aliter intelligi, pro casto nempe ac sancto; sed verisimilius mihi fit priore modo intelligendum: maximum enim erat ejusmodi magicis operationibus impedimentum, si quid membris deesset, ut innuit Plinius lib. XXX. cap. 2.

[f] *Ad divinationem suam*] Hoc est, ad divinum illum statum, naturæ suæ convenientem, in quo etiam futura cognoscit, ut supra dictum est. Duos nempe modos affert Apuleius, quibus animus potest fatidicus effici. Per inspirationem atque inhabitationem numinis, quam Græci ἐνθουσιασμὸν vocant, et per elevationem mentis ad divinam suam naturam, quam externationem animi ipse vocat.

[g] *Nulla oblivione saucia et hebes*] Quam oblivionem divinæ naturæ inducit ætas frequenti corporearum imaginum contemplatione.

[h] *Non enim ex omni ligno, ut Pyth. dicebat, debet Mercurius exsculpi*] Plin. lib. XVI. 'Quidam superstitiosius ex-

nate, quis ille fuerit puer,[6] sanus, incolumis, ingeniosus, decorus, quem ego carmine dignatus sim [7] initiare. Ceterum Thallus,[i] quem nominastis, medico potius, quam Mago, indiget. [477] Est enim miser morbo comitiali ita confectus,[8] ut ter aut quater die sæpenumero, sine ullis cantaminibus corruat, omniaque membra conflictationibus [9] debilitet:[1] facie ulcerosus,[k] fronte et occipitio conquassatus, oculis hebes, naribus hiulcus, pedibus caducus.[2] [l] Maximus omnium Magus [m] est, quo præsente Thallus diu steterit:

valetudinis, ingeniosus, ac formosus, quem ego dignatus sim consecrare incantatione. Porro Thallus, quem dixistis, eget potius medico, quam mago. Ille enim infelix adeo conflictatur epilepsia, ut sæpissime collabatur ter vel quater per diem, absque ullis carminibus, et lædat sibi omnia membra concussibus: habens vultum plenum ulceribus, frontem vero et partem posteriorem capitis quassatam, et aciem oculorum retusam, nares hiantes, ac pedes debiles. Ille magus est maximus omni-

quid illud fuerit pueri. Er. Puteanus. Ed. Vulc. tert. *nominare.* Ante *ingeniosus* Pith. habet *et.* J. Bosscha.—7 Pith. *dign. sum.* male. *Id.*—8 Vulgo *infectus.* Elmenhorstius. Membranis Florent. e quibus primus sic rescripsit Elm. cum seqq. accedit Pith. ut passim *confectus dolore*, *fame* et sim. et de eodem morbo dixit Plaut. Capt. III. 4. 22. 'multos iste morbus homines macerat.' Melius hoc verbum quadrat ad seq. *corruat*, quam *infectus*, quod ceteroquin solenne verbum est de rebus contagiosis: quomodo capiendum cum Gronov. puto locum Cic. ad Att. I. 13. 'vereor, ne hoc, quod infectum est, serpat longius:' ubi, 'quod infectum est,' intelligo, contagionem mali. cf. tamen Ernest. in Cl. Virg. quoque Æn. VI. 741. 'Infectum eluitur scelus.' *J. Bosscha.* —9 Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *conflictionibus:* contra Mss. *Id.*—1 Scribebam, *debilis et facie ulc.* Colvius. Pith. *debilitat.* Pro *facie* Pith. D'Orv. *facile.* J. Bosscha.—2 D'Orv. *caducis:* male. *Id.*—3 Perperam Edd.

NOTÆ

quirunt materiam, unde numen exsculpant; et, quanquam Priapus ille Deus facilis et crassus haud gravatur ficulnus esse, non tamen idem liceat in Mercurio, Deo tam ingenioso, totque prædito artibus.' Proverbium est: 'Non ex quolibet ligno Mercurius.' De quo vide Erasmum, in Chiliad.

[i] *Thallus*] Pricæus censet scribendum esse *Thalus*, idque probat ex hac veteri inscriptione:

D. M.
TI. AVG. LIB. THALETIS
VINICIANI. NOMENCLATORIS
A. CENSIBVS. THALVS. ET
JANVARIA. LIB. D. S. P.

[k] *Facie ulcerosus*] Ulceribus ortis ex variis plagis et contusionibus, quibus corruens et sese agitans faciem mulcaverit: neque enim ulcera faciei ex sese epilepsios symptoma sunt.

[l] *Oculis hebes, naribus hiulcus, pedibus caducus*] Id accidit ob spirituum turbationem, quæ maxima est in hoc morbo: unde distractio, convulsio, contractioque nervorum ac musculorum, quibus nervi inseruntur, hincque nares hiulcæ manent, et oculi torvi et truces hebetesque fiunt, nec crura pedesque sustentare corpus amplius possunt.

[m] *Maximus omnium Magus*] Qui im-

ita plerumque morbo ceu somno [3] vergens inclinatur. Eum tamen vos carminibus meis subversum [4] dixistis, quod forte me coram semel decidit. Conservi ejus plerique adsunt, quos exhiberi denuntiastis. Possunt dicere omnes,[5] quid in Thallo despuant:[6 n] cur nemo audeat cum eo ex eodem catino cœnare,[o] eodem poculo bibere. Et quid ego de servis? vos ipsi, si audetis, negate, Thallum multo [7] prius, quam ego Œeam venirem, corruere eo morbo solitum, medicis sæpenumero ostensum. Negent hoc [478] conservi ejus, qui sunt in ministerio vestro.[8] Omnium rerum convictum me fatebor, nisi rus de omnium consensu [9] diu ablegatus est; in longinquos agros, ne familiam contaminaret.

um, coram quo Thallus diu steterit. Sic plerumque pronus prosternitur morbo velut somno. Vos tamen affirmastis eum prostratum fuisse meis incantamentis, quia forte lapsus est semel me præsente. Ecce maximam partem ejus conservorum, quos mihi significastis esse producendos. Possunt cuncti dicere quid animadvertant in Thallo: quare nemo audeat edere cum eo in eadem lance, et potare in eodem calice. Sed quare ego loquor de conservis ejus? Vos ipsi cernitis. Inficiemini Thallum consuevisse cadere ex illo morbo, et exhibitum fuisse sæpissime medicis longe antequam ego venirem Œam. An conservi ejus, qui sunt in vestro famulatu, hoc inficiantur? Confitebor me convictum esse omnium rerum, quarum accusor, si non fuit missus rus in prædia remota consensu omnium, et ibi diu remansit, ne inficeret cete-

Casaub. Gent. Pric. *seu somno:* ex quarum una locum citavit Heins. ad Valer. Flacc. VIII. vs. 66. emendans *ceu*. Pro *ceu somno vergens* D'Orv. *cēs oūe augere*. Id.—4 Fulvius *submersum*. Elmenhorstius.—5 Ms. Pith. Edd. Rom. Vic. Ven. *homines*, obvia variatione. *J. Bosscha*.—6 Vid. Not. inf. et Not. Var.—7 D'Orv. *multum*. J. Bos.—8 *Negant ... vestro?* Legenda ἀνερωτήτως, et pro *negant*, *negent*. Pricæus. Allevit etiam Salm. et rescripsi auctoritate Mss. D'Orv. *J. Bosscha*.—9 *Nisi de omnium cons. rus*. Ita Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. Cas. Gent. Pric. Inverso ordine, sed quem servant Mstorum vestigia, *nisi rus de omn. cons.* Junt. post. Colv. Vulc. cum reliquis. Sed *nisi* non est in Mss. Florent. D'Orv. Pith. In Florent. scribitur *rura* in D'Orv. *rusa*. Totum illud *de omnium consensu* ignorat Pith. nec *consensu* est

NOTÆ

pedierit quominus Thallus vi comitialis illius morbi correptus cadat.

[n] *Quid in Thallo despuant* [*dispiciant*] Elmenhorstius ex Florentinis membranis reponit *despuant*, quem sequitur et Pricæus, adductis ad lectionis suæ confirmationem Plinii et Plauti locis, quibus 'despui' seu 'inspui' comitiali morbo laborantes probatur. Ego tamen nihil mutare velim. Convenientissimus enim et apertissimus sensus est verbi *dispiciant: quid in Thallo dispiciant;* id est: *quid observent in eo, quid agnoscant, quid animadvertant.*

[o] *Cur nemo audeat cum eo ex eodem catino cœnare, &c.*] Quod scilicet sibi a comitiali morbo metuerent, qui morbus contagiosus est.

Quod ita factum nec ab illis negari potest. Eo nec potuit hodie a nobis exhiberi.[p] Nam ut omnis ista accusatio temeraria et repentina fuit, nudiustertius nobis Æmilianus denuntiavit, ut servos numero quindecim apud te exhiberemus. Adsunt quatuordecim, qui in oppido erant. Thallus solus rus ablegatus, ut dixi, et quidem ferme ad[1] centesimum lapidem, longe ex oculis; Thallus solus abest: sed misimus, qui eum curriculo advehat. Interroga, Maxime, quatuordecim servos, quos exhibemus, Thallus puer ubi sit, et quam salve agat: interroga servos[2] accusatorum meorum. Non negabunt, turpissimum puerum corpore putri et morbido caducum, barbarum, rusticanum. Bellum vero[3] puerum elegistis, quem quis sacrificio adhibeat, cujus caput contingat,[4] [q] quem puro[5] pallio amiciat,[r] a quo re-

ros servos. Quod ne illi quidem possunt inficiari sic factum esse. Eam ob rem etiam non potuit huc produci hodie a nobis. Nam, cum hæc tota accusatio fuerit temeraria et subitanea, Æmilianus nobis significavit nudiustertius, ut produceremus coram te quindecim famulos. Ecce quatuordecim, qui erant in urbe. Solus Thallus, qui, ut jam dixi, relegatus est rus ad centum fere milliaria procul a nostro conspectu, solus (inquam) ille Thallus desideratur. Verum misimus qui eum adducat celerrime. Quære a quatuordecim servis, quos sistimus coram te, Maxime, ubi sit servus Thallus, et quomodo valeat: quære a famulis meorum accusatorum: non inficiabuntur eum esse puerum maxime deformem, corpore putrido et ægro, obnoxium casui, barbarum, et agrestem. Vos sane delegistis pulchrum puerum, quem aliquis admoveat sacro, cujus tangat caput, quem induat lacinia sine labe, et a quo

in D'Orv. Videtur aliquid turbatum esse. *Id.*—1 *Th. solus rus ablegatus, ut d. ferme ad, &c.* Ita exhibent Edd. Rom. Bas. sec. Colv. Vulc. Elm. Scriv. Flor. cum Mss. Florent. Sed Edd. Vic. Ven. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *T. s. r. abl. ut dixi quidem ferme a.* Unde Cas. Wow. Gent. Pric. dedere *et quidem f. &c.* quod secutus sum, quia in Mss. Pith. D'Orv. est quoque *ut dixi qui ferme*, et in Ed. Junt. post. *ut dixi quod ferme.* In iisdem Mss. et Ed. Junt. post. non extant *τὰ rus ablegatus;* quæ, licet glossam sapere videantur, non temere tamen ejicio: nam tunc etiam expungenda rursus *τὰ et quidem.* Dein pro *ex oculis* Mss. Florent. Pith. *ex oleis*, D'Orv. *exolens:* unde, conjectura ductus, legendum puto, *exulans.* Id.—2 D'Orv. iterum inserit *Maxime.* Pro *accusatorum* Edd. Vic. Junt. Ald. Bas. pr. *accuratorum.* Id.—3 Abest *vero* a D'Orv. in quo mox *quam*, non *quem.* Id.—4 *Cujus caput cingat.* Flor. et Rom. legunt *c. c. contingat q. pulchro pallio.* Elmenhorstius. *Cingat* nempe editum ex Vulcanii conjectura in ejus Edd. sec. tert. cf. Pric. *J. Bosscha.*—5 Al. *pulchro.*

NOTÆ

[p] *Eo nec potuit hodie a nobis exhiberi*] Quia ruri adhuc erat, necdum potuerat per angustias temporis inde advenisse, quanquam accersitus.

[q] *Cujus caput contingat*] Dum carmine eum initiaret, ut supra loquitur Noster. Observandus est hic locus; ritum enim peculiarem exhibet magicorum illorum sacrorum.

[r] *Quem puro pallio amiciat*] Sic le-

sponsum speret! Vellem hercule adesset: tibi eum,[6] Æmiliane, permisissem, ut teneres ipse, ut interrogares.[7] Jam in media quæstione, hic ibidem [8] pro tribunali oculos truces in te invertisset,[9] faciem tuam spumabundus conspuisset, manus contraxisset, caput [479] succussisset, postremo in sinu tuo corruisset. Quatuordecim servos, quos postulasti, exhibeo: cur illis ad quæstionem nihil uteris? Unum puerum, atque eum caducum, requiris, quem olim abesse pariter mecum scis? Quæ alia est evidentior calumnia? Quatuordecim servi petitu tuo [1] adsunt, eos dissimulas: unus puerulus [2] abest, eum insimulas. Postremo quid vis? puta Thallum adesse. Vis probare, eum præsente me concidisse? Ultro confiteor. Carmine id factum dicis? hoc puer [3] nescit: ego, non factum, revinco. Nunc, caducum [4] esse puerum, nec tu audebis negare. Cur ergo carmini po-

expectet oraculum! Cuperem sane ut hic esset; tradidissem eum tibi, Æmiliane, ut tu ipse eum teneres, et interrogares. Jam, in media interrogatione, hoc ipso in loco ante tribunal convertisset ad te oculos torvos, consputasset vultum tuum, spumam ore fundens, constrinxisset manus, quassavisset caput, denique cecidisset in tuum gremium. Sisto quatuordecim famulos, quos poposcisti: quare nullatenus uteris illis ad inquisitionem? postulas tantum unum puerum, et eum laborantem comitiali morbo, quem tam bene scis, quam ego, jam pridem non hic esse? quæ potest esse calumnia manifestior? Ecce tibi quatuordecim famuli, prout postulasti; fingis te non videre eos: desideratur unus servulus: criminaris ejus absentiam. Quid tandem tibi vis? pone sane Thallum hic esse præsentem. Vis probare eum corruisse coram me? fateor sponte mea. Dicis hoc factum esse incantamento? servulus id ignorat: ego probo non esse factum hac ratione. Jam ne tu quidem audebis inficiari puerum illum esse epilepticum. Quare igitur casus ejus refundatur

Vid. Not. Var.—6 Pith. *et etiam tibi eum.* J. Bosscha.—7 Ed. Junt. post. *et tenerem, si tu interrog.* sine dubio ex Mss. nam invenitur sic in Mss. Pith. D'Orv. cf. seqq. *Id.*—8 *Hic* male deest Pith. In D'Orv. *ne hic ibidem.* An legendum: *et tenerem (ipse) si tu interrogares, jam in media quæstione ne hic ibidem pro tribunali oculos tr. in te invertisset, &c.* Neque enim sic necesse est, ut legatur *inverteret ... conspueret*, nam plusq. perf. subjunctivi pro imperfecto usurpari, Afris scriptoribus peculiare est, observante Salmas. ad Tertull. Pall. p. 120. v. Muncker. ad Fulg. Mythol. I. prol. p. 600. cf. Oudend. ad Hirtium de B. Afr. c. 75. *Id.*—9 D'Orv. *intervertisset ... sputabundus.* Id. —1 Negligenter Ed. Flor. *petitu meo*, quod inde propagatum in Ed. Altenb. licet in interpretatione bene exposuerit Flor. 'prout postulasti.' *Id.*—2 D'Orv. *parvulus.* Id.—3 Ed. Vic. *hic p.*—4 Groslot. in marg. ita distinguit

NOTÆ

gendum, non *pulchro.* Festus: 'Pura vestimenta sacerdotes ad sacrificium habebant, id est, non obsita, non fulgurita, non funesta, non maculam habentia.'

tius, quam morbo, attribuatur ejus ruina? An evenire non potuit, ut forte præsente me idem pateretur,[5] quod sæpe alias multis præsentibus? Quod si magnum[6] putarem, caducum dejicere, quid opus carmine fuit? cum incensus Gagates lapis,[s] ut apud Physicos lego, pulchre et facile hunc morbum exploret:[7] cujus odore etiam in venalitiis[t] vulgo sanitatem aut morbum venalium experiantur. Etiam orbis a figulo circumactus non difficile ejusdem valetudinis hominem vertigine sui corripit:[8] ita spectaculum rotationis ejus animum saucium[9] debilitat; ac multo plus ad caducos consternendos figulus valet, quam Magus. [480] Tu frustra postulasti, ut servos exhiberem: ego non de nihilo

potius in incantationem, quam in morbum illum? An non potuit contingere, ut pateretur forte coram me, quod alias sæpe passus est coram pluribus? Quod si crederem rem magnam esse prosternere epilepticum, quid opus fuit incantamento? si quidem lapis gagates, ut lego apud scriptores rerum naturæ, si accendatur, bene et facile probat hunc morbum: cujus etiam nidore solent in foris venalium explorare bonam aut malam valetudinem servorum prostantium. Rota etiam gyrata a figulo facile corripit sua gyratione hominem eodem illo morbo laborantem. Usque adeo inspectio vertiginis afficit ejus mentem infirmam; et figulus longe potentior est ad dejiciendos epilepticos, quam magus. Tu petiisti inutiliter, ut sisterem huc meos

revinco nunc. Cad. &c. Pro *nunc* Pith. *non.* Legendum puto *nam.* Id.—5 Pith. *putaretur.* Statim *sæpe* deest D'Orv. *Id.*—6 Flor. *magum.* Elmenhorstius. Solita confusione. Inde tamen Scriv. dedit *magicum,* damnante Pric. neque quadrat h. l. Si magicum putaret, omnino opus carmine. 'Magnum putare,' est operæ pretium putare. cf. Ern. in Cl. Cicer. *J. Bosscha.*—7 Edd. Vic. Ven. Junt. pr. Ald. Bas. pr. Casaub. *exploraret* contra Mss. Florent. D'Orv. *Id.*—8 Edd. omnes: *corrigit.* Lege: *coarguit.* Wowerius. Miseram Wowerii lectionem *coarguit* Noster in de Mundo: 'Venenati spiritus contagione corripiunt, et vertice circumacta interimunt.' *Pricæus.* Edd. vett. quædam, non omnes, *corrigit.* Sed Junt. post. cum aliis et Mss. recte *corripit.* J. Bosscha. —9 Corrupte vett. Edd. pleræque *faucium.* Mox Ms. D'Orv. *consternandos.*

NOTÆ

[s] *Cum incensus Gagates lapis, &c.*] De eo Plinius, lib. XXXVI. cap. 19. 'Deprehendit sonticum morbum et virginitatem suffitus.' Dioscorides, lib. v. Sonticus morbus quis sit, docet Gellius, lib. XX. cap. 1. 'Ceteroqui morbum, vehementiorem vim praviter nocendi habentem, legum istarum scriptores alio in loco, non per se morbum, sed morbum sonticum appellant.' At loco supra laudato intelligere videtur tantum comitialem: sic enim de eodem lapide Dioscorides lib. v. Ἔστι τῶν ἐπιληπτικῶν ἔλεγχος ὑποθυμίασις: 'Suffitus ejus probamentum est epilepticorum.'

[t] *Cujus odore etiam in venalitiis, &c.*] Hunc modum explorandæ venalium valetudinis, non alibi commemoratum, quam hoc Apuleii loco, invenio.

postulo, ut nomines, quinam testes huic piaculari sacro affuerint, cum ego ruentem Thallum impellerem. Unum omnino nominas puerulum[1] illum Sicinium Pudentem, cujus me nomine accusas: is enim affuisse se dicit: cujus pueritia etsi nihil ad religionem refragaretur,[2] [u] tamen accusatio fidem derogaret.[w] Facilius fuit, Æmiliane, ac multo gravius, tete[3] ut ipsum diceres interfuisse, et ex eo sacro cœpisse dementire[4] [x] potius, quam totum negotium quasi ludicrum pueris donares.[5] Puer cecidit, puer vidit: num etiam puer aliquis[6] incantavit? Hic satis veteratorie Tannonius Pudens,[y] cum hoc quoque mendacium frigere,[7] ac prope jam omnium vultu et murmure explosum videret, ut vel suspiciones quorundam spe moraretur, ait pueros alios producturum, qui sint æque a me incantati; atque ita ad aliam speciem argumenti[z] transgressus est.

famulos: ego non temere peto, ut dicas quinam testes præsentes fuerint huic nefario sacro, cum ego impellerem Thallum jam cadentem. Nominas tantum unum adolescentulum, illum scilicet Sicinium Pudentem, cujus nomine me accusas. Ipse enim ait se præsentem fuisse; cujus quamvis pueritia nihil conferret ad religionem movendam judici, accusatoris tamen persona quam sustinet detraheret ei fidem. O Æmiliane, convenientius erat, et longe majoris ponderis, ut diceres te ipsum affuisse, et cœpisse insanire ex illo incantamine, quam ut permitteres omnem hanc rem pueris quasi jocularem. Puer lapsus est, puer vidit labentem; an puer quoque aliquis eum incantavit? Hic Tannonius Pudens cum cerneret hoc etiam mendacium parum valere, et jam exsibilatum esse omnium fere nutibus ac susurris, callidissime dixit se exhibiturum alios pueros, quos incantaveram similiter; ut sic saltem spe illa retardaret suspiciones quorundam: sicque transiit ad aliud genus probationis. Quod

Id.—1 In Florent. e præc. vs. hic irrepsit *puer. Thallum*. Id.—2 Vid. Not. Var.—3 D'Orv. *ut multo gr. t.* Pith. *de te*.—4 Al. *dementiri*.—5 Syntaxis postulat *donare*: sed nec vulgat. damno. *Pric.* Scal. in Ed. Vulc. sec. cum tert. et Wow. dant *donare*: sine causa. Intelligitur *ut*. Met. lib. IX. p. 674. 'dedere potius, quam discrimen proprii subiret capitis:' ubi cf. Oud. *J. Bos.*—6 Pith. *non et*. Florent. *aliquid*. Id.—7 Mss. Pith. D'Orv. *fingere*. Mox D'Orv. *amurmure exēplosum* ... *suspicione*, et delet dein sequens *æque*. Id.—

NOTÆ

[u] *Cujus pueritia etsi nihil ad religionem ref.* [*suffragaretur*] Hoc est: Quanquam non dubitaretis, non religioni duceretis, propter ejus pueritiam, cui vulgo parva habenda est fides.

[w] *Tamen accusatio fidem derogaret*] Neque enim accusator adversus reum testimonium dicere potest. Neque, si dicat, ei creditur.

[x] *Dementire*] Insanire. Lucret. lib. III. 'Dementit enim deliraque fatur.'

[y] *Tannonius Pudens*] Æmiliani advocatus.

[z] *Ad aliam speciem argumenti*] Ad

Quod quanquam dissimulare potui, tamen ut omnia, ita hoc quoque ultro provoco.[8] Cupio enim produci eos pueros, quos spe libertatis audio confirmatos ad mentiendum. Sed nihil amplius dico, quam ut producant.[9] [481] Postulo igitur et flagito, Tannoni Pudens, ut expleas, quod es pollicitus.[1] Cedo[2] pueros istos, quibus confiditis, produc, nomina qui sint: mea aqua licet ad hoc utare.[a] Dic, inquam, Tannoni: quid taces? quid cunctaris? quid respectas?[3] Quod si hic nescit, quid dixerit,[4] aut nomina oblitus est, at tu, Æmiliane, cede huc: dic, quid advocato tuo mandaveris:[5] exhibe pueros. Quid expalluisti? quid taces? hoccine accusare est? hoccine tantum crimen deferre? an Claudium Maximum, tantum virum, ludibrio habere, me calumnia insectari? Quod si forte patronus tuus verbo

licet potuerim prætermittere tamen, eum provoco sponte ad hoc probandum, sicut et omnia alia. Opto enim, ut servuli illi exhibeantur, quibus accipio animos esse additos ad mentiendum proposita spe manumissionis. Verum nihil addo ulterius nisi ut eos exhibeant. Peto ergo et posco, o Tannoni Pudens, ut præstes quod promisisti: produc istos servulos quibus vos fiditis: exhibe eos: dic quinam illi sint: utere mea aqua ad hoc, per me licet. Loquere, inquam, Tannoni, quare siles? quare hæsitas? quid respicis? Quod si hic ignorat quid dixerit, aut oblitus est nomina eorum; tu certe, o Æmiliane, veni huc: eloquere quid præceperis tuo patrono. Produc servulos. Quare palles? cur siles? an hoc est accusare? an hoc est deferre tantum scelus? an potius irridere Claudium Maximum tantum virum, et persequi me calumnia? Quod si forte tuus advocatus erravit loquendo, et tu nullos habes

8 Alii *vitro prov.*—9 Hoc modo editum vulgo. Sed Salm. e Ms. Fux. margini annotavit *nihil amplius: tantum producant.* Pith. quoque *nihil tanti* (vel *tanto*) *ut producant:* et *quam* non est in D'Orv. sed *producunt.* Cum tamen Mss. Florent. nihil varient, et frequens sit formula, 'amplius dico,' 'amplius dicendum,' nil muto: nisi quis pro *quam ut prod.* e Mstorum vestigiis malit *tantum ut producant.* J. Bosscha.—1 D'Orv. *et expl. q. poll. es.* τὸ *es* ignorat Pith. *Id.*—2 D'Orv. *ede:* et mox *que sunt.* Id.—3 Hæc vera et prisca lectio: non ut vulgo, *expectas.* Casaubonus. *Respectas* jam ante Casaub. recte editum in Ed. Junt. post. consentientibus Mss. cunctis. Circumspicere et usquequaque respicere solent, qui, quid dicant, non habent. *J. Bosscha.*—4 D'Orv. *nesciris q. dicent.* Pith. *dicerit.* An *dixeris?* Pro *at tu Æm.* D'Orv. *aut tu A.* Pro *huc* Pith. *huic.* Id.—5 D'Orv. *quod . . . mandaveras.* Pro *hoccine tantum* id. *heccine*

NOTÆ

aliud quidem argumentum: a Thallo enim transibat ad alios pueros, quos aiebat similiter incantatos. Sed non ad aliud genus argumenti; in utroque enim de pueris incantatis agebatur.

[a] *Mea aqua licet ad hoc utare*] Tempore mihi ad dicendum concesso, quod aqua, e clepsydra guttatim fluens, metitur.

prolapsus est, et nullos pueros habes, quos producas; saltem quatuordecim servis, quos exhibui, ad aliquid utere: aut cur sisti [6] postulabas tantam familiam? Magiæ accusans de quindecim servis denuntiasti: quod si de vi accusares,[b] quot tandem servos postulares? Sciunt ergo aliquid quindecim servi, et occultum est? an occultum non est, et Magicum est? Alterum horum fatearis necesse est: aut illicitum [7] non fuisse, in quo tot conscios non timuerim; aut si illicitum [8] fuit, scire tot conscios non debuisse. Magia ista, quantum [9] ego audio, res est legibus delegata,[1] jam inde antiquitus duodecim Tabulis propter incredundas frugum illecebras interdicta.[c] [482] Igitur et occulta non

servulos quos huc sistas; certe utitor ad aliquid quatuordecim famulis quos produxi: vel quare poscebas ut tot famuli producerentur? Cum me magiæ insimulares, postulasti quindecim famulos: quod si me accusares de vi, quot quæso famulos peteres? Igitur quindecim servi norunt aliquid, et illud secretum est? an vero non est secretum, et tamen magicum est? Oportet ut concedas alterutrum horum: vel illud non fuisse vetitum, in quo non veritus sim tot participes: vel, si vetitum fuit, non oportuisse ut tot testes illud cognoscerent. Hæc magia, ut ego accipio, est res tradita legibus ad puniendum, jam a primis temporibus vetita legibus duodecim Tabularum, ob incredibiles excantationes segetum: quæque proinde non minus absconditur, quam dira est et abominanda; quæ sæpius exercetur vigilando per noctem, obscu-

tamen. Id.—6 *Aut cur sisti, &c.* Aliter locus interpungendus: *Aut cur sisti postulabas tantam familiam? Magiæ accusans de XV. servis denuntiasti, quod si de vi acc. q. t. s. postulares?* Hoc postremum et ita legi poterat *quid? si de vi acc. quot.* Sed mutare nihil necessum. *Acidal.* In Edd. nempe, præter Casaub. Gent. Pric. Flor. male interrogandi nota ponitur post *accusans. Quid* a nullo libro firmatur; alias non male id reponas. *J. Bosscha.*—7 Ed. Scriv. *aut inclitum.* Id.—8 *Aut si ill.* Priori vocula caret Pith. *Id.*—9 D'Orv. *quam.* Id.—1 *Legibus deligata.* Sic v. c. Fulvius *denegata.* Mox V. C. *an auditorio.* Sciopp. in Symb. *Delegata*, i. e. mandata, et quasi tradita potestati legum. In V. C. legi aiunt *legibus deligata.* Plinius intestabilem dicit, et legibus interdictam. *Scip. Gent.* Jungerm. in Epp. Gud. p. 364. cogitabat *relegata:* nec mutari tamen volebat *delegata*, i. e. legum curæ demandata, ut in eam animadvertatur. Nil mutant Mss. et Edd. Forte minima distinctio hinc tol-

NOTÆ

[b] *Si de vi accusares*] Quæ neque a solo, neque clam fieri potest, sed multorum hominum opera perpetratur. Magica vero sacra alio longe modo se habent, utpote quorum præcipua conditio est ut secreta sint.

[c] *Duodecim Tabulis propter incredundas frugum illecebras interdicta* [*interjecta*] Lex illa ex duodecim tabulis sic habet: SI QUIS ALIENAS FRUGES EXCANTASSIT, KAPITAL ESTO. Porro per incredibiles illas frugum illecebras intellige segetum attractiones et translationes ex uno agro in alium, quas vi carminum fieri posse, et revera factas putabant. Virgil. in Pharmaceutria: 'Atque satas alio vidi traducere messes.' Omitto Plin.

minus, quam tetra et horribilis, plerumque noctibus vigilata, et tenebris abstrusa,[2] et arbitris solitaria, et carminibus murmurata: cui non modo servorum, verum etiam liberorum[3] pauci adhibentur.[d] Et tu quindecim servos vis interfuisse? Nuptiæne illæ fuerunt, an aliud celebratum officium, an convivium tempestivum?[e] Quindecim servi sacrum Magicum participant, quasi Quindecimviri sacris faciundis creati.[f] Cui tamen[4] tot numero adhibuissem, si

ritate tecta, destituta testibus, et peragitur susurris incantationum; ad quam utuntur opera paucorum non servorum modo, sed vel ingenuorum quoque. Tu vero vis quindecim servos affuisse? An fuerunt illæ nuptiæ, an aliud officium peractum, an convivium tempestivum? Quindecim famuli conscii sunt cærimoniarum magicarum, veluti Quindecimviri electi ad sacra peragenda. Ad quid tamen usus fuissem tot servis, si vel

lenda et collocanda post *antiquitus.* J. Bosscha.—2 Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Scriv. *obstrusa.* Met. lib. III. p. 210. 'in solitudinem semper abstrusa, et omnium præsentia viduata, solet secum hujusmodi secreta perficere.' Lib. IV. p. 316. 'clausæ domus abstrusi tenebris:' ubi vide. Hic Mss. O. *abstrusa.* Ed. Scriv. statim *murmura.* J. Bosscha.—3 Exulat in D'Orv. *Id.*—4 Pro *tamen* Groslot. in marg. *tandem.* J. Bosscha.—5 Vid. Notas Variorum.

NOTÆ

Ovid. Tibullum, et alios, qui rei hujus meminerunt.

[d] *Cui non modo servorum, verum etiam liberorum pauci adhibentur*] Teste Philone, in Commentario, quo probat omnes, qui virtutem colunt, esse liberos. Athenienses mancipia sua excludebant, cum rem divinam Furiabus facerent. Minucius Felix in Octavio: 'Etiam servo quibusdam cærimoniis interesse piaculare flagitium est.'

[e] *An convivium tempestivum*] Turnebus Adversariorum lib. VI. cap. 16. exponens hunc Apuleii locum, et alios tres Ciceronis in Verrem, de Senectute, et pro Murena, ait: 'Convivium tempestivum esse, quod neque fit de die, (nam turpe, et nequam, et intempestivum habebatur de die convivia agitare,) neque in multam noctem producitur, sed quod tempore suo fit. Contra vero intempestivum.' Ad tempestivum quoque convivium pertinuisse suspicatur, ut diebus quibusdam, puta festis, agitaretur, potius quam aliis.

[f] *Quasi Quindecimviri sacris faciundis creati*] Duumviros primum sacris faciundis creavit Tarquinius Superbus, vel (ut quidam volunt) Tarquinius Priscus, occasione librorum Sibyllinorum, quos emerat, quosque eis custodiendos tradidit. Postea pro Duumviris illis creati sunt Decemviri, quorum esset idem munus; permanseruntque illi ad usque Syllæ tempora, qui alios quinque primus addidisse creditur, et effecisse Quindecimviros sacris faciundis. Ii libros Sibyllinos custodiebant, cumque ex Senatusconsulto adeundi essent, adibant, et, quæ legissent, Senatui renuntiabant, ludos sæculares celebrabant, postremo ea omnia peragebant, quæ Sibyllinorum librorum jussu erant peragenda.

conscientiæ nimis multi sunt?[5] Quindecim liberi homines, populus est:[g] totidem servi, familia:[h] totidem vincti, ergastulum.[i] [483] An adjutorio[6] multitudo eorum necessaria fuit, qui diutine[7] hostias lustrales tenerent? At nullas hostias, nisi gallinas,[8] nominastis.[9] An ut grana thuris numerarent?[k] an ut Thallum prosternerent? Mulierem etiam liberam perductam[1] ad me domum dixistis, ejusdem Thalli[2] valetudinis, quam ego pollicitus sim curaturum: eam quoque incantatam[3] a me corruisse. Ut video, vos palæstritam,[l] non magum, accusatum venistis: ita omnes, qui me accesserint,[4] dicitis[5] cecidisse. Negavit tamen, quærente te, Maxime, Themison medicus,[m] a quo mulier ad

unus conscius plures sint quam expediat? Quindecim homines liberi constituunt populum: totidem famuli constituunt familiam: totidem servi ligati constituunt ergastulum. Num tantus eorum numerus necessarius fuit ad auxilium, ut scilicet tenerent diu victimas lustrales? Verum nullas victimas nominavistis nisi gallinas. Num ut numerarent micas thuris? num ut dejicerent Thallum? Dixistis etiam fœminam ingenuam, laborantem eodem morbo, quo Thallus, deductam fuisse ad me in meam domum, quam promiserim me sanaturum: et illam etiam cecidisse incantatam a me. Quantum video, venistis accusatum luctatorem, non autem magum: quandoquidem dicitis corruisse omnes, qui ad me venerint. Attamen Themison medicus, qui adduxit fœminam illam ad me, ut eam inspicerem, dixit, cum tu eum

—6 Al. *auditorio*.—7 Num *diutino*? Supra enim: ‘quippe in omnibus manu faciundis imaginibus opera diutino sumitur.’ Ad eum modum ‘matutino,’ ‘Cottidiano,’ et talia. *Colv.* Sed vide ad Flor. p. 63. a. Unus Ms. *quæ, qui diut.* J. Bos.—8 D’Orv. *ad n. h. mihi gallias.* Id.—9 Sic paulo post: ‘dixistis... vos venistis... dicitis.’ Itaque male Edd. ante Bas. sec. pleræque *nominasti.* Ms. D’Orv. pro *nom. an* habet *nominasti seu.* Id.—1 D’Orv. *productam.* Id.—2 Al. *Thallo.*—3 Ald. Bas. 1. *in cautelam.* Colvius. De Aldina errat Colv. Bene habet. Ms. D’Orv. *ad me incant.* sine seqq. *a me:* et mox *palæst*[5]*seam* pro *palæstritam.* J. Bos.—4 Mss. Florent. D’Orv. *accessere.* Id.—5 Edd. Rom.

NOTÆ

[g] *Populus est*] Hoc est, pagus. Attici δήμους vocant pagos suos. Quindecim scilicet viros liberos, hoc est, patresfamilias, cum omni sibi subdita familia, ad pagum constituendum suffecisse perquam verisimile est.

[h] *Totidem servi, familia*] Immo et pauciores.

[i] *Ergastulum*] Glossæ Philoxeni: ‘Ergastulum, τόπος ἐν ᾧ οἱ δεσμῶται ἐργάζονται:’ locus, in quo vincti operantur.

[k] *An ut grana thuris numerarent*] Pricæus vult legi *mundarent.* Ex illo Eunapii in pari argumento, Λιβανωτοῦ χόνδρον καθαρίσας: Cum purgasset micam seu granum thuris.

[l] *Palæstritam*] Athletam, qui, quotquot se adeunt, humi prosternat.

[m] *Themison medicus*] Apuleii servus, de quo jam supra.

inspiciendum perducta est, quicquam ultra passam, nisi quæsisse me, Ecquid [6] illi aures obtinnirent, et utra earum magis: ubi responderit, dextram sibi aurem nimis inquietam,[7] confestim discessisse.[8] Hic ego,[9] Maxime, quanquam sedulo impræsentiarum a laudibus tuis tempero, necubi [1] tibi ob causam istam videar blanditus, tamen solertiam tuam in percontando [2] nequeo quin laudem. Dudum enim cum agitarentur hæc,[3] et illi incantatam mulierem dicerent, medicus, qui affuerat, abnueret; quæsisti tu nimis[4] quam prudenter, quod mihi emolumentum fuerit incantandi? responderunt, ut mulier rueret. Quid deinde? mortua est? inquis: negarunt.[5] Quid ergo dicitis?[6] quod Apuleii[7] commodum, si ruisset? ita enim pulchre ac perseveranter tertio quæsisti,[8] [484] ut qui scires[9] omnium factorum rationes diligentius examinandas, ac sæpius causas quæri, facta concedi: eoque etiam patronos litigatorum causidicos

interrogasti, o Maxime, nihil aliud ei contigisse, nisi me rogasse num aures ei tinnirent, et utra earum magis tinniret. Eum autem, cum respondisset dextram aurem sibi nimium turbari tinnitu, statim abiisse. O Maxime, quamvis studiose abstineo in præsens a tuis præconiis, ne videar aliquo modo tibi adulari propter hanc litem, non possum tamen quin prædicem tuam sagacitatem in interrogando. Jam pridem enim, cum hæc disputarentur, et illi affirmarent fœminam fuisse incantatam, medicus autem, qui præsens fuerat, id negaret, tu sciscitatus es prudentissime sane, quam utilitatem ego perceperim ex incantatione: responderunt, ut fœmina caderet. Quid postea? ais: an obiit? Negaverunt. Quidnam igitur dicitis? quænam utilitas rediisset ad Apuleium, si mulier illa cecidisset? nam sic tertio interrogasti egregie et constanter; quippe qui sciebas causas omnium factorum considerandas esse sedulo, et sæpe rationes inquiri, licet facta concedantur: et propterea etiam ad-

Vic. Ven. *interdicitis:* adhæsit ultima syllaba præcedentis verbi. *Id.*—6 D'Orv. *et quid:* et statim cum Pith. et Edd. Junt. post. Ald. *ultra.* Edd. Vic. Junt. utr. Ald. Bas. pr. et Ms. Pith. *eorum:* dein Ed. Scriv. *dexteram.* Id.—7 Lat. Latin. *minus quietam.* Frustra. *Id.*—8 Al. *decessisse.*—9 Ed. Scriv. *hæc ego.* Pro *a laudibus tuis* D'Orv. *an laud. ejus.* J. Bos.—1 Nullo sensu prius, *ne ubi.* Casaubonus. Recte *necubi* Mss. Florent. D'Orv. Edd. Casaub. et seqq. cum Latino Latinio. *Nec ubi*, i. e. *ne alicubi*, vel, *ne aliquo modo.* vid. Heins. ad Virg. Ge. III. vs. 176. *J. Bos.*—2 Pith. *percunctando.* Id.—3 Pith. *dum*, et cum D'Orv. *hæc agit.* sed D'Orv. *agitaretur.* ' Agitari' apposite hic dictum, de consiliis clandestinis. Adi ad Met. lib. I. p. 42. a. *Id.*—4 In D'Orv. hic additur *meret*, quod loco suo excidit. *Id.*—5 Ms. Florent. *negaram.* Id. —6 V. D. in marg. Ed. Junt. post. *dixisti.* Male. sequitur: ' ita enim tertio quæsisti.' ' Quid ergo dicitis' verba sunt Maximi increpantis. *Id.*—7 *Appuleii.* Ed. Vic. *Appoleii.* Al. *Apuleii.* de more. Pro *ita enim* D'Orv. *ita est.* Id.—8 Ita Junt. post. cum Ms. D'Orv. ut supra. Vulgo: *quæsivisti.* Id.—9 D'Orv. *quæsisti ut res.* Pith. *q. ut quæreres:* uterque mox *facta sunt.* Id.—

nominari, quod, cur quæque facta sint, expediant.[1] Ceterum negare factum,[2] facilis res est, et nullo patrono indiget: recte factum, vel perperam, docere, id vero multo arduum et difficile est. Frustra igitur, an factum sit, anquiritur,[3] quod nullam malam causam habuit ut fieret.[4] Ita facti reus[n] apud bonum judicem scrupulo quæstionis liberatur, si nulla fuit ei ratio peccandi. Nunc, quoniam neque incantatam,[5] neque prostratam mulierem probaverunt, et ego non nego, petitu medici a me inspectam; dicam tibi, Maxime, cur illud de aurium tinnitu quæsierim, non tam purgandi mei gratia[6] in ea re, quam tu jam præjudicasti neque culpæ neque crimini confinem, quam ut ne quid dignum auribus tuis[7] et doctrinæ tuæ congruens reticuerim. Dicam

vocatos litigantium dici causidicos, quia explicant causas quare singula gesta sint. Porro facile est inficiari factum, et ad hoc nullo advocato opus est: at difficillimum est et maxime arduum ostendere an hoc bene vel male factum sit. Ergo incassum inquiritur num aliquid perpetratum sit, quod nullam habuit malam rationem cur perpetraretur. Sic, qui accusatur facti, exsolvitur metu inquisitionis coram probo judice, si ipse nullam habuit causam malefaciendi. Jam, quia neque ostenderunt fœminam fuisse incantatam, neque dejectam humi, atque ego non inficior eam a me fuisse consideratam rogatu medici, aperiam tibi, o Maxime, quare hoc sciscitatus fuerim de tinnitu aurium, non tam ad me excusandum in hac re, quam tu jam ante statuisti neque culpæ neque sceleri esse proximam, quam ne sileam aliquid conveniens tuis auribus et tuæ eruditioni. Hoc ergo exponam quam paucissimis verbis

1 Fulv. *expendant.* Wowerius.—2 *Negare factum.* Ultima voce caret D'Orv. in quo mox *paterno;* et *properam* pro *perperam.* J. Bos.—3 Sic recte Membranæ Flor. vulgo *quæritur.* Vide Indic. *Elmenh.* Sed diu ante Elmenh. *anquiritur* jam editum in Ed. Junt. post. Recte secuti sunt Scriv. et Flor. v. Ind. Ms. D'Orv. *inquiritur.* J. Bos.—4 Venet. *h. ut fecerit.* Colvius.—5 D'Orv. *incantatum* ... *prostratum* ... *quæsieris.* J. Bos.—6 Deleo *gratia* ut glossema. *Stewech.* Ms. D'Orv. *meo gr.* Frequens est ellipsis *τοῦ causa* vel *gratia.* v. quos citat Oudend. ad Cæs. de B. G. IV. 1. Davis. ad Hirt. de B. Al. c. 65. et ad Cic. de Nat. De. I. 21. Drakenb. ad Liv. IX. 39. Arntzen. ad Aurel. Vict. de V. Ill. c. 11. § 6. Sed contra Mss. non ejiciendum. *J. Bos.* —7 *Ne quid auribus t.* Scribendum ex vet. *ne quid dignum aur. t.* Wowerius. *Ne quid dignum a. t.* Ita Fulvii liber. Ab aliis *τὸ dignum* abest. *Elmenh.* Legend. (ut e vett. Wower. monuit) *Ne quid dignum auribus tuis, &c.* Cicero in Bruto: 'Romanis Græcisque auribus digna.' Catullus: 'O rem ridiculam Cato et jocosam, dignamque auribus, et tuo cachinno:' cujus loci etiam, ex applicatione illius ad hunc Nostri, communis lectio firmatur, contra magni Scaligeri mentem, qui legebat, *dignam naribus.* Pricæus. Recte Wow. Elm.

NOTÆ

[n] *Ita facti reus, &c.*] Quanquam hoc absolute fallax, tamen non leve habet ad innocentiam probandam momentum, quod vix malum perpetretur ingratiis.

igitur quam brevissime potero:[8] etenim admonendus es mihi, non docendus. Plato philosophus in illo præclarissimo Timæo cœlesti quadam facundia universum mundum molitus, postquam[9] de nostri quoque animi trinis potestatibus[o] solertissime disseruit, et cur quæque membra nobis divina providentia fabricata sint,[1] aptissime[2] demonstravit,[3] causam morborum omnium trifariam percenset.[4] Primam causam primordiis corporis attribuit: si ipsæ elementorum qualitates, [485] humida et frigida, et his duæ adversæ, non congruant: id adeo evenit, cum quæpiam earum modum[5] excessit, aut loco demigravit. Sequens causa[6] morborum inest in eorum vitio, quæ jam concreta ex simplicibus elementis, una tamen specie coaluerunt, ut est sanguinis species, et visceris, et ossi, et medullæ: porro illa, quæ ex hisce singularibus mixta sunt.[7] Tertio, in

licebit: nam tu non es mihi instruendus, sed tantum admonendus. Plato philosophus, explicans totum orbem divina quadam eloquentia, in illo egregio Dialogo Timæo, postquam subtilissime disputavit de tribus etiam facultatibus nostræ mentis, et ostendit convenientissime, quamobrem providentia divina nobis formaverit artus; distribuit causam omnium ægritudinum in tres partes. Primam causam tribuit principiis corporis: si ipsæ qualitates elementorum, humida nempe ac frigida, et duæ illis contrariæ, non bene inter se conveniant. Illud porro contingit, cum aliqua earum immoderate abundavit, aut exivit ex sua sede. Altera causa morborum posita est in corruptione earum rerum, quæ jam conflatæ ex primordiis simplicibus coadunatæ sunt in unam substantiam: cujusmodi est substantia sanguinis, et carnis, et ossis, et medullæ, uno verbo ea omnia quæ conflata sunt ex his singulari-

Flor. addunt *dignum* e Ms. Fulv. cui accedunt Pith. D'Orv. Sed diu ante jam additum fuerat ab editore Junt. post. Cancellis inclusit Scriv. *J. Bos.*—8 Ed. Vic. cum Mss. Pith. D'Orv. *potuero.* Id.—9 Elm. e Florent. dedit *Igitur postquam,* præmissa majori distinctione: eum secutus est Scriv. sed cum distinctione minori. Certe in Ms. D'Orv. reperitur quoque *igitur:* nec male. *Id.*—1 V. D. in marg. ait se malle *fabricata sit:* vide supra ad lib. de Mundo p. 296. b. sed standum est a Mss. *Id.*—2 Ms. D'Orv. *apesime.* W. Gœsius in marg. *apertissime.* Sed et vulgatum bene se habet. *Id.*—3 Ed. Junt. post. *docuit:* quod Elm. quoque cum Scriv. dedit e Florent. Mss. quibus accedit D'Orv. *Id.*—4 Ed. Vulc. tert. *recenset:* et mox *humilia* pro *humida.* Id.—5 Al. *modo.*—6 Ed. Vic. *seq. causam.* Bas. pr. *s. causæ.* J. Bos.—7 Minus bene Salm. hic tolli volebat distinctionem, eamque poni post *et medullæ.* Sed τὰ *porro illa quæ, &c.* cohærent cum præcedentibus: intelliguntur enim pul-

NOTÆ

[o] *De nostri quoque animi trinis potestatibus] facultatibus]* Intellectu, phantasia, memoria.

corpore concrementa[8] varii fellis,[9] [p] et turbidi spiritus, et pinguis humoris, novissima ægritudinum incitamenta sunt. Quorum e numero præcipua sit materia[1] morbi comitialis, de quo dicere exorsus sum, cum caro in humorem crassum et spumidum[2] inimico igni colliquescit, et, spiritu indidem[3] parto, ex candore[4] compressi aëris albida et tumida tabes[5] [q] fluit. Ea namque tabes, si foras corporis[6] [r] prospiravit,[7] majore dedecore, quam noxa, diffunditur.[s] Pectoris[8]

bus. Tertio loco collectiones bilis diversicoloris, et flatuum turbulentorum, et humorum crassorum, sunt ultima irritamenta morborum. Ex quorum numero præcipua est materia morbi comitialis, de quo incepi disputare. Quando nempe caro liquefit ardore noxio in humorem spissum, et spumeum, et collecto inde flatu ex fervore aëris stipati, sanies subalba et spumea manat. Etenim illa sanies, si transpiravit extra corpus, effunditur cum majori deformitate, quam læsione. Nam notat exti-

mo, lien, jecur, &c. *Id.*—8 Flor. et Rom. *concremata:* male. *Elmenh.* Coll. Lindenbrog. *conciemata.* Edd. Vic. Junt. pr. Bas. pr. *concremata:* unde Lat. Latin. fecit *concreta.* Reliqui libri *concrementa.* J. Bos.—9 Aptius existimarem: *amari fellis.* Wowerius. Fulv. *amari fellis:* non male. *Elmenh.* Qui secutus est Fulviani Codicis lectionem *amari,* strenuam hercle suspicionem injicit τὸ *fellis* non intellexisse se. *Pric.*—1 Pith. *si mat.* J. Bos.—2 Copula deest D'Orv. Ms. in quo mox *colliquefecit.* Id.—3 Vid. Not. Var.—4 Al. *calore.*—5 *Spumida tabes.* Hanc Pricæi conjecturam audacter admisit Flor. cum vulgo et in Mss. sit *tumida.* Recte. Quam eleganter crassa et pinguis illa sanies *tumere* dicatur, quemadmodum passim mare, aqua, &c. tument, quis non videt? Accedit quod verbum 'tumere' in morbosis adhibetur. de Dogm. Plat. II. p. 256. 'morbis tumentes.' *J. Bos.*—6 Magis ex Latinitatis usu dixisset *Foras corpore:* at nil muto: syntaxin esse Græcam puto. Sic VIII. Met. 'intus ædium.' *Pric.* Offendit tamen et Lat. Latin. emendantem *fores corp.* J. Bos.—7 D'Orv. *conspiravit.* Id.—8 Al. *corporis.*—9 Edd. Vic.

NOTÆ

[p] *Tertio in corpore concrementa varii fellis, &c.*] Hoc tertium membrum etiam tripartito dividit Plato. Alios enim morbos a spiritu, alios a pituita, alios a bile fieri dicit: quos singulas causas ordine deinceps explicat. Apuleius sic interpretatur: concrementa varii fellis (χολῆς): et turbidi spiritus (πνεύματος): et pinguis humoris (φλέγματος).

[q] *Et, spiritu indidem parto, ex candore* [*calore*] *compressi aëris albida et tumida* [*spumida*] *tabes, &c.*] Sic lege, non autem *ex candore.* Ex calore enim spuma. Ennius apud Macrob. 'Spiritus ex anima calida spumas agit albas.' Neque legas, *et tumida tabes,* sed *spumida;* supra enim proxime dixit 'humorem crassum et spumidum.'

[r] *Foras corporis*] Magis Latinum esset *foras corpore.* At nihil mutandum. Syntaxis Græca est: ἐκτὸς τοῦ σώματος. Sic lib. VIII. Metamorph. dixit 'intus ædium.'

[s] *Majore dedecore, quam noxa, diffunditur*] Vitiliginem enim tantum efficit illam, quæ Græcis ἀλφὸς, in qua, ut ait Celsus, lib. V. color albus est, fere subasper, et non continuus,

enim[t] primorem cutim [486] vitiligine insignit, et omnimodis maculationibus convariat:[u] sed cui hoc[9] usu venerit, nunquam postea[w] comitiali morbo attentatur.[1] Ita ægritudinem animi gravissimam levi turpitudine corporis compensat.[2 x] Enimvero si perniciosa illa dulcedo[3] intus cohibita,[y] et bili atræ sociata, venis omnibus furens[4] pervasit; deinde ad summum[5] caput viam molita, dirum fluxum cerebro immiscuit; illico regalem partem animi debilitat, quæ ratione pollens, verticem hominis velut arcem et regiam insedit.[6] Ejus quippe divinas vias et sapientes mea-

mam pellem corporis vitiligine, et distinguit maculis omnis generis. Verum ille, cui hoc contigerit, nunquam deinceps afficitur epilepsia. Sic commutat acerbissimum morbum animi parva deformitate corporis. At, si ille exitialis humor albus introrsum retentus, et permixtus nigræ bili, penetravit in omnes venas cum furore; postea, tendens ad summitatem capitis, permiscuit cerebro sævam destillationem; protinus infirmat regiam partem mentis, quæ, valens ratiocinatione, fixit sedem in summo capite hominis, tanquam in arce et in palatio. Nam obturat et perturbat

Junt. pr. Ald. Bas. pr. *sed cui hæc.* J. Bos.—1 Rom. *attemperatur:* male. *Elmenh.* Ms. D'Orv. *adattentatur.* Edd. Junt. utraque, Ald. Bas. pr. *attentantur.* J. Bos.—2 Venet. *compescat.* Colvius. Ms. Pith. *compescant.* Pro *animi*, quod præcessit, Ed. Vic. *animum.* J. Bos.—3 Al. *albedo.*—4 Ed. Scriv. *furans.* Notetur locutio 'pervasit venis omnibus,' pro 'in venas omnes.' Sic Metam. lib. x. p. 725. 'lapsa decipulo,' pro, 'in decipulum:' ubi vide. *J. Bos.* —5 Ed. Junt. pr. *sumtum.* Ms. D'Orv. *sompnium.* Id.—6 Bemb. *egregiam insedit:* sed nihil mutandum, ut apparet: confirmatur vero illa lectio Msti in

NOTÆ

ut quædam quasi dispersæ guttæ videantur: 'quæ vitiligo,' ut ait idem Celsus, 'quamvis per se nullum periculum afferat, tamen fœda est.'

[t] *Pectoris enim, &c.*] Aut repone cum Casaubono *Corporis*, aut, si *Pectoris* retines, pectus pro toto corpore usurpatum intellige, quemadmodum et Euripides τὸ στέρνον ἀντὶ τοῦ ὅλου σώματος dixit, ut notat ejus Scholiastes, ad hunc Phœniss. locum: Ἄρην δ' Αἰτωλὸν ἐν στέρνοις ἔχει.

[u] *Omnimodis maculationibus convariat*] Sic exprimit illa Platonis ex supradicto Timæo: Καταποικίλλει τὸ σῶμα: ex quibus verosimillimum fit *Corporis* supra reponendum esse, loco *Pectoris.*

[w] *Sed cui hoc usu venerit, nunquam postea, &c.*] Id non legitur apud Platonem.

[x] *Levi turpitudine corporis compensat*] At Plato non solum vitiligine corpus commaculari dicit, sed illud præterea addit, alios cognatos morbos generari: quod omisit Apuleius.

[y] *Si perniciosa illa dulcedo* [*albedo*] *intus cohibita, &c.*] Sic omnino legendum est, non *dulcedo*, quicquid in contrarium dicat Gentilis. *Illa albedo* est humor ille albus, qui vitiliginem facit, cum in exteriorem partem corporis diffunditur. Exprimit illa Platonis: Τὸ λευκὸν φλέγμα ἀποληφθὲν μετὰ χολῆς μελαίνης κερασθέν.

tus[z] obruit et obturbat:[7][a] quod facit minore pernicie per soporem;[b] cum potu et cibo plenos Comitialis morbi prænuntia strangulatione[8][c] modice angit. Sed si usque adeo aucta est, ut etiam vigilantium capiti offundatur, tum vero repentino mentis nubilo obtorpescunt, [487] et moribundo corpore cessante animo cadunt. Eum nostri non modo Majorem[d] et Comitialem,[e] verum etiam Divinum

semitas ejus divinas, et poros rationi destinatos. Quod quidem facit cum minore periculo per somnum; quando moderate premit potu et esca repletos, suffocatione præsaga morbi sacri. At, si crevit eo usque, ut se effundat etiam in caput vigilantium, tunc obstupescunt subita caligine animi, et deficiente jam mente corruunt, corpore simili morientis. Nostri merito nominaverunt eum, non tantum morbum

historia Psyches. *Er. Putean.*—7 Fulvius: *obstruit et obturat.* Sciopp. in Symb. *Elmenhorstius.* Amicus noster, rei medicæ peritiss. pro *obturbat*, legendum existimabat, *obturat*, id est, obstruit. Sed germana lectio est, quæ vulgata. Ita enim Plato, quem Apuleius expressit hoc loco, ἐπὶ τὰς περιόδους τε τὰς ἐν κεφαλῇ θειοτάτας οὔσας ἐπισκεδαννύμενον, καὶ ξυνταράττον αὐτάς. Et parum interest. Nam ex obstructione illa oritur turbatio, et inde turbidum spiritum Apuleius supra dixit. Deinde non solum ait *obturbat*, sed et *obruit:* quo verbo obturatio intelligitur. Plato autem pro iis dixit, dissipare et turbare. *Scip. Gent.* Si mei judicii res esset, legerem : *obstruit et obturat :* quemadmodum et Fulvio visum. *Wower.* Posset videri legend. *obstruit et obturat.* Has voces passim conjunctas videas. Gloss. etiam Puteani Ms. *oppilat, includit, obturat, obstruit.* Nullus moveto tamen vulgariam scripturam. Plato: ἐπισκεδαννύμενον καὶ ξυνταράττον. *Pric.* Perperam itaque Scriv. edidit *obstruit et obturat.* J. Bos.—8 Ms. D'Orv. *prænuntiata angul.* et mox *effundatur.* Id.

NOTÆ

[z] *Divinas vias et sapientes meatus*] Cerebri sinus ventriculos et poros intellige, quibus spiritus animales in nervos totumque corpus derivantur. 'Sapientes meatus' interpretor, artificiosos, solerti ac sapienti manu fabricatos: vel, quibus animus sapiens suis fungitur muneribus.

[a] *Obruit et obturbat*] Quidam, *obstruit et obturat.* Nihil mutandum. Exprimit illa Platonis : Ἐπὶ τὰς περιόδους τε τὰς ἐν κεφαλῇ θειοτάτας οὔσας ἐπισκεδαννύμενον καὶ ξυνταράττον αὐτάς.

[b] *Quod facit minore pernicie per soporem, &c.*] Plato : Καθ' ὕπνον μὲν ἰὸν πραΰτερον, ἐγρηγορόσι δὲ ἐπιτιθέμενον δυσαπαλλακτότερον.

[c] *Prænuntia strangulatione*] Nihil diserte de hac strangulatione prænuntia Plato : de interclusa quidem et impedita respiratione nonnulla dicit. Fit autem illa strangulatio obrutis et obturatis viis, per quas vis sentiens et movens transmittitur.

[d] *Majorem*] Corn. Celsus vocat etiam eum 'majorem morbum,' eadem ratione qua 'vis major' Latinis dicitur, cui resisti non potest. Hesychius: Μεγάλη νόσος ἡ ἐπιληψία. Galenus lib. Epidem. 'Herculeum' etiam hunc morbum dici autumat, non quod Hercules ea laboraverit, sed quia est invictus, vel, κατ' ἐξοχὴν, quomodo et sonticus est appellatus : cum alias omnis morbus, qui cuique rei agendæ impedimento est, 'sonticus' dicatur, ut docent Plin. et Jurisconsulti.

[e] *Et Comitialem*] Sic dictus est,

morbum,[f] ita ut Græci ἱερὰν νόσον,[g] vere[9] nuncuparunt: videlicet quod animi partem [h] rationalem,[1] quæ longe sanctissima est, eam violet. Agnoscis,[i] Maxime, rationem Platonis, quantum potui [2] pro tempore, perspicue explicatam: cui ego fidem arbitratus,[3] [k] causam Divini morbi esse, cum illa pestis in caput redundavit, haudquaquam videor de nihilo percontatus,[4] an esset mulieri illi caput grave, cervix torpens, tempora pulsata,[5] aures sonoræ. Ceterum,[6] quod

Majorem, et Comitialem, sed etiam morbum Divinum, quemadmodum et Græci sacrum morbum: quia nimirum lædit rationalem mentis partem, quæ est multo sanctissima. Agnoscis, o Maxime, rationem Platonis, expositam quam clarissime potui pro ratione temporis: cui ego credens dicenti, causam morbi comitialis esse quando ille dirus humor refluxit in caput, nullatenus videor frustra interrogavisse, num caput esset gravatum illi fœminæ, num collum ipsi torpidum esset, an ipsi tempora quaterentur, atque an aures ei tinnirent. Et porro, quia confitebatur aurem dex-

—9 *ἱερὰν νόσον vere.* Desunt Pith. D'Orv. Ed. Vic. In Pith. *nuncuparent.* Id. —1 Ms. D'Orv. *rationabilem:* non male: ut sæpe apud Nostrum. V. ad de D. Plat. p. 207. a. Id. Ms. caret statim *τῷ est*, neque habet *τὰ Maxime rationem.* Id.—2 Alii *quantum potuit.*—3 Fulvii Cod. *cui ego fidens, arbitratus causam d.* recte. *Wower.* Verior et elegantior est vulgata scriptura. Plautus Bacchid. 'Postremo si pergis parum mihi fidem arbitrarier:' i. e. habere. *Scip. Gent.* Wower. e vett. *fidens*, importune. V. Gulielm. ad Plauti Bacchid. cap. 3. *Pric.* Lat. Latin. quoque malebat *fidens:* quomodo perperam edidere Elm. et Scriv. *J. Bos.*—4 D'Orv. *percontari.* Id.—5 Alii *pulsantia.*—6 *Auris sonora. Et ceterum.* Sic vulgatum ante Elmenh. qui e Mss. Florent. dedit cum seqq. præter Pric. *aures sonoræ:* recte. Ut supra p. 483. dixerat Auctor: 'ecquid illi aures obtinnirent, et utra earum magis:' ita h. l. primo *aures* in universum, tum *dextram* speciatim memorat. Sed e Ms. Fux. ut videtur, Salm. allevit *aures sonoræ. Ceterum:* optime. Illud *et* otiosum est, et intrusum e litera finali *τοῦ sonoræ.* Similis corruptelæ causa supra p. 443. 'terræ alumna,' ubi Mss. 3. *terra et alumna.* Nusquam sic loquitur Ap. *Et ceterum,*

NOTÆ

quod, in comitiis de repente cuipiam interveniens, ea turbaret. Hinc de eo Q. Sammonicus Serenus: 'Est subiti species morbi, cui nomen ab illo est, Quod fieri nobis suffragia justa recusat. Sæpe etenim, membris atro languore caducis, Concilium populi labes horrenda diremit.'

[f] *Divinum morbum*] Sive ob eam rationem, quam subjungit Apuleius, sive quia eum crederent Θεόπεμπτον, a Diis immissum, seu potius quia haberet Θεοῦ βίαν, vim majorem.

[g] *Ἱερὰν νόσον*] Sacrum morbum. Quemadmodum etiam dictus est a Latinis.

[h] *Videlicet quod animi partem, &c.*] Interpretatur illa Platonis: Νόσημα δὲ, ἱερᾶς ὂν φύσεως, ἐνδικώτατα ἱερὸν λέγεται: Morbus, ad sacram seu divinam naturam (hoc est, ut intelligit Noster, animum hominis) pertinens, justissime sacer seu divinus dicitur.

[i] *Agnoscis*] Quia supra dixit: 'Admonendus es mihi, non docendus.'

[k] *Cui ego fidem arbitratus*] Hoc est, fidem habens. Similiter Plautus, in Bacchid. 'Postremo, si pergis parum

dextræ[7] auris crebriores tinnitus fatebatur, signum erat morbi penitus adacti.[8] Nam dextera corporis validiora sunt, eoque minus spei ad sanitatem relinquunt, cum et ipsa ægritudini succumbunt.[9] Aristoteles adeo in [488] Problematis[1] scriptum reliquit, quibus æque caducis[l] a dextero[2] morbus occipiat, eorum esse difficiliorem medelam. Longum[3] est, si velim Theophrasti quoque sententiam de eodem morbo recensere: est enim etiam ejus egregius liber de Caducis.[m] Quibus tamen in alio libro, quem de invidentibus animalibus[n] conscripsit, remedio esse ait exuvias stellionum,[o] quas velut senium, more ceterorum

tram sibi sæpius sonare, indicium erat morbi altius infixi. Dextræ enim partes corporis firmiores sunt, et propterea permittunt minus spei sanationis, quando ipsæ quoque vincuntur morbo. Porro Aristoteles scripsit in suis Problematis similiter, difficiliorem esse curationem illorum epilepticorum, quibus ægritudo incepit a dextra parte. Diutius morarer, si vellem referre etiam opinionem Theophrasti de eadem ægritudine: nam extat quoque præclarus ejus liber de Epilepticis. Quibus nihilominus dicit in alio volumine, quem composuit de Animalibus invidis, medelam afferre spolia stellionum, quæ illi deponunt certis temporibus tanquam senectutem

sed semper sine copula. *J. Bosscha.*—7 Scriv. ubique fere edidit *dexteræ:* ut paulo post *dextera* in Mss. scribitur et Edd. præter Vulc. et Wower. *Idem.*—8 Vid. Not. Var.—9 Ms. Pith. *ægritudinis accumbunt:* ex simili scriptura nata est corrupta lectio veterum Edd. plerarumque *ægritudini accumbunt:* quod est etiam in Ms. D'Orv. *J. Bosscha.*—1 Ms. D'Orv. *Problematibus.* Ed. Vic. *Probleumatis.* Idem.—2 *Dextero.* Sic Mss. et Edd. vett. Al. et Junt. post. *dextro.* Pro *occipiat* Pith. *excipiat.* Idem.—3 Addit D'Orv. η. in quo *ex eodem,* non, *de eod.* et, *qui tamen,* pro, *quibus t.* Idem.

NOTÆ

mihi fidem arbitrarier.'

[l] *Quibus æque caducis*] Τὸ 'æque' abundat, aut certe sonat, maxime, præsertim. Sic lib. VIII. Metam. 'Canis adæque venaticus:' et lib. VI. 'Crebris æque ingestis ictibus.'

[m] *Egregius liber de Caducis*] Hujus meminit Laërtius, sed hac inscriptione: περὶ Ἐπιλήψεως, de Epilepsia.

[n] *De invidentibus animalibus*] Sic Casaubonus recte emendavit, pro *de non videntibus.* Titulum hunc habet Laërtius in Theophrasti Operum catalogo: περὶ τῶν λεγομένων ζώων φθονεῖν, de iis animalibus quæ invidere dicuntur. Hujus libri fragmentum extat in Bibliotheca Photii, pag. 862. ὅτι ὁ γαλεώτης, φασὶ, φθονῶν τῆς ὠφελείας τοῖς ἀνθρώποις, καταπίνει τὸ δέρμα, ὅταν ἐκδύηται. ἔστι γὰρ βοήθημα ἐπιλήπτοις. Ad ea Theophrasti verba proculdubio hic respicit Apuleius. Stellionem Plinius, non γαλεώτην solum, sed et κωλώτην, et ἀσκαλαβώτην dici scribit, lib. XXIX. cap. 4.

[o] *Stellionum*] Rationem hujus nominis pete ex his Ovid. Metamorph. lib. III. fab. 7. 'Nomen habet, variis stellatus corpora guttis.'

serpentium, temporibus statis[4] exuant. Sed nisi confestim eripias,[5] malignone præsagio,[p] an naturali appetentia, illico convertuntur,[6] et devorant. Hæc idcirco commemoravi, nobilium philosophorum disputata simul et libros sedulo nominavi, nec ullum ex medicis aut poëtis volui attingere, ut isti desinant mirari, si philosophi[q] suapte doctrina[7] causas morborum et remedia[8] noverunt. Igitur cum ad inspiciendum mulier ægra, curationis gratia, ad me perducta sit, atque hoc, [489] et medici confessione qui adduxit, ad meam ratiocinationem recte factum[9] esse conveniat; aut constituant, Magi et malefici hominis esse, morbis mederi, aut, si hoc dicere non audent, fateantur, se in puero et muliere caducis vanas et prorsus caducas calumnias intendisse. Immo enim, si verum velis, Æmiliane,[1]

suam, secundum consuetudinem reliquorum reptilium: at, ni statim eis subtrahas, protinus se convertunt, et absorbent ea, nescio an prænotione invida, an vero appetitu naturali. Ideo narravi istas disputationes inclytorum philosophorum, simul et citavi accurate libros eorum, neque volui citare quenquam medicorum, vel poëtarum, ut hi jam non mirentur, si philosophi cognoscunt sua propria scientia causas ægritudinum et medelas earum. Cum ergo fœmina morbida adducta sit ad me, ut eam viderem, et sanarem, et constet testimonio medici, qui eam adduxit, bene factum fuisse juxta meum ratiocinium; vel decernant pertinere ad Magum, et veneficum hominem, sanare morbos, vel, si verentur hoc dicere, concedant se intentasse accusationes inanes, et penitus fluxas, in puero et fœmina epilepticis. Quinimmo, si vis

—4 Al. *statutis*.—5 Alii *eripiebatur*. Elmenhorstius. Bas. pr. *eripiat:* unde *eripias* correxit Lat. Latin. quomodo bene legitur in reliquis libris. *Nisi* non est in D'Orv. neque *appetentia*. J. Bos.—6 Alii *converruntur*. Elmenhorstius. Fulvius nempe, monente Scioppio supra. *J. Bos.*—7 *Suapte natura*. Caret hisce D'Orv. *Id.*—8 Bas. pr. et Rom. *ut rem*. Colvius. Pro *inspiciendum* D'Orv. *spiciendum*, et paulo infra, *hec* pro *hoc*. Id.—9 Vera emendatio Ful. *ac mea ratiocinatione recte f.* Wower. Non male Fulv. nec opus tamen. *Ad meam ratiocin.* i. e. juxta, secundum, convenienter ad meam ratiocinationem, paulo ante adhibitam, philosophos suapte doctrina causas morborum et remedia nosse. Pro *recte* Pith. *rectam*, et infra *vana*, pro *vanas*. J. Bos.—1 Ita lego cum Memb. Flor. In vulgatis est: *immo enim si audire verum velis Æm.* Elmenhorstius. Nec in Edd. Junt. post. et Bas. pr. nec in Mss. Pith. D'Orv. comparet *audire:* quare ejeci. V. supra ad p. 421. In

NOTÆ

[p] *Malignone præsagio*] Quòd exuvias suas usui fore epilepticis sentiat, ideoquè, hominum utilitati maligne invidens, illas devoret. Hoc sibi volunt illa Theophrasti: Φθονῶν τῆς ὠφελείας τοῖς ἀνθρώποις.

[q] *Si philosophi, &c.*] Inter quos Apuleius nomen profitebatur suum: a quo proinde alienum non erat morborum causas et remedia nosse.

tu potius caducus, qui jam tot calumniis cecidisti.[r] Neque enim[2] gravius est corpore, quam corde, collabi: pede potius, quam mente, corruere: in cubiculo despui,[s] quam in isto[3] splendidissimo cœtu detestari. At tu fortasse te putas sanum, quod non domi contineris, sed insaniam tuam, quoquo te duxerit, sequeris. Atqui si contenderis[4] furorem tuum cum Thalli furore, invenies, non permultum interesse: nisi quod Thallus sibi, tu etiam[5] aliis furis.[t] Ceterum[6] Thallus oculos torquet, tu veritatem:[u] Thallus manus contrahit, tu patronos: Thallus pavimentis illiditur,[7] tu tribunalibus. Postremo ille, quicquid agit, in ægritudine facit, ignorans peccat: at tu, miser, prudens et sciens delinquis. Tanta vis morbi te instigat! falsum pro vero insimulas, infectum pro facto criminaris: quem innocen-

audire verum, o Æmiliane, tu potius es caducus, qui jam decidisti tot falsis accusationibus. Nam non est gravius corruere corpore, quam mente: cadere potius pede, quam animo: conspui in cubiculo potius, quam execrationibus peti in hac illustrissima concione. Sed tu forsitan credis te esse sanæ mentis, quia non coërceris domi, sed sequeris stultitiam tuam, quocumque te pertraxerit. Sed, si vis comparare dementiam tuam cum dementia Thalli, reperies, non magnum esse discrimen; nisi quod Thallus insanit in suam tantum perniciem, tu vero etiam in alienam. Porro Thallus contorquet oculos, tu autem veritatem: Thallus stringit manus, tu advocatos: Thallus alliditur ad pavimenta, tu ad tribunalia. Denique, quicquid ille facit, illud facit in morbo, delinquit ex ignorantia: tu vero, improbe, peccas sciens vidensque: tanta violentia morbi te incitat! defers falsum pro vero, accusas quod non factum est, tanquam sit factum: criminaris tanquam sontem eum, quem manifeste

Pith. deest quoque *si*. J. Bos.—2 D'Orv. *nec en*. Id.—3 Pith. *ipso*. *Iste*, δεικτικῶς adhibitum, Apuleianum est. v. Ind. *Id*.—4 Debeo hanc lectionem Edit. Junt. post. In reliquis *si contendere vis*. *Si* non est in Pith. D'Orv. *Id*.—5 Ed. Bas. pr. *vi etiam*. Pro *aliis furis* Ms. Pith. *alii satis*. *Alii* quoque Ed. Vic. *Id*.—6 Lat. Latin. rescribendum monet *Etenim* vel *Iterum*. Causam non video. *Id*.—7 Sic Rom. Ven. Alii *illuditur*. Colvius.—8 Ma-

NOTÆ

r *Qui jam tot calumniis cecidisti*] Qui jam tot calumnias adversus me intendisti, sed frustra, quippe quas ego egregie ad unam omnes refutavi. Varie ludit in verbis 'caducus,' et 'cadere,' et alludit ad solennia hæc, 'causa,' 'formula cadere,' &c.

s *In cubiculo despui*] Quod fieri solitum epilepticis probet vel hic Plauti locus ex Captivis: 'Illic isti, qui insputatur, morbus interdum venit.'

t *Nisi quod Thallus sibi, tu etiam aliis furis*] Id est, Thalli morbus nemini nocet, nisi ipsi; tuus vero furor, o Æmiliane, nocet aliis.

u *Thallus oculos torquet, tu veritatem, &c.*] Frigidiusculæ allusiones.

tem liquido scis, tamen accusas ut nocentem. Quin etiam, quod præterii, sunt, quæ fatearis[8] nescire: [490] et eadem[9] rursus, quasi scias, criminaris. Ais enim, me[1] habuisse quædam sudariolo involuta[2] apud Lares Pontiani. Ea involuta quæ[3] et cujusmodi fuerint, nescisse te confiteris: neque præterea quenquam esse, qui viderit: tamen illa contendis instrumenta Magiæ fuisse. Nemo tibi blandiatur, Æmiliane. Non est in accusando versutia,[4] ac ne impudentia[5] quidem,[w] ne tu arbitreris. Quid igitur? furor infelix acerbi animi, et misera insania crudæ senectutis.[x] His enim pæne verbis cum tam gravi et perspicaci judice

cognoscis esse insontem. Quin et (quod prætermiseram) quædam sunt, quæ confiteris te ignorare: quæ tamen accusas perinde, ac si ea cognosceres. Nam dicis me habuisse apud penates Pontiani quædam linteola involuta. Fateris te ignoravisse, quæ et qualia fuerint, quæ involuta erant: et insuper neminem esse qui ea viderit: et tamen affirmas illa fuisse instrumenta Magiæ. Nemo aduletur tibi, o Æmiliane: non est hæc tua calliditas in accusando, et ne audacia quidem, ne tu id putes. Quidnam est ergo? est rabies misera mentis exasperatæ, et infortunata dementia senectæ acerbæ. Etenim accusasti me apud judicem tam gravem et solertem his

lim *fateris*. Pricæus.—9 Non habet D'Orv. in quo *rursum*. J. Bos.—1 Id. Cod. *Is enim non.* Id.—2 *Sudariola involuta.* Scribe, *sudariolo i.* Infra: 'Habuit Apuleius quæpiam sudariolo involuta.' *Pric.* Allevit e Fux. Cod. etiam Salm. immo editum jam in Ed. Junt. post. et miror neminem obsecutum esse; nam nihil verius est. Sequentia id satis declarant. *J. Bos.*—3 D'Orv. *ea inv. qui.* Id.—4 *Non est in acc. tua ista vers.* Fulvius. *Sciopp. in Symb.* Reposui ex antiquo: *Non est tua ista in acc. vers.* Wowerius. Augent nonnulli Codd. hoc modo *Non est ista tua i. a. v.* Pricæus. *Tua ista* non sunt in Edd. ante Wower. qui ea addidit cum Elm. Scriv. seqq. Ego rursus ejeci, quia in ceteris Mss. non comparent, et ambiguum est, sitne Codicis Fulviani lectio, an ipsius Fulvii conjectura. *J. Bos.*—5 Al. *impru-*

NOTÆ

[w] *Ac ne impudentia quidem, &c.*] Quam tibi exprobrari, ut assuetus es, ita non admodum graviter ferres, quinimmo fortasse gloriareris; adeo fronte perfricta es: sed est furor ac mera rabies, cujus te accusari iniquiori animo toleras. Hic, ut puto, sensus hujus loci est; nec τὸ *impudentia* in τὸ *imprudentia* mutatum velim, quicquid dicat Pricæus.

[x] *Misera insania crudæ senectutis*] Hinc non satis me expedio. Insania enim seu delirium decrepitæ potius, quam crudæ senectutis est; quin et hunc Æmilianum infra 'capularem' vocat, et alibi 'hominem præcipitis ævi, et occiduæ senectutis:' nisi (quod unum occurrit) dicere velimus 'crudam senectutem' hic intelligendam non viridem, qualem Charonti tribuit Virgilius, sed quæ in corpore caduco animum habeat crudum adhuc et immaturum.

egisti: Habuit Apuleius quæpiam linteolo[6] involuta apud Lares Pontiani:[y] hæc quoniam[7] ignoro quæ fuerint, idcirco Magica fuisse contendo: crede igitur mihi quod dico, quia id dico, quod nescio. O pulchra argumenta, et aperte crimen revincentia! Hoc fuit, quoniam quid fuerit ignoro. Solus repertus es, Æmiliane, qui scias etiam illa,[8] quæ nescis. Tantum super omnes stultitia evectus es: quippe qui[9] solertissimi et acerrimi philosophorum,[1] ne iis quidem confidendum esse aiunt, quæ videmus. At tu de illis quoque affirmas, quæ neque conspexisti unquam,[2] neque audisti. Pontianus si viveret, atque [491] eum interrogares, quæ fuerint in illo involucro, nescire se responderet. Libertus etiam ille, qui claves ejus loci in hodiernum habet, et a vobis stat,[3] nunquam se ait inspexisse: quanquam ipse aperiret (utpote promus librorum, qui illic erant conditi) pæne quotidie et clauderet; sæpe nobiscum, multo sæpius

fere verbis: Apuleius habuit apud Penates Pontiani quædam circumdata sudariolo. Quia nescio quænam illa fuerint, ideo affirmo ea fuisse Magica. Ergo crede mihi quod dico, quoniam illud dico quod ignoro. O ratiocinia egregia, et quæ manifeste probant crimen! Fuit hoc, quia nescio quid fuerit. Tu unus es inventus, o Æmiliane, qui noveris etiam illa, quæ ignoras: usque adeo superas omnes dementia! illi enim ex philosophis, qui fuerunt sagacissimi et constantissimi, dicunt, ne illis quidem, quæ cernimus, omnino credendum esse. Tu vero pronuntias etiam de illis, quæ nunquam vidisti, neque audivisti. Si Pontianus viveret, et quæreres ab eo, quænam fuerint in illo involucro, responderet se ignorare. Ille quoque libertus, qui habet claves illius loci usque ad hodiernum diem, quique est vestrarum partium, dicit se nunquam intuitum esse: quamvis ipse recluderet fere quotidie (quippe qui depromebat libros, qui in eo asservabantur) et clauderet; frequenter nobiscum, at ipse solus

dentia.—6 Ita h. l. Edd. recentiores cum Junt. post. addicentibus membranis Florent. *Id.*—7 D'Orv. *quod.* Id.—8 *Etiam illa.* Desunt in eod. Ms. qui mox *tamen* pro *tantum.* Id.—9 *Super omneis stultitiæ vectus es quippe qui.* Clara, ut mea quidem fert opinio, emendatio: *super omneis stultitia evectus es: quippini sol. &c.* Stewech. Distraximus literas quæ in diphthongum male coaluerant: legebatur enim *stultitiæ vectus es:* sic in libello de Interpretatione male in quibusdam libris *maximæ minimis efficere*, pro *maxima e min.* Casaubonus. Mss. Pith. D'Orv. *stulti*.. *vectus.* Edd. ante Casaub. *stultitiæ vectus.* J. Bos.—1 *Quippe qui sol. et ac. ph. fuerunt.* Tò *fuerunt* hoc loco abest in vet. edit. Unde scribi possit, *quippini, solertissimi et ac. &c.* Colvius. *Fuerunt* ignorant Ms. D'Orv. Edd. Junt. post. Bas. aliæ, et vacat. *Quippeni* sæpius corruptum esse in Apuleio, supra aliquoties monitum: h. tamen l. non puto. Facile intelligitur *fuerunt.* Pro *ne iis* Pith. *ne his.* J. Bos.—2 D'Orv. *nec c. u.* Ultima voce caret Pith. Statim D'Orv. *lib. et ille q. cl. hujus l.* Id.—3 D'Orv. *a nobis stat:* et cum Pith. statim *utpote primus.* Id.—

NOTÆ

[y] *Apud Lares Pontiani*] In Larario, ubi et bibliothecam habebat.

solus intraret, linteum in mensa positum cerneret, sine ullo sigillo,[4] sine vinculo. Quidni enim? Magicæ res in eo occultabantur, eo negligentius asservabam. Sed enim libere scrutandum et inspiciendum, si liberet, etiam auferendum, temere exponebam, alienæ custodiæ commendabam, alieno arbitrio permittebam.[5] Quid igitur impræsentiarum vis tibi credi? quodne Pontianus nescierit,[6] qui individuo contubernio[7] mecum vixit, id te scire, quem nunquam viderim, nisi pro tribunali? an quod libertus assiduus,[8] cui omnis facultas inspiciendi fuit, quod is libertus[9] non viderit, te, qui nunquam eo accesseris, vidisse? denique ut, quod non vidisti, id tale fuerit, quale dicis? Atqui, stulte, si hodie illud sudariolum tu intercepisses, quicquid ex eo promeres, ego Magicum negarem. Tibi adeo permitto:[1] finge quidvis, reminiscere,[2] [z]

ingrederetur longe sæpius, videretque linteum positum in mensa absque ullo sigillo, absque ligamine. Cur non enim? Res magicæ absconditæ erant in eo, propterea custodiebam illud incuriosius. Quin et objiciebam illud negligenter, ut libere pervestigaretur, et consideraretur, et asportaretur etiam, si libitum esset; committebam illud tutelæ alienæ, relinquebam alienæ voluntati. Quid ergo vis nunc, ut tibi credatur? an te, quem nunquam aspexi nisi ante tribunal, cognoscere illud, quod ne Pontianus quidem cognosceret, qui vixit mecum societate inseparabili? An, quia libertus perpetuo præsens fuit, et ei omnimoda potestas fuit illud considerandi, vis credi te, qui nunquam illuc veneris, aspexisse id, quod ille libertus non aspexerit? postremo, visne credi id, quod non aspexisti, tale fuisse, quale ais? Sed, o stolide, si tu intervertisses hodie illud linteolum, quicquid proferres ex illo, ego inficiarer illud esse Magicum. Ceterum, per me licet, excogita, reputa, comminis-

4 Pith. *signo.* Pro *quidni* id. *quidem.* D'Orv. *quidne.* Id.—5 Edd. Flor. Altenb. Bip. negligenter *committebam.* Id.—6 *Quod ne Pont. quidem scierit.* Flor. *quod Pont. nescierit.* Elmenhorstius. Immo, *quodne Pont. nescierit* legitur in Florent. teste Lindenbrog. in Exc. quomodo extat etiam in Mss. Pith. D'Orv. et emendavit in marg. Salm. atque editum in Edd. Junt. post. Bas. pr. Rectissime: non, ut vulgo, *quod ne Pont. quidem sciret. Ne* interrogandi particula est, quam perperam ejecit Scriv. edens tamen *nescierit*, et retinens *quidem*, contra Mss. Flor. N. 15. 'quodne jam ipsi hæreditatem avebant, an quod,' &c. supra p. 452. 'quodne piscatores mihi piscem quæsierunt . . . an . . . quod,' &c. *J. Bos.*—7 Scriv. et Flor. sine necessitate addunt *in*, ejectum rursus ab Edd. Altenb. et Bip. *Id.*—8 Forte *lib. Assiduus:* ut proprium nomen hoc sit liberti: vel, *An quod libertus, assiduo cui, &c.* Colv.—9 *Quod is libertus.* Delenda hæc esse monuit Lat. Latin. contra Nostri stylum; nisi omnia illa, *cui omnis, &c. . . . quod is libertus*, delenda sint, utpote orta ex interpretatione *τοῦ assiduus:* quod minime affirmo tamen. Pro *viderit* Pith. *fuerit.* J. Bos.—1 Ed. Vic. *permitte.* Id.—2 Al. *comminiscere.*—

NOTÆ

[z] *Reminiscere*] Id est, comminiscere. Simili sensu infra: 'Fingite aliquid, reminiscimini quid respondere tis.'

excogita, quod possit Magicum videri: tamen de eo tecum decertarem: aut ego subjectum dicerem, aut remedio acceptum, aut sacro traditum, aut somnio[3] imperatum.[a] Mille alia sunt, quibus [492] possem more communi[4] et vulgatissima observationum consuetudine vere refutare. Nunc id postulas, ut, quod deprehensum et detentum,[5] tamen nihil me[6] apud bonum judicem læderet, id inani suspicione incertum et incognitum condemnet. Haud[7] sciam, an rursus, ut soles, dicas: Quid ergo illud fuit, quod linteo tectum apud Lares potissimum[b] deposuisti? Itane[8] est, Æmiliane? sic accusas, ut omnia a reo percontere,[9] nihil ipse afferas cognitum.[c] Quam ob rem pisces quæris? cur ægram[1] mulierem inspexisti? quid in sudario habuisti? Utrum tu accusatum,[2] an interroga-

cere quidlibet, quod possit existimari Magicum; contenderem tamen de eo tecum: vel ego dicerem illud esse suppositum, vel me accepisse in medicamen, vel mihi fuisse datum ad sacrum faciendum, vel mihi præceptum fuisse in somnis. Sunt mille alia responsiones, quibus possem vere hoc refellere, juxta morem communem, et consuetas observationes. Nunc vis ut hoc, quod est dubium ex vana suspicione, et ignotum, me damnet, quod nullatenus mihi noceret coram probo judice, quamvis esset deprehensum et patefactum. Nescio an iterum dicturus sis, sicut consuevisti: Quid igitur illud erat, quod posuisti apud Penates Pontiani opertum linteo? Siccine est, Æmiliane? ita accusas, ut quæras omnia a reo, tu vero nihil proferas notum. Quare investigas pisces? quare consideravisti fœminam ægrotam? quidnam habuisti insutum in linteo? Venistine me insimulatum, an vero percontatum? Si re-

3 Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *somno*. Vic. *imparatum*. J. Bos.—4 D'Orv. *more poss. communiri*. Id.—5 *Detectum* arripuit Scriv. cum Florido, bene, si Mss. addicerent: opponitur enim e seqq. *incognitum*. In vulgato acquiescendum putavi, quod significatione parum differt a τῷ *deprehensum*, pro quo Mss. D'Orv. et Pith. *repreh*. D'Orv. insuper *qui* non *quod*. Id.—6 Edd. Vic. Ven. *nihil ad me*. Id.—7 Pith. *condemnaret*. D'Orv. *aut*. Mox pro *dicas* Pith. *dices*. Id.—8 D'Orv. *ita*. Id.—9 Pith. D'Orv. *percontare*. Id.—1 D'Orv. *cujus gratia*. Id.—2 *Habuisti insutum? Acc.* Supra tantum dixerat Ap.

NOTÆ

[a] *Aut somnio imperatum*] Petronius: 'Medicinam somno petii, jussaque sum vos perquirere,' &c.

[b] *Apud Lares potissimum*] Bene ex superioribus restituas *apud Lares Pontiani*.

[c] *Ut omnia a reo percontere, nihil ipse afferas cognitum*] Non licet accusatori, vel actori, reum interrogare lite non contestata, nec accusatione instituta, id est, crimine ipso non proposito: iniquissimum enim esset ex interrogatione rei, vel responsione, accusationem formare. Immo, accusatione jam instituta, accusator reum interrogare non potest, et jure renuat reus respondere: præsertim ubi de crimine suo interrogatur: sed illud

tum venisti? Si accusatum, tute[3] argue, quæ dicis: si interrogatum, noli præjudicare, quid fuerit,[4] quod ideo te necesse est interrogare, quia nescis. Ceterum hoc quidem pacto omnes homines rei constituentur, si ei, qui nomen cujuspiam detulerit,[5] nulla necessitas sit probandi, omnis contra facultas percontandi. Quippe omnibus, sicut forte negotium Magiæ facessitur,[6] quicquid omnino egerint, objicietur. Votum in alicujus statuæ femore assignasti;[d]

nisti insimulatum, proba tu ipse ea, quæ dicis: si venisti percontatum, ne ante judices quid fuerit, quod propterea tu cogeris percontari quid sit, quoniam ignoras. Porro cuncti homines quidem fient rei hac ratione; si ille, qui accusaverit quempiam, non cogatur probare, sed contra possit interrogare, ut libuerit. Nam objectabitur omnibus id omne quod fecerint, si forte lis intentabitur cuipiam ob Magiam. Affixisti votum cruri alicujus simulacri; ergo tu es Magus: aut quare affixisti?

'linteo involutum, linteo tectum fuisse.' Ed. Bas. sec. *insitum.* Ms. Pith. *h. ut sūpta.* D'Orv. *h. ut sum tu:* unde una litera mutata emendandum cum Salm. in marg. qui id in Ms. Fux. videtur legisse, *habuisti? Utrum tu acc.* In Ms. Fulv. quoque corruptum fuit *insutum*, unde fluxit Fulvii conjectura *sum tu.* Id.—3 D'Orv. *tune.* Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *tu.* Id.—4 Edd. Vulc. sec. tert. Wow. *fuerunt.* Id.—5 D'Orv. *detulit.* Id.—6 Non satis hanc lectionem concoquo. Puto melius, *ut cuique f. n. magiæ facessetur*, vel, *simul cui f.* Casaubonus. Non satis se concoquere hanc lectionem, ait doctissimus Casaubonus, itaque rescribit, *ut cui* [immo *cuique*] *forte negotium, &c.* vel *simul cui.* Melissus noster eruditissimus nulla fere mutatione, *si cui forte*, verissime legebat, ut admonitus sum a Gothofredo Jungermanno. Sed major quædam in hoc loco videtur hærere menda, et vox Magiæ non satis congruere, aut suo loco habitare. Omnino legendum sic puto: *Quippe omnibus, si cui forte negotium facessitur, quicquid omnino egerint, Magia objicietur:* quod diserte probant verba sequentia: 'Votum in alicujus statuæ femore, assignasti: igitur Magus es: aut cur signasti? Tacitas preces in templo Diis allegasti: igitur Magus es,' &c. *Scip. Gent. in App. Si cui forte neg.* Fulvius. *Sciopp. in Symb.* Facile apparet scribendum, *si cui forte neg.* Woweriuś. Argute nimis Gentilis: vivida enim et perspicua est senténtia, ut vulgo editur. *Pric.* Casauboni emendatio *ut cuique* expressa est in Edd. Vulc. sec. tert. Propius ad Mss. accedit conjectura Vulc. et Groslot. in marg. et Lat. Latinii, quam amplexi sunt Gent. Wow. et seqq. Accedit sane lectioni illi aliquid adjumenti ex eo, quod in Ms. D'Orv. reperitur *egerit*, pro *egerint.* Wyttenbachius V. Cel. margini sui exemplaris ascripserat *si quid f. neg. &c.* Antiquam lectionem ego revocavi; hoc sensu: sicut solet sane Magiæ accusatio forte, i. e. temere, intendi. 'Magiæ calumniam facile infamari' supra p. 401. dixit Ap. 'Forte' pro temere, aliquoties ponitur, unde 'forte' et 'temere' sæpius junguntur. V. Gronov. ad Liv. x. 43. *J. Bos.* Gent. Wow. et seqq. *facessetur* contra Mss. In

NOTÆ

est officium judicis.

[d] *Votum in alicujus statuæ femore assignasti*] Mos hic fuit Veteribus, ut vota sua et preces tabellis conceptas, conscriptasque, et cera obsignatas Deorum genibus affigerent: atque hoc vocabant, 'votum,' seu 'preces,' seu 'orationem signare,' 'assignare.'

igitur Magus es: aut cur signasti?[7] Tacitas preces[e] in templo Deis allegasti; [493] igitur Magus es: aut quid optasti? Contra, nihil in templo precatus es; igitur Magus es: aut cur Deos non rogasti? Similiter si posueris donum aliquod, si sacrificaveris, si verbenam sumseris.[f] Dies me deficiet, si omnia velim persequi, quorum rationem similiter calumniator flagitabit: præsertim quod conditum cumque,[8] quod obsignatum, quod inclusum domi asservatur,[9] id omne eodem argumento Magicum dicetur, aut e cella promtuaria in forum atque in judicium proferetur. Hæc quanta sint, et cujuscemodi,[1] Maxime, quantusque campus calumniis hoc Æmiliani[2] tramite aperiatur, quantique sudores innocentibus hoc uno sudariolo afferantur,[g]

Emisisti ad Deos preces secretas in fano; ergo tu es Magus: vel quid petivisti? E contrario, nullas preces fudisti in fano; ergo tu es Magus: aut quare non precatus es Deos? Eodem modo, si obtuleris aliquod munus, si feceris sacrum, si ceperis verbenam. Dies mihi deerit, si voluero enumerare omnia, quorum improbus accusator postulabit rationem in hunc modum. In primis, quicquid absconditum, quicquid obsignatum, quicquid clausum custoditur in ædibus, id totum dicetur esse Magicum, eodem ratiocinio: vel deprometur ex apotheca in forum, et in judicium. Possem sane ostendere longo sermone, quanta hæc sint, et qualia, et quantum spatium calumniis patefiat hac semita Æmiliani, o Maxime, et quanti labores creentur inson-

D'Orv. *fatescitur*. Id.—7 Sic Mss. Florent. D'Orv. cum Edd. ante Elmenh. qui, per incuriam fortasse, et hic dedit *assignasti:* quod tamen deinceps in Edd. remansit. *Id.*—8 Jungermannus malebat *cuique*. Id.—9 Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *observatur*. Ms. Pith. quoque *observatum*. Pro *promtuaria* id. Ms. *promtoria*. Id.—1 *Cujusmodi*. Rom. *cujuscemodi*, quod reposuerim. *Colv.* Accedunt Editioni Romanæ, Junt. post. et Mss.Pith. D'Orv. Bene. v. Ind. *J. Bos.*—2 Ms. Pith. *Æmiliane*. Id.—3 Sic Mss. Florent. D'Orv.

NOTÆ

Juvenalis dixit: 'Genua incerare Deorum:' sensu, ut arbitror, eodem, quo Noster hic: 'Votum in statuæ femore assignasti.'

[e] *Tacitas preces, &c.*] Veteribus tamen etiam tacitæ preces damnatæ quoque sunt, et sceleratorum hominum creditæ, qui ea Deos rogarent, quæ audientibus aliis hominibus pronuntiare erubuissent, puta cognatorum mortes, &c. Unde Persius, Sat. II. 'Mens bona, fama, fides, hæc clare, et ut audiat hospes: Illa sibi introrsum, et sub lingua murmurat: O si Ebullit patrui præclarum funus! et, o si Sub rastro crepet argenti mihi seria, dextro Hercule! pupillumve utinam, quem proximus hæres Impello, expungam,' &c.

[f] *Si verbenam sumseris*] Ornandæ aræ, aut ex ipsa ara, ut tecum feras domum.

[g] *Quantique sudores innocentibus hoc uno sudariolo afferantur*] Festive suo

possum[3] equidem pluribus disputare: sed faciam, quod instituì; etiam quod[4] non necesse est, confitebor; et interrogatus ab Æmiliano respondebo. Interrogas, Æmiliane, quid in sudario habuerim. At ego,[5] quanquam omnino positum ullum sudarium meum in bibliotheca Pontiani possim negare; ac maxime fuisse, concedam:[6] [494] cum habeam dicere,[7] nihil in eo involutum fuisse. Quæ si dicam, neque testimonio aliquo, neque argumento revincar.[8] Nemo est enim, qui attigerit:[9] unus libertus, ut ais, qui viderit: tamen, inquam, per me licet fuerit refertissimum: sic enim, si vis, arbitrare, ut olim Ulixi[1] socii[h]

tibus hoc solo linteolo. Sed faciam, quod cœpi facere: fatebor etiam quod non est necesse: et respondebo, licet interroger ab Æmiliano. Quæris, o Æmiliane, quidnam habuerim in sudario. Ego vero, tametsi possim inficiari ullum prorsus sudarium meum positum fuisse in bibliotheca Pontiani, nihilominus, o Maxime, dabo fuisse positum: cum supersit mihi quod dicam, nihil fuisse absconditum in eo. Quæ si dixero, nullo testimonio refellar, neque ulla probatione. Nam nullus est, qui illud contrectaverit: unus est tantum libertus, qui aspexerit, ut dicis: sed esto, inquam, fuerit maxime compertum: crede enim ita, si vis: ut quondam comites Ulyssis cre-

cum Edd. plerisque, etiam Altenb. et Bip. At Ms. Pith. cum Cas. Gent. Wow. Pric. Flor. *possem*. Id.—4 Rom. *et quod*. Ven. Ald. Bas. 1. *extra quod*. Colvius. *Et quod* v. c. *Sciopp. in Symb.* Msto Fulv. accedit Pith. In Ed. Junt. pr. quoque *extra*. Mox *non* abest D'Orv. *J. Bos.*—5 D'Orv. *ac ego*. Id. —6 *Tamen Maxime fuisse c.* Non male scripseris *maxime f.* et sane non aliter edi debuit. Idem est ac quod statim subjicit, 'per me liceat fuerit repertissimum.' *Casaub.* Ante Casaubon. ut proprium nomen legebatur *Maxime*. Sed insuper *tamen* mutandum in *ac*, intendendi particulam, quæ nota ejus vis. Fecit id jam Elm. e Mss. Florent. succinentibus Mss. Pith. et D'Orv. cum Scriver. E Cod. Fux. Salm. ascripsit *at;* et in Junt. post. editum *attamen;* in aliis Edd. *tamen* non h.l. ponitur sed post *concedam*. Immo ejiciatur, intrusum post *quanquam* a mala manu, quod sæpius factum in nostro Auctore aliquoties monuit Oudend. v. Ind. Insititium illud *tamen* in Mss. D'Orv. Pith. locum occupavit sequentis *cum:* quod certo est indicio, aliunde esse invectum. *J. Bos.*—7 Non est in D'Orv. a m. pr. *Id.*—8 Vitiose Ed. Flor. *revincat*. Id.—9 Hoc ordine D'Orv. Vulgo: *Nemo en. q. attig. est.* Ed. Vic. *attingeris*. Statim D'Orv. *ut is*. Id.—1 Sic Edd. vett. cum Mss. Recte. v. ad Met. lib. I. p. 46. Ms. D'Orv. *Uxili*. Id.—2

NOTÆ

more ludit in vocibus 'sudores' et 'sudariolo,' quo sudores detergeri solent, non afferri. Sensus est: Si trahatur in exemplum futilis hæc Æmiliani de sudario accusatio, et, ex quo quis involutum quidpiam linteo habuerit, Magiæ eum illico accusare liceat; quanti labores, et quanta pericula innocentibus imminent!

[h] *Ut olim Ulixi socii, &c.*] Refertur hoc 'Οδυσσείας K.

thesaurum reperisse arbitrati sunt, cum utrem ventosissimum [2] [i] manticularentur.[k] Vin' dicam, cujusmodi illas res in sudario obvolutas Laribus Pontiani commendarim? Mos tibi geretur. Sacrorum pleraque initia in Græcia participavi.[l] Eorum quædam signa et monumenta tradita mihi a sacerdotibus sedulo conservo. Nihil insolitum, nihil incognitum dico: vel unius Liberi patris symmystæ,[3] qui adestis,[m] scitis, quid domi conditum celetis, et [4] absque omnibus profanis tacite veneremini. At ego, ut dixi, multijuga sacra, et plurimos ritus, et varias [5] cærimonias, studio veri [6] et officio erga Deos didici. Nec hoc ad tempus compono: sed abhinc ferme triennium est, cum primis diebus, quibus Œam [7] veneram, publice disserens de Æscu-

diderunt se invenisse thesaurum, cum secarent corium refertissimum ventis. Visne ut tibi aperiam quales fuerint illæ res involutæ sudario, quas commiserim Penatibus Pontiani? Parebitur tibi. Initiatus fui maxima parte sacrorum in Græcia. Servo diligenter quasdam notas, et insignia eorum, data mihi a sacerdotibus. Nihil dico insuetum, nihil ignotum. Vel vos, soli consacranei patris Bacchi, qui hic astatis, nostis, quid tegatis domi absconditum, et colatis secreto procul ab omnibus profanis. Ego autem, ut jam dixi, instructus sum variis religionibus, permultis ritibus, diversis cærimoniis, amore veritatis, et obsequio erga Deos. Neque hoc comminiscor nunc ex tempore: sed tres anni fere sunt, ex quo hæc eadem professus sum, et enumeravi quot sacris essem imbutus, cum publice verba facerem de numine

Pith. *ventosissimam:* et statim, *illa res* ... *obvolutis* ... *in Græciam.* Id.—3 *Symmystæ.* Gloss. Συμμύστης, Consacraneus. *Pric.* Mss. D'Orv. Pith. *mistæ.* Infra p. 497. 'Si qui forte adest eorundem sacrorum mihi particeps.' *J. Bosscha.*—4 Ed. Vic. *Cœlestis et.* Ms. D'Orv. *cel. ut.* Id.—5 Sic Mss. Pith. D'Orv. cum Ed. Junt. post. In reliquis deest male *et.* Id.—6 Ms. D'Orv. *studuerim.* Id.—7 *Œam* et *Œæ* perpetuo scripsimus: non ut in vulgatis *Œeam, Œeæ,* corrupte. *Casaub.* Ita ubique Fulv. Cod. *Wower.* Pro *veneram* Mss. Pith. D'Orv. Edd. Vulc. sec. tert. *venerem.* Forte, *venirem.*

NOTÆ

[i] *Utrem ventosissimum*] In quo nempe conclusos ventos omnes Ulyssi, præter eum, qui ipsi esset opus ad patriam petendam, Æolus tradiderat.

[k] *Manticularentur*] Secarent, surripiendorum, quos ei inesse credebant, nummorum gratia. 'Manticularum usus,' inquit Festus, 'pauperibus in nummis recondendis etiam nostro sæculo fuit: unde manticulari dicebantur, qui, furandi gratia, manticulas attrectabant.'

[l] *Sacrorum pleraque initia in Græcia participavi*] Metamorph. III. 'Sacris pluribus initiatus.' Vide ejusdem initiationem sacris Isidis, lib. Metamorph. ultimo.

[m] *Vel unius Liberi patris symmystæ, qui adestis*] Hoc est: Vos, qui sacris Bacchi, itidem atque ego, initiati estis. Gloss. 'Συμμύστης, Consacraneus.'

lapii majestate, eadem ista præ me tuli, et, quot sacra nossem,[8] percensui. [495] Ea disputatio celebratissima est;[n] vulgo legitur; in omnium manibus[9] versatur; non tam facundia mea, quam[1] mentione Æsculapii religiosis[2] Œensibus commendata.[o] Dicite aliqui, si qui[3] forte meminit, hujus loci principium. Audisne, Maxime, multos suggerentes?[p] immo ecce etiam[4] liber offertur: recitari

Æsculapii, primis diebus, quibus veneram Œam. Oratio illa est pervulgatissima: legitur ab omnibus: teritur manibus omnium, accepta piis Œensibus, non tam eloquentia mea, quam quod de Æsculapio loquitur. Referte, heus aliqui, initium hujus loci, si forte aliquis vestrum recordatur. Maxime, audisne plurimos suggerentes? quinimmo et liber quoque exhibetur: præcipium, ut hæc ipsa legantur:

J. Bos.—8 Rejecimus, quod in omnibus libris invenimus, *quod:* nam alterum sensus postulat, et similes alii loci, 'tot mysteriis Deum conscium,' et, 'tot mysteriorum enumerationes.' *Casaub.* Leg. *quot*, ut respondeat illi, quod a paucis paginis est, 'tot initiorum enumerationes.' *Acidal.* Amplexi sunt seqq. recte: quia in reliquis Mss. et Edd. vett. est *quod:* alias præstaret *quæ*, quod est in Ms. D'Orv. et in marg. conjecit Groslot. Ed. Bip. revocavit antiquam lectionem. *J. Bosscha.*—9 Hanc formularem pæne locutionem, suspectam h. l. reddit Mss. Pith. D'Orv. et Ed. Junt. post. scriptura *omnibus manibus.* Id.—1 Incuriose Ed. Flor. *fac. illa q.* τὸ *quam* delet Ms. D'Orv. *Id.* —2 Casaub. *Religionis:* quod non probo. *Pric.* Nec ego: licet alleverit etiam Salm. *J. Bosscha.*—3 *Aliqui, si quis.* Rom. Bas. 1. *aliquis.* Vide ad lib. I. Miles. *Colv.* Mss. Pith. D'Orv. Edd. Vic. Junt. pr. Bas. pr. *aliquis, si qui.* Forsan recte. Sed *aliqui* pro *aliquis* non semel apud Nostrum legitur. v. Ind. De τῷ *si qui* vid. ibid. *J. Bosscha.*—4 Inverso ordine Ms. Pith. Edd.

NOTÆ

n *Ea disputatio celebratissima est, &c.*] Periit hæc de Æsculapio oratio. Periit et alia, quam Lucium nostrum apud eosdem Œenses, de statua sibi locanda, adversus contradictionem quorundam civium habuisse refert D. Augustinus, ad Marcellinum Epistola v. quanquam in Floridis Fragmentum extat Apuleianæ orationis non apud Œenses quidem, sed Carthaginienses, statuæ decretæ causa, habitæ.

o *Mentione Æsculapii religiosis Œensibus commendata*] Æsculapius enim tutelare Œensium numen erat, ut refert Tertullianus: fuitque Œæ nobile illius Dei templum: ideo oratio hæc non potuit non esse Œensibus gratissima. Celebratus etiam singulari cultu fuit Æsculapius apud Carthaginienses. Lib. IV. Florid. 'Nunc quoque igitur principium apud vestras aures auspicatissimum ab Æsculapio Deo capiam, qui arcem vestræ Carthaginis indubitabili numine propitius respicit:' ad quem locum vide quæ observavimus.

p *Audisne, Maxime, multos suggerentes, &c.*] Hui! tam attemperate! ne credas hoc fortuito factum: de compacto res gerebatur: præmonuerat ac conduxerat, qui initium suæ orationis suggererent roganti, librumque etiam ipsum offerrent. Est hoc oratorium artificium.

ipsa hæc jubebo:[5] quoniam ostendis humanissimo vultu, auditione te ista non gravari. (*Deest locus ex oratione Apuleii Œæ habita.*[6]) Etiamne cuiquam mirum videri potest, cui sit ulla memoria[7] religionis, hominem tot mysteriis Deum conscium,[q] quædam sacrorum crepundia[8][r] domi asservare: atque ea lineo texto[9] involvere, quod purissimum est rebus divinis velamentum? Quippe lana, segnissimi [496] corporis[s] excrementum, pecori detracta, jam inde, Orphei et Pythagoræ scitis, profanus vestitus est.[t] Sed enim[1] mundissima lini seges, inter optimas fruges terra exorta, non modo inductui[2] et amictui sanctissimis Ægyptiorum sacerdotibus,[u] sed opertui quoque rebus

quia indicas tua comissima facie, te hæc audire non illibenter. Locus ex oratione Apuleii Œæ habita. *An quisquam, qui aliquo modo recordetur sacrorum, potest adhuc mirari, quod vir, particeps tot mysteriorum divinorum, conservet domi quædam monumenta sacrorum, et illa involvat tela linea, quæ est purissimum involucrum rerum sacrarum? Lana enim, quæ est excrementum corporis inertissimi, utpote detonsa pecudibus, jam pridem habetur vestimentum profanum ex placitis Orphei et Pythagoræ. At vero purissima herba lini, enata e terra inter optimas fruges, non solum adhibetur ad vestimentum et amictum castissimorum sacerdotum*

Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *Id.*—5 Ms. D'Orv. *ipsa hic jubebo.* Id.—6 Primus addidit hæc Casaub. In Mss. non comparent. *Id.*—7 D'Orv. *illa mem.* Id.—8 Ms. D'Orv. *trepudia.* Id.—9 *Lintea texta* apud Symmach. lego IV. 34. *Pric.* Sequitur 'lini seges.' De variatione τῶν 'lineus' et 'linteus' v. ad Met. II. p. 104. b. Supra tamen p. 491. et 492. 'linteum,' substantive. Ms. Pith. *eo lineo t.* D'Orv. *ea ligneo t.* J. Bosscha.—1 Ms. D'Orv. *vestitus. Sed est.* Id.—2 Al. *indului.*—3 *Quoque inde rebus s. usurp.* Vocem *inde* dele-

NOTÆ

[q] *Tot mysteriis Deum conscium*] Pro, tot mysteriorum conscium. Sic Anienus, in Perieg. 'Qua surgenti terræ pars conscia Phœbo est.' Et Tibullus: 'Levis occultis conscia cista sacris.'

[r] *Quædam sacrorum crepundia*] 'Crepundia' sunt proprie, quæ pueris initio dari solent munuscula, ad oblectationem. Transfert hoc verbum Noster ad ea significanda, quæ infra appellat 'sacrorum signa et memoracula.' Sicut enim crepundiis plerumque expositii pueri a suis agnoscebantur parentibus, ita his sacrorum monumentis agnoscebantur, qui iis fuerant initiati.

[s] *Segnissimi corporis*] Ovium nempe: quod genus pecoris maxime segne est et imbelle.

[t] *Orphei et Pythagoræ scitis, profanus vestitus est*] Aut hic Noster labitur, aut Laërtius, in Vita Pythagoræ, cum ait, eum lanea veste, non linea usum. Στολὴ δὲ αὐτῷ λευκὴ, καθαρὰ, καὶ στρώματα λευκὰ ἐξ ἐρίων. τὰ γὰρ λινᾶ οὔπω εἰς ἐκείνους ἀφίκετο τοὺς τόπους. Quanquam, quæ hic habet Apuleius, cum Philostrato in Vita Apollonii, infra laudato, satis cohærere videntur.

[u] *Non modo inductui et amictui sanc-*

sacris usurpatur. Atque ego scio, nonnullos, et cum primis Æmilianum istum, facetiæ[4] sibi habere, res divinas deridere. Nam, ut audio partim Œensium,[5] qui istum novere, nulli Deo ad hoc ævi supplicavit, nullum templum frequentavit: si fanum aliquod prætereat, nefas habet, adorandi gratia[6] manum labris admovere.[w] Iste[7] vero nec Diis rurationis,[x] qui eum pascunt ac vestiunt, segetis[8]

Ægyptiorum, verum etiam ad velamentum rerum sacrarum. Sed ego compertum habeo aliquos, et in primis hunc Æmilianum, joco ducere, ludibrio habere res sacras. Quantum enim intelligo ex narratione eorum qui cognoscunt eum, nullum Deum oravit hactenus, nullum delubrum ingressus est. Si transeat per aliquod templum, crimini ducit applicare manum labris venerationis ergo. Ipse autem neque largitur ullas primitias frugum, aut vineæ, vel pecoris Diis agricolationis, qui alunt et ves-

verim. Nam non putem, antiquam præpositionem *indu* vel *endo* hic ab Auctore usurpatam. *Acid.* E conjectura Vulcanii marginali primus Scal. in Ed. Vulc. sec. dedit *in*, quod servarunt seqq. cum antea legeretur *inde*. In Ed. Junt. post. vox illa prorsus deest, quare et ego eam ejeci, auctoritate Mss. Pith. D'Orv. Fux. Respondent sibi 'amictui ... sacerdotibus,' et, 'opertui ... rebus sacris ... usurpatur.' E Florentinis nihil notatum video: unde colligas in iis esse *in*, quoniam illorum collatio facta est ad Vulc. sec. *J. Bos.* —4 *Æmilianum istud fac.* Fulvius. *Sciopp. in Symb.* Pro *divinas* Ed. Vic. *divina.* J. Bosscha.—5 *Percensentibus.* Bas. 2. Al. *partim Œensium.* Colvius. Al. *partim Œensium*, ut apud Agel. lib. x. cap. 13. *Brant.* *Partim Œensium*: inepte. *Elmenh.* Cod. Florent. *Partim Œensium*, quod ut maximus nunc ævi Criticorum probet, ego nullus amplectar. *Pric.* Intelligit Pricæus Salmasium, qui ad Solin. p. 227. legendum monuit *partim Œensium*; quæ lectio, edita jam in Junt. post. ab Elmenhorstio derideri non merebatur. Equidem certe eam verissimam puto, cum auctoritate Ed. Junt. post. et Mss. Florent. tum propter reliquorum Mss. vestigia. Nam Pith. *partim censuum*, D'Orv. *partim eu sūt*, et q̄ pro *qui*. Salmasii emendationem probat etiam Gronov. Obs. III. 2. ubi plura de ἀρχαϊσμῷ, quo *partim* construitur ut, 'quidam,' 'nonnulli.' Sed insuper V. D. ascripsit margini *e partim Œens.* quia opinor, *audire aliquem*, pro, *ex aliquo*, est contra veram Latinitatem. In Adverbio tamen sibi hoc indulgere potuit Auctor: seu potius, cum Gronovio, intelligendum *dicentes*, vel sim. quid. *J. Bosscha.*—6 D'Orv. *gram̄.* Id.—7 Ms. Pith. *Isti.* D'Orv. *Dis rur.* Id.—8 Alii *segetes*, male. *Elmenh.* Sic recte Mss. cum Edd. Ald. Cas. Pric. Elm. Scriv. aliis, et Lindenbrog. ad Censorin. de Die

NOTÆ

tissimis Ægyptiorum sacerdotibus, &c.] Apollonius apud Philostratum: Καθαρὸν μὲν Ἰνδοῖς δοκεῖ (nempe λίνον) καθαρὸν δ' Αἰγυπτίοις· ἐμοὶ δὲ καὶ Πυθαγόρᾳ διὰ τοῦτο σχῆμα γέγονε, διαλεγομένοις, εὐχομένοις, θύουσι. Vide quæ de Zachla Ægyptio sacerdote dicit Noster, Metamorph. II. et quæ nos ad illum locum observavimus.

[w] *Adorandi gratia manum labris admovere*] Non erga Deos solum, sed et erga homines potentiores, mos erat manum ori admotam osculari. Phædrus hoc vocat 'jactare basia.'

[x] *Diis rurationis*] Quales erant Liber, et alma Ceres, necnon magna Pales, Pan ovium custos, Sylvanus tutor finium, Priapus hortorum cus-

ullas, aut vitis, aut gregis primitias impartit;[9] nullum in villa ejus delubrum situm;[y] nullus locus aut lucus consecratus. Et quid[1] ego de luco et [497] delubro loquor? Negant vidisse se, qui fuere,[2] unum saltem in finibus ejus aut lapidem unctum,[z] aut ramum coronatum.[3 a] Igitur agnomenta ei[4] duo indita: Charon, ut jam dixi, ob oris et animi diritatem: sed[5] alterum, quod libentius audit, ob Deorum[6] contemtum, Mezentius.[b] Quapropter facile in-

tiunt eum. Nullum fanum exstructum est in ejus villa, nullus est locus, nullum nemus consecratum. Sed quare ego loquor de nemore, et templo? qui fuerunt in ejus agris, negant se in eis conspexisse vel unum lapidem oleo perfusum, aut ramum coronatum. Ergo imposita sunt ei duo agnomina: Charon, ut jam dixi, propter truculentiam vultus, et mentis ejus: sed alterum etiam, Mezentius, propter aspernationem Deorum, quod agnomen auscultat æquiore animo. Quare satis video, enarra-

Nat. c. I. ubi, et apud Pric. ad h. l. vide plura de primitiis Diis oblatis. Male aliæ Edd. *segeteis*. J. Bos.—9 Ms. D'Orv. *ut gr. prim. impertit:* et pro *situm* mox *scitum*. Id.—1 Groslot. *sed quid*. Mutandi nullam causam video. *Id.*—2 Lectio vel nucis putamine non licenda, quam tamen hactenus nemo improbavit. Tentabam levi transpositione: *Fuere qui negant vidisse se, &c.* Minus id nunc placet, enim non dubito Apuleium scripsisse, *Negant vidisse se qui affuere*. h. e. in finibus ejus, ut ex subsequentibus patet. Hæc est correctio mea, quam nec suspectam, nec pœnitendam duco: infra: 'Vidistis profecto qui affuistis,' &c. *Pric.* Ms. D'Orv. *n. v. qui si f.* Mihi vulgata lectio suspecta non est. *Qui fuere*, nempe, in finibus ejus. *J. Bos.*—3 'Quercum cornibus ornatam,' et 'fagum pellibus coronatam' memorat Noster Flor. N. I. Vide Pric. h. l. Inanis itaque conjectura, nescio cujus, in marg. Ed. Junt. post. *aram coronatam*. Id.—4 Ms. Pith. *agnomen velæ*. D'Orv. *ignomina*. In neutro comparet *ei*. Id.—5 Groslot. in marg. *sed et:* sine necessitate. *Sed* valet *sed et*. Adi ad Met. l. v. p. 344. b. *Id.*—6 Ms. D'Orv. *aut D.* Id.—

NOTÆ

tos, Nymphæ aquas irrigandis satis præbentes, Deus Terminus, &c.

[y] *Nullum in villa ejus delubrum situm*] De ejusmodi delubro agresti Propertius, lib. II. 'Atque ibi rara feres inculto thura sacello, Hœdus ubi agrestes corruet ante focos.' Censorinus, de Die Natali: 'Et, cum agros atque urbes Deorum munere possiderent, partem quandam templis sacellisque, ubi eos colerent, dicavere.'

[z] *Aut lapidem unctum*] Floridorum I. 'Vel lapis unguine delibutus.' Siculus Flaccus de conditionibus agrorum: 'Cum terminos disponerent, ipsos quidem lapides in solidam terram collocabant proxime ea loca, quibus, fossis factis, defixuri eos erant, et unguento velaminibusque et coronis eos coronabant.'

[a] *Aut ramum coronatum*] Ovid. VIII. Metamorph. 'Pendentia vidi Serta super ramos.'

[b] *Mezentius*] Hoc nomen fuit cujusdam Tyrrhenorum Regis, summi Deorum contemtoris, qui, ob immanem crudelitatem cum tota familia expulsus, una cum Lauso filio ad Turnum Rutulorum Regem se recepit, ac deinde pro ipso pugnans ab Æenea interfectus est in acie cum

telligo, hasce ei tot initiorum enumerationes nugas videri: et forsan ne ob hanc divini contumaciam[7] [c] non inducat animum,[8] verum esse quod dixi, me sanctissime tot[9] sacrorum signa et memoracula custodire. Sed ego, quid de me Mezentius sentiat, manum non vorterim.[d] Ceteris[1] autem clarissima voce profiteor, si qui forte adest eorundem solennium mihi particeps, signum dato,[e] et audiat[2] licet, quæ ego asservem. Nam equidem [498] nullo unquam periculo compellar, quæ reticenda accepi, hæc ad profanos[f] enuntiare.[3] Ut puto,[4] Maxime, satis videor

tiones tot sacrorum ei videri ineptias, et fortasse propter hunc contemtum Deorum non sibi persuadebit, verum esse quod dixi, me religiosissime asservare insignia et monumenta tot initiationum. At ego minime curo quid Mezentius credat de me. Palam autem dico aliis voce altissima, si forte fortuna aliquis hic sit initiatus iisdem sacris ac ego, proferat aliquod argumentum hujus rei, et licebit ei auscultare quænam ego custodiam. Nunquam enim certe inducar quocumque periculo, ut narrem profanis ea, quæ mihi credita sunt silenda. Videor, ut arbitror, o Maxime, satis-

7 Vid. Not. Var.—8 Rursus debeo hanc lectionem Ed. Junt. post. quacum faciunt Mss. Pith. D'Orv. Vulgo addunt *in*, quod frequentius omittit Noster. V. Ind. *J. Bos.*—9 D'Orv. *et.* Id.—1 D'Orv. *verterficetis.* Ed. Scriv. *verterim.* De proverbiali locutione 'manum non vorterim,' quæ et alibi legitur, vid. Erasm. in Adag. *Id.*—2 Ms. Pith. *signo dato et audias. Audias* quoque Salm. ascripsit marg. Pro *compellar* Pith. *compellor.* Id.—3 Al. *annuntiare.*—4 *Ut*

NOTÆ

filio. Virgil. Æneid. lib. VII. 'Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris Contemtor Divum Mezentius.'

[c] *Et forsan ne ob hanc* [*et fors fuat ut ob hanc*] *divini contumaciam, &c.*] Sic legit Casaubonus, cujus vestigiis inhæreo. *Divinicontumaciam* uno verbo lege, ut superius legisti 'artem piam et diviniscientem.' *Divinicontumacia* est divinarum rerum contemtus, et incredulitas. Glossarium: 'Contumacia, καταφρόνησις, ἀπείθεια.'

[d] *Manum non vorterim*] Proverbium est, significatque: Minime curo, susdeque habeo.

[e] *Signum dato*] Quo agnoscam eum sacris iisdem esse initiatum, quibus ego sum. Per signum autem illud vel intellige tesseram vocalem, quales refert Casaubonus ex Clemente Alexandrino et Arnobio; hanc Symmystarum Matris Deum, Ἐκ τυμπάνου ἔφαγον, ἐκ κυμβάλου ἔπιον, ἐκερνοφόρησα, ὑπὸ τὸν παστὸν ἐπέδυον; et hanc Synorgiastarum Liberi patris, ἀστράγαλος, σφαῖρα, στρόβιλος, μῆλα, ῥόμβος, ἔσοπτρον, πόκος; et illam eorum, qui Eleusiniis sacris erant initiati, Ἐνήστευσα, ἔπιον τὸν κυκεῶνα, ἔλαβον ἐκ κίστης, ἐργασάμενος ἀπεθέμην εἰς κάλαθον, καὶ ἐκ καλάθου εἰς κίστην. vel intellige cuticulare quodpiam invisum signum, quo eorundem sacrorum participes se invicem agnoscebant, quod Minucius Felix vocat 'corporis notaculum.' Et Prudentius σφραγῖδα, quemadmodum refert Pricæus, qui hoc posteriori sensu locum hunc mavult intelligere.

[f] *Ad profanos*] Non initiatos.

cuivis vel iniquissimo animum[5] explesse, et, quod ad sudarium pertineat, omnem criminis maculam detersisse: ac bono jam periculo ad testimonium illud Crassi, quod post ista quasi gravissimum legerunt, a suspicionibus Æmiliani transcensurus.[6] Testimonium ex libello[g] legi audisti gumiæ cujusdam, et desperati lurconis,[7][h] Junii Crassi, me in ejus domo nocturna sacra[i] cum Appio Quintiano[8] amico meo factitasse, qui ibi mercede deversabatur. Idque se ait Crássus, quanquam in eo tempore[9] vel Alexandriæ fuerit, tamen tædaceo fumo[1] et avium plumis[2][k] compe-

fecisse cuilibet etiam injustissimo, et abstersisse omnem notam sceleris, quantum spectat ad linteum illud: et jam posse secure transire a suspicionibus Æmiliani ad illud testimonium Crassi, quod legerunt post hæc veluti maximi ponderis. Audivisti legi ex tabella testimonium cujusdam gulosi et helluonis perditissimi, Junii Crassi, me celebrasse sacrificia nocturna in ejus domo, cum Appio Quintiano amico meo, qui in ea habitabat conducto. Et Crassus dicit se cognovisse hoc ex occisione, et fumo, et pennis volucrum, quamvis esset in ipsa urbe Alexandria tunc temporis. Nempe

non est in Ms. D'Orv. *J. Bos.*—5 Al. *animo.*—6 *A suspicionibus Æmiliani transcursus.* Hæc ad oram libri ab interprete quondam ascripta fuisse arbitratus sum. *Stewech.* Bas. 1. Ald. *transcursus.* Colvius.—7 Ms. D'Orv. *sui coriis;* in quo, ut et Pith. *Junii* nomen corruptum est. *J. Bosscha.*—8 Ed. Vic. *Quintiliano.* Pro *deversabatur* alii cum Ms. D'Orv. *divers.* Male. *Id.*—9 *Quanquam eo tempore.* Omnes Codd. *quanquam meo tempore:* inepte. In Rom. vero etiam post aliquot paginas *meo tempore,* iterum vitiose, pro *eo tempore.* Casaubonus. Flor. *in eo tempore.* Elmenhorstius. Vid. Not. Var.—1 *A cæde et fumo.* Marg. Bas. 2. *tedæ fumo.* Colvius. Quid si legamus *a cinere et fumo.* Wowerius. Wow. et Marcilius *a cinere et f.* Pricæus. Floridus interpretatur: 'ex occisione et fumo.' Si sanum foret τὸ *cæde,* equidem intelligi mallem de variis rebus desectis, ad sacrum Magicum perficiendum. Sic 'cædem ligni et frondium' dixit Gell. XIX. 12. cf. Pric. ad Met. l. III. p. 53. suæ Ed. Verum non sine causa suspicati sunt VV. DD. aliquid latere:

NOTÆ

g *Testimonium ex libello*] Vim illius testimonii maxime minuebat, quod ex libello per absentem diceretur: nisi enim testimonia præsentibus testibus comprobentur, irrita sunt, aut certe momenti levissimi. Cicero, pro L. Flacco: 'Ergo is, cui, si aram tenens juraret, crederet nemo, per epistolam, quod volet, injuratus probabit?'

h *Gumiæ cujusdam, et desperati lurconis*] Scaliger in Notis ad Varronem: 'Gumia, a γόμος; quod est, πλήρωμα τῆς νεώς: Latinis, Saburra: inde Plauto, 'mulieres saburratæ.'' Legitur hoc vocabulum apud Lucilium: 'In quo Læliu' clamores sophos ille solebat Edere, compellans gumias ex ordine nostros, O Publi, o Gurges, Galloni,' &c.

i *Me in ejus domo nocturna sacra, &c.*] Cornel. Nepos, in Vita Alcibiadis: 'Aspergebatur infamia, quod in domo sua facere mysteria dicebatur.'

k *Et avium plumis*] Quas in sacris

risse. Scilicet eum,[3] cum Alexandriæ symposia obiret, (est enim Crassus iste, qui non invitus de die in ganeas[4] correpat [1]) in illo cauponio [499] nidore[5] pinnas de Penatibus[6] suis advectas aucupatum, fumum domus suæ agnovisse, patrio culmine longe exortum. Quem si oculis vidit, ultra Ulixi vota et desideria hic quidem est oculatus. Ulixes fumum terra sua emergentem,[7] [m] compluribus annis e littore

ipse cum celebraret compotationes Alexandriæ, (nam ille Crassus is est, qui penetret se libenter per diem in popinas,) captans in illo vapore gurgustii plumas eo apportatas ex laribus suis, recognoverit fumum suarum ædium procul elatum ex fastigio paternæ domus. Quem si conspexit oculis suis, ipse profecto perspicacior est, quam Ulysses cupiverit, et optaverit se esse. Ulysses, prospiciens per multos annos ex ora maris fumum surgentem e patria sua, aucupatus est eum in vanum: Crassus

neque enim margo tantum Bas. sec. pro *a cæde et fumo* præbet *tædæ fumo*, sed et editum hoc in Ed. Junt. post. *E tædæ fumo* allevit Salm. ut arbitror, e Ms. Fux. nam in Pith. certe pro *a cæde et* legitur *te edæ*, in D'Orv. *te doce*. Unde acute conjecit in marg. Oudend. *tædaceo*, quod tam manifeste verum puto, ut nova hac voce Latinam Linguam donare non dubitaverim. *A cæde* utique Mstorum aberrationibus nimis quam suspectum redditur: *tædæ* autem sing. num. mentio minus h. l. convenit. Infra p. 500. 'multas avium pinnas offendisse: præterea parietes fuligine deformatos:' et dein: 'fumi tantam vim fuisse, ut parietes atros redderet.' 'Tædaceus' vero aptissimum vocabulum, effictum ad similitudinem τῶν 'chartaceus,' 'herbaceus,' 'prædaceus,' 'violaceus,' 'merdaceus,' 'arundinaceus,' &c. e quibus sunt, quæ itidem non nisi semel hodie in Veterum libris conspiciuntur. *J. Bosscha.*—2 Ms. D'Orv. *ex av. pl.* Id.—3 Apertior erit sententia si compositam vocem in sua principia dissolvas, *scire licet.* Ceterum tota periodus tenebricosa admodum nonnihil etiam corrupta ante edebatur. Quod priores Censores non videre, nos vidimus nec tulimus: sed omnes tenebras recta distinctione, et mutatione vocis *aucupatum*, in *aucupantem* sustulimus. *Casaub.* Ante Casaub. major distinctio ponebatur demum post *obiret*, et alia iterum post *correpat*. *Scilicet*, quod irrisioni inservire solet, initio periodi positum, mutandum non videtur. Sic p. 500. 'Videlicet.' Pro *eum cum* Acidal. malebat *tum cum*. Pro *obiret* Ms. D'Orv. *audiret*. J. Bosscha.—4 Ms. D'Orv. *ingeneas*. Id.—5 *Cauponis nid.* Melius *cauponæ*, aut potius, *Cauponii*. Brantius. Malim cum Brantio *cauponæ*, vel *Cauponii*. Pricæus. Quin potius *cauponio*, cum Ed. Scriv. ut opponatur mox 'domesticus nidor.' Sane *cauponis* verum non est: quare recepi Scriverii correctionem. *J. Bosscha.*—6 Ms. D'Orv. *penuatis*. Id.—7 Ms. Pith. *terræ suæ mergentem.* Legerat librarius *terra suæmergentem*, qui hinc *terra* in *terræ* corrigendum putavit. Edd. Vulc. sec. tert. et Elm. veterem revocarunt lectionem *mergentem*, quam confirmant Mss. Florent. D'Orv.

NOTÆ

illis nocturnis ad magicas artes sacrificavisse Apuleium affirmabat.

[1] *De die in ganeas correpat*] Proprie 'correpat.' Ganeæ enim, seu ganea, ut ex Glossario veteri patet, loca erant occulta et subterranea: et Donatus, in Adelph. Terentii: 'Veteres ganeam meritoriam tabernam dixerunt, ἀπὸ τῆς γᾶς, τοῦτ' ἔστι, τῆς γῆς.

[m] *Ulixes fumum terra sua emergentem, &c.*] Alludit ad Homeri locum,

perfectissima eloquentia, honoris et laudis gratia nomino,) hunc igitur Quintianum, si quas aves in cœna habuisset, aut, quod aiunt, Magiæ causa interemisset, puerum nullum habuisse,[2] qui pinnas converreret,[3] et foras abjiceret? præterea fumi tantam vim fuisse, ut parietes atros redderet; eamque deformitatem, quoad habitavit, passum in cubiculo suo Quintianum? Nihil dicis, Æmiliane: non est verisimile: nisi forte Crassus non in cubiculum reversus perrexit,[4] sed suo more recta ad focum.[u] Unde autem servus Crassi suspicatus est, noctu potissimum[5] parietes fumigatos? an ex fumi[6] colore? videlicet fumus nocturnus nigrior est, eoque diurno fumo differt? Cur autem suspicax servus, ac tam diligens, passus est Quintianum migrare prius, quam mundam domum [501] redderet? Cur illæ plumæ, quasi plumbeæ,[7][w] tam diu, usque ad adventum Crassi

præclaram ejus doctrinam, atque absolutissimam facundiam,) illum, inquam, Quintianum, si habuisset aliquas volucres in cæna, vel occidisset Magiæ gratia, nullum habuisse servum qui verreret plumas, et projiceret foras? insuper tantam extitisse copiam fumi, ut denigraret parietes; et Quintianum tolerasse illam turpitudinem in suo cubiculo, quamdiu ibi habitavit? Æmiliane, nihil dicis: non est hoc credibile: nisi forte Crassus, cum rediisset, non ivit in cubiculum, sed recta ad focum, juxta suam consuetudinem. Qua vero ratione famulus Crassi suspicatus est parietes denigratos fuisse nocte præsertim? num ex colore fumi? nempe fumus nocturnus est magis ater, et hac re discrepat a fumo diurno? Quare autem famulus ille, suspiciosus atque ita sedulus, sivit Quintianum exire antequam purgaret ædes? Quare illæ pennæ tamdiu ibi remanserunt, perinde ac si essent ex plumbo, donec Crassus

Florid. *egregia ejus erud.* ut et mox cum Elmenh. et Scriv. *laudis et hon. gr.* sed in Elm. Ed. excidit *et.* Id.—2 *Aut quod aiunt ... nullum habuisse.* Non comparent hæc in Ms. D'Orv. *Id.*—3 In plerisque *converteret.* Colvius. Ita Fulvius. *Sciopp. in Symb.* Recte Mss. et Edd. exceptis paucis antiquis, *converreret.* J. Bosscha.—4 D'Orv. *porrexit,* et mox *servus Crassus.* Id.—5 Gœsius ascripsit: 'Forte: *Pontiani:*' non melius quam supra p. 492. *Id.*—6 Pith. *aut e f.* Statim D'Orv. *migrasse* pro *migrare.* Id.—7 Pith. post hanc vocem addit *ac.* D'Orv. *plumbeac:* τὸ *usque* non comparet in Florent. et pro *adventum* Pith. *eventum.* . Ceterum hinc in D'Orv. multa desunt usque ad pag.

NOTÆ

[u] *Sed suo more recta ad focum*] Ad culinam, ut helluo egregius, quam atra fuligine denigratam oportuit, illis maxime temporibus, quibus tubi nulli in focis erant, per quos recta fumus sursum erumperet, ut constat ex Vitruvio; qui in iis locis, ubi ignis accendi solet, coronas puras, hoc est, minime cœlatas, faciendas præcipit, quo facilius extergeatur fuligo.

[w] *Cur illæ plumæ, quasi plumbeæ, &c.*] Id est, quasi ita graves fuerint, ut inde moveri non potuerint. Simul ludit in vocabulis, 'plumæ' et 'plumbeæ.'

manserunt? Non insimulet[8] Crassus servum suum? sed[9] ipse hæc potius de fuligine et pinnis mentitus est, dum non potest nec in testimonio dando discedere longius a culina. Cur autem testimonium ex libello legistis? Crassus ipse ubi gentium est? An Alexandriam[1] tædio domus remeavit? an parietes suos detergit? an, quod verius est, ex crapula heluco[2] attentatur? Nam equidem hic Sabratæ eum[x] hesterna die animadverti satis notabiliter[3] in medio foro tibi, Æmiliane, obructantem.[y] Quære a nomenclatoribus tuis, Maxime,[z] quanquam est ille cauponibus, quam nomenclatoribus, notior: tamen, inquam, interroga, an hic Junium Crassum Œensem viderint; non negabunt. Exhi-

reverteretur? Et ipse Crassus non objurgaret suum famulum? verum ipse potius confinxit hæc de fuligine et plumis, cum ne in testimonio ferendo quidem possit digredi longius a culina. Quare vero legistis testimonium ex libello? Quo in loco est Crassus? num rediit Alexandriam fastidio suarum ædium? num abstergit suos parietes? num (quod verius est) gulosus ille ex temulentia decumbit? Nam certe, Æmiliane, vidi eum heri evidenter cum ructu oggerentem tibi hanc callidam fraudem in medio foro. Roga nomenclatores tuos, o Maxime, (quamvis ille magis notus est stabulariis, quam nomenclatoribus,) roga tamen eos, inquam, num conspexerint hac in urbe Junium Crassum Œensem: non ibunt inficias. Æmilianus sistat

507. [ed. Flor.] 'Sub imo pilei umbraculo appareat.' *Id.*—8 Ita Bas. 2. ad marg. rescribit. Alias: *nonne simul et Cr. servus suus.* Colvius. Lectio marginis Bas. sec. expressa jam in Junt. post. cum Mss. Non male tamen *nonne* legatur, et melius utique, quam cum Jungerm. Ep. 31. inter Gudian. *nunc ne.* J. Bosscha.—9 Non est in Ed. Junt. post. nec agnoscit Ms. Pith. *Id.*—1 Scriv. de suo addidit *confestim.* Id.—2 Al. *helluo.* Vid. Not. Var.—3 Ven. *nobiliter.* An *nauseabiliter?* Colvius. Retineo ego *notabiliter.* Cyprian. de habitu Virgin. 'Ceterum si tu te sumtuosius comas, ut per publicum notabiliter incedas.' Plinius lib. I. Ep. 5. 'expalluit notabiliter, quamvis palleat

NOTÆ

[x] *Hic Sabratæ eum* [*Hanc fabram technam*] Sic legendum puto ex conjectura Scaligeri. Prius erat *hæc fabra tecum. Fabra techna* hic est, solers dolus, callidum artificium.

[y] *Obructantem*] Dicentem cum ructibus, quales temulentum helluonem decent.

[z] *Quære a nomenclatoribus tuis, Maxime*] Nomenclatorum usus maxime in comitiis, in quibus Candidati, cum civium, quos prensabant, nomina non tenerent, monitores secum ducebant, qui sibi uniuscujusque nomen suggererent. Neque enim leve erat ad conciliandum favorem momentum, proprio singulos nomine compellare. Alii fuere nomenclatores, qui Magistratibus præsertim in provinciis ministerium præstabant, et proprie accensi appellabantur: illi reos, testesque, et alios solebant in judiciis vocare, jubere dicere, aut tacere. De ejusmodi hic sermo est.

beat nobis Æmilianus juvenem honestissimum, cujus testimonio utitur. Quid sit diei, vides. Dico Crassum jamdudum ebrium stertere, aut secundo lavacro, ad repotia cœnæ obeunda,[4] [502] vinolentum sudorem[a] in balneo desudare. Iste, cum maxime præsens, per libellum loquitur. Non quin adeo sit alienatus omni pudore, ut etiam sub oculis tuis si foret, sine rubore ullo mentiretur: sed fortasse nec tantulum potuit ebrius[5] sibi temperare, ut hanc horam sobrie[6] expectaret; aut potius Æmilianus de consilio fecit, ne eum sub tam severis oculis tuis constitueret,[7] ne tu belluam illam vulsis[8] maxillis, fœdo aspectu, de specie improbares: cum animadvertisses caput juvenis barba et capillo populatum, madentes[9] oculos, cilia tur-

nobis honestissimum illum juvenem, cujus fretus est testimonio. Cernis quæ sit hora diei. Affirmo Crassum jam pridem dormire temulentum, vel sibi exprimere sudorem vinosum secunda lotione in balneo, ad potandum iterum in cœna. Hic loquitur ex libello, licet valde sit præsens, non quod non sic exuerit omnem verecundiam, ut facile sit mentiturus sine ullo pudore, etiam in tuo conspectu, si adsit: verum temulentus ille forsitan nequivit se continere vel tantillum, ut opperiretur hanc horam siccus. Vel potius Æmilianus id fecit de industria, ne, si eum sisteret ante tuos oculos adeo severos, ne, inquam, tu male sentires ex aspectu de ista bestia malis prominentibus et turpi facie: quando vidisses caput juvenis spoliatum barba et coma,

semper.' *Brant.*—4 Quædam editt. *obeundæ.* Colvius. Nescio quæ. Pro *vinolentum* Ms. Pith. *vinulentum.* J. Bosscha.—5 Pith. *ebria.* Id.—6 Si per Mss. liceret, legam *sobrius.* Id.—7 Serviret hoc loco, ut conveniens tribunali vocabulum *consisteret.* Magis tamen arridet scribamus: *nec cum sub t. sev. oc. constitueretur, tu belluam illam.* Stewechius. *Ne eum s. t. o. t. constitueret.* V. C. Et proxime: *manuum tremorem, ructus spinam. Nam patrimonium, &c.* Infra non longe Fulv. *tribus millibus nummum Æmiliano huic.* Scioppius in Symbola. Nemo est quin fateatur scribendum *ne eum s. t. s.* Wowerius. Duplicatio particulæ *ne* reddit impeditum locum. Expedies aliquid aliqua si cum Stewech. rescripseris: *Ne cum s. t. s. o. t. c. tu belluam, &c.* Pric. *Ne eum* est in Mss. quos sequor, cum Edd. plerisque, ut et mox *ne tu:* geminationem particulæ *ne*, quamvis minus elegantem, solicitandam non puto. Supra pag. 414. in Epigr. 'serta, ut tibi tempora vernent, Ætatis florem floribus ut decores.' *J. Bosscha.*—8 Ed. Scriv. *volsis.* Id.—9 Al. *marcentes.*—1 Vid. Not.

NOTÆ

[a] *Aut secundo lavacro, ad repotia cœnæ obeunda, vinolentum sudorem, &c.*] Nempe primo jam se lavacro tradiderat ante cœnam, ut moris erat apud Veteres; tunc vero secundum lavacrum a cœna petierat, quo sudoribus sitim sibi crearet ad secundam cœnam, seu repotia obeunda. 'Repotia' a repotando dicta. Nec balneo tantum, sed et ad ignem, sudorem illum vinolentum exciebant. Sisenna in IV. Historiarum: 'Dum pristinum vinum apud ignem per sudorem exhauserunt.'

gentia, rictum[1] salivosaque labia, vocem absonam, manuum tremorem. [* ructu spinam.] Patrimonium omne jampridem abligurrivit;[2] nec quicquam ei de bonis paternis superest, nisi una domus ad calumniam venditandam,[3] [b] quam tamen nunquam carius, quam in hoc testimonio, locavit. Nam temulentum[4] istud mendacium tribus millibus nummis[5] Æmiliano huic vendidit, idque Œæ nemini ignoratur. Omnes hoc, antequam fieret, cognovimus: et potui denuntiatione impedire,[c] nisi scirem, mendacium tam stultum potius Æmiliano, qui frustra redimebat, quam mihi, qui merito contemnebam, obfuturum. Volui et Æmilianum damno affici,[6] et Crassum testimonii sui dedecore prostitui. [503] Ceterum nudiustertius haudquaquam occulta[7] res[d] acta est in Rufini cujusdam domo, de quo mox dicam, intercessoribus et deprecatoribus ipso Rufino et Calpurniano.[e]

oculos humidos, cilia tumida, latum os, labra salivam stillantia, vocem absurdam, trepidationem manuum, ructationes. Jamdudum enim devoravit totum suum patrimonium: et nihil restat ei de opibus patris, præter unam domum ad venditandam calumniam: quam nihilominus nunquam locavit majori pretio, quam in hoc testimonio. Venumdedit enim huic Æmiliano hoc mendacium vinolentum ter mille nummis, et omnes hoc sciunt Œæ. Nos cuncti hoc didicimus, priusquam perpetraretur: et potui obstare delatione mea, nisi novissem tam stolidum mendacium nociturum potius Æmiliano, qui illud emebat incassum, quam mihi, qui jure aspernabar illud. Volui etiam ut Æmilianus jacturam faceret, et Crassus infamaretur turpitudine sui testimonii. Porro negotium transactum est minime latenter nudiustertius in ædibus cujusdam Rufini, de quo jamjam loquar, opera et suasu ipsius Rufini et Calpur-

Var.—2 Vet. edit. *abligurritum.* Colvius. In Cod. Rom. *jamjam prid. abligurr.* an quod ita Auctor scripserit, an scribarum vitio, non facile dixerim. *Casaub.* Edd. vett. quædam *jamjam pridem abligurritum*: sed contra Mss. et Ed. Junt. post. *J. Bosscha.*—3 Vulc. in marg. conjicit *venditanda.* Id.—4 Pith. *num tem.* Id.—5 Al. *nummum.*—6 Flor. *damna id faciet*, lego, *damni id facere.* Elmenh. Suffuratus est Elm. hanc conjecturam Lindenbrogio. An potius *damno id facere?* Ms. Pith. quoque *damna id faciet.* J. Bosscha.—7 Al. *occulto.*—8 Pith.

NOTÆ

[b] *Nisi una domus ad calumniam venditandam*] In qua me nocturna et magica sacra fecisse per calumniam affirmet.

[c] *Et potui denuntiatione impedire*] Ne audiretur omnino ejus testimonium: denuntiando nempe Proconsuli Cl. Maximo sceleratum illud pactum, quo Crassus ille Æmiliano mercede se obstrinxerat ad falsum testimonium dicendum.

[d] *Res*] Emtio illa falsi testimonii.

[e] *Et Calpurniano*] Num ille est, ad quem versus cum dentifricio miserat, quem etiam innuit supra sibi in hac causa fuisse adversatum? an quispiam alius notæ in ea urbe improbitatis homo?

Quod eo libentius Rufinus perfecit, quod erat certus, ad uxorem suam, cujus stupra sciens dissimulat, non minimam partem præmii ejus Crassum relaturum. Vidi te quoque, Maxime, coitionem adversum me et conjurationem [8] eorum pro tua sapientia suspicatum, simul libellus ille prolatus est, totam rem vultu aspernantem. Denique quanquam sunt soluta [9] audacia et importuna impudentia præditi; tamen testimonium [1] Crassi, cujus oboluisse fæcem videbant, nec ipsi ausi sunt perlegere, nec quicquam eo niti. Verum ego ista propterea commemoravi, non quod [2] pinnarum formidines et fuliginis maculam, te præsertim judice, timerem:[e] sed, ut ne [3] impunitum Crasso foret, quod Æmiliano homini rustico fumum vendidit.[f] Unum etiam crimen ab illis, cum Pudentillæ literas legerent, de cujusdam sigilli fabricatione prolatum est, quod me aiunt ad Magica male-

niani. Quam rem Rufinus effecit tanto libentius, quod certo sciebat Crassum allaturum non minorem partem illius pretii ad suam conjugem, cujus scienter dissimulat adulteria. Animadverti etiam te, o Maxime, nutu rejicientem rem illam omnem, statim atque libellus ille exhibitus est, quia suspicabaris pro tua prudentia conventionem et conspirationem illorum contra me. Postremo, quamvis sint armati audacia effrænata, et impudentia molesta, tamen ne ipsi quidem ausi sunt legere totum testimonium Crassi, cujus videbant vinolentiam suboluisse, neque quicquam fulcire ipso. Sed ego retuli hæc, non quia metuerem terriculamenta plumarum, et maculas fuliginis, præcipue cum tu sis noster judex: verum, ut non inultum esset Crasso, quod vendidit fumum Æmiliano, viro agresti. Hinc est, quod, cum legerent epistolam Pudentillæ, produxerunt accusationem de confectione cujusdam imagunculæ, quam

jurationem, et mox, *libellus iste*. J. Bosscha.—9 Al. *solita*. Vid. Not. Var. —1 *Testimonio*. Potius, *testimonium*. Colvius. *Testimonium* Fulvius. Infra v. c. *geometricas formas ex nexo vidissem*. Sciopp. in Symbola. Mstorum et Edd. ante Colv. consensus in *testimonio* suspicionem movet, aliquid corruptum esse. v. seqq. *J. Bosscha*.—2 Rectius edit. Venet. *non quo*. Vide Livineii notas ad vett. Panegyr. *Pric*. E sola Ed. Ven. non mutandum puto. *J. Bos.* —3 Inverso ordine Pith. *ne ut*, ut et statim *vendidit fumum*. Id.—4 Vid. Not.

NOTÆ

[e] *Non quod pinnarum formidines, &c. timerem*] Crimen sacrorum nocturnorum, quod pinnarum et fuliginis tantum argumento probatur. Alludit ad lineam variis plumis pinnisque consertam, qua feras terrebant compellebantque in retia, quæ idcirco formido dicebatur. Seneca, de Ira lib. I. 'Nec mirum, cum maximos ferarum greges linea pennis distincta contineat, et in insidias agat, ab ipso effectu dicta formido.' Virgil. Georgic. III. 'Puniceæve agitant trepidos formidine pennæ.'

[f] *Fumum vendidit*] Falsum testimonium fumo fuligineque illa nixum. Notum est adagium 'fumum vendere.'

ficia, occulta fabrica, ligno exquisitissimo comparasse: [504] et cum sit sceleti forma[4 g] turpe et horribile, tamen impendio colere,[5] et Græco vocabulo nuncupare[6] βασιλέα.[h] Nisi fallor, ordine eorum vestigia persequor, et singillatim apprehendens, omnem calumniæ textum retexo.[i] Occulta fuisse fabricatio sigilli, quod dicitis, qui potest? cujus vos adeo artificem non ignorastis, ut ei, uti præsto esset,[7]

dicunt me emisse fabricatam clanculum ex rarissimo ligno: et eam impense venerari, et vocare Regem vocabulo Græco, quamvis habeat figuram larvæ, ideoque sit deformis et horrenda. Sequor eorum gressus ordine, nisi hallucinor, et, resumens singula, dissolvo totum artificium calumniæ. Quomodo confectio imagunculæ potest fuisse abdita, ut dicitis? cujus vos tam bene novistis fabrum, ut significaveritis ei,

Var.—5 Male Edd. tantum non omnes ante Colv. etiam in Junt. post. *colore.* Bene est in Mss. certe Pith. *J. Bosscha.*—6 Ante hoc verbum legitur in Ed. Vic. *Græcum verbum deest.* In vett. Edd. excepta Junt. post. non est τὸ βασιλέα, uti nec in Mss. Florent. *Id.*—7 Flor. *pr. adesset.* Elmenhorstius. Probante V. D. in Obs. Misc. vol. II. p. 190. ubi vide plura hujus locutionis exempla, quibus adde Cic. ad Div. IV. 8. ibique Manut. Edidit ita Scriv. Non sequor tamen. Statim sequitur *En, adest.* Hinc fortasse et h. l. irrepsit *adesset* in Mss. Florent. In Pith. deest *uti:* non male. *J. Bosscha.*—8 Scriv.

NOTÆ

g *Cum sit sceleti forma, &c.*] Sic legendum, non *celeri forma*, probant quæ infra leguntur: 'Tertium mendacium vestrum fuit macilentam, vel omnino evisceratam formam diri cadaveris fabricatam: prorsus horribilem et larvalem.' *Sceletus* enim idem est ac, larva: compago nempe illa ossium carne nudatorum et siccorum, quales cernuntur in chirurgorum officinis. Σκελετὸς Græcis, aridum, sonat.

h *Græco vocabulo nuncupare βασιλέα*] Regem. Hoc ex remotissima antiquitate petitum est. Seldenus de Diis Syris Syntagm. I. cap. 6. 'Quam conveniens autem et proprium summo rerum gubernatori, sive Deo, fuerit, etiam apud idololatras, Regis vocabulum, et Βασιλέως, discas licet ex prima Apologia Apuleii. Uti igitur Baal, id est, Dominus, ita et Melech, seu Molech, aut Moloch, id est, Rex Ammonitarum hoc nomen denotabat: unde et is ipse forsan fuerit, qui Rex Deorum, Βασιλεὺς Θεῶν, titulo singulari vocitatur in Phœnicum vetustissima Theologia.' Idem, eodem Syntagm. cap. 2. hæc habet ad locum hunc facientia: 'Propius autem ad τῶν Teraphim naturam accedunt imagines, quæ non solum a siderum positura, verum etiam ἀπὸ τῶν προσεγγίσεων Dæmoniorum, et oracula reddere, et mala depellere simul putabantur. Προσεγγίσεις vero ποιήσασθαι dicuntur Dæmones, cum, invocati, simulacra sibi dicata ingrediantur.' Et infra: 'Dæmonio autem plenum sentiendum est sigillum illud ligneum, ab Apuleio Mago Βασιλεὺς dictum, et tacito nomine cultum, de quo ipse Apologia prima.'

i *Calumniæ textum retexo*] Refello totam accusationem. Metaphora est a tela et textoribus.

denuntiaveritis? En, adest Cornelius Saturninus[8] artifex, vir inter suos et arte laudatus, et moribus comprobatus, qui tibi, Maxime, paulo ante diligenter sciscitanti omnem ordinem gestæ rei summa cum fide et veritate percensuit: me, cum apud eum multas geometricas formas[k] e buxo[9] vidissem subtiliter et affabre factas, invitatum ejus [505] artificio, quædam mechanica[l] ut mihi elaborasset, petisse: simul et aliquod simulacrum cujuscumque vellet Dei,[m] cui ex more meo supplicassem,[n] quacumque materia, dummodo lignea,[o] exsculperet. Igitur primo buxeam[1] tentasse. Interim dum ego ruri ago, Sicinium Pontianum privignum meum, qui mihi factum[2] volebat,[p] impetratos hebeni locu-

uti hic adesset? Ecce præsto est Cornelius Saturninus faber, vir et celebratus ob suam solertiam inter suos cives, et laudatus ob probitatem; qui, cum eum sedulo interrogares paulo prius, o Maxime, narravit tibi sinceriter et veraciter totam seriem rei peractæ: me nempe, cum conspexissem apud eum plurimas figuras geometricas artificiose et eleganter elaboratas ex buxo, allectum ejus solertia, rogasse eum, ut mihi fabricaret quædam mechanica: simulque ut mihi elaboraret ex qualibet materia, modo lignea esset, aliquam effigiem cujuscumque Dei vellet, quem colerem secundum meam consuetudinem: eum ergo primo periculum fecisse in buxea materia. Sed interea, dum versor ruri, Sicinium Pontianum, meum privignum, qui me benevolentia prosequebatur, attulisse sibi capsulas ex ebeno, quas habuerat ab honestissima

Saturnus. Id.—9 Sic reposui, ducente me eo margine Bas. 2. in qua erat *evoxo*: in aliis, *Gnosso*. Virg. lib. I. Georg. 'Nec tiliæ leves, aut torno rasile buxum Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto.' Et sequitur hic: 'Igitur primo buxeam tentasse.' *Colvius*. Hæc vera γραφή. Rom. Cod. *Gnosso*, mendosissime: gradus fecit ad veram lectionem Bernardus Philomathes, qui e Mss. edidit *evoxo*. Colvius fecit *e buxo*. Vere et ingeniose. *Casaub.* *E buxo*. Sic Flor. et Colv. Fulvius *ex nexo*. Rom. et Ald. *e gnosso*: male. *Elmenhorstius*. Non erat cur Colvio hanc emendationem eruditi scriberent: vindico eam auctori ego, Erasmo, quem in Adag. vide Chil. 2. Cent. 5. *Pric.* Ms. Pith. *e nexo*, quod in suo Cod. invenisse videtur etiam Fulv. Sed vera lectio firmatur a Mss. Florent. *J. Bosscha*.—1 Pith. *buseam*. Id. —2 Non est *mihi* in Ms. Pith. Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *Id.*—

NOTÆ

[k] *Geometricas formas*] Puta tetraëdra, exaëdra, dodecaëdra, &c. sphæras pyramidulas, &c. quales permultæ figuræ in studiosorum conclavibus cernuntur.

[l] *Quædam mechanica*] Regulas puta, normas, perpendicula, atque alia id genus instrumenta.

[m] *Cujuscumque vellet Dei*] Qui tamen publice receptus esset, aut non interdictus: neque enim impune fuisset Apuleio, non receptos, aut improbatos Deos colere; quod crimen erat externæ religionis.

[n] *Supplicassem* [*supplicarem*] Privatim ac ritu peculiari.

[o] *Dummodo lignea*] Rationem infra subjungit ex Platone.

[p] *Qui mihi factum volebat*] 'Factum alicui velle,' ut et 'factum cupere'

los[3] [q] a muliere honestissima Capitolina ad se attulisse: ex illa potius materie[4] rariore et durabiliore uti faceret, adhortatum: id munus cumprimis gratum mihi fore.[5] Secundum ea se fecisse,[6] proinde ut[7] loculi suppetebant. Ita minutatim[8] ex tabellis compacta crassitudine Merculiolum expediri potuisse. Hæc, ut dico, omnia audisti. Præterea a filio Capitolinæ probissimo adolescente, qui

fœmina, nomine Capitolina: et suasisse, ut fabricaret illam effigiem ex ea potius materia minus communi, et magis durabili: hoc munus mihi futurum maxime acceptum: se fabricasse ex illa, prout capsulæ sufficiebant: præterea, se potuisse etiam facere parvum Mercurium, coagmentando frustatim crassitiem ejus ex tabellis. Audivisti hæc omnia, sicut dico. Præterea filius Capitolinæ, optimus juvenis, qui

3 Al. *baculos.*—4 Mss. Florent. *materia:* ut supra. *J. Bosscha.*—5 Flor. gr. m. *foret.* Elmenhorstius.—6 *Ex ea se fecisse.* Rom. et aliæ, *sed ea se fec.* nullo sensu, quem restituit *ex* pro *sed* repositum: malo tamen quod postea reperi in Ed. Philomathis, *secundum ea s. f.* Casaub. *Et ea se fec.* Fulvius. Mox Aldi Ed. et v. c. habent: *Sciscitante te eadem dicta sunt.* Et infra id. v. c. *quem quidem abfuisse in eo tempore scitis.* Scioppius in Symbola. *Ex ea se fec.* Ita restituerat Casaubonus noster, sed ei jure postea placuit lectio quæ in Ed. Philom. reperta, *secundum ea,* id est, postea, ἐπὶ τούτοις, quod etiam Varroni a Scaligero restitutum admonuit me ingeniosus et doctus adolescens Jungermannus. *Scip. Gent. in Append.* Ms. Pith. cum Edd. ante Casaub. *sed ea se fec.* præter Junt. post. in qua cum Scriv. *secundum ea se fec.* quomodo emendarunt etiam Salm. et Jungerm. Ep. 31. inter Gudian. Ex compendiosa scriptura facile *secundum* in *sed* mutari potuit. Sed tum non explicem *secundum ea* pro *post ea,* sed Saturninum, obsequentem adhortationi Pontiani, secundum eam fecisse signum. Reliqui post Casaubon. dedere *ex ea se fec.* nisi quod Elmenh. Fulvianam conjecturam *et ea se f.* prætulit. in Mss. Florent. videtur tamen esse *ex ea,* nisi et Lindenbrog. et Elmenh. contrarium monere neglexerint, quod non semel factum. *J. Bos.*—7 Sic lego e Ms. Pith. Vulgo *perinde ut.* Adi ad Met. lib. v. p. 342. a. Idem Ms. cum Florent. *loculis.* Id.—8 *Item minutatim.* Rom. Ven. Ald. *ita.* Colvius. Malim *indidem* vel *etenim, &c.* Acidal. Flor. *Ita minuit.* Elmen-

NOTÆ

Latini dicunt, pro, gratificari, et bene velle, et commodis ejus studere.

q *Hebeni loculos*] Reponit Elmenhorstius, *baculos,* quibus Pricæus vult innui, quas vocat Plin. φάλαγγας, Claudianus 'ramos ebeni,' Lucan. 'ebeni comas.' Ego nihil mutandum censeo. *Ebeni loculi* sunt pyxides, seu capsulæ ex tabellis ex ebeno compactæ, ex quibus mechanica illa, quæ Apuleius jusserat, fecit Saturninus. Suffragatur meæ interpretationi, quod mox subjungit: 'Item minutatim ex tabellis compacta crassitudine Merculiolum expediri potuisse.' Quod sane cum baculis aut phalangis Pricæi stare non potest. Intelligendum est ergo, eum illa mechanica instrumenta (quæ plana essent) ex tabellis, quibus constabant capsulæ illæ, ut potuit, fecisse: Merculiolum vero istum, quem crassiorem oportebat esse, non potuisse facere, nisi conglutinatis inter se multis ejusmodi tabellis.

præsens est, sciscitante te, eadem dicta sunt: Pontianum loculos petisse, Pontianum Saturnino artifici detulisse. Etiam illud non negatur, Pontianum a Saturnino[9] [506] perfectum sigillum recepisse, et postea dono mihi dedisse. His omnibus palam atque aperte probatis, quid omnino superest, in quo suspicio aliqua Magiæ delitescat? immo quid omnino est, quod vos manifesti mendacii non revincat? Occulte fabricatum esse[1] dixistis, quod Pontianus splendidissimus eques fieri curavit: quod Saturninus vir gravis, et probe inter suos cognitus, in tabernula[2] sua sedens propalam exsculpsit:[3] quod ornatissima matrona[r] munere suo[s] adjuvit: quod et futurum, et factum, multi cum servorum, tum amicorum, qui ad me ventitabant, scierunt.[4] Lignum a me toto oppido, et quidem oppido quæsitum, non piguit vos commentiri: quem abfuisse in eo tempore[5] scitis, quem jussisse fieri quali-

hic adest, eadem dixit, cum ipsum interrogares: nimirum Pontianum petiise pyxides, Pontianum tulisse ad Saturninum opificem. Non inficiatur etiam hoc, Pontianum accepisse a Saturnino imagunculam, cum absoluta fuit, ac deinde mihi donasse muneri. His omnibus clare et manifeste demonstratis, quid restat omnino, in quo suspicio Magiæ lateat? vel potius, quid prorsus est, quod non convincat vos mendacii aperti? Dixistis imaginem fuisse clam elaboratam, quam Pontianus clarissimus eques sculpendam dedit: quam Saturninus, vir gravis et egregie spectatus inter suos, in aperto fabricavit sedens in sua officina: quam honestissima materfamilias commendavit suo dono: quam plurimi tum ex famulis, tum ex amicis meis, qui solebant venire ad me, noverunt et fabricatum iri, et esse fabricatas. Non dubitastis comminisci me perquisivisse lignum per totam urbem, et summo studio quidem? cum tamen sciatis me peregre fuisse tunc temporis: cum demonstratum sit me præ-

horstius. Contra Mss. Colv. Vulc. et Flor. dedere *item*. J. Bos.—9 Pith. expungit *a* et Florent. statim *et*. Pro *suspicio* Pith. *supplicio*. Id.—1 *Fabricatum esse sigillum*. Tò *sigillum* non est in Florentinis. *Elmenh.* Uncinis circumduxit Scriv. Sed melius expunctum est in Ed. Junt. post. *J. Bos.*—2 Flor. *taberna*. Elmenhorstius. Ed. Junt. post. *taberna*. Ms. Pith. *tabernacula*, ut habent Mss. bene multi et Edd. Met. lib. IX. p. 672. 'hortulanus deorsus in ipsa tabernula:' ubi cf. *J. Bos.*—3 Quia Stewech. in Ed. Bas. pr. corrupte editum viderat *exculsit*, hinc, damnans etiam *exsculpsit*, ad Arnob. p. 71. emendari voluit *exclusit*. Id.—4 Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *scirent*. Id.—5 *Quem quidem*. Flor. *quanquam abf. in eo temp.* Elmenhorstius. Ms. Pith. etiam *quanquam*. *Quem* repetitum vim habet, ut supra *quod*. Sed ejeci *quidem* cum Ed. Junt. post. quod irrepsit e proximo vs. *J. Bos.* Vet. edit. *meo*. Scribebam, *in eo*. Colvius. Mss. Flor. Pith. Fulv. Edd. Junt.

NOTÆ

[r] *Ornatissima matrona*] Capitolina. [s] *Munere suo*] Loculis ebeni

cumque materia probatum est? Tertium mendacium vestrum fuit, macilentam, vel omnino evisceratam formam diri[6] cadaveris fabricatam, prorsus horribilem et larvalem. Quod si compertum habebatis tam evidens signum[7] Magiæ, cur mihi, ut exhiberem, non denuntiastis? An ut possetis in rem absentem libere mentiri? Cujus tamen falsi facultas opportunitate quadam meæ consuetudinis vobis ademta est. Nam morem mihi habeo, quoquo[8] eam, simulacrum alicujus Dei inter libellos[9] conditum[t] gestare, eique diebus festis thure et mero, et aliquando victimis[1] supplicare. Dudum ergo cum audirem, sceletum[2] perquam impudenti mendacio dictitari, jussi curriculo iret aliquis, et ex [507] hospitio meo Mercuriolum afferret, quem mihi Saturninus iste Œæ fabricatus est.[u] Cedo tu,[3] eum vi-

cepisse, ut fabricaretur ex quavis materia? Vestrum tertium mendacium fuit, factam esse figuram terribilis cadaveris, macram, aut prorsus carne nudatam, omnino horrendam, et larvalem. Quod si sciebatis antehac illud esse manifestum indicium Magiæ, quare non significavistis mihi, ut illud proferrem huc? num ut possetis audacter mentiri de re, quæ non appareret? Cujus tamen mendacii opportunitas vobis prærepta est quadam commoditate mei moris. Soleo enim ferre imaginem alicujus Dei reconditam inter meos libros quocumque pergam: et eam colere diebus festis, thure et vino, et nonnunquam etiam hostiis. Igitur, cum audirem jam pridem illam imaginem vocitari a vobis larvam, mendacio impudentissimo; præcepi, ut aliquis celerrime iret, et afferret ex meo diversorio parvum illum Mercurium, quem iste Saturninus mihi elaboravit Œæ. Da tu: aspiciant illum, con-

post. Scriv. *in eo t.* recte. Vide supra ad p. 498. *J. Bos.*—6 Mss. Florent. Pith. *duri*. De larvali forma vide quos cito paulo infra. *Id.*—7 *Adeo evidens sign.* Omnes cod. *ante evid.* perspicue mendose pro *adeo* vel *tam*. Casanbonus. Flor. *annon cui videns s.* male. *Elmenh.* Lips. Salm. Groslot. in marg. *tam.* Ms. Pith. sane *tam*: quare id rescripsi, pro eo quod post Casaub. editum *adeo*. J. Bos.—8 Pith. *quo*. Id.—9 Al. *loculos*.—1 Ms. Pith. *victimas*. J. Bos.—2 Ita esse legendum satis superque ante probavimus. Tamen omnes Codd. et hic et tribus locis proximis *scelestus* scriptum habent: ut dubium non sit antiquum hoc esse mendum. Sed veritati, ut ille ait, nullum temporis spatium præscribere potest. *Casaub.* Gruter. *sceleton*: quemadmodum citat hunc locum Heins. ad Ovid. Ibin, vs. 146. 'Insequar et vultus ossea forma tuos:' quem ibi confer de larvali habitu, et Burman. ad Anthol. Lat. l. v. Ep. XII. vs. 13. *J. Bos.*—3 Ms. Pith. *m.* Salm. allevit

NOTÆ

t *Inter libellos conditum*] In scriniis, una cum libris. Nihil muto, quanquam Pricæus malit *inter loculos*.

u *Quem mihi Saturninus iste Œæ fabricatus est*] Locus hic ostendere videtur orationem hanc non fuisse Œæ pronuntiatam.

deant, teneant, considerent. En vobis, quem scelestus ille sceletum[4] nominabat. Auditisne reclamationem omnium, qui adsunt? auditisne mendacii vestri damnationem? Non vos tot calumniarum tandem dispudet? hiccine[5] est sceletus? hæccine est larva?[w] hoccine est, quod appellitabatis[6] dæmonium?[7] magicumne istud, an solenne et commune simulacrum est? Accipe quæso, Maxime, et contemplare: bene tam puris[8] et tam piis manibus tuis traditur res consecrata. En vide,[9] quam facies ejus decora et succi palæstrici[1][x] plena sit, quam hilaris Dei vultus, decenter utrimque lanugo malis[2] deserpat, ut in capite crispatus

trectent, contemplentur. Ecce vobis, quem nefarius ille vir vocabat larvam. Auditisne murmur omnium astantium? auditisne condemnationem vestri mendacii? annon vos pudet tandem tot falsarum accusationum? hæcne est larva? hicne est sceletus? an hoc est quod vocitabatis Dæmonium? an hæc effigies est magica, an vero solita et vulgaris? Cape, oro te, Maxime, et considera. Res sacra recte committitur tuis manibus, adeo castis et adeo religiosis. Ecce, contemplare, quam habitudo ejus corporis sit formosa, et succo athletico turgens; quam os Dei sit lætum; quomodo prima barba decore pullulet in genis ab utraque parte; quomodo crines

cedo mihi. Id.—4 Rursus Edd. ante Casaub. cum Mss. *scelestum:* ut et mox. et Gruter. *sceleton*, et statim *hoccine est sceleton.* Sed tum non tam constanter in Mss. corrupta fuisset illa vox, ut arbitror. *Id.*—5 *Hæccine.* Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *hiccine* cum Ms. Pith. qui statim rursus *hiccine.* Id.—6 Ms. Lips. qui iterum hic incipit, *appellabatis.* Id.—7 Ms. *Dæmonem.* Colvius. In eod. Cod. Lips. desunt *et commune.* J. Bos.—8 Laborantem a prava distinctione locum emendavimus. *Casaub.* Distinguebatur enim post *bene.* J. Bos.—9 Ms. *Hem vide.* Colvius. Non male. *J. Bos.*—1 *Succi plena.* Idem *succipala.* Colvius. *Succi palestrici.* Sic recte Mercerus. Florent. *succipala et vici plena sit.* Lactantius in Thebaid. Statii lib. IV. 'et Mercurius Palæstritarum numen est.' Horatius: 'decoræ More palæstræ.' Servius ad IV. Æn. *Elmenh.* In Ms. erat: *et succipala si.* Restitui, *et succidula sit.* Est ὑποκορισμὸς, 'succidus,' 'succidulus:' qua facie, 'Acidus,' 'Acidulus,' et infinita talia. *Meurs.* Pricæi notam vide. Mss. Florent. *succi pala e trici plena.* Lipsiani alia coll. *succi pala est rici.* Pith. *succi pala e rici plena:* unde manifestum, verissime emendasse Lindenbrog. in Excerptis, Mercer. ad Non. p. 131. Salmas. in marg. Gronov. Diatr. Stat. p. 150; *palæstrici*, uti editum jam ab Elm. Scriv. Flor. Antea ea vox prorsus deerat. Meursii conjecturam improbat Burm. in Add. ad Anthol. Lat. p. 699. *J. Bos.*—2 Pith. *male.* Id.—3 Ms. D'Orv. quem rursus hic incipere gaude-

NOTÆ

[w] *Hæccine est larva*] Sceletus. Petron. in Trimalcionis convivio: 'Potantibus ergo, et accuratissime nobis lautitias mirantibus, larvam argenteam attulit servus sic aptam, ut articuli ejus vertebræque locatæ in omnem partem flecterentur.'

[x] *Succi palæstrici*] Hoc est, qualem in athletis et pugilibus, qui in palæstra certant, esse oportet, ut strenue pugnent. Verti, athletici, ad rem potius quam ad verbum.

capillus sub imo pilei umbraculo appareat,[3] quam lepide[4] super tempora pares pinnulæ emineant, quam autem festive circa humeros vestis constricta sit. Hunc qui sceletum[5] audet dicere, profecto ille simulacra Deorum nulla videt, aut omnia negligit. Hunc denique qui larvam putat, ipse est larvatus.[6] At tibi, Æmiliane, pro isto mendacio duat Deus iste,[7] Superum et Inferum commeator,[y] utrorumque Deorum[z] malam gratiam,[8] semperque [508] obvias[9] species mortuorum, quicquid Umbrarum est usquam, quicquid Lemurum, quicquid Manium, quicquid Larvarum, oculis tuis oggerat;[1] omnia noctium occursacula,[a] omnia bustorum formidamina, omnia sepulcrorum terriculamenta: a quibus tamen ævo et merito[2 b] haud longe abes.

videantur cincinnati in capite sub infimo tegmine pilei; quam festive duæ alæ consimiles exsurgant supra tempora; quam lepide vero chlamys sit substricta circum humeros. Qui audet vocare hunc Deum Larvam, certe ille vel nullas aspicit effigies Deorum, vel contemnit universas. Uno verbo, qui credit hunc esse sceletum, ipse furit. Hic autem Deus, visitator cœlestium et inferorum, conciliet tibi, o Æmiliane, pro isto mendacio inimicitiam utrorumque illorum Deorum, et vultus mortuorum semper occurrentes, obtrudat tuis oculis omnes Umbras, quotquot sunt usquam, omnes Lemures, omnes Manes, et omnes Larvas: universa, quæ occurrunt noctibus: cuncta quæ terrent in bustis, omnes terrores tumulorum: a quibus nihilominus non

mus, *appareant.* Id.—4 Alii *quam placide.* Elmenhorstius. Nescio, qui. Sed Bas. pr. *lapide.* J. Bos.—5 Etiam D'Orv. *scelestum.* Id.—6 D'Orv. *hinc,* et cum Pith. *larvans.* Post hoc verbum in D'Orv. rursus desunt seqq. usque ad *Ceterum Platonica familia.* Id.—7 Quid sunt meriti qui hanc γραφὴν Romanæ edit. mutarunt? nam in aliis omnibus libris legas *aut Deus iste,* sententia nulla. *Duat* pro *duit,* nisi ita scribendum potius. Vel est, ut *fuat.* Casaubonus. *Ut Deus iste,* lego. *Brant.* Recte *duat* ex Edd. Rom. Vic. edidere Casaub. Gent. cum seqq. et Mss. Florent. In Pith. cum reliquis *aut D. iste.* J. Bos.—8 Flor. *magnam grat.* Elmenh. Ex Lindenbrogii Collat. *mala.* J. Bos.—9 Memb. Flor. *obias:* ut et in lib. de Mundo. *Elmenh.* Locus est p. 367. huj. Ed. sed vide ibi. Passim eam vocem sic scribi in Mss. monuit Oudend. ad Met. l. XI. p. 771. a. *J. Bos.*—1 Alii *obingerat.* Elmenhorstius. Ms. Fulv. nempe. *J. Bos.*—2 Al. *ævo emerito.*—3 Non est in

NOTÆ

[y] *Superum et Inferum commeator*] Sic Metamorphos. II. 'Ille Superum commeator et Inferum, læva caduceum gerens;' ad quem locum vide quæ diximus.

[z] *Utrorumque Deorum*] Superorum nempe et inferorum, ad quos commeat ultro citroque Mercurius.

[a] *Omnia noctium occursacula*] Spectra, quæ noctu occurrunt. Horat. 'Nocturnus occurram furor.' Et Juvenal. Sat. V. 'Et cui per mediam nolis occurrere noctem.' Ea sunt, quæ Lucretius minime superstitiosus philosophus canit, 'nihilo metuenda magis, quam Quæ pueri in tenebris metuunt, finguntque futura.'

[b] *Ævo et merito*] Huic lectioni si

Ceterum Platonica familia nihil novimus nisi festum et lætum, et solenne, et superum, et cœleste. Quin altitudinis studio secta ista etiam cœlo [3] ipso sublimiora quæpiam vestigavit,[4] et in extimo mundi tergo [c] degit.[5] Scit, me vera dicere, Maximus, qui τὸν ὑπερουράνιον τόπον ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ νώτῳ [6] legit in Phædro diligenter. Idem Maximus optime intelligit, ut de nomine etiam vobis respondeam, quisnam sit ille, non a me primo, sed a Platone nuncupatus βασιλεὺς,[7] [d] totius rerum naturæ causa, et ratio, et origo initialis, summus animi genitor, æternus animantium [8] sospitator, as-

multum distas ætate et merito. Porro nos, discipuli Platonis, nihil cognoscimus nisi festivum, et hilare, et celebre, et divinum, et cæleste. Quin et hæc nostra secta inquisivit etiam quasdam res altiores ipso cælo ex desiderio celsitudinis, et versatur in extrema convexitate mundi. Maximus novit me loqui vera, qui studiose legit in Phædro: locum supercœlestem, supra convexum cœlorum. *Idem Maximus (ut etiam vobis respondeam de vocabulo) apprime scit, quis sit ille vocatus Rex non primum a me, sed a Platone, qui est causa omnium rerum naturalium, et earum ratio, et fons primordialis, supremus pater mentis, æternus conservator animalium,*

D'Orv. *Id.*—4 Flor. *vestivit.* Elmenhorstius. Mss. D'Orv. *quæp. nescivit.* Pith. *quempiam vestium.* J. Bos.—5 Flor. *retit:* male. *Elmenh.* Addicit Pith. In D'Orv. *re͠ e.* J. Bos.—6 *Qui* τὸν ... νώτῳ. Desunt Mss. D'Orv. Pith. Male Ed. Colv. τὸ ὑπὲρ οὐρ. Pro *Phædro* D'Orv. *fedio:* id. mox *intellegit.* Id.—7 Florent. auget: *N. B.* ΠεΡΙτωΝ ΠαΝτον ΒΑcΙλεy ΠαΝτεστι κωκεικο *seneka* πακτα, *quisnam sit ille Basileus.* Lege: περὶ τῶν πάντων βασιλέα, πάντ' ἐστὶ καὶ ἐκεῖνος ἕνεκα πάντων. *Elmenh.* Edd. Vic. Junt. pr. Ald. *respondeam quisn. sit ille non a me pr. sed a Plat. nunc.* βασιλεὺς (in Vic. et Junt. pr. hic et mox desideratur vox Græca) *Quisnam sit ille* βασιλεὺς *totius, &c.* Ms. D'Orv. *resp. q. s. i. non a me pr. nuncupatus, sed a Plat. quisnam sit ille totius, &c.* Contra Pith. simpliciter *respondeam, quisnam sit aliseus, totius, &c.* Quæ in Florent. membranis leguntur, suspicor esse vestigia loci cujusdam Platonici, qui interpretamenti causa ascriptus fuerit: nisi ipse Auctor locum e Platone adhibuisse, et inde additamentum illud in Edd. Vic. Junt. pr. Ald. et Ms. D'Orv. fluxisse videatur. Sed prius verius videtur: ad sententiam certe nihil desideratur. *J. Bos.*—8 Vulg. *animantum.*—9 Quidam *opere.* Colvius.—1

NOTÆ

inhæreas, sic intellige: Ætate, quæ jam valde provecta est, et propinqua morti: et tale est meritum tuum, ut post mortem, si digna vitæ præmia reddantur, tibi in larvam proculdubio et nocturnum terriculamentum sit migrandum. Ita enim Platonici cum scelestis agi putabant. At melius forte legas: *ævo emerito*, ut sensus sit: Æmilianum sepulcris et bustis esse proximum, quippe cujus ætas jam peracta sit.

[c] *In extimo mundi tergo*] In convexa parte cœli, quam Græci etiam appellant τὰ τῶν οὐρανῶν νῶτα, cœlorum terga, seu dorsa.

[d] *Sed a Platone nuncupatus βασιλεὺς*] Pricæus Græca hic verba ex Ms. cod. habet, sed corruptissima: ΠεΡΙ τωΝ ΠαΝτον ΒΑcΙλεy ΠαΝτεs τωκεικο SeneKa πακτα.

siduus mundi sui opifex.[e] Sed enim sine opera[9] opifex,[f] sine cura sospitator, sine propagatione [509] genitor, neque loco, neque tempore,[1] nec vice ulla comprehensus, eoque paucis cogitabilis,[g] nemini effabilis.[h] En, ultro augeo Magiæ suspicionem.[2] Non respondeo tibi, Æmiliane, quem colam βασιλέα. Quin si ipse proconsul interroget, quid sit Deus meus, tacebo.[3][i] De nomine, ut impræsentiarum, satis dixi.[4] Quod superest, nec ipse sum nescius, quosdam circumstantium cupere audire, cur non argento vel auro, sed potissimum ex ligno, simulacrum fieri voluerim; idque eos arbitror, non tam ignoscendi,[5] quam cognoscendi causa,[k] desiderare: ut

perpetuus fabricator sui mundi. Qui tamen est fabricator sine labore, conservator sine cura, pater sine generatione: non conclusus loco, neque tempore, neque ulla appellatione, quique ideo cognosci potest a paucis, enuntiari a nullo. Ecce augeo sponte suspicionem Magiæ. Non aperio tibi, Æmiliane, quem Regem venerer. Quin etiam, si ipse Proconsul quærat a me, quid sit meus Deus, silebo. Satis locutus sum de ejus nomine quantum ad præsens. Quod restat, non ignoro aliquos astantium velle scire, quare voluerim ut hæc imago mihi fabricaretur maxime ex ligno, non autem ex argento, aut auro: et credo illos hoc cupere non tam ad parcendum,

Ms. D'Orv. *nec temp.* cf. ad Met. l. iv. p. 258. b. Id. Ms. *sospicator*. J. Bos. —2 Pith. *suspicationem*. Græca vox, statim, ut solet, abest Mss. D'Orv. Pith. et Edd. vett. præter Junt. post. Ald. *Id.*—3 *Quin si . . . tacebo*. *Si* non est in D'Orv. qui cum Ed. Junt. post. *taceo*. Id.—4 Ita hæc legenda et distinguenda. *Ut inpræsentiarum*, i. e. prout præsens tempus poscebat. Cic. Brut. 7. 'Clisthenem multum, ut temporibus illis, valuisse dicendo,' i. e. prout tempora tunc erant. Quare *ut* non mutandum in *at* cum Groslot. in marg. Edd. vett. pleræque cum Colv. Vulc. Wow. Elm. Scriv. distinguunt *meus; tacebo de nomine, ut inpræsentiarum satis dixi*. Id.—5 *Arbitror tam ignosc.*

NOTÆ

[e] *Assiduus mundi sui opifex*] Quem assidua veluti creatione conservat. Adverte, quam apposite de Deo loquatur Divini Platonis sectator.

[f] *Sed enim sine opera opifex, &c.*] In libro de Mundo: 'Sospitator quidem ille et genitor est omnium, qui ad complendum mundum nati factique sunt: non tamen ut corporei laboris officio orbem istum manibus suis instruxerit, sed qui quadam infatigabili providentia et procul posita cuncta contingat, et maximis intervallis disjuncta complectatur.'

[g] *Paucis cogitabilis*] Immo omnes Dei ideam habent animo infixam, sed hoc vult Platonicus noster, paucos de Deo cogitare, ut ejus infinita potentia et majestate dignum esset.

[h] *Nemini effabilis*] Non quod ejus nomen pronuntiari non possit, sed quoniam omnia ejus attributa condigne verbis exprimere nemo potest.

[i] *Tacebo*] Non ex contumacia, aut contemtu Proconsulis, sed quia ex doctrina Platonis quid sit Deus apte dici non potest.

[k] *Non tam ignoscendi, quam cognoscendi causa*] Non tam quia credant hoc

hoc etiam scrupulo liberentur, cum viderint omnem suspicionem criminis abunde confutatam.[6] Audi igitur, cui cura cognoscere est: sed animo, quantum potes, erecto et attento, quasi verba ipsa Platonis jam senis de novissimo Legum libro auditurus: *θεοῖσι δὲ ἀναθήματα χρεὼν ἔμμετρα τὸν μέτριον ἄνδρα ἀνατιθέντα δωρεῖσθαι. γῆ μὲν οὖν ἑστία τε οἰκήσεως,*[l] *ἱερὰ πᾶσι πάντων θεῶν. μηδεὶς οὖν* [510] *δευτέρως ἱερὰ καθιερούτω θεοῖς.* Hoc eo[7] prohibet, ut delubra nemo audeat privatim constituere.[m] Censet etenim,[8] satis esse civibus ad immolandas victimas templa publica. Deinde subnectit: *χρυσὸς δὲ καὶ ἄργυρος ἐν ἄλλαις πόλεσιν*[9] *ἰδίᾳ τε καὶ ἐν ἱεροῖς ἐστιν ἐπίφθονον κτῆμα. ἐλέφας δὲ ἀπολελοιπότος ψυχὴν σώματος*[n] *οὐκ εὐχερὲς ἀνά-*

quam ad sciendum: ut exsolvantur etiam hac religione, quando adverterint omnem suspicionem malefacti fuse esse refutatam. Ausculta ergo, quicunque cupis scire, sed ausculta mente, quantum potes, elata et attenta, siquidem auditurus es ipsa verba Platonis jam grandævi, ex ultimo libro Legum: Donaria Diis moderata a moderato homine offerantur. Terra igitur, ut focus domiciliorum, sacra Deorum omnium est: quocirca nequis iterum idem consecret. *Hoc idcirco vetat, ut nullus audeat privatim ædificare templa. Nam arbitratur publica delubra sufficere civibus ad sacrificandas hostias. Postea subjungit:* Aurum autem et argentum in aliis urbibus, et in propria, et in templis invidiosa res est: tum ebur, ex inanimi corpore extractum, non satis aptum donum Deo est: jam

Lege cum Florent. *arb. non tam ign.* Elmenhorstius. Recte Florent. Cod. *non tam ign.* Pricæus. Bene *non* aderat in Edd. vett. ejectum a Colv. Cas. Gent. Wow. uti nec compareret in Ms. Pith. Eadem autem *παρονομασία* apud Terent. Heaut. II. 1. 'Et cognoscendi et ignoscendi peccati dabitur locus:' et Auson. Lud. VII. Sapient. 'ignoscenda isthæc an cognoscenda rearis, Attento, Drepani, perlege judicio:' et apud Nostrum Flor. N. 23. 'repentina autem noscitis simul et ignoscitis.' *J. Bos.*—6 Pith. *confinidam.* Græca infra desunt rursus Mss. et Edd. iisdem. *Idem.*—7 Ed. Ald. *in quo.* Id.—8 Ed. Junt. post. *enim: τὸ esse* delent Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *Id.*—9 Cicero *in urbibus. ἐν ταῖς πόλεσι. Casaub. πρὸς τὰ κοινὰ* non inveniuntur in Ed. Junt. post.

NOTÆ

ad meam defensionem necessarium esse, et ad hoc ut me crimine vacuum credant, quam quod ipsi id scire atque cognoscere cupiant, ne ullus omnino sibi supersit scrupulus.

[l] *Γῆ μὲν οὖν ἑστία τε οἰκήσεως, &c.*] Hæc posteriora verba interpretatur Cicero, lib. II. de Legibus: cujus interpretationem ad verbum expressi. 'Agri autem ne consecrentur,' inquit, 'Platoni prorsus assentior, qui, si modo interpretari potuero, his verbis utitur: Terra igitur,' &c.

[m] *Ut delubra nemo audeat privatim constituere*] Contra hanc tamen Platonis prohibitionem objiciebat Æmiliano paulo supra, quod nullum in villa ejus delubrum situm esset, nullus locus aut lucus consecratus.

[n] *'Απολελοιπότος ψυχὴν σώματος*] E-

θημα. σίδηρος δὲ καὶ χαλκὸς, πολέμων ὄργανα. ξύλου δὲ μονόξυλον ὅ, τι ἂν ἐθέλῃ τις ἀνατιθέτω, καὶ λίθου ὡσαύτως, πρὸς τὰ κοινὰ ἱερά. Ut omnium assensus declaravit, Maxime, quique in consilio estis,[1] competentissime videor usus Platone, ut vitæ magistro, ita causæ patrono, cujus legibus obedientem me videtis.

Nunc tempus est[2] [o] ad epistolas Pudentillæ præverti, vel adeo totius rei ordinem[3] paulo altius petere; ut omnibus manifestissime pateat, me, quem lucri cupiditate invasisse Pudentillæ domum dictitant, si ullum lucrum cogitarem, fugere semper a domo ista debuisse: quin et in ceteris causis[4] minime prosperum matrimonium; et, nisi[5] ipsa

æs et ferrum belli instrumenta sunt. Ligneum antem quodcumque voluerit quis, uno e ligno dedicet, itemque lapidem in delubris communibus. *Ut applausus omnium, et præsertim vestrum, qui sedetis in consilio, ostendit, videor appositissime usus Platone, quemadmodum magistro vivendi, sic et advocato meæ causæ, cujus placitis videtis me obtemperantem. Jam tempus est pergere ad literas Pudentillæ, aut sane resumere paulo superius seriem totius negotii; ut cuncti apertissime videant me, quem vulgo dicunt irrepsisse in domum Pudentillæ cupidine quæstus, si haberem ullum quæstum in animo, debuisse semper vitare illam domum, atque etiam connubium neutiquam faustum in reliquis causis, et odiosum, nisi uxor*

J. *Bos.*—1 *Maximeque qui in consilio estis.* Num igitur ipsi judices, et vel *maxime* hi, dignitatis suæ obliti, plausu vel clamore assensum dedisse censendi sunt? non puto. Veram lectionem restitui e Ms. D'Orv. *Maxime, quique in consilio estis.* Sic init. Apol. ' Maxime Claudi, quique in consilio estis:' ubi vide. Infra p. 513. ' Maxime, quique in consilio estis.' *Id.*—2 Hic perperam Edd. exoletæ, et libri plerique scripti, Apologiæ librum secundum auspicantur; cum una oratio sit, minime in partes duas secanda. *Scriver.* Mss. Pith. et D'Orv. *Ego* (Pith. addit *c.*) *Crispus Salustius emendavi rome felix Apuleii Platonici Madaute set* (Pith. *Madaurensis*) *pro se apud Claudium Maxim proconsulem de Magia liber primus explicit.* Pith. addit *incipit Liber secundus.* In D'Orv. alia aderant, sed deleta. Florent. *Incipit Liber secundus Magiæ:* sed v. Casaub. init. huj. Apol. et Scip. Gent. Argument. Apol. in Append. *J. Bos.* —3 Al. *ordine.*—4 Forte potius legendum fuerit *in ceteris casibus.* Colvius. Cave assentiaris illi emendationi, *in ceteris casibus.* Recta enim est vulgata omnium librorum lectio *causis.* Et ita in libris Jurisconsultorum accipi vocem *causa* alibi monebamus. Sic αἰτία in illo Matthæi, εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικός. Plane respondet Hebræorum אורות. *Casaub.* Cf. Brisson. de V. S. in v. *causa* n. 12. τῷ *in* caret Ed. Junt. post. *J. Bos.*— 5 Carent copula Mss. Florent. D'Orv. *Id.*—6 Florent. *in unicum,* deleta par-

NOTÆ

lephanti nempe, cujus ebur dens est.

[o] *Nunc tempus est*] Secundam Apologiam ab his verbis editiones permultæ incipiunt, sed perperam. Una enim eademque est, et uno tenore legenda Apuleii Apologia, ut jam probavimus.

mulier tot incommoda virtutibus suis repensaret, inimicum.[6] Neque enim ulla alia causa, præter cassam[7] invidiam, reperiri potest, quæ judicium istud mihi et multa antea pericula vitæ conflaverit. Ceterum, cur Æmilianus commoveretur, etsi vere me Magum comperisset,[8] qui non modo ullo facto, sed ne tantulo quidem dicto meo læsus est, [511] ut videretur se merito ultum ire? Neque autem gloriæ causa me accusat, ut M. Antonius Cn.[9] Carbonem,[p] C. Mutius A. Albutium,[q] P. Sulpitius Cn. Norbanum,[r] C. Furius M. Aquilium,[s] C. Curio Q. Metellum. Quippe hi omnes eruditissimi juvenes[1] laudis gratia primum hoc rudimentum forensis operæ subibant, ut aliquo insigni

ipsa compensaret suis virtutibus tot molestias: nam non potest inveniri ulla alia causa, quæ mihi confecerit hanc litem et antehac plurima vitæ discrimina, nisi invidia inanis. Porro, quare Æmilianus concitaretur, quamvis revera cognovisset me esse magum, siquidem non solum non læsus est ullo meo facto, sed ne vel minimo quidem meo dicto, ad hoc ut appareret jure illud vindicaturus? Nec vero accusat me honoris gratia, quemadmodum M. Antonius accusavit Cneium Carbonem, Caius Mutius Aulum Albutium, Publius Sulpicius Cneium Norbanum, Caius Furius Manium Aquilium, Caius Curio Quintum Metellum. Nempe illi homines, doctissimi ac juvenes, faciebant hoc primum periculum sui laboris forensis, gloriæ causa, ut

ticula *et*. Elmenhorstius. D'Orv. etiam *in unicum*: sed in Mss. *inimicum* et *in unicum* discerni vix possunt. V. D. in marg. Ed. Junt. post. malebat *iniquum*, ut passim, 'iniqua conditio' et sim. *J. Bosscha*.—7 D'Orv. *tamen*. Id. —8 Ms. Pith. Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *conspexisset*: in Pith. *quı̃* pro *qui*. Id.—9 *Ut* exulat Ms. D'Orv. Pro *Cn*. Pith. et Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *cum*. Id.—1 *Homines eruditissimi juvenes*. Ms. Pith. *oẽs er. i.* Ed. Junt. post. *omnes er. i.* Lego: *hi omnes erud. i.* cum Abramio ad Cic. pro Cœ-

NOTÆ

[p] *Ut M. Antonius Cn. Carbonem*] Fortasse hujus accusationis meminit M. Tullius Epist. ad Pætum: ubi de Cn. Carbone loquens, 'Jam pater ejus,' inquit, 'accusatus a M. Antonio, sutorio atramento absolutus putatur.'

[q] *C. Mutius, A. Albutium*] Cicero eum Titum vocat, in Bruto: 'Mutius augur,' inquit, 'quod opus erat, per se ipse dicebat: ut de pecuniis repetundis contra T. Albutium.'

[r] *P. Sulpitius Cn. Norbanum*] Cicero, lib. II. de Officiis, habet C. Norbanum, non Cn. 'Etiam,' inquit, 'P. Sulpicii eloquentiam accusatio illustravit, cum seditiosum et inutilem civem, C. Norbanum, in judicium vocavit.'

[s] *C. Furius M. Aquilium*] Reposuit Casaub. *M'*, ut legatur *Manium Aquilium*, quem ait gravissimorum criminum fuisse postulatum, et M. Antonii patrocinio servatum. At Cicero, lib. II. de Officiis supra laudato, pro M. Furio, habet L. Fusium: et pro Marco aut Manio Aquilio Manlium Aquilium. 'In accusando etiam Manlio Aquilio,' inquit, 'L. Fusii cognita industria est.'

judicio[2] civibus suis noscerentur. Qui mos incipientibus adolescentulis ad illustrandum ingenii florem apud antiquos[t] concessus, diu exolevit:[u] quod si nunc quoque frequens esset, tamen ab hoc procul abfuisset.[3] Nam neque facundiæ ostentatio rudi et indocto, neque gloriæ cupido rustico et barbaro, neque inceptio patrociniorum capulari[4] seni congruisset: nisi forte Æmilianus, pro sua severitate,[5] exemplum dedit, et ipsis maleficiis infensus accusationem istam, pro morum integritate,[w] suscepit. At hoc[6] ego Æmiliano, non huic [512] Afro,[7] sed illi Africano et Numantino,[x] et præterea Censorio vix credidissem, ne huic frutici[y] credam non modo odium peccatorum, sed saltem intellectum inesse. Quid igitur est? Cuivis clare dilucet,[8]

innotescerent suis civibus aliqua celebri causa. Quæ consuetudo, apud priscos permissa juvenibus incipientibus, ad commendandum vigorem sui ingenii, jamdudum desiit. Quod si nunc etiam in usu esset, esset tamen longe remotus ab hoc homine; etenim neque jactatio eloquentiæ convenisset imperito et ignaro, neque cupiditas laudis agresti et barbaro, neque tirocinium orandarum causarum seni decrepito: nisi forsan Æmilianus præbuit exemplum, ut postulat ejus severitas, et, accensus odio adversus ipsa crimina, aggressus est hanc accusationem propter probitatem vitæ suæ. Verum ægre habuissem fidem de hac re Æmiliano, non huic Afro, sed illi Africano, et Numantino, et insuper Censorio, nedum credam reperiri in illo stupido, non solum odium malefactorum, sed vel eorum cognitionem. Quid est ergo? Evidenter patet omnibus, nihil aliud esse nisi invi-

lio, 15. *Idem.*—2 Al. *indicio.*—3 Edd. Vic. Junt. pr. Bas. pr. *ab hæc.* Ms. D'Orv. *abfuisse*, in quo mox, *rudis.* J. Bos.—4 Ms. D'Orv. *copulari.*—5 D'Orv. *sevate.* Id.—6 *Ad hoc.* Leg. *At h.* Patet ex antecedentibus, quæ lege. *Acidal.* Male Edd. Vulc. et Mss. *ad hoc.* J. Bosscha.—7 Pith. *Africo.* D'Orv. *Asio:* id. mox *odio* et *quod igitur.* Id.—8 Edd. Vic. Junt. post. *cujus.* Ms. Pith. *dat,*

NOTÆ

[t] *Apud antiquos*] Vigente Republica, dum æqua omnibus libertas esset.

[u] *Diu exolevit*] Ex quo summa rerum penes Imperatores fuit, jacuitque oppressa libertas.

[w] *Pro morum integritate*] Tantum, et absque ulla gloriæ aut lucri spe.

[x] *Æmiliano, non huic Afro, sed illi Africano et Numantino, &c.*] Æmilianus ille Pauli Æmilii filius fuit, ac deinde, ex Æmilia gente in Scipionum familiam adoptatus, appellatus fuit P. Corn. Scipio Africanus Æmilianus: tertioque bello Punico finem, capta deletaque Carthagine, imposuit. Observa discrimen inter Afrum et Africanum; quod Afer in Africa natum significet: Africanus vero nomen sit a rebus in Africa prospere gestis inditum.

[y] *Huic frutici*] Rustico et rationis experti. Frutex hic per contumeliam dicitur. Similiter Plaut. in Mostellaria: 'Nec verisimile loquere, nec verum, frutex.' Talia sunt, quæ Terentius in Heautontimorumeno ait in

aliam rem invidia[8] nullam esse, quae hunc, et Herennium[9] Rufinum impulsorem hujus, de quo mox dicam, ceterosque inimicos meos, ad nectendas Magiae calumnias provocarit. Quinque igitur res sunt, quas me oportet disputare. Nam si probe memini,[1] quod ad Pudentillam attinet, haec objecere. Una res est, quod nunquam eam voluisse nubere post priorem maritum, sed meis carminibus coactam dixere: altera res est[2] de epistolis ejus, quam confessionem Magiae putant: deinde sexagesimo[3] anno aetatis ad libidinem nupsisse, et quod[4] in villa, ac non in oppido, tabulae nuptiales sint consignatae, tertio et quarto loco objecere. Novissima, et eadem invidiosissima criminatio, de dote fuit. Ibi omne virus totis viribus adnixi effudere:[5] ibi maxime angebantur. Atque ita dixere; me grandem dotem mox

diam, quae incitaverit istum Herennium Rufinum, suasorem hujus, de quo modo loquar, et reliquos meos adversarios, ad texendas falsas accusationes Magiae. Ergo quinque sunt, de quibus mihi disserendum est. Si enim bene recordor, objectaverunt mihi haec, quantum spectat ad Pudentillam. Primum est quod dixerunt eam nunquam voluisse nubere post primum suum conjugem: sed ad id fuisse adactam meis incantamentis. Secundum est de literis ejus, quas existimant esse confessionem Magiae. Postea objectarunt tertio et quarto loco, quod illa nupserit libidinis causa anno sexagesimo suae aetatis, et quod instrumentum conjugale fuerit subsignatum in villa, et non in urbe. Ultima et odiosissima accusatio fuit de dote. In ea evomuerunt totum suum venenum, contendentes cunctis viribus: in ea erant maxime soliciti. Et sic dixerunt: me statim ab initio nostri conjugii expressisse

loco τοῦ *clare*. D'Orv. *claret et lucet:* docte. *Id.*—9 Pith. sine aspiratione. D'Orv. *Herimum.* Iidem Mss. *quin* pro *quinque*. Id.—1 Sic vulgo editum; D'Orvilliani Cod. scriptura fortasse verior, qui expungit *nam*, ut tunc distinctio plena post *memini* ponatur. Ex quinque rebus quas disputare oportebat Apuleium, quatuor ad Pudentillam pertinebant, 'Novissima criminatio de dote fuit.' *Id.*—2 *Quod nunquam... altera res est.* Non comparent in Ms. D'Orv. In Pith. deest *coactam*. Id.—3 *Denique sexagesimo.* Ita V. C. Mox Fulv. *ubi omne virus.* Et proxime: *ne submissum et subornatum.* Sciopp. in Symb. Recte reliqui libri: *deinde sexag.* J. Bos.—4 Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. non habent *et*. Statim *ac* ejecit Floridus, sed revocatum est in Ed. Bip. Pro eo in Ms. Pith. est *at:* non male: in D'Orv. *ut*. Post *objecere* D'Orv. addit *ait*. Id.—5 Ms. D'Orv. *advexi*, deletis *totis viribus*, Ms. Pith. *adnexi*. id. Cod. *effundere*, quomodo extat in Ed. Junt. post. quod non displicet, si pro sequente *ibi* cum Jungermanno legas *ubi* (quod voluit fortasse etiam Fulv. v. Sciopp. supra), ut sit infinitivus per indignationem. Quia tamen sic minus apte sequitur, 'Atque ita dixere,' nil muto. Pro *angebantur*

NOTAE

stultum dici posse: 'Caudex, stipes, asinus, plumbeus.'

[8] *Aliam rem invidia*] Aliam ab invidia, praeter invidiam, qua nempe apud Aemilianum flagrabat, ob nuptias Pudentillae.

in principio[6] conjunctionis nostræ mulieri amanti,[7] remotis arbitris, in villa extorsisse. Quæ [513] omnia tam falsa, tam nihili, tam inania ostendam, adeoque facile et sine ulla controversia refutabo, ut medius fidius verear, Maxime, quique in consilio estis, ne demissum[a] et subornatum[8] a me accusatorem putetis, ut invidiam meam[9] reperta occasione palam restinguerem.[1] Mihi credite,[2] quod reapse intelligetur, oppido quam mihi laborandum est, ne tam frivolam accusationem me potius callide excogitasse, quam illos stulte suscepisse, existimetis. Nunc dum ordinem rei breviter persequor, et efficio, ut ipse Æmilianus recognoscat,[3] falso se ad invidiam meam inductum,[b] et longe a vero aberrasse necesse habeat confiteri; quæso, uti adhuc fecistis,[4] vel si quo magis etiam potestis, ipsum fontem et fundamentum judicii hujusce[5] diligentissime cognoscatis. Æ-

ab illa fœmina, quæ me deperibat, magnam dotem in villa semotis testibus. Quæ omnia demonstrabo esse adeo falsa, adeo frivola, adeo vana, et refellam tam facile, et absque ulla dubitatione: ut certe metuam ne tu, Maxime, et vos, qui adestis huic causæ, credatis allegatum esse a me, et clam submissum delatorem, ut hac opportunitate inventa publice extinguerem odium, quo flagro. Credite mihi, id quod cognoscetur revera, maxime danda est mihi opera, ne putetis me potius commentum fuisse astute criminationem tam futilem, quam eos illam aggressos esse stolide. Nunc, dum paucis resumo seriem rei, et facio ut Æmilianus ipse agnoscat, se opinione falsa impulsum fuisse ad invidendum mihi, atque ut cogatur fateri se procul deviasse a veritate; oro vos, ut studiosissime audiatis originem ipsam et fundamentum hujus mendacii, quemadmodum fecistis hactenus, aut studiosius etiam, si potestis aliqua

D'Orv. *agebatur*. Id.—6 Forte rectius *exin princ.* Colvius. Pro *conjunctionis nostræ* Ms. D'Orv. *convictionis me*. J. Bos.—7 Non male D'Orv. addit *scilicet*, quam vocem sæpe interserit Noster, sed aut corruperunt aut omiserunt librarii. v. Ind. Not. *Id.*—8 Vid. Not. Var.—9 Lego *mei:* certo et perpetuo Græcismo Apuleiano. *Pric.*—1 Ms. D'Orv. *restring.* solita aberratione. cf. ad Met. lib. II. p. 115. b. *J. Bosscha.*—2 *Mihi credite.* Non leguntur hæc in Ms. D'Orv. Salmas. suspicabatur legendum *mihi certe:* ut tum seq. *mihi* παρέλκῃ. Efficacius mihi videtur vulgatum sequi. Pro *reapse intelligetur* D'Orv. *rease intelligātur;* dein idem Ms. *extimetis:* et in seqq. *officio* pro *eff.* Id.—3 Ms. D'Orv. et Ed. Junt. post. *recognita:* quasi fuerit *recognito:* v. supra ad pag. 461. hic tamen male. Dein id. Ms. *inductam et lege vero.* Id.—4 Al. *feceritis.*—5 *Fundam. mendacii hujus.* Bas. 2. ad marg. *judicii.* Colvius. Flor. *judicii hujus:* male. Phædrus fab. 49. 'Si mendacium subtiliter limasset a

NOTÆ

[a] *Demissum* [*Emissum*] Submissum. Hinc 'emissarius.'

[b] *Falso se ad invidiam meam inductum*] Dum me credit grandi dote a Pudentilla emtum maritum.

milia Pudentilla,[6] quæ nunc mihi uxor est, ex quodam Sicinio Amico,[c] quicum antea nupta fuerat, Pontianum et Pudentem filios genuit: eosque pupillos relictos in potestate paterni avi[7][d] (nam superstite patre Amicus decesserat) per annos ferme quatuordecim memorabili pietate sedulo aluit. Non tamen libenter in ipso ætatis suæ flore tam diu vidua: sed puerorum avus invitam eam[8] conciliare studebat alteri filio suo[e] Sicinio Claro; [514] eoque ceteros procos absterrebat: et præterea minabatur, si extrario nupsisset, nihil se filiis ejus ex paternis eorum bonis[f] testamento relicturum. Quam conditionem cum obstinate propositam videret mulier sapiens et egregie pia; ne quid filiis suis eo nomine incommodaret, facit quidem tabulas

ratione. Æmilia Pudentilla, quæ nunc est mea conjux, peperit liberos, Pontianum et Pudentem, ex quodam Sicinio Amico, cui nupserat antea: et diligenter educavit per quatuordecim circiter annos commendabili affectu eos relictos pupillos sub potestate avi paterni eorum; Amicus enim obierat patre vivo relicto. Non tamen sponte remansit tamdiu vidua in ipso vigore sui ævi: sed avus puerorum cupiebat eam renitentem despondere secundo suo filio, Sicinio Claro: ac propterea removebat reliquos amantes, et insuper minabatur se nihil relicturum suo testamento ejus liberis ex bonis patris illorum, si nupsisset extraneo. Quod matrimonium cum fœmina prudens, et inprimis liberorum amans, cerneret sibi pertinaciter oblatum; ne afferret aliquod incommodum suis liberis ea de causa, facit quidem instrumentum matrimo-

radicibus.' *Elmenh. Mendacii* suspectum etiam fuit Grutero Suspic. Ined. XXIII. 2. rescribenti *invidiæ*. Membranarum Florent. scriptura, quam firmat Ms. D'Orv. et præbet jam Ed. Junt. post. mihi præ vulgata placet. *J. Bos.* —6 Ms. D'Orv. *Prud.* et mox *Succinio*. Pro *quodam* Ed. Junt. post. *quondam*. Id.—7 Hunc verborum ordinem dedi e Junt. post. et Ms. D'Orv. in quo tamen non extat *relictos*. Al. *pup. in pot. av. pat. rel.* al. *pup. in pot. av. rel. pat.* Id.—8 Ms. D'Orv. *invita eam consil. st. ceterum f. s. Siccin.* Id.—9 Bas.

NOTÆ

[c] *Sicinio Amico*] Amicus hic nomen est proprium, media correpta pronuntiandum, ut apud Virgilium: l. v. Æneid. 'Qui se Bebricia veniens Amici de gente ferebat.'

[d] *Relictos in potestate paterni avi*] Ut jure et legibus tenebatur. Vide Instit. Justin. lib. I. Tit. 9. de Patria Potestate.

[e] *Invitam eam conciliare studebat alteri filio suo, &c.*] Ergo licitæ erant illis temporibus nuptiæ, apud Afros saltem, si quis fratris viduam, et quidem extantibus liberis, duceret. Non extantibus, apud Hebræos non solum licitum erat, sed etiam imperatum. Certe, apud Athenienses et Ægyptios, fratri licuit sororem uxorem ducere, ut observat Gothofredus ad legem 8. ff. de Ritu Nuptiarum.

[f] *Ex paternis eorum bonis*] Quæ in ejusdem avi, dum viveret, potestate erant.

nuptiales, cum quo jubebatur,[9] cum Sicinio Claro:[1 g] verum enimvero vanis frustrationibus[2] nuptias eludit, eo ad,[h] dum puerorum avus fato concessit,[3] relictis filiis ejus hæredibus: ita ut Pontianus, qui major natu erat, fratri suo tutor esset. Eo scrupulo[4] liberata cum a principibus viris in matrimonium peteretur, decrevit, sibi diutius in viduitate non permanendum: quippe ut solitudinis tædium perpeti posset; tamen ægritudinem[5] corporis ferre non poterat. Mulier sancte pudica,[6] tot annis viduitatis sine culpa, sine fabula,[i] assuetudine conjugis torpens,[7 k] et diutino situ vis-

nii cum illo, cum quo cogebatur facere, nempe cum Sicinio Claro: sed tamen frustratur connubium inanibus elusionibus, donec avus puerorum mortem obiit, relinquens filios suos hæredes: sic ut Pontianus, qui erat grandior ætate, esset tutor sui fratris. Soluta ab illa solicitudine, cum posceretur ad conjugium a viris primariis, statuit non manere diutius vidua: quamvis enim posset tolerare fastidium viduitatis, non poterat tamen tolerare morbum corporis. Castissima fœmina, quæ permanserat per tot annos viduitatis, sine crimine, ac rumore sinistro, languens ex desuetudine viri, et læsa longo torpore intestinorum, labefactatis interioribus parti-

1. Ven. *cum quo videbatur*. Colvius. Editionibus Bas. pr. et sec. astipulatur Ms. D'Orv. *videbatur*, i. e. placebat. Sed ἐμφατικώτερον est *jubebatur*. J. Bos. —1 *Cum Sicinio Claro*. Hæc mihi quidem pro glossemate. *Brant.* A manu (ut notat Brantius) Glossatoris. *Pric.* Uncis inclusit Scriv. Potuit tamen in brevi hac et dilucida narratione perspicuitatis causa ea addere Auctor. *J. Bos.*—2 Legendum apparet *variis:* neque. enim vanæ fuerunt, quæ ita ex voto mulieris processerunt: et ita prius emendarat eruditissimus Lipsius. *Scip. Gent.* Legerim cum Lipsio *variis frustr.* Colvius. Ita legendum sane, non *variis*, ut nonnullis placet. Attius Alcmæna: 'Tanta ut frustrando vanans, lactans protrahat.' *Pric.* *Vanas frustrationes* intelligo, non, effectu carentes; nam tum omnino legendum foret *variis* cum Lips. et Salm. sed leves, futiles, et fictas. *J. Bos.*—3 Edd. Cas. Gent. Pric. *concessisset:* contra reliquos libros: et Indicativus hic melior. *Id.*—4 *Eo scrupulo.* Absunt hæc Ms. D'Orv. usque ad *Consilium istud, &c.* Id.—5 Ms. Pith. *ægritudine.* Id. —6 Vulgo *sane pudica.* Sic *sancte pius* apud Plautum in Rud. Sc. 'Quam mox licet,' &c. *Elmenh.* Non vulgo, sed Edd. Vulc. sec. tert. *sane:* male. Paulo supra, 'egregie pia.' *J. Bos.*—7 An *desuetudine?* an ita potius, *a solitudine conjugii torpens.* Casaubonus. *Absuetudine* Fulvius. Mox v. c. *nuptiis valetudinem medicandam.* Sciopp. in Symb. Non *assuetudine* hercle, sed *insuetudine:* ideoque rescribendum vel *desuetudine*, vel, quod novitate ipsa magis placeat, *asuetudine*, detracta unica saltem literula. *Asuetudo* et *asuescere* cum

NOTÆ

[g] *Cum Sicinio Claro*] Hæc verba Brantio jure videntur a manu Glossatoris in textum irrepsisse.

[h] *Eo ad*] Eo usque, ut 'quoad,' quo usque.

[i] *Sine fabula*] Sine ullo sinistro rumore. Seneca, lib. IX. Contr. 6. 'Duxi uxorem nullis inquinatam fabulis.'

[k] *Assuetudine conjugis torpens*] Reposui ex Fulviani codicis lectione *absuetudine*, hoc est, desuetudine.

cerum saucia, vitiatis intimis[8] uteri, sæpe ad extremum vitæ discrimen doloribus obortis exanimabatur. Medici cum obstetricibus consentiebant, penuria matrimonii morbum quæsitum:[1] malum indies [515] augeri, ægritudinem ingravescere: dum ætatis aliquid supersit, nuptiis valetudinem[9] medicandum. Consilium istud cum[1] alii approbabant,[2] tum maxime Æmilianus iste, qui paulo prius confidentissimo mendacio asseverabat, nunquam de nuptiis Pudentillam cogitasse, priusquam foret Magicis maleficiis a me coacta, me solum repertum, qui viduitatis florem ejus velut quandam virginitatem carminibus et venenis violarem.[3] Sæpe audivi non de nihilo dici, Mendacem

bus vulvæ, frequenter discruciabatur doloribus exortis usque ad ultimum periculum vitæ. Medici cum obstetricibus uno ore dicebant, ægritudinem accersitam ex indigentia nuptiarum, malum quotidie crescere, morbum exasperari: medendum esse matrimonio infirmitati ejus, dum restabat adhuc aliquantum vitæ. Cum alii probarent hoc consilium, tum inprimis probabat hic Æmilianus, qui modo affirmabat mendacio audacissimo Pudentillam nunquam cogitavisse de matrimonio, antequam esset impulsa a me veneficiis magicis: me solum esse inventum, qui corrumperem viduitatem ejus incantamentis et venenis, perinde ac quampiam virginitatem. Sæpe

præp. *A* composita, ut *afuisse* et alia alibi legimus. Hoc tamen pono tantum, non etiam affirmo. *Acidal.* Legendum cum doctissimo Casaubono *A solitudine* vel *Desuetudine*. Scip. Gentilis. *Dissuetudine* lego. *Brant.* *Absuetudine*. Sic lego cum Fulvio et Woweria. In Flor. et Rom. est *assuetudine conj.* Scal. *desuetudine c.* Elmenhorstius. Placet Fulviani Codicis Lectio *Absuetudine*. Pricæus. Reposui ex Fulviani Cod. lectione *absuetudine*, i. e. *desuetudine*. Floridus. Non est Fulv. codicis lectio; sed ipsius Fulvii conjectura, et Pontani Anal. III. 18. quam admisere Elm. Scriv. Flor. *Desuetudine* exhibuere Scal. et Wow. atque ita locutus est Auctor in Flor. n. 17. 'Vox in vagina silentii condita, diutino torpore hebetatur. Desuetudo omnibus pigritiam ... parit.' Mss. et Edd. vett. servant *assuetudine* sive *ads.* quod mihi unice placet. Mulier quia assueta erat conjugi, jam torpebat, conjuge carens. *J. Bos.*—8 Ms. Pith. *vicinii*. Id.—9 Non est in Ms. Pith. Ms. Fulv. *medicandam:* sed alterum magis ex more Apuleii. *Id.*—1 *Cum ... tum.* Ms. D'Orv. *tum ... tum.* cf. ad Met. VIII. p. 535. b. *Id.*—2 *Approbarent.* Venet. *approbant.* Colvius. *Approbabant* dedimus e Mss. Pith. D'Orv. Fux. Post *cum*, sequente *tum*, aliquoties quidem subjunctivus ponitur, sed ita fere post *tum* aliud sequitur verbum. Cic. de Amic. 7. 'Cum plurimas et maximas commoditates amicitia contineat, tum illa nimirum præstat omnibus.' Quare, nisi Mss. veram lectionem servassent, amplexus essem Jungermanni correctionem *approbarunt*. J. Bosscha.—3 *Qui viduitatem ejus v. q. virginitatem violarem.* Sic

NOTÆ

1 *Penuria matrimonii morbum quæsitum*] Siquidem, ut Hippocrates ait, lib. de Genitura, mulieres, si rem cum viris habeant, magis sanæ sunt; sin Venere abstineant, ægrotant.

memorem esse[4] oportere. At tibi,[5] Æmiliane, non venit in mentem, priusquam ego Œam venirem, te literas etiam, uti nuberet, scripsisse ad filium ejus Pontianum, qui tum adultus Romæ agebat?[m] Cedo tu epistolam,[n] vel potius da ipsi: legat, sua sibi voce, suisque verbis sese revincat.[6] (*Initium epistolæ Æmiliani.*) Estne hæc tua epistola? quid palluisti? nam erubescere tu quidem non potes. Estne tua ista subscriptio? Recita, quæso, clarius, ut omnes intelligant, quantum lingua ejus manu discrepet, quantumque minor[7] illi sit[8] mecum, quam secum, dissensio. (*Reliquum epistolæ.*) Scripsistine hæc, Æmiliane, quæ lecta sunt? 'Nubere illam velle et debere, scio; sed, quem eligat, nescio.' Recte tu quidem, nesciebas. Pudentilla

audivi non absque ratione dici: Oportere ut mendax valeat memoria. Tu vero, o Æmiliane, non recordaris, antequam ego venirem Œam, te etiam scripsisse epistolam, ut nuberet, ad Pontianum, filium illius, qui tunc degebat Romæ jam adultus. Da tu literas, vel potius trade ipsi, ut legat eas, convincatque seipsum sua propria voce, et suis verbis. Initium Epistolæ Æmiliani. *Hæ literæ suntne tuæ? quare expalluisti? nam certe tu nequis erubescere: hæc subscriptio estne tua? Lege, oro, altiore voce, ut universi cognoscant quantum ejus lingua differat a manu, et quanto plus dissideat a seipso, quam a me.* Reliquum epistolæ. *Æmiliane, an scripsisti ea, quæ lecta sunt?* Notum est mihi illam velle, et debere nubere; sed ignoro, quem seligat. *Bene sane tu ignorabas: nam Pudentilla confitebatur*

Edd. O. (nisi quod Vulc. sec. tert. *violatum* corrupte habeant) excepta Junt. post. in qua e Mss. legitur *viduitatis*, quemadmodum etiam Ms. Pith. habet: sine sensu. Veram lectionem eruisse mihi videor e Cod. D'Orv. qui sic habet: *qui viduitatis florem continentiam ejus vel, &c.* τὸ *continentiam* glossatoris nota est, explicantis *florem viduitatis*, idque recte. Est enim *flos viduitatis*, illibata et sancte pudiceque servata viduitas, quam magicis carminibus violare voluisse Apuleium, Æmilianus asseverabat. *Idem.*—4 Deest verbum Edd. plerisque ante Colvius. Sed contra Mss. *Idem.*—5 Ms. D'Orvill. *ac t.* quod fere perpetuum est in illo Cod. Mox Pith. *in mente* et *venire.* Dein id. Ms. *tam adultus . . . da illi.* D'Orv. *aiebat* pro *agebat.* Idem.—6 Edd. Vulc. sec. tert. *revinciat.* Sequentia verba *Initium Epistolæ Æmil.* non admisit Scriv. Videtur tamen initium epistolæ h. l. legisse Æmilianus, ut evincit sequens 'clarius.' *J. Bos.*—7 Legerim *quantoque minor.* Pricæus. Sine necessitate. Val. Max. IV. 1. 1. 'Quantum domo inferior, tantum gloria superior evasit.' *J. Bosscha.*—8 Ms. Florent. D'Orv. *illis sit:* male. *Id.*—

NOTÆ

[m] *Romæ agebat*] Studiis nimirum forensibus incumbens: ut mos erat iis temporibus, illorum studiorum gratia, ex provinciis Romam commeare.

[n] *Cedo tu epistolam*] Alloquitur famulum quempiam, quem adesse jusserat cum iis omnibus literis, tabulis, aliisque instrumentis, quibus sibi in causa oranda opus fore præviderat.

enim tibi, cujus infestam malignitatem probe norat, de ipsa re tantum, ceterum de petitore nihil fatebatur. At tu, dum eam putas etiam nunc[9] [516] Claro fratri tuo denupturam, falsa spe inductus, filio quoque ejus Pontiano auctor assentiendi fuisti. Igitur si Claro nupsisset, homini rusticano et decrepito seni, sponte eam diceres, sine ulla Magia, jam olim nupturisse:[1] quoniam juvenem talem, qualem dicitis, elegit, coactam[2] fecisse, ais: ceterum semper nuptias aspernatam. Nescisti, improbe, epistolam tuam de ista re teneri: nescisti, te tuomet testimonio convictum iri. Quam tamen epistolam Pudentilla, testem et indicem tuæ voluntatis, (ut quæ te levem et mutabilem, nec minus mendacem et impudentem sciret,) maluit retinere,[o] quam mittere. Ceterum ipsa de ea re Pontiano suo[3] Romam scripsit, etiam causas consilii sui plene allegavit. Dixit illa omnia de valetudine: nihil præterea esse, cur amplius deberet obdurare: hæreditatem avitam[4] longa viduitate cum despectu salutis suæ quæsisse: eandem summa

solum rem ipsam tibi, cujus egregie cognoscebat malitiam sibi infensam, at nihil confitebatur de proco. Tu vero, dum credis eam adhuc nupturam tuo fratri Claro, delusus spe irrita, persuasisti etiam ejus filio Pontiano ut assentiretur. Ergo, si juncta fuisset Claro, viro agresti et seni capulari, diceres ultro illam jam pridem expetivisse conjugium absque ulla Magia: quia vero selegit juvenem talem, qualem dicitis me esse, dicis eam id fecisse invitam: porro autem semper respuisse connubium. Ignorasti, o sceleste, haberi tuas literas de hoc negotio: ignorasti te confutatum iri tuo ipsius testimonio. Quas literas nihilominus, testes et indices tuæ voluntatis, Pudentilla maluit servare, quam mittere, quippe quæ noverat te esse instabilem et mutabilem, similiterque mendacem et impudentem. Porro ipsa scripsit Romam ad Pontianum, suum filium, de illa re: protulit quoque fuse rationes sui propositi. Recensuit hæc omnia de sua ægritudine: insuper nihil esse quare ultra deberet obstinate pati: se acquisivisse eis successionem avi eorum, viduitate diutina, cum negligentia propriæ salutis: se ampliasse eandem successionem maxima solertia.

9 Ms. D'Orv. *etiamnum:* sed V. Ind. *Id.*—1 Ms. D'Orv. *nuptuirisse.* Ed. Ald. *nuptam esse.* De desiderativis in *urio*, ut *canturio* apud Petron. c. 64. et sim. consuli potest Voss. de Anal. III. 45. *Id.*—2 Mss. D'Orv. *coactu*, Pith. *coactum.* In seqq. pro *convictum* Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. *convinctum.* Id.—3 *Pontiano filio suo.* Non est *filio* in Mss. Pith. D'Orv. et vacat: quare ejiciatur, ut factum in Ed. Junt. post. *Id.*—4 *Avitas.* Ms. Pith. *vita:*

NOTÆ

[o] *Maluit retinere*] Ut, si sententia mutata nuptias suas postmodum improbares et inconsulto te atque invito diceres factas, haberet unde te mendacii argueret et convinceret.

industria auxisse. Jam Deum voluntate, ipsum uxori,[5] fratrem ejus virili togæ[p] idoneos esse. Tandem aliquando se quoque paterentur solitudini suæ et ægritudini subvenire. Ceterum de pietate sua et supremo[6] judicio[q] nihil metuerent: qualis vidua eis fuerit, talem nuptam futuram.[r] Recitari jubebo[7] exemplum epistolæ hujus ad filium missæ. [517] (*Epistola Pudentillæ ad Pontianum F.*) Satis puto ex istis posse cuivis liquere,[8] Pudentillam non meis carminibus ab obstinata viduitate compulsam,[9] sed olim sua sponte a nubendo non alienam, me[1] fortasse præ ceteris maluisse. Quæ electio tam gravis fœminæ cur mihi crimini potius, quam honori, danda sit, non reperio. Nisi

Eum jam maturum esse conjugi, ejus autem fratrem togæ virili, beneficio Deorum. Sinerent aliquando demum se auxiliari suæ viduitati et infirmitati. Porro nihil timerent de caritate et ultima voluntate sua; se fore eis talem cum conjugata esset, qualis fuerat vidua. Curabo ut legatur exemplum illarum literarum, quas miserat ad filium suum. Epistola Pudentillæ ad Pontianum filium. *Credo ex his satis posse manifestum esse cuilibet, Pudentillam non fuisse abstractam a viduitate pertinaci meis incantamentis; verum eam, quæ quondam ultro non abhorruerat a nuptiis, me forsan prætulisse reliquis. Quæ electio mulieris tam honestæ, non video quare vertenda sit mihi culpæ potius, quam laudi. Aliquatenus tamen miror, quod*

et pro *eamdem*, *eam de*, ut sæpe *m* finalis litera omissa est in illo cod. *Id.*—5 D'Orv. *uxoris*, et dein *idoneum*. Tum ante *paterentur* id. cod. denuo inserit *se*. Id.—6 Mss. Pith. Fux. *summo:* sed vide Pricæi notam. *Id.*—7 In marg. Ed. Junt. post. divinatur *jubeto*. male. Tum addidisset Auctor *Maxime*, ut infra p. 552. ' Literas quæso, Maxime, paulisper, recitari sinas,' sed ut hic, ita supra p. 495. ' Recitari ipsa hæc jubebo.' Pro *epistolæ hujus* D'Orv. inverse *hujus epist.* Id.—8 Hunc ordinem dedi e Ms. D'Orv. et Ed. Junt. post. Vulgo *posse* collocatur post *liquere*. Id.—9 Al. *convulsam*. Vid. Not. Var.—1 Flor. *alienam quam me*. Elmenh. Accedunt Pith. D'Orv. Edd. Junt. utr. Ald. Bas. pr. V. D. in marg. Junt. post. putabat pro *quam* scribendum *eam*. Plurium sane librorum consensus arguere videtur, aliquid excidisse: quod quale fuerit manifestum non est. Suspicor tamen fuisse particulam *Quidni?* quam passim orationi interserit Ap. V. Oud. ad Met. l. xi. p. 810. b. qui restituere id quoque conatus est de Mundo p. 361. a. Add. Met. ii. p. 89. v. p. 376. viii. p. 510. ix. p. 610. et 624. Supra Apol. p. Ed. Flor. 410. et 491. Legam itaque: *sed olim sua sponte a nubendo non alienam, quidni?*

NOTÆ

[p] *Fratrem ejus virili togæ*] Quæ vulgo anno ætatis decimo septimo, deposita puerili prætexta, sumebatur.

[q] *Et supremo judicio*] Ultima sententia, quæ solet testamento explicari. Id vult dicere, non esse eis timendum ne testamento sua bona eorum vitrico, ipsis exhæredatis, relinqueret.

[r] *Talem nuptam futuram*] Hoc est, bonam piamque matrem.

tamen miror,[2] quod Æmilianus et Rufinus id judicium mulieris ægre ferant: cum ii, qui Pudentillam in matrimonium petiverunt, æquo animo patiantur me sibi prælatum. Quod quidem illa ut faceret, filio suo potius, quam animo,[3] obsecuta est. Ita factum nec Æmilianus[4] poterit negare. Nam Pontianus, acceptis[5] literis matris, confestim Roma[6s] advolavit: metuens, ne si quem avarum virum nacta esset, omnia, ut sæpe fit, in mariti domum conferret. Ea solicitudo non mediocriter[7] animum augebat. Omnes illi fratrique divitiarum spes in facultatibus matris sitæ erant.[8] Avus modicum[9] reliquerat, mater HS. quadragies possidebat.[t] Ex quo sane aliquantam pecuniam nullis tabulis,[u]

Æmilianus et Rufinus moleste tolerent hanc sententiam fœminæ; siquidem illi, qui poposcerunt Pudentillam uxorem, non gravate ferunt me sibi esse antepositum. Id quod faciendum illa morem gessit potius filio suo, quam suæ cupidini. Æmilianus ipse non poterit inficiari hoc sic factum esse. Pontianus enim, cum accepisset epistolam matris, statim accurrit Roma: timens ne, si illa invenisset aliquem virum avarum, transferret omnia bona in familiam conjugis, ut sæpenumero evenit. Illa cura non leviter premebat mentem ejus. Ipse et frater ejus ponebant omnem spem opum suarum in bonis suæ matris. Avus parum reliquerat; mater habebat quadragies centena millia nummorum sestertiorum. Ex qua summa debebat quidem suis liberis

me fortasse præ ceteris maluisse. J. Bosscha.—2 *Nonnihil tamen miror.* Sic vulgo editum. At Mss. Pith. *nec t. m.* Florent. *nisi nihil t. m.* D'Orv. cum Ed. Junt. post. *nisi tamen m.* Vere. *Nisi* simpliciter valet *sed.* Vide quos laudant Drakenb. ad Liv. xxiv. 20. et Oud. ad Nostri Met. iv. p. 288. *Id.*—3 Ms. D'Orv. *aliquo.* Id.—4 Ms. D'Orv. *ne Æmil.* pro *ne ... quidem.* V. Ind. *Id.*—5 Pith. *ad acceptis.* Id.—6 Al. *Romam.* Vid. Not. Var.—7 Ms. D'Orv. *nonn med.* J. Bos.—8 Ms. Pith. *suæ erant:* non male quoque. *Id.*—9 Al. *modum.*

NOTÆ

[s] *Roma*] Quo, ut supra dictum est, studii forensis causa se contulerat.

[t] *Mater HS. quadragies possidebat*] Hoc est, ex Budæi æstimatione, centum millia coronatorum, seu centum et septuaginta quinque millia librarum monetæ Francicæ. Sestertium, et, numero multitudinis, sestertia singula valebant mille nummos sestertios, et quadraginta sestertia quadraginta millia nummorum sestertiorum. Quod si hunc numerum per adverbium extuleris, hoc modo, quadragies sestertium; jam reddideris hanc summam centuplo majorem, et fient quadragies centena millia nummorum sestertiorum. Sestertius nummus erat quarta pars argentei denarii, valebatque, ex ejusdem Budæi supputatione, decem denariolos Turonicos et semissem.

[u] *Nullis tabulis*] Absque ullo scripto aut instrumento publico, quo constaret eam penes se illam pecuniam natorum habere, unde nec jure poterat ad ejus restitutionem cogi, nisi ex mera fide: quæ si semel vitrici blanditiis fuisset labefactata, filii pecunia excidissent.

sed, ut æquum erat, mera fide[1] acceptam, filiis debebat. [518] Hunc ille timorem mussitabat: adversari propalam non audebat, ne videretur diffidere. Cum in hoc statu res esset inter procationem[2] matris[w] et metum filii, fortene an fato[3] ego advenio,[4 x] pergens Alexandriam. Dixissem, hercule, Quod utinam nunquam evenisset,[y] ni me uxoris meæ respectus[5] prohiberet.[z] Hyems anni erat. Ego ex fatigatione itineris affectus,[6] apud Appios,[a] scitos amicos[7] meos, (quos honoris et amoris gratia nomino,) aliquam

nonnihil pecuniæ, quod acceperat absque ullis tabulis, sed ex sola fide, ut par erat. Ille dissimulabat hunc metum: non audebat aperte obsistere, ne videretur non fidere matri. Cum negotium sic se haberet, hinc orante matre, illinc timente filio, ego accedo huc, nescio an casu, an vero certa destinatione fatorum, cum irem Alexandriam. Certe dixissem: Quod utinam nunquam contigisset: nisi ratio meæ conjugis me impedivisset. Erat tunc hyberna tempestas anni. Ego, debilitatus ex defessione viæ, jaceo per dies plusculos apud Appios, meos antiquos amicos, quos hic

—1 Ms. D'Orv. *m. fidem.* J. Bos.—2 Vid. Not. Var.—3 Pith. *facto.* J. Bos. —4 Auctor sine dubio scripsit *Œam advenio.* Pricæus. Bene, si scripsisset auctor *Venio,* ut supra 'priusquam ego Œam venirem.' Sed nunc non opus est, quamvis ascripsit etiam alius V. D. marg. Ed. Colv. *J. Bosscha.*—5 Sola ita Rom. Edit. Aliæ omnes, *aspectus.* Colvius. Maneat vetus scriptura *respectus,* non *aspectus. Respectus* hac notione Latinum et probum verbum: si probi Juvenalis, Suetonius, ipse Tullius. *Casaub. Respectus* Mss. cum Edd. Rom. Vic. Colv. et seqq. Verissime. Non aderat in judicio Pudentilla, cujus *aspectus* eum prohibere posset, sed præ *reverentia* Pudentillæ illud dicere nolebat. De hac significatione τοῦ *respectus* vid. Schott. Nod. Ciceron. I. 15. VV. DD. ad Phædr. v. 4. 7. τὰ *Uxoris meæ* delet Ms. Pith. *J. Bosscha.*—6 Al. *advectus.*—7 *Appios veteres amicos.* Flor. *Appio sitos:* male. *Elmenhorstius.* Sic quidem Edd. O. sed aliter Mss. nam Florent. *Appio sitos amicos.* Pith. *Appiositos am.* D'Orv. *Appios scitas am.* Legendum quippe *Appios scitos amicos,* i. e. doctos, monente Oudend. ad Sueton. Cæs. c. 35. quem ibi vide.

NOTÆ

[w] *Inter proc.* [*precationem matris*] Casaubonus *procationem* scribendum putat. Nihil muto. Intellige preces matris, quas filiis adhibebat, ut cum bona eorum venia sibi liceret ad secundas nuptias transire, 'tandem se quoque paterentur solitudini suæ et ægritudini subvenire:' ut in epistola supra allegata.

[x] *Ego advenio*] Œam.

[y] *Quod utinam nunquam evenisset*] Ob Magiæ negotium, quod, nuptiarum Pudentillæ causa in illo itinere contractarum, Æmilianus ipsi facessiverat.

[z] *Ni me uxoris meæ respectus prohiberet*] Quam tanti æstimo, ac tantopere diligo, ut me ejus conjugii pœnitere non possit.

[a] *Apud Appios*] Œa, ut jam monuisse me puto, colonia erat Romanorum. Non mirum ergo, si Romana nomina habuerint ejus coloni.

multis [8] diebus decumbo. Eo venit ad me Pontianus: nam fuerat mihi non ita ante multos [9] annos [b] Athenis [c] per quosdam communes amicos conciliatus, et arcto postea contubernio intime junctus. Facit omnia circa honorem meum observanter, circa salutem solicite, circa amorem callide.[1] Quippe etenim videbatur [2] sibi peridoneum maritum matri reperisse, cui bono periculo totam domus fortunam concrederet.[3] Ac primo quidem voluntatem meam verbis inversis [d] periclitabundus, quoniam me [519] viæ cupidum et conversum [4] ab uxoria re [e] videbat, orat saltem paulisper manerem: [5] velle se mecum proficisci: hyemem [f] alteram propter Syrtis æstus [g] et bestias [h] opperiendam,

nomino honoris et amicitiæ causa. Pontianus me convenit illuc: mihi enim fuerat conjunctus amicitia ante paucos annos Athenis, opera quorundam amicorum communium, ac deinde unitus arctissime stricta cohabitatione. Peragit officiose cuncta, quæ pertinebant ad meum honorem; anxie, quæ ad meam conservationem; et astute, quæ ad amorem matris mihi inspirandum. Nam existimabat se invenisse aptissimum virum suæ matri, cui tuto committeret omnes opes suæ domus. Et primum quidem tentans meum animum ambagibus verborum, quia cernebat me esse avidum itineris pergendi, et abhorrentem a nuptiis, rogat me ut saltem remanerem tantisper. Se velle ire mecum: expectandam esse sequentem hyemem, ob calores Syrtis, et

Voce *scitus* libenter utitur Ap. *J. Bosscha.*—8 Mss. Pith. *aliquem m.* D'Orv. *aliquamdiu m.* Id.—9 Priores omnes Edd. perfacete *non ita pridem ante multos.* Casaubonus. Revocarunt *pridem* Elm. et Scriv. et habent id sane Mss. O. Non video tamen, quomodo *non ita pridem,* et, *ante multos annos,* quæ prorsus contraria sunt, jungi queant. Ms. D'Orv. mox *consiliatus.* J. Bosscha.—1 Al. *calide.*—2 D'Orv. *videbantur:* male: *videbatur,* scil, Pontianus. *J. Bos.* —3 Id. Ms. *concederet:* sed v. p. 520. *Id.*—4 Al. *aversum.* Vid. Not. Var.—5 Vet. edit. *manere.* Colvius. *Manerem* est in Mss. Edd. Junt. post. Bas.

NOTÆ

[b] *Non ita ante multos annos*] Sic restituit Casaub. Priores omnes edd. absurde et pugnanter habebant, *non ita pridem ante multos annos.*

[c] *Athenis*] Quo, Græcarum literarum et philosophiæ discendæ causa, ex toto pæne terrarum orbe juvenes confluebant.

[d] *Verbis inversis*] Id est, oblique et obscure alludens potius, quam exprimens, quod cogitabat Terent. in Heautontimor. 'Inversa verba, eversas cervices tuas, &c. abstine.'

[e] *Et conversum ab uxoria re*] Magis proprie *aversum* dixisset quod restitui Casaubono placet; nihil tamen mutare velim. *Conversum ab uxoria re:* supple, ad viam, ad alia consilia, aut aliquid simile.

[f] *Hyemem*] Quod eo anni tempore minus incommodum sit iter viantibus per Syrtes æstuosas: cum æstate intolerandus sit ardor arenarum.

[g] *Propter Syrtis æstus*] Intellige præsertim majorem Syrtim: ut enim ait Solinus, aliquanto clementior quæ

quod illam mihi infirmitas exemisset. Multis etiam precibus ab amicis meis Appiis[6] aufert, ut ad sese in domum matris suæ transferar,[7] salubriorem mihi habitationem futuram; præterea prospectum maris,[8] qui mihi gratissimus

belluas, quia ægritudo mea mihi ademerat illius hyemis opportunitatem. Abstrahit etiam me plurimis precibus ab amicis meis Appiis, ut transportaret me ad se in ædes suæ matris, dicens mansionem illam mihi fore magis salubrem: me insuper liberius ex illa habitatione potiturum aspectu pelagi, qui mihi est jucundissimus.

sec. Colv. et seqq. *J. Bosscha.*—6 *Me ab amicis.* Florentin. *meis ab Appiis.* Elmenhorstius. Ex Coll. Lindenbrog. abest etiam *ab*, quemadmodum *me ab amicis* desunt quoque Mss. Pith. D'Orv. et Ed. Junt. post. Pessime certe intrusum illud *me*, quod cunctas Edd. hactenus occupavit, ab eo qui ignorabat verbum 'auferre' sensu impetrandi. Cic. pro Quint. c. 5. 'A Scapulis paucos dies aufert:' ad quem locum vide Ern. in Cl. id. Cic. Verr. II. 59. 'quoties, et quot nominibus a Syracusanis statuas auferes? ut in foro statuerent, abstulisti.' et sic sæpe JCti Romani. v. Brisson. de V. S. in V. Legendum itaque videtur *meis ab Appiis aufert*, quoniam tamen *ab amicis meis* additur in Edd. excepta Junt. post. nec male, simpliciter delevi *me*. J. Bosscha. —7 *Ut sese domum matris suæ transferat.* Quin scribamus, *ut secum domum matris suæ transferat:* tum et posteriora in hunc modum mutemus, *liberius me ex eo fructurum:* usurpavit, *ex eo*, pro, *ex eo tempore:* quod non possunt ignorare juris studiosi. Nam ita solent prudentes loqui, quibus usui quoque 'fructus,' 'fructurus,' pro 'fruitus,' 'fruiturus:' testes mihi leges et fragmenta SConsultorum veterum, Festus, Lucretius, alii. Manifesta menda in scriptore Panegyrico, ubi legitur, *futurus exinde luce perpetua:* debet enim restitui, *fructurus exinde l. p.* Stewechius. *Ut ad sese in domum matris suæ transferat.* Male Stewech. *Ut secum domum, &c.* Utitur etiam supra eadem locutionis forma: 'mulierem liberam perductam ad me domum dicitis.' Probus in Timol. 'neque domum ad se filium admisit.' Plaut. Mercat. *Pricæus.* Tò *ad* abest male in Edd. vett. præter Junt. post. D'Orv. expungit *in*. J. Bos. *Transferar.* Sic verissime Edd. Junt. post. et Bas. sec. Male Edd. reliquæ *transferat*. Nihil est evidentius: vel utique hic inserendum *me*, male intrusum superiori versui. τὰ *mihi habitationem* omissa sunt in Ed. Scriv. *Id.*—8 *Prospectu maris.* Restituimus in suum locum veram priscarum editionum lectionem, *maris:* nam *matris*, quod in recentioribus extat, nullam reliquerat superlationem ἀτοπίας. *Casaub.* Flor. *prospectum.* Elmenhorstius. Corrupte

NOTÆ

minor est. Æstus Syrtium sunt arenarum cumuli, qui huc illuc ventorum arbitrio transferuntur. Solinus cap. 30. 'Inter Syrtes, quamvis terra pergentibus, iter sideribus destinatur, nec aliter cursus patescit. Nam putris soli faciem aura mutat, et, minimo licet vento, tantam diversitatem flatus efficit, ut subinde, eversis sitibus locorum, nulla indicia agnitioni relinquantur: cum modo, quæ fuerant tumulis ardua, in valles residunt; modo, quæ vallibus pressa, cœtu pulveris aggerantur. Ita etiam continens naturam maris sui patitur.'

[h] *Et bestias*] Quamobrem? An bestiæ per hyemem minus sæviunt? Siti certe per æstatem exasperari Africæ bestias nemo negaverit. Elmenhorstius legebat *propter Syrtis æstus infestos:* nihil tamen in contextu mutare volui. Arbitrium penes lectorem sit.

est, liberius me ex ea fruiturum.[9] Hæc omnia, adnixus impenso studio, persuadet: matrem suam[1] suumque fratrem puerum istum mihi commendat: nonnihil a me in communibus[2] studiis adjuvantur.[3] Augetur oppido familiaritas: interibi revalesco: dissero[4] aliquid postulantibus amicis publice: omnes, qui aderant, ingenti celebritate basilicam, (qui locus auditorii erat,[5] [i]) complentes, inter alia pleraque congruentissima voce insigniter acclamant, petentes, ut remanerem, [520] fieremque civis Œensium. Mox auditorio misso, Pontianus eo principio me adortus, consensum publicæ vocis pro divino auspicio interpretatur:[6] aperitque, consilium[k] sibi esse, si ego non nolim, matrem

Persuadet mihi hæc omnia magno conatu et desiderio: et commendat mihi suam matrem et suum fratrem hunc puerum. Juvo eos aliquantum in studiis communibus. Amicitia valde crescit. Interea convalesco. Verba facio de aliqua re in publico, rogatu meorum amicorum. Cuncti, qui præsentes erant, magna frequentia implentes basilicam, (qui locus erat concionis,) inter multa alia, exclamant clare voce concordantissima, rogantes ut remanerem, et fierem civis Œensium. Statim dimissa concione, Pontianus aggressus est me hoc exordio: exponit concordantiam acclamationis publicæ pro cælesti omine: declarat sibi esse animum mihi jungere

Bas sec. Colv. Vulc. pr. *matris*. Sed præterea legendum *prospectum* cum Mss. Florent. D'Orv. Ed. Scriv. vid. ad Met. VIII. p. 540. b. *J. Bosscha*.—9 Fortean, *uberius me revalesciturum*. Sed lego tantum *uberius*, cetera non muto. Plinius lib. v. Epist. 18. ad Macrum: 'frueris mari, fontibus.' *Brant*. *Me* non est in Pith. Post hæc verba in Ms. D'Orv. desunt rursus multa, usque ad: 'Persuaserat idem Pont.' &c. *J. Bosscha*.—1 *Et matrem suam*. Et melius omissum in Ed. Junt. post. *Id*.—2 Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *communioribus*. Id.—3 Jungerm. l. cit. *adjuvatur*: bene: si Mss. addicant. Sed *adjuvantur* Pontianus et frater ejus. *Id*.—4 Ms. Pith. *dixero*. Id.—5 *Basilicam, qui locus auditorii erat*. Quidam libri posteriora hæc verba ignorant, et recte abesse poterant. *Wower*. Hæc a veteribus quibusdam abesse aiunt. Equidem in cusis fere omnibus invenio, itaque retinenda censeo. Olere glossam proclive est dicere, at fors auctor ad discrimen posuit, disserebant enim in Theatro etiam. v. proxime citata. *Pric*. In Mss. et Edd. O. quod scio, comparent hæc verba, quæ uncis inclusit Scriv. et pro glossa habet etiam Gruter. Suspic. Ined. XXIII. 4. Non otiosa tamen sunt: nam et in theatro habebantur Orationes, cujusmodi fragmentum est Flor. N. 18. et in Bibliothecis cf. ibid. *J. Bosscha*.—6 Ms. Pith. *interpauter* et *matr. sui* pro *matr. suam*.

NOTÆ

[i] *Basilicam, qui locus auditorii erat*] Sicut et forum; nam et in ea parte basilicarum, cui tribunal nomen erat, jus dicebatur, orabanturque causæ, cum interim in reliqua basilica mercatores sua mercimonia obirent. Basilicarum descriptionem vide apud Vitruvium, lib. v. cap. 1.

[k] *Aperitque, consilium, &c.*] Locum corruptum esse omnes affirmant, ni-

suam, cui plurimi inhient, mecum conjungere: quoniam mihi soli (ait)[7] rerum omnium confidere sese, et credere. Ni id onus recipiam, quoniam non formosa pupilla,[1] sed mediocri facie mater liberorum mihi offeratur; sin hæc reputans,[8] formæ aut divitiarum[9] gratia me ad aliam conditionem reservarem, neque pro amico, neque pro philosopho facturum. Nimis multa oratio est, si velim memorare, quæ ego contra responderim, quamdiu et quoties inter nos verbigeratum sit, quot et qualibus[1] precibus me aggressus, haud prius omiserit, quam denique[2] impetrarit. Non quin ego Pudentillam jam anno perpetim[3] assiduo convictu probe spectassem,[4] et virtutum ejus dotes explorassem: sed utpote peregrinationis cupiens, impedimentum matrimonii aliquantisper[5] recusaveram. Mox tamen talem

connubio suam matrem, quam plurimi ambibant, si tamen ego non recusarem: quia, ut dicebat, confidebat mihi uni de omnibus rebus, et eas mihi committebat: rogat ut acciperem hoc onus, quia non preponebatur mihi pulchra juvenis, sed mater filiorum, forma modica. Quod si ego hæc cogitans reservarem me ad alias nuptias, propter pulchritudinem vel opes, me non facturum ut decet amicum, neque ut decet philosophum. Sermo sit prolixior, si velim recensere ea, quæ ego ex adverso retulerim; quamdiu, et quot verba inter nos commutaverimus; quot et cujusmodi flagitationibus me adortus, non ante me dimiserit, quam tandem obtinuerit quod petebat. Non quod ego non bene jam cognovissem Pudentillam assidue vivendo cum ea per solidum annum, atque observavissem quot dotata esset virtutibus: sed, cum cupidus essem peregrinandi, aliquantum respueram nuptias, tanquam obstaculum: nihilomi-

Id.—7 Vid. Not. Var.—8 Bonæ nil frugis ex hac voce elicere queo. An legend. *refutans?* Glossæ *refutant*, ἀποτρέποντα. *Pric.*—9 Elm. e Mss. Florent. cum Scriv. Flor. *formæ et divit.* minus bene. In nuptiis alterutrum spectari solet, aut forma, aut divitiæ. Ms. Pith. caret copula. *J. Bosscha.*—1 Ms. Pith. cum Salm. in marg. *quot et quibus*. Ut hic ita Met. l. IX. p. 658. 'quot et qualibus procuraretur hostiis.' *Id.*—2 Pith. *deque*. Id.—3 Margini Ed. Junt. post. ascriptum *perpeti in*. Eleganter: nec opus tamen. cf. ad Met. II. p. 99. a. *Id.*—4 Ms. Pith. *probes pecta semet virtutum ejus exprobrassem*, deleto *dotes*. Id.—5 Flor. *matrimoniale quantisper*. Elmenhorstius. Pith.

NOTÆ

tantarque emendare. Ego nihil muto, sed paulo aliter interpungo, et lego; *aperitque consilium sibi esse, si ego non nolim, matrem suam, cui plurimi inhient, mecum conjungere: quoniam mihi soli (ait) rerum omnium confidere sese, et credere: ut id onus recipiam, quoniam non formosa pupilla, sed mediocri facie mater liberorum mihi offeratur.* Archaismus est, *rerum omnium alicui confidere et credere*, pro, res omnes. Post illa verba interpungo. Tum quod sequitur, *ut id onus recipiam*, obsecrativum est; et subintelligendum, rogat, aut aliquid simile.

1 *Quoniam non formosa pupilla*] Ideo dixit, 'id onus.'

fœminam nihilo segnius[6] volui, quam si ultro appetissem. Persuaserat idem Pontianus matri suæ, ut me aliis omnibus mallet: et quamprimum hoc perficere[7] incredibili studio avebat.[8] Vix ab eo tantulam moram[9] impetramus, [521] dum prius ipse uxorem duceret: frater ejus virilis[1] togæ usum auspicaretur:[m] tunc deinde[2] ut nos conjungeremur. Utinam hercule possem, quæ deinde dicenda sunt,[3] sine maximo causæ dispendio transgredi! ne Pontiani, cui errorem suum deprecanti simpliciter ignovi,[4] videar nunc levitatem exprobrare. Confiteor enim, quod mihi objectum est, eum, postquam uxorem duxerit, a conspecta fide[5] [n] desci-

nus illa mulier mihi fuit paulo post æque accepta, ac si eam meapte sponte expetivissem. Idem Pontianus induxerat in animum suæ matri, ut me præferret ceteris omnibus: et ardentissime cupiebat id peragere quam citissime. Ægre obtinemus ab ipso aliquam dilationem, quo usque ipse duceret uxorem: ejus autem frater initiaretur virili toga: ut nos tum postea matrimonio jungeremur. Utinam profecto possem prætermittere, absque ingenti damno meæ causæ, ea quæ mihi posthac dicenda sunt! ne existimer nunc objectare inconstantiam Pontiano, cui simpliciter peperci, roganti veniam sui erroris. Nam fateor, quod mihi fuit objectatum, illum discessisse a fide mihi promissa, postquam contraxit matrimonium: et, subito mu-

matrimoni al. J. Bosscha.—6 Salm. e Fux. Cod. emendat *sequius*, ut sæpius illud *segnius* in *sequius* vel *secius* mutatum volunt VV. DD. cf. Heins. ad Ovid. Met. II. vs. 809. De τῷ *sequius* vide etiam Oudend. ad Nostri Met. IX. p. 649. b. Invitis Mss. *segnius* mutandum non est. v. Cort. ad Sallust. Jugurth. c. 75. quare et hic retineo cum Mss. tantum non omnibus, et Edd. cunctis. *Id.*—7 Ita primus edidit Elm. cum seqq. e Mss. Florent. quibus accedunt D'Orv. et Pith. Ante legebatur *hæc perf.* Id.—8 Ms. D'Orv. *is studio aiebat.* Id.—9 Venet. Ald. *tantam moram.* Rom. Bas. 1. *tantum mor.* Colvius. Edd. Vic. Ven. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *tantam.* Ms. Pith. *tantam horam.* J. Bosscha.—1 Ms. D'Orv. *virili.* Id.—2 Ms. Pith. *tunc dem̄*, quasi esset *tunc demum.* Non probo tamen. Apuleianum est, jungere sic duo adverbia cognatæ significationis *tunc deinde.* v. ad Metamorph. p. 553. a. et p. 643. a. *Idem.*—3 D'Orv. *denique dicenda sunt.* Idem.—4 *Ignoscenti.* Non est in eod. Cod. qui sic habet seqq. *videor levitatem exprobrare* deleto *nunc.* Idem.—

NOTÆ

[m] *Virilis togæ usum auspicaretur*] Signate hoc loco utitur auspicandi verbo. In more enim fuit eam rem solenniter agi, et ad ipsa templa, in comitatu amicorum, addito etiam sacrificio. Appianus, lib. IV. 'Εμφυλ. ubi de proscriptione Triumvirorum: 'Ατίλιος δὲ ἄρτι τὴν τῶν τελείων περιθέμενος στολὴν, ᾔει μὲν, ὡς ἔθος ἐστὶν, σὺν πομπῇ φίλων ἐπὶ θυσίας ἐς τὰ ἱερά.

[n] *A conspecta* [*compecta*] *fide*] Sic omnino legendum, ex conjectura Colvii: quicquid in contrarium garriat Pricæus, qui *conspecta* tuetur. *Compecta* est, compacta. Nonnulli habent, *concepta.*

visse,[6] ac derepente animi mutatum, quod antea nimio studio festinarat, pari pertinacia prohibitum isse:[7] denique matrimonium nostrum ne coalesceret,[8] quidvis pati, quidvis facere paratum fuisse. Quanquam[9] omnis illa tum animi fœda mutatio,[1] et suscepta contra matrem simultas, non ipsi vitio vortenda[2] sit,[o] sed socero ejus eccilli[3 p] Herennio Rufino: qui unum neminem[4] in terris viliorem se, aut

tatum animo, impedire voluisse simili obstinatione, quod antea acceleraverat nimio desiderio: postremo eum fuisse paratum omnia facere et tolerare, ut nuptiæ nostræ non contraherentur. Quanquam tota illa turpis mutatio consilii, quæ illi tunc accidit, et inimicitiæ initæ adversus matrem, non debent ei dari crimini, sed huic Herennio Rufino ejus socero: qui nullum reliquit in orbe se abjectiorem, aut sceles-

5 Vid. Not. Var.—6 Pith. *discivisse.* D'Orv. *discimsse.* in quo mox *mutatam.* J. Bosscha.—7 *Prohibitum esse.* Bas. 2. pro *prohibuisse.* Edit. aliæ, *prohibitum isse.* Colvius. Scribe *prohibitum isse.* Wowerius. Flor. *prohibitum isse.* Elmenhorstius. Immo, si Lindenbrogio fides, *isse* non est in Florent. qua tamen lectione nihil verius est. Egregie eam confirmat Ms. D'Orv. *prohibitum iisse.* Salm. haud dubie pro var. lect. Cod. Fux. ascripsit *pr. ipse.* Perperam Colv. e Bas. sec. cum Scalig. *prohibitum esse.* Vide ad Met. lib. VIII. p. 557. a. *J. Bosscha.*—8 D'Orv. *idemque ne matr. n. coal.* quem verborum ordinem servat etiam Junt. post. De *denique,* periodum incipiente v. ad Met. III. p. 226. b. *Id.*—9 Sic e Florent. dedit Elm. cum Scriv. Edd. Altenb. Bip. addicente Ms. D'Orv. Vulgo *quamvis.* *Quanquam* subjunctivo sæpius jungit Noster. v. Ind. *Id.*—1 Edd. Vulc. sec. tert. Wow. *cum animi.* Male. 'Illa tum mutatio,' i. e. ἡ τότε μεταβολή. Cic. Cat. II. 12. 'Mea lenitas adhuc,' i. e. ἡ μέχρι τοῦ νῦν πρᾳότης. Ms. D'Orv. *tum fœda an. m.* Id.—2 Sic Edd. et Mss. præter Floridi, et Ms. D'Orv. in quibus *vertenda.* cf. ad Met. I. p. 54. b. *Id.*—3 Bas. 2. Rom. Sed Ald. *Orcilli.* Sic Eccilla, eccillum, eccillud apud Plautum Aulularia, Sticho, Persa, Rudente: Eccistam, Curculione. *Colv.* Ald. *Orcilli* inepte. Vide Lipsium Ep. Qu. II. 22. *Elmenh.* Ms. Pith. *etilli.* D'Orv. *acelli Horrennio Ruetino.* J. Bosscha.—4 *Qui uno neminem.* Florent. *qui unum neminem.* Elmenhorstius. Nempe Scal. cum Elmenh. et Scriv. exhibent *uno,* ex conjectura Vulcanii, qui margini allevit *qui uno se nem. in t. vil. aut, &c.* Refragantur Mss. nec quicquam mutandum. *Nemo unus* et alibi le-

NOTÆ

o *Non ipsi vitio vortenda sit*] Decore, et pro causa, excusat quodammodo vitricus adolescentem in ea re, quæ pietatem maternam lædebat: quod in conjunctis hujusmodi personis mutuo observandum est, ut præcipit Quintilianus, lib. XI. cap. 1. 'Avertere quoque in alios crimen decet, ut fraude aliquorum concita [mater] credatur: et omnia nos passuros, nihil aspere dicturos testandum: ut, etiamsi non possimus non convitiari, nolle videamur.' Quod præceptum etiam secutus Apuleius est, cum supra dicit: 'Utinam hercule possem, quæ deinde dicenda sunt, sine maximo caussæ dispendio transgredi: ne Pontiano, cui,' &c.

p *Eccilli*] Illi. 'Ille,' 'eccille,' cum præsens quis demonstratur. Inde 'eccillum' et 'ellum.'

improbiorem, aut inquinatiorem reliquit. Perpaucis hominem, quam modestissime potero, necessario demonstrabo: ne si[5] omnino de eo reticuero, [522] operam perdiderit, quod negotium istud mihi ex summis viribus conflavit. Hic enim est puerali hujus instigator,[6] hic accusationis auctor, hic advocatorum conductor, hic testium coëmtor,[7] hic totius calumniæ fornacula, hic Æmiliani hujus fax et flagellum:[8 q] idque apud omnes intemperantissime[9] gloriatur, me suo machinatu reum[1] postulatum. Et sane habet in istis, quod sibi plaudat. Est enim omnium litium depector,[2 r] omnium falsorum commentator,[3] omnium simulationum architectus, omnium malorum seminarium: nec non idem libidinum ganearumque locus,[4] lustrum,[5] lupanar: jam inde ab ineunte

*tiorem, aut magis impurum. Describam, ut necesse habeo, hominem brevissime et quam moderatissime potero: ne, si prorsus siluero de eo, inutile illi sit, quod mihi creaverit hanc litem ex totis suis viribus. Nam hic est impulsor hujus adolescentuli, hic est suasor delationis, hic redemtor patronorum, hic emtor testium, hic fornax universæ calumniæ, hic est tæda et flagrum hujus Æmiliani: atque id jactat immoderatissime coram omnibus, me accusatum fuisse suis artibus. Et certe habet in his unde sibi gratuletur: nam est redemtor litium, excogitator cujusvis falsitatis, artifex omnium fictionum, plantarium universorum malorum, * * * Nam quid faceret homo in-*

gitur, pro, *ne unus quidem homo*. J. Bosscha.—5 *Demonstrabo. Nisi.* Muto leviter interpunctionem et scripturam, *demonstrabo; ne si.* Stewechius. Lipsius, *demonstrabo: ne si.* Colvius. Perperam ante *nisi.* Casaubonus. Flor. *nisi.* Lege *nam si.* Elmenhorstius. *Nam si* esse in V. C. notaverat Lindenbrog. *Ne si* primum comparet in Casaub. et seqq. Edd. ex conj. Lips. Stew. Salm. Vulc. aliorum. Mss. *nisi.* In D'Orv. exulant *ne si omnino.* J. Bos.—6 D'Orv. *puerili h. investigator.* Id.—7 Antiquæ Edit. *test. exemtor.* Colvius. Non vero Junt. post. Lipsius ascripsit *redemtor.* J. Bosscha.—8 Al. *flabellum.* —9 Ms. Pith. *intemperat.* Mox D'Orv. *machinatu.* J. Bosscha.—1 Excidit Ed. Flor. bene restitutum in Edd. Altenb. et Bip. vid. supra. *Id.*—2 Ald. *omn. lit. repertor.* Sed infra: 'cum creditoribus depeciscitur.' Gell. lib. xx. 'Reus, qui depecisci noluerat.' Depecisci, non depacisci scriptum olim notat lib. x. Priscianus. *Colv.*—3 Oudend. ad Florid. p. 97. b. legendum putat *commentor*, i. e. inventor. Quoniam tamen *commentari* est meditari, (cf. Ern. in Cl. Cic.) *falsorum commentator* recte dici videtur is, qui cogitat semper ac meditatur, quo modo causas, pretio redemtas, falsis argumentis obtineat. J. *Bosscha.*—4 Al. *lucus*, et *lacus.*—5 Non est in Ed. Junt. post. In Ed. Flor.

NOTÆ

q *Hic Æmiliani hujus fax et flagellum*] Quo accenditur et instigatur. Male Pricæus reponit *flabellum.* Alludit ad Furias, quarum fax et flagellum arma erant. Supra Metam. lib. IX. 'Quod oleum igni, quod flagellum Furiæ.'

r *Est enim omnium litium depector*] Id est, redimit ab aliis lites quasvis persequendas, pactione aliquotæ partis; puta dimidiæ, aut tertiæ, &c. Cicero litium mercatores vocat.

sævo cunctis probris palam notus: olim in pueritia, priusquam isto calvitio deformaretur, emasculatoribus suis ad omnia infanda[6] morigerus; mox in juventute saltandis fabulis exossis plane et enervis,[7] sed, ut audio, indocta et rudi mollitia. Negatur enim quicquam histrionis habuisse, præter impudicitiam.[8] In hac etiam ætate, qua nunc est, — qui istum Di perduint,[9] — multus honos auribus præfandus est — domus ejus tota lenonia,[1] tota familia contaminata, ipse propudiosus, uxor lupa, filii similes prorsus: diebus ac noctibus ludibrio juventutis, janua calcibus propulsata, fenestræ canticis[2] circumstrepitæ, triclinium comissatoribus[3] inquietum, cubiculum adulteris pervium: neque enim ulli ad introëundum[4] metus est, nisi qui pretium marito non attulit. Ita ei lecti sui contumelia vectigalis est. Olim solens[5] suo, nunc conjugis corpore vulgo meret. Cum ipso plerique, nec mentior, cum ipso, inquam,[6] de uxoris noctibus paciscuntur. Hinc jam illa[7] inter virum et uxorem nota collusio. Qui amplam stipem mulieri detulerunt, nemo[8] eos observat, suo arbitratu discedunt.[9] Qui inaniores ve-

---

castrum, nescio unde. *J. Bosscha.*—6 Edd. Vulc. sec. tert. *emasculitat.* et in tert. *ac v. inf.* Ms. D'Orv. *infandia*, in quo *mox* deest. *Id.*—7 *Exossis et enervis.* Leg. *exossi pl. et enervi.* Sic enim et lib. I. Miles. 'enervam et exossam saltationem explicat:' quomodo alia etiam *Exanimis* et *mus.* *Inermis* et *mus.* Acidalius. *Exossis* supra p. 471. sed v. ad Met. lib. I. p. 22. a. Ms. D'Orv. *exomis* Pith. *exonis.* Acidalii correctio necessaria non est. Proprie histrio exossis et enervus est, i. e. cujus membra flexilia et agilia sunt: ὑγρὰ Gr. dicunt. Quod autem in Met. loco saltatio exossis et enerva dicitur, id figuratum est, nec tamen h. l. id sequi necesse. *J. Bosscha.*—8 Marg. Ed. Junt. post. *impudentiam.* Sed orationis series vulgarem lectionem veram arguit. *Id.*—9 Vid. Not. Var.—1 Edd. Junt. pr. Bas. pr. *lenonina.* Pro statim seq. *prorsus*, V. D. in marg. Ed. Junt. post. malebat *prostantes.* J. Bosscha.—2 *Canticis* abest Ms. D'Orv. In Burm. Ed. Propert. Add. p. 931. negligenter citatur *cantibus.* Id.—3 Florent. *comesatoribus.* Elmenhorstius. Lindenbrogii Coll. per *ss*, cum Ms. D'Orv. *J. Bosscha.*—4 Pith. *ad intr. ulli:* statim *non* deest D'Orv. *Id.*—5 Al. *solers.*—6 Pith. *unquam.* Maritorum morem paciscendi de noctibus uxorum observat Pontan. ad Macrob. Sat. II. 6. *J. Bos.* —7 *Hinc jam inquam illa.* Sic rescribo ex Florentino. Vulgo *jam illa.* Elmenhorstius. Florentini cod. lectionem cum Elmenh. expressere Scriv. et Flor. In reliquis Mss. et Edd. non comparent *hinc* et *inquam:* unde tamen Gronov. ad Auson. Epigr. 90. obiter monuit legendum esse *Hinc jam nimium illa:* quam correctionem multos defensores inventuram esse non puto: τὸ *inquam* tamen melius omitti putavi. Pro *virum* D'Orv. *vitrum*, pro *nota* Pith. *non tam.* J. Bosscha.—8 D'Orv. *detuleret ut venio.* Id.—9 Scripserim *abscedunt*, ut Roman. aut *discedunt* ut Florent. *Pric.* Edd. Vic. Junt. utr. Ald. Bas. Colv. Vulc. Wow. Elm. *uscendunt*, cui proxime accedit, sed contrario

nere, signo dato pro adulteris deprehenduntur: et quasi ad discendum venerint, non prius abeunt, quam aliquid scripserint.[1] Quid enim faciat[2] homo miser, ampliuscula fortuna devolutus, quam tamen fraude[3] patris ex inopinato invenerat? Pater ejus plurimis creditoribus defœneratus,[4] [s] maluit[5] pecuniam, quam pudorem. Nam cum undique versum tabulis[t] flagitaretur,[u] et quasi insanus ab omnibus obviis[6] teneretur, Pax, inquit:[7] [w] negat posse [523] dissolvere:[8] annulos aureos et omnia insignia dignitatis abji-

felix deturbatus ex opibus sat magnis, quas nihilominus nactus erat ex insperato, fallacia sui patris? Pater ejus, obligatus permultis creditoribus, maluit servare argentum, quam honorem. Cum enim obligationum instrumentis postularetur ex omnibus partibus, et retineretur ab omnibus occurrentibus veluti furiosus, Abstinete, ait; et dicit se non esse solvendo. Deponit annulos aureos et omnes notas honoris. Pacis-

sensu, quod est in Mss. Fux. Pith. et Ed. Rom. *abscedunt*, probante Salm. in marg. quia nempe ascendunt omnes, sed qui non dedere, non sinuntur abire immunes. Expressi itaque lectionem Mss. Florent. et D'Orv. *discedunt*. cf. supra p. 505. b. Τοῖς 'Suo arbitratu discedunt' opponuntur seqq. 'non prius abeunt, quam aliquid scripserint.' *J. Bosscha*.—1 Ed. Vic. *scripserit*. Id.—2 Ms. Pith. *faciet*. Desunt quædam in D'Orv. usque ad 'Ceterum uxor,' &c. *Id*.—3 Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. *cum fraude*: sed in τῷ *tamen* allusio esse videtur ad illud, quod infra dicitur, 'dedit operam, quod male partum erat, ut male periret.' *Id*.—4 Legit Pric. *defœneratis*.—5 *Maluit retinere*. Dele τὸ *retinere* ex Florent. membranis. *Elmenh*. Uti deleverat jam Philom. Pisanus in Ed. Junt. post. Accedit Ms. Pith. quare expungatur. Uncis inclusere Elm. et Scriv. *J. Bosscha*.—6 Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. cum Ms. Pith. *hominibus obv.* perpetua variatione. *Id*.—7 Vid. Not. Var. —8 Scriv. intrusit *se*, quod facile excidere potuit; neque tamen contra Mss.

NOTÆ

[s] *Defœneratus*] Fœnore obligatus.

[t] *Tabulis*] Quæ et nomina dicebantur; in quibus, cum nomine debitoris, creditæ pecuniæ summa continebatur.

[u] *Flagitaretur*] Apposite: de obæratis enim proprie dicitur. Plaut. in Casina: 'Ducite ex animo curam, atque æs alienum, Ne quis formidet flagitatorem suum.' Idem, Pseudolo: 'Si non dabis, Clamore magno, et multum flagitabere.'

[w] *Pax, inquit*] Sic scriptum malui cum Lipsio, vestigiis inhærens Mss. codd. qui habent *Flax*. *Pax* adverbium est, significatque quod nos etiam adverbialiter dicimus, *patience*. Nonnunquam etiam vox est silentium indicentis (*paix*). Editiones multæ habent *Lex*, quod quidam retineri posse putant, quasi sit invocatio legis Juliæ de cessione bonorum, qua vetitum erat, ne, qui solvendo non esset, in carcerem truderetur, modo bonis cederet. Sed minus arridet hæc lectio, neque enim exempla proferuntur sic implorati, per interjectionem, legum auxilii. Præterea prior lectio Mss. codd. lectioni propior est.

cit:[x] cum creditoribus depaciscitur.9[y] Pleraque tamen rei familiaris in nomen uxoris callidissima fraude[z] confert: ipse egens, nudus, sed ignominia sua tectus reliquit Rufino huic, non mentior, HS. tricies[1][a] devorandum. Tantum enim ad eum de bonis[2] matris liberum[b] venit, præter quod ei uxor sua quotidianis dotibus[c] quæsivit. Quæ tamen omnia in paucis annis ita hic degulator[d] studiose in ven-

citur cum creditoribus suis. Transfert tamen maximam partem bonorum suorum in nomen suæ conjugis, astutissima fallacia: ipse inops, spoliatus, et velatus tantum sua infamia, reliquit huic Rufino tricies centena millia sestertiorum absorbenda: neque mentior. Nam tantundem rediit ad ipsum ex bonis matris suæ solutum ab ære alieno, præter id, quod ejus conjux ei acquisivit dotibus suis quotidianis. Quæ universa nihilominus hic helluo tanta cura abdidit in suam alvum intra paucos annos,

inserendum. cf. quæ dixi ad Flor. p. 64. b. *J. Bosscha.*—9 Sic Mss. et Edd. vett. Al. *depeciscitur.* Ms. Pith. *depascitur.* Id.—1 Al. *HS. triginta.*—2 Ed.

NOTÆ

[x] *Annulos aureos, &c. abjicit*] Ultimæ egestatis signum: nam et, aliis exuti omnibus, solebant annulos saltem custodire. Juven. Sat. XI. 'Post cuncta novissimus exit Annulus.' Nempe in cessione bonorum, quæ ex lege Julia fiebat, annulos et alia dignitatis et ordinis insignia solenni ritu cogebantur deponere: quod vel ex hoc loco conjici potest. Certum enim est in ea cessione intervenisse quasdam solennitates rerum et verborum, licet, quænam fuerint, parum liqueat. Apud nos viridem galerum induunt.

[y] *Cum creditoribus depaciscitur*] De quota scilicet, ut Jurisconsulti loquuntur: hoc est, ut parte aliqua debiti contenti essent creditores, vel fœnus totum remitterent, vel solutionis dilationem concederent.

[z] *Callidissima fraude*] Non donationis titulo, quæ, licet sine fraude fiat, ipso jure inter conjuges non valet: sed alio titulo, puta ascribendo res suas in dotem uxoris; res enim dotales, aut aliæ, quæ uxoris essent, pro mariti ære alieno capi aut detrahi non poterant.

[a] *HS. tricies* [*XXX.*] Ita est in Mss. codd. plurimis. Male in quibusdam editionibus *HS. triginta;* minor enim est hæc summa, quam ut addendum fuerit ab Apuleio 'non mentior.' Sed numerus hic *HS. XXX.* explicandus est HS. tricies, hoc est, tricies centena millia sestertiorum: quam summam ad nostram monetam redigere facile est ex iis, quæ paulo supra observavimus ex Budæo, ad illa verba 'Mater HS. quadragies possidebat.'

[b] *Liberum*] Hoc est, deducto ære alieno matris, et sumtibus funeris.

[c] *Quotidianis dotibus*] Pretiis, quæ ab adulteris quotidie accipiebat. Quotidianæ nuptiæ etiam Plauto dicuntur, Cistellaria II. 3. 'Habemus nuptias quotidianas. Hæc quidem ecastor viro quotidie nubit.'

[d] *Degulator*] Glossæ Isidori: 'Sorbillator, degulator. Onomasticon vetus: Degulo, καταλαιμόω.

trem condidit, et omnimodis collurcinationibus [3] dilapidavit,[4] ut crederes metuere, ne quid habere ex fraude paterna diceretur. Homo justus et morum [e] dedit operam, [524] quod male partum erat, ut male periret: nec quicquam ei relictum est [5] ex largiore fortuna, præter ambitionem miseram, et profundam gulam. Ceterum uxor, jam propemodum vetula et effœta,[6] nunc demum [f] contumeliis abnuit.[7] [g] Filia autem per adolescentulos ditiores, invitamento matris suæ nequicquam circumlata, quibusdam etiam procis ad experiendum permissa, nisi in facilitatem [8] Pontiani incidisset, fortasse an adhuc vidua, antequam nupta,[h] domi sedisset.

et decoxit comessationibus omnis generis, ut putaretis eum timere, ne diceretur possidere aliquid ex dolo sui patris. Nempe vir ille probus et vitæ integræ curavit, ut, quod erat male acquisitum, male etiam perderetur. Et nihil ei remansit ex suis amplioribus opibus, nisi infelix ambitio, et profunditas ingluviei. Porro uxor ejus, jam fere vetula et debilitata, nunc tandem respuit stupra. Filia vero frustra circumducta per juvenes locupletiores, instigatione suæ matris, tradita etiam quibusdam amantibus ad periculum faciendum, nisi nacta esset Pontianum facilem virum, forsan mansisset huc usque domi prius vidua, quam maritata. Pontianus dedit ei

Junt. post. *ex b.* contra Mss. et Edd. reliquas. *J. Bosscha.*—3 Vid. Not. Var. —4 Male Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *delapid.* J. Bosscha.—5 In Fulviano Cod. *Nec quicquam ei relicuum est.* Lucretius: 'et jam relicuo reparari tempore posset.' Lib. IV. 'relicuus tamen essentias in mente patentes.' Fulgentius Mytholog. 'Quasque soror licuit, frater pede temperat undas.' *Woweriuss.* Unius Fulv. Codicis auctoritatem tanti habendam non puto, ut cum Scriverio sequar. *J. Bosscha.*—6 Pith. *effecta.* Id.—7 Vid. Not. Var.—8 Ms. Pith. *facultatem*: male: pag. seq. 'quo facilius Pontiani facilitatem

NOTÆ

[e] *Et morum* *] Asteriscus deesse aliquid testatur. Illud, quodcumque est, facile suppleri potest; puta *integer*, aut aliquid simile. Elmenhorst. *et verus.*

[f] *Nunc demum*] Ita restituit Casaubonus. Flor. cod. et editiones pleræque habent *totam domum contumeliis abnuit*, male, et absque sensu. Suspicatur Casaub. illius vocis *totam* primam syllabam irrepsisse, ultima vocis *effœta*, quæ præcedit, repetita: at, quomodo pro *nunc* scripta fuerit syllaba *tam* secunda vocis *totam*, non aperit. Quid si legatur *jam demum?* facilior corruptio *jam* in *tam*. Et præterea idem sensus erit. Alii aliter interpolant hunc locum, quos brevitatis causa missos facio.

[g] *Contumeliis abnuit*] Pro, abnuit contumelias. Sic supra 'curare rebus alienis.' Contumelia hic stuprum significat, quemadmodum et apud Græcos ἡ ὕβρις.

[h] *Vidua, antequam nupta*] Vidua non solum ea est, quæ marito, cui juncta erat, est orbata; sed etiam illa, quæ virum non habuit, teste Javoleno; l. Palum 242. § Viduam ff. de verborum significatione. Noster hoc sensu Metam. lib. IV. 'Psyche virgo vidua domi residens.' Seneca, in Agamem-

Pontianus ei, multum quidem[9] dehortantibus nobis, nuptiarum titulum falsum et imaginarium donavit: non nescius, eam, paulo ante quam duceret,[1] a quodam honestissimo juvene, cui prius pacta fuerat, post satietatem derelictam. Venit igitur ad eum nova nupta, secura et intrepida,[i] pudore dispoliato, flore exoleto, flammeo obsoleto,[k] virgo rursum post recens repudium, nomen potius afferens[2] puellæ, [525] quam integritatem. Vectabatur octophoro.[3][l] Vidistis profecto, qui affuistis, quam[4] improba juvenum circumspectatrix, quam immodica sui ostentatrix. Quis non disciplinam matris agnovit,[5][m] cum in puella videret

nomen falsum et inane matrimonii, nobis certe valde dissuadentibus: cum non ignoraret illam, paulo priusquam sibi jungeretur, fuisse desertam, post fastidium, a quodam honestissimo adolescente, cui fuerat desponsata ante. Ergo nova nupta venit ad eum, confidens, et nihil metuens, exuta verecundia, virginitate prælibata, nuptiali velo detrito; iterum virgo post recentem repudiationem, vindicans sibi potius nomen virginis, quam castitatem, vehebatur lectica octophoro. Certe, vos, qui præsentes fuistis, vidistis quam nequiter circumspiciebat adolescentes, quam immoderate se jactabat. Quis non recognovit educationem matris, cum cerneret in

circumveniret.' *J. Bosscha.*—9 D'Orv. *Pontiani ei quidem multum.* Id.—1 *Duceret.* D'Orv. *duceretur . . . derelictum*, deleto τῷ *pacta.* Id.—2 *Asserens. Afferens* malim. *Brant.* Recte Mss. *afferens*, nisi quod Pith. *off.* non *asserens*, quod est in Edd. Junt. utr. Bas. Colv. Vulc. Wow. Gent. Pric. Scriv. Flor. Infra p. 547. 'Virgo formosa . . . affert ad maritum floris rudimentum;' et paulo post: 'vidua autem . . . nihil affert irreposcibile, quod opponitur virgini, afferenti virginitatem, quæ reposci nequit.' *J. Bosscha.*—3 Edd. vett. pleræque, etiam Junt. post. cum Mss. Pith. D'Orv. et Fux. *octaphoro:* ut fluctuant etiam Mss. Sueton. in Calig. c. 43. ubi cf. Oudend. *Id.*—4 Ms. D'Orv. *quam jam*, et *inhostium* pro *juvenum.* Id.—5 Ms. D'Orv. *ignovit.* Id.

NOTÆ

none: 'An te morantur virgines viduæ domi?'

[i] *Secura et intrepida*] Magnum præflorationis argumentum: cum sit virginum trepidare. Claudian. 'Jam nuptæ trepidat solicitus pudor.' Titinnius, apud Festum: 'Accede ad sponsum audaciter; virgo nulla es.'

[k] *Flammeo obsoleto*] Decenter flammeum vetus, et detritum, ac deturpatum tribuit præfloratæ nuptæ. Flammeum velamen novarum nuptarum fuit, de quo jam Metam. lib. IV. sub finem.

[l] *Octophoro*] Lectica, quæ ab octo servis gestabatur, ad quod ministerium maxime perquisitos Germanos Tertullianus innuit. 'Ad uxorem,' cap. 4. 'non monilium pondera, non vestium tædia, non Gallicos vultus, nec Germanicos bajulos, quæ nuptiarum gloriam accendunt.'

[m] *Quis non disciplinam matris agnovit*] Juvenal. Sat. VI. 'Scilicet expectas ut tradat mater honestos, Aut alios mores quam quos habet?'

immedicatum os,[n] et purpurissatas genas, et illices oculos? Dos erat a creditore omnis ad teruncium[6] pridie sumta, et quidem grandior, quam domus exhausta et plena liberis postulabat. Sed enim iste, ut est rei modicus, spei immodicus, pari avaritia et egestate, totum Pudentillæ quadragies[o] præsumtione[7] cassa devorarat: eoque me amoliendum ratus, quo facilius Pontiani facilitatem, Pudentillæ solitudinem circumveniret; infit generum suum objurgare,[8] quod matrem suam mihi desponderat: suadet, quamprimum ex tanto periculo, dum licet, pedem referat: res matris[9] ipse potius habeat, quam homini extrario[1] sciens transmittat: ni ita faciat,[2] injicit[3] scrupulum amanti adolescentulo veterator:[4] minatur, se filiam abducturum. Quid multis? juvenem simplicem, præterea novæ nuptæ illecebris offrænatum, suo arbitratu de via deflectit.[5] It ille ad matrem, verborum Rufini gerulus. Sed nequicquam tentata ejus

filia os fucatum, et malas miniatas, et oculos illecebrosos? Tota dos, usque ad minimum nummulum, petita erat pridie a creditore, et major sane quam domus opibus vacua, et repleta liberis, poscebat. At enim hic, ut habet parvas opes, cupiditatem vero immoderatam, ut est tam avarus quam inops, absorpserat vana spe universa quadragies centena millia sestertiorum Pudentillæ: et ideo credens me esse removendum, ut facilius deciperet credulitatem Pontiani, et viduitatem Pudentillæ, cœpit increpare suum generum, quod mihi despondisset suam matrem: hortatur eum, ut extrahat se quam citissime ex tanto discrimine, dum adhuc potest: servet potius sibi bona suæ matris, quam conferat sciens prudensque in virum extraneum: quod nisi sic faciat, incutit solicitudinem juveni amanti fraudulentus homo: minitatur se recepturum ad se suam filiam. Quid plura? avertit ab incepto itinere pro suo libitu adolescentem facilem, et insuper irretitum blanditiis suæ novæ uxoris. Ille convenit matrem deferens verba Rufini. Verum, ejus constantia frustra oppug-

—6 Sic fuit scribendum, non *ternuncium*. Colvius. Ut erat in Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. cum Ms. Pith. *J. Bosscha.*—7 Male Pith. *post sumtionem.* vid. Pric. id. Cod. *devorat.* Id.—8 D'Orv. *objugare.* Pith. *objurgaret . . . despondeat.* Pro *mihi* Bas. pr. *nihil.* Id.—9 D'Orv. *bona m.* e glossa. Ed. Junt. post. *habebat.* Id.—1 Pith. *extraneo.* v. Ind. *Id.*—2 Mss. D'Orv. *cum ita faciat.* Pith. *ni faciat:* alius Vet. Cod. ni fallor Fux. *ni faciat.* Forte earundem literarum repetitio intrusit *ita,* ab Auctore non profectum. *Id.*—3 Bas. 1. et Ald. *injici scr.* Colvius. Immo, Bas. pr. *inici.* Ald. *inicit.* J. Bosscha.—4 Negligenter vitium Ed. Altenb. *veteratur* remansit in Bip. *Id.*—5 Pith. *deflet,*

NOTÆ

[n] *Immedicatum os*] Recte. 'Immedicatum' est καταφαρμαχθὲν, medicamine illitum, non autem ἀφαρμάκευτον, medicamine carens.

[o] *Totum Pudentillæ quadragies*] Supple HS. *sestertium.* De illis Pudentillæ bonis jam supra.

gravitate, ultro ipse levitatis et [526] inconstantiæ increpitus, reportat ad socerum haud mollia: matri suæ, præter ingenium placidissimum et [6] immobile, iram quoque sua expostulatione accessisse,[7] non mediocre pertinaciæ adjumentum.[8] Respondisse eam denique, non clam se esse, Rufini exhortatione [9] [p] secum expostulari: eo vel magis sibi [1] auxilium mariti adversum ejus desperatam avaritiam comparandum. Hisce auditis exacerbatus aquariolus iste uxoris suæ,[q] ita ira extumuit,[2] ita exarsit furore, ut in fœminam sanctissimam et pudicissimam,[3] præsente filio ejus, digna cubiculo suo diceret: amatricem eam, me Magum et veneficum clamitaret, multis audientibus: quos, si voles,

nata, ipse objurgatus ultro ab ea ob suam instabilitatem et mutabilitatem, refert verba non mitia ad socerum suum: suam matrem, præter indolem pacatissimam et constantem, fuisse etiam correptam ira propter suam querelam, quod non parvum auxilium est obstinationis. Postremo, eam reposuisse, se non ignorare querelam institui adversus se ex verbis Rufini: vel ob eam rem, subsidium viri sibi esse magis quærendum contra perditam ejus avaritiam. Cum hic vilis minister suæ conjugis illa audivisset, exasperatus adeo intumuit iracundia, adeo flagravit rabie, ut evomeret adversus mulierem integerrimam et castissimam, coram ejus filio, verba digna suo thalamo: vociferaretur eam esse amatricem, me vero magum et maleficum, audienti-

et cum D'Orv. *ut* pro *it*. Id. Pith. paulo post *ipsa*. Idem.—6 Mss. Florent. *placidissimum vegens*. In reliquis Mss. nullum hujus vocis vestigium comparet. Sed in Pith. deest quoque *et*. Idem.—7 Male Ms. Pith. Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *accensisse*. Ms. D'Orv. pro *non* habet *in*. Id.—8 *Pertinaciæ alimentum*. V. C. Fulv. *argumentum*. Et mox: *quas tamen cum saltas*. Et proxime: *conscribente Æmiliano*. Scioppius in Symb. Haud male Cod. Fulv. *alimentum*. Wowerius. Alii *alimentum*. Fulvius, *argumentum*. Elmenhorstius. Mss. Pith. et Fux. quoque *alimentum*: non male. Quia tamen optimi Codd. Florent. et D'Orv. cum Edd. O. servant *adjumentum*, id non muto. *J. Bosscha*.—9 *Ex oratione*. Præferenda scriptura antiqua: *exhortatione*. Wowerius. *Ex oratione*, quod huc usque in Edd. legitur, suspectum jam fuit editori Junt. post. qui sine sensu sed e Mss. dedit *æs*, *oratione*: unde in ejus marg. conjecit V. D. *ea orat*. Sed verissimum est *exhortatione*, quod reposui auctoritate Ms. D'Orv. *J. Bosscha*.—1 Deest D'Orv. in quo mox *et* pro *ejus*. Tum non comparent in eod. cod. seqq. usque ad 'Sed ne longius.' *Id*.—2 Pith. *iram extimuit*: et ante *ut* repetit *ita*. Id.—3 *Et pudicissimam*. Hæc delet Flor. unus. *Elmenh*.—4 Parum

NOTÆ

[p] *Rufini exhortatione* [*ex oratione*] Mss. quidam codd. habent *Rufini exhortatione*: bene.

[q] *Aquariolus suæ uxoris*] Tertull. in Apologetico: 'Primi erunt lenones, perductores, aquarioli.' Lenones prostitutarum erant. Perductores, fœminarum, in quas stupra commissa legibus vindicantur. Aquarioli, inquit Festus, 'dicebantur mulierum impudicarum sordidi asseclæ:' ab aqua nempe, quam suppeditabant fœdis ministeriis.

nominabo: se mihi sua manu mortem allaturum.[4] Vix hercule possum iræ moderari. Ingens indignatio animo oboritur.[5] Tune, effœminatissime, tua manu cuiquam viro mortem minitaris? At qua tandem manu? Philomelæ? an Medeæ? an Clytæmnestræ?[r] quas tamen cum saltas,[6s] tanta mollitia animi, tanta formido ferri est, sine cludine[t] saltas. Sed ne longius ab ordine digrediar, [527] Pudentilla, postquam filium videt præter opinionem, contra suam esse sententiam depravatum,[7] rus profecta, scripsit ad eum objurgandi gratia illas famosissimas literas, quibus, ut isti aiebant, confessa est, sese mea Magia in amorem inductam dementire.[8u] Quas tamen literas, tabulario publico præsente, et contrascribente[9] Æmiliano,[w] nudiustertius tuo

bus plurimis, quorum dicam nomina, si volueris: se mihi illaturum necem sua manu. Certe ægre queo temperare furori. Magna indignatio mihi exsurgit in animo. Tune, mollissime, minaris necem tua manu ulli viro? Sed qua tandem manu? Philomelæ? an Medeæ? an Clytæmnestræ? quas nihilominus, quando saltas, saltas sine gladio; tanta est debilitas tui animi, tantus timor ensis. Verum, ne discedam longius a serie rerum, Pudentilla, cum cerneret natum suum esse corruptum, contra quam quod speraverat, et adversus suam opinionem, ivit rus, et inde scripsit ad ipsum, increpandi causa, illam decantatissimam epistolam, qua, ut illi dicebant, fassa est se insanire, impulsam meis maleficiis ad amandum. Quam tamen epistolam, o Maxime, tuo mandato exscripsimus nudiustertius e tabulario publico coram testibus,

Latine. Scrib. *illaturum.* Casaubonus.—5 Pith. *aboritur*, et pro *minitaris* id. *ininucari.* id. *Philomenæ:* et cum Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *clytæmestræ.* J. Bosscha.—6 Al. *consultas.*—7 D'Orv. *depravatam.* Pro *aiebant* Pith. *agebant.* J. Bosscha.—8 Al. *dementare.*—9 Al. *conscribente.*—1 D'Orv. *dixisse,*

NOTÆ

[r] *Philomelæ? an Medeæ? an Clytæmnestræ*] An manu, qua, Philomelam, aut Medeam, aut Clytæmnestram saltans, gladium tenens in scenam prodis?

[s] *Quas tamen cum saltas*] Recte sic restituit Lips. Elect. lib. I. cap. 28. ex corrupta voce *consultas.* Innuit eum histrionem esse et cinædum.

[t] *Sine cludine*] Retinenda hæc lectio est. Cluden gladius est scenicus, sic dictus a cludendo, quod ejus acies in manubrium prælongum refugeret, atque includeretur, cum histrio, in tragœdia agenda, ipso se confodere simularet. Unde bene Noster: 'Tanta mollitia animi, tanta formido ferri est:' valde enim meticulosum eum oportet esse, qui talem gladium reformidet.

[u] *Dementire*] Rom. *dementare:* male. *Dementare* est, dementem reddere: qui sensus non est hujus loci.

[w] *Præsente et contrascribente Æmiliano*] Adeo ut non possit eas insimulare corruptas aut depravatas. Contrascribere est ἀντιγράφειν, hoc est, γράφειν τὸ ἴσον. Similiter contralegere dicebantur, qui astabant Mss^{os}. codices corrigentibus, eademque ex

jussu, Maxime, testato[x] descripsimus: in quibus omnia contra prædicationem istorum pro me reperiuntur. Quanquam, etsi destrictius Magum me dixisset,[1] posset videri, excusabunda se[2] filio, vim meam, quam voluntatem suam, causari maluisse. An sola Phædra falsum epistolium de amore commenta[3] est?[y] An non omnibus mulieribus hæc ars usitata est, ut, cum aliquid ejusmodi velle cœperunt, malint coactæ videri? Quod si animo[4] etiam ita putavit, me Magum esse, idcircone Magus habear, quia[5] hoc scripsit Pudentilla? Vos tot argumentis, tot testibus, tanta oratione, Magum me non probatis: illa uno verbo probaret? Et quanto tandem [528] gravius habendum est, quod in judicio subscribitur,[z] quam quod in epistola scribitur?[a] Quin tu me meismet factis, non alienis verbis, revincis?[6]

Æmiliano præsente, et describente etiam illam: in qua universa inveniuntur pro me adversus id quod illi dixerant. Quamvis, etiamsi me vocasset verbis magis distinctis magum, posset apparere eum, volentem se excusare, maluisse obtendere suo filio violentiam meam, quam suum consensum. Num sola Phædra confinxit falsam epistolam de amore? Nonne hæc fraus in usu est apud omnes fœminas; ut, quando inceperunt cupere aliquid tale, malint videri ad illud adactæ? Quod si etiam intra se credidit me esse magum, an ideo existimandus sum magus, quod Pudentilla id scripsit? Vos non ostenditis tot rationibus, tot testibus, sermone tam prolixo, me esse magum; illa vero ostenderet id uno verbo? Ac denique, quanto majoris ponderis existimandum est id, quod subscribitur in lite, quam quod exaratur in literis? Quare tu non me arguis in meis ipsius gestis, non autem ver-

et statim *vim eam*. J. Bosscha.—2 Pith. *excusabundus se*. Id.—3 Ed. Vic. *commentata*. Id.—4 Alii legunt *omnino*.—5 D'Orv. *quod*, qui post *magum me* delet *non*. J. Bosscha.—6 *Tu me...revincis*. D'Orv. *cum...remtis*. Id.—

NOTÆ

aliis exemplaribus prælegebant. Nota vetus in codice Parmensi Martiani Capellæ a Grotio relata: 'Fœlix Rhetor emendabam, contralegente Deuterio scholastico meo,' &c.

[x] *Testato*] Quo omnimoda esset fides exemplaribus descriptis.

[y] *An sola Phædra falsum epistolium de amore commenta est*] Quod mitteret ad privignum suum Hippolytum, cujus incesto amore flagrabat; quo etiam epistolio ipsa erroris sui causam in fati inevitabilis necessitatem refundebat, sicut et Pudentilla potuisset in magicam aliquam coactionem refundere: quæ excusatio amoris in Pudentilla non magis legitima fuisset, quam illa in Phædra.

[z] *Quod in judicio subscribitur*] Ubi enim quis in judicio quidpiam sic subscripserit, cogitur illud probare sub pœnis a Jure constitutis: unde ejusmodi subscriptiones non temere fiunt.

[a] *Quam quod in epistola scribitur*] Ubi impune scribi potest quicquid in mentem venit.

Ceterum eadem via multi rei cujusvis maleficii postulabuntur, si ratum futurum est, quod quisque in epistola sua vel amore, vel odio cujuspiam, scripserit. Magum te scripsit Pudentilla, igitur[7] Magus es. Quid si Consulem me scripsisset, Consul essem? Quid enim si pictorem, si medicum? quid denique si innocentem? num aliquid[8] horum putares, idcirco quod illa dixisset? Nihil scilicet. Atqui perinjurium est, ei fidem in pejoribus habere,[9] cui in melioribus non haberes: posse literas ejus ad perniciem, non posse ad salutem. Sed inquieti[1] animi fuit:[b] efflictim te amabat. Concedo interim. Num tamen omnes, qui amantur, Magi sunt, si hoc forte qui amat scripserit? Cedo nunc,[2] quod Pudentilla me in eo tempore non amabat; siquidem id foras scripsit,[3] quod palam erat mihi obfuturum.[4] Postremo quid vis, sanam an insanam fuisse,[c] dum scriberet? Sanam dices? nihil ergo erat Magicis artibus passa. Insanam respondebis? nesciit ergo,[5] quid scripserit, eoque

bis alienis? Porro plurimi accusabuntur eadem ratione cujuslibet criminis, si, quod quilibet scripserit in sua epistola, vel ex amore, vel ex odio cujusvis, pro vero habendum sit. Pudentilla scripsit te esse magum; ergo tu es magus. Quid, si scripsisset me esse consulem, an essem consul? quid etiam, si scripsisset me esse pictorem, aut medicum? postremo, quid, si scripsisset me esse insontem? an crederes quicquam harum rerum, propterea quod ea illud dixisset? Nihil procul dubio. Sed injustissimum est illi credere in deterioribus, cui non crederes in melioribus: epistolam illius valere ad exitium, non autem valere ad conservationem. At, inquies, habuit mentem solicitam, diligebat te perdite. Fateor in præsens. An universi tamen, qui diliguntur, sunt magi, si forte ille, qui diligit, hoc scripserit? Nunc fatere Pudentillam non me dilexisse tunc temporis, quandoquidem id scripsit aliis, quod nociturum erat mihi in publico. Denique utrum vis eam fuisse mentis compotem, an impotem, cum scribebat? An affirmabis eam fuisse mentis compotem? igitur nullatenus læsa erat artibus magicis. An repones

7 Pith. *q.* Mox pro *essem* D'Orv. *etiam.* Seq. *enim* non est in Pith. *Id.*—8 Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *aliquod.* Dein τὸ *scilicet* exulat a D'Orv. In Pith. pro *atqui* est *atque.* Id.—9 Mss. Florent. *in p. non hab.* In D'Orv. Pith. desunt τὰ *habere cui in melioribus.* Id.—1 Mss. Pith. D'Orv. *inquid.* Id.—2 Salm. in marg. *credo n.* Sed et alterum ferri potest. *Id.*—3 Vid. Not. Var.—4 Ms. D'Orv. *futurum.* In Pith. deest statim *ergo.* J. Bosscha.—5 Plerique vulg. *nescit ergo.* Colvius. Velut Bas. pr. sed pleræque reliquæ

NOTÆ

[b] *Sed inquieti animi fuit, &c.*] Prolepsis, cujus solutio gemina: 'Concedo interim,' &c. et 'Cedo nunc,' &c.

[c] *Postremo, quid vis, sanam an insanam fuisse, &c.*] Dilemma est, argumentum sumtum ex loco τῶν ἀπόρων, in quo, quicquid dixeris, statim refellitur.

ei fides non habenda est. Immo etiam si fuisset insana, insanam se esse nescisset. Nam ut absurde facit, qui tacere se dicit, [529] quod ibidem dicendo tacere sese,[6] non tacet, et ipsa professione, quod profitetur,[7] infirmat: ita vel magis hoc repugnat, 'Ego insanio:' quod verum non est, nisi sciens dicit. Porro sanus est, qui scit, quid sit insania. Quippe insania scire se non potest, non magis, quam cæcitas se videre. Igitur Pudentilla compos mentis fuit, si compotem mentis se non putabat. Possum, si velim,[8] pluribus; sed mitto Dialectica.[9] Ipsas literas longe aliud clamantis,[1] et quasi dedita opera ad judicium istud præparatas et accommodatas, recitabo. Accipe tu, et lege[2] usque dum ego interloquar. (*Literæ Pudentillæ.*)[d] Sustine paulisper, quæ sequuntur: nam ad deverticulum rei ventum est. Adhuc enim, Maxime, quantum equidem[3] ani-

eam fuisse mentis impotem? igitur ignoravit quid scripserit: atque idcirco non est ipsi credendum: quin etiam, si fuisset demens, ignoravisset se esse dementem. Sicut enim ille, qui dicit se silere, facit inepte, quia eodem tempore, quo dicit se silere, non silet, et ipsa affirmatione negat quod affirmat: sic aut etiam magis hoc sibi contradicit, Ego sum demens: *quod non est verum, nisi, qui hoc dicit, illud dicat cum cognitione. Ceterum ille est mentis compos, qui novit quid sit dementia. Dementia enim nequit se cognoscere, sicut neque cæcitas se intueri. Ergo Pudentilla sana fuit, si non credebat se esse sanam. Possum id probare fusius, si velim. Sed omitto ratiocinia dialectica. Referam ipsam epistolam aliud multo prædicantem, et veluti instructam, et aptatam de industria ad hanc causam. Cape tu, et lege:* Literæ Pudentillæ. *Suspende tantisper sequentia, donec ego interfabor: nam devenimus ad discrimen rei. Hactenus enim, o Maxime, hæc fæmina nullate-*

Edd. *nesciit.* Etiam pro seq. *nescisset* Ms. D'Orv. *nesciisset.* J. Bosscha.—6 *Tacere sese.* Ms. Pith. *taces*, deleto *sese.* Id.—7 Ms. D'Orv. *ne profiteretur:* et paulo infra ignorat *quippe.* Id.—8 Ms. D'Orv. *si velis.* Id.—9 Bas. 1. Rom. Ven. Ald. *Dialecticam.* Colvius. Item Vic. Junt. pr. cum Ms. D'Orv. minus bene. *J. Bosscha.*—1 Sic Mss. Pro *dedita* D'Orv. *debita.* Id.—2 Mirum mihi, infirmitatem hujus loci necdum ulli perceptam fuisse: aio ego luxationem subesse quæ sententiam ineptissimam reddit. Emendo: *Accipe tu et lege. Literæ Pudentillæ. Sustine paulisper quæ sequuntur, usque dum ego interloquar: nam a. d. r. v. e.* Nemo paulo sanior (opinor) contrahiscere volet. *Pric.* Quæ tanta causa mutandi fuerit, prorsus non video. Dicit Ap. se interlocuturum, simul ac satis lectum fuerit. Jam revera interloquitur *Sustine paulisper, &c.* Proprie currentes *sustinent* gradum, aut remigantes remos. *J. Bosscha.*—3 D'Orv. *ejusdem* et pro *eundem* mox *eusdem.* Id.—4 *Prius*

NOTÆ

[d] *Accipe tu et lege:* LITERÆ PUDENTILLÆ, &c.] Sic edendum curavi hunc locum, monente Pricæo.

madverti, nusquam mulier Magiam nominavit: sed ordinem repetivit eundem, quem ego paulo prius, de longa viduitate,[4] de remedio valetudinis, de voluntate nubendi, de meis laudibus, quas ex Pontiano cognoverat, de suasu ipsius, ut mihi potissimum nuberet. Hæc usque adhuc lecta sunt. Superest ea pars epistolæ, quæ similiter pro me scripta, in memetipsum vertit cornua;[e] ad expellendum[5] a me crimen Magiæ sedulo dimissa,[6] memorabili laude Rufini, vicem[7] mutavit,[f] et ultro contrariam mihi opinionem

nus locuta est de magia, quantum quidem observavi: verum resumsit eandem seriem rerum, quam ego recensui paulo ante, de sua diutina viduitate, de medela sui morbi, de desiderio nuptiarum, quo tenebatur, de laudibus meis, quas didicerat ex Pontiano, de hortatu ejus, ut se mihi præcipue jungeret. Hæc lecta sunt hactenus. Restat illa pars epistolæ, quæ, scripta quoque in mei gratiam, militat contra meipsum, et, studiose missa ad amoliendum a me scelus magiæ, sortita est diversum munus, insigni gloria Rufini: et peperit mihi contrariam existimationem quorundam Œen-

longa viduitate. Necessario scribendum *de longa vid.* Stewechius. Vulgo, *longa vid.* omisso τῷ *de.* Colvius. Additum *de* jam in Ed. Junt. post. e Mss. *J. Bosscha.*—5 Apponam priorem lectionem et fidei meæ causa, et ut videant studiosi, quantum hic locus nobis debeat: *ad expellendum a me crimen Magiæ, sedulo omissa, memorabili laude Rufini vice mutavit.* Non dubito applausuram nostræ emendationi coronam doctorum. Ceteri quid sentiant, θρὶξ ἀνὰ μέσσον. *Casaub. Memorabili fraude Rufini vicem mutavit.* Fulvius. *Sciopp. in Symb.* Mirum in modum turbata hæc et corrupta. Vulgo: *sedulo omissa, memorabili l. R. vice mutavit.* Emendo: *pro me scripta ad expellendum a me crimen Magiæ, in memet ipsum vertit cornua; sedulo omissa memorabili fraude Rufini vicem mutavit.* Wowerius. Sic hæc legerim et distinxerim: *ad expellendum a me crimen magiæ, sedulo omissa memorabili laude Rufini voce mutavit.* Mutavit, παθητικῶς. vide Agel. lib. xv. cap. 12. *Brant.*—6 *Sedulo omissa.* Ita Edd. ante Casaub. cum Vulc. Wow. Elm. Scriv. Pro quo Lips. in marg. *emissa*, fortasse vere, ut respondeat *foras scripsit*, quod supra habuimus. Interim in Ms. Pith. est *obmissa*, in D'Orv. *dimissa*, cujus auctoritatem sequor: ut 'dimittere tabellarium' apud Cic. ad Att. xiv. 21. Minus bene Edd. reliquæ *missa.* J. Bosscha.—7 *Memorabili laude R. vocem.* Lego *M. fraude R. vicem m.* Veram hanc emendationem seqq. prolixe probant 'multa fando, &c. sed enim versutiam tam insidiosam, tam admirabili scelere conflatam.' *Acidal.* Fulvius: *m. fraude R. vicem.* Sed *laude* retineri potest ad irrisum scilicet et κατ' ἀντίφρασιν ita dictum. Tametsi laudis vocabulum etiam ἐκ τῶν μέσων esse, Gellius aliique docuerunt. *Sc. Gent. Fraude* maluere etiam Schikhe-

NOTÆ

[e] *In memetipsum vertit cornua*] Ad me impugnandum convertitur. Translatio est a tauris iratis, qui nonnunquam ab hoste ad instigatores cornua convertunt. Similiter Plautus, Pseudolo, Act. iv. Scen. 3. 'Metuo Ne in re secunda nunc mihi obvertat cornua, Si occasionem capsit, qui siet malus.'

[f] *Memorabili laude Rufini vicem mutavit*] Quidam habent *fraude*, sed nihil mutandum. *Memorabili laude ei-*

quorundam [530] Œensium, quasi Mago, quæsivit. Multa fando, Maxime, audisti, etiam plura[8] legendo didicisti, non pauca[9] experiendo comperisti: sed enim versutiam tam insidiosam, tam admirabili scelere conflatam, negabis te unquam cognovisse. Quis Palamedes,[g] quis Sisyphus,[1 h] quis denique Eurybates aut Phrynondas[2 i] ta-

sium, veluti magus fuissem. O Maxime, audisti dici multa, cognovisti adhuc plura lectione, didicisti sat multa experientia: sed tamen dices te nunquam vidisse astutiam tam dolosam, contextam tam mira malitia. Quis Palamedes, quis Sisyphus, postremo quis Eurybates vel Phrynondas commentus esset similem? Hi omnes,

rad. et Salm. et editum in Vulc. Ed. tert. Aliter Mss. *J. Bosscha.* Vid. Not. Var.—8 Sic tacite edidit Elm. e Florent. cum Florido. Antea et in reliquis Mss. est *et plura:* sed tum, pro stylo Apuleii, ante *non pauca* inserendum quoque *et*, quod fecit Scriv. qui edidit etiam *experiundo*, ut solet Noster: sed hic contra Mss. et male, aut scribendum quoque *legundo*. J. Bos.—9 Τὸ *non* delet D'Orv. posterius *tam* Pith. Pro *cognovisse* Florent. *agnovisse*. Id.—1 Sic rescripsimus ex lectione Venet. *Sisyphas:* in reliquis erat, *Syphas*. Sisyphum Æoli filium vaferrimum virum fuisse prodit ex Homero Polyænus Stratagemat. lib. I. Hinc Adagio, Sisyphi artes: de qua consulendæ maximi Erasmi Chiliades. *Colv.* Aldus et Rom. *Syphax*. Vide Erasmum in 'Sisyphi artes.' *Elmenh. Sisyphus* jam ante Colv. editum in Ed. Junt. post. et est in Mss. Florent. In D'Orv. *Sisyphas*. Pith. *ysiphas*. J. Bosscha.—2 Edd. ante Colv. *Phirinondas* cum Ms. Pith. In D'Orv.

NOTÆ

φωνικῶν dictum. Totum hunc locum ex sententia Casauboni edi curavi.

[g] *Quis Palamedes*] Solertem quidem fuisse ac ingeniosum Palamedem legimus, ejus opera fictam Ulyssis amentiam detectam esse, literas ab eo quatuor inventas, calculorum item ludum, mensurarumque ac ponderum rationem excogitatam, annum præterea ad cursum solis, et menses ad cursum lunæ accommodatos, item aciei ordinem, symbolum bellicum, et vigilias ab eo fuisse inventas. At eum fraudulentum fuisse, id vero nusquam legitur.

[h] *Quis Sisyphus*] Notum adagium, Sisyphi artes; Σισύφου μηχαναί. Cui adagio locum dedit hic Homeri locus: Σίσυφος ... ὃ κέρδιστος γένετ' ἀνδρῶν.

[i] *Quis denique Eurybates aut Phrynondas*] Proverbium, Phrynondas alter, de improbo homine. Hujus Phrynondæ meminit Lucianus in Pseudomanti, inter nobiles facinorosos. Videtur hic potius legendum *Eurybatus*, quam *Eurybates*. Sic enim Æschines adversus Ctesiphontem: Οὔτε Φρυνώνδας, οὔτε Εὐρύβατος, οὔτε ἄλλος οὐδεὶς πώποτε τῶν πάλαι πονηρῶν τοιοῦτος μάγος καὶ γόης ἐγένετο: id est, 'Nec Phrynondas, nec Eurybatus, nec alius quisquam veterum improborum, unquam talis magus et impostor fuit.' Eurybatus hic fuit fur insigni astutia, qui aliquando a custodibus in furto deprehensus, cum illi videre cuperent quo ingenio domos conscenderet, stimulis quibusdam ferreis et funibus irrepsit in parietem, illisque intuentibus, et expeditam hominis agilitatem admirantibus, per tegulas aufugiens periculum evasit. Eurybatissare, εὐ-

lem excogitasset? Omnes isti, quos nominavi, et si qui præterea[3] fuerunt dolo memorandi, si cum hac una Rufini fallacia contendantur, macci prorsus[k] et buccones[4][l] videbuntur. O mirum commentum! O subtilitas[5] digna carcere et robore![6][m] Quis credat effici potuisse, ut quæ defensio fuerat, [531] eadem, manentibus eisdem[7] literis, in accusationem transverteretur?[8] Est hercule incredibile. Sed hoc[9] incredibile qui sit factum, probabo. Objurgatio erat matris ad filium, quod me talem virum, qualem sibi prædicasset, nunc de Rufini sententia Magum dictitaret. Verba ipsa ad hunc modum se habebant:[9] Ἀπυλήϊος[1] μά-

quos recensui, et si aliqui adhuc fuerunt celebres fraude, si conferantur cum hoc solo dolo Rufini, apparebunt omnino fatui et rustici. O inventio admirabilis! o solertia digna carcere et præcipitatione! Quis persuasum habeat potuisse fieri, ut, quæ fuerat defensio, eadem commutaretur in criminationem, remanentibus iisdem literis? Profecto hoc est incredibile. Verum demonstrabo quo modo illud incredibile factum reipsa fuerit. Erat increpatio matris ad filium, eo quod nunc ex voluntate Rufini magum vocitaret me talem virum, qualem ipse sibi laudasset. Ipsa verba hujusmodi erant: Apuleius magus est, et ego incantata sum ab eo:

Phiromondas. Gr. *φρύνωνδας. Idem.*—3 D'Orv. *propterea.* Idem.—4 Male Mss. et Edd. ante Colv. *buchones* vel *bochones*: confer Pric. ad h. l. Lips. Epist. Qu. II. 22. Voss. Etym. in v. *Bucca.* Lambin. ad Plauti Bacch. v. 1. 2. *Id.*—5 Ms. D'Orv. *subutilis.* Id.—6 Ms. Pith. *corrobore.* Id.—7 Sic Edd. ante Colv. cum Ms. D'Orv. non *iisdem.* cf. Flor. N. 16. p. 73. Sic *eis* ib. N. 12. p. 44. supra hac Apol. p. 466. et 516. Ed. Flor. *Id.*—8 Mss. Pith. Fux. *converteretur.* Id.—9 Ms. D'Orv. *si hoc.* Pro *qui sit f.* Edd. Vic. Junt. pr. Bas. pr. *quod sit f.* Id.—9 Mss. D'Orv. Florent. cum Edd. Vulc. sec. tert. Wow. *habeant.* Id.—1 Græca desunt Mss. Pith. D'Orv. Fux. Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. Alii scribunt Ἀπούλειος, alii, Ἀπολέϊος, alii, Ἀπουλήϊος. Sed scribendum Ἀπυλήϊος: ut patet ex Epigr. Christodori in Anthol. l. v. 58. Καὶ νοερῆς ἄφθεγκτα Λατινίδος ὄργια μούσης Ἄζετο παπταίνων Ἀπυλήϊος, ὅντινα

NOTÆ

ῥυβατίζειν, proverbialiter dicitur aliquis, qui, in re manifesta deprehensus, aliqua tamen arte elabitur. His addere potes Cercopam, Aristodemum, Sostratum, auctore Luciano, in Pseudomanti.

[k] *Macci prorsus*] Macci fatui sunt: a Græco *μακκοᾶν*, quod Helladius apud Photium ait ἀρχαϊκῶς esse τὸ μὴ ἀκούειν, ἢ τὸ μὴ κοεῖν, ὅ ἐστι νοεῖν. Videndus Hesych. in verbo Μακοᾶν.

[l] *Et buccones*] Gloss. Isidori: 'Bucco, rusticus, stultus.'

[m] *Et robore*] Robur, ut puto me jam dixisse, ea pars fuit carceris, ex qua homines præcipitari solebant. Robur præterea aliquando sumitur pro arcis ex robore, in quas concludebantur servi, eratque hoc pœna servilis genus.

γος,[n] καὶ ἐγὼ ὑπ' αὐτοῦ μεμάγευμαι. ναὶ ἐρῶ. ἔλθετε νῦν πρὸς ἐμὲ, ἕως ἔτι σωφρονῶ. Hæc ipsa verba Rufinus, [quæ Græce interposuit,] sola excerpta,[2] et ab ordine suo sejugata, quasi confessionem mulieris circumferens, et Pontianum flentem[3] per forum ductans, vulgo ostendebat. Ipsas mulieris literas illatenus, qua dixi, legendas præbebat: cetera supra et infra scripta occultabat: turpiora esse, quam ut ostenderentur, dictitabat: satis esse, confessionem mulieris de Magia[4] cognosci. Quid quæris? verisimile omnibus visum. Quæ purgandi mei gratia scripta erant, eadem mihi immanem invidiam apud imperitos concivere.[5] Turbabat impurus hic, in medio foro bacchabundus:[6] epistolam sæpe aperiens proquiritabat:[o] Apuleius Magus: dicit ipsa, quæ sentit et patitur: quid vultis amplius? Nemo erat, qui pro me ferret,[p] ac sic responderet:[7] Totam sodes

certe amo eum. Venite nunc ad me, dum adhuc sum compos mentis. *Rufinus circumferens hæc verba, quæ inserui Græce, extracta sola, et separata a sua serie, perinde ac si esset confessio fœminæ illius, et ducens Pontianum per forum, monstrabat ea omnibus. Dabat ipsam epistolam Pudentillæ legendam quousque dixi: tegebat reliqua scripta ante et post: solebat dicere ea esse fœdiora, quam ut possent monstrari: sufficere quod confessio illius fœminæ de Magia nosceretur. Quid vis amplius? hoc apparuit probabile cunctis. Quæ erant scripta ad me defendendum: ea ipsa mihi creaverunt ingens odium apud ignaros. Hic immundus excitabat turbas, vociferans in medio foro: aperiens crebro epistolam, clamitabat: Apuleius est magus; ipsa loquitur ea quæ experitur et tolerat: quid ultra petitis? Nullus erat, qui responderet pro me, et hoc modo reponeret: Da, si vis, totam epistolam:*

ρύστην Αὐσονὶς ἀῤῥήτου σοφίης ἀνεθρέψατο Σειρήν. *Id.* Vid. Not. Var.—2 Quidam e vulg. *excepta*. Colvius. Bas. pr. cum Ms. Pith. *J. Bos.*—3 Male τὸ *flentem* omittunt vulgati codd. *Elmenhorstius*. Primus Elm. e Mss. Florent. dedit *flentem*, cum Scriv. et consentiunt Mss. Fux. Pith. D'Orv. Quare male denuo ejecit Florid. *J. Bosscha.*—4 Pith. *magica*. Mox pro *quæris* in Cod. D'Orv. est *quasi*, sed per compendium scriptum. *Id.*—5 Edd. ante Colv. *conscivere*, ut 'consciscere mortem,' 'fugam' et sim. sed alterum præferendum, propter κυριολογίαν, et Mstorum auctoritatem. *Id.*—6 Ms. D'Orv. *batabundus*. Id.—7 Ms. Pith. *si resp.* Mox D'Orv. *cedes* pro *sodes*, et *probata*,

NOTÆ

[n] Ἀπουλήϊος μάγος, *&c.*] Græca hæc verba ex Casauboni emendatione excudi curavi.

[o] *Proquiritabat*] Verbum effictum ex his vocibus, 'Proh proh Quirites!' quibus civium fidem advocare mos erat.

[p] *Qui pro me ferret*] Id est, referret. Sic in De Dogmate Platon. 'Nec omnia ad fati sortem arbitratur esse ferenda,' id est, referenda. Posset etiam intelligi 'qui pro me ferret,' qui sustineret meas partes.

epistolam cedo. Sine, omnia inspiciam, principio ad finem perlegam. Multa sunt, quæ sola prolata calumniæ possint videri obnoxia. [532] Cujavis [8] oratio [q] insimulari potest, si ea, quæ ex prioribus nexa sunt, principio sui defraudentur: [9] si quædam ex ordine scriptorum ad libidinem [1] supprimantur: si, quæ simulationis causa dicta sunt, asseverantis pronuntiatione, quam exprobrantis [2] legantur. Hæc, et id genus ea, quam merito tunc dici potuerint, [3] ipse ordo epistolæ ostendat. At tu, Æmiliane, recognosce, an et hæc mecum testato descripseris: [4] *Βουλομένην γάρ με* [r] *δι' ἃς εἶπον αἰτίας γαμηθῆναι, αὐτὸς τοῦτον ἔπεισας ἀντὶ πάντων αἱρεῖσθαι, θαυμάζων τὸν ἄνδρα, καὶ σπουδάζων αὐτὸν οἰκεῖον ἡμῖν* [5] *δι' ἐμοῦ ποιῆσαι.*

permitte, ut considerem cuncta, et legam ab initio et usque ad finem. Plurima sunt, quæ, si pronuntientur seorsim, possint videri exposita calumniæ. Sermo cujuslibet potest accusari, si illa, quæ connexa sunt cum præcedentibus, priventur suo initio: si aliqua ex serie scriptorum taceantur ad arbitrium: si ea, quæ dicta sunt fingendi gratia, legantur prolatione affirmantis potius quam objurgantis. Ipsa series epistolæ potest demonstrare quam juste hæc et alia hujusmodi potuerint tunc dici. Sed tu, Æmiliane, agnosce, num descripseris etiam hæc mecum coram testibus: Cum enim vellem nubere propter eas causas, quas dixi, tu ipse persuasisti mihi, ut hunc præ omnibus eligerem, admirans virum, et cupiens reddere eum nobis familiarem mea opera. Nunc vero, cum nefarii et maligni

non *prolata.* Id.—8 Ms. Pith. *cuiqualibetavis,* ex glossa interlineari. D'Orv. *cujusvis,* item e glossa. Plaut. Bacch. IV. 9. 55. *cujanam.* cf. Gent. *Id.*—9 Flor. *defrudentur.* Mox pro *si quædam* D'Orv. *siquidem.* Id.—1 Schickeradus *ad livedinem:* male. *Elmenhorstius.*—2 Suppl. *magis.* Hellenismus Latinis quibusdam, quam ipsis Græcis familiarior. *Casaub.* Lege *quasi exprob. Quasi* et *quam* quoties permutata invicem sint, vix numerum inire quisquam possit. Sed hic non minus apte etiam *tanquam,* si forte hoc malis, restituetur. *Acidal.* Acidalio placet, *quasi expr.* vel *tanquam.* Ego Græca ellipsi sibi et aliis familiari, usum nostrum oratorem puto, *quam,* pro magis vel potius, quod postea alio in loco notatum Colvio vidi. Nam in omni ironia inest quædam exprobratio tacita, præsertim cum quis ea de se innuit et dicit, quorum ab aliis falso insimulatur. Exprobrat enim eis hoc modo calumniam aut stultitiam, præsertim si aperta sit ironia, ut iratorum solet. *Sc. Gent. in Append.* De ellipsi *τοῦ magis* sæpius dictum supra. Ms. D'Orv. *probantis.* J. Bosscha.—3 *Tunc* non legitur in Pith. qui cum D'Orv. habet *potuerunt.* Id.—4 Primum comparet ita in Ed. Junt. post. In aliis vett. et Mss. Pith. D'Orv. *descripserit.* Pro *an et hæc* D'Orv. *et hanc et hoc.* Id.—5 Lege: ὑμῖν. et deinde: *καὶ ἔλθετον νῦν πρὸς ἐμέ. Wowerius.* Salm. allevit quoque ὑμῖν. Sed Edd. omnes ἡμῖν. Nec male. Ceterum iidem libri Græca hic ignorant, qui

NOTÆ

[q] *Cujavis oratio*] Cujusvis; quomodo dixit Virgil. 'cujum pecus,' pro *cujus.*

[r] *Βουλομένην γάρ με, &c.*] Græca hæc verba ex mente Casauboni edenda curavi.

νῦν δὲ, ὡς μοχθηροὶ ὑμᾶς κακοήθεις τε ἀναπείθουσιν, αἰφνίδιον ἐγένετο Ἀπυλήϊος μάγος, καὶ ἐγὼ μεμάγευμαι ὑπ' αὐτοῦ. καὶ ἐρῶ, καὶ ἔλθετε νῦν πρὸς ἐμὲ, ἕως ἔτι σωφρονῶ. Oro te, Maxime, si literæ, ita ut partim vocales dicuntur,[6] etiam propriam vocem usurparent; si verba, ita ut poëtæ aiunt, pinnis apta vulgo volarent;[7] [a] nonne cum primum epistolam istam Rufinus mala fide excerperet, pauca legeret, multa et meliora sciens reticeret; nonne tunc[8] ceteræ literæ sceleste se detineri proclamassent? verba suppressa de Rufini manibus foras evolassent? totum forum tumultu complessent? se quoque[9] a Pudentilla missas, sibi etiam quæ dicerent mandata? improbo ac nefario homini per alienas literas falsum facere tentanti ne auscultarent,[1] sibi potius audirent: Apuleium Magiæ non accusatum a Pudentilla, sed accusante [533] Rufino absolutum? Quæ omnia[2] etsi tum dicta non sunt, tamen nunc, cum magis prosunt,[3] luce illustrius apparent. Patent artes tuæ,[4] Rufine, fraudes hiant, detectum menda-

vos solicitant, Apuleius repente magus factus est, et ego incantata sum ab eo. Certe amo eum. Venite nunc ad me, donec adhuc sum compos mentis. *Te rogo, Maxime, si literæ sumerent quoque vocem sibi propriam, quemadmodum pars earum dicuntur vocales, si dictiones instructæ alis volitarent passim, sicut poëtæ dicunt; annon eo tempore, quo Rufinus colligebat dolose verba hujus epistolæ, et legebat pauca, silebat vero, data opera, plurima et optima; annon, inquam, reliquæ literæ exclamassent se supprimi nefarie? annon dictiones prætermissæ silentio evolassent foras ex manibus Rufini? nonne implevissent totum forum strepitu? dicentes se etiam missas fuisse a Pudentilla, sibi etiam commissa fuisse aliqua ad dicendum? ne astantes audirent virum pravum ac scelestum, conantem persuadere falsum, ope epistolæ alienæ, auscultarent sibi potius: Apuleium non fuisse insimulatum magiæ a Pudentilla, sed contra, cum illum Rufinus insimularet, ab ipsa fuisse purgatum? Quæ universa, quanquam non fuerint dicta tunc, nihilominus nunc, quando plus juvant, patent clarius ipso lumine. Doli tui detecti sunt,*

supra. *J. Bosscha.*—6 Pith. *et l. i. ut ... dicantur.* D'Orv. *s. l. ut ita ut ... d.* Id.—7 Non capio, nisi τὸ *vulgo* valeat 'passim,' 'quoquoversus:' ad sensum optime, ni remote aliquantulum, posses *vere* legere. An forsan proba vox altera, at loco mota? legendumque, *si verba, ita ut vulgo Poëtæ a. p. a. v.* Pric. —8 Ms. D'Orv. *tam.* J. Bosscha.—9 Male Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *si q.* Id.—1 Ms. D'Orv. *nec.* Pith. *ascult.* Id.—2 D'Orv. *etiam.* Id.—3 D'Orv. *possunt:* in eod. et Florent. statim *apparerent.* Id.—4 Pith. *aures t.* Id.

NOTÆ

[a] *Si verba, ita ut poëtæ aiunt, pinnis apta vulgo volarent*] Florid. I. 'Verbaque, quæ volantia poëtæ appellant.' Ἔπεα πτερόεντα, Homero.

cium est. Veritas olim interversa, nunc se effert,[5] et velut alto barathro calumniæ se emergit.[6] Ad literas Pudentillæ provocastis: literis vinco: quarum si vultis extremam quoque clausulam audire, non invidebo.[7] Dic tu,[t] quibus verbis epistolam finierit mulier obcantata, vecors, amens, amans:[8] ἐγὼ οὔτι [9][u] μεμάγευμαι. ὅτι δ' ἐρῶ, αἰτία ἡ εἱμαρμένη ἔφυ. Etiamne amplius? Reclamat vobis[1] Pudentilla, et sanitatem suam a vestris[2] calumniis quodam præconio vindicat. Nubendi autem seu rationem, seu necessitatem, fato ascribit, a quo multum Magia[3] remota est, vel potius omnino

o Rufine, fallaciæ patent, mendacium est revelatum. Veritas, quam tu olim subvertisti, nunc se extollit, et prodit quasi ex profundo gurgite calumniæ. Appellastis ad epistolam Pudentillæ: supero vos ope ipsius epistolæ: cujus si cupitis audire ultimam clausulam, non impediam. Tu recita quibus verbis fœmina incantata, insana, furiosa, amans clauserit literas: Ego nequaquam incantata sum: quod autem amo, causa fuit Fatum. *An aliquid ultra cupitis? Pudentilla contradicit vobis, et defendit suam sapientiam a vestris mendaciis, quadam publica reclamatione; attribuit vero Fato sive causam, sive necessitatem nubendi; a quo Fato*

5 D'Orv. Pith. *se fert.* Id.—6 *Calumnias emergit.* Emendat Lipsius: *calumniæ se emergit.* Colvius. *Calumnia se mergit* rescribo ex Flor. Vulgati *calumniæ emergit.* Elmenhorstius. Verissime emendavit Lipsius, ut citat locum Heins. ad Ovid. Fast. III. vs. 367. ubi vide plura de locutione 'emergere se.' Add. Græv. ad Cic. de Harusp. Resp. c. 25. VV. DD. ad Nepot. Att. c. 11. Drakenb. ad Sil. VII. 413. ubi contra Drakenborchii mentem citatur locus noster ita: *calumnia se mergit;* uti perperam editum ab Elmenh. e Mss. Florent. et Scriv. ac marg. ascriptum a Gœsio. Nam prorsus hæc ἀντίλογα sunt *sese effert* et *se mergit.* cf. in primis Cic. pro Cluent. a Pric. cit. Multo melius Edd. Altenb. Bip. *calumnia emergit.* In Mss. D'Orv. Pith. legitur *calumnias emergit,* ut et in Edd. ante Casaub. qui primus dedit *calumniæ emergit,* quem sequuntur Gent. Pric. Flor. Quia tamen *s* litera in Mss. O. adest: prætuli *calumniæ se emergit. Se mergit* pro *se emergit* non h. tantum l. corrupte scriptum in Mss. sed sæpe alibi: cf. ex. gr. Severi Ætn. vs. 118. *J. Bosscha.*—7 Ms. D'Orv. *videbo.* Id.—8 Ms. Pith. et hic *amens.* Id.—9 Hæc nostra emendatio est, quam elicuimus ex ista priorum omnium librorum: ἐγὼ οὔτε μεμάγευμαι οὔτε τερῶ τὴν εἱμαρμένην ἔφη. Corrupta omnia, et hiantia: deest enim verbum αἰτία. Sensus est, 'Ego, ait, non sum incantata: sed amoris mei causa est Fatum.' Emendationem nostram non possumus librorum auctoritate confirmare: sed possumus Apuleii ipsius. Nam bene a nobis restitui illa, ὅτι δ' ἐρῶ, αἰτία ἡ εἱμαρμένη ἔφυ, evincunt hæc statim, 'Nubendi autem seu rationem seu necessitatem Fato ascribit.' *Casaub.*—1 Excidit Ed. Florid. *J. Bos.*—2 Ed. Junt. post. *nostris.* Pro *vindicat* Ms. D'Orv. *vindicatur.* Id.—3 Ms. Pith. *Magica.* In D'Orv. rursus desunt seqq. usque ad ... 'negavit.'

NOTÆ

[t] *Dic tu*] Anagnosten suum alloquitur, qui jam legerat ex epistola Pudentillæ verba superius relata.

[u] Ἐγὼ οὔτι, *&c.*] Hæc Græca excudenda curavi, et verti ex Casauboni emendatione. Erat prius Ἐγὼ οὔτ' ἐμεμάγευμαι οὔτε τερῶ τὴν εἱμαρμένην ἔφη, corrupte et nullo sensu.

sublata. Quæ enim relinquitur vis cantaminibus et veneficiis, si fatum rei cujusque, veluti violentissimus torrens,[w] neque retineri potest, neque impelli? Igitur hac sententia sua Pudentilla non[4] modo me Magum, sed omnino esse Magiam negavit. Bene, quod integras epistolas matris[5] Pontianus ex more asservavit: bene, quod vos[x] festinatio judicii antevortit, ne quid in istis literis ex otio novaretis. Tuum hoc, [534] Maxime, tuæque providentiæ beneficium est, quod a principio intellectas[6] calumnias, ne corroborarentur tempore, præcipitasti,[y] et nulla impertita mora subnervasti.[7] [z] Finge nunc, aliquid matrem filio secretis literis de amore, uti assolet, confessam. Hoccine verum fuit,[a] Rufine, hoc non dico pium, sed saltem humanum,

magia valde distat, aut potius tollitur penitus. Nam quæ restat virtus incantationibus et maleficiis, si Fatum singularum rerum, tanquam torrens rapidissimus, neque potest coërceri, neque accelerari? Ergo Pudentilla affirmavit hoc suo judicio, non solum me non esse magum, sed et nullam prorsus magiam existere. Gaudeo quod Pontianus conservavit epistolam suæ matris integram secundum suam consuetudinem. Gaudeo quod acceleratio judicii prævenit vos, ne mutaretis aliquid ex ista epistola, si tempus daretur. Hoc est beneficium tuum et tuæ prudentiæ, o Maxime, quod prævenisti ab initio eorum mendacia tibi perspecta, et fregisti ea nulla delatione concessa, ne confirmarentur tempore. Pone jam matrem fassam esse filio aliquid de amore in epistola secreta, ut solet fieri. An hoc fuit æquum, o Rufine? An hoc

Id.—4 Pith. *pudeo non eodem:* et mox *negaverū* pro *negavit*. Id.—5 Pith. *magicas ep. m.* D'Orv. *int. manus.* Dein Pith. *asservabit*, D'Orv. *observavit.* Pro *nequid* Pith. *nec quid.* Id.—6 D'Orv. *intellectus.* Statim Pith. *corroborentur.* Id.—7 Sic Ald. et Rom. Flor. *nullam impertitam horam subnerviasti.* Vide Casauboni notas. *Elmenhorstius.* Ms. D'Orv. *nullam impertitam horam.*

NOTÆ

[w] *Si fatum rei cujusque, veluti violentissimus torrens, &c.*] Ita Seneca, lib. II. Natural. Quæstionum, cap. 35. 'Quemadmodum rapidorum aqua torrentium in se non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem superveniens præcipitat; sic ordinem rerum Fati æterna series rotat, cujus hæc prima lex est, stare decreto.'

[x] *Bene, quod vos, &c.*] Æmilianum et Rufinum alloquitur.

[y] *Præcipitasti*] 'Præcipitare' hic non est, accelerare, aut in præceps agere; sed, prævenire, præcipere, prævertere, præoccupare.

[z] *Subnervasti*] Proba vox est: significat succidere. Gloss. Νευροκοπῶ, subnervo. Festus, suppernare. Noster, Metamorph. VIII. 'Poplites enervare.'

[a] *Hoccine verum fuit*] 'Verum' hic, justum, seu æquum significat. Priscian. lib. XVII. 'Justum pro vero, et verum pro justo, frequenter tam nos quam Attici ponimus.'

promulgari[8] eas literas, et potissimum filii præconio publicari? Sed sum ego inscitus,[9] qui postulo, ut alienum pudorem conserves, qui tuum[1] perdideris. Cur autem præterita conqueror, cum non sint minus acerba præsentia? Hucusque[2] a vobis miserum istum puerum depravatum, ut matris suæ[3] epistolas, quas putat amatorias, pro tribunali Proconsuli[4] recitet, apud virum sanctissimum Claudium Maximum, ante has Imperatoris Pii statuas,[b] filius matri suæ pudenda exprobret stupra, et amores objectet?[5] Quis tam est mitis, quin exacerbescat?[6] Tune, ultime,[7]

fuit, non dico pium, sed vel humanum certe, illam epistolam divulgari, et differri, ac præsertim publicatione filii? Verum egone ineptus sum, qui posco ut tu custodias pudorem alterius, qui amisisti tuum? Sed quare doleo præterita, cum præsentia non sint minus dura? Adeone infelicem adolescentem corruptum esse a vobis, ut legat literas suæ matris, quas credit esse amatorias, ante solium judicis, coram Proconsule, coram Claudio Maximo, viro castissimo; ut natus objiciat suæ parenti pudendas turpitudines et amores ante hæc simulacra Pii Imperatoris? Quis adeo lenis est, qui non irascatur? An tu sponte tua rimaris mentem tuæ

In Fulv. quoque *hora*. J. Bosscha. Vid. Not. Var.—8 Ald. et Flor. *provulgari.* Elmenhorstius. In mea Ald. Ed. est *promulgari.* Sed *provulgari* cum Ed. Junt. post. dedit Scriv. cum Elmenh. e Mss. Florent. astipulante D'Orv. Videtur id probare Oudend. ad Sueton. Ner. c. 36. Mihi h. l. magis arridet *promulgari*, quod minus ταυτόλογον sequenti *publicari*. Supra p. 419. 'Namque hæc et id genus omnia dissimulare et occultare, peccantis; profiteri et promulgare, ludentis est.' Sic aliquoties extra legum mentionem occurrit *promulgare*. cf. l. de Dogm. Plat. II. p. 245. Infra p. 536. dixit Auctor 'maritale secretum divulgarent,' non, *provulgarent*. J. Bos.—9 Al. *inscius*.—1 Florid. iterum addidit *pudorem*. J. Bos.—2 Ms. D'Orv. *hicusque*. Id.—3 Al. *matri suæ*.—4 Id. cum Pith. *proconsul.* Pro *has Imperatoris Pii* D'Orvill. *hostim* *ppii*. Id.—5 D'Orv. *amore oblectet*, in quo statim exulat *est*. J. Bos.—6 *Exardescat*. Fulvius. *Sciopp. in Symb.* Fulvius, *quin excandescat*. Scip. Gentilis. Aldus *exardescat*. Elmenhorstius. Aldi editio, *Exardescat*. Fulvii liber, *Excandescat*. Ego nil mutem. Onomast. vet. Exacerbesco, πικραίνομαι. *Pric.* *Exardescat* esse Fulviani Cod. lectionem ait Wow. in Var. Lect. quam, non *excandescat*, esse Fulvii conjecturam testatur Sciopp. In Ed. Bas. pr. est *exarbescat*. J. Bosscha. —7 *Tune ultro*. F. *ultima*, ut in Asino lib. III. *Brant*. Lectio ad imas ceras

NOTÆ

[b] *Ante has Imperatoris Pii statuas*] Antonini Pii. Fuit nempe cum animadverteretur in quævis turpiter ante Imperatorum statuas dicta factave; quod crimen impietatis historici nominant. Insanum hunc cultum Augusti primum statuis exhibitum fuisse apparet ex Suetonio, in Tiberio: 'Statuæ quidam Augusti caput demserat, ut alterius imponeret. Acta res in senatu, et, quia ambigebatur, per tormenta quæsita est. Damnato reo, paulatim hoc genus calumniæ eo processit, ut hæc quoque capitalia essent, circa Augusti simulacrum servum cecidisse, vestimenta mutasse, nummo vel annulo effigiem [ejus] impressam latrinæ aut lupanari intulisse.'

parentis tuæ [8] animum in istis [9] scrutaris? oculos observas? suspiritus [1] numeras? affectiones exploras? tabulas intercipis? [c] amorem revincis? [535] Tune, quid in cubiculo agat, perquiris,[2] ne mater tua amatrix, sed omnino fœmina? [d] estne ut in ea cogites, nisi unam parentis religionem? O infelix uterum [e] tuum,[3] Pudentilla! o sterilitas liberis potior! [f] o infausti [4] decem menses! [g] o ingrati quatuordecim anni viduitatis! [h] Vipera, ut audio, exeso matris utero in lucem proserpit, atque ita parricidio gignitur. At enim tibi a filio jam adulto acerbiores morsus viventi et videnti offeruntur. Silentium tuum laniatur, pudor tuus carpitur,[5] pectus tuum foditur,[6] viscera intima

matris in his rebus? an tu exploras ejus oculos? an numeras suspiria? an observas ejus affectus? deprehendis ejus epistolas? arguis ejus amorem? An tu scrutaris quid faciat in suo cubiculo, non dicam tua parens amans, sed vel ulla mulier? Potesne existimare aliud esse in ea, præter pietatem matris? O infortunatum tuum ventrem, Pudentilla! o quam sterilitas melior est filiis! o infelices decem menses! o quatuordecim annos viduitatis male remuneratos! Vipera (quemadmodum accipio) prodit in luminis auras corroso ventre suæ parentis, et sic nascitur parricidio. Sed crudeliores morsiones inferuntur tibi viventi et cernenti a nato jam adulto. Tuum silentium laceratur, tua pudicitia diffamatur, tuum pectus per-

eradenda. Scribe, *ultime*, quod qui Genium et voces Auctoris novit, lubens amplectetur. *Pric.* *Ultime* legendum esse monuit idem Pric. ad Met. l. III. p. 54. suæ Ed. et allevit etiam Salm. Unde suspicor eum id, aut ejus vestigia invenisse in Ms. Fux. Sane mirifice firmatur ea lectio a Ms. Pith. in quo *ultimo*. Quid sibi velit Brantius, non capio, nisi et ille voluerit *ultime*, i. e. pessime, scelestissime. *Ultro* potest explicari, sine necessitate, nulla legitima causa coactus. *J. Bosscha.*—8 Operarum vitio in Ed. Flor. est *p. tui*. Id. —9 I. e. in his rebus secretis. Delent *in* Elm. Scriv. Edd. Altenb. Bip. quasi sit Dativus commodi: ut servias nefariis istis hominibus, Rufino, Æmiliano, &c. Sed aliter Mss. Pro *istis* D'Orv. *justis*. Edd. vett. quædam *scrutans*. Id.—1 Al. *suspiratus*.—2 Vid. Not. Var.—3 Ms. D'Orv. *uterus tuus*. J. Bos. —4 Pith. *infantis*. Pro *exeso* D'Orv. *exese*. Id.—5 Ms. D'Orv. *capitur*: male. *Id.*—6 Ms. Pith. *fodiatur*. An *fodicatur*? ex imitatione Plauti Bacch.

NOTÆ

[c] *Tabulas intercipis*] Quas de amore suo scribit.

[d] *Ne mater tua amatrix, sed omnino fœmina*] Sic legit Casaub. quem secutus sum. 'Ne' hic sonat, nedum, aut non dicam. Planus sensus est.

[e] *Uterum*] Pro, uterus, ut multa alia promiscue.

[f] *O sterilitas liberis potior*] Liberis Sicinio Pudenti similibus.

[g] *O infausti decem menses*] Quibus eum in utero gestasti. Catullus: 'Matri longa decem tulerunt fastidia menses.'

[h] *O ingrati quatuordecim anni viduitatis*] Quibus etiam cum propriæ valetudinis dispendio vidua mansisti, quo nati commodis consuleres. 'Ingrati' hic sonat, quibus non sunt redditæ dignæ grates.

protrahuntur. Hascine gratias bonus filius matri rependis,[7] ob datam vitam? ob acquisitam hæreditatem? ob quatuordecim annorum longas alimonias? Hiscine te patruus disciplinis erudivit, ut si compertum habeas,[8] filios tibi similes futuros, non audeas ducere uxorem? Est ille poëtæ versus non ignotus:[i]

Odi [9] puerulos præcoci sapientia.[1] [k]

Sed enim malitia præcoci puerum [l] quis non aversetur,[2] atque oderit? [536] cum videat velut monstrum quoddam, prius robustum [3] scelere, quam tempore, ante nocentem,[4] quam potentem, viridi pueritia, cana malitia: vel potius

foratur, præcordia penitissima revelluntur. Egregie nate, tune refers has grates matri tuæ pro vita, quam tibi largita est? pro hæreditate, quam tibi comparavit? pro diutina nutritione quatuordecim annorum? an patruus tuus te imbuit ejusmodi doctrina, ut, si certo scires liberos tuos fore tibi similes, non auderes ducere uxorem? Hic versus poëtæ non incognitus est: Non amo pueros præmatura sapientia. *At enim quis non fugiat et odio prosequatur puerum præmatura improbitate? cum cernat eum, quasi quoddam monstrum, prius validum esse crimine, quam ætate; prius nocentem, quam robustum; virenti ætatula, pravitate jam cana; aut potius*

I. 1. 30. 'Animum fodicant, bona destimulant, facta et famam sanciant.' *J. Bosscha.*—7 Vett. edd. *respondes:* unde faciebam, *rependes.* Colvius. Junt. post. cum Mss. recte tuetur *rependis.* J. Bosscha.—8 Vitam sententiæ afferes legendo, *ut quasi c. h.* Pricæus. Non probo. Tota periodus est ὑποθετική. *J. Bosscha.*—9 Pith. *coi.* Id.—1 Flor. *præcoqui s.* sed vitium scribæ est confundentis literas *q* et *c*. Est enim casus ejus rectus non *præcoquis* sed *præcox.* Agell. lib. x. cap. 11. *Elmenh.* Pith. etiam *præcoqui,* D'Orv. *præcoquos sapientiam,* sed mox cum Pith. *præcoqui,* qui Mstorum consensus nonnihil pugnat contra Gell. l. c. ubi vid. quoque Gronov. Quint. I. O. I. 3. 'Illud ingeniorum præcox genus, non temere unquam pervenit ad frugem:' ubi vid. Pareus. Tertull. de Anima cap. 20. 'pueri mense citius eloquuntur præcoce lingua.' Sequentia *sed enim malitia præcoci puerum,* ut versus leguntur in Edd. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *J. Bos.*—2 D'Orv. *adversetur.* Id.—3 Margar. poët. *robusto.* Vulg. *robustos.* Non dubitavi corrigere *robustum.* Colvius. Bene, licet Edd. vett. O. et Mss. Florent. D'Orv. habeant *robustos:* sed veram lectionem servat Ms. Pith. Quod nisi esset, mallem *robusto scelere,* ex Cic. Phil. II. 25. 'Sed hæc, quæ robustioris improbitatis sunt:' et tum. 'robusto tempore,' ut, 'robustior annus' apud Ovid. Met. XV. 206. *J. Bos.*—4 Negligenter Ed. Flor. *aut noc.* Id.—5 Non displiceat mihi

NOTÆ

[i] *Est ille poëtæ versus non ignotus*] Notissimus quidem versus est Apuleii nostri beneficio, at poëta ignoratur, quod eum quis fuerit non prodidit.

[k] *Præcoci sapientia*] Quæ prævertit ætatem. Metaphora est a fructibus ante tempus solitum maturis.

[l] *Malitia præcoci puerum*] Hinc malitiæ isti præcoci leges ætatis privilegia ademerunt, ex. gr. in integrum restitutionem: quia in eis, ut vulgo dicitur, malitia supplet ætatem.

hoc magis noxium, quod cum venia perniciosus est: et nondum pœnæ,[m] jam injuriæ sufficit. Injuriæ dico? immo enim sceleri adversum parentem nefando, immani, impetibili.[n] Athenienses quidem [5] [o] propter commune jus humanitatis, ex captivis epistolis Philippi Macedonis hostis sui unam [6] epistolam, cum singulæ publice legerentur, recitari prohibuerunt, quæ erat ad uxorem Olympiadem [7] conscripta. Hosti potius pepercerunt, ne maritale secretum divulgarent: præferendum rati fas commune propriæ ul-

eo nocentiorem, quod, cum noceat, ei ignoscitur: et nondum idoneus est supplicio, cum tamen jam sit idoneus injuriæ faciendæ. Quid dico injuriæ? quin etiam et crimini infando, enormi, turpi, contra suam matrem. Athenienses quidem ob publicum jus humanitatis vetuerunt ne legeretur una ex epistolis interceptis Philippi Macedonis sui hostis, quæ scripta erat ad conjugem ejus Olympiadem, cum tamen omnes aliæ legerentur palam. Maluerunt ignoscere hosti, quam propalare arcanum conjugale: arbitrati jus publicum esse anteponendum suæ

quondam. Casaubonus. Quod arripuere Vulc. Ed. tert. Wow. Elm. Flor. sed contra Mss. *J. Bos.*—6 Ed. Vic. *vanam.* Id.—7 Mss. Pith. D'Orv. *Olympiadis.* Id.—

NOTÆ

[m] *Nondum pœnæ*] Quia nondum erat in viros relatus, ante quod tempus capite plecti quenquam non licebat. Hinc Dio de Triumviris proscriptione grassante: *Παιδίσκον τινὰ εἰς ἐφήβους εἰσήγαγον, ἵν' ὡς εἰς ἄνδρας ἤδη τελῶν ἀποθάνῃ·* Puerulum quendam in adolescentium numerum retulerunt, ut, statim atque ad virilem ætatem pervenisset, interficeretur. Similis religio circa virgines capitis damnatas, quas, priusquam morti traderentur, corruptas fuisse referunt Tacit. Annal. v. et Sueton. in Tiber. quia nempe virginem supplicio extremo affici nefas erat.

[n] *Impetibili*] 'Impetibile' idem est ac, impetitioni obnoxium, quod facile potest impeti. Solinus de chamæleonte: 'Impetibilis est coraci, a quo cum interfectus est, victorem suum perimit interemtus.' Postea cœpit hoc vocabulum accipi de re turpi et reprehensioni obnoxia, ut hoc loco Apuleii. Symmachus Epist. 103. lib. IX. 'Nam mihi turpe atque impetibile est, attonito animo et fronte mœsta lætos adire conventus.' Priscæus 'impetibile' hic pro impetuoso seu violento sumebat. Favet huic Gloss. vet. a Casaub. allata: Impeteius, *βίαιος.*

[o] *Athenienses quidem, &c.*] Rem narrat Plutarchus in Præceptis Politicis: Οἱ 'Αθηναῖοι, inquit, *Φιλίππου γραμματοφόρους λαβόντες ἐπιστολὴν ἐπιγεγραμμένην 'Ολυμπιάδι κομίζοντας, οὐκ ἔλυσαν, οὐδὲ ἀπεκάλυψαν ἀνδρὸς ἀποδήμου πρὸς γυναῖκα φιλοφροσύνην.* Sed hic Plutarchus solius epistolæ ad Olympiadem scriptæ meminit. Helladius apud Photium meminit et ceterarum. De humanitate Atheniensium et literis Philippi: Τὰ *μὲν ἄλλα [γράμματα] ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀνεγινώσκετο. ἐπιγραφὴν δέ τινος γράμματος ἔχοντος, 'Ολυμπιάδι Φίλιππος, ὁ δῆμος ἅμα ἐβόησε μήτε λύειν μήτε ἀναγινώσκειν,* &c.

tioni. Tales hostes, adversus hostem: tu qualis filius adversus[8] matrem? Vides, quam similia contendam? Tu tamen[9] filius matris epistolas, de amore, ut ais, [537] scriptas, in isto cœtu legis, in quo si aliquem poëtam lasciviorem jubereris legere, profecto non auderes,[p] pudore cum[1] aliquo[q] impedirere: immo enim nunquam matris tuæ literas attigisses, si ullas literas attigisses.[2 r] At quam ausus es[3] tuam[s] ipsius epistolam legendam dare, quam nimis irreverenter, nimis contumeliose et turpiter de matre tua scriptam, cum adhuc in ejus sinu alerere,[4] miseras clanculo ad Pontianum: scilicet ne semel peccasses, ac tam

vindictæ. Tales fuerunt illi hostes erga suum hostem: tu qualis es filius erga tuam matrem? Cernisne quam similia comparem? Nihilominus, tu licet sis filius, recitas in hac concione literas matris conscriptas, ut dicis, de amore: in qua concione, si præciperetur tibi ut recitares aliquem poëtam obscæniorem, certe non auderes; saltem prohibereris aliqua verecundia: quinimmo sane, si imbutus esses aliquibus aliis literis, nunquam tetigisses literas tuæ parentis. At non veritus es etiam præbere tuam ipsius epistolam legendam, quam furtim miseras ad Pontianum, conscriptam de tua matre nimis injuriose et fœde, dum adhuc educareris in ejus gremio: nempe ne deliquisses tantum semel, et tam probum tuum

8 D'Orv. *quasi f. adversum.* Id.—9 *Tu* non est in Ed. Junt. post. Ms. D'Orv. *ut ait* et *aliquam poëtam.* Pro *jubereris* Edd. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *juberetis,* quod, si bene video, rursus invectum Ed. Bip. *Id.*—1 Vid. Not. Var.—2 Vulgo *si ullas alias att.* sed *alias,* quo melius caremus, delevi ex Mss. Pith. D'Orv. *J. Bos.*—3 *Ad quam ausus es.* Legendumne *Atquin?* Colvius. Nihil muto. *Brant.* Locum totum ita qua scribo, qua interpungo: *Immo enim nunquam matris tuæ literas attigissis, si ullas alias attigisses. At etiam ausus es tuam ipsius epistolam legendam dare, quæ nimis, &c.* Sic Plaut. Pseud. 'Lege vel tabellas redde. Ps. Immo enim pellegam.' Cic. II. Philipp. 'At etiam ausus es (quid autem est, quod tu non audeas?) Divum Capitolinum dicere, me Cos. plenum servorum armatorum fuisse.' *Acidal.* Nihil fluctuant Mss. aut Edd. vett. sed constanter servant *ad quam;* quibus ut proxime insistam, lego: *At quam ausus es, &c.* pro, qualem. Quod enim ex conj. Vulc. primus Scal. et dein Wow. Elm. Scriv. dedere *at quam nequiter,* ei emendationi, Mss. nihil juvantibus, tanquam nimiæ, non assurgo. Malim tunc *atquin,* vel, *at etiam.* J. Bos.—4 Pith. *alere,* in quo mox pro *scilicet* est *semel,* ut et infra b.

NOTÆ

p *Non auderes*] Wower. ex vet. cod. *non abnueris.*

q *Pudore cum* [*tamen*] *aliquo*] Illud 'tamen,' si genuina lectio est, sonat, saltem.

r *Si ullas* [*alias*] *literas attigisses*] Si imbutus fuisses literis humanioribus, quibus edoceri potuisses filii erga matrem officia.

s *At quam* [*quin*] *ausus es tuam, &c.*] Ita Colvius et Pric. Elmenhorst. et Scriverius: *At quam nequiter ausus es, &c.*

bonum tuum factum obtutu capesseretur.[5] Miser non intelligis, idcirco patruum tuum hoc fieri passum, quo[6] se hominibus[7] purgaret; si ex literis tuis nosceretur, te etiam prius, quam ad eum commigrasses, etiam cum matri blandirere, tamen jam tum vulpionem[t] et impium fuisse. Ceterum nequeo in animum inducere, tam stultum Æmilianum esse, ut arbitretur mihi literas pueri, et ejusdem accusatoris mei, obfuturas. Fuit et illa commentitia[8] epistola,[u] neque mea manu scripta, neque verisimiliter conficta, qua videri volebant blanditiis a me mulierem solicitatam. Cur ergo blandirer,[9] si Magiæ confidebam? Qua autem via ad istos pervenit epistola,[1] ad Pudentillam scilicet per aliquem [538] fidelem missa, ut in re tali actitari[2] solet? Cur præterea tam vitiosis verbis, tam barbaro sermone ego scriberem,[3] quem iidem dicunt nequaquam Græcæ lin-

facinus oblivioni daretur. Infelix non vides patruum tuum ideo sivisse te hoc facere, ut excusaret se apud cunctos; si cognosceretur ex tua epistola, te etiam antequam transivisses ad eum, etiam quando matri tuæ adulabaris, jam tunc nihilominus fuisse veteratorem et impium. Porro non possum mihi persuadere Æmilianum esse tam stolidum, ut credat epistolam pueri ejusdemque mei accusatoris mihi nocituram. Illa quoque epistola, qua volebant ut illa fœmina videretur fuisse solicitata a me blanditiis, fuit fictitia, neque exarata mea manu, neque excogitata probabiliter. Quare igitur adularer, si fretus eram Magia? Quo pacto vero illa epistola, quam nimirum miseram ad Pudentillam per aliquem fidum ministrum, ut solet fieri in simili negotio, delata est ad illos? Quare insuper scriberem verbis adeo malis, oratione adeo impolita, ego, quem illi ipsi aiunt nullatenus ignarum esse

pag. extr. *Id.*—5 Vid. Not. Var.—6 Ms. D'Orv. *quod.* J. Bos.—7 Hoc prætuli cum Junt. post. et Mss. D'Orv. Pith. Vulgo: *omnibus.* In seqq. Ms. D'Orv. male *literis suis*, et dein, *mater blandiretur.* Id.—8 Bas. 1. Rom. *commendaticia.* Colvius. Ms. D'Orv. *manu mea ... quam videri.* J. Bos.—9 *Cur ego blandirer.* Florent. *cur ego blandirem.* Elmenhorstius. Alii: *cur ego.* Pro *magiæ conf.* D'Orv. *magia c.* Pith. *magiam c.* J. Bos.—1 Locum impediunt voces eæ *ad istos.* Sensus apertior erit si sic scripseris, *Qua autem via pervenit E. a. P. &c.* Pric. Locus apertissimus est. Probat Auctor, epistolam illam non a se scriptam, sed ab adversariis confictam esse. *Ad istos*, i. e. ad adversarios. *J. Bos.*—2 Flor. *accusari*: inepte. *Elmenhorstius.* Accedit tamen D'Orv. In Pith. *accari* (m superscr.). J. Bos.—3 Vulgo, *conscriberem.* Elmenhors-

NOTÆ

[t] *Vulpionem*] Veteratorem, subdolum. Hoc enim sonant 'vulpes,' 'vulpecula,'. 'vulpio.' Vide Erasmum, in adagio, Vulpina lingua.

[u] *Fuit et illa commentitia epistola, &c.*] Alia epistola, quam ad Pudentillam ab Apuleio scriptam mentiebantur, quamque eo nomine huc illuc circumferebant.

guæ imperitum? Cur autem[4] tam absurdis tamque tabernariis blanditiis[w] subagitarem,[5] quem iidem aiunt versibus amatoriis[x] satis scite lascivire? Sic est profecto: cuivis palam est: hic, qui epistolam Pudentillæ Græcatiorem[6][y] legere non poterat,[7] hanc ut suam facilius legit, et aptius commendavit.[8][z] Sed jam de epistolis satis dictum habebo, si hoc unum addidero: Pudentillam, quæ scripserat dissimulamenti causa[a] et deridiculi, ἔλθετε ἕως ἔτι σωφρονῶ,[9] post hasce literas evocasse ad se filios[b] et nurum: cum his

linguæ Græcæ? Quare vero eam solicitarem blandimentis adeo ineptis, adeoque plebeiis, ego, quem ipsi dicunt ludere satis eleganter carminibus amatoriis? Ita est certe. Manifestum est cuilibet. Ille, qui nequibat legere epistolam Pudentillæ paulo magis Græcam, facilius legit hanc utpote a se scriptam, et exposuit clarius. Verum putabo me jam satis locutum de epistolis, si adjecero hoc solum: Pudentillam, quæ scripserat dissimulanter et per jocum: Venite dum adhuc sapio; *post illam epistolam accersivisse ad se suos liberos et nurum: habitasse fere per duos menses*

tius. *Scriberem* ex Florent. dedit Elmenh. et inde Scriv. et Flor. Sed diu ante habebat id jam Ed. Junt. post. *J. Bos.*—4 Pith. *cur artam tam abs. tam tab. b. s. quam iid.* Id.—5 Forte *sublaterarem*, aut simile aliud reponendum. *Colvius.* Mihi non displicet hæc lectio. Plautus Cistell. 'Subagito blandis et benedicis dictis.' *Brant.* Mss. Pith. D'Orv. *subigitarem. Subagitare* nequitiæ verbum est, quod non solicitandum. *J. Bos.*—6 Forte *Græcaniorem*, sed retineo *Græcatiorem*. Utitur eo Tertullian. *Brant.* Abest vox Ms. Pith. in quo paulo ante *hoc* pro *hic*. J. Bos.—7 Ms. D'Orv. *potest, at:* non male. *Id.* —8 Ad mentem Apuleii recte Lipsius, *apertius commentavit*. Colvius. Lipsius *apertius commentavit*, quod non improbo. *Pric.* Quo sensu Floridus interpretatus est, 'exposuit clarius.' Mihi non adeo displicet *aptius commendavit:* i. e. facilius persuadere aliis potuit, eam fide dignam esse. *J. Bos.*

NOTÆ

[w] *Tamque tabernariis blanditiis*] Tam rusticis, tam plebeiis, tam vulgaribus. Elegantissime Aristophanes, in Equit. ὑπογλυκαίνειν ῥηματίοις μαγειρικοῖς, subblandiri voculis culinariis.

[x] *Quem iidem aiunt versibus amatoriis, &c.*] Vide hujus Apologiæ initium.

[y] *Græcatiorem*] Μᾶλλον ἑλληνίζουσαν: duriuscule dictum.

[z] *Et aptius commendavit*] Legere malim cum Lipsio *et apertius commentavit:* quo sensu interpretatus sum.

[a] *Dissimulamenti causa*] Similiter Florid. I. 'Musæ cum Minerva dissimulamenti gratia judices astitere.'

[b] *Post hasce literas evocasse ad se filios*] Vel ex hoc loco patet legendum fuisse in superioribus omnibus locis: Ἔλθετε ἕως ἔτι σωφρονῶ, non autem Ἐλθέτω, ut est in plerisque editionibus. Hoc enim sibi vult, Pudentillam, quæ per epistolam filios suos dissimulamenti et ridiculi gratia ad se revocarat his verbis, Ἔλθετε νῦν πρὸς ἐμὲ, &c. post illam epistolam eos ad se evocasse serio.

ferme duobus mensibus conversatam. Dicat hic pius filius,[1] quid in eo tempore sequius[2] agentem[c] vel loquentem matrem suam propter insaniam viderit. Neget, eam rationibus villicorum, et opilionum,[3] et equisonum[4] [539] solertissime subscripsisse:[d] neget, fratrem suum Pontianum graviter ab ea monitum, ut sibi ab insidiis Rufini caveret: neget vere objurgatum, quod literas, quas ad eum miserat, vulgo circumtulisset, nec tamen bona fide legisset: neget post ista, quæ dixi, matrem suam mihi apud villam jampridem condicto loco nupsisse. Quippe ita placuerat, in suburbana villa potius ut conjungeremur, ne cives denuo ad sportulas convolarent:[e] cum haud pridem Pudentilla de suo quinquaginta millia nummum in populum expunxis-

cum eis. Hic probus natus eloquatur quid viderit parentem suam deterius facientem aut dicentem per illud tempus, ob dementiam. Dicat eam non subscripsisse prudentissime actis colonorum, et pastorum, et equariorum: dicat fratrem suum Pontianum non fuisse serio commonefactum ab ipsa, ut provideret sibi a dolis Rufini: dicat eum non fuisse revera increpitum, quod circumtulisset per populum epistolam, quam illa miserat ad eum, neque adeo legisset eam fideliter: dicat parentem suam non mihi junctam fuisse matrimonio jamdudum in villa ubi inter nos convenerat, post hæc quæ memoravi. Scilicet sic visum nobis fuerat, inire conjugium potius in prædio suburbano, ne urbani iterum accurrerent ad largitiones: cum Pudentilla non dudum exhausisset de sua pecunia quinquaginta millia nummorum in plebem illo

—9 Vid. Not. Var.—1 D'Orv. *his p. f.* Pith. addit *Pudentis* nomen. *J. Bos.*—2 Al. *secius*, et *secus*.—3 Flor. *villiconum et upilionum:* recte. *Elmenh.* Causam non video: licet in Edd. vett. sit quoque *villiconum*. Sed *villici*, ni fallor, ubique dicuntur, non *villicones*. J. Bos.—4 Al. *Equisionum*. V. Ind. Pro *subscripsisse* Pith. *scribtis*. Id. post *neget* addit *se*, et, pro *monitum*, *munitum* legit:

NOTÆ

[c] *Sequius* [*secus*] *agentem*] Supple, quam sanam deceat; aut aliquid simile.

[d] *Rationibus villicorum, &c. solertissime subscripsisse*] Tribus modis fit rationum approbatio: per subscriptionem, cum rata habentur omnia, quæ in eas relata sunt: per expunctionem, quæ est simplex cancellatio, cum scilicet ea, aut ex iis aliqua, omni ex parte improbantur: et per dispunctionem, quæ cancellatio est cum annotatione, quando nimirum quæ in rationes relata sunt, aut aliqua ex illis, ita improbantur, ut aliqua tamen ex parte habeantur rata.

[e] *Ne cives denuo ad sportulas convolarent*] In nuptiis, ut et in virili toga sumenda, Magistratibus ineundis, &c. largitiones, quæ sportulæ dicuntur, in plebem fieri solitas probet vel hic locus Plinii, lib. x. Epistolarum, Epist. 117. ad Trajanum: 'Qui virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt Magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totam βουλὴν, atque etiam e plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios, vel singulos dare,' &c.

set[f] ea die, qua Pontianus uxorem duxit, et hic puerulus toga est involutus.[5] Præterea ut conviviis multis ac molestis[6] supersederemus, quæ ferme ex more novis maritis obeunda sunt. Habes, Æmiliane, causam totam, cur tabulæ nuptiales inter me ac Pudentillam non in oppido sint, sed in villa suburbana, consignatæ: ne quinquaginta millia nummum[7] denuo profundenda essent, nec tecum aut[8] apud te cœnandum. Estne causa idonea? Miror tamen, quod tu[9] a villa[1] tantopere abhorreas, qui plerumque rure[2] versere. Lex quidem Julia, de maritandis ordinibus,[g] [540] nunquam scilicet[3] ad hunc modum interdicit: 'uxorem in villa ne ducito.'[h] Immo si verum velis, uxor

die, quo Pontianus duxit uxorem, et hic adolescentulus sumsit togam virilem. Insuper ut exsolveremur plurimis conviviis, et incommodis, quæ vulgo subeunda sunt novis conjugibus ex consuetudine. Ecce tibi rationem omnem, o Æmiliane, quare instrumentum matrimonii inter me et Pudentillam non fuerit obsignatum in urbe, sed in prædio suburbano: ne scilicet quinquaginta millia nummorum iterum eroganda essent, neve nobis esset cœnandum tecum, vel apud te. Hæc ratio estne conveniens? Nihilominus miror te, qui plerumque degis ruri, adeo aversari prædium rusticum. Certe lex Julia de maritandis ordinibus nunquam videlicet vetat hoc modo: Ne ducas uxorem in villa. *Quin contra, si vis audire verum, uxor du-*

et infra *condito* pro *condicto*. Id.—5 Recte. Furius Bibaculus: 'Duplici toga involutus:' citante Charis. lib. I. *Colvius.* Floridus temere *indutus*, quod inde in Edd. Altenb. et Bipontinam propagatum est. *J. Bos.*—6 *Conviviis multis ac molestiis.* Jungerm. Ep. 31. inter Gudian. p. 364. *conv. m. ac molestis*, vel, *conv. ac multis molestiis.* Prius mihi verius visum, quod allevit etiam Salm. Ms. D'Orv. *convitiis.* Id.—7 Ms. Pith. *numi nummorum.* D'Orv. mox *perfundenda.* Id.—8 Salm. malebat *ne tecum aut*, quam ultimam voculam ignorat Pith. Post *cœnandum* Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. addunt *esset.* Id.—9 Malim *miror t. quid tu, &c.* Nam inelegans 'miror quod tu abhorr.' *Acidal.* Sic tamen locutus est Noster supra p. 450. Ed. Flor. 'quasi non magis mirandum sit, quod tot annis non nupserit:' et de Deo Socr. p. 699. cum optimo quoque. Ms. Pith. caret *τῷ quod.* J. Bos.—1 Mss. D'Orv. Pith. *tuam villam.* D'Orv. *tanto tempore abh. quæ.* Id.—2 Sic Mss. et Edd. vett. Colv. cum seqq. *ruri:* quod meis auribus gratius est: Apuleianis forsan illud. Pro *versere* Pith. *ut fere.* Id.—3 Mss. Florent. Pith. *sui.*

NOTÆ

[f] *Expunxisset*] De suo.

[g] *Lex quidem Julia de maritandis ordinibus*] Quam tulit C. Octavius Augustus, in qua plurima, quæ ad nuptiarum jura, ritus, personasque spectant, decernuntur. Eam Scholiastes Horatii, ad ejus Carmen Sæculare, vocat 'maritam legem.' Ejus capita vide apud Rosin. lib. VIII. cap. 16. et leg. 1. ff. unde vir et uxor: et l. VI. Cod. de oper. libert. Fuit et ejusdem argumenti lex Papia Poppæa, paulo plura continens, quam lex Julia.

[h] *Uxorem in villa ne ducito*] Requisita tamen ad nuptiarum firmitatem

ad prolem multo auspicatius in villa, quam in oppido, ducitur: in solo uberi,[4] quam in loco sterili:[5] in agri cæspite, quam in fori silice.[i] Mater futura in ipso materno sinu nubat, in segete adulta,[k] super fœcundam glebam: vel enim sub ulmo marita[l] cubet,[6] in ipso gremio terræ matris, inter soboles herbarum et propagines vitium et arborum germina. Ibi et ille celeberrimus in Comœdiis versus de proximo congruit:[m]

παίδων ἐπ' ἀγρῶν γνησίων εἰσὶ σπόροι.

citur longe meliori omine ad liberos procreandos, in prædio rustico, quam in urbe: in terra fœcunda, quam in loco sterili: in gleba agri, quam in lapide fori: parens futura, in ipso gremio parentis, si nubat in frumento producto super cespitem fertilem, aut si decumbat sub ulmo maritata, in ipso sinu telluris parentis, inter proles herbarum, et propagines vitium, et surculos arborum. Huc valde facit ille versus frequentissimus in Comœdiis: Natorum in agro legitimorum satio est. *Nec con-*

D'Orv. *sius.* Id.—4 Quidam *ubere.*—5 Vulgo *urbe sterili.* Elmenh. Non vulgo, sed Vulc. sec. Ed. *J. Bos.*—6 Jungerm. in Ep. Gud. malebat *accubet.* Id.

NOTÆ

celebritas, quæ ruri non solet esse. Hinc lib. VI. Metam. Venus ad Psychen: 'Impares enim nuptiæ, et præterea in villa, sine testibus, et patre non consentiente factæ, legitimæ non possunt videri.'

[i] *Quam in fori silice*] Quam in foro urbano, quod silice constratum est.

[k] *Mater futura in ipso materno sinu, si nubat, in segete adulta, &c.*] Sic legit ex Florent. et Roman. Elmenhorstius; bene, mea quidem sententia, et aperto sensu. Observa hæc omnia, quæ hic ab Apuleio memorantur, utpote fertilitatis symbola, optime convenire nuptiis, quæ liberum quærendorum gratia institutæ sunt.

[l] *Sub ulmo marita*] Vitibus conjuncta.

[m] *Ibi et ille celeberrimus in Comœdiis versus de proximo congruit*] Ignoratur quis ille versus, et cujus poëtæ fuerit. Quosdam citat ex Menandro Casaubon. alium ex Philemone vetere comico Gentilis: sed illi in proferendis iis operam perdunt, cum sexcenti ejusmodi versus æque apposite ad hanc rem afferri possint. Versus ab Apuleio hic relati quædam vestigia, sed corruptissima affert Elmenhorstius ex Florentino codice Ms. Ea ejusmodi sunt: Πωαω NCπαρΟΓΟΗΙ HICIONe HICNOpeI. Quæ Pricæus in medium reliquit, quod nihil emendatum succurreret. In eo exemplari Elmenhorstii, quod, dum hæc scribo, habeo præ oculis, manu nescio cujus scriptum in linearum duarum intervallo reperio: Παίδων παρ' ἀγρῷ γνησίων εἰσὶ σπόροι; qui versus Iambicus, quales Comœdiarum esse solent, tam bene et corruptis Florent. codicis vestigiis, et loco huic quadrat, ut eum ipsum fuisse, quem Apuleius retulerit, affirmare non dubitem; nec aliud in eo desiderem, nisi ut nota sit manus, cujus beneficio restitutum habemus; quo suus ipsi habeatur honos.

[541] Romanorum[7] etiam majoribus, Quintiis[n] et Serranis,[o] et multis aliis similibus, non modo uxores, verum etiam consulatus et dictaturæ, in agris offerebantur. Cohibebo[8] me in tam prolixo loco, ne tibi gratum faciam,[p] si villam laudavero.[q] De ætate vero Pudentillæ, de qua post ista satis[9] confidenter mentitus es, ut etiam sexaginta annos natam diceres nupsisse, de ea paucis tibi respondebo: nam in re tam perspicua non est necesse pluribus disputare.[1] Pater ejus natam sibi filiam more ceterorum professus est.[r] Tabulæ ejus partim tabulario publico, partim domo asservantur: quæ tibi ob os objiciuntur. Porrige

juges tantum, verum et Consulatus, et Dictaturæ offerebantur quoque ruri antiquis Romanis, Quintiis, et Serranis, et plurimis aliis hujusmodi. Coërcebo me in loco tam amplo, ne faciam tibi volupe, si laudavero rus. Quantum autem ad ætatem Pudentillæ, de qua post hæc mentitus es valde audacter, adeo ut affirmares quoque eam habuisse sexaginta annos quando nupsit, respondebo tibi de ea breviter. Neque enim opus est fuse disserere in re adeo manifesta. Illius parens declaravit filiam sibi genitam esse, ut ceteri solent. Ejus tabulæ custodiuntur partim in tablino publico, partim domi: quæ tibi ponuntur ante oculos. Exhibe Æmiliano istas tabulas.

—7 Cod. D'Orvill. magno Apuleiani contextus malo, rursus nos deserit, et incipit rursus demum sub finem 'Quin igitur addis,' &c. Pro *Quintiis* Ms. Pith. *Quinti.* Id.—8 Ms. Pith. Edd. ante Colv. *cohibebam.* Id.—9 Id. Ms. *istas aut*, et mox *in* pro *etiam.* Id.—1 Ita leguntur hæc in Edd. Bas. sec. Colv. Vulc. Casaub. seqq. Alio ordine in Junt. post. sic: *nam necesse non est in re tam perspicua plur. disp.* Alio rursus Edd. vett. reliquæ, hoc modo: *nam in re tam perspicua non opus est plur. disp.* Quæ lectionis inconstantia corruptelæ suspicionem movet: ita quidem, ut τὰ *non est necesse* e glossa videantur nata. Quin immo in Mss. Pith. et Fux. hæc verba non comparent, sed locus legitur ita: *nam nec in re tam persp. plur. disputare;* quem levissima mutatione τοῦ

NOTÆ

Sensus versiculi est quem expressi in interpretatione. Excudendum in textu versum ipsum curavi.

[n] *Quintiis*] Vide Livium, lib. III. cap. 28.

[o] *Serranis*] Supra: 'Serranis et Curiis, et Fabriciis:' ubi vide notata.

[p] *Ne tibi gratum faciam*] O Æmiliane, qui rusticus es.

[q] *Si villam laudavero*] Quam toto vitæ tuæ tempore incoluisti.

[r] *Natam sibi filiam more ceterorum professus est*] Capitolinus, in Vita Antonini philosophi, hunc morem ab eo inductum ait. Verba ejus sunt: 'Inter hæc liberales causas ita munivit, ut primus juberet apud Præfectos ærarii Saturni unumquemque civium natos liberos profiteri,' &c. Videtur tamen hic mos esse antiquior. Priçæus a Servio Tullio usque repetit, Halicarnassæo præeunte, lib. IV. Hæc natalis professio dicta est, atque etiam simpliciter professio. Noster Metamorph. lib. VIII. 'Mathematicus quidam, qui stellas ejus disposuit, quintum ei numeravit annum. Sed ipse scilicet melius istud de sua novit professione.'

Æmiliano tabulas istas. Linum consideret,[2] [s] signa, quæ impressa sunt, recognoscat,[t] [542] consules legat, annos computet. Quos sexaginta mulieri assignabat,[3] probet quinque et quinquaginta. Lustro[u] mentitus est. Parum hoc est: liberalius agam. Nam et ipse[4] Pudentillæ multos annos largitus est: redonabo igitur vicissim. Decem annos Mezentius cum Ulixe erravit:[w] quinquaginta saltem annorum mulierem ostendat. Quid multis? ut cum quadruplatore agam: bis duplum quinquennium faciam,[x] viginti annos

Contempletur linum, agnoscat sigilla, quæ sunt illis impressa, legat consules, numeret annos: ostendat esse quinquaginta quinque, quos attribuebat huic fœminæ numero sexaginta. Mentitus est quinquennio. Hoc parum est. Agam benignius. Ipse enim dedit multos annos Pudentillæ: ergo reddam illos ei vice versa. Error Mezentii fuit decem annorum, sicut et Ulyssis: probet saltem eam habere annos quinquaginta. Quid plura? agam veluti cum quadruplatore: bis duplicabo lus-

disputare in *disputaro* corrigi volebat Salm. in marg. *Id.*—2 Al. *Lignum con.* —3 Ms. Pith. *multi assignant.* J. Bos.—4 Id. Ms. *et ille*, et statim, *redon. tibi*

NOTÆ

[s] *Linum consideret*] Ita Lipsius, non *lignum*: recte. Cicero, Catil. III. 'Tabulas proferri jussimus, ostendimus Cethego, signum cognovimus, linum incidimus.' Paulus Recept. Sentent. l. v. Tit. 25. ad Leg. Cornel. Testam. parag. 5. 'Amplissimus ordo decrevit eas tabulas, quæ publici vel privati contractus scripturam continent, adhibitis testibus, ita signari, ut, in summa marginis ad mediam partem perforatæ, triplici lino constringantur, atque impositæ supra linum ceræ signa imprimantur, ut exteriores scripturæ fidem interiori servent; aliter tabulæ prolatæ nil momenti habent.' Cujus moris origo videtur Neronis temporibus ascribenda. Sueton. in Nerone: 'Adversus falsarios tum primum repertum, ne tabulæ nisi pertusæ, ac ter lino per foramina trajecto, obsignarentur.'

[t] *Signa, quæ impressa sunt, recognoscat*] Antequam linum rumpatur, et aperiantur tabulæ: ne postea, apertis illis, clamet ficta. Sic Metamorph. x. 'Videat et suum sigillum recognoscat.'

[u] *Lustro*] Spatio quinque annorum. Livius, lib. II. 'Omnes Centuriæ et equites in Campum Martium convocati, sue, ove, tauro [unde Suovetaurilia dicta] cæsis immolarunt: quod lustrum dictum: sicque a sacrificio illo census obtinuit nomen lustri.' Et, quia census quinto quoque anno habebatur, et condebatur a censoribus lustrum, quinquennale spatium lustrum quoque dictum est.

[w] *Decem annos Mezentius cum Ulixe erravit*] Id est, Æmilianus (qui, ut supra dictum est, ob contemtum Deorum dictus est inter populares suos Mezentius) in ætate Pudentillæ numeranda falsus est, et erravit decem annis, sicut Ulysses erravit et vagatus est per decem annos. Lusus est in duplici significatione verbi 'errare,' rigidior paulo mea quidem sententia.

[x] *Ut cum quadruplatore agam: bis duplum quinquennium faciam*] Bis du-

semel[5] detraham. Jube, Maxime, consules computari: nisi fallor, invenies nunc Pudentillæ haud multo amplius quadragesimum[6] annum ætatis ire. O falsum, audax, et nimium[7] mendacium, viginti annorum exilio puniendum! dimidio tanto, Æmiliane, mentiri falsa audes, et sesquialtera?[8] Si triginta annos pro decem dixisses, posses videri pro computationis gestu[y] errasse: [543] quos circulare

trum, semel auferam viginti annos. Maxime, impera ut numerentur consules. Reperies, ni fallor, non multo magis, quam quadragesimum annum Pudentillæ nunc agi. O mendacium falsum, et nimis confidens, mulctandum exilio viginti annorum! o Æmiliane, non vereris proferre mendacia dimidia parte majora, ac sesquialtera? Si pronuntiasses triginta annos loco decem, posses videri deceptus esse gestu numerationis: et dilatasse illos digitos, quos debuisses curvare in orbem.

---

vic. Id.—5 Pro *semel* suspicor leg. esse *simul.* Id.—6 Elm. Scriv. Flor. *h. m. quadr. ampl.* Id.—7 F. *æstimium.* Festus 'æstimias,' 'æstimationes.' *Brant.* Quis credat? Edd. vett. habent *falsum, aud. et nimium, o mend.* quæ Scal. e conject. Vulc. ita emendavit *o fals. et aud. nimium, o mendac.* Verum, quia in Mss. Florent. deerat posterius *o*, ejecit Elm. cum Scriv. Flor. servata Vulcanii emendatione, qua tunc non indigemus. *Nimius* pro *quam maximus* centies Nostro usurpari, sæpius monitum ab Oudend. V. Ind. quare sine causa Gruter. Suspic. Ined. l. c. illud nimium putabat, proque eo malebat *mimicum.* Si quid emendandum, ante *audax* quoque insererem, *et*, ut amat Ap. πολυσύνδετον. Ceterum *falsum mendacium* suspectum ne sit; nam sic sequitur 'falsa mentiri.' *J. Bos.*—8 *Mentiri falsa audeas sesquialtera.* Sic Edd. vett. præterquam quod Junt. post. Colv. Vulc. *audes* habent, et *mentiris* editum jam in Junt. post. quod dein Elm. et ex eo Scriv. revocavit e Mss. Florent. quibus consentit Ms. Pith. Casauboni emendationem *audes et* pro *audeas* adoptarunt reliqui, et sane videtur τὸ *et* esse in Florent. si qua fides Elmenh. tacenti et Excerptis Lindenbrogii. Ceterum varie interpungitur locus. Nam Junt. post. ponit (?) post *mentiris*, alii (;). Alii denique *dimidio tanta A. mentiri falsa audes, et*

NOTÆ

plum est quadruplum. Alludit ad originem nominis 'quadruplator,' et simul infamiam quadruplatorum Æmiliano impingit. Qui quadruplatores, ut ait Ascon. in IV. Verrin. 'sunt accusatores criminum publicorum sub pœna quadrupli, sive quod ipsi ex damnatorum bonis, quos accusaverant, quartam partem consequebantur.' Paulus Festo conjunctus: 'Quadruplatores dicebantur, qui eo quæstu se tuebantur, ut eas res persequerentur, quarum, ex legibus quadrupli, erat actio.'

[y] *Pro computationis gestu*] Arithmeticos olim digitis computasse, ex multis locis Veterum observare est. Seneca Epist. LXXXVII. 'Numerare docet me Arithmetica, et avaritiæ commodare digitos.' Tertul. in Apolog. 'Sed interim longum multis instrumentis cum digitorum supputatoriis gesticulis assidendum.' Numerorum alii constrictis, implicatis alii, alii apertis et porrectis digitis aliis atque aliis denotabantur. Læva porro manu ab uno usque centum computabant: centenarium deinde numerum in dextram transferebant, et eodem modo, quo unum denotatur,

debueris, digitos aperuisse.[z] Cum vero quadraginta, quæ facilius ceteris porrecta palma significantur, ea quadraginta tu dimidio auges, non potes digitorum gestu errasse; nisi forte triginta annorum Pudentillam ratus, binos cujusque anni Consules numerasti.[a] Missa hæc facio: venio nunc ad ipsum stirpem accusationis, ad ipsam causam maleficii. Respondeat Æmilianus et Rufinus, ob quod emolumentum, etsi[9] maxime Magus forem, Pudentillam carminibus et venenis ad matrimonium pellexissem. Atque[1] ego scio, plerosque reos alicujus facinoris postulatos, si fuisse quæpiam causæ probarentur, hoc uno se tamen abunde defendisse, vitam suam procul ab hujusmodi sceleribus abhorrere: nec id sibi obesse debere, quod videantur quædam fuisse ad malefaciundum[2] [b] invitamenta. Non enim omnia, quæ

Quando vero tu amplificas media parte quadraginta, quæ indicantur facilius reliquis expansa manu, non potes deceptus fuisse positu digitorum: ni forsan, arbitratus Pudentillam esse triginta annorum, numeravisti ambos consules singulorum annorum. Omitto ista. Transeo jam ad ipsam radicem delationis, ad ipsam causam incantationis. Æmilianus et Rufinus dicant cujus utilitatis gratia Pudentillam ad nuptias prolectassem incantamentis, et venenis, etiamsi essem verissime Magus. Ego tamen novi quamplurimos accusatos alicujus criminis, si ostenderetur fuisse aliquas rationes cur illud facerent, se nihilominus satis superque tuitos esse hac sola ratione, vitam suam valde aversari talia crimina: nec illud debere sibi nocere, quod videantur extitisse quædam allectamenta ad committendum scelus. Neque

sesquialtera? Hos sequor. *Id.*—9 E vet. cod. notatum video *et ut.* Pith. simpliciter *et.* Id.—1 Sic rursus dedi cum Mss. Edd. Gent. Pric. et omnibus ante Scalig. qui e conject. Vulcanii cum seqq. rescripsit *atqui:* quemadmodum sæpius in nostro Auctore hoc pro illo reponere tentarunt VV. DD. sine causa. V. Ind. *Id.*—2 Recepi lectionem Junt. post. quam dein e Mss. Florent. dedit

NOTÆ

conformabant: postea, ad altera centum numeranda, ad sinistram redibant. Sic intelligendus Juvenalis, Sat. x. 'Felix nimirum qui per tot sæcula mortem Distulit, atque suos jam dextra computat annos.' De hac omni veterum supputandi ratione Beda scripsit ex professo; quem vide.

[z] *Quos circulare debueris, digitos aperuisse*] Denarius enim numerus, ut scribit idem Beda, effingebatur indice digito leviter attingente articulum pollicis: quod cum fieret, quidam veluti circulus indice digito formabatur. Tricenarius vero, summo indicis veluti exosculante summum pollicis. Quo gestu magis aperti erant digiti, quam cum denarius effingeretur. Quadragenarius, ut patet ex Nostro, porrecta palma, significabatur.

[a] *Binos cujusque anni Consules numerasti* [*nominasti*] Et pro singulis consulibus singulos annos, cum duo consules unum tantum annum designent.

[b] *Ad malefaciundum*] Sic Elmen-

fieri potuerint, pro factis habenda. Rerum vices varias evenire: certum indicem cujusque animum esse: qui semper[3] eodem ingenio ad [544] virtutem vel ad malitiam moratus, firmum argumentum est accipiendi[4] criminis, aut respuendi. Hæc ego[5] quanquam possim[6] merito dicere, tamen vobis condono: nec satis mihi duco, si me omnium, quæ insimulastis, abunde purgavi, sin nusquam[7] passus sum vel exiguam suspicionem Magiæ consistere. Reputate vobiscum, quanta fiducia innocentiæ meæ, quantoque despectu vestri agam: si una causa vel minima fuerit inventa, cur ego debuerim Pudentillæ nuptias ob aliquod meum commodum appetere. Si quamlibet modicum emolumentum probaveritis, ego ille sim Carinondas,[8] [c] vel Damige-

enim, quæcumque potuerint fieri, existimanda esse tanquam facta: contingere diversas mutationes rerum: indubitatum testimonium uniuscujusque esse mentem: quæ semper affecta eadem propensione ad virtutem, aut ad vitium, est certum indicium admittendi aut repudiandi sceleris. Quamvis ego jure queam hæc respondere, nihilominus indulgeo ea vobis: neque puto mihi sufficere, quod excusavi me affatim ab omnibus iis, quorum me accusavistis, quod nullatenus tuli vel minimam suspicionem Magiæ esse in me. Recogitate apud vos quanta confidentia meæ innocentiæ me geram, et quanto contemtu vestrum; si reperta fuerit una ratio vel minima, quare ego debuerim exoptare conjugium Pudentillæ propter aliquam utilitatem meam: si ostenderitis lucrum quantumvis parvum, ego sim ille Phrynondas, aut

Elm. cum Scriv. consentientibus Mss. Pith. Fux. In reliquis Edd. est *ad maleficium perpetrandum.* Ed. Florid. *ad malefaciendum.* Id.—3 Ms. Pith. *super.* Id.—4 Flor. *accipiendis:* male. *Elmenh.* Exc. Lindenbr. *accipiendi discriminis.* Pro seq. *respuendi* Edd. vett. aliquot male *respondendi.* J. Bos.—5 Ms. Pith. *hic ego.* Id.—6 Sic Ms. Pith. Edd. Vic. Casaub. (hinc suspicor etiam esse in Rom. Ed.) Gent. Pric. In reliquis *possum.* *Quanquam* subjunctivo jungit alibi sæpe Noster. V. Ind. *Id.*—7 *Si nusquam.* Leg. *nisi n.* Acidalius. Sensus sane id requirit, non *si.* Sed leviori mutatione corrigo: *sin nusq.* Sensus est: satis habebo, non si omnia, quæ in me blatterata sunt, refellam, sed si (*sin*) curavero, ne levissimam quidem suspicionem usquam superesse. cf. supra p. 404. Sic *si* et *sin* jungi solent. Pro *consistere* Ms. Pith. *desistere.* J. Bos.—8 Emendat B. Pius *Charondas:* quem non audio; etsi nihildum mihi de Carinonda compertum. *Colv.* Alii *Charondas:* male. *Elmenh.* Mendose, quod suboluit nemini tamen, excepto Pio. Male vero *Charondam* reposuit, Pythagoricum legislatorem. Scribe *Phrynondas.* Meminit etiam supra

NOTÆ

horst. ex Florent. cod. Pricæus *ad maleficium perpetrandum:* quod in interpretatione sum secutus.

[c] *Ego ille sim Carinondas*] Emenda *Phrynondas,* de quo supra. Carinondæ Magi nulla usquam mentio.

ron,[d] vel is Moses,[9] [e] vel Jannes,[f] vel Apollonius,[1] [g] vel ipse Dardanus,[h] vel quicumque alius post Zoroastren[2] et Hostanen[i] inter Magos celebratus est. Vide, quæso, Maxime, quem tumultum suscitarint, quoniam ego paucos Magorum nominatim percensui. Quid faciam tam rudibus, tam barbaris? Doceam rursum,[3] hæc et multo plura alia [545] nomina in bibliothecis publicis apud clarissimos scriptores me legisse? an disputem, longe aliud esse notitiam nominum, aliud artis ejusdem habere communionem:[4] nec de-

Damigeron, aut ille Moses, aut Jannes, aut Apollonius, aut Dardanus ipse, aut quisquis alius memoratus est inter Magos a temporibus Zoroastris et Hostanis. Considera, te oro, Maxime, quale murmur excitaverint, quia ego enumeravi aliquot ex Magis suo quemque nomine. Quid faciam tam imperitis hominibus, ac tam feris? An dicam Rufino me legisse hæc nomina, et alia longe plura in bibliothecis publicis apud auctores celeberrimos? an probem esse res multum diversas, cognoscere nomina Magorum, et esse participem artis ipsius Magicæ: et apparatum scientiæ,

ejus. *Pric.*—9 Vid. Not. Var.—1 Flor. *Apollo,* male. Apollonii enim præstigiæ satis notæ sunt, quem et Hierocles non dubitavit Salvatori nostro IESU CHRISTO præpostere comparare, cujus temeritatem incivilem Eusebius eleganti libello compescuit. *Elmenh.* Perperam quoque Ed. Junt. post. *Apollo.* Ms. Pith. *Apollo hic.* J. Bos.—2 Al. per *m.* Pro seq. *suscitarint* Pith. *suscitarunt.* Id.—3 *Doceam Rufinum.* Florent. *d. rursum.* Elmenhorstius. Optime, et ab editore recipiendum. Præivit sola Ed. Junt. post. In Ms. Pith. est *rufum.* Cur Rufinum solum nominaret, nulla erat causa. Sed *rursum* dixit, quia supra p. 463. docuerat quoque, in veterum philosophorum monumentis legere potuisse adversarios, non Apuleium primum, sed jam alios in piscium naturam inquisivisse. cf. et p. 472. Pro *multo plura* Ms. Pith. *multa pl.* J. Bos.—4 Pith. *communione* deleto *habere,* pro quo Vulc. Ed. tert. corrupte

NOTÆ

[d] *Vel Damigeron*] Hunc etiam inter Magos celebres refert Tertull. lib. de Anima, cap. 57. 'Hostanes, et Typhon, et Dardanus, et Damigeron, et Nectabis, et Berenice,' &c. Species et sectas Magorum vide apud Plin. lib. XXX. cap. 1.

[e] *Vel is Moses*] Moses est Hebræorum ille legislator, quem Ethnicis pro Mago habitum docent Strabo, Plinius, Tacitus.

[f] *Vel Jannes*] Ita legendum, non *Joannes.* Is est, quem cum Jambre Mosi restitisse scribit D. Paulus Ep. II. ad Timoth. Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς ἀντέστησαν Μωϋσεῖ. Numenius Pythagoricus apud Euseb. de Præparat. Evangel. eos vocat Ægyptios ἱερογραμματεῖς. Palladius Ἀδελφοὺς δι' ὑπερβολῆς τῆς Μαγικῆς τέχνης τὰ πρῶτα ἔχοντας: Fratres in Magica arte partes longe primas obtinentes.

[g] *Apollonius*] Ille Tyaneus celeberrimus Magus, cujus Vitam a Philostrato, maximo ejus admiratore, scriptam habemus.

[h] *Vel ipse Dardanus*] A quo 'Dardaniæ artes' pro Magicis. Columel. lib. X. 'Dardaniæ veniunt artes.'

[i] *Post Zoroastren et Hostanen*] De his jam alias diximus.

bere doctrinæ instrumentum et eruditionis memoriam pro confessione criminis haberi? An quod multo præstabilius est, tua doctrina, Claudi Maxime, tuaque perfecta[5] eruditione fretus, contemnam stultis et impolitis ad hæc respondere? Ita potius faciam. Quid illi existiment, nauci non putabo.[6] [k] Quod institui, pergam disputare: nullam mihi causam fuisse, Pudentillam veneficiis ad nuptias prolectandi.[7] Formam mulieris et ætatem ipsi ultro improbaverunt, idque mihi vitio dederunt, talem uxorem causa avaritiæ concupisse: atque adeo primo dotem in congressu grandem et uberem rapuisse. Ad hæc,[8] Maxime, longa oratione fatigare te non est consilium. Nihil verbis opus est, cum multo disertius ipsæ tabulæ[l] loquantur: in quibus omnia, contra quam isti ex sua rapacitate de me quoque conjectaverunt, facta impræsentiarum et provisa in posterum de-

ac monumentum doctrinæ, non existimandum esse confessionem sceleris? An vero, quod longe satius est, dedigner ad ista reponere hominibus stolidis et rudibus, confisus tua scientia, Claudi Maxime, et tua omnimoda doctrina? Sic faciam potius. Nihili faciam quid illi de me putent. Pergam probare quod incepi: nullam rationem mihi fuisse, cur pellicerem Pudentillam ad conjugium incantationibus. Ipsimet damnaverunt faciem et ætatem fœminæ, atque id mihi verterunt crimini, me expetivisse ejusmodi conjugem propter avaritiam: ideoque abstulisse primo magnam et copiosam dotem in conjunctione nostra. Non est mihi animus, o Maxime, te lassare sermone prolixo, quantum ad ista. Nullatenus necesse est loqui, quandoquidem ipsum instrumentum matrimonii loquitur apertius: in quo reperies cuncta peracta in præsens, et prospecta in futurum omnino aliter, quam hi conjecerunt de me

habent. Id.—5 Ms. Pith. *tua perfectaque.* Id.—6 Vett. Edd. *nacti non p.* Bas. 2. *nacci non p.* vel *nauci non p.* Turnebus vero, *Quid isti existiment naccæ, non putabo.* Colvius. Florent. *nacci non put.* Elmenhorstius. Theod. Marcil. Not. ad Pers. *Navæ, navi n. p.* quasi in voce Apuleius luderet. *Navæ* enim apud Festum *homines non nauci.* Pricæus. V. D. forte Tollius, ascripsit *nactæ, non curabo,* vel, *nactæ, nauci putabo. Nacci* est in Mss. Florent. Pith. Edd. Vic. Junt. post. *nacti* in Junt. pr. Ald. Bas. In his nihil latere præter *nauci,* mihi certissimum est. Alias de *nacca,* vel *nacta,* vel *natta.* v. Oud. ad Met. lib. IX. p. 636. Voss. Etym. in V. *J. Bos.*—7 Ms. Pith. *projectandi.* Id.—8 Id. Ms.

NOTÆ

[k] *Nauci non putabo*] Paulus Festo conjunctus: 'Naucus pro nugis ponitur: alias pro oleæ aut nucis nucleo. Alii omnium rerum putamen ita appellari volunt. Quidam ex Græco, quod fit ναὶ καὶ οὐχὶ, levem hominem significari volentes. Quidam volunt sic appellari membranulam, quæ in nucis juglandis est medio. Ennius: Illic est nugator nihili, non nauci homo.'

[l] *Ipsæ tabulæ*] Nuptiales.

prehendes.[9] Jam primum mulieris locupletissimæ modicam dotem, neque eam datam, sed tantummodo promissam.[1] [m] Præter hæc, ea conditione factam conjunctionem,[2] si[3] nullis ex me susceptis liberis vita demigrasset, [546] ut dos omnis apud filios ejus Pontianum et Pudentem maneret: sin vero uno unave superstite diem suum obisset, uti tum dividua[4] pars dotis[n] posteriori filio, reliqua prioribus cederet. Hæc, ut dico, tabulis ipsis docebo. Fors fuat an[5] ne sic quidem credat Æmilianus, sola trecenta millia nummum scripta, eorumque repetitionem filiis Pudentillæ pacto datam. Capiens ipse tu[o] manibus tuis tabulas istas, da impulsori tuo Rufino, legat. Pudeat illum tumidi animi[6] sui, et ambitiosæ mendicitatis:[p] quippe ipse

secundum suam aviditatem. Invenies enim primo dotem mediocrem pro fœmina opulentissima, et eam quidem non numeratam, sed solum promissam. Præterea connubium initum ea lege, ut, si ipsa excessisset e vivis nullis filiis procreatis ex me, tota dos restaret penes suos liberos Pontianum et Pudentem: sin autem mortua esset relicto uno filio, aut una filia, ut tunc dimidia pars dotis perveniret ad filium ultimum, altera vero pars ad priores. Ostendam ipso instrumento hæc se habere ut dico. Forsan Æmilianus ne sic quidem credet scripta esse duntaxat trecenta millia nummorum, et repetitionem illorum conventione concessam esse liberis Pudentillæ. Cape tu ipse tuis manibus has tabulas, et trade Rufino tuo instigatori; legat eas. Pudeat eum suæ superbiæ, et suæ egestatis fastosæ: cum ipse inops, nudus, in do-

ad hoc. Id.—9 Melius hoc, quam quod in Ed. Junt. post. et Ms. Pith. *deprehendis.* Infra: ‘Hæc, ut dico, tabulis ipsis docebo.’ *Id.*—1 Omissa vox in Ms. Pith. *Id.*—2 Al. *conjectionem.* Vid. Not. Var.—3 Abest Ms. Pith. ut et in seqq. *vero.* In eod. Cod. *obedisse* pro *obisset.* J. Bos.—4 Lat. Latin. cum aliis *dimidia.* Noster de Deo Socr. p. 117. ‘Luna dividua.’ *Idem.*—5 *Fors fuerit ut.* Bas. 2. ad marg. *sors ferat.* Verum erit, *sors fuat.* Diomedes Grammatic. lib. I. ‘Sane aliud verbum est apud Antiquos quod dicebant, Fuo, fuas, fuat. Unde Terentius ait, Fors fuat.’ Hoc etiam usus Ausonius, Sidonius Apollinaris non semel. Dicitur et, *Fors fuit.* Gellius lib. XII. cap. 8. quomodo etiam fortassis hic scribendum. *Colv.* *Fors fuerit ut* editum vulgo, quod loco non moverem, nisi in Ms. Pith. scriberetur *fors fuerat an*, et Ed. Junt. post. cum marg. Ed. Bas. sec. haberet *fors ferat ut.* Jam vero rescripsi *fors fuat an*, ut e Cod. Fux. margini allevit Salm. *Fors fuat an* nihil est aliud quam *forsitan*, seu, *fors sit an*, vel, quod aliquoties a Nostro adhibitum, *fortasse an.* J. Bos.—6 Schickerad. *timidi an.* ineptissime. *Elmenh.*—7 CCCC

NOTÆ

[m] *Neque eam datam, sed tantummodo promissam*] Huc pertinet tit XV. lib. V. cod. De dote cauta non numerata. Multa sunt privilegia traditæ et numeratæ dotis, quæ non sunt cautæ.

[n] *Dividua pars dotis*] Dimidia. Terent. Adelphis: ‘Potius quam venias in periculum, Sannio, Servesne, an perdas totum, dividuum face.’

[o] *Capiens ipse tu, &c.*] Æmiliano hæc dicit.

[p] *Et ambitiosæ mendicitatis*] Juve-

egens, nudus, quadringentis millibus [7] nummum a creditore acceptis filiam dotavit. Pudentilla locuples fœmina trecentis millibus dotis fuit contenta: et maritum habet, et [8] multis sæpe et ingentibus dotibus spretis, inani nomine tantulæ dotis contentum: ceterum præter uxorem suam nihil computantem,[9] omnem supellectilem cunctasque divitias in concordia conjugis [1] [q] et multo [2] amore ponentem. Quanquam quis omnium vel exigue rerum peritus culpare auderet, si mulier vidua et mediocri forma, at non ætate mediocri, nubere volens, longa dote [3] [r] et [547] molli conditione [4] [s] invi-

tem dederit suæ filiæ trecenta millia nummorum sumta a creditore. Pudentilla mulier dives contenta fuit dote trecentorum millium nummorum: et habet virum contentum vano nomine dotis tam parvæ, contemtis jam sæpe dotibus et plurimis et magnis: ceterum nihil numerantem nisi suam conjugem: reponentem totam supellectilem et omnes opes in unanimitate uxoris, et amore reciproco. Quamvis quis ex omnibus, saltem mediocriter gnarus rerum, auderet vituperare, si fœmina vidua, et pulchritudine modica, sed non modica ætate, volens nubere, allexisset dote ampla

Millibus n. Sic Codex Rom. Alii CCC. *Casaub.* Rom. Editioni et Casaub. accedunt Vic. Ven. Gent. Pric. et Mss. quos novi. In reliquis Edd. *trecentis*, quia supra et infra de Pudentillæ dote numerus iste CCC adhibetur. Sed hic non sermo est de dote Pudentillæ, sed de dote quam Rufinus, homo egenus, filiæ suæ dederat, quam superasse etiam dotem Pudentillæ, locupletis fœminæ, ait Ap. Revocavi itaque lectionem Edit. Rom. et Mss. *J. Bos.*—8 Non male legamus *habet ea.* Colvius. Non opus tamen. *Et multis et ingentibus.* Minus etiam placet Lipsii emendatio *habet ex m. s. et ing.* Pro seq. *ceterum* Ms. Pith. *centum.* J. Bos.—9 Leg. *nihil omnium putantem. Putare* est *æstimare.* Scriptum erat compendiose *om̄*, cui postea *c* præposito agglutinarunt seq. dictionem. *Acidal.* Mihi vulgata scriptura magis placet. *Scip. Gent.*—1 Magis probem *conjugii.* Casaubonus. In contextum recepere seqq. præter Scal. et Wow. qui dederunt *c. conjugali.* Antiquam lectionem mutandam non putavi contra Mstorum auctoritatem. Vell. Pat. II. 65. 'si Cæsar ejus aspernaretur concordiam.' *J. Bos.*—2 Al. *mutuo.*—3 Vid. Not.

NOTÆ

nal. Sat. III. 'Hic vivimus ambitiosa Paupertate omnes.'

[q] *Omnem supellectilem cunctasque divitias in concordia conjugis*] In oratione Imperatoris Antonini: 'Majores nostri inter virum et uxorem donationes prohibuerunt, amorem honestum solis animis æstimantes, famæ etiam conjunctorum consulentes, ne concordia pretio conciliari videretur:' ut refert Ulpianus, lege 3. ff. de Donat. inter virum et uxorem.

[r] *Longa dote*] *Largam dotem* sæpe legas, *longam*, nisi hic, vix puto. Proba tamen lectio est. Græcos sequitur Apuleius, qui μακρὸν ponunt ἀντὶ τοῦ μέγα, vel πολύ. Suidas, Μακρὰν οὐσίαν οὕτω λέγουσι τὴν πολλήν, &c.

[s] *Molli conditione*] Gell. lib. IV. cap. 18. 'diceretque' (M. Nævius Tribun. pleb.) 'a rege Antiocho accepisse pecuniam' (Scip. Africanum) 'ut conditionibus gratiosis ac mollibus pax cum eo populi Romani nomine fieret.'

tasset juvenem, neque corpore, neque animo, neque fortuna pœnitendum? Virgo formosa, etsi sit oppido pauper, tamen abunde dotata est. Affert quippe ad maritum novum[5] animi indolem, pulchritudinis gratiam, floris rudimentum. Ipsa virginitatis commendatio jure meritoque omnibus maritis acceptissima[6] est. Nam quodcumque aliud in dotem acceperis, potes, cum libuit,[7] ne sis beneficio obstrictus, omne, ut acceperas, retribuere; pecuniam[8] renumerare,[9] mancipia restituere, domo demigrare, prædiis cedere. Sola virginitas, cum semel[1] accepta est, reddi nequitur:[2] sola apud maritum ex rebus dotalibus[3] remanet. Vidua autem qualis nuptiis venit, talis divortio digreditur: nihil affert irreposcibile:[4] sed venit jam ab alio[5] præflorata: certe tibi, ad quæ velis, minime docilis: non minus suspectans novam domum, quam ipsa jam ob unum divortium suspectanda: sive illa morte amisit maritum, ut scævi ominis[6] mulier, et infausti[7] conjugii, minime appetenda; seu repudio digressa[8] est, utramvis habens culpam[9] mu-

et conditione commoda juvenem non spernendum neque corpore, neque ingenio, neque opibus? Pulchra virgo, tametsi sit valde inops, nihilominus habet satis amplam dotem. Nam affert ad virum novum ingenium animi, venustatem formæ, florem virginitatis. Ipsa gratia virginitatis jure et merito jucundissima est cunctis conjugibus. Quicquid enim aliud acceperis pro dote, potes illud reddere totum sicut acceperas, quando volueris, ne sis obligatus beneficio: potes renumerare argentum, reddere servos, excedere ex ædibus, agris abire. Sola virginitas non potest restitui, quando semel est delibata: ea unica ex rebus dotis manet penes virum. At vidua talis discedit in divortio, qualis accessit in nuptiis. Nihil affert quod non possit repetere: sed accedit jam devirginata ab alio: sane nullatenus morigera tibi ad ea, quæ cupias: perinde suspectas habens novas ædes, ac ipsa jam habenda est suspecta propter unam separationem: sive illa perdidit virum morte, quo in casu nullatenus concupiscenda est, utpote fœmina sinistri augurii, et connubii infortunati; sive discessit ab eo repudiatione, utrolibet modo fœmina deliquerit; quippe quæ vel fuit

Var.—4 Ms. Pith. *nulli c.* J. Bos.—5 Al. *a. m. novam.*—6 Inverso ordine Ms. Pith. in quo mox *acceperit.* J. Bos.—7 Scribe *cum libuerit.* Pricæus. Necessarium non est. Sic Flor. N. 2. 'quo libuit.' *J. Bos.*—8 *Retribuere; pecuniam.* Omissa hæc sunt in Ed. Flor. *Id.*—9 Al. *remunerare.*—1 *Cum semel.* Desunt Ms. Pith. *J. Bos.*—2 Ms. Pith. *nequit.* Passiva forma notâ est ex Plauto et Grammaticis. Quare non audiendus d'Orleans ad Tacit. Ann. I. pag. 61. reponens *nequit vi.* Id.—3 Ignorat vocem Ed. Vulc. tert. *Id.*—4 Vid. Not. Var.—5 Præpositionem non agnoscit Pith. Pro *certe tibi* Ed. Junt. post. *certe ibi.* J. Bos.—6 Vulgo *sævi hominis.* Colvius. *Sævus* et *scævus* ubique confunduntur. V. Ind. *Ut scævi* desunt Ms. Pith. *J. Bos.*—7 Elm. tacite edidit *infandi.* Secutus eum est Scriv. *Id.*—8 Ms. Pith. *regressa.* Id. —9 *Utramvis habeat culpam.* Mira lectionis varietas in media voce, nam *habens*, et *habet*, et *habebit* vulgati præferunt. Ego haud anxie scripserim *habe-*

-lier, quæ aut tam intolerabilis fuit, ut repudiaretur, aut tam insolens, ut repudiaret. Ob hæc et alia, viduæ dote aucta [1] procos solicitant.[t] [548] Quod Pudentilla quoque in alio marito fecisset, si philosophum spernentem dotis non reperisset. Age vero, si avaritiæ causa mulierem concupissem, quid mihi utilius ad possidendam domum ejus fuit, quam simultatem inter matrem et filios serere? alienare ab ejus animo [2] liberorum caritatem, quo liberius et arctius desolatam [u] mulierem solus possiderem? Fuitne hoc prædonis, quod esse vos fingitis? [3] Ego vero quietis, et concordiæ, et pietatis, auctor, conciliator, favitor,[4] [w] non modo nova odia non serui,[5] sed vetera quoque funditus

adeo intoleranda, ut repudiaretur a marito, vel adeo superba, ut repudiaret maritum. Propter hæc et alia, viduæ invitant amantes dote ampliore. Quod Pudentilla fecisset etiam erga alium virum, nisi nacta esset philosophum contemtorem dotis. Agedum, si appetiissem ipsam ob avaritiam, quid mihi fuit conducibilius ad potiendum ejus domo, quam excitare odia inter matrem et natos? removere ab ejus pectore amorem filiorum, ut ego liberius, et strictius solus potirer muliere deserta? An hoc fuit officium latronis, ut vos mentimini me esse? At ego suasor, melius, et fautor pacis et unanimitatis atque charitatis, non solum non excitavi novas inimi-

bit. Pricæus. Immo verissima est lectio Ed. Junt. post. quæ inde etiam in marg. Bas. sec. conspicitur *utramvis habens culpam. Habens* respondet reliquis participiis, quæ præcesserunt, 'suspectans,' 'suspectanda,' 'appetenda.' Ms. Pith. *habes*, omissa lineola, qua litera *n* indicaretur: hinc omnis corruptela. Mss. Florent. *utrumvis habet c.* Edd. vett. Cas. Gent. Pric. Flor. *habeat;* Colv. Vulc. Elm. Scriv. *habebat;* Wow. *habebit.* Pro *culpam* Ed. Vic. *culpa.* J. Bos.—1 Colv. *uncta.* Ego nec hic muto. *Brant.*—2 Non est in Pith. *J. Bos.*—3 Aliquid corruptum est: nam non bene hæc cohærent cum præcedentibus. Sensus flagitat: *Nonne hoc fuisset prædonis, quem me esse fingitis?* seu *fuisset*, seu *fuerit hoc pr. &c.* Hinc Salm. quoque allevit *Fuit hoc prædonis quod me esse vos f.* Infra p. 558. 'me quem isti prædonem dicunt.' Interim e Mss. nulla discrepantia enotata est: quare, quid revera scripserit Auctor, non affirmo. *Id.*—4 Vid. Not. Var.—5 Al. *sevi.*—6 *De quo supra dixeram.*

NOTÆ

[t] *Viduæ dote aucta procos solicitant*] Quæ ratio extorsit tandem illam constitutionem Imperatorum Leonis et Anthemii, qua viduarum libido coërcetur. l. Hac edictali 6. C. de secund. Nupt. Ea enim constitutione cavetur, ne mulier iterum nubens, in novum maritum plus conferre ullo titulo, vel inter vivos, vel mortis causa possit, quam filio, vel filiæ, si unus vel una extiterit, aut, si sint plures, quam ad unumquemque eorum perventurum sit.

[u] *Desolatam*] Derelictam a liberis suis.

[w] *Favitor* [*favissor*] Lips. cui accedo, *favitor* antique, pro *fautor*, ut sæpe apud Plaut. Pricæus tamen *favissor* ex Glossis Puteani, et Vindocin. asserere nititur.

extirpavi. Suasi uxori meæ, cujus, ut isti aiunt, jam universas opes transvoraram;[x] suasi, inquam, ac denique persuasi, ut filiis pecuniam suam[y] reposcentibus, de qua supra jam dixi,[6] ut eam pecuniam sine mora redderet in prædiis vili æstimatis,[7] et quanto ipsi volebant. Præterea ex re familiari sua fructuosissimos agros, et grandem domum opulente ornatam, magnamque vim tritici, et hordei, et vini, et olivi,[8] ceterorumque[9] fructuum; servos quoque haud minus quadringentos,[1][z] pecora amplius, neque pauca, neque abjecti pretii, donaret;[a] ut eos et[2] ex [549] ea,

citias, verum eradicavi etiam penitus veteres. Auctor fui meæ conjugi, cujus, ut illi dicunt, jam devoraveram omnes divitias; auctor fui, inquam, ac tandem perpuli, ut, cum liberi ejus repeterent suam pecuniam, de qua locutus sum supra, redderet illis absque dilatione illam pecuniam in agris æstimatis pretio parvo, et quanto ipsis libitum erat: insuper persuasi, ut daret eis ex suis bonis prædia feracissima, et amplas ædes magnifice instructas, et ingentem copiam frumenti, et hordei, et vini, et olei, ac reliquorum fructuum: mancipia etiam non pauciora quam quadringenta, præterea daret pecora, et multa et magni pretii; ut præstaret illos securos

Fortasse, *de qua supra dixi jam.* Respicit illa superiora: 'Mulier HS. quadragies possidebat ex quo sane aliquantam pecuniam nullis tabulis, sed, ut æquum erat, mera fide acceptam, filiis debebat.' *Casaub.* Κείμενον hoc irreptitium puto. Glossator *dixerat* scripsit: librario visum concinnius *dixeram.* Pric. A glossatore hæc non sunt, ut evidenter apparet ex repetitione illa 'ut eam pecuniam.' *De quo supra dixeram* est in Edd. vett. et Mss. præterquam quod in Florent. (nisi contrarium notare neglexerit Lindenbrog.) sit, *de quo supra jam dixi*, quemadmodum edidere Scal. in Vulc. sec. et seqq. præter Gent. qui antiquam lectionem servavit, et Pric. qui dedit *de qua supra dixeram.* Si scirem Florentinos Mss. cum reliquis consentire, nihil mutare auderem. Nunc lego *de qua supra jam dixi:* nempe pag. 517. extr. Ed. Flor. *J. Bos.*—7 Malim, *æstimatu.* Wowerius. Alii v. *æstimatum.* Elmenhorstius. Ineptum foret *æstimatum*, sed Wowerii conjecturam *æstimatu* videtur spectasse Elm. quam tamen nec ipsam probo. 'Vili æstimare' dicitur, ut 'vili pendere:' scil. pretio. Plaut. Epid. I. 1. 49. 'quanti eam emit? Vili.' *J. Bos.*—8 Vulg. *et olei.* —9 Ms. Pith. *ceterorum et.* J. Bos.—1 Rom. Ven. Bas. 2. *quadringentis.* Colvius. male. Intelligitur *quam*, ut solet. *J. Bos.*—2 *Et* ignorant Mss. Florent.

NOTÆ

[x] *Transvoraram*] Devoraram. Africanismus. Sic 'transglutire' dicit Optatus, lib. I. pro 'deglutire' et 'transnominare.' Tertull. contra Marcionem, pro 'denominare.'

[y] *Pecuniam suam*] Quam mera fide acceptam filiis Pudentillam debuisse supra dixit.

[z] *Servos quoque haud* [*non*] *minus quadringentos*] Vel ex hoc patet, quam opulenta fuerit Pudentilla: multo enim plures sibi retinuisse eam oportet.

[a] *Donaret*] Donatio inter matrem et liberos facta valebat jure Romano, quæ non valebat inter patrem et liberos. Ratio, quia jure patriæ potestatis quicquid filius acquirebat, patri acquirebat, præsertim ex re patris: unde si donatio valere patrem

quam tribuisset, parte securos haberet, et ad cetera hæreditatis bona spe invitaret.[3] Hæc ego, ab invita Pudentilla (patietur enim, me, uti res[4] fuit, ita dicere) ægre extudi, ingentibus precibus invitæ et iratæ extorsi: matrem filiis reconciliavi: privignos meos, primo hoc vitrici beneficio,[5] [b] grandi pecunia auxi. Cognitum hoc est tota civitate. Rufinum omnes execrati, me laudibus tulere.[6] Venerat ad nos, priusquam istam donationem mater[7] perficeret, cum dissimili[8] isto fratre suo [c] Pontianus; pedes nostros advolutus,[9] veniam et oblivionem præteritorum omnium postu-

ex illa parte, quam dedisset, et excitaret eos spe ad reliquas opes hæreditatis. Ego difficulter exauditus a Pudentilla nolente (sinet enim me rem exponere quemadmodum se habuit) summis precibus ista impetravi ab ea renuente, et irata; reduxi matrem in gratiam cum filiis, ditavi meos privignos magna pecuniæ summa, probans me esse eorum vitricum hoc primo benefacto. Hoc notum est in tota urbe. Cuncti abominati Rufinum, extulerunt me encomiis. Pontianus accesserat ad nos cum hoc fratre sibi haud simili, antequam mater eorum absolveret illam donationem. Prostratus ad pedes nostros petit ut sibi ignosceremus et oblivisceremur omnium

Ed. Bip. *Id.*—3 Græcismus est, ne forte eo *bona* referas. Itaque distinguendum censeo ad hunc modum, *Ad c. hæreditatis, bona spe inv.* 'Spes bona,' ut apud Sallust. Jugurth. 'Læti, ac spei bonæ pleni:' et Cæsarem B. Civ. II. 'Pleni bonæ spei atque animi.' *Pric.*—4 *Res* abest Pith. *J. Bosscha.*—5 Lego, *vitricus*. Casaubonus. Flor. *vitrici*. Elmenhorstius. Recte Casaub. *vitricus*. Pricæus. Casaubono, exceptis Gent. et Scriv. assensum præbuerunt seqq. Non ego, qui sequor Mss. et Edd. vett. *J. Bosscha.*—6 *Ruf. omnes execrari, me laudibus tollere.* Sic malim. Mox Fulvius legit: *Tyrocinio professionis suæ.* Sciopp. in Symb. A vulgata lectione stant Mss. *J. Bosscha.*—7 Caret hac voce Ed. Junt. post. *Id.*—8 Ms. Pith. *dum.* Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *ut cum*, quia statim vitiose scriptum fuerat *postularet*. Id.—9 *Ante pedes nostros advolutus.* Tò *ante* recte delet Florentinus. Sic alicubi Tacitus dixit, 'advolvi genua.' *Elmenh.* Uncis inclusere *ante* Elm. et Scriv. Ejeci ego cum Ed. Junt. post. Solet Ap. verba cum præpp. *ad, in, &c.* composita jungere accusativo. Met. lib. VI. p. 384. 'Psyche pedes ejus advo-

NOTÆ

inter et liberos diceretur, sequeretur patrem eundem esse donatorem et donatarium, eademque opera et alienare rem et acquirere: quod absurdum. At in matre nihil tale, cum fœminæ jus illud patriæ potestatis non haberent.

[b] *Primo hoc vitrici* [*vitricus*] *beneficio*] Vel ex hoc loco patet vitricos melius in privignos affectos esse solere quam novercas, ipsumque 'vitrici' nomen in bonam partem sumi pro benevolo et benefico homine, cum contra 'novercæ' nomen invidiosum fere sit, et nota 'novercalia odia.' Scripsi *vitricus*, cum prius esset *vitrici*, qua in re Casaubonum sum secutus.

[c] *Cum dissimili isto fratre suo*] Sicinio Pudente.

larat,[1] flens et manus nostras osculabundus, ac dicens, pœnitere, quod Rufino et similibus auscultarit. Petit postea suppliciter, uti se Lolliano quoque Avito [d] C. V. purgem, cui haud pridem tirocinio professionis [2] suæ [e] fuerat a me commendatus: quippe compererat, ante paucos dies omnia me, ut acta erant, ad eum perscripsisse. Id quoque a me impetrat. Itaque acceptis literis Carthaginem pergit: ubi, jam prope exacto Consulatus sui munere,[f] Lollianus Avitus te, Maxime, opperiebatur. [550] Is, epistolis meis [3] lectis, pro sua eximia humanitate gratulatus [4] Pontiano, quod cito errorem suum correxisset, rescripsit mihi

ante actorum, plorans, et osculans nostras manus, discensque se pœnitere, quod obtemperaverit Rufino, et aliis ejusmodi. Deinde rogat me enixe, ut ipsum excusem etiam apud Lollianum Avitum clarissimum virum, cui non ita dudum commendaveram eum, cum ederet rudimentum suæ artis: cognoverat enim me scripsisse ad illum, paucis diebus ante, cuncta ut fuerant gesta. Obtinet id quoque a me. Ergo accepta mea epistola, proficiscitur Carthaginem, ubi Lollianus Avitus te expectabat, Maxime, officio sui consulatus jam fere peracto. Hic cum legisset meas literas, laudat Pontianum secundum suam egregiam comitatem, quod celeriter emendasset

luta:' ubi cf. Oud. *J. Bosscha.*—1 *Postulat.* Flor. *postularet.* Elmenhorstius. Immo *postularat* secundum Exc. Lindenbr. In Ms. Pith. et Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *postularet,* quod ut stare posset, intruserunt supra *ut.* In reliquis *postulat,* quod si Mss. addicerent, non improbandum, sed tum sic interpungendum *Venerat . . . Pontianus; pedes nostros adv. . . . postulat; flens . . . auscultarit; petit postea, &c.* Sequor nunc Mss. Florent. quemadmodum margini allevit Salm. *J. Bosscha.*—2 *Profectionis.* Lipsius, *professionis.* Colvius. Causidicinæ nimirum; fuit enim Pontianus eloquentiæ studiis deditus et disertus, ut ex aliquot locis hujus Apologetici apparet. *Professionis* legi debere, non *profectionis,* etiam alii viderant. *Casaub.* Florent. *orationis.* Rom. et Ald. *professionis.* Elmenhorstius. In mea Ald. Edit. uti et in Vic. Junt. utr. et Bas. est *profectionis.* Ceterum illud *orationis* sicco pede non transeundum, nam et in Pith. est *orōnis,* et in seqq. Lollianus Avitus, cui commendatus fuerat Pontianus, non a juris peritia, sed a singulari eloquentia laudatur. *J. Bosscha.*—3 Sic ex conj. Vulc. edidere Scal. et seqq. et ascripsit Salm. ac videtur extare in Mss. Florent. Sed Edd. vett. et Ms. Pith. *his.* Id.—4 Per-

NOTÆ

[d] *Lolliano quoque Avito*] Qui Proconsul erat Africæ ante Claudium Maximum.

[e] *Professionis suæ*] Forensis. Causis enim agendis dabat operam Pontianus.

[f] *Consulatus sui munere*] Consulatus hic late sumitur pro Proconsulatu, neque enim per Consules administrari solita erat provincia Africa, sed per Proconsules: quin et Municipales quoque Magistratus successu temporis prætores se atque etiam Consules nonnunquam ambitiose dixerunt, qui proprie Duumviri, aut Quinquennales dicebantur.

per eum, quas literas, Dii boni! qua doctrina! quo lepore! qua verborum amœnitate simul et jucunditate! prorsus, ut vir bonus dicendi peritus.[g] Scio, te, Maxime, libenter ejus literas auditurum. Et quidem si perlegam, mea voce pronuntiabo. Cedo tu[5] Aviti epistolas: ut quæ semper ornamento mihi fuerunt, sint nunc etiam saluti. At tu, licebit aquam sinas fluere.[h] Namque optimi viri literas ter et quater adeo[6] quantovis temporis dispendio lectitarem. (*Desunt Lolliani Aviti literæ.*) Non sum nescius, debuisse me post istas Aviti literas perorare. Quem enim laudatorem locupletiorem, quem testem vitæ meæ sanctiorem producam, quem denique advocatum facundiorem? Multos in vita mea Romani nominis disertos viros sedulo cognovi, sed sum æque[7] neminem admiratus. Nemo est hodie,

quod peccaverat, rescripsit ad me per eum, quam epistolam Dii boni! quanta eruditione! quanta venustate! quanta gratia, et simul suavitate sermonis! plane ut vir probus, et gnarus eloquentiæ. Certus sum, Maxime, te auscultaturum libenti animo ejus literas, et certe, si legam, recitabo illas mea voce. Da tu literas Aviti: ut ipsæ, quæ semper contulerunt ad meum decus, conferant etiam nunc ad meam salutem. Tu interim poteris permittere ut aqua labatur. Legerem enim libenter epistolas probissimi illius viri ter, atque etiam quater cum qualibet jactura temporis. Literæ Lolliani Aviti. *Non ignoro me debuisse finem facere dicendi post has epistolas Aviti. Nam quem exhibeam laudatorem ampliorem, quem integriorem testem meæ vitæ, postremo, quem patronum disertiorem? Novi diligenter in vita mea plurimos facundos viros Romani generis, at nullum ita admiratus sum. Nullus*

peram Edd. Vulc. sec. tert. Wow. *gratulatur.* Id.—5 Pith. non habet *tu*, uti nec paulo post *etiam*, sed *fuerint* pro *fuerunt*, et *ut* pro *at*. Id.—6 *Ter et quater ab eo.* Lipsius, *adeo.* Colvius. *Ter et quater adeo* conjecimus ego et Fulvius. Infra malim: *cujus animi dispositionem.* Sciopp. in Symb. *Adeo* receptum a Casaub. Scalig. et seqq. bono sensu. In vett. Edd. constanter *ab eo*, consentientibus Mss. Florent. Verum in Pith. est *abeo* (i. e. ut ascripsit Oudend. *aveo*) *q. t. d. lectitare.* Videtur *aveo* esse quoque in Ms. Fux. nam Salm. id allevit, relicto tamen τῷ *lectitarem.* Ms. Bemb. *habeo. Aveo* et *habeo* in Mss. solere confundi supra aliquoties monitum. *Aveo lectitare* in mentem venit jam Grutero Suspic. Ined. Nihilominus præfero adhuc vulgatam lectionem, quia sensum reddit aliquanto commodiorem, et *lectitarem* est tamen in Edd. cunctis et Mss. excepto Pith. *J. Bosscha.*—7 Ms. Pith. *summe q̃ nem. admi-*

NOTÆ

g *Prorsus, ut vir bonus dicendi peritus*] Id est, perfectus et verus orator, juxta veterem definitionem M. Catonis, apud Senecam, et alios. Vide Quintilian. lib. I. cap. 12.

h *Licebit aquam sinas fluere*] Curatorem clepsydrarum alloquitur. Vide, quæ diximus de clepsydris, supra, Metamorphos. III. pag. 189.

quantum mea opinio fert, alicujus in eloquentia laudis ac spei,[8] quin Avitus esse longe malit, si cum eo se, remota invidia, velit conferre. Quippe omnes fandi virtutes pæne diversæ in illo viro congruunt. Quamcumque orationem struxerit Avitus, ita illa erit undique sui perfecte absoluta,[9] ut in illa neque [551] Cato gravitatem requirat, neque Lælius lenitatem,[i] neque Gracchus impetum,[k] nec Cæsar calorem,[l] nec Hortensius distributionem,[m] nec Calvus argutias,[n] nec parsimoniam Sallustius,[o] nec opulentiam Cicero:[p] prorsus inquam,[1] ne omnia[q] persequar, si Avitum audias,

nunc est, ut arbitror, alicujus nominis et expectationis in eloquentia, qui non multo malit esse Avitus, si velit se comparare cum ipso absque invidia. Universæ enim dotes eloquentiæ fere invicem contrariæ conveniunt in illo homine. Quamlibet orationem Avitus scribat, illa sic erit absoluta omnibus suis numeris, ut neque Cato desideret in ea pondus, nec Lælius comitatem, neque Gracchus vehementiam, neque Cæsar fervorem, neque Hortensius partitionem, neque Calvus sales, neque Sallustius brevitatem, neque Cicero ubertatem: in qua plane, ut non recenseam universa,

ratus. Id.—8 Lege *laudis aut spei.* Pricæus. Recte, si libri addicerent. Mox pro *malit* Pith. *malis.* J. Bosscha.—9 In membranis, *perfecta, absoluta:* quod haudquaquam spernendum. *Colv.* Nimirum Cod. Lips. qui hic rursus incipit. *J. Bosscha.*—1 *Prorsus in qua.* Ita Edd. O. eaque lectio ferri posset, nisi Mss. Florent. et Lips. cum Salm. in marg. darent *inquam,* quod verum est et probat Oudend. in marg. Hinc forsan sequens *omnia,* quod primus tacite dedit Elmenh. locum occupare non debuerat τοῦ *omnis* sive *omneis,* scil. fandi vir-

NOTÆ

[i] *Neque Cato gravitatem requirat, neque Lælius lenitatem*] Vide Ciceronem, in Bruto: ubi quæ cujusque oratoris in dicendo virtus, quæ vitia fuerint, optime et clarissime explicat.

[k] *Neque Gracchus impetum*] Auctor Dialogi de Oratore: 'Malim C. Gracchi impetum, aut L. Crassi maturitatem.'

[l] *Nec Cæsar calorem*] Quintil. vocat 'Cæsaris excitationem.' Plin. 'vigorem igneum.' Sueton. 'ardentem motum gestumque.'

[m] *Nec Hortensius distributionem*] Cicero, pro Quinctio: 'faciam quod te sæpe animadverti facere, Hortensi, totam causæ meæ dictionem certas in partes dividam.'

[n] *Nec Calvus argutias*] Senec. lib. VII. controv. cap. 4. non *argutias* ei, sed *impetum* tribuit, quem hic Apuleius Graccho. 'Calvus' (inquit) 'qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de principatu eloquentiæ habuit, usque eo violentus accusator, et concitatus fuit, ut in media actione ejus surgeret Vatinius reus, et exclamaret: Rogo vos, Judices, nunc si iste disertus est, ideo me damnari oportet?'

[o] *Nec parsimoniam Sallustius*] 'Cohibile dicendi genus' Gellius vocat.

[p] *Nec opulentiam Cicero*] Sidonius: 'Varicosi Arpinatis opulentiam.' Auson. 'opulentiam Tullianam.'

[q] *Omnia*] Omnes ejus dotes.

neque additum quicquam velis, neque detractum,[2] neque autem aliquid commutatum. Video, Maxime, quam benigne audias, quæ in amico tuo Avito recognoscis.[3] Tua me comitas, ut vel pauca dicerem de eo, invitavit. At non usque adeo tuæ benivolentiæ indulgebo, ut mihi permittam, jam propemodum fesso, in causa prorsus ad finem inclinata, de egregiis virtutibus ejus nunc demum incipere: quin potius eas integris viribus et tempori libero servem. Nunc enim[4] mihi, quod ægre fero, a commemoratione tanti viri ad pestes istas[r] oratio[5] revolvenda est. Audesne te ergo, Æmiliane, cum Avito conferre? Quemne ille bonum virum ait,[6] cujus Avitus disciplinæ rationem[7] tam plene suis literis collaudat, eum tu Magiæ et maleficii criminibus insectabere? [552] An invasisse me domum Pudentillæ, et

si audias Avitum, nec cupias aliquid adjectum fuisse, neque ablatum, nec denique quicquam mutatum. Animadverto, o Maxime, quam benevole auscultes ea, quæ agnoscis in tuo amico Avito. Tua humanitas impulit me, ut dicerem saltem pauca de ipso. Sed non tantum donabo tuæ humanitati, ut concedam mihi jam fere defatigato, nunc tandem incipere loqui de eximiis dotibus ejus in oratione omnino vergente ad finem: sed potius reservabo eas recentibus viribus, et liberiori otio. Nam nunc oportet ut deflectam sermonem a laudatione tanti viri ad hos sceleratos, quod mihi gravissimum est. An igitur audes te conferre cum Avito? An tu eum accusabis Magiæ, veneficii, et sceleris, quem ille dicit esse virum probum, cujus Avitus laudat adeo prolixe disceptationem, in suis epistolis? Tune deberes gravius ferre, quod

tutes, quod servant Mss. et Edd. ante Elmenh. Malim tamen, perspicuitatis causa, *omnia*, quemadmodum locus citatur ab Oudend. ad de Deo Socr. p. 169. ubi V. *Id.*—2 Ms. Pith. *retractum.* Statim *autem* non est in Ms. Lips. *Id.*—3 Ms. Pith. *recognoscas.* Id.—4 Bas. pr. *hunc e.* unde Lips. corrigebat in marg. *hinc e.* sed *nunc* est in reliquis. *Id.*—5 Ms. Pith. *ratio*, et statim, *audesne ne.* Id.—6 Ms. Pith. *illum bon. vir. te.* Id.—7 *Cujus animi disputationem.* Lego, *cujus Avitus disputationem.* Casaubonus. Mss. Florent. *Ai disput.* Reliqui nihil fluctuant. Casauboni emendationem amplexi sunt seqq. Quænam tamen est illa *disputatio*, quam laudaverit Avitus? An ea, cujus p. 495. mentio? Supra Ap. Avitum vocat 'laudatorem locupletem, testem vitæ suæ sanctissimum, advocatum facundissimum,' at de disputatione nihil; nec quicquam illa huc facit. Quasi enim non elegantem et facundissimam disputationem scribere potuisset, et tamen jure accusari. Divinavit Jungerm. Ep. Gud. p. 365. cum Fulvio *animi dispositionem:* quod tamen nec ipsi satis placebat, et nec Apuleianum, nec Latinum est. Mihi, quid scripserit Auctor, plane non liquet. Hoc video *disputationem* verum esse non posse, sed sensui egregie auxiliari conjecturam Clar. Lennepii, *cujus Avitus disciplinæ rationem:* quam, propterea admisi donec Mss. certiorem præbeant. *J. Bosscha.* Vid.

NOTÆ

[r] *Ad pestes istas*] Æmilianum et Rufinum.

compilare bona ejus, tu magis dolere debes,[8] quam doluisset Pontianus, qui mihi ob paucorum dierum, vestro scilicet instinctu, ortas simultates, etiam absenti,[9] apud Avitum satisfecit? qui mihi apud tantum virum gratias egit? Puta, me acta [1] apud Avitum,[s] non literas ipsius legisse. Quid posses, vel quisquis,[2] in isto negotio accusare? Pontianus ipse, quod a matre donatum acceperat, meo muneri acceptum ferebat: Pontianus me vitricum sibi contigisse intimis affectionibus lætabatur. Quod utinam incolumis Carthagine revertisset! vel, quoniam sic ei fuerat fato decretum,[t] utinam tu, Rufine, supremum ejus judicium [3] non impedisses! quas mihi aut coram,[u] aut denique in testamento,[w] gratias egisset? Literas tamen, quas ad me Carthagine,[4] vel jam adveniens ex itinere præmisit, quas adhuc validus, quas jam æger, plenas honoris, plenas amoris,

irrupissem in domum Pudentillæ, et diriperem ejus opes, quam Pontianus tulisset, qui satisfecit mihi etiam absenti apud Avitum, propter odia brevis temporis nata inter nos, vestro nempe impulsu? qui mihi rependit grates apud tantum virum? Finge me recitasse ea, quæ gesta sunt coram Avito, non autem epistolam ejus. Quid tu, aut quilibet alius posses reprehendere in hac re? Ipse Pontianus dicebat se habere ex meo dono, quod acceperat datum a sua matre: Pontianus gaudebat affectibus intimis, quod me nactus esset vitricum, atque utinam rediisset Carthaginem salvus! aut quia hoc modo statutum erat de ipso a Fato, utinam tu non obstitisses ultimæ voluntati ejus, o Rufine! quas grates mihi rependisset, vel præsens, vel tandem in suo testamento! Attamen, Maxime, oro te, ut permittas tantisper legi epistolas repletas laudibus, repletas amicitiæ testimoniis, quas misit ad me Carthagine, aut ex via, cum jam veniret, quas scripsit ad me, dum adhuc recte valeret, quas scripsit

Not. Var.—8 Ms. Pith. *debuisset*, deleto mox τῷ *doluisset*. Id.—9 Ed. Junt. post. *absente*. Id.—1 Delet hanc vocem Ms. Pith. *Id.*—2 *Quid posses vel quas quis.* Non me hic extrico. Expedire has tricas videbar posse hac ratione: *quid posses, vel quos quires in isto negotio accusare?* Stewechius. Leg. forte *quisquis*. Colvius. Quod amplector cum Casaub. et seqq. quia nihil melius suppetit. Si qua fides Excerptis, extat revera in Florent. *J. Bosscha.*—3 Vet. edit. *summum ei jud.* Colvius. *Supremum* tenent Mss. Florent. et Ed. Junt. post. cum Colv. et seqq. Sic 'supremum judicium' quoque testamentum vocatur in lib. xx. § 3. ff. de fam. erc. *J. Bosscha.*—4 Venet. *Carthagi-*

NOTÆ

[s] *Acta apud Avitum*] A Pontiano errorem suum fatente, et veniam rogante.

[t] *Sic ei fuerat fato decretum*] Ut moreretur, redeundo Carthagine.

[u] *Aut coram*] Si rediisset incolumis.

[w] *Aut denique in testamento*] Si supremum ejus judicium Rufinus non impedisset.

quæso, Maxime, paulisper recitari sinas, ut sciat frater ejus, accusator meus, quam in omnibus Minervæ curriculum [x] cum fratre optimæ memoriæ viro currat.[5] (*Pontiani literæ.*) Audistine vocabula, quæ mihi Pontianus frater tuus tribuerat, me parentem suum, me dominum, me magistrum, cum sæpe alias, tum [553] in extremo tempore vitæ vocans? Possem tuas quoque pares [6] epistolas promere, si vel exiguam moram tanti putarem. Potius testamentum illud recens tui fratris, quanquam imperfectum, tamen proferri cuperem, in quo mei officiosissime et honestissime meminit. Quod tamen testamentum Rufinus neque comparere,[7] [y] neque perfici passus est,[8] pudore perditæ

dum jam ægrotaret; ut ejus frater criminator meus cognoscat, quam insistat diversam viam in omnibus rebus a fratre suo viro optimæ memoriæ. Pontiani literæ. *An audisti nomina, quæ tuus frater Pontianus mihi dederat, me appellans suum patrem, suum dominum, suum præceptorem, et aliis sæpe temporibus, et maxime in ultimo termino suæ vitæ? Possem etiam proferre literas tuas similes, si crederem vel brevem moram iis impendendam. Optarem potius ut exhiberetur illud postremum testamentum tui fratris, quamvis imperfectum, in quo facit honestissimam et officiosissimam mentionem mei. Quod testamentum nihilominus Rufinus non permisit in lucem proferri, neque absolvi, ob pudorem amissæ hæreditatis: quam*

nem. Colv. Addicente Ms. Pith. male. *J. Bos.*—5 Bas. 2. marg. *vir occurrat*, Colv. In lapide: LOCVS AD STATVAM PONENDAM OPTIMAE MEMORIAE VIRO, &c. Fuit qui legendum suspicaretur, *Cum frater optimæ memoriæ vir occurrat.* O mirum acumen! O solertiam, quæ ostreas posset vel in tegulis proseminare. *Pric.* Ed. Junt. post. cum marg. Bas. sec. *vir occurrat.* Ms. Pith. *sir oc currat.* J. Bosscha.—6 Ms. Pith. *postquam t. q. patris.* Dein id. Ms. *q. imperfectum cum proferri cupere.* Id.—7 *Comperari.* Scripserim cum Lipsio, *comparere.* Colvius. Lego, *compleri.* Casaubonus. Quid est *comperari?* an ut literarum comparationes dicimus in jure nostro, cum scriptura incerta cum alia comparatur, ut manus agnosci possit, et convinci? minime. Sed *comparari* est, formari et concipi, præpararique. Sic 'comparationem' dixit Tertullianus, annotante B. Rhenano, libr. adv. Valentinianos. *Scip. Gent.* Legebam primo vel intuitu *comparere.* Post ita et Colvium scripsisse vidi, Lipsio præeunte. Casaub. *compleri*, quod non placet: sequitur enim *perfici.* Scipio, *comparari*, h. e. concipi, formari. *Pric.* *Comparari* non est emendatio Scipionis Gent. sed lectio Edd. vett. Vic. utique, Junt. utr. Bas. Ald. *Comperari*, quod extat in una alteraque Ed. vetustissima, itemque Colv. Vulc. pr. Gent. Pric. et Ms. Pith. nihili est. Lipsii emendationem adoptavit primus

NOTÆ

[x] *Quam in omnibus Minervæ [diversum] curriculum, &c.*] Sic recte Casaubonus. Erat sensu aut nullo, aut certe inepto, atque huic loco minime apposito, *quam in omnibus Minervæ curriculum, &c.*

[y] *Comparere*] Sic Colvius et Pricæus, ex *comperari*, quod prius erat. Gentilis *comparari.*

hæreditatis: quam paucorum mensium, quibus socer Pontiani fuit, magno quidem pretio noctium computarat. Præterea nescio quos Chaldæos consuluerat, quo lucro filiam collocaret. Qui, ut audio, utinam illud non vere respondissent,[9] primum ejus maritum in paucis mensibus moriturum. Cetera enim de hæreditate, ut assolent, ad consulentis votum confinxerunt.[z] Verum, ut Dii voluere, quasi cæca bestia, incassum hiavit.[a] Pontianus enim filiam Rufini, male compertam,[1] [b] non modo hæredem non reliquit,[2] sed ne honesto quidem legato impertivit: quippe qui ei ad ignominiam lintea ascribi[c] [554] ducentorum fere dena-

æstimaverat pretio ingenti quidem noctium aliquot mensium, per quos fuit socer Pontiani. Præterea percontatus erat nescio quos Mathematicos, ut filiam nuptui daret cum quæstu. Qui, quemadmodum accipio, responderunt primo virum ejus obiturum intra paucos menses (quod utinam non fuisset verum). Nam commenti sunt reliqua de hæreditate, juxta desiderium interrogantis, ut est consuetudo eorum. Sed Deorum voluntate, frustra aperuit os, veluti bellua cæca. Nam Pontianus, cum cognovisset filiam Rufini male se gerere, non solum non scripsit eam sibi hæredem, verum ne donavit quidem eam honesto legato: utpote qui præcepit ut ei assignarentur linteamina ducentorum circiter denariorum ad contumeliam: ut cog-

Scal. et dein reliqui. Sensus sane requirit *comparere*, quod amplector, quia e Mss. Florent. nihil enotatum est, unde colligere debeo, in iis revera esse *comparere*. J. Bosscha.—8 *Neque perfici passus etiam pud.* Qui me audiet, voce distracta, interpunget: *neque perf. passus est, tam pud. &c.* Stewech. *Passus est* recte editum in Edd. Junt. pr. Bas. sec. seqq. *J. Bosscha.*—9 Legend. *responderunt*, et priora παρενθέτως concipienda. *Pric.* Bene, si e Mss. esset petitum. Nunc acquiescendum in vulgato. *Ut audio*, scil. eos respondisse. Possit etiam e seqq. ejici *enim*, ut continuetur periodus inde a *Qui, ut audio*, usque ad *confinxerunt*. J. Bos.—1 Al. *mali com.* Vid. Not. Var.—2 Ms. Pith. *relinquit.*

NOTÆ

[z] *Confinxerunt*] Nimirum eam bonorum omnium mariti hæredem fore, idque eum testamento cauturum: quo Rufini vota omnia tendebant.

[a] *Incassum hiavit*] Deglutiendæ sui generi hæreditati.

[b] *Male compertam*] Melius scribas *mali compertam*. Sic Tacit. Annal. libb. I. et IV. 'flagitii compertum' dixit, Justinus lib. XI. cap. 11. *stupri compertam*, Noster Metamorphos. X. 'noxæ compertum.'

[c] *Quippe qui ei ad ignominiam lintea ascribi, &c.*] Pricæus latere hic putat aliquid reconditius, Pontianum nempe lintea legasse suæ uxori, quam mali comperisset, ad pallium lineum sibi faciendum, quo genere amiculi impudicæ matronæ tegebantur: idque refert unius Isidori non magni momenti quidem auctoritate nixus, qui Originum lib. XIX. cap. 25. sic habet: 'Amiculum est meretricium pallium lineum: his apud Veteres matronæ in adulterio deprehensæ induebantur.' Ideoque ad ignominiam ait legata illa lintea. At quicquid de illa Veterum consuetu-

riorum jusserit, ut intelligeretur iratus potius extraneasse[3][d] eam, quam oblitus præterisse.[e] Scripsit autem hæredes tam hoc testamento, quam priore, quod lectum est, matrem cum fratre: cui, ut[4] vides, admodum puero eandem illam filiæ suæ machinam[f] Rufinus[5] admovet, ac mulierem aliquam[6] multo natu majorem, nuperrime uxorem fratris,

nosceretur ipsum potius removisse eam ex indignatione, quam omisisse ex oblivione. In hoc vero testamento, et in præcedenti quod recitatum est, reliquit hæredes matrem suam et fratrem: cui valde juveni, quemadmodum cernis, Rufinus demum admolitur illam machinam suæ natæ, et exponit, atque obtrudit infortunato adolescenti fœminam ceteroqui longe grandiorem ætate, quæque modo erat conjux ejus

J. Bos.—3 Al. *externasse.*—4 Ms. Pith. *cujus.* J. Bos.—5 Corruptissime in prioribus Edd. *tandem illam filiæ suæ mach. Rufino admovet.* Casaubonus. *Tandem ill. f. s. machinam Rufinus admovet* V. C. Mox Fulv. *tacitus hominum suspiciones.* Et proxime: *plane quidem, si verum velis.* Sciopp. in Symb. Leg. *eandem ill. f. s. m. Rufinus admovet.* Pontiano, Pudentillæ filio, filiam suam Rufinus uxorem dederat, spe magna maximæ hæreditatis. Eo mortuo eandem filiam Sicinio Pudenti, hujus ipsius fratri, eadem spe et voto cogitabat jungere, idque omnibus viribus et machinamentis operam dabat. Filiam autem ipsam hic *machinam* Apuleius vocat, quia ejus meretriciis blandimentis animum pueri ut antea et Pontiani Rufinus expugnaret. Ad finem, utrum *obsternit*, an *substernit* legas, cicum non interduim. Ne nimium sibi placeant, qui integris locis vitiosis eorum particulam aliquantulam sanant. *Acidal.* Firmant emendatam lectionem Mss. Florent. et *Rufinus* etiam Pith. *J. Bos.*—6 *Alioqui.* Flor. *aliquam.* Elmenhorstius. Membranis Florent. addicit Ms. Pith. et, ut videtur, Fux. nam margini allevit Salm. Itaque dedi *aliquam* pro vulgato *alioqui*, jubente Oudend. ad Met. l. I. p. 74. b. ubi v. *J. Bosscha.*—

NOTÆ

dine sit, nihil ad hunc locum pertinere puto. Frustrà tam remote quæritur ratio, cur legatum hoc ignominiosum sit: subjungit eam Apuleius. Non quod lintea legasset, ignominiæ futurum erat, sed quod tam vilis pretii legato uxoris meminisset, quo fiebat ut eam potius ex odio exhæredasse videretur (quod ignominiosum) quam ex oblivione præterisse.

[d] *Extraneasse*] Exhæredasse velut extraneam et nihil ad se pertinentem. Hæc lectio est Florent. codicis. Alii habent minus bene *externasse.*

[e] *Quam oblitus præterisse*] Atque eam ob causam si pater liberos, quos in potestate habebat, exhæredare vellet, non satis erat eorum nullam in testamento mentionem fecisse, sed in eo nominatim erant exhæredandi: ne viderentur oblivione præteriri, et testamentum inutile redderetur. Quin et filia, si qua esset, cum sufficeret eam inter ceteros exhæredasse, tamen legatum ei aliquod relinqui oportebat, ne per oblivionem præterita esse videretur, inquit Imperator in Tit. Instit. de exhæredatione liberorum, paragr. 1.

[f] *Illam filiæ suæ machinam*] Similem metaphoram legas apud Ciceronem, pro Cluentio. ‘Oppianicus sperare cœpit, hoc se Avilio tanquam aliqua machina admota capere Asinii adolescentiam, et fortunas ejus patrias expugnare posse.’

misero puero objicit et obsternit.[7] At ille puellæ meretricis blandimentis, et lenonis patris[8] illectamentis captus et possessus, exinde ut frater ejus animam edidit, relicta matre, ad patruum commigravit, quo facilius remotis nobis[9] cœpta perficerentur. Favet enim Rufino Æmilianus,[g] et proventum cupit. Ehem! recte vos admonetis:[h] etiam suam spem bonus patruus [555] temperat in isto, ac fovet, qui sciat, intestati pueri legitimum magis, quam justum hæredem futurum.[i] Nollem hercule hoc[k] a me profectum.

fratris. Ille vero irretitus et correptus illecebris impudicis filiæ, et obscœnis adulationibus patris, statim ex quo ejus frater mortuus est, deseruit matrem suam, et transiit ad suum patruum, ut facilius incepta absolverentur procul a nobis. Quia nempe Æmilianus amat Rufinum, et optat ipsi profectum? Ehem! vos bene monetis: probus ille patruus moderatur, atque alit suam spem in illo: quippe qui noverit se fore hæredem necessarium potius, quam justum, juvenis, si moriatur nullo facto testamento. Sane nollem hoc prodiisse a me. Non fuit conveniens meæ modera-

7 Vid. Not. Var.—8 *Puellæ meretriciis . . . lenoniis patris.* Flor. *lenonis.* Elmenhorstius. Ita, non *lenonis.* Pentadius vet. poëta: 'Se Narcissus amat captum lenonibus undis.' *Pric.* Casaubono, legenti *meretriciis . . . lenoniis,* item Salmas. et alii V. D. in marg. Junt. post. obsecuti sunt Pric. Scriv. Flor. Cur autem Scal. in Vulc. sec. tert. Wow. et Elm. dederint *meretricis . . . lenoniis,* causæ nihil video. Equidem præfero Editionum vett. et Mss. lectionem *meretricis . . . lenonis.* Id. V. D. in marg. Junt. post. insuper emendandum putabat *puellus,* me non assentiente. *J. Bos.*—9 Ms. Pith. *rem omni-*

NOTÆ

[g] *Favet enim Rufino Æmilianus, &c.*] An quia Æmilianus favet Rufino, et ipsi bene evenire cupit, ideo fratris filium Pudentem liberius patitur Rufini domum frequentare, atque ejus filiæ blanditiis sese dare, ut ipsius amore captus eam uxorem ducat, suaque bona in Rufini transferat familiam?

[h] *Ehem! recte vos admonetis*] Alloquitur auditores, quorum aliqui fortasse suggesserant Æmilianum ea in re non tam consulere Rufini commodis, quam suis, cum Pudentis animo in omnibus obsequens, falsa eum lenitate devincit, impeditque ne de testamento scribendo cogitet, sed sua bona, quæ in alios transferre testamento posset, Æmiliano ipsi, qui proximus sibi hæres est, relinquat, si intestatus mortem obeat.

[i] *Qui sciat, intestati pueri legitimum magis, quam justum hæredem futurum*] Hæres legitimus est, qui intestati hæres est proximitatis solum jure, ex lege XII. tabul. Justus vero, cui ex testamento et voluntate defuncti hæreditas obvenit. Hoc probare videntur hæc Quintiliani Declamat. 308. 'Proximum a testamentis locum habent propinqui, at ita, si intestatus quis, ac sine liberis decesserit; non quoniam utique justum sit ad hos pervenire bona defunctorum, sed quoniam relicta, et velut in medio posita, nulli propius videntur contingere.' Attamen legitima hæreditas an non justa est? Immo, ut patet ex

Non fuit meæ moderationis, tacitas omnium [1] suspiciones palam abrumpere:[1] male vos, qui suggessistis. Plane quidem, si verum velis,[2] multi mirantur, Æmiliane, tam repentinam circa puerum istum pietatem tuam,[3] postquam frater ejus Pontianus est mortuus: cum antea tam ignotus illi fueris, ut sæpe ne in occursu quidem filium fratris [4] tui de facie agnosceres. At nunc adeo patientem [5] te ei præbes, itaque eum indulgentia corrumpis, adeo ei nulla re adversaris, ut per hæc suspicionibus [6] fidem facias. Investem a nobis accepisti,[m] vesticípem illico reddidisti.[n] Cum

tioni patefacere evidenter secretas suspiciones cunctorum: vos male fecistis, qui hoc insusurrastis mihi. Certe quidem si vis audire verum, o Æmiliane, plurimi admirantur tuam adeo subitam charitatem erga hunc adolescentem, post obitum Pontiani fratris ejus: cum prius fueris illi adeo incognitus, ut sæpe ne cognosceres quidem ex vultu filium tui fratris, cum tibi fieret obvius. Sed nunc exhibes te illi tam tolerantem, adeoque depravas eum tua facilitate, sic nulla in re ei obsistis, ut confirmes suspiciones hoc pacto. Accepisti eum impuberem a nobis, reddidisti stabus nobis. Id.—1 Al. *hominum.*—2 *Si puerum velis.* Potius, *si puero.* Colvius. *Si verum velis.* Legebatur, *si puerum velis.* Sustulimus exuberantem literam; certiore, opinor, conjectura, quam alii quibus visum, *si puero velis.* A nobis stat sententia quæ illam emendationem respuit: et similes loci, qui nostram confirmant: supra, 'Immo enim si audire verum velis Æmiliane, tu potuis caducus:' item, 'Immo si verum velis, uxor ad prolem multo auspicatius in villa, quam in oppido dicitur.' *Casaub.* Verissime emendavit Casaub. succinentibus Mss. Florent. *Puero* conjectura est Lipsii in marg. Bas. pr. *J. Bosscha.*—3 Ms. Pith. *circum p. i. tuam piet.* Id.—4 *Sæpe ne occ. q. fil. fr.* Flor. *sæpe ne in occ. q. f. f. tui.* bene. *Elmenhorstius.* Abest nimirum *in* Ed. Junt. post. *tui* Bas. pr. Cas. Gent. Pric. utraque vocula Bas. sec. Vulc. tert. Colv. Wow. Sed recte utramque agnoscunt reliquæ Edd. et Mss. Pro *occursu* Pith. *occursum.* J. Bosscha.—5 Est qui legat, *parentem.* Colvius. Quis ille sit, nescio. Certe nemo eum audiet. Pro *nunc* Bas. pr. *tunc.* Pro *eum indulg.* Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *cum indulg.* J. Bosscha.—6 Ed. Junt. post. *suspicacioribus*, præclare, si vel unus Ms. addiceret. Supra tamen 'ta-

NOTÆ

lege 3. ff. pro socio, paragr. 2. ad quam Cujacius locum hunc Apuleii aliter explicat. 'Separavit tamen' (inquit) 'justum hæredem a legitimo Apuleius secunda Apologia, et argute: dum scilicet eo sensu accipit justum, quo dignum, atque merentem, quo sensu recte dicam multos esse legitimos hæredes defunctorum ab intestato, sed quia immerentes sunt, non esse justos.' Unde minus placet prior distinctio legitimi hæredis a justo.

[k] *Hoc*] Quod ab auditoribus suggestum est.

[l] *Palam abrumpere*] Rumpere, hoc est, proferre cum impetu.

[m] *Investem a nobis accepisti*] Festus: 'Investis, qui necdum pubertate vestitus est.' 'Vesticeps' contra, qui jam 'vestem,' hoc est, 'pubertatem' cepit.

[n] *Vesticipem illico reddidisti*] Quo (malum) id pacto? proculdubio usu

a nobis regeretur, ad magistros itabat: ab iis[7] nunc [556] magna fugela[8] [o] in ganeum fugit: amicos serios aspernatur; cum adolescentulis postremissimis[p] inter scorta et pocula puer hoc ævi convivium agitat.[9] Ipse domi tuæ rector, ipse familiæ dominus, ipse magister convivio.[1] [q] In ludo quoque gladiatorio frequens visitur,[2] [r] nomina gladiatorum et pugnas et vulnera, plane quidem ut puer,

tim puberem. Quamdiu nos moderabamur illi, frequentabat magistros: sed fugit nunc ingenti fuga ab illis in cauponam; contemnit amicos graves; ipse adolescens tantulæ ætatis versatur in comessatione cum vilissimis juvenibus, inter meretrices et calices. Ipse est moderator tuæ domus, ipse est dominus tuæ familiæ, ipse est rex convivii: videtur etiam sæpe in ludo gladiatorio, discit ab ipso lanista, prorsus tanquam nobilis adolescens, nomina gladiatorum, et certamina, et plagas.

citas omnium suspiciones' memoravit. *Id.*—7 *Ad magistros ibat: at ab iis.* Sic vulgo editum. Sed Salm. allevit *ad mag. itabat: ab iis, &c.* credo, e Ms. Fux. nam certe *itabat* est in Pith. Cod. in quo tamen *at* repetitum. *Itare*, verbum Plautinum, quod nec Cicero est aspernatus, restituendum putavi, deleto *at.* Id.—8 Non est in Ms. Pith. *Id.*—9 *In convivio agitat.* Dele *in convivio.*. Superflua enim esse sequentia ostendunt. *Wower.* Flor. Rom. et Aldus *convivium agitat.* Elmenhorstius. Ejecerunt *in convivio* Scal. et Wow. quæ adsunt tamen in Edd. vett. Sed in Mss. Florent. et Pith. cum Ed. Rom. est *convivium*, uti edidere Elm. Scriv. Flor. quod unice verum. 'Agitare convivium' dixerunt Plaut. Mil. Gl. II. 2. 10. Sil. It. XV. vs. 273. Ovid. Met. VII. vs. 431. ubi vid. Burm. et 'agitare dies festos' Virg. Georg. II. vs. 527. Vulc. pro *in convivio* conjecit *inconcinne*, putans tamen esse glossema τῶν *inter pocula.* J. Bosscha.—1 Al. *m. in convivio.*—2 Edd. vett. Mss.

NOTÆ

τῶν ἀφροδισίων, quem ipsi permittebat: eo certe accelerari pubertatem tradunt Physici.

[o] *Magna fugela*] Fuga: nomen est ejusdem formæ, cujus tutela, cautela, &c.

[p] *Cum adolescentulis postremissimis*] Gracchus apud Gellium lib. XV. cap. 12. 'omnium nationum postremissimos.' Noster in De Deo Socratis: 'nullum animal in terris homine postremius.'

[q] *Ipse magister* [in] *convivio*] Varro de lingua Latina lib. IV. 'in publico convivio etiam nunc antiquitatis retinendæ causa, cum Magistri fiunt, potio circumfertur.' 'Rex' etiam dicebatur convivii, aut mensæ, item 'pater cœnæ,' et 'bibendi arbiter,' atque ejus imperium 'Regnum vini.' Horatius. Carminum lib. I. Ode 4. 'Nec regna vini sortiere talis.'

[r] *In ludo quoque gladiatorio frequens visitur*] Indecorum, nobilibusque pueris indignum apud Antiquos habitum est, non solum histrioniæ et saltatoriæ arti operam dare (ut patet ex his Scip. Africani Æmiliani verbis a Macrob. relatis lib. II. Saturn. cap. 10. 'Docentur præstigias inhonestas, cum cinædulis et sambuca psalterioque eunt in ludum histrionum. Discunt cantare, quæ majores nostri probro ducier voluerunt,' &c.), sed etiam gladiatoriæ arti, utpote quæ latronum et facinorosorum propria

honeste,[3] ab ipso lanista docetur.[s] Loquitur nunquam, nisi Punice, et si quid adhuc a matre[4] Græcissat.[t] Latine enim neque vult,[5] neque potest.[u] Audisti, Maxime, paulo ante, proh nefas! privignum meum, fratrem Pontiani, diserti juvenis, vix singulas syllabas [557] fringultientem,[w] cum ab eo quæreres, donassetne illis mater, quæ ego dicebam me annitente donata.[6] Testor igitur

Nunquam loquitur nisi Punice, ac si aliquid meminit Græci sermonis, quod didicit a matre. Nam nec vult loqui Latine, nec potest. O Maxime, audivisti paulo prius, meum privignum, fratrem Pontiani, facundi juvenis, proh facinus! ægre balbutientem singulas syllabas, cum interrogaretur, num mater ejus donavisset illis ea, quæ ego aiebam ipsis donata fuisse meo impulsu. Appello ego te testem, Claudi

Florent. Pith. *visitor*. J. Bosscha.—3 Num rectius, *moleste?* Certe majori cum molestia pueri, quam illi qui majores ætate, docentur. *Colvius.* Neque Colvium audiendum puto, neque Casaubonum, quo præeunte, seqq. O. dederunt *honestus.* Nam repugnant Mss. et Edd. vett. neque est necessarium. *J. Bosscha.*—4 Ms. Pith. *adhuc matre adhuc.* Id.—5 Nulla causa est, cur rescribamus cum Vulc. Ed. pr. Casaub. et Gent. *Latina*, aut addamus *loqui*, quod e glossa irrepsit in Ed. Junt. post. ubi editum *Enim Latine*, si Mss. addicerent, bene. *Id.*—6 *Me adjuvante donata.* Non æque bene posterior Bas. Ed. *me adnitente donata.* Infra: 'Qui ibi contumelias dixit, et, adjuvante patruo, fecit.' *Colvius.* *Adnitente* e Mss. Florent. dedit Elm. cum seqq. sed jam ante eum expressum hoc erat in optima Junt. post. et hinc in marg. Bas. sec. *Adjuvante* videtur potius glossa τοῦ *adnitente*, quam contra. Pro *donata*

NOTÆ

esset: unde tot apud Juvenalem et alios increpationes juvenum, qui insana libidine ducti gladiatoribus se dabant discipulos, gaudebantque gladiatorio ornatu in circo pugnare.

[s] *Ut puer, honeste, [honestus] ab ipso lanista docetur*] Huc spectant 'lanistarum dictata' apud Sueton. et ille Juvenalis versus Sat. XI. 'Scripturus leges, et regia verba lanistæ.' Quod autem ait, 'ut puer honestus ab ipso lanista docetur:' εἰρωνικῶς dictum est: quasi, ut in tonstrina nobiliores tantum 'a tonsore magistro' pectebantur, quemadmodum loquitur Juvenalis Sat. VI. ceteri ab ejus tyronibus, ita et nobiliores tantum pueri a magistro gladiatore docerentur.

[t] *Et si quid adhuc a matre Græcissat*] Hinc patet Pudentillam e Græcia oriundam fuisse, sed nupsisse in Africa.

[u] *Latine enim neque vult, neque potest*] Quod summo dedecori civi Romano, maxime honestiori, in provinciis erat: præsertim cum Rhetoricam, et literas Latinas publici Professores docerent.

[w] *Fringultientem*] Quasi interpositis singultibus balbutientem. Vox est huic Auctori peculiaris: ea etiam utitur alibi. Florid. III. 'Merulæ in remotis tesquis fringultiunt.' Videtur verbum hoc fictum a 'fringilla' seu 'frigilla' ave, de qua Avienus: 'Si matutino fringilla resultat ab ore:' ita ut 'fringultire' sit volucris illius cantum imitari.

te, Claudi Maxime, vosque, qui in consilio estis, vosque etiam, qui tribunal mecum assistitis, hæc damna et dedecora morum ejus patruo huic, et candidato illi [7] socero [x] assignanda: meque posthac boni consulturum,[8] quod talis privignus [9] curæ meæ jugum cervice excusserit; neque postea pro eo matri ejus supplicaturum. Nam, quod pænissime oblitus sum, nuperrime cum testamentum Pudentilla, post mortem Pontiani filii sui, in mala valetudine scripserit,[1] diu sum adversus illam renisus, ne hunc ob tot insignes contumelias, ob tot injurias exhæredaret. Elogium gravissimum,[y] jam totum medius fidius [2] perscriptum, ut aboleret, impensis precibus oravi. Postremo, ni impetrarem, diversurum [3] me ab ea comminatus sum: mihi hanc veniam tribueret: malum filium beneficio vinceret: [4] me

Maxime, et vos, qui sedetis in consilio, vos quoque, qui astatis mecum ante tribunal, has depravationes et probra ejus vitæ attribuenda esse huic patruo, et illi socero futuro: et me parum curaturum deinceps quod privignus hujusmodi decusserit ex collo suo jugum meæ tutelæ, nec me deprecaturum ejus matrem pro ipso deinceps. Etenim, quod fere prætermisi, his novissimis diebus cum Pudentilla fecerit testamentum per adversam valetudinem, post obitum filii sui Pontiani, diu reluctatus sum contra eam, ne hunc privaret hæreditate propter tot graves contumelias, propter tot injurias ab eo acceptas. Rogavi eam summis precibus, ut deleret acerbissimam de ipso testificationem, quæ profecto jam tota scripta erat. Denique minatus sum me divortium facturum ab ea, nisi id obtinerem: rogavi, ut concederet mihi hanc veniam: superaret pravum filium benefacto;

Ms. Pith. *donate.* J. Bos.—7 Ms. Pith. *illo,* ἀρχαϊκῶς. *Id.*—8 Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *nil boni cons.* addicente Ms. Pith. Videtur illud *nil* originem habere a nota glossatoris, qui 'boni consulere' explicuerat, 'nil curare,' 'pro nihilo habere.' *Id.*—9 Flor. *privigni.* Elmenhorstius.—1 *Pudentilla* ... *scripserit.* Ms. Pith. *Pudentillæ,* et cum Ed. Vic. *scripsit.* J. Bosscha.—2 *Jam tum med. fid.* Flor. *jam totum.* Elmenhorstius. Bene: nam perperam Scal. et inde Elm. ac Scriv. dederunt *jam tum.* J. Bosscha.—3 Flor. *divisurum.* Elmenhorstius. Vulc. ascripsit *divorsurum.* J. Bosscha.—4 Liber vetus, *vinciret.* Nihil muto. Sallustius: 'Jugurtham beneficiis vincere aggressus.'

NOTÆ

[x] *Et candidato illi socero*] Rufino, qui, filiam suam Pudenti obtrudendo, socer ejus fieri ambiebat.

[y] *Elogium gravissimum*] Quo rationem reddebat exhæredationis. 'Elogium' enim testimonium est, sive bonum, sive malum. Utriusque exempla libet afferre: boni; apud Senecam: 'decessit negotiator: testamento omnium bonorum suorum reliquit formosam uxorem hæredem, et adjecit elogium: quia pudicam comperi:' mali: Quintilianus: 'exhæredati filii elogium: quod meretricem amarit.'

invidia omni liberaret.[a] Nec prius destiti, quam ita fecit. Doleo, me huncce scrupulum [5] [b] Æmiliano [558] demsisse: tam inopinatam semitam [6] indicasse. Specta quæso, Maxime, ut hisce auditis, subito obstupuerit, ut oculos ad terras [7] demiserit: enim longe [8] sequius [9] ratus fuerat, nec immerito. Mulierem filii contumeliis infestam,[1] meis officiis devinctam sciebat. De me quoque fuit, quod timeret. Quivis vel æque, ut ego, spernens hæreditatis, tamen vindicari de tam inofficioso privigno non recusasset.[2] Hæc

exsolveret me ab omni odio. Neque cessavi, donec sic fecit. Doleo, quod liberaverim Æmilianum hac solicitudine, et monstraverim ei tramitem tam insperatum. Aspice, oro te, Maxime, quomodo attonitus fuerit repente, postquam audivit hæc, quomodo defixerit oculos humi. Nam crediderat multo aliter rem se habere, atque id jure: noverat Pudentillam iratam esse, ob injurias sui filii, obstrictam autem meis obsequiis. Habuit quoque, cur metueret sibi a me. Nam quis spreuisset ulcisci privignum adeo adversum, etiamsi tam fuisset contemtor hæreditatis, quam

Wower.—5 Ms. Pith. *meo huncse scr.* Ed. Junt. post. *me hunc sce scr.* Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *me hunc sic scr.* J. Bosscha.—6 Agnoscunt hanc lectionem Edd. vett. tantum non omnes, et Mss. Florent. quare eam nondum muto: ceterum de ejus veritate jam dubitarunt Lips. et V. D. in marg. Junt. post. quorum ille, nescio quomodo, hic, *inop. sententiam* vel *rem* legi volebat. Ed. Junt. post. cum Ms. Pith. consentit in *inopinatam semet*, unde equidem legendum puto: *inopinatam rem ei.* Id.—7 Mutare contra Mss. non debuerant Scriv. et Flor. in *ad terram.* Sæpius *terræ* plur. num. apud Nostrum, de toto elemento. cf. ad l. de Mundo p. 298. a. et add. ib. p. 322. de Deo Socr. p. 127. 143. et alibi. *Id.*—8 Ita Rom. Edit. *Enim* initio sententiæ, ut apud Terentium, et alios veteres non raro. *Casaub.* Sic Mss. et Edd. vett. Ordinem perperam mutarunt Colv. et seqq. ut sæpe. v. Ind. *J. Bosscha.*—9 Sic Ms. Pith. Ed. Junt. post. cum Scriv. Vide ad Met. l. ix. p. 649. b. *Id.*—1 *Contumeliis infectam.* Scrib. *infestam*, ut ex antithesi colligitur *devinctam.* Casaub. Ego eleganter dici puto *infectam*, pro affectam. Sic inspersam et aspersam, similiaque multa dicimus. Potest et *infectam* Lucius dixisse, quasi infectam odio atque imbutam. *Scip. Gent. in Append.* Scipio *infectam* exponit, 'odio imbutam,' aut potius positum putat pro *affectam*; ut *inspersum* pro *aspersum*, et alia ejusmodi. Multo concinnius Casaub. *infestam.* Ego *offensam* scribebam, quia opponit *devinctam.* Infra intervallo brevi hac eadem Antithesi: 'Filium potius cui offensa erat, quam me cui devincta.' Si hoc placuerit minus, lege *infestam* sensu passivo. V. Gellium 12. 9. *Pric.* *Infici contumeliis* mihi non omnino displicet, ut 'omni contumelia inquinare' Phædr. I. 2. 24. licet ibi dictum magis sit, pro, 'contumeliose inquinare.' Interim sequor Scaligerum et seqq. qui emendationem Lipsii, Casaub. et Salmasii adoptarunt. Ms. Pith. *devictam*, precibus nempe. Sed bene sibi opponuntur *infestam* et *devinctam.* J. Bosscha.—2 *Quis enim ... privigno recusasset.*

NOTÆ

[a] *Me invidia omni liberaret*] Qua flagrare potuisset Apuleius apud populares suos, quasi inofficiosi illius testamenti, et exhæredationis privigni suasor, atque auctor.

[b] *Huncce scrupulum*] Opinionem, quam de exhæredatione Pudentis præconceperat.

præcipue sollicitudo eos ad accusationem mei stimulavit. Hæreditatem omnem mihi relictam falso ex sua avaritia[b] conjectavere. Solvo vos[3] in præteritum isto metu. Namque[4] animum meum neque hæreditatis, neque ultionis occasio potuit loco dimovere. Pugnavi cum irata matre, pro privigno malo, vitricus, veluti pater pro optimo filio adversus novercam: nec satis fuit, ni bonæ uxoris prolixam liberalitatem circa me nimio plus æquo[5] coërcerem. Cedo tu testamentum, jam inimico filio a matre factum: me, quem isti prædonem dicunt,[6] verba singula cum precibus præeunte.[7] Rumpi tabulas istas jube, Maxime, invenies filium hæredem: mihi vero tenue nescio quid honoris gra-

ego sum? Hæc anxietas præsertim instigavit illos ad me insimulandum. Falso conjecerunt, juxta suam avaritiam, totam hæreditatem mihi permissam esse. Libero vos illo timore pro tempore præterito. Nam opportunitas, et hæreditatis, et vindictæ, non potuit depellere meam mentem ex sua sede. Ego, licet vitricus, contendi pro malo privigno, adversus matrem ei infensam, quasi pater pro optimo filio contra novercam: nec contentus fui, nisi cohiberem longe magis, quam par erat, effusam in me largitatem optimæ conjugis. Da tu testamentum scriptum a matre, cum filius jam esset ei invisus: me, quem hi vocant latronem, præmittente singula verba adjectis precibus. Impera, Maxime, ut dissolvantur hæ tabulæ. Reperies filium scriptum esse hæredem: at nescio quid exiguum mihi relictum

Marg. Bas. 2. *Quivis enim ... priv. non recusasset.* Colvius, Flor. *pr. non recusasset.* Elmenhorstius. *Quis enim, &c. ... vindicari de tam inuff. priv. recusasset.* Sic vulgatum ante me, præterquam in Ed. Junt. post. cujus lectionem revocavi. *Quivis* (in Junt. post. est *quis vis*) est quoque in Ms. Pith. qui præbet etiam *τὸ non*, in quo assentientes habet Mss. Florent. *Non* absorptum fuerat ultima syllaba *τοῦ privigno;* jam autem *quivis* stare non poterat, quod mutatum propterea in *quis enim.* J. Bosscha.—3 *Solvo vos.* Scripserim *solvi vos.* Pricæus. Non ego. *Solvo*, ipso hoc tempore, profitendo, Pudentillam meis precibus exoratam, filium suum hæredem scripsisse. *In præteritum*, i. e. quod ad tempus præteritum attinet, nam infra testatur Ap. se 'deinceps incuriosius habiturum, quid Pudentilla testamento suo scribat.' *J. Bosscha.*—4 Ms. Pith. *nam.* Pro *dimov.* Ed. Vic. *dem.* Id.—5 Suspicatus sum aliquando *τὰ plus æquo* esse notam glossatoris, qui explicare voluisset *nimio:* sed qui tum male explicuisset. Nam si *plus æquo* non sunt ab Auctore profecta, *nimio* ille adhibuit pro *quam maxime*, ut sæpe 'nimis,' 'nimius,' 'nimio' et 'nimium' apud Apul. et ejus ætatis auctores. Putabat id quoque Scriv. qui uncis inclusit *plus æquo.* Nunc vero omnino placet mihi vulgata lectio. Non æquum sane fuit, marito non nisi tenue legatum tribui, atque adeo *nimio plus æquo* Apuleius uxoris suæ liberalitatem circa se coërcuit. *Id.*—6 Perperam Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *dicerent.* Id.—

NOTÆ

[b] *Ex sua avaritia*] Qua, si in Apuleii loco fuissent, hæreditatem illam Pudentillæ avidissime ad se traxissent, sibi relictam maxime gavisi essent.

tia legatum; ne, si quid ei humanitus attigisset,[8] nomen maritus in uxoris tabulis non haberem.[c] Cape istud matris tuæ testamentum,[9] vere [559] hoc quidem inofficiosum.[d] Quidni? in quo obsequentissimum maritum[e] exhæredavit, inimicissimum filium scripsit hæredem: immo enimvero non filium, sed Æmiliani spes, et Rufini nuptias: sed temulentum illud collegium,[f] parasitos tuos. Accipe, inquam, filiorum optime, et positis paulisper epistolis amatoriis matris, lege potius[1] testamentum si quid quasi insana scripsit,[g] hic reperies, et quidem mox a principio: 'Sicinius Pudens filius meus mihi hæres esto.' Fateor, qui hoc legerit, insanam putabit.[2] Hiccine filius hæres,

esse ad honorem; ne, si contigisset illam mori, ego ejus conjux prætermitterer in testamento uxoris. Sume hoc testamentum tuæ parentis, illud quidem revera inofficiosum. Quod quare non esset? siquidem in eo privavit hæreditate conjugem maxime morigerum, instituit vero hæredem filium infensissimum, aut potius non filium, sed spes Æmiliani, et matrimonium Rufini; sed ebriosum illud sodalitium, asseclas tuæ mensæ. Cape, inquam, probissime filiorum omnium, ac depositis tantisper literis amatoriis tuæ matris, lege potius ejus testamentum. Si scripsit aliquid veluti demens, invenies illud in eo, et certe statim ab initio: Filius meus Sicinius Pudens sit meus hæres. *Ego quidem confiteor: quisquis legerit hoc, existimabit eam esse dementem. An hic filius (inquiet) est tuus hæres, qui, ac-*

7 Ms. Pith. *præeuntem.* Id.—8 Alterutrum puto scripsisse Apuleium, *accidisset* vel *contigisset.* Casaubonus. Vid. Not. Var.—9 Vulg. lib. *cape ista ut m. t.* Casaubonus. Casauboni emendationem expresserunt seqq. Mss. Pith. Fulv. et Edd. vett. *cape ista ut m. t. t.* Pro *vere* Ms. Pith. *verum.* J. Bos.—1 Ms. Pith. *potius legis.* Pro *insana* Ed. Vulc. sec. *insania.* Id.—2 Male in vulgatis *insanum.* Simili errore paulo post in iisdem, *relictum* pro *relictam.* Ipsam Pudentillam compellat. *Casaub.* Lege, *insanam,* et deinceps *cohære-*

NOTÆ

[c] *Nomen maritus in uxoris tabulis non haberem*] Magno dedecori habitum amicorum supremis judiciis præteriri: quod et probro vertit Antonio Cicero, 'ut nec nomen ejus in tabulis ullius reperiri posset.'

[d] *Vere hoc quidem inofficiosum*] Argute magis, quam vere: alia enim inofficiosi testamenti acceptio apud Jurisconsultos est, nempe, quod non ex officio pietatis factum sit.

[e] *Obsequentissimum maritum*] Inscriptio vetus Casaubono notata:

ANTONIA. TORTONIA. MARITO
OBSEQVENTISSIMO
B. M. F.

Et alia Pricæo:

ALBANA. SABINA. MARITO
OBSEQVENTISSIMO.

[f] *Sed temulentum illud collegium*] Horat. Sermonum lib. I. 'Ambubaiarum collegia,' &c.

[g] *Si quid quasi insana scripsit*] Respicit ad literas Pudentillæ supra allatas, quibus eam suam insaniam, et Magicas Apuleii artes professam esse accusatores illi calumniati erant.

qui te[h] in ipso fratris sui funere, advocata perditissimorum juvenum manu, voluit excludere e domo, quam ipsa donaveras?[3] qui te sibi a fratre cohæredem relictam[4] graviter et acerbe tulit? qui confestim te cum tuo luctu et mœrore deseruit, et ad Rufinum et Æmilianum de sinu tuo aufugit? qui tibi plurimas[5] postea contumelias dixit coram, et adjuvante patruo fecit?[i] qui nomen tuum pro tribunalibus ventilavit?[6] [560] qui pudorem tuum tuismet literis conatus est publice dedecorare? qui maritum tuum, quem ele-

cita caterva corruptissimorum adolescentum, voluit per ipsam pompam funebrem sui fratris te eliminare ex ædibus, quas tu ipsa ei dederas? qui ægre et moleste passus est, quod tu instituta esses ipsi cohæres a fratre ejus? qui statim reliquit te cum tuo fletu et dolore, et avolavit ex tuo gremio ad Rufinum et Æmilianum? qui deinde tibi ipsi dixit permulta convicia, et fecit multas injurias auxilio patrui? qui jactavit nomen tuum ante tribunalia? qui nisus est palam labefactare famam tuæ pudicitiæ tuis propriis epistolis? qui reum egit criminis capitalis conjugem tuum,

dem relictam. De Pudentilla enim matre capies. *Acidal.* Cum Edd. ante Casaubon. et Vulcan. facit Ms. Pith. Sed *insanam* præbere videntur Florentini. *J. Bosscha.*—3 Ms. Pith. *donaverat.* Non intellexerunt librarii, ad ipsam Pudentillam quasi se vertere oratorem, licet ipsa in judicio non adesset. Hinc quædam hic corrupta sunt. *Id.*—4 Mss. Florent. Pith. Edd. vett. *relictum.* Id.—5 *Qui ibi plurimas.* Germana scriptura, *qui tibi*, ac non multo inferius : *hasce tabulas Maxime, hic ibidem pro pedib. tuis abjicio.* in aliis est, *adjicio:* proinde antehac non animadversum, quæstorem publicum diversimode eadem hac pagina nuncupari Corvinum Celerem, et Corvinum Clementem. Quod monere debuerant, qui paulo post in maleficio, pro *carminibus*, substitui volebant *cantaminibus.* immemores forte istius Virgiliani quarto Æneid. 'Hæc se carminibus promittunt solvere mentes.' Item aliorum ejusd. poëtæ Ecloga VIII. et alibi. *Stewech.* Certum scribi debere, *Qui tibi.* Colvius. *Qui ibi* dant Edd. vett. Colv. Vulc. Elm. Scriv. et favent ei lectioni Mss. Florent. Pith. In reliquis *qui tibi :* quod magis placet. 'Qui te voluit excludere;' 'qui te acerbe tulit;' 'qui te deseruit;' 'qui tibi contumelias dixit;' 'qui nomen tuum pro trib. vent.' 'qui pudorem tuum conatus est dedecorare;' qui maritum tuum capitis accusavit.' *J. Bosscha.*—6 V. D. in marg. Junt. post. *pro tribunali subvent.* vel *pro tribunali bis ventil.* Acquies-

NOTÆ

[h] *Qui te*] Per apostrophem Pudentillam alloquitur, absentem tamen, neque enim judiciis mulieres intererant.

[i] *Qui tibi plurimas postea contumelias dixit coram, et adjuvante patruo fecit*] Contumelia accipitur et pro dicto, et pro facto injurioso. Et 'contumeliam facere' non apud hunc tantum auctorem, sed et apud laudatissimos scriptores reperitur, Plautum, Terentium, Senecam, Quintilianum, &c. Ergo nimis superbum Ciceronis fastidium, qui hanc in Antonio locutionem reprehendit ac vellicat, Philippic. 3. 'porro' (inquit) 'quid est contumeliam facere? quis sic loquitur?'

geras,[7] quem, ut ipse objiciebat, efflictim amabas, capitis accusavit? Aperi, quæso, bone puer, aperi testamentum: facilius insaniam matris sic probabis.[k] Quid abnuis? quid recusas? postquam solicitudinem de hæreditate materna repulisti? At ego hasce tabulas, Maxime, hic ibidem pro pedibus tuis adjicio:[8] testorque, me deinceps incuriosius habiturum, quid[9] Pudentilla testamento suo scribat. Ipse jam, ut libet, matrem suam de cetero exoret: mihi, ut ultra pro eo deprecer,[1] locum non reliquit. Ipse jam, ut sui potens ac vir, acerbissimas literas matri dictet,[l] iram ejus

quem exoptaveras, quem perdite diligebas, quemadmodum ipse tibi exprobrabat? Reclude, oro te, egregie adolescens, reclude testamentum, hoc modo facilius monstrabis dementiam tuæ matris. Quare renuis? Quare non vis, postquam ablata est tibi anxietas de hæreditate matris? Ego vero, Maxime, projicio has tabulas hoc ipso in loco ante tuos pedes, et profiteor me minus curaturum in posterum, quid Pudentilla statuat suo testamento. Ipse jam deinceps reget matrem suam ut voluerit. Nullum reliquit locum supplicandi amplius pro ipso. Ipse utpote jam sui juris, et qui dictet epistolas durissimas suæ matri, demulceat iram ejus: ille, qui

cendum in vulgato. *Id.*—7 *Quem elegeras.* Omissa hæc in Vulc. tert. Ms. Pith. *accusabat.* Id.—8 Al. *abjicio.*—9 Ms. Pith. *qui*, non male, pro, *quomodo.* J. Bosscha.—1 Abest *pro* Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *Id.*—

NOTÆ

[k] *Facilius insaniam matris sic probabis*] Cum videlicet te, post tot illatas matri injurias, hæredem ab ea scriptum legis.

[l] *Ipse jam, ut sui potens, ac vir, acerbissimas literas matri dictet*] Casaub. legit, *ut sui potens, ac qui acerbissimas literas, &c.* quam lectionem retinui, et expressi in Interpretatione. At ne sic quidem satis placet; quas enim literas Pudentem matri dictasse legimus? nisi forte dicamus eum, cum pessimis suis in Apuleium Magiæ criminationibus compulerit matrem ad scribendam illam epistolam, cujus supra nonnulla relata vidimus, dictasse illam dici: sed parum placet hæc explicatio, neque illa Pudentillæ epistola acerbi quicquam in filios habuisse legitur, neque Pudens ipse causa ejus extitit, sed præsertim Pontianus. Aliquid corruptum suspicor in voce *dictet.* Quid si legatur *deleat*, restituaturque prior lectio? ut sit: *ipse jam ut sui potens, ac vir, acerbissimas literas matris deleat:* hoc est, gravissima elogia, si qua forte mater, ob inhonestam ejus vitam, testamento inserere adversus eum deinceps voluerit, ipse, ut jam sui potens, ac vir, nec quicquam meæ opis indigus, impetret ab ipsa ut illa deleat, et animum illius sibi ipse placet, ac reconciliet. Non tamen hoc, ut verum fatear, omni ex parte satisfacit: vix enim adducor, ut credam per literas testamentum designari posse. Si quis melius quid habeat, pergratum faciet, si contulerit in medium.

deliniat: qui potuit perorare,[m] poterit exorare.[2][n] Mihi jamdudum satis est, si non modo crimina objecta plenissime[3] dilui, verum etiam radicem [561] hujus judicii,[4][o] id est, hæreditatis quæsitæ invidiam, funditus sustuli. Illud etiam, ne quid omnium præteream, priusquam peroro, falso objectum revincam. Dixistis, me magna pecunia[5] mulieris[p] pulcherrimum prædium meo nomine emisse.[6] Dico, exiguum hærediolum[q] sexaginta millibus nummum,[7] id quoque non me,[8] sed Pudentillam suo nomine emisse: Pu-

potuit habere orationem, poterit etiam impetrare quod rogaverit. Mihi abunde sufficit, si non solum penitus refutavi scelera, quorum accusabar, sed etiam penitus abstuli stirpem hujus litis, hoc est, invidiam ambitæ hæreditatis. Et ut nihil omittam ex omnibus rebus, antequam finem faciam orandi, probabo etiam hoc mihi esse exprobratum falso. Dixistis me comparavisse meo nomine amœnissimum fundum ingenti pecunia Pudentillæ. Ego vero aio illud fuisse parvum prædiolum sexaginta millium nummorum, et non me, sed Pudentillam illud comparasse suo nomine: no-

2 *Potuit exorare.* Leg. *poterit.* Colvius. *Poterit,* Fulvius. *Sciopp. in Symb.* Editum jam fuerat in Junt. post. Ms. Pith. cum reliquis Edd. antiquis *potuit.* J. Bos.—3 Miror Colvium ne verbo quidem hic meminisse emendationis suæ ad Met. l. VIII. p. 523. a. ubi h. l. monuit legendum esse *pœnissime.* Est sane minime probanda. *Id.*—4 Scribe *R. h. mendacii.* Supra 'stirpem mendacii.' Iterum: 'Fontem et fundamentum mendacii.' En, quam aperte corrupta Criticorum acumen effugere. *Pric.* Immo, supra p. 543. non legitur *stirpem mendacii*, sed, *stirpem accusationis*, quo vulgata lectio h. l. satis defenditur. *J. Bos.*—5 *Dixistis me magna pecunia.* V. C. *Sciopp. in Symb.* *Dixistis me Magia, &c. non me sed Pud. suo nom.* Ejicio vocem *Magia*, quæ nihil huc facit, neque unde irrepserit conjicere queo. Deinde forte fuerit verum: *Non me meo sed Pud. suo nomine emisse.* Minuimus simul et auximus una voce locum. *Acidal.* Cassa et inanis lectio: vera ea est quam e veteri dudum Scioppius depromsit, *D. m. magna pecunia mulieris, &c.* ita legendum sane est et distinguendum. *Pric.* Requiritur vox *magna* propter sequentia: *Dico exiguum hæridiolum* 60,000 *nummum, &c.* et infra *Num ipsum heredioli pretium invidiosum est.* Præbent eam diserte Mss. Fulv. et Fux. In Pith. est *maq* sine τῷ *de*, quod nec in Fulv. extat. Bene itaque fecit Floridus, qui *magna pecunia* in contextum admisit. Reliquæ Edd. tenent *Magia de pec.* Sed in emtione de aliena pecunia nulla poterat argui *Magia*. J. Bos.—6 Vulc. tert. *emisisse*, ut et paulo infra. *Id.*—7 Flor. *nummis*. Elmenhorstius. Ms. Pith. plene, *nummorum*. J. Bos.—8 Al. *non meo.*—9 Flor. *tutator*. El-

NOTÆ

[m] *Qui potuit perorare*] Causam adversus me.

[n] *Poterit exorare*] Matrem, cum irata sibi fuerit.

[o] *Radicem hujus judicii*] Magis placeret ut Priceus reponit: *radicem hujus mendacii.* Vulgata tamen scriptura ferri potest, si judicium pro lite sumas, et exponas quomodo in Interpretatione exposui.

[p] *Magna pecunia mulieris*] Recte sic emendavit e veteri codice Scioppius: prius erat *Magia de pecunia mulieris*, nullo plane sensu.

[q] *Exiguum hærediolum*] Festus, 'hæredium, prædium parvulum.' Ono-

dentillæ nomen in tabulis esse: Pudentillæ nomine pro eo agello tributum dependi.[r] Præsens est Quæstor publicus, cui depensum est, Corvinus Celer, vir ornatus. Adest etiam tutor, auctor mulieris,[9] [s] vir gravissimus et sanctissimus, omni cum honore mihi nominandus, Cassius Longinus. Quære, Maxime, cujus emtionis auctor fuerit, quantulo pretio mulier locuples agellum suum præstinarit. (*Testimonium Cassii Longini, tutoris, et Corvini Clementis,*[t] *Quæstoris.*) Estne ita, ut dixi? [562] Uspiam in hac emtione nomen meum ascriptum est? Num [1] ipsum hære-

men Pudentillæ esse in instrumento emtionis: vectigal solvi pro illo prædiolo nomine Pudentillæ. Ecce Corvinus Celer, vir spectabilis, præfectus ærarii publici, cui fuit persolutum: ecce quoque Cassius Longinus, quem debeo nominare cum omni reverentia, vir severissimus, et integerrimus, tutor et auctor Pudentillæ. Interroga eum, o Maxime, cujus emtionis fuerit auctor, quam parvo pretio fœmina dives emerit suum prædiolum. Testimonium Cassii Longini tutoris, et Corvini Clementis: quod recitatum est... *An res se habet ut dixi? An meum nomen appositum est in aliquo loco hujus emtionis? an ipsum pretium agelli dignum est invi-*

menhorstius. Jungerm. in Epist. Gud. p. 365. legendum suspicatur *auctor, tutor mulieris:* sed eodem redit. Nam mulieris auctor recte dicitur tutor, qui ejus rem causamque gerit: nisi totum illud *tutor* a mala manu est, et explicatio τοῦ *auctor.* Sic sane Cic. pro Cæcin. c. 25. 'Dos quam mulier, nullo auctore, dixisset.' i. e. ut explicat Ern. in Cl. non adhibito tutore, qui in rebus mulierum auctor est. cf. Brisson. de V. S. in v. *auctor.* et Scip. Gent. comm. in Nott. Var. *J. Bos.*—1 Ms. Pith. *non,* ut et seq. *Id.*—2 *Quod ex ea.* Ms. Pith. *quod ut ex ea,* elegantius. Favet Ed. Junt. post. cum Salm. in marg. quare id amplector. Pro *ex ea* Heins. ad Ovid. Fast. VI. vs.

NOTÆ

mast. vetus: hærediolum, κτημάτιον.

[r] *Pro eo agello tributum dependi*] Tributum ejusmodi vocat Sidonius Apollinaris 'debitum glebæ canonem:' persolvebatur Quæstori publico, id est, Populi Romani, aut Principis, non autem municipali: tributa enim illa agrorum Principis fisco inferebantur.

[s] *Adest etiam tutor, auctor mulieris*] Ex moribus Græciæ, ex qua oriunda erat Pudentilla, ipsa, etiamsi Apuleii jam uxor, alium tutorem habuit. Cicero pro L. Flacco: 'emtiones falsas cum mulierculis fecisti: tutor his, moribus Græcorum, ascribendus fuit.' At tutores illi mulierum, præsertim viduarum, consultores potius erant, et παραστάται, quam tutores. Jure Romano nuptæ in tutela maritorum erant, eæ utique, quæ in manum eorum convenissent, alias enim tutela solutas fuisse declarant Cicero, in Topicis, et Boëthius. Nonnisi tutorum illorum auctoritate mulieres vendere, emere, dicere diem, lites sequi, &c. poterant.

[t] *Et Corvini Clementis*] Hic est Quæstor publicus Corvinus Celer, de quo supra. Repone ergo hic *Corvini Celeris,* pro *Corvini Clementis,* aut puta *Clemens* tertium ejus fuisse nomen, ut appellaretur *Corvinus Celer Clemens.*

dioli pretium invidiosum est? num vel hoc saltem in me collatum? Quid etiam est, Æmiliane, quod non te judice refutaverim? Quod pretium Magiæ meæ reperisti? Cur ego Pudentillæ animum veneficiis flecterem? quod ut ex ea [2] commodum caperem? Uti dotem mihi modicam potius, quam amplam diceret?[u] O præclara carmina! An ut eam dotem filiis suis magis restipularetur,[w] quam penes me sineret? Quid addi ad hanc Magiam potest? An uti rem familiarem suam meo adhortatu pleramque filiis condonasset, quæ nihil illis ante me maritum fuerat largita; mihi nihil quicquam[x] impartiret?[3] O grave veneficium dicam, an ingratum beneficium? An ut testamento, quod irata filio[4] scribebat, filium potius, cui offensa erat, quam

dia? an illud saltem, qualecumque est, attributum est mihi? Quid est quoque, o Æmiliane, quod non refellerim etiam tuo judicio? quam invenisti mercedem meæ Magiæ? Quare ego demulcerem incantamentis animum Pudentillæ? quam utilitatem perciperem ex ipsa? An ut constitueret mihi parvam dotem, potius quam largam? O egregia incantamenta! Num ut reservaret potius illam dotem suis filiis, quam relinqueret apud me? Quid potest adjici huic Magiæ? Num ut donaret liberis suis maximam partem suorum bonorum, mea persuasione, ipsa, quæ nihil eis dederat priusquam fuissem ejus conjux: mihi vero nihil prorsus largiretur? O maleficium atrox, aut potius beneficium male remuneratum! Num ut instituerct

594. malebat *ex eo.* Non muto. Pag. seq. 'Respondete, qui Ap. dicitis animum Pudentillæ Magicis illectamentis adortum, quid ex ea petierit.' *Id.* —3 Vid. Not. Var.—4 *Irato filio.* Scribo, *irata.* Brantius. Scribe *ingrato f.* aut (quod malim) *irata filio.* Pricæus. Interpretatur Floridus: 'testamentum, quod faciebat succensens adversus suum filium.' Sed tum legen-

NOTÆ

[u] *Uti dotem, &c. diceret*] Dotem dicere proprie pater dicitur, et mulier aut debitor ejus, et obligantur dictione: ceteri nonnisi promissione: ut docet Ulpianus Titul. VI. De dotibus, paragraph. 1. et 2. Est autem hæc solennis formula dotis dicendæ: 'Tot .... doti tibi erunt.'

[w] *Restipularetur*] 'Restipulari' est contra stipulari ab eo, qui ipse stipulatus antea est. Apuleius dotem a Pudentilla stipulatus erat, vel (quod idem est) dos ei dicta a Pudentilla fuerat. Pudentilla e contrario dotem, quam viro dixerat, ab eo ita est restipulata, ut, se mortua, ea dos non penes virum remaneret, sed filiis ex priori matrimonio susceptis restitueretur, pro quibus tanquam pro suis hæredibus stipulatam fuisse intelligendum est: alias nullam vim habuisset stipulatio, nec filiis alio nomine quam hæredum data fuisset actio ad repetendam a vitrico dotem. Vide restipulationem Pudentillæ supra. 'Præter hæc, ea conditione factam conjunctionem, si nullis,' &c.

[x] *Mihi quidquam*] Videtur legendum *nec mihi quicquam.*

me, cui devincta, hæredem relinqueret? Hoc quidem multis cantaminibus [7] difficile impetravi. Putate, vos causam non apud Claudium Maximum agere, virum æquum et justitiæ pertinacem, sed alium aliquem pravum [563] et sævum [5] judicem substituite, accusationum fautorem, cupidum condemnandi: date ei, quod sequatur: ministrate vel tantulam [6] verisimilem occasionem secundum vos pronuntiandi. Saltem fingite aliquid, reminiscimini, quod respondeatis,[7] qui vos ita rogarit.[8] Et quoniam omnem conatum necesse est quæpiam causa [9] præcedat, respondete, qui Apuleium dicitis animum Pudentillæ Magicis illectamentis adortum, quid ex ea petierit, cur fecerit. Formam ejus voluerat? negatis. Divitias saltem concupierat? negant

hæredem filium, cui erat infensa, potius quam me, cui erat obstricta, idque testamento, quod faciebat succensens adversus suum filium? Equidem ægre obtinui hoc plurimis incantamentis. Fingite vos non dicere causam coram Claudio Maximo, viro justo et servantissimo æquitatis. Verum supponite aliquem alium judicem improbum et crudelem, qui faveat delationibus, et sit avidus damnandi: exhibete ei aliquid, cui inhæreat: suppeditate vel levissimam ansam probabilem ferendæ sententiæ juxta vestram intentionem: saltem comminiscimini, excogitate aliquid, quod reponatis ei, qui sic vos interrogaverit. Et quia oportet ut aliqua ratio antecedat quemcumque nisum, vos qui dicitis Apuleium aggressum esse animum Pudentillæ illecebris Magicis, dicite quidnam postulaverit ab ea, quare id fecerit. An cupiebat ejus pulchritudinem? id negatis. Expetiveratne certe opes? instrumentum do-

dum *irata filio*, quo nihil verius est. Quare id restitui, auctoritate Ms. Pith. et Salm. in marg. Supra p. 558. 'Pugnavi cum irata matre.' *J. Bos.*—5 Forte *scævum*. Pro, *pravum*, etiam vulgo *parvum* legas. *Colv.* non tamen in Junt. post. Ceterum *scævum* edi placuit Scriverio: non mihi. De Justitiæ imagine, a Chrysippo picta, agens Gellius N. A. lib. XIV. c. 4. nonnullos ait dixisse, Sævitiæ imaginem istam esse, non Justitiæ. *J. Bos.*—6 Edd. Vic. Junt. pr. Ald. Bas. pr. *tantulum*. Id.—7 *Reminiscimini*, *quod responderatis*. Aperte corruptus locus. Legendum fortasse: *Saltem fingite aliquid, comminiscimini quod responderetis ei qui vos ita rogaret. Quoniam omnem*, &c. Casaub. Flor. *eminiscimini*. Alii *reminiscimini*. Elmenhorstius. *Reminiscimini* non esse mutandum, monuit etiam Jungerm. loco sæpius cit. qui pro *responderatis*, quod est in Edd. ante Vulc. sec. malebat *responderetis*, idque ex emendat. Casauboni et Vulcanii in marg. editum a Scalig. et seqq. Lego e Ms. Pith. *respondeatis*, quemadmodum alleverunt Lips. et V. D. in marg. Ed. Junt. post. Supra: 'Date ei quod sequatur.' Lips. etiam emendavit *quid* pro *quod*. J. Bos.—8 An, *Q. v. ista rog.*? Pricæus. Sine necessitate. *J. Bos.*—9 Ms. Pith. *causam*, et statim, *quid fecerit*, dein, *elli*, pro, *libelli*. Id.—1 Ms.

NOTÆ

[7] *Multis cantaminibus* [*carminibus*] Id est, precibus, quas se adhibuisse Pudentillæ uxori sæpe dixit, ut ejus animum erga filium mitigaret.

tabulæ dotis, negant tabulæ donationis, negant tabulæ testamenti: in quibus non modo non cupide appetisse, verum etiam dure repulisse liberalitatem suæ uxoris ostenditur. Quæ igitur alia causa est? Quid obmutuistis? quid tacetis? Ubi illud libelli vestri atrox principium, nomine privigni mei formatum? 'Hunc ego, domine Maxime, reum apud te facere institui.' Quin igitur [1] addis, reum magistrum, reum vitricum, reum deprecatorem? sed quid deinde? [2] 'plurimorum maleficiorum et manifestissimorum.' Cedo unum de plurimis: cedo dubium, vel saltem obscurum de manifestissimis. Ceterum ad hæc, quæ objecistis,[a] numera an binis verbis [3] [a] respondeam. 'Dentes splendidas:' [4] ignosce mundiciis. 'Specula inspicis:' debet philosophus. 'Versus facis:' licet fieri. 'Pisces exploras:' Aristoteles docet. 'Lignum consecras:' Plato suadet. 'Uxorem ducis:' leges jubent. 'Prior natu est ea:' [5] so-

tis, instrumentum donationis, instrumentum testamenti id negant; in quo postremo probatur non tantum non exoptasse avide largitionem suæ conjugis, sed etiam rejecisse eam aspere. Quænam ergo est alia ratio? Quare facti estis muti? quare siletis? Ubinam est illud truculentum initium vestri libelli scriptum nomine mei privigni? Ego decrevi, o Domine Maxime, hunc accusare coram te. *Quare ergo non adjicis accusare præceptorem meum, accusare vitricum, accusare deprecatorem? At quid postea?* permultorum et evidentissimorum veneficiorum. *Profer unum ex illis multis, profer unum dubium aut certe obscurum ex illis evidentissimis. Porro possum respondere duobus verbis ad illa infinita, quæ mihi exprobrastis.* Expolis dentes: *parce mundiciis.* Intueris specula: *Philosophum decet.* Componis carmina: *fas est componere.* Scrutaris pisces: *Aristoteles id docet.* Deos facis e ligno: *Plato auctor est.* Ducis uxorem: *leges id præci-*

D'Orv. qui hic rursus incipit, *quid igitur.* Id.—2 Id. Ms. *de me.* Pith. *demum.* Id.—3 *Objecistis innumera, binis verbis.* Flor. *a. numera, an binis v.* Elmenhorstius. Accedunt Mss. Bemb. D'Orv. Pith. forte et Fux. nam ascripsit etiam Salm. neque videtur id esse de conjectura. Mstorum auctoritatem sequor cum Elm. Scriv. et Eryc. Puteano in Epist. 28. *J. Bos.*—4 Al. *splendidos.*—5 *Prior natu is est.* Immo, *ea est.* Colvius. Pudendo errore in omnibus Edd. *is est.* Quam multis supra de ætate Pudentillæ disputatum? *Casaub.* Roman. *natus est ea.* Florent. *natu est.* Elmenhorstius. Mirum, quod in Mss. non tantum, sed et Edd. vett. etiam Junt. post. corruptum legitur. In Mss. Pith. Florent. cum Edd. vett. *natu is est.* D'Orv. *prior natu*

NOTÆ

[a] *Ceterum ad hæc, quæ objecistis*] Brevis recapitulatio, quam in peroratione faciendam præcipiunt Rhetoricæ leges.

[a] *Quæ objecistis numera an* [*innumera*] *binis verbis, &c.*] Florent. membranæ *numera an binis, &c.*

let fieri. 'Lucrum sectatus es:'[6] [564] dotales accipe,[7] [b] donationem recordare, testamentum lege. Quæ si omnia affatim retudi,[8] si calumnias omnes refutavi, si me in omnibus non modo criminibus, verum etiam maledictis, procul a culpa tuitus sum; si philosophiæ honorem,[c] qui mihi salute mea antiquior est, nusquam minui; immo contra, ubique si conseptum penitus eum tenui;[d] si hæc, ut dico, ita

piunt. Illa est major ætate: *id vulgo fit.* Aucupatus es quæstum dotis: *cape instrumentum dotis, reminiscere donationis tibi factæ, lege testamentum. Quæ universa si abunde repuli, si refelli cunctas falsas accusationes; si defendi philosophiam longe a noxa in cunctis eorum non solum accusationibus, verum etiam conviciis, si nullatenus imminui gloriam philosophiæ, quæ mihi charior est mea vita, si contra conservavi eam omnibus in locis optime vallatam; si hæc se habent quemad-*

---

is enim. Scriptum fuisse videtur *natu est ea.* Potuit hinc *is* irrepere: nisi prorsus delendum sit *ea.* J. Bos.—6 *Lucrum sectatus es dotis. Dotis* delet Florentinus. *Elmenhorstius.* Item D'Orv. Pith. et Ed. Junt. post. quare ejiciatur. Supra, 'Divitias saltem concupierat? negant tabulæ dotis, negant tabulæ donationis, negant tabulæ testamenti.' Sic et h. l. *J. Bos.*—7 *Dotalem accipe.* Emendandum censui, *lucrum sectatus es? Dotis tabulam accipe.* In quo recte et ordine fecisse me convincunt ipsa hæc Apuleii, non ita multis abhinc versibus præmissa: 'Divitias saltem concupierat? negant tabulæ dotis,' &c. *Steweck.* *Dotales* forte scribendum, et ad tabulas referendum. *Colv.* *Dotale,* videlicet instrumentum. Sic Græci JCti τὸ προικῷον. Non recte vulgo *Dotalem acc.* Casaubonus. *Dotales* recte Flor. et Colv. Vulgo *dotale.* Vide Indicem. *Elmenh.* V. C. *dotales,* i. e. dotalia instrumenta. *Lindenbr.* Si per Mstos liceret, et ego præferrem *dotale.* Quia tamen in D'Orv. est *dotalem,* cum Edd. vett. plerisque, in Florentinis vero *dotalis,* plane ut in Ed. Junt. post. antique pro *dotales,* id sequor cum Elmenh. et Scriv. τὸ *tabulas,* quod in judicio, ubi ipsæ tabulæ ante oculos erant, facile subintelligi poterat, in primis cum *tabulæ dotis* jam supra memoratæ essent, addere non poterat Auctor, quia promiserat se binis verbis ad singula, quæ objecerant adversarii, responsurum. Quare pessime utique locum emendare tentabat Stewech. In Ms. Pith. legitur *dotalt.* Suspicor compendiose scriptum fuisse *dotal. t.* pro *dotales tabulas,* quæ ultima vox a glossatore addita. *J. Bos.*—8 Edd. Vic. Junt. utr. Ald. Bas. pr. *recudi.* Pro *si calumn.* Ms. D'Orv. *sed et cal.*

NOTÆ

[b] *Dotales* [*Dotale accipe*] Subandi *instrumentum.* Græci Jurisconsulti προικῷον συμβόλαιον, et συμβόλαια γαμικὰ vocant.

[c] *Si philosophiæ honorem, &c.*] Jam ab initio hujus orationis professus est Apuleius sibi constitutum et se et philosophiam ab hominum calumniis vindicare.

[d] *Si conseptum penitus eum tenui*] Id est, honorem philosophiæ, ut recte, spretis omnibus aliis commentatorum commentis, Pricæus legit et exponit: 'Conseptum sonat hic protectum et custoditum ab omni parte inviolabile. Corruptus erat hic locus, et legebatur nullo sensu *si cum septem pœnis tenui.*' Subtiliora sunt quæ hic excogitant Casaubonus et Elmenhorstius, quam huic loco aptiora.

sunt, possum securius [9] tuam existimationem revereri, quam potestatem vereri; [a] quod minus grave et verendum mihi arbitror, a Proconsule [1] damnari, quam si a tam bono tamque emendato viro improber.[2]

DIXI.[3]

modum dico; possum jam tutius vereri tuam de me opinionem, quam timere tuam potentiam: quoniam existimo mihi minus acerbum ac minus timendum fore, si condemner a Proconsulibus, quam si vituperer a viro adeo probo, adeoque inculpato. Dixi.

Id.—9 Mss. D'Orv. Pith. *securus.* Ms. D'Orv. inverso ordine *exist. tuam.* Id. —1 *A Proconsulibus.* Ven. Rom. Ald. *Proconsule.* Colvius. Rectissime, ut diserte extat in vet. Cod. forte Fux. et D'Orv. sed in hoc compendiose *a procos.* Pith. *ac proceros.* Intelligit Ap. Claudium Maximum, cujus potestatem, ut Proconsulis, non timebat; existimationem, ut 'tam boni, tamque emendati viri,' verebatur. *J. Bosscha.*—2 Salm. allevit *improbarer,* addicente, ut videtur, Ms. Pith. sine necessitate. *Id.*—3 Debemus hanc quoque vocem editioni Rom. nam illam recentiores Edd. omisere. *Casaub.* Ms. Pith. *Apuleii Platonici Madaurensis pro se de Magia liber secundus explicit. Ego Salustius emendavi Rome folia (felix).* J. Bosscha.

NOTÆ

[a] *Tuam existimationem revereri, quam potestatem vereri*] Acute. Sic Florid. I. 'neminem Proconsulum, quod sciam, provincia Africa magis reverita est, minus verita.'

FRAGMENTA

APULEII.

Ex Libris Ludicrorum et Convivalibus Quaestionibus.

NON. MARC. V. *Abstemius.* Abstemius, qui vino abstinet. Apuleius: 'In te fuisti quondam Athenis parcus atque abstemius:' in lib. Ludicrorum. Abstemius est, immo scit quo rete [1] leporem tenebat, lupum non tenere. Lucil. Satir. lib. VI.

Ex Libris de Proverbiis.

FL. SOSIPATER CHARISIUS *lib.* II. *extr.* Mut. 'Mut facere non audet,' ut apud Apuleium Platonicum de Proverbiis scriptum est Libro secundo.

Ex Hermagora.

PRISCIANUS *lib.* III. *circa init.* Supra, superior; infra, inferior; post, posterior; prope, propior; ante, anterior;

1 Posui hoc tanquam fragmentum Apuleii nostri ex ejus LIBRIS LUDICRORUM. Sed jam id num verum sit, ambigo. Nam in Nonio duntaxat sic legimus: *Abstemius, qui vino abstinet. Apul. in te fuisti quondam Athenis parcus atque abstemius. In lib. ludicrorum: Abstemius est, &c.* Ceterum malim locum hunc, cujuscujus est, ita legere: *Abstemius est homo, scit, quo rete lep. &c.* Colv. *Abstemius est, * immo scit, quo rete leporem tenebat, lupum non teneri. Apuleius: In se fuisti quondam Athenis paucius atque abstemius: in Libro Ludicrorum. Lucil. Satyr. lib.* VI. Ita ex libris scriptis Editio Merceriana posterior, Paris. an. 1614. Prior an. 1583. et Plantinianae Junii: *Abstemius, &c.* Locus hic Nonii parum probae fidei videtur: neque enim satis aperte Apuleio libros Ludicrorum vindicat. Consulantur, si qui erunt, meliores Codd. Critico ferro heic opus est, et ingenio. *Scriver.* Ut editum in Merceriana Ed. priori an. 1583. et Plantin. ita in hac Edit. quoque Nonii locum excudendum curavi. *In te fuisti.* Locus hic nobis de mendo semper suspectus fuit. Olim scribendum putavi, *Ante fuisti, &c.* Nunc etiam suspicatus sum, fortassis nomen libri qui etiam laudabatur, eruendum, scribendumque: *in Phe.* id est, *in Phaedone: Fuisti quondam, &c.* Quod ad eum dialogum optime referri posse videatur. *Colv.*

penitus, penitior. Apuleius in I. Hermagoræ: 'Visus est ei adolescens honesta forma, quasi ad nuptias exornatus, trahere se in penitiorem partem domus.'

Idem lib. eod. sub finem. Neutra in *NUM* desinentia geminant in diminutione *L* ante *M;* et si *G* habeant ante *N*, in penultima syllaba diminutivi *I*, non *E* accipiunt; ut, 'tignum,' 'tigillum;' 'signum,' 'sigillum.' Alia vero *E* habent in penultima, nisi sit primitivi penultima naturaliter longa; ut *bonum, bellum; geminum, gemellum; scamnum, scammellum.* Apuleius tamen in I. Hermagoræ: 'Verum infirma scammellorum obice fultæ fores.'

Idem lib. IV. In *IUS* desinentia, sive a nominibus, sive a verbis derivata, servant ante *IUS* primitivorum suorum consonantes, ex quibus incipiunt ultimæ et penultimæ syllabæ derivatorum; sed tum penultimæ, cum et ipsa penultima in vocalem desinit, et ultima a vocali incipit: ut, *servus, servi, Servius; servilis, Servilius; agellus, agelli, Agellius; sylva, Sylvius; virgula, Virgilius; Mars, Martis, Martius; saucio, saucius; scio, scius.* Sic Apuleius in I. Hermagoræ, et Pacuvius in Teucro: 'Postquam defessus perrogitando advenas de natis, neque quenquam invenit scium.' Unde *nescio* quoque *nescius.*

Idem lib. VI, *extremo.* Excipiuntur ea quoque quæ nec *C* nec *G* habent ante *IS* in genitivo; *nix, nivis:* Antiqui tamen etiam *ninguis* dicebant. Unde Apuleius in I. Hermagoræ: 'Aspera hyems erat, omnia ningue canebant.'

Idem lib. X. Antiqui tamen et *posivi* protulisse inveniuntur. Plautus in Vidularia: 'Nunc ut apud sequestrum vidulum posivimus.' Apuleius in primo Hermagoræ: 'Et cibatum, quem jucundum esse nobis animadverterant, eum apposiverunt.'

FABIUS PLANCIADES FULGENTIUS *De sermone antiquo.* Pollinctores dicti sunt, qui funera morientium accurant,

Plautus in Pœnulo: 'Quin mihi pollinctor dixit, qui eum pollinxerat.' Dicti autem Pollinctores, quasi pollutorum unctores, id est, cadaverum curatores. Unde Apuleius in Hermagora ait: 'Pollinctores funere domuitionem paramus.'

Alia exemplaria habent: Pollinctor ejus funere dum unctionem parat. *Item:* Pollincto ejus funere domuitionem p.

Ex Phædone.

PRISCIANUS *lib.* x. *Compesco, compescui,* et *dispesco, dispescui,* et *posco, poposci,* et *disco, didici,* a præsenti tempore faciunt supinum mutatione *O* in *I* correptum, et additione *TUM*, *compesco compescitum, dispesco dispescitum, posco poscitum, disco discitum.* Unde Apuleius participium futuri protulit in Phædone: 'De anima sic auditurum, sic disciturum, qui melius scit hæc omnia et singula sic agere aut pati, ut patiuntur atque agunt.'

Idem lib. eod. Tendo et *tentum* et *tensum* facit. Virgilius in VII. Lucanus in I. et II. *Ostendo* quoque ab eo compositum similiter facit *ostentum* et *ostensum.* Lucanus in II. Apuleius in Phædone: 'Et causam gignendi ostenturum et immortalitatem animæ reperturum.' Varro Rerum Rusticarum I. 'Ostentus sol.' Idem Divinarum III. 'Salute ostenta.' Cato pro J. Cæsare ad Populum: 'Quod ego me spero ostenturum.'

Ex Epitome.

PRISCIANUS *lib.* VI. *Hæc pollis pollinis:* sic Charisius. Probus autem et Cæsar, *hoc pollen pollinis* declinaverunt. *Hæc cuspis cuspidis, semis semissis.* Apuleius in Epitoma: 'Sed tum sestertius dupondium semissem, quinarius quinquessis, denarius decussis valebat.'[2]

2 *'Quinquessis... decussis.* Hotomannus restitui volebat *quinquessem... decussem,* repugnante Gronovio de Pec. Vet. lib. I. c. 8. qui intelligit *æs* vel *pondus.* J. BOS.

Ex Libro de Republica.

Fulgentius *de prisco sermone.* Celocem dicunt genus navicellæ modicissimum, quod lembum (al. *blannam* et *bamplum*) dicimus. Apuleius libro de Republ. 'Qui celocem regere nequit, onerariam petit.'

Ex Medicinalibus.

Priscianus *lib.* vi. In *E* correptum Latina sunt neutra, quæ *E* in *IS* conversa faciunt genitivum, ut *hoc mare, hujus maris; hoc monile, hujus monilis; hoc mantile, hujus mantilis.* Ovid. in vi. Fastorum, &c. Excipitur unum indeclinabile in singulari numero, *hoc cepe, hujus cepe.* Apuleius in Medicinalibus: 'Cepe succum melle mixtum:' quod in plurali numero fœmininum est primæ declinationis, *hæ cepe, ceparum,* quamvis antiquissimi in *A* quoque singulare fœminino genere hoc recte protulisse inveniuntur. Nævius, Lucilius, &c.

De Re Rustica.

Palladius *De re rustica lib.* i. *tit.* xxxv. Apuleius asserit semina bubulo felle maceranda, antequam spargas.

De Arboribus.

Servius *in lib.* ii. *Georg. Virgilii.* Apud Medos nascitur quædam arbor, ferens mala quæ Medica vocantur. Hanc plerique citrum vocant: quod negat Apuleius, in libris quos 'De arboribus' scripsit, et docet longe aliud genus arboris esse.

Ex Incertis Libris.

Fredericus ii. Imp. *De arte venandi cum avibus, sive De re accipitraria.* Cinni, et illæ quæ dicuntur ab Aristotele in libris Animalium Pelicani, qui ab Apuleio dicuntur Cofani.

Fl. Sosipater Charisius *lib.* iii. *Dirimo, dirimis, diremi,* et *dirempsi;* sed magis *diremi. Deleo, deles, delui,* et *delevi. Tero, teres, terii,* et *trivi* juxta Apuleium.

ISIDORUS *Originum lib.* VIII. Apuleius autem ait eos κατ' ἀντίφρασιν dici Manes, hoc est, mites ac modestos; cum sint terribiles ac immanes; ut Parcas, ut Eumenidas.

COD. MS. BARTHII *Advers.* XV. 7. Quemadmodum natura os unicum, aures vero duas cuilibet ministravit, ita nos et loqui pauca et audire plurima debemus.

Ibid. Apuleio tribuuntur hi versiculi:

Principium vitæ obitus meditatio est,—
Non vult emendari peccare nesciens. —
Immoderata ira fructus est insaniæ.—
Pecuniam amico credens,[3] est damnum duplex,
Argentum et sodalem perdidit simul.—

3 Barthius, minorem distinctionem ponens post *nesciens*, in seqq. pro *fructus* legi volebat *strictus*: dein tollens majorem distinctionem post *insaniæ*, *credere* pro *credens*. J. Bosscha.

A P U L E I I

[*ut vulgo putatur*]

'A N E X O M E N O Σ[a]

EX MENANDRO.

Amare liceat, si potiri non licet.
Fruantur alii: non moror, non sum invidus:[1]

1 Vitiose in ed. Scioppii, *non moror, sum invidus:* cujus notatis de locutione *non moror* adde Grang. ad Juven. Sat. III. 38. Livius lib.

NOTÆ

[a] 'Ανεχόμενος] Latine vertas *tolerans* vel *abstinens*. Lepidissimum hoc Poëmatium primus in publicum dedit una cum aliis Veterum aliquot ejusdem fere argumenti Epigrammatis, vir eruditus Claudius Binetus. *Colvius.* Dixi hoc Poëmatium non esse Madaurensis nostri, sed hominis recen-

Nam sese excruciat, qui beatis invidet.
Quos Venus amavit, facit[2] amoris compotes.[b]
Nobis Cupido velle dat, posse abnegat.
Olli, purpurea delibantes oscula,
Clemente morsu rosea labella vellicent,[3]
Malas adorent ore[4] et ingenuas genas,
Et pupularum nitidas geminas gemmulas.
Quin et cum tenera membra molli lectulo
Cum pectora* adhærent[5] [c] Veneris glutino ;
Libido cum lascivo instinctu suscitat
Sinuare ad Veneris usum[6] femina, fœminæ
Inter gannitus et subantis voculas,
Carpant papillas, atque amplexus intiment,
Arentque sulcos[7] molles arvo Venereo,

VIII. 35. 'nihil morari magistrum equitum.' vid. et Serv. ad Virg. v. Æn. 400. *Burm.*—2 *Fecit.* Nescio cur potius sit *facit.* Colvius. *Facit amores compotes.* Ita Pithœana editio, et nescio, inquit Colvius, cur potius sit. alii *fecit.* Scriverius. *Fecit* ed. Binet. sed in marg. *facit*, cum Edd. Wow. Elm. et Mss. Florent. recte. sequitur 'dat,' 'abnegat.' *J. Bosscha.* —3 Agnoscit, teste Savarone ad Sidonium, Cl. Bineti Ms. schedium hunc versiculum: *Candentes dentes effugient suävio.* Ego, ut, quod res est, semel dicam, non solum hunc versiculum, sed totum poëmatium supposititium aut saltem infimæ vetustatis censeo. Atque ita quidem, ut, qui aliter sentiat, nihil sentiat. *Scriver.* *Rosa* in marg. Binet. de morsu osculorum vide supra ad Ep. CCXXVIII. 5. et hic notas Scioppii. *delibantes oscula*, ut apud Virg. lib. I. Æn. 260. 'Oscula libavit natæ.' *Burm.* Vs. supposititius non compareт in Edd. Bas. Colv. Vulc. Wow. Elm. *J. Bosscha.*—4 Ita emendandum. vulgg. [Binet. Colv. Bas.] *odorent.* Scriverius. Firmari posset ex Petron. cap. 127, 'tu tamen dignare et meum osculum, cum libuerit, cognoscere. Immo, inquam ego, per formam tuam te rogo, ne fastidias hominem peregrinum inter cultores admittere: invenies religiosum, si te adorari permiseris.' *Burm.* Retinuit tamen Burm. *odorent.* J. Bosscha.—5 Vid. Not. Var.—6 Sic Scriverius edidit. in Patiss. et Frellon. *cursum.* Colv. *artem.* Burmannus.—7 Assentior Bineto ; legendum *Arentque.* Colvius. Ita legendum assentior Bineto et ed. Pith. pro *Hærentque sulcos.* Scriverius. Binetus in codice, unde edidit,

NOTÆ

tioris Itali, in qua sententia adhuc persisto. *Elmenhorstius.*

[b] *Fecit amoris compotes*] Pro *fecit* Scaliger et Colvius legunt *facit.* Idem.

[c] *Cum pectora adhærent*] Binetus, *cum pectora una adhærent.* Douza: *Cum pectora arte adhærent.* Schickeradus: *compectorata adhærent Veneris glutino.* Ego hæc ita legerim, *Cum pectora arte adhærent Veneris glutino, Libido cum lasciva instricta suscitat Sinuare ad Veneris artem femina ; fœminæ, &c.* Cum pectora glutino Veneris arcte adhærent, et cum lasciva libido instricta femina, id est, colligata, compedita, ad Veneris artem suscitat sinuare. Apertius dicerem ni vetaret pudor. *Colvius.*

Thyrsumque pangant hortulo in Cupidinis;
Dent crebros ictus connivente [d] lumine; [8]
Trepidante cursu,[e] Venere et anima fessula,[9]
Ejaculent tepidum rorem niveis [1] laticibus.
Hæc illi faciant, quis Venus non invidet:
At nobis casso saltem delectamine
Amare liceat, si potiri non licet.

invenerat, *Herentque sulcos molles, &c.* sed in margine conjecit *Iterentque*, vel potius *Arentque.* Dousæ pro more injurius est Scioppius, qui eum ita substituisse pro *Iterentque* criminatur non sine verborum contumelia: nam Bineti conjecturam probavit tantum ac recepit Dousa, ut Scriverius, et sic Meursius Exerc. Crit. P. II. lib. III. cap. 21. in fine. *molli in arvo Venerio* edidit Scriver. *Burm.* *Arentque* edidere Wow. Elm. Scriv. Flor. Burm. Gruterus allevit *secentque.* Meursius pro *arvo* legit *urvo.* J. Bosscha.—8 Cum esset *Dum,* scripsit Binetus *Dent crebros ictus.* Pithœus retinuit *Dum,* aliique; *connivente lumine* a Bineto et Pithœo est, pro *cohibente.* Dousa mavult *combibente lumine.* Scriverius. Cl. Oudendorpius malebat *Dein crebro frictu, &c.* Cl. Canneg. ad Avien. Fab. XIII. 5. *creber ictus, &c.* *Ejaculet.* *Dent crebros ictus* edidit Scriverius. *Burm.* *Dum crebros ictus cohibente lumine* editum in Edd. Bas. Colv. Vulc. adversante metro. Pro *dum* Lips. allevit *dein.* Quod editum a Sciopp. Wow. Elm. Flor. Burm. *Dum crebros ictus connivente lumine,* id non intelligo, nisi *connivere ictus* capias pro, *connivere ad ictus.* *Dent* edidi ex emendat. Scaligeri. Pro *ictus* membr. Florent. *victus.* J. Bosscha.—9 Vid. Not. Var.—1 Lips. allevit *imis,* qui seq. vs. pro *casso,* ascripsit *casto: τὸ imis* respuit versus. *Id.*

NOTÆ

[d] *Dent* [*Dum*] *crebros ictus connivente, &c.*] Douza, *combibente lumine.* Scaliger, *dent crebros nictus connivente lumine.* Recte. *Elmenhorstius.*

[e] *Trepidante cursu*] Douza, *trepida in decursu:* quod placet. *Elmenhorstius.*

ÆQUO LECTORI

S. D.

JOANNES BOSSCHA.†

FATALE quodammodo fuisse videtur Apuleio, ut qui scripta ejus illustrare et expolire constituerant, eorum opera aut morte aliisve causis interciperetur, aut expectatione serius in hominum oculos educeretur, aut affecta, mortuis auctoribus, aliis perficienda relinqueretur. Nam, ut omittamus Elmenhorstium, Floridum, Jugeum, Marklandum,‡ is, de quo in primis hic dicendum est, Franciscus Oudendorpius, qui triginta circiter annos in Apuleio emendando versatus erat, quo minus eruditionis laude ex præstantissimo hoc opere frui potuerit, obstitit primo bibliopolarum tergiversantium mora, dein Doctissimi Viri insecuta mors. Hujus relicti operis tutelam cum suscepisset Celeberrimus Ruhnkenius, tum quoque prima hujus Editionis pars, Metamorphosin continens, per sedecim annos Chalcographorum manibus tractata est; alteram autem partem edere nec ipsi Ruhnkenio licuit, et jam hic septimus et tricesimus agitur annus, ex quo Metamorphoseon libri ex officina prodierunt. Quod vero nunc tertio jam anno, ex quo typis excudi cœpta est, altera hæc Apuleii Oudendorpiani pars evulgari potest, id inprimis tribuendum est curæ et industriæ Luchtmansiorum, qui, honestissimi typographi, cum a longo inde

† [Is nempe ad finem perduxit opus quod suscepit Ruhnkenius, cujus præf. vide supra p. 4.]

‡ De Elmenhorstio, Florido, et Jugeo, vid. Recens. Editionum inf. Jerem. Marklandus autem Apuleii quoque editionem inchoaverat. Sed cum primis paginis, quæ typis jam descriptæ et ad Bentleium missæ erant, aliquot versus excidissent, tam acriter hanc incuriam perstrinxit Bentleius, ut Marklandus, tædio affectus, absolvendæ editionis consilium prorsus abjecerit. Vid. vita Jeremiæ Marklandi in Analectis Literariis, a F. A. Wolfio editis P. IV.

tempore egregiis libris edendis officinam suam claram et conspicuam reddiderint, nunc quoque literas juvandi studio nullo modo deesse voluerunt. Causæ autem cur tam longo temporis intervallo nemo absolutionem susceperit operis, a Ruhnkenio inchoati, et omnibus æquis doctisque judicibus probati, ut multæ esse potuerunt, ita hæc certe non fuit, quod illa Oudendorpianæ doctrinæ monumenta, in Bibliotheca Leidensi, tanquam in religioso quodam et inaccesso fano a publica utilitate cohiberentur. Vix enim Amplissimi Academiæ Curatores consilium cognoverant de absolvenda Apuleii editione, cum non modo petenti veniam darent omnem Oudendorpii apparatum ad communem literarum fructum conferendi, sed etiam, quicquid in Bibliotheca ad Apuleii editionem augendam aut ornandam spectaret, futuro editori libere patere juberent. Cujus Amplissimorum virorum de literis bene merendi studii, et grati nostri animi, publicum hoc testimonium extare voluimus.

Novi editoris officium quatuor fere continebatur partibus, quarum una versabatur in digerenda materia, ab Oudendorpio relicta, adjectis priorum interpretum animadversionibus; altera, huic conjuncta, in constituendo textu; tertia, eademque difficillima, in castiganda nobilissima illa Apologia, quæ ab Oudendorpio intacta erat relicta, neque tamen in hac Editione desiderari debebat, ne quid Apuleianis scriptis deesse justa querendi causa esset; denique aliorum commentarii, qui commode contextui subjici non poterant, edendi erant, necessarii Indices conficiendi, et reliqua addenda, quæ in absoluta veteris auctoris editione requiri posse videbantur. De singulis breviter dicendum.

In digerendis Oudendorpii animadversionibus, ubi nimiæ earum prolixitati detrahi aliquid sine detrimento poterat, id factum est, quamvis raro fieri potuit: cavendum enim erat, ne quid omitteretur, quod aliquo modo cum scriptoris loco, vel Oudendorpii consilio, esset conjunctum. Primæ animadversiones concinnius fortasse componi poterant, sed initio operis, ut fit, minor rei usus, et nimia verecundia, longiores eas reliquerunt, quam necesse erat. Illud vero in primis cautum est, ne aliena pro Oudendorpianis darentur; qua in re novo Editori aliquanto religiosius versandum erat, quam Celeberrimo Ruhnkenio, qui non nunquam de suo penu, quamvis paucissima, adjecit, vel Oudendorpii notis suum judicium verbulo interposuit. Quod propterea te non ignorare vo-

lumus, Lector, ne stultitiæ atque arrogantiæ tribuas, quod pauca illa, quæ a nobis hic illic addita sunt, quamvis levissima, ab Oudendorpianis, quasi ambitiose, distincta sunt. Poterat egregium illud literarum decus, Ruhnkenius, cujusvis operi, suo jure, se interponere, sed nobis committendum non erat, ut Oudendorpianis nostra qualiacumque tacite immiscerentur.

In vera lectione constituenda eo minus doctis judicibus satisfactum putamus, quo minus nobis ipsi satisfecimus. Si quid in hac opera præstitum est, ejus laudis haud exigua pars debetur Lennepio, Viro Clarissimo, qui, de locis dubiis sententiam rogatus, nunquam defuit, sed vel judicii subtilitate vel novæ emendationis acumine de editione nostra egregie meruit.

Verum, ad Apologiam cum nihil scriptum reliquisset Oudendorpius, præter varias librorum lectiones, in marginibus editionum enotatas, hujus expoliendæ provincia multo plures habebat difficultates, tum propter variam doctrinam, in illa oratione ab Auctore expromtam, tum propter animadversionum conscribendarum rationem, ab Oudendorpio in reliquo opere adhibitam, quam et nos sequi oportebat. Cum enim variæ librorum lectiones omnino omnes, tam manuscriptorum quam editorum, notis comprehendi et recenseri deberent, farrago illa et indigesta moles ad perspicuitatem, certe ad aliquam legentium voluptatem, componi non poterat nisi ab eo, qui, præter haud vulgarem criticam facultatem, variæ doctrinæ copiam afferre posset. Accedebat, quod describendis continuo priorum interpretum commentariis, paulatim usus contrahebatur vocabulorum et formularum, quæ sæpe hominum etiam doctorum usu frequentantur, sed a veterum auctorum consuetudine abhorrent. Quapropter, Lector Benevole, si in notis nostris neque illam perspicuitatem, doctrinæ ubertatem et accuratam linguæ scientiam reperias, quam in Oudendorpii animadversionibus deprehenderis, neque Latini sermonis eam integritatem, quæ hodie in criticorum scriptis requiritur, neque fortasse eam modestiam, quæ non continuo de aliorum errore pronuntiat, si quid dixerunt, quod nobis non verisimile videatur, illa omnia, et quæ præterea vituperanda inveneris, aut pravis aliorum exemplis aut adolescentiæ imbecillitati, quæso, tribuas. Hanc unam laudem nobis petimus, quod ad tantam laboris perseverantiam nos obduravimus, quanta requirebatur ad opus perficiendum, quod quanta nobis constiterit patientia, nemo facile cogitando assequi poterit; hunc unum hujus operæ fructum nobis vindicamus, quod jam in omnibus quæ supersunt Apuleii

scriptis, cujusvis lectionis momentum ponderatum vel auctoritas constituta est.

Addita Apologia, nimis aucta erat voluminis moles, quam ut Beroaldi et Pricæi notas, et reliqua, quæ in Ruhnkenii Præfatione promissa erant, comprehendere posset, præsertim, cum ipsa Apologia novam commentariorum accessionem postularet. Itaque Tertium Volumen additum est, cujus adornandi operæ major pars ex eo genere erat, quod majorem molestiæ quam voluptati locum præberet. De ipso Apuleio, et subsidiis, quæ ad scripta ejus illustranda et emendanda adhibita sunt, dictum est in peculiari Disputatione. Sed illud omittendum hoc loco non est. Jam fere ad dimidium editionem hanc produxerant Chalcographorum operæ, cum certiores nos fecit Schneitherus, Vir Doctissimus, Gymnasii Groningani Rector, legisse se in libello Germanico,* Böttigerum in Bibliotheca Guelpherbitana vidisse apparatum Editionis Apuleii, a Jugeo (Theod. de Juges) ita adornatum, ut jam typis describi posset, cujus apparatus in Metamorphoseos Editione, a Ruhnkenio curata, nulla ratio habita esset. Accepto hoc nuntio, statim intelleximus, quanti nostra interesset scire, quo pretio apparatus ille habendus esset; et circumspicere cœpimus, a quo pleniorem hujus rei notitiam acquirere possemus. Itaque, quoniam arbitrabamur, Guelpherbitanæ Bibliothecæ copias adhuc Göttingæ asservari, quo, constituto regno Westphalico, deportatæ fuerant, Göttingam cogitantibus statim sese obtulit Heerenii nomen, in literata civitate celebratissimum, cujus etiam officiosæ humanitatis fama ad aures nostras pervenerat. Eventus docuit haud vanam fuisse eam existimationem. Non ita diu enim post datam a nobis epistolam, officiose rescripsit Vir Celeberrimus, Bibliothecam Guelpherbitanam quidem non amplius Göttingæ haberi, sed se epistolam scripsisse ad Leistium, Vir. Clar. Gymnasii Guelpherbitani Rectorem, qui a Schönemanno, docto adolescente, totius apparatus descriptionem conficiendam curaverat, quam Leistii epistolæ inclusam nobis transmittebat Heerenius. Scripserat Leistius, si quid ex Jugei animadversionibus aut subsidiis criticis excerptum ad usus nostros conferre vellemus, se libenter hanc rem procuraturum; sin universum apparatum huc deferri cuperemus, a summis Ducatus Brunsvicensis Magistratibus hujus rei veniam esse petendam. Verum cum ex accurata Schönemanni descrip-

* Beylage zum Literar. Wochenblad. August. 1820. Band VI. S8.

tione constaret, Jugeum nullam Mstorum copiam habuisse, et in commentario ejus neque ingenium criticum neque magnam doctrinam comparere, judicavimus, quod etiam suspicabatur Heerenius, Jugei copias non magnopere nobis esse profuturas. Itaque Apuleii editionem hac mora retardari noluimus, sed, de Jugei opera non amplius laborandum esse existimantes, Heerenio, Leistio, et Schönemanno gratæ nostræ voluntatis testem ac pignus publicam hanc commemorationem esse voluimus.

Vale, Benevole Lector, et sic putato, nihil nobis gratius futurum, quam si intellexerimus, operam nostram antiquarum literarum studiis profuisse.

Scrib. Hagæ Comitis, d. VII. Septemb. MDCCCXXIII.

7

